

LUCIAN BLAGA

OPERE

EDIȚII CRITICE

857.0  
1356

LUCIAN BLAGA

OPERE

4

TEATRU

Ediție critică  
de  
GEORGE GANĂ

11.076



EDITURA MINERVA – BUCUREȘTI, 1991



**MEȘTERUL MANOLE**

**DRAMĂ**

1927

**ISBN 978-21-0094-X**  
**ISBN 978-21-0093-1**

*Lui Sextil Pușcariu*

VODĂ  
 MANOLE  
 MIRA  
 STAREȚUL BOGUMIL  
 GĂMAN  
 ZIDARIII  
 Întîiul, a fost cîndva cioban  
 Al doilea, a fost cîndva pescar  
 Al treilea, a fost cîndva călugăr  
 Al patrulea, a fost cîndva ocaș  
 Al cincilea  
 Al șaselea  
 Al șaptelea  
 Al optulea  
 Al nouălea  
 UN BĂIAT DE CURTE  
 COPII ȘI AJUTOARE  
 UN SOL ȘI DOI SULIȚAȘI  
 ALȚI SULIȚAȘI  
 TREI CĂRAUȘI  
 BOIERI, CĂLUGĂRI  
 FEMEII, NOROD ȘI ROBI

Locul acțiunii: pe Argeș în jos. Timp mitic românesc.

Cămara de lucru a Meșterului Manole. Multe, foarte multe lumînări  
 aprinse pe masă, pe bldar, în fereastră. Pe masă e un chip mic de  
 lemn al viitoarei biserici. Starețul Bogumil, șezînd în fața mesei, pri-  
 vește drept înainte, din cînd în cînd clipește repede din ochi. Găman,  
 figură ca de poveste, barba lungă împletită, haina de lînă ca un cojoc,  
 doarme într-un colț mișcîndu-se neliniștit în somn, cînd și cînd scoate  
 sunete ca un horcăit și ca un suspin în același timp. Meșterul Manole  
 la masă, aplecat peste pergamente și planuri, măsură chinuit și fră-  
 mîntat. Noapte tîrziu.

SCENA I

Manole, Bogumil, Găman

MANOLE

ducîndu-și mîna deznădăjduit prin păr

15 Ajută-mă, cuvioase — altfel! altfel! — nu cu sfaturi mai  
 presus de fire! O, cîte piedici și împotriviri!

BOGUMIL

fără a se mișca, cu voce monotonă ca a unuia care-și are un drum de  
 la care nu se mai abate

20 Nu mai măsură!

MANOLE

Nici magie albă nu fac, nici magie neagră. Împotriva  
 cugetului, ochiul se mai bizuie încă —

BOGUMIL

25 pe măsurări? De șapte ani tot măsură cu cel unghi de  
 aramă, și nici o izbindă.

MANOLE  
Ce să încep?

BOGUMIL  
Ți-am spus.

5 MANOLE  
Nu. Eu nu!

BOGUMIL  
Va trebui.

10 MANOLE  
Bolta ce s-a prăbușit ieri n-a fost prea grea. Cercetează și tu. N-am așezat temelile pe șovăiala nisipului. Adâncimile și înălțimile a suta oară le măsur. Socotelile sunt bune, tăiate în cremene toate. Și cele pentru arcuri, și cele pentru laturi, deopotrivă spre miazăzi și miazănoapte.

15 BOGUMIL  
De-acum tac. Orice alt cuvânt e de prisos.

MANOLE  
Părinte Bogumile, ajută-mă!

20 BOGUMIL  
Numai în iad se socotește. Acolo, în împărăția virtuților întoarse, toate sunt după măsură: și coarnele dracilor, și cozile galbene. Acolo numărul stăpânește în întocmiri, în sinoade, în bolți și în clădiri... Privește numai cu luare-aminte semnele roșii de pe pergamentele astea afurisite:  
25 unele țapene, altele șerpuitoare și-ntortocheate. Orice număr pare o iscălitură schimonosită de drac. Uite, numărul ăsta trebuie să fie iscălitura lui Mamon, că are burta mare. Asta a lui Scaraoțchi, că e subțire și pare uscată de tusea cea seacă. Asta trebuie să fie a lui Moloh, că se sprijinește cu  
30 îngîmfare în sceptru. Asta trebuie să fie a lui Belzebug, că-i flutură steagul nerușinării pe cap. Vezi barba mea? Sunt bătrîn, dar socoteală în viața mea mult greșită — încă n-am făcut. Și dacă totuși fac, o fac ca în ceruri: zic unu și gîndesc trei. Mă jur pe Paraclit. În împărăția lui Dumnezeu

a socoti e un păcat ceva mai mic decît necinstirea simbetii, dar neapărat mai greu decît călcarea poruncii a șasea. Nu, Manole, pe mine nu mă prinzi în jocul acesta necurat.

5 MANOLE  
se ridică amenințător  
Cine-mi dărimă zidurile?

BOGUMIL  
Încotro ameninți, Manole? Spre stînga, unde în clipa aceasta răsare o zodie nebună, spre dreapta, unde norocul  
10 apune? Spre puterile de sus, sau spre cele de jos?

MANOLE  
În toate părțile, părinte, în toate părțile. Sunt veșnic la început de drum. Se petrec lucruri necurate pretutindeni. Între pietrele atîtor împotriviri, care voință nu s-ar fi măcinat  
15 pînă acum?!

Pauză scurtă.

BOGUMIL  
după un lung suspin  
Într-o seară am ieșit pe malul Argeșului. Apele erau  
20 crescute pînă-n gura vadului. Și în năvala apelor — un sicriu plutind văzui. Apoi altul — pe urmă altul — pe urmă cinci — pe urmă zece — și tot mai multe — pe urmă fără de număr — ca o plutire de trunchiuri spre marile ferestraie. Și cum n-a fost vedenie trebuie să cred că a fost aievea.  
25 Tot atît de adevărat e că în sat copiii nu mai cresc și țîța femeilor nu mai dă lapte. Printre oameni umblă vîntul cu veștile. Zidurile tale s-ar prăbuși fiindcă le clatină strigoi neliniștiți. Într-o zi au dezgropat cimitirul și, ca să nu mai rămîie nici un mort în pămînt, au dat drumul sicriilor pe  
30 Argeș... O săptămînă întregă au tot venit pe Argeș cele o mie de sicrie — sunînd surd ca buți hodorigite.

Cu un suspin

Ci eu știu că nu morții răi zădărnicesc înălțarea bisericii. Mai sunt și alte puteri, mai mari decît morții răi.

35 MANOLE  
Ți-am spus, să nu mai vorbim.

BOGUMIL

Și eu ți-am spus: lasă-mă să mă rog. Dar tu nu vrei să faci jertfa, și pe mine nu vrei să mă lași să mă rog.

Se ridică

5 Mă duc!

Femeile noastre au ieșit lângă riu la miezul nopții și au stins luminări în apă pentru a dezlega blestemul, dacă e blestem. Dar nu a fost. Tu ai aprins candelă deasupra chipului mic — tot în zadar. Un singur lucru mai poate să ajute.

10 MANOLE

A fost odată săpat în piatră: să nu ucizi. Și alt fulger de atunci n-a mai căzut să șteargă poruncile!

BOGUMIL

15 Mă duc să mă rog. Pentru tine — eu, nevrednicul — ca să învingi zădărniciile.

MANOLE

strigă

Cum e? Cine e? Ce e?

BOGUMIL

20 Nu e apă și nu e foc — sunt puterile! Ele disprețuiesc întinderea locului și ies când vor de subț legile vremii. Le crezi aici, și ele din întâia beznă răspund. Le crezi acolo, și ele dănuiesc cu înfricoșare în noi. Zi: Doamne, Doamne.

MANOLE

25 Doamne, Doamne — de ce m-ai părăsit?

BOGUMIL

30 Străbătut de roșăta amurgului cobor de la minăstire aici. După miezul nopții bat drumul înapoi. În fiecare zi mai aproape de pământ, barba mi-o piaptăn prin spini. Acasă mă rog. Aici mă rog — și pe drum, și pretutindeni. Pentru tine și pentru biserica ta, pentru tine și steaua Răsăritului. Lipsește încă ceva, dar nu suntem părăsiți.

12

GĂMAN

sare dintr-o dată în picioare cuprins de panică, cu glas greu

Meștere, meștere, meștere,

Încet de tot

5 Meștere!

Apoi tot mai tare

Se deschid porțile fără de chei. Acum iese o putere ce gîl-gîie, acum o zburătoare în văzduh s-azvirle, acum o căramidă, acum un os, acum un cap — ochi bazaochi, frunte-vălătuc — toate negre, nici una curată. Asta ce-i? A-ù, a-ù, a-ù!! Pomilui nas Bòje moi! Tăria albastră a lumii plesnește, bul-bul-bul se suge balta! Iată stihii frecate una de alta și pietre sfărimate în fălci subtpămîntene. Huruie moara smintelilor dedesubt și se învîrte. De acolo în pofida noastră și de mai departe se dă drumul sorților. Ce stați? Ce întrebați? Puteri fără noimă n-au de lucru și macină din stîncă făină pentru gurile morților. E o învîrtire. E un virtej. Și auie trist cu amenințare ca în noapte de început, ca în noapte de sfîrșit! Pomilui nas Bòje moi!

20

Amîndoi îl privesc cu fiori.

MANOLE

Zmeul nostru bătrîn visează rău și ghicește faptele depărtărilor.

BOGUMIL

25 Îl ard tălpile parc-ar călca în străchini cu lapte fierbinte pentru cîni.

GĂMAN

agitat

30 Subț vrej de-acolo se aude a-a-a-a prelung, u-u-u! De dincolo e-e-e ca un ris. Că sunt puteri fără grai, numai așa i-i-i! puteri nebotezate și fără de nume, prin tărie berbeci de cetate, la față fără măsură, prin poreclă rușine și scîrbă. Le alungi cu crucea, ele răspund cu ură.

35 Se scutură fantastic, împrăștiind din lînă nisip și pământ, cu un sunet prelung, sinistru, nearticulat, imită zgomotul ce-l aude de subț pământ

A-ù, a-ù, a-ù!!! Ricie subț pământ, a-ù, departe subț munte!!! și în împărăția de subț picioare vr-vr-vr-i-i-i-i!!! a-ù, a-ù!

13

Se scutură enorm, sare petriș din lână pe pergamente

Le dîrdie dinții — se scutură necuratele — o, o! Nu e nimeni să sprijinească zidurile? Cu spatele vreau să le țin. Zidul se mișcă, se zbate în friguri pămîntul. Și nu sunt friguri de născare, ci friguri de prăbușire! Vr-vr — vr-u-u-uu!!!  
5 Orăcăie în pustiire — aici broaștele, dincolo puterile, marile!  
Bu tăvăluc! Cau-cau-cau!

BOGUMIL

10 De ce nu-l trimiți să se culce în podul cu fin? Prea ne sperie în fiecare noapte.

MANOLE

Smucește-l de minecă sau toarnă-i pe rană uleiul din candelă.

BOGUMIL

15 Păcat că are doi ochi în loc de unul la rădăcina nasului, altfel căpcăunul ar fi întreg și fără meteahnă!

Își udă mina într-un vas cu apă și-l stropește pe față

Grozav se muncește. Noapte de noapte, că nu știi cum mai trăiește. Trezește-te, Gămane!

GĂMAN

20

se trezește

O, o, Bòje moi!

BOGUMIL

25 Să nu te vadă vreun copil sau vreo femeie slabă la băierile inimii că ia de la tine boala căderii!! Trezește-te, Gămane!! Te ții de mină cu poreclitele și joci tontoroii în jurul nostru.

GĂMAN

Își duce mina peste frunte, prin păr, scîncind ca un copil cu un glas nespus de nefericit

30 O, o, o! Sărac sufletul meu, amărită inima mea! O, o, o! Izbăvi nas Gòspodi!

Se duce iarăși la loc, se trîntește acolo în somn.

MANOLE

către Bogumil

5 Mai degrabă decît credem o să apară păzitorii de noapte, vestindu-ne prăbușirea. — Părinte, inimă de serafim îți trebuie să nu te cutremuri de arătările lui. Stăm neajutorați ca niște păsări mari speriate de tunet.

BOGUMIL

ascultă în noapte

10 Ochiul cerului să ne păzească. Ascultă — coceni de brad cad pe șindilă — poc, poc! Ca un deget care bate-n coperiș. Manole, nu crezi oare că însuși timpul zorește? — Da, inimă ne trebuie — rece! Și mai ales ție — sînge rece de șarpe sau serafim. Sufletul unui om clădit în zid ar ține laolaltă încheieturile lăcașului pînă-n veacul veacului. Nu vrei să pui odată  
15 capăt acestei griji? Ce e trupul ăsta? Rîia sufletului. — Făptuiește, nu cumpăni! Sufletul iese din trupul hărăzit viermilor albi și păroși și intră învingător în trupul bisericii, hărăzit veșniciei. Pentru suflet e un ciștig. Manole, fă-ți  
20 cruce largă și picură-ți pe inimă ceara aceasta topită: numai jertfa cea mare poate să ajute!

MANOLE

Din singurătate am purces să clădesc, dar veșnic în vuiet și larmă ropotul de còpîte subtpămîntene vine cu noaptea — și în virtej cărămidă de cărămidă se sfarmă. Cu uitătură  
25 din altă lume tu îmi șoptești aceeași povață: jertfa! Ci eu, părinte, nu pot, nu vreau și nu pot!! Pentru a fi bun de-o ispravă atît de întunecată trebuie să fi clădit mai puține  
30 altare decît Manole și trebuie să fi fost cel puțin un an călău la curtea domnească. Inima mea speriată nu e pentru asemenea fapte. Biserica mi se cere, jertfa mi se cere. O, părinte, cît e de greu. Nicăiri gîndul nu încetează să se frămînte. — Cînd văd copaci îmi zic: iată copaci — sprijin porților. Și stau și privesc. — Cer albastru cînd văd, îmi zic: de ce nu vrea fapta să mi-o binecuvînte?! Și mă ridic și mă uit.  
35 — Pretutîndeni pasul mi-l aud în biserică crescînd sub răsunetul bolților. În cîmpul duminecii i-aud clopotele. Pe șes o văd întoarsă în apa morților. — Înălțarea ei veșnic întîrzie, și pămîntul se scutură. Nimic nu ajută — ce să fac? Totul a fost în zadar — ce începem? — Încă de-o mie de

ori lucrare de nebun înainte îmi flutură. Până la sfârșitul  
zilelor, încă o dată și încă o dată, de nenumărate ori în  
deșert și iar în deșert! Nu, din chinul acesta nu voi scăpa  
nici mine, nici poimîne, și schelăria nu va rămînea în dreaptă  
5 trăinicie pentru catapeteasmă niciodată!!

GĂMAN  
scîncind

O, o, o! — sufletul meu!

MANOLE

10 Suspină, Gămane, nu numai pentru adinca ta amărăciune,  
ci și pentru a noastră, a tuturor deopotrivă. Că suntem drepti  
și ni se răspunde strîmb. Și fără nădejde suntem ținuți în  
tînda înfăptuirii.

BOGUMIL

15 Eu mă duc. Cetele de sus să-ți lumineze hotărîrea. În  
drum mă voi ruga pentru liniștea ta, la întia cruce. La a  
doua și la a treia.

MANOLE

îl oprește, se cufundă în gînduri

20 Rămîi încă.

BOGUMIL

Ce e, Manole? Ce cumpănești? Ce chibzuiești? Ce nu  
intră în numere? Ce nu se lasă măsurat?

MANOLE

25 Jertfa aceasta de neînchipuit — cine-o cere? Din lumină  
Dumnezeu nu poate s-o ceară, fiindcă e jertfă de singe, din  
adîncimi puterile necurate nu pot s-o ceară, fiindcă jertfa e  
împotriva lor.

BOGUMIL

30 Firește, cît timp cîntărești, așa este. Pe întiul nu ți-l poți  
închipui crud, cum pe celelalte nu le închipui fără de minte.  
Dar crezi tu oare că măsuri și înălțimile și adîncimile sorții cu  
plumbul atîrnat de sfoară? Și dacă întru veșnicie bunul Dum-  
nezeu și crincenul Satanaul sunt frați? Și dacă își schimbă

16

obrăzarele înșelătoare că nu știi cînd e unul și cînd e celăl-  
alt? Poate că unul slujește celuilalt. Eu, stareț credincios,  
nu spun că este așa, dar ar putea să fie. Și-atunci toate soco-  
telile minții stingace sunt fără de rost și singură stăpîni-  
toare rămîne credința singeroasă pe care noi oamenii o adu-  
cem cu noi din întunecime de veac. Cine vrea jertfa? Între-  
bările noastre nu răzbat pînă-n prăpăstiile albastre de unde  
ni s-ar putea răspunde, de aceea în nici o vorbă de a mea nu  
vei găsi nici o umbră de întrebare. — Noapte bună, meștere.  
10 Voi întilni hotărîrea ta la cea din urmă cruce.

Îi pune mîna pe umăr, așteaptă.

MANOLE  
nu răspunde.

BOGUMIL

15 Noapte bună, meștere.

MANOLE  
frînt

Noapte bună. — Mi-așa de greu, părinte.

BOGUMIL  
iese prin ușa din stînga.

SCENA II

Manole, Găman

MANOLE

în picioare lingă masă, pune mîna pe chipul mic al bisericii

25 Povara bisericilor și-o ține pretutindeni cu umilință  
pămîntul. Grea este țara de lăcașuri sfinte. De lemn sau de  
piatră, ele stau neclintite cum e Carul cel Mare deasupra  
furtunei. Numai pentru minunea mea nu se găsește var destul  
de tare s-o lege și piatră necuprinsă de blestem s-o sprij-  
nească subt ceruri. Unde-i piatra care nu se va clătina și  
30 unde-i Zidarul cel mare? Prin pămîntească alcătuire — slă-  
vindu-l, m-am depărtat oare prea mult de el? Trăim în  
neștire și poate că totul se-ntimplă la fel.



17



GĂMAN

sare în panică

Meștere, meștere, meștere!

încet

5 Meștere!

Se scutură.

MANOLE

stă neclintit în tristețe.

GĂMAN

10 U-u-uuu! Se umflă gușile! Scrișnește ca din măsele  
grozave — ies flăcări din foi! Încăierarea nu se oprește.  
Neguri se vînzolesc. Spre noi vîrtejurile cresc. Întinde-ți  
mînile! Îndoaie-ți genunchii!! E ziua de apoi! Bôje moi,  
15 Bôje moi! — Cine mă trimite de aici? Rămîn aici. Manole,  
lingă tine rămîn.

Se trezește

Ce faci, Manole? Nu mai fi trist! Gôspodu pomòlimsea!  
Biserica ta astăzi încă nu e nimic — dar cineva ne numără  
pașii.

20

MANOLE

Da. De jos ni se numără, dar de sus — nu.

GĂMAN

privește cu uimire bisericuța

25 Ce-i biserică ta? — Și ce vor schimonositele, deșiratele și  
coclitele?

Ce gînduri, Manole? Cu adevărat de nici un folos nu este  
să ne tot întrebăm. Meștere, să nu mai tilcuim. Manole, sunt  
mai bătrîn decît — — Manole, de sfîrșit nu sunt departe.  
Meștere — biserică ta — mă vreau clădit în ea — eu! Sufle-  
30 tul meu s-o tot ocolească, abia șoptind și abia mișcîndu-se,  
ca o boare bătrînă și fără de moarte.

MANOLE

Totul e în zadar. Tu ești zmeul meu nebun și sfînt. Cul-  
că-te sau întoarce-te iar. Întoarce-te iar de unde ai venit.  
35 În pădurile cu bărbi și cu iezere — e locul tău, unde sălbă-

ticiuni își bagă botul în sicriul apelor. În bruma ochiului  
vîrsta ți-e scrisă și-n glas! — Numeri mult peste o sută de  
ani?

5 Zmeule, pădurosule, bunule, ce înseamnă puținul că ne  
dăruim pe noi alături de jertfa cea mai mare ce ni se cere?  
Și ni se cere jertfa cea mai mare.  
Culcă-te și dormi.

GĂMAN

Dorm, dorm. Cu urechea pe sorbul pămîntului.

10

Se culcă iar în colț, scîncînd.

MANOLE

Dormi numai, dormi, că eu rămîn de pază.

Se așază la masă

15 Înăuntru un gol se deschide — mîhnire fără întrebări.  
Deasupra întuneric se-nchide — deznădejdea nesfîrșitelor în-  
cercări. Mi se mistuie somnul și sîngele. Ar trebui să-nchid  
ochii, dar pleoapele de lume nu mă despart. Lăuntric un  
demon strigă: clădește! Pămîntul se-mpotrivește și-mi strigă:  
20 jertfește! Ah, Doamne, totul e încă neîntrupt. Jos apele se  
răscoală împotriva pietrelor reci. Sus stihiiile se ridică împo-  
triva legii de veci. În adînc vifore prînd să necheze. Nici o  
încercare nu vrea să-nceteze. Visul s-a tot depărtat spre veș-  
nicul niciodat'.

Intră Mira.

25

SCENA III

Manole, Mira, Găman

MIRA

vine din dreapta, apare în ușă într-o simplă cămașă lungă, albă,  
desculță

30

Manole, pot să viu?

MANOLE

Vino, Mira, vino.

MIRA

Nu mai e nimeni aici?

MANOLE  
Starețul a plecat.

MIRA  
Și mătăhala?

5 MANOLE  
Doarme.

MIRA  
Să viu?

10 MANOLE  
Vino.

MIRA  
vine în odaie  
Nesuferitul acela, bine c-a plecat. Ce-ați tot vorbit?  
Stinge sărind, pe rînd, luminările

15 Am tras cu urechea la voi, dar n-am prea înțeles... cînd  
și cînd cite-un cuvînt... deznădejde... Paraclit... socoteli...  
ziduri... credință... suflet...  
la fiecare cuvînt suflă cite-o luminare și o stinge ștregărește  
pămînt... Nu vreau să mai știu nimic de toate astea... Ce  
20 încurcătură de graiuri! Om să fii — să înțelegi ceva.

MANOLE  
Vino, Mira. Nu le stinge pe toate.

MIRA  
Pentru noi lumina ceea din colț ajunge. — Nu crezi?

25 Se așază la el pe genunchi și-și bagă mîna în părul lui  
Meșterul meu era pe cale să se certe cu cerul?

MANOLE  
o privește lung.

MIRA  
30 Și te-ai dat la descintece — uite, ai presărat nisip pe  
pergamente.

MANOLE  
E din cojocul lui Găman. Cînd se scutură ies din el colb  
și nisip ca dintr-o vînturătoare.

MIRA  
5 E grozav.  
Suflă de la distanță spre singura luminare ce-a mai rămas aprinsă  
pe masă.

MANOLE  
N-o stinge.

10 MIRA  
ia mîna lui Manole și acopere cu ea mucul luminării. Luminarea se  
stinge.  
Vreau să nu mai visezi. Ce ții luminările tot aprinse?

MANOLE  
15 Voiam să lumineze ferestrele, păzitorii să găsească drumul  
în noapte.

MIRA  
E tîrziu?

MANOLE  
20 După cîntatul buimac al cocoșilor — miezul nopții.

MIRA  
După oiștea Carului-Mare trebuie să fie mult mai tîrziu.  
Noapte de noapte starețul te ține de vorbă.  
Manole, pierzi prea mult somn.

25 MANOLE  
De șapte ani pierd credință, pierd ziduri și somn. Nici tu  
n-ai dormit?

MIRA  
30 M-am molipsit de neodihna voastră. M-am zvîrcolit în  
cămară. Am ieșit pe prispă.  
Am intrat. Am ieșit.

Mai poate cineva dormi? — Namila se tot scutură ca un munte. Păsările din streșini stau cu ochii deschiși spre nevăzute primejdii.

MANOLE

5 Eu — aici, era să bat cu pumnii în porțile de sus.

MIRA

Manole, știu. Tu, tu, inimă fără odihnă, gând treaz, visare fără popas.

Mai lasă zidul. Mai lasă turlele. Rod iarăși grijile negre?

10

MANOLE

Lângă tine blestemul nu găsește cuvânt.

MIRA

Fruntea asta nu se mai netezește niciodată? Manole, apleacă-te și surzi. — Uită-te în ochii mei. Ce ascunzi în

15

tine?

MANOLE

Frică, Mira. Frică de drumul pe care mă găsesc. Că nu știu unde sunt și unde duce. Și nu știu dacă suie sau coboară. Și nu știu dacă m-apropiu sau mă depărtez. Ce bine că ești

20

aici. Tu, început și sfârșit, tu, totul.

MIRA

Meșterul meu — visează. Pentru el femeia adusă de peste apă nu e tocmai totul, dar să zicem jumătate din tot. Cealaltă jumătate e ea.

25

Arată spre bisericuță

Și cu drept cuvânt. — Las', las', nu tăgădui! Nu mă supăr deloc că mă pui în cumpănă cu minunea asta înfricoșată de puteri.

30

Între voi două nici o deosebire nu fac, pentru mine sunteți una.

MANOLE

22

MIRA

șăgalnic

Iată pentru ce în fiecare dimineață zic: ce bine că nu vrea să se înalțe!

5

MANOLE

Gindești că prea mult m-aș duce să-mbrățișez piatra, nu-i așa? Și că ziua mi-aș pierde-o mângiind bolțile. Te temi că noaptea mea ar fi o veșnică odihnire pe trepți, iar turla sabie între mine și tine.

10

MIRA

Astea n-ar fi pricină de griji — dar s-ar putea întâmpla într-o zi — pe ea s-o numești Mira, iar pe mine — biserica ta. Și zăpăceala ar fi cumplită — ha, ha!

MANOLE

15

Lăcașul — prilej neîntrerupt ar fi pentru tine — de răutate și joc.

MIRA

Nu, meștere, iacă glumesc.

Se uită la amănuntele bisericii

20

Întoarce-ți puțin jucăria... să văd și turlele... Așa — încă puțin — în cealaltă parte. — Știi, de multe ori mă gândesc ce-ar fi dacă niciodată — dar nu! Lăcașul acesta odată va sta — deocamdată stă numai pe masă — într-o zi va sta însă și între dealuri.

25

Privește aici, meștere. În adevăr nu mi-e de glumă, uită-te și tu. Ferestrele sunt prea mici, ca niște ochi adormiți. Turlele prea joase. Nu găsești?

MANOLE

30

Da, nu zic. Ea e bucuria noastră de la început, rostită în cîntec de cărămidă și var. Prin suferință pînă la urmă multe se mai pot desăvirși.

MIRA

Prin suferință? Neapărat. — Cum te cunosc nu te-ai da înapoi nici de la una și mai mare. Noroc că nu vine. Și cum?

Dintr-o inchipuire sau faptă să-ți vie? Ți-o dorești inadins?  
— Haide să ne inchipuim atunci — dar mai bine nu. Te-ai supăra.

MANOLE

5 Nu mă supăr — spune. Ce să-mi inchipui? Vrei și mai mult să-mi batjocorești biserica se pare.

MIRA

Nu — altceva — cum — ar — fi — dacă — dacă aș pleca de la tine — și nu m-ai — și nu m-ai mai găsi niciodată?

10

MANOLE

Să-mi inchipui — că tu — că tu ai pleca — și nu te-aș mai găsi?

MIRA

Nicăiri și niciodată.

15

MANOLE

cu nepăsare prefăcută

Bine, mi-am inchipuit.

MIRA

20 Nu-i așa că atunci, căutîndu-mă, ferestrele bisericii s-ar căsca mai mari — — ca niște —

MANOLE

o sărută cu patimă

Ce gust nebun de sînge și somn!

Își stăpînește o mișcare și se face că glumește

25

Ei bine, ai plecat — și pe urmă?

MIRA

30 Pe urmă? Pe urmă nimic — numai atît — nu ți-e de-ajuns? Răule! Prin iubirea noastră au trecut zgomotoși și cu focuri ciudate aproape șapte ani. Plecarea nu te mai mișcă — să zicem atunci că fără veste aș muri. Știu că nici o altă femeie nu ți-ar putea fi mingiere. — Dar cel puțin turlele, turlele s-ar ridica atunci mai subțiri, cerîndu-mă înapoi cerului. Pe urmă mare păcat n-ar fi dacă cerul nu

24

ți-ar da nici un răspuns. Tu ți-ai avea în veșnică frumusețe — biserica.

MANOLE

se ridică, se frămîntă, își frînge brațele

5 Lasă-mă, Mira. Lasă-mă. Ce vrei? Nu, nu! Voi ridica iarăși brațele! Voi îndirji înălțimile! Blestemat să fie — blestemat — blestemat! Mira, tu ești lumina omului. — Nu, nu! Mira — de ce? — Umilit de fiecare piatră care știe cum trebuie în lume să stea — umilit de fiecare copac care-și înalță menirea — fără de tine m-aș...

MIRA

Liniștește-te, meștere.

MANOLE

Mira.

15

MIRA

Meștere, hotarele sunt departe și moartea de asemenea. Liniștește-te!

Ești un copil. Am venit la tine să te mîngîi și am glumit. Dar de cînd nu mai dormi tu nu mai înțelegi.

20

MANOLE

Cine mă tot încearcă? De ce mă tot încearcă? Oh, oh. Iarăși am blestemat.

MIRA

Mai blastămă — pe urmă te liniștești.

25

MANOLE

Toate se clatină. Și stăm cu frică, și stăm cu spaimă. Vîntul cerului îmi împrășteie fumul. Între suferință și așteptare se pare că din sufletul meu încă nu am dat, ca Abel, spicul cel mai scump și cel mai curat. De aceea darul nu găsește drumul înălțimilor și veșnic se întoarce iar în pămînt.

30

MIRA

Umbli cu gîndurile întunecate ale starețului? Hobotnicul ăsta te-a făcut să crezi în păcate pe care tu nu le-ai săvîrșit. Parcă n-ar fi botezat ca orice creștin.

25

MANOLE

De ce nu se înalță biserica? Cum mai iau lupta cu tainele? Unde e sprijinul?

MIRA

5

urmărindu-și gândul

Starețul tău e un călugăr fără Hristos. Citeodată îmi vine să-l mătur din casă cu gunoaiele. Gîndurile lui întunecate stîrnesc altele o sută în cei de umblă cu el. Ascultă numai în toate de el... brrr... starețul tău! Dacă ar fi om, nu și-ar fi întors fața de la femeie. E dracul-pustnic!

10

MANOLE

E drept-credincios!

MIRA

Și în ce măsură! Că mîncă bureții veninoși crescute pe cruci. Cu credințele lui încurcă un colț de țară.

15

GĂMAN

se întoarce-n somn.

MIRA

face semn lui Manole să tacă. Ceva îi trece prin gînd. Așteaptă pînă ce Găman se liniștește.

20

MANOLE

Au căzut și cele din urmă cărămizi.

MIRA

într-un fel de extaz ștregăresc sare cu picioarele pe Găman, care e întins enorm pe podele.

25

GĂMAN

suspină și urlă închis.

MIRA

Scutură-te, Gămane, voinicește ca zmeii tărîmului celuilalt, încă o dată — așa — scutură-te! Tu ești pămîntul, marele, eu sunt biserica — jucăria puterilor! — Seninătate — vreau, nestăpîniților — că toți sunteți înnorați și pră-

30

26

păstioși. Manole e chin. Călugărul e stafie întunecată. Tu — cutremur. Țara — îngrijorare. Vreau să sfîrșească odată povestea aceasta de spaimă și tristă nebunie.

GĂMAN

5

se scutură din încheieturi.

MIRA

Mai din adînc, moșule, așa, de la început, încă o dată! Strigă Bòje moi!

GĂMAN

10

muge și scrișnește sinistru

U-u-u-u! vrrrr! Izbăvi nas nă sei ceas!

MANOLE

asistă la această ciudată întimplare mut, căscînd ochii mari, absent, ca pe altă lume.

15

MIRA

Vezi ce bine mă țin, și nu sunt nici de var, nici de cărămidă. Seninătate — cînd sunt între voi! Și puțină lumină! Să se ridice sprîncenele! Inimă mai ușoară! Manole e mohorit parcă și-ar fi pierdut îngerii ce-l păzeau fără simbrie. Și tu ești mîhnit parcă ai fi pierdut raiuri, pe care nimenea nu le-a văzut. Moșule, vezi? Nu m-am prăbușit. Trupul meu e întreg, arcurile întinse, os nu s-a spintecat — stîlpii sunt drepti! Răbdare numai, întunecaților. Și într-o zi nici biserica n-are să se mai năruie. Cum ar putea să stea dacă nimenea nu lucrează rizînd la ea?

25

Sare de pe Găman.

GĂMAN

se ridică pe un cot, cu sunete de durere, nearticulate.

MIRA

30

cu îngrijorare se apleacă spre el

Ce obosit ești, moșule. Nu te-am văzut niciodată așa de obosit. Iartă-mă că te-am trezit.

27

GĂMAN

5 O-o-obo-sit — Gôre mi, gôre nam — ! În văzduh a crescut pe spatele meu — o biserică — O, o, o, de ce nu m-ai luat, Doamne, un ceas mai devreme? Vai nouă, meștere! O, o! Vino, ființă tină, viață fără pereche, la zmeul vostru vino. Mare durere simt și oboseală ca de sfârșit.

MIRA

Vreun rău ți-am făcut? Am călcat prea greu?

GĂMAN

10 Nu, nu. Nici un rău. Preblăghi gòspodi!

MIRA

îl mîngîie

Nu-i așa că nu ți-am făcut nici un rău?

GĂMAN

15 Nici un rău, nici un rău... Mersul întîmplărilor nu se poate schimba... Lasă-mă să-ți sărut piciorușele, tu — înger, tu, copil, tu, piatră.

Îi sărută picioarele.

MIRA

20 Călcîiele mele și Mira piatră?

GĂMAN

Să tăcem, să tăcem. Visul se izbindește, dar liniștea, liniștea n-o mai găsim.

Recade cu capul la pămînt într-un sughiț și plins bătrîn.

25

MANOLE

O sută de ani n-a plins niciodată. Apă moartă din ochi îi curge, nu vom înțelege niciodată de ce. Lacrimi adunate în el o sută de ani, le plinge acum. Nu vom ști niciodată pentru cine.

30

MIRA

Gămane, ce e? De ce nu vorbești? Dacă te vindecă, sărută-mi și minile. Uite-le!

28

GĂMAN

Piciorușele vindecă, mîna alină. Pentru puțin. Gîndul se împlinește, dar pacea n-o mai întîlnim.

MIRA

5 îl mîngîie.

MANOLE

Noaptea asta o simt așa de grea! Păzitorii nu mai sosesc.

GĂMAN

se liniștește de tot.

10

MIRA

se ridică cu spaimă

Ce-a fost? Ce-a avut? Despre ce-a vorbit?

Ușa se deschide, intră șase zidari, în cioareci, dar cu trupurile ca de aramă goale pînă-n briu, cu făclii.

15

SCENA IV

Manole, Mira, Găman, cei șase

TOȚI ȘASE

gîfîind

Meștere!

20

ÎNȚIUL

Meștere, pămîntul nu ne mai sufere.

MANOLE

Nici noul amestec n-a ținut?

AL DOILEA

25

N-a ținut.

MANOLE

Răul e în noi toți.

AL TREILEA

Pietrele au sărit!

29

AL PATRULEA

Riul a sfirnit parc-ar fi trecut prin matcă de jar. Aburi s-au ridicat. Riul s-a făcut nor deasupra. Nu mai călcăm prin partea locului.

5

AL CINCILEA

Am clădit pe pământ nărăvit.

MIRA

Din nou totul s-a prăbușit?

AL ȘASELEA

10

Cu lumini și lucruri spurcate, cu oase scormonite de sub lespezi. Altă dată s-a prăbușit, în noaptea aceasta pietrele au fost zvirlite în văzduh. Luna a fost mai roșie deasupra. Și apa a amuțit dedesubt. În jurul picioarelor am simțit ca un aluat, am slăbit din genunchi și-am căzut.

15

AL DOILEA

Roți de foc am văzut invirtindu-se.

AL PATRULEA

Cuptoarele noastre de cărămizi au fost în flăcări, dar s-au dărîmat și s-au stins.

20

AL CINCILEA

O noapte fierbinte ca niciodată.

ÎNȚIUL

Gitlejul morilor a secat.

AL DOILEA

25

Nici o ființă nu și-a găsit somnul.

AL TREILEA

Am fugit goi ca arama pe cîmpuri.

AL ȘASELEA

Va trebui să căutăm alt loc pentru biserică.

30

AL DOILEA

Aici e gura iadului.

MANOLE

O astupăm.

5

AL ȘASELEA

Cu toate bisericile țării nu vom putea-o astupa.

ÎNȚIUL

O gură de iad e tot locul unde călcăm.

AL DOILEA

10

Altădată omul cînta numai — pietrelor, și pietrele se clădeau singure în cetăți. Și cetățile acelea erau păgîne. Astăzi durăm cu sudoare fără de cîntec biserici creștine. Pămîntul nu le suferă, sau Domnul nu le primește?

AL ȘASELEA

15

Meștere, să vorbești cu Vodă.

MANOLE

tace enigmatic.

AL PATRULEA

20

Să vie Vodă, să păzească o noapte zidurile cu noi. Să vadă cum piatra se mișcă și riul se sugă în pămînt.

ÎNȚIUL

Să vie Vodă, să vadă că nu suntem noi de vină.

MANOLE

25

Știința noastră nu ajunge pînă unde se-ntinde vina noastră.

AL DOILEA

30

Nu pricepem, meștere, ce vrei să zici. Ne-am făcut datoria cu iubirea cu care ne-am încîntat de biserică ta. Din cîmp, din apă și plai ne-ai ales nouă la număr. Am venit în pas după tine și te iubim. Ne încredem în plănuirile tale, dar

31

pământul e pretutindeni împotriva noastră cu vrăjmășie  
năprasnică. Și acum încremențiți ne uităm unul la altul și  
cu inima împuținată ne întrebăm de vină. A cui e vina?  
Am încercat cu grijă temeiul clădirii. Am cîntărit. Am  
5 măsurat.

AL TREILEA

În lung și în lat. Nimic n-am uitat. Și de săptămîni nici  
o noapte nu am dormit. Măcar de ne-ar înghiți odată pe toți!

MANOLE

10 Ceilalți unde-au rămas?

AL DOILEA

I-a topit oboseala subț brazii.

MANOLE

Să ne întoarcem.

AL ȘASELEA

15 Nu ne mai întoarcem. Manole, ne-ai luat, ai făcut cere  
de cretă în jurul nostru, și în fața ochilor uimiți ai tras o  
dungă albă dreaptă. Ani mulți am tot privit dunga cu care  
ne-ai îndrăcit. În ocolul de vrajă am fost blinzi cum sunt  
20 cocoșii de casă. N-am mai văzut nimic, nici la dreapta, nici  
la stînga. Dar acum ne-am trezit. Totul se descoperă a fi  
înșelăciune. La locul prăpădului nu ne mai întoarcem.

MIRA

sare la Găman

25 Zmeule, trezește-te, că oamenii vor să se lapede.

GĂMAN

oftînd și șuierînd, se ridică, se scutură sinistru

U-u-uuu! aù-aù-aù!! Broaște orăcăie aici, dar dincolo  
puterile, marile!

30

ZIDARII

încremenesc.

GĂMAN

se scutură

35 Cu glas tare pină la cer, cu lacrimi mari pin' la pămînt,  
lingă zid să stați, cite nouă speriați, cite cinci speriați,

32

cite un speriat și să strigați. Prăpădul de e din pri-  
cina oaselor și a morților, să mușcați din luminările mor-  
ților! Prăpădul de vine de la puteri, Manole seară de  
seară, pe scară de ceară, ajutorul Simpetrului, tăind cruce  
5 în piatră, să-l ceri! Dacă vina e din apă sau din pucioasă,  
precum se cuvine, patru evanghelii citind să le siliți la potolire  
și lepădare de sine! Ce-a fost rostit să rămîie și pentru  
mine și poimîne spus. Descîntecul e de la noi, harul vine de  
sus!

MANOLE

rinjește desfigurat

10 Hi-hi! Cine șovăie? Cine se-ncruntă? Cine rămîne? Cine  
se-ntoarce? De-acum să nu mai gîndim, alt nu ne rămîne.  
De-acum să tăcem, că încercări și mai grele ne-așteaptă la  
15 capătul drumului, cu ce înfățișare și cu ce sfișiere — Doamne!

Își sfișie brațele.

Către Mira.

20 Viață fără pereche, du-te, odihnește-te. Nu știu cînd mă  
întorc. Nimic nu mai știm. Nici cînd sfișește potopul, nici  
unde s-arată semnul învingerii. Și nu știm cine dintre noi îl  
va vedea și cine nu.

Către oameni

Să mergem la locul prăpădului.

GĂMAN

25 Vai nouă, meștere. Izbăvi nas gîsopodi!

Ies toți clătîndu-se, obosiți și cu sufletul frînt.

MIRA

rămîne cu pumnul crispat la gură, suspinînd adînc.



## ACTUL AL DOILEA

Ruinele bisericii veșnic reîncepute. În fund munți și păduri. Dimineată, dar încă întuneric. Manole iese din afundătură, cercetînd temelilele ruinei. Cei nouă zidari dorm. Se face repede lumină. Cîțiva zidari se trezesc.

### SCENA I

Cei nouă zidari, apoi Manole

#### UNUL

10 Ce tot cercetează Meșterul Nenoroc? Măi, măi, amarnic s-au zvircolit măruntaiele muntelui. Pietrele au pornit de-a dura spre locurile de unde au fost luate.

#### ALTUL

Și cum se liniștește tot cînd dă dimineța!

#### ALTUL

15 Ce locuri de groază! — De șapte ani tot umblă Anticrist prin țară. Mai știi, poate de aceea nu stă nici lăcașul acesta. Niște ciobani l-ar fi văzut la o stîină părăsită, Anticrist își mulgea caprele cu ugerii plini de venin. Alții l-ar fi văzut într-o minăstire, unde face pe sfîntul și-și ține mațele într-un pahar. După alții Anticrist umblă prin Valea Oltului, în chip de vlădică călător, și împarte cu mincinoasă punere de mini darul preoției.

#### ÎNȚIUL

25 Aici nenorocirea vine de — jos. Din cîtă piatră s-a măcinat fără noimă s-ar fi putut ridica și zece biserici. Car după car aruncăm, pămîntul totul inghite. Privim neștiutori, în jnepeni pînă la glezne. Dedesubt nici nu visăm ce bezne.

## AL DOILEA

Manole nu știe ce să facă. Să se bizuie pe măsurări sau pe rugăciune!?

### AL TREILEA

5 Cu un ochiu tot măsoară, cu celălalt se roagă. Nu ride cu nici unul. Lăcrimează cu amîndoi.

#### ÎNȚIUL

Ceva hotărîtor se petrece în el.

### AL DOILEA

10 Solia izbăvitoare de la Vodă întîrzie. În două zile ar fi putut să sosească de zece ori.

#### ÎNȚIUL

Să nu ne mai înșelăm cu nici o nădejde, fraților.

#### MANOLE

15 vine în mijloc, cufundat în gînduri.

### AL TREILEA

Ai asodat sînge, Manole?

#### MANOLE

frînt, dar se redobîndește

20 Încă nu.

Se aude un corn.

Vine trimisul lui Vodă.

Mișcare între zidari, toți se trezesc.

#### ÎNȚIUL

25 S-a auzit sunet vestitor.

### AL PATRULEA

Un nechez a străbătut prin cetini.

#### MANOLE

30 Luați tîrnăcoapele, să alegem încă o dată ce e bun din ce e rău.

ZIDARI

Ce e bun se molipsește de ce e rău, și nu mai rămîne  
nimic bun.

Încep să sape.

5

MANOLE

Din ce parte au ieșit flăcările?

AL DOILEA

Din ce parte n-au ieșit?

MANOLE

10 Să ridicăm lespeda.

CÎȚIVA

încearcă, dar nu izbutesc.

MANOLE

Cine coboară să cerceteze temelia?

15

ÎNȚIUL

către al cincilea

Du-te tu, Zevedeu. Care sfînt n-a avut suflet și totuși  
face minuni?

AL CINCILEA

20

Sfînta cruce. Dar aici nici ea nu ajută.

MANOLE

către altul

Du-te tu, Petre.

AL PATRULEA

25

Ieri a intrat un cine în gaură și a murit, mut, fără lătrat.

AL ȘASELEA

Manole, aici nu mai e nimic de văzut, nimic de cercetat.

AL ȘAPTELEA

Vine solul.

MANOLE

Vodă e om ca noi, și el o unealtă în mîna puterilor necu-  
noscute. Oricum ar fi, bună sau rea, vestirea s-o primiți  
fără cîrtire. Puneți încă o dată nerăbdării voastre zăgaz.

5

AL ȘASELEA

Nu, meștere!

AL OPTULEA

Nu, meștere!

TOȚI

10

Nu, nu!

SCENA II

Cei dinainte, solul, doi sulițași

SOLUL

vine din fund cu doi sulițași

15

Dimineată bună, păzitori de răscruce!

Prefăcîndu-se

Vin de la curte. Nu mi-ați putea răspunde pe unde se  
ține Manole cu ai lui?

MANOLE

20

Manole — sunt eu!

SOLUL

25

Atunci nici biserica cea bîntuită de faimă nu poate să fie  
departe; mai sus sau mai în vale? — Dar gluma la o parte!  
Îmi place să trăiesc din zicale. Ziua bună se cunoaște de  
dimineata, cum însă cea de azi e plină de ceață, nici solia  
nu poate să fie mai luminoasă. — Totuși din partea lui  
Vodă — multă sănătate!

MANOLE

30

Așijderea îi dorim și noi prin mijlocirea ta. Rău ne pare  
doar că Vodă n-a venit și el. Ar fi priceput multe, dacă nu  
din cuvintele noastre mai prejos de adevăr, atunci din graiul

fără cuvinte al tărîmului, care este adevărul însuși. Pentru toate suntem aici dureroasă mărturie.

ÎNȚIUL

5 Mărturie stau minile noastre, care nu mai sunt mini de om.

AL DOILEA

Iată mini de buturugi.

AL TREILEA

10 Cu noduri la încheieturi, de muncă.

AL CINCILEA

10 Cu unghiile strivite.

AL ȘAPTELEA

Cu pielea tăiată de brazde cu suc roșu.

AL OPTULEA

15 Suferim — destul, odihna nu ne priește.

AL NOUĂLEA

Ochii ne dor de plagă egipteană.

AL PATRULEA

20 Suntem mincați de var pină în oase, ca de boala biblică a celor aruncați dincolo de cetate.

MANOLE

Mihnirea lui Vodă e de-nțeleș. A prăpădit aur crud și aur topit, și-a dijmuit comorile și a rămas cu un gorgan netrebnic de pietre. Dar întâmplările mai presus de vrerea noastră —

25

SOLUL

30 Ce vreri? Ce întâmplări? Vodă de la un timp tot așa spune: alți domni au nebuni de curte, eu am pe Manole. Domnița însă găsește că pentru nebunia asta creștinească s-a cheltuit mai mult decît pentru ulii de vânătoare îmblinziți de papa, și mai mult decît pentru zugravii aduși din cetatea zidită

38

pe apă, ceea ce oricum nici în capul ei frumos nu intră și nici în capul urit al sfetnicilor.

AL ȘAPTELEA

Să căutăm alt loc!!

5

SOLUL

10 Vodă vrea rodul. Domnița nu mai așteaptă. Strămoșii lor, aduși oseminte legate pe cai, de dincolo de cumpăna apelor, se odihnesc acum aici în munte. Locul e pentru totdeauna hotărît. Altul nu se va mai alege, căci am rămînea de pomină în cronici, care nu pier deodată cu cenușa noastră păcătoasă. Manole, trebuie să-ți reamintesc cu dojană că învoiala a fost făcută pe doi ani, și nu pe șapte. Cinci ani ți-a dat Vodă mai mult, și pentru altă nădejde încă nici temelia nu e așezată.

15

MANOLE

Dojana e cu dreptate, dar ar trebui să te duci cu ea în pămînt să le spui puterilor pe cari le privește.

SOLUL

Sunteți voi, ce doriți?

20

TOȚI

Alt loc! Alt loc! Alt loc!

SOLUL

Vodă a fost răbduriu și darnic și bun. Mai mult nu poate s-aștepte.

25

MANOLE

Furia subt pămînt e fără margini și Țu mai sfirșește.

TOȚI

Alt loc!! Alt loc!! Aici nu mai punem mina pentru faptă!

SOLUL

30

Vodă nu mai crede. Al cîtulea loc e acesta?

39

MANOLE

Vodă nu mai crede. Ați auzit, zidari? Truda noastră nu mai găsește crezămint. Pentru alte încercări am mai găsi putere în noi, dar crezămint la alții nu.

5

Către sol

Ăsta-i cel din urmă cuvînt?

SOLUL

neclintit

Cel din urmă.

10

MANOLE

Cu solie domnească cleștele sorții se strîng. Zidari, ați înțeles? Vodă nu mai crede. De nicăiri nu mai putem aștepta nimic!

Către sol

15

Sol înalt, care stai între doi sulițași ca între rău și bine, sol pentru noi atît de trist, sol venit din nepăsare... du-te... la... Vodă... și... din partea... mea... vestește-i... că Manole... nebunul de curte — ha — ha —

Sfîșietor

20

Frați întru tristețe... ne muncim goi ca diavolii și truda noastră e socotită nerozie pentru petrecania curții... Suntem puși în rînd cu stîrpiturile cărora li se toarnă oțet pe gitlej ca să rămînă mici pentru batjocura domnițelor. Tinere aprode, du-te..., du-te la Vodă... și spune-i...

25

AL ȘASELEA

Ce vrei să făgăduiești? Manole! Nu, nu!

MANOLE

trist

...că în curînd se va închina în biserică cu toate domnițele judecătore din cuget mult prea ușor.

30

SOLUL

Ce înseamnă acest în curînd? Vorbim în graiuri foarte felurite. Hristos a spus că în curînd va veni să judece lumea. O mie de ani și alte citeva sute au trecut, și încă n-a venit. Fiindcă în ceruri în curînd înseamnă mult de tot. Aș vrea

35

40

să știu ce înseamnă acest cuvînt între zidari mincinoși. Vodă mai dă ajutor pentru o singură încercare. Nu pentru șaptezeci, nici pentru zece, nici pentru două. Manole, înțelegi? Numai pentru una singură.

5

MANOLE

Răbdarea lui Vodă o mai cer pentru trei zile. Pe urmă sau biserica rămîne dreaptă, sau singele nostru se va slei.

SOLUL

Vodă mai dăruiește tot ce poate pentru o singură încercare.

10

MANOLE

A doua oară Manole nu mai încearcă.

TOȚI ZIDARI

uluiți.

15

AL ȘASELEA

Ce făgăduiești, Manole?

AL ȘAPTELEA

Nu se poate! Meștere, ce vrei? Și dacă lăcașul tău totuși nu va să se ridice?

20

AL CINCILEA

Ți-ai pierdut capul, Manole. Te repezi în moarte.

AL ȘAPTELEA

Domnul ne va surghiuni în Insula Șerpilor și vom piieri zdrobiți de haiducii mării.

25

MANOLE

către sol

Ai venit sol de la Vodă, întoarce-te sol de la noi: biserica se va ridica!

AL ȘASELEA

30

Un singur meșter are țara, și acela-i smintit!

SOLUL

5 Mă întorc cu vestea. În trei zile, năstrușnic cum ești, o să-i tragi domnului o năzbitie de Păcală. Dacă ești isteț, mai poți să ajungi ceva în viața asta nefolositoare, Manole. Vodă ar fi în stare să te facă nedisputată căpetenie peste zănatăci și păcălici.

AL ȘASELEA  
către ceilalți

10 Meșterul nostru e nebun. Hotărârile lui ieșite din minte scilciată încep a fi primejdioase. Ele nu-l privesc numai pe el, ci și pe noi toți.

AL NOUĂLEA

Clădirea acestei biserici, închipuite în ceas orb, întrece puterile noastre.

15 SOLUL

20 Și încă un cuvânt, Manole, din partea mea. Cititorul din ocheane al curții îți trimite prin mine horoscopul. Nu e prea vesel. Umbra ta a căzut pe planeta Vinerii. Asta înseamnă că ești primejdie pentru neamul femeiesc. De aceea cele două discuri lunare ale propriei tale planete te pîndesc cu răutate. După alte semne neîncrederea lor se va înteți și neobrăzarea lor nu va mai cunoaște nici o măsură... Va trebui să fii isteț ca șerpii, dar blîndețea s-o lași porumbilor.

Manole, mă închin.

25 Pleacă în grabă cu suliașii.

SCENA III

Manole și cei nouă

AL OPTULEA

30 De ce-ai făgăduit, meștere? Din prăpădul din urmă am ieșit istoviți ca niște păpuși de cînepă din baltă.

AL NOUĂLEA

Trebuia să judecăm mai întii stările noi între noi. Să le punem pe cîntar și să scoatem sfat din greutatea împrejurărilor.

AL ȘASELEA

Eu nu mai rămîn, eu mă întorc la vatră.

MANOLE •

5 Sunteți surzi și orbi. N-ați simțit încă nici azi că, fără puțința de a ne împotrivi, un destin se împlinește în noi? Încet, sigur și fără abateri? Răscoala noastră de ris scoate doar mușuroaie de soboli în drumul dinainte împlinit al sortii!

AL ȘASELEA

10 Nu, meștere, nu mai credem nimic. Între orbi ești cel mai orb. Vei rămînea singur, cufundat în vis vinovat. Privește, nu te-au iubit ei pînă acum — zidarii aceștia între cari și eu mă socot cu cuvînt greu în cerul gurii?! Nu ne-am unit cu tine în faptă și vis? Dar acum răbdarea nu mai are din ce să se hrănească. Nu ne putem jertfi toți pentru mărirea îndoielnică a unuia singur.

MANOLE

Singura mărire neîndoielnică e numai a Celui-de-Sus.

ÎNTÎIUL

20 Cu trupuri de strune încordate, ne-am alăturat ție în faptă, Manole. Am trăit așa de mult în același gînd și în aceeași grijă cu tine, că am început să-ți semănăm la înfățișare și pas. Dar acum nu mai înțelegem ce vrei.

MANOLE

25 Răzvrățiți-vă numai și cîrțiți! Ridicați-vă peste capul meu! Va trece și asta!

AL ȘASELEA

Frați, nu vă mai lăsați amăgiți!

MANOLE

30 Lîngă voi am îndurat îndelung săgeata soarelui și gerul ieșit din piatră, ploaia în carne și frigul în oase. Lîngă voi duhul întruchipărilor s-a întărit în mine poruncitor. Lîngă voi pentru biserică zilnic mor. Din patru stihii v-am adunat, pe tine te-am luat din apă, că ai fost pescar, pe tine te-am

scos din pământ, că ai fost ocaș, pe tine te-am coborît din  
lumină, că ai fost călugăr, din patru sfinte stihii v-am adunat,  
ca să clădim biserica din pământ și din apă, din lumină și  
5 vînt. Și voi ați văzut biserica cu chip mic și-ați zis: Meștere,  
venim. Și-atunci duhul care dinăuntru te împinge să clă-  
dești s-a sălășluit și în voi, și ați suferit cu mine dezamă-  
girea celor șaptezecii și șapte de prăbușiri și v-ați îndoit cu  
mine și iar v-ați ridicat. Acum vă clătinați și stați să plecați  
10 pentru totdeauna? Plecarea ar fi cădere și alunecare în și  
mai rău. Moartea nu ne cheamă pînă cînd n-om fi clădit  
lăcașul, din care nu mărirea noastră va vorbi, ci numai a  
Celui-de-Sus. Mărturisire auziți din parte-mi c-am început  
să clădesc fiindcă n-am putut altfel. Din cîmp și munte v-am  
15 chemat fiindcă n-am putut altfel, cîteodată în groaznică  
îndoială am blestemat, am făcut tot ce mi-a stat în putere  
și voi face și mai mult. Toate — fiindcă nu pot altfel! O,  
pescar, o, băieșiu, o, cioban, o, călugăr — suntem oare noi  
chemați să judecăm ceea ce mai presus de vrerea noastră  
20 prin noi se face? Aud răscoala vocilor voastre, dar nu mă  
tulbur. Suflet împrăștiat ca fumul jertfei neprimite, stau  
în fața voastră: dacă îmi găsiți vreo vină — loviți-mă, dacă  
vă îndoiiți — părăsiți-mă!!

#### ÎNȚIUL

Vorbe de amăgire!

25

#### TOȚI

Nimic decît vorbe.

#### AL TREILEA

Înfăptuirile noastre n-au temei!

#### AL ȘASELEA

30

Să plecăm fără întîrziere!

#### AL TREILEA

Dezleagă-ne de cuvînt!

#### TOȚI

Dezleagă-ne!

#### MANOLE

De șapte ani umblăm cu icoana bisericii în noi. Mai pre-  
sus de înțelegerea noastră e soarta acestui lăcaș rătăcitor.  
Într-un loc încercat-am să-l ridicăm pe moaște. În altă parte  
5 apa unui rîu am ridicat-o din alvie ca să clădim pe temelie  
curată. Peste morți am încercat. Că a fost pretutindeni în  
zadar, totdeauna în zadar, e adevărat. Rătăcirile noastre  
au intrat în cîntecul fecioarelor, zădărnicia drumurilor noastre  
10 va întrista legendele, zidurile mistuie comori, tristețea noastră  
s-a coborît peste țară.

#### AL ȘASELEA

Și după toate astea făgăduiești lui Vodă biserica. În  
trei zile. Parcă am trăi în veacul minunilor. De ce-ai făgă-  
duit, meștere?

15

#### MANOLE

sacadat

Fiindcă — în — cele din — urmă — biserica — totuși —  
se — va înălța!

#### CEILALȚI

20

Ești nebun!

#### AL TREILEA

Dezleagă-ne să plecăm!

#### MANOLE

25 Cînd v-am chemat — nu v-am legat. Numai în altă slo-  
bozenie ați intrat. Ție ți-am făcut semn înalt și ai venit.  
Pe tine te-am strigat cu nume nou și m-ai urmat. Pe urmă  
subt candelă aprinsă v-am arătat chipul bisericii și voi ați  
zis: Meștere, venim. De noul rost cu nici un cuvînt nu v-am  
șintuit. Ce dezlegare îmi cereți?

30

#### TOȚI

Dezleagă-ne, meștere!

#### MANOLE

Nici un cuvînt n-am stors încrederii voastre. Ce dezlegare  
vă pot da?

AL NOUĂLEA

Ne-ai ispitit cu știință ascunsă și vrăjitoarește ne-ai biruit cu chipul mic al bisericei, și-acum n-o mai putem uita. Dezleagă-ne de amintirea ei. Că nu o mai putem uita.

5

AL CINCILEA

Arătarea ei ne urmărește pretutindeni.

AL ȘAPTELEA

10 În plină amiază am văzut-o mare pe deal, încheșată numai din lumină. Și adierea stîrnită în jurul ei de aripi nevăzute am simțit-o o dată răcoritor, și nu o mai pot uita.

AL OPTULEA

Chipul ei ne însoțește pe tot drumul.

TOȚI

Dezleagă-ne!

15

ÎNTÎIUL

Nu ne mai chinui cu tăcerea ta. Poruncește sufletelor noastre să uite, poruncește ochilor noștri să nu mai aiureze. Deschide-ne drumul spre vatră!

MANOLE

20

Asta întrece puterea mea!

AL TREILEA

Sfarmă belciugele legămîntului!

MANOLE

25 Umerii noștri au ridicat, minile noastre au măsurat, nu zile, nu luni, ci ani. Și acum vreți să plecați cu rușine, cînd încă nimic n-a stat? Toată țara ne privește, vreți să sfișim în batjocură? Cui nu i se răscoală singele gîndindu-se că munca a fost în deșert? Dar făcut-am oare în afară de muncă — o jertfă — o singură jertfă smulsă din viața noastră —  
30 pentru zid?

TOȚI

Fă să uităm, fă să uităm!

MANOLE

Nimeni nicăiri nu e stăpîn pe amintiri. Ah, Doamne, acum văd: biserica se va înălța!

AL OPTULEA

5

Suntem bolnavi de ea. O simțim în văzduh ca o mătase. Nu e nicăiri și totuși dorul de ea — e în noi ca un dor de casă.

MANOLE

10 Nu sunt și eu pătruns de această boală pînă în oase? Nu e dorul de ea și în mine ca un dor de casă? În visul ei, slugă și domn, ne lipim de ziduri în somn. Cine se-ndură să plece? Să purceadă de aici cel ce poate! Părășiți-mă, rămîn eu! Varul mi-l vor stinge ploile. Soarele îmi va aprinde cuptoarele. Lutul îl vor frămînta copitele. Biserica voi ridica-o  
15 singur! Biserica, din care cerul se va apăra de pămînt ca dintr-o cetate — voi ridica-o singur în amară singurătate! Ah, plecați!!! Și cine poate să uite — să uite!!

AL ȘASELEA

20 Toți stau în cercul tău de vrajă, Manole — dar pe mine nu m-ai îndrăcit cu chipul mic al bisericei, nu — pe mine nu m-ai îndrăcit!!

Pleacă.

MANOLE

extatic

25

Acum văd: biserica se va înălța!

CÎȚIVA

se apropie ipnotizați de extazul meșterului  
Manole!

UNUL

30

Manole — tu aștepți...

AL TREILEA

Manole, tu aștepți o minune?

MANOLE

Din partea noastră aștept o jertfă, și-apoi de sus, de jos, de pretutindeni minunea. Singura, cea din urmă, de neasemănat.

5

TOȚI

se apropie de el

O minune?

ALTUL

De unde?

10

MANOLE

În scurgerea zădarnică a vremii ni s-a irosit tinerețea, dar trăim în lumea harului, unde îndelungă răbdare se cere. Ne-am îndoit pînă acum trupurile, ne-am întins și ne-am zbatut în soare, dar n-am ajuns încă la marginea puterii noastre. Din aiurare și din trupuri slăbite și mai mult se poate stoarce. Martori vom fi noi toți — biserică se va 'nălța!

ÎNTÎIUL

cu glas stins

20

Ce mai putem face pentru ea?

AL DOILEA

Ce-a mai rămas neimplinit?

AL ȘAPTELEA

25 Dacă crezi, mergem pe jos la riul Iordanului, să ne scaldăm curățindu-ne în el de tot răul lumesc.

AL NOUĂLEA

Puși alături de viața ta, am voit să te slujim cum se cuvine. Rana pămîntului în fiecare noapte mai tare se deschide. Ce leac știi, meștere, pentru ea?

30

MANOLE

se luptă cu sine, nu găsește cuvîntul

Aș vrea... aș vrea... să vă... cer... Nici o deosebire nu e între noi... vouă și mie, aș vrea să vă cer... vouă și

mie deopotrivă... Oh, e așa de greu..., dar altfel pacea niciodată n-o mai găsim... Ridicați-vă ochii... singur nu știu isonul să ții poruncii de dincolo — ce prin mine vi se vestește.

5

AL ȘAPTELEA

Smulge din tine, meștere, cuvîntul, smulge-l! Cuvîntul așteptat care zdrobește și 'nălța.

MANOLE

O învoială și-un jurămint va fi!

10

ÎNTÎIUL

Să ne legăm pentru totdeauna viețile?

AL DOILEA

Să intrăm în robie și mai grea?

AL TREILEA

15

Să săvirșim vreo faptă prin care ne pierdem sufletele?!

MANOLE

20 Dacă numai unul din noi ar săvirși-o, ar fi păcat de moarte, cum însă prin noi toți se va face, va fi o jertfă dată-toare de viață. Învoiala ni se va ierta și jurămintul nu ne va arde.

AL TREILEA

Poate e așa de greu lucrul ce vrei să ni-l ceri, că nu găsești cuvîntul. Scrie-l, meștere, aci în țărîină, cu toiagul, și noi îl vom citi în tăcere și dacă se poate îl vom împlini.

25

AL ȘAPTELEA

Numai să nu mai întîrziem, poticniți aici în groaznică zădărnicie!!

MANOLE

se luptă lăuntric, în sfîrșit începe cu un glas ireal

30

Dacă aș avea glas de inger, aș cînta vestindu-vă. Dar glasul meu e glas de diavol, tulbure și răgușit, răsună ca o



trimbiță rea. De ce nu am glas de înger pentru ca vorbele  
mele abia icnite să pară un cîntec? De ce nu am pene înalte  
de înger pentru ca tot ce vi se cere prin mine să vi se pară  
un basm? O viață de om ni se cere. Aș vrea să ni se pară  
5 dar ușor și nu jertfă de singe. Frați zidari, stau cumplit  
în mijlocul vostru, mă priviți cu ochi care nu mai clipesc,  
și mă ascultați cu urechi care n-o să mai adoarmă. Și dintr-o  
dată înțelegeți tot, sau ghiciți tot. O viață scumpă de om  
se va clădi în zid, jertfa va fi o soție care încă n-a născut,  
10 soră sau fiică. Frați întru suferință, pentru cine e mai greu?  
Pentru cel ce vestește acestea sau pentru cei ce ascultă?!  
Soție unuia din noi va trebui să fie jertfa, soră sau fiică.  
Soție care încă n-a născut, soră curată, fiică luminată.

AL PATRULEA

15 aiurind

Soție unuia din noi?

AL CINCILEA

Soră să fie? Fiică luminată?

TOȚI

20 cască ochii spre Manole, pierduți.

MANOLE

25 Pentru înfăptuirea gândului, unul va trebui să singereze  
amar. Din al cui pămînt se va smulge spicul curat, înainte  
nici unul nu știm. Inima noastră se închină lingă curatul  
spic. E al tău, e al lui, sau al meu? Fiți tari, închideți ochii,  
nu mai priviți în jur, apărați-vă de orice gînd șovăitor și  
rugăți-vă!

ÎNȚIUL

cu disperare

30 Manole!

MANOLE

35 Stăruim ca niște stane în acest sîngeros răsărit. Ție gura  
ți se stringe, ție fruntea ți se întunecă, ție mina ți se zbate  
în neștire, vădind în toți neliniște și cutremur. Dar alt ce  
ne rămîne, cînd nici o ieșire nu este? Să ne pătrundem de gin-

50

dul că prin ițele vrerilor noastre o altă vrere cu mult mai  
mare se țese, singură, trudnică, puternică și neînțeleasă.  
Dezcordați-vă strunele sufletelor mîhnite și nu vă împotriviți.  
Să înfringem încă o dată slăbiciunea cărnii în acest țarc al  
5 lumii fără scăpare. Tu, pe care te-am chemat cu nume de  
ducător de veste, tu, Ioan, nu clătina din cap! — tu, Simion,  
tu, Gheorghe, tu, Petru, și toți ceilalți, fiți tari, acum o  
dată mai mult ca oricînd! Amintiți-vă lunga suferință și  
nu o lungiți fără rost. Vom rămînea ce am fost: prieteni și  
10 frați. Ochiul din triunghiul de sus ne vede deopotrivă de buni,  
jertfa noastră nu va fi decît slăvirea lui!

ÎNȚIUL

Da, ochiul din triunghiul de sus — ne vede, și mielul din  
potir. Dacă așa este voia mielului, să trecem la faptă.

15

TOȚI

înfrîngîndu-și o împotrivire lăuntrică, repede unul după altul

Purcedem spre necunoscut, deznădejdea noastră sfirșește  
în singe.

ÎNȚIUL

20 Altă scăpare nu este.

ALTUL

Să rupem trup din trupul nostru? De unde luăm beția  
pentru a uita?

ALTUL

25 O, o, o!

ALTUL

Va sta dreaptă la moarte și sărutat. Aleasa care va fi?  
Va sta ca spicul la secerat.

ALTUL

30 Ușile, ușile!

ALTUL

Scapă-ne!

MANOLE

Nu e timp de pierdut.

ÎNȚIUL

Să trecem la faptă.

5

TOȚI

încet, copleșiți, cu înfricoșare

Să trecem.

MANOLE

s-apropie de întiul

10

Dacă tu ești cel ales, iată pecetea gurii mele pe fruntea ta. Dacă eu sunt cel ales, atunci opriți-mă să mai văd ceva și îngrijiți-vă voi de clădirea femeiescului spic! Dar să nu mai vorbim de alegere, căci acelaia i se va lua care mai tare va iubi, și de iubit iubim toți deopotrivă. Aici începe grija mielului din potir.

15

AL TREILEA

Să aruncăm sorți.

AL PATRULEA

Nu sorți.

20

AL CINCILEA

Ar fi neomenesc.

MANOLE

Să nu cîntărim noi ce numai în ceruri se poate cîntări. Intrăm în jurămînt cu un nenoroc deopotrivă împărțit între noi toți.

25

AL NOUĂLEA

Să se hotărască la jertfă singur unul din noi.

AL TREILEA

Ar fi lucru drăcesc.

52

AL DOILEA

Atunci ce facem?

ÎNȚIUL

5 Aceea să fie care întii va veni, bărbat să-și vadă, frate să-și vadă, tată să-și vadă.

TOȚI

Amin.

10 Și-aplecă toți capetele în jurul lui Manole și privesc în gol mult timp, fără mișcare. Printre nori soarele trimite lumină. O umbră mare bine hotărnicită cade între ei.

MANOLE

Un semn, fraților. Un semn. În aminul nostru s-a amestecat un semn.

ÎNȚIUL

15 O umbră a căzut între noi ca o pasăre uriașă.

MANOLE

Biserica nu e ridicată, dar umbra ei și cade pe nisip.

ALTUL

E umbră de nor.

20

ALTUL

N-ar sta locului precum stă. Umbra e de copac sau de munte.

MANOLE

25 N-ar fi rotundă. E umbra viitoarei biserici. Începe să tragă cu toiagul o dungă însemnînd marginea umbrei.

TOȚI

Umbra?

MANOLE

30 Nu e munte, nu e copac, nu e nor. E umbra turlei de la mijloc.

53

TOȚI

privind se așază în semicerc pe marginea umbrei unul lângă altul.  
Exclamă cu o nădejde de neînvinș:

Biserica!

5 Dintre nori cade pe capetele lor un mănunchi de raze, un clopot se aude în văzduh.

AL ȘASELEA

se întoarce frînt, cade în genunchi între ei la picioarele lui Manole

Meștere — nu pot pleca.

10 Biserica ta — nu o pot uita.

MANOLE

vrea să spună ceva, nu poate, înghite cuvîntul, îl mîngîie pe cap.

ÎNȚIUL

15 Meștere, ce clopot de cleștar s-aude? Și pentru cine cîntă ca niciodată?

UNUL

cu glas ireal

20 Pentru soție care încă n-a născut, pentru soră curată sau fiică luminată

care întii va veni  
bărbat să-și vadă  
frate să-și vadă  
tată să-și vadă.

ACTUL AL TREILEA

Aceleași ruini. Dar un zid ridicat în temelie: locul pentru jertfă. Dimineață. Zidarii sunt în așteptarea celei dintii care va veni. Fețele lor sunt trase, palide, slăbite. Mult timp tăcere. Numai cite un tușit s-aude.

5

Fiecare pe cite o piatră.

SCENA I

Cei nouă zidari

ÎNȚIUL

10 Una e acum pe drum, care va fi? Cînd o frunză se mișcă, tresar: cine e?

AL DOILEA

Poate mai multe dintr-o dată sunt pe drum. Dacă sosesc două deodată, pe care o alegem?

AL TREILEA

15 O creangă se mișcă. Singele se scurge în glas. Cine e?

AL ȘAPTELEA

încet de tot

Toacă depărtată e, nu e pas.

AL NOUĂLEA

20 Una sau zece sunt poate — pe drum.

AL ȘASELEA

Nu — una sau zece, ci una sau nouă.

AL CINCILEA

Nu, nu. Nici azi cea așteptată nu-și va face pașii mărunți

peste puncte. Cu ochiul tulbure de neodihnă a treia oară soarele iese din munte.

AL ȘAPTELEA

5 Ne topim sub cetina grea și albastră. Feștila așteptării arde în ceara noastră.

AL TREILEA

Ce lungă așteptare!

40 Din toate părțile a fost ca un lătrat venit de departe din afunzimi de leat. Toată noaptea cu ochii deschiși am stat. Nici un cuvânt n-am schimbat.

AL ȘASELEA

15 Trei zile ca trei ani ne-am pîndit unul pe altul. Stai, ce faci? Nu te mișca! Jurămîntul ne-a istovit între bolovani. Fiecare a crezut că poate să înșele pe 'Naltul.

AL PATRULEA

Jurămîntul încă nu l-am călcat.

AL ȘASELEA

20 Meșterul unde-i? Vrăjitorul în mușenie stă tot deoparte Ha! Credeți în adevăr că și el mai așteaptă? Stă el oare între noi ca o lumină dreaptă? Sau trimite în vale semne de moarte?

AL TREILEA

Taci, limbă blestemată, taci!

AL OPTULEA

Mergi și privește!

25 AL PATRULEA

30 Jurămîntul, în loc să ne facă asemenea înaltelor slugi înaripate, ne-a făcut mai curînd asemenea spurecăiunilor fără de nume. Eu aici — fiere, tu dincolo — pizmă. Eu fără încredere, tu veninos. Ne uităm unul la altul cu ochi pieziși. Privirile ni s-au ascuns verzi sub strașina frunții. Ne hărțuim urît și facem poiată din altarul lui Hristos.

AL ȘASELEA

cu furie

Manole unde-a fost toată noaptea? De ce nu l-ați păzit?

AL OPTULEA

5 În picioare a stat în lună lingă zid și privea. Ce alt era să facă?

AL ȘASELEA

De unde știi?

AL TREILEA

10 către al șaselea

Taci, afurisitule, taci!

AL CINCILEA

Oh, sfada aceasta de valuri oarbe nu mai sfirșește!

ÎNTÎIUL

15 Un vînt negru a suflat prin păduri pe la al treilea cîntat

AL NOUĂLEA

Ne-a topit carnea din obraji.

AL CINCILEA

20 Vînt purces în țară românească, va duce ciumă între mame și frați.

AL DOILEA

25 Ca o buhă pururea trează eu am văzut... biserica lui Manole aieva aici în fața noastră. Și se făcea că din pădure au ieșit multe feluri de sălbătăciuni, tot perechi, mari și mici, au intrat în biserică și s-au închinat în genunchi. Cînd au ieșit, toate dobitoacele aveau încă praf pe genunchi. Și s-au scuturat, dar praful nu se ducea. Și eu cred că toate urmașele ce vor naște din ele vor purta această pată pe genunchi.

30 AL PATRULEA

Și eu am văzut biserica. Din păduri, de pe subt pietre și ferigi, copii mici și fără de oase s-au apropiat în cete multe

de biserică. Copii moi ca melcii, copii cari au ieșit fără de oase din stratul mumelor. Și copiii au început să mănince var din zid, au căpătat oase sănătoase și s-au întărit ca pomii tineri.

5

AL ȘASELEA

Neghiobilor, făureala noastră stă ascunsă în găoacea viitorului. Scoateți-vă gândul din cap. Nu noi vom lega soarele de țara noastră. Gândiți-vă mai bine că în vremea asta Manole stă la pîndă ca să facă pentru soția lui drumul întors. Jurămîntul devine cursă. Grozavă învoială făcurăți, năpăstuiților. De eram între voi, nu ați fi sărit așa de nechibzuiți în fărădelege. Mie mi s-au deschis ochii. Eu n-am nimic de jertfit.

10

AL ȘAPTELEA

15 Răspunzi jurămîntului cu trei capete.

AL ȘASELEA

Gilca grumazului nu-și găsește astimpăr. Cine nu simte nodul în gît? Un nod care nu vrea să alunece! M-am întors și am înghițit jurămîntul ca și voi. Eu nu știu care va fi aceea ce întii va veni, și nici voi nu știți..., dar atît puteți să ghiciți de pe acum că a meșterului nu va fi.

20

AL CINCILEA

O fi aceea pe care Dumnezeu o va voi.

AL ȘASELEA

25 Iată — eu o văd venind.

TOȚI

sar cu spaimă

Unde e? Cine e?

AL ȘASELEA

30 Piept, liniștește-te, față, nu te-nroși. Încă nu e nimenea. Cu frumusețea încă neajunsă în amiaza virstei, în legănare dulce și-n grozavă neștire — o văd venind așa în închipuire... Oricare ar fi... soție iubită... soră curată... fiică lumi-

58

nată... o văd apropiindu-se trupească adiere prin iarba înaltă... Care dintre voi se va atinge de ea?

AL DOILEA

Eu nu.

5

ÎNȚIUL

Nici eu.

AL ȘAPTELEA

Nici eu.

AL ȘASELEA

10

Atunci care?

AL OPTULEA

Nici unul.

AL ȘASELEA

15 Și jurămîntul? Of, of! Firește, acum așa răspundeți, căci suntem cu toții în așteptare, și nehotărîrea clipei slăbește pofta de faptă. Dar mai tîrziu, cînd descultă și nevinovată jertfa va apărea din valul de iarbă, nouă vor sări dintr-o dată cu jind și chiot mut.

AL OPTULEA

20

A cui va fi?

AL ȘASELEA

A lui Manole nu. A unuia din noi, de bună seamă.

TOȚI

ca într-o panică urlă

25

Manole!

AL ȘASELEA

30 Astă-noapte, cel puțin o dată, fiecare din noi a călcat jurămîntul. N-am ceară în urechi, nici Sfînta Vineri nu m-a orbit fiindcă i-am văzut țîțele uscate. Toată noaptea v-am pîndit. Pe tine, frate, te-am auzit rugindu-te: Doamne,

59

soției plecate scoate-i în cale șerpilor pădurii, să se sperie de  
târtoarele galbene și să se întoarcă acasă. Pe tine te-am  
auzit zicînd: Doamne, umflă cu înspumegare pârîul, să se  
facă Argeș mare, să nu poată sora să treacă. Pe tine, tot  
5 așa: Pune, Doamne, arătare cu spadă de foc în ușa grajdului  
să nu-mi vie fata cu ulciorul de lapte. Iar tu ai murmurat la  
întîiul cîntat: Oprește-mi nevasta și aține-i drumul prefă-  
cîndu-te în fulger sau muscă rea, Doamne. În răscoala patimei  
10 toți ne-am rugat, și fiecare din noi a încercat să schimbe  
mersul pecetluit cu jurămînt al întîmplărilor. De asemenea  
și eu zis-am: Nu mi-o lua, Doamne, că e mai frumoasă decît  
a tilharilor de lingă mine. Dac-o fi purces să mă învelească,  
mai bine ia-i lumina pentru totdeauna, poteca să n-o mai  
găsească.

15 ÎNȚIUL  
către al șaselea

Mai bine era să nu te mai fi întors, că tu ai adus duhul  
rău între noi.

20 AL DOILEA  
Sufierea neagră tot din pricina ta ne-a amețit toată  
noaptea.

AL ȘASELEA  
cu un vaier

25 O, o, o! Soție care încă n-a născut. Soră curată. Fiică  
luminată. A cui va fi? Numai a lui Manole nu. Jurămîntul  
a fost cursă.

TOȚI  
în panică

Manole!!

30 UNUL  
Unde stă?

ALTUL

Să stea cu noi.

60

ALTUL

Să vie aici.

Pauză scurtă, toți răsufală adînc.

AL OPTULEA

5 Mi s-a tras carnea din obraz. Nu, nu, nu mai pot!

AL ȘAPTELEA

Încheieturile mă dor ca de apă cu zai. Mădularele nu se  
mai simt. Unde mi s-a scurs singele din trup?

10 AL ȘASELEA  
cu răutate

Ha! Pe Argeș în jos, pe un mal frumos.

AL NOUĂLEA  
cu un vaier

Soră curată...

15 AL CINCILEA  
Fiică luminată...

AL ȘAPTELEA  
Faceți ceva cu mine, că eu nu mai îndur așteptarea.

20 AL ȘASELEA  
Smulge-ți părul! Sfarmă-ți capul de copaci!

SCENA II

Manole și ceilalți

MANOLE  
vine încet de după ruini, obosit

25 M-ați strigat? V-am auzit certîndu-vă — sau numai mi  
s-a părut?

AL ȘASELEA

Nu vreau să mă numești rău, meștere, și bănuitor. Cînd  
tu apari, ei tac. Nu știu cum se face că veșnic eu trebuie

61

să-mi deschid gura pentru nemulțumirea lor. Dacă ar fi mai îndrăzneți ei ți-ar spune acum ce fiecare gindește: că legământul făcut e nedrept. Folosesc deci prilejul chemării lor pentru a-ți cere o deslușire.

5 MANOLE

Cite n-aș vrea eu singur să-mi lămuresc din toate cite în jurul nostru se petrec. Vă este îngăduită orice întrebare.

AL ȘASELEA

Manole, de când te muncești cu gândul jertfei?

10 MANOLE

Nu iau măsuri fără de lungă chibzuire. Vedeți și în asta un rău? Nu voi tăgădui că jurământul l-am cumpănit îndelung, mult înainte de a vi-l cere.

AL ȘASELEA

15 Nu-i așa? Zidari, eu ce vă spuneam? Gura păcătosului adevăr grăiește. Zidari, el a știut dinainte, prin urmare în jurământul cu care punem totul în joc n-am intrat cu aceeași puțință de noroc.

Murmur între zidari.

20 MANOLE

Asemenea grea hotărîre trebuia luată numai după lungă chibzuire. Puteți să mă bănuiți de îngrijorare, dar nu de viclenie.

TOȚI

25 sar la el

Soția ta știe că nu trebuie să vie.

AL ȘASELEA

Ai făcut jurământul, dar ai ascuns jertfa.

30 Unde ți-e femeia cu cîrpă galbenă și picioare subțiri? A încetat dintr-o dată să mai vie să-și vadă ziditorul de biserici? Stă în pridvor și așteaptă nepăsătoare trecerea furtunii de-aici, a micii furtuni de pe mormîntul domnilor!!

MAI MULȚI

Jurământul e desfăcut!

AL CINCILEA

În noi a fost adevăr, în tine minciună!

AL ȘAPTELEA

5 Un nod care singur s-a dezlegat, cuvîntul dat e fără preț și fără urmări!

AL OPTULEA

Ai voit să ne prinzi în cursă ucigașă.

MANOLE

cu resemnare

10 De la o vreme ca o turbure și largă apă ne desparte, și totuși v-am întins pinea de pe un țârm pe celălalt țârm — și pinea v-am dat-o nici mai uscată, nici mai grea de neghină. Am împărțit cu voi cortul. Am împărțit cu voi focul care ne-a încălzit și tot așa jurământul care ne-a înghețat. Aș fi putut să vă înșel? Poate. Dar nu tot așa de ușor poți să înșeli pe Cel-de-Sus, care, uitîndu-se prin noi ca prin ferestre deschise, toate le știe. Iar jurământul acesta n-a fost făcut pentru noi, ci pentru El.

TOȚI

20 cu strigăte

Minciună! Minciună!

UNUL

Nimic nu mai credem.

AL ȘASELEA

25 Prin legămint ne-am hotărît pentru pierdere, dar la cîștig n-am gîndit. Pierderea am vedea-o, dar dobînda nu.

MANOLE

Înfăptuirea ar fi cîștig prin ea însăși.

ALTUL

30 Ne-ai ispitit să facem moarte!

ALTUL

Pentru zidurile tale.

AL OPTULEA

De trei zile capul mi se învîrte nebun. Care va fi? Am iscodit numărul stelelor din Găinușa-de-Aur: care va fi? O, cît am suferit vrtejul nehotărîrii, și totuși m-am învins.  
5 Și așa și el, și el, așa toți, pentru ca acum să aflăm că tu ai stat între noi umbră nedreaptă!

MANOLE

Ce vreți? Să strig tare spre miazăzi: Doamne, adu-o?!?

AL ȘASELEA

10 Și dacă ai striga, tot nu te-am crede.

TOȚI

Nu te-am crede!

UNUL

Jurămîntul tău a fost minciună.

15

TOȚI

Minciună!

MAI MULȚI

Ne-ai ispitit să facem moarte!

ALȚII

20

Moarte!

ALȚII

Să ucidem iubire!

UNUL

Pentru zidurile tale!

25

ALTUL

Pe care nici dracul, nici cerul nu le vrea!

UNUL

scuipă la picioarele lui Manole.

TOȚI

scuipă la fel

Cum ne-ai dorit-o, așa să ți se întîmple... Cum ne-ai înșelat, așa să fii înșelat.

5

AL ȘASELEA

În sfîrșit, putem pleca!

Mira se apropie din fund.

SCENA III

Acciași, Mira

10

AL ȘASELEA

o vede

Vine... La bătaie de-o suliță... o cîrpă galbenă. Vine femeie din miazăzi...

Pe fețele celor nouă — uluire.

15

Frați zidari... Nu, eu nu! Manole!

MIRA

sosește, răsuflă grăbit, cu un suris speriat

Bună dimineața — nouă ucigași! Și cu Manole zece...

CEI NOUĂ

20

și-apeacă frunțile.

MANOLE

o privește înlemnit și nu mai gîndește.

MIRA

Bună dimineața, voinicilor, nu-mi răspundeți nici unul?

25

Se duce la al treilea, fostul călugăr, și-l apucă ușor de barbă

Niei tu nu-mi răspunzi?

Nedumirită privește spre toți, îi înfruntă mai mult întrebător decît din convingere

30

V-am adus vin, să vă lumineze pe dinăuntru... bărbaților negri, sălbaticilor! Luați și beți. Și pîne albă v-am adus să vă abat înspre gînduri mai bune. De ce nu răspundeți?



— Așadar totul e adevărat?! Vă este cugetul încărcat și stați în rușinare. Unde-i omul pe care l-ați prins? Am venit să fiu mărturie acestei întâmplări neomenesti. Se pare că starețul Bogumil n-a mințit. Nu-mi răspundeți? Altădată venind, bucuria nu era numai a meșterului, ci și a voastră. Ochi de sfinți aveți, și-acum fețe de ucigași. Numai barda vă lipsește singeroasă din mâni păcătoase. Starețul mi-a spus credința ce umblă printre oameni, îndemnul lui și hotărîrea voastră, dar totul e așa de neomenesc că nu e cu putință... De ce tăceți? Nici unul încă nu m-a privit în ochi. N-am crezut — și totuși am venit, am venit să împiedec asemenea faptă!

MANOLE

care-și strinsese numai brațele de coaste, și le lasă să cadă neputincios.

MIRA

către Manole

Meștere, rău ai fost sfătuit. Vrei să schimbi pravili scrise cu fulger — ca să izbutești în meșteșug? Nu-ți poate fi spre bucurie că sunt aici... o nouă piedecă în planurile voastre —, dar crezi că poruncile de dincolo au devenit de prisos din pricina prăbușirilor de-aici?

Către zidari

Și voi? Nu m-ați așteptat. Ce fețe aveți! Parcă ați ieșit din groapă. Tu ești pescarul? Tu ești ciobanul? Tu ești călugărul?

AL TREILEA

apleacă fruntea.

MIRA

Unde ți-e lucirea din ochi?

Către toți

Tot a pierit din oasele voastre: carne, lumină, suflet și voinicie... Nu așa... Tristețea e păcat. Încruntarea de asemenea, așa nu-mi place să vă văd...

Apucă pe unul de bărbie și îi îndreaptă capul

Înalță capul asta greu... Și tu... Și tu! — Gurile sunt strimbe și nu mai au puterea să ridă... Altădată se lucra

aici cu zumzet ca într-un stup... Fără rost, dar se lucra. Acum sunteți albine amenințătoare într-un stup mort... Gîndul morții a schimbat singele vostru în venin. În adevăr, oameni și creștini, v-ați putut gîndi? Astăzi, cînd toată lumea e creștină, ați voit cu tot dinadinsul să... Astăzi, cînd nu mai este păgîn, și pină și copacii și dobitoacele sunt creștine? Și adică ce fel? V-ați gîndit să prindeți vreun biet rătăcit prin păduri și să-l clădiți în zid?! Au cum? Să mergeți în munte și să furați din turmă vreun cioban neștiut și să-l zidăriți între cărămizi? Așa răi cum sunteți, ați fi fost poate în stare să ispițiți între voi vreo băciță trecătoare, și în loc s-o iubiți — s-o închideți sub piatră și var?! Copii sălbatici și fără de veselie, copii bătrini și încruntați... Ei, nu!

Către unul

Ridică și tu fruntea asta de plumb!

TOȚI

rămîn neclintiți cu fețe de morți.

MIRA

se uită la ei, șăgălnicia ei speriată se schimbă în fior, cu un țipet

Meștere!

MANOLE

mare și sinistru, s-azvirle între ei, răstoarnă în mișcare vreo trei zidari, ceilalți se dau înapoi în cerc după obiceiul lupilor. El își prinde soția de mină și vrea s-o smulgă dintre ei

Mira!

MIRA

Acum știi tot.

MANOLE

Nu știi încă nimic.

MIRA

El singur e de vină: duhul care la toate relele împinge, starețul Bogumil!! Mi-a spus că aici trebuie să se facă moarte de om, că biserica nu se va înălța pînă cînd nu se va zidi în ea viața de om. Făcea spume la gură starețul și bolborosea... Și eu am stat la gînduri și n-am crezut...

Dar o neliniște m-a cuprins — și iată am venit să vă opresc...  
Din tăcerea voastră am înțeles că e adevărat... Meștere,  
aici vreți să jertfiți un om pentru ziduri... El v-a îndemnat  
la rău. E o crudă nebulie... Acum știu, nici o îndoială nu  
5 mai este... Voi rămânea aici și n-am să îngădui stingerea  
omului, că omul nu-i o luminare de stins cu două degete  
muate în apa spurcată a gurii...

MANOLE  
strigă sfișietor

10 Mira, nu, nu, nu! Nu se poate, Mira! De ce?

MIRA

Ce e, meștere?

MANOLE

15 Mira, nu se poate!... Vreau să fie numai vis rău... Vreau  
să mă trezesc. Mira, cine te-a chemat?

MIRA

Nimenea nu m-a chemat. Nimeni nu m-a oprit. Am  
venit!

MANOLE

20 Mira — pleacă!

TOȚI ZIDARII

îl țintuiesc cu privirile și fac un pas încercuindu-i.

MANOLE

se încruntă cu ură

25 În lături, tilharilor!!

ZIDARII

îl privesc lung, nu se mișcă.

AL ȘASELEA

Un jurământ s-a făcut între noi.

30

MANOLE

ca sugrumat

Da, un jurământ — Mira rămii.

68

MIRA

Rămîn, firește că rămîn, de aceea am venit, ca să stau...  
Dar nu știu, astăzi mă priviți așa de ciudat... Parcă Dum-  
nezeu s-a întors acum cu spatele către noi și stăm în umbra  
5 lui. Și nu mai știm ce este, și nu mai știm încotro. O schim-  
bare s-a petrecut... Uite, fețele voastre! E o întrebare și  
o spaimă în toți... Între tine și ei s-a sălășluit gîndul mor-  
ții...

MANOLE

istovit

10

Da, Mira, între noi s-a sălășluit gîndul. Și poate nu mai  
stăm în fața lui Dumnezeu, ci în umbra lui. Și nu mai știm  
ce e. Și am pierdut orice rost și nu mai știm încotro. Pleacă,  
Mira! Lasă-ne să ne sfișiem singuri aici.

ZIDARII

fac iarăși un pas încercuindu-i.

15

MANOLE

20 Nu, Mira, acum să rămii, acum să nu mai pleci. Ziua nor-  
emișcat, noaptea sul de foc — un jurământ stă veșnic  
văzut.

MIRA

25 Meștere, luminează-ți fruntea. Și voi, zidari, de ase-  
menea. N-am venit să vă văd înnoțați. Am urcat să văd  
suflete bune. Primăvara pină sus în plai a ajuns, lingă voi  
nu s-a oprit? Meștere, ce te-a orbit că nu mai vezi? — Cine  
a jurat?

Se apropie de întiul

Și tu, ciobănașule? Și tu ai jurat? În loc să fii vesel. În  
loc să umbli prin păduri fără griji. Cazi în rătăcirii.

30

ÎNTÎIUL

apleacă fruntea.

MIRA

Te dezleg de jurământ. Pe toți vă dezleg. Sau vă închi-  
puiți că e lucru ușor să — ?

35

Către al treilea

Și tu ai jurat?

69

AL TREILEA  
apleacă fruntea.

MIRA

5 Ei, asta-i. Poate v-a vrăjit cineva de v-ați pierdut cugetul. Sunteți deocheați de vînt sau de pădure. V-a scuipat fiară călătoare.

MANOLE

Vîntul sunt eu. Fiara călătoare a ieșit din visul bisericii.

MIRA

10 Manole, viață de om în ziduri nu veți clădi. Voi da de veste în vale să nu se apropie nimenea de voi că sunteți porniți spre ucidere. În felul acesta slava bisericii nu o vreau. Manole, mă voi ruga de tine trei zile — să vii acasă. Cu brațele te voi încinge: să lași biserica. Astăzi și încă puțină  
15 vreme să te mulțumești cu mine, că mai tirziu răbdarea totul învinge.

ZIDARII  
se apropie încă un pas.

MANOLE

20 Înapoi, tilharilor!

Se reculege

Un jurămint ne-a-nțepenit aici pentru totdeauna. Și privești în sus, înălțimea cu nici un răspuns nu se îndură. Și te uiți în jos: fără scăpare, impresurați de soartă și ură.

MIRA

25 Nu — nu — ! Meștere, ce te-a orbit că nu mă mai vezi? Ce te-a asurzit că nu mă mai auzi? Manole, ai mai văzut minuni înălțate pe moarte? Între noi toți un gol s-a căscat — și întru mare amenințare ne-am pironit locului. De ce  
30 taci? De ce tăceți? Unde vă uitați? La ce priviți?

TOȚI  
tac.

MIRA

5 Manole, din răsuflarea ta lungă ghicesc adîncimea durerii și puterea cu care te stăpînești. Ai sugrumat în tine — glas ridicat din inimă, și într-o clipă de deznădejde ați voit să încercați ce nimenea n-a mai încercat. Vreți să faceți negru din ce-i alb? Vreți să tociți tablele de pe munte? Vreți să înăbușiți poruncile ce ni le cîntă tot singele din trup? Nu, nu se poate! Cine v-a innebunit? De ce nu-mi vorbiți? Uite, vreau, răspundeți-mi că v-ați redobîndit cealaltă hotărîre, și atunci vă iert!

AL ȘASELEA

15 Un om sau biserica? Ce e mai mult? Omul e ceea ce suntem, bun sau netrebnic, fiecare, — lăcașul e ceea ce unuia singur îi e dat să înfăptuiască pătruns de cea mai înaltă taină cerească!

MIRA

Cine a luat hotărîrea? Tu, Manole? Dacă ești tu —  
Se întoarce către zidari  
20 Dacă e el, voi sunteți nouă, și-l puteți opri. Așa cum stați acum, zid în jurul nostru — îl puteți împiedeca!  
Așteaptă puțin.

AL ȘASELEA

Un jurămint s-a făcut.

MIRA

25 Manole, ei sunt — ei vor — tu ești singur, dar tu ai puterea cuvîntului. Înmoaie-le cruzimea și întoarce-le drumul, înduplecă-le îndîrjirea și zădărnicește-le ținta. Sau poate...

Cu spaimă duce mina la gură

Sau poate — ați și clădit pe cineva în zidul de aci?

30 Strigă  
Meștere, sloboziți-l...

Vrea să meargă la zid.

MANOLE

o ține

35 Nu, Mira, nu!

MIRA

Mi s-a părut un vaier din zid —  
strigă

5 Meștere! Poate-ați prins pe cineva și l-ați legat în piv-  
niți. Lăsați-mă! Cine e?

Vreun cioban a fost. Cine e?

Vreun călugăr a fost. Cine e?

10 Vreo femeie în trecere ați răpit. Glasul s-a auzit. Manole,  
izbăvind ființa închisă, pe mine mă izbăvești. Cărămida e  
stringe peste piept și nu mai găsește aer. Ochiul vostru nu  
s-a înfricoșat? Lăsați-mă să-i deschid. Ea a plecat poate să  
ducă vreo veste și voi ați silit-o să intre în zid.

MANOLE

Mira — nimenea nu e închis.

15

MIRA

Atunci ce e? Ce umbră s-a coborît peste noi? Cine a  
îndrăcit privirile? Ce plumb s-a strins în jurul picioarelor?  
Ce vrăjmășie întunecată și împotriva cui a încheșat lanțul  
20 lor — pe care nimenea nu-l poate sparge? Manole, tu ești  
astăzi cum niciodată n-ai fost. Ce duh greu stăruie între noi,  
că nu putem întinde mini de lumină unul spre altul?

MANOLE

se sufocă

Vorbiți — voi.

25

UNUL

Tu să vorbești, că a ta a fost patima de a clădi.

MIRA

nespus de rugător

Manole...

30

MANOLE

N-am prins pe nimenea. A mea a fost patima, eu am fost  
al patimei, eu am fost. Nu, n-am prins pe nimenea. Vai  
nouă, Mira, biserica s-a tot prăbușit — cu cât se prăbușea —

patima creștea. Eu nu știam. Cineva ne-a încercat. Acum e  
totul... dă-mi minile tale, Mira.

Îi ridică mâinile și-și îngroapă fața în ele, se scutură.

MIRA

Îl mângâie pe cap

5

Meșterul meu. Păr negru. Cap fierbinte.

AL ȘASELEA

10 Cu amin și eu capete plecate, un cuvint ne-am dat toți  
aici. Așteptarea și suferința pe toți ne-a secăt. Cîrtind am  
greșit, dar tu ne ierți, că totul e de înțeles. Greu e pentru  
tine, meștere, dar nici pentru noi nu e mai ușor.

MANOLE

ridică fruntea, se uită nesigur în jur

15

Frați zidari, luați piatra cea mai grea, loviți-mă, aici,  
în creștet, nu pot. Despicați-mi țeasta asta osîndită să ră-  
mină pămînt sterp.

AL ȘASELEA

Cuvint lui Vodă am dat. Și-un legămînt am făcut sub  
privirile Ziditorului.

20

MANOLE

se ridică enorm spre ei

Privirile lui crezutule-am scut! În lături!

NICI UNUL

nu se mișcă.

25

MANOLE

slăbește

Mira, slăbesc din toate încheieturile!

MIRA

Unde-i omul pe care l-ați prins? Lăsați-mă. Vreau să-l văd.

30

ZIDARII

s-adună, fac zid în jurul ei.

MIRA

5 Meștere, deschide-mi drum. Slujile tale nu sunt în toane azi. — Pe bătrîn l-ați prins, pe Găman. De cînd a plecat cu voi, în noaptea cea tîrzie, el nu s-a mai întors. Unde-i Găman?

MANOLE

Nu — aicea nu e nimenea prins.

MIRA

10 Pe bătrîn l-ați clădit. Ce înseamnă sudoarea de pe fruntea voastră? Pe Găman l-ați zidit...

MANOLE

Găman — nu e aici.

MIRA

15 Am auzit vaier în zid. Acum nu mi s-a mai părut. Am auzit vaierul.

MANOLE

20 Nici un vaier n-ai putut s-auzi, Mira, fiindcă... totul e numai... liniștește-te, Mira. Tu ai venit să scapi un om de la moarte... astfel sufletul tău se vedește cel mai curat. Te potrivești în ceruri și te-ai rătăcit între noi, oameni de glumă rea. Mira, ce să-ți mai spun? De-atîtea ori ai fost căprioara neagră, cînd sui ai drumul la noi. De-atîtea ori ai fost izvor de munte, cînd coborai de la noi. Acum ești aici încă o dată: nici căprioară, nici izvor, ci altar. Altar viu  
25 între blestemul ce ne-a prigonit și jurămîntul cu care l-am învins.

MIRA

cu o rază de înseninare

30 Manole, nu prea înțeleg ce vorbești. Totul e numai o glumă și ai învins blestemul?

MANOLE

Întreabă zidarii și atunci facă-se voia lor.

ZIDARII

sentențios

Blestemul e biruit!

MANOLE

5 și-adună puterile pentru ultima încercare, apoi cu înseninare neome-nească

Cumpăna voastră nu se mai clatină. Limba stă neclintită; Numai stînga cîntarului meu cade-n prăpastie fără fund. Încă o dată a hotărît nenorocul.

10 Privește zidurile, Mira. Aceste ziduri crescute nu se vor mai prăbuși. În cîteva zile și nopți biserica va fi întregă și va străluci între munți, împrăștiind din coperișe soare pentru toți muritorii.

MIRA

15 cu bucurie

Așa — Manole, înseninează-te Manole!  
Zidurile nu mai cad? În adevăr zidurile nu mai cad?

MANOLE

pierdut

20 Nu, zidurile nu mai cad.

MIRA

Manole, biserica e primită?

MANOLE

Pe la Simpetru va străluci și clopote va avea.

25

MIRA

Pe la Simpetru? Clopote... Cel mai mic eu vreau să-l trag mai întîi. Într-o duminecă mă voi sui să-l trag la întîia liturghie.

MANOLE

30

Tu, Mira, tu. Dar cum pe cel mare îl voi trage eu, pe cel mic nimenea nu-l va auzi.

MIRA

Vezi, tu — totdeauna ești așa — numai glasul tău să se audă. Numai tu. Totdeauna tu.

MANOLE

Al tău va fi atît de curat că numai în cer se va auzi.

MIRA

5 Da? Atunci cu atît mai bine. Cine-l va auzi? Îl va auzi  
mama care a fost și copiii noștri cari vor veni. Manole, ce  
bucurie! În sfîrșit, zidurile nu mai cad. Și n-ai clădit pe  
nimenea în ele?

MANOLE

10 Nu, Mira, nu. Știam că vii speriată, știam că vii purtînd  
grija altor vieți. Și atunci am glumit, făcînd pe bărbații  
sălbatici. Povestea cu jertfa omenească — e numai așa — un  
joc. Un joc de albă vrajă și întunecată magie, pe care-l vom  
face cu tine.

MIRA

15 Cu mine? — Nu înțeleg. — Cu mine?

MANOLE

cu glas ireal

20 Cu tine, fiindcă tu ești aici — din întimplare. Și-apoi așa  
se și potrivește. Fiindcă între toți și toate tu ești cea mai  
pornită spre joc.

MIRA

cu oarecare nedumerire

Bine!

Se uită cu o ochire spre soare

25 Dacă nu e prea tîrziu..., că vreau să mă întorc înapoi  
încă înainte de a se face amiază...

MANOLE

30 Mult nu e de atunci, îți amintești, Mira,— o dimineață ca  
asta era. Cînd ne-am întîlnit cu stîngăcie întii, am fost aproape  
numai copii și-am început în neștire să ne jucăm de-a viața.  
Acum tot așa ne vom juca de-a moartea. Atunci te-am culcat  
în iarbă, acum te voi culca în zid. Va trebui tot timpul să  
zîmbești și, chiar de va fi rece zidul, să te silești să glumești.  
35 Să pară în adevăr că moartea e un joc. Căci, vezi, blestemul  
de care vorbirăm îl învingem c-un joc.

MIRA

5 Biserica va sta. Manole, tu o să-ți culci capul pe trepte  
și poate ai s-o iubești mai mult pe ea decît pe mine. Dar n-are  
a face. Eu ce va trebui astăzi să fac? Să-nchid ochii, să mă  
rog, să tac?

MANOLE

Nimic ce n-ar fi firesc. Doar să înduri ce vom face cu tine.

MIRA

10 Mi-e îngăduit să rid tare?

MANOLE

15 Asta nu. Fiindcă m-ar turbura și mi-ar abate gîndul în  
altă parte. N-aș mai ști ce trebuie să fac și mina mi-ar tre-  
mura. Va trebui să fim cu luare-aminte, ca într-o slujbă  
în fața pistolului. Dacă-nchizi ochii e bine. Dacă zîmbești  
de asemenea e bine.

MIRA

ca un copil

20 Am să mă joc cu voi cum doriți. — Dar aștia să nu se  
mai încrunte că-mi pierd orice plăcere. Parcă și sprincenele  
le-au mai crescut peste uitătura piezișă.

MANOLE

25 Zidari, ați auzit? Încruntarea s-a sfîrșit. Acum începe  
partea luminei. Închipuiți-vă — copii, cu treizeci de ani  
înapoi, închipuiți-vă în trecut, cînd clădeți biserici din  
nisip! Luați uneltele, pregătiți țărina și tot ce e de pregătit!

ZIDARII

se pun în mișcare.

MANOLE și MIRA

se privesc lung.

MIRA

30 Ah, cum m-am speriat. La început nu prea crezusem sta-  
rețului, pe urmă am stat în nedumerire, apoi, fără să-mi  
dau seama de ce, mă luase spaima. Și am venit într-o fugă.

Nu m-am odihnit nici la stîlpul întii de hotar, nici la al doilea. Uite cum îmi bate inima.

MANOLE  
o mîngîie

5 Suflet bun și înalt ești tu.

MIRA

Eu glumesc des, dar cînd glumesc alții cu mine nu prea înțeleg. Poate sunt cam prostuță... dar las' că rid și eu odată de voi.

10 MANOLE  
pierdut

Da, să rizi... Să scornești odată ceva grozav, bunăoară, dar nu, gîndește-te singură.

MIRA

15 Las'. O să fac și eu să vă bată inima la fel. Și mai ales a starețului.

Copilăros

Să plesnească.

MANOLE

20 Ochii îți sunt încă plini de neliniște. În degete îți lăcrimează inele de fier. Mira, ceasul — acesta ar trebui — să-ți fie scump cum altul nu ți-a fost, fiindcă — fiindcă — mă vezi și te văd. — Privește soarele și tot ce se poate privi.

MIRA

25 Ah, și picioarele cum îmi tremură! Tot trupul îmi tremură ca o apă, și de spaima curmată, și de bucuria că nu e nimic. Altă dată să nu mai glumiți cu atîta cruzime!

MANOLE

Nu, altă dată — nu mai...

30 MIRA

De obosită abia mă mai țin.

MANOLE

o mîngîie

5 Viață fără pereche ești. Trup tînăr. Sînge fără păcat. Ochii acestia au fost făcuți să se bucure de verdeță, de lucruri mici, de ape și de furtuni. Inima a fost făcută să iubească și niciodată să tacă. Noi, oameni răi, am speriat ochii și inima.

MIRA

Îl privește cu mare și liniștită iubire

10 Meștere.

ZIDARII

lucrează la zid.

MIRA

suspină ușurată, se-ntoarce spre ei

15 Ei de ce tac? Altădată erau mai fireși.

MANOLE

cu liniște neomenească

Ieși din încălțăminte ca să intri desculță în zid.

MIRA

20 și desface opincile-sandale, sprijinindu-se cu o mînă de Manole

Unde le las? Să mi le aduci lingă zid, să le am cînd ies — că altfel mă dor tălpile de pietre — cînd calc. — Va ține mult jocul?

MANOLE

25 Un ceas — două sau trei.

MIRA

Numai atît?

Jocul e scurt. Dar lungă și fără de sfîrșit minunea.

O prinde ușor cu brațul și pornesc în pas liniștit spre ziduri.

## ACTUL AL PATRULEA

5 Zidurile ridicate, cu un început de schele într-o parte. Zidarii lucrează repede. Manole umblă agitat. Pe locul unde în zid Mira e de tot acoperită cade un mănunchi de raze. Tot timpul zgomot de muncă și de unelte. Copii pe scări, unul peste altul, își dau cărămizi. Zidarii pe schele, Manole, al treilea și întâiul zidar, jos.

### SCENA I

Manole, zidarii, copiii

#### AL ȘAPTELEA

10 Zvirliți tencuială pe coapse și os, să-nchidem viața în zidul de jos.

#### ÎNȚIUL

Ucideți nădejde de casă și vatră. Clădiți-mi lăcaș din lumină și piatră.

15

#### AL CINCILEA

Isteți fiți ca șerpii și blinzi ca porumbul. Urmați-mi măsura. Dați sfoara și plumbul.

#### AL NOUĂLEA

20 Oh, bliți cărămida cu ochiul de apă. Vai, cine ne-ndrumă?

#### AL PATRULEA

Din gura de iad și-nvinsul mister — noapte și zi creștem spre cer.

#### AL DOILEA

25 Sus scinduri și birne, zi lungă și noapte. Otravă și slavă culegem din fapte.

80

ALTUL

Var și cărămidă.

ALTUL

Zvirliți tencuială.

5

ALTUL

Sfoară și plumb.

ALTUL

Scinduri și cobile.

ALTUL

10

Ochiul de apă.

ALTUL

Noapte și zi.

ALTUL

Zi și noapte.

15

ALTUL

Mina nu se oprește.

ALTUL

Venin și slavă!

MANOLE

20

urlă plesnind peste ei un bici fantastic de lung

Lucrați, băieți! Oh, deasupra aceleași păreri fără s-aducă vindecare, soare și ceruri mari. Sufletul a băut fapte și povești amare. Lucrați, zidari!

UNUL

25

Lucrați, băieți!

MANOLE

O, vaiorul! De-aici ce poartă mai deschid? Lucrați, băieți, lucrați, zidari, vaiorul să înceteze în zid!!



ALTUL

Lucrați, zidari! Cine clădește biserici trăiește mult.

ALTUL

5 Timpul petrecut la clădirea unei biserici nu se pune-n socoteala vieții. Toată vremea petrecută aici e un adaos.

AL TREILEA ZIDAR

fostul călugăr

În tot răul și-un bine. Începeți dincolo la naos.

AL PATRULEA

10 Să nu rămănim înapoi de nici o parte.

AL CINCILEA

Suntem în toiul muncii și tot mai strigați.

AL ȘAPTELEA

Ciocanele răsună pînă departe ca un zingănit de luptă.

15

ALTUL

Nu dormiți, băieți!

MANOLE

Var și cărămidă. Fără repaos.

AL DOILEA

20 Noapte și zi creștem spre cer.

MANOLE

Doare lumina, sunetul doare, lumea doare. Nu e cineva să lovească trupul, să simt cel puțin o clipă durerea în altă parte?! O, ce departe suntem unul de altul, ce departe!!

25 Mai repede, mai repede!! Zoriți, zidari! Fără odihnă, fără sete, fără foame. Să-nceteze vaierul în zid!

Plesnește cu biciul

30 Argeșul să se umfle cu vuiet, să se întetească șuier prin copaci. Să nu se mai audă chinul din zid. Doamne, jocul a fost scurt, dar vaierul e lung.

82

Scoate un vaier surd

Manole — Manole — Manole.

Dispare-n dreapta după ziduri.

SCENA II

5 Toți afară de Manole

AL DOILEA

5 Meșterul nu mai găsește odihnă. Se duce în umbră. Se-ntoarce la ziduri. Se duce. Se-ntoarce. În tînguire se duce, năuc se-ntoarce.

10 AL TREILEA ZIDAR

Citeodată parcă și eu mai aud ceva în zid!

ALTUL

15 Oare mai trăiește? Sau nu mai trăiește? Ca să nu auzim, ciocanele tot mai tare — au lovit, ca să nu auzim — tot mai tare am vorbit.

ÎNȚIUL

Astfel una din alta s-au aprins întimplările, și femeia din miazăzi a rămas altar între blestem și jurămint.

AL CINCILEA

20 Oare cînd a înțeles? Cînd a început să se zbată era de mult închisă.

AL TREILEA ZIDAR

25 Lumină de care fugeau umbrele, a fost așa de bună că nici la urmă n-a înțeles. Eu cred că a așteptat fără tristețe, speriată doar că jocul ține prea mult. Și ea nu înțelege nici acum, ci se miră din zid sau din cer că noi tot ne mai jucăm.

Un grup de fete și femei vine din dreapta.

ÎNȚIUL

30 Iarăși femei. Sfioase, aprinse, istovite, încep a veni de prin țară. Femei plîngînd tot drumul de vestea soției din zid. Cînd sunt aici, privind zidurile, uită pentru ce au venit. Unele stau o zi, altele un ceas, altele numai vin și se-ntorc.

83

Toate deopotrivă cască ochii mari și se miră și nu întreabă nimic. Pe urmă pleacă și tot drumul pină acasă surid numai în amară și dulce tăcere. Nimenea nu știe de ce, și dacă le-ntrebi — nici ele nu știu. Vin stîrnite ca de-o primejdie de sfîrșit de veac, și în spaima lor de necunoscutul bărbat se cred miresele morții.

#### GRUPUL DE FEMEI

se-ntoarce, ecoliad, privind la ziduri parcă ar vedea biserica întreagă; dispore în fund.

#### AL TREILEA ZIDAR

Cete în aiurare vin și pleacă.

#### AL DOILEA

Ați luat seama la ele? Se uitau toate în sus cu mult deasupra noastră, chip că ar fi văzut ceva.

#### ÎNȚIUL

Una a arătat cu mina ca spre un turn. Și unde a arătat n-am văzut nimic. Nici pasăre nu era. Nici turn. — Astea au fost de unde riul nostru limpezește Dunărea tulbure. Din toate părțile vin în cete, ca păsări călătoare. Unele vin cu miros de scoici din ținutul bălților galbene. Altele de mai departe, de unde șesul își schimbă numele, deși rămîne același. Toate și inchipuie cu infricoșare că suntem mai tari decît iubirea noastră, dar aici, lingă schelele înfăptuirii, se pare că ele înțeleg mai mult decît au putut să înțeleagă lingă vatră. Pe urmă se duc.

#### AL TREILEA ZIDAR

Vorbe, vorbe — jumătate adevăr, jumătate inchipuire. Căraușii să vie!!

Vin din dreapta trei cărauși.

#### SCENA III

Cei de mai înainte și căraușii

#### ÎNȚIUL CĂRĂUȘ

Porunciți.

#### AL TREILEA ZIDAR

Plecarea vi s-a hotărît, fără altă aminare. Rămîne cumă ne-am înțeles. Fiecare cu șase telegari.

Către întiul cărauș

Tu la Brașov.

#### AL DOILEA CĂRĂUȘ

Eu la Sibiu.

#### AL TREILEA CĂRĂUȘ

Eu la Tîrgoviște.

#### AL TREILEA ZIDAR

către întiul cărauș

Scheilor gureși le lași brașoavele, și te înțelegi numai cu saxoni cinstiți: aduci piele, lemn de stejar uscat în cuptoare de meșteșug, forme, scoabe de fier, cuie mari și mici, stratele le tăiem aici, pentru catapeteasmă uleiuri, zugrăvelnițe, cu păr de mistreț, cele lungi, cu fire de coamă cele scurte, și nu uita mătasa. Toate astea pentru biserică. Pentru nevoile pivnițelor nu uita pucioasa în formă de turte.

Către al doilea cărauș

De la Sibiu, de la turnătorie, clopote, să nu fie cu semne papistășeși, cum ar fi bunăoară inima încercuită cu spin. Dar pot să aibă semn: Hristos culcat într-un potir. Urechea ți-e bună, încearcă-le sunetul, să se potrivească aerului de-aici. Ține minte: aerul de-aici — duhul cleștarului. Pe urmă — întoarce-te: așa — vezi culorile lumii noastre? Toate din soare sunt. La fel să fie culorile pe care le cumperi. Încearcă-le și aseamănă-le totdeauna cu cele curate din briul ploilor.

Către al treilea cărauș

La Tîrgoviște ceri binecuvîntare creștinească. Odăjdii: ai de adus și cărți. Dacă vlădica nu-i acolo, îl găsești la moșia lui sfințind popi și păzind dobitoace.

#### CEI TREI CĂRĂUȘI

Am înțeles.

AL TREILEA ZIDAR

Drum bun, fără zăbavă.

Cei trei cărauși pleacă.

SCENA IV

5 Aceiași fără cărauși, după câteva clipe Manole

MANOLE

revine pierdut și frint.

AL TREILEA ZIDAR

s-apropie de el cu glas mîngietor

10 Manole, ai fost la apă?

MANOLE

abătut

Frate, e așa de greu!

AL TREILEA ZIDAR

15 Stai puțin aici pe piatră, lingă mine.

S-așază amîndoi.

MANOLE

20 Amintiri — vin în goană ca o stavă neagră din șesul  
părăsit al vieții. Și trec, și nu se mai opresc. Și altele vin  
asurzitoare ridicînd pulbere, că mă înec. Trupul stă și pri-  
vește. Bine de cel ce poate vorbi. Încleștată rămîne gura  
suferinței pe rană.

Ridică ochii oboșiți spre ziduri

De cîte săptămîni lucrăm?

25 AL TREILEA ZIDAR

De săptămîni? De șapte zile.

MANOLE

Înpleacă fruntea, ar vrea să se redobîndească

30 De șapte zile — fără alinare. Nu! Trebuie să fie mai mult.  
Ani întregi incap în șapte zile...

Îl ia de mînă pe călugăr

Spune-mi tu, spune-mi! Ce-a făcut? Ce-a zis?

AL TREILEA ZIDAR

5 S-a silit să zîmbească. Adică nu — nu s-a silit... A  
zîmbit.

MANOLE

Adevărat, de silă nimic nu făcea. Numai din bucurie  
slobodă. Acum îndură sila cea mai grea. N-a zis nimic?  
Nici un cuvînt?

10 AL TREILEA ZIDAR

Numai tîrziu, înainte de a pune peste ea cea din urmă  
cărămidă: că zidul o strînge cum numai tu o strîngeai.

MANOLE

se ridică violent

15 Cine a pus cea din urmă cărămidă?!!

AL TREILEA ZIDAR

îl reține și-l face din nou să se așeze

Linștește-te, Manole, oricine ar fi fost, nu e cu drep-  
tate să întrebi.

20 MANOLE

se scutură ca de frig

Da, nu e cu dreptate. Mai vorbește, dar încet că urechile  
mă dor de orice cuvînt. Și minile mele sunt reci, și am frig  
mare în mine, și nu pot s-aud cuvînt tare.

25 AL TREILEA ZIDAR

Manole, suntem în grija Înaltului.

Ridică ușor un deget.

MANOLE

cu amărăciune neînchipuită

30 Luminile au fost întiile lui cuvinte, Mira cel din urmă!  
Ca oricare din meșteri, voit-am să-i clădesc un lăcaș — Lui!

Dar mie mi-a cerut tot. Am crezut că în clipa cea mai înaltă a încercării va opri cu un semn lucrarea. Dar nu, mie mi-a cerut tot. Din bucuria vieții am închipuit lăcașul. Cel ce se ridică e din suferința morții.

5

AL TREILEA ZIDAR

Acesta va fi și mai frumos.

MANOLE

iarăși ascultă

Dacă nu încetează vaiorul, voi porunci să spargă zidul!

10

AL TREILEA ZIDAR

Ceea ce tu auzi, o! o! — poate — numai urechea te chinuie cu păreri întirziate. Liniștește-te, meștere. De-acum nimic nu se mai poate schimba. Așa a fost să fie. — Când totul se împlinește după porunci gândite cu mult deasupra noastră, să zicem și noi cu miile de guri ce vin să se uimească...

15

MANOLE

A avut mâni, a avut ochi și trup întocmai ca noi acum. Umbla și se oprea. Noaptea, când ciocchinii zodiilor se coborau tîrziu între case și brazi, la mine venea. Toate sunt altfel acum. Trecerea cum s-a făcut?

20

AL TREILEA ZIDAR

Fără cuvînt, așa cum ridici mina ca să faci o cruce.

MANOLE

A venit să scape un om. Din tot ce s-a întimplat în aceste zile fără sfîrșit — nimic nu știu. Numai în urechi mi-a rămas ca un virtej de apă adîncă.

25

AL TREILEA ZIDAR

Nu mai întreba. Ai lucrat zi și noapte, cu glas ridicat și cu hohot.

30

MANOLE

La care zid?

88

AL TREILEA ZIDAR

Noi ceilalți te-am ascultat în tăcere. Și munceam, și închideam ochii.

MANOLE

Grozavă e această uitare în care am căzut. Și eu am lucrat? Nu! Nu! Nu se poate!

5

AL TREILEA ZIDAR

Intruna, fără întrerupere. Fără apă, fără pine. Și noi ziceam: Doamne, Doamne.

10

MANOLE

Oh, parcă m-am despărțit de mâni, și trupul e undeva jos, și capul în altă parte. Sunt plin de răscoală, de somn și de moarte.

AL TREILEA ZIDAR

15

Pune ochii în pămînt și nu mai gîndi!

MANOLE

Simt cărămizile ridicate... O oboseală stăruie încă în picioare și întunecare în gînd. Nu, nu! Nu se poate! Cea din urmă cine a pus-o?!

20

AL TREILEA ZIDAR

Manole, nu întreba... Că nu e bine și nici cu dreptate!

MANOLE

Nu, nu se poate... Uită-te la mine: mai sunt eu cel ce am fost? Manole nu mai este. Privește minile astea sîngerate din senin, sunt ale mele? Manole a plecat. Manole nu mai este. Numai un trup a rămas aici, care s-a rănit de spinii cerului. Trupul va mai întîrzia puțin în lumină, va mai porunci, va mai zbiera. O zi, două, mai tare — pe urmă tot mai slab încă o zi.

25

AL TREILEA ZIDAR

Să aduc puțină apă trupului chinuit?

30

MANOLE

Manole nu mai poate să vadă apă. Manole e ca un cine bolnav.

AL TREILEA ZIDAR

5 Privește puțin cerul. Ingeri să sufle în rana ta. Să ți se facă iarăși bine.

MANOLE

Manole nu iubeste cerul. Și ingerii-i fac rău, fiindcă Manole a pierdut tot.

AL TREILEA ZIDAR

10 Cuvintele omenesti pentru sufletul tău nu sunt leac.

MANOLE

dă tăgăduitor din cap

15 Viața ei trece lumină prin veac. Ceea ce nu se mai poate întoarce — stă și acum în fața mea. Când îi ziceam: du-te — venea, când îi ziceam vino, ridea! Viață în trecere cu tresărire de stea. Din iubire pentru ea am zămislit lăcașul, prin iubire pe Altul slăvind. Stînca neagră nu-l ridica, varul alb nu-l încheaga. Zidul — se prăbușea. Ea vrajă potrivnică  
20 scornea. Luminări în Argeș stingea. Eu ziceam: draga mea, întâlnirea noastră e blestemată și rea. Nimic nu se prindea. Ea tot mai tare iubea. — Pe urmă — dar toate celelalte le știi... Acum hotar de netrecut ne desparte. Lăcașul crește  
25 de moarte.

AL TREILEA ZIDAR

Așa este. Nehotărît lăcașul va sta între lumina de ieri și tristețea de azi, veșnic.

MANOLE

30 Acum lasă-mă singur. — Nu, nu mai pot răsufli!  
Se ridică dintr-odată  
Ce se isprăvește aici?

Hohotind biciuiește aspru văzduhul

Zoriți, zidari!! Că Manole nu are răgaz! Cu sirg, băieți! Copiii și ajutoarele. Pe scări, fără preget, unul peste altul! Copii, dați cărămizi! Fiecare cărămidă, o carte ridicată cu două mini în sus, cartea veștilor rele și bune. Că e mult rău  
5 aici, dar poate nici binele nu lipsește. Binele abia îl ghicim, răul din adinc îl simțim. Zoriți, băieți, sporțiți, zidari! Lumea urnită spre noi de mirarea jertfei să plece copleșită de-nfăptuire. Dacă fapta noastră nu e bună, să fie cel puțin frumoasă, dacă nu e frumoasă, să fie cel puțin înspăimîntătoare! Dacă  
10 lăcaș de slavă nu va fi, să rămînă cel puțin semn de amenințare ridicat de oameni împotriva puterilor. Din zori pînă-n apus fiecare la loc, trupul cu păcatele în muncă și foc! Proptiți temeliile către miazănoapte, de unde ne-au venit surpările și deznădejdiile. Vom face turle, vom pune cruci! Unul pentru altul să fiți îndemn, nu piedecă! Tu de ce te-ai oprit? Tu  
15 unde te duci? De ce zăbovești? Ce numeri?

Se aud ciocanele și sunetul tot mai grăbit al uneltelor de lucru.

20 Prea mult răsufლაți! Nu mai priviți peste brazi! Eu n-am răgaz! Legați scară de scară! Și unde nu ajungeți, picioare pe umeri!

UNUL

Se muncesc mult-greșiții de se omoară!

ALTUL

Lui Manole tot nu-i e de-ajuns.

MANOLE

25 Nu, niciodată! Mai repede!! Niciodată nu mi-e destul de repede!! Sus, jos, înainte, în lături! Nu pierdeți vremea! Vreau să curgă sudorile, să sece de oboseală gurile. Lungă să fie limba boului, dar să nu poată vorbi! Zidari, ați fost harnici pîn' ați ucis, acum mina voastră trîndăvește. Călcați  
30 pămîntul și-l frămîntați, să asude dedesubt oasele și arama!!

Tot mai amenințător

35 Zoriți, fără sete, fără foame. Pentru chinul meu destul de repede nimic nu este. Ridicați, măsurați, amestecați și zdrobiți. Zidurile să crească, frunțile să izvorască șiroaie. Fără încetare, zi și noapte! Clopotele — călite de fulger mi le doresc! Încă o duminică, încă două, încă trei! A treia dumi-

necă le veți auzi limpezi și sus, răspunzind nedreptății din  
adâncimi. Grăbiți, zidari!

Plesnește văzduhul

5 Ciobane, ațișă cuptoarele de cărămizi! Pescare, umple  
buțile cu apă! Băieți, var și cărămidă!! Aprindeți pădurile,  
să se vadă de departe că aici zece draci clădesc o biserică lui  
Hristos!

UNUL

10 Var și cărămidă! Că meșterul ne mină. Trageți boi în  
jug, că plugarul scoate sînge cu biciul. Trageți, că plugarul  
nu vrea să mai privească înapoi!

ÎNȚIUUL

Var și cărămidă.

AL DOILEA

15 Scări și birne.

AL PATRULEA

Cobile și scinduri.

AL CINCILEA

Nisip și piatră.

20 AL ȘAPTELEA

Trudă și sudoare.

AL NOUĂLEA

Zi și noapte.

AL CINCILEA

25 Pămînt și moarte.

AL ȘAPTELEA

Frați, nu cîrțiți.

AL OPTULEA

Lăsați-vă biciuiți!

MANOLE

5 Nebuni de curte nu suntem, nici oameni — ci draci!  
Dracii lui Hristos! Lucrați, nu zăboviți! Timpul nostru e  
zgircit măsurat, și nu ni se va îngădui nici o răsufare mai  
mult dincolo de înălțarea aramei. Lăsați vîntul să vă sugă  
sudoarea. Pînă deseară zidurile trebuie să fie sub noi! Trupu-  
rile voastre n-au suferit nici scădere, nici pagubă. Făpturile  
voastre cu glasul scîrțîind a pustietate le voi pune la munci,  
10 că m-ați hulit și m-ați pîndit! Ați scuiat la picioarele mele,  
acum suferiți biciul mai-marelui! Voi n-ați pus în învin-  
gere decît cîrtire, eu am pus scumpă viață!

Sare pe schele, jos rămîne numai al treilea zidar și pescarul.

AL TREILEA ZIDAR

către pescar

15 Manole vorbește aiurea.

MANOLE

își face loc pe schele între zidari

20 Zoriți! Nu stați cu pumnii în șolduri. Că nu sunteți feme-  
iuști netrebnice în poarta plăcerilor! Sunteți pe schelele  
minunii! La o parte — să trec! Am băut turbările jurămîn-  
tului, să clădim de-acum cu mințile arse. Loc, îmi trebuie  
loc! Nimic nu e bine. Temeliile lumii sunt fără de noimă.  
Cînd El a clădit, ce a jertfit? Nimic n-a jertfit, nici pentru  
25 tării, nici pentru tărîmuri. A zis și s-a făcut. Și totuși mie  
totul mi-a cerut. Loc, vreau loc!

Ia un spărgător enorm de oțel și învîrtindu-l dă în zid

În lături, să mă pot învîrți! La ce stați, de ce nu lucrați?!

Lovește

30 Loc! Vaierul prin piatră pătrunde. În lături! Alte măsuri,  
pentru alte ferestre! Alte cercuri temelie turlor! Mai înalte  
decît le-a voit începutul, în tulpină mai subțiri decît în  
cîntecul bucuriei!

Lovește

35 Loc! Vaierul nu contenește! Lovind mai tare țipă, parcă  
în carne lovesc. Ah, mișeilor, ați lătrat în jurul meu ca o  
armălaie de cîni, și-ați rupt jurămîntul, dar eu nu l-am rupt.

AL TREILEA ZIDAR

către pescar

Pină la urmă nu știu ce va mai fi cu Manole. Ce vrea?  
Să se abată de la întiul chip?

5

MANOLE

lovește

Bici subțire de foc, șarpe lung, mi-ar trebui să vă ard.  
Să rămâneți însemnați pe trup cu semn tilhăresc. Să vă arate  
lumea: Ei sunt! Să vă ocolească hulindu-vă, că ați sugrumat  
10 femeia în zid. Judecata mea mi-o voi face-o singur, judecata  
voastră cine va face-o? Lucrați, nu zăboviți! Munciți, nu  
cirtăți!

Lovește, o bucată mare de zid cade. Cîțiva se adună în jurul lui îngri-  
jați.

15

GLASURI

Ce faci, Manole?

MANOLE

cu totul ieșit din fire

20

Luați spărgătoarele și ajutați. Am voit să schimb înfăți-  
șarea lăcașului, dar glasul tot se mai aude. Nu scuipați, că  
sunteți pe-un mormînt. Nu înjurați, că sunteți pe-o biserică.  
Tăceți mulcom, că unul din voi a ucis.

GLASURI

Manole, tu strici ce-am ridicat?

25

MANOLE

lovește

Pieire nefirească să ajungă din urmă pe cel ce dincolo de  
înălțarea lăcașului mai vrea să trăiască. Să ni se uite numele.  
Să ni se ardă casele și cenușa mădularelor noastre pe apă să  
30 se arunce. Dați la o parte pietrele, nu șovăiți! Grăbiți, nu  
priviți!

AL TREILEA ZIDAR

jos

Ce facem cu el? Să-l oprim!

Către cei de sus

Păziți!!

ALTUL

Să nu-l lăsăm, să-l legăm de-un copac!

5

MANOLE

tot mai tare lovește

Nu mai vreau ferestre, nu mai vreau turle, nu mai vreau  
nimic! Vaierul tot mai tare se aude. Gol și uitare să se lase  
în jurul nostru. Povestea noastră să se cufunde-n pămînt,  
10 că a fost cea mai grea, cea mai tristă, mai fără de noimă, tul-  
burătoare din toate poveștile purtate vreodată de vînt.

Un berbec de cetate îmi trebuie!!

ZIDARII

se adună.

15

MANOLE

Un spărgător mai puternic!

CÎȚIVA

Ce faci, Manole?

UNUL

20

Vrea să sloboadă jertfa!

MANOLE

lovește, cade o parte din zid.

ALTUL

vrea să-l oprească

25

Noi clădim, și tu dărîmi!

MANOLE

sălbatic

În lături!

ALTUL

30

Unde va ajunge?

AL CINCILEA

Manole, nu mai lovi!

AL ȘAPTELEA

Oprește-te, Manole!

AL NOUĂLEA

Dă-te jos, Manole!

TOȚI

Jos, Manole. Jos!

MANOLE

lovește

Nu mai vreau nici alte turle! Nici alte ferestre! Nu mai vreau nici biserică! Nu mai vreau nimic! Loc, loc, loc!

AL ȘASELEA

Oprește, că altfel te legăm!

ALTUL

Lasă-ne în munca noastră. Pleacă, Manole. Jos!

MANOLE

Nimic nu mai vreau! Nimic! Totul să se dărime! Vaierul! Vaierul! Nici acum nu-l auziți? Manole l-aude, toți îl auzim. Eu v-am legat, eu vă dezleg. Nu mai vreau minune, nu mai vreau nimic. Pe ea din piatră o vreau! Loc!

AL ȘASELEA

Săriți să-l legăm! Că altfel totul de la capăt începe! Ce stați? Săriți!!

TOȚI

Il ocolesc, gata să sară asupra lui.

MANOLE

se ridică mare între ei

Cine sunt eu? Cine sunteți voi?

Ridică spărgătorul spre ei

Loc, scăfirlii înholbate!

Ucigașul care a fost? Care mină s-a întins? Care braț în faptă n-a încremenit? Subt coaste care inimă n-a rămas un pumn de cenușă în fața femeii din miazăzi?

Peste ea cea din urmă cărămidă cine a pus?

Către al șaselea

Numai tu ai putut să fii! Fă-ți cruce! Numai tu! Numai tu!

Ridică spărgătorul deasupra lui.

TOȚI

sar la el și-l opresc

Nu, Manole, nu! Cazi în alt păcat!

AL TREILEA ZIDAR

Ți-am spus să nu mai întrebi!

AL ȘASELEA

Bănuiala ta are ascuțiș întors, Manole. Dacă cu orice preț vrei să-l știi, acela ai fost tu. Tu ai zidit-o de la început pînă la sfîrșit. De la cărămizile sprijin subt picioare pînă la cărămida coperiș deasupra capului. Altfel pieptul femeiesc nu și-ar fi îndurat fără împotrivire sfîrșirea.

MANOLE

Vai nouă, — totul sfîrșit! Eu nu! Eu nu! Manole nu! Niciodată!

Lovește în zid.

ÎNTÎIUL

Ceea ce faci e în zadar. Ea nu mai trăiește.

MANOLE

lovește repede una după alta, puterile îi scad, obosește, se topește pe-o piatră

Nu — mai — trăiește —

Nu — mai — trăiește —. V-a slăbit glasul și vouă —. Acum stați — acum vă este ușor, acum nu mai plecați.

Gîffind tot mai slab



Nu mai trăiește — vi se pare așa de firesc — vă aplecați  
peste mine cu clătinare din cap — și mă doriți — revărsat  
— într-o jalnică obișnuință.

Blind și nespus de trist

5 Frați zidari — spuneți-mi. Acum a încetat — acum vaie-  
rul a încetat — spuneți-mi. Nu — nimic — Manole — unde-i?  
— Acum — oh — da — odată o stea — în minile mele și-  
neam — s-a jucat cu noi de-a moartea.

TOȚI

10 stau și-l privesc dureros.

MANOLE

pierdut, abia șoptind

Voi sta aici. — Ce departe unul de altul — în suferință —.  
Acum e liniște. Toți ați tăcut?  
15 Undeva s-a oprit un vînt.  
Undeva a conținut un glas.  
Străini suntem în mare singurătate și-n veșnică pierdere.  
Lăcaș abia început, mormînt de îngeri și sfinți, cîntă spre  
golul înaltului taina ei călătoare printre veșnici părinți!

Un colț al bisericii isprăvite intră pieșiș pe scenă. Nu se vede decît  
partea de jos, intrarea principală, treptele. Spre stînga niște rămășițe  
de schele.

5 SCENA 1

Zidari, trecători

ZIDARII

pe trepte trag din răspuțeri de niște funii cari due în biserică. Se ridică  
clopotul. Cu strigăte obișnuite la asemenea lucrare.

10

AL TREILEA ZIDAR

Încă o dată! Unu, doi — așa — în sfirșit, clopotul sus!

ZIDARII

adună funiile, se împrăștie.

AL CINCILEA

15

În chingi clopotul a fost prins de subsuori, cum prinzi  
o fată cînd vrea să treacă părăul.

AL ȘAPTELEA

Vrăbia cînepă visează. Tu vezi tot fete. Clopotul fată.  
Tufele fete. Funiile plete. Iarba păr. Stelele ochi. Toată  
20 lumea fată-mpărășiată. Și încă ce fată! Domniță curată!

AL NOUĂLEA

Mai adunați și stilpii ceia, că nu sunt puși să prindă  
rădăcini aici!

AL OPTULEA

Și totuși umbră de copac n-ar strica pentru cei ce vin și pururea vor veni să se minuneze. Din umbră să-și întindă vinele fericite în largul privesc.

5 Am auzit că domnitorul vrea să-și pună în stemă biserica aceasta, dimpreună cu cei doi vulturi gemeni de sus, care în fiecare zi rotesc deasupra noastră pe la ceasul acesta.

AL TREILEA

10 Alt ce ar putea să pună? Vedeți, frați, atit rămîne după noi: infăptuirea, și încă vuietul neschimbat al apei și poate tristețea vreunei legende, dar nimic din zbuțium.

TOȚI

privesc cu tristețe în gol.

ÎNȚIUL

15 Și zbuțiumul nu se poate pune în stemă.

AL TREILEA

Acum totul e isprăvit. Se cuvine să nu fim triști. În fiecare clipă trebuie să sosească Vodă.

Zidarii își fac de lucru.

ÎNȚIUL

20 Știe oare Manole ceva? Eu tot așa simt — de cînd m-am trezit simt că astăzi se întimplă ceva.

AL DOILEA

Și eu la fel. Poate că Vodă vine să-i aducă osînda.

ÎNȚIUL

25 Legea e lege. Și ce s-ar întimpla cu noi?

AL TREILEA

Cînd a veni Vodă și ne-o întreba de nume, vom afla.

AL DOILEA

30 Nici o vină nu avem. Soborul va judeca și dacă e bine și cu cale să se încerce în lăcașul acesta schimbarea pînii în

trup și a vinului în singe sau dacă nu cumva ar fi mai bine lăcașul să se dea schismaticilor! Astă-noapte mîna de aur a Fecioarei a căzut din icoană.

AL TREILEA

5 Semne sunt — și umblă prin toată lumea. Totuși nu mă îndoiesc că Vodă vine să se bucure de lăcașul isprăvit. Nu vine să judece. Și în cele din urmă, cu toată suferința — o mulțumire poate avea și Manole. Biserica e atit de frumoasă — Maica Precistă dacă ar fi să nască a doua oară pe Isus

10 ar trebui să-l nască nu în iesle, ci în lăcașul acesta.

Din dreapta vine Manole pe lîngă zid.

Uite, Manole în jurul bisericii aiurînd ocolește. De săptămîni tot așa umblă.

ÎNȚIUL

15 Umblă parcă n-ar umbla.

AL DOILEA

Vorbește parcă n-ar vorbi.

AL TREILEA

Trăiește parcă n-ar trăi.

20

ÎNȚIUL

Ca un duh speriat și rătăcit, de iese pe la răsîntii spre alte tărîmuri.

Se duc spre stînga.

SCENA II

25 Găman sosește din stînga. Manole, istovit, mai bătrîn, fața devastată, barba crescută, se apropie de el, vin amîndoi în mijloc.

MANOLE

Gămane, ești aici? Unde ai fost? De unde vii?

GĂMAN

30 Pe la toate minăstirile m-am rugat.

MANOLE

Știi tot?

GĂMAN  
Știu tot.

MANOLE  
il ia de mină — i-arată locul

5 Aici.  
Vorbește parcă i-ar spune o taină  
Ea a crezut că e joc.

GĂMAN  
dă din cap

10 Știu.  
MANOLE  
șoptește  
Și n-a zis nimic. A crezut că e joc.

GĂMAN

15 Știu.  
MANOLE  
tot destăinuind  
Am ucis-o cu minile mele. Dar ea a zîmbit.

GĂMAN

20 Știu.  
MANOLE  
Astăzi plec.

GĂMAN

25 Știu.  
MANOLE  
ascultă  
Tu auzi cîntecul din zid?  
GĂMAN  
Îl aud.

MANOLE  
transfigurat  
Aici nimenea nu-l aude, numai eu. Și-acum și tu. Numai noi doi îl auzim. E parcă viața toată pe care încă o dată o încerc. E cîntecul obirșiiilor și al sfîrșiturilor în neschimbarea aceluiași cerc.

GĂMAN  
s-apropie cu urechea de zid  
Da, s-aude. Acum sunet înalt și lung, depărtat ca o chemare. Acum mai jos  
Suspină  
Bòje moi, Bòje moi! — Manole, multă țară e îngrozită, glasuri s-au ridicat în sobor și sfatul boieresc face vorbă asupra ta, să fii judecat pentru omor.

15 MANOLE  
frînt.  
Ce deșertăciune în toate întocmirile! Apărător al legii nu e numai soborul, apărător al legii sunt și eu, și vreau în socoteala mea să se pună sugrumarea vieții, dar lăcașul nu.  
20 Acesta Dumnezeu singur și l-a ridicat printr-o minune pe care doar El o înțelege. Eu am fost numai o netrebnică unealtă, o scîndură în schelele pe care le dărîmi cînd clădirea e gata și folosul vremelnic nu le mai cere. Așa suntem noi toți, unelte și scînduri în schele; unii-și dau seama mai curînd, alții mai tîrziu. Prin ceea ce din durere nimic nu ni se scade.  
25 Alt nu ai nimic să-mi spui?  
Ridicînd glasul  
Pe la casa noastră ai trecut?

30 GĂMAN  
Între spini veninoși stă poarta întunecată, unde puneai frunză mintuitoare de leuștean. Dobitoacele Ei, dobitoacele Ei sfinte s-au dus sub pămînt.

MANOLE  
35 Alt nimic?

Alt nimic.

Rămân amândoi lângă zid cu privirile pierdute.

## SCENA III

5 Sosesc din dreapta Vodă, Bogumil, un băiat de curte, câțiva sulițași  
— mai în urmă boieri încruntați și călugări fanatici urmați de robi.  
În stînga se adună popor în jurul zidarilor.

VODĂ

10 înalt, gras, ușor cu toată greutatea, abia ajuns, răsuflînd, se întoarce  
către băiat, care se uită-n sus cu gura căscată

Ei, băiete, nu vorbești?

BĂIATUL

Laud pe ctitor.

VODĂ

15 Și dacă ai fi în locul meu, al ctitorului?

BĂIATUL

Știu eu? Atunci aș lăuda pe Manole.

VODĂ

Numai atît?

20

BĂIATUL

Mai mult ce să zic? În locul Măriei tale aș da afară din  
călindar un sfînt și-aș pune în locu-i numele lui Manole.

VODĂ

25 Dacă aș fi băiat de curte, aș gîndi și eu la fel, dar soborul  
gîndește tocmai dimpotrivă. Ce gîndește Vodă e treaba mea.

Îl bate pe umăr

Cu voia ta firește!

Privește în sus

30 Asta-i tot așa de neîndoios o minune pe cît sunt eu voie-  
vod. Ce, părinte?

Către Bogumil

Strașnic om Manole ăsta. Sufletul nu și-a cruțat, dar uite  
ispravă, frate, pentru sute de ani!

Către mulțime

5 Ei, sunteți tot așa de mulțumiți ca și mine?

ÎNȚIUL ZIDAR

Vinul e turbure, stăpîne.

VODĂ

Las' că vom vedea.

10

AL TREILEA

Stăpîne, îți dorim încă mulți ani de luptă întru ale creă-  
rilor, mîntuirilor, moștenirilor. Noi cei de aici nu am ales  
numai părțile ușoare fără de a da piept și cu toate îndoielile  
15 obsteste și cu toate tulburările ce se amestecă printre ele.  
O limbă limpede nu putem avea, ținînd seama și de afun-  
zimile de sub noi, și de toate cele acolo auzite și văzute.  
Fără de harul de sus nu am fi învins puterile din prăpăstii.  
Acum îți punem la picioare noul lăcaș, care va fi împăcare  
voievozilor, mîngiere robilor și bucurie tuturor pruncimilor  
20 viitoare. Cei ce vor veni vor judeca mai bine partea bună,  
cerească, a ei și partea rea, pămîntescă, a ei.

VODĂ

25 Scris este: să dați lui Dumnezeu ce-i a lui Dumnezeu și  
voievodului ce e a voievodului. Voi ați făcut amîndouă lucru-  
rile cu o singură faptă. Îmi voi da silința să nu mă cert  
cu El pentru darul vostru. Se pare însă că sunt mucenici aici,  
cari așteaptă să le fiu lecuiitor suferințelor.

Caută pe Manole

Tu ești Manole?

30

MANOLE

vine mai aproape, inexistent

Eu.

VODĂ

clatină din cap, se întoarce către boieri și călugări

Boieri și călugări, fără fereli, mai aproape! Priviți-vă omul, pe urmă să-mi spuneți ce mai doriți!

Către Manole

5 Când te-am văzut pe urmă, erai încă tânăr. Cît p-aci să nu te cunosc. Furtună din care desert te-a pustiit așa, Manole? Au ce suflare a făcut din părul tău virtej și spuză?

MANOLE

sfirșit

10 Suflarea aceea nu are nume, dar dacă vrei îi poți spune: „fără sărbătoare“ și „fără noroc“.

15 În pământ mi-am pus capul și-am zis: Doamne, dacă a fost pedeapsă, de ce a fost? Pentru a ști răul și binele, n-am furat roții oprite. N-am batjocorit îndemnînd la desfrîu îngerii trimiși la Gomora. N-am voit să clădesc turn din creștetul căruia să rid de potopul tău. Doamne, am simțit adîncimile tale apropiindu-se de gura mea — și apoi din nou depărtîndu-se. Numai slăvirea ta am voit-o, și totuși m-ai încercat cu toate stihiiile. Dacă pedeapsă n-a fost, ce-a fost?

20

BOGUMIL

Alegere și har.

VODĂ

25 Nedrepti niciodată să nu fim cu întîmplările, meștere. Nu e un noroc — că ai putut să ridici asemenea biserică? E cea mai frumoasă în toată credința Răsăritului, adică în singura dreaptă credință. Stă aici, de piatră, și totuși așa de ușoară că ar putea la fel să plutească și pe mare. Aici sau mutată prin văzduh în altă țară, ea ar fi tot cea mai frumoasă. Rodul muncii și al minilor tale!

30

MANOLE

35 Ce e munca, ce sunt minile? Ce e iubirea, suferința și moartea noastră? Înalte, și tu părinte Bogumile, rugați-vă să nu se mai sălășluiască în nimenea patima clădirei ca în meșterul Manole cel de cumplită amintire. Că patima aceasta coborîtă de aiurea în om e foc ce mistuie preajmă și purtător. Și e pedeapsă, și e blestem. Sunteți de față, toți, oameni, creștini și copii. Va ghici vreodată cineva? — Nu, nu

nu va ghici — și nimeni nu va înțelege —. O! unde sunt? ce mai vreau? Nu cereți grai lămurit omului cu gîndul rupt. De subt picioare pămîntul să piară nu vrea, în piclă neagră sunt fără ieșire și fără toiag. Doamne, pentru ce vină neștiută am fost pedepsit cu dorul de a zămisli frumsețe?

VODĂ

Credeam să te găsesc mai mîngîiat.

MANOLE

10 Locul nu mi-l mai găsesc în atita loc. Ceasul meu a încetat. Am dat ce am dat, orice dobîndă e de prisos. La porți închise singerez lîngă singurul tot ce mi-a fost în viață frumos.

BOGUMIL

Nu cîntări, nu socoti. Crede!

MANOLE

15 Fără de voie, pumnul se strînge împotriva credinței astăzi și totdeauna.

BOIERII ȘI CĂLUGĂRII

se mișcă a amenințare, apropiîndu-se.

BOGUMIL

20 Îmblînzește-ți, Manole, cuvintele. Crede! Nu judeca, nu cîntări. Nu cîrti. Nu socoti. Crede!

MANOLE

25 Uite brațul meu: e blind. Uite ochii mei: astăzi sunt blinzi. Și blind e și mersul meu, și statul în picioare, fiindcă... fiindcă... oh, nu mai știu... Sufletul e așa de sfirșit, că nu poate să fie decît amar împăcat. Tot ce mi-a rămas e sălbăticia cuvîntului.

BOGUMIL

Ți se va ierta ție păcatul acesta, și altele încă o mie.

30

VODĂ

Nu strînge pumnii, Manole, că biserica ta cîntă peste toată țara. Dacă ai vedea-o o dată din vale, uitarea ți s-ar

așterne pe amintiri. Totul e și mai minunat decât s-a putut vedea din chipul mic. Eu uit comorile prăpădite, răutatea curtenilor și uneltirile altora.

#### BOIERII ȘI CĂLUGĂRII

se uită cu înțeles unii la alții.

#### MANOLE

Nu, stăpîne, amintirile mele nu se sting. Ochii nu se închid. În urechile mele somnul nu tace. Lacrimă mă simt, întârziată, și caut odihnă de piatră.

#### BOGUMIL

Mare e durerea ta, ascunse căile Domnului.  
Vrea să facă cruce deasupra lui.

#### MANOLE

il oprește

Încă nu, părinte, încă nu.

#### UN CĂLUGĂR

Se-mpotrivește crucii!

#### VODĂ

Manole, ce ai? Tu ești bolnav.

#### MANOLE

În zid ea s-a stins, dar în mine ea tot mai strigă. Ridicat din carnea mea, strigătul copleșește vuietul lumii. Și sunt surd și-aproape nu mai aud vorba Măriei tale. Pentru cîntecul ce s-a mai auzit din sicriul zidului am mai întârziat o clipă cu singele în tremurare. Nu mai am nimic de așteptat, și totuși între zi și noapte mai zăbovesc, privirea mea spre același loc veșnic se-ndrumă, poate se deschide încă peretele, cum mormîntul Celui ce a treia zi a-nviat s-a deschis, s-o văd ieșind — numai lumină, așa cum a intrat.

#### BOGUMIL

Unii mor tineri, alții mor bătrîni. La Judecata din urmă ea de aci va ieși, cînd ca păsări de toamnă ingeri călători pe

biserică se vor odihni, trîmbițînd peste Argeș, peste sate și stîni.

#### VODĂ

Pentru tine în ziua aceea arhanghelul nu va trebui să-nșele  
la cîntar, ci va pune pe tipsia din stînga a cîntarului toate  
păcatele tale, iar pe cea din dreapta biserica aceasta. Spre  
stînga limba nu se va apleca. Dar pînă atunci mai este mult.  
Încă o sută sau două de ani Vodă mai vrea să trăiască,  
și Vodă poruncește și lui Manole să trăiască, să se bucure  
de dărnicia noastră fără sfîrșit.

#### MANOLE

cu crescîndă grăbită răsufflare

Nu, stăpîne. Tot ce mai doresc e să mă lași — să mă lași  
să mă sui în biserică. Vreau să trag eu clopotul întîia oară,  
pentru aceea care cîntare de clopot n-a avut — numai atît,  
stăpîne — numai atît.— Stăpîne, lucrul e isprăvit, astăzi  
ne vom împrăștia așa cum am venit.

#### VODĂ

Fie, deși cuvintele tale toate nu le-nțeleg. Voi fi între  
slugile tale pînă la sfîrșit. Du-te acum, trage clopotul. Pe  
urmă mai vorbim în liniște.

#### MANOLE

Da, o să mai vorbim, mult, și mai ales în liniște. O să  
vorbim uitîndu-ne muți unul la altul. Eu nu voi zice nimic,  
iar tu, stăpîne, vei asculta și vei înțelege — că altfel — că  
altfel — nu se poate.

Către Bogumil

Părinte, dacă m-am împotrivit crucii tale a fost fiindcă  
voiam să ți-o cer acum.

#### BOGUMIL

face crucea.

#### MANOLE

intră clătînîndu-se în biserică.

SCENA IV

aceiași, fără Manole

VODĂ

5 Ce-a voit Manole cu cuvintele din urmă? A cerut binecuvîntare ca de plecare. Nu se pornește la drum prin biserică, și nici prin turlă.

Boierii și călugării se apropie de Vodă.

ÎNȚIUL BOIER

10 Ne întrebăm și noi, dar nu ce vrea el, ci iată: ce dorești Măria ta?! Că înțelesul și hotărîrea nu ne fu astfel. În stemă biserica aceasta vei lua-o în zadar, căci, scăpat de aici, Manole va putea oricînd un altar și mai frumos să-nchipuiască. De altfel, singur s-a sumețit lucrătorilor că încă o faptă îl mai

15 așteaptă. Astfel se pregătește el să-ți batjocorească comorile deșertate și să iasă din cuvînt!

Clopotul începe să sune.

VODĂ

se-ncruntă

Lucrătorii să vie!

20

Către boieri

Prin menirea mea pămîntească au trecut întimplări și furtuni de pomină — credeți că astfel voi face cruce peste toate? De săptămîni astea iară și iară le aud. Nu e chip să vă pun stavili? Vreți să-mi îndirjiți mindria? Vreți să-mi

25 ațîțați spaima de-a-mi pierde norocul? Pe Manole, pe boieri, pe lucrători — pe cine voi lega?

Zidarii s-au apropiat.

Lucrători, auziți — clopotul cade-ntr-o dungă, să alunge de pe pămîntul acesta orice prăpăd. Luați-amine și răspunzînd să aveți sufletul pe limbă! Lucrători, cine unel-

30 teste?

ZIDARII

se privesc mirați.

VODĂ

strigă la ei

Răspundeți!!!

UN CĂLUGĂR

5 Manole s-a împotrivit crucii!

AL TREILEA ZIDAR

Nu crucii, ci laudelor.

ALT ZIDAR

Pe cataligele mindriei el niciodată n-a umblat.

10

ÎNȚIUL ZIDAR

De la o vreme Manole vorbește în ghicitori tot mai intunecate. Cine poate să le-nțeleagă? Spusele lui ascund tot alte și alte tilcuri. Vorbelor lui le-am pierdut cheia. Și încă o mîhnire pare a fi de neînălăturat!

15

AL DOILEA BOIER

A spus sau nu a spus — cade puțin în cumpănă. Dar el a ucis cu gînd blestemat, și asta nu-i o ghicitoare. Măria ta, avem pravili cari nu trebuiesc călcate!

AL TREILEA BOIER

20

A învins stihile cu omor, și fapta lui strigă la cer!

MULȚIMEA

murmură împotriva boierilor.

ALT BOIER

Rostește osinda, Măria ta!!

25

VODĂ

și mută toiagul dintr-o mină în cealaltă și privește tulburat și mut

BOIERII ȘI CĂLUGĂRII

Osinda!!!

ÎNȚIUL CĂLUGĂR

S-a prorocit că va veni cu înfățișare mare și cu semne strălucite, dar înăuntru va fi pildă de stricăciune. Iată, acesta e înțiiul lăcaș al lui Anticrist!

5

BOIERII ȘI CĂLUGĂRII

Osinda!!!

ÎNȚIUL BOIER

Auziți-l cum trage clopotul — cumplit și fără smerenie, parcă s-ar certa cu cerul!

10

ALT BOIER

Trăind — ne batjocorește, trăind — va fi o primejdie — fărădelegea neispășită va atrage blestemul asupra tuturor!

VODĂ

gîfîind

15

Auziți arama — auziți arama — răspunzînd nedreptății din adîncimi!

MULȚIMEA

se tulbură

Nu, nu se poate!

20

ÎNȚIUL CĂLUGĂR

Prin vremi voievozii s-au bucurat să fie slugile sfintei biserici care i-a uns!

MULȚIMEA

în tulburare crescîndă spre boieri

25

Nu, nu se poate! — Ce vor? Nu se poate! — Cine sunt? Nu se poate!

ÎNȚIUL CĂLUGĂR

întorcîndu-se către mulțime

30

Cine a mai văzut mădulare răsculîndu-se împotriva trupului din care fac parte? De ce strigați, de ce vă tulburați, de ce urlați? Voi sunteți ferestrele prin care în biserică intră lumina? Voi sunteți ușile de apărare și stîlpii de sprijin?

112

Voi sunteți clopotele care vestesc, care înalță și osîndesc? Cine ridică glasul — împotriva mumei fără de trup, din care a doua oară ne-am născut? Să vie să-l privim! Să stea în față împotrivîndu-se!

5

MULȚIMEA

Nu, nu se poate! — Manole meșterul neasemănat trebuie să trăiască! Nu, nu, nu se poate! Iată-ne — toți — toți — suntem în biserică — și-n preajma bisericii. Noi strigăm, boierii urlă, noi apărăm, călugării osîndesc — toți suntem jos, Manole singur e sus — singur deasupra noastră — deasupra bisericii! — Alt sfat, alt sobor! Acesta să plece! Acesta să se întoarcă!

10

Toată mulțimea se mișcă, sulițași fac gard de suliți în fața năvalei.

ÎNȚIUL BOIER

15

Robi ai pămîntului — sus în turlă! Puneți zăvoarele pe ușa scării! Doboriți schelele de cealaltă parte! Să nu mai scape!

BOIERII ȘI CĂLUGĂRII

Moarte clăditorului!

20

Robii năvălesc în biserică, în cel mai mare tumult clopotul dintr-o dată se oprește.

VODĂ

Stați! Ce e? Ce s-a întîmplat? Cine se ridică? Cine dă porunci!?

25

MULȚIMEA

amuțește dintr-o dată, privind în sus.

UNUL

Manole a ieșit pe marginea bisericii.

TOȚI

30

se uită în sus cu fior.

ALTUL

Manole ingenunchează spre răsărit.

113



ALTUL  
Acum spre apus.

MULȚIMEA  
strigă de jos

5 Manole, Manole!

MULȚIMEA  
cu temere

Ce e, ce vrea?  
Toți îl privesc cu răsuflarea tăiată.

10 VODĂ  
Stați, nu mișcați! O vorbă să nu cricniți!

GĂMAN  
vine în mijloc, în aiurare interioară

15 Cîntecul din zid te cheamă spre alt tărîm, unde huma e  
albastră și unde se duc toate viețile. Dintre turle privești și  
ți se pare jalnică lumea și toată frumusețea. Sufletul tău se  
desprinde din trup, lumina se învîrte, cerul îți pare jos ca  
un scut. Gîndul tău zboară, trupul tău cade ca o haină care  
te-a strîns și mult te-a durut.

20 De după biserică un țipăt:  
Manole s-a aruncat în văzduh!  
Țipete în mulțime. Plîns de femei. S-aud șoapte:  
Căzut...

GĂMAN  
25 s-a scuturat sinistru, pe urmă se liniștește tot mai mult  
În zid un cîntec a conținut. Slava tibiè, Gòspodi, slava  
tibiè! Primește-l de-a dreapta puterii!

CÎȚIVA  
aduc trupul în mijloc.

30 AL ȘASELEA  
s-aruncă peste el

Manole, eu te-am urît și te-am iubit mai mult decît oricare.  
Pune-ți încă o dată mina deasupra mea, ca atunci cînd am

voit să plec și n-am putut. Nu trebuie să spui nici un cuvînt.  
— numai mina s-o ridici.

Se vede mina lui Manole crispîndu-se în chip de iertare.

TOȚI

5 Mort.  
S-adună împrejur, cite-un scîncet reținut.

VODĂ  
își descopere capul.

10 BOIERII ȘI CĂLUGĂRII  
de asemenea.

VODĂ  
Așa a spus: lucrul e isprăvit. Astăzi ne vom împrăștia așa  
cum am venit.

15 Cu amară ironie  
Ha! Leșul să fie dat soborului.

AL TREILEA  
Manole, Manole, ce vom face?

ALTUL  
Doamne, cel ce a clădit biserici.

20 ALTUL  
El tot așa zicea: înfăptuirea bisericii cere tot și te duce  
de-a dreptul în moarte sau sărăcie, în cer sau nebunie.

AL CINCILEA  
cătrecătre al doilea

25 - Tu, pescar, te vei întoarce iarăși în apă?

AL DOILEA  
Sunt cu rostul pierdut.

ALTUL  
30 Nu vom ști cum să ne mai găsim un loc în viață, vom  
rătăci din loc în loc.

AL TREILEA

Cînd noi nu vom mai fi, apa și adîncul pădurilor vor mai  
vui aici amintindu-ne fără să ne numească, surd și cumplit,  
a-ù! a-ù! din veac în veac.

5

ÎNȚIUL

Doamne, ce strălucire aici și ce pustietate în noi.

CRUCIADA COPILOR

DRAMĂ

1930

DOAMNA  
 RADU, 12 ani, băiatul ei  
 TEODUL CĂLUGĂRUL  
 STAREȚUL GHENADIE  
 DASCĂLUL  
 ILEANA, fiica Dascălului, 10 ani  
 ÎNȚIUL COPIL CRUCIAT  
 AL DOILEA COPIL CRUCIAT  
 AL TREILEA COPIL CRUCIAT  
 AL PATRULEA COPIL CRUCIAT  
 ȘAPTE FEMEI  
 STRĂINA  
 IOANA ZĂNATICA  
 DOI SERVITORI

Acțiunea se petrece într-o cetate de hotar pe Dunăre în jos. Anul 1212.

O cameră în castel, cu toate rosturile și podoabele cerute de nevoile  
 veacului de mijloc. Trei uși în trei părți. Printr-o fereastră înalt arcuită  
 se vede în fund o uliță în cetate. O după-âmiază târzie de început de  
 primăvară. Focul arde în cămin.

5

SCENA I

Radu, Ileana  
 joacă șah la o măsuță

RADU

absent

10

Nu mai am chef de joc.

ILEANA

Așa ești tu totdeauna. Te țin numai cît îți merge bine,  
 acu' nu te mai las. Îți fac eu chef.— Uite!

15

Mută un pion

Așa nu vreau. La ce te tot uiți?

RADU

pierdut.

ILEANA

20

Unde te pierzi? Jucăm sau nu jucăm?

RADU

mișcă un pion

Haide!

ILEANA

mișcă un pion

25

Șah lui Gotefrid, regele Ierusalimului.

RADU

Ți-ai descoperit sulițașul.

ILEANA

De-acela îți arde ție? Vezi-ți tu de regele tău.

RADU

Ți-arunc în coaste pe viteazul Bohemund.

Îi ia un pion

Și-acu' ia-ți sulițașul de unde nu-i.

ILEANA

Îi ia regina

Și-n schimb — regina ți-o trimit în haremul lui Saladin.  
Să se jeluiască acolo după domnul ei. — Mă mir că nu băgași  
de seamă.

RADU

Mă mir, mă mir. — Păgînă lovitură!

Mișcă un pion, pauză scurtă.

ILEANA

Încă o dată șah.

RADU

se apără.

ILEANA

Șah!

RADU

N-apuc s-astup golul dintr-o parte — și mă iei de cea-  
laltă. — Cum să mai țin piept? Cu cine mă apăr? Tancred  
cruciatul departe. Raimund tot așa. Își vede fiecare de tre-  
burile lui. A găsit fiecare o țărișoară și-un os de ros. Ce le  
mai pasă.

Încearcă să scape

Să văd, poate scap pe-aici.

ILEANA

Prea tirziu.

RADU

Prins?

Se gîndește

Și din spate, și din față, și din aripi. M-ai închis ca într-un  
țarc!

ILEANA

ride

Craiul Ierusalimului în țarc?

RADU

Căzut, bătut.

ILEANA

Radule, de la o vreme pierzi toate jocurile.

RADU

Jocul se cam potrivește cu — — — Ți-aduci aminte,  
Ileano, cînd eram copii, părintele Ghenadie ne povestea cum  
Sfîntul Mormint a căzut iar' în minile păgînilor. Ca-n jocul  
nostru de azi.

Pauză scurtă.

ILEANA

De ce nu sunț și eu băiat? M-ar lua și pe mine în cruciadă  
călugărul Teodul.

RADU

Îi face semn să tacă

Pst, sst, ssst!

ILEANA

încet

Ce e?

RADU

Să nu te-audă mama, de dincolo.

ILEANA

Mamă-ta încă nu știe — ?

RADU

Nu știe nimic.

5

ILEANA

Nu știe că — tu — ?

RADU

Sst! Taci!

ILEANA

10 I-o tănuiești pină la urmă? Când vrei să-i spui?

RADU

Când ne-o da voie Teodul.

Pauză scurtă.

ILEANA

15 Nu știu la ce mai sunt bune-și fetele. Purtăm haine lungi, ne-mpodobim, ziua întreagă cu nasul și cu salbele în oglindă. Ne strimbăm și ne gătim.

RADU

20 Iac-așa — fete. Țineți și voi umbră pământului. Și asta-i ceva.

ILEANA

Ei, nu chiar așa. Om fi și noi bune pe lumea asta de ceva. N-a fost o fată aceea care a născut pe pruncul Isus? Mai zi ceva!

25

RADU

Da, da. Dar ce fată!

ILEANA

Dacă ar trebui, tot o fată ar putea să-l nască iar

RADU

Vorbești și tu. Dar dacă ți-ar apărea ingerul să-ți spună: Preaslăvită Ileano, tu vei naște un prunc care se va chema... Așa, un pic, tot te-ai speria.

5

ILEANA

10 Eu? Așa, un pic, c-așa se cuvine. Pe urmă m-aș juca ziua întreagă cu el, cum mă joc cu păpușile. Dar mai bine nu. Prea plăcut nu poate să fie să ai un copil care știe totul, și tu mamă să rămii tot prostuță cum ai fost, și el să te poarte de nas. Mai frumos ar fi să ne putem bate și noi pentru Sfântul Mormînt, așa cum vă bateți voi, bărbații. Să purtăm zale. Și arc. Și suliță. Și platoșă! Și coif! Să lovim în dreapta și-n stînga. Să ne pornească singele pe nas — cu vitejie!

Pauză scurtă.

15

Radule, mergem?

RADU

Unde?

ILEANA

La Teodul.

20

RADU  
cu sfială

La Teodul — da.

ILEANA

Sau l-ai și uitat?

25

RADU

Nu l-am uitat. Dar dacă trece mama dincoace și-o vedea?

ILEANA

Uf, ce mai cruciat! Ți-e frică de-o mamă? Ce-o să-ți facă?

30

RADU  
tace.

ILEANA

Și tu — tu vrei să pleci? Cu teama ta?

RADU

Ai să vezi.

5

ILEANA

Și dacă te-a opri mamă-ta?

RADU

Plec.

ILEANA

10

Ușor s-o spui. Dar, așa, oleacă, tot îți pare rău?

RADU

Nu, nu-mi pare. Astăzi mi-a murit și câțelul — i-a dat cineva leșie din greșeală — și-acum nu-mi mai pare rău de nimeni și de nimic.

15

ILEANA  
suspiniind

Așadar pleci.

RADU

15  
20  
Plec, Ileano, în cruciadă, și cât va ține nu știu. Trei ani, patru ani, cinci ani. Sau poate și mai mult. Când m-oi întoarce, ai să fii fată mare! Și poate și măritată!

ILEANA

25  
Măritată eu? Cu cine? Că toți bărbații se-nsoară astăzi cu Sfântul Mormint. Sfântul Mormint e mireasa tuturor. Și fetele rămân nemăritate.

RADU

Când mă întorc, am să bat la poarta voastră, și-o să zic cum zic cruciații cei mari: Ileano, fată mare, îmi lipsește un braț, dar ți-am adus o cintare.

30

ILEANA

Și eu am să răspund ca fetele mari: Radule, fecior tare, ridică-mă c-un braț în cintare.

124

RADU

Își apleacă fruntea, tace, se scutură dintr-odată ca de-o boală

Ileano — Ileano — nu mai pot. Am o frică mare în mine. M-a luat astăzi — așa — de la inimă — pînă-n picioare.

5

ILEANA

Frică? De ce?

RADU

Nu știi de ce. E numai așa, o frică. Teodul călugărul ne așteaptă — pentru jurămint. Ce va fi?

10

ILEANA

Eu am văzut cum ia jurămintul! Trebuie să ridici mîna, uite așa — ca un sfeșnic, și trebuie să spui ceva după el. Prin apă, prin codri, prin foc și nu mai știu prin ce încă.

RADU

15

se scutură.

ILEANA  
îngrijată

Radule, ești bolnav? Radule!

RADU

20

pierdut

Să mergem.

Ies încet pe vârful picioarelor pe ușa din stînga.

## SCENA II

25  
Doamna, Dascălul, starețul Ghenadie, doi servitori, Ioana Zănatica.  
Vin toți pe ușa din fund, Ioana intră buzna după ei, cei doi servitori o țin din urmă.

IOANA

Părinte, nu mă lăsa. Botează-mi copilul, puiul de lup!  
Botează-mi puiul, părinte!

30

GHENADIE

Ce pui, Ioano?

125

IOANA

Puiul meu.

DOAMNA

Doamne, nenorocita asta!

către servitori

Lăsați-o!

liniștită și blindă

Ce-i, Ioano? Spune-mi mie ce vrei. Încet — încet — ce grabă te-a apucat?

IOANA

Măria ta, capu' meu.

DOAMNA

Așa, Ioano — încet și cuminte.

IOANA

15 Măria ta, capu' meu n-a fost bun. Gura ridea fără rost. Picioarele alergau zănatice. Măria ta, nu-s eu de vină. Un ostaș care-a trecut, un ostaș cu sămînță de lup și cu cruce roșie pe umăr — m-a trîntit în urzici — ș-apoi s-a dus la Ierusalim cu coifu' pe-o ureche cîntînd: Mîndro, floare verde  
20 de spînz... Pîntecele mi-a crescut și oamenii mă loveau și mă batjocoreau. Și mi s-a pus ca o ceață pe cap și n-am mai voit să fiu fată și m-am dus în pădure și m-am făcut lupoaică în cetini, pe urmă... pe urmă am născut un pui de lup.  
25 Și-am dat puiului lapte — și puiul se joacă și crește cu mine în codru... Uite, Măria ta, așa-i părul lui, roșu, și nu vreau să rămîie nebotezat.

DOAMNA

30 Liniștește-te, Ioano, pentru tine totdeauna se deschide sacul. Du-te numai în codru și grijește de pui, că Maica Precistă ne vede pe toți. Și dacă-ți trebuie ceva vino și cere — și vei căpăta.

IOANA

Alți copii au avut scutece și leagăn, al meu n-a avut. Alți copii au mamă, da' mamă are și al meu. Cum să-l las nebo-

tezat, că tat-so a avut cruce pe umăr? Măria ta, să-l vezi citu-i de frumos puiul meu. Tale rădăcinile cu dinții și are botul rece și brumat. Cînd aude clopote de biserică, șede și urlă în două labe, ahé, u-uu-uu! Atunci mi-i frică de el și vreau să-l botez. Cînd o fi mare o s-ație drumul celor ce mi-au batjocorit pîntecele.

DOAMNA

Astăzi ești în duși răi, Ioano.

IOANA

10 Nu vrei să-l botezi, părinte? N-ei vrea, da' păzește-te! Că-ți suflu în ochi, ahé — număr trei, mă zvircolesc o dată și din Ioană mă fac lupoaică, apoi număr pînă la nouă, te uiți unde sînt — am pierit în vînt. Mă primenesc și mă schimb încă o dată, acum sînt iar fată mare în ie de cînepă și Ioană  
15 curată — hi-hi-hi.

Iese prin dreapta, unul din servitori cu ea.

### SCENA III

cei de mai înainte, fără Ioana și unul dintre servitori

GHENADIE

20 Astea-s faptele cavalerilor cruciați. Își bat joc de fetele țării, de zănatice și întregi la minte deopotrivă. Cruciații cu sămînță de lup! Bine le-a spus.

DOAMNA

Ce închipuiri ciudate are fata!

25 Se uită împrejur

Unde-i Radu?

SERVITORUL

Mă-ntreb și eu, Măria ta.

DOAMNA

30 A fost aici. Cu fetița dumitale, dascăle — s-au jucat.

SERVITORUL

Au ieșit nebăgați în seamă pe ușa cealaltă. Poate s-au dus în curtea bisericeii. S-au ferit înadins și-au lăsat ușa crăpată.

DOAMNA

strigă

Radu — Radu!

Se duce la ușa din stînga, se uită pe coridor

5 Nu-i!

Se întoarce

Ce înseamnă asta? Pleacă numai, așa — fără să-mi spună nimic?

Către servitor

10 Trimite după el!

SERVITORUL

se înclină și iese prin dreapta.

DASCĂLUL

15 O fi fugit de mine și de lecțiile de grecească. Zilele trecute i-am povestit lupta lui Ector și Ahil. Asculta cu încordare și în clipa cînd încăierarea era mai aprinsă — mă întrebă: Dumneata cu care ții? și fiindcă am rîs s-a rușinat.

DOAMNA

Așa te-a întrebat?

20 Zîmbind

Dumneata cu cine ții?

DASCĂLUL

Copil ca totdeauna. Comoara cea mai scumpă. Să-ți trăiască, Măria ta.

25 DOAMNA

Mulțumesc, mulțumesc. Dar să trecem la ale noastre.

DASCĂLUL

Din parte-mi, mai aștept. Părintele Ghenadie are treburi care zoresc.

30 DOAMNA

Tocmai de aceea vreau să isprăvesc cu dumneata mai întîi.

DASCĂLUL

5 Cu alte cuvinte — să fiu scurt. Măria ta, o rugăminte. În capul cetății atîrnă de nouă zile un spînzurat — a început să dea mirosul peste ziduri. De spînzurați nu se mai sperie astăzi nici găinarii de cruciați și atîrnă degeaba stricînd numai văzduhul. Ar trebui îngropat, dacă nu cumva ai vrea să mi-l cinstești mai bine mie pentru iscodirea tainelor trupești.

GHENADIE

se scutură

10

Ptiu — ia-mă, Doamne, să nu mai aud de asemenea scîrbavnice îndeletniciri.

DASCĂLUL

15 De te ia ori nu, cred că multe rele s-ar putea înlătura dacă am cunoaște mai de aproape măruntaiele omului, așezarea inimii, hotarul plămînilor, punga fierei, țevile singelui și locul de unde sufletul poruncește.

DOAMNA

Nu zic ba.

20

DASCĂLUL

Dacă ți-aș cere un om viu să-l tai pe masă, nu mi l-ai da. Astfel, trebuie să mă mulțumesc cu prada luată păsărilor. Nu zici ba, și bine faci, dacă vrei să mă deschizi cum deschizi o carte.

25

DOAMNA

Ți-l dau. Înțeleg, pe cel spînzurat. Căci ce nu ești pentru noi? Dascăl ești, sfetnic ești, doftor ești, cărturar ești, și ce încă?

DASCĂLUL

30

ii întinde un răvaș

O iscălitură subt răvaș, și bogdaproste. Și ce mai sunt? La zile mari zodier, Măria ta.

DOAMNA

iscălește

35

Da -- zodier. — Ce semne s-arată?



DASCĂLUL

5 Măria ta, soarele intră în casa a treia. Luna și cu alte trei planete în neobișnuită întâlnire. Copii lunatici o să umplă apa și pământul. La capătul drumului lor stă Scorpionul în unghi de pindă. Oh, dacă ați ști ce știu eu, dar... să vorbească părintele.

DOAMNA

Ei, ce cobește cucuvaia?

GHENADIE

10 Mai mult rău decît bine, Măria ta. Teodul călugărul s-a ivit iar în cetate. Neastîmpărat și roșu ca flacăra asta.

Scuipă în flacăra căminului.

DASCĂLUL

15 Nu mai scuipa în flăcări, părinte. Că dintr-un scuipat ars poate să iasă un călugăr catolic, și-avem destul cu unul!

Afară undeva pe uliți se aude un cor de copii:

CORUL

20 Să mergem prin apă  
să mergem prin vînt  
să mergem să mergem  
la Sfîntul Mormînt.  
Prin fundul de mare  
să trecem pe jos.  
25 Ne cheamă de dincolo  
Domnul Hristos.  
Stea nouă s-arată  
la răsărit.  
Viața pre moarte  
a biruit.  
30 Să mergem prin apă  
să mergem prin vînt —  
Stea nouă s-arată  
la Sfîntul Mormînt.

DOAMNA

35 Ce e? Cine cîntă?

130

GHENADIE

5 Astăzi — a zecea ceată de copii în trecere prin cetate. Și vor trece încă mulți alții. Turme de tăiat pentru măcelarii saraceni. Cîte un copil mai în vîrstă în fruntea cetelor — sau cite un călugăr catolic călare pe măgar, cu călcieele prop-tite-n flămînzări. Și-au întocmit-o bine, ei pe sus, copiii pe jos.

DOAMNA

se uită pe fereastră

10 Doamne! Printre copiii mai mari, și unii mici de tot. De unde vin?

GHENADIE

15 Unii mai de departe decît izvoarele Dunării, din țara ploilor și a vulpilor roșii, din Pădurea Neagră, și alții, judecînd după păr și pistrui, de mai departe, unde soarele se cufundă în marea de totdeauna. Vin de pretutindeni — ciocnindu-și tipsiile de aramă.

DOAMNA

uimită

20 Parcă nici nu merg, ci ar pluti în cîntec.

GHENADIE

De merg ori de plutesc totuna e. I-au îmbolnăvit călugării papistași.

Cîntecul încetează.

25 Măria ta, Teodul a fost văzut în șapte sate deodată. Să ne spună dascălul dacă e diavol sau nu. Că-n treburi de acestea se pricepe mai bine decît mine.

DASCĂLUL

către Ghenadie

30 Părinte, diavolii se țin de împărăția duhurilor, și acolo, oricum, dumneata ești mai acasă.

Către Doamnă

Nu tăgăduiesc însă că am văzut și eu copii atinși de boala de care vorbește Cuvioșia sa. Îi cunoști după multe semne

și mai virtos după uitătură, că toți cei atinși se schimbă într-un fel. Privirea lor începe să alunece pe lângă fapte, și ochii lor se pierd și aleargă totdeauna mai departe decît le este ținta. Cei ce erau gureși încep să tacă, și cei ce erau tăcuți prind să vorbească în limbi. Mersul lor e ca o alunecare și ca o plutire. Parcă și-ar căuta drum pe-o apă, și nu pe pămînt. Sunt unii care uită că au părinți, și puși în fața lor nu-și mai aduc aminte de ei. Siliți să și-i amintească, ei zic: Mamă, eu nu am mamă, tată, eu nu am tată. Că te prinde jalea, și de ei, și de părinți. Își uită unii și numele zicînd întruna: eu nu sunt Petru, eu nu sunt Ion, eu nu sunt Gheorghe, eu sunt cel ce intră în Ierusalim, eu sunt cel ce se va juca lângă mormîntul Domnului.

GHENADIE

15 E destul să se îmbolnăvească unul în cetate și în curînd toți copiii din toate casele se pătrund de aceeași pierdere de sine.

DASCĂLUL

20 De, am început și eu să încărunțesc și tinăr nu mai sunt, și tată-meu e de optzeci de ani, turnul cetății de trei sute, Sfînta Vineri de-o mie, pe vremea împăratului August era încă fată tinără — dar astfel de întîmplări nimenea n-a mai pomenit!

Intră un servitor.

25

SERVITORUL

Căpeteniile noilor cruciați sosiți doresc să vorbească Măriei tale.

DOAMNA

Copiii? Te-ai uitat la ei? Nu cumva au lepră?

30

SERVITORUL

Nu, Măria ta.

DOAMNA

Unde sînt? Te-ai uitat bine la ei? Cum ți se par?

132

SERVITORUL

Cum să mi se pară, Măria ta? Copii ca toți copiii. Se uită străini și se miră de tot ce văd pe-aici. Acum așteaptă în ușa.

5

DOAMNA

Să intre.

SERVITORUL

deschide ușa. Intră patru copii.

DASCĂLUL

10

Aha! Patru. Numerus mysticus!

SCENA IV

Cei de mai înainte, patru copii cruciați, slabi, rupți, oboșiți, trei cam de zece ani, unul de cinci-șase

ÎNTÎIUL

15

Hristos cu voi!

DOAMNA

Cu ce putem fi de folos micilor cruciați?

ÎNTÎIUL

20 Umblăm de șase săptămîni. Cu îngăduința Măriei tale am vroi să ne odihnim o noapte în cetate.

DOAMNA

Cum ți-e numele?

ÎNTÎIUL

N-avem nume nici unul, purtăm toți aceeași cruce.

25

DOAMNA

Cum au putut mamele voastre să vă lase să porniți la asemenea drum?

AL DOILEA

cu ochii pierduți dincolo de ziduri

30

Cum ar fi putut să ne oprească?

133

DOAMNA

De unde veniți?

AL DOILEA

De unde venim? Anevoie am putea să-ți răspundem.  
5 Dar de ce să ne întorcem privirile când înainte atita cale  
ne mai așteaptă?!

DOAMNA

Hainele vi-s rupte, v-a intrat în piele rugina zalelor,  
10 încălțămintele vi-s sparte și genunchii roși. Bietele mame!

Către servitor

Dă veste în cetate cu toba! Fiecare cap de casă să pri-  
mească și să ospăteze trei zile cite un cruciat.

SERVITORUL

Da, Doamnă!

ÎNȚIUL

15 Mulțumesc, Măria ta, pentru pomană, dar aici nu putem  
rămînea mai mult de-o zi. Și în casele oamenilor nu putem  
sta, nici lângă vatră, nici în tindă, și nici ospățul ce ni-l  
făgăduiești nu-l putem primi.

DOAMNA

mirată

De ce?

AL DOILEA

Suntem ostașii lui Hristos și Răsăritul e încă tare departe!

AL TREILEA

25 Măria ta, dormim pe apucatele și unde se nimerește!

ÎNȚIUL

30 Grajdurile ne-ar fi adăpost destul. Niște paie de așternut,  
de căldură se îngrijesc vitele, că de aceea le-a lăsat Dumnezeu,  
să fie pe pământ ca niște cuptoare pentru cruciații adăpostiți  
prin iesle și șoproanele cu fin.

CEL MIC

ii cade capul într-o parte.

DOAMNA

Bietul copil. Ațipește în picioare.

ÎNȚIUL

5 E ostenit, Măria ta. De-atita drum.

DOAMNA

10 Ți-e somn, Măria ta, pe care l-ați luat cu voi. Adoarme  
în picioare. Asta-i odihna mame lor, pe care ați luat-o cu voi.  
Și ele nu mai au somn, nici ziua, nici noaptea.

Prinde de bărbie pe cel mic

Ce-i, puiule? Ți-e somn?

CEL MIC

se trezește, își freacă ochii.

DOAMNA

15 Ți-e somn, puiule?

CEL MIC

Nu, Măria ta, mi-e foame!

AL TREILEA

către cel mic

20 Taci! Cine te-a întrebat? Ostașii lui Hristos nu cunosc  
foamea.

DOAMNA

face un semn servitorului, acesta iese.

CEL MIC

25 Dacă mi-e foame!

AL DOILEA

Iertați — așa e dumnealui totdeauna.

AL TREILEA

30 A supt pînă la vîrsta de șase ani. Nici acum nu are mai  
mult.

Către cel mic  
Vrei să zici că nu?

Către ceilalți

5 Pină mai ieri a supt. L-am văzut, cu o mină ținea țîța, în cealaltă bucată de pîne. Sugea și mușca din pîne. Și-acum iată-l cruciat. S-a luat după noi și se tot vaicăără. Mă mir că s-a lăsat ispitit de cintece, că altfel nu se dă decît la mîncare.

DOAMNA

mîngîie pe cap pe cel mic

10 Ei — nu — nu se vorbește așa — asta a fost odată, demult — poate acum zece ani — nu vezi ce voinic — lucru mare — s-a făcut băiatul?

SERVITORUL

vine cu o bucată mare de pîne, o dă celui mic.

15

AL TREILEA

către cel mic

Țîță nu ceri?

DOAMNA

către cel mic

20 Ascultă, puiule, nu vrei să rămîi mai bine aici? Îți dăm de mîncare, pîne albă, lapte de capră, cît vrei! Te fac băiat de curte!

CEL MIC

se gîndește

25 Lapte de capră? Nu! Mă duc la Ierusalim. — Mă faci băiat de curte?

Îi face un semn cu mina

Nu se prinde.

DOAMNA

30 Eu sunt mamă ca toate mamele voastre. Ce-ați spune dacă v-aș ruga să vă întoarceți de unde ați plecat? Mai tîrziu, cînd veți fi mari, ați intra în slujbă la domnul țării voastre.

ÎNȚIUL

35 Nu putem sluji la doi stăpîni deodată, și nu putem uita pe Hristos pentru-o potcoavă de noroc.

DOAMNA

Părinții voștri mor gîndindu-se la voi.

ÎNȚIUL

Toți trebuie să murim odată.

5

DOAMNA

Nu v-a părut rău să vă rupeți de ei?

CEL MIC

Așa a vrut Dumnezeu.

AL TREILEA

10 A zburat peste noi porumbelul Sfintului Duh, și am luat de la el dorul de plecare.

AL DOILEA

extaziat

15 Și acum nu mai avem nicăiri odihnă, și mergem, și mergem și nu mai stăm locului. Ceată de la ceată învață drumul și ne îmbărbătăm unii pe alții cu îndemnuri prin toate depăr-tările. Noaptea aprindem focuri mari pe dealuri ca să știe lumea toată că se duc spre Ierusalim copiii oamenilor să cucerească Sfintul Mormînt. Măria ta, vezi toiagul meu?

20 Cîteodată toiagul meu e fluier, și cînd cînt pe el se-ntăresc copiii slăbiți și s-adună iar' cei ce se-mprăstie. Și mergem spre Ierusalim și vom cînta lingă Sfintul Mormînt și-n gră-dina maslinilor, unde mieii mai asudă și astăzi singe.

DOAMNA

către Ghenadie

25

Mă uit la ei și nu-mi cred ochilor.

Către copii

Cum vă închipuiți voi să luați lupta cu cei ce stăpînesc cetatea Domnului?

30

ÎNȚIUL

Nu ne închipuim nimic. Domnul ne va lumina și ne va întări.

DOAMNA

Toți copiii vorbesc ca tine?

ÎNȚIUL

Toți.

5

DOAMNA  
către servitor

Deschideți copiilor grajdurile! Să li se aștearnă paie și  
fin. Curățiți ieslele, spălați podelele, dați-le rogojini. Dimi-  
neată fiecăruia pine pentru șapte zile, pește uscat, poame  
10 alese, și pentru drumul lung la fiecare cite două perechi de  
opinci!

Servitorul iese.

ÎNȚIUL

Dumnezeu să-ți răsplătească! Însutit!

15

DOAMNA

Zece ostași să-i însoțească pînă la hotar, să-i apere de  
tilhari!

ÎNȚIUL

De tilhari ne apărăm noi, Măria ta, că ei nu ne prea bagă  
20 în seamă. Mai greu e să ne apărăm de toate femeile fără de  
minte care vor să ne oprească și să ne întoarcă. Ne bucurăm  
că Măria ta nu ești printre ele!

AL TREILEA

Măria ta, să ne ierți, am vrea să știm în ce țară suntem  
25 acum, s-o însemnăm în cronica noastră. Că am venit tot  
pe Dunăre în jos, și-acum, trebuind să cotim spre miazăzi,  
nu mai știm unde suntem.

DOAMNA

Dragul meu, țara aceasta a schimbat atâtea nume că  
30 acum nu mai are nici unul.

DASCĂLUL  
zimbînd

Înseamnă în cronica voastră că în țara aceasta vacile au  
nume de flori și cîinii nume de-mpărați.

CEL MIC

Da' bălauri sunt pe-aici pe la voi?

DASCĂLUL

De, ici-colo se mai găsește cite-un pui, dar copii nu  
5 mănîncă — nu trebuie să vă speriați. — Îi hrănesc oamenii  
cu prescură și-i cheamă așa cum strigi puii de găină: pui-  
pui-pui, pui-pui-pui! Și-atunci puii de bălaur ies din fierea  
bălților, de pe subt straiul și lîntea broaștelor și vin întin-  
zînd gîturile. Sunt așa de mici că voinicii nu se mai pot scâl-  
10 da în singele lor. Păcat — nu-i așa?

CEL MIC

Păcat.

SCENA V

Aceiași, un servitor, apoi Străina

15

SERVITORUL  
intră iar

O femeie străină, o mamă venită de departe, își caută  
copilul. Cei de afară au îndrumat-o aici.

CEL MIC

20

Mama!

Își acoperă obrazii cu palmele, fuge la Doamna.

DOAMNA

Să poftească!

Servitorul iese, intră o femeie străină, cu ochii rătăciți, cu veșmintele  
25 rupte, numai umbră.

STRĂINA

De două luni tot umblu, tot în urma lor — prin multe  
țări — și multe cetăți — îmi caut copilul. — Îngerul meu s-a  
dus cu rătăciții.

30

Se uită la cei mai mari

Era mai mic — a plecat fără să-mi spună ceva. Nici  
măcar atît: Mamă, mă duc! Și-acum umblu și-l caut — nu e  
nicăiri. — Cine-l spală și cine-l piaptănă? S-a dus. — Copilul

meu nu l-ați văzut! Avea păr cum e floarea-soarelui — și ochi ca dediței vineți.— Uite-l, el e!

Se duce la cel mic

5 El e! El e! El e! Vino la mămica! Două luni am tot umblat după tine.— Așa mă superi tu — ca să iau lumea în cap? Unde nu te-am căutat? Pe toți vameșii, la toate podurile, i-am întrebat, nimenea n-a știut să-mi spuie nimic. Dădeau din umeri — nu știm nimic — și-mi arătau lăcrimind drumul copiilor — pe aici s-au dus. Vino — puiule!

10 De cite ori nu m-am oprit și nu mai știam încotro. Și mă luam la întâmplare după mersul vântului pînă găseam iar urmele cetelor. Am trecut pentru tine multe ape, am înfruntat pădurile și am biruit pîcla, am blăstămat și am nădăjduit. Și am murit de o mie de ori.

15

CEL MIC

tot cu palmele pe față, caută adăpost la Doamna.

STRĂINA

încearcă să-i ia palmele de pe obraji

20 Uite, ai crescut și ai ieșit din zale de cînd ai plecat! Vino la măicuța ta — fie-ți milă de măicuța ta, am umblat toate drumurile, tu ești, tu ești — dă-ți minile la o parte, dă-mi minuțele să ți le sărut — vreau să te văd — acum te-am găsit — te-am găsit, te iau cu mine.

25

CEL MIC

se viră subt brațele Doamnei.

STRĂINA

Nu ți-e milă — ? Numai o dată să te văd — numai o dată, că mi-e sete și foame și mi-e dor și sunt bolnavă — și nu mai pot.

30

Îi dă minile jos, cască ochii, copilul de asemenea.

Nu-i el! Nu-i el, nu-i copilul meu!

Se ridică, se trage înapoi tot cu ochii la cel mic.

35 Nu-i el, nu-i el, nu-i el, nu-i el —. Acum, ce mă fac? — N-ați văzut un copil — ? Nu, n-ați văzut —. Nimenea nu l-a văzut.

Iese cu hohote. Cei rămași se uită lung.

140

DOAMNA

Străina!

GHENADIE

Umblă mumele prin toate cetățile pămîntului!

5

DOAMNA

către copii

Mergeți acum. Odihniți-vă! Și cînd ajungeți la Ierusalim rugați-vă pentru mumele voastre și pentru noi toți.

DASCĂLUL

10

Ascultă mă, tu cu fluierul, lasă copiii aci — și ia mai bine potopul de șoareci din cetate și du-i la mare.

AL DOILEA

Vine cine vrea și-ajunge la mare cine poate.

ÎNȚIUL

15

se apropie de Ghenadie

Binecuvîntă, părinte!

GHENADIE

face cruce

Pentru calea întoarsă, copii!

20

ÎNȚIUL

La Ierusalim!

COPIII

ies cîntînd

25

Stea nouă s-arată  
La Sfîntul Mormînt.

SCENA VI

Doamna, Ghenadie, Dascălul

DOAMNA

30 Bieții copii — de-ar ajunge cu bine, ca să vadă lumea iar o faptă cum de mult n-a mai văzut! — Oh, dar cum vor

141

indura toate nevoile și greutatea drumului, așa mici și nevirstnici!? Ce chipuri de basm! Te uiți la ei să le vezi cercurile de sfinți deasupra capetelor și te-ntrebi unde și le-au lăsat. Ați văzut străina ce ochi făcea? Până unde se va mai duce? E Dumnezeu cu miile de copii? Sau cu miile de mame? Și cu copiii, și cu mamele nu poate să fie!

#### DASCĂLUL

Toți acești copii — se prăpădesc sau, vânduți pe preț de nimic, ajung eunuci în vreun harem din țara făgăduinții.

Se uită lung unul la altul.

Da, ne putem uita unul la altul.

#### GHENADIE

E o nebulie! Un păcat ce strigă spre țării. O pată veșnică pe porfirul bisericii ce îngăduie și se încălzește de asemenea isprăvi. Nu e întâia oară că Roma se lasă ispitită și trasă în cursă de Satana! — Și mamele! Cum să mai aibă liniște? Cum să mai doarmă? Își caută toate copiii și nu le vor mai găsi nici mormintele! Ce stea a răsărit deasupra noastră de-a adus fapte cum lumea n-a mai văzut?! Papa de la Roma a binecuvîntat cruciada celor mici. Se știa de mult că papa are judecată tulburată, dar cine ar fi putut bănui că și inima i s-a întors pe dos, de nu mai simte ca oamenii!

#### DOAMNA

Am văzut străina și-am văzut copiii! Te văd pe dumneata — și-aud feluri de zvonuri. Mă doare durerea mamelor, mă tulbură credința copiilor. E un blestem sau începutul unei minuni?

#### GHENADIE

Doamnă, cetatea noastră nu e catolică. Dacă ai uitat, dă-mi voie să ți-o amintesc. De când ne știm, am trăit tot în credință răsăriteană. Roma sfarmă tiparele vechi și aduce orînduiești nouă între oameni, orînduiești strimbe și piezișe, din care vor naște încă multe rele. Noi cunoaștem un singur Ierusalim, cel de dincolo de viață, cetatea luminei, care a fost, este și va fi în toți vecii! Oricît de scumpă ne-ar fi țara prin care-a umblat Domnul nostru, oricît de dragă țărîna atinsă de picioarele lui, oricît de iubită apa peste care a

umblat — cetatea cerului unde el stă de-a dreapta Tatălui e totuși iubirea noastră cea dintîi și dorul nostru cel mai mare. Catolicii au uitat Ierusalimul de sus pentru Ierusalimul de jos. Au uitat pe Domnul pentru mormîntul Domnului. Și pe urmă au uitat mormîntul pentru faptele lumii și pentru ispitele din toate furtunile și de la toate răscrucile. Și păcatul acesta nu se iartă.

#### DOAMNA

Bărbatul meu, bărbatul meu a căzut acum zece ani sub porțile Ierusalimului, și n-a fost catolic. A fost creștin. Destul pentru a se alătura la oastea cruciaților.

#### GHENADIE

Sfîntul Mormînt s-a făcut izvor de erezii! Cît despre cruciade — pînă acum nici una n-a dus la cer. Iar vreun folos pentru suflet nicidecum — nu văd —. Dimpotrivă, ceea ce sufletul poate să dobîndească prin ele e întrecut de ceea ce poate să piardă. Mai cu seamă acum, că nu e vorba de oameni, ci de copii nevirstnici.

#### DOAMNA

Ce vreți să fac? Ce pot să fac?

#### GHENADIE

Măria ta, trebuie să punem capăt netrebniciei lui Teodul. Acum e la biserică de alături. Umblă cu o icoană din care Isus cheamă cu mîna: Lăsați copiii să vină la mine. Treabă de măscărici de iarmaroc, dar nu de călugăr. Și umblă pretutindeni, vine, pleacă, iese, se-ntoarce, cînd într-un cătun de munte, cînd în cetate. E hîd și vorbește-n șapte glasuri, după cum cer împrejurările și după cum îl îndeamnă vicleșugul. Și, păcătos cum e, amestecă ce e cu ce nu-i și tulbură mințile copiilor. Celor mari le spune că sfîrșitul paginilor se apropie, deoarece din cei 666 de ani ai fiarei din apocalips au trecut 600. O învirte și-o întoarce, și la orice — are gata răspunsul, parcă ar cînta numai antifonul în strană.

#### DASCĂLUL

Măria ta, cînd dă ciurma în alte cetăți — ce faci? Închizi porțile și descîntă vîntul spre alte vămi. O boală ne amenință

și acum, care nu se ia din vînt, ci din lumină, și din ochi în ochi trece de la copil la copil. Eu n-aș mai îngădui micilor cruciați să-și depene drumul prin cetatea noastră. Boala sufletului e molipsitoare ca și aceea a trupurilor.

5 GHENADIE

Ce suntem noi? Trebuie să trecă prin porțile noastre toată pleava Apusului? De-o sută de ani și mai bine — nu mai scăpăm. Pe-aici trec toți vîntură-țară! Toți rătăciții! Toți lunaticii!

10 DOAMNA

Crezi că tocmai eu trebuie să le schimb drumul? Năvălesc toți spre noi cu apele Dunării. Să mă împotrivesc? Cu ce? N-am fost făcută să apăr cu minile mele ziduri, case și turnuri și nici pentru treburile obștești, cu care am rămas o dată cu moartea stăpînului și domnului meu.

GHENADIE

Nu mai ai încredere nici în sftetnicii care îți stau alături, Măria ta? Ți-am fost credincioși ca niște semne și stîlpi de pus în poartă.

20 DOAMNA

Sftetnicii! — Ușor e să ai sftetnici, dar mai greu să alegi între sfaturi.

GHENADIE

Atunci — nu mai spun nimic.

25 DOAMNA

O spaimă așteaptă în mine — mai am liniștea să cîntăresc? Tremur îngrijorată și Cuvioșia ta te superi. Gîndul îmi umblă virtej negru prin cap. Și voi îmi cereți să iau hotăriri — de la țară la țară, de la credință la credință, de la putere la putere! Dacă nu le iau, ce ne așteaptă? — Dacă le iau, cu ce mă împotrivesc? Nu sunt limpede să pot gîndi, și inima îmi bate — îmi bate — și nu mai pot cumpăni!

GHENADIE

35 Spaima și înțelepciunea nu prea fac casă bună împreună. Cu aceasta am spus ce-aveam de spus. Mergem, Dascăle?

DASCĂLUL

Mergem.

DOAMNA

5 Nu mă lăsați așa! Voi nu vedeți cum mă zbat și mă frămînt? Vorbiți-mi mai departe! Întăriți-mă! Rămîneți aici, stați aici — vorbiți-mi, vorbiți-mi întruna pînă mă redobîndesc! Ajutați-mă!

GHENADIE

10 Degeaba, sfatul bun găsește urechi infundate. Vorbele nu mai ajută. Poate vor ajuta întîmplările.

DASCĂLUL

Zi mai degrabă: să ne ferească Dumnezeu!

DOAMNA

15 Voi ziceți că minunea aceasta... că nebunia aceasta... e ca o molimă ce se ia de la copil la copil — și ziceți că Teodul călugărul e o primejdie — sau un căpcăun, sau poate însuși diavolul — vreau să mă deslușesc — vreau să mă limpezesc — și-atunci facă-se voia voastră.

Se uită îngrijată în jur

20 Unde mi-e băiatul? Cine l-a lăsat să iasă?

DASCĂLUL

O fi ieșit cum iese în fiecare zi.

GHENADIE

25 De copilul tău, Măria ta, nu trebuie să fii așa de îngrijată. Nu s-a putut întîmpla nimic. Suntem încă toți aici și nu dormim. Cetatea are ziduri și straja nu e oarbă. Nu de el e vorba, ci de toți ceilalți copii.

DOAMNA

30 Unde mi-e băiatul? Nu știți că peste noi plutește un nenoroc? Nu știți că în casa aceasta — nu știți că aici — din tată în fiu — scapă cite un erete din turnurile casei, cite un erete sfînt menit să fie ars de luminile cerului?

Intră Radu, simplu, transfigurat, cu o haină pe braț.



SCENA VII

Aceiași, Radu

DOAMNA  
speriată

5 Radu — ce-i cu tine?

GHENADIE ȘI DASCĂLUL  
se uită uluiți unul la altul.

DOAMNA

De unde vii, Radule?

10

RADU

Am fost — am fost — cu copiii — la călugărul — Teodul.

DOAMNA

țipă

La Teodul?!!

15

RADU

liniștit și ireal

La biserică.

DOAMNA

Radule!

20

RADU

Dimineață plecăm toți copiii la Ierusalim.

DOAMNA

Unde? Cu cine? Radule!

RADU

25

Nu te speria, că-i păcat, mămică!

DOAMNA

Pe braț ce ai?

RADU

Teodul călugărul — ne-a dat haine de cruciați!

DOAMNA

Nu, nu!!

Îi smulge haina și-o aruncă în cămin.

RADU

5 Mamă, ce faci? Mamă, e păcat! Mîne plec — nu te speria — nu plec singur — mai sunt și alții.

DOAMNA

se îndreaptă, aspru

10 Părinte, dă poruncă! Opresc pe Teodul călugărul, subt pedeapsă de moarte-l opresc... să mai puie piciorul în cetate! Ostași să-l însoțească pînă la hotar. Alți ostași să facă cerc în jurul grajdurilor în care se odihnesc micii cruciați. Să nu ajungă nimenea în atingere cu ei!!!

GHENADIE

15 Voi da porunca mai departe, Măria ta!

Iese cu Dascălul.

SCENA VIII

Doamna, Radu

RADU

20 Mamă, uite, uite, mamă — haina nu s-a aprins, focul s-a stins subt ea. Călugărul Teodul ne-a luat jurămîntul crucii. Am ridicat minile — și am jurat.

Ridică haina.

DOAMNA

25

inlemnită.

RADU

Mamă, în haina aceasta voi intra în Ierusalim!

DOAMNA

se uită la el fără glas.

ACTUL AL DOILEA

Aceeași cameră în castel.

SCENA I

Doamna, întâiul servitor

5 DOAMNA  
la masă

Toată noaptea — de la ușă la fereastră, de la fereastră la ușă. Înainte, înapoi, în cerc, în dungă. Am deschis fereastra: cîntecul copiilor. Am închis fereastra: cîntecul copiilor.  
10 Mi-astup urechile, același cîntec — trist, lung, nepămîntean — ca o chemare din somn, ca un drum spre moarte.

Pauză.

Copiii au plecat?

15 SERVITORUL  
Cari copii?

DOAMNA  
Cei sosiți ieri.

SERVITORUL  
20 Au plecat în puterea nopții. Au fost călăuziți pe uliți ascunse pînă dincolo de ziduri. Nici un pas nu s-au auzit. Nimenea nu i-a văzut. Cetatea dormea.

DOAMNA  
Alți cruciați nu intră în cetate — ai înțeles?

SERVITORUL  
25 Suntem numai ochi și urechi.

DOAMNA

Așa vă vreau: ochi și urechi.

Se gîndește

Dar Teodul?

5 SERVITORUL

E păzit de ostași.

DOAMNA

10 Ha, las'! Paza asta! După cele întimplate aseară nu mă mai bizui pe ostași. Doamna nu mai are ostași. Doamna e singură. Trebuie să se apere singură.

SERVITORUL

15 Doamnă, între călugării care mină copiii trebuie să fie și leproși — altfel nu pricep de ce-și caută sfîrșitul — își vorzice: n-avem ce să pierdem — dar de dobîndit mai e încă viața de veci! Și de blestemați ce sunt ar fi în stare să mînjească cu suc de lepră toate porțile de la toate casele — din răzbunare că nu le dăm copiii cetății!

DOAMNA  
cu gîndul aiurea

20 Ați tras punțile castelului?

SERVITORUL  
Punțile sunt trase. Nu poate intra nimenea în castel.

DOAMNA  
N-am dormit toată noaptea.

25 SERVITORUL  
Nici noi, Măria ta.

DOAMNA  
Toată noaptea a umblat cineva prin castel, cu pași mari și cu umbră înaltă.

30 SERVITORUL  
Am fost noi, Măria ta. Paznicii!

DOAMNA

Nu. N-ați fost voi. A fost jurământul! Jurământul copilului a umblat prin castel — și-a încercat toate ușile.

SERVITORUL

5 Noi n-am văzut nimic.

DOAMNA

Radu ce face?

SERVITORUL

Numai ce s-a trezit.

10

DOAMNA

Lasă-mă acum, dar rămii în prag. Cine face de pază la poartă?

SERVITORUL

Cel poreclit Biciul Diavolului.

15

DOAMNA

Pune zece ca el!

SERVITORUL

vrea să plece

DOAMNA

20

Stai!

Se duce la fereastră

Copiii au plecat? Cine sunt cei ce se sirguiesc pe uliță?

SERVITORUL

se duce la fereastră

25

Ăștia-s de-ai cetății, Măria ta.

DOAMNA

S-au și îmbrăcat?

SERVITORUL

Așteaptă semnul lui Teodul!

150

DOAMNA

Ha, le trimit capul lui Teodul! — Și mamele ce fac de-î lasă să umble așa? Și tații?

SERVITORUL

5 Mai tari copiii decît părinții.

DOAMNA

Dă poruncă — să-i împrăștie! Dar tu rămii în ușă.

SERVITORUL

vrea să iasă.

10

DOAMNA

Teodul s-a sumețit aseară că — ha-ha-ha! Las' — nu-i nimic. Puștile sunt trase?

SERVITORUL

Măria ta — nici o grijă!

15

DOAMNA

Nu, n-are să vie! — Toată noaptea n-am dormit — numai o clipă am ațipit în picioare și-am visat —. Cîntecul copiilor îmi sună în urechi. I-am visat — era parcă un cîmp cu mii de gropi și copii cu miile se coborau în morminte — cîntînd. Și iar m-am trezit. Am spus copiilor de ieri să se roage pentru noi la Ierusalim și le-am dat adăposturi în grajduri. Și nu i-am lăsat să se odihnească nici două ceasuri și i-am scos din grajduri silindu-i să plece iar în puterea nopții! Trebuia să-i fi lăsat cel puțin să doarmă pînă dimineața. Acum le tot aude cîntecul.

25

SERVITORUL

Nu era timp de pierdut!

DOAMNA

Nu era — nu era! Du-te acum!

30

SERVITORUL

iese prin dreapta.

151

DOAMNA

singură, pune capul pe masă.  
Teodul intră încet prin ușa din stînga.  
Doamna înalță capul speriată.

SCENA II

Doamna, Teodul

DOAMNA

Cine ești? Cum ai intrat?

TEODUL

monoton

Eu îmi zic: eu. Măria ta ai vrea să fii nimenea. Pentru ceilalți oameni sunt o ființă între astea două. Ceva mai puțin decît o făptură, ceva mai mult decît nimic. Teodul călugărul!

DOAMNA

se ridică

Ai un nume cam lung, Teodul, mai lung decît răbdarea mea! Nu mai sunt la adăpost de jocul tău — nici în castel? Pînă cînd? Aseară te-ai sumețit față de oamenii mei și împotriva poruncii mele — că nu vrei să pleci. Mai mult. Te-ai lăudat că astăzi intri în casa mea. În pofida paznicilor.

TEODUL

De ce te miri, Măria ta? Nu mi-am ținut cuvîntul? Sunt aici. Ai poruncit să se tragă punțile ca să nu pot intra. Castelul stă în inel de apă. Și totuși am intrat. Ai uitat că cetățile au și intrări ascunse? Întocmai ca sufletele. Se miră cu uitătură lungă oamenii după mine și mă întrebă: cum intri în sufletul copiilor? — Nu știu cum intru. Fac un pas și sunt înăuntru. În suflete, ca și în cetăți. Intru pe unde ochiul mă îndrumă.

DOAMNA

Da, ochiul despre care se vorbește. Un al treilea, în creștet!

TEODUL

Să-mi ridic gluga să-l vezi? — Ha! Am plins mult în viață și n-am ris niciodată, dar asemenea vorbe ar putea să-mi aducă un hohot în gură. Măria ta, căpcăunii sunt foarte rari astăzi și cei care mai sunt nu cred că s-au făcut călugări.

DOAMNA

Ai fost văzut în același timp în șase sate deodată.

TEODUL

Cu alte cuvinte, întrec pe Necuratul. E adevărat. Suntem astăzi pe pămîntul creștinătății o mie și atîția de călugări, toți porceși întru același gînd. Flăcări călătoare scăpate din minăstiri! Și fluturăm steagul pentru mormîntul lui Dumnezeu, ca Petre Eremitul, pretutindeni, prin ploile cerului și prin văile oamenilor. S-ar zice că cel dintîi călugăr care a pus crucea în minile cavalerilor s-a despicaț în două în fiecare biserică prin care a trecut. Și din unul s-au făcut doi, din doi patru, din patru opt, și turmă din fiecare. Și turmele tot cresc din despicaț în despicaț de peste un veac. Astăzi oamenii stau și se miră că același călugăr a fost văzut în șapte sate deodată. Suntem toți unul și același și aproape fără de număr! Unde-i puterea ce ni se va împotrivi?

Încet

Măria ta, suntem la un nou cap de pod și în ajunul unei noi mîntuiri. Copiii lumii noastre — au pornit spre soare-răsare. Îi văd trecînd riuri cu poduri și munți fără poduri, îi deslușesc prin codri și peste măguri, străbătînd ghețarii așezați între miazănoapte și miazăzi și apa închisă între apus și răsărit. Toate riurile și-au potrivit mersul ca să le arate drumul, și copiii umplu toate văile. Vin pe Rin în sus și pe Dunăre în jos, zile și săptămîni în șir tot coboară, pe Ron și pe Vistula, pe Elba, pe Tisa cea albă, pe Murășul moale și pe Cerna noastră de totdeauna. Și apele luminează în noapte parcă s-ar fi coborît pe pămînt rîul de lapte de sus. Sunt copiii noștri, sunt copiii voștri, toți porceși spre același pămînt, peste care a doua oară o stea s-a aprins!

DOAMNA

Steaua încă n-am văzut-o, dar pămîntul îl știu. Cîți cavaleri și-au aruncat pe el încălțămintele ca să nu se mai

întoarce apoi niciodată!? — Călugăre Teodul, vreau să ispră-  
vim repede! Nici în șoaptă — și nici cu ochiul rău! — Ce  
dobîndă visezi?

TEODUL

5 Dacă vrei să vorbesc mai tare, vorbesc. Credeam că ure-  
chile închise aud mai bine șoapta decît cuvîntul. Și dacă nu  
vrei să-mi mai vezi ochii, iacă ți închid.

DOAMNA

Pentru ce-ai venit?

10

TEODUL

Ostași mi-ai dat să mă ducă pînă la hotar și sunt aici.  
Tot așa cum mă vezi voi pleca astăzi cu copiii cetății la  
Ierusalim!

DOAMNA

15 Asta vrea să fie o amenințare.

TEODUL

Asta e o hotărîre!

DOAMNA

20 Să lăsăm glumele. Te-am întrebat: de ce ești aici? Sunt  
fată de furat? Sau copil de luat? Și de cînd se intră fără  
întrebare la stăpîinii cetăților?

TEODUL

Ți-am trimis vestea de aseară că vin.

DOAMNA

25 Cîntea ce mi-o faci e mult prea mare! — Ei, ce poftesci  
— frate cu glugă roșie? — Ascult. Dar nu așa! Deschide  
ochii!

TEODUL

30 De cînd fiii lui Adam au prins să se îndușmănească s-au  
întimplat lupte multe între oameni. Dar toate au fost pentru  
bunuri din lumea aceasta. Pentru pămînt mai gras, pentru  
turme mai mari, pentru comori mai de preț, pentru frumu-

seși mai rare. S-a vărsat sînge pentru blestemați doritori de  
putere și pentru neputincioși încăpățînați întru putere. S-a  
irosit viață multă pentru cetăți și țări, pentru aur și vremel-  
nic gînd, dar niciodată, ca acum, pentru-un mormînt!

5

DOAMNA

Da, cruciadă după cruciadă s-a pornit pentru-un mormînt.  
Și cruciadă după cruciadă s-a topit în nisipul deșertului.  
O mare mihnire s-a coborît peste noi femeile și o nein-  
credere s-a sălășluit în noi toate, dar cel puțin credeam  
10 sfîrșită această poveste. Ce alte rătăcirii mai cunoști spre  
aceeași țintă ucigătoare? Ții cu tot dinadinsul să fii pomenit  
și tu printre călăii creștinătății?

TEODUL

15 Rătăcirile de pînă acum ne mai arată un drum, singurul,  
cel din urmă, liturgic curat, neîncercat!

DOAMNA

Cruciadele cu oameni întregi, cu oști înalte, cu cavaleri  
încercați — au singurat fără rost și fără izbîndă. Nu cumva  
îți închipui că vor putea îndeplini copiii ce n-au putut pă-  
20 rinții?!

TEODUL

De oameni întregi vorbești? De oști înalte? De cavaleri  
încercați? Să nu ne mai înșelăm singuri, Măria ta! Poate să  
25 fie om întreg fără de suflet întreg? Oaste înaltă fără de suflet  
înalt? Un har a plutit peste noi, și nu ne-am arătat vrednici  
de el. Am fost chemați să ne mîntuim prin faptele crucii,  
dar noi am răstălmăcit chemarea, și harul s-a mutat de la  
noi. Măria ta, să nu mai vorbim despre părinți, că mi se  
umple gura de sînge amar cînd mă gîndesc la noi, părinții.  
30 La Ierusalim nu se pornește cu poftă și gînduri de oameni  
încercați, la Ierusalim se porcede ca spre vis și moarte.  
Amin, amin, de nu vă veți întoarce să vă faceți la fel cu  
copiii, nu veți intra în împărăția lui Dumnezeu! Copiii sunt  
neîmpliniți? Cine a spus? Nu sunt ei totul, dacă și cei vîrst-  
35 nici trebuie să se facă asemenea lor? Ce sunt puterile noastre  
mistuite pe lingă darul ce li s-a dat lor? Ei sunt aleșii, noi  
osîndiții. Slăbiciunea lor e tăria cerului. Stîngăcia lor — voia  
Domnului. Bilbiitul lor — graiul îngerilor. Lor li se dă prin  
har ce nouă nu ni se dă prin nici o vrednicie! Cine li se va  
împotrivi?

## DOAMNA

Întreabă-te însuși și răspunde-ți singur. Cumpănește încă o dată tot ce spui ca să nu te pierzi în închipuri primejdioase. Cine li se va împotrivi? Cei ce au tăiat drumul...  
5 cavalerilor și le-au împrăștiat oasele!

## TEODUL

dă din cap

Da, cei ce au tăiat drumul... cavalerilor! — Cavaleri le zici? Zi-le mai degrabă pe nume. — Zi-le făcători de rele, călcători de jurământ, tilhari de drumul mare, nestatornici ca vântul, schimbăcioși ca noroșul! — că nu păcătuiești cu nici una din ocări. — Aceasta fu oastea plecată la Ierusalim să întemeieze cetatea lui Dumnezeu pe pământ. — Prăpădul era de așteptat — și precum vezi — oasele lor nu mă însăimintă.  
15

## DOAMNA

Înfringerea păcătoșilor nu ți-e destul. Vrei să mai arunci acum și nevinovați în aceeași pierzanie!?

## TEODUL

I-arunc, dar nu în pierzanie, ci-n biruință, Măria-ta! Cavalerii și-au făcut tron din Sfântul Mormint și s-au dat desfriului fără de leac și fără de margini, dar copiii nu vor greși și copiii nu vor cădea! Visul cavalerilor s-a înecat în sânge și duhul lor s-a stins sub comori. Copiii lumii vor ridica iarăși visul din pulbere! Numai ei mai pot să cucerească mormintul pierdut, copiii curați, luminile vii, sfinții mici și fără de moarte! Un mers din minune în minune va fi drumul lor! Nici o spadă nu se va scoate din teacă, nici un arc nu se va întinde, nici o sulită nu va răni. Ei vor trece cîntînd prin fundul mării, ca un alt popor scos din țara tenebrelor.  
30

## DOAMNA

Oh, Doamne, copiii, copiii, copiii! Se vor prăpădi de fier și de boale toți copiii!

## TEODUL

Decît să se piarză cum ne pierdurăm noi mai bine să se stingă toți subt zidurile Ierusalimului! Dar nu, copiii nu vor

pieri. Noi suntem umbre și sfișit, ei sunt sortiți să se ridice și să poruncească! Minunat și de-a pururea pomenit va rămînea acest leat în care copiii schimbă în fapte deznădejdea părinților! Ascultați, oameni, vestea și vă-nchinați!  
5 Au pornit cu crini în gură spre Ierusalim toți copiii, ascultați, oameni, vestea și vă rugați!

## DOAMNA

Vorbe, vorbe ticluite, zdrențe de predici — aici vorbiți frumos, pe urmă o luați cu blesteme! N-am văzut ieri un pater ținînd copiii din urmă cu ciomege și sudălmi?  
10

## TEODUL

Ți s-a spus că am fost văzut în mai multe locuri deodată și poate e drept — dar acel pater, Măria ta, n-am fost eu!

## DOAMNA

Lasă-mă, lasă-mă! Nu vreau să te mai aud. Tu n-ai suflet, vorbești, dar n-ai suflet.  
15

## TEODUL

Nu, Măria ta, n-am suflet. Un călugăr n-are suflet. Eu nu sunt decît unealta unui gînd, aspră și crudă unealtă, alt nimic. Suflet mai au astăzi numai copiii! Eu nu mai sunt copil. Eu sunt pierdut.  
20

## DOAMNA

Teodul, tu ești un om sfișiat și chinuit.

## TEODUL

Nu sunt om, Măria ta. Călugării nu trebuie să fie oameni. Sunt flacără într-un trup biciuit.  
25

## DOAMNA

Teodul, ești îndrăcit!

## TEODUL

Draci trebuie să fie călugării, draci care cred în Hristos și nu mai trăiesc decît pentru copiii lui. Ah, vreau să-i văd — vreau să-i văd în țara făgăduinței împărțiți în douăsprezece semînții după toate semnele cerului!  
30

DOAMNA

De aici nu vei lua pe nimeni! De aici nu vei lua pe nimeni!  
lică!

TEODUL

5 Cetatea voastră e creștină!

DOAMNA

Starețul și călugării noștri nu vor crucia lei! Între noroade  
s-a ivit acest nou eres — un eres ca multe altele, dar mai rău  
decît toate! Mai ai ceva de spus?

10 TEODUL

De nu ți-a fi cu supărare, da. Știu că cei ce te slujesc au  
îngrămădit ponoase multe pe capul meu, dar sunt eu de  
vină că starețul și călugării voștri se gîndesc numai la ospățul  
Crăciunului, și nu la faptele crucii?

15 O larmă s-aude afară în repede creștere.

DOAMNA

se duce la fereastră. Strigăte de afară: Teodul! Teodul! Teodul!

Auzi? Te cheamă. Copiii te strigă, părinții te vor! Ai  
venit să sapi prăpastie între copii și părinți!

20 TEODUL

Nu Domnul a spus? „N-am venit s-aduc pace pe pămînt,  
ci sabie! Și-am venit să ridic pe fiu împotriva tatălui său,  
și pe fiică împotriva mamei sale!”

De afară: Teodul, Teodul!!

25 DOAMNA

Ai intrat aici ca să scapi de furia mulțimei.

TEODUL

30 Nu de asta am venit. De-aici plec fără paznici. Dacă  
trebuie merg și în împărăția de jos fără paznici. Și, în vreme  
ce ei urlă, de undeva, din turn, se va da semnalul plecării.  
Atîta știi, și numai atîta se va întimpla. N-am mai văzut  
norod înfuriat? Nimenea nu se atinge de călugărul Teodul.

DOAMNA

Atunci du-te: ia-le copiii!

TEODUL

5 Pe aceia nu-i cer de la nimenea. Nu pentru copiii celor-  
lalți am venit.

DOAMNA

se clatină

Dar pentru ce?

TEODUL

10 Mai este aici între aceste ziduri — o umbră vie — o inimă  
pe care-o țin în mîni — un copil care vrea să vie cu mine! Și  
muma lui a pus zăvoare și lacăt pe uși! Am venit să spun  
mumei că de la o clipă la alta se va da semnul plecării.

DOAMNA

15 sughitînd

Nu, nu! Mi-am pierdut stăpînul, să-mi pierd și copilul?

TEODUL

20 Ce e pierdere aici — e cîștig în cer. Dobîndindu-l aici —  
îl pierzi dincolo. Între cer și pămînt numai nebunul alege  
pe cel din urmă.

DOAMNA

Nu, nu! Lasă-mă! Ce vrei? Niciodată. Slobod punțile  
— să între norodul!

TEODUL

25 Mă închin în fața mumei, dar vezi — de-acum copilul  
nu mai e al ei, ci al jurămîntului!

DOAMNA

30 Al jurămîntului? Cine l-a născut? Cine l-a încălzit, cine  
l-a hrănit? Iei jurăminte de la copii? Asta-i nemernicie și  
fărădelege. Să isprăvim! Vreau să știu cine e stăpîn aici!  
Străinul sau eu?

## TEODUL

Măria ta sau eu? Mai ai vreo îndoială? Un călugăr nu e nicăiri străin.

## DOAMNA

5 Ha! Un călugăr e pretutindenea — stăpin!  
Îndrăzneala ta nu cunoaște nici o margine!

## TEODUL

Nici o margine, numai o țintă!

## DOAMNA

10 Lumină de totdeauna, Maică Precistă, astupă-mi urechile și scoate-l din nesocotință! Nu, nu se poate! Cine m-a înnebunit? — Doamne — Doamne, ce ne rămîne? Fă, Doamne, să nu ne plece copiii! În ce chip li se va arăta Bohemot calul de apă și Leviatan crocodilul? Cu ce înfățișare și cu ce spaimă?! Isuse Hristoase, păzește copiii! Oprește-i să nu-i spulbere vilvătaia deșertului, să nu-i mănince spinii și fălcile fiarelor! Trimite, Doamne, mila ta peste ei!

## Către Teodul

20 Călugăre, lasă-mă, ieși! Din ce os ești făcut? Ce pintec te-a născut? Dumnezeuul tău nu e Dumnezeuul meu! Al meu e lumină bună, al meu e blind, al meu e apă.

## TEODUL

Al meu e foc. Și va topi oțelul și porțile!

25

## DOAMNA

30 Călugăre, lăsați-ne copiii, să se închine și ei apei ca mamele! Lăsați-ni-i să crească! Dați-le răgaz să se împlinească, să știe și ei ce vor! Să li se întindă pasul cât sulita, să li se facă brațul cât arcul, să li se aprindă ochii ca stelele gemene. Îngăduiți-le să-și schimbe dinții, să poată cel puțin să muște pământul cînd mor. Lăsați-i să-și schimbe glasul, ca să copleșească cu strigătul lor răsunetul zalelor. Porniți cruciade cîte vreți! Porniți-le cu aceeași copii, dar peste zece ani.

## TEODUL

5 Nu e timp de pierdut, Măria ta. Și nu putem aștepta. Căci, iată — noi suntem înțelepciune stearpă și vitejie fără izbîndă. Soarta noastră de la noi s-a mutat pentru totdeauna. Soarta noastră e acum în mina copiilor și-n jocul lor aprins și înălțat. Bucură-te, Măria ta, că s-a mai găsit un drum spre matca vieții. Fii, Doamnă, cum sunt copiii și cum Hristos vrea să fii! Lasă-i dulce și copilărește să purceadă spre marele joc care începe!

10

## DOAMNA

Mă lapăd de sminteala bisericii, dar nu de copil!

## TEODUL

15 Copiii se lapădă de mame, dar nu de sminteala bisericii. Astfel sufletul mamelor se face singur de ocară. Mamelor, părinților, învățați credința de la cei mici! Cetele lor au și început să treacă. I-ați auzit și i-ați văzut, și săptămîni multe îi veți auzi și-i veți mai vedea. Nici o mamă n-a voit să se lapede de copil, dar copiii s-au lepădat de mame pentru Hristos. Întimplarea o să rămînă de pomină în toate izvoadele și va rușina sufletul părinților din veac în veac.

## DOAMNA

Copiii sunt orbi și tu ești nebun!

## TEODUL

25 Cu atît mai mare va fi minunea de vor ajunge la țintă. Și vor ajunge! — Dă-le drumul, Doamnă, pînă nu e prea tirziu! Astăzi ei pot încă totul, mine vor fi și ei ca și noi, niște făpturi fără nădejde pe țarmurii harului!

## DOAMNA

Copilul! Copilul meu — nu, niciodată!

30

## TEODUL

35 Îmi pare rău că nu sunt stăpinul întunericului ca să te pot îndupleca. Vezi, dacă aș fi Necuratul și-aș cere copilul și și-aș făgădui o împărăție. Dar călugărul Teodul cere tot și nu făgăduiește nimic. Măria ta, eu nu știu dacă trupul meu va mai învia după moarte, nu știu dacă focul veșnic mă va



arde sau dacă lumina mă va înălța, dar atîta știu: copilul pe care crezi că-l ții va intra în Ierusalim!

DOAMNA  
deznădăjduită

5 Nu, niciodată! — Niciodată, niciodată! Ah, Doamne, pentru copii e ușor, pentru mame e greu!

TEODUL

10 Crezi că pentru mine nu e greu? O, cît e de greu, cît e de greu! Și mi-e milă de toate mumele, că nu mai am somn și odihnă.

Rămas bun, Doamnă!

Îmi vine să plîng.

15 O, ce greu mi-e, Doamnă, dar nu pot altfel. Trebuie să plec. Și trebuie să iau cu mine cuvîntul băiatului, trebuie să duc cu mine jurămîntul copilului! Isuse Hristoase, tu n-ai avut mamă.

Iese prin stînga.

DOAMNA  
sună.

20 Intră întîiul servitor.

SCENA III

Doamna, Servitorul

DOAMNA  
agitată

25 Nu-i nimic, nu-i nimic. Acum a trecut. O să fie iar bine. A intrat cineva aici. Ce-a fost? Fiară, călugăr sau scorpie? — Bună dimineața!

SERVITORUL  
speriat.

30 Da, bună dimineața! Unde ai fost?

SERVITORUL

Lîngă ușă tot timpul!

DOAMNA

Ce? — Oh, lasă-mă — Radu unde-i? — Să stea de pază straja la toate ieșirile!

SERVITORUL

5 Am stat tot în ușă, n-am auzit nimic!

DOAMNA

Teodul a fost aici. Îl bănuiesc ascuns în vreo firidă de zid. Mi-a spus că Radu va pleca. Cum să-mi păzesc copilul?

SERVITORUL

10 tace, cu privirile pierdute.

DOAMNA

15 Păziți ieșirile! Cred c-a intrat prin fîntină. Să nu mai bea nimenea apă din fîntină! Legați-l, ferecați-l! Caută bărbați care ascultă, sluji cari merg orbește, nu trintori și înfricați!

SERVITORUL

Măria ta, îl vom prinde! Afară numai dacă nu improașcă foc pe nări. — Măria ta, de ce n-ai strigat?

DOAMNA

20 își duce mina peste frunte

Da — de ce n-am strigat?

Servitorul iese.

SCENA IV

Doamna, singură

25 DOAMNA

Radu! — Nu! Nu se poate!

Se uită pe fereastră

Copiii se adună! Mamele, tații! Teodul a adus sabie între ei!

30 Se duce la iccana Precistei

Maică Precistă, tu mă știi, tu înțelegi ascultînd cu îndelungă răbdare, tu mă ierți. Păcătoasă ce sunt, vin să

mă-nchin, vin să mă rog. Tu te-ai bucurat de copilul tău  
cînd a fost mic și l-ai găsit între cărțurari și ți s-a luminat  
inima cînd a ridicat apa la gură spunîndu-i să se schimbe  
în vin, și-ai lăcrimat de bucurie cînd și-a arătat puterea vin-  
decînd vii și înviind morții. Maică Precistă, vreau să mă  
5 bucur și eu de al meu! Vreau să mă bucur de el așa cum e  
și nu doresc să facă minuni! Răstignească-mi-l cînd o fi și  
al meu mare, cum a fost al tău! Nu cere mamelor să sufere  
mai mult decît ai suferit tu. Cum o să-și ducă crucea micii  
10 noștri Hristoși?! Fă-mi dreptate păzindu-mă. I-am încălzit  
inima cu gura mea, nu lăsa bruma să i-o înghețe. Cum o să  
doarmă pe pietre? Cum o să-și înfrunte aproapele? Cum o să  
mînce neghina cîmpului, cum o să bea ploaia văzduhului?  
15 Îngăduie-i, Maică Precurată, să crească! Cînd va fi înalt  
de va ajunge cu capul la candela ta, atunci să pornească.  
Atunci ți-l dau. Că va fi om, și va ști ce trebuie să îndrăz-  
nească! Pe mine mă va uita de dragul Mormîntului, și-și  
va uita iubita de dragul tău. Vreau să ți-l dau cum se cuvine:  
20 cu umeri de arhanghel. Lasă-mi-l, nu mi-l lua! Să ți-l aducă pe  
scut și sulii cînd o fi mare, dacă vrei, dar nu acum. Acum  
sîngele lui e încă sîngele meu, căldura lui — căldura mea!  
Născătoare de Dumnezeu, apără-mi-l de Ierusalim încă vreo  
cîțiva ani, și-atunci ți-l dau pentru totdeauna, pentru viață  
și moarte — amin!

25                                    Intră servitorul.

### SCENA V

Doamna, servitorul

SERVITORUL

30 Măria ta, nici urmă de călugăr! Pe scări nu s-a auzit nici  
un pas. Am păzit toți toate ieșirile. Numai în fîntină tremură  
apa. Punțile castelului sunt trase, precum au fost. Riul curge  
în jurul zidurilor. Nu s-a văzut nici o umbră. Se pare că în  
elipa cînd a ieșit de-aici călugărul Teodul s-a cufundat în  
pămînt. Sau poate nici n-a fost aici. Poate numai ți s-a părut,  
35 Măria ta!

DOAMNA

Mă fără vedeniile? Numai mi s-a părut? Mie?

SERVITORUL

Mă ierți, Măria ta, se-ntîmplă uneori. Și mie mi s-a năză-  
rit citeodată. Mai virtos după nopți de neodihnă.

DOAMNA

5            Îl cunoști pe Teodul?

SERVITORUL

Îl cunosc, Măria ta.

DOAMNA

10 Eu nu l-am cunoscut. Întîia oară astăzi l-am văzut. N-am  
arățări. Nici binețe n-a dat. A intrat. Vede ce nu se vede.  
Aude ce nu se aude.

SERVITORUL

15 Nu vreau să zic. Dar Măria ta ai fost toată noaptea în  
grea tulburare, din spaimă de multe ori ți se arată. Pe urmă,  
nu știm toți? Teodul e păzit în cetate de ostași.

DOAMNA

Nu mai cred nimic. Teodul a fost aici, cu cuiburi de pain-  
jeni și cu mucegai pe glugă. Este vreo intrare ascunsă care  
răspunde în fîntina castelului?

20                                    SERVITORUL

În fîntină se vede o gaură, dar unde răspunde în afară  
nu se știe.

DOAMNA

Vezi, nu se știe. Poate este cineva care știe.

25                                    SERVITORUL

Pe ganguri se simte ca un miros de pucioasă.

DOAMNA

A fost aici sau n-a fost?

SERVITORUL

30                                    face cruce

Măria ta, poate-i mai bine să nu mai vorbim.

DOAMNA

Și unde-i acum?

SERVITORUL

5 În turecii oamenilor nu știi niciodată ce se ascunde. Lui Teodul încă nu i-a tras nimenea turecii.

DOAMNA

Radu, Radu! Cum îl apăr? — Spălați lespezile de-aici și locul unde a stat Teodul!

Afară larmă în creștere.

10

SERVITORUL

se uită la fereastră

Copiii gata de plecare. Mamele pling. Tații strigă. Teodul apare între ei — cu crucea.

DOAMNA

15

se duce la fereastră

Așa e cum l-am văzut. Îl păzesc ostașii? Unde sunt ostașii? Le scapă ca apa printre degete. Cum a intrat? Cum a ieșit? Doamne, copiii...

De afară strigăte, țipete, urlete.

20

Nu mai vreau să văd nimic!  
Așa — acum.

Se-ntoarce.

Acum.

În încordată așteptare

25

O să-l spintece! Acum!! — Acum! — Ce-i? Unde-i țipătul?

SERVITORUL

uitându-se pe fereastră

30

Copiii se smulg din minile mamelor, se duc în calea lui Teodul!

S-aud strigăte: Teodul! Teodul!

Oamenii s-apropie de el cu furci. Acum se opresc. Teodul merge spre ei.

DOAMNA

Unde sunt paznicii? Nimenea nu-mi mai ascultă poruncile? O cetate întreagă nu se poate apăra de-un călugăr?

SERVITORUL

5 Toți copiii au trecut la el.

DOAMNA

10 De ce-l lasă? De ce nu — — ? — Doamne, care legi furtunile cu poruncă, leagă și tulburarea și sminteala aceasta! Unde sunt sfetnicii? Unde-i starețul și dascălul? Cînd am nevoie de ei — nu se arată!

SERVITORUL

Năvală! Teodul e neclintit. Ridică o cruce în văzduh și stă-n învălmășeală — nemișcat!!

DOAMNA

15 Și acum?

Strigăte incetează.

SERVITORUL

Copiii ingenunchează. Mamele, tații ca la un semn se dau la o parte. Călugărul trece printre ei.

20

DOAMNA

Și nimenea nu ridică...?

SERVITORUL

Nici un braț nu se ridică! N-are nimenea putere împotriva lui.

25

DOAMNA

De-acum mintuiescă-se cine-o putea!

SCENA VI

Doamna, Servitorul, Radu

RADU

30

intră pe ușa din fund ca un lunatic

Mamă — dă-mi hainele — ajută-mă să mă îmbrac, că acuma — plec.

Nici unul nu se mișcă.

De ce stați? — Ce vă uitați? — Nu știți că acum e plecarea la Ierusalim? Mamă, vreau să îmbrac hainele de drum — hainele pe care le-ai aruncat ieri în foc și nu au ars. —  
5 Nu mi se întâmplă nici un rău. — De sar în foc, focul se stinge. De sar în apă, apa seacă.

Tăcere.

Ce așteptați? Mamă, scoate hainele din scrin. Că altfel întârziu și nu se cuvine să întârziu când e plecarea la Ierusalim.  
10

DOAMNA

Trezește-te! — Trezește-te, Radule!

RADU

Mamă, de ce să mă trezesc? Că eu nu dorm! Mamă, m i-a  
15 prins cineva inima, și e în mine ca un dor. — Mamă, par că nu mai am mamă. — Parcă m-am născut în Ierusalim.

DOAMNA

Radule, nu — nu te uita așa! Radule, tu vrei să mă superi.

RADU

20 Nu vreau să supăr pe nimenea, trebuie să plec.

DOAMNA

Nu umbla așa, Radule, că tu nu umblai așa.

RADU

25 Treisprezece ani am stat la tine. Acum plec. Noi suntem numai oaspeții mamelor. Nu te speria, mamă. Copiii de astăzi sunt numai oaspeții mamelor.

DOAMNA

Radule, ce-ai zis?

RADU

30 Copiii cerului sintem noi, mamă. Și ne e greu, și ne e bine. Așa e astăzi — nu e ușor, dar e bine așa.

DOAMNA

Nu, Radule! Tu ești al meu!

RADU

Dacă tu ești înția lumină, sunt al tău.

DOAMNA

Radule, eu sunt mămica ta.

RADU

5 Dacă tu ești Mormintul, sunt al tău.

DOAMNA

Radule, tu nu mă mai cunoști?

RADU

10 Când mă întorc am să fiu mare și-o să iau atunci din minile tale toate grijile. Grijile tale și grijile cetății, că brațul meu se va întări și mintea mea se va lumina. Dar astăzi nu se cuvine să mă gândesc la întoarcere, astăzi trebuie să mă gândesc numai la plecare și la drumul ce ne așteaptă.

DOAMNA

15 Nu vorbi așa, că niciodată n-ai vorbit așa.

RADU

Vorbesc, mamă, vorbesc. Și umblu, și plec.

DOAMNA

20 Radule, îți vreau numai binele.

RADU

Atunci dă-mi ce ascunzi: uite, hainele astea ți le las că  
sint de la tine. Dă-mi hainele celelalte, pe care le-ai închis.  
25 Mai mult ce pot să-ți las? Minile nu ți le pot lăsa, că trebuie să umblu. Să-ți las gura mea și ochii, dar cu ce vorbesc și cu ce văd? Nu mă pot lipsi de nimic. Mamă, nu mă uita. Numele meu așază-ți-l sub inimă pînă mă-ntorc. De-acum sunt ostașul Mormintului!

30

Se duce spre scrin, scoate haina.

DOAMNA

Radule, Radule, nimenea nu pleacă!

Îi ia haina și-o sfirtică  
Nu, niciodată!

RADU

5 Nu le sfirtica! Nu, mamă, nu! E păcat! Lumină din  
lumină — sunt din pinza în care Hristos a fost învălit în  
mormînt! — Acum nu mai am haină!

Un dangăt de clopot.

DOAMNA

țipă

10 Semnul!

RADU

Lasă-mă, lasă-mă! Mamă îți las tot, dar eu mă duc.

Se duce la fereastră.

SERVITORUL

15 se așază în fereastră, oprindu-l.

RADU

Toți s-au adunat. Și copiii de șase ani, și cei de șapte, și  
cei de opt, numai eu lipsesc.

Fuge spre ușă.

20

DOAMNA

se așază în ușă, oprindu-l

25 Nu, niciodată! — Pe unde trec copiii, nenorocirile se țin  
lanț, și fiecare zi adaogă o nouă verigă. Semnele rele se-nmul-  
țesc, apele seacă, șoareci călători năpăstuiesc pe urmele lor  
satele și cetățile!

RADU

Dar o veste bună ca niciodată s-aude pretutindeni din  
cîntecul copiilor, și semnelor rele le țin cumpănă alte arătări.  
Pe unde trec copiii, orbii încep să vadă și șchiopii să umble.

30

Fuge iar la fereastră

Mă cheamă, mă cheamă.

Fuge iar la ușă

Lasă-mă! Trebuie să plec!! Mamă — nu trebuia să-ți  
spun că plec, trebuia să plec cum fac alți copii, fără să-ți  
mai spun, dar am voit să fiu bun cu tine, cum ai fost și tu  
cu mine. În loc să fii mîndră că și băiatul tău merge în lume.

5

Se luptă cu ea

Mamă, mă cheamă cineva mai tare, mă strigă cineva  
mai mare!

Intră al doilea servitor.

AL DOILEA SERVITOR

10 Măria ta, sfetnicii, starețul și dascălul ne fac semn să slo-  
bozim punțile ca să intre!

DOAMNA

Nu, nu sloboziți punțile! Acum nu, acum nu!

Pe fereastră se văd trecînd virfurile sulitelor.

15

RADU

Uite sulitele! Copiii pleacă! Și eu plec, și eu plec! Nu  
pot să rămîn, nu pot. Mamă, e păcat. Ce faci? Lasă-mă!  
Semnul, ai auzit semnul!?

Își rupe cămașa

20

Pe unde? Încotro? I-ați văzut? Toți au plecat. Mamă,  
inima! Inima mi se scurge pe subt ușă — și prin ziduri.  
Inima! Eu sunt ostașul Mormîntului! Mamă, mamă, mamă!

Aceeași cameră în castel.

SCENA I

Doamna, Ghenadie, Dascălul

5

DOAMNA

șade la masă, cu lacrimi mari pe obraz fără de a plnge.

GHENADIE

scrie într-o cronică

10 În luna prier leat 1212 de la nașterea Domnului nostru  
 și de la noi porniră copiii între șasă și doisprezece ani. De-aici  
 au luat-o oleacă spre răsărit și apoi spre miazăzi, căci aici  
 drumul cruciaților se desparte de apele Dunării spre altă  
 15 țintă. Copiii toți mergeau cîntînd și nimenea nu i-a putut  
 opri, și mumele umblau despletite prin cetăți și întrebau în  
 toate porțile, speriate și zăpăcite. Și unii copii mergeau dor-  
 mind, iar alții cădeau de cumplită oboseală; de-i întrebai, ei  
 ziceau: noi n-avem somn. Și copiii s-au tot dus și s-au dus, și  
 20 plecat — și acum parcă s-a lăsat peste toate domnia sfirși-  
 tului.

DASCĂLUL

umblă misterios și se uită la uși, la grinzi, la pervazul ferestrei

25 Măria ta, ce s-a ales de casa asta de cînd n-am mai dat  
 p-aci? Toate ușile — roase pe margini, și grinzile — și per-  
 vazul ferestrei —, și umblă șoarecii ca suveicile — și s-aude  
 un fișit pretutindeni — parcă ar da vîntul în frunză și duhul  
 rău în lemn.

DOAMNA

Las', părinte. Mă apasă — uite aici

Arată la git

Și aici.

5

Arată la umeri

Mai scrii altă dată!

GHENADIE

Mi se oprește pana și mie.

DOAMNA

10

Dascăle — nu mă pot apăra!

DASCĂLUL

se așază într-un scaun

15 Gesta dei per francos — așa numesc străinii faptele cru-  
 ciaților. Vor putea oare numi și drumul copiilor tot așa?  
 Gesta dei per pueros! — Altă dată pe timpul acesta era  
 bucurie mare prin podgorii, pe toate dealurile. — Zeii cu  
 chip de țap nu cereau asemenea jertfe, copiii se-mpodobeau  
 cu viță roșie.

GHENADIE

20

Ce-i, Dascăle, ți-a trecut pofta de glume?

DASCĂLUL

Mi-a trecut.

DOAMNA

25

Mai visez și acum copiii noaptea — îi văd cu miile, parcă  
 se fae mai mici — și șoarecii au umplut castelul — și trec  
 noaptea peste patul meu suspinînd cu scîncete de copii.

Se uită țintă la candelă

Uite — s-a stins candela.

GHENADIE

30

Peate Maica Domnului a lăcrimat ca și noi, o lacrimă a  
 căzut pe feștilă și a stins-o.

DOAMNA

Părinte, ce-am păcătuit? Vine un sfirșit. Pasărea neagră iar a vorbit: Doamnă, de lași copilul să plece, se prăpădește pe drum; de-l oprești — se prăpădește aici.

5

Se ridică.

GHENADIE

Liniștește-te, Doamnă, copilul tău se va face iarăși bine.

DOAMNA

10 Nu, nu se mai face. Stă aci — și nu mai poate să umble. Bine nu se mai face. Fiindcă l-am oprit. Fiindcă nu l-am lăsat. Fiindcă am închis porțile și am tras punțile.

DASCĂLUL

15 Și ploaia asta de toamnă ne-apasă așa, fără capăt. A avut oare un început? N-a avut. Asta-i ploaia morții, fără început și fără sfirșit.

GHENADIE

20 Brumarul încă n-a văzut brumă. Numai apă rece care nu se-ndură să-nghețe. Plugul nu iese. Boul zgribură în aburi. A trecut o veste galbenă prin sate, de care s-au ofilit toate mamele.

DASCĂLUL

25 Porumbelul Sfintului Duh s-a schimbat în corb. Cine era să mai arate copiilor drumul? L-aud croncănind — cronc — cronc — corbul Sfintului Duh!

Intră Ioana Zănată, strigând la servitorul de afară: N-ai să mă oprești! Eu, Ioana? Eu nu pot să intru?

## SCENA II

Cei de mai înainte și Ioana

IOANA

30 Ahé — Măria ta! Țineți zi de judecată? Iacă sunt și eu aici la zi mare de judecată! Am venit și eu — păgubașă și martoră — să pirăsc pe Teodul — că l-am văzut.

DOAMNA

Pe Teodul? — Ce ți-a făcut Teodul — Ioano?

IOANA

5 Mi-a luat puiul de lup, Măria ta, puiul meu, pe care părintele stareț n-a vrut să mi-l boteze! Și dacă părintele stareț n-a vrut — l-am botezat eu.

DOAMNA

L-ai botezat?

IOANA

10 Cu apă, Măria ta, și l-am întrebat: te lapezi de Satana? Am scuiat de trei ori în iezer. Și puiul și-a arătat colții și-a zis așa într-o doară: mă lapăd. Îi părea rău, da'tot s-a lăpădat, că n-a avut încotro. — Măria ta, puiul se juca în jnepeni cu mine. A doua zi Teodul a trecut cu copiii prin pădure, 15 mi-a văzut puiul sub rădăcini și i-a făcut un semn, și puiul meu s-a luat după el. Măria ta, barem de și-ar mai fi întors o dată capu', dar nu! A plecat la Ierusalim. Și de cînd a plecat — șipotul din pădure nu mai e bun, a putrezit toată apa și-a făcut viermi. Și-acu' am auzit că toți copiii 20 s-au prăpădit, și atunci s-a prăpădit și puiul meu. Măria ta, nu mai pot trăi. Cine se mai joacă în jnepeni cu mine? Pirăsc pe Teodul și-l blestem să nu mai aibă zile și noroc. Și de-o mai avea, să-și bea norocul amestecat cu mătrăgună, că zilele mă-ngrijesc să i le număr eu.

25

GHENADIE

Liniștește-te, Ioano. Teodul va trebui să dea seama la Judecata din urmă de toți copiii.

IOANA

O da el la Judecata din urmă, da' să dea și aici!

30

DOAMNA

Ce putem face noi, mamele, Ioano? Astăzi îndură multe toate mamele. Eu aici, tu în pădure.

IOANA  
se tînguie

Măria ta, cînd mă trimiți să dorm, somnul din cetini s-a dus. Cînd îmi dai să mînc, un nod în gît mi s-a pus. Și nu mai pot înghiți și nicăiri nu încep.

Plînge cu un hohot trist și închis.

DOAMNA

Luați-o de-aici! Luați-o, nu mai pot s-o aud.

GHENADIE

10 Vino, Ioano, vino!

IOANA

Măria ta, Teodul! Teodul! El e de vină. De ce-a făcut semn puiului? Că noi stam în codru și n-am cerut de la nimeni nimic. Măria ta, Teodul s-a întors — s-a întors singur, l-am văzut acum, cu glugă roșie în cetate, s-a întors la coliva morților! Măria ta, să-i faci judecata.

DOAMNA

Călugărul s-a întors?

IOANA

20 S-a întors! L-am văzut, fără copii. Lasă-mă, Măria ta — să-l judec eu!

Plînge și urlă

Nu mă da afară! Că eu nu-s de vină!

DASCĂLUL

25 Vino, Ioano, vino!

IOANA

De mine nu scapă! O să-i tai farmecele! De lupoaică nu scapă! O să răscol mamele toate! Să hotărască ele cine-i vinovat, dacă Măria ta nu vrei! Chem mamele — că și Ioana-i bună de ceva! Și-aduc vîntul și vuietul pădurilor peste voi toți! L-aduc, l-aduc!

30 Oh, oh, mamele, unde sunteți, mamelor? Vecino, copilul tău unde-i? Cînd s-a auzit somnul, și-a lăsat ulcica cu lapte

pe jumătate nebăut pe masă și-a plecat — de șase luni ulcica stă tot în colțul mesei — și copilul nu s-a mai întors să-și bea laptele! Și copilul tău unde-i? Și-a lăsat codrul de pine pe cuptor, se mai văd și acum urmele dinților în coaja uscată.  
5 Al tău unde-i? A plecat c-o întrebare la care n-a mai așteptat să-i răspunzi. Și ziua-noaptea răspunsul ți se macină acum în cap! Ridicați-vă, mamelor! C-a bătut ceasul! E o moarte-n fiecare curte, dar mortul nu-i! Morții noștri plutesc pe ape sărate! Ridicați-vă, mamelor, că Teodul s-a întors! Treziți-vă,  
10 ridicați-vă!

Iese urlînd.

SCENA III

Aceiași, fără Ioana

DOAMNA

15 Fata asta nu minte.

GHENADIE

Cînd o văd mi se pare că astăzi toți oamenii trăim în închipuiri bolnave, ca și ea. S-a dus somnul din cetini, și ne dor toate cele, capul, minile, inima. E ca o apăsare în noi și nu mai găsim cuvintele și gîndurile se învîrtesc în țeastă — și urlăm cu mamele și cu Ioanele după copiii și puii de lup.  
20 plecați la Ierusalim!

DOAMNA

Teodul s-a întors! Ați auzit?

GHENADIE

25 Nu ne putem bizui pe vorbe. Dacă-a venit va răspunde de toate. Măria ta, n-ai alte griji? Bucură-te că băiatul tău n-a plecat și nu te mai munci!

DOAMNA

30 Copilul meu n-a plecat? — Mai e întreg, ca să mă bucur? N-a plecat dintr-o dată, dar a plecat pe rînd. Întii i s-au dus privirile. Ochii stinși îi mai stau în cap, dar luminile îi rătăcesc pe calea pierdută. Apoi din obraz, din brațe, din picioare i-au plecat carnea și sîngele, și pe urmă toate puterile.



GHENADIE

Să-l aduci aici, să-i spunem tot și să nu-i ascundem nimic.

DOAMNA

5 Scăpați-mi-l, scăpați-mi-l! Unde-i Teodul? Să vie aici.  
Vreau să vie aici!

GHENADIE

Liniștește-te, Doamnă!

DOAMNA

10 Liniștește-te, Doamnă, nu mai gîndi! Mai zi, mai zi —  
părinte — ca altădată, pînă apun. Trage-ți visele gîndului,  
Doamnă! Trage-mi-le-aș, părinte, dar n-am unde să le pun!  
Cărturare, dascăle, doftore, sfetnice, l-ai căutat! Ce e?

DASCĂLUL

dă din cap

15 L-am căutat — l-am căutat, și ce folos? În trupul băia-  
tului nici o meteahnă. Făptura lui n-are nici un gol văzut, îi  
lipsește — nu știu ce-i lipsește. — În suflet are poate un dor  
prea mult, și steaua Mormîntului îl cheamă încetul cu încetul  
și picătură cu picătură la ea.

DOAMNA

20 Părinte, dascăle — mi-ați fost totdeauna sfetnici — ce mă  
fac? Băiatului nimic nu i-a ajutat. Scăpați-mi-l! Dacă voi nu  
știți sfat, căutați-mi alți stareți și alți cărturari. Le dau tot  
ce am. Unde-i călugărul Teodul? Vreau să-l rog pe el! Să-l  
25 dezlege el!

GHENADIE

30 Teodul? Cine poate să spuie dacă a fost el sau nu? Și  
dacă a fost el, în ascunziș cine-l găsește? Și dacă-l găsește  
cineva, de unde știi că nu e în adevăr Satana? Te rogi de  
Satana?

DOAMNA

Mă rog de Satana, mă vînd Satanei — numai să-mi scape  
copilul.

GHENADIE

Iubirea ta e așa de mare, că se schimbă în păcat. Răbdare,  
Măria ta, că nu știi pentru ce har încă nearătat ești pusă la  
încercare.

5

DOAMNA

Nu mai vreau să știu de nici un har. Ajutat-au evangheliile  
citite pentru scăparea copilului? Ajutat-a pomenirea lui  
între morți și vii? El tot nemișcat și tot încercat. — Mă vind  
duhului din pămînt, mă botez a doua oară întru numele cel  
10 mai spurcat: Te lapezi de Hristos? Mă lapăd! Dă-mi lutul și  
fierul, să-mi plămădesc iarăși copilul! Mă lapăd de cerul cu  
stele și mă închin ție, duh din adînc, dă-mi numai rugina  
pietrelor s-o pun în singele lui, varul alb al stîncii, să-l așez  
15 în oasele lui. Dă-mi plumbul greu și moale, să-l clădesc cum  
se cuvine, să nu-l mai soarbă nici planetele, nici Hristos!

GHENADIE

Maica Domnului te va ierta, că ea știe ce e durerea ta.

DOAMNA

Dascăle, unde ți-e știința?

20

GHENADIE

Doamnă, unde ți-e credința?

DOAMNA

25 Oh, dacă aș putea cel puțin să mă sfîrșesc eu înainte!  
Oh, de ce l-am născut? De ce nu l-am purtat totdeauna în  
mine? În lumea pîntecelui, unde nu sunt boale, unde e cald  
fără soare, unde copilul crește fără să mănînce, unde tot-  
deauna se joacă și niciodată nu plînge.

GHENADIE

Mine, cînd te vei liniști, vei gîndi altfel.

30

DOAMNA

Nu, nu voi gîndi altfel. Ce-am păcătuit de mi se ia ce eu  
singură am făcut?

DASCĂLUL

Măria ta, să încercăm sfatul starețului.

DOAMNA

15 Radu — nu mă crede. — Voi nu l-ați văzut niciodată.  
Cum ascultă, cum lăcrimează. Dacă aș putea să-i vorbesc  
să mă creadă, dar eu sunt o biată femeie și mamă, el ascultă,  
se uită lung la mine, ascultă tot, și nu răspunde nimie.  
Numai trupul i se scurge picurind prin gene, impuținându-se  
zi eu zi.

10 Pauză scurtă.

Sună cu elopețelul, intră cei doi servitori pe două uși deodată.

#### SCENA IV

Aceiași, întâiul servitor, al doilea servitor

DOAMNA

15 către întâiul

Teodul a sosit în cetate. Mergi, ia oameni și-l căutați!  
Spuneți-i să vie aici, să vie să-mi dezlege copilul, aduceți-l  
să-mi dezlege copilul, și-l iert!

GHENADIE ȘI DASCĂLUL

20 uluiți.

ÎNȚIUL SERVITOR

Măria ta, unde-l vom găsi?

DOAMNA

S-a întors. Căutați-l!

25 ÎNȚIUL SERVITOR

Îl căutăm, Măria ta.

Vrea să spună ceva

Măria ta

DOAMNA

30 Ei, ce-i? Vorbește.

180

ÎNȚIUL SERVITOR

5 Măria ta, să ne dai voie să stărpim șoarecii, că nu mai  
putem dormi nopțile de ei — rod pragurile și macină grîn-  
zile și umblă cu sutele în toate cămarile, și prin curte, și pe-  
ganguri, și prin toate podurile!

DOAMNA

Dați-le drumul la grînare.

ÎNȚIUL SERVITOR

Nu înțeleg, Măria ta!

10 DOAMNA

Dați-le drumul în grînare. Mănince tot ce avem — aducă-  
torii de semne — șoarecii cu scîncete de copii. — Căutați pe  
Teodul!

ÎNȚIUL SERVITOR

15 Da, Măria ta.

Iese.

DOAMNA

se-ntoarce spre al doilea servitor

Ce face Radu?

20 AL DOILEA SERVITOR

Nemișcat, ca totdeauna.

DOAMNA

Pine a luat? Lapte a băut?

AL DOILEA SERVITOR

25 O inghițitură. Și-a zis: pe drumul meu nu ia nimeni  
merinde.

DOAMNA

Pe ce drum?

AL DOILEA SERVITOR

30 Nu știu!

181

DOAMNA  
își stăpînește un țipăt

Părinte!

5 Adu-l aici!

Către servitor

AL DOILEA SERVITOR  
iese.

GHENADIE  
Poate vedem o minune!

10 SCENA V

Aceiași, Radu e adus de al doilea servitor în scaunul său pe roți. Radu e îmbrăcat ca un cruciat, Ileana după el.

Al doilea servitor iese.

15 DOAMNA  
Radule!

DASCĂLUL  
Cruciatul nostru!

Către Ileana  
Și tu aici, Ileano?

20 ILEANA  
Am mai venit să țin de urit lui Radu, și să-l mîngii, că tare e singur.

25 RADU  
cu glas slab  
Mamă, astăzi m-am tot gîndit.

DOAMNA  
La ce te-ai gîndit, Radule?

30 RADU  
pierdut  
M-am tot gîndit — oh, e-așa de grea haina — și mă strînge pieptarul.

DOAMNA  
Să te deschii la gît?

RADU  
5 Las', nu. Acum e mai ușor. Știi, mamă, cînd eram — mic de tot — într-o seară veneam amîndoi — mă țineai de mîină, și după turn ieșea luna.

DOAMNA  
Și tu ai zis: uite, mămică, luna, umblă numai cu fățuca, fără picioare.

10 RADU  
zîmbind trist

15 Da, mămică. — Nu știu ce e — astăzi abia vorbesc. Nu-i aer — cineva a băut tot aerul de-aici. Mămică, n-aș putea oare să umblu și eu numai cu fățuca, fără picioare? — Mămică, mă lași să plec?

DOAMNA  
Unde vrei să pleci, Radule?

RADU  
La Ierusalim.

20 DOAMNA  
Radule, tu nu știi că drumul copiilor s-a sfîrșit și cruciada s-a împrăștiat?

RADU  
Mamă, cruciada încă nu s-a sfîrșit.

25 DOAMNA  
Radule, tu îți aduci aminte de părintele Ghenadie — să-ți spună el, poate-l crezi pe el.

RADU  
30 Mi-aduc aminte de părintele Ghenadie, dar el n-are ce să-mi spună. Că și eu știu ce știu, și ce mulți nu pot să știe.

GHENADIE

Fiule, cruciada s-a sfârșit.

DOAMNA

5 Au pierit pe drumuri toți copiii. Când au ajuns în ținutul  
prigorit fără de pine — și-au mâncat opincile de foame și au  
murit, iar alții au fost arși pe dinăuntru de focul negru, de  
s-au făcut ca pământul și cărbunele.

RADU

10 Și eu mi-am mâncat opincile — și trupul mi-e plin de pete  
ca pământul.

DOAMNA

Numai ți se pare, dar tu n-ai nimic. Numai cei ce au  
plecat — s-au îmbolnăvit, unii de lepră, alții de ciumă.

RADU

15 Și eu am lepră albă și ciumă. Și tusă seacă am, și lun-  
goare, și friguri sub zale. Și toate boalele aduse de vînt și cele  
ieșite din apă. Minile și picioarele mă dor, și s-a încolăcit  
în mine tot drumul copiilor, și-am încercat cu ei marea și-am  
20 mâncat miere neagră și lăcuste. — Ușor e de Simion, și de  
Petru, și de Gheorghe, că fiecare zace de boala lui, numai pe  
mine m-au atins toate boalele. Că așa mi-a fost dat, să bolesc  
pentru mulți și să mă istovesc pentru toți. — Părinte, spu-  
ne-mi, spune-mi, părinte, cum încap atîtea boale în așa de  
puțin trup?

25

GHENADIE

Vezi, Radule, tu boalele nu le ai în trup, ci în suflet. Și  
sufletul le încape pe toate, că sufletul nu e așa de mic cum e  
trupul. Cu cît e trupul mai mic, cu atît sufletul e mai mare.

Șoptind încet

30

Al tău e cît o biserică.

RADU

35 Sunt copt la toate încheieturile, numai vorbele au mai  
rămas legate în mine. — Pentru ce m-ați adus? Vreți să vă  
puneți iar de-a curmezișul tuturor? Cine m-a pedepsit? Am  
avut rîvnă mare în mine, și-am rămas cu frigurile. — Ziua

aceasta mi-am închipuit-o altfel. Credeam că va fi ca lumina  
— ca lumina — ca lumina cea dintîi.

DOAMNA

De ce chiar ziua aceasta?

5

RADU

Mamă, tu nu știi? — Tu nu știi că astăzi...? Vai, părinte,  
vai, mamă, eu văd pe ochii voștri că tot nu vreți să mă lăsați  
să plec.

ILEANA

10

Radule, ce tot vorbești? Uite, am venit la tine să ne  
jucăm. Nu vrei să jucăm șah? Acum mă bați.

RADU

slab

Cu calul lui Gotefrid.

15

ILEANA

Și cu ostașii lui Tancred cruciatul.

RADU

Și cu copiii care au plecat.

ILEANA

20

Cu copiii plecați spre răsărit — mă bați. — Păgînii vor  
cădea unul după altul și tu rămîi biruitor, regele copiilor,  
regele Ierusalimului.

RADU

25

Ileano, sunt tare obosit — parcă am umblat cale de săp-  
tămîni tot pe jos. Și abia ridic mîna. Și cînd vreau să ridic  
numai un deget trebuie să-mi adun toată puterea — în  
trupul meu nu se ține nici o putere — Ileano, sunt ca o sită  
prin care curge apa. Ileano, tare ai crescut de cînd nu te-am  
văzut.

30

ILEANA

Și tu, Radule, și tu ai crescut. Ridică-te să văd cît ai  
crescut.

RADU

5 Nu pot, Ileano, nu mă țin picioarele — mi s-au topit oasele. — Singele meu nu e bun — s-a făcut apă — ca sarea în apă mi s-au topit oasele. — Mamă, astă-noapte — a umblat o mină prin castel, mi-a făcut semn — astăzi plec. — O gură a umblat pe la uși și m-a chemat, și un ochi s-a oprit singur deasupra mea și mi-a clipit.

Se aud țipete și strigăte pe uliță.

TOȚI

10 ascultă.

DOAMNA

Ce e?

GHENADIE

Ce iureș?

15 Se duce la fereastră

Femei — multe femei — țipă, strigă — este cineva în multime.

DOAMNA

Le-a ațîțat Ioana Zănatica.

20 GHENADIE

Da, Ioana e în frunte, aleargă — s-au oprit la colț. Sute de femei! Ca o volbură!

DOAMNA

Zănatica răscoală mamele, precum a spus!

25 Strigăte de afară: Teodul!! Teodul!!

GHENADIE

Zănatica și-arată colții! Și-a dus mirosul de sălbătăciune în cetate! Răscoală mamele, și vine cu vuietul pădurilor!

DASCĂLUL

30 Vor capul lui Teodul!

GHENADIE

Măria ta — va trebui să-i rostești osînda, c-așa e cu dreptate!

DOAMNA

5 Am spus, Teodul trebuie — să-mi scape copilul!

GHENADIE

Măria ta — Teodul trebuie să-și ia răsplata!

DOAMNA

10 De unde știi că așa e cu dreptate? Nu-mi spuneai că vrerile Domnului sunt ascunse? Să se dea pe față! Dacă nu ni se spune ce e alb și ce e negru, ce e strîmb și ce e drept, suntem noi de vină că judecățile noastre ies bălțate?

GHENADIE

O să-ți intre furtuna în casă!

15 DOAMNA

Nu sunt eu chemată să-l judec pe Teodul! La Judecata din urmă judece-l cine i-a dat puterea să ia copiii!

SCENA VI

Aceiași, al doilea servitor

20 AL DOILEA SERVITOR

Niște femei doresc să vorbească Măriei tale.

DOAMNA

se îndreaptă

Cine sunt?

25 AL DOILEA SERVITOR

Mame din cetate.

DOAMNA

Să poftească! — Paznicii să-și facă datoria!

AL DOILEA SERVITOR

30 iese.

SCENA VII

Aceiași, fără servitor, intră șapte femei

ÎNTÎIA

5 Suntem aici, nechemate, nedorite! Măria ta, Teodul călugărul iar s-a arătat!

DOAMNA

Unde e?

A DOUA

E în cetate.

10

DOAMNA

A zecea oară aud aceasta: e în cetate! Unde?

A PATRA

Stă ascuns! Nu ne scapă!

A CINCEA

15 Ne-a ucis copiii!!

A ȘAPTEA

A îndemnat copiii să sară în mare, înșelindu-i că apele se vor despărți ca să poată să treacă. Și copiii au sărit unul după celălalt, cum sar oile behăind, în valuri.

20

A PATRA

Astfel a pus la încercare puterea lui Dumnezeu. Și nu i-a fost destul. A îndrăznit să mai încerce și alte minuni în veac necredincios. Prorocii aceștia negri și mincinoși s-au ridicat făcând prăpăd în vieți scumpe și tinere. Nu trebuie să scape de pedeapsă nici unul.

25

A ȘAPTEA

Ce-a voit Teodul? — Să despărță apele? De ce n-a sărit el mai întâi?

A ȘASEA

30 Tot ce-a făcut — a fost din sumeție.

A TREIA

De ce nu v-ați împotrivit înlăturînd la vreme primejdiile?

GHENADIE

5 Teodul a lucrat cu puteri neomenești.

A ȘAPTEA

Și puterile neomenești l-au părăsit tocmai în clipa cînd trebuia să și le arate despărțînd apele? Unde i-au rămas puterile? Și le-a pierdut pe drum? Și le ținea ascunse? Unde? 10 Sub altar? Sau poate în vreo scroafă turbată, ca vrăjitorii! Nu, părinte! Puterea lui a stat în vorbe, în vorbe și în slăbiciunea voastră!

DOAMNA

V-ați lăsat ispite de-o zănatică!!

15

ÎNTÎIA

Nu zănatica vorbește, copiii morți vorbesc!

A DOUA

Zănatica ne-a spus că nu vrei să judeci pe Teodul!

A TREIA

20 Nu mai avem paznici ai credinței noastre? Ne năpăstuiesc călugării celeilalte credințe! Cetatea are stăpini, și străinul face ce vrea aici! Ne-a luat copiii de la masă, din tindă, din brațe — i-a luat și au plecat!

A DOUA

25 Au plecat, toți au plecat. Și noi am rămas. Mame pustiite, inimi golite. Nu putem să intrăm în case, că în case lipsește ceva. Lipsese gurile mici și ochii mari, lipsesc niște vorbe și la masă lipsește o foame. Întrebăm și nu răspunde nimeni, ne arde pe fiecare un nume în gît, ne arde, Măria ta, cu gust de cenușă! Toți au plecat, numai în somnul mamelor ei au mai rămas. S-au dus și s-au sfîrșit. Și unde s-au sfîrșit nu le-a închis nimeni lumina. Morții noștri stau cu ochii deschiși și ochii le sar din cap ca pietrele scumpe din inele pierdute.

30

ÎNTÎIA

Teodul e noul Irod, mai rău decît Irod cel ce a ucis copiii din Vifleim, că aceia au fost copii de fașă, dar ai noștri au fost copii crescuți!

5

A TREIA

Să fie judecat!

TOATE

Judecat!

A ȘAPTEA

10 Și să ispășească și toți aceia care cu știre s-au făcut vinovați împreună cu el.

DOAMNA

Nu înțeleg ce voiți. Cine mai e vinovat?

TOATE

15

Măria ta!

GHENADIE ȘI DASCĂLUL  
uluiți.

DOAMNA

Răzmirița mamelor!

20

ÎNTÎIA

Am pierdut tot, nu mai avem ce pierde.

DOAMNA

Nu sunt și eu mamă ca și voi?

A CINCEA

25 Mamă ești. Dar stăpînă și doamnă în cetate n-ai fost!  
Unde ți-au stat sfetnicii? Și de ce-ți hrănim ostașii?

GHENADIE

Nu vă mai faceți singe rău — că e-n zadar!

A TREIA

către Doamna

Dă-ne copiii înapoi!!

TOATE

5

Dă-ne copiii!!

A PATRA

Copiii mincați de peștii apelor!

A CINCEA

Copiii uscați de vîntul deșertului!

10

A ȘAPTEA

Copiii mistuiți de boalele cerului!

A TREIA

Sîngele nostru!

A PATRA

15

Copiii noștri, Măria ta! Copiii tuturor mamelor, că noi i-am născut, și noi am suferit pentru ei!

DOAMNA

Ce voiți de la mine, mame nebune!?! Ieșiți! Plecați!!

TOATE

20

Copiii noștri, copiii noștri!!!

DOAMNA

Eu i-am ucis?!

ÎNTÎIA

25 Să trăiești, Măria ta, să trăiești — dar de rodul tău să ai parte precum am avut noi!

TOATE

Să trăiești, Măria ta, să mînci pînea lor uscată, să guști odihna pe piatră!

DOAMNA

Nu blestemați! Nu blestemați! Spuneți-mi ce vină port!  
Spuneți-mi mai întâi și-apoi blestemați!! Dacă sunt vinovată  
cu adevărat, vreau să ispășesc.

5

ÎNȚÎIA

Ai îngăduit lui Teodul să ne ia copiii!!

DOAMNA

Eu nu! Eu nu! N-am îngăduit! Eu — eu — m-am luptat  
— cu făpturi și cu vedenii — nu știu ce-a fost. — Nimeni n-a  
10 mai ascultat. — Cum era să-l opresc?

A ȘAPTEA

Te-ai luptat cu vedenii după vorba aceea: mintuiască-se  
cine-o putea! Ai fi putut să-i oprești! Toți copiii au plecat,  
numai al tău n-a plecat!!

15

GHENADIE

Femei fără de minte! Cum vă încumetați? Uitați cu cine  
vorbiți? Voi nu vedeți că băiatul e bolnav, și nu poate nici  
măcar să umble?!

SCENA VIII

20

Aceiași, intră întâiul servitor

ÎNȚÎIUL SERVITOR

Măria ta, Teodul a fost găsit.

DOAMNA

Unde-i? Adu-l! Adu-l aici! Să vie aici!

25

TOȚI

Prins.

ÎNȚÎIUL SERVITOR

Călugărul nu mai trăiește. A spus că nu vrea — iertare,  
că nu poate dezlega pe nimeni, că nu vrea nimic, că vrea  
30 singur să moară! Femei și oameni au sărit, Ioana Zănată  
l-a mușcat de gitlej ca o lupoaică. Teodul a murit în sânge.

TOȚI

Ioana lupoaica?

DOAMNA

deznădăjduită

5

Jurămîntul! Jurămîntul copilului! Teodul s-a dus cu  
jurămîntul! Ce facem? Părinte! Cine-mi dezleagă copilul?  
Mai aveam o nădejde, una singură, intoarcerea lui Teodul!  
Ar fi stat în fața mea, cu rușinare, mi-ar fi dezlegat copilul!  
M-aș fi aruncat în noroi, l-aș fi rugat, s-ar fi ndurat!! Acum  
10 l-a ucis! Ioana! Ioana lupoaica! Teodul — n-a vrut iertare  
— n-a vrut nimic! — Radu, ai auzit? Plecarea copiilor a fost  
în zadar! Acum crezi? Uite mamele, să-ți spună ele! Teodul  
s-a întors, credința nu l-a ajutat. — L-a omorît! — Radule,  
vreau să te vindeci! Să te faci sănătos — luminare dreaptă,  
15 cum ai fost, plop tînăr, erete în turnurile mamei! — Oh,  
în casa asta nu se mai ține nimic — se prăfuiesc ușile, stîlpii  
și varul. — Ne-au năpăstuit Ierusalimul și șoarecii. — Părinte  
ce ajută? Nimic nu crede. Cine l-a-mbolnăvit? Puterea lui:  
20 Teodul! Și el s-a dus cu jurămîntul și a lăsat în copil doru,  
Mormîntului!

RADU

ușor iluminat

Măria ta — acum — acum — ceasul meu bate! De eram  
cu el — visul se împlinea. Acum e grabă mare, trebuie să  
25 strîng copiii! Trebuie să-i adun — pe toți — pentru altă  
încercare.

DOAMNA

Cine vorbește? Cine-mi taie suflarea?

Istovită

30

Femei, mame! Aveți dreptate. — Tu — ți-ai pierdut co-  
pilul. — Și tu — și tu. — Toate — cite sunteți aici — și toate  
cite sunt dincolo de ziduri. — V-ați pierdut tot ce-ați avut  
— femei, mame! — Da, eu l-am oprit — pe al meu l-am  
oprit. — Părinte, le iert. — Radule, Radule — eu te-am oprit.

35

RADU

Mamă — tu — m-ai — iubit.



DOAMNA

Radule — eu — eu — nu te mai opresc. — Du-te și tu!

RADU

se luminează

5 Mamă, zi — încă o dată!

DOAMNA

Du-te și tu — Radule, du-te și tu! Pleacă și tu! Cruciada încă nu s-a sfârșit!

RADU

10 iluminat, încearcă să se ridice, se ridică, stă în picioare

Mamă — eu merg.

Pășește.

TOȚI

înmărmuriți, îl urmăresc cu privirile.

15

DOAMNA

nefiresc înseninată

Umblă — umblă.

RADU

pășind încet

20 Mamă, eu merg — Măria ta, eu plec — acum plec — rămas bun, mamă — să nu plîngi, că iar ne întâlnim.

Face un pas, rar

25 Ce cîmpuri, mamă! Ce pîrtie de lumină pe valuri! Ce ape!  
Ce pămînturi! Cetăți negre, turnuri albe! Iată cedrii fără de  
moarte și munții Libanului! Vezi cămilele cu nările ridicate?  
Adie un vînt dulce — depărtat. — Mamă, acum te-ai ascuns  
după muche, acum nu te mai văd, rămas bun! — Drum lung,  
drum greu, praf mare, piatră tare. Străine, ce cătun se vede  
colo-n depărtare? Căutăm drumul spre Nazaret, satul tesla-  
30 rului! Iată trestie multă, și-o apă curge prin papură. Nimeni  
nu ni se împotrivesc — nici o oaste — nici un vrășmaș —  
că noi suntem mulți, copiii lumii. — Și iată-l și pe micul  
Simion! — Apucă spre dreapta, mai sus, mai sus!! Cine a  
spus că ai murit, Simion? Nu ai nimic, ai slăbit numai de

drum și ești obosit, îți arde singele! Nu umbla pe dungă! Și  
tu, Gheorghe, de ce bați marginile? Te dor ochii de pulbere?  
Vezi că tot v-am ajuns! Ah, ciți copii!! Cîte sute, cîte mii!  
5 Sărim gardurile! — Iată izbînda! Înainte, înainte!!! — Por-  
țile Ierusalimului! Gorganul căpăținilor, grădina maslinilor,  
valea Iosafat. — Umblu pe coperișe, cine mă poartă? Umblu  
pe cruci, cine mă duce? Să mergem, să mergem! În Ieru-  
salim! În Ierusalim!

Merge spre fereastră spre un mănunchi de raze

10 Lumină mare, lumină cum n-am mai văzut. Peste mormîntul  
Domnului s-arată steaua după care-am pornit! Să nu se  
stingă! — Nu suflați, nu răsufilați!

Cade mort.

DOAMNA

șipă

15

Radule!

S-aruncă peste el.

ÎNȚIA

încă tot înmărmurită

20

A intrat în Ierusalim.

GHENADIE

În singurul adevărat Ierusalim!

Se aude ca un cor de copii:

25

Prin fundul de mare  
vom trece pe jos  
Ne cheamă de dincolo  
Domnul Hristos!  
Stea nouă s-arată  
30 la răsărit —  
Viața pre moarte  
a biruit.

Femeile îngenunchează.

ÎNȚIA

Parcă aud cîntînd pe Petru al meu.

A DOUA

Parcă aud cîntînd pe Simion al meu.

A ȘAPTEA

Cîntă toți cei ce-au murit.

5

GHENADIE

Cîntă intrînd în Ierusalim, în veșnicul Ierusalim.

AVRAM IANCU

DRAMĂ

1934

AVRAM IANCU, avocat, 24 ani  
 LOCOTENENTUL GRATZE, 30 ani } din oastea  
 LOCOTENENTUL SCHULER, 27 ani } imperială  
 ÎNȚIUL AGHIOTANT IMPERIAL  
 AL DOILEA AGHIOTANT IMPERIAL  
 TATA LUI IANCU, 70 ani  
 ION DRAGOȘ, deputat la Peșta, 40 ani  
 POPA PĂCALĂ  
 ADVOCATUL DUHU  
 ERJI CÎRCIUMĂRIȚA, 18 ani  
 IANOȘ }  
 GHIURI } gardiști unguri  
 ȘIMON }  
 IANOȘ }  
 UN MOȚ  
 UN BĂIEȘ  
 O BABĂ  
 TREI MUNTĂRIȚE  
 UN MOCAN  
 DOI JANDARMI UNGURI  
 MOȚUL ILIE  
 TRIBUNI, AJUTOARE, MEMBRI AI COMITETULUI  
 NAȚIONAL ROMÂN, GARDIȘTI UNGURI, SOLI UN-  
 GURI, SERVITORI, VESTITORI, NOROD

Acțiunea se petrece în Ardeal, în anul 1848 și mai târziu

Peisaj de munte. În fund, munți clădiți unul peste altul, cu plaiuri  
 în care se deslușesc așezări ciobănești. În față, stîncărie, o cărare de  
 la stînga spre dreapta și o potecă în sus, pierdută numaidecît după  
 5 stînci. Pădure de goruni. Soarele încă n-a apus.

SCENA I

Un moț, o babă

S-aude un sunet monoton și adînc, cîteodată mai scurt, cîteodată mai  
 lung, ca de mare pasăre de noapte: U—u—u!

10

BABA

ținînd în mină o carabină, stă la pîndă, aplecată în genunchi, sus între  
 stînci; se uită dincolo, de unde pare a veni zvonul cu totul neobișnuit.  
 Se aud semnele păsării: U—u—u—u

MOȚUL

15

venind din stînga, se oprește, ascultă, vede Baba

Hei, Muma-Pădurii, muma noastră, muma rumânilor, ce  
 stai ca un zbirciog sub tufă? — S-ar fi aflînd, zice-se, pe-aici  
 o pasăre — de mirare. La ea ții ochiu'? Dă zvon ca de tulnic.  
 — Cobește sau prorocește?

20

BABA

se ridică anevoie, sprijinindu-se în carabină, îi face semn să tacă

Șt — șt —

vine spre Moț

25

Mulcom, bădiță, mulcom, c-o speriem, și-ar hi cu păcat.  
 De asta să nu te-apropii, fără numai cu hire de grîu mîndru  
 în palmă și cu tîmie galbără, că tare e frumoasă și înaltă.

MOȚUL

Mă gîndeam eu — trebuie să fie cit omu'. Toată lumea despre ea vorbește, cum că ar începe să se întimpla ceva — cum că ar da veste pentru ziua Județului din urmă.

5

BABA

Stau de pază, că poate s-a-ntîmpla ceva, vreo poveaste, cum n-a mai fost pe-aici de cînd Mecuratul spunea lui Dumnezeu — firtate!

MOȚUL

10

Da' eu cred că pasărea s-o așezat aci lingă Muntele Bătrînii numai ca să ouă! Hei, ce-mi văd ochii? Muma-Pădurii cu carabină! Da' ce! Voiai s-o împuști? Sub subsuoara stîngă ori sub limba măiastră? Sau voiai s-o scarmeni numai în pene, ca să te dumirești dacă-i aieva ori numai nălucă?

15

BABA

pare în adevăr Muma-Pădurii

E — e — e — că tare ți-e de șagă, bădiță. N-am eu gloanțe pentru gaie de noroc.

MOȚUL

20

Dacă-i de noroc, s-ar zice că pasărea se cheamă Sfîntul Niciodată. Măicuțo, noi moții sintem neam fără noroc. Așa e scris și de asta nu scăpăm.

BABA !

25

Cu carabina mă apăr de căpcăunii de jandari, că ne prăpădesc cu zile. Pîntru ei mulgem vacile, pîntru ei cosim costișele, pîntru ei măcinăm ce bruma ne-a rămas. Ulii și ungerii ne mîncă găirile. Tăte plăcintele ei le mîncă, jandarii, și pe urmă mai așteaptă să le plătim și dințaritul. Da' ia aminte, bădiță, ce-ți spun, ia aminte. O vinit amu

30

pasărea și ne-a izbăvi.

MOȚUL

Așadar, tot uitindu-te la ea, te-ai dumirit.

BABA

35

Vine lume, bădiță, lume din multe sate, să se uite la ea din desîș, și nu-ndrăznește nime s-o stîrnească din locu' ce

și-o ales: Bun loc, că de acolo noaptea vede tăte stelele și ziua tăt Ardealul. Iar dumneaei n-are somn niciodată.

MOȚUL

O fi pajură, măicuță.

5

BABA

Ce pajură, bădiță? Că-mi cunosc eu pajurile, și după spete, și după foale. Nu, bădiță, pe-aici n-o văz't nime pasăre-ca asta. Dacă n-ar hi așa înaltă pîn' la umăru' voinicului, aș mai zice, și dacă n-ar sta cum stă. De săptămîni stă dumneaei așa și se uită nemișcată. Cîteodată cîntă sau cheamă ca din tulnic: u — u — — u — — —

10

MOȚUL

Poate-i fată, măicuțo.

BABA

15

Ba că nu. Că trebuie să hie ficior. Altfel n-ar cînta tăte fetele cum cîntă:

În pădure.

Toate păsările dorm

Numai una n-are somn,

Cată să se facă om.

20

MOȚUL

Mare drăcie. Hai s-o văd și eu, măicuțo, muma noastră, arză-i focul penele. Măicuțo, mă prind că dumneata o pindeai ca să-i deslușești meșteșugul — ai? Rivneai s-o vezi tocma-n

25

clipa cînd s-a face om.

BABA

Zi numai, zi — Muma-Pădurii — că nu mă supăr. — Dacă vrei să te mire pasărea, urcă. Urcă numai spre dreapta. Ține-o ață pînă în tufa de sînger. Așa, amu stai. Întoarce-te, amu uită-te pe lingă frunza unde stă bou'-Domnului, și să nu mai clintești.

30

MOȚUL

a urcat. Cîteva clipe tăcere.

Săru' mina și coroiatul plisc, pasăre fără somni. Mare și nemișcată ca o troiță ești, umeri de cruce ai, pene de arhan-

35

ghel negru de așijderea. Săru' mina și închinare pină la pământ.

Se închină puțin, că nu știi dacă o face a glumă sau nu

5 Dacă n-ar fi cu supărare, ți-aș pofti bună dimineața și la  
mai mare. Cum îți veni să stai aci de pază nouă săptămîni  
e cu adevărat de mirare. Alte păsări, oricît de sfinte, se mai  
purecă ori se scaldă în nisip, numai tu ești năzdrăvană, fire  
10 împietrită cu duh ducăuș, și stai cu ochii țintă la furtunile  
din împărăție. Chiar om gîndiși să te faci? Cine să te creadă?  
10 În vremuri că acestea și în stîncăria asta, unde rămîn pruncii  
nebotezați, unde și-a blestemat catîrul copiii și unde ariciul,  
sfetnicul lui Dumnezeu, nu stă decît ghem, că altfel s-ar amări  
prea tare văzînd lumea care s-a dres după sfaturile sale.  
— Măicuțo, he! Ce zici, să mă închin cu stînga sau cu dreapta?

15

BABA

Cum ți-i pofta, bădiță.

MOȘUL

coboară

Bogdaproste c-o văzui și eu!

20 Din stînga vin trei fete mari, băcițe sau muntărițe, și un Băieș zdrengoș.

## SCENA II

Aceiași, cele trei muntărițe, Băieșul

ÎNȚIIA FATĂ

25

În pădure  
Toate păsările dorm.  
Numai una n-are somn,  
Cată să se facă om.

CELELALTE DOUĂ

30

Numai una n-are somn,  
Cată să se facă om.

MOȘUL

le oprește

Amin, drăguțelor, să știți că astăzi la apus de soare —  
aia-gaia se face om. Dumnezău ne-ajute!

202

ÎNȚIIA FATĂ

s-așază pe o piatră

Eu aștept aici să văd.

BĂIEȘUL

5 Nouă săptămîni pasărea a tot dat freamăt ca din tulnic  
de aramă. Poate să fie pentru o primejdie sau pentru izbă-  
virea noastră a tuturor. Eu cred că în curînd or să ne treacă  
pe subt nas multe blesteme și trădări și oarecare jale și oare-  
care foc. Și mai cred că tot ce se pregătește n-o să fie de-adică.  
10 Noi, care trăim colo subt pământ, cunoaștem că ceva se  
încumetă în zare, c-am fost puși la muncă și mai grea, să  
măcinăm piatră zi și noapte. Tot aurul spălat ia drumul  
peste munte. Vrea stăpînirea să istovească munții degrabă.

S-aude pasărea. U — — — u — — — u — — —

15

BABA

Iar s-a-ncercat!

Din stînga vin doi jandarmi unguri cu un mocan legat.

## SCENA III

Aceiași, doi jandarmi, un mocan

20

ÎNȚIUL JANDARM

Io napot moșok. Pe-aicea duce drumu' la Abrud?  
Cei de față se uită o clipă-două unul la altul, nu răspund.

MOȘUL

Ba. Da' dumneavoastră de unde veniți?

25

ÎNȚIUL JANDARM

De la Bucium. Da' pe unde duce drumu'?

MOȘUL

Pe unde a dus totdeauna. Mergeți numai pină la Abrud?

ÎNȚIUL JANDARM

30

Numai. Dar n-ai răspuns.

203

MOȘUL

Nu. Da' ce-a greșit mocanu' hăsta?

ÎNȚIUL JANDARM

Îl cunoașteți? Nu vrea să-și spuie numele.

MOȘUL

Cum să nu-l cunoaștem?

ÎNȚIUL JANDARM

Cum îl cheamă?

MOȘUL

Ca pă mine. Da' ce-a făcut?

AL DOILEA JANDARM

A căzut în cursa diecilor care ațită și l-au pus păcatele să ridice cuvint împotriva rinduielilor și să îndemne la omor, A dat strigăt în țară că ălui de omoară un grof i se iartă șaptezeci și șapte de păcate.

MOCANUL

Domnule căpitan, o să fac bureți în beci, da' eu nu m-am gândit la grofi, c-am zis numai — cine omoară un painjen.

AL DOILEA JANDARM

il lovește

Eu nu-s căpitan, eu-s jandar de rind.

MOCANUL

Domnule jandar de rind, n-am nici o vină.

AL DOILEA JANDARM

se răstește

Vrei să-ți vezi zodiacu' pe patu' puștii? — Eu nu-s jandar de rind, eu-s căprar. Și afară de asta ia seama că toți ungurii suntem făcuți după chipul și asemănarea lui Koșut Laios, marele și atotputernicul. Și cine jighește un jandar — jighește pe Koșut Laios.

BABA

Numai că dacă te-ar videa Ioșut Laios — nu știu, dzău. Mi-i teamă că nu s-ar prea fali — să aple că așa mindrețe ca dumata e după chipul și asemănarea lui. Afară de asta luați seama și de mine să vă cam feriți, că eu nu întrăb: cum vă merge și cum vă lăudați? — că jandari ori nejandari — eu vă fac cu ulcica, și nu numai de spărietură. Ce leg eu cu venin — nu mai dezleagă tăte bisericile papistașe!

S-aude pasărea: U — — u — — — u — u — — — |

ÎNȚIUL JANDARM

Se cheamă moșii cu tulniuc?

BABA

Ăsta-i ceasu' rău, nu-i tulnic, domnule căprar. Împușcați pasărea ceea, și încă degrabă, că, de unde nu, pină dumirecă se face om. N-ați auzit cit e de hireșe și cum îndeamnă chietrele la răscoală? Anu' ăsta o să pută a mort și dracu' o să capete titlu' de grof.

CELE TREI FETE

În pădure

Toate păsările dorm.

Numai una n-are somn,

Cată să se facă om.

AL DOILEA JANDARM

Cu-cu! Cu-cu! Cu-cu! Când îți vedea pe Maica Precistă știrbă, în haine de jandar și cu pene de cocoș, s-a face și pasărea om.

Dă să pornească, dar se oprește

Nu știți vreo româncă, fetelor? Uitai să vă-ntreb. Se caută o doică pentru purceii grofului Teleki! Ha-ha-ha!

Cei doi jandari se duc cu mocanul, dispar pe cărare în sus.

SCENA IV

Aceiași, fără jandarmi și fără Mocanul

MOȘUL

Muma-Pădurii, muma noastră, muma rumânilor, de o sută de ani tot ține postul mare pentru sāraca irima noastră,

și nu mai putem rosti vorbe din vorbele tale, că în dosul lor zic jandarii că ascundem altele, și ne leagă pe furci la Piatra Arsă. Să nu zici, Maică, să nu zici — painjen — că zici grofi. Să nu zici — iarbă, că zici — iarbă de pușcă. Să nu zici — mi-e foame, că zici — ucide. Vai nouă, Muma-Pădurii, că graiul tău a ajuns de ocară, jandarii îi întorc pă dos toate vorbele, cum au întors cămașa lui Hristos.

De dincolo de stîncă apare, prin desis, un tînăr înalt, cu ochii albaștri, îmbrăcat și domnește, dar și ca moșii. Sare pe drum de la mare 'nălțime, de pe stîncă. E Avram Iancu. Toți se uită la el, vădit uluiți de apariție.

## SCENA V

Aceiași, Avram Iancu

IANCU

cu glas de dojană

Ați fost mai mulți decît ei, cît mai răbdați?

BĂIEȘUL

N-avem puști. Să ne luăm la încercare cu țevi de soc?

IANCU

N-aveți puști? — Să fulgere coasele și topoarele!

MOȘUL

Uf, podidi-i-ar lacrimile morții! Dacă n-am fi așa de pieriți de foame, am zice așa e și ne-am învoi răpede.

IANCU

Eu sunt căpitanul vostru!

MOȘUL

Care? Cum? Și de unde?

IANCU

Nu întrebați, nu vorbiți! Fiți gata, că bate ceasul!

30

BABA

se apropie de Iancu

Ține, căpitane, carabina asta! Să nu ruginească!

MOȘUL

Noi ce facem?

IANCU

ia carabina

5 Așteptați! Fiți gata! Și unde mergeți vestiți mai departe. — E-ncărcată carabina, maică?

BABA

De dincolo de muche i-ajungi c-o detunătură. Singera mocanul pe nări ca un herbec tăiat.

10

IANCU

Fetelor, mergeți și voi din hotar în hotar și spuneți: l-am văzut pe căpitanul!

Își bagă o mînă în părul uneia, cealaltă în părul alteia, le apropie capetele cu putere, sărută pe întia pe obraz

15

Așa să nimeresc cu un singur glonte pe cei doi jandari!

Către a treia fată

Cu tine mă cunun cînd mă întorc. Acu nu se poate, că încep săptămînile de foc!

A TREIA FATĂ

20

Bine, bine, numai să vreau. Și de-oi vrea, numai de mi-i găsi.

IANCU

I vrea dacă ghicesc de unde ești? — Tu — tu ești muntariță, din Albac!

25

A TREIA FATĂ

Haida de, numai că nu-i cu mirare, că m-ai ghicit după gurguiul opincilor.

Iancu e din două-trei salturi sus, dispare pe cărare, Moșul și Băieșul după el.

SCENA VI

Baba și cele trei fete

ÎNȚIIA FATĂ

Cine o fi fost?

5

A DOUA FATĂ

Ca un arhanghel.

A TREIA FATĂ

Înalt ca tulnicul ăsta.

BABA

10

către înția

Pă tine te-a sărutat.

Către celelalte

Și vouă vă arde fața ca de urzici.

ÎNȚIIA FATĂ

15

Mie ca de soare!

Se aude un pocnet de carabină.

BABA

se duce sus, între tufe, iscodește

20 Fetelor, mi-am uitat ochelarii! Fetelor, pasărea — nu-i!  
Pasărea nu mai e!

ÎNȚIIA FATĂ

Pasărea fără somn.

A DOUA FATĂ

Unde-i pasărea?

FAZA ÎNȚIIA

TABLOUL I

Într-o circiumă la marginea Abrudului. O cameră: pe stînga o fereastră, în dreapta alta. În fund mai spre dreapta ușa și un pat cu multe perne una peste alta. Bldar, icoane, o masă și laviță. Într-un colț o vatră. Noapte tîrziu. Lampă de petrol atîrnă de grindă.

SCENA I

Ianoș, Ghiuri, Șimon, Ianoș, Erji

10 Cei patru gardiști unguri beau și petrec la masă. Mai la o parte Erji, cu rochie roșie învoaltă, își face de lucru prin odaie.

ÎNȚIUL GARDIST

Jos împăratul! Se caută o pălărie pentru o coroană!  
Vivat Koșut Laioș! Să i se închine toată suflarea!

Ciocnesc și beau.

15 Să mergem, că-i tîrziu. Erji, ți se ntind genele de somn.  
Nu-i așa, Erji?

ERJI

nu răspunde.

AL DOILEA GARDIST

20 E supărată Erji. I-a sărit țandăra — din te miri ce! —  
Să ne trăiască Erji, circiumărița.

AL TREILEA GARDIST

Cit or fi ungurești munții Abrudului și-un cird de vreme pe deasupra!



ERJI

Haid', plecați odată. Că vă zboară musculițele de vin în preajma gurii ca la cepul bușilor.

AL PATRULEA

5 Vedere-aș pe împăratul cu grădinița pe piept — și tronul descheiat ca un ciubăr gol pus la soare!

AL DOILEA

Elien Koșut Laios! Cu el s-a coborît libertatea pe pământ!

AL TREILEA

10 Trăiască libertatea, egalitatea și fraternitatea ungurească!  
Și piară moșii, slujile împărăției, loviți în numele Tatălui!

ÎNTIUL

15 Zic moșii că Avram Iancu, minunea din Vidra, e căpitantul lor! Măi Șimon, se laudă moșii că într-o zi o să ne toace la cap. Măi Ghiuri, zic moșii că ei s-au juruit împăratului, ha-ha! — păpușei de paie! S-agață cei de se-neacă și de-un pai. Moșii au prins o claie întreagă. Ha-ha!

AL DOILEA

20 Zice Iancu că fiecare popă valah e un munte. Multe vorbește Iancu, cel cu săritura neașteptată, dar el nu știe ce zice Ianoș, Șimon, Ghiuri și încă o dată Ianoș.

Ciocnesc și beau.

AL TREILEA

25 Erji, fată mindră și frumoasă, mine culegem de prin sate pe toate preotesele valahe și le-om sili să joace aici ceardaș pe masă. Joacă și tu, afurisito, pentru gardiștii care îți apără cîrciuma de focul și grindina moșilor!

O cuprinde și o suie pe masă

AL PATRULEA

30 aruncă o ochire sub rochia ei

Joacă, Erji, ca o volbură de pe pustă! Să fluture uite așa — peste noi aurora libertății!

Chiuie.

ERJI

se zbate, nu vrea

Da' ce? Cîrciuma mi-o apărați voi? În loc de plată, cum s-ar zice, ce? Da' asta nu mai prinde!

5

Sare de pe masă.

AL DOILEA

Adu vin, Erji, în cizmulitele tale. — Uf, Tuhutum! Cum ți-aș bea căldura și tinerețele!

ERJI

10 a luat o bită de după vatră, vine și lovește pe masă cu putere

Plata! Că-mi tot făgăduiți de două luni vadra cu aurul nepecetluit al Abrudului și nu mai văd măcar o băbăruță. Nu mă mai zăpăciți voi cu mărgele de sarea-mișii. Acu' nu vă mai las, acu' plata, ori vă crăp țeasta!

15

Gardiștii rîd și o pișcă.

Lăutarii tot eu trebuie să vi-i plătesc!

AL PATRULEA

20 Erji, trăiască libertățile! Cît despre crăpat, să crape mai bine împărăția. Acu' a dat peste noi libertatea. Știi, fată, ce-i aia libertatea? Libertatea e sfîntul Dumnezeuul meu, care mi s-a arătat deunăzi în cucuruz și mi-a dat voie să-mi bat cît vreau nevasta.

ERJI

Plata!!

25

AL DOILEA

Mîne, Erji, mîne! Mîne, Erji, că astăzi suntem grăbiți. Astăzi trebuie să prindem pe Avram Iancu, băiatul cu ochi vineți de la Vidra.

Scoate o hîrtie din buzunar

30

S-a pus preț nobil pe capul lui — o mie de zloți, douăzeci de taleri cît țitele cîrciumăriștelor sau zece galbeni cît steauaporcului. Iancu trebuie desființat. Numai așa vom avea pace. Cine-l prinde sau cel de va da ajutor să fie prins își umple buzunarul, că poate să tot bea de-acu pînă la anu'.

Se duce la ușă, scoate un cui din buzunar și bate cu un lemn  
hîrtia pe ușă

O mie de zloți pe capul lui Avram Iancu. Uite-i chipul cu  
căciula ca un coperiș de paie, nici drept, nici sucit, pe-un  
5 bordei de la Prisaca Zlatnei.

TOȚI PATRU

Elien Koșut Laios, marele și atotputernicul!

ÎNȚIUL

Ai răbdare, Erji, că plătim noi.

10 O ridică pe sus și o învîrte chiuind.

AL DOILEA

smulge Erjii o cizmă din picior

Sărutăm cizmulitele roșii precum icoana Sfintului Ștefan  
și coroana de la Buda!

15

ÎNȚIUL

pune jos pe Erji.

ERJI

stă într-un picior

Dă-mi cizma, dă-mi cizma!

20 Toți patru rid. Erji sare-ntr-un picior, ia cizma celui de al doilea, îi  
lovește pe rînd, tot sărind într-un picior, cu cizma

Afară! Afară!

ÎNȚIUL

Închide cîrciuma, că-i tîrziu, Erjike!

25

AL DOILEA

Închide bine zăvorul, să nu-ți intre vreun priculici sub  
țol. Multe vede luna, măi Giuri, prin ferestrele oamenilor  
— fete dezbrăcate ca argintul, preotese de aur, tinere ca  
focul tinăr.

30

Chiuie,

212

TOȚI PATRU

pe rînd

Noapte bună, Erji!

Ies.

5

SCENA II

Erji singură

ERJI

își încalță cizma, apoi își desface patul

10 Avram Iancu, băiatul cu ochii vineți, ăla le e nădejdea.  
Parcă minunea de la Vidra o să sară tocma-n groapa lupului.  
S-or șterge încă de multe ori la gură!

Se duce la ușă, se uită la hîrtia bătută pe ușă

O mie de zloți! Zău că-i prea puțin.

Se-ntoarce la pat, după cîteva clipe o bătaie la ușă:

15

Teșek!

SCENA III

Erji, Iancu

IANCU

deschide ușa, măsoară cu ochii pe Erji, apoi intră dintr-o dată

20 Miroase-a pipă unguerească. Fum, să-l tai cu briceagul.  
Deschide fereastra, fetișo, să intre stelele. Aer, fetișo! Aer!

ERJI

I-a privit mai întii surprinsă, apoi tot mai deschisă, se duce spre fe-  
reestra din dreapta, dă s-o deschidă.

25

IANCU

Nu aceea, cealaltă!

ERJI

se duce la fereastra din stînga, o deschide

Teșek!

30

Se uită în întuneric afară

Ce-i aici? Ce dihanie mișcă sub fereastră?

Rîde

213

Un cal, ha! Dă botu-ncoa', mătăhalo! — Vasăzică nu de  
ceața de pipă ți-era, ci ca să-ți ai calu' la-ndemînă! — Br —  
ce friguleț s-a pornit!

Vine spre Iancu.

5

IANCU

Pentru cine așterneai, fetițo?

ERJI

Pentru cine s-a nimeri. Că aici se întretaie Răsăritul și  
Miazănoaptea.

10

IANCU

Ți-e vorba mai îndrăzneată decît inima! — — — Ungu-  
roaică?

ERJI

15 Și încă ce unguroaică! Da' n-am înțeles-o cum crezi, că  
eu nu dorm aici, eu dorm în pod! — Ce poștește domnul  
moț? Că Măria ta pari și domn un pic, dar și moț.

IANCU

Cum te cheamă? Erji sau Bōji?

ERJI

20 Erji — Bōji-i tot un drac.

IANCU

Ai vin de piatră — Bōji?

ERJI

pune mînile în șolduri

25

Acu ai nimerit-o chiar așa cum nu-mi zice.

IANCU

zimbește, stă în fața ei la fel, cu mînile în șolduri

Repede — Erji, că sunt grăbit, spuneași că-i tot un drac.

ERJI

Că n-ei porni cu noaptea-n cap, domnule moț! Mai are  
calendarul zile.

Se apropie, îl prinde de-un nasture

5

Pe Măria ta cum te cheamă?

IANCU

Repede, Bōji, vin de piatră, că mă grăbesc. Dacă-s moț,  
de ce-mi spui măria ta?

ERJI

10

Pentru că ai ceva în dumneata că trebuie să-ți zic Măria  
ta. Moții beau vin, dar nu de piatră — ca grofii.

IANCU

Așadar înaltul titlu nu mă privește pe mine, cit vinul pe  
care-l cerui.

15

ERJI

Oamenii se cunosc după fapte. Și băutul e o faptă.

IANCU

Ești fată deșteaptă, Erji.

ERJI

20

Chiar cea din urmă nu-s. — Ei, îmi spui?

IANCU

Numele ce mi l-au dat părinții a fost ca un dinte de  
lapte. — L-am pierdut încă de cînd eram copil. Eu sunt moțu',  
Erji, moțu' fără nume.

25

ERJI

Fără nume pentru fetele proaste, da-n gazete, Măria ta,  
și pe foile jandarilor ai nume, și încă ce nume — ca un steag.

Arată spre ușă.

IANCU

30

se uită

Sau ca semnul ars cu fierul roșu pe șoldul vitelor! —  
Aveți vărsat negru în casă?

ERJI

Ha-ha! Vărsat negru — nu e rău — dar nu e! Avem  
astăzi oaspe rar, un mistreț — un mistreț cu părul negru și  
cu ochii vineți, care s-a pornit să răstoarne cu ritul Munții  
5 de Aur. Vreau să-l ospățez cum se cuvine. — Un pic de slă-  
nină afumată, Măria ta, nu poțtești? Cu ardei verde sau  
plăcintă cu mărar?

IANCU

Nu mi-e foame, Bôji. Îmi vine mai curind să fluier a  
10 înmormintare.

Erji iese.  
SCENA IV

Iancu singur

IANCU

15 se duce la ușă, privește foaia bătută pe ușă

O mie de zloți! Pe toate porțile Abrudului s-au bătut  
foi de astea, roșii, ca-n vreme de bolejniță, parcă în fiecare  
casă ar fi un bolnav de care să te ferești!

20 Se duce la pat, ia o pernă, o spintecă cu un cosor — se duce la fereastra  
deschisă și golește finul din ea

Roade, murgule finul și florile fetii, că n-am ovăz. Dimi-  
neață trecem prin Bălgrad, și-ți dau din ieslele împărăției.

Calul sforăie .

Iancu se întoarce, se uită la pat

25 Alb ca laptele.

Se scarpină după ureche, aruncă pe pat fața de pernă.

ERJI

aduce vinul

Teșek uram! Dar să știi că am călcat porunca primăriei!

30 IANCU

Ce poruncă, Erji?

ERJI

Nu e voie să dăm nici un fel de băătură moților, că-i răz-  
miriță. Mă-ncurcă rău orinduielile astea. Dacă mai ține mult,

ajung la sapă de lemn. Moților nu-i voie să le dăm. Iar ungu-  
rii, care au voie să bea, ăia nu plătesc, fiindcă zic că a bătut  
ceasul libertății. Mai alaltăieri mi-au împușcat gardiștii trei  
buți în pivniță. S-a scurs băutura în nisip. Dar i-a pedepsit  
5 Dumnezeu, că unul a murit beat, înecat în vin. Țăla s-a cumi-  
necat o dată pentru totdeauna.

IANCU

Ascultă, Boji, astă-seară au dat pe-aici gardiștii unguri?

ERJI

10 Numai ce plecară. Patru. Ianoș, Șimon, Ghiuri și încă  
o dată Ianoș. Evanghelistii sfintului Naiba.

IANCU

se așază la masă, își toarnă un pahar și-l bea dintr-o dată, cu sete.

Apoi încă unul la fel

15 Și ce-au făcut aici?

ERJI

S-au fiert cîteșipatru în mare petrecere. Au băut și au  
jucat cărți. Pe urmă iar au băut și iar au jucat cărți.

IANCU

20 Au jucat mare?

ERJI

Foarte. Ziceau că cineva e ca și prins, și-atunci Șimon a  
jucat pe capul ăluia de ziceau că e ca și prins. Ghiuri și-a  
pus în joc casa. La urmă s-au împăcat așa, că lui Șimon îi  
25 lipsea capul ăluia de ziceau că e ca și prins, și lui Ghiuri îi  
lipsea casa.

IANCU

Sunt mulți gardiști unguri aici în sat?

ERJI

30 De-alde astea să nu mă-ntrebi, că eu sunt unguroaică —  
și nu știu.

IANCU

Drept e, Erji. Așa-mi placi. Așa răspuns înțeleg și eu. Da' ia ascultă. Din ce parte bate astăzi vântul peste hornurile și fumurile Abrudului?

5

ERJI

Asta vrei s-o știi ca să nu te poată urmări cu copoi?

IANCU

Nu, Erji. Te-am întrebat numai așa — ca să nu tac — și mai ales ca să-ți aud glasul.

10

Își toarnă al treilea pahar și-l bea.

ERJI

s-a așezat și ea la dreapta, îl privește lung

Dar ai o sete! Păzește, să nu mă bei și pe mine, din greșeală, domnule — Iancu!

15

IANCU

Vinul e bun — de gargară. Dar dacă ai noroc — n-o să las nici un strop în pahar. — Câți te băură din greșeală pînă acum, Erji?

ERJI

20 Din greșeală? — Fără număr!

IANCU

Își ia căciula din cap și c-un singur gest o-nfundă în capul fetii, că-i acoperă și fața

25 Mîni, fată! Pe mine însă nu mă poți, că vezi, eu mă pricep la fete. Eu le cunosc cum cunoaște ghiunoaia copăceii. Mă prind, Erji, că ești fată mare.

O prinde de ureche

Ca urechea asta pe care n-a pătruns-o încă nici un cercel.

ERJI

30

a ieșit din căciulă

Îți arde capu' tare, domnule — Iancu. O simt după căciulă.

218

IANCU

E-adevărat că seamăn cu Iancu, mi-au mai spus-o și alții. Dar cu capul meu nu se câștigă nici jumătate din prețul trimbitat. — Nu, draga mea, nu face să te frămînti.

5

ERJI

Măria ta, am auzit că și Iancu poartă în briu — fluierul la stînga

i-l scoate

și pistolul la dreapta.

40

I-l scoate.

IANCU

Se poate. Dar ce are a face? — Sunt pesemne, ca și el, născut sub zodia Gemenilor. Unul din cei doi gemeni visează și cîntă,

15

Își pune fluierul în briu

celălalt stă la pîndă și făptuiește.

Își pune pistolul la loc

20 Nu sunt eu Iancu. Asta n-ai nimerit-o. Pentru Iancu viitorul e tulbure și drumul nesigur. Am pornit și eu pe un drum tulbure și spre un viitor nesigur. Și am ajuns în circiuma asta, la tine, Erji. Pot s-o iau iar înapoi, cum pot și să merg înainte. Ce crezi, Erji, ce-ți spune ție inima cînd te uiți în ochii mei: să mă întorc sau să merg înainte? Că aici sunt parcă tocmai la cotitură.

25

ERJI

De Iancu puțin îmi pasă. N-o să dea el foc chiar sprince-  
nelor mele. Întorcă-se sau merge înainte! Dar Măria ta să rămîi pînă dimineață. Și dimineață să mă întrebi din nou ce să faci, iar mine spre seară vom hotărî!

30

IANCU

35 Vezi, Erji, cînd se-ntimplă să bea trei pahare și cînd stau lîngă o fată mare, mă copleșește totdeauna nu știu ce amar și se iscă în mine o văpaie cit casa, iar înăuntru se ivește ăla care cîntă, și atunci, în loc să mă întorc sau să merg înainte, sunt ispitit să stau locului. Grea e, Erji, steaua mea, că trebuie s-o tot mut de pe un umăr pe altul. Sfatul

219

tău nu e rău, numai cit sfatul tău m-ar rupe-n două. Și sunt destul de rupt și fără sfat. Acu îmi scald numai puțin inima în pahar, și-apoi pornesc. Ca să se ivească în mine celălalt, ăla care stă la pindă și ține mina veșnic pe pistol.

5

ERJI

Nu ți-e teamă, Măria ta, că ar putea ungurii să te prindă, crezînd că ești Iancu?

IANCU

Ai mai văzut ungur deștept în afară de tine — Erji?

10

ERJI

Nu mai zi așa că mă supăr.

IANCU

Haide, supără-te, Erji. Cine mai iubeste așa de mult fetele supărate și nesupărate — ca mine? Și cine în lumea asta are mai puțin răgaz să le stingă supărarea ca mine? — Am fost blestemat să nu pot să rămîn lingă o fată mai mult decît trage un clopot de liturghie. M-alungă ceva din urmă. Din fete culeg numai focul, și umblu călare, ca un sul de foc prin munți.

20

ERJI

Cine ești, Măria ta?

IANCU

Un hoț de multe drumuri, Bōji. Hoț mare la răscrucile zilei!

25

ERJI

Da' vezi, Măria ta, eu n-o să am alinare pînă n-oi ști.

IANCU  
se ridică

Cît plătesc, Bōji?

30

ERJI

Nu, încă nu.

IANCU

își pune căciula.

ERJI

Cu căciula parcă iar ești Iancu.

5

IANCU

În mare dragoste-l au meleagurile astea! Fetele — fetele! Tot la Iancu visează, și unguroaicele, și românele. Ce n-aș da să fiu eu Iancu!

ERJI

10 Mai treci pe-aici, Măria ta?

IANCU

După cum a hotări calu', dar m-abate el, n-ai grijă — c-a mîncat finul din perna ta și-o să tragă de-acu' la hanu' tău.

15

ERJI

stă în cale-i, cu oarecare lingușire

Cum ți-i numele, Măria ta?

IANCU

glumind

20 De-alde astea să nu mă mai întrebi. Că eu sunt rumân — și nu știu!

Îi prinde capul, l-apasă pe pieptul lui, scoate repede pistolul, țintește pe lingă capul ei, fără ca ea să vadă, foaia de urmărire de pe ușă. Un pocnet. Foaia cade.

25

ERJI

Iștenem! Iezuș Măria — ce-a fost?

IANCU

30 Ți-am suflat cum mă cheamă, Erji! Aici în munții aceștia eu sunt stăpinul. Nu se cuvine s-atirne foile alea de urmărire pe toate ușile și porțile! E păcat mare, Erji, și o rușine! Nu se pune preț așa mic pe capul soarelui, chiar dacă soarele nu e decît soarele moșilor.

Se aude o larmă afară.

ERJI

Iancu Măria ta, vin ungerii!

IANCU

5 Erji, fii fată deșteaptă pînă la urmă. Ai prilejul să ciștiți  
o mie de zloți. Poți s-ajungi doamnă mare la Buda!

Bate cineva cu putere la ușă.

ERJI

sare și trage zăvorul, proptind cu spatele ușa.

IANCU

10 o îmbrățișează cu ochii

Eu cred că de nu veneau, tot poposeam la tine pînă  
dimineață!

Bătăi la ușă, strigăte afară: Să se deschidă!

IANCU

15 Spune-le că pot să mă ajungă pe drumul către Sibiu.  
Dar să se grăbească, să nu piarză vremea, că altfel la întoar-  
cere îi dezarmez, ca pedeapsă. Ba s-ar putea să le dijmuiese  
și capetele! Ha-ha! Noapte bună, Erji.

Sare dintr-un salt, pe fereastra deschisă, apoi tropot de cal.

20

#### SCENA V

Erji, apoi cei patru gardiști unguri; bătăi repetate la ușă: Deschide,  
Erji!

ERJI

deschide

25

Stați, nebunilor! Ce doriți? Ce căutați?

Cei patru gardiști intră.

ÎNȚIUL

A fost Iancu aici.

Ceilalți se uită prin odaie.

AL DOILEA

își umflă nările

Miroase a fin.

ERJI

5 Ei și? Miroase Iancu a fin?

AL DOILEA

Te-ai tăvălit cu el în pat!

ERJI

liniștită

40

Iancu — a fost aici.

ÎNȚIUL

Și te-ai tăvălit cu el în pat!

ERJI

liniștită

45

M-am tăvălit.

AL TREILEA

Cu valahul!

Scuipă.

ERJI

20 Valahul — și-a plătit vinu' —, nu ca voi.

AL PATRULEA

Are fata duhul agoniselii. Și ce și-a mai plătit?

ERJI

25 Să vă fie rușine, sălbaticilor! Că de-ar fi după voi m-ar  
scoate în curind cu toba la licitație, ca pe-o ulițarnică și o  
scoartă care și-a prăpădit averea cu toți derbedeii!

AL PATRULEA

Pe unde-a fugit?

ERJI

Pe fereastră. Acu-i pe drumul — pe drumul Clujului. Cînd se-ntoarce spunea c-o să vă dezarmeze! Și-o să rămîneți de risul a tot vileagului.

5 Cei patru rid cu hohote.

ÎNȚIUL

Vorbește aiurea fata Erji. Biata fată, i-am stricat socotelile.

AL DOILEA

10 Cu atitica ploaie nu se răcorește nici măcar o văduvă. Da' eu știu că numai de rușine-o spune. Și mai știu că și pe urma lui Iancu tot fată mare a rămas. La noi nu se uită, și domnii nu se-ndură.

TOȚI PATRU

15 Ha-ha-ha! ha-ha-ha! ha-ha-ha!

ERJI

își duce șortul la ochi, își înfringe un sughiț.

## TABLOUL II

O cameră mai mare a unei școale sărace, la Sibiu. Catedră, bănci. Comitetul Național Român ține ședință. Pe catedră Președintele. Membrii în majoritate oameni peste patruzeci de ani. În banca a 5 patra Iancu, tocmai în față — loc gol înaintea lui.

## SCENA I

Membrii Comitetului Național Român

PREȘEDINTELE

sună din clopoțel

10 Domnilor, pun la vot prin ridicare de mîni propunerea.  
Toți în sală ridică mîna, în afară de Iancu.  
Iarăși toți, în afară de domnul Avram Iancu.

UNII

Obstrucție?

15

IANCU

tace.

PREȘEDINTELE

Unii o fac cu pleava cuvîntului, alții cu tăcerea. — Propunerea a fost primită. — Domnilor, cine mai dorește să ia cuvîntul? — Domnul avocat Duhu!

DUHU

Domnule Președinte, domnilor delegați, după toate veștile din toate părțile, împărăția trece prin vremuri tulburi, ca să nu zicem deosebit de grele. Ungurii s-au răscolat împotriva



impăratului. Le cunoaştem scopurile, că ei nu se sfiesc să le strige în toate vinturile. Să nu ne dăm amăgirilor! Ni se înfăţişează prilejul rar pentru un jurămint de foc. Eu cred că mai înainte de a tâlmăci în cuvinte dorinţele poporului românesc se cuvine ca acest comitet naţional să asigure încă o dată pe Maiestatea sa împăratul de toată credinţa, pe care nimic nu o va zgudui şi nimeni nu o va clătina. Să ne ridicăm cu toţii şi să jurăm!

TOŢI

se ridică

Jurăm! Jurăm! Jurăm! Trăiască împăratul!

Toţi se aşază.

POPA PĂCALĂ

Domnule Preşedinte, să fie cu iertare —

PREŞEDINTELE

Încă o clipă, părinte Păcală, pe urmă ai cuvîntul. — Din solia ce o trimitem la înălţatul împărat sunt de părere să facă parte aceleaşi luminate feţe vlădiceşti şi aceiaşi oameni cu ştiinţă de carte care au mai fost şi care cunosc meşteşugul greu şi anevoios de a-ţi tăia drum pînă la treptele tronului. Înainte de a pleca solia, să facem şi o slujbă la biserică, să ne-ajute Cel-de-Sus!

POPA PĂCALĂ

Să se tragă clopotele în toate satele şi să sărutăm îndesat icoanele! Căci după o vorbă veche — ştiţi domniile voastre — că dacă e adevărat, după cum spunea cineva adineaori, că împăratul e mai presus de toţi, ca Dumnezeu, atunci trebuie să ținem seamă şi de vorba — că pînă la cineva te mănîncă cineva. Aşa este, că sfinţii pe la care trebuie să treci pînă să cazi şi să pupi piciorul împăratului sunt mai mulţi şi aproape mai neoneşti decît sfinţii pînă la Dumnezeu. De altmintearea, nu ştiu dacă trimişii noştri în două rînduri au avut cu adevărat cîntea să vorbească chiar cu înălţatul împărat sau poate numai cu slăvitele sale slugi. Umblă anume zvonul că slugile poartă aceeaşi barbă despărţită-n două ca monarhia. Ar urma deci ca trimişilor noştri să li se spună: luaţi aminte şi fiţi cu multă băgare de seamă la toate semnele care deosebesc pe împărat de toate chipurile vii făcute după

chipul şi asemănarea lui. Mai nimerit ar fi ca trimişii, o dată ajunşi, să-l întrebe pe înălţatul împărat dacă el e cu adevărat împăratul. Dacă cel întrebat, din faţa lor, a răspunde că aşa este, atunci trimişii să ştie de la mine, de la popa Păcală, că acela nu e împăratul şi să nu se lase înşelaţi de năluca de-mpărat din faţa lor. Atîta şiretenie avem şi noi să ştim că împăratul e acela care întrebat fiind de aceasta îi va da afară pe trimişii pe scări la vale. Căci asemenea lucruri nu se intrabă. Dar de unde să ştim atunci care-i împăratul cu adevărat, de vreme ce atîţia seamănă cu el şi umblă să te-nşele cu tot dinadinsul chiar în casa lui!? Eu cred că numai aşa, cum spusei. Astfel stînd lucrurile, trimişii vor afla taina şi vor şti de au vorbit cu împăratul au nu. Fără dobîndă pentru noi n-ar rămînea nici păţania aceasta, căci ştiind pe urmă cum arată împăratul aievea putem trimite peste o jumătate de an o altă solie şi mai învăţată cu privire la această împrejurare aşa de greu de iscodit.

PREŞEDINTELE

enervat

Părinte Păcală, o faci în ris sau într-adins? Eşti popă sau sfeşnic de şezătoare?

POPA PĂCALĂ

Grăind cum am grăit, nici n-am zîmbit, nici n-am plîns, cu toate că am spus lucruri vrednice de plîns într-un fel ce părea că ar fi de ris. Eu din parte-mi aşa cred, că de la Horia încoace nici un român n-a mai văzut pe împăratul şi că nici una din soliile noastre n-a ajuns pînă la el, ci s-a oprit în faţa unor făpturi asemănătoare lui de pe treptile de jos.

PREŞEDINTELE

Părinte Păcală, l-au văzut toţi trimişii noştri. Să lăsăm glumele!

UNUL

Împăratul a fost văzut şi ne-a făgăduit să fim numai cu răbdare, că toată starea se îndreaptă!

POPA PĂCALĂ

Ei, vedeţi? Aici mi se pare că zace greşeala Domniilor voastre, care staţi, dar nu cugetaţi. Împăratul îşi ține cuvîntul.

5 tul, totdeauna și-n toate împrejurările. Cum împăratul așa-  
zis pe carele l-au deslușit în umbră trimișii noștri nu și-a  
ținut cuvântul, e învederat lucru că acela nu era împăratul  
cel adevărat. Sau eu am dreptate că împăratul care a fost  
10 văzut de-ai noștri nu era cel adevărat, sau aveți dumnea-  
voastră dreptate, și-atuncea spuneți că împăratul nu-și ține  
cuvântul. Ceea ce nu se poate. Căci îmi veți îngădui să spun:  
15 cuvântul împărătesc e cuvânt împărătesc, drept, unul și fără  
dedesubturi, nu schimbăcios la culoare ca gușa porumbelului  
și nici scăpător printre degete ca nisipul pe care-l scoți cu  
mîna din apă.

CÎȚIVA

Să înceteze șezătoarea și măscările! Continuăm ședința!

PREȘEDINTELE

15 Să trecem, domnilor, la hotărîri.

Citește

Dieta ungurească de la Cluj, care a votat uniunea Ardea-  
lului cu Ungaria, nu prezintă decît vrerea îmbătătită de drep-  
turi feudale a celor o sută de baroni și grofi. Noi românii  
20 ne voim în atîrnare numai de împăratul!

TOȚI

Trăiască împăratul!

PREȘEDINTELE

25 Drept aceea noi românii cerem încă o dată deplină și  
neștirbită autonomie națională. Și fiindcă două solii la Maies-  
tatea sa au rămas fără răspuns din pricina unor slujbași,  
vom alcătui o nouă solie, care încă o dată să aștearnă cu  
adîncă supunere luminătei sale fețe — jalbele noastre. Împă-  
30 ratul se va îndura să ne asculte și dacă nu vom arăta nerăb-  
dare el se va-ndura să ne și înțeleagă. Am spus cuvîntul  
nerăbdare fiindcă mulți dintre noi, și mai cu seamă dintre  
cei tineri, dau semne de neastîmpăr. Ceea ce numai foloase  
nu poate să ne aducă. Răbdare și înțelepciune trebuie să  
punem în toate faptele noastre.

IANCU

35 cască tare, în mai multe tonuri, ca să se audă; toți din sală se uită la  
el nedumeriți.

PREȘEDINTELE

Domnule Iancu, poștești ceva?

IANCU

5 Nu, nimic. Mă lăsați numai așa dus de alean. Și privind  
împrejur m-am întrebat: pe care chelie o să croncăne corbul?

PREȘEDINTELE

Nu cu coasa însingerată vom intra în noul veac. Nu cu  
puterea și cu fapte negîndite vom dobîndi îndurarea celor de  
sus, ci cu purtare așezată și cinstind legile cu blindă omenie.

IANCU

10 ironic

Și eu sunt de părerea să așteptăm să ne dea grofii certi-  
ficate de bună purtare. Numai cît acele certificate nu vor fi  
scrise pe piele de cine, ca diplomele de doctorat ale Domniilor  
15 voastre, ci pe pielea noastră de rumâni schingiuiți. Să aștepte  
deci cu răbdare cei ce au piei de năpîrleală!

Consternare în sală.

PREȘEDINTELE

Tinere —

IANCU

20 Nu așa, nu tinere — că astăzi nu mai sunt tineri! În  
vremuri ca acestea tinerii se fac bărbați în douăzeci și patru  
de ceasuri. Cine a trecut o dată pe subt furci — nu mai e  
tînăr!

PREȘEDINTELE

25 Da, au fost omoriți în ciocnirile din urmă cu ungurii trei  
popi și țărani fără număr. Dar măcelul de la Mihaiț și de  
aiurea, toate măcelurile din vremea din urmă din vina voastră,  
a celor tineri, s-au făcut. Că zgîndăriți satele și ațîțați focul!  
30 Iar focul e fiară fără minte!

IANCU

sare dintr-un salt peste trei bănci, se duce spre catedră

Cine zgîndără și cine ațîță? — N-am auzit bine ce-ați  
spus, că de cînd la Blaj și aiurea v-am pus la adăpost cu

zece mii de moți, din coaste și din spate, am asurzit de-o ureche. Sufla un vînt rece dinspre ungrime.

#### PREȘEDINTELE

5 Domnule Iancu, dacă crezi c-a sosit ceasul ca tinerii să ia cirma — poftim! Am trei doctorate, unul peste altul,— dar dacă crezi că inteligența dumitale —

Cei din sală s-au ridicat, în mare încordare.

#### IANCU

10 Nu, domnule președinte, aci pe catedră vă șade bine! Aci nimenea nu vrea să vă ia locul! Conduceți d-voastră de pe catedră, eu voi conduce de pe munte!

#### UN BĂTRÎN

Te-a ales cineva conducător? Pe domnul președinte l-am ales noi toți, cu o sută de voturi.

15

#### IANCU

Căpitan în munți nu m-a ales nimeni. Căpitan m-am ales acolo cu votul gorunilor. De mai multe n-am avut nevoie. Chiar și pe al meu l-am cinstit altuia.— Domnilor, de șase luni vă tot ascult dimineața povețele, la amiază propunerile, seara sfaturile! Acu bate toamna la poartă; care sunt roadele și foloasele? Și în ce mai putem pune nădejdiile? Ce-ați dobîndit cu măsura chibzuințelor și cu umilința cărunțelor d-voastre? Ați cules doar făgăduieli la înalte locuri. Făgăduielile sunt înșelătoare, dar ceea ce se petrece în preajma noastră nu e numai vedenie de om năuc. La fiecare cotitură de drum și tot la șapte zile o dată cineva aruncă secerea morții între noi. Trăim în împărăția morții, domnilor — unde nu hotărâsc bunele-cuviinți pe care v-ați adunat să le lăudați, ci poruncile singelui care se apără! Eu vin de pe Arieș, și pretutindeni — în munți și în văi — am văzut hambare arzînd, cocoși în flăcări pe crucea caselor, am auzit cucuruzul pocnind în poduri, în noapte am văzut stîni în vilvâtaie, sate întregi numai scrum, mume scurmînd în cenușă, și pretutindeni am auzit strigătul sugrumat: nu mai avem popi de dat spre tăiere ca taurii, nu mai avem copii de dat spre spintecare, nici fete de măritat cu batjocura! Dacă strigătul acesta n-a ajuns încă la urechile d-voastre, mă îngrijesc eu

să vi-l fac știut. Domnilor, sau punem pumnul în pieptul furtunii, sau pierim!

Stă în marginea catedrei, între timp președintele a coborît și-a venit între ceilalți. Iancu e încetul cu încetul încunjurat de cei din sală,

5

#### UNUL

Ne facem de ris prin dezbinare. Se ridică copiii împotriva taților!

#### ALTUL

Așa pier noroadele, prin nerăbdarea tineretului.

10

#### IANCU

15 Nu sunt eu acela care să mă dau înapoi de la închinarea în fața bătrîneții! Însă, vedeți, sunt vremuri și vremuri! Sunt vremuri pentru bătrîni, și sunt vremuri pentru tineri. Nu sunt eu de vină că vremea de astăzi nu e pentru bătrîni. Ceasul lumii, ceasul care bate ne încearcă puterile, nu înțelepciunea! Subt ceasul care bate ajung la drepturi cei care le cuceresc, nu cei care le cerșesc. Cu jalbele de pină acum suntem cerșitori, și nici măcar vrednici de milă, căci nu se stă cu mina întinsă în poarta vînturilor!

20

#### UNUL

Vorbe de ambițios. S-a ridicat între noi un duh arzător și fără măsură!

#### IANCU

25 Stau în fața d-voastră fără trufie, dar și fără sfială. Nu pot să rivnesc la mărire între atîtea plete cărunte. Locul meu nu e aici și n-o să fie niciodată aici. D-voastră, dacă v-a plăcea, țineți ședință necurmată, luați hotăriri și dați sfaturi de blîndețe pînă cînd s-or îndura ungerii să vă stringă la piept cu fraternitatea lor! Eu mă duc să-i string așa cum imi place mie și cum cred eu că trebuie strînși toți semănătorii de moarte! Fac cetate din munții mei! Cu moții și cu popii de-acolo! Cu mumele și cu stîncile de-acolo! Stă la pîndă Buteanu în Zărând, popa Balint la Turda, Probu la Aiud, Corcheș la Cîmpeni, Bucur la Cricău!

35

#### UNUL

Trăiască împăratul!

Sala: Trăiască!

IANCU

încet întâi, apoi tot mai tare

Trăiască împăratul! O strig și eu și cu aceeași credință ca și d-voastră! Eu îl ajut împotriva ungușorilor așa cum pot.  
5 Poate nu e mult ce am, dar e tot ce am. Îl ajut cu cele câteva mii de voinici care și-au încheiat cu o cruce socotelile, și-l ajut cu cei douăzeci și patru de ani ai mei, la care nu țin să mai adaug nici unul. Împăratul ne va înțelege și va răsplăti pentru faptele noastre pe cei care or rămânea după desfășurarea puterilor. Apărându-l cu singele, ne cucerim pe noi.  
10 Cu solii și cu jalbe nu suntem pentru împăratul decît jalnice umbre, care sunt și nî sunt. Cu solii și cu jalbe dobîndim, precum s-a văzut, făgăduieli! — Să clădim pe singe!! Să clădim pe oțel!!!

UNUL

Lesne să spui! Dar cu ce?

IANCU

Sămîntă de foc este pretutindeni: foc e Axente Sever la Blaj, foc e Roman pe Cîmpie, Solomon la Hațeg și pînă acum  
20 nici eu nu sunt cenușă — acolo unde sunt.

ALTUL

Ar fi o provocare mai mult!

IANCU

Cine nu a binevoit să-și țină buzele închise? Cine zice  
25 provocare? — Provocarea vine din partea acelor care ne rad satele de pe fața pămîntului. Ne-am uitat destul cu minile în șolduri la furcile ce se ridică pentru noi! Acum nu e vorba să ne apărăm, trebuie să zădărnîcim viitoare atacuri, de  
30 aceea puțin îmi pasă de e provocare sau nu, eu voi purcede la atac!

Coboară de pe catedră, pleacă spre ușă, din ușă se întoarce

Domnilor, nu mi-am ridicat glasul aici ca să vă dau pri-  
lejul de a mă dojeni că nu cînstesc vîrsta! Țin numai să spun  
35 că este ceva mai de preț decît vîrsta: e neamul nostru cel fără vîrstă, ca soarele, ca apa și ca muntele. — Domnilor, dacă s-ar întoarce soarta, nu uitați că Avram Iancu vă primește oricînd cu brațele deschise acolo, în munții lui!

Iese.

SCENA II

Aceiași, fără Iancu

UNUL

după o clipă de tăcere

5 Să te miri că nu ne-a făgăduit și pensie — blajinul!

ALTUL

Iancu să fie chemat înapoi! Nu se poate fără el!

ALTUL

Dar ce lumină văzuși deasupra lui?

10

ALTUL

Bine c-a plecat! Acest trufaș se constituie în comitet de unul singur!

ALTUL

15 Unire, domnilor, că altfel pierim. Nu e timp de joacă și de supărări. Sau ne unim vii și neclintîți, ca să învingem, sau ne unește neființa!

PREȘEDINTELE

din nou pe catedră

20 Domnilor, după cum văzurăți, ieșim la cale mai greu noi între noi decît cu neprietenii. Un tînăr — aibe-l Domnul în paza lui — s-a ridicat împotriva și nu înțeleg cum va mai putea fi înduplecat să se astîmpere. E timpul ca acest Comitet Național să fie deșertat de toate elementele nedisciplinate!  
25 Propun ca din Comitetul Național, cîrmuitor al întregului norod românesc, să nu mai facă parte decît bărbați trecuți de patruzeci de ani.

TOȚI

demonstrativ

Se primește!

30

PREȘEDINTELE

Domnilor, numai așa se poate lucra. Nu voi pune întrebarea dacă mai este cineva între noi care să nu fi împlinit

patruzeci de ani. De-o mai fi cineva, nu mă indoiesc că acela va părăsi singur sala, așa cum în cele din urmă a avut și Iancu bună-cuviința s-o părăsească.

Toți se uită unul la altul. Tăcere.

5 Dați-mi voie să nădăjduiesc că de-acum ne vom găsi în frățească potrivire de cuget și că nu ne vom mai da în jalnic spectacol în fața străinilor. Imprejurările poruncesc cumpătare și chibzuială. Nu avem altă cale de urmat decît aceea. a unui nou apel supus și călduros către înălțatul împărat.

10 O fereastră e spartă de-afară cu un pat de pușcă.

TOȚI  
în panică

Ungurii? Ce e? Garda? Ce e?

15 Ușa se deschide cu putere. Intră șase gardiști unguri înarmați, între ei Ianoș, Șimon, Ghiuri și Ianoș.

### SCENA III

Aceiași și gardiștii

ȘIMON  
suind pe catedră

20 Toți domnii să poftescă în bănci!

Toți urmează.

Domnul Avram Iancu să vie în față!

UNUL  
Iancu nu-i aici.

25 Iancu a plecat.

ȘIMON  
Unde-i Iancu?

30 Unde-a stat Iancu?

POPA PĂCALĂ  
Aici, lingă mine.

S-apleacă  
35 Nu-i! Nici sub bancă, nici în bancă. Ne-a lăsat pe noi plocon guvernului unguresc.

ȘIMON

5 Vă vom sili noi să vorbiți. Iancu nu mai scapă! Nimenea nu mai părăsește sala. În numele guvernului unguresc declar arestat întregul Comitet Național al românilor. Nimenea nu mișcă, altfel tragem!

Patru gardiști se postează cu baionete gata de atac în ușă.

POPA PĂCALĂ

Înaltă adunare, eu încă n-am împlinit patruzeci de ani! Trăiască Iancu!

10

ȘIMON

Cine strigă — trăiască împăratul!? Nu mai este împărat! Nu mai este decît un guvern unguresc. Aici noi suntem stăpîni, noi ungurii, nu împăratul!

UN MOȘNEAG

15 Nici eu n-am împlinit încă patruzeci de ani!

TOȚI MEMBRII

cu hotărîre și dintr-o dată

Trăiască Iancu!

20 Se ridică toți dintr-o dată cu ochii țintă la Șimon. Gardiștii întind baionetele gata de atac, stau toți așa încremeniți.

### TABLOUL III

Într-o șură, într-un sat, nu departe de Cluj. Octomvrie.

#### SCENA I

5 Iancu, locotenentul Grätze, vreo cițiva gardiști unguri, între cară Ianoș, Șimon, Ghiuri și Ianoș, un ajutor.

IANCU

trezind cu ajutorul prin fața gardiștilor dezarmați.

AJUTORUL

10 Întiul, al doilea și al treilea au împușcat tot ce le-au căzut în mini, bătrini, femei și copii.

IANCU

Vor ispăși!

AJUTORUL

15 I-a apucat beția prafului de pușcă. Se spune: dinte pentru dinte, dar eu nu sunt de părere. Nici un popă nu cuminecă un om beat. Trebuie să fim cu cruțare la gloanțe.

IANCU

arătind spre al patrulea

Dar ăsta?

20

AJUTORUL

Să spună el, că s-arată foarte viteaz!

GHIURI

Eu mi-am făcut numai datoria, n-am împușcat decit un cîne.

IANCU

Cu alte cuvinte — hingher! Dar ai fost laș, că l-ai împușcat pe la spate, iar cînele, cum îi zici și dacă te cunosc, a fost un rumân!

5

GHIURI

Președintele Comitetului Național!

AJUTORUL

sare să-i tragă o palmă.

IANCU

10

îi prinde mina

Nu!

Se uită la întreg șirul

15 Ianoș, Ghiuri, Șimon și încă o dată Ianoș, evangheliștii sfintului Naiba! Aveți piciorul repede, n-am ce să zic. Cînd la Abrud, cînd la Sibiu, cînd la Turda. Ha! Tot pe urmele Iancului! Dar v-ați repezit în prăpastie! Cîtă ură, Doamne! Și pentru ce? Fiindcă vrem și noi rumânii un petec de cer deasupra noastră!

Către Ajutor

20 Luați-i de-aici! Cumpăniți-le voi pedepsele, după legea ungurească, să le fie pe plac și să nu mai cirtească gurile strîmbe că nu li se împlinesc poftete. Mi-e teamă să nu fiu înfrînt de judecățile pe care trebuie să le fac și să le rostesc la fiecare pas.

25

Ajutorul pleacă cu gardiștii dezarmați.

SCENA II

Iancu, Grätze

GRATZE

30 Căpitane, domnule prefect, o cunună de fapte ai cules în trei săptămîni. De la Abrud la Aiud, de la Aiud la Turda, de la Turda la Cluj și mai departe. Cu cetele de moți ai dezarmat într-un iureș toate gărzile ungurești care țineau sub teroare și foc Ardealul. Totul se datorește bărbăției unuia singur.

IANCU

Cu incuviințarea dumatile, totul se datorește priceperii bunului meu sfetnic militar.

Îl bate pe umăr

5 Despre faptele moșilor mi-ar plăcea s-auză însuși împăratul. Să afle Majestatea sa că are o strajă în răsărit. Atita vreau! Celelalte mi-s floare la ureche.

Ajutorul vine cu un moș, pe nume Ilie.

SCENA III

10 Aceiași, Ajutorul, Ilie

AJUTORUL

Domnule prefect, aista-i Ilie, de care ați întreat și care s-a străduit cu osebite în luptele de la Huedin.

IANCU

15 Care Ilie, mă?

AJUTORUL

Ăl cu tunul.

IANCU

20 A, da! Zi așa, Ilie, i-ai băgat în răcori și i-ai micșorat cu un tun.

ILIE

uitindu-se luminos la Iancu

25 Măria ta, iacă făcui și eu ce putui, că numa o dată trăim. Da' tunu' nu era mare, că altfel nu l-aș hi putut căra. N-avea țeava mult mai groasă ca un tulnic de-a' nost'. Mă gindeam — iacă noi nu prea avem tunuri, cum ar hi să le fur unu' s-ajungem și noi în rindu' oamenilor — și l-am furat în toiu' luptei. Ardea încă țeava de bătaie cind l-am luat subsuoară.

IANCU

30 Ilie, fapta ta e vrednică de toată lauda, nu trebuie să ți-o micșorezi. Tunul era tun de-a binelea. Te voi da drept pildă cetelor și vreau să te fericim și cu o răsplată.

ILIE

5 Laudă îți dăm noi, Măria ta, în irima noastră. Cît despre mine — ce să doresc? Că dorința cea mai mare îmi era să te văd așa cum te văd și să mă lași să cînt o dată din fluieru' aiela.

Arată spre briul lui Iancu.

IANCU

zîmbind

10 Noi credeam să-ți facem loc de așezare statornică aici, pe moșia contelui Teleki, ăl de căuta doică pentru purcei.

ILIE

De ce, Măria ta, că doar nu m-am deșelat eu de povara isprăvii ca să rămie contele pe drumuri. Mai este vreme de praznic.

15

IANCU

își scoate fluierul și i-l dă

Ia-l, Ilie, ți-l dau ție. Să cînți fetelor din sat. Nu numai pentru o dată. Ține-l!

ILIE

20

ia fluierul

Pe ălea le bucur cu ce-a lăsat Dumnezeu, mai puțin cu cîntecu'. Da' altceva aș vrea, Măria ta.

IANCU

Zi, Ilie!

25

ILIE

Măria ta, să mă ierți, da' n-am încotro, că mă tot îndeamnă irima să mai întreb ceva.

IANCU

Întreabă, Ilie!

30

ILIE

Măria ta, nu mă pot deloc dumiri. Stau în lumina Măriei tale și nu înțeleg. Că nu știu cum vine aia cu pasărea — o cu

vultur' de pe munte. Spun oamenii că n-ai hi născut de  
muier, ci făcut din vultur. Dacă n-ar hi fetele care tot cîntă:  
în pădure toate păsările dorm, numai una n-are somn, cată  
să se facă om! — aş zice şi eu: iac-aşa, vorbe.

5

IANCU

Uriaş pe din afară, copil pe dinăuntru. Tu furi subsuoară  
un tun aprins din tabăra ungurească şi crezi în poveşti scor-  
nite pentru nevirstnici. Măi, pruncule, eu sunt din Vidra de  
Sus şi am avut mamă, mamă cu meserie de mamă, mamă  
cum se cade. Tata trăieşte încă, tot în Vidra. Şi cînd se  
gîndeşte la mine şi-adună lăcrămile în năframă, cum adună  
popa fărimiturile de prescură. Uită-te la mine, Ilie. Seamăn  
eu a vultur?

15

ILIE

hotărit

Sameni!

IANCU

Măi Ilie, tu eşti ficior cu mintea întregă. Spune fetelor  
să se astîmpere, că de-ajung pe mîna mea le frîng şoldurile,  
de-or vedea atunci aieva tot vulturi!

20

ILIE

Di asta mă pot îngriji şi eu, Măria ta.

IANCU

rîde

25

Numai să nu-ţi ieşi din cuvînt.  
Îi întinde mîna. Ilie i-o pupă şi pleacă cu Ajutorul.

SCENA IV

Iancu, Gratze

GRATZE

30

Încă n-ai implinit douăzeci şi cinci de ani, domnule pre-  
fect, şi ai intrat în legendă. Alţii se căznesc optzeci de ani  
şi nu intră nici măcar în istorie.

240

IANCU

Legendele sunt morminte. Eu nu sunt încă la capătul  
drumului. Unde prind o legendă, o calc şi o deschid ca un  
mormînt, să iasă din el căpitanul cel viu, cu moartea pre  
moarte călcînd!

5

Intră locotenentul Schuler.

SCENA V

Aceiaşi, Schuler

SCHULER

10

Domnul prefect Iancu?

IANCU

Cu ce vă putem sluji?

SCHULER

Locotenentul Schuler, trimis de comandantul trupelor  
imperiale, generalul Puchner, de la Sibiu.

15

Salută pe locotenentul Gratze

Domn general Puchner ţine să vă mulţumească din toată  
inima pentru ajutorul dat trupelor imperiale împotriva răscu-  
laţilor unguri.

20

GRATZE

Domnule locotenent, în cele rostite s-a strecurat cred o  
mică greşeală de informaţie. Domnul prefect Iancu a călcat  
şi a zdrobit singur cuiburile de viespi. Trupele imperiale  
n-au fost decît un slab ajutor pentru domnul prefect Iancu.

25

SCHULER

Ciudat, ciudat — şi aproape de necrezut. Dar dac-o spui  
dumneata, domnule locotenent, nu ne rămîne decît s-o luăm  
la cunoştinţă. Voi raporta. Totuşi — faptele aparţin tre-  
cutului, sunt deci fără importanţă. Ardealul a fost curăţit  
de răsculaţi şi de toate cuiburile de nelinişte. Pentru paci-  
ficarea ţării trebuie ac' dezarmaţi şi moşii. La dezarmarea  
lor se va proceda numaidecît şi chiar în acest loc.

30

241



IANCU

se uită uluit la Grätze

5 Domnule locotenent, generalul Puchner a rostit chipul o dorință, dar mă îndoiesc că a putut să întrebuițeze cuvântul „dezarmare“. Fiindcă nu-mi închipui că generalul ține să supere niște oameni care oricum s-au învrednicit de altceva.

SCHULER

10 Domnule prefect Iancu, nu pot îngădui să fiu bănuit că acord un înțeles greșit misiunii ce mi s-a dat. Generalul Puchner nu dorește, ci poruncește. Întia fază a pacificării e încheiată. Acum urmează a doua: dezarmarea moșilor!

IANCU

15 Trebuie să fie la mijloc o neînțelegere.— Nu se poate ca noi, după ce am înfrint pe rebeli, să fim împinși în rindul lor, chiar în clipa când ajunserăm să răsuflăm puțin. Situația în care suntem puși —

SCHULER

20 Situația e destul de limpede. Vi se dă prilejul să arătați dacă sunteți și dumneavoastră niște simpli rebeli sau oameni ai bunelor rânduiri.

IANCU

25 Domnule locotenent, prin felul cum vorbiți, mă faceți în adevăr să cred că vă înțelegeți greșit însărcinarea. Cel puțin prin tonul — ce-l întrebuițați.

SCHULER

Sunt ofițer al armatei imperiale. Decorat de cinci ori și propus pentru ordinul Mariei Tereza.

IANCU

30 Vă felicit pentru simbria sunătoare și prea meritată ce o veți dobîndi în calitate de cavaler al ordinului ce vă stă în vedere, dar — nu — vom — dezarma!!

SCHULER

Rebel?

IANCU

5 Socotiți-mă rebel, socotiți-mă tot ce poftiți. Nu mai am pielea prea subțire și am cîștigat îndeajuns obișnuința de a mă vedea bănuit de oameni cărora nu le-am voit decît binele.

SCHULER

Generalul nu discută, ci poruncește!

IANCU

10 Eu nu sunt sluga generalului, fiindcă nu sunt sluga nimănui. Cu generalul sunt dispus să colaborez, dar nu pot să primesc porunci din partea dumisale. Eu nu sunt răspunzător decît împăratului și mie. Iar pe împăratul îl apăr din al meu indemn, așa cum cred eu că trebuie să-l apăr. Noi nu ne simțim decît strajă luptătoare!

SCHULER

15 V-ați făcut datoria. Tot ce trece dincolo de datorie înseamnă rebeliune.

IANCU

20 Atunci rebeliune e tot ce-i suflet și făptuire frumoasă! Atunci rebeliune e și avîntul spre lumină, apetitul morții, dragostea de țară și patima înălțimilor. Dacă tot ce trece dincolo de datorie înseamnă rebeliune, atunci vă rog să cunoașteți că noi ne-am hotărît pentru împăratul nu din simplă datorie, ci din duhul libertății și al rebeliunii!

SCHULER

mai domol

25 Ce vreți, domnule prefect? În împărăție e liniște de-acum. S-au întors apele în matcă, oamenii se-ntorc la vetre. Nu se poate îngădui să rămînă în Munții Apuseni un popor întreg — înarmat! Ce vreți? Foc fără moarte — vreți să fiți? Stat în stat?

IANCU

Generalul vede stările cu o seninătate fără strop de răspundere!

Îmi dați voie să presupunem că un general înțelege mai bine situația decît ar putea vreodată un tînăr avocat. Ori-care ar fi el!

5

IANCU

Domnule locotenent, îmi dați și mie voie să răspund că pînă acum n-am avut cîntea de a ne ciocni decît cu gîrzile ungurești. Ni s-a dat mulțumirea de a le fi dezarmat. Dar cu atîta credeți că i-am dezbărat de năravuri? Va fi liniște cît ține puterea iernii. Peste cinci luni, dacâ generalul continuă să fie tot atît de înțelegător cum din nenorocire se arată prin trimisul său, Ardealul va fi invadat prin trei porți deodată de trupele ungurești. Revoluția ungurească abia dacâ a-nceput! Și dumneavoastră vă dați părerii că s-a și mîntuit. Eu nu vă întăresc. Judecați împrejurările cum vă ajută puterile și priceperea. E treaba dumneavoastră. De altfel, moții n-ar dezarma nici dacâ eu le-aș da această poruncă. Mergeți în fața lor, îndrăzniți, și strigați: moților, acu' fiți buni și dezarmați! Moților, așezați carabinele stîngen și întoarceți-vă la balmoș. Moților, preț de un veac ungerii nici nu vor mai visa să vă atace, dați puștile să le punem la fum! — Moții v-ar fluiera subt nas din frunză verde!

15

20

SCHULER

Foarte grav ce spuneți. Aceasta ar dovedi că moții nu sunt decît o ceată nedisciplinată și fără conducere.

25

IANCU

Cum sunt, cum nu sunt, acești nedisciplinați au salvat în împrejurări strigătoare cîntea generalului Puchner, prin fapte pe care vă faceți a le disprețui. Cumplit de nedisciplinate trebuie să fi fost trupele imperiale dacâ chiar și o turmă fără conducere ca a noastră a putut să împiedece dezastrul!

30

SCHULER

Nu sunt deloc inclinat să intru într-o dispută pentru care ar trebui să stăm pe trepte deopotrivă de înalte. Generalul e un erou despre care nu se poate spune că a fost „salvat“, cu atît mai puțin că a fost salvat de niște —

35

De cine — de niște? De ce nu vă spuneți gîndul pînă la capăt? De ce sporiți jîgnirea ce ne-o aduceți cu un cuvînt pe care nu-l roștiți? Domnule locotenent, noi n-am înroșit Arieșul și smircurile Mureșului cu singele nostru pentru slava împărăției ca să fim jîgniți și umiliți încă înaintea de ce s-au limpezit iarăși apele. Ne-am învrednicit de altă răsplată, nu de aceste alunecușuri printre vorbe de ocară și necuviinți. Generalul știe ce știe în adăpostul cetății lui, dar și Iancu știe ce știe, aici, sub cerul deschis. Generalul și-a arătat părerea, mi-o arăt și eu. Nu dezarmaz și-mi iau toată răspunderea. Va veni ceasul, turbure pentru noi toți, cînd generalul va înțelege împotrivirea mea.

5

10

15

SCHULER

Așa e totdeauna. Soarta aruncă omului funia pe după gît, și omul își face singur nodul.

IANCU

Așa e, dar nu știu cui i se va potrivi vorba aceasta. Să nu ne grăbim, ci să lăsăm timpului sarcina să ne-o arate. De va hotări timpul împotriva mea, iacă îmi dau cuvîntul că peste un an voi trimite generalului capul meu, să-l poarte în vîrf de țeapă prin Ardeal, să nu se mai ridice niciodată în împărăție un rebel ca mine. Și nici măcar nu cer generalului să facă același legămînt dacâ el ar greși. Eu pun totul în acest joc al sorții, el nu pune nimic!

20

25

SCHULER

Nu credeam să fiți atît de neînduplecat. Eram destul de mîndru de arta mea de a înmuia împotrivirile.

IANCU

30

Nădărduiesc ca aceasta să nu vă împiedice de a deveni cavaler al ordinului Maria Tereza.

SCHULER

se inclină și pleacă.

## SCENA VI

Iancu, Gratze

GRATZE

Imi plăcu, domnule Iancu.

5

IANCU

Și mie, dar să vedem cum o să-i placă generalului.

Se duce în poartă, strigă

Tribunii!

Intră câțiva tribuni, între ei câțiva popi

10

## SCENA VII

Aceiași, tribunii

IANCU

vine în fața lor

15 Tribuni! Nu știu pe ce răboj se înseamnă faptele singelui. Pe răbojul iadului sau pe răbojul cerului? Sigur e că voi l-ați umplut cu semne care nu se mai șterg. Ci aici pe pământ faptele noastre nu mai sunt, fiindcă toate sunt acum ale trecutului. Este numai ceea ce vine! Timp de veselie nu avem, nici de veselie, nici de somn! Treji trebuie să fim, treji și  
20 limpezi, ca pe drumul Judecării din urmă! La primăvară, când puhoaietele se vor urni la vale, ungerii se vor îndemna la deal. Și nu tăvălugul și roțile de apă îi vor opri, ci — voi! Tu, Dionisie, stavilă la Bucium, tu, Probu, piatră de hotar la Măgina, tu, Bistran, stincă la Bistra, tu, Bucur, frunte la  
25 Cricău! Vă dau în grijă cheile munților! Cine îndrăznește să se ia de piept cu munții și cu popii — poftescă! Nu ne facem spaimă de oaspeți!

TRIBUNII

Să mergem!

30

Pleacă toți.

## TABLOUL I

5 Nouă luni mai târziu. O odaie în casa unui popă, într-un sat nu departe de Abrud. Vară. La masă Iancu și Gratze studiază o hartă. În prag popa Păcală se uită în zare prin ușa deschisă.

## SCENA I

Iancu, Gratze, Popa Păcală

GRATZE

Stegulețe în toate cheile.

10

Împunge un steguleț pe hartă

Hatvani a ocupat cu trupele sale toate intrările în munți.

IANCU

15 Popa Groza trebuie să ocupe Măgura Zlatnei. De-acolo le putem cădea în spate. Să învețe ungerii ce înseamnă „măcinișul“ între două chei. La Abrud le aplicăm „foarfecele“, la Bucium „broboada“, la Turda „viscolul“. Arta de război a moților.

Către popa Păcală

Ce stai, părinte Păcală, tot în prag?

20

POPA PĂCALĂ

25 Iacă mă uit, poate-a mai nimeri cineva. Eu n-am uitat ce-ai spus atunci la Sibiu, c-o să ne primești cu brațele deschise dacă s-a întoarce soarta. Nu s-a fost trecut un an și vorba s-a împlinit. Numai eu scăpai. Eu sunt Comitetul Național, singura intrupare!

IANCU

Las' că nu e rău că ne-a mai rămas un pic de sămânță de Comitet Național — pentru vremuri mai prielnice.

POPA PĂCALĂ

N-a fi rău, Iancule fiule, dar mai bine m-ai face popă în Vidra de Sus.

IANCU

5 Eu te-aș face părinte, da' ce-a zice vlădica?

POPA PĂCALĂ

Vlădica? Da' vlădica unde-i? Fiule Iancule, astăzi tu ne ești de toate: tată, căpitan și vlădică!

GRATZE

10 Părinte, acum trebuie să facem mai întâi călugăr pe generalul Hatvani. Pe urmă avem timp să-ți căutăm și dumitale o parohie.

IANCU

Ia vezi, părinte, vine Dragoș sau nu vine?

15

POPA PĂCALĂ

Și ce? Vrei să-l primești? Pe Dragoș?

IANCU

De ce nu?

POPA PĂCALĂ

20 Știm noi — ce ou clocește Dragoș subsuoară?

IANCU

La asta nu m-am gândit — dar să-mi iau seama!  
Popa Păcală pleacă.

SCENA II

25

Iancu, Gratze

GRATZE

Ne înconjoară Koșut de o parte cu armata lui Hatvani, ne trimite Koșut de altă parte pe Dragoș — solie —

IANCU

se ridică, se uită pe fereastră

Minunată zi! Îți pare rău s-o pătezi cu singe și s-o zgudui cu pocnete de plumb. Uite măgurile, domnule locotenent.

5 Fac înălțimile nuntă cu cerul. Acolo, după cele din urmă muchi, stau la pindă moșii cu infrigurare, arhangheli — cu mămăliga în traistă și cu opincile-n pietriș de aur.

Se întoarce

Avui dreptate, domnule locotenent? Cite luni au trecut?  
10 Nici nouă, și văile Ardealului au și fost cuprinse de trupele ungurești. Oștile imperiale împrăștiate și înfrinte pretutindeni. Generalii au fugit care-n-cotro — lăsând în urma lor un gol în istorie. Cine ar mai ține aprins focul pentru împărăție dacă nu ne-am fi păstrat cumpătul noi, neatinși, aici în cetatea fără ziduri?  
15

Se duce iar la fereastră

Cîteodată mă uit de sus de tot peste mături și visez cu ochii deschiși. Mai ales în dimineți de toamnă. Se văd atunci munții de la miazănoapte cu poienile fără prihană, în vale Mureșul și Tirnavele, iar în față Negoiul, cu întâia zăpadă. Vorbesc munții și vorbesc apele. Își trimit povești și visează  
20 mărire. Toți mocanii și toți rumânii sunt pătrunși de-un singur duh! Răsfirați cum sunt, i-aș vrea strinși într-o singură țară, cu chingile tari, în slujba luminei și spre slava împărăției! Mume puternice să nască viitorul!  
25

Intră Ajutorul.

AJUTORUL

A sosit domnul Dragoș.

GRATZE

30 N-aș vrea să fiu de față. Voi face în răstimp o inspecție pe mături.

IANCU

Poftească domnul Dragoș!

Gratze și Ajutorul ies, intră Dragoș.

SCENA III

Iancu, Dragoș

DRAGOȘ

Sunt aici, domnule Iancu!

și întinde mâna.

IANCU

Noroc, domnule Dragoș. Noroc precum ți-e inima cu care vii.

DRAGOȘ

Dacă mi-ar fi norocul numai a zecea parte precum mi-e inima de deschisă, aș pleca mulțumit. — Ți-aduc un prieten, domnule Iancu.

IANCU

A, nu veniși singur! Să-l poftim înăuntru!

DRAGOȘ

Acel prieten al dumitale — sunt eu sau, mai bine, ace prieten doresc să-ți fiu eu!

IANCU

Îți închipui că poți fi prieten și cu mine, și cu celălalt în același ceas? Asta-i ca și cum ai vrea să te închini soarelui la miez de noapte! Ai sosit aci, dar pe tălpi ai încă pământ de pe pustă și-n suflet un fleac de Dumnezeu unguresc!

DRAGOȘ

Oricum, domnule Iancu, stăm față în față — și desigur dumneata îți dai seama ca și mine că întâlnirea aceasta poate să însemne o întorsătură hotăritoare pentru lumea noastră de aici, adică pentru lumea noastră rumânească.

IANCU

Domnule Dragoș,

îl prinde de un nasture

nu-mi prea place haina ce-o porți. Vei spune că e croită după cea din urmă modă de la Buda, ci eu îți zic dumitale:

schimb-o! — În numele acestei lumi rumânești vorbesc eu. Dumneata vorbești în numele lui Koșut.

DRAGOȘ

Dar ca rumân!

IANCU

Aceasta rămîne să se vadă!

DRAGOȘ

Ții să-mi fii cu orice preț dușman, domnule Iancu?

IANCU

Eu dușmanul dumitale? Dușmanul dumitale e aici, arată cu degetul spre fruntea lui Dragoș sub fruntea aceasta!

I-arată un scaun, s-așază

Poftim!

DRAGOȘ

Cîtă vreme inima bate — singele apă nu se face. Rumâni suntem, și dumneata, și eu. C-am apucat unul un drum, și altul altu' — ține de soarta și dibuielile omului. Dar singele e de la Dumnezeu!

IANCU

Dacă singele e de la Dumnezeu și nu drojdie netrebnică — de ce Koșut îi pune cep și-l lasă să curgă fără omenie?

DRAGOȘ

Vreau să fiu puntea de înțelegere. Desparte-te de visuri, domnule Iancu, sau încearcă să te desparti — cel puțin pentru citva timp.

IANCU

Vorbești despre mine și despre visuri ca despre un oarecare și nevastă-sa. Să mă despart — cel puțin pentru citva timp! Pe șase luni, de pat și de masă! Ha! Ca să vedem ce-o mai fi pe urmă, adică — cum m-oi purta eu și cum s-o purta visul! — Dar mai înainte să lămurim altceva, domnule Dragoș: suntem în armistițiu sau nu?

DRAGOȘ

De ce atîta neîncredere? Ne trebuie citeodată și îndrăzneala cealaltă, a încrederii. Koșut și-a dat cuvîntul, și eu îl cred pe cuvînt. Nu se va încumeta nimenea să calce ordinul.

5

IANCU

Cuvîntul adus de altul, fără semnătură, nu-i cheazășie. Cuvîntul spus — nu e de piatră.

DRAGOȘ

10 Cuvîntul nu. Dar nu sunt eu indestulitoare garanție, eu care mă găsesc nu ca o simplă semnătură, ci cu viață și-os, în minile voastre? Domnule Iancu, Koșut vrea pace!

IANCU

Pax hungarica!

DRAGOȘ

15 Depuneți armele, și aveți pace, pace cinstită pentru oricine, și amnestie!

IANCU

sare

20 Aud? Să depunem armele? La picioarele cui? Armele se depun, după cît știu, la picioarele unui învingător. Unde-i învingătorul? Se sfiește să se arate? Amnestie îmbie Koșut? Amnestie pentru cine? După un an de lupte, în care norocul nu ni s-a strîmbat, n-a prins încă de veste acest unгур încă-păținat că aici, în munți, e un popor care luptă cu un alt popor?! Armele dușmanului se iau în luptă dreaptă; poftescă Koșut să ni le ia! Iar amnestia poftescă Koșut s-o acorde hoților de cai de pe pustă!

DRAGOȘ

30 Domnule Iancu, sunteți incunjuțați de toate părțile. Nu trebuie să vă mai amăgiți!

IANCU

Bine, dar atunci de ce-ai mai ostenit pînă aici? De ce nu urmași sfatul răbdării încă douăzeci și patru de ceasuri,

pînă cînd voi cere eu să fiu primit în tabăra dumneavoastră? Ciudat lucru! Pe Koșut îl ard tălpile să ceară pace, și eu să depun armele!

DRAGOȘ

5

Dorim să ocolim o vărsare de sînge care nu-și mai are rostul și ar rămînea numai ca o vină înfricoșată deasupra noastră a tuturor.

IANCU

10 Cum îți inchipui că vom putea discuta pe acest temei? Să ia aminte berbecul profetic că nu mai departe decît acu trei luni trupele ungurești ale lui Kemeni au fost silite să se retragă în chip rușinos din cheile munților. Și aproape că nici nu se întîlniseră decît cu muieretul nostru și cu negurile. Căldarea fierbe, se va vedea pînă la urmă cine-și arde degetele. 15 Nu le-au fost destul stropii de sînge de-atunci? Vom ști face să plouă și cu găleata. A treia oară ungurii n-o să ne mai spurce zarea!

DRAGOȘ

20 Koșut e suflet mare. Vă dă cuvîntul că o dată pacea statornicită veți fi întru toate deopotrivă cu toți cetățenii!

IANCU

25 Da' știu. Vom fi deopotrivă cu toți cetățenii. Ne vom bucura de toată libertatea — de toată libertatea de-a vorbi ungurește. Ce ceas fericit! — Munții aceștia n-au zămislit pînă astăzi decît aur curat și sînge necorcit. Cum se face că în dumneata singele se-nsoară cu toate păcatele, domnule Dragoș? Cum se face că singele dumitale se bucură de orice haină de împrumut? Cînd Koșut a spus că în Ungaria Mare vor vorbi ungurește și pietrele — s-a stîrnit un murmur între popoare. — Numai poporul pietrelor n-a protestat. Numai pietrelor le e totuna ce limbă vorbesc, pietrelor și lui Dragoș! Pietrelor li se iartă, fiindcă sunt mute din fire. Cum rămîne însă cu dumneata?

DRAGOȘ

35

Eu nu mă ascund. Sunt împotriva dumitale, dar fără cursă. Domnule Iancu, ceva s-a așezat de-a curmezișul în

sufletul dumitale nobil, că nu mai înțelegi nici chemările,  
nici poruncile vremii! Deschide ferestrele, domnule Iancu!

IANCU

5 Pe mine nu mă tulbură, nu mă scot din țitini și nu mă  
amețesc vorbele mari culese fără judecată din patru zări.  
Eu cunosc năcazurile care se îmbulzesc peste noi, aici — pe  
acest petic de lume.

DRAGOȘ

Atunci de ce te dai cu împărăția și cu reacțiunea?

10

IANCU

Cred în noua împărăție!

DRAGOȘ

15 Noua împărăție! Iată o vorbă negreșit și mai mare decît  
toate vorbele pentru care eu mă ostenesc, citeodată biruitor,  
citeodată zadarnic. Noua împărăție, spre care v-ați întors  
fața, nu-i aceea despre care în rugăciunea noastră de toate  
zilele zicem: Vie, Doamne, mpărăția ta! Împăratul o să te  
înșele, fără ca cineva să-l poată măcar osindi. Te îmbărbă-  
tează cu toate făgăduielile pînă are nevoie de dumneata.  
20 Pe urmă tace. Și pe urmă — uită! Uită nu fiindcă ar fi  
uităreț, ci fiindcă așa e slujba lui. Ticăloasă slujbă, domnule  
Iancu. Adu-ți numai aminte. De unul singur s-a pomenit  
ca de-o lumină între-mpărați, dar nici pe acela nu l-a ținut  
în picioare omenia, nici acela n-a fost destul de cinstit și  
25 destul de deprins cu cuvîntul dat ca să nu înșele pe Horia  
al nostru! L-a îndemnat împăratul la răscoală pe Horia  
împotriva domnilor pămîntului, pe urmă l-a dat fedeleș să  
fie tras pe roată. Cînd vîntul dă în vreascuri și în cetina  
brazilor, moșii mai zic și astăzi: Trosnesc oasele lui Horia!  
30 Ia aminte, Avram Iancu, umbra lui Horia — stă frîntă între  
noi și-ascultă. Dacă ar avea trup — ar vorbi!

IANCU

tace, apoi vădit tulburat

35 Nu, nu! Am luptat și lupt. Am crezut și cred. Împăratul  
e împăratul! Împăratul nu va uita! Nu va uita, fiindcă  
nimenea nu-și vrea sieși rău. Dacă împăratul ar uita — el  
ar înceta prin aceasta chiar de a mai fi împăratul!

DRAGOȘ

5 Domnule Iancu, te vei găsi odată în fața acelei cumplite  
virtuți împărătești. Te acuz că prăpădești singele rumânesc  
pentru o poartă închisă! Și-ți spun: aceasta nu se poate!  
5 Acum, cînd ceasul nou bate în lume, cu clopotele libertății,  
aceasta nu se mai poate! Voi sunteți lunaticii împărăției și  
robii somnului! Am venit să vă dezmeticesc! Domnule  
Iancu, vreau să vorbesc — moșilor!

IANCU

10 Suntem în fața unei table de joc sau în ajunul unei lupte?  
Să-mi slăbesc pozițiile numai ca să culeg laudele vrăjma-  
șului? Îmi ceri cam mult, domnule Dragoș! Aici nu petrecem  
de inimă rea, ca la circiumă, ci stăm cu inima strînsă în  
15 pragul încercării. Intrăm în ea cu puterile pe care ni le-au  
hărăzit soarta și împrejurările!

Se gîndește, ia pentru o clipă fluierul din briu și-și exprimă nehotă-  
rirea în cîteva tonuri de fluier.

DRAGOȘ

20 Fluierul acesta l-au auzit destul moșii, dă-mi voie să le  
cînt și eu o dată din fluierul lui Koșut!

IANCU

nu răspunde.

DRAGOȘ

25 Domnule Iancu, de ce nu răspunzi? E poporul cu dum-  
neata sau nu? Dacă e cu dumneata, de ce te temi?

IANCU

30 Trebuie să recunosc că ești foarte întreprinzător. Abia  
plecat de la Koșut, ai și sosit aici. Abia sosit, ai și hotărît.  
Vrei așadar să miști clopotele și inimile împotriva mea? Pe  
drumul acesta trebuie să fii cu oarecare băgare de seamă.  
E cam primejdios.

DRAGOȘ

Am cugetul curat.

IANCU

Domnule Dragoș, te întreb încă o dată: suntem în armistițiu sau nu suntem? Ai cuvîntul lui Koșut?

DRAGOȘ

5 Înțeleg să fiu bănuțit că vreau să fac pe calul troian în cetate, dar nu mă vei crede așa de bicisnic și de negîndit să vreau să fac pe măgarul troian în cetate! Fac eu așa tristă figură? Nu sunt în minile voastre?

IANCU

10 Domnule Dragoș, sunt gata să fac ce nu se cade și ce n-ar face nici un alt căpitan. Îți dau prilejul să vorbești, împotriva mea, norodului.

Iese în ușă

Ioane!

15

AJUTORUL

intrînd

Trăiți, domnule prefect!

IANCU

Doi cai!

20

AJUTORUL

Sunt zece în curte!

IANCU

Bun.

Ajutorul iese, intră popa Păcală.

25

SCENA VI

Iancu, Dragoș, Popa Păcală

POPA PĂCALĂ

30 Tată Iancule, n-am văzut pe nici un Dragoș. Poate s-a răzgîndit și nu mai vine. Sau poate văzîndu-mă s-a-ntors de teamă să nu-i fiu de nenoroc.— Mă întreb însă dacă voia cu adevărat să vie, că n-o fi el cu mîntea de totul tot luată de vilve ori de rusalii.

256

DRAGOȘ

Părinte, mă cheamă Ion Dragoș.

POPA PĂCALĂ

5 Și nu ți-e neplăcut că te cheamă Ion Dragoș? Mie mi-ar fi foarte neplăcut să mă cheme Ion Dragoș!

IANCU

Domnul Dragoș va vorbi astăzi poporului. După-amiază e mare adunare la Cîmpeni.

DRAGOȘ

10 Îți mulțumesc, domnule Iancu. Ne despart drumurile, dar îmi scot pălăria pînă la pămînt în fața cavalerului!

Către popa Păcală

15 Unde ai învățat teologia, părinte? Patru semestre în codru și două la diavoli? Eu știu că popilor nu li se cuvine să pună mîna pe armă!

POPA PĂCALĂ

Astă a fost cîndva, acu s-au pornit alte canoane. Acu suflă vîntul din patru părți și ni s-a ales vlădică nou, care s cheamă Avram Iancu. Vlădică al plaiurilor și gorunilor.

20

DRAGOȘ

[către Iancu

25 Voi arăta norodului care sunt vrerile lui Koșut, capul statului și al patriei noastre. Nu se poate ca rumîni să nu se bucure că s-a ivit un om pe pămînt, un om care să ne scoată pe toți din tenebre!

POPA PĂCALĂ

se întoarce cu fața către perete.

IANCU

De ce te-ntorci, părinte?

30

POPA PĂCALĂ

Cînd este un mort în casă, se-ntorc oglinzile cu fața către perete. Așa-i obiceiul.

257



DRAGOȘ

5 Nu se poate ca rumânii să nu înțeleagă că nu este nici o pricină de luptă împotriva ungarilor, frații noștri megieși de totdeauna. Nu sunt eu rumân? Și n-am ajuns cu toate acestea deputat în dieta de la Peșta? M-a împiedicat oare graiul și chipul s-ajung ce-am ajuns?

către Iancu

10 Nu mă indoiesc că și dumneata vei purta în curind, cu aceeași mindrie, același titlu în același parlament al libertății. Deodată cu titlul, ți se acordă și dreptul la o stemă familiară!

IANCU

15 Eu — în parlament la Peșta? — Niciodată!! — Cît — privește stemele — noi moții avem toți una singură: ciubărul pe cîmp verde. Și ciubărul e destul de larg ca să-ncapă căpăținile tuturor rătăciților din țara democrației cu steme! — Mergem, domnule Dragoș? O luăm peste muchi. În două ceasuri suntem acolo.

Către popa Păcală

20 Părinte, spune, te rog, locotenentului Gratze c-am plecat cu domnul Dragoș la Cîmpeni, la tocmit de oameni. Spre scăpătatul soarelui mă întorc. Să-și potolească pușcașii. Cîtă vreme domnul Dragoș e între noi avem armistițiu. Să ne bucurăm, că nu știm ce aduce celălalt ceas.

POPA PĂCALĂ

25

întoarce numai puțin capul

Să ne bucurăm, tată Iancule.

Iancu și Dragoș pleacă.

TABLOUL II

5 Casă la Cîmpeni. Odaie simplă, și alături — despărțit de zid — un pridvor înalt cu colonne de lemn. În fața pridvorului norod adunat; se văd numai capetele peste un gard. Ușa între odaie și pridvor. În odaie, Iancu și Gratze ascultă, prin ușa întredeschisă, la Dragoș, care din pridvor vorbește norodului. După-amiază de vară.

SCENA I

Dragoș, Iancu, Gratze, norod

DRAGOȘ

10

vorbește poporului, își șterge fruntea de sudoare

Buciumeni! Eu v-am vorbit. Nu știu pentru cine vă veți hotări! Dar atîta știu: stau în fața voastră ca un rumân cu inima curată!

Bea apă dintr-un pahar.

15

IANCU

Iar își laudă găvanul inimei! Curat și luminat — ca argintul strecurat!

GRATZE

20 Pesemne prin partea ceea îl inecă golul. Mă aștept în fiecare clipă să văd sărind un moț să-i smulgă masca de pe obraz, să-i răcorească puțin oratoria!

DRAGOȘ

Iubit popor, eu m-am ridicat din prostime. Fiu de țăran sunt și eu, fiu de rumân, iar astăzi deputat la Peșta.

25

UNUL

din norod

Plodul lui Koșut!

DRAGOȘ

Minciuni și zvonuri, zvonuri și minciuni umblă multe printre voi despre acel Koșut Laios, dar cine-l clatină? Mintea lui strălucește ca o lumină în veac. Că el s-ar lăcomi, zice-se, la sărăcia noastră. Că el vrea, vezi Doamne, nimicirea noastră și să ne strivească sub pinteni! Vedeți dumneavoastră, e nespus de ușor să scornești ocări chiar și pe seama stelelor, dar eu vin de la Koșut, cu care nu o dată am stat la un ulcior de Tokai și pe care nu-l știu numai din auzite. El m-a făcut deputat la Peșta, căci așa înțelege el să facă dreptate pentru toți și să ridice pe cei de jos. Iubit popor, eu cred că în limba ingerilor Koșut înseamnă libertate! Koșut e mintuirea noastră. Să strigăm cu toții: Trăiască Koșut!

15 Strigătul răsună în gol. Tăcere. Dar Dragoș nu-și pierde cumpătul.

Moți și buciumeni! Împăratul vă e nădejdea? Dar împăratul nici măcar nu-i om născut din muiere, ci om făcut! Făcut din cirpe și cu roțițe de ceasornic pe dinăuntru, ca să se miște și să vorbească ca păpușile de la panoramă! Împăratul făgăduiește la năcaz și uită când e la bine, fiindcă așa e el făcut — să făgăduiască și să uite. Altceva nici nu are de lucru!

UNUL

din norod

25 Bajocura aiasta n-o suferim!

NORODUL

Trăiască împăratul!

DRAGOȘ

Voi sunteți așa cum sunteți. Oamenii de suflet, chiar și atunci când sunteți în rătăcire.— Oamenii buni, oamenii de suflet — și nici nu s-ar putea altfel! Păcatul e numai că prea vă credeți orbește în căpeteniile ridicate de valul întâmplărilor! Că aceia vă tot suflă la ureche nădejdi fără temei. Ei sunt nemernicii, cei care vă tot poartă cu povești despre noua împărăție și minunile ei!

35

Bea apă.

IANCU

liniștit către Gratz

Cred că se schimbă vremea. Mă cam doare fluierul piciorului. Aseară a fost lună gulerată!

DRAGOȘ

5 Sunt trimis de la Buda să vă aduc vestea cea mai bună. O veste de aur pentru toată suflarea de față.

UNUL

10 Ne așteaptă raiul unguresc pe pământ și-o să fie cu mare tâmbălău. Poftim, domnilor, intrați! Cu sîrg, să nu rămîneți pe din afară, că se închid porți! ile!

DRAGOȘ

Vă veți bucura de-acu de-aceleași drepturi ca și grofii!

UNUL

15 De-acu copiii noștri o să-și sufle preacuratul nas numai în năframă!

ALTUL

20 C-a fi bine așa! Că pînă acu am fost egali cu grofii numai unde ne înfățișăm în pielea goală, la recrutare și în fața lui Dumnezeu!

DRAGOȘ

S-au purces alte vremuri.

UNUL

25 Numai de n-ar trebui să ne schimbăm și legea, și limba cum își schimbă grofii cămășile!

DRAGOȘ

30 Nerozie și zvon ticălos! Limba? Cine să ne-o ia? — Iar dacă ar fi să ne-o ia — să stăm drept și să judecăm tot așa — din parte-mi nu pricep ce-am pierde! Oamenii buni, sunteți voi creștini?

NORODUL

Suntem! Rumâni și creștini!

Atunci să ne-nțelegem oleacă. Dacă sunteți creștini, trebuie să vă și purtați precum creștinii, nu se cade numai s-o spuneți așa din lene și din învăț. E prea adevărat că de la 5 popii voștri nu prea aveți multe de prins! Că ei s-au păginit de-a binelea! Altfel n-ar pune mâna pe armă. Popii voștri și-ascut coasele de muchea bisericilor! Cum v-ar mai putea sluji drept pildă? — Moți și rumâni, imi spuserăți că sunteți creștini, vă aduceți atunci de bună seamă aminte și de 10 întimplarea că Dumnezeu a incurcat limbile în Babilon — ca pedeapsă și blestem pentru trufia omenească! Nu înseamnă oare întimplarea aceea — că limba adevărată a fost uitată? Limba adevărată nimenea n-o mai știe, iar toate limbile vorbite astăzi de noroade sunt din blestem! Așa 15 fiind și dacă toate limbile sunt din blestem, nu e totuna ce limbă vorbești? Nerod lucru și prea păcătos să-ți faci fală și trufie din ceea ce e blestemul lui Dumnezeu! Creștinilor adevărați le e totuna ce limbă vorbesc cită vreme sfinta limbă de la începutul începuturilor și așa a fost uitată lângă 20 turnul de veșnică spaimă și pomenire!

UNUL

se cațără de parmalicul pridvorului, se ține câteva clipe chiar în fața lui Dragoș, se zgâlțiește ca un drac

Te-ai strîmbat la noi — uite așa — hi! — Dragoș, zis 25 Inimă Putredă, te-ai îndurat mă rog să vii între noi să ne înveți învățătura despre blestemul graiului! Învățătura e înaltă ca turnul despre care te-ai rostit. Cum s-o ajungem și s-o pricepem? Dascăli ți-au fost tirfele de la Buda!

Norodul rîde.

30 ALTUL

Fie blestem limba noastră, noi ne închinăm blestemului! Sunt în lume și blesteme sfinte! Nu e sfintă munca și truda în sudoarea feții, nu e sfînt chinul facerii la mume?! Și toate astea nu sunt oare din blestem?! 35

UNUL

Sfîntă e limba, sfîntă e limba, sfîntă!

NORODUL

Trăiască împăratul! Trăiască Iancu!

Voi sunteți buciumeni tari de urechi și încăpățînați. Vă merge vestea din vreme. Mă duc să vorbesc dincolo, pe cealaltă tribună, albăcenilor. Aceia sunt mai înțelegători și s-or îndupleca! 5

Se opintește încă o dată

Buciumeni, pentru cea din urmă oară: depuneți armele, și dobîndiți în schimb tot ce inima dorește!

UNUL

10 Ieftin e raiul unguresc! O să dea griul pe cîmp cu spicul cit vrabia, cu paiul cit trestia!

ALTUL

Raiul lui Koșut! Cine-l cumpără? Cel mai ieftin rai! Dragoș a coborît pe treptele din fund, în mulțime; dispăre. S-aud 15 glasuri

Loc, loc! Să treacă isonarul lui Koșut, domnul deputat de Peșta!

UNUL

Își laudă marfa ca jidovul la iarmaroc.

20 Rîsete în norod. Norodul se împrăștie vorbind, apoi nu se mai vede.

## SCENA II

Iancu, Gratz

IANCU

25 Simpatîc om Dragoș. Păcat numai că nu prinde, fiind cam spin și rujan.

GRATZE

Necuratul, dac-ar avea chipul lui Dragoș, aș zice că e aproape mai frumos decît mă așteptam!

IANCU

30 I-am dat prilejul să se pătrunză de credința moților, și moților prilejul să vază un popîndău denaturat. A fost cu cîștig și de o parte, și de alta! S-aude ca un murmur vag glasul lui Dragoș, care vorbește de pe altă tribună, invizibilă.

Mai sunt vreo cinci tribune. Cuvintul său e molipsitor nevoie mare. Dacă-și va înmulți cu cinci izbînda, naiba va pleca tot numai cu sine însuși în brațe! Ha! Mare vrăjitor. A muls lapte din inima carului.

5 Erji apare cu capul în fereastra din stînga.

### SCENA III

Iancu, Gratze, Erji

ERJI

Domnule Iancu, Măria ta!

10 IANCU

Erji? Ce vînt te-aduse? Nu poți pe ușă — ca oamenii?

ERJI

Dumneata ieși pe ferestrele fetelor, de ce n-aș putea și eu să intru tot pe fereastră? Pe din față mă văd oamenii.

15 IANCU  
o ajută

Îmi întorci vizita, Bôji? M-așteptam să fii mai dreaptă la cîntar, să mi-o întorci noaptea!

Erji sare înăuntru.

20 Sau vrei să-ți plătesc vinu'?

ERJI

Iac', am venit!

IANCU

Mă bucur, Erji.

25 ERJI

Dă' acu Măria ta, domnule Iancu, mi-e cam rușine să ridic capu'!

IANCU

Rușine? De ce?

ERJI  
arată spre Gratze

Cine e domnu'?

IANCU

5 Un prieten. Nu trebuie să te sfiști. — Uite, domnule locotenent: Erji! — Ar putea să fie piersecă, din greșeală a fost botezată Erji.

ERJI

De la Abrud.

10

GRATZE

dă din cap surzînd

Trebuie să te-mpaci că stau aici, Erji, n-am pe unde să ies.

ERJI

Că nu mi-e de asta.

15

IANCU

Vin la noi din cealaltă tabără și alte chipuri. Țasta răscumpără pe al lui Dragoș. — Dar ce e, Erji? De ce așa mohorel, mohorel? Ți-au scos cîrciuma la licitație? Sau ești mîhnită fiindcă... A, înțeleg — zi tot fată mare?

20

ERJI

Acu mă pot și jura că nu mai sunt!

IANCU

Jură, Erji!

ERJI

25 M-am măritat!

IANCU

Văd. Te-ai mai împlinit puțin în șolduri.

ERJI  
se pipăie

30

Nu știi — poate. Da' nu-i din pricina ceea. Asta vine cu vremea.

IANCU

Numai luna se rotunjește — așa de tot, fără pricină, Erji.  
La fete e totdeauna din oarecare pricină.

O prinde de bărbie

5 Vasăzică, te-ai măritat. — Știi că-mi pare rău? — Cu cine?

ERJI

Cu moartea!

IANCU

10 Nu stărnești deloc îngrijorare cu bujorii tăi. Dar asta-i  
cu tîlc; — cu cine spuseși?

ERJI

Cu moartea Măriei tale — să fie cu iertare!

IANCU

15 S-ar face atunci că eu rămîn neînsurat, și nu mai mor  
niciodată!

ERJI

Nu Măria ta, dumneata nu! Dar de m-or prinde ungurii  
— s-a sîrșit — mor eu!

IANCU

20 Care va să zică te-ai stricat cu rubedeniile. Și de ce anume?

ERJI

Mi-e rușine să ridic capu'.

IANCU

25 Fericit bărbatul pe care-l vei plăcea, Erji. Tinăra ești,  
harnică ești, de ocara lumii încă nu te-ai făcut și nici ciupită  
de vărsat nu ești. Nu știu de ce ți-ar fi rușine să ridici capu'!  
Dacă vrei, ți-ți și oglinda!

ERJI

Măria ta, vin ungurii!

IANCU

tresare, dar se stăpînește

A, da. Și dintr-acolo vine că ți-e rușine?

ERJI

5 Dintr-acolo. Că e cu vicleșug și nu se cade să spui: e  
pace! — ca să ataci pe la spate. Hatvani a cuprins Abrudul.  
Să fi tot fost ceasul unu cînd mi-a intrat în ogradă roata  
de călărași, cu roiul de muște spurcate după ei.

GRATZE

sare

10

Nu minți, Erji?

ERJI

Dumneata sări cu vorba — și eu vă întreb ce vorbă-i  
asta?

15

GRATZE

Prin roiul de muște văd pe Dragoș. Ne-a tras neîmplinitul  
în cursă. Hatvani a pătruns cu trupele pînă-n piața Abru-  
dului, cu caii pînă-n biserici, și cu nerușinarea și mai departe,  
iar noi stăm aici să ascultăm cum ne catehizează Dragoș!

20

IANCU

apăsat și stăpînit către Gratze

Stai locului!

Prinde pe Erji de bărbie

25 Erji, tu ești fată cumsecade, și întrucît se poate spune  
despre o fată — o fată cu mintea întregă! Gîndește-te bine și  
cîntărește-ți vorbele! Nu ți s-a năzărit? Nici n-ai visat? Și  
nici nu te iei după vorbe aduse de vînt?

ERJI

N-am visat.

30

IANCU

Dar cum ai putut să treci dincoace de linie?

ERJI

Așa, pe furiș, și prin vama cucului.

GRATZE

Painjenul și-a țesut bine rețeaua. — Nu-i timp de pierdut!  
Să azvirlim poporului vestea!

IANCU

5

hotărit

Stai locului!

GRATZE

10 Dragoș măscăriciul înghite cuțite și scoate flăcări pe nas,  
iar oamenii cască gura la el, în loc să se îndemne toți pe  
creste și măguri!

IANCU

A nu se mișca zic!

GRATZE

Nu-ți dai seama, Iancule?

15

IANCU

Norodul l-ar sfîșia! Nu o veste, nu un cuvînt, un semn ar  
ajunge! Dragoș vorbește mulțimei cu încuviințarea mea!

GRATZE

20 N-a fost poftit, ci el a dorit! Și, după cum s-arată, totu  
a fost o cursă!

IANCU

25 O cursă — da. Dar din partea cui? A lui Dragoș, a lui  
Koșut? O cursă! O cursă în care în rîndul întii eu nu tre-  
buia să cad. Nu trebuia să mă-nduleese. De unde știm dacă  
Dragoș e cu adevărat vinovat? S-a căznit și el cum a putut,  
— a fost poate de bună-credință. Să-l las pradă furiei după ce  
i-am spus: haide, vorbește!?

GRATZE

30 Ai mai văzut sofiști de bună-credință? Nu, pe Dragoș  
l-am pătruns în întregime!

IANCU

Eu nu.

GRATZE

Ăsta-i Iancu! Iancu despre care se spune că e mai repede  
la fapte decît alții la hotăriri.

IANCU

5

Erji, să nădăjduim că ai salvat cu vestea ta un trădător  
trădat! Erji, tu ești fată drăguță, rămii aci, că altfel cine  
știe? — Ungurii n-o să-ți țină oglinda să te vezi cît ești de  
frumoasă! — Gratze, mergi, ia pe Dragoș de pe tribună,  
pleacă, ascunde-l! Pe urmă vom vedea!

10

Se aude un tulnic de alarmă.

Tulnicul de pe măguri. Tulnicul de alarmă! Nu dorm  
moșii! Erji, auzi? Tu ții la Iancu, dar nici moșii nu sunt  
robii somnului!

Alt tulnic, pe urmă altele.

15

UN GLAS

Vin ungurii!

Țipete în mulțime: Vin ungurii! — Norodul apare la pridvor: Iancule!  
Iancule!

GRATZE

20

iese.

SCENA IV

Iancu, Erji, norod

GLAS

Trădătorul, Dragoș trădătorul!

25

Urlete, țipete.

NORODUL

Vin ungurii!

GLAS

Moarte trădătorului! Moarte! Moarte!

30

Nou val de urlete.

IANCU

iese în pridvor

5 Buciumeni, grăbiți pe măguri! Închideți cheile munților!  
— Cîmpeni, la deal, pe creste! Să infringem încă o dată  
dușmanul.

GLAS

L-au omorît pe Dragoș!

GRATZE

vine spre Iancu

10 A fost prea târziu!

IANCU

Dragoș? Ucis?

Norodul din față tace.

15 Nu voi l-ați omorît! Ci Koșut! Ca să ne întindă o cursă,  
Koșut a trădat pe trădător. Pesemne n-a prea ținut la această  
pospăială de prietenie!

Toți cei care se văd, Iancu și Gratze pleacă, dispar. Se aude tumult,  
goană, ropot și tot mai departe strigătul: vin ungurii!

SCENA V

20

ERJI

singură în odaie

De câte ori stă să dea norocul peste mine începe rezbélul.

### TABLOUL III

Virf de măgură. Stînci. Locul de observație al lui Iancu. Iancu cu  
carabina în mînă se uită cînd în vale, cînd spre celelalte măguri. Gratze  
urmărește cu ocheanul luptele. Trei ajutoare: Ion, Gheorghe și Petre,  
5 stau întinși, nemișcați, cu puștile țintă în vale. Se aud vag, dar necurmat,  
pocnete de pușcă în depărtare, rar cite un tun.

### SCENA I

Iancu, Gratze, trei ajutoare, vestitori.

Vestitori vin, se duc.

10

ÎNȚIUL VESTITOR

vine din stînga

Căpitane, domnule prefect, batalionul unguresc virît cu  
botul porcesc în Zlatna a luat-o spre miazănoapte și bate  
spre curmătură!

15

IANCU

Nu e bună vestea, dar nici cea mai rea nu e.

ALT VESTITOR

vine din dreapta

20 Domnule Iancu, au ajuns la vadul Arieșului călărașii  
lui Hatvani Față-Lată!

IANCU

Și nu s-a umflat pârîul lui Sfarmă-Piatră — după po-  
runcă?

25

VESTITORUL

S-a umflat, Măria ta, parcă ar vrea riul să nască alt riu.  
Dar l-au trecut. Pe urmă l-au trecut înapoi. Și-acu stau un-  
gurii la cumpănă: să-l mai treacă o dată, să nu-l mai treacă?

IANCU

Alte vești?

VESTITORUL

5 Ciocănitorele numără zilele de când luptăm și se mută  
dincolo de Mureș.

IANCU

Înțeleg. Sunteți osteniți.

AL TREILEA VESTITOR

vine de după stînci

10 Măria ta, pe ungunii porniți spre Roșia i-am tăiat în  
două c-o jumătate de munte. S-a zăpăcit cumplit rima tăiată  
și se mira fiecare parte unde-a rămas jumătatea cealaltă!

IANCU

către vestitori

15 Lanțul trebuie sfărmat! Acu lovitură după lovitură,  
repezi și scurte, din stînga și din dreapta, pe cît se poate din  
laturi și pe neașteptate! Deseară aprindem ruguri pe măguri,  
să rămînă de pomină săptămîinile de foc!

AL TREILEA VESTITOR

20 Măria ta, de voi cădea cînd trec — să mi se puie —

se îneacă.

IANCU

Ce e?

AL TREILEA

25 Mă arde gitlejul, Măria ta. C-am trecut prin prisaca  
iadului. Mi s-a oprit un plumb subt coaste. Să mi se puie  
— Măria ta — sicriul pe-un taur — întins și legat — între  
coarne —

slăbește din genunchi

30 să intru — așa — Măria ta, în progadie. — Moartea s-a făcut  
harnică de tot.

Cade.

IANCU

35 Da, s-a făcut harnică slujnica asta nemernică! Slujnica  
vieții. E o jale! Și nu-i timp de jale!

Acopere mortul cu o manta.

Ceilalți doi vestitori pleacă.

SCENA II

Iancu, Gratze, cele trei ajutoare

GRATZE

se apropie de Iancu

5 Domnule Iancu —

IANCU

se uită lung unul la altul

De cite nopți nu mai dormim?

GRATZE

10 Aprigă mișcare pe cealaltă coamă. Viermuiesc în vale  
honvezii și husarii. Parcă s-a aprins în ei fierea pămîntului.

IANCU

lovește cu patul carabinei în pămînt

15 — Alte vești mai bune nu vin? — Pînă deseară s-alege  
într-un fel sau altul. Pe urmă avem răgaz de odihnă, o  
noapte — dacă e bine, o veșnicie — dacă e rău!

GRATZE

Oboseala e așa de mare că cere răscumpărare lungă. Ne-  
uităm cu jind la veșnicie.

IANCU

20

Sus capul, să vezi că-i răzbim, și la noapte mi-i spune  
că n-ai chef de dormit!

Se uită cu ocheanul

25 Uite, îi vezi? Colo subt pădure, în runcul de vale, se-  
ivesc fără grijă — dumnealor. Acolo intrăm în ei și le dăm  
lovitura. Acolo, în pădure, ascunși în scoarța gorunilor, stă  
la pîndă popa Groza cu voinicii lui!

Către întiul ajutor

Măi Ioane, tu știi cine-i Muma rumânilor?

30

AJUTORUL

se ridică, vine în fața lui Iancu

Muma-Pădurii, Măria ta!



IANCU

5 Muma-Pădurii, Ioane! Sfinta cu zbircituri și cu noduri  
ca salcia bătrână. Să nu mai injuri niciodată de Muma-  
Pădurii, că-i iei numele în deșert — ai înțeles, Ioane? Că de  
la Muma-Pădurii, paznica lemnului, sfinta ciuberelor, noro-  
cul morților, de la ea avem noi tot ce avem: eu fluierul, voi  
cetina și frunza verde, iar noi împreună — toate biruințele!  
Așa, Ioane, și acu în numele sfintei, fă șapte sărituri pînă-n  
10 pădurea de-alături, unde-i vedea pe popa Groza. Spune-i că  
Hatvani se încearcă la cheia lui! Să dea popa năvală asupra  
ungurului, și cînd s-a zăpăci ungurul ca un berbec lovit  
între coarne cu dosul săcurii să-i mai dea una cu toată  
puterea!

AJUTORUL

15 Intrăm în ei, Măria ta. Să ridă de ei toate pupezele din  
cîmpie.

Vrea să injure, își astupă gura

Muma-Pădurii! Îi facem chisăliță!

GRATZE

20 Și-i dregem cu smîntînă.

IANCU

Să se întindă miasma lor pînă unde s-a zămislit ura împo-  
triva noastră!

25 Ajutorul Ion pleacă sărînd; de după stînci apare un moț cu doi soli  
unguri, cu stegulețe albe în vârful baionetelor.

SCENA III

Iancu, Gratze, cele două ajutoare, moțul, doi soli unguri

MOȚUL

30 Măria ta, ungurașii aiștea au răzbit cu steag alb pînă în  
rîndurile noastre, dinspre miazăzi. Solie de la Hatvani.

IANCU

Ascult!

ÎNȚIUL SOL

Domnule Iancu, generalul Hatvani, învingător pretu-  
tindeni —

IANCU

5 De un an și mai bine tot de „învingători pretutindeni“  
aud. Precum vedeți însă, Iancu tot mai trăiește! Ficiori,  
ei nu sunt Koșut, lumina cerului pe pămînt! Dacă lui Hat-  
vani îi dă mina, să vă trimeată cu vestea aceasta îmbucu-  
rătoare la Koșut, nu la Iancu! Ați greșit poteca!

AL DOILEA SOL

10 Generalul Hatvani vă dă prilejul cel mai de pe urmă  
pentru o pace cinstită!

IANCU

15 Mă ia Hatvani cu binele! Și dracu s-a prefăcut odată  
într-o biserică pentru ca să nu fie trăsînit! Coboriți, vă rog,  
steagurile albe! Albul e pentru Hatvani culoare cu viclesug.  
După semnele albe el vrea să iscodească unde mă găsesc.  
Spuneți-i că am învățat ceva acu trei zile dela Dragoș.

Le smulge steagurile albe și le aruncă în noroi

20 Oricît de ușuratici am fi, nu cădem a doua oară în cursă!

ÎNȚIUL SOL

Hatvani vă propune o pace pentru nimenea rușinoasă!

IANCU

25 Iar condițiile, încă o dată și încă o dată, să depunem  
armele — nu-i așa?

AL DOILEA SOL

Numai atît cere generalul Hatvani.

IANCU

30 Hatvani e foarte generos. Cum? Numai atît? Dacă nu  
mă înșel atîta cerea și prin Dragoș înainte de încercarea  
puterilor.

ÎNȚIUL SOL

Domnule Iancu, să ne dați pe Dragoș!

IANCU

A-ha, asta-i a doua condiție.

ÎNȚIUL SOL

A doua!

5

IANCU

Ați venit să oferiți pace sau ați venit numai să-l luați pe Dragoș?

ÎNȚIUL SOL

Dacă nu voiți pacea, dați-ne cel puțin pe Dragoș.

10

IANCU

Cît de grijuliu se făcu dintr-o dată generalul Față-Lată. Aș avea aproape poftă să înroșesc în locul lui. Băieți, avem mărturie că Dragoș ne-a fost oaspe în vreme de armistițiu — și că s-a întors înainte de a se incheia armistițiu. Ne miră mult, foarte mult, că încă n-a ajuns în tabăra dumneavoastră. Sau pe Hatvani îl trudesce oarecari muștrări de cuget? Vedeți, ne e foarte greu să ajungem cu ochii în toate văile, dar dacă s-ar fi întimplat ca Dragoș să nu fi găsit încă drumul înapoi ne vom îngriji noi să i-l arătăm. Poate-a rătăcit puținel și prinde păstrăvi în ape tulburi, pe celălalt tărîm. Știți, avem și noi păstrăvi aici, în Munții Apuseni, dar sunt cam pătați cu singe. Cînd plecați, vă dau cițiva în urzici, să-i duceți plocon lui Koșut. Păstrăvi de la Iancu, domnule Koșut! Pătați cu singele lui Dragoș, dar nu din vina lui Iancu!

25

Cei doi soli se descopere.

Vă dau voie să vă acoperiți iarăși!

SOLII

se uită nedumeriți unul la altul, s-acoperă.

30

Împușcăturile se întesc dintr-o dată, în vale s-aude zvon prelung de luptă.

IANCU

Auziți? Asta-i popa Groza!

ÎNȚIUL SOL

35

Nu! Aștia-s ungurii, care dau asaltul!

276

AL DOILEA SOL

Koșut ingenunchează acum pe pustă!

ÎNȚIUL SOL

Mine va ingenunchea pe pămîntul lărgit al țării!

5

IANCU

Asta e. Pe pămîntul lărgit, că niciodată pămîntul ce-l aveți nu vă e destul. Voiți tot mai mult! Tot mai mult!

AL DOILEA SOL

Domnule Iancu — noi murim pentru un gînd.

10

IANCU

Gînd de pustă — fără hotar! Gîndul nu vă este casă. Noi murim pentru casă! Eu ingenunchez de un an aici, lîngă Arieș, sub furtună!

Un tun s-aude.

15

Tunul de pe Măgura moșului!

AL DOILEA SOL

Tunul de lîngă pod, îl cunosc după tusă!

IANCU

Iureșul moșilor!

20

ÎNȚIUL SOL

Pușcașii lui Hatvani!

GRATZE

se uită cu occeanul printre stînci în vale

Popa Groza îi pipăie la coaste!

25

IANCU

ridică din noroi cele două stegulețe, se duce la întiul sol, îi ia baioneta, îi dă stegulețul

30

Intr-acolo, spre miazănoapte, duce drumul la Cîmpeni. În piața de la Cîmpeni găsești capul lui Dragoș. Învește-l în cîrpa asta!

Se duce la al doilea sol, îi ia baioneta, îi dă stegulețul alb

277

5 Colo în vale, spre miazăzi, va cădea norocul generalului Hatvani. Învește-i norocul în cirpa asta. Duceți împreună lui Koșut capul lui Dragoș și norocul lui Hatvani și spuneți-i că Iancu e născut sub zodia Gemenilor. Vitejiei Iancu îi pune în față de două ori vitejia, fiecărui omor de două ori omorul, iar pusteii sălbatice îi opunem fapta și cîntecul singelui!

#### ÎNȚIUL SOL

pornește ca un lunatic spre miazănoapte.

#### AL DOILEA SOL

pleacă spre miazăzi, urmat de moș

Nu, nu, niciodată!

De acum zvonul din vale crește în valuri.

#### SCENA IV

15 Iancu, Gratze, cele două ajutoare

IANCU

ascultă, urmărește lupta după zvonuri și detunături.

GRATZE

se întinde pe stîncă, se uită cu ocheanul

20 Popa Groza cu cleștele de rădașcă! Acu-i zdrobim! Acu-i măcinăm! Nu mai scapă nici unul!

Din tumultul din vale parcă se deslușește strigătul: Împăratul! Împăratul! Iancu! Iancu!

IANCU

25 vrea să se uite prin ochean

Ha, un glonte mi-a sfărîmat ocheanul!

S-apropie de Gratze

Biruire încă o dată prin noi împăratul? — Dă-mi ocheanul!

GRATZE

30 nemișcat.

IANCU

N-auzi, Gratze?

GRATZE

nu se întoarce, pare a se uita prin ochean.

IANCU

s-apleacă, l-atinge, Gratze nu mai mișcă.

Gratze!

Îi scutură

5 Mort?

Se întoarce spre cele două ajutoare, Petre și Gheorghe, care tot timpul au stat întinși cu puștile țintă spre vale, gata de tragere

Petre, — Gheorghe! Gratze-i lovit în frunte.

Cele două ajutoare nu se mișcă.

10 Gheorghe, și tu? Mort?

Trece de la unul la celălalt, i-atinge

Petre, și tu — mort? — Se uită morții prin ochean? Stau morții gata de tragere?

În vale se face puțină liniște, apoi chiote.

15 Ascultă, Gratze, încă un iureș în vale! Încă unul! Gratze, strigă și tu, strigă și tu! — Să se uște de vînt cel ce a pofțit vînt! Să piară de foc cel ce s-a dat focului! Să se prăbușească de fier cel ce slujește fierului! Gratze, săptămîni de foc veniră peste noi, dar nu pe noi ne ceartă clopotele!

20 Spre Gheorghe

Gheorghe, nu noi am dorit să se întunece cerul și să se frămînte noroadele. Nu noi am dorit să cadă la pămînt făptura omului, nici să muște muntele de durere! Nu noi am dorit să plutească morții pe riuri! Nu noi am dorit!

25 Spre Petre

Petre, săraci, noi n-am rivnit la belșugul celuiilalt. Flăminzi, noi n-am rivnit la pînea aproapelui! Noi ne apărăm numai ograda și sufletul și graiul și oasele și vecernia și utrenia și pe muma pămîntului!

30 Ascultă tulburat

35 Încă un pocnet! Încă unul și încă unul! Te sărut, Gratze, cu gura și cu inima. Pe frunte și pe mini. Gheorghe, unde ești? Petre, unde-ai rămas? Deschide, Doamne, noua împărăție, curată ca floarea dimineții, nepieritoare ca sămînța vieții!

Face un pas, din vale se aud chiote de biruință.

Află, tată, acolo unde ești, în Vidra de Sus, că ne-am sporit sufletul c-o nouă biruință!

## TABLOUL I

5 Trei ani mai târziu. În Vidra de Sus. Casa părintească a lui Iancu. O odaie. La masă Iancu, îmbătrinit prea devreme, slăbit și ars de-un foc lăuntric; în fața lui, tata lui Iancu — un moș.

## SCENA I

Iancu, Tata lui Iancu

IANCU

10 Trebuie să mai încerc și asta. Să vindem ce mai avem, să vindem casa!

TATA

15 Degeaba, dragu' tatii. Cine a cules foloasele? Și cine ponoasele? Știi — umbra într-o zi, mai ieri-alaltăieri, norocul pe uliță. Căuta numărul unei case. I-am zis: poftim, Măria ta, intră! — Și-atunci s-a spart ca o bășică de săpun. Ala era norocu' nostru!

IANCU

20 Nu, tată, nu pot să fiu înșelat. Că dac-aș fi, ce rost a avut totul? Învinge pe pământ zodia dobitocului din coteț? Se ridică, tată, morții împotriva mea — și eu am luptat cu ungerii și i-am zdrobit, dar cu morții cine să lupte?! Împăratul întirzie, nu se poate să mă înșele. În ce lume strîmbă, scrintită și scilciată trăim dacă împăratul înșeală?

TATA

25 Dac-aș găsi numai cea mai mică sămînță de nădejde, aș zice: treacă-meargă. Unde s-au dus atîtea —

IANCU

Să vindem casa, tată. Dacă nu încerc și asta mi se pare că m-aș îneca la mal. Că eu știu — că suntem aproape de mal.

5

TATA

10 Așa ai crezut totdeauna și pentru aiest mal ți-ai jertfit tinerețea și sufletul. Prin cine a biruit împăratul pe ungerii? Prin tine! Aiasta rămîne. Aiasta nu se poate tăgădui. Chiar dacă împăratul tace amu, chiar dacă ne-a dat uitării. Aiasta stă, că prin tine, băiatul de la Vidra, împăratul și-a mîntuit tronul. Făgăduieli am dobîndit cu mare belșug, așteptăm de trei ani împlinirea. Dar parcă n-am fi fost niciodată. Cu ungerii s-a împăcat și i-a așezat în drepturile lor cele nouă. Dar noi parcă n-am fi. Mai rău: împăratul vrea să fie lăsat în pace și, fără să clipească măcar, ne-a aruncat, 15 oase de ros, vrăjmașilor lui de ieri.

IANCU

20 Tată, sună clopotele în tot Ardealul că trece împăratul. E rău sfătuit de netrebnicii din preajma lui. Cînd a vedea va înțelege. Nu trebuie decît să-l aducem în împrejurarea de a vedea. Prilejul ni se înfățișează cum numai o dată într-o sută de ani. Să facem tot ce numai se poate să se abată și prin munții noștri. Aici va fi spre binele nostru, chiar de n-ar fi decît să deschidă o dată ochii. Nu se poate să nu 25 vază, oricît sfteticii i-ar tulbura oglinda suflînd-o cu aburi de venin! Povestea amară pentru care ne-am cheltuit cu totul e scrisă aici pe stînci și pe mături. Tată, tu m-ai crescut credincios. Tată, eu tot mai cred. Eu cred că omul e bun, din grația firei bun și recunoscător, aceasta cu atît mai mult 30 cînd omul prin orînduire de sus e și împărat. Voi încerca să vorbesc cu el.

TATA

35 Mie mi se arată că împăratul știe totul foarte bine, dar nu mișcă fiindcă așa-i cad treburile și așa-i vine bine lui. Cu ochii pieziși de pe pustă s-a împăcat. Noi rumânii suntem spatele care nu-l doare pe împăratul. După ce-i vorbi cu el, noi tot aiasta rămînem. Că de-un spate care să nu-l doară are și el nevoie.

IANCU

Atita chingă i-a mai rămas inimei. N-o tăia, tată, n-o tăia! Vreau să vie împăratul în munți. Vreau să fie primit împăratul la Cîmpeni. La fiecare cot de drum să i se pună  
5 pe tipsie faptele locului. Să vază piatra unde am făcut să se împlinească scriptura lui Koșut. Să vază unde-a căzut capul unuia pe nume Dragoș Inimă-Putredă, să vază unde Hatvani Față-Lată și-a cules steaua vieții din noroi! Sosit aici, împăratul nu se poate să nu mă primească, că mărturie stau aici  
10 și apa, și frunza pentru Iancu. Și dacă mă primește nu se poate să nu mă auză. Că om e și el. Și cel din urmă om de-ar fi, tot s-ar cutremura de nedreptatea sub care ne zvircolim, fără vaiet și cu dinții strînși.

TATA

15 Pe tine nu te vindecă nici o dezamăgire! Pe tine nu te vindecă nimic.

IANCU

Tată, eu cred. Eu cred în el. Tată, sunt bolnav de toate faptele. Sunt ca un pom plin și părăsit. Îmi simt brațele  
20 obosite de greutatea sfintelor fapte și suferinți. Pentru slava împărăției și pentru dreptatea noastră am înflorit și-am rodit. Ajută-mă, tată, s-aducem pe împăratul! Vreau să stau în fața lui — vreau să-mi atingă el crengile și, dacă l-ar bucura, să mă scuture!

25

TATA

Pentru alaiul ce s-ar face să pună toți moșii un pic de umăr — de ce nu? Sărbarea și bucuria nu e numai pentru noi, ci pentru toți!

IANCU

30 Nu mai pot să aștept de la nimenea — nimic! Fiecare casă un fiu, și mai mulți, mi-a dat. S-a irosit singele. S-au mistuit sufletele. Iar nădejdea fiecăruia era atunci mare. Astăzi nădejdea, unde nu e stinsă, abia de mai pilpie. Cum  
35 aș mai putea să cer ceva? Nu, nu pot. Vreau să fac totul eu. Vreau să merg. Vreau să merg pînă la capătul drumului. Trebuie! Trebuie să mă duc pînă la capăt! Toți sunt la capăt! Numai eu încă nu! Vreau să știu cel puțin, vreau

să știu că n-am lăsat nimic neîncercat. Pe urmă vom vedea — pe urmă pot să mor ca un cine fără așternut, alungat din poartă în poartă!

TATA

5 Mumă-ta s-a coborît mai degrabă decît trebuia în mormint fiindcă prea s-a ostenit pentru casă. E agonisită cu greu casa asta din Vidra. Și amu tu-mi ceri să mă prăpădesc la bătrînețe în grajdul sau subt pătulul vecinului?

IANCU

10 Da, știu — muma — focul ei — prea s-a ostenit. — Focul ei îl port și eu — îl port numai pe alte drumuri. Dacă-asa va fi scriptura și legea singelui nostru, a singelui nostru ian-culesc — să zicem: amin și așa să fie! Suntem așa cum suntem — soarta cine și-o ocolește? Din părinți și moși — ne-am  
15 mistuit cu toții pentru altceva, după nu știu ce îndemn înscris în făpturile noastre, c-am trăit numai cu picioarele pe pămînt, dar cu capul ridicat spre tările și cu ochii în altă zare! — Nu, tată, sfîrșitul nu poate să fie acesta! Sfîrșitul se înalță în lumină, sfîrșitul e aproape — nu mai trebuie  
20 decît jertfa unui pas și suntem ajunși în lumină. Lipsește doar o nimica toată pentru ca harul răsplății să cadă în snopi de lumină peste capetele noastre!

TATA

25 Uită-te la mine, fiule! Să lăsăm să ne judece cei care au plecat de la noi. Gîndește-te o clipă. Mumă-ta în mormint — ce-ar zice?

IANCU

Muma?

Se uită lung, puțin în jos, pînă dincolo de perete

30 Parc-o văd — sub glie. E încă tot tinăra, ca atunci cînd a trecut dincolo. De zece ani stă așa nemișcată, cu mina pe piept, parcă ascultă. N-a văzut nici una din faptele Iancului, dar le știe dintotdeauna. Cu trupul ei s-au cuminecat gin-dacii pămîntului, numai fața e neatinsă și minele. Mumă,  
35 cum s-a făcut? Cum s-a făcut că ai aprins în vatră tinăra focul așa de mare? Țînesc flăcările printre cărămizi — unde ai uitat măsura, mumă? Abia mă mai țin laolaltă! Zi, mumă, cum ai mai zis: cum se strînge Sfînta Luni

la Sfinta Marti, să se stringă os la os și gînd la gînd și carne la carne și sînge la sînge, să fiu iar cuget întreg, trup adunat. Văd, tată, văd sub glie pe muma, ca floarea de măceș la obraz! — Unde să plec? Încotro să mă duc? Nu mai am  
5 puterea — mai este un pas — numai un pas — numai un pas mai lipsește — dar n-am puterea. Mumă, dă-mi și casa dacă mi-ai dat focul! Dă-mi casa, s-o mistui — că trupul și sîngele s-au ars. Vreau să se mistuie totul, să nu mai rămînă  
10 nimic! Mumă, cum s-a făcut? Cum s-a făcut că ai aprins în vatră tînără foc așa de mare, unde ai uitat măsura, mumă?

TATA  
speriat

Iancule — întoarce-te, Iancule!! — — — Iancule — astăzi unde-i împăratul?

15 IANCU  
se trezește, tresare

Cine? Împăratul? Cine-i împăratul? Nu știu unde-i — — — Astăzi? — — — Da. Poate la Cluj. De acolo coboară pe Mureș.

20 TATA  
Și tu crezi că vine dacă-l chemăm?

IANCU  
Vine!

25 TATA  
Văd cheile munților.

IANCU  
Vine, tată, dacă-l chemăm, vine!

TATA  
Să le arătăm moșilor pe împăratul?

30 IANCU  
Ceasul acesta l-aștept. De trei ani îl tot aștept.

TATA  
Unde ai fost adineaori? Doamne, Dumnezeu! Păzește-ne, Doamne! Bine că te-ai întors. Ia casa. Ia ce găsești. Vinde

tot! Ia tot ce vrei! S-a spune cîndva: a fost odată ca nicio- dată, a fost pe vremea cînd Iancu și tat-so au adus în munți pe împăratul!

5 Îi cuprinde capul și se uită la el, depărtîndu-se puțin  
Nu mai văd bine. Cu cît te țin mai departe de ochi cu atît te țin mai aproape de inimă! — Iancule! Vezi, altădată — îți spuneam — Avrame. Astăzi nu-ți mai pot zice decît cum îți zice toată lumea!

Sărută cu un sughiț mîna lui Iancu.

30 IANCU

Tată!

TATA

Văd cheile munților și pe-mpăratul intrînd! Ia și cei trei viței din grajd!

35 Tac amindoi citeva clipe.

Nu te întrista — Iancule. Nu sunt amărit. Curge numai așa din ochi apa asta nesănătoasă.

Se uită lung la Iancu, își șterge lacrima

20 Iancule, amu te-am văzut printr-o lacrimă — mare ca printr-un ocean — — mare și învingător ca altădată. Vinde și plugul, și icoana.

## TABLOUL II

O cameră într-o casă la Cîmpeni. La masă aghiotantul imperial în aşteptare. Locotenentul Schuler, din armata imperială, mai la o parte.

### SCENA I

5 Aghiotantul, locotenentul Schuler, apoi un servitor

SCHULER

Advocatul acesta e un răzvrătit.

AGHIOTANTUL

În ce împrejurări l-ai cunoscut?

10 SCHULER

În împrejurări cam neplăcute. S-a opus unui ordin al generalului Puchner — mai acu vreo trei ani.

AGHIOTANTUL

15 A da, ştiu. A avut noroc Avram Iancu c-a reuşit, altfel plătea cu capul. Pentru isprăvile lui ar trebui, vezi dumneata, aproape să i se dea ordinul Mariei Tereza. S-a împotrivit poruncii de a dezarma pe moşi. Evenimentele i-au dat dreptate.

SCHULER

20 Eu am fost propus, cu alte fapte, pentru ordinul Mariei Tereza, şi nu mi s-a acordat!

Bagatelizînd

Biruinţa lui Iancu — a fost o întîmplare.

AGHIOTANTUL

Mi-e destul de penibil că trebuie să recunosc totuşi — că soarta împărăţiei atîrna de asemenea întîmplări.

SCHULER

5 Afrontul de ieri dovedeşte indevajuns ce sentimente are faţă de împărăţie.

AGHIOTANTUL

Cele petrecute aseară te asigur că nu le-am uitat.

SCHULER

10 Domnule aghiotant, nu e admisibil ca acest individ să ajungă în faţa împăratului!

UN SERVITOR

intră, anunţă

Domnul avocat Avram Iancu!

15 AGHIOTANTUL

Poftim!

Servitorul iese, Iancu intră.

### SCENA II

Aghiotantul, Iancu, Schuler

20 IANCU

Domnul aghiotant?

AGHIOTANTUL

nu se ridică

25 Da, domnule Iancu. Cu ce vă pot servi la această oră neobişnuită?

IANCU

Domnule aghiotant, aş dori să am sfatul Domniei voastre cu privire la o audienţă la Maiestatea sa.

AGHIOTANTUL

30 Cu privire la o audienţă? A, da! Ştiu — ieri aş fi avut ceva de spus. Astăzi însă, nu. Căci mi-aş exprima numai

mirarea. — Ați cerut audiența și vi s-a acordat. Rămînea să vă prezentați aseară o dată cu toți tribunii, să depuneți omagii la picioarele Maiestății sale. Dar nu ați binevoit. Maiestatea sa a fost surprins de absența Domniei voastre, cu atît mai mult cu cît numele dumneavoastră figura pe lista celor care au solicitat audiența. Vă închipuiți desigur cît de neplăcută situație — Maiestatea sa împăratul, în înalta sa grație, a întrebat de dumneavoastră sau, mai bine, a întrebat totuși de dumneavoastră și a spus: Iancu a fost un luptător foarte vrednic.

IANCU  
îclină puțin capul.

AGHIOTANTUL

15 Îmi pare nespuse de rău că ați ocolit prilejul de a auzi chiar din partea împăratului un asemenea cuvînt, în stare să ferească pe oricine pentru o viață întreagă.

IANCU

20 Domnule aghiotant, îngăduiți. — E o neînțelegere. — Eu n-am ocolit prilejul, dimpotrivă — îl caut. Deoarece însă eu nu țin așa de mult la neînsemnata mea persoană, mi-ar fi părut neasemănat mai bine dacă Maiestatea sa, în înalta sa grație, spunea cuvintele ce a binevoit să le rostească despre poporul meu, iar nu despre mine.

AGHIOTANTUL

25 Maiestatea sa a binevoit să rostească cuvintele așa cum le-a rostit. Trebuie să ne bucurăm că a binevoit în genere să vorbească. Nu e dreptul nostru, al muritorilor de rînd, să dorim ca înaltele cuvinte rostite să fi fost altele! În afară de aceasta, gădesc că e din cale-afară neobișnuit ca un supus să solicite o audiență și pe urmă să nu apară, fără măcar de a se scuza că a fost împiedicat de o catastrofă a naturii de-a-și face apariția.

IANCU

35 Nu e deloc în obiceiurile mele să trec dincolo de cele cuvenite. Înțeleg ironia. Cu o catastrofă a naturii nu mă pot scuza, fiindcă o asemenea catastrofă n-a avut loc, după cum desigur o știu și domnul aghiotant, și Maiestatea sa.

AGHIOTANTUL

Maiestatea sa și domnul aghiotant.

IANCU

5 Există o ierarhie de protocol și o ierarhie de care te lovești. Mă pot scuza însă cu o catastrofă nevăzută, cu o catastrofă care are loc în sufletul meu!

AGHIOTANTUL

10 Ciudat, foarte ciudat. Domnule Iancu, n-ați auzit încă niciodată că în preajma unui împărat nu cad în cumpănă asemenea împrejurări de natură atît de intimă?!

IANCU

Sufletul și soarta unui neam întreg nu sunt o împrejurare de natură intimă!

AGHIOTANTUL

15 Din a cui însărcinare vorbiți — în numele aceluia suflet, al unui așa-zis neam întreg?

IANCU

M-au rugat — apa și frunza!

AGHIOTANTUL

20 Ne înțelegem foarte anevoie, domnule avocat. Ați cerut o audiență — de ce uitați? Audiența vi s-a acordat — de ce sunteți supărat? Și dumneavoastră n-ați apărut — cine are motiv să se simtă jignit? Nu vă dați seama? Ați adus pe împăratul în situația cu totul nefirească pentru un împărat de a lăuda o ființă care nu era măcar de față! Iată ceva cu totul de necrezut!

IANCU

Nu doream o audiență cu o sută împreună!

AGHIOTANTUL

30 Cei o sută erau toți oameni cu vază, moți de-ai dumneavoastră, înalți diregători sau vrednici luptători! Mai adineori v-ați identificat, prin nu știu ce însărcinare, cu tot poporul, și acu spuneți că doreați o audiență pentru dumneavoastră singur, despărțit de turmă!



IANCU

5 Ce poți să aduci la cunoștința Maiestății sale împăratului când e cuprins de atîția? Maiestatea sa îți întinde mina, îți surîde și te întrebă de copii când nu ești însurat, de părinți când sunt morți, și pînă să scoți întîiul cuvînt — el a și dat mina următorilor zece. Dar eu, solicitînd o audiență, am făcut-o fiindcă vreau să vorbesc Maiestății sale!

AGHIOTANTUL

10 Năstrușnice păreri aveți dumneavoastră despre audiențele la Maiestatea sa. Nu dau bucuos lecții de etichetă, dar cînd n-am încotro — — domnule Iancu, audiențele nu se acordă pentru a vorbi împăratului, ci pînă a-l asculta! Pentru a-i răspunde cînd ești întrebă și pentru a-i aduce în orice caz închinarea cuvenită! Sunt pe deplin informat  
15 că dumneavoastră ați pregătit această strălucită primire făcută Maiestății sale. Am fost foarte mulțumiți și v-am dat și prilejul sărbătorec să aflați aceasta chiar din partea împăratului. — Din motive pe care nu le pot înțelege, ați  
20 ținut însă să rămîneți dincolo de cordon. De nu cereați audiența, vă asigur că împăratul, în neasemănata sa grație, descindea el la casa dumneavoastră. Că nu se sfiește să calce nici un prag.

IANCU

25 E frumos ceea ce spuneți, împăratul nu coboară însă în morminte!

AGHIOTANTUL

E casa dumneavoastră un mormînt?

IANCU

30 De trei ani — da! Casa noastră adăpostește un om cu sufletul ucis de făgăduieli prea înalte și neîmplinite!

AGHIOTANTUL

În acest punct socotelile dumneavoastră sunt foarte greșite. Cum vă închipuiți că vom deschide ușa imperială unui om în stare să spună împăratului că n-are memorie?

35

IANCU

Dați-mi voie să vă vorbesc fără ocol, așa cum am vorbit și trimișilor lui Koșut cînd împărăția era în primejdie din toate părțile și trosnea jalnic din toate încheieturile!

AGHIOTANTUL

5 O, nu, domnule Iancu, nu înțeleg deloc. — Împrejurările nu se aseamănă cituși de puțin. Sunt eu un răsăulat împotriva împăratului sau dintr-o familie de tîlhari înrudită? Ce vă face să asemănați situațiile? Dacă atunci ați vorbit fără ocol, era o datorie a dumneavoastră de supus fidel al împărăției să vorbiți așa. Îmi pare rău, cu mine nu se poate vorbi decît în cuvinte cumpănite!

IANCU

10 Domnule aghiotant, voi ține seamă de subțirimea auzului dumneavoastră. Fapt e că ni se pun piedeci de pretutindeni, și din stînga, și din dreapta, să vorbim împăratului. Maiestatea sa a venit aici să ne vadă năcazurile și pleacă fără să ne fi întîlnit. N-am putut străbate pînă lingă urechile sale.  
15 Moșii și împăratul s-au văzut, dar nu s-au întîlnit! Într-o mie de ani nu se întîmplă decît o singură dată o asemenea minune!

AGHIOTANTUL

20 Cît am umblat, în lung și-n lat, n-am auzit nici un suspin în întreaga împărăție. Despre ce năcazuri ați putea povesti împăratului? În împărăția noastră, largă cît cerul, nu sunt decît popoare fericite. Fiindcă e o fericire cu adevărat să trăiești sub stăpînirea unui împărat providențial, cum e al nostru. De trei ani e pace! Va fi o pace mare și lungă. Magna  
25 Pax! Cel mai înalt bun ce-l putem dori.

IANCU

30 Numai popoare fericite sunt în împărăție! Așa poate să vorbească numai un aghiotant imperial, care prin slujba ce-o are e osîndit să nu vadă decît aurore și credință și de a nu auzi decît chiote și lumină! Eu voi fi aici și după ce pleacă domnul aghiotant imperial, eu voi fi aici și voi auzi și altfel de chiote, care seamănă mai curînd a gemete de moarte și a blestem pentru ziua de apoi. Vă rog să luați măsuri să fie sugrumate și mai tare, ca să nu le mai aud!

35

SCHULER

Domnule aghiotant, admir îndelunga răbdare cu care ascultați acest limbaj care amenință să degenereze în cine știe ce cuvînt ridicat de-a dreptul împotriva Maiestății sale!

AGHIOTANTUL

Răbdarea indeobște e o virtute, iar răbdarea mea nu dovedește decît spiritul de libertate de care suntem pătrunși diregătorii împărăției sub noua oblăduire.

5

IANCU

Și noi avem virtutea răbdării și am dovedit-o indeajuns. De-o mie de ori soarele s-a ridicat peste noi și peste dumnea-voastră, dar s-a dus de fiecare dată de la noi spre dumnea-voastră și nici o dată — nici o singură dată — n-a venit de la dumneavoastră spre noi! Și totuși așteptăm încă, așteptăm în liniște, cu inima strînsă în pumni, cu cuvîntul zdrobit în gură. Iar dacă eu vorbesc, vorbesc ca unul care vede și dincolo de această liniște.

10

AGHIOTANTUL

15 Îmi dați voie să mă mir că după jignirea fără precedent adusă împăratului, adusă prin neprezentare la o audiență acordată, mai stăruiți pe o cale care nu din vina noastră — rămîne închisă. Definitiv închisă!

IANCU

20 Definitiv închisă?

AGHIOTANTUL

Nu din pricina noastră.

IANCU

La porunca sau dorința împăratului?

25

AGHIOTANTUL

Nu țin de cuviință să răspund la orice întrebare!

IANCU

30 Dacă ar fi fost pentru interese personale, vă asigur că nu v-aș fi stingherit.— Eu nu mai am nimic de pierdut, nimic de cîștigat. Eu nu mai sunt. Mi-am dat numai puțin răgaz — să mai încerc — ce se mai poate încerca — după ce totul a fost încercat! Am crezut — cum nimenea n-a crezut. Și-acu îmi spuneți că drumul e închis. Eu pentru mine nu voiam nimic, că eu mă duc între goruni. Voiam numai cuvîntul

să se facă trup pentru acest popor uitat de împărăție, uitat de soartă, uitat de Dumnezeu, uitat de toți și de toate, numai de Iancu nu. Dacă aș ști cel puțin cine a închis ușa! Și pentru ce? Dacă e împăratul, mi-aș apleca fruntea în pace și aș pleca.

5

AGHIOTANTUL

V-ați închis-o singur! Sau, dacă voiți: v-a închis-o duhul pădurii!

IANCU

10 Nu, domnule aghiotant, asta nu se poate! Se face o crimă. Și nu veți avea liniște în fața cugetului dumnea-voastră! Cu duhul de care pomeniți am salvat împărăția!

AGHIOTANTUL

15 Maiestatea sa a avut toată bunăvoința. Și aceasta v-o pot dovedi.

Ia o cutiuță de pe masă

Iată, Maiestatea sa, în nemărginita sa dragoste față de supuși, dintr-o înaltă îndurare, v-a acordat pentru vrednicie o decorație.

20

I-o întinde

Crucea pentru merite!

IANCU

simplu, fără accent

25 Am răbdarea să aștept pînă cînd Maiestatea sa se va îndura să decoreze mai întîi poporul meu cu toate drepturile, cu toate drepturile nu numai convenite, ci și făgăduite!

Nu întinde mîna.

AGHIOTANTUL

după cîteva clipe de așteptare

30

Înțeleg bine — domnule Iancu?

IANCU

Dacă nu răstălmăciți cuvintele.

AGHIOTANTUL

Nu primiți decorația?

IANCU

Greșit spus. Nu pot s-o primesc. Nu mă simt vrednic s-o primesc înainte de a-mi vedea poporul în așezare dreaptă.

AGHIOTANTUL

il intrerupe

Vrednicia noastră, a muritorilor de rînd, ne-o judecă Maiestatea sa, nu noi! Refuzul dumneavoastră, acest gest căzut iarăși dincolo de dungă, oricît aș vrea, nu-l pot înțelege altfel decît ca o nouă și grea jignire adusă Maiestății sale.

IANCU

Dacă ați privi lucrurile în oglinzile scilciate din grădinile imperiale de la Viena, le-ați vedea la fel; în împărăție numai popoare care suspină de fericire și la doi pași numai jigniri la adresa împăratului! Mă impresionează felul cum dumneavoastră țineți să aveți legături cu viața și cu realitatea. Dar ceea ce vreau eu e un lucru nespus de simplu: vreau să vorbesc cu împăratul!

SCHULER

s-a ridicat nervos și se plimbă.

AGHIOTANTUL

Să comunic Maiestății sale refuzul dumneavoastră de a primi decorația?

IANCU

Vă rog să aduceți la cunoștința Maiestății sale faptele în întregime și întru cît se poate întocmai. Că-i mulțumesc pentru gîndul prea frumos de a mă fi găsit vrednic de o distincție atît de înaltă, dar că nu pot să o primesc — că m-aș bucura de decorație cu tot entuziasmul dacă poporul rumânesc ar fi mai întii decorat cu împlinirea tuturor făgăduielilor! Și vă rog să mai aduceți la cunoștința Maiestății sale că aș fi cel mai fericit supus dacă aș fi primit în audiență!

AGHIOTANTUL

O decorație împărătească se primește fără condiții!

IANCU

Fără condiții se primește în lumea asta numai steaua cu care ne naștem! Înaltă sau joasă, steaua vieții și a morții!

AGHIOTANTUL

tace, apoi după cîteva clipe

Domnule locotenent, însoțește, te rog, pe domnul Iancu în camera de alături. Îi voi împlini dorința. Voi comunica Maiestății sale totul întocmai.

IANCU

face un scurt compliment, iese cu locotenentul Schuler pe ușa din fund.

AGHIOTANTUL

se plimbă agitat, din dreapta vine al doilea aghiotant.

SCENA III

Întiiul aghiotant, Al doilea aghiotant

AL DOILEA

Servus, Fritz!

ÎNTIUL

Servus, Fred!

AL DOILEA

de-abia trezit din somn

Maiestatea sa — — da — — —. Mai sunt audiențe de acordat pentru azi? Toată călătoria asta în munți îi e deosebit de penibilă. Asaltați pretutindeni de entuziasm și de lăcuste. Pe urmă, acest popor curios, care pretinde că descinde de-a dreptul din colônii romani! În loc să se bucure că i s-a dat prilejul să-și dovedească fidelitatea, mai dorește și recompense. Poporul acesta așteaptă să i se creeze paradisul pe pămînt fiindcă la un moment dat și-a făcut datoria. Ciudată concepție despre datorie, ca și cum datoria nu ți-o îndeplinești de dragul datoriei. Înțelegi, Fritz, că nu putem în nici un caz să aducem pe Maiestatea sa în împrejurarea de a i se aminti despre niște așa-zise făgăduieli. Cred că Maiestatea sa dorește să plecăm cît mai curînd. Să ieșim din munții aceștia atît de neinteresanți.

Se ridică

Maiestatea sa —

salută drept în fața unei persoane fictive

se plînge de oboseală.

ÎNȚIUL

Avui tocmai o discuție cu avocatul Iancu. E alături  
acest tânăr și trist duh al pădurii. Nu e chip să mă scap.  
Stăruie grozav în dreptatea lui. Vrea cu orice preț să vor-  
bească Maiestății sale. Am căutat cât am putut să-l fac să  
5 înțeleagă că cererea sa e inoportună. Nu știu cum să-l mai  
iau și ce să-i mai spun!

AL DOILEA

10 Nu știi ce să-i spui? Ei, asta-i! — Maiestatea sa nu mai  
acordă audiențe. Punctum!

ÎNȚIUL

15 Fred, am mințit mult în viață și fără caznă. Încheieturile  
gurii mi-s unse cu ulei de trandafiri, dar în fața acestui om  
moara minciunilor nu umblă cum ar trebui. Ca să renunțe  
— am căutat mai întâi să-l demoralizez în fel și chip. După  
ce l-am ostenit, i-am oferit decorația. Fără folos.

AL DOILEA

20 Nu ți-am spus că decorația e prea mică? Crucea asta e  
bună pentru cei ce nu mai pot avea altă nădejde decît să  
cerșească odată la capătul podurilor cu o medalie pe piept.  
Să oferi lui Iancu o decorație pe care o au și alți o mie de  
caporali ai împărăției! Oricum.

ÎNȚIUL

25 Și eu am fost de aceeași părere — dar împăratul, biuro-  
cratic, cum îl știi, zicea că nu poate să-i dea o decorație mai  
înalță, că așa, că pe dincolo — că trebuie să înceapă de jos,  
în sfîrșit — îl știi tu! De altfel, Iancu habar n-are ce deco-  
rație i s-a oferit. E un om fără ambiții personale. El ar fi  
refuzat orice decorație, oricît de înaltă, chiar de i s-ar fi  
30 lipit luceafărul pe piept. Vrea să fie decorat mai întâi poporul  
rumânesc cu drepturile ce i s-au făgăduit!

AL DOILEA

Ha-ha-ha! Omul din pădure!

Intră locotenentul Schuler.

SCENA IV

Înțiul aghiotant, Al doilea aghiotant, Schuler

SCHULER

palid și agitat

5 I-am întors-o cum se cuvenea! Cutezanța aceasta de  
necrezut! Orice ofițer imperial ar fi procedat la fel!

ÎNȚIUL AGHIOTANT

Nu înțeleg — — —

SCHULER

10 N-am mai putut să rabd neobrăzarea. Jignirea aceasta  
— — — A refuzat — decorația — Maiestății sale!

ÎNȚIUL AGHIOTANT

Domnule locotenent —

SCHULER

15 Îi cunosc eu pe acești veșnici nemulțumiți, în stare să  
cîrtească și fiindcă soarele nu răsare la apus!

ÎNȚIUL AGHIOTANT

Domnule locotenent, e cu puțință?

SCHULER

20 se bilbiie

Credeam — — credeam că vă fac și Domniilor voastre  
un serviciu!

ÎNȚIUL AGHIOTANT

25 Cu asemenea gesturi crezi că refaci onoarea — — ? Și  
aștepți încă să cîntăm de bucurie și imnul imperial — —  
„Doamne ține și protege“ — — Ne-ai încrucișat toate soco-  
telile!

Se plimbă agitat, pe urmă deschide ușa

Domnule Iancu!

IANCU

30

apare în prag, pierdut, dar cu capul drept, parcă sieși străin.

SCENA V

Aceiași, Iancu

ÎNȚIUL AGHIOTANT

hotărit

5 Maiestatea sa a binevoit să vă acorde audiența cerută!

IANCU

fără accent, cu capul tot sus, înstrăinat

Maiestatea sa a binevoit — Maiestatea sa acordă  
audiența — — — Iancu nu mai poate să apară în fața Maies-  
10 tății sale, fiindcă Iancu nu e Iancu. Iancu cel adevărat a  
jertfit totul ca să apară într-o dimineață cu obrazul curat  
și cu sufletul nepătat în fața împăratului. Acel Iancu — acel  
Iancu — a plecat. Aici în prag a rămas cineva. Găsesc acum  
și eu că Maiestatea sa nu poate să stea — nu poate să stea  
15 de vorbă cu cineva. Cine stă aici în pragul împăratului?  
Spuneți-mi Domniile voastre, ca să mă pot prinde de ceva. —  
— Să mă agăț de ceva că mă surpă apele. — — Să mă prind  
— că totul se despică și se desface. — — De ce tăceți? De ce  
20 tăceți, că pină acum ați tot vorbit —?! Spuneți-mi, spune-  
ți-mi — să știu și eu — cine e? Că umbra a plecat și intră  
în munte, și pe urmă în alt munte — — —

TUSTREI

Il fixează muți și încremeniți de-un fior.

TABLOUL III

Peisajul de munte păduratic din prolog. Zece ani mai târziu. Pe cărare  
vine din stînga Erji, urmată de un măgaruș ținut de sfoară, pe șa  
5 desagi cu sare. Erji se oprește, trage măgarul de urechi, apoi se așază  
pe piatră și ascultă o frîntură de doină, ruptă ca de un sughiț, ce se  
aude din pădure.

SCENA I.

Erji, apoi Iancu

ERJI

10 strigă spre cineva

Bădiță Iancule! Craiul munților și-al mierloilor, poftim  
încoa'!

IANCU

15 apare din dreapta, îmbrăcat în cojoc murdar și rupt peste pantaloni  
domnești peticiți, barba crescută, cu un zîmbet pustiu peste toată  
fața; se apropie cu fluierul adus la gură.

ERJI

De unde vii, bădiță Iancule?

IANCU

20 Iacă de-aici și de mai departe.

ERJI

Nu mă mai cunoști?

IANCU

serios

Erji — Böji-i — tot un drac —

se uită la desagi, îi încearcă cu mîna

5 Aur?

ERJI

Sare, bădiță, sare.

IANCU

10 Sare. Pine ai? Vrei să primești pe împăratul cu pine și sare? Nu-l mai primi, că e degeaba. Și e degeaba și fiindcă nu vine. Țăla nu mai vine. S-a speriat de lăcuste — —

ERJI

Domnule Iancu, tot umbli din loc în loc. — — — Lungești ziua cu cîntecul? Și-ți cauți norocul prin urzici?

15

IANCU

Potcoave de acelea nu mai caut. — — Știu eu că nu pot caii morți să-mi dea ce nu mi-a dat viața.

ERJI

La Viena ai mai fost?

20

IANCU

Nu te uita înapoi Erji, că arde cetatea, și cetatea e blestemată. Altfel te faci stîlp de sare ca prietena ta, nevasta lui Lot —

ERJI

25 Eu sunt fată cinstită, domnule Iancu. Eu nu sunt din cetatea de care pomenești.

IANCU

30 Ai dreptate, Erji. — Eu lungesc ziua cu fluierul și mă tot gîndesc, și mă duc înapoi și caut. Caut să văd unde am greșit în șirul faptelor. Da' vezi, Erji, nu văd unde am greșit. Știu numai că eu sunt de vină la toate.

ERJI

Și cam la ce adică ai fi dumneata de vină? Că s-aude cîntecul trist în toți munții?

IANCU

5 Cîntecul trist. — De la mine îl prind mierloii și-l duc în goruni.

ERJI

10 În goruni da, dar nu la împăratul. — Sul de foc ai fost odată, domnule Iancu, o așchie de fulger! Azi umblă prin păduri focul trist, de zece ani tot umblă. — Nu aprinde pe nimeni, că acum e liniște mare în împărăție, dar nici stingere nu găsește focul trist.

IANCU

15 Acu se face noapte, și apoi încetează și cîntecul. Știi, Erji, eu vin din satul meu, din Vidra de Sus, am fost la popa Păcală și m-am înscris în cartea celor duși. Am spus popii: părinte, se face noapte, dă-mi cartea și cerneală.

ERJI

Și ce-ai scris, bădiță Iancu?

20

IANCU

25 Numele de botez și numele de familie: Avram Iancu. — Avram Iancu! Numele a fost odată ca un steag. Și profesiunea: eroul românilor. Da' asta n-am scris-o eu. Asta a scris-o părintele Păcală — că el nu știe — cum ai zis, Erji? — Eu sunt focul trist. — Eu sunt om, Erji, om ca tine, de ce nu mai gălesc nici o bucurie?

ERJI

A mai trece, fiule, vremea și o găsești iar.

IANCU

30 Astăzi e tare greu să fii om — că s-a rupt lanțul — și-au fugit verigile în toate părțile.

Popa Păcală vine din dreapta.

## SCENA II

Iancu, Erji, Popa Păcală

POPA PĂCALĂ

Tată Iancule —

5

IANCU

Bun sosit la noi, părinte Păcală. Ai venit și dumneata să vezi? Ai nimerit la zi mare.

POPA PĂCALĂ

10 Iancule, te-am căutat prin toate pădurile. Vreau să vii cu mine la Vidra. Tu nu mai ai casă. Vreau să stai la mine, că bate toamna la ușă — și se lasă ploile pinzișe.

IANCU

pierdut

Zi *Tatăl Nostru*, părinte Păcală.

15

POPA PĂCALĂ

Îl zic, Iancule, da' nu știu pentru ce.

ANCU

Zi *Tatăl Nostru*.

POPA PĂCALĂ

20 Tatăl Nostru, carele ești în ceruri, sfințească-se numele tău.

IANCU

Vie-mpărăția Ta.

POPA PĂCALĂ

25 Vie-mpărăția Ta.

IANCU

30 L-ai îngăimat cam pe sărite, părinte, ca să mă mihnești. În numele Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh! E frumoasă rugăciunea aceasta — foarte frumoasă —, dar numai până la — vie-mpărăția Ta. Aud? Când mi se amintește despre împărăție — încep să se invirtă pădurile cu mine. Și când vine vorba despre fețele late, tot așa.

## POPA PĂCALĂ

Las', fiule, că împărăția care ne-a înșelat se va dărîma ca Babilonul! În locul ei s-a ridicat aici împărăția noastră — o minune, numai lumină și numai a noastră!

5

IANCU

10 Cine s-o facă? Că eu nu mai sunt bun de nimic. Să vie alții! Să vie alții — peste zece ani, peste douăzeci, peste o sută de ani, să vie alții — cu sutele, cu miile, cu miile de mii — s-o facă ei — împărăția noastră! — Eu nu mai sunt bun de nimic. Mie mi-e destul. Eu mă duc — eu mă duc unde stăpînește fiara și tăcerea. — Erji, părinte, aici e muntele! Aici am fost pasăre și m-am făcut om. Acu mă duc iar în pădure — mă duc în pădure — să mă schimb.

Pornește cu pași rituali pe potecă în sus

15

Muma-Pădurii, muma noastră, acu mă fac iar pasăre, acu mă fac pasăre.

Erji s-a ridicat de pe piatră. Popa Păcală se uită după Iancu, care dispăre pe potecă. Se uită amîndoi holbați, cu mîna crispată dusă la inimă.

20

POPA PĂCALĂ

Doamne, cum s-a împrăștiat sufletul Iancului!

NOTÉ, VARIANTÉ, COMENTARIU



## MEȘTERUL MANOLE

Drama *Meșterul Manole* a fost scrisă la Lugoj, în 1926. Însemnări ale autorului fixează exact intervalul elaborării și cronologia fazelor ei. Pe fila de început a primului manuscris, Blaga a notat (în dreapta, sus): *4 V 1926, 4 VI 926 iniția corectură. 29 VI 926 sfârșită iniția corectură*. Datele sînt așezate unele sub altele și sînt scrise cu cerneluri diferite: prima — cu cerneala neagră a stratului inițial, următoarele două — cu cerneala roșie a stratului următor. Pe foaia de titlu a celui de al doilea manuscris sînt notate următoarele date: *1926. 10 aug. 23 aug. — o nouă corectură. 15 sept. — o nouă corectură sfârșită*. Și aici datele sînt așezate vertical și scrise cu cerneluri diferite. Ceva mai jos, sub ele: *Început la 1 mai 1926 — sfârșită la 15 sept. 1926*. Această din urmă însemnare privește, e clar, întregul proces al scrierii piesei. Între 29 iunie, cînd încheie prima corectură, și 10 august, cînd începe redactarea versiunii a doua, va fi făcut intervențiile din primul manuscris ulterioare stratului al doilea. În fine, tot pe această foaie de titlu, mai jos, a notat: *Lugoj, la vie — 1926*, acolo unde scrisese și *Davia*.

A doua zi, la 16 septembrie, Blaga îi „aducea la cunoștință“ Victoriei Bena-Medean: „am isprăvit o tragedie în cinci acte despre Mînăstirea de la Argeș“ (cf. Bazil Gruia, *Blaga inedit. Efigii documentare*, Editura Dacia, 1981, vol. I, pag. 70—71). La 1 noiembrie își lua în primire postul de atașat de presă la Varșovia, de unde, pe la jumătatea lui decembrie, îi comunica lui Sextil Pușcariu: „am isprăvit piesa *Manole* în cinci acte (cînd va fi transcrisă, am să ți-o trimit, fiindcă nădăjduiesc că are să-ți placă)“. Îi dăduse știrea și lui Ion Breazu, căci într-o scrisoare către acesta, din ianuarie 1927, citim: „Zilele acestea mi-am cumpărat o mașină de scris, cu care mă voi apuca să transcriu pe *Manole*. Într-o lună sper să-l am transcris gata. Și nu e exclus atunci să ți-l trimit să-l citești în manuscris“.

I-l trimite, la 5 februarie: „după mai bine de trei săptămîni de muncă am izbutit în sfîrșit să transcriu la mașină pe *Manole*. Ți-l trimit să-l citești, cu rugămîntea să păstrezi absolută tăcere asupra manuscrisului. După ce-l vei fi citit te rîg să mi-l înapoiezi. Părerea despre piesă să ți-o spui tot așa de sincer ca și despre celelalte lucrări. Eu trăiesc încă prea mult în ea

„decît să-mi dau seama de justa ei valoare“. Tot de atunci trebuie să fie și o scrisoare, nedată, către Pușcariu: „Alătur pe muncitul *Manole*, pe care — dacă nu ai nimic împotriva și dacă piesa îți convine — aș vrea să-l dedic omului căruia îi port multă recunoștință pentru multe lucruri [...]. Dacă noua mea piesă nu o găsești așa de bună ca să-ți fie dedicată, te rog să mi-o spui fără încunjur: sunt dispus să așteptăm alta care să-ți convină mai mult. În orice caz te rog să mi-o judeci cu toată obiectivitatea. De asemenea dedicația nu trebuie să influențeze cu nimic hotărîrea «Ardealului» de a publica piesa sau nu. Firește că eu țin mult să mi-o tipărești, dar dacă nu se poate suport și refuzul cu toată tăria sufletească“.

Pușcariu îi va fi comunicat repede impresiile de lectură, căci spre sfîrșitul aceleiași luni (la 24 februarie) poetul îi răspundea: „În ce privește schimbările propuse, toate sunt foarte prețioase. Una din ele însă va fi aproape cu neputință de făcut: schimbarea caracterului Domnitorului. Eu n-am pornit din ideea că biserica a fost clădită de-un voievod «istoric precizat». Am păstrat în privința aceasta sugestiile legendei, ridicînd toată acțiunea pe-un plan mitic, cit mai vechi cu puțin în timp. Or bonomia lui Vodă a crescut ritmic și contrapunctiv din întreg. Anume lucruri s-ar putea totuși ameliora. Foarte bună mi se pare schimbarea Bălgradului cu Tirgoviștea, cadrul devine dintr-o dată mai general românesc. Neologismele le voi înlocui de asemenea. Numai pentru *magie* nu găsesc cuvîntul potrivit; «solomonărie» e prea lung, nu are aceeași rezonanță ca «magie» și strică tot ritmul frazei. (Întreg *Manole* e scris, am observat lucrul acesta ulterior la citit, într-o proză ritmată, calculată, inconștient, firește; chiar și numai o silabă în plus sau minus poate uneori să strice! Cum vezi: am devenit un fel de neoclasic — trecut prin revoluție.)“

La 5 martie îi răspundea și lui Ion Breazu: „am primit manuscrisul și mă bucur că ți-a plăcut așa de mult piesa. Tot așa i-a plăcut și lui Sextil Pușcariu. Deocamdată nu știu ce-o să fac cu ea. Aș tipări-o, dar sunt în criză cu editorul“. În legătură cu posibilitatea unei reprezentări apropiate a piesei se arată sceptic, avînd în minte experiența lui de autor dramatic de pînă atunci, ca și conjunctura momentului. „Îți mulțumesc de asemenea foarte mult pentru intervenția la Hodoș“ (e vorba de Alexandru Hodoș, director, de la 8 noiembrie 1926, al Teatrului Național din București), îi scria lui Pușcariu la 24 februarie 1927, „dar în privința aceasta o lămurire: Hodoș nu mă are la stomac! Înainte de a pleca la Varșovia am izbutit să-mi trec pe *Daria* în repertoriul Naționalului. Minulescu în ultimul moment a și pus-o în repetiție. Prima faptă a lui Hodoș a fost că mi-a scos-o din repetiție, înlocuind-o cu *Glafira*<sup>1</sup>. N-a ajutat nici intervenția lui Crainic<sup>2</sup>. Prin urmare nu pot să cred că Hodoș îmi va juca pe *Manole*. În orice

caz după multe dovezi de dușmănie ce mi le-a arătat mi-e parcă teamă să-i încredințez un manuscris nepublicat. Sunt de părerea că trebuie să mai aștept puțin“.

Ceea ce i se pare poetului posibil acum și — vom vedea imediat de ce — necesar era publicarea în volum a piesei. „M-aș bucura foarte mult“, îi mărturisea lui Pușcariu în aceeași scrisoare, „dacă totuși mi-ați tipări piesa la «Ardealul». Să lămuresc pentru ce! *Manole* a mai fost încercat de vreo 7—8 ori (Maniu, Davidescu, Iorga, Eftimiu, Maior, Alecsandrescu etc.). Piesa mea va fi privită «comparativ». Or, dacă nu mi-o tipăriți nu-mi rămîne altă ieșire decît s-o public într-o revistă, fragmentînd-o poate în zece părți. Prin aceasta s-ar fragmenta și impresia de ansamblu, și tot succesul s-ar reduce. Unde mai pui că și Goga are același subiect în lucrare. N-aș vrea ca din motive *tehnice* lucrarea mea să nu stea onorabil între celelalte. Un alt editor decît «Ardealul» nu găsesc. Te rog deci să-mi răspunzi cît mai curînd — dacă se poate! Fac promisiunea că dacă nici piesa aceasta nu va avea succesul pe care-l aștept să nu vă mai plictisesc cu alte tipărituri“.

Prelucrările dramatice ale baladei erau mai numeroase, Blaga se referă doar la lucrări contemporane: *Meșterul* de Adrian Maniu (1922), *Minăstirea Curtea de Argeș* de N. Davidescu (1921, în revista *România nouă. Literară și artistică*), *Zidirea Mănăstirii din Argeș. Un act pentru Congresul Ligei Culturale la Curtea de Argeș* de Nicolae Iorga (1922), *Meșterul Manole* de Victor Eftimiu (1925), *Mănăstirea Argeșului* de Gh. Maior (1926). Doar ultimul nume citat, dacă este al lui Vasile Alexandrescu Urechia, ar trimite la o piesă din altă epocă literară, *Curtea lui Neagoe Vodă* (1875). (S-ar putea să fie vorba și de un *lapsus calami*, Blaga gîndindu-se de fapt la un Antonescu (Emanuel), care a publicat în 1916 o piesă *Meșterul Manole*. Oricum, un Alexandrescu autor dramatic de citat în acest context nu se cunoaște.) Cît despre Goga, el „a început să scrie piesa *Meșterul Manole* la 10 septembrie 1927“ (cf. notele editorului la Octavian Goga, *Opere*, III, *Teatru*, ediție îngrijită, prefață, note, bibliografie și indici de Ion Dodu Bălan, Editura Minerva, 1972, pag. 453). Blaga știa deci cu o jumătate de an înainte că Goga are în proiect o piesă (care va fi jucată și tipărită în 1928) pe această temă. Va fi aflat poate de la poetul însuși, pe care-l frecventase în lunile dinaintea plecării la Varșovia („Știi că am promisiuni de la Mitilineu și Goga să fiu trimis în străinătate ca atașat de presă (poate că la Varșovia). Firește, va trebui să stau de ei, dacă vreau ca promisiunile să se realizeze, și de aceea în septembrie, îndată ce se-ntoarce Goga (nu știu ziua), voi veni la București“ — scrisoare către O.W. Cisek, publicată în Oscar Walter Cisek, *Sufletul românesc în artă și literatură*, Editura Dacia, 1974, p. 204).

Pușcariu nu poate răspunde pozitiv și notează în jurnal la 24 martie 1927: „Lucian Blaga mi-a trimis drama sa *Meșterul Manole*, pe care mi-a dedicat-o. Umblu în zadar să-i găsesc un editor. E trist că un scriitor ca

<sup>1</sup> De Victor Eftimiu (n.ed.).

<sup>2</sup> Era secretar general al Ministerului Cultelor și Artelor (n.ed.).

Blaga nu-și poate tipări o piesă cel puțin interesantă și eu ca director în consiliul de administrație a institutului de editură «Ardealul» și ca membru în direcția «Culturii naționale» nu-i pot face rost ca să i se publice piesa“ (Sextil Pușcariu, *Memorii*, Editura Minerva, 1978, pag. 782). Poetul revine, într-o scrisoare din aprilie 1927: „am așteptat cu multă nerăbdare răspunsul d-tale în chestiunea tipării lui *Manole*, dar se pare că «Ardealul» își ține prea rar ședințele. Totuși aș vrea să mă știu într-o parte — mai pot sau nu spera tipărirea?“ După care-l informa — poate și pentru a înlătura unele rezerve, oricum pentru a răspunde unor sugestii: „În răstimp *Manole* a mai trecut prin câteva prefaceri, neologisme sunt complet eliminate, unele lungimi de dialog reduse și actul V binișor refăcut, mai strins, mai mișcat (și Vodă așa cum l-ai dorit!)“; de asemenea, că „l-au mai citit trei inși: Cisek, Breazu și fratele meu de la Sibiu. Oameni de-o pregătire cu totul diferită, de la cari am încasat cele mai bune elogii posibile. M-au înveselit îndeosebi cele ale fratelui meu, om prin definiție antipoetic, care găsește că în sfârșit am scris și eu ceva frumos“. Lui Cisek îi trimisese textul de la Varșovia, la puțină vreme după instalarea acolo („Alătur noua mea piesă. Te rog s-o citești odată în liniște și s-o păstrezi până când ți-o scrie ce să faci cu ea“), de unde îi scria ceva mai târziu (scrisorile nu sînt datate): „am așteptat scrisoarea ta în chestiunea piesei mele, dar pînă azi n-a sosit. Ți-am dat și o depeșă în privința aceasta. Te rog deci s-o citești de îndată ce ai răgazul, și pe urmă să trimiți piesa la adresa aceasta: Dr. Lionel Blaga, Sibiu, str. Cîsnădiei 30. Sunt în orice caz foarte curios de părerile tale asupra acestei piese. N-aș vrea s-o public fără să știu părerea ta dacă piesa stă onorabil sau nu între încercările cu același subiect“ (cf. Oscar Walter Cisek, *lucr. cit.*, pag. 207, 205).

În fine, tipărirea *Meșterului Manole* a fost aranjată, dar nu cu Institutul de arte grafice «Ardealul» din Cluj, care-i publicase primele piese, ci cu Institutul de arte grafice «Dacia Traiană» din Sibiu, unde-și va tipări de aici înainte teatrul. „Mîne plec în concediu pe două luni în țară“, îi scrie la 31 mai 1927 lui Ion Breazu, aflat la Școala română din Franța: „Ar fi desigur o bună ocazie să-mi petrec vacanța la Paris, dar trebuie să stau de tipărirea lui *Manole*. Veșnic trebuie să-mi jertfesc plăcerile pe altarul creației. Îndată ce va apărea piesa, am să ți-o trimit. Am mai făcut unele mici schimbări, îndeosebi în actul ultim. Neologisme nu cred că vei mai găsi la o nouă citire. [...] Întreaga lună iunie voi fi la Sibiu“.

*Meșterul Manole* a apărut în vara anului 1927. La 27 iulie, când îi scria din nou lui Breazu, piesa apăruse, fusese publicată și prima recenzie la ea, a lui Bogdan-Duică („recenzia lui mi-a făcut un haz cum puține lucruri mi-au făcut în viață. Ce pretenții! «Dacă ar scrie un studiu ar putea să arate *principal* cît mit poți amesteca în realitate»! Ceva mai stupid decît fraza asta de mult n-am mai citit“. — cf. *infra*, pag. 420, *n. ed.*). „În iarnă: ianuarie, februarie — voi veni sigur la Paris“, îl informa pe Breazu. „N-am

putut să vin pînă acum fiindcă banii i-am plasat în tipărirea lui *Manole*. (Asupra succesului acestei piese nu mă dau pradă nici unei iluzii! Are să se vorbească despre ea tot așa de puțin ca și despre celelalte! Punct!“) Scepticismul poetului va fi contrazis puternic de receptarea piesei. După cum va fi contrazisă și încrederea în succesul de librărie, pe care-o exprima în scrisoarea din 24 februarie către Pușcariu, care avea să noteze în jurnalul său la 1 II 1930: „Din *Meșterul Manole*, care a avut succes la Berna și la București, ediția de 500 exemplare încă nu s-a trecut“. În legătură cu aceasta să transcriem și o mărturisire făcută de Blaga lui Rebreanu într-o scrisoare din 15 decembrie 1928: „Îți trimit un exemplar din *Meșterul Manole*. Dacă ai nevoie de mai multe, scrie-mi. *Pe piață nu se mai găsește nici un exemplar. Le-am scos pe toate din vînzare în momentul cînd credeam că nu mai pot să aștept nimic de la țara mea!* (Stau toate grămadă într-un pod la Sibiu.)“

Nu știu dacă Blaga va fi retras toate exemplarele din librării și nici care ar fi putut fi momentul invocat în această frază evident exagerată în toate afirmațiile cuprinse în ea. Sigură este însă nemulțumirea autorului dramatic de a fi insuficient comentat și, mai ales, ocolit de teatre. Nemulțumirea era mai veche, crescuse cu timpul, și se pare că atinsese acum un punct critic, desigur și pentru că piesa din urmă însemna atît de mult pentru el. Împrejurarea imediată era venirea lui Alexandru Hodoș la conducerea Teatrului Național. „Hodoș nu mă are la stomac“, îi scria poetul lui Breazu la 5 II 1927, exact în termenii în care i se adresa și lui Pușcariu în aceeași lună, „așa că am renunțat să mi le văd [piesele, *n.ed.*] jucate încă pentru mult timp. Drept să-ți spun, îmi pare foarte rău — și pentru înfrîngerea oară am suferit pe urma faptului că nu sunt jucat. Nu de altceva, dar în toamnă m-am zbatut foarte mult să pun lucrurile în mișcare. Totul era pe drumul cel mai bun, și apoi veni pacostea“.

Reacția criticii, în legătură cu care nu-și făcea, am văzut, nici o iluzie, înceată, nu-i modifică starea de spirit. La 2 XI 1927 îi spunea lui Breazu: „nu mi-ai mai scris de mult. Probabil despre *Meșterul Manole* nu s-a mai scris nimic în trista noastră critică literară (nu scriseseră pînă atunci decît Bogdan-Duică și Pompiliu Constantinescu — *n.ed.*), și de aceea taci și d-ta. Curaj prietene, complotul tăcerii va mai dura vreo 10—15 ani! Dar și eu m-am hotărît să tac vreo cîțiva ani: probabil am scris prea mult și am obosit publicul. Am să urmez exemplul lui Paul Valéry“. Ceea ce nu se va întîmpla, cum știm.

Treptat apar și semne mai bune. Corneliu Moldovanu, care-l înlocuise pe Hodoș la 1 iulie 1927, își declară (în *Rampa* din 25 august 1928) intenția de a reprezenta *Meșterul Manole*. El va rămîne însă în funcție doar pînă în noiembrie 1928, cînd a fost înlocuit cu Liviu Rebreanu. Blaga se grăbea să-l felicite, printr-o scrisoare (din 3 decembrie), interesantă prin tot ce cuprinde: „Să-ți fie — și să ne fie într-un ceas bun! Nu mă îndoiesc nici

un moment că una din cele dintii fapte ale tale la acest mult încercat teatru va fi punerea în repetiție sub conducerea lui Soare a piesei mele *Meșterul Manole*. (De unde am această siguranță? Nu știu de unde, dar simt eu așa: am fost ținut zece ani în opoziție, soarta mea teatrală a fost exact soarta ardelenilor în politică.) Dacă întreb de ce tocmai *Meșterul Manole*, îți răspund: la vârsta mea nu mai pot începe cu *experimente*. Sunt sigur numai de *Meșterul Manole*. Pentru început nici nu mă gândesc la altă piesă. De altfel nu știu dacă ți-am scris deja: piesa aceasta se va juca și la Berna (și poate că și la Basel etc.). Zilele trecute am încheiat contractul cu teatrul de aici. Directorul mi-a spus că dacă se va juca *Meșterul Manole* la București ar face bucurios drumul până în capitala țării noastre ca să-l vadă. Înțelegi, prin urmare, de ce țin așa de mult să încep repetițiile cât mai curînd. Astă-vară s-a împlinit anul de cînd am trimis Teatrului Național 2 exemplare cu cererea să fie înscris în repertoriu. Moldovan l-a anunțat (ah, Doamne, pînă acum numai de «anunțuri» am avut parte!) Scrie-mi, te rog, ce ai de gînd să faci“.

La 15 decembrie, o nouă scrisoare: nu primise răspuns la cea dinainte, dar citise în presă declarația noului director al Naționalului în legătură cu repertoriul stagiunii. „Îți mulțumesc din inimă că te gîndești la jucarea *Meșterului Manole*. Găsesc însă că după ce mi s-au făcut atîtea mizerii Teatrul Național ar putea să-mi dea satisfacția să-mi reprezinte piesa cît mai curînd și nicidecum în coadă de sezon“. Aici se află și pasajul pe care l-am citat mai sus în legătură cu retragerea de către autor a piesei din librării și tot aici exprimarea unei dorințe în ce privește montarea: „aș vrea să fie totul cît mai simplu *stilizat* (și costumele tot așa, à la desenele lui Demian)“. Data premierei rămînea îndepărtată, de aceea Blaga îi răspunde la 14 ianuarie 1929 cu amărăciune lui Rebreanu: „Ți-am primit scrisoarea, și dacă nu ți-am răspuns pînă acum e fiindcă mi-a pricinuit o mare tristețe. Tu mi-ai fost toată speranța. Renunșasem la orice satisfacție din partea compatrioților, cînd, în sfîrșit, veni mult așteptata schimbare. Eram tocmai atunci în tratative cu directorul teatrului de-aici, care stăruia să aibe necondiționat dreptul întîiei reprezentări (știa că piesa încă n-a fost jucată în România). Voiam să i-l dau. Dar atunci se făcu schimbarea în România, și mi-am zis: nu! Are să vie Rebreanu, și, deoarece nu vreau să se spună că joacă piese cari se joacă deja în străinătate, am să i-o dau întîii lui. Așa am și făcut. Văd însă că atîția alții, de-atîtea ori jucați, au întîietate. Și mă întreb de ce? De ce vor oamenii să mă pună neapărat în coadă de sezon, ceea ce în sine constituie o proastă recomandatie!“

Aștept de șapte ani să fiu jucat. Am cu totul 6 piese cari s-ar fi putut juca. Și acum sunt pus chiar în martie pentru ca să nu fac decît 5 seri“. În sfîrșit, fie și în martie: „mi-am aranjat totul așa ca la 15—20 martie să pot veni să văd piesa“. Dar „o amîinare nu pot accepta subt nici un cuvînt, fiindcă ar trebui să mă umilesc, să accept o batjocură. O amîinare

pînă la toamnă de asemenea nu pot accepta, fiindcă ar însemna tot o bătaie de joc, și fiindcă am fixat premiera la Berna pentru octombrie. Dacă prin urmare piesa mea nu se joacă nici în jumătatea a doua a lui martie, nu-mi rămîne decît să renunț printr-o scrisoare deschisă pentru totdeauna la plăcerea de a fi jucat de Teatrul Național. Dar amărît de toată această situație văd poate prea negru, și poate că, totuși, nu voi fi silit să trag singura consecință ce-mi rămîne“. N-o va face, va avea destulă răbdare să aștepte termenul definitiv al premierei, 6 aprilie. Dintr-o scrisoare trimisă în acest răstimp lui Rebreanu e de reținut dorința poetului ca titlul piesei să fie schimbat: „ca să nu se facă vreo confuzie (în marele public) între piesa mea și ceilalți doi „Meșteri Manole“ jucați anii trecuți, ar fi bine ca piesa mea să fie afișată simplu numai «*Manole*». Țin foarte mult la aceasta“.

După premieră, întors la Berna, unde-și avea atunci serviciul diplomatic, „prima mea grijă e să-ți mulțumesc încă o dată pentru bunătatea și prietenia ce mi-ai arătat-o cu atîta dărnicie“, se grăbește să-l asigure pe Rebreanu. „Mă bucur nespun că ai fost tu acela care m-ai jucat cel dintîi, și-mi place să cred că nu regreți“. „Tot ce mai doresc acum e să scoți un număr cît mai mare de reprezentații! Mulțumiri, mulțumiri, mulțumiri!“ — încheie poetul această scrisoare din 12 aprilie 1929, „cu frățească dragoste“.

În scrisorile următoare se arată îngrijorat că piesa nu e programată convenabil, dar se entuziasmează cînd Rebreanu îl asigură că are de gînd să reia piesa în stagiunea viitoare și că vrea să-i reprezinte și *Tulburarea apelor*. Îi trimite cronicile la spectacolul de la Berna cu *Meșterul Manole* („pînă acum fără excepție foarte bune“), care pot fi un argument pentru „reluarea piesei la Național“, insistînd totodată pentru montarea celeilalte piese: „te rog mult, mult de tot, să-mi pui cît mai curînd în repetiție *Tulburarea apelor*“. Ar fi vrut ca în ianuarie să asiste la premieră (scrisoarea e din 22 noiembrie 1929): „Mai tîrziu de ianuarie te rog să nu o pui, căci aș păți ca și cu *Meșterul Manole*, care cu tot succesul obținut a făcut 10 reprezentații; ceea ce e un adevărat dezastru! Și e păcat!“ Tonul devine, ca de atîtea ori în această corespondență, patetic: „Dragă Rebreanu, te rog, te rog, te rog, te rog, te rog premiera *Tulburării* în ianuarie!“

Spre sfîrșitul anului Blaga află din presă „un zvon“ care „mă cam alarmează“: că Rebreanu ar urma să fie înlocuit la direcția Teatrului Național cu Eftimiu. „Asta ar fi fatal“, comentează poetul, care adresează din nou apelul: „Dacă e adevărat, atunci te rog să-mi faci un serviciu pe care n-am să ți-l uit niciodată: pune-mi în repetiție «*Tulburarea*»! Te rog, dragă Rebreanu, că altfel nu mai mă văd jucat ani mulți de tot!“ „Zvonul“ era o informație întemeiată: la 1 ianuarie 1930 Rebreanu a fost numit director al Direcției Educației Poporului, nou înființată, iar Eftimiu — director al Teatrului Național din București. *Meșterul Manole* al lui Blaga n-a mai fost reluat, iar *Tulburarea apelor* n-a mai ajuns niciodată să vadă lumina rampei.

Oricum, reprezentarea piesei *Meșterul Manole* pe scena Teatrului Național din București a constituit momentul decisiv al impunerii lui Lucian Blaga ca dramaturg dincolo de cercurile literare, iar în ceea ce-l privește pe autor trecerea unui anumit prag psihologic.

Revenind la geneza piesei, nu e fără rost să ne întrebăm: cum s-a ivit ideea scrierii ei? O preocupare în legătură cu tema nu întâlnim nici în articolele, nici în poeziile de până atunci ale lui Blaga. Ea există însă, de mult, după cum aflăm din scrisoarea către Sextil Pușcariu cu care însoțea trimiterea manuscrisului, scrisoare din care am mai citat: „Trebuie să-ți fac o mărturisire: eram în cl. IV-a liceală la Brașov, când mi-a venit înția oară ideea de a scrie odată o dramă despre Manole, și anume inspirația coincide tocmai cu o mică cuvîntare ce ai ținut-o d-ta cu prilejul întâlnirii după «cincisprezece ani de la maturitate» a tuturor colegilor d-tale. Aminteai ceva despre Manole, dar nu-mi mai amintesc ce anume“.

Poate că trebuie să vedem în această împrejurare nu pur și simplu reținerea unei sugestii pentru o lucrare literară, ci intuiția fulgurantă a unei posibilități cât se poate de adecvate pentru exprimarea vocației creatoare a adolescentului Blaga aflată la primele ei manifestări (sintem în 1910, anul debutului poetic), a structurii lui spirituale în curs de cristalizare. Tratarea temei *Meșterului Manole* implica deopotrivă „creație“ și o „filozofie a creației“. Și tot ce va face Blaga de aci înainte se poate rezuma în acești termeni. Iar filozofia creației desfășurată în opera lui teoretică are afinități profunde cu filozofia conținută în baladă. Să fie străin titlul întiiului volum al filozofului, *Pietre pentru templul meu*, de povestea lui Manole? Sigur este în orice caz că ideea jertfei supreme, a vieții, pentru creația durabilă este proprie deopotrivă legendei folclorice și teoriei lui Blaga despre cultură (și chiar unor „arte poetice“: a se vedea, de exemplu, *Unde un cîntec este*). În susținerea ei, filozoful nu găsește de altfel un argument mai convingător decît acesta: „Crearea culturii cere cîteodată negrăite jertfe: ea ucide și devastează. Creația își are pîrjolul ei. Meșterul Manole și-a zidit soția sub pietre și var, pentru ca să înalțe biserica. Surprindem gîlgînd în această legendă ecoul crud al conștiinței sau al presimțirii că o creație trece peste vieți și devastează adesea chiar pe creator. «A crea» nu înseamnă pentru creator dobîndirea unui echilibru, după cum o prea naivă și plată interpretare ar vrea să ne facă să credem. Se creează cu adevărat cele mai adesea numai la înalte tensiuni, cărora organele de execuție nu le rezistă totdeauna. Creația sfarmă adeseori pe creator“ (*Trilogia culturii*, 1965, p. 366). Sigur este, de asemenea, că teoria lui Blaga despre „demonismul“ vocației creatoare, expusă pe larg mai întii în *Daimonion*, poate fi perfect ilustrată nu numai de creatorii culți pe care-i invocă autorul, ci și de acest prototip mitic al creatorului care este pentru noi Manole. Multe dintre replicile lui din piesa lui Blaga consună cu ideile filozofului, fiind totodată în spiritul mitului recreat de poet. Neputînd indica aici toate firele ce leagă drama

aceasta de ansamblul operei lui Blaga, mă rezum să aproximez concluzia unei asemenea posibile demonstrații: prin sensurile lui explicite sau implicite, mitul *Meșterului Manole* își află „confirmarea“ în unele componente esențiale ale concepției lui Blaga despre poziția omului în lume și despre destinul lui creator. Această afinitate profundă poate explica starea de spirit în care a fost scrisă piesa și despre care aflăm cîte ceva din scrisoarea trimisă lui Pușcariu la 24 februarie 1927: „Pe Manole l-am trăit — și a venit peste mine copleșitor: l-am scris ca scos din minți (deși în afară se părea că sunt cel mai liniștit om)“. Și poate explica, măcar în parte, de ce tocmai *Meșterul Manole* avea să rămînă capodopera teatrului lui Blaga.

În materia piesei, scrisă într-o lună de zile (după care au urmat „corecturile“), au intrat numeroase elemente din cultura poetului, din scrierile lui de pînă atunci și chiar din propria-i biografie. Concepînd drama și, apoi, compunînd tabloul înălțării zidurilor, Blaga își va fi amintit de cea mai îndepărtată copilărie a lui: „Jocurile noastre iscodiseră toate virtuțile nisipului. Exploatham o grămadă mare de nisip mărunt pus de cineva sub castanul uriaș din fața casei. Din elementul ușor umezit clădeam bolți, labirinte, biserici. Mai ales biserici. Îmi pusesem în cap să devin odată «zidar de biserici», adică arhitect. Acesta a fost întiiul meu «ideal» de viață. Și mă vedeam cu toată gravitatea acolo pe grămada de țărna, în exercițiul măreț al viitoarei mele meserii“ (*Hronicul și cîntecul vîrstelor*, în *Opere*, 6, Editura Minerva, 1979, pag. 19—20). „Zidari, ați auzit?“ — li se adresează Manole celor nouă după ce Mira a acceptat „jocul“ zidirii ei. „Încruntarea s-a sfîrșit. Acum începe partea luminei. Închipuți-vă copii, cu treizeci de ani înapoi, închipuți-vă în trecut, cînd clădeai biserici din nisip! Luați aneltele, pregătiți țărna și tot ce e de pregătit!“ În imaginarea unui personaj fabulos, dintre cele mai semnificative ale piesei, a pornit de la amintirea, la fel de veche și de adînc întipărită, a unui țaran din Lančrăm căruia i-a preluat și numele (începînd cu versiunea a doua; în cea dintii îl numise „Zmeul“, apoi „Bătrînul“). Evocînd o secetă cumplită, din anul 1904, cu atmosfera ei de sfîrșit de lume, memorialistul notează: „Întîmplărilor de acest soi li se alăturau și isprăvile lui Găman, ciudatul sătean de care ne temeam ca de-o ființă cu legături prin tărîmuri demonice. Cineva l-ar fi văzut — nu se știa niciodată cine era acest cineva care vedea totul — cineva l-ar fi văzut, zic, în bătaia lunii schimbîndu-se în priculici printre mormintele cimitirului [...]. Iar Gămanul cel cu cap de cine se duse la rîu, și plescînd din limbă, adoma cînilor, aduna de jos în sus suvița de apă ce mai curgea și care din clipa aceea adunată a rămas, căci pe urmă, un timp, n-a mai curs. Iar priculiciul s-a întors pe drumul lui, s-a dat peste mormînt, schimbîndu-se iar în Gămanul cel adevărat. De atunci Găman rîde, și nu știe de ce, rîde aiurea prin sat“. „Luam parte cu latura de presimțire a ființei mele la aceste întîmplări neîntîmplante, la aceste povești ce se

impleteau cu cărările mele“, scrie poetul în încheierea evocării. (*Hronicul...*, în Lucian Blaga, *Opere*, 6, Editura Minerva, 1979, pag. 66 — 67).

În unele replici recunoaștem formulări biblice, pe care, evident, autorul le citează dintr-o memorie ce le înregistrase, o știm tot din *Hronicul...*, încă din copilărie („Doamne, Doamne, de ce m-ai părăsit?“; „Ai asudat sânge, Manole?“ etc.), sau numai aluzii la unele motive din aceeași mitologie (tablele legii, călăuza divină în chip de nor și de sul de foc ș.a.) sau din cea grecească (mitul lui Amphion, de pildă: „Altădată omul cânta numai — pietrelor, și pietrele se clădeau singure în cetăți. Și cetățile acelea erau păgine“); regăsim elemente de folclor românesc, ca în descîntecul rostit de Găman sau în replica „Va sta dreaptă la moarte și sărutat. [...] Va sta ca spicul la secerat“ (citatul folcloric va reveni, ca atare, într-o poezie postumă, *Ceas de vară*: „Stă mîndra la sărutat/ ca spicul la secerat“). Motivul „fumului căzut“, dezvoltat într-o replică a lui Manole din actul I („Toate se clatină. Și stăm cu frică, și stăm cu spaimă. Vîntul cerului îmi împrăștie fumul...“), apăruse mai întîi în poezia cu același titlu, publicată în 1925 (și va reveni în alte versuri), legenda bogomilică cu care starețul încearcă să curme întrebările fără răspuns ale lui Manole o știa și Luca din *Ivanca*, imaginea casei lui Manole după plecarea Mirei e anticipată, prin citeva elemente identice, de evocarea casei natale a poetului, făcută în *Cîntare pentru trecut* (1924). „Pe la casa noastră ai trecut?“ — îl întreabă Manole pe Găman, la sfîrșitul ultimei lor întîlniri. „Între spini veninoși stă poarta întunecată, unde puneai frunză mîntuitoare pe leuștean. Dobitoacele ei, dobitoacele ei sfînte s-au dus sub pămînt“. „Ți-aș arăta poarta întunecată, unde puneam /frunză mîntuitoare de leuștean [...] / Dobitoacele sfînte s-au dus sub pămînt“, citim în poemul amintit. Să mai notăm, în fine, dintre multele fragmente de materie literară care circulă între această piesă și lirica lui Blaga, cel puțin încă o imagine: aceea a „dezbrăcării“ de trup ca de o haină: o aflăm în monologul cu care Găman însoțește zvrîlirea de pe acoperiș a lui Manole și în ultimele versuri din *Psalm* (1924).

Există două manuscrise propriu-zise ale dramei *Meșterul Manole*, aflate acum la Muzeul Literaturii Române. Cel dintîi (inventar 24.925/1—106) e pe o hîrtie de proastă calitate, îngălbenită; coli de format lung și îngust (și jumătăți de coală), scrise cu cerneală neagră și (unele) cu creion chimic, modificări cu cerneală neagră, roșie, și cu creion negru. Pe fila 51 un desen în cerneală roșie (capul lui Schiller), iar la începutul actului ultim o schiță de decor reprezentînd intrarea în biserică. Foaia de titlu lipsește. Lista personajelor e în cerneală roșie și cuprinde, așezate unele sub altele, următoarele *Personaje*: Manole; doispreze[ce] zidari; Vodă; Soția lui Manole; Un sol; Doi sulițași; Copii, femei, popor. Pe prima filă, datele scrierii și corectării piesei pe care le-am reprodus mai sus (cf. *supra*, pag. 307). După textul piesei, o filă în cerneală roșie și în creion cuprinzînd for-

mule de cult (folosite în textul piesei) în slavonă și traducerea lor în limba română, pe care o transcriu aici: „Doamne pomenește-ne în împărăția ta; Pentru pacea de sus și pentru mîntuirea sufletelor noastre Domnului să ne rugăm; Apără, mîntuiește, miluiește și ne păzește pe noi Dumnezeu! În sfîrșit acum m-am odihnit /și am aflat ușurare multă/ că m-am mutat din stricăciune /și m-am dus la viață. Doamne mărire, ție!; Doamne, izbăvește-ne pe noi de cel rău în acest ceas!; D-zeule, D-zeule, de ce m-ai <> ne-ai părăsit?; Vai nouă; Vai mie; Doamne, D-zeule“.

Al doilea manuscris (inventar 24.925/107—216) e pe hîrtie velină avînd (nu toate colile) în filigran un urs și inscripția *C et S.S. Bușteni*. Textul e în cerneală neagră, cu modificări și completări în cerneală roșie, creion negru, creion roșu, cerneală neagră (cu penița și grafia primei redactări sau cu altă peniță și altă grafie). Unele file au fost, cum se poate observa, transcrise integral sau parțial (și lipite).

Foaia de titlu arată astfel:

Meșterul Manole > Manole  
dramă în cinci acte  
Lucian Blaga

În continuare, pe foaia de titlu, datele pe care le-am reprodus mai sus, la pag. 307.

Urmează o filă cu „*Dramatis personae*: Vodă; Manole; Starețul Bogumil; Găman; Zidari: I. Pescar; II. Cioban; III. Călugăr; IV. Băieșiu; V; VI. Ștefan; VII; VIII; IX; X; XI; XII; Miriam, soția lui Manole; Copii și ajutoare; Un sol și doi sulițași; Femei, popor, copii.

Locul acțiunii: pe Argeș în jos. Timpul < > Timp> mitic“.

În afara acestor două manuscrise s-au păstrat și două dactilograme, care se află tot la Muzeul Literaturii Române: inventar 26.711/67—186 și 26.711/187—304. Cea de a doua este de fapt o copie, pe care autorul a trecut modificările (cu cerneală neagră) făcute pe prima.

Pe foaia de titlu scrie:

„Meșterul Manole  
dramă în 5 < > cinci > acte  
1927“

Pe prima filă, o dedicație: „Lui Sextil Pușcariu  
iubitorului de știință și legende“.

*Meșterul Manole* a apărut în 1927, la Sibiu, Tiparul Institutului de arte grafice „Dacia Traiană“. Piesa a fost retipărită în ediția din 1942 a teatrului lui Blaga, *Opera dramatică*, Sibiu, Editura „Dacia Traiană“, în

volumul al doilea. În volumul din 1927 regăsim dedicația din dactilogramă; la republicarea din 1942 textul ei este mai strins: „Lui Sextil Pușcariu“. În dactilogramă și în ediția princeps lista personajelor arată astfel: *Dramatis personae* (în ediția princeps *Persoane*): Vodă; Manole; Mira; Starețul Bogumil; Găman; Zidarii; Întiul, a fost cândva cioban; Al doilea, a fost cândva pescar; Al treilea, a fost cândva călugăr; Al patrulea, a fost cândva ocnaș; Al cincilea; Al șaselea; Al șaptelea; Al optulea; Al nouălea; Al zecelea; Al unsprezecelea; Al doisprezecelea; Un băiat de (în dactilogramă: de la > de) curte; Copii și ajutoare; Un sol și doi sulițași; Alți sulițași; Trei cărauși; Boieri, călugări; Femei, norod și robi. În ediția definitivă lista de *Persoane* e aceeași cu deosebirea că numărul zidarilor se oprește la „Al nouălea“. În dactilogramă și în cele două ediții, aceeași indicație: „Locul acțiunii pe Argeș în jos. Timp mitic românesc“.

*Meșterul Manole* are așadar cinci variante: cele două manuscrise, dactilograma pe care autorul a continuat să lucreze și cele două ediții prezentate mai sus. Primele trei variante au și câte două sau trei subvariante, reprezentate de straturile succesive ale redactării.

#### VARIANTE

Ms. 24.925 filele 1 – 106 (A); Ms. 24.925 filele 107 – 216 (B); Ms. 26.714 filele 187 – 304 (C); *Meșterul Manole*, 1927 (D); *Opera dramatică*, 1942 (E).

#### 9

1 A: I; B, C, D: Actul I; E: Actul întâiu// 2–10 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Cămara de lucru a Meșterului Manole. Noapte, tirziu. Meșterul aplecat peste pergamente cu planuri. Starețul șezînd privește fix, drept înainte, cu clipiri de grozavă superstiție. Zmeul <A<sub>2</sub>: Bătrînul> (un zidar mare, figură de <A<sub>2</sub>: ca de> poveste, barba roșie lungă, îmbrăcat într-un fel de haină de lînă lungă într-un colț doarme, mișcîndu-se neliniștit în somn, din cînd în cînd cu sunete ca un horcăit și suspin în același timp); B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Cămara de lucru a Meșterului Manole. Multe <B<sub>2</sub>: Multe, exagerat de multe, vreo douăzeci>, foarte multe luminări aprinse pe masă, pe bldiar, în fereastră. Pe masă e un model <B<sub>2</sub>, C, D, E: chip> mic de lemn al viitoarei biserici. Starețul Bogumil, șezînd în fața mesei, privește fix <C, D, E: privește> drept înainte, din cînd în cînd clipește repede din ochi. Găman, figură ca de poveste, barba lungă împletită, haina de lînă ca un cocoj, doarme într-un colț mișcîndu-se neliniștit în somn, cînd și cînd scoate sunete ca un horcăit și ca un suspin în același timp. Meșterul Manole la masă, aplecat peste pergamente cu <C, D, E: și> planuri, chinuit <B<sub>2</sub>, C, D, E: măsură chinuit> și frămîntat. Noapte tirziu// 11–12 A, B, C<sub>1</sub> omit; C<sub>2</sub>, D, E: Scena I. Manole, Bogumil, Găman// 13–14 A<sub>1</sub>: Meșterul

rul (măsoară — cu fel și fel de mici unelte de arhitect); A<sub>2</sub>: Meșterul (cu părul vilvoi); B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>, D, E: Manole (ducîndu-și mina desnădăjduit prin păr)// 15–16 A<sub>2</sub>: Ajută-mi Prea Cuvioase; B<sub>1</sub>: Ajută-mi cuvioase; B<sub>2</sub>: Nu așa ... Ajută-mi cuvioase! Nu cu sfaturi, ci cu fapte; B<sub>3</sub>, C<sub>1</sub>: Ajută-mi cuvioase! Nu cu sfaturi suprafirești <C<sub>1</sub>: mai presus de fire>, ci cu fapte firești ... O, cite piedeci și-mpotriviri ...; C<sub>2</sub>, D, E: Ajută-mi <D, E: Ajută-mă> cuvioase — altfel, altfel! — nu cu sfaturi mai presus de fire! O, cite piedeci și împotriviri// 17–26 A<sub>2</sub>: Starețul: Ce faci? Meșterul: Nici magie albă, nici magie neagră. Măsor!; B<sub>1</sub>: Bogumil (fără a se mișca, cu voce monotonă de fanatic): Ce faci? Manole: Nici magie albă, nici magie neagră. Măsor. Bogumil: Nu mai măsura; B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Bogumil (fără a se mișca, cu voce monotonă ca a unuia care-și are un drum de la care nu se mai abate): Nu mai măsura! Manole: Nici magie albă nu fac <B<sub>2</sub>: Asta nu e nici magie albă>, nici magie neagră. Singura siguranță ți-o dau măsurările <B<sub>3</sub>: Unica neamăgitoare siguranță ți-o dau măsurările; C<sub>1</sub>: Împotriva cugetului, ochiul se mai bizuie încă pe măsurări; C<sub>2</sub>, D, E: Împotriva cugetului, ochiul se mai bizuie încă ...> Bogumil: De șapte <C<sub>2</sub>, D, E: pe măsurări? De șapte> ani tot măsură <B<sub>3</sub>, C, D, E: măsură cu cel unghi de aramă> și nici o izbîndă.

#### 10

1 A<sub>2</sub>: Meșterul; B, C, D, E: Manole// 3 A<sub>2</sub>: Starețul; B, C, D, E: Bogumil// 5 A<sub>2</sub>: Meșterul; B, C, D, E: Manole// 6 A<sub>2</sub>: Nu, eu nu! Ar sta veșnic împotriva noastră porunca a șasea!; B<sub>1</sub>, D, E: Nu. Eu nu!; B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>: Nu. Eu nu! Asta nu. Acest singur lucru nu. Încolo — orice; C<sub>2</sub>: Nu. Eu nu. Numai asta nu// 7 A<sub>2</sub>: Starețul; B, C, D, E: Bogumil// 8 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Va trebui; B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>: Va trebui. Acest singur lucru te mîntuie, încolo — nimic// 9 A<sub>2</sub>: Meșterul; B, C, D, E: Manole// 10–14 A<sub>1</sub>: Bolțile cari s-au prăbușit ieri — n-au fost prea grele. Adîncimea temelilor a fost potrivită. A suta oară le măsor. Toate socotelile sunt bune; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Privește, să vezi. Bolțile cari s-au <B<sub>1</sub>: Cercetează și tu. Bolțile ce s-au; B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>: Bolțile ce s-au; C<sub>2</sub>, D, E: Bolta ce s-a> prăbușit ieri n-au fost prea grele <C<sub>2</sub>, D, E: n-a fost prea grea. Cercetează și tu>. Temeliile nu le-am așezat <B<sub>2</sub>, C, D, E: N-am așezat temeliile> pe șovăiala nisipului. Înălțimile și adîncimile <B, C, D, E: Adîncimile și înălțimile> a suta oară le măsor <B<sub>2</sub>, C, D, E: măsură>. Socotelile sunt bune, toate <B<sub>2</sub>, C, D, E: bune, tăiate în cremene toate>. Și cele pentru arcuri, și cele pentru laturi, deopotrivă spre miazăzi și miazănoapte// 15 A: Starețul; B, C, D, E: Bogumil// 16 A<sub>1</sub>: Întrebă puterile necurate; A<sub>2</sub>: Te cred. Mai mult ce pot?; B, C, D, E: De-acum tac. Orice alt cuvînt îmi pare <C<sub>2</sub>, D, E: cuvînt e> de prisos// 17 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole// 18 A<sub>1</sub>: Ajută-mi Prea Cuvioase. Poate găsești incheieturile greșelii; A<sub>2</sub>, B, C,

D, E: Părinte Bogumil ajută-mi <D, E: ajută-mă> // 19 A: Starețul; B, C, D, E: Bogumil.

10-11

20-3 A<sub>1</sub>: Ha, ha! Nu, eu nu! Numai în iad se socotește. Acolo toate merg după socoată. Și cozile dracilor au toate aceeași măsură. Totul e clădit acolo — după număr: și bolțile, și stâlpii, și căldările de smoală ... Să nu uiți că orice număr e o iscălitură de drac ... Eu niciodată n-am făcut nici o socoată ... În împărăția lui D-zeu e un păcat să socotești ... Nu, Meștere, pe mine nu mă prinzi în jocul ăsta blestemat. Lasă-mă să tac. Și să mă rog; A<sub>2</sub>: Eu nu! Numai în iad se socotește. Acolo toate sunt după măsură: și coarnele dracilor, și cozile. Acolo numărul stăpânește: în bolți și în stâlpi, în căldări ... N-ai dect să privești cu luare aminte pe pergamentele tale: ce forme ciudate și întortocheate, orice număr pare o iscălitură de drac ... Vezi barba mea? Sunt bătrîn, dar niciodată eu n-am făcut încă nici o socoată ... Mă jur pe Paraclit! Și dac-aș face, totul ar ieși pe dos. În împărăția lui D-zeu a socoti e un păcat mai strigător decît necinstirea simbetii sau călcarea poruncii a șasea. Meștere, pe mine nu mă prinzi în jocul acesta afurisit; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Numai în iad se socotește. Acolo în împărăția virtuților întoarse toate sunt după măsură: și coarnele dracilor, și cozile galbene. Acolo numărul stăpânește în întocmire, în sinoade, în bolți și în căldări <E: clădiri<sup>1</sup>>. Privește numai cu luare aminte semnele roșii de pe pergamentele astea afurite: ce forme ciudate și-ntortocheate <C, D, E: unele țapene, altele șerpuitoare și-ntortocheate>. Orice număr pare o iscălitură schimonosită de drac. Asta trebuie să fie a lui Belzebub <B<sub>2</sub>: Asta trebuie să fie a lui Moloch că se sprijinește cu îngîmfare în sceptru. Asta trebuie să fie a lui Belzebub; C, D, E: Uite, numărul ăsta trebuie să fie iscălitura lui Mamon, că are burta mare. Asta a lui Scaraoțchi că e subțire și pare uscată de tusea cea seacă. Asta trebuie să fie a lui Moloh că se sprijinește cu îngîmfare în sceptru. Asta trebuie să fie a lui Belzebub> că-i flutură steagul nerușinării pe cap. Vezi barba mea? Sunt bătrîn, dar socoteală în viața mea mult greșită încă n-am făcut. Și dacă totuși fac, o fac ca în ceruri: zic unu și gîndesc trei. Mă jur pe Paraclit. În împărăția lui Dumnezeu a socoti e un păcat ceva mai mic decît necinstirea simbetii, dar neapărat mai greu decît călcarea poruncii a șasea. Nu, Manole, pe mine nu mă prinzi în jocul acesta necurat.

11

4 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole // 5 A<sub>1</sub> omite; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: se ridică amenințător // 7 A: Starețul; B, C, D, E: Bogumil //

<sup>1</sup> Probabil greșeală de tipar.

8-10 A<sub>1</sub>: Ți-am spus; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Încotro ameninți, Manole? În stînga <B, C, D, E: Spre stînga, unde în clipa aceasta răsare o zodie ne bună>? În dreapta? <B, C, D, E: spre dreapta, unde norocul apune>? Spre puterile de sus, sau spre cele de jos? // 11 A<sub>1</sub>: Meșterul; B, C, D, E: Manole // 12-16 A<sub>1</sub>: Starețe, nu pot uita. Trebuie să-ți spun; A<sub>2</sub>: Părinte, în părțile astea lucrurile nu sunt curate > Părinte, se petrec lucruri necurate; B, C, D, E: În toate părțile, Părinte, în toate părțile. Sunt veșnic la început de drum. Se petrec lucruri necurate pretutindeni. Între pietrele atîtor împotrivi care voință nu s-ar fi măcinat pînă acum? <Pauză scurtă> // 17-18 A<sub>2</sub>: Starețul; B, C, D, E: Bogumil <după un lung suspin> // 19 A<sub>1</sub>: Aseară, tot așa frămîntîndu-mă, cum mă vezi, am ieșit; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Într-o seară <A<sub>2</sub>: Aseară> am ieșit // 20-34 A<sub>1</sub>: crescute. Și în apele crescute dintr-o dată — un sicriu plutind ... Apoi altul, pe urmă altul. Multe — multe — nu le-am mai putut număra ... Am crezut că aiurez ... Starețul: Ce nu fac pentru tine oamenii din sat? De cîte luni așteaptă să se ridice biserica? Meșterul: De șapte ... Starețul: Tot de-atunci copiii nu mai cresc, și țîța femeilor nu mai dă lapte. Oamenii sunt galbeni ca ceara. Ei cred că de aceea se tot prăbușesc zidurile, fiindcă le tot clatină strigoi ... Ieri au dezgropat tot cimitirul și ca să nu mai rămînă nici un mort în pămînt au dat drumul sicriilor pe apă ... Ei cred că vr'unul din morții răi tot clatină zidurile ... Ha! <Cu un sughit>: Dar eu știu că nu morții răi, ci puterile necurate zădărnicesc înălțarea bisericii ...; A<sub>2</sub>: crescute. Și în apele crescute — un sicriu plutind ... Apoi altul, pe urmă altul. Multe, multe, că nu le-am mai putut număra ... Manole, le-am văzut! Și n-a fost vedenie. A fost lucru aievea. Copiii nu mai cresc, și țîța femeilor nu mai dă lapte. Oamenii sunt galbeni la carne ca ceara. Ei cred că zidurile tale se prăbușesc fiindcă le clatină strigoi ... Ieri au dezgropat tot cimitirul și ca să nu mai rămînă nici un mort în pămînt au dat drumul sicriilor pe Argeș ... pentru ca morții răi să nu mai clatine piatra. <Cu un sughit>: Dar eu știu că nu morții răi zădărnicesc de șapte ani înălțarea bisericii ... Sunt și alte puteri mai mari decît morții răi!; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: crescute pînă-n gura vadului. Și în năvala apelor — un sicriu plutind <C, D, E: plutind văzui>. Apoi altul — pe urmă altul — pe urmă cinci — zece <C<sub>2</sub>, D, E: cinci, pe urmă zece> — multe <C, D, E: și tot mai multe> nenumărate <C<sub>1</sub>: pe urmă fără număr; C<sub>2</sub>, D, E: pe urmă fără de număr> — ca o plutire de trunchiuri spre marile ferestraie <B: ferestraie>. Și cum n-a fost vedenie, trebuie să cred că a fost <B, C<sub>1</sub>: Și n-a fost vedenie. A fost> aievea <B, C, D: lucru aievea>. Tot atît de adevărat e că în sat <B<sub>1</sub>: În sat> copiii nu mai cresc și țîța femeilor nu mai dă lapte. Printre oameni umblă vîntul cu veștile <B, C<sub>1</sub>: Oamenii sunt galbeni la carne ca ceara>. Zidurile tale s-ar prăbuși <B, C<sub>1</sub>: Toți deopotrivă cred că zidurile tale se pră-



bușesc) fiindcă le clatină strigoi neliniștiți <B: strigoi>. Într-o zi <B<sub>1</sub>: Ieri> au dezgropat cimitirul <B<sub>1</sub>: tot cimitirul> și ca să nu mai rămâie nici un mort în pământ au dat drumul sicriilor pe Argeș... O săptămână întreagă au tot venit pe Argeș cele o mie de sicrie — sunând surd ca buți hodorogite <B<sub>1</sub>: sicriilor pe Argeș...; B<sub>2</sub>: sicriilor pe Argeș... O săptămână întreagă au tot venit pe Argeș cele o mie de sicrie>. (Cu un suspin:) Ci <B, C<sub>1</sub>: Dar> eu știu că nu morții răi zădărnicesc <B<sub>1</sub>: zădărnicesc de șapte ani > zădărnicesc > înălțarea bisericii <B: bisericii>. Mai sunt <B: Sunt> și alte puteri, mai mari decât morții răi// 35 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole// 36 A<sub>1</sub>: vorbim despre Puterile necurate; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: vorbim.

12

3 A, B, C, D: nu mă lași; E: nu vrei să mă lași// 6—15 A<sub>1</sub> omite!// 6 A<sub>2</sub>, B, C, D: voastre; E: noastre// 6 A<sub>2</sub>: la miezul nopții la riu; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: lângă <B<sub>1</sub>: la> riu la miezul nopții// 7 A<sub>2</sub>: stins; B, C, D, E: stins,, 8 A<sub>2</sub>: chipului ei; B, C, D, E: chipului// 11—15 A<sub>2</sub>: Despre care să <> Să nu mai vorbim. Starețul<sup>1</sup>: A jertfi nu înseamnă numaidecât a ucide. M.: A fost odată săpat în piatră: Să nu ucizi! Starețul: Mă duc să mă rog; B<sub>1</sub>: Să nu mai vorbim. A fost odată săpat în piatră: să nu ucizi! Bogumil: Mă duc să mă rog; B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: A fost odată săpat în piatră: să nu ucizi! <C<sub>2</sub>, D, E: ucizi! Și alt fulger de atunci n-a mai căzut să șteargă poruncile!> Bogumil: Mă duc să mă rog. <B<sub>2</sub>: rog. Pentru tine înainte de toate ca să găsești singurul drum <> ca să învingi zădărniciile Distrugătorului>; B<sub>3</sub>, C<sub>1</sub>: rog. Pentru tine înainte de toate, ca să învingi zădărniciile; C<sub>2</sub>, D, E: rog. Pentru tine — eu nevrednicul — ca să învingi zădărniciile// 16—17 A<sub>1</sub>: Meșterul; A<sub>2</sub>: M. (strigă); B, C, D, E: Manole (strigă)// 18 A<sub>1</sub>: Unde sunt? Cine sunt? Ce sunt?; A<sub>2</sub>: Unde sunt puterile cari îmi zădărnicesc fapta <> înfăptuirile? Jertfa? Nu. Rămii încă. Părinte Bogumile, mi se cere prea mult — prea mult > Cum e? Cine e? Cee?; B, C, D, E: Cum e? Cine e? Ce e?// 19 A: Starețul; B, C, D, E: Bogumil// 20—23 A<sub>1</sub>: Ai spus. Să nu mai vorbim. Meșterul: Vreau să știu! Ce ochi au puterile? Starețul: Puterile n-au ochi. Noi suntem ochii lor. Meșterul: Unde sunt brațele și unde e mintea Puterilor? Starețul: Noi suntem brațele și mintea cu care ele lucrează! Meșterul: Prea Cuvioase, dacă le știi, arată-mi-le! Starețul: Puterile necurate nu sunt nicăiri, adică pretulindeni, și mai ales în noi. Lupta e grea. Meșterul: Iarăși ne-am poticnit aici, în pragul puterilor... Starețul: Zi: Doamne, Doamne — de ce; A<sub>2</sub>: Mă duc să mă rog. Meșterul: Părinte, Potrivnicul — vreau să-l știu! Cum e, cine e, unde e? Să fiu cel puțin în luptă dreaptă. Starețul: Înadins fără lăcaș,

<sup>1</sup> Replică anulată.

ele își imprăștie șiretenia pretutindeni. Le crezi aici — și ele din înția beznă răspund. Le crezi acolo — și ele danțează cu înfricoșare în noi. Meșterul: Ne-am poticnit aici, pentru totdeauna. Starețul: Zi: Doamne, Doamne!; A<sub>2</sub> reseris: Nu e apă și nu e foc. Sunt puterile! Ele disprețuiesc întinderea locului și ies când vor de subt legile timpului. Le crezi aici și ele din înția beznă răspund. Le crezi acolo și ele danțează cu înfricoșare în noi. Zi Doamne, Doamne!; B, C, D, E: Nu e apă și nu e foc — sunt puterile! Ele disprețuiesc întinderea locului și ies când vor de subt legile vremii. Le crezi aici, și ele din înția beznă răspund. Le crezi acolo, și ele danțează <D, E: danțuiesc> cu înfricoșare în noi. Zi: Doamne, Doamne// 24 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole// 25 A<sub>1</sub>: m-ai părăsit?!; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Doamne, Doamne — de ce m-ai părăsit?!// 26 A: Starețul; B, C, D, E: Bogumil// 27 A<sub>1</sub>: O, Meștere! Meștere! Eu îți înțeleg chinul. Nu vin la tine în fiecare zi? În amurg; A<sub>2</sub>: Nu — Meștere! De chinul tău străin nu sunt. Nu vin la tine în fiecare zi? Străbătut de roșata amurgului; B, C, D, E: Străbătut de roșata amurgului// 27 A, B, C, D: mănăstire; E: minăstire// 27 A<sub>1</sub>: pină aici; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: aici// 28 A<sub>1</sub>, B, C, D, E: înapoi; A<sub>2</sub>: înapoi pe subt stelele cele mai mohorite > înapoi// 30 A<sub>1</sub>: Pe drum mă rog. În vale mă rog. În deal mă rog; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: și pe drum și pretutindeni// 31 A<sub>1</sub>: minunea; B, C, D, E: steaua <B: minunea > steaua// 32 A<sub>1</sub>: Și dacă aș face drumul acesta — de la tine pină la locul unde e să se înalțe minunea — dacă în genunchi aș face drumul acesta, tot n-ar ajuta. Nimic nu mai ajută, dacă înainte nu te curăți prin jertfă de tot răul; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Lipsește încă ceva, dar nu suntem părăsiți.

13

1 A<sub>1</sub>: Zmeul; A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman// 2 A<sub>1</sub>: zbierînd; A<sub>2</sub>: cu un glas greu ca de subt pământ; B, C, D, E: cu un <E: cu> glas greu// 6—26 A<sub>1</sub>: Iarăși! Încă o dată! Acum! U-u-u-u! Meșterul: Zidarul nostru a visat <> visează> rău. Zmeul (stă, ascultînd lăuntric) Cei doi (il privesc cu încordare); A<sub>2</sub>: Oul albastru al lumii <> Găoacea albastră a lumii> plesnește. Se sughe balta. Se sfarmă pietre <> Pietre sfărmate> în fălci subpământene. Se freacă stihiiile tari și <> Stihii frecate una de alta...> moara nebunicii de dedesubt nu mai <> nu> încetează. De acolo în pofida noastră se dă drumul sorților. Puterile <> Puteri> fără de noimă — n-au de lucru, și macină <> macină> din stîncă făină pentru gurile morților. E o învățare. E un virtej. Și auie trist cu amenințare. Ca sfîrșitul sfîrșitului <> Ca în noapte de început. Ca în noapte de sfîrșit!> Meșterul: Zmeul nostru bătrîn visează rău. Monstrul nostru creștin ghicește faptele din depărtări <> visează rău și ghicește faptele depărtărilor>. Bătrînul (stă, ascultînd lăuntric) Cei doi (il privesc cu încordare); B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: (apoi tot mai tare:) Se deschid porțile fără de chei. Acum iese o putere

ce gilgăie <E: gilgite>, acum o zburătoare în văzduh s-azvirle, acum o cărămidă, acum un os, acum un cap — ochi bazaochi, frunte-vălătuc — toate negre, nici una curată. Asta ce-i? A-ù, a-ù, a-ù! Pomilui nas Boje moi! Găoacea <C<sub>2</sub>, D, E: Tăria> albastră a lumii plesnește, bul-bul-bul se suge balta! Iată stihii frecate una de alta și pietre sfărmate <E: sfărimate> în fălci subtpămintene. Huruie moara nebuniei <C<sub>2</sub>, D, E: smintelilor> dedesubt și se invirte. De acolo în pofida noastră și de mai departe se dă drumul sorților. Ce stați? Ce întrebați? Puteri fără noimă n-au de lucru și macină din stincă făină pentru gurile morților. E o invirtire. E un virtej. Și auie trist cu amenințare ca în noapte de început, ca în noapte de sfârșit! Pomilui nas Boje moi! (Amîndoi îl privesc cu fiori <B: fior>.) M a n o l e : Zmeul nostru bătrîn visează rău și ghicește faptele depărtărilor. B o g u m i l : Il ard tălpile parc-ar călca în străchini cu lapte fierbinte pentru cini.

13-14

27-7 A<sub>1</sub>: Zmeul (se scutură — fantastic, din lîină împrăștiind nisip și pămînt:) v-v-v-v-v (cu un sunet prelung, sinistru, nearticulat imită zgomotul ce l-a auzit subț pămînt:) a-u-u-uuu-uuu — — — Meștere, ricăie subț pămînt! Am auzit. Mă duc. Eu nu mai aștept. Așa se scutură pămîntul . . . (se scutură iarăși, ca un cîine enorm cînd iese din apă) v-v-v — vi-i-i-i (scuturîndu-se sare nisip din lîină, s-aude cum cad bruși mărunți de pămînt pe pergamentele Meșterului.) Ascultă — meștere! Eu — nu mint — Eu toate le aud — Nu e nimeni — să sprijinească zidurile? Cu spatele vreau să le țin! Mă duc! Zidurile! Sunt tare! Uite spatele meu! Pămîntul e scuturat de friguri!; A<sub>2</sub>: Acum <> Subț vrej> — de-acolo — s-aude aaa — prelung. De dincolo — eeee — ca un ris — Că sunt puteri fără grai. Numai așa — a-a-a — e-e-e <> așa — ii-ii — u-u-u! (se scutură — fantastic, din lîină împrăștiind nisip și pămînt. Cu un sunet prelung, sinistru, nearticulat imită zgomotul ce l-a auzit subț pămînt:) a-u-a-u — a-u-u — uuu-uuu — — — ricăie subț pămînt! au-au — departe subț munte, nu mai contenește. Și auie, că se zguduie împărăția <> auie în împărăția> tulbure de subț picioare. (Se scutură iarăși enorm.) Nu sunt cîni care ies din apă, dar așa se scutură necuratele puteri ieșite cu hohot din apa iadului <> Înfațișări fără margini se scutură necuratele spre mugetul lung de bour <> lung> vr-vr-vr-vi — i-i-i (Scuturîndu-se sare nisip din lîină, s-aude cum cad bruși mărunți de pămînt pe pergamentele Meșterului.) Meștere! Deschide-ți urechile. Eu mă-nchin. Nu e nimeni — să sprijinească zidurile! Cu spatele vreau să le țin! Mă duc! Zidurile au început să se miște. Pămîntul e scuturat de friguri. Și nu sunt friguri de născare — ci friguri de distrugere <> de prăbușire>. Vr — vr-u-u — uuuu! orăcăie în pustiire aici broaștele, dincolo puterile, marile; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Găman (agitat): Subț vrej de-acolo se aude a-a-a-a prelung, u-u-u! De dincolo e-e-e ca un ris. Că sunt puteri fără grai, numai așa i-i-i! puteri nebotezate și fără de nume, prin

tărie berbeci de cetate, la față fără măsură, prin poreclă rușine și scîrbă. Le alungi cu crucea, ele răspund cu ură. (Se scutură fantastic, împrăștiind din lîină nisip și pămînt, cu un sunet prelung, sinistru, nearticulat, imită zgomotul ce-l aude de subț pămînt:) a-u, a-u, a-u <B<sub>1</sub>: a-u — u-u-u-u-u-u>. Ricăie <E: Ricăie> subț pămînt, a-u, departe subț munte! și în împărăția <B<sub>1</sub>: Și auie în împărăția; B<sub>2</sub>: și auie împărăția> de subț picioare vr-vr-vr-vi — ! a-u, a-u <B<sub>1</sub>: i-!; B<sub>2</sub>: i-! a-u! a-u! Gosподi izbavi nas ot lucăvaho!> (Se scutură enorm, sare pietriș din lîină pe pergamente:) Le dîrdăie <E: dîrdăie> dinții <B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: Înfațișări fără margini> — se scutură necuratele — o-o! <B, C<sub>1</sub>: o-o! spre mugetul lung Meștere deschide-ți urechile. Eu mă închin.> Nu e nimeni să sprijinească zidurile? Cu spatele vreau să le țin. Zidul se mișcă, se zbate în friguri pămîntul <B<sub>1</sub>: Mă duc. Zidurile au început să se miște. Pămîntul e scuturat de friguri; B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>: Zidul se mișcă, se scutură de <B<sub>3</sub>: se zbate în> friguri pămîntul>. Și nu sunt friguri de născare, ci friguri de prăbușire! Vr-vr-vr — u-u-uuu!!! Orăcăie în pustiire — aici broaștele, dincolo puterile marile! Bu tăvăluc! Bu tăvăluc! Cau — cau — cau! <B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: marile!; B<sub>3</sub>: Bu tăvăluc! Cau — cau — cau — gangura!>

14

8-13 A, B<sub>1</sub> cmit; B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Bogumil: De ce nu-l trimiți să se culce în podul cu fin? Prea ne tot <D, E: ne> sperie în fiecare noapte. M a n o l e : Toară-i <B<sub>3</sub>, C, D, E: Smucește-l de mîncă sau toarnă-i> pe rană uleiul din candelă// 14 A: S t a r e ț u l : B, C, D, E: Bogumil// 15-16 A, B cmit; C, D, E: Păcat că are doi ochi în loc de unul la rădăcina nasului, altfel căpăunul ar fi întreg și fără meteahnă!// 17 A: în față; B, C, D, E: pe față// 18-19 A<sub>1</sub>: Să-l trezim! Că prea se chinuie; A<sub>2</sub>: Grozav se chinuie; B<sub>1</sub>: Grozav se muncește; B<sub>2</sub>, C, D, E: Grozav se muncește. Noapte de noapte, că nu știi cum mai trăiește. Trezește-te <B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>: (ii zbiară:) Trezește-te; C<sub>2</sub>: (zbiară:) Trezește-te> Gămane// 20 A: Zmeul; B, C, D, E: Găman// 22 A omite: B<sub>1</sub>: O, o, o!; B<sub>2</sub>, C, D, E: O, o, Bôje moi!// 23-26 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Meșterul (il mîngăie): Culcă-te smeu rătăcit! <A<sub>2</sub>: Culcă-te — smeu creștin > Culcă-te — închinîndu-te la biserica din vis.>; B<sub>1</sub>: M a n o l e : Închină-te și te culcă!; B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Bogumil: Să nu te vadă vr'un <E: vreun> copil sau vreo femeie slabă de inger <C, D, E: slabă la băierile <E: băierile> inimii> că ia de la tine boala căderii!! Trezește-te! <B<sub>3</sub>, C, D, E: Trezește-te, Gămane! Te <B<sub>3</sub>: Trezește-te! Te> ții de mîna cu poreclitele <B<sub>3</sub> necuratele> și joci tontoroii în jurul nostru <B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>: nostru. M a n o l e . Închină-te și te culcă> // 27 A<sub>1</sub>: Zmeul; A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman// 28-29 A: păr, și apoi cu un glas nespus de nefericit, scîncind aproape ca un copil; B, C, D, E: păr, scîncind ca un copil cu un glas nespus de nefericit// 30 A<sub>1</sub>: Sărac; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: O, o, o! Sărac / 31

1-7 A<sub>1</sub>: Meșterul (către Stareț): Să vezi că în curînd o să apară păzitorii de noapte vestindu-ne că — iarăși s-au dărîmat zidurile! Zmeul nostru n-a avut încă niciodată simple visuri în somn. Somnul îi vine cu vedenii; A<sub>2</sub>: Manole: În somn e de două <> de atitea ori atit de <> ori mai) treaz decît e ziua. Disprețuiește întinderea locului și iese cînd vrea de subț legea timpului. Și-apleacă barba deasupra nisipului și ghicește izvoarele în adînc. Cînd ridică ochii cunoaște și alte zodii decît cele pe cari noi le știm<sup>1</sup>. (Către stareț:) Vei vedea, mai degrabă decît credem o să apară păzitorii de noapte vestindu-ne că — iarăși s-au dărîmat zidurile!; B, C, D, E: Manole (către Bogumil): Mai degrabă decît credem o să apară păzitorii de noapte, vestindu-ne prăbușirea. Părinte, singe rece <D: singe; E: inimă> de serafim îți trebuie să nu te cutremuri de arătările lui. Stăm neajutorată ca niște păsări mari speriate de tunet// 7-20 A<sub>1</sub>: Starețul: Umbră de om trecător ați măsurat? Meșterul: Umbră de om s-a măsurat. Și măsura a fost clădită în zid, dar fără voia mea. Starețul: Și totuși n-a ajutat!? Meșterul: N-a ajutat! Starețul: Numai jertfa cea mare mai poate ajuta; A<sub>2</sub>: Starețul: Auzi, cocenii de brad cad pe coperiș. Poc, poc. — Ce noapte, Doamne! Ascultă Manole — încă o dată. Numai sufletul celui zidit <> unui om clădit în zid) ar ține laolaltă încheieturile lăcașului! Și nici <> Și) n-ar fi ucidere. Căci sufletul face numai un schimb de trupuri. Iese din trupul hărăzit viermilor galbeni și păroși — și intră în trupul bisericii hărăzit veșniciei. Pentru suflet e un ciștig. Umbră de om trecător ați măsurat? Meșterul: Fără voia mea. Măsura a fost pusă în zid. Cu spaimă și deșartă credință. Starețul: Și totuși n-a ajutat? Meșterul: N-a ajutat! Starețul: Manole — fă-ți cruce de trei ori și picură-ți pe inimă ceara aceasta topită. Numai jertfa cea mare mai poate ajuta; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Bogumil (ascultă în noapte): Auzi, cocenii <C, D, E: Ochiul cerului să ne păzească. Ascultă — coceni) de brad cad pe șindilă <B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: coperiș> — poc, poc! Ca un deget care bate-n coperiș. Da <C, D, E: Manole, nu crezi oare că însuși timpul zorește? Da) singe <E: inimă) ne trebuie — rece! Și mai ales ție — singe rece de șarpe sau serafim. Sufletul unui om clădit în zid ar ține laolaltă încheieturile lăcașului pînă-n veacul veacului. Nu vrei să pui odată capăt acestei griji? Ce e trupul ăsta? Răia sufletului. — Făptuiește, nu cumpăni! Sufletul iese din trupul hărăzit viermilor albi și păroși și intră învingător în trupul bisericii <E: bisericii), hărăzit veșniciei. Pentru suflet e un ciștig. Manole, fă-ți cruce largă și

<sup>1</sup> De la Disprețuiește pînă aici text anulat.

picură-ți pe inimă ceara aceasta topită: numai jertfa cea mare mai poate <E: mare poate> să ajute.

21-5 A<sub>1</sub>: Meșterul: Jertfă omenească — nu voi aduce! Casă Domnului trebuie să-i clădesc! Fără de jertfă omenească nu rămîne nici o cărămidă peste cărămidă! Dar eu nu voi această jertfă! Nu vreau! Înțelegi? Nu vreau! Biserica mi se cere! Jertfa mi se cere! O, Starețe, dacă ai ști cît de mult iubesc eu biserica aceasta, care încă nu s-a clădit. Cînd văd copaci — îmi zic: iată copaci — pentru grinzi. Cînd văd pămînt, zic: iată pămînt pentru ziduri. Cînd văd cer, îmi zic: iată cer albastru, cît de frumos s-ar vedea prin ferestre! Cînd văd îngeri — îmi zic: iată îngeri buni să-mi împodobească bolta! Totdeauna pasul mi-l aud răsunînd ca într-o biserică. <> răsunînd în biserica mea) Merg pe cîmp — i-aud clopotele! Merg lingă apă — o văd oglindindu-se în apă, biserica mea, cu turnurile în jos. Cînd ridic ochii s-o văd în lumină, biserica nu-i decît în inchipuirea mea. Pe șes o văd întoarsă — în apa morților. Înălțarea ei întîrzie, pămîntul se scutură! Pretutindenii — unde de șapte ani încerc s-o clădesc — pămîntul se scutură! Acum ce mă fac? Acum ce începem? Jertfă omenească mi se cere? N-o pot da. Pe cine? Unde-i omul care să se clădească în zid? Nu, aceasta nu se poate! Dar <> Și) nici biserica n-o pot lăsa neclădită <> lăsa)!) Voi mai încerca de-o mie de ori, pînă la sfîrșitul vieții. Oh, Doamne, ce mă fac? Jertfa n-o pot face, biserica n-o pot lăsa! Nu. Nu. Nu. Din chinul acesta voi ieși măcinat; A<sub>2</sub>: Manole: Poate cineva s-o aducă? Eu nu. Starețul: Manole — arată-mi și mie o dată biserica ta — chipul ei în lemn cioplit. Manole: Părinte, candela aceea din colț e steaua care arată osia cerului <> Părinte, uite candela aceea din colț). Subț ea e micul chip de lemn al bisericii. Starețul (seridică). Manole: Să nu te ridici că nu e bine s-o vezi. Cel ce o vede nu o mai poate uita. Vedenia ei prigonește. Pretutindenii — noapte și zi <> Pretutindenii) odihnă nu mai găsești — frumusețea <> strălucirea) ei te înecă <A<sub>2</sub> rescriș: Manole: Nu, Părinte Bogumile, nu! Pentru a fi bun de isprava aceasta trebuie să fi clădit mai puține biserici <> altare) decît Manole, și trebuie să fi fost cel puțin un an lung călău la curte domnească. Inima mea speriată de toate tainele și de gîndurile <> speriată) nu e pentru o asemenea faptă). Casa aceasta Domnului trebuie să i-o clădesc! Dar veșnic vine noaptea și cărămidă peste cărămidă nu rămîne. Și acum tu te-ai împrietenit cu visul meu de ieri noapte și-mi <> rămîne. De trei zile tu îmi) soptești același sfat <> aceeași povață): fără de jertfă omenească nu vei clădi. Sfatul tău e poruncă, dar eu nu vreau! Nu pot și nu vreau. Biserica mi se cere! Jertfa mi se cere! O, Părinte, cît mi-e de greu. Cînd văd copaci — îmi zic: iată copaci — pen-

<sup>1</sup> Începutul subvariantei A<sub>2</sub> a fost anulat și rescriș astfel.

tru grinzii. Cînd vîd pămînt: iată pămînt pentru ziduri. Cînd vîd cer: iată cer albastru pentru ferestre. Totdeauna pasul mi-l aud în biserica mea! Merg pe cîmp — i-aud clopotele! Pe șes o vîd întoarsă — în apa morșilor. Dar înălțarea ei întîrzie și pămîntul se scutură! Pretutindenii — unde de șapte ani — cu chin făcut obicei și cu sudoare schimbată în rugăciune — <> șapte ani > încerc s-o clădesc — pămîntul se scutură! Nimic n-a ajutat, ce mă fac? Totul a fost în zadar, ce începem? Nu știu de ce blestem împins voi mai încerca <> Voi încerca încă > de-o mie de ori lucrare de nebun rătăcit, pînă la sfîrșitul vieții. În deșert și iar în deșert. Nu găsesc în mine puterea de a jertfi ce-mi ceri, și nici biserica n-o pot lăsa umbră în împărăția visului <> sfîrșitul vieții >. Nu. Nu. Din chinul acesta nu voi scăpa. Nici mîine, nici poimîne, niciodată <> poimîne >. Și schelăria nu va rămîne dreaptă <> în dreaptă trăinicie > pentru catapeteasmă, niciodată;  $B_1, B_2, B_3, C, D, E$ : **Manole**: Din singurătate am purces să clădesc < $B_1, B_2, B_3$ : Fiului ceresc casa aceasta trebuie să i-o clădesc >, dar veșnic în vuiet și larmă ropotul de copite subtpămîntene vine cu noaptea — și în virtej cărămidă de cărămidă se sfarmă. Cu uitătură din altă lume tu îmi șoptești aceeași povată: jertfa! Ci eu pîrîntă nu pot, nu vreau și nu pot!! Pentru a fi bun de-o ispravă atît de întunecată trebuie să fi clădit mai puține altare decît Manole, și trebuie să fi fost cel puțin un an călău la curte < $E$ : curtea > domnească. Inima mea speriată nu e pentru asemenea fapte. Oh, biserica < $E$ : fapte. Biserica > mi se cere, jertfa mi se cere. O, Părinte, cît e de greu. Nicăiri gîndul nu încetează să se frămînte. Cînd vîd copaci îmi zic: iată copaci — sprijin porșilor. Și stau și privesc. Cer albastru cînd vîd, îmi zic: de ce nu vrea fapta să mi-o binecuvinte? Și mă ridic și mă uit. Pretutindenii pasul mi-l aud în biserică crescînd subț răsunsetul bolșilor. În cîmpul duminecii < $E$ : duminecii > i-aud clopotele. Pe șes o vîd întoarsă în apa morșilor. Oh, înălțarea < $E$ : clopotele. Înălțarea > ei veșnic întîrzie și pămîntul se scutură. Nimic nu ajută — ce să fac? Totul a fost în zadar — ce începem? Încă de-o mie de ori lucrare de nebun înainte îmi flutură < $B_1, B_2$ : nebun rătăcit >. Pînă la sfîrșitul zilelor, încă o dată și încă o dată, de nenumărate ori în deșert și iar în deșert! Nu, din chinul acesta nu voi scăpa nici mîine, nici poimîne, și schelăria nu va rămîne în dreaptă trăinicie pentru catapeteasmă, niciodată!

16

$6 A_1$ : Zmeul;  $A_2$ : Bătrînul;  $B, C, D, E$ : Gămanul //  $7 A$ : scîncind în somn;  $B, C, D, E$ : scîncind //  $8 A_1$ : Sărac;  $A_2, B, C, D, E$ : O, o, o //  $9 A$ : Meșterul;  $B, C, D, E$ : Manole //  $10-13 A_1$ : Da, smeule, sărac sufletul meu!;  $A_2$ : Da, bătrînule, tu scîncește pentru toți deopotrivă <> bătrînule, șuieră >. O, o, o! Nu numai pentru adîncea ta amărăciune — ci și pentru toți, deopotrivă <> pentru a noastră, a tuturor, deopotrivă >;  $B_1, B_2, B_3$ : Da, bătrînule — așa e < $B_2, B_3$ : Așa e >: o, o, o! Suspînă, Gămane,

nu numai pentru adîncea ta amărăciune ci și pentru a noastră, a tuturor, deopotrivă < $B_2, B_3$ : deopotrivă. Că suntem drepiți și ni se răspunde strîmb < $B_3$ : strîmb. Și suntem ținuți fără nădejde în tînda înfăptuirii >>;  $C, D, E$ : Suspînă Gămane, nu numai pentru adîncea ta amărăciune, ci și pentru a noastră, a tuturor deopotrivă. Că suntem drepiți și ni se răspunde strîmb. Și fără nădejde suntem ținuți în tînda înfăptuirii //  $14 A$ : Starețul;  $B, C, D, E$ : Bogumil //  $15 A_1$ : duc;  $A_2, B, C, D, E$ : duc. Cetele de sus < $A_2$ : Cerul > Cetele de sus > să-ți lumineze hotărîrea;  $17 A_1$ : a treia (iese);  $A_2$ : a treia. Cînd voi ajunge la a treia tu vei lua hotărîrea > a treia;  $B, C, D, E$ : a treia //  $18-34 A_1$  omite //  $19-20 A_2$ : Stai — (se gîndește);  $B_1, B_2, B_3, C, D, E$ : (îl oprește, se cufundă < $C, D$ : scufundă > în gînduri:) Rămii încă < $B_2$ : încă — mai sunt așa de multe de spus;  $B_3$ : încă > //  $21 A_2$ : Starețul;  $B, C, D, E$ : Bogumil //  $23 A_2$ : se lasă > se îngăduie;  $B, C, D, E$ : se lasă //  $25-26 A_2, B_1, B_2$ : Părinte Bogumile, jertfa < $B_1$ : Jertfa;  $B_2$ : Părinte Bogumile, te-ai gîndit? Jertfa > aceasta cine o cere? Dumnezeu;  $B_3, C, D, E$ : Jertfa aceasta de neînchipuit — cine o cere? Din lumină Dumnezeu //  $27 A_2, B_1, B_2$ : puterile;  $B_3, C, D, E$ : din adîncimi puterile //  $28 A_2$ : lor. Nu trebuie să-mi răspunzi numaidecît. Gîndește-te mai întîi! > lor;  $B, C, D, E$ : lor //  $29 A_2$ : Starețul;  $B, C, D, E$ : Bogumil //  $30-32 A_2$ : Manole, tu vrei <> Manole, ești un vrednic, deși nenorocos zidar, iată pentru ce vrei > Manole, din obișnuințe ți-e greu să ieși. Vrei > să măsoari și înălțimile și adîncimile sorșii <> lumii și ale sorșii >;  $B_1, B_2$ : Meștere, din obișnuințe < $B_2$ : Din obișnuințe > ți-e greu să ieși. Vrei să măsoari și înălțimile și adîncimile lumii și ale sorșii < $B_2$ : înălțimile sorșii >;  $B_3, C, D, E$ : Firește, cît timp cîntărești, așa este. Pe întîiul nu ți-l poți închipui crud, cum pe celelalte nu le închipui fără de minte. Dar crezi tu oare că măsoari < $E$ : măsuri > și înălțimile și adîncimile sorșii.

16-17

$33-3 A_1$ : Și dacă jertfa aceasta ne-o cere însuși sufletul care dorind să clădească — prin suferința jertfei ar clădi <> prin jertfă ar izbuti să clădească > și mai frumos? Firește, eu nu spun că este așa > Și dacă Dumnezeu și Satanail sunt frați? Și dacă ei își schimbă obrăzarele că nu știi cînd e unul și celălalt? Poate că unul slujește celuilalt. Eu sunt stareț credincios: nu spun că este așa;  $B_1, B_2, B_3, C, D, E$ : Și dacă întru veșnicie < $B_1, B_2$ : Și dacă > bunul Dumnezeu și crîncenul Satanail < $B_1$ : Dumnezeu și Satanail > sunt frați? Și dacă își schimbă obrăzarele înșelătoare < $B_1$ : obrăzarele > că nu știi cînd e unul și cînd e celălalt? Poate că unul slujește celuilalt. Eu stareț < $B$ : sunt stareț > credincios, nu spun că este așa.

1—23 *A*<sub>1</sub> *omite*// 4 *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: minții; *B*<sub>2</sub>, *C*, *D*, *E*: minții stingace// 6—10 *A*<sub>2</sub>: Eu <> Întrebările noastre nu răzbat pînă acolo de unde ni s-ar putea răspunde, de aceea eu> de mult nu mai întreb. Pentru ceruri și alte adîncuri eu nu mai am nici o întrebare <nu mai întreb nimic>. Noapte bună Manole. Și îngăduie-mi să mă opresc pentru liniștea ta <> Manole. Voi întîlni cea din urmă hotărîre a ta> la întîia cruce, la <> dacă nu la întîia, la> a doua, la <> dacă nu la a doua, la> a treia; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *B*<sub>3</sub>, *C*, *D*, *E*: Întrebările noastre nu răzbat pînă-n prăpăstiile albastre <*B*<sub>1</sub>: pînă acolo> de unde ni s-ar putea răspunde, de aceea în nici o vorbă de a noastră nu vei găsi nici o umbră de întrebare <*B*<sub>1</sub>: de aceea eu de mult am încetat să mai întreb>. — Noapte bună meștere. Voi întîlni hotărîrea ta <*B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: cea din urmă hotărîre a ta> la cea din urmă cruce <*B*<sub>1</sub>: la întîia cruce. Dacă nu la întîia, la a doua, dacă nu la a doua, la a treia; *B*<sub>2</sub>: la întîia cruce. Dacă nu la întîia, la a doua, sau la a treia>// 11—18 *A*<sub>2</sub>: Manole: Noapte bună; *B*<sub>1</sub>: Manole (frînt): Noapte bună; *B*<sub>2</sub>, *B*<sub>3</sub>: (îi pune mîna pe umăr:) Îngăduie-mi cel puțin o slabă nădejde, și nu te mai scutura de mîna mea ca de-un șobolan păros <*B*<sub>3</sub>: nădejde. (Așteaptă) Manole (nu răspunde.) Bogumil: Nu? . . .> Noapte bună, Meștere. Manole (frînt): Noapte bună. — Mi-așa de greu, Părinte; *C*, *D*, *E*: (îi pune mîna pe umăr, așteaptă). Manole (nu răspunde). Bogumil: Noapte bună meștere. Manole: Noapte bună. — Mi-așa de greu, Părinte// 19—22 *A*<sub>2</sub> *omite*; *B*, *C*, *D*, *E*: Bogumil (iese prin ușa din stînga.) Scena II Manole, Găman// 23 *A*: Meșterul; *B*, *C*, *D*, *E*: Manole// 24 *A*<sub>1</sub>: ia modelul bisericii —și-l așează pe masă; *A*<sub>2</sub>: se duce la modelul invizibil al bisericii; *B*, *C*, *D*, *E*: în picioare lîngă masă, pune mîna pe modelul <*D*, *E*: pe chipul mic al> bisericii <*B*: bisericii>// 25—26 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: Unde-i <*A*<sub>1</sub>: De șapte ani te port — prin toate văile țării. Unde-i; *A*<sub>2</sub>: Biserică, Minune, unde-i> Unde-i> pămîntul din care vei crește? Unde-i piatra care nu se va clătina? Grea este <*A*<sub>1</sub>: Plină e> țara; *B*<sub>2</sub>, *C*, *D*, *E*: Povara bisericilor și-o ține pretutîndeni cu umilință pămîntul. Grea este țara// 27—28 *A*<sub>1</sub>: în liniște sau în furtună, neclintite ca stelele deasupra vîntului; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: cum e carul cel mare deasupra furtunii <*B*: furtunii>// 30—34 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: ceruri <*A*<sub>2</sub>: albastrul tăriei> ceruri; *B*<sub>2</sub>: ceruri. Unde-i piatra care nu se va clătina? Unde-i pămîntul din care vei crește? Tot așa de puțin îl știu cum știu copacul în care se rotunjește sicriul zădărniceii mele <> se rotunjește coșciugul meu liniștit și străin). Trăim în neștire și poate că totul se-ntîmplă la fel; *B*<sub>3</sub>, *C*, *D*, *E*: Unde-i piatra care nu se va clătina, și unde-i zidarul cel mare? Prin pămîntescă alcătuire slăvindu-l, m-am depărtat oare prea mult de el? Trăim în neștire și poate că totul se-ntîmplă la fel.

1 *A*<sub>1</sub>: Zmeul; *A*<sub>2</sub>: Bătrînul; *B*, *C*, *D*, *E*: Găman// 2 *A*: sare arăși, cuprins de panică; *B*, *C*, *D*, *E*: sare în panică// 4 *A*: încet de tot; *B*, *C*, *D*, *E*: încet// 6 *A*, *B*, *C*: în mijloc, se scutură grozav <*C*: scutură>; *D*, *E*: se scutură// 7 *A*: Meșterul; *B*, *C*, *D*, *E*: Manole// 8 *A*<sub>1</sub>: Iar riclie surd Puterile subț pămînt?; *A*<sub>2</sub>: (nu se întoarce); *B*, *C*, *D*, *E*: (stă neclintit în tristete)// 9 *A*<sub>1</sub>: Zmeul; *A*<sub>2</sub>: Bătrînul; *B*, *C*, *D*, *E*: Găman// 10—19 *A*<sub>1</sub>: Vi-i-i-i-au-u-u-u — Doamne, crede-mă, așa e. Și-acum scrișnește ca din măsele grozave și mari cît un sat — subț pămînt; *A*<sub>2</sub>: Vi-i-i-i-au-u-u-u. Se umflă gușile . . . Scrișnește ca din măsele grozave. Încăierarea nu se oprește. Neguri se vinzolesc . . . (Se trezește) Ce faci, Manole? Nu mai fi trist, Manole!; *B*, *C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D*, *E*: U-u-uuuu! Se umflă gușile! Scrișnește ca din măsele grozave — ies flăcări din foi! Încăierarea nu se oprește. Neguri se vinzolesc. Spre noi vîrtejurile cresc. Întinde-ți minile! Îndoie-ți genunchii! E ziua de apoi! Boje moi, Boje moi! Cine mă trimite de aici? Rămîn aici. Manole, lîngă tine rămîn. (Se trezește.) Ce faci <*B*, *C*<sub>1</sub>: O, o! Biserica — aceasta — cînd — se — va — înălța, nu — va — zace — pe — pămînt — ci înnădită — cu fire — nevăzute — de sus, va — atîrna — cerească — între — noi. Astăzi încă nu e nimic — dar locul ei — e locul de întîlnire — al tuturor stelelor! — Ce faci> Manole? Nu mai fi trist! Gîspodu pomblimsea! Biserica ta astăzi <*B*, *C*<sub>1</sub>: Astăzi> încă nu e nimic — dar cineva ne numără pașii// 20 *A*: Meșterul; *B*, *C*, *D*, *E*: Manole// 21 *A*<sub>1</sub>: Trezește-te!; *A*<sub>2</sub><sup>1</sup>: Om <> Să nu te apropii. Om> de mine să nu se apropie. Că locul pe care stau e blestemat; *B*: Zidarul cel mare nu vrea darul să și-l primească; *C*, *D*, *E*: Da, de jos ni se numără, dar de sus — nu// 22 *A*<sub>1</sub>: Zmeul; *A*<sub>2</sub>: Bătrînul; *B*, *C*, *D*, *E*: Găman// 23 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: (deschide ochii, privește în jur <*A*<sub>2</sub>: s-apropie>), vede modelul bisericii pe masă <*A*<sub>2</sub>: bisericii>, se minunează; *B*<sub>1</sub> *omite*; *B*<sub>2</sub>, *C*, *D*, *E*: (privește cu uimire biserița)// 24—31 *A*<sub>1</sub>: Asta-i biserica? Meșterul: Uită-te, smeule! Asta-i biserica! Pe care tatăl nostru din ceruri nu vrea s-o primească! N-am fost curat de orice rău cînd am închipuit-o? Zmeul: Nu știu, Meștere! Dar frumoasă foarte e biserica ta. Meșterul: Și totuși nu e așa de frumoasă, ca cel ce o vede să și piarză mințile și să se dorească clădit în ea! Zmeul: Meștere, ba da! Ba da. Este om, meștere! Este. E așa de frumoasă biserica ta! Nu mi-ai arătat-o niciodată! E așa de frumoasă! Dumnezeu a sălășluit în tine cînd ai închipuit-o. Și este om care să și piarză mințile privind-o! Smeu rău și sălbatic <> Smeu sălbatic> și bătrîn sunt eu, dar poate nu sunt mai rău decît poate să fie un copil bun. Eu mă vreau clădit în ea; *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *B*<sub>3</sub>: Cu scuturare iarăși și iarăși <*A*<sub>2</sub>: Cel ce de moarte a fost uitat nu mai este om. Om ești pînă cînd moartea te

<sup>1</sup> Replica a fost apoi anulată.

ține subț ochi. Eu nu mai sunt om, Manole, eu mă apropii. — Nu fi trist, Manole. Privești... (Pauză de uimire.)<sup>1</sup> Biserica aceasta când se va clădi nu va zace pe pământ, ci legată (> innădită) cu fire nevăzute de sus, va atârna cerească între noi. Nu va zace ci va atârna. Meșterul: Zidarul cel mare nu vrea s-o primească! Oare n-am fost curat de orice rău când am închipuit-o? Bătrînul: Manole, frumoasă foarte e biserica ta. Iar și iar) mă uimesc <B<sub>1</sub>: uimesc, Meștere, frumoasă foarte e biserica ta; B<sub>2</sub>: uimesc. Ce e biserica ta? Și ce vor schimonositele, deșiratele și coclitele? Manole <A<sub>2</sub>: Meșterul): Și totuși <B<sub>3</sub>: Totuși) așa de frumoasă <B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>: frumoasă biserica mea) nu e, pentru ca <A<sub>2</sub>: ca) cel ce o vede să-și piarză cumpătul minții și să se dorească zidit în ea! Găman <A<sub>2</sub>: Bătrînul): Este <A<sub>2</sub>: Meștere, ba da. Este) această ființă, meștere, este. Nerostită limbă de foc a plutit peste tine <A<sub>2</sub>: Poate nu destul de vrednică să privească viitoarea ta biserică — dar este. Biserica > Eu, eu! Biserica ta nu mi-ai arătat-o niciodată! Și ce frumoasă e! Cuvintul plutitor peste toate a sălășluit în tine) când ai închipuit-o. Și este ființă să <A<sub>2</sub>: care să) se zguduie din temelie privind-o. Sunt mai bătrîn decît trup omenesc obișnuiește s-ajungă, dar poate nu sunt mai rău decît poate să fie un copil. Eu, eu. Mă vreau <A<sub>2</sub>: Eu sunt omul care mă vreau > Eu mă vreau; B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>: De sfîrșit nu sunt departe. Mă vreau) clădit în ea, eu! Sufletul meu s-o tot ocolească — abia șoptind și abia mișcîndu-se ca o boare bătrînă <A<sub>2</sub>: încet ca un vînt bătrîn > încet ca o boare bătrînă) și fără de moarte; C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Ce-i <C<sub>1</sub>: Cu scuturare iarăși și iarăși mă uimesc. Ce-i) biserica ta? — și ce vor schimonositele, deșiratele și coclitele? Ce gînduri <C<sub>1</sub>: gînduri depeni), Manole? Cu adevărat de nici un folos nu este să ne tot întrebăm <C<sub>1</sub>: Cu adevărat pînă acum degeaba ne opintirăm). Meștere, să nu mai tilcuim<sup>2</sup>. Manole, sunt mai bătrîn decît — Manole <C<sub>1</sub>: decît trup omenesc obișnuiește să ajungă, dar poate nu sunt mai rău decît poate să fie un copil) de sfîrșit nu sunt departe. Mă vreau <C<sub>2</sub>, D, E: Meștere — biserica ta — mă vreau) clădit în ea, eu! Sufletul meu s-o tot ocolească, abia șoptind și abia mișcîndu-se, ca o boare bătrînă și fără de moarte// 32 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole.

#### 18—19

33—3 A<sub>1</sub>: Tu ești smeul meu sfînt (> meu nebun și sfînt). Culcă-te iar. Zmeul: Nu mai pot dormi — că biserica ta e așa de frumoasă. Meșterul: Odihnește-te moșule cu barbă (> Ai barbă) ca rădăcinile pădurii din care ai venit. Mai ai mult pînă la o sută de ani? Zmeul: Nu-mi aduc aminte. Meșterul: Atunci, odihnește-te moșule. Zmeul: Nu mai pot să mă odihnesc. Îmi dau viața. <odihnesc. Clădește-mă în minunea ta!) Să

<sup>1</sup> Această primă parte a replicii a fost apoi anulată.

<sup>2</sup> Propoziție absentă în C<sub>1</sub>.

nu se mai scuture pământul. La ce mai trăiesc — bun pentru nimic?; A<sub>1</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>: Tu <B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>: Totul e în zadar. Tu) ești smeul meu nebun și sfînt. Culcă-te iar. Găman <A<sub>2</sub>: Bătrînul): Nu mai pot dormi. Mă <A<sub>2</sub>: Și mă) tot scutură depărtările <A<sub>2</sub>: depărtările, și iar mă scutură). Manole <A<sub>2</sub>: M.): Spune-mi ce-ai văzut <A<sub>2</sub>: văzut și ce-ai auzit? Găman <A<sub>2</sub>: B.): Nu știu. Nu știu <B<sub>2</sub>: nu știu. Multe păsări nebune. Multe flăcări înalte. Multe ființe fără de somn. O, eu nu sunt bun de nimic; B<sub>3</sub>: nu știu. Multe flăcări înalte. Multe ființe fără de somn. Găman nu e bun de nimic! Manole <A<sub>2</sub>: M.): Spune-mi, spune-mi <B<sub>1</sub>: Spune-mi). Găman <A<sub>2</sub>: B.): Niciodată. Manole <A<sub>2</sub>: M.): Vai nouă. Găman <A<sub>2</sub>: B.): Nu știu<sup>1</sup>. Manole <A<sub>2</sub>: Meșterul): Numără <A<sub>2</sub>: Amintirea ta e mult mai veche decît toate viețile din preajmă-ți > Numără; B<sub>3</sub>: Ascultă. Numără) vîrsta ta mult peste o sută de ani? Dacă da, atunci înțelepciunea ar trebui să-ți spună că în ziduri tu ai fi un simplu dar, dar nu o jertfă. Găman <A<sub>2</sub>: Bătrînul): Smeul tău are barbă <A<sub>2</sub>: smeul tău nebun și sfînt e uitat de Dumnezeu și de moarte > Smeul tău are barbă; B<sub>3</sub>: Ce să fac? Smeul tău are barbă) ca rădăcinile pădurii din care a venit. Dar <A<sub>3</sub>: Găman și se îmbeie. Dar) nu e <B<sub>3</sub>: Găman nu e) bun de nimic. Amintirea lui e mai veche decît toate viețile pe cari <A<sub>2</sub>: care) le vede, dar el e uitat de toți și de toate și nu e bun de nimic <B<sub>3</sub>: nimic. Am să mă întorc să mor sub rădăcinile unui stejar). Meșterul<sup>2</sup>: Atunci odihnește-te și așteaptă. Cu răbdare. Bătrînul: Nu pot să mă odihnesc. Dincolo de o sută de ani în somn ești și mai treaz. Iar de așteptat ce aș mai aștepta?; C, D, E: Totul e în zadar. Tu ești smeul meu nebun și sfînt. Culcă-te, sau întoarce-te iar. Întoarce-te iar, de unde ai venit. În pădurile cu bărbi și cu iezere e locul tău, unde sălbăticiuni <E: sălbăticiuni) își bagă botul în sicriul apelor. În bruma ochiului vîrsta ți-e scrisă și-n glas! Numeri mult peste o sută de ani?

#### 19

5 A, B, C, D: pe lingă; E: alături de// 8 A<sub>1</sub>: Zmeul; A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman// 9 A<sub>1</sub>: dorm; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: dorm. Cu urechea pe sorbul pământului// 10 A: iar, scîncind ca un copil; B, C, D, E: iar în colț, scîncind// 11 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole// 12 A<sub>1</sub>: (se plimbă singur.) Zmeul: Tu de ce nu te culci, Meștere? (Adoar-me.) Meșterul (fără să răspundă): Poate că în noaptea asta zidurile totuși nu s-au prăbușit. Aștept păzitorii. (Se plimbă. Se duce la fereastră, se uită. Pe deal coboară lumini, sunt ei); A<sub>2</sub>: Dormi numai dormi, că eu rămîn de pază subț zodii fără noroc (> de pază). Un cocoș a strigat sfîșind noaptea în două. Nimic nu am de pierdut, fiindcă încă nimic n-am intrupat

<sup>1</sup> Ultimele patru replici au fost anulate în A<sub>2</sub>. <sup>2</sup> Următoarele două replici figurează numai în A<sub>2</sub>, unde au fost apoi anulate

<> în două.); *B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>*: Dormi numai dormi, că eu rămân de pază. Un cocoș a strigat sfișind noaptea în două. Ar trebui să-nchid ochii, dar pleoapele de lume nu mă despart <*B<sub>2</sub>*: de pază.>; *C, D, E*: Dormi numai, dormi, că eu rămân de pază// 13 *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>*: (se-ntoarce, s-așează la masă, în fața biseriței <> *A<sub>2</sub>*: la masă); *B, C, D, E*: (se așează la masă)// 14—23 *A<sub>1</sub>*: O, acest blestem al creației! De ce Doamne mi-ai dăruit puterea <> mi-ai dat setea > aceasta de a clădi? De ce vrei să mă distrugi cerindu-mi mai mult decît pot să dau? Ai pus în trupul acesta chinuit al meu un demon care-mi istovește <> mistuie > singele și somnul. El îmi strigă: clădește! Tu îmi strigi: jertfește! A clădi — nu e destul pentru un biet muritor? Sau clădirile nu <> pentru tine nu > se fac destul de frumoase fără de jertfirea a tot ce avem? Fă, Doamne, să stea odată peatră pe peatră, că eu cred că ești deasupra mea, și eu sunt praf și țărînă. Încercarea ta dăinuie — de cînd? <> dăinuie.> Ah, Doamne, ți-am dat tinerețea mea toată. Vreau să-ți pun acum la picioare bărbăția mea. Numai încercarea ta lungă să înceteze! Vreau să înceteze! Trăznește-mă — sau lasă-mă să-ți clădesc lăcașul! Numai încercarea ta să contenească <> să înceteze>; *A<sub>2</sub>*: Zidurile de sus, care ai potrivit înleștarea stihilor, o, acest veșnic — zi de zi — reîncept blestem al creației!<sup>1</sup> Ar trebui să-nchid ochii — dar pleoapele de lume nu mă despart. Înăuntru un gol se deschide — mîhnire fără-ntrebări. Deasupra întunerice se-nchide — deznădejdea nesfîrșitelor încercări. Mi se mistuie singele, mi se mistuie somnul. Un demon strigă: clădește! Împotrivirea pămîntului strigă: jertfește! Parcă setea de a clădi nu e chin destul pentru o inimă purtată prin văile plîngerii? <> O soartă se vrea purtată pînă la urmă prin văile plîngerii). Poruncește Doamne pietrei să nu se mai răscoale împotriva pietrei, pentru ca în țărîna mea să nu intre cea din urmă îndoială <> jos, piatra se răscoală împotriva pietrei, sus — stihiiile se ridică împotriva legii de veci). Ah, Doamne, nimic de așteptat, nimic de pierdut! Nimic de pierdut fiindcă totul <> pierdut! Totul > e încă neîntrupat, nimic de așteptat, fiindcă <> așteptat, > totul pare pornit din păcat, din vină ce nu se spală, din veșnic păcat <> pornit din păcat); *B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E*: Înăuntru un gol se deschide — mîhnire fără întrebări. Deasupra întunerice se-nchide — deznădejdea nesfîrșitelor încercări. Mi se mistuie somnul și singele. Ar <*B<sub>2</sub>*: Ah, ar > trebui să-nchid ochii, dar pleoapele de lume nu mă despart<sup>2</sup>. Lăuntric un demon <*B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>*: Un demon > strigă: clădește! Pămîntul se-mpotrivește, și-mi strigă <*B<sub>1</sub>*: se-mpotrivește): jertfește! Ah, Doamne <*B<sub>3</sub>*: Doamne, cite piedeci și-mpotriviri, firești și nefirești > Doamne), totul e încă neîntrupat, <*B<sub>1</sub>*: soarta se vrea purtată pînă la urmă prin văile plîngerii). Jos apele se răscoală împotriva pietrelor reci <*B<sub>1</sub>*: împotriva pietrii). Sus stihiiile se ridică împotriva legii de veci. În adînc vifore prind să necheze <*B<sub>1</sub>*: de veci). Nici o încercare nu vrea să-ncezeze.

<sup>1</sup> Propoziție anulată apoi. <sup>2</sup> Frază absentă în *B<sub>1</sub>*.

Visul s-a tot depărtat spre veșnicul niciodat' <*B<sub>1</sub>*: să-ncezeze. Nimic de așteptat, nimic de pierdut. Ah, Doamne, totul e însă neîntrupat> // 24—26 *A omite*; *B, C, D, E*: (Intră Mira <*B*: Miriam>). Scena III. Manole, Mira <*B*: Miriam>, Găman // 27 *A<sub>1</sub>*: Miriam > Femeia; *A<sub>3</sub>, B*: Miriam; *C, D, E*: Mira // 28: în vestmînt alb de noapte; *B, C, D, E*: apare în ușă într-o simplă cămașă lungă, albă // 30—34 *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit* // 32 *A<sub>3</sub>, B*: Miriam; *C, D, E*: Mira // 33 *A<sub>3</sub>, B*: Miriam; *C, D, E*: Mira.

## 20

1—24 *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit* // 2—10 *A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>*: Starețul a plecat, bătrînul doarme; *B<sub>3</sub>, C, D, E*: Starețul a plecat. Mira <*B<sub>3</sub>*: Miriam> Și mătăhala? Manole: Doarme. Mira <*B<sub>3</sub>*: Miriam>: Să vin? Manole: Vino <*B<sub>3</sub>*: În neastîmpărul tău stăpînit subt cămașa de cînepă ești ca un înger în poarta unei cetăți care după trei zile se va dărîma subt pucioasă! Ce stai la gînduri? Vino... N-o să încetezi niciodată aproape fără de trup să-mi apari astfel în prag? Miriam: Niciodată — neadormitul. 11 *A<sub>3</sub>, B*: Miriam; *C, D, E*: Mira // 12 *A<sub>3</sub> omite*; *B, C, D, E*: (vine în odaie) // 14 *A<sub>3</sub>*: Stinge suflînd pe rînd în luminările așezate în toate unghiurile; *B, C, D, E*: stinge sîrînd, pe rînd, luminările <*B, C*: toate luminările> // 15—18 *A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>*: Am tot ascultat, dar n-am putut să înțeleg <*B<sub>1</sub>*: n-am prea înțeles). Ici-colo; *B<sub>3</sub>, C, D, E*: Am tras cu urechea la voi, dar n-am prea înțeles... cînd și cînd // 18 *A<sub>3</sub>*: stinge cite-o luminare suflînd în ea; *B, C, D, E*: suflă cite-o <*B*: în cite-o> luminare și o stinge ștregărește // 19—20 *A<sub>3</sub>*: Nu vreau să știu nimic de toate astea; *B, C, D, E*: pămînt... Nu vreau să mai știu nimic de toate astea... Ce încurcătură de graiuri! om să fii — să înțelegi ceva // 22 *A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>*: Nu; *B<sub>3</sub>*: Sări ca o flacără scăpată din sfîntul duh!... Vino, Miriam... Nu; *C, D, E*: Vino, Mira. Nu // 23 *A<sub>3</sub>, B*: Miriam; *C, D, E*: Mira // 24 *A<sub>3</sub>, B*: Lumina <*B*: Lumina> Pentru noi doi lumina > de la candelă ajunge să mă vezi <*B*: ajunge să mă vezi. Mai mult ce vrei? > ajunge. Nu crezi?); *C, D, E*: Pentru noi lumina aceea <*E*: ceea> din colț ajunge. Nu crezi? // 26 *A<sub>1</sub>*: se ceartă; *A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, E*: era pe cale să se certe.

## 20—21

27—5 *A, B<sub>1</sub> omit* // *B<sub>2</sub>, C, D, E*: Manole (o privește lung). Mira <*B<sub>2</sub>*: Miriam>: Și te-ai dat la descîntece — uite, ai presărat nisip pe pergamente. <*B<sub>2</sub>*: Și nisipul acesta pe pergamente, cum ajunge aci? > Manole: E din cojocul <*B<sub>2</sub>*: Din cojoacele> lui Găman. Cînd se scutură ies <*B<sub>2</sub>*: iese> din el colb și nisip ca dintr-o vînturătoare. Mira <*B<sub>2</sub>*: Miriam>: E grozav.

<sup>1</sup> Propoziție anulată apoi.

6—24 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub> omit// 6 *A*<sub>3</sub>: și în singura luminare; *B*, *C*, *D*, *E*: spre singura luminare ce-a mai rămas aprinsă// 10 *A*<sub>3</sub>, *B*: Miriam; *C*, *D*, *E*: Mira// 11—13 *A*<sub>3</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: O sting, că altfel în loc să te bucuri că am venit te uiți la socotelile astea de pe masă. (Îi ia mâna și acopere cu ea mucul luminării încât Manole și-o trage înapoi, ars <*B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: ars. Luminarea se stinge>.) Așa, acum cred că nu <*B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: Așa... De-acum n-o să> mai visezi la altceva. Te-ai trezit? Ții luminările aprinse, parc-ai sta de veghe la un mort. <*B*<sub>2</sub>: mort. Și ce fum! Cum poți trăi în fumul ăsta?>; *B*<sub>3</sub>, *C*, *D*, *E*: (Ia mâna lui Manole și acopere cu ea mucul luminării. Luminarea se stinge.) Vreau să nu mai visezi. Ce ții luminările tot aprinse?// 15 *A*<sub>3</sub>, *B*: pentru ca păzitorii; *C*, *D*, *E*: păzitorii// 15—16 *A*<sub>3</sub>, *B*<sub>1</sub>: drumul spre noi; *B*<sub>2</sub>: drumul; *C*, *D*, *E*: drumul în noapte// 17 *A*<sub>3</sub>, *B*: Miriam; *C*, *D*, *E*: Mira// 20 *A*<sub>3</sub>, *B*<sub>1</sub>: cocoșilor; *B*<sub>3</sub>, *C*, *D*, *E*: buimac al cocoșilor// 21 *A*<sub>3</sub>, *B*: Miriam; *C*, *D*, *E*: Mira// 23 *A*<sub>3</sub>, *B*<sub>1</sub>: mult mai târziu, și după umbrele din ochii tăi și mai târziu. Dar tu nu vrei să-mi spui; *B*<sub>3</sub>, *C*, *D*: mult mai târziu, și după umbrele din ochii tăi și mai târziu; *E*: mult mai târziu// 25—27 *A*<sub>1</sub>: Meșterul (tresare): Tu n-ai dormit?; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: Manole: De <*A*<sub>3</sub>: Aștept zidarii. De > De> șapte ani pierd credință, pierd ziduri și somn. Nici tu n-ai dormit?// 28 *A*: Femeia; *B*: Miriam; *C*, *D*, *E*: Mira.

## 21—22

29—3 *A*<sub>1</sub>: Cine mai poate dormi? Că smeul nostru se tot scutură ca un cutremur de munte. Și tu? Din preajma ta fuge orice somn. Meșterul: Nu-i adevărat! Uuite-l cum doarme. Femeia: El da! Fiindcă în somn el trăiește mai adinc decât cînd e treaz; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: M-am molipsit de neodihna voastră. M-am zvîrcolit în cămară. Am ieșit pe prispă. Am intrat. Am ieșit. Mai poate cineva dormi? Monstrul nostru <*C*, *D*, *E*: Namila> se tot scutură ca un munte <*A*<sub>2</sub>: ca un cutremur de munte>. Păsările din streșini stau <*A*<sub>2</sub>: Nici păsările din streșini nu mai găsesc aici odihnă, ci stau > Păsările din streșini stau> cu ochii deschiși spre nevăzute primejdii.

## 22

4 *A*: Meșterul; *B*, *C*, *D*, *E*: Manole// 5 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *B*: Ce bine că ai trecut la mine! Era să mă fac iarăși vinovat de blesteme <*A*<sub>2</sub>, *B*: să bat cu pumnii în porțile de sus>; *C*, *D*, *E*: Eu — aici, era să bat cu pumnii în porțile de sus// 6 *A*: Femeia (se duce la el); *B*: Miriam; *C*, *D*, *E*: Mira// 7—9 *A*<sub>1</sub>: Meștere, știi! *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>2</sub>: Manole, știi. O, tu <*B*<sub>2</sub>: Tu, tu> inimă fără odihnă <*A*<sub>2</sub>: muncită> fără popas > fără odihnă>, gînd treaz, visare fără popas <*A*<sub>2</sub>: odihnă > popas>; *B*<sub>3</sub>, *C*, *D*, *E*: Manole, știi. Tu, tu, inimă fără odihnă, gînd treaz, visare fără popas. Mai lasă zidul.

Mai lasă turlele. Rod iarăși grijile negre?// 11 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *B*: blestemul nu mai <*A*<sub>2</sub>: se destramă în suris și nu mai > nu mai> găsește cuvînt. Ce bine că ai trecut la mine, Miriam <*A*<sub>1</sub>: cuvînt>; *C*, *D*, *E*: blestemul nu găsește cuvînt// 12 *A*: Femeia; *B*: Miriam; *C*, *D*, *E*: Mira// 13—15 *A*<sub>1</sub>: Atunci, scumpul meu meșter, haide descrețește-ți fruntea! (Îi descrețește fruntea de minile.) Și descrută-ți sprincenele! Așa. Și-acum binevoiește a te bucura că am venit. Și că nu te mai încinți într-atita de bisericuța ta; *A*<sub>2</sub>: E adevărat? Lîngă mine blestemul nu găsește cuvînt? Atunci, unde îți întîrzie surisul, scumpul meu meșter? <> cuvînt?> Atunci descrețește-ți fruntea peste care cele șapte pluguri ale durerii au trecut <> fruntea>. (Îi descrețește fruntea cu minile.) Am venit să șterg o brazdă. Așa — acum a doua. Acum a treia. Și încă una. Apoi alta. Pe urmă — împătură biserica între pergamente — așa — Manole, uită-te în ochii mei! Sau nu mai am nici eu puterea să te inveselesc? Ce ascunzi în tine? ; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: E adevărat? Lîngă mine blestemul... Atunci descrețește-ți fruntea. O, fruntea asta! Cîte nu se ascund în dosul ei? (Îi descrețește fruntea cu mina.) Am venit <*B*<sub>2</sub>: Vreau> să șterg o brazdă <*B*<sub>2</sub>: să șterg de pe ea o dungă de grijă: asta s-a făcut din pricina Tatălui>. Așa, acum a doua. Acum a treia <*B*<sub>2</sub>: Așa, acum încă una: asta s-a făcut din pricina Fiului>. Și încă una. Pe urmă împătură biserica între pergamente <*B*<sub>2</sub>: una: asta-i de bună seamă din pricina mea>. Manole, uită-te în ochii mei. Ce ascunzi în tine? ; *C*, *D*, *E*: Fruntea asta nu se mai netezește niciodată? Manole, apleacă-te și surizi., Uită-te în ochii mei. Ce ascunzi în tine?// 16 *A*: Meșterul; *B*, *C*, *D*, *E*: Manole// 17—20 *A*<sub>1</sub>: Adevărat, tu ești pentru mine totul! ; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: Frică, Miriam <*C*, *D*, *E*: Mira>. Frică de drumul pe care mă găsesc. Că nu știi unde sunt și unde duce <*A*<sub>2</sub>: merge>. Și nu știi dacă suie sau coboară. Și nu știi dacă m-apropiu <*D*, *E*: m-apropriu> sau mă depărtez<sup>2</sup>. Ce bine că ești aici. Tu început și sfîrșit, tu totul <*A*<sub>2</sub>: Tu ești pentru mine totul. Început și sfîrșit>./ 21 *A*: Femeia; *B*: Miriam; *C*, *D*, *E*: Mira// 22—24 *A*<sub>1</sub>: Meșterul meu minte puțințel: eu sunt pentru el nu tocmai totul, dar cu oarecare bunăvoință haide să spunem: jumătate din acel tot; *A*<sub>2</sub>: Nu. Meșterul meu visează: eu sunt pentru el nu totul, dar jumătate din tot; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *B*<sub>3</sub>, *C*, *D*, *E*: Meșterul <*B*: Nu, meșterul> meu visează <*B*<sub>1</sub>: visează, de-acum visează de-a binelea; *B*<sub>2</sub>: Visează mult>. Pentru el femeia neagră <*B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: Femeia neagră; *E*: Pentru el femeia> adusă de peste apă nu e <*B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: pentru Manole nu e> tocmai totul, dar să zicem jumătate din tot// 26—28 *A* omite; *B*<sub>1</sub>: Și cu drept cuvînt, dacă n-aș fi eu în joc m-aș încumeta chiar să spun că jumătățile sunt deopotrivă de — ; *B*<sub>2</sub>, *C*, *D*, *E*: Și cu drept cuvînt. Las, las, nu tăgădui! Nu mă supăr de loc că mă pui în cumpănă cu minunea asta înfricoșată de puteri// 29 *A*: Meșterul; *B*, *C*, *D*, *E*: Manole// 30—31 *A*<sub>1</sub>: Eu nu fac nici o deosebire

<sup>1</sup> Evident, greșeală de tipar. <sup>2</sup> Ultimele două fraze lipsesc în *A*<sub>2</sub>.



între voi două. Pentru mine sunteți una;  $A_2, B, C, D, E$ : Între voi două aici o deosebire nu fac, pentru mine sunteți una.

23

1-2  $A$ : Femeia;  $B, C, D, E$ : Mira ( $B$ : Miriam) (șăgalnic)//  
3-16  $A_1$ : Mulțumesc. Lasă-mă. Meșterul: Nu. Rămii că altfel încep să blastăm cerul;  $A_2, B_1, B_2$ : Iată ( $A_2$ : Da? Atunci spune bisericeții să dăntuiască și ea în jurul tău, să vie să îți se așeze și ea pe genunchi. Sau du-te și îmbrățișează-i piatra. Sau du-te și culcă-ți capul pe treptile ei > Iată) pentru ce în fiecare dimineață zic: ce bine că nu vrea să se înalțe! Altfel te-ai duce să-i îmbrățișezi piatra. I-ai mîngia boltiturile ( $B_2$ : Ziua îți-ai pierde-o în mîngierea bolților). Ți-ai pune capul pe trepti. Pe ea ( $B_2$ : Pe urmă, cum de multe ori se și întimplă, pe ea) ai numi-o Miriam, pe mine m-ai numi biserica ta. Și zăpăceala ar fi cumplită ( $B_2$ : zăpăceala ne-ar ameți de-a binelea). Ha-ha! Lăcașul ar fi pentru tine prilej neîntrerupt de răutate și joc ( $B_1, B_2$ : Da, da! Pentru tine ( $B_2$ : Pentru tine biserica) prilej neîntrerupt ar fi de răutate și joc);  $C, D, E$ : Iată pentru ce în fiecare dimineață zic: ce bine că nu vrea să se înalțe! Manole: Gîndești că prea mult m-aș duce să-mbrățișez piatra, nu-i așa? Și că ziua mi-aș pierde-o mîngîind ( $E$ : mîngîind) bolțile. Te temi că noaptea mea ar fi o veșnică odihnire pe trepti, iar turla sabie între mine și tine. Mira: Astea n-ar fi pricină de griji, dar s-ar putea întimpla într-o zi pe ea s-o numești Mira, iar pe mine — biserica ta. Și zăpăceala ar fi cumplită — ha-ha! Manole: Lăcașul — prilej neîntrerupt ar fi pentru tine de răutate și joc// 17  $A$ : Femeia;  $B$ : Miriam;  $C, D, E$ : Mira// 18-27  $A_1, A_2$ : (se uită cu extatică încîntare la amănuntele bisericeii, apoi ( $A_2$ : bisericeii pe pergamentele de pe masă) :) Ah, scumpul meu meșter! Frumoasă e clădirea (Lăcașul tău e desigur foarte frumos...) (Se schimbă, ia atitudine ( $A_2$ : o șăgalnică atitudine) critică:) Adică nu! Nici nu e așa de frumoasă cum îți-o ( $A_2$ : de neobișnuit pe cît îți-l) închipui! Ți-am mai spus-o ( $A_2$ : Să nu crezi (> Nu crede) că mi-e de glumă tîrzie în noapte (> glumă)). Uite — ferestrele sunt prea ( $A_2$ : hotărît prea > prea) mici: ca niște ochi adormiți. Și turnulețele prea ( $A_2$ : turlele tot așa) prea joase și prea groase ( $A_2$ : prea joase... cotoare pe care nici un arhanghel nu va voi să se așeze > prea joase... Da, neapărat — mult prea joase). Întreagă putea să fie puțin mai ( $A_2$ : să fie și) altfel... Nu găsești? Asta vine de acolo că ai creat-o din iubire fără suferință ( $A_2$ : altfel... Nu găsești?);  $B_1, B_2, B_3$ : Nu, meștere, încă glumesc ( $B_3$ : glumesc. De altfel la fiecare pas mă văd amestecată-n lucrare). (Se uită la amănuntele bisericeii:) Podoaba aceasta ( $B_3$ : aceasta bunăoară,) tăiată în poartă ai luat-o din cămașa asta a mea, nu-i așa? ( $B_3$ : așa? Întoarce-o, să văd și turlele! Așa...) De oriunde-o privești ( $B_2$ : oriunde privești biserica) e potrivire între parte și-ntreg. Ici-colo doar cite-o schimbare s-ar mai cere ( $B_3$ : cite-o-ndreptare de s-ar

mai face... Timp este!)). Știi, de multe ori mă gîndesc, ce-ar fi dacă niciodată — dar nu! — Hotărît, lăcașul acesta odată va sta — E drept, deocamdată ( $B_3$ : Deocamdată) stă numai pe masă, dar într-o zi ( $B_3$ : zi va sta și între dealuri!) — În adevăr, meștere ( $B_3$ : Privește aici, meștere!), nu mi-e de glumă, uită-te și tu — ferestrele sunt mici ( $B_3$ : prea mici), ca niște ochi adormiți — și pentru o biserică ca aceasta turlele ( $B_3$ : adormiți și turlele) prea ( $B_2$ : sunt prea) joase! Nu găsești?;  $C, D, E$ : Nu, Meștere, iacă glumesc. (Se uită la amănuntele bisericeii.) Întoarce-ți puțin jucăria... să văd și turlele... Așa — încă puțin — în cealaltă parte. Știi, de multe ori mă gîndesc, ce-ar fi dacă niciodată — dar nu! Lăcașul acesta odată va sta — deocamdată stă numai pe masă — într-o zi va sta însă și între dealuri. Privește aici, Meștere. În adevăr nu mi-e de glumă, uită-te și tu. Ferestrele sunt prea mici, ca niște ochi adormiți. Turlele prea joase. Nu găsești?// 28  $A$ : Meșterul;  $B, C, D, E$ : Manole// 29-31  $A_1$ : Pînă la urmă multe se mai pot îndrepta;  $A_2$ : Poate... Și dacă este așa, atunci neapărat nedesăvîrșirea (> atunci nedesăvîrșirea) vine de acolo că am zămislit-o din iubire fără suferință... dar pînă la urmă multe se mai pot schimba. Ea e bucuria noastră de la început — rostită în cîntec de cărămidă și var;  $B_1, B_3, C, D, E$ : Da, nu zic. Ea e bucuria noastră de la început, rostită în cîntec de cărămidă și var. Prin suferință pînă ( $B_1$ : Pînă) la urmă multe se mai pot desăvîrși ( $B_1$ : schimba)// 32  $A$ : Femeia;  $B$ : Miriam;  $C, D, E$ : Mira.

23-25

33-2  $A_1$ : Oare cum ar fi să te fac puțin să suferi? Să zicem că aș fugi de la tine și nu m-ai mai găsi niciodată. Nu-i așa că atunci ferestrele bisericeii s-ar căsca mai mari ca niște ochi desnădăjduiți de moarte? Prin ferestre ochii tăi m-ar căuta în lume fără răspuns (> în lume). Sau să zicem că fără de veste aș muri! Nu-i așa că turnurile s-ar ridica mai subțiri, cerîndu-mă înapoi cerului fără de răspuns?!;  $A_2$ : Dacă îți-aș pricinui pe neașteptate o mare suferință? (> Adevărat...) Să ne închipuim bunăoară, dar mai bine nu... nu spun. Te superi? Manole: Nu mă supăr. Femeia: Să ne închipuim că aș trece multe păduri și șapte hotare (> că aș pleca de la tine) și nu m-ai mai găsi niciodată. Manole: Să-mi închipui că — tu ai pleca de la mine — și nu te-aș mai găsi? Femeia: Nicăiri și niciodată, Manole, cap muncit, nu-i așa că atunci, căutîndu-mă, ferestrele bisericeii s-ar căsca mai mari, ca niște ochi în tulbure (> în cumplită) desnădejde? Prin ferestre ochii tăi m-ar căuta în lume, și eu nu îți-aș face semn nici din apus, nici din răsărit (> desnădejde?). Manole: Miriam — Femeia: Sau să zicem că fără de veste aș muri! Nu-i așa (> muri! Știu) că nici o altă femeie, nici o altă mină, nici o altă căldură și nici un alt vin (> altă căldură) nu îți-ar putea fi mîngiere. Dar nu-i așa că turlele cel puțin — turlele s-ar ridica mai subțiri, cerîndu-mă înapoi cerului? Și cerul ar ră-

mînea fără răspuns <> Pe urmă, mare păcat n-ar fi dacă cerul nu ți-ar da nici un răspuns... Tu ți-ai avea în veșnică frumusețe biserica; *B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E*: Nu mă indoiesc — ar fi chiar de dorit <*C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E*: Prin suferință? Neapărat. Cum te cunosc nu te-ai da înapoi nici de la una și mai mare. Noroc că nu vine. Și cum? Dintr-o închipuire sau faptă să-ți vie? Ți-o dorești înadins? Haide <*C<sub>1</sub>*: vine. Ți-o dorești? Dacă ți-o dorești, haide>> să ne închipuim atunci <*C<sub>1</sub>*: închipuim bunăoară) — dar mai bine nu <*B*: dar nu>. Te-ai supăra. *Manole*: Nu mă supăr — spune <*B*: supăr. Mă voi sili să nu mă supăr>. Ce să-mi închipui? Vrei și mai mult să-mi batjocorești biserica se pare. *Mira* <*B*: *Miriam*>: Nu, altceva <*B*: altceva vreau) — Cum ar fi dacă <*C, D, E*: dacă — dacă> aș pleca de la tine și nu m-ai <*C, D, E*: și nu m-ai — și nu m-ai> mai găsi niciodată? *Manole*: Să-mi închipui <*B*: E ca și cînd ai spune: închipuie-ți că mine soarele nu mai răsare. Să-mi închipui așadar> că tu — că tu ai pleca și nu te-aș mai găsi? *Mira* <*B*: *Miriam*>: Nicăiri și niciodată <*B*: Nicăiri și niciodată! Asta înseamnă — nicăiri și niciodată, ceea ce e tot atît cît mult, mult de tot <> înseamnă mult de tot>, niciodată! *Manole* (cu nepăsare prefăcută): Bine, mi-am închipuit. *Mira* <*B*: *Miriam*>: Nu-i așa <*B*: Nicăiri și niciodată. Nu-i așa> că atunci, căutîndu-mă, ferestrele bisericii <*B*: bisericei> s-ar căsca mai mari ca niște — <*B*: ca niște ochi în nesfîrșită <> în cumplită> desnădejde?> *Manole* (o sărută cu patimă) <*B*: Gura asta doare atît de dulce și crud că trebuie să mă redobîndesc după pierdere. (O sărută cu patimă.)> Ce gust nebun de sînge și somn! (Își stăpînește o mișcare și se face că glumește:) Ei bine, ai plecat — și pe urmă? *Mira* <*B*: *Miriam*>: Plecarea nu prinde <*B*: nu te mai mișcă>. Să zicem <*C, D, E*: Pe urmă? Pe urmă nimic — numai atît — nu ți-e de ajuns? Răule! Prin iubirea noastră au trecut zgomotoși și cu focuri ciudate aproape șapte ani. Plecarea nu te mai mișcă. Să zicem> atunci că fără veste aș muri. Știu că nici o altă femeie nu ți-ar putea fi mîngăiere <*E*: mîngiere>. Dar cel puțin turlele, turlele <*B*: turlele, nu-i așa că turlele> s-ar ridica atunci mai subțiri, cerîndu-mă înapoi cerului. Pe urmă mare păcat n-ar fi dacă cerul nu ți-ar da nici un răspuns. Tu ți-ai avea în veșnică frumusețe — biserica.

25

**3 A**: Meșterul; *B, C, D, E*: *Manole*// **5—10 A<sub>1</sub>**: Nu! Nu! Blăstămat să fie cerul... Da, o strig... Blăstămat... *Miriam*, înnebunesc. Așa să nu mai vorbești niciodată!; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>*: Lasă-mă, *Miriam*. (Strigă:) Nu! Nu! Voi ridica iarăși brațele, voi îndrji înălțimile! Blăstămat să fie! Blăstămat... blăstămat! *Miriam*, înnebunesc... Să nu mai vorbești așa... Fără tine nu pot <*B<sub>1</sub>*: tine... Nu, nu>... Tu ești aerul pentru sîngele lui *Manole*, lumina omului <*A<sub>2</sub>*: omului celui mai fără noroc > omului; *B<sub>1</sub>*: omului. Nu, nu! *Miriam* — de ce); *B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E*: Lasă-mă, *Miriam*. <*C, D, E*: Lasă-mă, *Mira*. Lasă-mă. Ce vrei?> Nu, nu! Voi ridica iarăși brațele! Voi îndrji înăl-

țimile! Blestemat <*B*: Blăstămat> să fie — blestemat <*B*: blăstămat> — blestemat <*B*: blăstămat>. *Mira* <*B*: *Miriam*>, tu ești lumina omului <*B<sub>2</sub>*: omului. Voi ridica brațele!>. Nu, nu! *Mira* <*B*: *Miriam*> — de ce? <*B<sub>3</sub>, C, D, E*: de ce? Umilit de fiecare piatră care știe cum trebuie în lume să stea, umilit de fiecare copac care-și înalță menirea — fără de tine m-aș <*B<sub>2</sub>*: m-aș prăbuși>> — // **11 A<sub>1</sub>**: Femeia (speriată); *A<sub>2</sub>*: Femeia; *B*: *Miriam*; *C, D, E*: *Mira*// **12—19 A<sub>1</sub>**: Liniștește-te, Meștere! N-am să mai vorbesc. Uite: meștere, eu trăiesc! N-am să mai vorbesc nici despre mine, nici despre biserică, nici despre suferință. Liniștește-te, Meștere. Ce să faci, să uiți? Să-ți spun o poveste, sau să joc, sau să cînt? Spune. Eu am venit la tine să-ți alung norii, și am glumit. Dar tu nu mai înțelegi gluma. De cînd nu mai dormi, nu mai înțelegi nici gluma. Rîzînd am voit să-ți aduc somn, somnul tupului meu, și gluma cuvîntului meu. Meștere, nu vrei să dormi?; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>*: *Manole*, n-am să <*B<sub>1</sub>*: N-am să; *B<sub>2</sub>*: Liniștește-te, nu; *B<sub>3</sub>*: Liniștește-te, meștere, nu> mai vorbesc. Îți <*B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>*: *Manole*, îți> făgăduiesc. Meștere <*B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>*: făgăduiesc. *Manole*: *Miriam*, să rămii aici. *Miriam*: Meștere>, eu trăiesc. Și nu plec. <*B<sub>3</sub>*: Meștere>. Și hotarele <*B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>*: Hotarele> sunt departe și moartea de asemenea. Liniștește-te, Meștere. Ești un copil <*A<sub>2</sub>*: copil, o furtună, și mai ales vis > copil>. Am venit să te îmblînzesc <*A<sub>2</sub>*: să-ți îmblînzesc volbura > să te îmblînzesc; *B<sub>3</sub>*: să te liniștesc>, și am glumit. Dar de cînd nu mai dormi, tu nu mai înțelegi <*A<sub>2</sub>*: înțelegi gîndul fără nor << înțelegi>. Surîzînd am voit <> Am voit> să-ți aduc somnul care veșnic ți se împotrivesc... Să mă ierți. N-am să mai vorbesc <> împotrivesc>. Adormire chinului tău — un cuvînt de somn > Tu nu mai înțelegi...>; *C, D, E*: Liniștește-te, Meștere. *Manole*: *Mira*. *Mira*: Meștere, hotarele sunt departe și moartea de asemenea. Liniștește-te. Ești un copil. Am venit la tine să te mîngăi <*E*: mîngăi> și am glumit. Dar de cînd nu mai dormi, tu nu mai înțelegi// **20 A**: Meșterul; *B, C, D, E*: *Manole*// **21—22 A<sub>1</sub>**: Trebuie să mă curăț de tot răul. Ai auzit? Iarăși am blăstămat; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: Cine <*A<sub>2</sub>*: Nu sunt eu cu frica celui de sus? Cine > Cine> mă tot încearcă? De ce mă tot încearcă? Oh, oh. Iarăși am blăstămat <*C, D, E*: blestemat>// **23 A**: Femeia; *B*: *Miriam*; *C, D, E*: *Mira*// **24 A<sub>1</sub>**: Haide, mai blastămă! Mai blastămă, Meștere! Pe urmă are să-ți vie somnul; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>*: Mai blastămă, Meștere <*B<sub>1</sub>*: blastămă>. Pe urmă are să-ți vie somnul. Mai <*B<sub>1</sub>*: *Manole*, mai> blastămă; *B<sub>3</sub>, C, D, E*: Mai blastămă — pe urmă te liniștești.

25—26

**25—15 A<sub>1</sub>**: Meșterul: O, tu! Bunătate și joc! Răutate și joc! Femeia: Eu nu mă speriu deloc cînd blastămi. Dimpotrivă, cînd te văd ridicînd pumnii către cer simt o bucurie. Îmi zic: Meșterul meu e bărbat! Ca lui Cain, Dumnezeu nu-i primește darul. Dar Meșterul meu e bărbat! Și mult timp vîntul n-are să-i mai împrăstie fumul! Meșterul: Se vede că din sufle-

tu! meu încă nu am dat ca Avel spicul cel mai frumos și mai curat! Femeia: Nu e biserica ta cea mai minunată din câte am văzut în țara domnului nostru? Meșterul: Puterile necurate cari zădărnicesc înălțarea sunt pretutindeni și mai ales în noi;  $A_2, B_1, B_2, B_3$ : Meșterul <B: Manole>: O, tu! < $A_2$ : O, tu! Tu, tu! Răutate și joc!> Toate se clatină < $A_2$ : Cînd toate se clatină, tu singurul sprijin > Toate se clatină. Femeia <B: Miriam>: Eu < $A_2$ : Nu m-ai văzut? Dreaptă și surizînd. Eu > Eu;  $B_2, B_3$ : Da, toate se clatină, dar eu > nu mă speriu deloc cînd blestemi < $B_1$ : blastemi>. Dimpotrivă, cînd te văd ridicînd pumnii < $A_2$ : pumnii spre tărie > pumnii în sus > pumnii, mă pătrund de o bucurie < $A_2$ : de o nespūsă bucurie > de o aspră bucurie;  $B_1$ : de o aspră bucurie;  $B_3$ : de o bucurie și așa fi în stare să înfrunt nu știu ce). Îmi zic: Meșterul meu e bărbat! Și-mi zic: întocmai < $B_3$ : Întocmai> ca lui Cain, Dumnezeu nu vrea să-i primească darul. Dar Meșterul meu e bărbat! Și-mi zic: mult timp < $A_2$ : Trist <Mult încercat> și neînduplecat bărbat. Și-mi zic: mult timp > Și-mi zic: mult timp;  $B_3$ : Mult timp> vîntul n-are să-i mai împrăstie fumul! < $B_3$ : fumul! În închipuirea mea el are ceva din puterea și zbuciumul întîiilor oameni cari au trebuit să se lupte cu toate tainele cari pentru noi cei de azi nu mai sunt taine.> Meșterul <B: Manole>: Se pare < $A_2$ : Ai spus mult. Se pare > Se pare > că < $B_3$ : că între suferință și așteptare> din sufletul meu încă nu am dat, ca Avel, spicul cel mai frumos și cel mai curat. De aceea darul nu găsește drumul înălțimilor și veșnic se-ntoarce iar în pămînt. Femeia <B: Miriam>: Astea-s < $B_3$ : Umbli cu> gîndurile întunecate ale starețului. Habotnicul ăsta te-a făcut să crezi în păcate pe care nu le-ai săvîrșit. Parcă n-ai fi botezat ca orice creștin. Manole: De ce nu se înalță biserica? Femeia <B: Miriam>: Starețul < $A_2$ : Nu știu. Dar să nu te superi, starețul > Starețul> tău e un călugăr fără Christos. Cîteodată îmi vine să-l mătur din casă cu gunoaiele. Gîndurile lui întunecate stîrnesc altele o sută în cei ce umblă cu el < $A_2$ : cu el. Cînele nostru îi ocolește. Mîriie dar nu îndrăznește să-l latre > cu el>. Ascultă numai în toate de el. Are să necheze de bucurie bătrînul < $B_1$ : de bucurie dracul din el;  $B_3$ : Ascultă numai în toate de el>. Brrr — starețul tău. < $A_2$ : tău. Cu ochi de tăciune... Cu sînteile din ochii lui și-aprinde dracul iasca;  $B_3$ : tău. Dacă ar fi om nu și-ar fi întors fața de la femeie. E dracul-pustnic!> Manole: E dreptcredincios < $A_2$ : Nu — Miriam, îi faci nedreptate. El e singurul stareț credincios pe care l-am cunoscut. Femeia: Da, în toată țara un singur credincios a mai rămas — și-acela-i nebun > E dreptcredincios. Femeia <B: Miriam>: Atît de credincios < $A_2$ : Da, e dreptcredincios! Atît de credincios > Atît de credincios;  $B_2$ : Da, desigur ... Atît de credincios;  $B_3$ : Da, fără îndoială! Credincios, și în ce măsură!> că mînîncă bureții veninoși crescuți pe cruci < $A_2$ : crescuți din lemnul putred al crucilor > crescuți pe cruci>. Cu credințele lui rălăcite înnebunește < $A_2$ : înnebunește > zăpăcește> un colț de țară;  $C, D, E$ : Manole: Toate se clatină. Și stăm cu frică, și

stăm cu spaimă. Vîntul cerului îmi împrăstie fumul. Între suferință și așteptare se pare că din sufletul meu încă nu am dat, ca Abel, spicul cel mai scump și cel mai curat. De aceea darul nu găsește drumul înălțimilor și veșnic se întoarce iar în pămînt. Mira: Umbli cu gîndurile întunecate ale starețului? Habotnicul ăsta te-a făcut să crezi în păcate pe care nu le-ai săvîrșit. Parcă n-ai fi botezat ca orice creștin. Manole: De ce nu se înalță biserica? Cum mai iau lupta cu tainele? Unde e sprijinul? Mira (urmărindu-și gîndul): Starețul tău e un călugăr fără Hristos. Cîteodată îmi vine să-l mătur din casă cu gunoaiele. Gîndurile lui întunecate stîrnesc altele o sută în cei ce umblă cu el. Ascultă numai în toate de el ... brrr ... starețul tău! Dacă ar fi om nu și-ar fi întors fața de la femeie. E dracul-pustnic! Manole: E dreptcredincios! Mira: Și în ce măsură! Că mînîncă bureții veninoși crescuți pe cruci. Cu credințele lui incurcă un colț de țară.

## 26

16  $A_1$ : Zmeul;  $A_2$ : Bătrînul;  $B, C, D, E$ : Găman// 17  $A, B$ : scîncînd, se-ntoarce;  $C, D, E$ : se-ntoarce// 18  $A$ : Femeia;  $B$ : Miriam;  $C, D, E$ : Mira// 19  $A$ : Meșterului;  $B, C, D, E$ : lui Manole; 19  $A, B, C_1$ : cap;  $C_2, D, E$ : gînd// 20  $A_1, A_2$ : ca Zmeul < $A_2$ : Bătrînul> să se liniștească;  $B, C, D, E$ : pină ce Găman se liniștește// 21  $A$ : Meșterul;  $B, C, D, E$ : Manole// 22  $A_1$ : rămășițe de zid;  $A_2, B, C, D, E$ : cărămizi// 23  $A$ : Femeia;  $B$ : Miriam;  $C, D, E$ : Mira// 24—25  $A$ : sare pină la Zmeu, cu un salt e în picioare pe spatele lui întins;  $B, C, D, E$ : sare cu picioarele pe Găman, care e întins// 26  $A$ : Zmeul;  $B, C, D, E$ : Găman// 27  $A, B$ : (scîncește);  $C, D, E$ : (suspînă și urlă închis)// 28  $A$ : Femeia;  $B$ : Miriam;  $C, D, E$ : Mira.

## 26—27

29—3  $A_1$ : Scutură-te moșule de-o mie de ani! Tu ești pămîntul — eu sunt biserica;  $A_2, B_1, B_2, C_1, C_2, D, E$ : Scutură-te Gămane < $A_2$ : moșule;  $B_1$ : moșule, Gămane>, voinicește ca smeiîi tărîmului celuilalt, încă o dată — așa — scutură-te! Tu ești pămîntul marele — eu sunt biserica — jucăria < $A_2$ : jucăria — ha-ha! — jucăria> puterilor! Vreau să aduc seninătate între voi < $C_2, D, E$ : Seninătate vreau, nestăpîniților> — că toți sunteți înroșiți și prăpăstioși. Manole e chin. Călugărul e stafie întunecată. Tu cutremur. Țara îngrijorare < $A_2$ : îngrijorare și frică > îngrijorare și spaimă > îngrijorare). Vreau să sîrșească odată povestea aceasta de spaimă și tristă nebunie < $A_2$ : prelungă de spaimă > de spaimă și tristă nebunie// 4  $A$ : Zmeul;  $B, C, D, E$ : Găman// 5  $A$ : zvicnește mărunț;  $B, C, D, E$ : se scutură// 6  $A$ : Femeia;  $B$ : Miriam;  $C, D, E$ : Mira// 7—8  $A_1$  omite// 7—8  $A_2, B_1$ : o dată;  $B_2, C, D, E$ : o dată. Strigă Boje moi!// 9  $A_1$ : Zmeul;  $A_2$ : Bătrînul;  $B, C, D, E$ : Găman// 10  $A, B$ : sinistru, prelung;  $C, D, E$ :

sinistru// 11 A: vi-i-i-i; B<sub>1</sub>: U - u - u! vrrr! B<sub>2</sub>, C, D, E: U-u-u-u! Vrrrr! Izbăvi nas na sei ceas!// 12 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole// 15—25 A<sub>1</sub>: Femeia (cu aceeași expresie, dar copilăros impresionată de mugetul prelung subpămîntean al Zmeului): Vezi moșule — că nu m-am prăbușit?; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Mira (A<sub>2</sub>: Femeia; B: Miriam): Vezi ce bine mă țin, și nu sunt nici de var, nici de cărămidă. Seninătate vreau să aduc (C<sub>2</sub>, D, E: Seninătate cînd sunt) între voi! Și (A<sub>2</sub>: Joc, ris și > și) puțină lumină! Să se ridice sprîncenele! Inimă mai ușoară! (A<sub>2</sub>: ușoară în oameni grei de pămînt! > ușoară!; B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: ușoară! Manole e mohorit parcă și-ar fi pierdut ingerii (B<sub>2</sub>: toți ingerii; B<sub>3</sub>: ceata de ingeri) ce-l păzeau (B<sub>3</sub>: păzea) fără simbrie.) Și tu ești mîhnit parcă ai fi pierdut raiuri, pe care nimenea nu le-a văzut (A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Vă faceți griji parcă ați fi pierdut — tu împărăția de jos, și Manole cea de sus (B<sub>1</sub>: pierdut împărății)). Moșule, vezi? Nu (A<sub>2</sub>: Bătrînul (se scutură) Femeia (cu aceeași expresie, dar copilăros impresionată de mugetul prelung subpămîntean al Zmeului): Vezi moșule — că nu) m-am prăbușit. Trupul meu e întreg, arcurile întinse, os nu s-a spintecat — coloanele sunt drepte (C<sub>2</sub>, D, E: stîlpii sunt drepți). Răbdare numai, intunecaților. Și într-o zi nici biserica n-are să se mai prăbușească (B<sub>3</sub>, C, D, E: năruie). Cum ar putea să stea (A<sub>2</sub>: să stea în picioare), dacă nimenea nu lucrează rizînd la ea (A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: dacă la ea nimenea nu lucrează rizînd)?// 26 A: (cu un salt deoparte); B: (se dă jos de pe Găman); C, D, E: (sare de pe Găman)// 27 A<sub>1</sub>: Zmeul; A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman// 28 A: (se ridică puțin într-o parte, cu sunete nearticulate cu cari își introduce totdeauna vorba); B: (se dă puțin într-o parte ridicîndu-se pe cot, cu sunete de durere nearticulată); C, D, E: se ridică pe un cot, cu sunete de durere nearticulate (E: de durere, nearticulate)// 29 A: Femeia; B: Miriam; C, D, E: Mira// 30 A omite; B, C, D, E: (cu îngrijorare se apleacă spre el)// 31 A<sub>1</sub>: Niciodată nu te-am văzut; A<sub>2</sub>: Ochii ți s-au tras în cap<sup>1</sup>. Nu te-am văzut niciodată; B, C, D, E: Nu te-am văzut niciodată// 32 A<sub>2</sub>: trezit. Nu poți să dai puțin somn și lui Manole? A<sub>1</sub>, B, C, D, E: trezit.

28

2 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: S... su-unt — (A<sub>2</sub>: Nici somn — nici sfat — nici liniștire — S... su-unt > S... su-unt) o-o-o-bo-sit; B<sub>1</sub>: O-o-obosit; B<sub>3</sub>, C, D, E: O-o-obo-sit — Gîre mi, gîre nam!// 2 A<sub>1</sub>: A crescut; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: În văzduh (A<sub>2</sub>: În văzduh — zveltă — > În văzduh) a crescut// 3—4 A<sub>1</sub>: Vai; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: de ce nu m-ai luat Doamne un (A<sub>2</sub>: cu un > un) ceas mai devreme? Vai// 5 A<sub>1</sub>: Domniță; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Vino, ființă!// 5 A<sub>1</sub>: pămîntului; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: vostru// 6 A<sub>1</sub>: de moarte; A<sub>2</sub>: ca de sfîrșit...

<sup>1</sup> Propoziția a fost apoi anulată.

Nod în gitlej ... Trebuie să tac. Oh, Doamne, numai așa jucăria se va împotrivi puterilor? > ca de sfîrșit; B, C, D, E: ca de sfîrșit// 7 A: Femeia; B: Miriam; C, D, E: Mira// 8 A<sub>1</sub>: Ți-am făcut vreun rău? A<sub>2</sub>: Vreun rău ți-am făcut? Am călcat prea greu? Ochii ți s-au tras în cap! Ți-am făcut vreun rău?; B, C, D, E: Vreun rău ți-am făcut? Am călcat prea greu?// 9 A<sub>1</sub>: Zmeul; A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman// 10 A, B<sub>1</sub>: Vai nouă, Meștere; B<sub>3</sub>, C, D, E: Preblăghi gîsposi!// 11 A: Femeia; B: Miriam; C, D, E: Mira// 12 A, B: il mîngie pe cap; C, D, E: il mîngie// 14 A<sub>1</sub>: Zmeul; A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman// 15—17 A<sub>1</sub>: Nici un rău, domniță, nici un rău. Lasă-mă numai să-ți sărut neștiutoarele piciorușe ... inger — și mai mult decît inger: om ... și mai mult decît om: tinerețe ... Vai nouă! Vreau să tac ... Lasă-mă să-ți sărut piciorușele; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Nici un rău, nici un rău ... Mersul întîmplărilor nu se poate schimba ... Lasă-mă să-ți sărut piciorușele ... Inger ești, și mai mult decît inger: om ... și mai mult decît om: copil și piatră. Vai nouă (B<sub>3</sub>: Inger ești, și mai mult decît inger: om, și mai mult decît om: copil și piatră; C, D: Inger ești, și mai mult decît inger — copil și piatră; E: tu — inger, tu copil, tu piatră)// 19 A: Femeia; B: Miriam; C, D, E: Mira// 20 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Ce e cu tine, moșule? Spune, că altfel nu știu ce să cred! (A<sub>2</sub>: moșule?); B<sub>1</sub>: Ce e cu tine? Nu mai vrei să fii smeul meu?; B<sub>2</sub>: Ce e? Călcîiele mele le-ai simțit ca piatra?; C, D, E: Călcîiele mele și Mira piatră?// 21 A<sub>1</sub>: Zmeul; A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman// 22—23 A<sub>1</sub>: O ma — — re — du — re — ; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Ma-re — — du-re-re (B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>: Altceva ... Altceva; C, D, E: Să tăcem, să tăcem). Visul se dobîndește (E: se izbîndește), dar liniștea, liniștea n-o (A<sub>2</sub>: n-o s-o) mai găsim (B<sub>2</sub>: găsim. Bôje moi ôtcheo ti pochinuh nas!)// 24 A: Într-un fel de sughiț surd; B, C, D, E: într-un sughiț// 25 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole// 26 A, B: Într-o sută; C, D, E: O sută// 26—27 A<sub>1</sub>: Iată-l acum; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Apă (B<sub>3</sub>, C, D, E: Apă moartă) din ochi îi curge// 27 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: ști poate (B<sub>1</sub>: ști) niciodată; B<sub>3</sub>, C, D, E: înțelege niciodată// 30 A: Femeia; B: Miriam; C, D, E: Mira// 31 A: Moșule; B, C, D, E: Gămane// 31—32 A<sub>1</sub>: Sărută-mi; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Dacă te vindecă, sărută-mi// 32 A<sub>1</sub>: Uite-le! Poate te liniștești; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Uite-le!

29

1 A<sub>1</sub>: Zmeul (mai încet); A<sub>2</sub>: Bătrînul (răsufală mai încet); B, C, D, E: Găman// 2—3 A<sub>1</sub> omite; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Piciorușele vindecă, mîna alină (A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: mînile vindecă). Pentru puțin. Gîndul se împlineste dar pacea n-o mai întîlnim// 4—5 A: Femeia (il mîngie, aplecată lîngă el); B: Miriam (aplecată il mîngie); C, D, E: Mira (il mîngie (E mîngie))// 6 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole// 8 A<sub>1</sub>: Zmeul; A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman// 10 A: Femeia; B: Miriam;

*C, D, E: Mira*// **11 A:** (se ridică); *B, C, D, E:* (se ridică cu spaimă)// **12 A<sub>1</sub>:** La ce îi mai aștepti? Vestea e poate tot cea veche; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E:* Ce-a fost? Ce-a avut? Despre ce-a vorbit?// **13—14 A:** cinci dintre zidarii puși că păzească zidurile; *B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E:* șase <B: șasă> zidari, în cioareci, dar cu trupurile ca de aramă, goale pînă-n briu <B<sub>1</sub>: trupurile goale, ca de aramă; B<sub>2</sub>: trupurile pînă-n briu goale, ca de aramă>, cu făclii// **15—16 A omite;** *B, C, D, E:* Scena IV. Manole, Mira <B: Miriam>, cei șase <B: șasă; C: șase>// **17—18 A, B, C<sub>1</sub> omit;** *C<sub>2</sub>, D, E:* Toți șase <E: șase> (gîfîind <E: gîfîind>)// **22 A:** Meșterul; *B, C, D, E:* Manole// **23 A<sub>1</sub>:** Nici cu tencuiala cea nouă?; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E:* Nici tencuiala cea nouă <C, D, E: Nici noul amestec> n-a ținut?// **25 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>:** Am stins varul cu apă sfințită de stareț <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: sfințită>; *B<sub>2</sub>, C, D, E:* N-a ținut// **26 A:** Meșterul; *B, C, D, E:* Manole// **29 A<sub>1</sub>:** Niciodată pietrele n-au sărit ca în noaptea asta; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E:* Pietrele au sărit

30

**2—4 A<sub>1</sub>:** Nu mai călcăm niciodată în partea locului; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E:* Riul a sîrîit <B, C, D: sîrîit> parc-ar fi trecut prin matcă de jar. Abur s-a <C, D, E: Aburi s-au> ridicat. Riul s-a făcut nor deasupra <A<sub>2</sub>: deasupra. Numai peștele a rămas jos > deasupra>. Nu mai călcăm prin <A<sub>2</sub>: călcăm niciodată în> partea locului// **6 A, B, C<sub>1</sub>:** pe-o gură de iad; *C<sub>2</sub>, D, E:* pe pămînt năvălit// **7 A:** Femeia; *B:* Miriam; *C, D, E:* Mira// **9 A:** Întîiul; *B, C, D, E:* Al șaselea <B: șasălea>// **10—12 A, B<sub>1</sub>:** Altădată s-a prăbușit, în noaptea aceasta pietrele <A: cărămizile > pietrele> au fost zvîrlite în văzduh. Cu lumini și lucruri spurcate, cu oase scormonite de subt lespezi; *B<sub>2</sub>, C, D, E:* Cu lumini și lucruri spurcate, cu oase scormonite de sub <B<sub>2</sub>: subt> lespezi. Altă dată s-a prăbușit, în noaptea aceasta pietrele au fost zvîrlite în văzduh// **13 A<sub>1</sub>:** riul; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E:* apa// **18 A<sub>1</sub>:** pentru arderea cărămizilor; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E:* de cărămizi// **18 A:** flăcări; *B, C, D, E:* flăcări// **28 A:** Al cincilea; *B, C, D, E:* Al șaselea <B: șasălea>// **29 A:** Meștere, va trebui; *B, C, D, E:* Va trebui.

31

**1 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>:** Meșterul <B<sub>1</sub>: Manole>: Acesta-i al cîtelea? <A<sub>2</sub>: cîtelea? Negru Vodă nu mai vrea altul; B<sub>1</sub>: cîtelea?> Al doilea; *B<sub>2</sub>, C, D, E:* Al doilea// **3 A:** Meșterul; *B, C, D, E:* Manole// **5 A:** Al cincilea; *B, C, D, E:* Al șaselea <B: șasălea>// **6 A<sub>1</sub>:** Nici eu; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E:* Cu// **7—8 A:** Meșterul: O gură de iad e tot locul unde călcăm, cît timp sufletele noastre nu sunt hotărîte pentru jertfa cea mai mare <> călcăm>; *B, C, D, E:* Întîiul: O gură de iad e tot locul unde călcăm// **9—13 A<sub>1</sub> omite;** *A<sub>2</sub>, B, C, D, E:* Al doilea <A<sub>2</sub>: Întîiul>; Altădată <A<sub>2</sub>: Nu știm ce să mai credem. Altădată >

Altădată> omul cînta numai pietrelor, și pietrele se clădăreau <C, D, E: clădeau> singure în cetăți. Și cetățile acelea erau păgîne. Astăzi durăm <A<sub>2</sub>: clădim > durăm> cu sudoare și fără de cîntec biserici creștine. Pămîntul nu le suferă, sau Domnul nu le primește?// **14 A<sub>1</sub>:** Femeia: Sunteți bărbați, nu vă pierdeți nădejdea! Al treilea; *A<sub>2</sub>: Femeia:* Ce bărbați și ce bicisnici! Încecați o dată cîntînd. Că și șarpele se imblînzește dacă îi cîntî. Ce bine vă stă așa speriați de larma de subt pămînt. Cîți copii sunt aici? Unu, doi, trei, patru, cinci, șase și cu Meșterul șapte. Al treilea: Cînd femeia rîde, nimic nu mai ajută <> șapte. Al treilea>; *B, C, D, E:* Al șaselea <B: șasălea>// **16—17 A<sub>1</sub>:** Meșterul: Am vorbit. Vodă nu vrea alt loc; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>:* Meșterul <B: Manole>: Vodă nu vrea alt loc; *B<sub>2</sub>, C, D, E:* Manole (tace enigmatic)// **19—20 A:** Să vadă vodă piatra mișcîndu-se. Să vadă vodă cum riul; *B, C, D, E:* Să vadă cum piatra se mișcă și riul// **21—22 A<sub>1</sub>:** Meșterul: Pretutindeni pămîntul ni se opune. Vodă e cu șapte ani mai bătrîn de cînd tot încercăm. Vodă nu mai vrea alt loc. Întîiul: Să vadă vodă că nu noi suntem de vină; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>:* Manole: Ție de ce-ți curge singe din osul <A<sub>2</sub>: capul > osul; B<sub>2</sub>: furca> pieptului? Al treilea: Nu știu ce-a fost, piatră, os, sau oțel. Am simțit îmbrîncitura și am căzut în neștire. Al cincilea: Eu am fost lovit în frunte <A<sub>2</sub>: ceafă > frunte> ca <B, C<sub>1</sub>: În frunte eu am fost lovit ca> de-un berbec nevăzut. <A<sub>2</sub>: nevăzut. Pretutindeni pămîntul ni se împotrivesc cu vrăjmășie crîncenă. Vodă nu mai vrea alt loc.> Întîiul: Să vadă <B, C<sub>1</sub>: Să vie vodă, să vadă> că nu suntem <B, C<sub>1</sub>: suntem noi> de vină; *C<sub>2</sub>, D, E:* Întîiul Să vie vodă, să vadă că nu suntem noi de vină// **23—25 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>:** Meșterul: Cine poate să spună: nu suntem de vină? <A<sub>2</sub>: Nu suntem de vină? Cine o poate spune?> Știința noastră nu ajunge pînă unde se-ntinde vina noastră; *B, C, D, E:* Manole: Știința noastră nu ajunge pînă unde se-ntinde vina noastră// **27 A:** Înțelegem; *B, C, D, E:* pricepem// **28—30 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B, C, D:** Ne-ai <A<sub>2</sub>, B, C, D: Din cîmp, din apă și plai ne-ai> ales doisprezece la număr, cum fiul omului și-a ales ajutoarele. Am fost și noi: unii pescari, alții vameși, alții tineri încă, fără <A: și fără de> cunoștința vieții. Am venit în pas după tine <A<sub>1</sub>: Am venit; A<sub>2</sub>: Nu ne-am tocmît, ci am venit în pas după tine> și te iubim. Credem în tine <A<sub>2</sub>: Ne bizuim în tine; B, C: Ne bizuim în plînuirile tale; D: Ne încredem în plînuirile tale>; *E:* Din cîmp, din apă și plai ne-ai ales nouă la număr. Am venit în pas după tine și te iubim. Ne încredem în plînuirile tale.

32

**1—2 A:** noastră; *B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E:* noastră cu vrăjmășie năpraznică <B, C<sub>1</sub>: crîncenă> // **2—3 A, B:** înspăimîntați, ajungem să vorbim; *C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E:* încremeniți ne uităm unul la altul și cu inima împuținată ne întrebăm <C<sub>1</sub>: și ne întrebăm>// **4—5 A, B<sub>1</sub>:** clădirei; *B<sub>2</sub>, C, D, E:* clădirii

<B<sub>3</sub>: clădirei>. Am cîntărit. Am măsurat// 7—8 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Piatra cea mai trainică am adus-o din vîntul cel mai înalt al <A<sub>2</sub>: din lumina cea mai înaltă a> muntelui. Al cîncilea: Am măsurat după poruncă <A<sub>2</sub>: totul după poruncă. În lung și în lat>. Al patrulea: Pentru cărămizi am ales un lut, din care Dumnezeu ar putea să facă a doua oară pe Adam.<sup>1</sup> Nimic <A<sub>1</sub>: Nu ne-am văzut femeile și copiii. Nimic > Nimic> n-am uitat. Și de săptămîni nici o noapte nu mai dormim. <A<sub>2</sub>: dormim. Măcar de ne-ar înghiți odată pe toți>; B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: În lung <B<sub>1</sub>: Am măsurat totul după poruncă. În lung> și în lat. Nimic n-am uitat. Și de săptămîni nici o noapte nu am dormit <B: nu mai dormim>. Măcar de ne-ar înghiți odată pe toți// 9—14 A<sub>1</sub>: Meșterul: Se pare că jertfa cea mai mare încă totuși n-am făcut-o! Femeia: Meștere, ce altă jertfă mai poți aduce?; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Manole: Ceilalți unde-au rămas? Al doilea: I-a topit oboseala sub brazi. Manole: Să ne întoarcem// 15—22 A<sub>1</sub>: Al cîncilea: La locul prăpădului nu ne mai întoarcem. Meșterul: Cocoșul încă n-a cîntat. Petre — nu te lepăda; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Manole: Am fost <B<sub>2</sub>: Nu ne mai întoarcem. Am fost> blînzi ca cocoșii de casă. Manole, né-ai luat, ai făcut cerc de cretă în jurul nostru, și în fața ochilor ai tras o dungă albă, dreaptă. Ani mulți am tot privit dunga cu care ne-ai îndrăcit <B<sub>3</sub>, C, D, E: Nu ne mai întoarcem. Manole, ne-ai luat, ai făcut cerc de cretă în jurul nostru, și în fața ochilor uimiți ai tras o dungă albă dreaptă. Ani mulți am tot privit dunga cu care ne-ai îndrăcit. Am fost <C<sub>2</sub>, D, E: În ocolul de vrajă am fost> blînzi ca cocoșii <E: cum sunt cocoșii> de casă). N-am mai văzut nimic, nici la dreapta, nici la stînga <A<sub>2</sub>: nici stînga, nici dreapta, numai dunga care ne-a țintuit locului ca pe cocoșii de casă>. Dar acum ne-am trezit. Totul se descoperă a fi înșelăciune. La locul prăpădului nu ne mai întoarcem// 23—24 A: Femeia (se dă la Zmeul); B, C, D, E: Mira <B: Miriam> (sare la Găman)// 25 A<sub>1</sub>: lapede. Meșterul nostru să nu rămînă singur. Ridică-te; A<sub>2</sub>: lapede. Ha — încă n-a cîntat cocoșul a treia oară și oamenii vor să se lapede > lapede; B, C, D, E: lapede// 26 A: Zmeul; B, C, D, E: Găman// 27—29 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: (scîncind se ridică. Se scutură sinistru și prelung.) Așa <A<sub>2</sub>: Strigă a treia oară cocoșii. Așa> se scutură pămîntul — o, o, o — dar cine îndrăznește să se lapede de Meșterul nostru? Vi-i-i-i-i-i! <A<sub>2</sub> continuă: Broaște orăcăie aici, dar dincolo puterile marile!>; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C<sub>1</sub>: (oftînd și șuierînd se ridică.) A treia oară strigă cocoșii <B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C<sub>1</sub>: În ceasul tuturor șovăirilor — a treia oară strigă <B<sub>3</sub>, C<sub>1</sub>: iarăși cîntă> cocoșii). (Se scutură sinistru.) Așa se scutură pămîntul, dar cine îndrăznește să se lapede? Vrî-i-i — u-u-u — a-u — a-u — a-u! Broaște orăcăie aici, dar dincolo puterile marile;

<sup>1</sup> Frază anulată în A<sub>2</sub>.

C<sub>3</sub>, D, E: (oftînd și șuierînd se ridică, se scutură sinistru.) U-u-uuu! aù— aù— aù! Broaște orăcăie aici, dar dincolo puterile marile!

32—33

32—9 A omite; B, C, D, E: Găman (se scutură): Cu glas tare pînă la cer, cu lacrimi mari pîn' la pămînt, lingă zid să stați, cite nouă speriați, cite cinci speriați, cite un speriat și să strigați. Prăpădul de e din pricina oaselor și a sorților <E: morților>, să mușcați din luminările morților! Prăpădul de vine de la puteri, Manole, seară de seară, pe scară de ceară ajutorul Simpetrului, tăind cruce în piatră, să-l ceri! Dacă vina e din apă sau din pucioasă, precum se cuvine patru evanghelii citind să le siliți la potolire și lăpădare <E: lepădare> de sine! Ce-a fost <B: O, o, o! (Se scutură.) Ce-a fost> rostit, să rămie și pentru mine și poimîne spus. Des-cîntecul e de la noi, harul vine de sus!

33

10 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole// 11 A: cu ochii căscați, rinjește; B, C, D, E: rinjește// 12—16 A<sub>1</sub>: Nu ne mai rămîne altceva. (Își sfășie brațele.) Doamne! Numai asta nu; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Cine șovăie? Cine se-ncruntă? <B<sub>3</sub>, C, D, E: se-ncruntă? Cine rămîne? Cine se-ntoarce?> De-acum să nu mai gîndim, alt nu ne rămîne. De-acum să tăcem, că încercări și mai grele ne-așteaptă la capătul drumului, cu ce în înfățișare și cu ce sfășiere <B: sfășiere; C, D, E: sfășiere <E: sfășiere> — Doamne! (Își sfășie brațele.) Doamne! <C, D, E: (Își sfășie <E: sfășie> brațele)>// 17 A: Femeie; B: Miriam; C, D, E: Mira// 19—21 A<sub>1</sub>: întorc; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: întorc. Nimic nu mai știm. Nici cînd sfîrșește potopul, nici unde s-arată semnul învingerii <A<sub>2</sub>: curcubeul mîngăitor > semnul învingerii>. Și nu știm cine dintre noi îl va vedea și cine nu// 24 A<sub>1</sub>: Zmeul; A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman// 25 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Meștere <A<sub>2</sub>: Meștere. Și eu plec. Dar în altă parte > Meștere>; B<sub>2</sub>, C, D, E: Meștere. Izbăvi nas gîspodi!// 27—28 A<sub>1</sub> omite; A<sub>2</sub>: Femeia (rămîne cu pumnul crispat la gură); B, C, D, E: Mira <B: Miriam> (rămîne cu pumnul crispat la gură, suspinînd adinc.)

34

1 A, B, C, D: Actul II; E: Actul al doilea// 2—11 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Ruini. Dimineată <A<sub>2</sub>: Dimineată, dar încă destul de întuneric>. Meșterul iese din afundătură cercetînd zidurile, la temelie. Cei doisprezece zidari dorm. Un cioban și o băciță stau deoparte <A<sub>2</sub>: dorm. Un cioban și o băciță vin din dreapta. Se face lumină, încet > dorm. Se face repede lumină.> Ciobanul: Măi-

măi, amarnic s-au zvircolit măruntaiele muntelui. <A<sub>2</sub>: Băcița (tînără): Uf, anevoie se suie omul aici. În jnepeni pînă în glezne... Ciobanul: Pe lumină — și fără ciubere în spate — ar fi mai lesne... Băcița: Cam pe unde sîntem, baciule? Ciobanul: Tocmai în locurile de groază. Băcița: Și ce liniște! Stai să mai răsufliăm puțin. Pînă la stîină mai este. — Și ce miros de cojoace arse! Și ce pietre și umbre! De-abia-mi mai simt picioarele, pămîntul îmi pare jos și departe — dar cit de aproape stelele! Vezi baciule steaua aceea? Tocmai deasupra noastră! Cum licărește! Ciobanul: Văd — suflați, cum n-aș vede-o? Băcița: E ca o floare mare de iezer. Eu cred că rădăcinile și tulpinele ei trebuie să fie aici, pe undeva, în apropiere. Dar n-o vedem. Ciobanul: Nu, dragă, nu. Din locuri ca astea nu mai cresc stele. Poate pe vremuri, altădată... Acum numai... Și nici biserica plină de faimă... Nimic nu mai crește... (Se face lumină.) Măi-mai, amarnic s-au zvircolit măruntaiele muntelui<sup>1</sup>; A<sub>2</sub> *rescris*: Unul (la o parte): Ce tot încearcă Meșterul Nenoroc? Măi-măi, amarnic s-au zvircolit măruntaiele pămîntului. Pietrele au pornit de-a dura spre locurile de unde-au fost luate); B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Ruinele bisericii <C, E: bisericii> veșnic reîncepte. În fund munți și păduri. Dimineață, dar încă întuneric <C: întunerec>. Manole iese din afundătură, cercetînd temeliiile ruinei. Cei doisprezece <E: Cei nouă> zidari dorm. Se face repede lumină. Cîțiva zidari <B: Cei cîțiva zidari cari stau mai spre dreapta> se trezesc. <C<sub>2</sub>, D, E: trezesc. Scena I. Cei doisprezece <E: nouă> zidari, Manole <D, E: apoi Manole.>> Unul: Ce tot cercetează Meșterul Nenoroc? Măi, măi, amarnic s-au zvircolit măruntaiele muntelui. Pietrele au pornit de-a dura, spre locurile de unde au fost luate// 12 A<sub>1</sub>: Băcița: A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Altul// 13 A<sub>1</sub>: dimineața. Cei doisprezece se odihnesc; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: dimineața// 14—22 A<sub>1</sub>: Ciobanul: Iată și Meșterul ingenunchind lingă zid: Băcița: Hristos asudînd sînge în grădina... Ciobanul: maslinilor... Și cit de liniștit pare... Băcița: Mai stai — nu te grăbi. Să-i mai privim; A<sub>2</sub>: Întîiul: Ce locuri de groază; B, C, D, E: Altul: Ce locuri de groază! De șapte ani tot umblă Anticrist prin țară. Mai știi, poate de aceea nu stă nici lăcașul acesta. Niște ciobani l-ar fi văzut la o stîină părăsită. Anticrist își mulgea caprele cu ugerii plini de venin. Alții l-ar fi văzut într-o mănăstire <D, E: mănăstire>, unde face pe sfîntul și-și ține maștele într-un pahar. După alții Anticrist umblă prin Valea Oltului, în chip de vlădică călător, și împarte cu mincinoasă punere de mîni darul preoției// 23—27 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Ciobanul <A<sub>2</sub>: Al doilea>: Crezi că o să se așeze singure zidurile la loc? Din cită piatră s-a măcinat aici <A<sub>2</sub>: aici fără noimă>, s-ar fi putut înălța și șapte <A<sub>2</sub>: zece> biserici <A<sub>2</sub>: biserici. Car după car aruncăm, pămîntul

<sup>1</sup> Această primă versiune din A<sub>2</sub> a fost anulată și înlocuită cu cea pe care o transcriu în continuare. <sup>2</sup> Propoziție anulată în A<sub>2</sub>.

totul inghite. Privim liniștiți, în jnepeni pînă la glezne. Dedesubt — nici nu visăm ce bezne); B, C, D, E: Întîiul: Aici nenorocirea vine de jos. Din cită piatră s-a măcinat fără noimă, s-ar fi putut ridica și zece biserici. Car după car aruncăm, pămîntul totul inghite. Privim neștiutori în jnepeni pînă la glezne. Dedesubt nici nu visăm ce bezne.

1—17 A<sub>1</sub>: Băcița: Lapte să nu-i dau lui Hristos, meșterul nostru? Ciobanul: Întrebă-l dacă dorește. Băcița (s-apropie de el, îl bate pe umăr): Meștere, ți-am adus lapte proaspăt. Meșterul (se ridică): Cine ești tu? Nevastă ești vr'unuia dintre noi? Băcița: De ce ești așa plin de mare tristețe, Meștere? Meșterul: Soră ești vr'unuia dintre noi? Băcița: Bea laptele ce ți-l dau, Meștere. Meșterul: Fată ești vr'unuia dintre noi? Băcița: Nici nevastă, nici soră, nici fiică. Eu sunt fata stînilor, bea să te întărești. Este în ulcior puterea pietrei și sufletul ierbii. Meșterul: (duce ulciorul la gură, apoi vrea să i-l dea înapoi, dar se răzgîndește și-l aruncă între pietre): Fată a stînilor, deși nu ești nici nevastă, nici soră și nici fiică vr'unuia dintre noi să nu mai treci de-acum pe-aci. Că ziua <> Tot ce ating eu, de blestem e atins. Subt uger de oaie să nu mai pui ulciorul din care am băut, că-i seacă laptele. Așa e Meșterul Manole: are mîină fără noroc. Unde stau, iarba se usucă. Ziua încă) se începe cu lapte, dar se poate sfîrși cu sînge. Băcița: Întunecat ți-e cuvîntul, Meștere. Și așa de trist, că nu știu cum voi putea să urc muntele pînă sus. Meștere, e-adevărat că ai asudat sînge? A<sub>2</sub>: Meșterul (se oprește cufundat.) Al doilea: Ai asudat sînge, Meștere? A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Al doilea <A<sub>3</sub>: Unul> Manole nu știe ce să facă. Să se întemeieze pe măsurat <E: măsurări> sau pe rugăciune!? Al treilea <A<sub>3</sub>: Altul>: Cu un ochi tot măsoară, cu altul <C<sub>2</sub>, D, E: cu celălalt> se roagă. Nu ride cu nici unul. Lăcrimează cu amîndoi. Întîiul: Ceva hotărîtor se petrece în el. <A<sub>3</sub>: în el. Așa neliniștit niciodată nu a fost.> Al doilea <A<sub>3</sub>: Altul>: Solia izbăvitoare de la Vodă întîrzie. În două zile ar fi putut să sosească de zece ori. Întîiul: Să nu ne mai înșelăm cu nici o nădejde, fraților. <A<sub>3</sub>: fraților. Altul: În așteptare șovăim între somn și viață.> Manole (vine în mijloc, cufundat în gînduri.) Al treilea: Ai asudat sînge, Manole?// 18—19 A: Meșterul; B, C<sub>1</sub>: Manole; C<sub>2</sub>, D, E: Manole (frînt, dar se redobîndește.)// 21 A<sub>1</sub>: Băcița: Ți se trezesc zidarii. (S-aude un corn.); A<sub>2</sub>, B, C, D, E: (Se aude un corn)// 23 A: zidari; B, C, D, E: zidari, toți se trezesc// 25 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Ridicați-vă, frați întru Manole <A<sub>2</sub>: frați>, că s-a auzit sunet vestitor; B, C, D, E: S-a auzit sunet vestitor// 28 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole.

1—4  $A_1, A_2$ : Zidarii (își iau tîrnăcoapele, încep să sape.). Întîiul: Meștere, aici nu mai lucrăm;  $B_1$ : Zidarii (încep să sape.);  $B_3, C, D, E$ : Zidarii: Ce e bun se molipsește de ce e rău, și nu mai rămîne nimic bun. (Încep să sape.)// 5  $A$ : Meșterul;  $B, C, D, E$ : Manole// 8  $A, A_2$ : Meștere, uite, de acolo  $\langle A_2$ : Meștere, din partea aceea>;  $B_1$ : Din partea aceea;  $B_3, C, D, E$ : Din ce parte n-au ieșit?// 9  $A$ : Meșterul;  $B, C, D, E$ : Manole// 10  $A$ : Ziua nu se vede nimic. Să;  $B, C, D, E$ : Să// 11—12  $A_1$ : Al treilea: S-o ridicăm. (Se-ncearcă, dar nu izbutesc.) Meșterul: Vino, smeule, arată-ți puterea. Zmeul (ridică un pietroi enorm în spate.). Al șasălea: Manole, dacă nici cu smei de aceștia nu izbutim să ridicăm zidurile! Ei, frate, asta-i putere ca a smeiilor fără de moarte;  $A_2$ : Al treilea: S-o ridicăm. (Se-ncearcă, dar nu izbutesc.);  $B, C, D, E$ : Cîțiva (încearcă, dar nu izbutesc.)// 13  $A$ : Meșterul;  $B, C, D, E$ : Manole// 14  $A_1, A_2, B_3, C, D$ : se coboară  $\langle A_1$ : se coboară în pivniță);  $B_1, E$ : coboară// 17—23  $A_1, A_2$ : Du-te tu, Zevedei. Al cincilea: Eu nu. Manole (către al cincilea): Du-te tu, George! Al șaptelea: Meștere, să mă ierți... Dar cine a fost de față la prăbușire... Manole: Nu e nici unul care să se coboare? Zmeul (face un semn că da. Se coboară în gaură.)  $\langle A_2$ : Manole; Nu vă codiți!;  $B_1, B_3, C, D, E$ : Du-te tu, Zevedei  $\langle B_3, C, D, E$ : Zevedei. Care sfînt n-a avut suflet și totuși face minuni?  $\rangle$  Al cincilea: Eu nu.  $\langle B_3, C, D, E$ : Sfînta cruce. Dar nici ea nu ajută.  $\rangle$  Manole (către altul): Du-te tu, George.  $\langle C, D, E$ : Petre.  $\rangle$ // 25  $A_1$ : murit acolo;  $A_2, B, C, D, E$ : murit acolo  $\langle E$ : murit  $\rangle$ , mut, fără lătrat  $\langle A_2$ : lătrat. Numai gura a căscat  $\rangle$  lătrat// 26  $A$ : șasăle;  $B$ : șasălea;  $C, D, E$ : șasele a// 28—29  $A_1, A_2$ : Toți: Așa e, nimic  $\langle A_2$ : Nimic  $\rangle$  de văzut, nimic de cercetat. Zmeul (iese, cu spaimă în ochi, abia mai răsufală, se înecă, se scutură grozav, azvîrle din lină pămînt în toate părțile.)  $\langle A_2$ : cercetat.  $\rangle$ ;  $B, C, D, E$ : Al șaptelea: Vine solul.

## 37

1  $A$ : Meșterul;  $B, C, D, E$ : Manole// 2  $A_2, B, C$ : neștiutor ca noi, și el;  $A_1, D, E$ : și el// 2—4  $A_1$ : puterilor cerești și subtpămîntești. Orice ar fi, vestirea s-o primiți fără cîrtire;  $A_2, B, C, D, E$ : puterilor necunoscut. Oricum ar fi, bună sau rea, vestirea s-o primiți fără cîrtire. Puneți încă o dată nerăbdării voastre zăgaz// 5  $A$ : Întîiul;  $B, C, D, E$ : Al șaselea  $\langle B$ : șasălea  $\rangle$ // 7  $A$ : Al doilea;  $B, C, D, E$ : Al optulea// 9—10  $A_1, A_2$ : Al treilea: Nu. Al patrulea: Nu. Al cincilea: Nu mai putem îndura  $\langle A_2$ : Nu mai îndurăm  $\rangle$  zădărniciile locului.  $\langle A_2$ : locului. Nevăzut ca cățelul pămîntului cineva ne zgîndără apărât de adîncimi  $\rangle$  locului.  $\rangle$  (Băcița și ciobanul dispar.) Meșterul: Nu are

Vodă  $\langle A_2$ : Domnul țării  $\rangle$  cuvînt să ție tocmai la locul acesta?;  $B, C_1, C_2$ : Toți: Nu, nu! Al nouălea: Nu mai îndurăm zădărniciile locului! Manole: Nu are Vodă cuvînt să ție  $\langle C_2$ : să se oprească  $\rangle$  tocmai la locul acesta?;  $D, E$ : Toți: Nu, nu!// 11—12  $A, B, C_1$  omit;  $C_2, D, E$ : Scena II. Cei dinainte, solul, doi sulițași// 13—14  $A$ : (Sosește solul cu trei sulițași.) Solul;  $B, C, D, E$ : Solul (vine din fund cu doi sulițași)// 15—18  $A_1$ : Meștere și zidari, vin cu dimineața dar nu v-aduc lumină;  $A_2$ : E-hei, dimineață bună, păzitori de răsucruce. Nu mi-ați putea spune cam pe unde se găsește Manole? Eu vin de la curte;  $B, C, D, E$ : Dimineață bună, păzitori de răsucruce. (Prefăcîndu-se:) Vin de la curte. Nu mi-ați putea răspunde pe unde  $\langle B$ : cam pe unde  $\rangle$  se ține Manole cu ai lui?

## 37—38

19—2  $A_1$ : Meșterul: Oricum ai venit, ne bucurăm că ești aici și ne pare rău că Vodă n-a venit și el. Ar fi înțeles atunci multe, dacă nu din fețele noastre, atunci din graiul fără cuvinte al țărîmului. Solul: Vodă și-a făcut jurămint că nu va mai vedea în locul acesta decît biserica. Și mă trimite să vă spun sănătate și că nu mai înțeleg intîrzierea. Toți zidarii (apleacă capul). Meșterul: Privește-i, cu ce s-au făcut vinovați?;  $A_2$ : Meșterul: Oricum ne bucurăm că ești aici. Ne pare doar rău că Vodă n-a venit și el. Ar fi înțeles multe, dacă nu din vorbele noastre, totdeauna mai prejos de adevăr, atunci din graiul fără cuvinte al țărîmului, care este adevărul însuși. Solul (răutăcios): Sunt trimis să duc sănătate lui Manole. Se pare însă că am rătăcit. Biserica unde-i? Mai sus, sau mai în vale? Toți zidarii (apleacă capul). Meșterul: Aici ar trebui să fie. Stăm tristă mărturie<sup>1</sup>;  $B, C, D, E$ : Manole: Manole — sunt eu! Solul: Atunci nici biserica cea bîntuită de faimă nu poate să fie departe, mai sus sau mai în vale? Dar gluma la o parte! Îmi place să trăiesc din zicale. Ziua bună se cunoaște de dimineața, cum însă cea de azi e plină de ceață, nici solia nu poate să fie mai luminoasă. Totuși, din partea lui Vodă — multă sănătate! Manole: Așijderea îi dorim și noi prin mijlocirea ta. Rău ne pare doar că Vodă n-a venit și el. Ar fi priceput multe, dacă nu din cuvintele noastre mai prejos de adevăr, atunci din graiul fără cuvinte al țărîmului, care este adevărul însuși. Pentru toate suntem aici dureroasă mărturie.

## 38

3—20  $A_1, A_2$ : Întîiul: Mîinile mele  $\langle A_2$ : I: Mărturie stau mîinile noastre cari  $\rangle$  nu mai sunt mîini de om. Iată-le. Mîinile mele.  $\langle A_2$ : II: Iată mîini de buturugi.  $\rangle$  Noduri la încheieturi.  $\langle A_2$ : III: Noduri la încheieturi,  $\rangle$  De muncă.

<sup>1</sup> Versiunea  $A_2$  a fost apoi barată.



<A<sub>2</sub>: de muncă,> Unghiile strivite. <A<sub>2</sub> unghiile strivite,> Pielea ca brazde cu suc roșu. <A<sub>2</sub>: Pielea tăiată de brazde cu suc roșu. Vodă să nu ne bat-jocorească cu dorinți de sănătate > roșu)<sup>1</sup>. Al șaselea <A<sub>2</sub>: VIII>: Odihna <A<sub>2</sub>: Suferim destul. Odihna> nu ne priește. Al șaptelea <A<sub>2</sub>: IX>: Ochii ne dor de pulbere <A<sub>2</sub>: de plagă eghipteană>. Al optulea <A<sub>2</sub>: X>: Mîncați <A<sub>2</sub>: Suntem mîncați> de var pînă în oase. Al nouălea: Și după șapte ori șaptezeci și șapte de prăbușiri, am rămas neclintii, dar acum nu mai putem<sup>2</sup>. B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Înțîiul: Mărturie stau minile noastre, cari <E: care> nu mai sunt mîni de om. Al doilea: Iată mîni de buturugi. Al treilea: Cu noduri la încheieturi, de muncă. Al cincilea: Cu unghiile strivite. Al șaptelea: Cu pielea tăiată de brazde cu suc roșu. Al optulea: Suferim destul, odihna nu ne priește. Al zecelea <E: Al nouălea>: Ochii ne dor de plagă eghipteană <E: eghipteană>. Al unsprezecelea <E: Al patrulea>: Suntem mîncați de var pînă în oase <B<sub>3</sub>, C, D, E: oase, ca de boala biblică a celor alungați dincolo de cetate> // 21 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole // 22—23 A<sub>1</sub>: Înțelegem mîhnirea lui Vodă. A dat aur; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Mîhnirea lui Vodă e de înțeles. A dat <B<sub>3</sub>, C, D, E: A prăpădit> aur crud și aur topit, a prăpădit comori <B<sub>3</sub>, C, D, E: și-a dijmuit comorile> // 24 A<sub>1</sub>: în afară de; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: mai presus de // 24 A<sub>1</sub>: noastră cer și ele înțelegere din partea lui Vodă; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: noastră.

### 38—39

26—2 A<sub>1</sub>: Vodă să fie scos din joc. Vodă vrea rodul. Vodă nu mai așteaptă. Meșterul: Clădirea lăcașului nu mai zace în puterea noastră. Solul: Vodă nu crede. Vodă vrea biserica pentru care și-a vindut comorile. Vodă zice că puteți, dar nu voiți; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Vodă <B<sub>3</sub>, C, D, E: Ce vreri? Ce întîmplări? Vodă> de la un timp tot așa spune: alți domni <A<sub>2</sub>: domnitori> au nebuni de curte, eu am pe Manole. Domnița însă găsește <A<sub>2</sub>: Iar în ce privește pe Domnița, ea găsește> că pentru aventura <C, D, E: nebunia> asta creștinească s-a cheltuit mai mult decît <A<sub>2</sub>: chiar decît> pentru ulii de vinătoare îmblinziți de Papa <B<sub>3</sub>, C, D, E: Papa, și mai mult decît pentru zugravii aduși din cetatea zidită pe apă>, ceea ce oricum nici în capul ei frumos nu intră și nici în capul urit al sftencilor.

### 39

3 A: Al zecelea; B, C, D: Al doisprezecelea; E: Al șaptelea // 6—11 A<sub>1</sub>: Toți părinții <> strămoșii> lor sunt îngropați aici sub dărîmături. Al unsprezecelea: Și ce vrea Vodă? Să ne lăsăm și noi

<sup>1</sup> În A<sub>2</sub> replica a fost deci fragmentată, urmînd să fie spusă de mai mulți zidari indicați prin cifre romane. <sup>2</sup> Replică anulată în A<sub>2</sub>.

oasele aici? S o l u l: Vodă vrea să vadă biserica. Sunt silit, Meștere Manole, să-ți reamintesc; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Vodă vrea rodul. Domnița nu mai așteaptă. Strămoșii lor, aduși oseminte legate pe cai, de dincolo de cumpăna apelor, se odihnesc acum aici în munte. Locul e pentru totdeauna hotărît. Altul să alegem? Nu! Am <B, C, D, E: Altul nu se va mai alege, căci am> rămînea de pomină în cronici <B<sub>3</sub>, C, D, E: cronici cari <E: care> nu pier deodată cu cenușa noastră păcătoasă>. Manole <A<sub>2</sub>: Meștere Manole> trebuie să-ți reamintesc <B<sub>3</sub>, C, D, E: reamintesc cu dojană> // 13 A, B<sub>1</sub>: și încă; B<sub>3</sub>, C, D, E: și pentru altă nădejde încă // 16—17 A, B<sub>1</sub>: Ce se zidește ziua, se dărîmă noaptea; B<sub>3</sub>, C, D, E: Dojana e cu dreptate, dar ar trebui să te duci cu ea în pămînt să o <E: să le> spui puterilor pe cari le privește // 19 A<sub>1</sub>: Bine, spuneți; A<sub>2</sub>, B, C, D: Spuneți; E: Sunteți<sup>1</sup> // 21 A<sub>1</sub>: Alt loc!; A<sub>2</sub>: Alt loc! Alt loc! Alt loc! Alt loc!; B, C, D, E: Alt loc! Alt loc! Alt loc! // 23 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Acesta <A<sub>2</sub>: Alt loc? Acesta> al citelea e? Vodă a fost răbdător; B, C, D, E: Vodă a fost răbduriu // 23 A<sub>1</sub>: nici el nu poate; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: nu poate // 26 A<sub>1</sub>: Vino într-o noapte să vezi singur furia de subt pămînt; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Furia de subt pămînt nu conținește; B<sub>3</sub>, C, D, E: Furia subt <D: sub> pămînt e fără margini și nu mai sfîrșește // 28 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Vodă să ne îngăduie în alt loc! În alt loc! <A<sub>2</sub>: îngăduie alt loc! Alt loc!>; B, C, D, E: Alt loc! Alt loc! // 29 A<sub>1</sub>: punem piciorul; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: punem mîna pentru fapt // 30 A<sub>1</sub>: V-am spus. Nu se poate. Vodă a așteptat destul. Vodă nu mai crede; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Vodă nu mai crede <B, C, D, E: crede. Al cîtulea loc e acesta?>

### 40

2—13 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Vodă <A<sub>1</sub>: Cum? Vodă> nu mai crede? Nici <A<sub>2</sub>: Ați auzit zidari? Truda noastră nu găsește crezămînt. Ce ne rămîne? Nici> hoji nu suntem, nici mincinoși! E aspră solia ce ne-o aduci! Acesta-i cel din urmă cuvînt? Vodă nu mai crede! Zidari, ați înțeles? Vodă nu ne mai <A<sub>2</sub>: nu mai> crede! Cleștele <A<sub>2</sub>: Cu solie domnească cleștele> sorții se string. Nu mai putem aștepta de la nimenea nimic?! Nu? Atunci...; B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Vodă nu mai <B: nu ne mai> crede. Ați auzit zidari? Truda noastră nu mai găsește crezămînt. Ce ne rămîne? <C, D, E: crezămînt. Pentru alte încercări am mai găsi putere în noi, dar crezămînt la alții nu.> (Către sol:) Āsta-i <B<sub>1</sub>: Aspră veste ne aduci. Acesta-i> cel din urmă cuvînt? S o l u l (neclintit.): <B<sub>3</sub>, C, D, E: (neclintit.) Cel din urmă.> M a n o l e: Cu <B<sub>1</sub>: Vodă nu mai crede. Zidari ați înțeles? Cu> solie domnească cleștele sorții se string. Zidari ați înțeles? <B<sub>1</sub>: string.> Vodă nu mai crede. De nicăiri nu mai putem aștepta nimic! // 14 A: Meșterul (tace, se frămîntă, apoi); B, C, D, E: (către sol) // 15—24 A<sub>1</sub>: Du-te la Vodă și spune-i; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>,

<sup>1</sup> Probabil greșeală de tipar.

**C, D, E:** Du-te <B<sub>3</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Sol înalt, care stai între doi sulițași ca între rău și bine, sol pentru noi atât de trist, sol venit din nepăsare, du-te> la Vodă și spune-i Domnului <A<sub>2</sub>: lui Vodă> și Domniței, du-te, spune-le din partea mea, vestește-i <E: la Vodă și din partea mea vestește-i> că Manole, nebunul de curte, ha-ha ... (Sfîșietor<sup>1</sup>!) Frați întru <A<sub>2</sub>: tăbăciți de > de> tristețe, ne muncim goi ca diavolii și truda noastră e socotită nebunie <C<sub>2</sub>, D, E: nerozie> pentru petrecania curții. Suntem puși <A<sub>2</sub>: Sunt pus> în rînd cu stîrpirurile cărora li se toarnă oțet pe gitlej ca să rămînă mici pentru batjocura domnițelor <A<sub>2</sub>: domnițelor. Oh, oh, nimenea să nu știe ce simt...> Tinere paj <C, D, E: aprod>, du-te, du-te la Vodă și spune-i// **25—26** A<sub>1</sub>: Zmeul (sare de jos): Meștere, nu! nu! nu! A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Al șaselea: Ce vrei să făgăduiești? Manole <A<sub>2</sub>: Meștere>! Nu, nu!// **27—28** A: Meșterul; B, C, D, E: Manole (trist)// **29—30** A<sub>1</sub>: că va avea biserică; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: că în curînd se va închina în biserică cu toate domnițele și cu toți nebunii de curte <B<sub>1</sub>: domnițele și cu ulii de vinătoare; B<sub>3</sub>, C, D, E: domnițele judecătoare din cuget cu mult <E: cuget mult> prea ușor>.

#### 40—41

**32—1** A<sub>1</sub>: Vodă nu mai dă ajutor decît pentru o singură încercare; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Ce înseamnă acest în curînd? Vorbim <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Manole, vorbim> în graiuri foarte felurite. Hristos a spus că în curînd va veni să judece lumea. O mie de ani și alte cîteva sute <A<sub>2</sub>: și altă jumătate de mie > și alte cîteva sute> au trecut, și încă n-a venit. Fiindcă în ceruri în curînd înseamnă mult de tot. Aș vrea să știu ce înseamnă acest cuvînt între zidari mincinoși <A<sub>2</sub>: zidari>. Vodă mai dă ajutor pentru o singură încercare. Nu <A<sub>2</sub>: Manole, înțelegi? Pentru una singură. Nu> pentru șaptezeci, nici pentru zece, nici pentru două. Manole, înțelegi? <A<sub>2</sub>: două.> Numai pentru <A<sub>2</sub>: Pentru> una singură.

#### 41

**5** A: Meșterul; B, C, D, E: Manole// **6—7** A<sub>1</sub>: Spune-i lui Vodă să aibă răbdare de-o zi și de-o noapte, de-o altă zi și noapte, și poate încă de-o zi și noapte pe deasupra; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Răbdarea lui Vodă o mai cer pentru <A<sub>2</sub>: Spune-i lui Vodă să aibă răbdare de-o zi și de-o noapte, nu: încă de> trei zile. Pe urmă sau biserica rămîne dreaptă, sau sîngele nostru se va slei// **9** A<sub>1</sub>: Am spus: Vodă nu mai vrea decît; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Vodă <A<sub>2</sub>: Am spus: Vodă> mai dăruiește tot ce poate pentru// **11** A: Meșterul; B, C, D, E: Manole// **12** A<sub>1</sub>: Și eu spun: a doua oară nu mai încercăm. Numai o dată!; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: A doua oară Manole nu mai încearcă. <A<sub>2</sub>: încearcă. Numai o dată!>// **14** A: (se miră, uluiți);

<sup>1</sup> Indicație absentă în A<sub>2</sub>.

**B, C, D, E:** (uluiți)// **15** A: Întîiul; B, C, D, E: Al șaselea <B: șaselea>// **16** A: Meștere; B, C, D, E: Manole// **17** A: Al doilea; B, C, D: Al zecelea; E: Al șaptelea// **18—19** A, B<sub>1</sub>: vrei?; B<sub>3</sub>, C, D, E: vrei? Și dacă lăcașul tău totuși nu va să se ridice?// **21** A<sub>1</sub>: Ne duci la moarte. Biserica nu vrea să se ridice. Vodă ne va lua drept tîlhari și mincinoși; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Ți-ai pierdut capul, Manole. Te <A<sub>2</sub>: Ne> repezi în moarte. <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: moarte. Lăcașul tău nu vrea să se ridice.>// **22—24** A<sub>1</sub> omite; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Al șaptelea: Domnul ne va surghiuni în insula șerpilor și vom pieri zdrobiți de haiducii mării// **25—26** A: Meșterul (neclintit); B, C, D, E: Manole (cătrec sol) // **27** A<sub>1</sub>: Ești sol al lui Vodă. Spune-i că; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Ai venit sol de la Vodă. Întoarce-te sol de la noi <A<sub>2</sub>: noi. Spune-i că>// **30** A: Meștere, ești nebun! B, C<sub>1</sub>, C<sub>3</sub>, D, E: Un singur meșter are țara, și acela-i nebun <C<sub>3</sub>, D, E: smintit>.

#### 42

**2—6** A<sub>1</sub>: Nu îndrăznesc să vă doresc încă o dată noroc, ca să nu vi-l alung. Măntorc la Vodă cu vestea. (Se duce cu ostași.); A<sub>2</sub>: Nu vă doresc noroc, să nu vi-l alung, vorba ceea: la capre negre, la femei și la biserică... Măntorc cu vestea. Domnul țării o să se acate de făgăduiala ta, ca painjenul de zid. <> ta.> Dar tu, Manole, în trei zile o să-i tragi o năzbîtie de păcală. Dacă ești isteț, mai poți să ajungi ceva în viața asta, Manole! Vodă ar fi în stare să te facă căpetenie peste zănatici și păcălici; B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Mă întorc cu vestea. În trei zile tu <B<sub>3</sub>, C, D, E: zile, năstrușnic cum ești.> o să-i tragi domnului o năzbîtie de Păcală. Dacă ești isteț, mai poți să ajungi ceva în viața asta <B<sub>3</sub>, C, D, E: asta nefolositoare>, Manole. Vodă ar fi în stare să te facă căpetenie <B<sub>3</sub>, C, D, E: nedisputată căpetenie> peste zănatici și păcălici// **7—11** A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Întîiul: Ce-ai făgăduit, Meștere? Al șaselea: Capul turmei noastre <A<sub>2</sub>: Meșterul nostru> e nebun. <A<sub>2</sub>: nebun. Hotărîrile lui încep să devină primejdiase. Și ele nu-l privesc numai pe el, ci pe noi toți.>; B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Al șaselea <B: șaselea> (cătrec ceilalți): Meșterul nostru e nebun. Hotărîrile lui <B<sub>3</sub>, C, D, E: lui ieșite din minte scilciată> încep a fi <B: încep să devină> primejdiase. Ele <B: Și ele> nu-l privesc numai pe el, ci și pe noi toți// **12** A: Al șaptelea; B, C, D, E: Al nouălea// **13** A, B<sub>1</sub>: Clădirea bisericii; B<sub>2</sub>, C, D, E: Clădirea acestei biserici închipuite în ceas orb// **15—25** A<sub>1</sub> omite; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Solul: Și încă ceva, Manole <C, D, E: Și încă un cuvînt, Manole, din partea mea>. Cititorul din ocheane al curții îți trimite prin mine horoscopul. <B<sub>3</sub>, C, D, E: horoscopul. Nu e prea vesel.> Umbra ta a căzut pe planeta Vinerii. Asta înseamnă că ești primejdie pentru neamul femeiesc. De aceea cele douăsprezece <E: nouă> discuri lunare ale propriei tale planete te privesc cu răutate și neobrăzare. <C<sub>2</sub>, D, E: răutate. După alte semne-neîncrederea lor se va înțeți și neobră-

zarea lor nu va mai cunoaște nici o măsură. **Va trebui să fii isteț ca șerpil, dar blindețea s-o lași porumbilor. Manole, mă închim.** (Pleacă. <B: Pleacă cu sulitașii; C, D, E: Pleacă în grabă cu sulitașii.>)// **26—27 A omite; B, C, D, E: Scena III. Manole și cei doisprezece** <E: nouă>)// **28—30 A<sub>1</sub>: Ar fi trebuit să taci, Meștere!**; **A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: De ce-ai făgăduit, Meștere?** <B<sub>3</sub>, C, D, E: Meștere! Din prăpădul din urmă am ieșit istovii ca niște păpuși de cînepă din baltă>)// **32—34 A<sub>1</sub>: Ca să judecăm stările noi între noi;** **A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Trebuia să judecăm mai întâi stările noi între noi. Să le punem pe cîntar și să scoatem sfat din greutatea împrejurărilor.**

43

**1 A, B: Al șasălea; C, D, E: Al șaselea**// **3 A: Meșterul;** **B, C, D, E: Manole**// **4 A<sub>1</sub>: Frați zidari, n-ați simțit;** **A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Sunteți surzi și orbi. N-ați** <A<sub>2</sub>: Frați zidari, n-ați> simțit// **4—5 A<sub>1</sub>: un destin;** **A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: fără puțința de a ne opune** <C<sub>2</sub>, D, E: împotrivi> un destin// **6—8 A<sub>1</sub>: Nu credeți că trebuie să ne lăsăm de-acum în grija lui?;** **A<sub>2</sub>: Trebuie să ne lăsăm în grija lui. Răscoala voastră scoate numai mușuroaie de soboli în drumul sorții;** **B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Răscoala noastră de ris** <B<sub>1</sub>: noastră> scoate doar mușuroaie de soboli în drumul dinainte împlinit al <B<sub>1</sub>: în drumul> sorții// **9 A, B: Al șasălea;** **C, D, E: Al șaselea**// **10—11 A<sub>1</sub>: Vei rămîne singur;** **A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: nu mai credem nimic. Între orbi ești cel mai orb. Vei rămîne singur, cufundat în vis** <B<sub>3</sub>, C, D, E: vis vinovat>)// **13 A<sub>1</sub>: deși cu revoltă;** **A<sub>2</sub>, B, C, D, E: cu cuvînt greu**// **15—16 A, B<sub>1</sub>: mărirea unuia;** **B<sub>3</sub>, C, D, E: mărirea îndoielnică a unuia singur**// **17 A: Meșterul;** **B, C, D, E: Manole**// **18 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Mărirea** <A<sub>1</sub>: Ocară grea îmi aduci. Mărirea> nu e a nimănui, ci; **B<sub>3</sub>, C, D, E: Singura mărire neîndoielnică e**// **20—21 A<sub>1</sub>: Ne-am unit cu tine în faptă și-n vis, Meștere;** **A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Ne-am** <B<sub>3</sub>, C, D, E: Cu trupuri de strune încordate ne-am> alăturat ție în faptă, **Manole** <A<sub>2</sub>: Meștere>)// **22—23 A<sub>1</sub>: sămănăm și la înfățișare;** **A<sub>2</sub>, B, C, D, E: semănăm** <A<sub>2</sub>: sămănăm> la înfățișare și pas// **24 A: Meșterul;** **B, C, D, E: Manole**// **25—26 A<sub>1</sub>: Un demon al creării s-a sălășluit în Meșterul vostru, căruia nimic nu i se poate opune;** **A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Răzvrățiți-vă numai și cîrțiți! Ridicați-vă peste capul meu.** <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: meu. Aud răscoala vocilor voastre.> **Va trece și asta**// **27—28 A, B<sub>1</sub> omit;** **B<sub>3</sub>, C, D, E: Al șaselea** <B<sub>3</sub>: șasălea>: **Frați, nu vă mai lăsați amăgiți**// **30 A<sub>1</sub>: Am îndurat;** **A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Lîngă voi am îndurat îndelung**// **31 A<sub>1</sub>: am îndurat ploaia;** **A<sub>2</sub>, B, C, D, E: ploaia;** **31 A<sub>1</sub>: frigurile;** **A<sub>2</sub>, B, C, D, E: frigul**// **31—33 A<sub>1</sub>: Demonul n-a voit să mă părăsească. El mi-a arătat în vis o biserică și de-atunci mor zilnic pentru ea;** **A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Lîngă voi duhul întruchipărilor s-a întărit în mine poruncitor. Lîngă voi pentru biserică zilnic mor** <A<sub>2</sub>: Am închipuit o biserică, de-atunci mor zilnic pentru ea > **Lîngă voi pentru biserică zilnic mor**.

44

**1 A: căutător de aur, pe tine te-am smuls din vînt că ai fost cioban;** **B, C, D, E: ocnaș**// **2 A<sub>1</sub>: stihii;** **A<sub>2</sub>, B, C, D, E: sfinte stihii**// **3 A<sub>1</sub>: din patru stihii, din pămînt;** **A<sub>2</sub>, B, C, D, E: din pămînt**// **5 A<sub>2</sub>: venim. Da, așa ați zis, cu ochii deschiși de veselie: Meștere, venim;** **B<sub>1</sub>, B, C, D, E: venim**// **5 A<sub>1</sub>: demonul care te împinge;** **A<sub>2</sub>: duhul îngeresc sau drăcesc care dinăuntru te împinge;** **B, C, D, E: duhul care dinăuntru te împinge**// **6 A, B<sub>1</sub>: ați îndurat cu mine săgeata soarelui și gerul ieșit din piatră. Ați suferit;** **B<sub>3</sub>, C, D, E: și ați suferit**// **8 A<sub>1</sub>: și v-ați ridicat iarăși cu mine în credință;** **A<sub>2</sub>: și v-ați ridicat cu mine;** **B, C, D, E: și iar v-ați ridicat**// **8—10 A<sub>1</sub>: Că demonul nu ne dă pace, și moartea;** **A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Moartea;** **B<sub>3</sub>, C, D, E: Acum vă clătinați și stați să plecați pentru totdeauna? Plecarea ar fi cădere și alunecare în și mai rău.** <B<sub>3</sub>: totdeauna? Nu cred.> **Moartea**// **10—11 A<sub>1</sub>: n-am clădit minunea;** **A<sub>2</sub>, B, C, D, E: n-om fi** <A<sub>2</sub>: n-am> clădit lăcașul// **12 A, B<sub>1</sub>: Am început;** **B<sub>3</sub>, C, D, E: Mărturisire auziți din parte-mi, c-am început**// **13—14 A<sub>1</sub>: V-am chemat;** **A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Din cîmp și munte v-am chemat**// **15 A: am blestemat cerul fiindcă n-am putut altfel;** **B, C, D, E: am blestemat**// **16—17 A<sub>1</sub>: mult, fiindcă nu pot altfel, și-acum vorbesc astfel fiindcă nu pot altfel. Părăsiți-mă, eu voi rămîne să prind mușchi aici pe dărmături. O, pescar** <altfel. O, pescar>; **A<sub>2</sub>: mult, O, pescar;** **B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: mult. Toate, fiindcă** <B<sub>1</sub>: Fiindcă> nu pot altfel. **O, pescar**// **17 A<sub>1</sub>: nu suntem noi;** **A<sub>2</sub>, B, C, D, E: suntem oare noi**// **19—21 A<sub>1</sub>: Stau în fața;** **A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Suflet** <B<sub>3</sub>, C, D, E: Aud răscoala vocilor voastre, dar nu mă tulbur. Suflet> **împrăștiat ca fumul jertfei neprimite, stau în fața**// **21—22 A<sub>1</sub>: Stau în fața voastră, dacă vă îndoiți;** **A<sub>2</sub>, B, C, D, E: dacă vă îndoiți**// **23—34 A<sub>1</sub>: Pescarul: M-ai scos din apă, Meștere, eu nu plec. Băieșul: M-ai mîntuit de subt pămînt, eu rămîn. Ciobanul: M-ai coborît din vînt, eu la tine stau. Călugărul: Din lumină m-ai adus, vreau să văd biserica. Al șasălea: Manole, tu ești îndrăcit — și le-ai luat mințile. Ceilalți: Nu, meștere, nu! Nici un cuvînt. Dezleagă-ne de cuvînt. Am auzit vorbe destule. Dar vedem că făptuirile noastre n-au temei. Dezleagă-ne, meștere! Ce vrei, Meștere? Nu înțelegem;** **A<sub>2</sub>: I: Nu, meștere, nu! II: Nici un cuvînt. III: Dezleagă-ne de cuvînt. IV: Am auzit vorbe destule. V: Făptuirile noastre n-au temei. VI: Dezleagă-ne, meștere! VII: Ce vrei, Meștere? VIII: Nu înțelegem;** **B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: În tîiul: Vorbe de amăgire** <B<sub>1</sub>: Am auzit vorbe destule.> **Nimic decît vorbe!** **Toți<sup>1</sup>: Nimic decît vorbe!** **Al zecelea** <E: treilea>: **Înfăptuirile noastre n-au temei! Al șaselea** <B: șasălea>: **Să plecăm fără întîrziere! Al treilea: Dezleagă-ne de cuvînt! Al doilea<sup>2</sup>: Dezleagă-ne, meștere! Toți: De zleagă-ne!**

<sup>1</sup> *Ultimele trei cuvinte nu mai apar în C<sub>2</sub>, D, E.* <sup>2</sup> *Replica lipsește în B<sub>1</sub>.*  
<sup>3</sup> *Replica nu mai apare în D, E.*

**1** *A*: Meșterul; *B, C, D, E*: Manole// **2** *A*<sub>1</sub>: Frați zidari, de șapte; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: De șapte// **2—3** *A*: Dumnezeu nu vrea să ne-o primească sau puteri necurate ne-o dărimă? Mai presus; *B, C, D, E*: Mai presus// **4—5** *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *B, C*<sub>1</sub>: moaște. <*A*<sub>1</sub>: moaște, în zadar.> Apa unui riu am ridicat-o în altă parte din alvie; *C*<sub>2</sub>, *D, E*: moaște. În altă parte apa unui riu am ridicat-o din alvie// **6** *A*<sub>1</sub>: curată, în zadar; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: curată// **6—7** *A*<sub>1</sub>: încercat, în zadar, pretutindeni — totdeauna în zadar; *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: încercat, pretutindeni în zadar, totdeauna în zadar; *B*<sub>3</sub>, *C, D, E*: încercat. Că a fost pretutindeni în zadar, totdeauna în zadar, e adevărat// **9** *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: pentru fapta minilor noastre se roagă călugării de la Atos <*A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: călugării>, zidurile; *B*<sub>3</sub>, *C, D, E*: zidurile// **10** *A*<sub>1</sub>: țară. Și totuși biserica noastră se va înălța; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: țară// **11—14** *A*<sub>1</sub>: Al șaselea: Nu înțelegem, Meștere! Și după atâtea prăbușiri, făgăduiala ce ai făcut-o lui Vodă — se va devedi rușinoasă minciună; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: Al șaselea <*C, D, E*: șasele a>: Și după toate astea făgăduiești lui Vodă biserica. În trei zile. Parcă am trăi în veacul minunilor. De cei ai făgăduit, Meștere?// **15—18** *A*<sub>1</sub> omite; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: Manole (sacadat<sup>1</sup>): Fiindcă în cele din urmă biserica totuși se va înălța!// **20—22** *A*<sub>1</sub>: Nu mai răbdăm, Meștere. Dezleagă-ne, să plecăm; *A*<sub>2</sub>: Ești nebun! Te-au atins <> smintit) vilvele, Meștere. Dezleagă-ne să plecăm; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>3</sub>, *C, D, E*: Ești nebun. <*B*<sub>1</sub>: nebun. Te-au smintit vilvele!> Al treilea: Dezleagă-ne să plecăm!// **23** *A*: Meșterul; *B, C, D, E*: Manole// **24** *A*<sub>1</sub>: Frați zidari, cînd; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: Cînd// **24—25** *A*<sub>1</sub>: legat; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: legat. Numai în altă slobozenie ați intrat// **25** *A*<sub>1</sub>: semn; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: semn înalt// **26—27** *A*<sub>1</sub>: pe nume și ai venit. Pe urmă; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: cu nume nou și m-ai urmat. Pe urmă sub candelă aprinsă// **27** *A, B*<sub>1</sub>: chipul mic al bisericii; *B*<sub>3</sub>, *C, D, E*: chipul bisericii <*B*<sub>3</sub>: bisericii>// **28** *A*<sub>1</sub>: Ia-ne!; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: venim! <*A*<sub>2</sub>: ia-ne!> De noul rost// **29** *A*<sub>1</sub>: legat; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: țintuit// **29** *A*<sub>1</sub>: mai cereți? Frați zidari, biserica se va înălța; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: îmi cereți?// **30** *A*: Al șaptelea; *B, C, D, E*: Toți// **32** *A*: Meșterul; *B, C, D, E*: Manole// **33** *A*<sub>1</sub>: Jurămint nu v-am cerut; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: Nici un cuvînt <*A*<sub>2</sub>: Jurămint> n-am stors încrederei voastre// **34** *A*<sub>1</sub>: da? Biserica se va înălța; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: da?

**1—3** *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Al optulea: Meștere, ne-ai legat! Dezleagă-ne să plecăm! Meșterul: Cu ce v-am legat, frați zidari? Al nouălea: Ne-ai arătat <*A*<sub>2</sub>: Ne-ai ispitit vrăjitorule cu> chipul; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>3</sub>, *C, D, E*: Al optulea<sup>2</sup>:

<sup>1</sup> Indicația lipsește în *A*<sub>2</sub>, *B*.

<sup>2</sup> Replica nu mai apare în *D, E*.

Meștere, ne-ai legat! Dezleagă-ne să plecăm! Al nouălea: Ne-ai ispitit cu știință ascunsă și vrăjitoarește ne-ai biruit <*B*<sub>3</sub>: Ne-ai biruit vrăjitoarește> cu chipul// **5—6** *A*<sub>1</sub>: Călugărul: Așa este. Biserica ta nu se poate uita. Iubită am avut în tinerețe. Iubită pierdută. . . Călugăr m-am făcut s-o uit. Simțeam în minăstire vîntul făcut de aripi îngerești, dar n-am putut-o uita. Treizeci de ani n-am putut-o uita. Și-atunci m-ai chemat aici, și muncind la biserica ta rana s-a închis. Pescarul: Zece copii am îngropat pe rînd. Lucrînd la lăcașul tău i-am uitat și amintirea lor nu mă mai doare. Ciobanul: De-o boală veche eu m-am vindecat privind-o. Al șaptelea: Frumusețea ei ne urmărește ca vedenie pretutindeni; *A*<sub>2</sub>: Al șaptelea: Ne urmărește ca vedenie pretutindeni; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>3</sub>, *C, D, E*: Al cincilea; Arătarea <*B*<sub>1</sub>: Vedenia> ei ne urmărește pretutindeni// **7** *A*: Al optulea: *B, C, D*: Al unsprezecelea; *E*: Al șaptelea// **8** *A*: eu am văzut-o; *B, C, D, E*: am văzut-o// **9—10** *A*<sub>1</sub>: lumină; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: lumină. Și adierea stîrnită în jurul ei de aripi nevăzute am simțit-o o dată răcoritor, și nu o mai pot uita// **11** *A, B, C, D*: Al zecelea; *E*: Al optulea// **12** *A*<sub>1</sub>: Vedenia; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: Chipul// **13—18** *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Al unsprezecelea: Manole fă să uităm lăcașul ca să putem pleca. Al șaptelea: Dezleagă-ne. Al optulea: Dezleagă-ne. Toți<sup>1</sup>: Dezleagă-ne; *B, C, D, E*: Al doilea<sup>2</sup>: Fă să uităm lăcașul, ca să putem pleca. Toți: Dezleagă-ne! Întîiul: Nu ne mai chinu cu tăcerea ta. Poruncește sufletelor noastre să uite, poruncește ochilor noștri să nu mai aiureze. Deschide-ne drumul spre vatră!// **19** *A*: Meșterul; *B, C, D, E*: Manole// **21—31** *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Al zecelea: Fă, Meștere, s-o uităm, ca să putem pleca. Icoana ei ni se tot arată <*A*<sub>2</sub>: năzare cînd mai aproape, cînd mai departe>, și n-o putem uita; *B*<sub>1</sub>: Fă să uităm, fă să uităm; *B*<sub>3</sub>, *C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, E*: Al zecelea: <*E*: treilea><sup>3</sup>: Sfarmă belciugele legămîntului! Toți<sup>4</sup>: Fă să uităm, fă să uităm. Manole: Umerii noștri au ridicat, minile noastre au măsurat, nu zile, nu luni, ci ani. Și acum vreți să plecați cu rușine, cînd încă nimic n-a stat? Toată țara ne privește, vreți să sfîrșim în batjocură? Cui nu i se răscoală singele gîndindu-se că munca a fost în deșert? Dar făcut-am oare <*B*<sub>3</sub>: făcut-am> în afară de muncă o jertfă, o singură jertfă smulsă din viața noastră, pentru zid? Toți: Fă să uităm, fă să uităm

**1** *A*: Meșterul; *B, C, D, E*: Manole// **2** *A*<sub>1</sub>: Cine are putere asupra amintirii?; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: Nimeni nicăiri nu e stăpîn pe amintiri// **2—3** *A*<sub>1</sub>: biserica; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: acum vād: biserica// **4** *A, B, C, D*: Al unsprezecelea; *E*: Al optulea// **5—7** *A*<sub>1</sub>: N-o mai putem uita; *A*<sub>2</sub>: N-o putem uita. Ne vom lipi de trepți și de coperiș de mătăsă. Suntem

<sup>1</sup> Replica apărută în *A*<sub>2</sub>. <sup>2</sup> Replica nu mai apare în *D, E*. <sup>3</sup> Replica există numai în *C*<sub>2</sub>, *D, E*. <sup>4</sup> Replica nu mai apare în *D, E*.

bolnavi de ea. Nu e nicăiri, și totuși dorul după ea e în noi ca un dor de casă; *B, C, D, E*: Suntem bolnavi de ea. O simțim în văzduh ca o mătase. Nu e nicăiri și totuși dorul de ea e în noi ca un dor de casă// 8 *A*: Meșterul (strigă dintr-o dată ca îndrăcit); *B, C, D, E*: Manole! 9—17 *A*<sub>1</sub>: Ha! Cine poate — să plece! Să plece fără întârziere! Părăsiți-mă, rămân singur. Voi ridica-o singur. Lașilor, trădătorilor, necredincioșilor! Plecați! Ha, și cine; *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>3</sub>, *C, D, E*: Nu e și Manole <*B*<sub>3</sub>, *C, D, E*: Nu sunt și eu> pătruns de această boală până în oase? Nu e dorul de ea și în mine un dor <*B*<sub>3</sub>, *C, D, E*: ca un dor> de casă? În visul ei, slugă și domn, ne lipim de ziduri în somn. Cine se-ndură să plece? Să porceadă de aici cel ce poate! Părăsiți-mă, rămân eu! Varul mi-l vor stinge ploile. Soarele îmi va aprinde cuptoarele. Lutul îl vor frământa copitele. Biserica voi ridica-o singur! Biserica, din care cerul se va apăra de pământ ca dintr-o cetate, voi ridica-o singur în amară singurătate! Ah plecați! Și cine// 18 *A, B*: Al șaselea; *C, D, E*: Al șaselea// 19 *A*<sub>1</sub>: Manole, pe mine; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D*: Unsprezece sunt în cercul tău de vrajă, Manole, dar pe mine; *E*: Toți stau în cercul tău de vrajă, Manole, — dar pe mine.

47—48

23—20 *A*<sub>1</sub>: Al cincilea: Nu trebuia să ne arăți chipul mic al bisericii, dacă nu poți face s-o uităm. Zi și noapte o văd. Și văzînd-o trebuie să pun mîna. Somn nu mai am. Manole, tu care ai închipuit-o ai și puterea s-o ștergi din amintirea noastră; *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>3</sub>, *C, D, E*: Al cincilea<sup>1</sup>: Zi și noapte o văd. Și văzînd-o trebuie să-i ajut înfăptuirea. Somn nu mai am. Îndură-te, Manole! Manole (extatic): Acum văd: biserica se va înălța! Cîțiva (se apropie ipnotizați de extazul meșterului): Manole! Unul: Manole, tu aștepți...<sup>2</sup> Al cincilea <*B*<sub>3</sub>, *C, D, E*: Al treilea>: Manole, tu aștepți o minune! Manole: Din partea noastră aștept <*A*<sub>2</sub>: Aștept o minune! Mai întii din partea noastră; *B*<sub>1</sub>: Din partea noastră> o jertfă, și-apoi de sus, de jos, de pretutindeni minunea. Singura, cea din urmă, de neasemănat. Toți (se apropie de el): O minune? Al optulea, <*B*<sub>1</sub>: Unul><sup>3</sup>: Cum e, Manole? <*B*<sub>1</sub>: Cum e?> Al nouălea <*B*<sub>1</sub>, *B*<sub>3</sub>, *C, D, E*: Altul>: De unde? Manole: În scurgerea zădarnică a vremii ni s-a irosit tinerețea <*A*<sub>2</sub>: Martori vom fi noi toți. Ni s-a irosit tinerețea în scurgerea zădarnică a vremii>, dar trăim <*A*<sub>2</sub>: trăim însă> în lumea harului, unde îndelungă răbdare se cere. <*B*<sub>3</sub>, *C, D, E*: cere. Ne-am îndoit până acum trupurile, ne-am întins și ne-am zbatut în soare, dar n-am ajuns încă la marginea puterii noastre. Din aiurare și din trupuri slăbite și mai

<sup>1</sup> Replica există numai în *A*<sub>2</sub>. <sup>2</sup> Ultimele două replici apar începînd din *B*<sub>3</sub>. <sup>3</sup> Replica figurează numai în *A*<sub>2</sub> și *B*<sub>1</sub>.

mult se poate storce.) Martori vom fi noi toți <*A*<sub>2</sub>: Acum știu>: biserica se va înălța! Întiiul (cu glas stins<sup>1</sup>): Ce mai putem face pentru ea?

48

21—22 *A*<sub>1</sub>: Manole: Încă n-am făcut pentru ea jertfa cea mai mare. De aceea Dumnezeu nu ne-o primește, de aceea puterile necurate pot să ne-o dărîme. Ni s-a înfipt în sînge icoana ei, nici moartea nu ne dezleagă. Zidari mișei, plecați. Cine cîrtește? Cine ridică glasul? Am suferit oboseală și am îndurat scurgerea zădarnică a vremii. Suntem mai bătrîni, dar traiul între pietre ne-a făcut mai tari. Cine pleacă înainte de a face jertfa cea mai mare? O sarcină ne-am luat, față de noi și față de Vodă. Din ea încă nimic n-am împlinit. Pescarul: Rămîne piatră lingă piatră. Călugărul: Rămîn cîntec în viitoarele strane. Ciobanul: Rămîn miel la picioarele Domnului. Al cincilea: Manole, te ascultăm. Spune cuvîntul mîntuitor. Manole: Cei ce s-au îndoit — sunt slobozi să plece! Cei ce s-au îndoit: Cine mai poate de lingă tine să plece? Întiiul: Vesteste-ne, Meștere, jertfa cea mai mare ce-o putem face! Ce-a mai rămas neîmplinit? Nu ne dăm înapoi; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: Al doilea: Ce-a <*A*<sub>2</sub>: Vesteste-ne, Meștere. Ce-a> mai rămas neîmplinit?// 24—25 *A*<sub>1</sub>: Al doilea: Nădăjduim încă și nu ne dăm înapoi. Al treilea: Să ne izbăvim numai de chinul fără scăpare. Al patrulea: Spune-ne, Manole, mai este încă o jertfă pe care n-am făcut-o? Facem tot, ce mai putem face? Al cincilea: Dăm tot, ce mai putem da? Al șaptelea: Meștere, dacă crezi, mergem pe jos pînă la riul Iordanului, să ne curățim în el de păcate. Al optulea: Dacă se cere, eu mă duc să hrănesc leproșii din marginea cetății. Numai să nu mai stăm în zadar aici; *A*<sub>2</sub>: Al patrulea: Mai este încă o jertfă pe care n-am făcut-o? Al cincilea: Dăm tot, ce mai putem da? Al șaptelea: Meștere, dacă crezi, mergem pe jos pînă la riul Iordanului, să ne curățim în el de toate relele. Manole: Mai mult. Al optulea: Dacă se cere, eu mă duc să hrănesc leproșii din marginea cetății. Manole: Mai mult; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>3</sub>, *C, D, E*: Al cincilea<sup>2</sup>: Dăm tot, ce mai putem da? Al șaptelea: Dacă crezi, mergem pe jos la <*B*: pînă la> riul Iordanului, să ne scăldăm curățindu-ne în el de tot răul lumesc. <*B*<sub>1</sub>: de toate relele.> Al optulea<sup>3</sup>: Dacă se cere, mă duc să hrănesc leproșii din marginea cetății.

48—49

26—20 *A*<sub>1</sub>: Al nouălea: Biserica nu o putem uita, tu nu ne poți dezlega, lui Vodă ne-am dat cuvîntul. Rana pămîntului în fiecare noapte mai tare se deschide; ce leac știi Meștere pentru ea? N-am încercat totul? Ce

<sup>1</sup> Indicația apare în *C, D, E*. <sup>2,3</sup> Replica apare numai în *B*<sub>1</sub>.

mai rămâne?; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: Al nouălea: Rana <*C, D, E*: Puși alături de viața ta, am voit să te slujim cum se cuvine. Rana> pământului în fiecare noapte mai tare se deschide. Ce leac știi Meștere pentru ea? <*A<sub>2</sub>*: ea? N-am încercat totul?) *M a n o l e* (se luptă cu sine, nu găsește cuvântul): Aș vrea... aș vrea să vă cer... Nici o deosebire nu e între noi... vouă și mie, aș vrea să vă cer, vouă și mie deopotrivă... Oh, e așa de greu, dar altfel <*A<sub>2</sub>*: Aș vrea să vă cer, vouă și mie, deopotrivă... Nici o deosebire nu e între noi... *A l z e c e l e a*: Te ascultăm. *M a n o l e*: Nu — Nu — Nu! Mai bine... Nu, n-avem încotro... Trebuie! Altfel) pacea niciodată n-o mai găsim <*A<sub>2</sub>*: pace nu găsim niciodată>. Ridicați-vă ochii... singur na șiu să țin isonul celor <*C, D, E*: isonul să țin poruncii de dincolo) ce prin mine vi se vestește. *A l z e c e l e a* <*E*: șaptelea>: Smulge din tine, Meștere, cuvântul, smulge-l! Cuvântul așteptat <*A<sub>2</sub>*: Meștere, smulge din tine, smulge din tine, Meștere, cuvântul așteptat) care zdrebește <*A<sub>2</sub>*: nimicește) și înalță. *M a n o l e*: O învoială și-un jurământ va fi! *Î n t i i u l*: Să ne legăm pentru totdeauna viețile? *A l d o i l e a*: Să intrăm în robie mai grea? <*A<sub>2</sub>*: grea? Pină cind? Suntem aici de la :partul plaiului.> *A l t r e i l e a*: Să săvârșim vreo faptă prin care ne pierdem sufletele? *M a n o l e*: Dacă numai unul din noi ar săvârși-o, ar fi păcat de moarte, cum însă prin noi toți se va face, va fi o jertfă dătătoare de viață. Învoiala ni se va ierta și jurământul nu ne va arde.

49

**21** *A<sub>1</sub>*: Al zecelea; *A<sub>2</sub>*: Călugărul; *B, C, D, E*: Al treilea// **24** *A<sub>1</sub>, B<sub>1</sub>*: și-l vom împlini; *B<sub>3</sub>, C, D, E*: și dacă se poate îl vom împlini// **25—27** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>*: Al unsprezecelea: Ca să <*A<sub>2</sub>*: Să> nu mai stăm aici în groaznică zădărnici! *A l n o u ă l e a*: Am vrea să zidim și nu putem! Am vrea să te părăsim și nu putem <*A<sub>1</sub>*: putem. *A l u n s p r e z e c e l e a*: Am vrea să te ascultăm — și poate vom putea>; *B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E*: *A l ș a p t e l e a*: Să <*B<sub>3</sub>, C, D, E*: Numai să> nu mai întirziem aici <*B<sub>3</sub>, C, D, E*: potieniți aici) în groaznică zădărnici!// **29** *A*: (caută cuvintele, se luptă, în sfârșit începe); *B, C, D, E*: (se luptă lăuntric, în sfârșit începe, cu un glas ireal)// **30** *A, B<sub>1</sub>, E*: glas de inger; *B<sub>3</sub>*: de argint visat glas de inger; *C, D*: de argint glas de inger// **31** *A<sub>1</sub>*: diavol; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: diavol, turbure și răgușit.

50

**1—2** *A, B<sub>1</sub>*: vorbele mele; *B<sub>3</sub>, C, D, E*: vorbele mele abia icnite// **2** *A, B<sub>1</sub>*: pene; *B<sub>3</sub>, C, D, E*: pene înalte// **3** *A, B, C, D*: să pară; *E*: să vi se pară// **5** *A, B<sub>1</sub>*: stau; *B<sub>3</sub>, C, D, E*: stau cumplit// **6** *A, B, C, D*: cari; *E*: care// **7** *A, B, C, D*: cari; *E*: care// **8** *A*: știți totul, sau ghiciți totul; *B, C, D, E*: înțelegeți tot, sau ghiciți tot// **8** *A, B<sub>1</sub>*: O viață; *B<sub>3</sub>, C, D, E*: O viață

scumpă// **14—16** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>*: Al patrulea: Soție unuia din noi? <*A<sub>1</sub>*: noi? Pentru ce?>; *B, C, D, E*: Al patrulea (aiurind): Soție unuia din noi?// **17** *A<sub>1</sub>*: Al șasălea; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: Al cincilea.

50—53

**19—7** *A<sub>1</sub>*: *Î n t i i u l*: Acea să fie care întii va veni/bărbat să-și vadă/frate să-și vadă/ tată să-și vadă; *A<sub>1</sub><sup>2</sup>, A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E*: *T o ț i* (cască ochii spre Manole, pierduți.) *M a n o l e*: Pentru înfăptuirea gândului, unul va trebui să singereze amar. Din al cui pământ se va smulge spicul curat, înainte niciunul nu știm <*A<sub>2</sub>*: nimenea nu știe>. Inima <*A<sub>2</sub>*: Dar inima) noastră se închină <*A<sub>2</sub>*: de-acum se-nchină plângind) lângă curatul spic. E al tău, e al lui, sau al meu? Fiți <*A<sub>2</sub>*: De biserică toți suntem deopotrivă legați. Fiți) tari, închideți ochii, nu mai priviți în jur, apărați-vă de orice gând șovăitor și rugați-vă! *Î n t i i u l* (cu disperare <*A<sub>2</sub>*: vrea să spună ceva>): *Manole!* <*A<sub>2</sub>*: *Manole* — (cuvântul i se oprește în git)> *M a n o l e*: Stăruim <*A<sub>3</sub>*: Numai porunca de sus și îndelunga dezamăgire a noastră, mai grea decât orice biciuire a cărnii, mi-a dezlegat graiul pentru a vă cere ce nimenea n-a cerut încă nimănui. Stăruim) ca niște stane în acest șingeros răsărit. Ție gura ți se stringe, ție fruntea ti se întunecă, ție mîna ți se zbate în neștire <*A<sub>3</sub>*: zbate), vădind în toți neliniște și cutremur. Dar alt ce ne rămîne, cînd nici o <*A<sub>3</sub>*: rămîne, o altă) ieșire nu este? Să ne pătrundem de gîndul că prin ițele vrerilor noastre o altă vrere cu mult mai mare se țese, singură, trudnică, puternică și neînțeleasă. Descordați-vă <*A<sub>3</sub>*: Astfel ne va fi mai lesne hotărîrea. Descordați-vă) strunele sufletelor mîhnite <*A<sub>3</sub>*: sufletului mîhnit) și nu vă împotriviți. Să înfrîngem încă o dată slăbiciunea cărnii în acest țarc al lumii fără scăpare <*A<sub>3</sub>*: fără de altă ușă de scăpare). Tu pe care te-am chemat cu <*A<sub>3</sub>*: pe) nume de ducător de veste <*A<sub>3</sub>*: veste bună), tu Ioan, nu clătina din cap! — tu Simion, tu Iacob <*E*: Gheorghe), tu Petru și toți ceilalți, fiți tari, acum o dată mai mult decât <*C, D, E*: ca) oricînd! Amintiți-vă lunga suferință și nu o mai <*E*: nu o) lungiți fără rost. Vom rămînea ce am fost: prieteni și frați. Ochiul din trunghiul de sus ne vede deopotrivă de buni, jertfa noastră nu va fi decât slăvirea lui! *Î n t i i u l* <*A<sub>3</sub>*: *U n u l*>: Să trecem <*B<sub>3</sub>, C, D, E*: Da, ochiul din trunghiul de sus ne vede, și mielul din potir. Dacă așa este voia mielului, să trecem) la faptă. *T o ț i* (înfrîngîndu-și o împotrivire lăuntrică, repede unul după altul): Purcedem <*A<sub>3</sub>*: *U n u l*: Purcedem) spre necunoscut, desădejdea noastră sfîrșește în singe. *Î n t i i u l* <*A<sub>3</sub>*: *A l t u l*>: Altă scăpare nu este. *A l t u l*: Să rupem trup din trupul nostru? De unde luăm beția pentru a uita? *A l t u l*: O, o, o! *A l t u l*: Va sta dreaptă la moarte și sârutat. Aleasa care va fi? Va sta ca spicul la secerat. *A l t u l*<sup>2</sup>: Ce pierdem nu mai redobîndim. *A l t u l*: Ușile, ușile <*A<sub>3</sub>*: Nu, nu! Pe mine să nu mă

<sup>1</sup> De la r. 31 p. 50 pină la r. 7 p. 52 *A<sub>2</sub>* omite. <sup>2</sup> *Replică prezentă numai în A<sub>3</sub>*.

atingeți!  $B_1$ : Să nu mă atingeți! Nu, nu!) Altul: Scapă-ne ( $A_3$ : Ce vreți? Nu înțeleg, alunecăm;  $B_1$ : Ce vreți? Alunecăm) Manole: Nu e timp de pierdut. ( $A_3$ : Cuvîntul meu a amestecat apă cu foc, nu mai avem timp de pierdut, acum vă mișcați în valuri. Urmați-mă.) Întîiul: Să trecem la faptă. Toți (incet, copleșiți, cu înfricoșare): Să trecem. Manole (s-apropie de întîiul ( $A_2$ : de el)): Dacă tu ești cel ales, iată pecetea gurii mele ( $A_2$ : gurii) pe fruntea ta. Dacă eu sunt cel ales, atunci opriți-mă să mai văd ceva și îngrijiți-vă voi de clădirea femeiescului spic. Dar să nu  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : să nu mai vorbim de alegere, căci acela va fi ( $B_3$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : căci acela i se va lua) care mai tare va iubi, și de iubit iubim toți deopotrivă. Aici începe grija celui de sus. El alege, noi jelim ( $B_1$ : grija celui de sus;  $B_3$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : grija mielului din potir). Al treilea (răgușit, încet<sup>1</sup>): Să aruncăm sorți. Al patrulea: Nu sorți ( $A_2$ ,  $B_1$ : Nu). Al cincilea<sup>2</sup>: Nu. Al șaptelea ( $C$ ,  $D$ ,  $E$ : cincilea): Ar fi neomenesc. Manole: Să nu cîntărim noi ce ( $B$ : ceea ce) numai în ceruri se poate cîntări. Intrăm în jurămînt cu un nenoroc deopotrivă împărțit între noi toți. Al nouălea ( $A_2$ : optulea): Să se hotărască la jertfă ( $A_2$ ,  $B_1$ : Să se hotărască) singur unul din noi. Al nouălea ( $B$ ,  $C$ ,  $D$ : Al zecelea;  $E$ : Al treilea): Ar fi lucru drăcesc. Al doilea ( $A_2$ : Al zecelea): Atunci ce facem? Întîiul: Acea să fie care întii va veni, bărbat să-și vadă, frate să-și vadă, tată să-și vadă.

### 53—54

9—4  $A$ : fără clintire;  $B$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : fără mișcare. Printre nori soarele trimite lumină. O umbră mare bine hotărnicită cade între ei. Manole: Un semn, fraților. Un semn. În aminul nostru s-a amestecat un semn ( $B$ : s-a amestecat un semn. Voi nu-l vedeți?) Întîiul: O umbră a căzut între noi ca o pasăre uriașă. Manole: Biserica nu e ridicată, dar umbra ei și cade pe nisip. Altul: E umbră de nor. Altul: N-ar sta locului precum stă. Umbra e de copac sau de munte. Manole: N-ar fi rotundă. E umbra viitoarei biserici (Începe să tragă cu toiagul o dungă însemnînd marginea umbrei.) Toți: Umbra? Manole: Nu e munte, nu e copac, nu e nor. E umbra turlei de la mijloc. Toți (privind ( $B$ : o privesc de aproape), se așează în semicerc pe marginea umbrei unul lingă altul. Exclamă ( $B$ : Exclamă cu toții) cu o nădejde de neinvins): Biserica!

### 54

5  $A$ : mănunchiuri;  $B$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : un mănunchi// 7  $A$ ,  $B$ : Al șasălea;  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : Al șaselea// 13  $A_1$ : Al șasălea;  $A_2$ ,  $B$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : Întîiul// 14  $A$ ,  $B$ : s-aude? (Nu răspunde nici unul);  $C_1$ ,  $C_2$ ,  $D$ ,  $E$ : s-aude?//

<sup>1</sup>Indicația — numai în  $A_2$ . <sup>2</sup>Replica apare numai în  $A_2$ ,  $B_1$ .

17  $A$ : cu o voce ca de pe altă lume;  $B$ ,  $C_1$ : cu o voce ireală;  $C_2$ ,  $D$ ,  $E$ : (cu  $C_2$ : cu un) glas ireal.

### 55

1  $A$ ,  $B$ ,  $C$ ,  $D$ : Actul III;  $E$ : Actul al treilea// 2  $A$ : Dimineată, cu o lumină puțin cam ireală;  $B$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : Dimineată// 4  $A_1$ : slăbite de groază;  $A_2$ ,  $B$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : slăbite// 4  $A$ : La început mult;  $B$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : Mult// 6—7  $A$ ,  $B$ ,  $C_1$  omit;  $C_2$ ,  $D$ ,  $E$ : Scena I. Cei doisprezece ( $E$ : nouă) zidari// 8—22  $A$ ,  $B_1$  omit;  $B_2$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : Întîiul: Una e acum pe drum, care va fi? Cînd o frunză se mișcă, tresar: cine e? Al doilea: Poate mai multe dintr-o dată sunt pe drum. Dacă sosesc două deodată, pe care o alegem? Al treilea: O creangă se mișcă. Singele se scurge ( $B_2$ : fuge) în glas. Cine e? Al patrulea<sup>1</sup> (ridicînd glasul, nefiresc<sup>2</sup>): Cine e? Cine e? Al zecelea ( $E$ : șaptelea) (incet de tot<sup>3</sup>): Toacă depărtată e, nu e pas. Al unsprezecelea ( $E$ : nouălea): Una sau treisprezece ( $E$ : zece) sunt poate pe drum. Al șaselea ( $B_2$ : șasălea): Nu una sau treisprezece ( $E$ : zece), ci una sau douăsprezece ( $E$ : nouă).

### 55—56

24—2  $A_1$ : A patra oară iese soarele din munte. Ne mistuim fără grai;  $A_2$ ,  $B_1$ ,  $B_2$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : Nici ( $B_2$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : Nu, nu. Nici) azi cea așteptată nu-și va face pașii mărunți peste punte. Cu ochiul turbure ( $A_2$ : turbure și roșu) de neodihnă a treia oară soarele iese ( $A_2$ : iese soarele) din munte.

### 56

4  $A_1$ : Feștila;  $A_2$ ,  $B$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : Ne topim sub ( $C$ ,  $D$ ,  $E$ : sub) cetina grea și albastră. Feștila// 5  $A_1$ : noastră și ne topește;  $A_2$ ,  $B$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : noastră// 7—10  $A_1$ : Eu știu că nici unul n-a închis ochii toată noaptea și totuși n-am schimbat nici un cuvînt;  $A_2$ ,  $B_1$ ,  $B_2$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : Din ( $B_2$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : Ce lungă așteptare! Din) toate părțile a fost ca un lătrat venit de departe din afunzimi de leat. Toată noaptea cu ochii deschiși am stat. Nici un cuvînt n-am schimbat// 12—14  $A_1$ : (cu răutate): Ne-am păzit unul pe altul cu neîncredere. Hei, da, cu neîncredere. Nu-i așa, zidari? De ce nu ne-am spune-o?;  $A_2$ ,  $B$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : Trei zile ca trei ani ne-am pîndit unul pe altul. Stai, ce faci? Nu te mișca! Jurămîntul ne-a istovit între bolovani. Fiecare a crezut că poate să înșele pe Naltul// 16  $A_1$ : Într-un fel sau altul, bucuros și-ar fi călcat fiecare jurămîntul. Meșterul unde-i?;  $A_2$ ,  $B$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : Jurămîntul încă nu l-am călcat// 18  $A_1$ : Vrăjitorul ăsta care nu ne-a dezlegat, să plecăm;  $A_2$ ,  $B$ ,  $C$ ,  $D$ ,  $E$ : Meșterul unde-i? Vrăjitorul în muțenie// 19—

<sup>1</sup> Replica nu mai apare în  $E$ . <sup>2</sup> Indicația numai în  $C$ ,  $D$ . <sup>3</sup> Indicația nu există în  $B_2$ .

20 A<sub>1</sub>: Credeți că el nu s-a înțeles cu soția lui — ha-ha! — care încă n-a născut; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Credeți în adevăr că și el mai așteaptă? Stă el oare între noi ca o lumină dreaptă? Sau trimite în vale semne de moarte?// 21 A<sub>1</sub>: Zmeul; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Al treilea// 22 A<sub>1</sub>: iudă; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: limbă blestemată// 24 A<sub>1</sub>: Mergi și uită-te! Meșterul stă în picioare după zid și privește în gol. De trei zile stă așa. Privește în gol; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Mergi și privește// 25 A<sub>1</sub>: Pescarul; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Al patrulea// 26 A<sub>1</sub>: O, Doamne, jurământul acestei jertfe; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Jurământul <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Doamne, jurământul// 26—27 A<sub>1</sub>: ingerilor; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: înaltelor slugi inaripate// 27—28 A<sub>1</sub>: asemenea dracului; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: mai curînd asemenea spurcăciunilor fără de nume <A<sub>2</sub>: spurcăciunilor de smoală// 28—29 A<sub>1</sub>: Nu mai avem încredere unul în celălalt; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Eu aici — fiere, tu dincolo — pizmă. Eu fără încredere, tu veninos// 30 A<sub>1</sub>: ascuns; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: ascuns verzi// 30—31 A<sub>1</sub>: frunții; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: frunții. Ne hărțuim urit <A<sub>2</sub>: și înjurăm urit> și facem poiată din altarul lui Hristos.

57

1—2 A: Al șaselea; B, C, D, E: Al șaselea <B: șasălea> (cu furie)// 3—4 A<sub>1</sub>: Pe Meșter de ce nu l-ați păzit? Unde-a fost toată noaptea?; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Manole unde-a fost toată noaptea? De ce <A<sub>2</sub>: Pe Manole de ce> nu l-ați păzit?// 5—6 A<sub>1</sub>: lingă zid și a privit în gol; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: lingă zid <B<sub>2</sub>, C, D, E: în lună lingă zid> și privea. Ce alt era să facă? <A<sub>2</sub>: facă Manole?>// 9—11 A<sub>1</sub>: Al optulea; L-am văzut. Al șaselea: Zidari — ha-ha! Nu sunt eu mai bun decât prietenul cel mai bun al lui Manole?! El l-a pîndit pe Meșterul, eu nu! Zmeul: Taci, iudă, taci; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Al treilea (către al șaselea<sup>1</sup>): Taci afurisitule, taci// 12 A, B, C, D: Al zecelea; E: Al cincilea// 13 A<sub>1</sub>: E-adevărat că încercarea aceasta; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Oh, sfada aceasta de valuri oarbe// 14 A: Ciobanul; B, C, D, E: Întîiul// 15 A<sub>1</sub>: cald și puturos; A<sub>2</sub>: negru și cald; B, C, D, E: negru// 15 A<sub>1</sub>: toată noaptea; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: pe la al treilea cîntat// 17 A<sub>1</sub>: Vîntul ăsta ne-a topit; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Ne-a topit// 18 A, B, C, D: Al zecelea; E: Al cincilea// 19—20 A<sub>1</sub>: Eu cred că vîntul ăsta va duce ciumă în țară. Că așa e vîntul ciumei. Puturos și cald; A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Vînt născut <C<sub>2</sub>, D, E: purces> în țară românească, va duce ciumă între mame și frați// 21 A<sub>1</sub>: Ciobanul: Și era negru vîntul în noapte. Și mi-a uscat cerul gurii. A unsprezecelea: Mi s-au năzărit pe munte sălbătăciuni în care s-au oprit stele căzătoare — omorîndu-le! Pescarul; A<sub>2</sub>: Al unsprezecelea: Săgetătorul a făcut risipă de săgeți subt țarie. A căzut o stea în

<sup>1</sup> Indicația lipsește în A<sub>2</sub>.

sorb: leorc! și sfîrîind s-a stîns; B, C, D, E: Al doilea// 22—29 A<sub>1</sub>: N-am dormit, dar am visat. Biserica lui Manole am văzut-o aievea aici în fața noastră. Din pădure au ieșit multe căprioare și cerbi, un norod întreg de căprioare și cerbi, au intrat în biserică și s-au închinat; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E: Ca o buhă <B: Buhă> pururea trează, eu am văzut biserica lui Manole <A<sub>2</sub>: Eu nu cobesc. Dar cu ochii mei de buhă pururea trează, biserica lui Manole am văzut-o> aievea aici în fața noastră. Din <B<sub>3</sub>, C, D, E: Și se făcea că din> pădure au ieșit multe feluri de sălbătăciuni, tot perechi, mari și mici, au intrat în biserică și s-au închinat în genunchi. Cînd au ieșit, toate dobitoacele aveau încă praf pe genunchi. Și s-au scuturat, dar praful nu se ducea. Și eu cred că toate urmașele ce vor naște din ele vor purta <A<sub>2</sub>: avea> această pată pe genunchi// 30 A: Băieșii; B, C, D, E: Al patrulea// 31—32 A<sub>1</sub>: biserica. Era mai înaltă decât brazii. Copii; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: biserica. Copii; B<sub>2</sub>, C, D, E: biserica. Din păduri, de pe subt pietre și feregi <E: ferigi>, copii// 32 A: mulți; B, C, D, E: în cete multe.

58

1—2 A<sub>1</sub>: și-au început; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Copii cari au ieșit <B<sub>3</sub>, C, D, E: Copii moi ca melcii, copii cari au ieșit> fără de oase din stratul mumelor. Și copiii au început// 3 A<sub>1</sub>: Și toți copiii au căpătat; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: au <A<sub>2</sub>: Și au> căpătat// 3—4 A<sub>1</sub>: întărit; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: întărit ca pomii tineri// 6—13 A<sub>1</sub>: Meșterul unde-i? Mergeți, păziți-l, că el stă la pîndă să nu-i vie soția — care încă n-a născut! Pescarul: Ziua întreagă ne tot certăm. Al șaselea: În așteptarea celei dintii care va veni. Grozavă învoială ați făcut. De eram între voi n-ați fi făcut nebulnia asta. Noroc că eu nu am nevastă de jertfă, fiică sau soră de dat; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Neghiobilor <B<sub>3</sub>, C, D, E: Neghiobilor, făureala noastră stă ascunsă în găoacea viitorului>. Scoateți-vă gîndul din cap. Nu noi vom lega soarele de țara noastră. Gîndiți-vă mai bine că în vremea asta Manole stă la pîndă ca să facă pentru soția lui drumul întors. Jurământul devine cursă. Grozavă învoială făcurați, năpăstuiților! De eram între voi nu ați fi sărit așa de <A<sub>2</sub>: așa> nechibzuiți în fărădelege. Mie mi s-au deschis ochii. Eu n-am nimic de jertfit// 15 A<sub>1</sub>: Cum, n-ai nevastă? Ai și nevastă, și soră, și fiică. Al șaselea: Dar nu de jertfit — pentru ziduri cari niciodată nu se vor înălța; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Răspunzi jurământului cu trei capete. <A<sub>2</sub>: capete. Al cincilea: Ai fiică. Ai soră. Nevastă; B<sub>2</sub>: capete. Manole te-a botezat Ștefan ca să nu te cheme Iuda>// 16 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Al optulea: Du-te dintre noi, Iudă <A<sub>2</sub>: noi>, de ce te-ai întors? Al șaselea; B, C, D, E: Al șaselea <B: șasălea> // 17—18 A<sub>1</sub>: Vreau să vă înnebunesc. Frați zidari, nu vă supărați, în adevăr clipele prin cari trecem sunt prea triste decît să mai glumim. Și voi nu înțelegeți nici o glumă; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Gilca grumazului nu-și găsește astîmpăr. Cine nu simte nodul în gît? Un



nod care nu vrea să alunece// 19  $A_1$ : primit;  $A_2, B, C, D, E$ : înghițit// 19  $A_1, A_2$ : Dar, vedeți, așa e omul, mai ales omul rău: glumește ca să-și ascundă năcazul din inimă. Frați zidari, eu nu știu  $\langle A_2$ : omul rău: are inima pe limbă. Eu nu știu  $\rangle$ ;  $B, C, D, E$ : Eu nu știu// 20—21  $A_1$ : puteți să fiți siguri;  $A_2, B_1, B_3, C, D, E$ : atît puteți să ghiciți de  $\langle B_3, C, D, E$ : de pe  $\rangle$  acum// 23  $A_1$ : o vrea Dumnezeu;  $A_2$ : Dumnezeu o vrea. Unul: A Meșterului nu va fi?;  $B, C, D, E$ : Dumnezeu o va voi// 25  $A_1$ : Eu;  $A_2, B, C, D, E$ : Iată — eu// 27  $A$ : sar în picioare;  $B, C, D, E$ : sar// 28  $A, B_1$ : Cine e? Cum e?;  $B_2, C, D, E$ : Cine e?

58—59

30—2  $A_1, A_2$ : Liniștiți-vă, nu e încă nimenea. O văd venind în închipuire  $\langle A_2$ : Numai așa, în închipuire, o văd venind  $\rangle$ . Oricare ar fi... O văd  $\langle A_2$ : Soție iubită, soră curată, fiică luminată... o văd  $\rangle$  apropiindu-se frumoasă și bună  $\langle A_2$ : apropiindu-se ca o adiere prin iarba înaltă  $\rangle$ . Vă întreb: care  $\langle A_2$ : Stau între voi cu cîntarul celei din urmă judecați în mină și vă întreb: care dintre voi  $\rangle$  va fi în stare să se atingă de ea?;  $B_1, B_2, C, D, E$ : Liniștiți-vă, încă  $\langle B_2, C, D, E$ : Piept liniștește-te, față nu te-nroși. Încă  $\rangle$  nu e nimenea. O văd  $\langle B_2, C, D, E$ : Cu frumusețea încă neajunsă în amiaza vîrstei, în legănare dulce și-n grozavă neștire, o văd  $\rangle$  venind așa în închipuire. Oricare ar fi — soție iubită, soră curată, fiică luminată... o văd apropiindu-se, ca o  $\langle B_2, C, D, E$ : apropiindu-se, trupească  $\rangle$  adiere prin iarba înaltă. Care dintre voi se va atinge de ea?

59

3  $A$ : Pescarul;  $B, C, D, E$ : Al doilea// 5  $A$ : Ciobanul;  $B, C, D, E$ : Întîiul// 14—18  $A_1, A_2$ : Neapărat, așa e  $\langle A_2$ : Acum așa răspundeți  $\rangle$ . Niciunul. În așteptare sunteți grozav de buni, dar veți  $\langle A_2$ : Căci suntem încă cu toții în deopotrivă așteptare. Mai tîrziu veți  $\rangle$  vedea: în clipa cînd jertfa va apărea  $\langle A_2$ : jertfa nevinovată va apărea din valul de iarbă  $\rangle$ , doisprezece vor sări dintr-o dată ca lupii asupra nevestei, sorei sau fiicei aceluia care între noi e al treisprezecelea;  $B_1, B_2, C_1, C_2, D, E$ : Și jurămîntul? Of, of! Acum  $\langle B_2, C_1, C_2, D, E$ : Firește, acum  $\rangle$  așa răspundeți, căci suntem cu toții în așteptare  $\langle B_2, C_1, C_2, D, E$ : în așteptare și nesiguranța  $\langle C_2, D, E$ : nehotărîrea clipei  $\rangle$  slăbește pofta de faptă  $\rangle$ . Mai  $\langle B_2, C, D, E$ : Dar mai  $\rangle$  tîrziu, cînd jertfa va apărea nevinovată  $\langle B_2, C, D, E$ : cînd desculță și nevinovată jertfa va apărea  $\rangle$  din valul de iarbă, doisprezece  $\langle E$ : nouă  $\rangle$  vor sări dintr-o dată cu jînd și chiot mut  $\langle B_1, B_2, C$ : dintr-o dată ca lupii  $\langle B_2$ : cu hotărîre de lup  $\rangle$  asupra nevestei, sorei sau fiicei aceluia care între noi e al treisprezecelea// 20  $A_1, A_2, B, C, D$ : Care va fi  $\langle A_1$ : Care-i  $\rangle$  al treisprezecelea?;  $E$ : A cui va fi?// 22—25  $A_1$ : Unul din noi. În grădina maslinilor Hristos n-a fost întîiul, ci al treisprezecelea.

370

Precum vedeți al treisprezecelea poate să fie și fiul lui Dumnezeu. De aceea și între noi poate să fie oricine. Nu te apără de alegerea destinului nici o rugăciune;  $A_2, B_1, B_2, C, D, E$ : Manole  $\langle E$ : A lui Manole  $\rangle$  nu!  $\langle B_2, C, D, E$ : nu! Unul  $\langle E$ : A unuia  $\rangle$  din noi cu siguranță  $\langle C, D, E$ : din noi de bună seamă  $\rangle$ . Toți (ca într-o panică urlă  $\langle A_2$ : pătrunși ca de-o panică  $\rangle$ ): Manole!// 27—30  $A_1$ : Pe tine frate întru — ha-ha! — întru Manole, te-am auzit;  $A_2, B_1, B_2, C, D, E$ : Dihăniile cari se ascund sub pielea voastră de om au și început să urle!  $\langle B_2, C, D, E$ : Astă noapte, cel puțin o dată, fiecare din noi a călcat jurămîntul  $\rangle$ . N-am ceară în urechi, nici sînta Vineri nu m-a orbit  $\langle A_2$ : orbit încă  $\rangle$  fiindcă i-am văzut țiglele uscate. Toată noaptea v-am pîndit. Pe tine frate te-am auzit.

60

1  $A_1$ : dacă pleacă de acasă soția mea;  $A_2, B, C, D, E$ : soției plecate// 1—2  $A_1$ : sperie;  $A_2, B, C, D, E$ : sperie de tirătoarele  $\langle E$ : tirătoarele  $\rangle$  galbene// 3  $A_1$ : umflă părăul;  $A_2, B, C, D, E$ : umflă cu înspumegare părăul  $\langle E$ : părăul  $\rangle$ // 5  $A_1$ : așa te-am auzit;  $A_2, B, C, D, E$ : așa// 5  $A_1$ : inger;  $A_2, B, C, D, E$ : arătare// 5—6  $A_1$ : la poartă, să nu-mi plece fiica;  $A_2, B, C, D, E$ : la  $\langle D, E$ : în  $\rangle$  ușa grajdului, să nu-mi vie fata cu laptele muls  $\langle C, D, E$ : cu ulciorul de lapte  $\rangle$ // 6—7  $A_1$ : toată noaptea;  $A_2, B, C, D, E$ : la întîiul cîntat// 7  $A, B, C_1$ : în drum nevasta;  $C_2, D, E$ : nevasta și aține-i drumul// 8  $A_1$ : nor și fulger;  $A_2, B, C, D, E$ : fulger sau muscă rea// 8—9  $A_1$ : Fiecare din noi s-a rugat;  $A_2, B, C, D, E$ : În rascoala patimei toți ne-am rugat și// 9—11  $A_1$ : să mituiască puterile cerului, după ce a făcut un jurămînt. Fiecare și-a călcat jurămîntul și totuși vă mirați de mine că vorbesc astfel. Să nu vă mirați. Și eu m-am rugat zicînd;  $A_2, B, C, D, E$ : să schimbe mersul pecetluit cu jurămînt al întîmplărilor. De asemenea și eu zis-am// 11  $A_1$ : Doamne pe-a mea;  $A_2, B, C, D, E$ : Doamne// 12  $A$ : ale țilharilor;  $B, C, D, E$ : a țilharilor// 13  $A_1$ : plecat să mă vadă;  $A_2, B, C, D, E$ : purces să mă înveselească // 13  $A_1$ : orbește-o;  $A_2, B, C, D, E$ : ia-i lumina// 13—14  $A_1$ : numai drumul să nu-l găsească! Da, fraților, așa m-am rugat. Voi spuneți că eu sunt rău, dar eu spun numai ce am făcut, și nu sunt mai rău decît voi. Al treisprezecelea poate să fie oricare din noi.  $\langle \rangle$  decît voi. Nu trebuia să ne încredem în Manole.  $\rangle$  Călugarul: Draci plini de răutate am devenit. Ne urim și ne dorim răul unul altuia. Draci suntem — și vrem să ridicăm o biserică;  $A_2, B, C, D, E$ : poteca să n-o mai găsească.  $\langle A_2$ : găsească. Da, fraților, așa m-am rugat.  $\rangle$ // 15  $A_1$ : Al șaptelea > Ciobanul;  $B, C, D, E$ : Întîiul// 17  $A_1$ : nu te mai întorceai, Iudă, să te fi spînzurat prin păduri, să nu te mai fi văzut între noi;  $A_2, B, C, D, E$ : era să nu te mai fi întors// 19  $A$ : Pescarul (cătore al șaselea);  $B, C, D, E$ : Al doilea// 20  $A_1$ : Și vîntul negru;  $A_2, B, C, D, E$ : Suflarea neagră; 20  $A_1$ : a suflat;  $A_2, B, C, D, E$ : ne-a amețit// 22  $A_1$ : Al șaselea > Călugarul: S-aude vorba

371

mea și suflarea mea ca un vînt negru între draci. Spuneți mai bine: iartă-ne. Doamne păcatele noastre mai mult decît iertăm noi celor ce ne greșesc nouă. Frați zidari, cum voiți să începeți iarăși clădirea, dacă nu v-ați curățit de tot păcatul? **A1** optulea: Mai mult ce putem face, decît să stăm pînă la urmă aici — să clădim jertfa în zid? **A1 șaselea**; **A<sub>2</sub>, B, C, D, E**: **A1 șaselea** <**B**: șasălea> // **24 A<sub>1</sub>**: Soție; **A<sub>2</sub>, B, C, D, E**: O, o, o! Soție.

60—61

**25—3 A<sub>1</sub>**: luminată; **A<sub>2</sub>, B, C, D, E**: luminată. A cui va fi? Numai a lui Manole nu. Jurămîntul a fost o cursă. **Toți** (în panică <**A<sub>2</sub>**: strigă): Manole! <**A<sub>2</sub>**: Manole! **A1 șaptelea**: Să fugim ca fiarele — cu cursa de picior; **B<sub>2</sub>, C, D, E**: Manole! **Unul**: Unde stă? **Altul**: Să stea cu noi. **Altul**: Să vie aici.) (Pauză scurtă, toți răsufală adînc!).

61

**4 A**: **A1 optulea** (își pipăie obrazul); **B, C, D, E**: **A1 optulea** // **5 A<sub>1</sub>**: Unde a pierit carnea mea din obraz? **Al nouălea**: Încă o zi de așteptare ca cele două ce trecură — și-mi împărțiți cămașa și zdrențele; **A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E**: Mi s-a tras carnea din obraz. <**A<sub>2</sub>**: obraz. Unde a pierit? **B<sub>2</sub>, C, D, E**: obraz. Nu, nu, nu mai pot> // **6 A, B, C, D**: **A1 zecelea**; **E**: **A1 șaptelea** // **7—8 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>**: Unde mi s-a dus <**A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>**: scurs>; **B<sub>2</sub>, C, D, E**: Încheieturile dor <**C, D, E**: mă dor> ca de apă cu zai. Mădularele nu se mai simt. Unde mi s-a scurs // **9—10 A**: **A1 șaselea**; **B, C, D, E**: **A1 șaselea** <**B**: șasălea> (cu răutate) // **12—13 A<sub>1</sub>**: **A1 unsprezecelea**; **A<sub>2</sub>, B, C, D, E**: **A1 unsprezecelea** <**E**: nouălea> (cu un vaier) // **14 A<sub>1</sub>**: Soră curată, fiică luminată — să nu vii!; **A<sub>2</sub>, B, C, D, E**: Soră curată... // **16 A<sub>1</sub>**: Soție — să nu vii, că aici doisprezece tîlhari vor sări să-ți strivească viața; **A<sub>2</sub>, B, C, D, E**: Fiică luminată <**A<sub>2</sub>**: luminată... **Călugărul**: Cele mai frumoase flori ce-au înflorit pe pămînt le-am văzut în vis. Și-acum visul se împlinește. Și rănile se deschid în noi > luminată...> // **18 A**: cu mine, frați zidari; **B, C, D, E**: cu mine // **18 A<sub>1</sub>**: sufăr; **A<sub>2</sub>, B, C, D, E**: îndur // **18 A<sub>1</sub>**: așteptarea! Loviți-mă sau omoriți-mă; **A<sub>2</sub>, B, C, D, E**: așteptarea // **20 A<sub>1</sub>**: Smulge-ți părul, are să-ți facă bine. Eu am încercat-o. **Călugărul**: Satanail, suntem fără scăpare fiii tăi; **A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>**: Smulge-ți părul!; **C<sub>2</sub>, D, E**: Smulge-ți părul! Sfarmă-ți capul de copaci // **31—29 A<sub>1</sub><sup>2</sup>**: **A1 șaselea**: Cuvine-se înainte de sosirea celei dintîi să ne lăpădăm de Satanail, mărturisindu-ne unul altuia

<sup>1</sup> Indicația lipsește în **A<sub>2</sub>**.

<sup>2</sup> Prima versiune a textului — de aci pînă la venirea soției lui Manole — a fost abandonată și înlocuită cu alta, complet diferită (**A<sub>2</sub>**), pe care autorul a lucrat apoi (**A<sub>3</sub>**) și din care va rezulta treptat versiunea definitivă. Transcriu aici integral versiunea abandonată și reiau după aceea variantele pentru **A<sub>2</sub>—E**.

greșelile. **Unul**: Așa e. Așa se cuvine. **Altul**: Așa e. Așa se cuvine. **A1 șaselea**: Eu v-am spus totul. Eu așa m-am rugat: dacă soția a pornit să mă vadă, întoarce-o Doamne, că e mai bună și mai frumoasă decît a tîlharilor de lingă mine. Așa m-am rugat. **Întîiul**: Eu m-am rugat să crească Argeșul. **Al doilea**: Eu fulger am cerut. **Toți**: Fiecare a cerut împotriva tuturor. Fiecare... **Călugărul**: Frați — să ne iertăm. Că altfel Dumnezeu nu va voi să-și aleagă nici o mireasă. Frați, să ne iertăm. **Cîțiva**: Amin. Să ne iertăm. **Toți** (își apleacă capetele. Pauză. Pe urmă:) **Unul** (liniștit): S-a liniștit un vînt. **Altul**: Un izvor s-a oprit. **Altul**: O inimă a conținut. **Altul**: Un pas s-a auzit. (Pauză.); **21—22 A omile**: **B, C, D, E**: Scena II. Manole și ceilalți // **23 A<sub>2</sub>**: **Călugărul**: Îndoiala în toți s-a vîrit. **Manole**; **A<sub>3</sub>, B, C, D, E**: **Manole** // **24 A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>**: de după ziduri, încet; **B, C, D, E**: încet de după ruini // **25—26 A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>**: V-am <**A<sub>3</sub>**: M-ați strigat? V-am> auzit iarăși certîndu-vă; **B, C, D, E**: M-ați strigat? V-am auzit certîndu-vă — sau numai mi s-a părut?

61—62

**28—9 A<sub>2</sub>**: Manole, nu vreau să mă numești rău și prepuielnic... dar legămîntul făcut cu noi e nedrept. Să ne îngădui, Manole, o întrebare. Nu-i așa că e mult timp de cînd te muncești cu gîndul jertfei? Și că a fost cumpănit în toate amănuntele?; **A<sub>3</sub>**: Manole, nu vrem să ne numești răi și prepuielnici... dar ei toți spun că legămîntul făcut e nedrept. Eu le-am spus: Nu! Manole are să vie și are să ne îngăduie o întrebare. Folosesc deci prilejul chemării lor pentru a cere o lămurire. **Manole**: Anume? **A1 șaselea**: Manole, de cînd te muncești cu gîndul jertfei? Din ceasul cînd ne-ai cerut-o sau mai de demult?; **B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E**: Nu vreau să mă numești rău, Meștere, și prepuielnic <**C<sub>2</sub>, D, E**: bănuitor>. Cînd tu apari, ei tac. Nu știu cum se face că veșnic eu trebuie să-mi deschid gura pentru nemulțumirea lor. Dacă ar fi mai îndrăzneți ei și-ar spune acum ce fiecare gîndește: că legămîntul făcut e nedrept. Folosesc deci prilejul chemării lor pentru a-ți cere o deslușire. **Manole**: Cîte n-aș vrea eu singur să-mi lămuresc din toate cîte în jurul nostru se petrec. Vă este îngăduită orice întrebare<sup>1</sup>. **A1 șaselea**: Manole, de cînd te muncești cu gîndul jertfei?

62

**11—13 A<sub>2</sub><sup>2</sup>**: Știți prea bine că eu nu iau măsuri fără de lungă chibzuire. Vedeți în asta un rău? **A1 șaselea**: Cu alte cuvinte gîndul jurămîntului nu ți-a venit în clipa cînd ni l-ai luat? **Manole**: L-am cumpănit îndelung, cu mult înainte în toate amănuntele; **A<sub>3</sub>, B, C, D, E**: Nu iau măsuri fără de lungă chibzuire. Vedeți și în asta un rău? Nu voi tăgădui că jurămîntul

<sup>1</sup> În **B<sub>1</sub>** s-a reluat replica din **A<sub>3</sub>**: **Manole**: Anume? <sup>2</sup> Pentru **A<sub>1</sub>**, pentru toată pagina, nota de la p. 61 r. 21—29.

l-am cumpănit îndelung, cu mult înainte <B, C, D: cu mult înainte de a vi-l cere; E: mult înainte de a vi-l cere> // 14 A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>: Al șaselea (către zidari, insinuant); B, C, D, E: Al șaselea <B: șaselea> // 15—18 A<sub>2</sub>: Fraților, eu vă spuneam același lucru. Acum auziți spovedania din însăși gura marelui păcătos. El a știut dinainte, prin urmare jurământul nu s-a făcut cu cumpănire dreaptă; A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Gura <B<sub>2</sub>, C, D, E: Nu-i așa? Zidari, eu ce vă spuneam? Gura> păcătosului adevăr grăiește. Zidari <A<sub>3</sub>: Frați zidari>, el a știut înainte <E: dinainte>, prin urmare în jurămint <B<sub>2</sub>, C, D, E: în jurămintul cu care punem totul în joc> n-am intrat cu aceeași putință de noroc // 21 A<sub>2</sub>: O astfel de; A<sub>3</sub>, B, C, D, E: Asemenea grea // 22—23 A<sub>2</sub>: Lucrul acesta poate să dovedească înțelepciune, dar nu o nedreptate; A<sub>3</sub>, B, C, D, E: Puteți să mă bănuiți de îngrijorare, dar nu de viclenie // 26 A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>: Manole, soția; B, C, D, E: Soția // 28—32 A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>: Ai <A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>: Manole, tu ai> făcut jurământul, dar ai dosit <A<sub>2</sub>: ți-ai reținut> jertfa!; B<sub>2</sub>, C, D, E: Ai făcut jurământul, dar ai dosit <E: ascuns> jertfa. Unde ți-e femeia cu cîrpă galbenă și picioare subțiri? A încetat dintr-o dată să mai vie să-și vadă ziditorul de biserică? Stă în pridvor și așteaptă nepăsătoare trecerea furtunii de-aici, a micii furtuni de pe mormîntul Domnilor! // 33 A<sub>2</sub>: Toți: Ți-ai reținut jertfa! Mai mulți; A<sub>3</sub>: Unul: Ți-ai pus domnița la adăpost! Toți: Ți-ai pus domnița la adăpost! Mai mulți; B, C, D, E: Mai mulți.

63

1 A<sub>2</sub><sup>1</sup>, A<sub>3</sub>: Unul; B, C, D, E: Al cincilea // 2 A<sub>2</sub>: Din partea noastră el a fost adevărat, dar din partea ta — mincinos! A<sub>3</sub>, B, C, D, E: În noi a fost adevăr, în tine minciună! // 3 A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>: Altul; B, C, D, E: Al șaptelea // 4—5 A<sub>2</sub>: Cuvîntul dat e fără preț; A<sub>3</sub>, B, C, D, E: Un nod care singur s-a dezlegat, cuvîntul dat e fără preț și fără urmări // 6 A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>: Altul; B, C, D, E: Al optulea // 7 A<sub>2</sub>: să ne înșeli; A<sub>3</sub>, B, C, D, E: să ne prinzi în cursă ucigașă // 9 B, C, D: cu resignare; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, E: cu resemnare // 10—13 A<sub>2</sub>: Nu v-am dat nici un prilej să mă credeți nedrept. Pinea am împărțit-o cu voi și apa. Dar voi ați fost totdeauna nedrepti cu mine și prepuiețnici; A<sub>3</sub>: Nici un prilej nu v-am dat să mă credeți viclean și nedrept. Pinea am împărțit-o cu voi, nu v-am dat-o nici mai uscată, nici mai pietroasă, nici mai grea de neghină; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: De la o vreme ca o apă <C, D, E: turbure și largă apă> ne desparte, și totuși v-am întins pinea de pe un țârm pe celălalt țârm <B<sub>1</sub>: Nici un prilej nu v-am dat să mă credeți viclean și nedrept> — și pinea <B<sub>1</sub>: pinea am împărțit-o cu voi> nu v-am dat-o <E: v-am dat-o> nici mai uscată, nici mai grea de neghină // 13—14 A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>: focul și cortul; B<sub>2</sub>, C, D, E: cortul. Am împărțit cu voi focul care ne-a încălzit // 14 A<sub>2</sub>: am împărțit jurământul;

<sup>1</sup> Pentru A<sub>1</sub> v., pentru toată pagina, nota referitoare la p. 61 r. 21.

A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>: jurământul; B<sub>2</sub>, C, D, E: jurământul care ne-a înghețat // 15 A<sub>2</sub>: V-aș fi putut eu; A<sub>3</sub>, B, C, D, E: Aș fi putut // 15 A<sub>2</sub>: așa; A<sub>3</sub>, B, C, D, E: așa de ușor // 16—17 A<sub>2</sub>: care; A<sub>3</sub>, B, C, D, E: care uitîndu-se prin noi ca prin ferestre deschise // 24—30 A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>: Altul: De șapte ani ne porți cu vorbă deșartă! Altul: Acum ne-ai ispitit să facem moarte; B<sub>1</sub>: Altul: Ne-ai ispitit să facem moarte; B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Al șaselea <B<sub>2</sub>: șaselea>: Prin legămint ne-am hotărît pentru nimicitoare pierdere <E: pentru pierdere>, dar la cîștig n-am gîndit. Pierderea am vedea-o, dar cîștigul <C<sub>2</sub>, D, E: dobînda> nu. Manole: Înfăptuirea ar fi cîștigat prin ea însăși. Altul: Ne-ai ispitit să facem moarte! // 32 A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B: Totul pentru; C, D, E: Pentru.

64

1—24 A<sub>2</sub><sup>1</sup>, A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub> omit; B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Al optulea: De trei zile <B<sub>2</sub>: Al șaselea>: În zori un cioban trecu pe-aici. Toți ați stat cu capetele plecate în somn. Aș fi putut să trimit veste soției să nu vină. Cît a trebuit să mă lupt, să tac! Și am tăcut. Al cincilea<sup>2</sup>: Veste prin pășări — suveici între minile noastre și minile lor — am fi putut trimite, și am tăcut. Al optulea: Te-am crezut și am tăcut. De trei zile< capul mi se învîrte nebun. Care va fi? Am iscodit numărul stelelor din găinușa de aur <B<sub>2</sub>: de aur și numărul veșnic altul al bățăilor de ciocănitore > de aur>: care va fi? O, cît am suferit virtețul nesiguranței <C<sub>2</sub>, C, E: nehotărîrei>, și totuși m-am învins. Și așa și el, și el, așa toți, pentru ca acum să aflăm că tu ai stat între noi umbră nedreaptă! Manole: Ce vreți? Să strig tare spre miazăzi: Doamne, adu-o?! Al șaselea: Și dacă ai striga, tot nu te-am crede. Toți: Nu te-am crede! Unul: Jurământul tău a fost minciună. Toți: Minciună! Mai mulți: Ne-ai ispitit să facem moarte! Alții: Moarte! <B<sub>2</sub>: Moarte pentru zidurile tale.> Alții: Să ucidem ubire! Unul: Pentru zidurile tale!

65

3—6 A<sub>2</sub><sup>3</sup>, A<sub>3</sub>: Al șaselea: Frați, să plecăm! Toți: Manole, ne-ai înșelat!; B: Al șaselea: În sfîrșit, putem pleca!; C, D, E: Cum ne-ai dorit-o, așa să ți se întîmple. Cum ne-ai înșelat, așa să fii înșelat. Al șaselea: În sfîrșit, putem pleca! // 7 A: (s-apropie din fund, din dreapta, urcînd, soția lui Manole); B, C, D, E: (Miriam <C, D, E: Mira> se apropie din fund) // 8—9 A omit; B, C, D, E: Scena III. Aceiași, Miriam <C, D, E: Mira> // 12—13 A<sub>1</sub>: Vine. Unde e Meșterul?; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Vine.

<sup>1</sup> Pentru A<sub>1</sub> v., pentru toată pagina, nota referitoare la p. 61 r. 21.

<sup>2</sup> Replică anulată apoi.

<sup>3</sup> Pentru A<sub>1</sub> v., pentru 1—6, nota referitoare la p. 61 r. 21.

La bătaie de-o suliiță... o cârpă galbenă. Vine femeia din miazăzi <A<sub>2</sub>: miazăzi. Sunet de fluier rătăcit în vizuina fiarelor> // 14 A, B, C, D: doisprezece; E: nouă // 15 A<sub>1</sub>: să mă iertați. Am fost prepuicnic și... și și... Nu, eu n-am să ridic mina. Cina va ridica mina? Manole să vie!; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Nu, eu nu! Manole! // 16 A: Soția; B: Miriam; C, D, E: Mira // 17 A: răsullă grăbit, cu un suris; B, C, D, E: (sosește, răsullă grăbit, cu un suris sperial) // 18 A<sub>1</sub>: treisprezece ucigași; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: doisprezece <E: nouă> ucigași. Și cu Manole treisprezece <E: zece>; 19 A, B, C, D: Cei doisprezece; E: Cei nouă // 20 A: (s-au ridicat, cu capetele în pământ); B, C, D, E: (și-apleacă capetele <E: frunțile>) // 21—23 A: Soția; B, C, D, E: Manole (o privește înlemnit și nu mai gindește.) Mira <B: Miriam> // 25 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: (se duce la Zmeu <A<sub>2</sub>: se duce>, îi apucă barba ca un fuior <A<sub>2</sub>: barba>); B, C, D, E: (se duce la al treilea (călugăr) <C, D, E: fostul călugăr>, și-l apucă ușor de barbă) // 26 A<sub>1</sub>: Nici tu, zmeule, nici; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Nici.

65—66

27—1 A<sub>1</sub>: Atunci totuși e adevărat; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: (perplexă <E: nedumerită> privește spre toți <C<sub>2</sub>, D, E: toți, îi înfruntă mai mult întrebător decât din convingere<sup>1</sup>:>) V-am adus vin, să vă lumineze pe dinăuntru bărbaților negri, sălbaticilor! Luați și beți. Și pine v-am adus, luați și mîncați <C, D, E: pine albă v-am adus să vă abat înspre gânduri mai bune>. De ce nu răspundeți? <A<sub>2</sub>: Ce-nseamnă acești ochi holbați? Și capetele astea în pământ?> Așadar totul e <A<sub>2</sub>: Atunci totul pare> adevărat.

66

1—3 A<sub>1</sub>: încărcat. Am venit să văd ce e adevărat din toată povestea; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: încărcat și stați în rușinare. Am venit <B<sub>2</sub>, C, D, E: Unde-i omul pe care l-ați prins? Am venit> să fiu mărturie acestei întâmplări neomenești // 3—4 A<sub>1</sub>: starețul; A<sub>2</sub>: în adevăr starețul; B, C, D, E: starețul Bogumil // 4 A<sub>1</sub>: De ce nu-mi; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Nu-mi // 4 A<sub>1</sub>: cînd veneam; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: venind // 5 A<sub>1</sub>, B, C, D, E: a voastră; A<sub>2</sub>: a voastră, a ta, pescar, și a ta, călugăr // 5—6 A<sub>1</sub>: Aveați ochi de arhangheli și acum aveți; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Ochi de sfinți aveți, și-acum // 6 A<sub>1</sub>: Numai aripile vă lipseau, și acum numai; A<sub>2</sub>: Numai aurecelele mai trebuiau să se legene deasupra voastră, acum numai; B, C, D, E: Numai // 7 A<sub>1</sub>: lipsește; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: lipsește singeroasă din mîni păcătoase // 7 A<sub>1</sub>: Cînd starețul; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Starețul // 8—9 A<sub>1</sub>: oameni, n-am crezut. Uite, v-am adus vin să vă ospătați. Fiindcă eu n-am crezut. Căci totul; A<sub>2</sub>: oameni — și eu n-am crezut. Totul; B, C, D, E: oameni, îndem-

<sup>1</sup> Indicația lipsește în A<sub>2</sub>.

nul lui și hotărîrea voastră, dar totul // 9 A<sub>1</sub>: nu se poate crede; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: nu e cu putință // 13—22 A<sub>1</sub>: Meșterul unde-i? Pescarul: După zid. Se roagă, privește în gol — și nu te așteaptă > Meștere, de ce stai ca o stană de piatră?; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Manole (care-și strînsese numai brațele de coaste, și le lasă să cadă, neputincios.) Soția <B: Miriam; C, D, E: Mira (către Manole!)>: Meștere <A<sub>2</sub>: Manole>, rău ai fost sfătuit. Ca să izbutești în meșteșug vrei să schimbi pravili scrise cu fulger? <C, D, E: Vrei să schimbi pravili scrise cu fulger — ca să izbutești în meșteșug?> Crezi că cele zece porunci <B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Nu-ți poate fi bucurie <C, D, E: spre bucurie> că sunt aici, firește <B<sub>2</sub>, C, D, E: aici, o nouă piedecă în plănuirile<sup>2</sup> voastre>, dar crezi că cele zece porunci <C<sub>2</sub>, D, E: că poruncile de dincolo> au devenit de prisos din pricina prăbușirilor de-aici? <A<sub>2</sub>: de-aici? Starețul te-a ispitit. Știa că nu-ți poate fi bucurie că sunt aici.> (Către zidari) // 23 A<sub>1</sub>: Firește, nu mă așteaptă. <> Nu m-ați așteptat! Ce?> De ce mă priviți așa? Uite ce fețe aveți — ce s-a întîmplat?; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Și voi? Nu m-ați așteptat. Ce fețe <A<sub>2</sub>: Ce? Dacă ați vedea ce fețe; B: Ce? Ce fețe> aveți // 26—27 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B, C, D: Ciobanul <B, C, D: Al treilea>: Eu sunt ciobanul <A<sub>2</sub>, B: Iată ce-am devenit; C, D: (apleacă capul)>. Soția <B: Miriam; C, D, E: Mira>: Unde ție carnea rumenă din obraz <C, D: obraji>? Călugărul <B, C, D: Al treilea>: Eu sunt călugărul <A<sub>2</sub>, B, C, D: Vederea mi s-a închis>; E: Al treilea (apleacă fruntea) // 28 A: Soția; B: Miriam; C, D, E: Mira // 29 A<sub>1</sub>: lumina; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: luciarea // 30 A omite; B, C, D, E: (către toți) // 31 A, B, C: Totul; D, E: Tot // 32—33 A<sub>1</sub>: Nu așa; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Nu așa. Tristețea e păcat. Încruntarea de asemenea // 35 A<sub>1</sub>: Ridică capul; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Ridică <E: Înaltă> capul ăsta greu // 35—36 A<sub>1</sub>: voastre; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: sunt strîmbe și.

67

1 A<sub>1</sub>: aici; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: aici cu zumzet // 2 A<sub>1</sub>: albine; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: albine amenințătoare // 3 A<sub>1</sub>: v-a închegat singele; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: a făcut din singele vostru venin; B<sub>2</sub>, C, D, E: a schimbat singele vostru în venin // 3—6 A<sub>1</sub>: În adevăr, v-ați putut gândi?; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: În adevăr, oameni și creștini, v-ați putut gândi? Astăzi cînd toată lumea e creștină, ați voit cu tot dinadinsul să... <A<sub>2</sub>: dinadinsul?> Astăzi cînd nu mai este păgîn, și pină și copacii și dobitoacele sunt creștine? // 7 A, B, C, D: cum?; E: ce fel? // 7 A<sub>1</sub>: Să prindeți așa la întîmplare vr'un om; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: să <B, C, D, E: V-ați gândit să> prindeți vreun biet // 8 A<sub>1</sub>, B, C<sub>1</sub>: Sau: C<sub>2</sub>, D, E: Au // 11—12 A<sub>1</sub>: băciță și s-o închideți; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: băciță trecătoare <A<sub>2</sub>: băciță> și în loc s-o iubiți — s-o închideți // 13 A<sub>1</sub>: ris; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: veselie // 13—15 A<sub>1</sub>: Copii sunteți... ei, haideți, să

<sup>1</sup> Indicația apare începînd din B<sub>2</sub>. <sup>2</sup> E: planurile.

nu mai glumim... Ei, ce e? Nu răspundeți?; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: Ei, nu! *<A<sub>2</sub>, B*: Ei, nu! Omorul nu vă prinde.) (Către unul:<sup>1</sup>) Ridică și tu fruntea asta de plumb!// *18 A*: Soția; *B*: Miriam; *C, D, E*: Mira// *19 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>*: dispoziția ei se schimbă pe neașteptate în fior și spaimă *<A<sub>2</sub>*: în fior); *B, C, D, E*: șăgălnicia ei speriată se schimbă în fior// *21 A*: Meșterul; *B, C, D, E*: Manole// *22 A, B*: din zidari; *C, D, E*: zidari// *25 A, B*: Miriam; *C, D, E*: Mira// *26 A*: Soția; *B*: Miriam; *C, D, E*: Mira// *27—29 A<sub>1</sub>*: Nu așa aspru, Meștere, nu trebuia să-i izbești! Nu mi-au făcut nimic. Eu am fost aceea care i-am muștrat. Pe urmă am întrebat de tine și ei mi-au spus că nu mă aștepți. Pe urmă m-am speriat de privirile lor și am țipat<sup>2</sup>. Acum știu tot. Al șaselea: Dacă știe tot, atunci Meșterul a încercat să ne înșele, i-a trimis vorbă prin stareț. Meșterul: Eu — prin stareț?<sup>3</sup>; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: Acum știu tot. Manole: Nu știi încă nimic// *31—32 A<sub>1</sub>*: Da, prin Stareț... e adevărat<sup>4</sup>, Starețul mi-a spus că aici va trebui; *A<sub>2</sub>*: Am venit să vă opresc. Duhul care la toate relele împinge, Starețul, mi-a spus. E o crudă nebunie. Făcea spume la gură și bolborosea că aici trebuie; *B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E*: Duhul *<B<sub>2</sub>, C, D, E*: El singur e de vină: duhul) care la toate relele împinge, starețul Bogumil! Mi-a spus că aici trebuie// *33 A*: ridică; *B, C, D, E*: înălța// *34 A, B, C, D*: zidari; *E*: zidi.

67—68

*34—1 A<sub>1</sub>*: Eu n-am crezut, dar am fost neliniștită; *A<sub>2</sub>*: Bolborosea și apoi căzu învîrtindu-se<sup>5</sup>. Și eu am stat la gânduri. N-am crezut. Dar o neliniște m-a prins; *B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E*: Făcea *<B<sub>1</sub>*: E o crudă nebunie! Făcea) spume la gură starețul și bolborosea. Și eu am stat la gânduri și n-am crezut. Dar o neliniște m-a cuprins *<B*: prins).

68

*2 A<sub>1</sub>*: lor; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: voastră// *2 A<sub>1</sub>, B, C, D, E*: Meștere; *A<sub>2</sub>*: Meștere, recunoaște// *3—4 A, B<sub>1</sub>*: ziduri; *B<sub>2</sub>, C, D, E*: ziduri. El v-a îndemnat la rău. E o crudă nebunie// *4—5 A*: Nu mai am nici o îndoială. Dar eu voi rămînea; *B, C, D, E*: nicio *<B*: acum nici o) îndoială nu mai este. Voi rămînea// *5—7 A<sub>1</sub>*: îngădui, fiindcă e păcat. Ciobanul (către al șaselea): Iudă, du-te spînzură-te în pădure! Iarăși ai cîrțit cu nedreptate! (Cade la picioarele Meșterului:) Iartă-ne! Iartă-ne! Fraților, să se fie minte. Pe Hristos l-au scuipat vrășmașii, dar pe Manole l-au scuipat învățăceii!; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: îngădui stingerea omului, că omul nu e *<C, D, E*: nu-i

<sup>1</sup> Indicația lipsește în *A<sub>2</sub>*. <sup>2</sup> Ultimele două fraze au fost anulate. <sup>3</sup> Ultimele două replici au fost anulate. <sup>4</sup> Aceste prime cuvinte ale replicii au fost șterse. <sup>5</sup> Frază anulată apoi.

o) luminare de stîns cu două degete muiate în apa spurcată a gurii// *8—9 A*: Meșterul; *B, C, D, E*: Manole (strigă sfășietor *<E*: sfășietor):// *10 A<sub>1</sub>*: Tu ai venit? Miriam; *A<sub>2</sub>, B*: Miriam; *C, D, E*: Mira// *10 A<sub>1</sub>*: Tu nu ești aici... Miriam; *B*: Miriam; *C, D, E*: Mira// *11 A*: Soția; *B*: Miriam; *C, D, E*: Mira// *12 A<sub>1</sub>*: Meștere, altădată te bucurai; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: Ce e, Meștere?// *13 A*: Meșterul; *B, C, D, E*: Manole// *14 A<sub>1</sub>*: Da, altădată — dar acum — Miria; *B*: Miriam; *C, D, E*: Mira// *14 A<sub>1</sub>*: un vis rău — că ești aici; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: vis *<A<sub>2</sub>, B*: un vis) rău// *15 A*: Miria; *B*: Miriam; *C, D, E*: Mira// *16 A*: Soția; *B*: Miriam; *C, D, E*: Mira// *19 A*: Meșterul; *B, C, D, E*: Manole// *20 A<sub>1</sub>*: Ai venit... Miriam; *B*: Miriam; *C, D, E*: Mira// *22 A*: încercuindu-i, se opresc; *B, C, D, E*: încercuindu-i// *23 A*: Meșterul; *B, C, D, E*: Manole// *24 A*: se uită la ei; *B, C, D, E*: se încruntă// *28 A*: Al șaptelea; *B, C, D, E*: Al șaselea *<B*: șaselea):// *30—31 A*: Meșterul (se simte ca sugrumat); *B, C, D, E*: Manole (ca sugrumat)// *32 A<sub>1</sub>*: Miria — rămii, că trebuie să ne înțelegem; *A<sub>2</sub>, B*: Miria *<B*: Miriam) — rămii; *C, D, E*: Mira rămii.

69

*1 A*: Soția; *B*: Miriam; *C, D, E*: Mira// *2 A<sub>1</sub>*: am venit; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: am venit ca să stau// *3—5 A<sub>1</sub>*: nu știu ce să cred. Astăzi mă primiți într-un fel așa de ciudat. Meștere, mi-e teamă de voi! Meștere, nu mai sunt căprioara neagră cînd vin în sus? Și izvorul de munte cînd cobor?; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: nu știu, astăzi mă primiți *<C, D, E*: priviți) așa de ciudat. Parcă Dumnezeu s-a întors acum cu spatele către noi și stăm în umbra lui. Și nu mai știm ce este, și nu mai știm încotro// *6 A<sub>1</sub>*: O ghicesc din; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: Uite// *6—7 A<sub>1</sub>*: E adevărat că aici între voi; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: E o întrebare și o spaimă în toți. Între tine și ei// *9—10 A*: Meșterul; *B, C, D, E*: Manole (istovit)// *11—13 A<sub>1</sub>*: Da, Miria, aici între noi s-a sălășluit gîndul morții. Soția: Atunci sunt aici ca să zădărnicesc fapta. Meșterul; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C, D, E*: Da Mira *<A<sub>2</sub>*: Da, Miria, e-adevărat; *B*: Da, Miriam), între noi s-a sălășluit gîndul morții *<B<sub>2</sub>, C, D, E*: gîndul). Și poate nu mai stăm în fața lui Dumnezeu *<A<sub>2</sub>*: Lui), ci în umbra lui. Și nu mai știm ce e. Și am pierdut orice rost și nu mai știm încotro// *14 A*: să rămînem singuri aici. Eu cu ei, ei cu mine. Să ne sfășiem. Nu! Nu pleca! Acum să rămii. Acum să nu mai pleci; *B, C, D, E*: să ne sfășiem *<E*: sfășiem) singuri aici// *16 A*: un pas; *B, C, D, E*: un pas, încercuindu-i// *17 A*: Meșterul (tresare, îi privește); *B, C, D, E*: Manole// *18—20 A<sub>1</sub>*: Nu, Miria, rămii. Un jurămint s-a făcut aici!; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E*: Da, da, lăsați-mă! Nu, Mira *<B*: Miriam), acum să rămii, acum să nu mai pleci<sup>2</sup>. Ziua nor nemișcat, noaptea sul de foc — un

<sup>1</sup> Propoziția apare numai în *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>*. <sup>2</sup> Fraza lipsește în *A<sub>2</sub>*.

jurământ stă veșnic văzut// **21** *A*: Soția; *B*: Miriam; *C, D, E*: Mira//  
**22** *A*<sub>1</sub>: Ei, Meștere, haide, descrețește-ți; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: Meștere, luminează-ți// **24** *A*<sub>1</sub>: să văd oameni încruntați. Am venit; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: să văd oameni <*C, D, E*: să vă văd> înnorați. Am urcat// **24—29** *A*<sub>1</sub>: (S-apropie de Cioban:) Și tu, ciobănașule? Tu ai jurat? Și tu ai jurat?; *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, E*: Primăvara a ajuns pînă sus în mesteceni <*C*<sub>2</sub>, *D, E*: pînă sus în plai a ajuns>, lîngă voi nu s-a oprit? <*B*<sub>2</sub>, *C, D, E*: oprit? Meștere, ce te-a orbit că nu mai <*B*<sub>2</sub>: nu mă mai> vezi?> Cine a jurat? (Se apropie de Cioban <*D, E*: de Întîiul:) Și tu, ciobănașule? Și tu ai jurat? În loc să fii vesel. În loc să fluieri <*B*<sub>2</sub>, *C, D, E*: să umbli prin păduri> fără griji. Cazi în rătăcirii// **30** *A*: Ciobanul; *B, C*<sub>1</sub>: Al doilea (Ciobanul); *C*<sub>2</sub>, *D, E*: Întîiul// **31** *A*<sub>1</sub> *B, C, D*: capul; *E*: fruntea// **32** *A*: Soția; *B*: Miriam; *C, D, E*: Mira// **33** *A*<sub>1</sub>: Eu te; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: Te// **33** *A*<sub>1</sub>: Sunteți copii care vă jucați de-a moartea. Și vă; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: Sau vă// **34** *A*<sub>1</sub>: să mori?; *A*<sub>2</sub>, *B*: să mori? Încercați singuri o dată. Pe urmă vă mai răzgîndiți; *C, D, E*: să — ?// **35** *A, B, C*: călugăr; *D, E*: al treilea.

70

**1** *A*: Călugărul; *B, C*: Al treilea (Călugărul); *D, E*: Al treilea// **2** *A, B, C, D*: capul; *E*: fruntea// **3** *A*: Soția; *B*: Miriam; *C, D, E*: Mira// **5—6** *A*<sub>1</sub>: V-a deocheat vr'un om rău. V-a privit vr'o sălbătaciune de poveste. V-a înfășurat vr'un vînt nebun; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: Sunteți deocheați de vînt sau de pădure. V-a scuipat fiară călătoare// **8** *A*<sub>1</sub>: Omul acela sunt eu. Sălbătaciunea care i-a deocheat a ieșit din visul bisericii. Vîntul care le-a secat cugetul a pornit de lîngă mine; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: Vîntul sunt eu. Fiara călătoare a ieșit din visul bisericii// **9** *A*: Soția; *B*: Miriam; *C, D, E*: Mira// **10** *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Eu rămîn <*A*<sub>2</sub>: Rămîn> de pază aici. Viață <*A*<sub>2</sub>: Manole, viață>; *B, C, D, E*: Manole, viață// **12—16** *A*<sub>1</sub>: ucidere; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: ucidere. În felul acesta slava bisericii <*C, D, E*: bisericii> nu o vreau. Manole, mă voi ruga de tine trei zile, să vii acasă. Cu brațele te voi încinge: să lași biserica. Astăzi și încă puțină vreme să te mulțumești cu mine, că mai tirziu răbdarea totul <*A*<sub>2</sub>: toate le> învinge// **18** *A*: se apropie de ei; *B, C, D, E*: se apropie// **19** *A*: Meșterul (cu furie); *B, C, D, E*: Manole// **20** *A*: În lături; *B, C, D, E*: Înapoi// **22—24** *A*<sub>1</sub>: Da, s-a făcut... Din jurământ nici o ieșire! *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: Un <*A*<sub>2</sub>: Da, un> jurământ ne-a-nșepenit aici pentru totdeauna. Și privești în sus, înălțimea <*A*<sub>2</sub>: susul> cu nici un răspuns nu se-ndură. Și te uiți în jos: fără scăpare, impresurați <*A*<sub>2</sub>: de pretutindeni impresurați> de soartă și ură.

70—71

**25—27** *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Soția: Gîndul <*A*<sub>1</sub>: Meștere, gîndul> vostru e păcat <*A*<sub>2</sub>: păcat srigător>// *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, E*: Mira <*B*: Miriam>: Nu ură vă-mpresoară, nici soartă. <*C*<sub>2</sub>: Nu — nu! Meștere — ; *D, E*: Nu — nu> Meștere, ce te-a orbit că nu mă mai vezi? ce te-a asurzit că nu mă mai auzi? Manole, ai mai văzut minuni înălțate pe moarte? Între noi toți un gol s-a căscat și intru mare amenințare ne-am pironit locului <*B*: moarte? Găsiți în cugetul vostru îndrăzneală pentru ea? Nu e îndrăzneală mai frumoasă să încercați încă de-o sută de ori înălțări ce nu rămîn decît să inecați suflare de cunoscut sau necunoscut?> De ce taci? De ce tăceți? <*B*: tăceți? V-ați înfundat urechile cu ceara morților?> Unde vă uitați? La ce priviți? Toți (tac.) Mira <*B*: Miriam>: Manole, din răsuflarea ta lungă ghi-gles adîncimea durerii și puterea cu care te stăpînești. Ai sugrumat în tine glas <*B*: lege și glas> ridicat din inimă, și într-o clipă de deznădejde <*B*: de nimicitoare deznădejde> ați voit să încercați ce nimenea n-a mai încercat. Vreți să faceți negru din ce-i alb? Vreți să tociți tablele de pe munte? Vreți să înăbușiți poruncile ce ni le cîntă tot singele din trup? Nu, nu se poate! Cine m-a <*E*: v-a> înnebunit? De ce <*B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: De-o faptă atît de neomenească nu sunteți în stare! Voi gîndiți — eu nu gîndesc, vă credeți <*B*<sub>2</sub>: stare! Vă credeți> în dreptate, dar nu sunteți! Cu ușurință <*B*<sub>2</sub>: cită ușurință> gîndul dă înfățișare de bine răului și se pune proțap împotriva rînduieilor veșnice! Îndură-te de viață, Manole! Iată — tu șovăi. Înșuți stai în luptă cu prețul simfît al vieții, al oricărei vieți! <*B*<sub>2</sub>: rînduielele veșnice!> nu-mi vorbiți <*B*<sub>1</sub>: vorbești?> Uite, vreau, răspundeți-mi <*B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: vreau, răspunde-mi <*B*<sub>2</sub>: răspundeți-mi>! Răspunde-mi <*B*<sub>2</sub>: Răspundeți-mi>> că v-ați <*B*<sub>1</sub>: fi-ai> redobîndit cealaltă hotărîre, și atunci vă iert! Al șaselea <*B*: șasălea>: Un om sau biserica? Ce e mai mult? Omul <*B*: Unul> e ceea ce suntem, bun sau netrebnic, fiecare, lăcașul <*B*: cealaltă> e ceea ce unuia singur îi e dat să înfăptuiască pătruns de cea mai înaltă taină cerească! Mira <*B*: Miriam>: Cine a luat hotărîrea? Tu Manole? Dacă ești tu — (Se întoarce către zidari:) Dacă e el, voi sunteți doisprezece <*E*: nouă>, și-l puteți opri. Așa cum stați acum, zid în jurul nostru, îl puteți împiedeca! (Așteaptă puțin, ei nu se mișcă, ea înalță glasul:) Și voi neclintiți?! Douăsprezece ceasuri ale zilei dumnezeiești, douăsprezece zodii, doisprezece trimiși ai luminei <*B*: luminei, — și voi neclintiți?!> <*E*: împiedeca! (așteaptă puțin.)> Al șaselea <*B*: șasălea>: Un jurământ s-a făcut. Mira <*B*: Miriam>: Manole, ei sunt, ei vor, tu <*B*: Manole, dacă ei au luat hotărîrea,> ești singur, dar tu ai puterea cuvîntului. Înmoaie-le cruzimea și întoarce-le drumul, înduplecă-le îndirjirea și zădărnicește-le ținta.

28 A: își duce mina în: B, C, D, E: duce mina la// 32—34 A: Meșterul (o ține de mină); B, C, D, E: Manole (o ține)// 35 A<sub>1</sub>: Miria; A<sub>2</sub>, B: Miriam; C, D, E: Mira.

1 A: Soția (se liniștește); B: Miriam; C, D, E: Mira// 2 A<sub>1</sub>: că aud un vaier; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: un vaier// 5 A: Lăsați-mă; B, C, D, E: Lăsați-mă! Cine e?// 6—23 A omite// 6 B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Vreun cioban a fost. <B<sub>2</sub>: fost. Cine e?>// 7—23 B<sub>1</sub> omite// 8—12 E<sub>2</sub>: Unde e? Cărămida o stringe peste piept și nu mai găsește aer. Manole, tu nu te gindești? Și pe ea poate cineva o iubește cum tu pe a ta o iubești, și pe ea poate cineva o așteaptă<sup>1</sup>. Lăsați-mă să-i deschid. Ea a plecat poate să ducă vreo veste și voi ați închis-o în zid. Ea poate la bărbat s-a voit și voi ați silit-o să intre în zid. Făptura voastră nu s-a temut de fulgerul miniat<sup>2</sup>? Ochiul vostru nu s-a înfricoșat? Nici unul din voi n-a rămas clog și schilăvit din faptă? Cel ce pedepsește unde întârzie? Asemenea slăvire El nu poate să primească! Tăcerea voastră vinovată a făcut din mine furtună de vorbe<sup>3</sup>. De ce cuvântul meu nu are încordări de oțel și muchi de clesar — să vă taie în carne, să vă înfringă împotrivirea, să vă sfarme cercul? Manole, cu fiecare clipă de tăcere, de ce te lapezi de mine? Izbăvind ființa închisă pe mine mă izbăvești!; C, D, E: Manole, izbăvind <C, D: Unde e? Manole, cu fiecare clipă de tăcere, de ce te lapezi de mine? Izbăvind> ființa închisă, pe mine mă izbăvești. Cărămida o stringe peste piept și nu mai găsește aer. Ochiul vostru nu s-a înfricoșat? Lăsați-mă să-i deschid. Ea a plecat poate să ducă vreo veste și voi ați silit-o să intre <C: ați închis-o> în zid. <C: zid. Ea poate la bărbat s-a voit și voi ați silit-o să intre în zid.> 13—29 B<sub>2</sub>, C, D, E: Manole: Mira <B<sub>2</sub>: Miriam>, nimenea nu e închis. Mira <B<sub>2</sub>: Miriam>: Atunci ce e? Ce umbră <B<sub>2</sub>, C, D: Ce apăsare e între mine și tine? Ce val e între tine și ei? Ce umbră> s-a coborât peste noi? Cine a îndrăcit privirile? Ce plumb s-a strins în jurul picioarelor? Ce vrășmășie întunecată și împotriva cui a încheat lanțul lor — pe care nimenea nu-l poate sparge? Manole, tu ești astăzi cum niciodată n-ai fost. Ce duh greu stăruie între noi că nu putem întinde mâni de lumină unul spre altul? Manole (se sufocă): Vorbiți voi: Zidarii <E: Unul>: Tu să vorbești că a ta a fost patima de a clădi! Mira <B: Miriam> (nespus de rugător): Manole// 30 A: Meșterul (o reține); B, C, D, E: Manole// 31 A: Miria, n-am prins; B, C, D, E: N-am prins// 31—32 A<sub>1</sub>: Ba da... Miria, e adevărat, am prins — nu, nu, n-am prins; A<sub>2</sub>: Miriam, ba da, am prins —

<sup>1</sup> Frază anulată apoi. <sup>2</sup> Propoziție anulată apoi.

<sup>3</sup> Ultimele trei propoziții anulate.

nu, n-am prins; B<sub>1</sub>: Ba da... am prins... nu, n-am prins; B<sub>2</sub>, C, D, E: A mea a fost patima, eu am fost al patimei, eu am fost. Nu, n-am prins pe nimenea.

33—2 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Miria <A<sub>2</sub>: Miriam> — Biserica <A<sub>1</sub>: Biserica altfel> nu se înalță. Eu nu știam. Dumnezeu <A<sub>2</sub>: Cineva> ne-a încercat amar. Acum totul e prea târziu; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Mira <B: Miriam>, biserica nu se înalță <B<sub>2</sub>, C, D, E: biserica s-a tot prăbușit — cu cât se prăbușea, patima creștea. Eu nu știam. Cineva ne-a încercat amar <E: ne-a încercat>. Acum e totul.

2 A<sub>1</sub>: Miria; A<sub>2</sub>, B: Miriam; B, C, D, E: Mira// 3 A, B: își; C, D, E: și-și// 3 A: se scutură amar, cu un vaier prelung; B, C, D: se scutură amar; E: se scutură// 4 A: Soția; B: Miriam; C, D, E: Mira// 5 A, B, C, D: mîngăie; E: mîngie// 7 B: Al șasălea; A, C, D, E: Al șaselea// 8 A<sub>1</sub>: Un cuvînt; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Cu amin și cu capete plecate, un cuvînt// 9 A<sub>1</sub>: deopotrivă aici; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: aici// 9 A: pe toți deopotrivă; B, C, D, E: pe toți// 9—10 A<sub>1</sub>: Acum așteptăm împlinirea cuvîntului; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Cîrtind am greșit, dar tu neierți, că totul e de înțeles// 11 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: ușor. Vedenia bisericei nu dă pace zidarului. Totul cu putere de soartă se împlinește <A<sub>2</sub>: zidarului>; B, C, D, E: ușor// 12 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole// 13 A, B, C, D: capul; E: fruntea// 15—16. A<sub>1</sub>: nu pot; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: nu pot. Despicați-mi țeasta asta osîndită să rămînă pămînt sterp// 17 B: Al șasălea; A, C, D, E: Al șaselea// 18—19 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Meștere, un <A<sub>2</sub>: nou> cuvînt am dat lui Vodă <A<sub>2</sub>: lui Vodă ne-am dat>. Și-un jurămînt făcut-am subt luminile <A<sub>2</sub>: privirile> Celui de sus; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Cuvînt lui Vodă am dat. Și-un legămînt <B<sub>1</sub>: jurămînt> am făcut subt <E: sub> privirile Ziditorului// 20 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole// 22 A<sub>1</sub>: În lături, tilharilor; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Privirile lui crezut-le-am scut. În lături!// 25—26 A: Toți (îl privesc neclintiți.) Meșterul (slăbește subt privirile lor.); B, C, D, E: Manole (slăbește)// 27 A<sub>1</sub> omite; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Mira <B: Miriam>, slăbesc din toate încheieturile. Nu e nimeni să ne apere. <B<sub>2</sub>, C, D, E: încheieturile.>// 28 A: Soția; B: Miriam; C, D, E: Mira// 31 A: se fac zid în calea ei; B, C, D, E: fac zid în jurul ei.

1 A: Soția (se-ntoarce către Meșterul); B: Miriam; C, D, E: Mira// 2—5 A<sub>1</sub>: drum — să-l văd; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: drum. Zidarii tăi <B, C, D: Slujile tale; E: Slujile tale> nu sunt în toane <A<sub>2</sub>: în toane bune> azi. Pe bătrîn l-ați clădit <B, C, D, E: l-ați prins, pe Găman>. De cînd a plecat

cu voi în noaptea ceea tîrzie, el nu s-a mai întors. Unde-i Găman? <A<sub>2</sub>: Unde-i Bătrînul? Nici acasă n-a mai venit. Nici aici nu-l văd.> // 6 A: Meșterul (stă drept, se-ncruntă); B, C, D, E: Manole // 7 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Nu, Miria <A<sub>2</sub>: Miriam>; B, C, D, E: Nu // 7 A<sub>2</sub>: prins. Unde să fie? Pivniți nu sunt. Și încolo — ziduri. Bătrînul nu-i aici; A<sub>1</sub>, B, C, D, E: prins // 8—12 A<sub>1</sub> omite; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Soția <B: Miriam; C, D, E: Mira>; Pe bătrîn l-ați clădit. Ce înseamnă <A<sub>2</sub>: Că, uite, soarele nu e încă fierbinte, și de muncit n-ați muncit. Ce înseamnă sudoarea voastră pe frunte? <B<sub>1</sub> sudoarea de pe fruntea voastră?; B<sub>2</sub>, C, D, E: sudoarea de pe fruntea voastră? Pe Găman l-ați zidit.> Manole: Găman <A<sub>2</sub>: Bătrînul> nu e aici. <A<sub>2</sub>: aici. Obiceiul îl poartă pe la mănăstiri> // 13 A: Soția; B: Miriam; C, D, E: Mira // 14—15 A<sub>1</sub>: Mintiți. I-am auzit vaierul din zid; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Am auzit vaier din zid; B<sub>2</sub>: Am auzit vaier din zid. Acum nu mi s-a mai părut. Am auzit vaierul. Manole: Nici un vaier n-ai putut să auzi. Miriam: Dacă nu-l sloboziți, îmi smulg părul. Îmi rup veșmintul și sfășiată voi răscula satul; C, D, E: Am auzit vaier în zid. Acum nu mi s-a mai părut. Am auzit vaierul // 16 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole // 17—18 A: Miria; B: Miriam; C, D, E: Mira // 18 A<sub>1</sub>: totul e numai o glumă. Soția: Da? Manole; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: totul e numai... liniștește-te, Miriam <C, D, E: Mira> // 19 A<sub>1</sub>: Tu ești sufletul; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: astfel sufletul tău se vădește // 21 A<sub>1</sub>: rea; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: rea. Miriam <C, D, E: Mira>, ce să-ți mai spun? // 27 A: Soția; B: Miriam; C, D, E: Mira // 28 A<sub>1</sub>: (cu bucurie); A<sub>2</sub>, B, C, D, E: (cu o rază de înseninare) // 29—30 A<sub>1</sub>: Ați învins blestemul?; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Manole, nu prea înțeleg ce vorbești. Totul e numai o glumă și ați învins blestemul? // 31 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole.

## 75

3 A<sub>2</sub>: Am învins blestemul; A<sub>1</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Blestemul e învins <B<sub>2</sub>: C, D, E: biruit> // 4 A: Meșterul; B, C, D, E: Manole // 5 A, B<sub>1</sub>: încercare; B<sub>2</sub>, C, D, E: încercare, apoi cu înseninare neomenească // 7—10 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Miria, privești zidurile <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Privește zidurile, Miria>. Aceste; B<sub>2</sub>, C, D, E: Cumpăna voastră nu se mai clatină. Limba stă neclintită. Numai stînga cîntarului meu cade-n prăpastie fără fund. Încă o dată a hotărît nenorocul. Privește zidurile, Mira <B<sub>2</sub>: Miriam>. Aceste // 11 A<sub>1</sub>: zile; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: zile și nopți // 14 A: Soția; B<sub>1</sub>: Miriam; B<sub>2</sub>: (O scurtă pauză în care Miriam își revine) Miriam; C, D, E: Mira. 16—17 A<sub>1</sub>: În adevăr? Zidurile nu mai cad? Și n-ați clădit pe nimenea în ele?; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Zidurile <A<sub>2</sub>: Manole, zidurile> nu mai cad?; B<sub>2</sub>, C, D, E: Așa, Manole, înseninează-te Manole. Zidurile nu mai cad? În adevăr <B<sub>2</sub>: În adevăr? Ce să cred? În adevăr> zidurile nu mai cad?

18—7 A<sub>1</sub> omite; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Manole (pierdut<sup>1</sup>): Nu, zidurile nu mai cad. Soția <B: Miriam; C, D, E: Mira>; Manole, biserica e primită? Manole: Pe la Sîmpetru va străluci și clopote va avea. Soția <B: Miriam; C, D, E: Mira>; Cel <B<sub>2</sub>, C, D, E: Pe la Sîmpetru? Clopote... Cel> mai mic eu vreau să-l trag mai întii. Într-o duminică <A<sub>2</sub>: duminică> mă voi sui să-l trag la întia liturghie. Manole: Tu, Miriam <C, D, E: Mira>, tu. Dar cum pe cel mare îl voi trage eu, pe cel mic nimenea nu-l va auzi. Soția <B: Miriam; C, D, E: Mira>; Vezi, tu totdeauna ești așa. Numai glasul tău să se audă. <B<sub>2</sub>, C, D, E: audă. Numai tu. Totdeauna tu.> Manole: Al tău va fi atît de curat că numai în cer se va auzi. Soția <B: Miriam; C, D, E: Mira> Da? Atunci cu atît mai bine. Cine-l <A<sub>2</sub>: Numai în cer se va auzi? Cine-l> va auzi? Îl va auzi mama care a fost, și copiii noștri cari vor veni. Manole, ce bucurie! În sfîrșit zidurile nu mai cad. Și n-ați clădit pe nimenea în ele?

## 76

8 A: Manole (senin și liniștit); B, C: Manole (stăpîn pe sine); D, E: Manole // 9—11 A<sub>1</sub>: Nu, Miria, nu! Povestea; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Nu, Miria <B: Miriam; C, D, E: Mira>, nu. Știam că vii speriată de viețile altora <B<sub>2</sub>, C, D, E: speriată, știam că vii purtînd grija altor vieți>. Și atunci am glumit, făcînd pe bărbații sălbatici // 12 A<sub>1</sub>: joc scurt; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: joc de vrajă; B<sub>2</sub>, C, D, E: joc de albă vrajă și întunecată magie // 14 A: Soția; B: Miriam; C, D, E: Mira // 15 A<sub>1</sub>: Cu mine? Bine; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Cu mine?; B<sub>2</sub>, C, D, E: Cu mine? Cum așa? <C, D, E: mine? Nu înțeleg.> Cu mine? // 16—26 A<sub>1</sub> omite; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Manole (cui glas ireal<sup>2</sup>): Cu tine, fiindcă tu ești aici, din întimplare. Și-apoi așa se știe. potrivește. Fiindcă între toți și toate tu ești cea mai pornită spre joc <A<sub>2</sub>: spre joc. Și așa cere un vechi obicei > spre joc.> Soția <B: Miriam; C, D, E: Mira> (cu oarecare nedumerire<sup>3</sup>): Bine. <B<sub>2</sub>, C, D, E: Bine. (Se uită cu o ochire spre soare:) Dacă nu e prea tîrziu... că vreau să mă întorc înapoi încă înainte de a se face amiază.> // 28—29 A<sub>1</sub>: Îți amintești, Miria?; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Mult nu e de atunci, îți amintești, Mira <A<sub>2</sub>: Miria; B: Miriam>. O dimineață înaltă <B, C, D, E: dimineață> ca asta era // 29 A<sub>1</sub>: întii; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: în <B<sub>2</sub>, C, D, E: cu> stîngăcie întii // 30 A<sub>1</sub>: început; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: început în neștire // 33 A, B<sub>1</sub>: dacă; B<sub>2</sub>, C, D, E: de // 35 A<sub>1</sub>: noi îl învingem; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: îl învingem.

<sup>1</sup> Indicația lipsește în A<sub>2</sub>, B.

<sup>2</sup> Indicația apare numai în D, E. <sup>3</sup> Indicația lipsește în A<sub>2</sub>.



**1—15** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit; A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Miriam* <C, D, E: Mira>: Biserica va sta. <A<sub>3</sub>: Răbdarea voastră totuși a învins. Manole, cum se întâmplă că zidurile nu mai cad?> Manole, tu o să-ți culci capul pe trepte, și poate ai s-o iubești mai mult pe ea decît pe mine. Dar n-are a face. Eu ce va trebui astăzi să fac? Să-nchid ochii, să mă rog, să tac? Manole: Să înduri <B<sub>2</sub>, C, D, E: Nimic ce n-ar fi firesc. Doar să înduri> ce vom face cu tine. Miriam <C, D, E: Mira>: Mi-e îngăduit să rid tare? <A<sub>3</sub>: să și rid?> Manole: Asta <A<sub>3</sub>: Nu, asta> nu. Fiindcă m-ar tulbura <C, D, E: turbura> și mi-ar abate gîndul în altă parte. Va trebui <B<sub>2</sub>, C, D, E: N-aș mai ști ce trebuie să fac și mina mi-ar tremura. Va trebui> să fie cu luare aminte, ca într-o slujbă în fața pristolului <A<sub>3</sub>: altarului>. Dacă-nchizi ochii e bine. Dacă zîmbești de asemenea e bine// **16** *A: Soția; B: Miriam; C, D, E: Mira*// **18—20** *A<sub>1</sub>: doriți; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: doriți*. Dar aștia să nu se mai încrunte că-mi pierd orice plăcere. <A<sub>2</sub>: plăcere. Totuși mult nu pot să rămin, că am uitat vițelul închis și trebuie să-l slobod la lapte; B<sub>2</sub>, C, D, E: plăcere. Parcă și sprîncenele le-au mai crescut peste uitătura piezișă.>// **21** *A: Meșterul; B, C, D, E: Manole*// **22—25** *A<sub>1</sub>: Ei, frați zidari, închipuiți-vă copii și veniți; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Zidari* <A<sub>2</sub>: Frați zidari>, ați auzit? Încruntarea s-a sfîrșit. Acum se-ncepe <E: începe> partea luminei. Închipuiți-vă copii, cu treizeci de ani înapoi <A<sub>2</sub>: Închipuiți-vă mai tineri cu treizeci de ani>, închipuiți-vă în trecut <A<sub>2</sub>: înapoi în trecut>, cînd clădeai mori cu jilip și biserici <E: cînd clădeai biserici> din nisip// **26—29** *A omite; B, C, D, E: Zidarii* (se pun în mișcare.) Manole și Mira <D: Miriam> (se privesc lung.)

## 77—78

**30—32** *A<sub>1</sub> omite*// **30—25** *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Soția* <B: Miriam; C, D, E: Mira> (încearcă să se liniștească, zîmbind<sup>1</sup>): Ah, cum m-am speriat. La început nu prea crezusem starețului, pe urmă <A<sub>2</sub>: dar pe urmă> am stat în nedumerire, apoi <A<sub>2</sub>: pe urmă> fără să-mi dau seama de ce mă luase spaima. Și am venit într-o fugă. Nu m-am odihnit nici la stîlpul întîi de hotar, nici la al doilea. Uite cum îmi bate inima. Manole (o mîngăie <E: mîngăie>): Suflet bun <B, C, D, E: bun și înalt> ești tu. Soția <B: Miriam; C, D, E: Mira>: Eu glumesc des, dar cînd glumesc alții cu mine nu prea înțeleg. Poate sunt cam prostuță. Dar las că rid și eu odată de voi. Manole (pierdut<sup>2</sup>): Da, să rizi. Să scornești odată ceva grozav, bunăoară... dar nu, gîndește-te singură. Soția <B: Miriam; C, D, E: Mira>: Las'. O să fac <A<sub>2</sub>: vă fac> și eu să vă bată inima la fel. Și mai ales a

<sup>1</sup> Indicația apare numai în A<sub>2</sub>.

<sup>2</sup> Indicația apare numai în D, E.

starețului. (Copilăros:) Să plesnească! Manole: Ochii țîi sunt încă plini de neliniște. <B<sub>2</sub>, C, D, E: neliniște. În degete țîi lăcrimează inele de fier. Mira <B<sub>2</sub>: Miriam>, ceasul acesta ar trebui să-ți fie scump cum altul nu ți-a fost, fiindcă — fiindcă mă vezi și te văd. Privește soarele și tot ce se poate privi.> Soția <B: Miriam; C, D, E: Mira>: Ah, și picioarele <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Pînă ajung să se liniștească și ei, mai va. <B<sub>1</sub>: și ei.> Ah, și picioarele>> cum îmi tremură.

## 78

**25—31** *A<sub>2</sub> omite; A<sub>3</sub>, B, C, D, E: Tot trupul îmi tremură* <A<sub>3</sub>: îmi tremură încă și acum> ca o apă. Și de spaima curmată și de bucuria că nu e nimic. Altă dată <A<sub>3</sub>: Ah, biserica se va înălța. Manole, altă dată> să nu mai glumiți cu atîta cruzime. Manole: Nu, altă dată — nu mai <A<sub>3</sub>: Nu, Miriam, nu. Am fost, e drept... Tu ne ierți.> Miriam <C, D, E: Mira>: De obosită abia mă mai țin. <A<sub>3</sub>: țin. Manole: Vrei să te odihnești puțin? Miriam: Nu, nu. Îmi trece. Dar n-am să vă iert. — Am să scornesc.>

## 79

**1—12** *A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Manole* (o mîngăie <E: mîngăie>): Viață fără pereche ești. Trup tînăr. Singe fără păcat. Ochii aceștia au fost făcuți să se bucure de verdeață, de lucruri mici, de ape și de furtuni. Inima a fost făcută să iubească și niciodată să tacă. Noi, oameni răi, am speriat ochii și inima. Soția <B: Miriam; C, D, E: Mira> (îl privește cu mare, <E: mare și>) liniștilă iubire <A<sub>2</sub>: cu mare iubire liniștită>): Meștere... Zidarii (lucrează la zid) <A<sub>2</sub>: Oamenii (încep să lucreze la zid)>// **13—15** *A<sub>2</sub> omite; A<sub>3</sub>, B, C, D, E: Miriam* <C, D, E: Mira> (suspînă ușurată, se-ntoarce spre ei<sup>1</sup>): Ei de ce tac? Altădată <A<sub>3</sub>: Ei de ce nu vorbesc nimic? Altădată> erau mai firești// **16—22** *A, B<sub>1</sub> omite; B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Manole* (cu liniște neomenească<sup>2</sup>): Ieși din încălțăminte ca să intri desculț în zid. Mira <B<sub>2</sub>: Miriam> (își desface opincile-sandale, sprijinindu-se cu o mînă de Manole): Unde le las? Să mi le aduci lingă zid, să le am cînd ies, că altfel mă dor (ălpile de pietre cînd calc// **22** *A<sub>2</sub>: (privește spre ei:) Va ține; B<sub>1</sub>: (se-ntoarce spre Manole:) Va ține; A<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Va ține*// **25** *A<sub>1</sub>: două, trei, sau poate o zi; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: două, sau trei*// **26** *A: Soția; B: Miriam; C, D, E: Mira*// **29** *A: cu brațul; B, C, D, E: ugor cu brațul.*

<sup>1</sup> Indicația lipsește în A<sub>3</sub>.

<sup>2</sup> Indicația apare în C<sub>2</sub>, D, E.

**1** *A, B, C, D*: Actul IV; *E*: Actul al patrulea// **2—3** *A*: lucrează. Meșterul; *B, C, D, E*: lucrează repede. Manole// **3** *A*: în zid unde Miria; *B, C, D, E*: unde în zid Mira < *B*: Miriam > // **4—6** *A*: raze; *B, C, D, E*: raze. Tot timpul zgomot de muncă și de unelle. Copii pe scări unul peste altul, și dau cărămizi. Manole, Călugărul < *C, D, E*: al treilea > și întiiul zidar, jos// **7—8** *A, B, C, D, E*: Scena I. Manole, zidarii, copiii// **9** *A*: Unul; *A, B, C, D, E*: Manole; *C, D, E*: Al șaptelea// **10—11** *A*: Var și cărămidă!; *A, B, C, D, E*: Zvirliți tencuială pe coapse și os < *A*: pentru zidul de jos > peste ființă și os > peste singe și os > pe coapse și os >, să-nchidem viața în zidul de jos// **12** *A*: Altul; *B, C, D, E*: Întiiul// **13—14** *A*: Tencuială și piatră!; *A, B, C, D, E*: Ucideți nădejde < *A*: Lăsați orice grijă > Ucideți nădejde > de casă și vatră. Clădiți-mi lăcaș din < *A*: Dați pentru Domnul > Clădiți-mi lăcaș din > lumină < *A*: tencuială > lumină > și piatră// **15** *A*: Altul; *B, C, D, E*: Al cincilea// **16—17** *A*: Sfoara și plumbul!; *A, B, C, D, E*: Isteți fiți ca șerpul și blinzi ca porumbul. Urmați-mi măsura. Dați sfoara și plumbul. < *A*: Să măsurăm înălțimea dați sfoară și plumb. Duh să s-arate în chip de porumb > Isteți fiți ca șerpul și blinzi ca porumbul. Urmați-mi măsura. Dați sfoara și plumbul. > // **18** *A*: Altul; *B, C, D, E*: Al nouălea// **19—20** *A*: Scinduri și cobile; *A, B, C, D, E*: Obliti < *A*: Potriviti > Obliti > cărămida cu ochiul de apă < *A*: cărămida sus scinduri și birne, dați ochiul de apă > cărămida cu ochiul de apă >. Vai, cine ne-ndrumă? Oh < *A*: De-aici > Oh > nimeni nu scapă// **21** *A*: Altul; *B, C, D, E*: Al unsprezecelea; *E*: Al patrulea// **22—23** *A*: Noapte și zi; *A, B, C, D, E*: Din gura de iad și-nvinsul < *A*: și-amarnic > și-nvinsul > mister, noapte și zi creștem spre cer// **24** *A*: Altul; *B, C, D, E*: Al doisprezecelea; *E*: Al doilea// **25—26** *A*: Zi și noapte; *A, B, C, D, E*: Sus scinduri și birne, zi lungă și noapte. Otravă < *A*: Veninuri > Otravă > și slavă culegem din fapte.

**1** *A*: Altul: Ochiul nu se-nchide. Altul: Mina nu se oprește. Altul; *A*: Altul<sup>1</sup>: Un ochi s-ar închide, o mină ar sta, sudoarea să șteargă. < > ar sta. Vai mie, vai ție > Nu sta, nu cînta. Altul: Am clădit pînă ieri/ sub zodia racului. Însetați astăzi bem < > Azi de sete am bea > Azi în gușă ne curg > sudorile dracului<sup>2</sup>. Altul; *B, C, D, E*: Altul// **3-18** *A* omite; *A, B, C, D, E*: Altul: Zvirliți tencuială! Altul: Sfoară și plumb! Altul: Scinduri și cobile! Altul: Ochiul de apă! Altul: Noapte și zi. Altul: Zi și noapte<sup>3</sup>. Altul: Mina nu se oprește. < *A*: Ochiul nu

<sup>1</sup> Replica a fost apoi anulată. <sup>2</sup> Toute replicile acestui început de act sînt în *A*<sub>2</sub> dispuse în versuri. <sup>3</sup> În *A*<sub>1</sub> replica a fost apoi mutată în alt loc, mai jos.

se-nchide<sup>1</sup>. Altul: Mina nu se oprește. > Altul: Venin și slavă! < *A*<sub>2</sub>: Urmați măsura. Altul: Zi și noapte. Altul: Beți sudoare < > Sudoare și rugăciune! > Veninuri < > Venin > și slavă! > // **20** *A*: plesnind cu o funie lungă peste ei; *B, C, D, E*: plesnind peste ei un < *B*: cu un > bici fantastic de lung// **21—28** *A*<sub>1</sub>: Lucrați băieți — lucrați zidari. Să înceteze chinul. Să înceteze vaiorul în zid; *A*<sub>2</sub>: Deasupra aceleași păreri. Fără s-aducă vindecare, soare și ceruri mari. Sufletul a băut uleiuri < > fapte mari > fapte > și povești amare. Altul: Lucrați băieți. Manole: De-aici ce poartă mai deschid? Vaiurul să înceteze în zid; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *C, D, E*: Lucrați băieți! Deasupra < *B*<sub>2</sub>, *C, D, E*: Oh, deasupra > aceleași păreri fără s-aducă vindecare, soare și ceruri mari. Sufletul a băut fapte și povești amare. Lucrați zidari! Unul: Lucrați băieți! Manole: De-aici < *B*<sub>2</sub>, *C, D, E*: O, vaiurul! De-aici > ce poartă mai deschid? Lucrați băieți, lucrați zidari, vaiurul să înceteze în zid!

**1—26** *A*<sub>1</sub> omite// **1—20** *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, E*: Altul: Lucrați zidari. < *A*<sub>2</sub>: fraților > Cine clădește biserici trăiește mult. Altul: Timpul petrecut la clădirea unei biserici nu se pune-n socoteala vieții. Toată vremea < *A*<sub>2</sub>: Tot timpul > Teată vremea > petrecută aici e un adaos. Călugărul < *B, C*<sub>1</sub>: Al treilea; *C*<sub>2</sub>, *D*: Călugărul > (al treilea zidar); *E*: Al treilea zidar (fostul călugăr): În tot răul și-un bine. Începeți dincolo la naos. Al patrulea < *A*<sub>2</sub>: Altul >: Să nu rămînem înapoi de nici o parte. < *A*<sub>2</sub>: parte. Fără repaos > parte > Al cincilea < *A*<sub>2</sub>: Altul >: Suntem în toiul muncii și tot mai strigați. < *A*<sub>2</sub>: Sporul nostru e spor de albine la biserică de faguri și tot nu vi se pare destul de repede > În toiul muncii suntem și tot mai strigați! > Altul < *B, C, D*: Al doisprezecelea; *E*: Al șaptelea >: Ciocanele răsune < *A*<sub>2</sub>: răsună > pînă departe ca un zingănit de luptă. Altul: Nu dormiți băieți. Manole: Var și cărămidă! Fără repaos! Al doilea < *A*<sub>2</sub>: Altul >: Noapte și zi creștem spre cer. // **21—26** *A*<sub>2</sub>: Manole: Mai repede! Mai repede! Altul: Ne-afîrîndem sub soare. Manole: Voi acciperi biserica cu cenușa voastră! Zoriți! Fără odihnă, fără sete, fără foame! Să înceteze vaiurul din zid!; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *C, D, E*: Manole: Mai repede < *B*<sub>2</sub>, *C, D, E*: Doare lumina, sunetul doare, lumea doare. Nu e cineva să lovească trușul, să simt cel puțin o clipă durerea în altă parte?! O, ce departe suntem unul de altul, ce departe! Mai repede >, mai repede! Zoriți zidari! Fără odihnă, fără sete, fără foame! Să înceteze vaiurul în zid// **27** *A*<sub>1</sub>: Călugărul: Manole vaiurul de ieri a încetat. Manole: Vaiurul nu mai încetează niciodată! Zidarii: Manole, de ieri a încetat. Nimic nu mai auzim. Manole; *A*<sub>2</sub>, *B, C*<sub>1</sub>: Călugărul < *B, C*<sub>1</sub>: Al treilea: Manole, nici un vaiur nu

<sup>1</sup> Replica anulată apoi.

auzim. Manole: Nu, vaierul nu se mai curmă niciodată. Zidarii: Întîiul <A<sub>2</sub>: Zidarii: I>: Manole, de citeva zile a încetat. Al doilea <A<sub>2</sub>: Zidarii: II><sup>1</sup>: Noi nimic nu mai auzim. Manole; C<sub>2</sub>, D, E: (plesnește cu biciul)// 23—29 A<sub>1</sub>: N-a încetat vaierul. Lucrați băieți, zoriți zidari! Mă duc să biciuiesc Argeșul să se umfle cu mare vuiet, mă duc să poruncesc vîntului să se înteească în șuier; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Argeșul <A<sub>2</sub>: Lucrați băieți, zoriți zidari! Argeșul> să se umfle cu vuiet, să se înteească șuier printre <C, D, E: prin> copaci// 29 A<sub>1</sub>: vaierul; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: chinul.

88

1 A<sub>1</sub>: (imită vaierul surd); A<sub>2</sub>, B, C, D, E: (scoate un vaier surd)// 3 A<sub>1</sub>: (În dreapta, dispăre după ziduri); A<sub>2</sub>: (În dreapta, dispăre după ziduri.) Unul: Mame plingînd. Meșterul: Să treacă Argeșul cu vuiet printre mame! > Cine-i după ziduri? Unul: Mame plingînd; B, C, D, E: (dispăre în dreapta după ziduri)// 4—5 A omite; B, C, D, E: Scena II. Toți afară de Manole// 6 A: Ciobanul; B, C, D, E: Al doilea// 7 A<sub>1</sub>: la apă; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: în umbră// 8—9 A, B<sub>1</sub>: Se duce, se-ntoarce; B<sub>2</sub>, C, D, E: În tînguire se duce, năuc se-ntoarce// 10 A, D: Călugărul; B, C: Al treilea; E: Al treilea zidar// 11 A, B: Noi nimic nu mai auzim. El tot mai aude; C, D, E: Cîteodată parcă și eu mai aud ceva în zid// 12—15 A, B omit; C, D, E: Altul: Oare mai trăiește? Sau nu mai trăiește? Ca să nu auzim, ciocanele tot mai tare-au lovit, ca să nu auzim, tot mai tare-am vorbit// 16—21 A<sub>1</sub>: Pescarul: Astfel <>Primăvara a ajuns pînă sus în acății <> salcîmi). Astfel > Astfel) femeia a rămas altar între blestem și jurămint. Și Iuda a pus cea din urmă cărmidă peste ea. Oare <> jurămint. Oare) cînd a înțeles ea că jocul de-a moartea nu e joc?; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Întîiul <A<sub>2</sub>: Pescarul>: Astfel una din alta s-au aprins întîmplările și femeia <B<sub>2</sub>, C, D, E: femeia din miazăzi> a rămas altar între blestem și jurămint. Al cincilea <A<sub>2</sub>: Unul>: Oare cînd a înțeles? <B<sub>2</sub>, C, D, E: înțeles? Cînd a început să se zbată, era de mult închisă.>// 22 A, D: Călugărul; B, C: Al treilea; E: Al treilea zidar// 23—24 A<sub>1</sub>: A fost așa de bună și atît de copil că n-a înțeles; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: A fost <B<sub>2</sub>, C, D, E: Lumină de care fugeau umbrele, a fost> așa de bună că nici la urmă n-a înțeles// 24 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B: s-a sfîrșit fără supărare <A<sub>2</sub>, B: tristețe>; C, D, E: a așteptat fără tristețe// 26 A<sub>1</sub>, B: din cer; A<sub>2</sub>: din înălțimile cari au primit-o; C, D, E: din zid sau din cer// 28 A: Pescarul; B, C, D, E: Întîiul// 29 A<sub>1</sub>: Iată iarăși femei. Ele; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Iarăși femei. Sfoase, aprinse, istovite// 30 A<sub>1</sub>: Vin; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Femei// 30 A<sub>1</sub>: femeii; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: soției.

<sup>1</sup> Replica nu mai apare în C<sub>1</sub>.

82—1 A<sub>1</sub>: Cască ochii; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Unele stau o zi, altele un ceas, altele numai vin și se-ntorc. Toate deopotrivă cască ochii.

84

2 A<sub>1</sub>: se-ntorc, pleacă; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: pleacă// 2—3 A<sub>1</sub>: zimbesc în tăcere; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: surid numai în amară și dulce tăcere// 3 A<sub>1</sub>: pentru ce zimbesc; A<sub>2</sub>: pentru ce; B, C, D, E: de ce// 4—6 A<sub>1</sub>: nu știu; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: nu știu. Vin stîrnite ca de-o primejdie de sfîrșit de veac, și în spaima lor de necunoscutul bărbat se cred miresele morții// 7—8 A: Grupul se-ntoarce, încet; B, C, D, E: Grupul de femei se-ntoarce ocolînd// 10 A: Ciobanul<sup>1</sup>; B, C: Al treilea; D: Călugărul; E: Al treilea zidar// 11 A<sub>1</sub>: Acum iarăși pleacă; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Cete în aiurare <A<sub>2</sub>: aiurare adîncă > aiurare) vin și pleacă// 12 A: Ciobanul; B, C, D, E: Al doilea// 13—14 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B: Ați văzut cum se uitau toate — sus <A<sub>2</sub>, B: în sus>, cu mult deasupra zidurilor <A<sub>2</sub>, B: noastră>; C, D, E: Ați luat seama la ele? Se uitau toate în sus cu mult deasupra noastră, chip că ar fi văzut ceva// 15 A: Pescarul; B, C, D, E: Întîiul// 1 A<sub>1</sub>: mina sus; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: mina// 17—25 A<sub>1</sub>: turn; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: turn. Astea au fost de unde riul nostru limpezește Oltul <B<sub>2</sub>, C, D, E: Dunărea turbure>. Din toate părțile vin în cete <A<sub>2</sub>: mohorite > cete) ca păsări călătoare. <C, D, E: călătoare. Unele vin cu miros de scoici din ținutul bălților galbene. Altele de mai departe, de unde șesul își schimbă numele, deși rămîne același.> Toate-și închipuie cu înfricoșare că suntem mai tari decît iubirea noastră, dar aici lingă marea înfăptuire <B<sub>2</sub>, C, D, E: lingă schelele înfăptuirii; A<sub>2</sub>: Și vin cu spaimă și nu înțeleg că suntem mai tari decît iubirea noastră, dar că ceea ce înfăptuim e și mai tare. La fața locului > Toate-și închipuie cu spaimă că suntem mai tari decît iubirea noastră, dar aici lingă marea înfăptuire) se pare că ele înțeleg mai mult decît au putut <B<sub>2</sub>: au putut strîmt> să înțeleagă lingă vatră. Pe urmă se duc. <A<sub>2</sub>, B, C, D: se duc. Și veșnica femeie din ele iartă veșnicului bărbat>.

84—86

26—3 A<sub>1</sub> omite; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Călugărul <B, C: Al treilea; E: Al treilea zidar>: Vorbe, vorbe — jumătate adevăr, jumătate închipuire. Cărăușii să vie! (Trei cărăuși vin. <B, C, D, E: Vin din dreapta trei cărăuși>). Scena III<sup>2</sup>. Cei de mai înainte și cărăușii<sup>3</sup>. Întîiul cărăuș<sup>4</sup>: Porunciți! Călugărul<sup>1</sup> <B, C: Al treilea (călu-

<sup>1</sup> Probabil greșală: Al treilea e de regulă Călugărul. Așa s-ar explica faptul că două replici succesive sînt atribuite aceluiași personaj.  
<sup>2,3,4</sup> Notajie absentă în A<sub>2</sub>.

găarul); *D*: Călugărul (al treilea zidar); *E*: Al treilea zidar): Plecarea vi s-a hotărât, fără altă amănare. Rămîne cum ne-am înțeles. Fiecare cu șase telegari. (Către întiiul cărăuș <*A*<sub>2</sub>: Către întiiul>): Tu la Brașov. Al doilea cărăuș <*A*<sub>2</sub>: Al doilea>: Eu la Sibiu. Al treilea cărăuș <*A*<sub>2</sub>: Al treilea>: Eu la Bălgrad <*C*<sub>2</sub>, *D*, *E*: Țirgoviște>. Călugărul <*C*<sub>2</sub>: Al treilea zidar (călugărul); *E*: Al treilea zidar (către întiiul cărăuș <*A*<sub>2</sub>: cătră întiiul)>: Celor de-acolo <*B*<sub>2</sub>, *C*, *D*, *E*: Scheilor gureși) le lași brașoavele și aduci <*B*<sub>2</sub>, *C*, *D*, *E*: și te înțelegi numai cu saxoni cinstiți: aduci) piele, lemn de stejar uscat în cuptoare de meșteșug, forme, scoabe de fier <*A*<sub>2</sub>, *B*: fer), cuie mari și mici, stranele le tăiem aici, pentru catapeteasmă uleiuri, zugrăvelnițe, cu păr de mistreț cele lungi, cu fire de coamă cele scurte, și nu uita mătasea <*A*<sub>2</sub>: mătasea de Cracovia > mătasea; *E*: mătasa), și nu uita <*B*<sub>2</sub>, *C*, *D*, *E*: Toate astea pentru biserică. Pentru nevoile pivnițelor nu uita) pucioasa în chip <*E*: formă) de turte. (Către al doilea cărăuș <*A*<sub>2</sub>: Către al doilea>): De la Sibiu, de la turnătorie clopote, să nu fie cu semne papistășești <*B*<sub>2</sub>, *C*, *D*, *E*: papistășești, cum ar fi bunăoară inima încercuită cu spin. Dar pot să aibă semn: Hristos culcat într-un potir). Urechea ți-e bună, încearcă-le sunetul, să se potrivească cu aerul <*E*: aerului) de-aici. Ține minte: aerul de-aici — duhul cleștarului. Pe urmă — întoarce-te: așa — vezi culorile lumii de-aici <*B*<sub>2</sub>, *C*, *D*, *E*: lumii noastre)? Toate din soare sunt. La fel să fie culorile pe cari <*E*: care) le cumperi. Încearcă-le și aseamănă-le totdeauna cu cele curate din briul plîilor <*A*<sub>2</sub>: curcubeului > ploilor>. (Către al treilea cărăuș <*A*<sub>2</sub>: Către al treilea>): La Bălgrad <*C*<sub>2</sub>, *D*, *E*: Țirgoviște> ceri binecuvîntare creștinească. Odăjdii ai de adus și cărți. Dacă vladica nu-i acolo, îl găsești la moșia lui din Lancrâm <*C*<sub>2</sub>, *D*, *E*: moșia lui), sfînșind popi și păzind dobitoace. Cei trei <*D*, *E*: Cei trei cărăuși>: Am înțeles. Călugărul <*C*<sub>2</sub>: Călugărul (al treilea zidar); *E*: Al treilea zidar>: Drum bun, fără zăbavă. (Cei trei cărăuși <*A*<sub>2</sub>: Cei trei) pleacă).

86

4—5 *A omite*; *B*, *C*, *D*, *E*: Scena IV. Aceiași, fără cărăuși, după cîteva clipe Manole// 6 *A*: Meșterul; *B*, *C*, *D*, *E*: Manole// 7 *A*: vine; *B*, *C*, *D*, *E*: revine// 8 *A*, *B*, *C*<sub>1</sub>, *D*: Călugărul; *C*<sub>2</sub>: Călugărul (al treilea); *E*: Al treilea zidar// 9 *A*: (cu blîndețe); *B*, *C*, *D*, *E*: (s-apropie de el cu glas mîngîietor)// 11 *A*: Meșterul; *B*, *C*, *D*, *E*: Manole// 13 *A*<sub>1</sub>: Am fost la apă. Frate, e așa de greu. Sufletul meu s-a dus pe apă; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: Frate, e așa de greu// 14 *A*, *B*, *C*<sub>1</sub>, *D*: Călugărul; *C*<sub>2</sub>: Călugărul (al treilea); *E*: Al treilea zidar// 15 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Stai <*A*<sub>1</sub>: Manole, stai) pușin aici pe piatră; *B*, *C*, *D*, *E*: Stai pușin aici pe piatră, lingă mine// 18—22 *A*<sub>1</sub>: Stau, stau; *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *C*, *D*, *E*: Stau, stau. <*B*<sub>2</sub>, *C*, *D*, *E*: Amintiri vin <*B*<sub>2</sub>: Amintiri,

tot amintiri. Vin) în goană ca o stavă neagră din șesul părăsit al vieții. Și teo, și nu se mai opresc. Și altele vin asurzitoare ridicînd pulbere, că mă înec. Trupul stă și privește. Stau, stau<sup>1</sup>.> Bine de cel ce poate vorbi. Încleștată rămîne gura suferinței pe rană// 23 *A*: s-așează, ridică ochii oboșiți; *B*, *C*, *D*, *E*: ridică ochii oboșiți// 25 *A*, *B*, *C*<sub>1</sub>, *D*: Călugărul; *C*<sub>2</sub>: Călugărul (al treilea); *E*: Al treilea zidar// 26 *A*<sub>1</sub>: De două zile; *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: De șapte zile; *B*<sub>2</sub>, *C*, *D*, *E*: De săptămîni? De șapte zile// 27 *A*: Meșterul; *B*, *C*, *D*, *E*: Manole// 28 *A*: (apleacă capul, parcă ar vrea să se reculeagă); *B*, *C*, *D*, *E*: (apleacă capul <*E*: fruntea), ar vrea să se redobîdească// 29—30 *A*<sub>1</sub>: De două zile; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: De șapte zile — fără alinare <*A*<sub>2</sub>: zile. Nu mai am nimic. Nimic nu mai am. Ființa întreagă e lăuntrică rană > zile. Fără alinare). Nu! Trebuie să fie mai mult. Ani întregi încap în șapte zile.

87

2 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Spune-mi <*A*<sub>2</sub>: Șezi și tu. Spune-mi) tu! Da; *B*, *C*, *D*, *E*: Spune-mi tu// 3 *A*, *B*, *C*<sub>1</sub>, *D*: Călugărul; *C*<sub>2</sub>: Călugărul (al treilea); *E*: Al treilea zidar// 4—5 *A*<sub>1</sub>: silit. A zîmbit. Că totul a fost doar un joc scurt; *A*<sub>2</sub>: silit; *B*, *C*, *D*, *E*: silit. A zîmbit// 6 *A*: Meșterul; *B*, *C*, *D*, *E*: Manole// 7—9 *A*<sub>1</sub>: Și n-a zis nimic?; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: Adevărat <*A*<sub>2</sub>: Și n-a zis nimic? E-adevărat), de silă nimic nu făcea. Numai din bucurie <*A*<sub>2</sub>: voie > bucurie) slobodă. Acum <*A*<sub>2</sub>: Și senin acum > Acum) îndură sila cea mai grea. N-a zis nimic? Nici un cuvînt? <*A*<sub>2</sub>: grea. Nici un cuvînt n-a spus?)// 10 *A*, *B*, *C*<sub>1</sub>, *D*: Călugărul; *C*<sub>2</sub>: Călugărul (al treilea); *E*: Al treilea zidar// 11 *A*<sub>1</sub>: după ce s-a pus; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: înainte de a se pune <*E*: a pune)// 12 *A*<sub>1</sub>: cărămidă; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: cărămidă; că zidul o strînge cum numai tu o strîngeai// 13 *A*: Meșterul; *B*, *C*, *D*, *E*: Manole// 16 *A*, *B*, *C*<sub>1</sub>, *D*: Călugărul; *C*<sub>2</sub>: Călugărul (al treilea); *E*: Al treilea zidar// 17 *A omite*; *B*, *C*, *D*, *E*: (il reține și-l face din nou să se așeze)// 18 *A*<sub>1</sub>: Meștere! Nu e; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: Manole <*A*<sub>2</sub>: Meștere), oricine ar fi fost, nu e// 20 *A*: Meșterul; *B*, *C*, *D*, *E*: Manole// 21 *A*<sub>1</sub>: (s-așează iar, încet); *A*<sub>2</sub>: (se scutură ca de frig, s-așează iar, încet); *B*, *C*, *D*, *E*: (se scutură ca de frig)// 22—24 *A*<sub>1</sub>: Da, da, mai vorbește; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: Da, nu e cu dreptate. Mai vorbește, dar încet, că urechile mă dor de orice cuvînt. Și minile mele sunt reci, și am frig mare în mine, și nu pot s-aud cuvînt tare// 25 *A*, *B*, *C*<sub>1</sub>, *D*: Călugărul; *C*<sub>2</sub>: Călugărul (al treilea); *E*: Al treilea zidar// 26 *A*<sub>1</sub>: în grija...; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: în grija înaltului// 29 *A omite*; *B*, *C*, *D*, *E*: (cu amărăciune neînchipuită)// 30—31 *A*<sub>1</sub>: Am voit ca oricare din meșteri; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: Stelele <*D*, *E*: Luminile) au fost întîile lui cuvinte, Mi-

<sup>1</sup> Ultimele două cuvinte nu mai apar în *C*, *D*, *E*.

riam <C, D, E: Mira> cel din urmă. Oh, ca <E: Ca> oricare din meșteri voit-am.

88

1—3  $A_1, A_2, B_1$ : tot < $A_1$ : tot... tot>. Din;  $B_2, C, D, E$ : tot. Am crezut că în clipa cea mai înaltă a încercării va opri cu un semn lucrarea. Dar nu, mie mi-a cerut tot. Din// 3  $A_1$ : l-am închipuit. Dar acesta care;  $A_2, B, C, D, E$ : am închipuit lăcașul. Cel ce// 5  $A, B, C_1, D$ : Călugarul;  $C_2$ : Călugarul (altreilea);  $E$ : Altreilea zidar// 8  $A_1$ : (parcă ar auzi ceva);  $A_2, B, C, D, E$ : (iarăși ascultă)// 9  $A, B, C, D$ : să se spargă;  $E$ : să spargă// 10  $A, B, C_1, D$ : Călugarul;  $C_2$ : Călugarul (altreilea);  $E$ : Altreilea zidar// 11—12  $A_1$ : Manole, vaierul — de ieri a încetat. Ieri în apusul soarelui a încetat. Dar urechea ta...;  $A_2$ : Manole, ceea ce auzi de mult a încetat. Numai urechea te chinuie;  $B, C_1, C_2, D, E$ : Ceea ce tu auzi, demult a încetat < $C_2, D, E$ : auzi, o! o! — poate —> numai urechea te chinuie cu nălciri < $C_2, D, E$ : păreri> întârziate// 12  $A$ : Manole;  $B, C, D, E$ : Meștere// 13—14  $A_1$ : Să zicem și noi cu miile de guri cari se uimesc: așa a fost să fie. Zadarnic sîngele nostru plînge. Totul;  $A_2, B, C, D, E$ : Așa a fost să fie. Cînd totul// 15—16  $A_1$ : și legea cea mai ascunsă n-o cunoaștem. Noi trecem și rămîne slava celui de sus;  $A_2, B, C, D, E$ : să zicem și noi cu < $A_2$ : ca> miile de guri ce vin să se uimească// 17—32  $A_1$  omite// 17—23  $A_2, B_1$  omit;  $B_2, C, D, E$ : Manole: A avut mină, a avut ochi și trup întocmai ca noi acum. Umbla și se oprea. Noaptea, cînd ciorchinii zodiilor se coborau tîrziu <E: tîrziu> între case și brazi, la mine venea. Toate sunt altfel acum. Trecerea cum s-a făcut? Călugarul <E: Altreilea zidar>: Fără cuvînt, așa cum ridici mîna ca să faci o cruce.

88—89

24—21  $A_2, B_1, B_2, C_1, C_2, D, E$ : Manole: Nu-mi mai aduc aminte de nimic < $B, C_1$ : Ce-a fost? Cum s-a-nceput? Cum s-a sfîrșit?;  $C_2, D$ : A venit să scape un om. Ce-a fost? Cum s-a început? Cum s-a sfîrșit?  $E$ : A venit să scape un om.> Din tot ce < $C, D$ : Din ce> s-a întimplat în aceste zile fără sfîrșit, nimic nu știu. Numai în urechi mi-a rămas ca un vijîit < $C, D$ : vijeit;  $E$ : virtej> de apă adîncă. < $A_2$ : adîncă. Ce a fost? Cum s-a-nceput? Cum s-a sfîrșit?> Călugarul <E: Altreilea zidar>: Nu mai întreba. Ai lucrat zi și noapte, cu glas ridicat și cu hohot. Manole: La care zid? Călugarul <E: Altreilea zidar>: Ceilalți < $B, C, D, E$ : Noi ceilalți> te-am ascultat în tăcere. Și munceam, și închi-deam ochii. Manole: Grozavă e această uitare în care am căzut. Și eu am lucrat? Nu! Nu! Nu se poate! Călugarul <E: Altreilea zidar>: Într-una, fără întrerupere. Fără apă, fără pîne. Și noi ziceam: Doam-

ne, Doamne! Manole: Oh, parcă m-am despărțit de mîni, și trupul e undeva jos, și capul în altă parte. Sunt plin de răscoală, de somn și de moarte. Călugarul <E: Altreilea zidar>: Pune ochii în pămînt și nu mai gîndi! Manole: Simt cărămizile ridicate... Nu < $B_2, C, D, E$ : O oboseală stăruie încă în picioare și întunecare în gînd. Nu>, nu! Nu se poate! Cea din urmă cine a pus-o? Călugarul <E: Altreilea zidar>: Manole, nu întreba. Că nu e bine și nici cu dreptate!

89

1—21  $A_1$  omite// 23  $A_1$ : Frate, nu mai pot să văd nimic. Nici apa. Nici cerul. Nici piatra. Mărire nu mai pot să văd nici în cer <> nici sus>, nici în pămînt. Cugetul mi-a amorțit. Totul e vaier. Și dacă rămîn lingă lăcașul ce se înalță, nu e pentru el, ci pentru că simt nevoia să-mi lungesc suferința prin el<sup>1</sup>;  $A_2, B, C, D, E$ : Nu, < $A_2$ : Nu, nu!> nu se poate// 23—24  $A_1$ : meșterul Manole? Manole a fost. Uită-te la;  $A_2, B, C, D, E$ : cel ce am fost? Manole nu mai este. Privește// 25  $A_1$ : ale lui Manole?;  $A_2, B, C, D, E$ : ale mele?// 27—28  $A_1$ : Trupul va mai porunci;  $A_2, B, C, D, E$ : va mai porunci// 28—29  $A_1$ : sau o lună;  $A_2, B, C, D, E$ : mai tare, pe urmă tot mai slab încă o zi// 30  $A, B, C_1, D$ : Călugarul;  $C_2$ : Călugarul (altreilea);  $E$ : Altreilea zidar.

90

4  $A, B, C, D$ : Călugarul;  $C_2$ : Călugarul (altreilea);  $E$ : Altreilea zidar// 5—6  $A_1$ : Poate vezi îngeri deasupra;  $A_2, B, C, D, E$ : Îngeri să sufle în rana ta. Să ți se facă iarăși bine// 10  $A, B, C_1, D$ : Călugarul;  $C_2$ : Călugarul (altreilea);  $E$ : Altreilea zidar// 11  $A_1, A_2$ : Manole < $A_2$ : Nu>, pentru sufletul tău cuvintele omenești;  $B, C, D, E$ : Cuvintele < $C, D$ : Cuvinte> omenești pentru sufletul tău// 13  $A$ : negativ;  $B, C, D, E$ : tăgăduitor// 14—17  $A_1$ : A fost demult o noapte în care cuvîntul s-a oprit în mine la fel ca acum. Niciodată nu se mai întimplase pînă atunci — un om să prindă în mînă o stea. Niciodată nu s-a mai întimplat — un om să prindă în mînă o stea<sup>2</sup>. Lunima ei a trecut. Cînd îi ziceam: du-te!, venea. Cînd îi ziceam: vino!, ridea. Iată, ceea ce nu se mai poate întoarce stă și acum în fața mea. E un surîs. O tresărire. O viață în trecere: singe și stea;  $A_2, B, C, D, E$ : Viața ei trece lumină prin veac. Ceea ce nu se mai poate întoarce, stă și acum în fața mea. Cînd îi ziceam: du-te — venea, cînd îi ziceam vino, ridea! Viață în trecere cu tresărire de stea// 17—19  $A_1$ : lăcașul. Lăcașul nu se ridică. Iubirea creștea, lăcașul se prăbușea;  $A_2, B_1, B_2, C, D, E$ : lăcașul. < $B_2, C,$

<sup>1</sup> Această parte a replicii a fost apoi anulată. <sup>2</sup> Pînă aici textul replicii a fost apoi anulată.

**D, E:** lăcașul, prin iubire pe Altul slăvind.) Stîncă <B<sub>2</sub>, C, D, E: Stîncă neagră> nu-l ridică, varul <B<sub>2</sub>, C, D, E: varul alb> nu-l încheagă. Zidul se prăbușea// **23** A<sub>1</sub>: Acum lăcașul; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Acum hotar de netrecut ne desparte. Lăcașul// **26** A, B, C<sub>1</sub>, D: Călugărul; C<sub>2</sub>: Călugărul (altreilea); E: Al treilea zidar// **27—28** A<sub>1</sub>: Adevărat: oamenii nu vor ști niciodată ce e lăcașul. Un cîntec al iubirei, sau un cîntec al morții?; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Așa este. Nehotărit lăcașul va sta între lumina de ieri și tristețea de azi, veșnic// **30—33** A<sub>1</sub>: Și una și alta. Moarte vorbește din iubire. Iubire din moarte. Acum, lasă-mă singur. Nu! (Se ridică, mare și aspru)// A<sub>2</sub>: Acum, lasă-mă. Acum lasă-mă singur. Nu. Ce se isprăvește aici? Nu mai pot răsufla. Apăsare în git (> răsufla). (Se ridică, mare și aspru); B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Acum <B, C: Acum lasă-mă. Acum> lasă-mă singur. Nu, nu mai pot răsufla. (Se ridică dintr-o dată:) Ce se isprăvește aici? (Biciuește <B<sub>2</sub>, C, D, E: Hohotind biciuiește> aspru văzduhul.)

91

**1—4** A<sub>1</sub>: mult răgaz. Să vie băieții și ajutoarele; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: răgaz <A<sub>2</sub>: mult răgaz>. Cu sirg băieți! Copiii și ajutoarele! Pe scări, fără preget, unul peste altul! Copii, dați cărămizi <A<sub>2</sub>: cărămizi în sus > cărămizi! Fiecare cărămidă o carte <A<sub>2</sub>: ca o carte sfîntă să pară > ca o carte> ridicată cu două mini în sus, cartea veștilor rele și bune.// **4—27** A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit// A<sub>3</sub>, B, C, D, E: Că e mult rău aici, dar poate nici binele nu lipsește <A<sub>2</sub>: Că e mult bine și mult rău aici > Că e mult rău aici, dar poate nici binele nu lipsește>. Binele abia îl ghicim <A<sub>3</sub>: Binele îl ghicim > Binele abia-l ghicim>, răul din adinc <A<sub>3</sub>: răul> îl simțim. Zoriți <A<sub>3</sub>: Binele ne întrece înțelegerea, răul ne întrece puterea, puterea de-a-l purta > Zoriți> băieți, sporiți <A<sub>3</sub>: ridicați > sporiți> zidari! Lumea urnită spre noi de mirarea jertfei <A<sub>3</sub>: Stîrnită de veștile noastre s-a urnit lume spre noi. Vine speriată (> mirată) de jertfă, să plece copleșită de-nfăptuire <A<sub>3</sub>: de minune > de măreția înfăptuirii > de înfăptuire>. Dacă fapta noastră nu e bună, să fie cel puțin frumoasă, dacă nu e frumoasă să fie cel puțin înspăimîntătoare <A<sub>3</sub>: spăimîntătoare>. Dacă lăcaș de slavă nu va fi, să rămînă <A<sub>3</sub>: să rămîie> cel puțin semn de amenințare ridicat de oameni împotriva puterilor. Din zori pînă-n apus fiecare la loc, trupul <A<sub>3</sub>: să ne trecem trupul > trupul> cu păcatele în <A<sub>3</sub>: prin > în> muncă și loc! Propțiți <A<sub>3</sub>: Nu vă opriți, nu vorbiți. Nu stați coate răzimate de colț, propțiți> temeliele către miazănoapte de unde ne-au venit surpările și desnădej-dile. Vom face <A<sub>3</sub>: De nici o parte să nu rămîneți în urmă, deopotrivă zidurile să se înalțe cu umerii drepți cum crește omul spre moarte (> omul)> turla, vom pune cruci. Unul pentru altul să fiți îndemn, nu piedecă! Tu de ce te-ai oprit? Tu unde te duci? De ce zăbovești? Ce numeri? (Se aud ciocanele și sunetul tot mai grăbit al uneltelor de lucru.) Prea mult răsuflați! Nu mai priviți peste brazi! Eu n-am răgaz. Legați seară de seară. Și unde

nu ajungeți, picioare pe umeri! Unul: Se muncesc mult greșiții <A<sub>3</sub>: Trag boii > Se muncesc mult greșiții> de se omoară! Altul: Lui Manole tot nu-i e îndeajuns <E: deajuns>. Manole: Nu, niciodată! Mai repede! Niciodată nu mi-e destul de repede! Sus, jos, înainte, înlături!// **28—29** A<sub>1</sub>: gurile; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: gurile. Lungă să fie limba boului, dar să nu poată vorbi!// **30** A, B, C, D: spornici; E: harnici// **30—31** A<sub>1</sub>: trîndăvește; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: trîndăvește. Călcați pămîntul, și-l frămîntați, să asude dedesubt oasele și arama. <A<sub>2</sub>: arama. Prea mult zăbovește ochiul luminei deasupra > arama>.// **32** A: (S-apropie ca o teribilă amenințare); B, C, D, E: (Tot mai amenințător (// **33—34** A<sub>1</sub>: nimic nu e destul de repede; A<sub>2</sub> B, C, D: destul de repede nimic nu este// **35** A<sub>1</sub>: să asude; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: să izvorască <B, C, D: izvorească> șiroaié// **36—37** A: Noapte și zi. Încă; B<sub>1</sub>: Încă; B<sub>2</sub>, C, D, E: Clopotele — călite de fulger mi le doresc. Încă// **37** A<sub>1</sub>, B, C, D, E: A treia; A<sub>2</sub>: Tot insul la locul său. A treia.

92

**1—2** A, B<sub>1</sub>: veți auzi clopote; B<sub>2</sub>, C, D, E: le veți auzi limpezi și sus, răspunzînd nedreptății din adîncimi// **2** A<sub>1</sub>: Zoriți; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Grăbiți// **3** A: (Ia de jos biciul lung și-l învîrtește plesnindu-l peste ei); B, C, D, E: (plesnește văzduhul)// **4** A<sub>1</sub>: aprinde; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: ațîță// **5—7** A<sub>1</sub>: cărămidă; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: cărămidă! Aprindeți pădurile, să se vadă de departe că aici treisprezece <E: zece> draci clădesc o biserică lui Hristos!// **11** A: nu mai vrea să; B, C, D, E: nu vrea să mai// **12** A: Unul; B, C, D, E: Întîiul// **14** A: Altul; B, C, D, E: Aldoilea// **16** A: Altul; B, C, D, E: Al patrulea// **18** A: Altul; B, C, D, E: Al cincilea// **20** A<sub>1</sub>: Altul: Putere și vioșie. Altul; A<sub>2</sub>: Altul; B, C, D, E: Al șaptelea// **22** A: Altul; B, C, D, E: Al nouălea// **24** A: Altul; B, C, D: Al zecelea; E: Al cincilea// **26** A<sub>1</sub>: Altul: Duh și grijă! Altul: Truda noastră. Altul: Alinarea lui Manole. Altul; A<sub>2</sub>, B, C, D: Altul <B, C, D: Al doisprezecelea>: Duh și grijă! Altul <B, C, D, E: Al șaptelea>; E: Al șaptelea// **28** A: Altul; B, C, D, E: Al optulea.

93—95

**1—12** A<sub>1</sub>: Manole (sare pe schele): Zoriți, fără încetare. (Ia un spărgător enorm de oțel și învîrtindu-l dă în zid și-l sparge, o bucată mare de zid cade.); A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Manole: Nebuni de curte nu <A<sub>2</sub>: nu mai> suntem, nici oameni, ci draci! Dracii lui Hristos! <A<sub>2</sub>: Hristos! Mă ridic între voi cumplită căpetenie, neagră (> căpetenie)>, cu glasul scîrțîind a pustietate, ca cocoșii de oțel din creștetul cetățuilor părăsite (> pustietate); B<sub>2</sub>, C, D: Hristos! Cu doisprezece și-a ridicat el biserica, eu doisprezece am voit să i-o clădesc și eu. Dar trimișii, vestitorii, apostolii

— s-au schimbat în draci! Duhul rău a suflat în aureolele voastre și le-a stins.) **Lucrați** ( $A_2, B_1$ : **Lucrați, firtaților**), nu zăboviți! Timpul nostru e zgîrcit măsurat — și nu ni se va îngădui nici o răsuflare mai mult dincolo de înălțarea aramei. Lăsați vîntul să vă sugă sudoarea. Pînă descară zidurile trebuie să fie ( $A_2$ : **trebuie să fie zidul**) subt ( $E$ : **sub**) noi! Profețiile voastre discuri lunare ( $B_2, C, D, E$ : **noi!** Trupurile voastre n-au ( $B_2$ : **ce n-au**) suferit nici scădere, nici pagubă. Făpturile voastre cu glasul scîrțîind ( $E$ : **scîrțîind**) a pustietate) le voi pune la munci ( $A_2$ : **facă-se aureole de mucenici. Să se topească**) le voi pune la munci, că m-ați hulit și m-ați pîndit! Ați scuipat la picioarele mele, acum suferiți ( $A_2$ : **lucrați. Eu am luat tristețea, luați voi slava!**) suferiți) biciul mai-marelui. Voi ( $A_2$ : **mai-marelui și graiul, că voi**) n-ați pus în învingere decît cîrtire ( $A_3$ : **răbdare**), eu am pus scumpă viață! (Sare pe schelărie. ( $B, C, D, E$ : **Sare pe schelărie** ( $D, E$ : **schele**), jos rămîne numai Călugărul ( $E$ : **al treilea zidar**) și pescarul.)) Călugărul ( $E$ : **Al treilea zidar**) (căt-re ( $A_3$ : **cătră**) pescar): **Manole vorbește** ( $A_2, B$ : **Manole sare pe schelărie. Vorbește**) aiurea. **Manole** (își face loc pe schele între zidari<sup>1</sup>): **Zoriți!** Nu stați cu pumnii în șolduri. Că nu sunteți femeiuști netrebnice în poarta plăcerilor! Sunteți pe schelele minunii! ( $A_2$ : **minunii!** Niciodată crezute, totdeauna cu viață dobîndite, minunile rămîn. Ceea ce săvîrșim trebuie să rămînă mărturie > minunii!) La o parte să trec! Am<sup>2</sup> băut turbările jurămîntului și-acum clădim ( $B_1$ : **să clădim**;  $B_2, C, D, E$ : **să clădim de-acum**) cu mințile arse. Loc, îmi ( $A_3$ : **Dați-vă jos, că-mi**) > Loc, îmi) trebuie loc! Nimic nu e bine. Temeliile lumii sunt ( $A_3$ : **sint**) fără de noimă. Cînd El a clădit, ce a jertfit? Nimic n-a jertfit, nici pentru țării, nici pentru țărîmuri. A zis și totul s-a făcut. Și totuși mie totul mi-a cerut. Loc ( $A_3$ : **Dați-vă jos! Loc**), vreau loc! (**Lovește. ( $B, C, D, E$ : Ia un spărgător enorm de oțel și învîrtindu-l dă în zid.)**) Înălături, să mă pot învîrti! La ce stați ( $A_3$ : **Cu asemenea jertfă nu numai biserica, ci și o lume demnă de ea s-ar putea clădi! Loc, vreau loc! La ce stați**), de ce nu lucrați?! (**Lovește.**) ( $A_3$ : (**Lovește.**) Pînă acum ce se clădea, cădea. Acum vreau să sparg — și nu se dărimă. Varul s-a incheat ca osul. Nisipul a luat țaria cruzimei.) Loc! Vaierul prin piatră pătrunde. Înălături! Alte măsuri, pentru alte ferestre! ( $A_2$ : **ferestre!** (**Lovește. Ia un spărgător enorm de oțel și învîrtindu-l dă în zid și-l sparge, o bucată de zid cade.**) > **Alle cercuri temelie turlor!** Mai înalte decît le-a voit începutul, în tulpină mai subțiri decît în cîntecul bucuriei! (**Lovește.**) Loc! Vaierul nu contenește! Lovind mai tare țipă, parcă în carne lovesc! Ah, mișeilor, ați lătrat în jurul meu ca o armălaie de cîni. ( $B_2, C, D, E$ : **cîni, și-ați rupt jurămîntul, dar eu nu l-am rupt.**) Călugărul ( $E$ : **Al treilea zidar**) (căt-re ( $A_3$ : **cătră**) pescar): Pînă la

<sup>1</sup> Indicația lipsește în  $A_3$ . <sup>2</sup> De aici pînă la r. 28 nu există o variantă  $A_2$ , ci una  $A_3$ .

urmă nu știm ( $C, D, E$ : **știu**) ce va mai fi cu Manole. Ce vrea? Să se abată de la întiul chip? **Manole** (**lovește** ( $A_2$ : **lovind cu spărgătorul**)): **Bici** subțire de foc, șarpe lung mi-ar trebui să vă ard. Să rămîneți însemnați pe trup cu semn tilhăresc. Să vă arate lumea: ei sunt! Să vă ocolească hulindu-vă, că ați sugrumat femeia în zid. Judecata mea mi-o voi face-o singur, judecata voastră cine va face-o ( $A_2$ : **cine o face**)? **Lucrați**, nu zăboviți! **Munciți**, nu cîrtiți! (**Cîțiva** ( $B, C, D, E$ : **Lovește, o bucată mare de zid cade. Cîțiva**) se adună în jurul lui îngrijați. ( $A_2$ : **lui, ceilalți se opresc și-l privesc.**)) **Glasuri**: Ce faci, Manole? **Manole** (**lovind** ( $B, C, D, E$ : **cu totul ieșit din fire**)): **Luați spărgătoarele și ajutați. Vocea** ( $B_2, C_1, C_2, D, E$ : **Am voit să schimb înfățișarea lăcașului, dar vocea** ( $C_2, D, E$ : **glasul**)) tot se mai aude. Nu scuipați, că sunteți pe-un mormint. Nu injurați, că sunteți pe-o biserică. Tăceți mulcom, că unul din voi a ucis. **Glasuri**: **Manole**, tu strici ce-am ridicat? **Manole** (**lovește**): **Pieire** ( $C, D, E$ : **Peire**) nefirească să ajungă din urmă pe cel ce dincolo de înălțarea lăcașului mai vrea să trăiască. Să ni se uite numele! Să ni se ardă oasele ( $C, D, E$ : **casele**) și cenușa mădularelor noastre pe apă să se arunce. **Ridicați** ( $B_2, C, D, E$ : **Dați la o parte**) piatra ( $B, C, D, E$ : **pietrele**), nu șovăiți! **Grăbiți**, ( $A_2$ : **Înapoi**) > **Grăbiți**,) nu priviți! ( $A_2$ : **priviți!** **Trudiți-vă** cum eu mă trudes) > **Trudiți-vă**, nu vă mirați!) **Călugărul** ( $E$ : **Al treilea zidar**) (jos): Ce facem cu el? Să-l oprim! ( $A_2$ : **oprim!** Să nu-l lăsăm, să-l legăm de-un copac. **Altul**: Să-l legăm, cu funii și cu curele. (Sar amîndoi pe schelărie);  $B_2, C, D, E$ : **oprim!** (Căt-re cei de sus:) **Păziți!** **Altul**: Să nu-l lăsăm, să-l legăm de-un copac!) **Manole** (tot mai tare lovește): Nu mai vreau ferestre, nu mai vreau turle, nu mai vreau nimic! Vaierul tot mai tare se aude. Gol și uitare să se lase în jurul nostru. Povestea noastră să se cufunde în pămînt, că a fost cea mai grea, cea mai tristă, mai fără de noimă, tulburătoare, din toate poveștile purtate vreodată de ( $A_2$ : **de-un**) > de) vînt. Un berbec de cetate îmi trebuie!

95

14  $A$ : (se opresc speriați);  $B, C, D, E$ : (se adună)// 16  $A, B_1$ : **Lucrați, nu vă opriți!**;  $B_2, C, D, E$ : **Un spărgător mai puternic!**// 17  $A$ : **Călugărul** (de jos, căt-re pescar);  $B, C, D, E$ : **Cîțiva**// 18  $A$ : **face**;  $B, C, D, E$ : **faci**// 19—20  $A_1, A_2$ : **Pescarul**: Dărimă zidul. **Călugărul**: **A înnebunit. Vrea să sloboadă jertfa. Ai văzut ce putere?** ( $A_2$ : **jertfa**);  $B, C_1, C_2, D, E$ : **Unul**: **Vrea** ( $B, C_1$ : **A înnebunit. Vrea**) să sloboadă jertfa!// 22  $A$ : (**lovește iarăși cu putere, o parte de zid cade**);  $B, C, D, E$ : (**lovește, cade o parte din zid**)// 23—24  $A$ : **Unul** (s-apropie de el);  $B, C, D, E$ : **Altul** (vrea să-l oprească)// 25  $A$ : **Manole, noi**;  $B, C, D, E$ : **Noi**// 28  $A_1, A_2, B_1$ : **Și eu clădesc!** ( $A_2, B_1$ : **clădesc!** **Cu viață clădesc!**)

*B<sub>2</sub>, C, D, E*: Înlături!// **29—30** *A<sub>1</sub>*: Un ul: Nu înțelegem; *A<sub>2</sub>, B, C*: Alt ul: Unde <*A<sub>2</sub>*: Alt ul: Ce vrea? Alt ul: Unde> va ajunge? Alt ul: Să-l oprim, că iarăși ni se zădărnicește truda <*B, C*: toată truda>; *D, E*: Alt ul: Unde va ajunge?

96

**1—29** *A, B<sub>1</sub>* omit; *B<sub>2</sub>, C, D, E*: Al cincilea: Manole nu mai lovî Al șaptelea: Oprește-te <*B<sub>2</sub>*: Oprește> Manole! Al nouălea: Dă-te jos Manole! Toți: Jos, Manole! Jos! Manole (lovește): Nu mai vreau nici alte turle! Nici alte ferestre! Nu mai vreau nici biserică! Nu mai vreau nimic! Loc, loc, loc! Al șaselea <*B<sub>2</sub>*: șasălea>: Oprește <*C, D, :* Oprește-te> că altfel te legăm! Alt ul: Lasă-ne în munca noastră. Pleacă Manole. Jos! Manole: Nimic nu mai vreau! Nimic! Totul să se dărime! Vaierul! Vaierul! Nici acum nu-l auziți? Manole <*B<sub>2</sub>*: Eu îl aud, urechea-l aude, Manole> l-aude, toți îl auzim. Eu v-am legat, eu vă dezleg. Nu mai vreau minune, nu mai vreau nimic. Pe ea din piatră o vreau! Loc! Al șaselea <*B<sub>2</sub>*: șasălea>: Săriți să-l legăm! Că altfel totul de la capăt se-ncepe <*E*: capăt începe>! Ce stați? Săriți! Toți (il ocolesc, gata să sară asupra lui.) Manole (se ridică mare între ei): Cine sunt eu? Cine sunteți voi?// **30** *A*: (ridicînd brațele amenințător); *B, C, D, E*: (ridică spărgătorul spre ei).

97

**1—5** *A<sub>1</sub>*: Cine a pus cea din urmă cărămidă peste ea?; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E*: Loc, scăfirlii înholbate! Tilharul <*B<sub>2</sub>, C, D, E*: Ucigașul> care a fost? <*B<sub>2</sub>, C, D, E*: fost? Care mină s-a întins? Care braț în faptă n-a încremenit? Subt coaste care inimă n-a rămas un pumn de cenușă în fața femeii din miazăzi?> Peste ea cea din urmă cărămidă cine a pus?// **6—20** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>*: Al șaselea: Tu ai pus <*A<sub>2</sub>*: Tu,> cea dintîi și cea din urmă; *A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E*: Care a fost fost?<sup>1</sup> (Către al șaselea:) Numai tu ai putut să fii! <*B<sub>2</sub>, C, D, E*: fii! Fă-ți cruce! Numai tu! Numai tu!> (Ridică spărgătorul deasupra lui.) Toți (sar la el și-l opresc <*A<sub>3</sub>*: opresc să dea>): Nu, Manole, nu! Cazi în alt păcat! Călugărul <*E*: Altreilea zidar>: Ți-am spus să nu mai întrebi! Al șaselea <*B*: șasălea>: Băuiala ta are ascuțiș întors, Manole. Dacă cu orice preț vrei să-l știi, acela ai fost tu. Tu <*A<sub>3</sub>*: Tu, Manole, tu > Tu> ai zidărit-o <*E*: zidit-o> de la început pînă la sfîrșit. De la cărămizile sprijin subt picioare pînă la cărămida coperiș deasupra capului. Altfel pieptul femeiesc nu și-ar fi îndurat fără împotrivire sfîrșirea. <*A<sub>3</sub>*: sfîrșirea. Nici în liniște stringerea în zid.>// **22—24** *A<sub>1</sub>*: Minți! M ai m u l ț i: Nu mințim, Manole; *A<sub>2</sub>*: Vai nouă! Totul sfîrșit! Eu nu! Eu nu! Manole nu! Niciodată! M ai m u l ț i: Manole nu mai

<sup>1</sup> Aceste cuvinte apar numai în *A<sub>3</sub>*.

dărîma! În întregime tu ai jertfit. Nu mai dărîma; *B, C, D, E*: Vai nouă — totul sfîrșit! Eu nu! Eu nu! Manole nu! Niciodată! (Lovește în zid.)// **25** Un ul; *B, C, D, E*: Întîi ul// **26** *A*: Manole, ceea ce; *B, C, D, E*: Ceea ce// **28—29** *A*: (ridică din nou spărgătorul. Lovește, lovește, lovește, se obosește, puterile îi scad. În sfîrșit o parte din zid cade); *B, C, D, E*: (lovește repede una după alta, puterile îi scad, obosește, se topește pe-o piatră)// **31—32** *A<sub>1</sub>*: Nu mai trăiește; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E*: Nu — mai — trăiește. — V-a slăbit <*A<sub>2</sub>*: Da, știu. V-a slăbit> glasul și vouă. — Acum stați — acum <*B<sub>2</sub>, C, D, E*: acum vă este ușor, acum> nu mai <*A<sub>2</sub>*: nu mai vreți să> plecați// **33** *A*: (s-așează încet, gîfăind); *B, C, D*: (gîfăind cu voce tot mai slabă <*D*: cu glas tot mai slab>); *E*: (gîfăind tot mai slab).

98

**1—3** *A<sub>1</sub>* omite; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: Nu mai trăiește — vi se pare așa de firesc — vă aplecați peste mine cu clătinare din cap — și mă doriți — revărsat — într-o jalnică obișnuință// **4** *A*: (blînd); *B, C, D, E*: (blînd și nespus de trist)// **5—8** *A<sub>1</sub>*: Frați zidari, iertați-mă! Un singur om a avut <> Între toți oamenii de totdeauna unul singur a prins> odată o stea în minile lui. Și steaua ridea. Și s-a jucat cu noi de-a moartea. Pe urmă... Noi rămînem cu zidul; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E*: Frați zidari — spuneți-mi — spuneți-mi <*C<sub>2</sub>, D, E*: spune-ți-mi. Acum a încetat — acum vaierul a încetat — spuneți-mi. Nu — nimic. Acum <*B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>*: Manole unde-i? Ce păcat! Ce păcat! Acum; *C<sub>2</sub>, D, E*: Manole — unde-i? — Acum> — oh — da — odată o stea în minile mele țineam — s-a jucat cu noi de-a moartea <*B<sub>2</sub>*: moartea. Prin ochi trec șterse păduri subt cari cu ea m-am purtat. Voi sta aici întunecat > moartea. Voi sta aici întunecat>// **10** *A*: tac privindu-l; *B, C, D, E*: stau și-l privesc// **12** *A* omite; *B, C, D*: trist și pierdut; *E*: pierdut// **13** *A<sub>1</sub>*: Ce-i, frați?; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>*: Ce departe unul de altul!; *B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D*: Ce departe <*C, D*: Voi sta aici. Ce departe> unul de altul! În suferință mă-nchid ca-ntr-o peșteră <*C<sub>1</sub>*: În suferință mă-nchid — peșteră; *C<sub>2</sub>, D*: În suferință — peșteră> neagră, adîncă și fără <*C, D*: neagră fără> de margini; *E*: Voi sta aici. Ce departe unul de altul — în suferință// **17—19** *A<sub>1</sub>*: Manole unde-i; *A<sub>2</sub>*: Spuneți-mi, spuneți-mi, cine ne privește de sus?<sup>1</sup> Străini suntem în mare pustietate <> singurătate> și-n veșnică pierdere. Și Manole unde-i? Unde s-a dus? Noi rămînem singuri cu zidul. Manole unde-i? <> pierdere. Manole unde-i?>; *B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E*: Străini suntem în mare singurătate și-n veșnică pierdere. Manole unde-i? <*B<sub>2</sub>, C, D, E*: pierdere. Lăcaș abia început, izvor de legende <*E*: început>, mormînt de îngeri și sfinți, cîntă spre golul înaltului taina ei călătoare printre veșnici părinți>.

<sup>1</sup> Fraza a fost apoi ștersă.



1 *A, B, C, D*: Actul V; *E*: Actul al cincilea// 3 *A*: Pieziș spre fund se vede poarta principală, cu treptele. În stînga; *B, C, D, E*: intrarea principală, treptele. Spre stînga// 5—6 *A* omite; *B*: Scena I; *C, D, E*: Scena I. Zidarii, trecători// 7 *A*: Lucrători; *B, C, D, E*: Zidarii// 8—9 *A*: în turnul bisericii; *B, C, D, E*: în biserică. Se ridică clopotul// 9 *A*<sub>1</sub>: astfel de operații; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: asemenea lucrare// 10 *A, B*<sub>1</sub>: Manole (fața mai bătrînă <*B*<sub>1</sub>: mai bătrînă, devastată>, barba crescută; *C, D, E*: Al treilea zidar// 11 *A*<sub>1</sub>: e în încheieturi; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: sus! <*A*<sub>2</sub>: prins de subsuori > sus!// 12 *A*: Lucrătorii; *B, C, D, E*: Zidarii// 13 *A*: răsufîind, se răresc; *B, C, D, E*: se împrăștie.

## 99—101

14—23 *A*<sub>1</sub>: Unul: Meștere, ai avut dreptate. Încă o duminică. Încă două. Încă trei. Altul: Asta e chiar a treia — și clopotele sunt sus. Copii (privesc, căscînd gura.) Unul din ei: Astăzi vine și Vodă. Un lucrător: Vine, voinicule, vine. (Către altul mai mic:) Și tu, sfredeleșule, de ce ai venit? Pentru biserică <> Ca să vezi biserica > sau pentru <> pe > Vodă? Sfredelușul (cu mina în gură): Ca să văd pe Manole. Lucrătorul (îl arată): Uite-l colea. Sfredelușul: Și eu vreau să zidesc o biserică — și am să clădesc în zid — uite pe asta. (Arată spre fetița de lingă el.) Lucrătorul: Ei — se poate? Mai așteaptă sfredelușule. Dar asta cine e? Sfredelușul: E surioara mea, da noi așa ne-am înțeles să fie nevasta mea. Toți cei din jur au ascultat și dau din cap. Unul: Coadă veacului. Lucrătorul (către copii): Ei, haide, plecați, că vine Vodă. (Copiii se împrăștie, după biserică și copaci.)// *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *C, D, E*<sup>1</sup>: Unul <*B*: Manole (se duce cercetînd cu ochii zidurile, spre stînga.) *D, E*: Al cincilea>: În chingi clopotul a fost prins de subsuori, cum prinzi o fată cînd vrea să treacă părăul. Al șaptelea <*A*<sub>2</sub>: Altul>: Vrăbia cînepă <*A*<sub>2</sub>: Zburătoarea mălai > Vrăbia cînepă > visează. Tu vezi tot fete. Clopotul fată. Tufele fete. Funiile plete. Iarba păr. Stelele ochi. Toată lumea fată-împrăștiată. Și încă ce fată! Domniță curată! Al nouălea <*A*<sub>2</sub>: Altul>: Mai adunați și stîlpii ceia, că nu sunt puși să prindă rădăcini aici! Altul <*B, C, D*: Al zecelea; *E*: Al optulea>: Și totuși <*A*<sub>2</sub>: Pentru curte nisip. > Și totuși > umbră de copac n-ar strica <*A*<sub>2</sub>: strica aici > strica > pentru cei ce vin și pururea vor veni <*A*<sub>2</sub>: veni să se desfășeze-n privesc > veni; *B, C, D, E*: veni să se minuneze). Din umbră să-și întindă vinele fericite în largul privesc <*C, D, E*: privesc >. Am auzit că Domnitorul vrea să-și pună în stemă biserica aceasta, dimpreună

<sup>1</sup> Variantele *C, D, E* merg împreună cu *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub> numai pînă la p. 100, r. 7.

cu cei doi vulturi gemeni <*A*<sub>2</sub>: cu vulturele acela > cu cei doi vulturi gemeni > de sus <*A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: de sus cu plisc de aur > care <*B, C, D*: cari > în fiecare zi rotesc <*A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: tot rotesc > deasupra noastră pe la ceasul acesta. <*B*<sub>1</sub>: acesta al dimineții; *B*<sub>2</sub>: acesta al amurgului. Iată soarele, privind înapoi își îmbracă în aur încă o dată toate amintirile zilei.> *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub><sup>1</sup>: Copii (privesc, căscînd gura.) <*B*: Al treilea (Călugărul): În fiecare clipă trebuie să sosească Vodă. (Zidarii își fac de lucru. Copii privesc în sus gură cascătă.) Unul din ei (întreabă<sup>2</sup>): Astăzi vine și Vodă. <*B*<sub>2</sub>: Vine Vodă? > Un lucrător <*B*: Întîiul zidar>: Vine, voinicule, vine (Către altul mai mic:) Și tu, prisnelule?! De ce-ai venit? Ca să vezi biserica sau să vezi pe Vodă? Ce e mai frumos, o biserică sau un Vodă? Sfredelușul <*B*: Cel mic > (cu mina în gură): Nu știu... Eu am venit să văd pe Manole. Lucrătorul <*B*: Întîiul zidar > (îl arată<sup>3</sup>): Uite-l colea. Prisnelul <*B*: Cel mic >: Și eu vreau să zidesc o biserică — și am să clădesc în zid <*B*: în biserică > — uite pe asta. (Arată spre fetița de lingă el.) Lucrătorul <*B*: Întîiul zidar>: Cele <*A*<sub>2</sub>: Ei — se poate? Așa ispravă mai înțeleg și eu. Cele > multe înainte! Dar asta cine e? Prisnelul <*B*: Cel mic >: E surioara mea. Cînd om fi mare să fie <*B*: o fi > nevasta mea — și — și — și o pun în zid. (Toți cei din jur au ascultat și <*B*: Cei ce sunt în apropiere > dau din cap.) Unul <*B*: Întîiul zidar>: Coadă veacului. Lucrătorul <*B*: Altul > (către copii<sup>4</sup>): Haideți, plecați, că vine Vodă. Călugărul: Vedeți, frați, atît rămîne după noi: înfăptuirile, și încă <*A*<sub>2</sub>: Nimic din zbucium. Numai > și încă > seninătatea crudă a vreunui copil și poate tristețea vreunei legende, dar nimic din zbucium. (Copiii <*B*: Zidarii și copiii > se împrăștie <*A*<sub>2</sub>: se împrăștie, după biserică și copaci.>)// *C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, E*: Al treilea: Alt <*C*<sub>1</sub>: Altceva > ce ar putea să pună? Vedeți frați, atît rămîne după noi: înfăptuirile <*D, E*: înfăptuirea >, și încă vuietul neschimbat al apei și poate tristețea vreunei legende, dar nimic din zbucium. Toți (privesc cu tristețe în gol.) Întîiul: Și zbuciumul nu se poate pune în stemă. Al treilea: Acum totul e isprăvit. Se cuvîne să nu mai fim <*E*: să nu fim > triști. În fiecare clipă trebuie să sosească Vodă. (Zidarii își fac de lucru.) Întîiul: Știe oare Manole ceva? Eu tot așa simt — de cînd m-am trezit simt că astăzi se întîmplă ceva. Al doilea: Și eu la fel. Poate că Vodă vine să <*C*<sub>2</sub>, *D, E*: să-i > aducă osînda. Întîiul: Legea e lege. Și ce s-ar întîmpla cu noi? Al treilea: Cînd o <*E*: a > veni Vodă și ne-o întreba de nume, vom afla. Al doilea: Nici o vină nu avem. Soborul va judeca și dacă e bine și cu cale să se încerce în lăcașul acesta schimbarea pînii în trup și a vinului în sînge, sau dacă nu cumva ar fi mai bine lăcașul să se dea schismaticilor!

<sup>1</sup> De aici înainte grupurile de variante *A*<sub>2</sub>, *B* și *C, D, E* se deosebesc mult, încît trebuie să le urmăresc separat. <sup>2</sup> Indicația apare numai în *B*.

<sup>3,4</sup> Indicația lipsește în *B*.

Astă noapte mina de aur a Fecioarei a căzut din icoană. Al treilea: Semne sunt — și umblă prin toată lumea. Totuși nu mă îndoiesc că Vodă vine să se bucure de lăcașul isprăvit. Nu vine să judece. Și în cele din urmă cu toată suferința o mulțumire poate avea și Manole. Biserica e atât de frumoasă, — Maica Precistă dacă ar fi să nască a doua oară pe Isus, ar trebui să-l nască nu în iesle, ci în lăcașul acesta. (Din dreapta vine Manole pe lângă zid.) Uite, Manole în jurul bisericii aiurind <E: aiurind> ocolește. De săptămini tot așa umblă. Întâiul: Umblă parcă n-ar umbla. Al doilea: Vorbește parcă n-ar vorbi. Al treilea: Trăiește parcă n-ar trăi. Întâiul: Ca un duh speriat și rătăcit, de iese pe la răspintii spre alte țărâni. (Se duc spre stînga.)

101

24 A omite; B, C, D, E: Scena II// 25—26 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: (Manole a cercetat în timpul acesta cu ochii înălțimile, încunjurînd biserica. Apare pe cirje Zmeul <A<sub>2</sub>: Bătrînul> din dreapta. Zmeul <A<sub>2</sub>: dreapta,> se duce la zidul din față, face cruce, sărută zidul, se-ntoarce. Manole l-a văzut, s-apropie de el, ca după o lungă, nesfîrșit de lungă despărțire); B: (Găman sosește din dreapta. Manole vine în mijloc, îl vede, s-apropie de el ca după o lungă despărțire. Găman se duce la zidul din față, își face cruce, sărută locul unde e închisă Miriam); C, D, E: (Găman sosește din stînga. Manole istovit, mai bătrîn, fața devastată, barba crescută, se apropie de el, vin amîndoi în mijloc)// 28 A<sub>1</sub>: Moșule, smeule; A<sub>2</sub>: Moșule; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: Zmeule <B<sub>1</sub>: Zmeule, moșule>, bunule; C, D, E: Gămane// 29 A<sub>1</sub>: Zmeul; A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman// 30 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: În noaptea aceea la Sfîntul Munte am plecat. <A<sub>2</sub>: La Sfîntul Munte am fost.> M-am rugat pentru tine și pentru ea; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: Pe la toate mănăstirile <E: mănăstirile> m-am rugat. <B<sub>1</sub>: rugat pentru tine și pentru ea.>// 31 A: Manole (cu nespusă suferință); B<sub>2</sub>: Manole (cu suferință); B<sub>1</sub>, C, D, E: Manole// 32 A: Știi tot Moșule?; B<sub>2</sub>: Știi tot? Pentru mine și ea te-ai rugat?; B<sub>1</sub>, C, D, E: Știi tot?

102

1 A<sub>1</sub>: Zmeul; A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman// 2 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Am <A<sub>1</sub>: Știu. Am> știut tot, din noaptea aceea; B<sub>1</sub>: Știu; B<sub>2</sub>, C, D, E: Știu tot// 3 A<sub>1</sub>: Manole: Și n-ai spus nimic. Prin prevederea ta nu s-ar fi putut totul ocoli? Zmeul: Nu, Manole, nu. Pe alte drumuri tot aci s-ar fi ajuns; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Manole// 4—6 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: (il ia de mină): Ai sărutat zidul. Ea e aici. Zmeul <A<sub>2</sub>: Bătrînul>: Știu; B, C, D, E: (il ia de mină, i-arată locul): Ea e aici. <C<sub>2</sub>, D, E: Aici.> (Vorbește parcă

<sup>1</sup> Indicația lipsește în A<sub>1</sub>.

i-ar spune o mare taină <E: o taină>)// 7—24 A<sub>1</sub> omite// 8—9 A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman (dă din cap)// 11—12 A<sub>2</sub>: Manole; B, C, D, E: Manole (șoptește)// 13 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Ea n-a zis nimic; B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Ea <C<sub>2</sub>, D, E: Și> n-a zis nimic. A crezut că e joc// 14 A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman// 16—17 A<sub>2</sub>: Manole; B, C, D, E: Manole (tot destăinuind)// 18 A<sub>2</sub>: minile mele, eu; B<sub>1</sub>: minile mele; B<sub>2</sub>, C, D, E: minile mele. Dar ea a zîmbit// 19 A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman// 23 A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman// 25 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Manole (cu tristețe și voce seacă, încet): De unde știai? Zmeul <A<sub>2</sub>: Bătrînul>: Știu. Manole: La Sfîntul Munte nu mai este vreo chilie goală și pentru mine? În vreo mănăstire? <A<sub>2</sub>: În mănăstirile Sfîntului Munte nu a fost nici o chilie goală?> Zmeul <A<sub>2</sub>: Bătrînul>: Cum vezi, și eu m-am întors. Cea <A<sub>2</sub>: De cînd am fost acolo, nu mă mai scutur. Dar cea> mai bună mănăstire e <A<sub>2</sub>: e totuși> a morții. Chiliile ei sunt în Dumnezeu. Intru în a doua sută de ani. Nădăjduesc să nu-i ajung sfîrșitul. Manole<sup>1</sup>; B, C, D, E: Manole// 27 A<sub>1</sub>: Moșule, tu; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Tu// 28 A<sub>1</sub>: Zmeul; A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman. // 29 A: Da—il aud; B, C, E: Il aud; C<sub>2</sub>, D: L-aud.

103

1—2 A: Manole; B, C, D, E: Manole (transfigurat)// 3 A<sub>1</sub>: Vezi, aici; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Aici// 3—6 A<sub>1</sub>: eu. Știam însă că dacă mai dai pe aici aveai să-l auzi și tu. Numai noi doi îl auzim; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E: eu. Și-acum și tu. Numai noi doi îl auzim. E <B<sub>2</sub>, C, D, E: E parcă> viața toată pe care încă o dată o încerc. E <A<sub>2</sub>: Astăzi plec. E > E> cîntecul obîrșiiilor și al sfîrșiturilor în neschimbarea aceluiași cerc// 7 A<sub>1</sub>: Zmeul; A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman// 8 A: (s-apropie mai tare de zid, pînă la un pas, cu urechea ascultînd); B, C, D, E: (s-apropie cu urechea de zid)// 9—10 A<sub>1</sub>: Da, s-aude; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Da, s-aude. Acum sunet înalt și lung, depărtat ca o chemare. Acum mai jos <A<sub>2</sub>: jos, acum ca o adiere de sunet de fluier adînc>.

103—104

11—3 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Trei lucrători (s-apropie de ei): Iarăși cîntecul? Il aude și Moșul? Noi nu-l auzim. <A<sub>2</sub>: El totdeauna a fost năzdrăvan. Moșule, pe unde ai umblat?> Zmeul <A<sub>2</sub>: Bătrînul> (ascultă, nu răspunde); Manole <A<sub>2</sub>: Unul> (către lucrători): Veniți, că iată Vodă vine <A<sub>2</sub>: că Vodă a sosit. Să-i ieșim întru întîmpinare!> (Vine mai spre dreapta. O șoaptă trece prin mulțime: Vodă descalică...)<sup>2</sup>; A<sub>2</sub> reseris: Bătrînul: Manole, multă țară e îngrozită, și glasuri s-au ridicat în sobor să

<sup>1</sup> Subvariante A<sub>2</sub> a fost apoi și ea anulată.

<sup>2</sup> Această versiune din A<sub>2</sub> a fost ștearsă și înlocuită cu alta, pe care o transcriu în continuare.

fii judecat pentruucidere. Manole: E așa de firesc. Dinte pentru dinte. Judecata de mult mi-au făcut-o, eu singur. O, o! Ce deșertăciune, Doamne, <> ce deșertăciune> în toate întocmirile! B: (suspină:) Bòje moi, bòje moi! Manole, multă țară e îngrozită și glasuri s-au ridicat în sobor să fii judecat pentruucidere! Manole: O, o, ce deșertăciune în toate întocmirile. Apărător al legii nu e numai soborul, apărător al legii sunt și eu. Alt nu ai nimic să-mi spui? Găman: Nu, alt nimic. Manole: Te mai scutură depărtările? Găman: Blagodarim teă gòspodi! Nu mă mai scutură! (Merg amîndoi spre stînga.) Scena III. Întîiul, al doilea și al treilea zidar vin în mijloc. Întîiul: Știe oare Manole ceva? Al doilea: Poate Vodă vine să-i aducă osînda. Al treilea: Nu, Vodă e bun. Chiar dacă soborul îl va judeca, el îl va ierta. Întîiul: Legea e lege. Și ce s-ar întîmpla cu noi? Al doilea: Nici o vină nu avem! Soborul va judeca și dacă e bine și cu cale să se încerce în lăcașul acesta schimbarea pinii în trup și a vinului în sînge, sau dacă nu cumva ar fi mai bine lăcașul să se dea schismaticilor! Al treilea: Vodă vine să se bucure de lăcașul isprăvit, nu vine să judece. Și cu toată suferința o mulțumire totuși poate avea și Manole. Biserica e atît de frumoasă încît Maica Precista dacă ar fi să nască a doua oară pe Isus ar trebui să-l nască nu în iesle ci în lăcașul acesta! Vine Vodă, să-i mergem întru întîmpinare. (Mulțimea s-adună în față.); C, D, E: (suspină:) Bòje moi, bòje moi! Manole, multă țară e îngrozită, glasuri s-au ridicat în sobor și sfatul boieresc face vorbă asupra ta, să fii judecat pentru omor. Manole (frînt): Ce deșertăciune în toate întocmirile! Apărător al legii nu e numai soborul, apărător al legii sunt și eu, și vreau în socoteala mea să se pună sugrumarea vieții, dar lăcașul nu. Acesta Dumnezeu singur și l-a ridicat printr-o minune, pe care doar El o înțelege. Eu am fost numai o netrebnică unealtă, o scîndură în schelele pe care le dărim cînd clădirea e gata și folosul vremelnic nu le mai cere. Așa suntem noi toți, unelte și scînduri în schele; unii-și dau seama mai curînd, alții mai tîrziu. Prin ceea ce din durere nimic nu ni se scade. Alt nu ai nimic să-mi spui? (Ridicînd glasul:) Pe la casa noastră ai trecut? Găman: Între spini veninoși stă poarta întunecată, unde puneai frunză mîntuitoare de leuștean. Dobitoacele Ei, dobitoacele ei sfinte s-au dus subț pămînt. <C, D: pămînt. Singele de păsări e mut.> Manole: Alt nimic? Găman: Alt nimic. (Rămîn amîndoi lîngă zid cu privirile pierdute.).

104

4—7  $A_1, A_2$ : Vodă și starețul < $A_2$ : starețul și un băiat> sosesc fără alai deosebit < $A_2$ : fără alai>; B: Scena IV. Vodă, Bogumil și un băiat sosesc din dreapta fără alt alai; C, D, E: Scena III. Sosesc din dreapta Vodă, Bogumil, un băiat de curte, cițiva sulițași, mai în urmă boieri încrunțați și călugări fanatici urmați de robi. În stînga se adună popor în jurul zidarilor// 8—10  $A_1$  omite;  $A_2, B, C, D, E$ : Vodă, înalt, gras, ușor cu toată

greutatea, abia ajuns se întoarce <B, C, D, E: răsufînd se întoarce> către un băiat dinapoia lui <B: către băiat; C, D, E: către băiat, care se uită-n sus cu gura căscată>.

104—105

11—3  $A_1$  omite;  $A_2, B_1, B_2$ : Așadar, băiete, pregătiți < $B_1$ : Pregătiți;  $B_2$ : Unu-doi! Pregătiți> totul în livadă, butoaiele le așezați subț pietre, le acoperiți cu mușchi verde, să rămînă afară numai cepul. Ca să <B: Să> pară că vinul iese < $A_2$ : curge > iese> din pămînt ca izvoarele. Pe urmă toate celelalte, așa ca să se uimească ochiul. Ai înțeles? Îndemînatic ești, chefliu ești, plin de ris ești, arată-ți meșteșugul! Băiatul: Da stăpine. (Pleacă. < $B_2$ : Vrea să plece.>)<sup>1</sup> Vodă: Stai — stai, de ce te grăbești așa? La biserică încă nici nu te-ai uitat! Băiatul (se uită în sus, cască gura.) Vodă: Ei? Nu vorbești? Băiatul: Laud pe ctitor. Vodă: Și dacă ai fi în locul meu? A ctitorului? Băiatul: Știu eu? Atunci aș lăuda pe Manole! Vodă: Numai atît? Băiatul: Mai mult chiar! Ce să zic? În locul tău, Doamne, aș da afară din călindar un sfînt și-aș pune în locu-i numele lui Manole! Vodă: Dacă aș fi băiat de curte, aș gîndi și eu la fel. Dar soborul gîndește tocmai dimpotrivă. Ce gîndește Vodă — e treaba mea! Ei, pleacă, nu întîrzia! Băiatul (pleacă.) Vodă (privește o dată în sus): Asta e tot așa de sigur o minune pe cît sunt eu voievod. Ce — părinte?<sup>2</sup> (Către Bogumil:) Strașnic om Manole ăsta! (Cuprinde biserica cu ochii<sup>3</sup>.) Și-a îngropat de vie soția, dar uite ispravă, frate, ispravă pentru sute de ani. Și a înnebunit femeile! Mai ieri o fată de la curte veni la mine ieșită din fire: să mă măriți pe mine cu... cu... măcelarul... cu... cu arhanghelul acela de Manole! Cu mișelul, călăul, bunul Manole < $A_2$ : > arhanghelul acela de Manole!;  $B_1$ : arhanghelul... cu... cu călăul... cu blestematul acela de Manole!;  $B_2$ : arhanghelul... cu blestematul acela de Manole!> Bogumil (neștiutor în cele lumești, dă din cap<sup>4</sup>): Am auzit... am auzit... că femeile ar fi ființe foarte ciudate! Vodă (se uită ciudat la el, îl bate <B: nu-i vine să creadă, îl bate> pe umăr): Ei, nu se poate<sup>5</sup>... Nu mai zic nimic < $B_2$ : nimic. Om ca tine Prea Cuvioase...>; C, D, E: Ei, băiete, nu vorbești? Băiatul: Laud pe ctitor. Vodă: Și dacă ai fi în locul meu, al ctitorului? Băiatul: Știu eu? Atunci aș lăuda pe Manole. Vodă: Numai atît? Băiatul: Mai mult ce să zic? În locul Măriei Tale aș da afară din călindar un sfînt și-aș pune în locu-i munele lui Manole. Vodă: Dacă aș fi băiat de curte, aș gîndi și eu la fel, dar soborul gîndește tocmai dimpotrivă. Ce gîndește Vodă e treaba mea. (Îl bate pe umăr.) Cu voia ta firește! (Privește în sus.) Asta-i tot așa de neîndoios o minune, pe

<sup>1</sup> Fragmentul care urmează apare numai în  $B_2$ . <sup>2</sup> Aici se încheie fragmentul din  $B_2$ . <sup>3</sup> Indicația lipsește în  $A_2$ . <sup>4</sup> Indicația lipsește în  $A_2$ . <sup>5</sup> Propoziția lipsește în  $B_2$ .

cît sunt eu voievod. Ce — părinte? (Către Bogumil:) Strașnic om Manole ăsta. Sufletul nu și-a cruțat, dar uite ispravă frate, ispravă <E: frate,> pentru sute de ani!

105

4—9 *A*<sub>1</sub>: Toți (s-adună — în ascultare); *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: (face semn mulțimii să se apropie. Toți s-adună — în ascultare. <*B*: ride. Apoi face semn mulțimei să se apropie. Toți s-adună împrejur; *C*, *D*, *E*: către mulțime): Ei, sunteți tot <*A*<sub>2</sub>: toți> așa de mulțumiți ca și mine? Întîiul zidar <*A*<sub>2</sub>: Unul>: Vinul e tulbure, stăpine. *Vodă*: Las'că vom vedea. *A*<sub>2</sub>: vedea. (Se uită între ei căutînd.)// 10—27 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub> omit; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: Călugărul <*C*, *D*, *E*: Al treilea>: Stăpine, îți dorim încă mulți ani de luptă întru ale creșterilor, mîntuirilor, moștenirilor. Noi cei de aici nu am ales numai părțile ușoare fără de a da piept cu <*B*, *C*, *D*, *E*: și cu> toate îndoielile obștești și cu toate zăpăcelile <*D*, *E*: tulburările> ce se amestecă printre ele. O limbă limpede nu putem avea, ținînd seama și de afunzimirile de <*A*<sub>3</sub>: cele de> subt noi și de toate acele <*C*, *D*, *E*: cele> acolo auzite și văzute. Fără de harul de sus nu am fi învins puterile din prăpăstii. Acum îți punem la picioare noul lăcaș, care va fi împăcare voievozilor, mîngiere <E: mîngiere> robilor, și bucurie tuturor pruncimilor viitoare. Cei <*A*<sub>3</sub>: Fapta noastră e aci. Cei> ce vor veni vor judeca mai bine partea bună cerească a ei și partea rea pămînteană <E: pămîntescă> a ei. <*A*<sub>3</sub>: a ei. Să fim cu Isus!> *Vodă*: Scris este: să dați lui Dumnezeu ce-i a lui Dumnezeu și voievodului ce e a voievodului. Voi ați făcut amîndouă lucrurile cu o singură faptă. Îmi voi da silința să nu mă cert cu El pentru darul vostru. Se pare însă că sunt mucenici aici, cari așteaptă să le fiu lecuitor suferințelor// 28 *A*: (către Manole); *B*, *C*, *D*, *E*: (caută pe Manole)// 30—31 *A*: Manole; *B*, *C*, *D*, *E*: Manole (vine mai aproape, inexistent <*B*: aproape>)// 32 *A*<sub>1</sub>: Eu sunt Manole; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: Eu// 33—34 *A*, *B*: *Vodă*; *C*, *D*, *E*: *Vodă* (clatină din cap, se întoarce către boieri și călugări).

106

1—4 *A*<sub>1</sub>: Cînd; *A*<sub>2</sub>, *B*: Schimbare la față. Cînd; *C*, *D*, *E*: Boieri și călugări, fără fereli mai aproape! Priviți-vă omul, pe urmă să-mi spuneți ce mai doriți! (Către Manole:) Cînd// 5—6 *A*<sub>1</sub>: mai cunosc. Ce vînt te-a pus-tiit așa Manole?; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: cunosc. <*A*<sub>2</sub>: mai cunosc.> Furtună din care deșert te-a pus-tiit așa, Manole? Ce <*C*, *D*, *E*: Au ce> suflare <*A*<sub>2</sub>: suflare nebună de foc > suflare de foc> a făcut din părul tău vîrtej și spuză <*A*<sub>2</sub>: miriște albă > vîrtej și spuză?// 7—8 *A*: Manole; *B*: Manole (trist); *C*, *D*, *E*: Manole (sfîrșit)// 9—19 *A*<sub>1</sub>: Vînt fără sărbătoare și fără noroc; *A*<sub>2</sub>, *B*: Suflarea aceea nu are nume, dar dacă vrei

ăi poți spune: „fără sărbătoare“ și „fără noroc“; *C*, *D*, *E*: Suflarea aceea nu are nume, dar dacă vrei îi poți spune „fără sărbătoare“ și „fără noroc“. În pămînt mi-am pus capul și-am zis: Doamne, dacă a fost pedeapsă, pentru ce <E: de ce> a fost? Pentru a ști răul și binele n-am furat rodii oprite. N-am batjocorit îndemnînd la desfrii ingerii trimiși la Gomora. N-am voit să clădesc turn din creștetul căruia să rid de potopul tău. Doamne am simțit adîncimile tale apropiindu-se de gura mea și apoi din nou depăr-tîndu-se. Numai slăvirea ta am voit-o, și totuși m-ai încercat cu toate sti-hiile. Dacă pedeapsă n-a fost, ce-a fost?// 20—21 *A*, *B* omit: *C*, *D*, *E*: Bogumil: Alegere și har// 23 *A*<sub>1</sub>: Să nu fim niciodată nedrepti cu mer-sul întîmplărilor; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: Nedrepti niciodată să nu fim cu întm-plările// 24 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*: noroc — un noroc <*A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*: crud și> tîrziu, dar totuși, noroc; *E*: noroc// 24 *A*<sub>1</sub>: o astfel de; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: asemenea// 25—29 *A*<sub>1</sub>: credință; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: credință. Stă aici, de piatră, și totuși așa de ușoară că ar putea la fel <*A*<sub>2</sub>: tot așa > la fel> să plutească și pe mare. Aci <*C*, *D*, *E*: Aici> sau mutată prin văzduh în altă țară, ea ar fi tot cea mai frumoasă. <*C*, *D*, *E*: frumoasă. Rodul mun-cii și al minilor tale.>// 30 *A*<sub>1</sub>: Manole: Nu eu am ridicat-o. *Vodă*: Manole vorbește în ghicitori. Dar *Vodă* nu știe să ghicească. Nu tu ai ridi-cat-o? Cine a ridicat-o? *Manole*: Dumnezeu și-a ridicat-o singur. *Vodă*: Cu munca și minile tale. *Manole*; *A*<sub>2</sub>, *B*: Nu eu am ridicat-o. Pe catali-gele mindriei niciodată n-am umblat, astfel și acum trebuie să mă împo-trivesc laudei. *Vodă*: Vorbești în ghicitori întunecate, dar *Vodă* nu știe să ghicească. Eu știu să descopăr țări, să beau și să mînc, dar nu știu să ghicesc. Nu tu ai înălțat-o? Cine a înălțat-o? *Manole*: În parabolă <*A*<sub>2</sub>: Am uitat de mine și-am pățimit, brațul a nimicit și-a înălțat în neștire > Nu sunt pornit nici pe mincinoasă umilință, nici pe eresuri. În para-bolă> tristă vorbind, aș spune că Dumnezeu și-a ridicat-o singur. *Vodă*: Cu munca și minile tale. *Gluma nu e rea. Manole*: *C*, *D*, *E*: *Manole*.

106—107

31—5 *A*<sub>1</sub>: Ce e munca? Ce sunt minile? Un joc. Dar moartea nu e un joc. Dumnezeu și-a ridicat lăcașul prin iubirea, suferința și moartea noastră. *Vodă* și stareț, să vă rugați de-acum să nu se mai sălășluiască în nimeni patima clădirei ca în Meșterul Manole. Că patima aceasta sălășluită în om e blestem. Că patima aceasta e singurul păcat de care Dumnezeu însuși se face vinovat; *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *C*, *D*, *E*: Ce e <*A*<sub>2</sub>: Pe lingă făureala lui ce e> munca, ce sunt minile? Ce e iubirea, suferința și moartea noastră? Înalte, și tu părinte Bogumile, rugați-vă să nu se mai sălășluiască în nimeni <*C*, *D*, *E*: nimenea> patima clădirei ca în Meșterul Manole cel de cum-plită <*A*<sub>2</sub> amarnică> amintire. Că patima aceasta coborîtă de aiurea în om e foc, ce mistuie preajmă și purtător <*A*<sub>2</sub>: blestem și pirjol al lumii care lasă în urmă numai scrum > foc din care ieșim mistuiți. Vinovat e cel ce

ne-a dat-o > foc ce mistuie preajmă și purtător). Ea singură fără de El nimic nu poate implini — și e doar pedeapsă sau blestem. <C, D, E: Și e pedeapsă și e blestem.> Sunteți <A<sub>2</sub>: Oh, nu mai pot. Ce e munca? Ce sunt minile? Nimenea nu știe ce se petrece în mine > Sunteți de față toți, oameni, creștini și copii. Va ghici vreodată cineva? Nu, nu va ghici și nimeni nu va înțelege... O! unde sunt? Ce mai vreau? Nu cereți grai lămurit <A<sub>2</sub>: cuvinte > grai lămurit> omului cu gindul rupt. În pîclă <B<sub>2</sub>, C, D, E: De subt picioare pămîntul să piară <B<sub>2</sub>: dispară> nu vrea, în pîclă> neagră sunt, fără drum de ieșire <B, C, D, E: fără ieșire> și fără toiag. Doamne, pentru ce vină neștiută am fost pedepsit cu dorul de a zămisli frumusețe <C, D, E: frumusețe>?

## 107

6—21 A<sub>1</sub>: Starețul: Manole, să ne îmblinzim cuvintele. Avem puterea să îmblinzim sălbătăciunile codrului. Să nu avem oare puterea să ne îmblinzim cuvintele?; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Vodă: Credeam că te găsec mai mîngăiat <E: mîngăiat>. Starețul <B: Bogumil>: Te simți drum ascuns pentru pasul atotputernic al altuia <A<sub>2</sub>: altuia, te simți unealtă aleasă > altuia>, și totuși atît de mîhnit<sup>1</sup>? Manole: Locul <A<sub>2</sub>: Pumnul se strînge împotriva credinței, astăzi și totdeauna. Singele > Locul> nu mi-l mai găsec în atîta loc. Ceasul meu a încetat. Am dat <A<sub>2</sub>: Mă simt de prisos. De-acum între rugăciunea de dimineață și închinarea de seară mă voi simți de prisos. > Am dat> ce am dat, orice dobîndă e de prisos. La porți închise singerez lingă singurul tot, ce mi-a fost în viață frumos. Bogumil <A<sub>2</sub>: Starețul>: Nu cîntări, nu judeca <D, E: socoti>. Crede! Manole<sup>2</sup>: Înainte <A<sub>2</sub>: Pumnul se strînge împotriva credinței, astăzi și totdeauna. > Înainte> de a ne împrăștia, aș vrea să înțeleg. Starețul <B: Bogumil><sup>3</sup>: Nu cîrti! Nu socoti! Crede! Manole: Pumnul <B, C, D, E: Fără de voie, pumnul> se strînge împotriva credinței, astăzi și totdeauna. Boierii și călugării (se mișcă a amenințare, apropiindu-se.)<sup>4</sup> Bogumil <A<sub>2</sub>: Starețul>: Îmblinzește-ți Manole cuvintele. Crede! Nu judeca, nu cîntări. Nu cîrti. Nu socoti. Crede!// 24—27 A<sub>1</sub>: mea, fiindcă nu mai are putere. Singura sălbătăcie ce mi-a rămas e a cuvîntului; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: meu, și statul în picioare, fiindcă... fiindcă... oh, nu mai știu. Sufletul e așa de sfîrșit <A<sub>2</sub>: slab > sfîrșit>, că nu poate să fie decît amar împăcat. Tot ce mi-a rămas e sălbătăcia <E: sălbătăcia> cuvîntului// 28 A: Starețul; B, C, D, E: Bogumil// 29 A<sub>1</sub>: ție; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: ție păcatul acesta, și altele încă o mie// 31 A<sub>1</sub>: Nu mai; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Nu// 31 A<sub>1</sub>: Manole, că frumusețea bisericii tale; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Manole <A<sub>2</sub>: Meștere>, că biserica ta.

<sup>1</sup> Replica apare numai în A<sub>2</sub>B.

<sup>2,3</sup> Replica lipsește în D, E. <sup>4</sup> Indicația lipsește în A<sub>2</sub>, B.

32—1 A<sub>1</sub>: s-ar așterne peste toate amintirile tale > și s-ar așterne peste amintiri; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: și s-ar așterne pe amintiri.

## 108

1 A<sub>1</sub>: E drept că totul; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Totul// 2—3 A<sub>1</sub>: mic. Ferestrele sunt mai mari, arcurile mai întinse, turnurile mai subțiri și mai înalte; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: mic. Eu uit comorile prăpădite, răutatea curtenilor și unelirile altora. <A<sub>2</sub>: altora. S-o văd mai bine — aș vrea cu aripi să mă ridic > altora>// 4—5 C, D, E: Boierii și călugării (se uită cu înțeles unii la alții.)<sup>1</sup>// 7—9 A<sub>1</sub>: Ferestrele s-au căscat căutînd în lume <> căscat, dar în lume n-am găsit> ceea ce am pierdut. Turnurile le-am întins spre cer sufletul ei să-l ating, dar sufletul ei nu l-am ajuns. Nu, Doamne, amintirile mele nu se sting ca luminările pe care ea le stingea noaptea în Argeș. Ochii mei nu se închid. În urechile mele somnul nu tace. Domnul care din pămînt ne-a făcut nu se coboară să mi-o refacă din coastă. Din lu nîmă ea nici un răspuns nu-mi dă că mă iartă și că nimic n-o doare; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: Sufletul zi și noapte strigă a pustietate ca cocoi de oțel din creștetul celătuilor părăsite<sup>2</sup>. Nu, stăpîne, amintirile mele nu se sting. Ochii mei <C, D, E: Ochii> nu se închid. În urechile mele somnul nu tace. Lacrimă mă simt, întîrziată, și caut odihnă de piatră// 10 A, B: Vodă; C, D, E: Bogumil// 12 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: Manole: În pămînt mi-am pus capul și-am zis: Doamne, dacă a fost pedeapsă pentru ce a fost? Pentru a ști răul și binele, n-am <A<sub>1</sub>: eu n-am> furat fructe <A<sub>2</sub>, B: rodii> oprite. Și n-am voit <A<sub>2</sub>, B: N-am batjocorit îndemnînd la desfrii ingerii trimiși la Gomora. N-am voit> să clădesc turn din creștetul căruia să rid de potopul tău. Și totuși <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Numai slăvirea ta am voit-o, și totuși; B<sub>2</sub>: Doamne, am simțit adîncimile tale apropiindu-se de gura mea și-apoi din nou depărtîndu-se. Numai slăvirea ta am voit-o, și totuși> m-ai încercat cu toate stihile. Dacă pedeapsă n-a fost, ce-a fost? Starețul <B: Bogumil>: Alegere și har. (Vrea să facă o cruce peste el.); C, D, E: (Vrea să facă cruce deasupra lui.)// 13—14 A: Manole; B, C, D, E: Manole (il oprește)// 16 A, B: Unul din mulțime; C, D, E: Un călugăr// 17 A, B: Manole se; C, D, E: Se// 18—23 A<sub>1</sub>: Starețul (către Manole): Caută alinare subt cruce! Manole: Pietrele ce stăteau în Argeș ca slovele unui ceaslov de pe care apa își murmură rugăciunea au strivit trupul ei; A<sub>2</sub>, B: Vodă: Manole, ce ai? Tu ești bolnav. Manole: În zid ea s-a stins, dar în mine ea tot mai strigă. Ridicată din carnea mea, strigătul <A<sub>2</sub>: E ca un strigăt prelung din carnea mea, > Din carnea mea se ridică un strigăt, care> copleșește vuietul lumii. Și sunt surd

<sup>1</sup> Indicația lipsește în A, B. <sup>2</sup> Propoziția nu mai apare în E.

și aproape nu mai aud vorba măriei-tale. *V o d ă*: Tu tremuri, Manole. *A*<sub>1</sub> *<B*: Tu ai) friguri. *M a n o l e*: Friguri și grabă, și din adînc *<A*<sub>2</sub>: grabă. O adiere de frig și multă, multă grabă > grabă. Și din adînc > neliniște. Prea pierit ca să-mi mai simt în toată grozăvia păcatul *<B*: simt grozăvia greșelilor>, numai amintire simt, frig și grabă. *V o d ă*: Ridică Manole capul, și uită! *M a n o l e*: Pietrele ce stăteau în rîu *<B*: în Argeș>, ca slovele unui ceaslov, de pe care apa își murmură rugăciunea, au strivit trupul ei; *C*, *D*, *E*: *V o d ă*: Manole, ce ai? Tu ești bolnav. *M a n o l e*: În zid ea s-a stins, dar în mine ea tot mai strigă. Ridicat din carnea mea strigătul copleşte vuietul lumii. Și sunt surd și-aproape nu mai aud vorba Măriei tale// **23—24** *A*<sub>1</sub>: În cîntecul ce se mai aude; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: Pentru cîntecul ce s-a mai auzit// **24** *A*<sub>1</sub>: mai întirziu; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: am mai întirziat// **25** *A*<sub>2</sub>, *B*: tremurare. De dînsa îmi amintește și iarba, și zidul, și drumul, și moartea; *A*<sub>1</sub>, *C*, *D*, *E*: tremurare// **25—26** *A*<sub>1</sub>: așteptat, și totuși; *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: așteptat; *B*<sub>2</sub>, *C*, *D*, *E*: așteptat, și totuși între întimplări *<D*, *E*: între zi și noapte> mai zăbovesc// **27** *A*<sub>1</sub>: zid; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: loc// **27** *B*<sub>2</sub>: inima mi-o mai tulbur o dată în căutare, poate; *A*, *B*<sub>1</sub>, *C*, *D*, *E*: poate// **27** *A*<sub>1</sub>: zidul; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: peretele// **29** *A*<sub>1</sub>: intrat: ce ai făcut, Manole — a fost adevăr — nu joc. Dar știu că nu s-a putut altfel > intrat; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: intrat// **30** *A*: *S t a r e Ț u l*; *B*, *C*, *D*, *E*: *B o g u m i l*// **31** *A*<sub>1</sub>: La; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: Unii mor tineri, alții mor bătrîni. La.

109

**1—2** *A*<sub>1</sub>: odihni; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: odihni, trimbițînd peste Argeș, peste sate și sfîni// **4** *A*, *B*: În ziua; *C*, *D*, *E*: Pentru tine în ziua// **4—5** *A*<sub>1</sub>: arhanghelul; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: arhanghelul nu va trebui să-nșele la cîntar, ci// **6** *A*: și pe tipsia; *B*, *C*, *D*, *E*: iar pe cea// **6—7** *A*<sub>1</sub>: aceasta; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: aceasta. Spre stînga limba nu se va apleca// **8** *A*<sub>1</sub>: *V o d ă*; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: Încă o sută sau două de ani *V o d ă*// **9—10** *A*, *B*: Să mai facă și pentru alții *<B*: și alte> biserici, dacă se poate tot așa sau și mai frumoase; *C*, *D*, *E*: să se bucure de dărnicia noastră fără sfîrșit// **11—13** *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *B*: *M a n o l e*: *V o d ă* glumește. O altă jertfă și mai aleasă nu am. *<A*<sub>2</sub>, *B*: nu am, și se pare că mie altfel nu mi-e îngăduit să clădesc.> *V o d ă*: Dar *<A*<sub>2</sub>, *B*: La mai mult nici eu n-am rîvnit. Dar> cineva mi-a spus că aievea te-ai lăudat că vei face una și mai frumoasă! *M a n o l e*: Acela a voit să te înșele și pe mine să mă batjocorească. De altfel încă o dată o mai spun: nu eu am ridicat acest lăcaș, ci Dumnezeu și l-a ridicat singur *<A*<sub>2</sub>, *B*: iarăși spun: în socoteala mea puneți sugrumarea vieții, dar lăcașul nu! Acesta Dumnezeu singur și l-a ridicat>, așa cum a crezut că e bine; *<A*<sub>2</sub>: așa cum a crezut că e bine, printr-un miracol pe care doar el îl înțelege; *B*: printr-un miracol pe care doar el îl înțelege). Eu am fost numai o netrebnică unealtă, o scîndură în schelele pe cari le dărimi cînd clădirea e gata *<A*<sub>2</sub>, *B*: e gata și folosul vremelnic nu le mai cere). Așa sun-

tem noi toți, unelte și scinduri în schele. *<A*<sub>2</sub>, *B*: în schele. Unii își dau seama mai curînd, alții mai tîrziu. Prin ceea ce din durere nimic nu ni se scade.> *V o d ă*: O răsplată bogată vreau să-ți dau. *<A*<sub>2</sub>, *B*: Meșter statornic al curții, *<A*<sub>2</sub>: al curții mele, prin care mărirea noastră se va povesti urmașilor mai mult decît prin isprăvi de spadă > al curții.> soborul bisericesc vrea să te judece, dar eu vreau să-ți dau o răsplată bogată. Ai pătit destul!> *M a n o l e*: Răsplată mie? Pentru ce? Nu, *V o d ă*, nu este răsplată pentru ceea ce nu se poate răsplăti; *C*, *D*, *E*: *M a n o l e* (cu creșcîndă grăbită răsufare): Nu stăpîne// **13** *A*: să mă lași, *V o d ă*; *B*: să mă lași, stăpîne; *C*, *D*, *E*: să mă lași — să mă lași// **14** *A*<sub>1</sub>: clopotele; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: clopotul// **15** *A*<sub>1</sub>: cîntec de aramă; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: cîntare de clopot// **15—17** *A*<sub>1</sub>: n-a avut; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: n-a avut *<A*<sub>2</sub>, *B*: n-a avut. Numai atît, căci altul îți poate răsplăti cu prisos o faptă, dar o pierdere ca aceasta și astfel îndurată numai singur îți-o poți răsplăti. În ce privește soborul, ce să spun? E în fierbere deșartă *<A*<sub>2</sub>: deșartă și în cumplită întîrziere>; *C*, *D*, *E*: n-a avut — numai atît stăpîne *<C*: stăpîne, căci o pierdere ca aceasta> — numai atît). Lucrul *<B*, *C*, *D*, *E*: Stăpîne, lucrul> e isprăvit, astăzi ne vom împrăstia așa cum am venit// **19—21** *A*<sub>1</sub>: Fie!; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: Fie, deși cuvintele tale, toate, nu le-nțelege. Voi fi între slugile tale pînă *<A*<sub>2</sub>, *B*: apărător pînă> la sfîrșit. Du-te acum, trage clopotul. Pe urmă mai vorbim, în liniște; *A*<sub>2</sub> *continuu*: *M a n o l e*: Astăzi ne vom împrăstia, precum am venit. Tu, stăpîne, mai mulțumit, noi mai puțin. Oamenii mei — unii se vor întoarce la vatră, cei mai mulți se vor dori poate călugări aici în jurul bisericii. Fiindcă greu se va apuca de alte rosturi cel ce a clădit o dată biserici. E o meserie această care cere tot și te duce de-a dreptul în moarte sau în sărăcie, în cer sau în nebunie. Cînd noi nu vom mai fi, în locul nostru se va zbuțuia aici apa și adîncul pădurilor, în aceleași chip ca și acum, amintindu-ne fără să ne numească, cu vuiet mult din veac în veac. Tu pescar — ce-o să faci? Te-ntorci iarăși în apă? Tu ciobane te vei întoarce în vînt? Rămîneți cu bine că și eu plec, dar cu totul în altă parte. O a m e n i i: Nu, Manole, să rămîi. Să rămîi cu noi. *M a n o l e*: Nu. Manole nu mai poate să rămîină. O a m e n i i: Vrem să fim slugile tale pînă la sfîrșit. Ia-ne cu tine. *M a n o l e*: Nici cu mine nu vă pot lua, că acolo unde mă duc n-am să mai clădesc. *V o d ă*: Du-te, acum, trage clopotul, pe urmă mai vorbim. În liniște// **23—26** *A*<sub>1</sub> *omite*; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*: Da, o să mai vorbim, mult, și mai ales în liniște. O să vorbim uitîndu-ne muți unul la altul. Eu nu voi zice nimic, iar Tu stăpîne vei asculta și vei înțelege că altfel — că altfel nu se poate// **27** *A*: stareț; *B*, *C*, *D*, *E*: *B o g u m i l*// **28** *A*: a fost pentru că; *B*: e fiindcă; *C*, *D*, *E*: a fost fiindcă// **30—32** *A*, *B*<sub>1</sub>: *S t a r e Ț u l* *<B*<sub>1</sub>: *B o g u m i l*> (o face.) *M a n o l e*; *B*<sub>2</sub>: *B o g u m i l* (o face): În mănăstire să intri, Manole, ea îți-ar da mîngăierea. *M a n o l e*: Într-o mănăstire voi intra, în singura

adevărată mănăstire, unde toți călugării tac. Mănăstirea e foarte departe, drumul la ea foarte scurt; *C, D, E*: *Bogumil* (face crucea.) *Manole*.

110

1—2 *A*: Vodă și starețul pornesc să privească biserica, spre stînga; *B*: Vodă și Bogumil pornesc spre stînga să privească biserica. Scena IV; *C, D, E*: Scena IV. Aceiași fără Manole// 4—6 *A*<sub>1</sub>: urmă?; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E*: urmă? A cerut binecuvîntare ca de plecare. Nu se pornește la drum prin biserică și nici prin turle.

110—114

7—11 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: Starețul (*B*: Bogumil): Mă întreb și eu: ce-a voit? Vodă: Nu știu cum se face că toate acestea le-am ghicit parcă dinainte. *A*<sub>2</sub>, *B*: Tot i-aș fi dat. Dacă-l mistuie amintirea femeii (*A*<sub>2</sub>: femeii, sunt fete de cîrte pentru el. De veselie lor ar răsuna aici bradul și peștera.) . . . dar să nu mai vorbim despre femeie. Cu alegere după plac i-aș fi dăruit un sat cu trei sute de fumuri. *A*<sub>2</sub>: fumuri. Cu cîrezi, cu iarbă și robi > fumuri.) Dar nimic nu vrea.) Și încă o mîhnire pare a fi de neînălăturat. *A*<sub>2</sub>, *B*: neînălăturat. Și eu care credeam să vă chem la vinuri negre, la focuri și carne de cocori. *A*<sub>2</sub>: cocori. Să se desfăteze o dată și gurile voastre cum se cuvine, alături de mine, bun mîncăcios și bun creștin.) Starețul (*B*: Bogumil (se oprește)): Manole n-ar fi trebuit lăsat să se suie. *A*<sub>2</sub>, *B*: suie. Cînd s-a întors, suind, și-a închis ochii. *B*: ochii. Și se clătina.) (Clopotele încep (*B*: Clopotul începe) să sune. Toți se opresc în ascultare. Pe zid umblă lumini de jos în sus în unde ca pe o apă. Pauză.) Vodă: Lucrătorii să vie! (Zidarii și ceilalți lucrători (*B*: Zidarii) vin lingă el. *B*: vin) Vodă: S-a săpat pe-o *A*<sub>2</sub>, *B*: pe) lespede numele celor ce au clădit lăcașul? Unul: Da, al vostru (*B*: al înălțimei voastre) și al nostru, dar nu al lui Manole. Vodă: Cine a poruncit astfel? Altul: Nimenea n-a poruncit, dar el a voit așa. *A*<sub>2</sub>: așa. Și ne tot vestește că altfel se va însemna urma lui aici; *B*: El a voit așa și ne tot vestește că altfel se va însemna urma lui aici.) Altul<sup>1</sup>: Tot timpul de cînd femeia a intrat în zid, Manole s-a socotit și pe sine mort. Vodă<sup>2</sup>: Să se sape și numele lui — în frunte, deasupra mea! Altul<sup>3</sup>: Am încercat s-o facem noi, dar el n-a voit. Zicea că nu el ci moartea lui a clădit, iar moartea e fără de nume. Vodă: Prăpădul (*A*<sub>1</sub>: Nimic nu mai vrea Manole. Nici de la mine, nici de la trecut, nici de la viitor. Prăpădul) care altădată scormonea aici pămîntul, a intrat în sufletul lui. *A*<sub>2</sub>: lui. Părelnica lui liniștire ne face cu atît mai multă grijă. > lui.) Altul: Nici măcar răgazul nu și-a luat să se încinte o dată de propria lui (*B*: sa) clădire. *A*<sub>1</sub>: clădire. Încît

<sup>1,2,3</sup> Replica apare numai în *A*<sub>1</sub>.

turburarea și marea tristețe și în noi s-a sălășluit.) Vodă: Acum trage clopotul parcă s-ar judeca (*B*: certa) cu cerul. Altul: Și parcă (*A*<sub>2</sub>, *B*: Limba cade-ntr-o dungă,) ar vrea să alunge pentru totdeauna de pe pămîntul acesta orice furtună. *A*<sub>1</sub>: furtună. Vodă: Nimic de pierdut nu mai are, nimic de așteptat.) Unul<sup>1</sup>: Manole din chin (*B*: Din chin Manole) ne-a chinuit și pe noi, mult, dar nu ne putem despărți de el. Altul<sup>2</sup>: Ne-a biciuit și-l iubim. Altul (*B*: Călugărul)<sup>3</sup>: Îl vom urma pretutindeni. Altul (*B*: Al doilea)<sup>4</sup>: Eu cred (*B*<sub>2</sub>: A spus) că va intra la mănăstire. Vodă<sup>5</sup>: Pentru bătrînețe vreau să vă mai clădesc aici chilii de jur împrejur. Să fiți păzitorii lăcașului pînă la urmă. Voi lua în stemă biserica (*B*: biserica aceasta) cu cei doi vulturi gemeni deasupra și cu cerbul care intră în biserică gonit de descălciător. Cerbul e viața mea — care se va sfîrși sub altarul de aci. Astfel voi face dreptate tuturor întîmplărilor ce-au trecut prin menirea mea pămîntenană. Unul<sup>6</sup>: Ciudat trage Manole clopotul! Sunetul e sfîșiat (*A*<sub>2</sub>: limpede dar sfîșiat > sfîșiat) ca o viață ce se destramă. Altul (ieșind din biserică)<sup>7</sup>: Clopotul cel mic se mișcă singur! Altul<sup>8</sup>: Cine-l trage? Întîiul<sup>9</sup>: Singur se mișcă! Al doilea<sup>10</sup>: E duhul ei! Al soției din zid. Întîiul<sup>11</sup>: Se împlinește cuvîntul ei cînd a fost înșelată cu gluma. Al cincilea<sup>12</sup>: Cine-l aude? Al șaptelea<sup>13</sup>: Copii ei cari erau să vină și niciodată nu mai vin. Altul<sup>14</sup>: Clopotul mare se poticnește ca genunchi de moșneag. Altul<sup>15</sup>: Limba cade într-o parte. Altul<sup>16</sup>: Pe Manole îl părăsesc puterile. Altul<sup>17</sup>: Numai umbră a rămas din ce-a fost altădată (Clopotul se oprește. *A*<sub>1</sub>: oprește dintr-o dată.) Vodă<sup>18</sup>: Ce e? Ce s-a-ntîmplat? Altul: S-a rupt frînghia? Altul<sup>19</sup>: Clopotul (*A*<sub>2</sub>: Da — și clopotul) a ieșit din osie. (Toți se uită în sus.) Unul (mai din fund din dreapta (*B*: mai din fund)): Manole a ieșit (*A*<sub>1</sub>: ieșit din turn) pe marginea bisericii. Stă și privește. Vodă (își pune mîna streășină)<sup>20</sup>: Nu-l văd. Făceți-i semn să coboare. Altul<sup>21</sup>: E dincolo. Vodă<sup>22</sup>: Să se suie (*B*<sub>2</sub>: Să meargă) cineva după el! Unul<sup>23</sup> (se suie prin (*B*: aleargă în) biserică.) Altul<sup>24</sup>: Fără teamă chiar din margine privește. (*B*: privește. Îngenunchează spre răsărit.) Cîteva glasuri<sup>25</sup>: Manole! Altul: Se închină (*A*<sub>2</sub>: Îngenunchează) spre răsărit. Altul: Se închină (*B*: Acum) spre apus. Toți (strigă de jos)<sup>26</sup>: Manole! Manole! Unul<sup>27</sup>: El (*A*<sub>2</sub>: Nu aude, el) ascultă în altă parte. Vodă<sup>28</sup>: Eu îi poruncesc să se coboare! Eu sunt ctitor, eu stăpîn (*B*: Vodă (mișcat): Îi poruncesc să se coboare!) Altul<sup>29</sup>: Ele mai presus de orice poruncă. Altul<sup>30</sup>: Pornește (*A*<sub>2</sub>: Iarăși pornește) spre altă margine. Altul: Acum se-nchină spre

<sup>1-6</sup> Replica lipsește în *A*<sub>1</sub>. <sup>7, 8, 9, 11</sup> Replica apare numai în *B*<sub>2</sub>. <sup>10, 13</sup> Replica apare numai în *B*<sub>2</sub>, unde a fost apoi ștearsă. <sup>12, 14, 26</sup> Replica apare numai în *B*. <sup>15-22, 24, 27, 28, 30</sup> Replica lipsește în *A*<sub>1</sub>. <sup>23</sup> Indicația lipsește în *A*<sub>1</sub>. <sup>25, 29</sup> Replica apare numai în *A*<sub>2</sub>.

miazănoapte. <A<sub>1</sub>: Acum spre miazănoapte se-nchină.> Altul<sup>1</sup>: Ca un lunatic. <A<sub>2</sub>: E tocmai pe margine. E ca lunaticii cari nu alunecă.> Altul<sup>2</sup>: Își duce <A<sub>2</sub>: Se-ndreaptă și-și duce> minile la piept. Vodă<sup>3</sup>: De ce ne pricinuieste toată neliniștea aceasta <B: atita neliniște>? (Toți îl urmăresc cu răsuflarea tăiată<sup>4</sup>.) Altul <B: Vodă><sup>5</sup>: Stați! Nu vă mișcați! O femeie<sup>6</sup>: Maică Precistă care ne-ai născut izbăvirea... Altul: Acum spre miazăzi. <B: miazăzi s-apeacă.> // C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: (Boierii și călugării se apropie de Vodă.) Întîiul boier: Ne întrebăm și noi, dar nu ce vrea el, ci iată: ce dorești Măria ta? Că înțelesul și hotărîrea nu ne fu astfel. În stemă biserica aceasta vei lua-o în zadar, căci scăpat de aici Manole va putea oricînd un altar și mai frumos să-nchipuiască. De altfel singur s-a sumeșit lucrătorilor, că o faptă și mai mare îl <C<sub>2</sub>, D, E: că încă o faptă îl mai> așteaptă. Astfel se pregătește el, să-și batjocorească comorile deșertate și să iasă din cuvînt! (Clopotul începe să sune.) Vodă (se-nrcuntă): Lucrătorii să vie! (Către boieri:) Prin menirea mea pămînteană <D, E: pămîntescă> au trecut întimplări și furtuni de pomîna, credeți că astfel voi face cruce peste toate? De săptămîni astea iară și iară le aud. Nu e chip să vă pun stavili? Vreți să-mi îndirjiți mîndria? Vreți să-mi ațîțați spaima de-a-mi pierde norocul? Pe Manole, pe boieri, pe lucrători — pe cine voi lega? (Zidarii s-au apropiat.) Lucrători auziți, clopotul cade-ntr-o dungă să <C, D: ca să> alunge de pe pămîntul acesta orice prăpăd. Luați aminte și răspunzînd să aveți sufletul pe limbă! Lucrători, cine uneltește? Zidarii (se privesc mirați.) Vodă (strigă la ei): Răspundeți!!! Un călugăr: Manole s-a împotrivit crucii! Al treilea zidar: Nu crucii, ci laudelor. Alt zidar: Pe cataligele mîndriei el niciodată n-a umblat. Întîiul zidar: De la o vreme Manole vorbește în ghicitori tot mai întunecate. Cine poate toate <E: poate> să le-nțeleagă? Spusele lui ascund tot alte și alte tîlcuri. Vorbelor lui le-am pierdut cheia. Și încă o mîhnire pare a fi de neînțeles! Al doilea boier: A spus sau nu a spus — cade puțin în cumpănă. Dar el a ucis cu gînd blestemat și asta nu-i <C<sub>1</sub>: nu e> o ghicitoare. Măria ta avem pravili cari nu trebuie să calcate! Al treilea boier: A învins stihile cu omor și fapta lui strigă la cer! Mulțimea (murmură împotriva boierilor.) Alt boier: Rostește osînda Măria ta!! Vodă (își mută toiagul dintr-o mînă în cealaltă, și privește tulburat și mut.) Boierii și călugării: Osînda!!! Întîiul călugăr: S-a prorocit că va veni cu înfățișare mare și cu semne strălucite, dar înăuntrul va fi pildă de stricăciune. Iată acesta e întîiul lăcaș al lui Anticrist! Boierii și călugării: Osînda!!! Întîiul boier: Auziți-l cum trage clopotul — cumplit și fără smerenie, parcă s-ar certa cu cerul! Alt boier: Trăind — ne batjocorește, trăind — va fi o primejdie — fărădelegea neispășită va atrage blestemul din urmă <E: bleste-

<sup>1-3, 5, 6</sup> Replica lipsește în A<sub>1</sub> <sup>4</sup> Indicația apare numai în B.

mul) asupra tuturor! Vodă (gîfîind <E: gîfîind>): Auziți arama — auziți arama — răspunzînd nedreptății din adîncimi! Mulțimea (se tulbură): Nu, nu se poate! Întîiul călugăr: Prin vremi voievozii s-au bucurat să fie slugile sfintei biserici, care i-a uns! Mulțimea (în tulburare crescîndă spre boieri): Nu, nu se poate! Ce vor? Nu se poate! Cine sunt? Nu se poate! Întîiul călugăr (întorcîndu-se către mulțime): Cine a mai văzut mădulare răsculîndu-se împotriva trupului din care fac parte? De ce strigați, de ce vă tulburați, de ce urlați? Voi sunteți ferestrele prin care în biserică intră lumina? Voi sunteți ușile de apărare și stîlpii de sprijin? Voi sunteți clopotele cari <E: care> vestesc, cari <E: care> înalță și osîdesc? Cine ridică glasul împotriva mumei fără de trup, din care a doua oară ne-am născut? Să vie să-l privim! Să stea în față împotrivindu-se! Mulțimea: Nu, nu se poate! Manole meșterul neasemănat trebuie să trăiască! Nu, nu, nu se poate! Iată-ne — toți — toți — suntem în biserică și-n preajma bisericii. Noi strigăm, boierii urlă, noi apărăm, călugării osîdesc — toți suntem jos, Manole singur e sus — singur deasupra noastră — deasupra bisericii! Alt sfat, alt sobor! Acesta să plece! Acesta să se întoarcă! (Toată mulțimea se mișcă, sulțiași fac gard de sulți în fața năvalei.) Întîiul boier: Robi ai pămîntului — sus în turlă! Puneți zăvoarele pe ușa scărilor! Dboriți schelele de cealaltă parte! Să nu mai scape! Boierii și călugării: Moarte clăditorului! (Robii năvălesc în biserică, în cel mai mare tumult clopotul dintr-o dată se oprește.) Vodă: Stați! Ce e? Ce s-a întîmplat? Cine se ridică? Cine dă porunci? Mulțimea (amuțește dintr-o dată, privind în sus.) Unul: S-a rupt frînghia!<sup>1</sup> Unul <C<sub>1</sub>: Altul> (din fund<sup>2</sup>): Manole a ieșit pe marginea bisericii. Toți (se uită în sus cu fior.) Altul: Manole îngenunchează spre răsărit. Altul: Acum spre apus. Mulțimea <C<sub>1</sub>: Toți> (strigă de jos): Manole, Manole! Altul: Pornește spre altă margine<sup>3</sup>. Altul: Acum se-nchină spre miazănoapte<sup>4</sup>. Altul: Își duce minile la piept<sup>5</sup>. Mulțimea (cu temere): Ce e, ce vrea? (Toți îl urmăresc <E: îl privesc> cu răsuflarea tăiată.) Vodă: Stați, nu mișcați! O vorbă să nu crăcniți <E: crăcniți>!

#### 114

12 A<sub>1</sub>: Moșul; A<sub>2</sub>: Bătrînul; B, C, D, E: Găman // 13 A: cantr-o lăuntrică aiurare; B, C, D, E: în aiurare interioară // 14 A<sub>1</sub>: îl cheamă; A<sub>2</sub>, B, C, D, E: te cheamă // 15—19 A<sub>1</sub>: și unde poate să sărute viața pierdută pe frunte. Frînghia clopotului s-a rupt ca o strună încordată, sufletul lui s-a desprins din trup ca din copcii. Lumina îl rănește, cerul i se pare jos ca un scut. Du-te, Manole, du-te. Sufletul tău zboară, trupul tău cade ca o haină care te-a strîns și mult de tot te-a durut. Din-

<sup>1, 3, 4, 5</sup> Replica apare numai în C, unde a fost apoi ștersă. <sup>2</sup> Indicația apare numai în C.



tre turle privește încă o dată și i se pare jalnică lumea și toată frumusețea. Iertînd se-nchină în patru părți și se uită pînă departe, nu știe de unde-a venit și unde va merge. Nu știe dacă vine sau se desparte;  $A_2, B, C_1, C_2, D, E$ : și unde se duc toate viețile. Dintre turle privești și ți se pare jalnică lumea și toată frumusețea.  $\langle B, C_1$ : frumusețea. Iertînd în patru părți te uiți pînă departe. Aici ochii de spaimă se-nchid și tac mulcom toate fîntî-nile. Manole, în veșnica pierdere sugrumă-ți încă o dată cuvîntul și-nchină-te! Nimic nu te desparte de zările mari, de bătrînele!  $\rangle$  Sufletul tău se desprinde din trup ca din copcii  $\langle E$ : din trup  $\rangle$ , lumina se-nvirte  $\langle A_2$ : sus se deschide și-ți cîntă fîntînele  $\rangle$  se-nvirte  $\rangle$ , cerul îți pare jos ca un scut. Gîndul tău zboară, trupul tău cade ca o haină care te-a strîns și mult te-a  $\langle A_2$ : și mult te-a  $\rangle$  și te-a  $\rangle$  durut// **20**  $A_1$ : Unul din fund (cu țipăt);  $A_2, B, C$ : (Din fund un țipăt);  $D, E$ : (De după biserică un țipăt)// **22—23**  $A_1, A_2$ : (Țipete în mulțime.  $\langle A_2$ : mulțime, plîns lung de femei.  $\rangle$  S-aud șoapte, murmur și vorbe:) Căzut... mort... (Tăcere.);  $B_1, B_2, C, D, E$ : (Țipete în mulțime. Plîns de femei. S-aud șoapte:) Căzut...  $\langle B_1$ : Căzut... mort.  $\rangle$ // **24—25**  $A_1$ : Moșul (tot așa);  $A_2, B, C, D, E$ : Găman  $\langle A_2$ : Bătrî-nul  $\rangle$  (s-a scuturat sinistru, pe urmă se liniștește tot mai mult)// **26—27**  $A, B_1$ : a contenit;  $B_2, C, D, E$ : a contenit. Slava tibie, Gîspodi, slava tibie! Primește-l de-a dreapta puterii  $\langle B_2$ : puterii. Moartea e mănăstirea lui  $\rangle$  puterii// **28—29**  $A_1$  omite;  $A_2, B_1, B_2, C, D, E$ : Cîțiva (aduc trupul mort  $\langle B_2, C, D, E$ : trupul  $\rangle$  în mijloc).

#### 114—116

**30—6**  $A_1$ : Vodă: Trupul să fie dus înăuntru. Părinte, fă slujba de iertare<sup>1</sup>;  $A_2, B_1, B_2, C_1, C_2, D, E$ : Al șaselea  $\langle B_2$ : șaselea  $\rangle$  (s-aruncă peste el): Manole, eu te-am urît și te-am iubit mai mult decît oricare. Pune-ți încă o dată mîna deasupra mea, ca atunci cînd am voit să plec și n-am putut. Nu trebuie să spui nici un cuvînt — numai mîna s-o ridici. (Se vede mîna lui Manole crispîndu-se în chip de iertare<sup>2</sup>.) Toți: Mort<sup>3</sup>. (S-adună împrejur  $\langle A_2$ : în jur  $\rangle$ , cite-un scîncet reținut.) Vodă (își descopere capul.)  $\langle A_1$ : capul. Cei cinci călugări de asemenea. Vodă;  $C_2, D, E$ : capul. Boierii și călugării de asemenea. Vodă  $\rangle$ : Așa a spus: lucrul e isprăvit. Astăzi ne vom împrăștia așa cum am venit<sup>4</sup>. (Cu amară ironie:) Ha! Leșul să fie dat soborului.  $\langle A_2, B$ : soborului. Să-l judece biserica încă o dată la moarte. Nimenea nu i-a dat dreptul să-și facă singur sfîrșitul.  $\rangle$  Al

<sup>1</sup> Ultimele două cuvinte au fost adăugate în  $A_2$ , apoi șterse împreună cu toată replica. <sup>2</sup> Replica și indicația lipsesc în  $A_2, B_1$ . <sup>3</sup> Cuvîntul lipsește în  $A_2, B_1$ . <sup>4</sup> În  $B_2$  urma această scenă, ștearsă apoi: (Vreo cinci ostași sosesc din stînga. Toți cei de față se-ntorc către ei.) Întîiul ostaș (în fața lui Vodă): Slăvite Domn, sfîntul sobor a hotărît legarea lui Manole și ducerea lui spre osîndire. Domnul țării e rugat să iscălească hotărîrea nestrămutată a sfîntului sobor. Vodă.

treilea  $\langle A_2$ : Unul din lucrători): Manole, Manole, ce vom face? Altul: Doamne  $\langle A_2$ : Greu se va mai apuca de alte rosturi.  $\rangle$  Doamne  $\rangle$ , cel ce a clădit odată  $\langle E$ : clădit  $\rangle$  biserici...  $\langle B_2$ : biserici! Suntem așa de mult oameni încît cel puțin în ceea ce gîndim, zămislim și făurim ar trebui să fim mai mult decît oameni, și el a fost!  $\rangle$  Altul: El tot așa zicea: înfăptuirea bisericii  $\langle E$ : bisericii  $\rangle$   $\langle A_2$ : E o meserie ciudată aceasta, a noastră —  $\rangle$  El tot așa zicea: înfăptuirea bisericii  $\rangle$  cere tot, și te duce de-a dreptul în moarte sau sărăcie, în cer sau nebunie. Al cincilea (către al doilea)  $\langle A_2$ : Altul  $\rangle$ : Tu pescar, te vei întoarce iarăși în apă? Al doilea  $\langle A_2$ : Pescarul  $\rangle$ : Sunt  $\langle A_2$ : Mă simt  $\rangle$  cu rostul pierdut. Altul: Nu  $\langle A_2$ : Așa, cu fiecare din noi.  $\rangle$  Nu  $\rangle$  vom ști cum să ne mai găsim un loc în viață, vom rătăci din loc în loc. Călugărul  $\langle B, C$ : Al treilea (călugărul);  $D, E$ : Al treilea  $\rangle$ : Cînd noi nu vom mai fi, apa și adîncul pădurilor vor mai vui aici amintindu-ne fără să ne numească, surd și cumplit, a-ù! a-ù! din veac în veac. Întîiul  $\langle A_2$ : Unul  $\rangle$ : Doamne, ce strălucire aici și ce pustietate în noi!

#### COMENTARIU

Întîmplarea face să continuăm, în acest volum, urmărirea procesului receptării teatrului lui Blaga cu opiniile criticului cu care încheiam, în volumul anterior, seria comentatorilor: G. Bogdan-Duică. Ultimul cerce-tător, într-o serie de articole publicate în *Națiunea* și *Cele trei Crișuri* între 13 februarie și 2 iunie 1927, al pieselor de pînă atunci ale poetului este cel dintîi care scrie despre noua lui dramă: *Meșterul Manole*, în *Cele trei Crișuri*, nr. 7—8, iulie-august 1927 (reprodus în *Națiunea* din 23 septembrie 1927). Începe, firește, cu reproșuri: „Despre locul acțiunii dramei aflăm că este «pe Argeș în jos», deci *unde*, deși se știe, căci se vede, unde; despre timp ni se spune că-i «timp *mitic* românesc», adecă un timp ce nici *n-a existat*. Însă poetului îi trebuia spațiul vag, pentru ca pe cel real să-l poată izgoni din text — piesa nu are peisaj; iar timpul «*mitic*» îi trebuia pentru ca să poată crede-n basmul baladei, în zidirea-n temelii. Eu aș fi preferat să rămîn în timp *istoric* și să-i păstrez, totuși, zidirea-n temelii, motivarea fiind găsită: se spune doară chiar în dramă că ideea superstițioasă a clădirii în zid nu-i credința tuturor, că realizarea ei este fapt ce nu poate scăpa de pedeapsa pravilei, pe care o cunosc cel puțin boierii. În vag de loc și de timp autorul lui Manole se poate, însă, înfă-țișa ca autorul lui Zamolxe, visînd *mitic*, inventînd figuri cu origini obscure sau enigmatice, adecă liberîndu-se de stringența realităților, realismului. Figuri de-acestea sunt de ex. starețul Bogumil și Căman“. Bogdan-Duică, spirit pozitivist, nu crede în „basmul baladei“ despre Meșterul Manole; inaderent la substanța *mitică* și la semnificația antropologică a tragediei *blagiene*, el ar fi preferat o interpretare istorică a modelului folcloric și o tratare realistă a eroilor și a cadrului dramei. Așa cum îi creează Blaga

însă, „Manole, Bogumil și ultima lor caricatură (Găman) ni se oferă ca figuri în care noi, modernii, nu putem intra cu toată simpatia noastră, ca figuri pentru copii (dacă aceștia ar putea înțelege aparatul de termeni magici-mistici) ori pentru bătrâni, cari petrec bucuros cu basmul; dar pentru bărbați în toi, pentru cei ce mai ales dramei îi cerem un înțeles grav, ce pot fi acești credincioși în ocultism prostesc?”

Fixat pe o poziție literară caracteristică epocii sale de formație, Bogdan-Duică acceptă mitul cel mult ca pe un ingredient al dramei realiste: „Deoarece eu scriu aici numai note, nu studii, nu mă pot opri să fixez *principlal* cit *mit* s-ar putea amesteca — în orice dramă — cu *realitatea istorică*, și pomenesc, pe scurt, că un *model realizat* în această privință este trilogia lui Fr. Hebbel despre Nibelungi, în care, din epopee, a intrat și *ceva* mit. Acesta, cit este, lasă-n picioare drama realistă; ea rămîne mereu reală; nu se-neacă în fantastic pe-alocurea ca la L. Blaga“. De unde și sugestia, dacă nu sfatul: „Poate că pentru d-sa studiul paralel al epopeei germane și al dramei hebbeliane ar putea deveni un corectiv“.

Ceea ce acceptă — totuși! — Bogdan-Duică din piesa lui Blaga este realismul psihologic, sub semnul căruia pune figura Mirei și evoluția eroului central după săvârșirea jertfei. „Mira este într-adevăr o figură reușită!“ exclamă el; „Este una, aceeași de cînd apare pînă dispăre: copilă gingașe, dulce, iubitoare, încrezătoare, bună, ce nici nu bănuiește răul, un crin alb plutind printre lume, suflet bun și înalt“. Memorabilă e și scena închiderii ei în zid: „O adiere de tragic bate pe aici în dramă. Pe-aici suntem chiar la punctul de culminare al puterii de creație“. Ceea ce urmează „nu este simțirea curgătoare, ci meșteșug să scoată la iveală transformarea sufletească a lui Manole, să *motiveze* sinuciderea sa“. Această „parte a doua“ a dramei îi apare criticului ca liberă de intruziunea mitului: „nu o mai tulbură «puterile», «tainele», «necunoscutele»; ea este omenească. Și-i chiar remarcabilă, ca încercare psihologică de-a desfășura și a lega de un fapt fatal finala pierdere a lui Manole, pierdere sufletească și pierdere fizică. Ocultismul, ca motiv dramatic, a dispărut și din acțiune, și din credința eroului Manole. De aceea întreb: nu-i cazul de-a crede că autorul n-a văzut unitar, *permanent*-unitar, în sufletul eroului?“

O remarcă pozitivă e făcută, în treacăt, în finalul articolului, și în legătură cu „stilul“ piesei, care „are multă eleganță și încercări de evoluție la care s-ar putea să revenim“. Ceea ce nu s-a întîmplat însă: acesta avea să rămînă ultimul articol despre teatrul lui Blaga al lui Bogdan-Duică. Profesorul care se opusese în 1924 intrării lui Blaga în universitatea clujeană va mai comenta, peste cîțiva ani, cu o neînțelegere sau neadeziune asemănătoare, eseistica filozofică a scriitorului, dar nu va mai reveni la acest teatru pe care el, istoricul literar transilvănean cel mai important, nu-l acceptase.

Pompiliu Constantinescu, care a început prin comentarea eseurilor filozofice ale lui Blaga (poate din convingerea, care era și a profesorului său Mihail Dragomirescu și întrucîtva și a lui Lovinescu, că „toată opera sa literară nu e decît expresia colorată a unui spirit ideologic“, cum scria în primul articol ce i-l consacra, în 1926), comentează *Meșterul Manole* într-o cronică publicată în *Viața literară* din 15 octombrie 1927 (reluată în grupajul *Lucian Blaga. Eseistul. Dramaturgul*, din volumul *Opere și autori*, 1928), după ce mai recenzase *Fapta și Daria*. Convingerea amintită — și care poate fi urmărită pînă tîrziu — apare și aici: „Temperament cu reale predispoziții metafizice, d. Blaga creează o atmosferă aspră, în joc de lumini septentrionale și linii de mit, în jurul tragediei lui Manole; expresionist concepute, personagiile sunt esențe psihice; pe temelii de ideologie, drama creației supraumane se-mpletește cu drama iubirii umane“. Conflictul ar fi acesta: „Manole e halucinatul unei idei; o realizează dominat de un destin interior neinduplecat; frămîntarea dionisiacă a creației stă față în față cu ideea vieții instinctuale libere de impedimentul gîndurilor, satisfăcută prin sine“.

Criticul observă așadar conflictul interior, trecînd peste lupta eroului cu puterile cosmice obscure. Cel de al doilea termen al conflictului e întrupat în Mira: „d. Blaga excelează în caracterizarea *esențială* a unei idei printr-un personaj feminin“. (Așa mai sînt Nona și Ivanca; împreună „alcătuiesc același «etern feminin», răsfrînt prin prisme variate“.) După ce amintise modelul folcloric al dramei și făcuse o scurtă caracterizare a uneia dintre „variantele“ ei culte, aceea a lui Adrian Maniu, criticul formulează originalitatea piesei lui Blaga astfel: „ceea ce constituie superioritatea dramatică a operei sale e înfrîngerea artistului de om, evacuat de obsesia creației săvîrșite și deposedat de iubire: element diferențial și față de balada populară, în care predomină ideea de jertfă, și față de *Meșterul*, unde Manole ispășește o cutezanță păgînă; accentul căzînd pe acest conflict, desfășurarea și dinamica dramatică e mai consistent realizată. Tot astfel colaborarea zidarilor la visul lui Manole și sacrificiul Mirei aglomerează impresionant fluxul dramatic, iar figura apocaliptică a lui Găman contribuie, indiscutabil, mai presus de ambianța naivă din poemul d-lui Maniu, să sugereze viguros atmosfera de suprasensibil și fatalitate în care se consumă imperativul jertfei lui Manole“.

Cea dintîi reacție critică adecvată la piesă, cele dintîi elemente utile pentru înțelegerea ei sînt sintetizate într-o frază densă și adevărată în toți termenii ei: „D. Lucian Blaga a împrăpătat și revalorizat dramatic, cu mijloace originale de concepție și expresie, legenda populară a minăstirii de la Curtea-de-Argeș; umanizînd figura lui Manole, a încarnat o idee abstractă într-un personaj viu, sporind sublimul prin atmosfera mitică pe care a creat-o, peste datele motivului poetic originar“.

Perpessicius (în *Cuvîntul*, 25 noiembrie 1927, articol reluat în *Mențiuni critice*, II, 1934) definește mai întâi personalitatea scriitorului pe care „și teatrul de pînă acum [...] și întreaga sa orientare spirituală îl indicau să se apropie de misteriosul mit al zidirii Curții-de-Argeș“; „Pentru d-sa există o lume a subaparențelor, a sensului nevăzut și ascuns vederii obștești, o lume, într-un cuvînt, plină de taină și de poezie [...]. Ne aflăm în fața unui spirit de o ageră pătrundere, pentru care viața se petrece în emisferul totdeauna în umbră și în unghiurile tănuite ale căruia ajungi [...] cu antenele unei imaginații speculative“. Așa se face că „pretutindeni și la toate latitudinile inspirației, fie lirică, fie dramatică, a d-lui Lucian Blaga, ne învecinăm cu țara enigmelor. Condițiune poate neprielnică unei încetățeniri rezezi în marea masă a cetitorilor, dar nu mai puțin favorabilă poeziei“. Nu numai în lirică, ci și în teatru: „cu toate lacunele, piesele d-lui Blaga respiră o atmosferă de concentrată poezie“. Și „așa ar fi fost cazul și cu *Meșterul Manole* dacă d-l Lucian Blaga nu ne-ar fi dat ceva mai mult decît un simplu poem dramatic. *Meșterul Manole* e aproape o dramă“. „Nu știm — adaugă Perpessicius — dacă ceea ce lipsește acestei lucrări ca să fie o desăvîrșită dramă trebuie pus în sarcina autorului-pînă într-alta silința și începutul de realizare dramatică ale d-lui Blaga sunt apreciable-cît mai degrabă în seama legendei și a prestigiului ei.“ Chestiunea este examinată mai întâi sub acest din urmă aspect. „În baladă totul apare proiectat pe pînza irealului și sufletul nostru le primește toate [...] ca pe o poruncă de sus, oricît ar fi de grea osînda, oricît de absurdă“. Nu numai sufletul nostru, ci și acela al eroilor baladei: de aci lipsa de împotrivire, curgerea firească, „oricît de inumană ni s-ar părea hotărîrea meșterilor și oricît ne-ar înduioșa soarta Anei“. Perpessicius ajunge astfel la întrebarea și răspunsul care constituie punctul central al demonstrației lui critice: „De unde vine însă că totul în țesătura cîntecului bătrînesc ni se pare de o simplitate de cronică, de o vrajă de basm, în care toate ororile și toate nedreptățile se întîmplă și nu sînt lucrurilor nici o gravitate? Balada patinează asupra dramei, și versul popular, ca și libretul tot, e astfel închegat că, oricît de sîngeroase, întîmplările rămîn totdeauna în irealizare. Cîntecul bătrînesc e rupt din coastele basmului, și basmul nu e din lumea asta. Soția meșterului închis la temelia bisericii ce se înalță este un mit cît se poate de sîngeros, dar crima nu se întîmplă. Totul e numai pretext de vis“. Față de această materie literară, a basmului și a baladei, a „mitului“, cum zice Perpessicius, generalizînd, scriitorul poate proceda într-unul din următoarele două feluri: „Să frîngă cercul de vrajă al basmului, să coboare visul pe pămînt, în mijlocul oamenilor, și să-i adapteze pulsul după acela al inimilor și mai ales al sufletului omenesc. Sau să coboare visul cu cerul lui cu tot și să lase întîmplările să se desfășoare în ritmul de deasupra pămîntului, neîngăduind să se strecoare între culisele cerești din cele de pe pămînt. În primul caz suntem

în teatru, în dramă, în al doilea — în plină feerie“. A doua situație e ilustrată cu *Meșterul* lui Adrian Maniu, pentru prima ar fi putut deveni exemplară piesa lui Blaga, care „s-a străduit să construiască temelii solide unui mit care pînă la d-sa se dărima cu fiecare nouă tentativă de dramatizare“. Așadar Blaga „s-a hotărît pentru umanizarea acestei întîmplări legendare“. Însă el a fost inconsecvent, și anume în „problema capitală“, aceea a jertfei. „Jertfirea Mirei — scrie criticul — e, în definitiv, o crimă“, „pentru că faptul în sine, indiferent de idealurile în numele cărora se face, e o crimă. Cu atît mai mult într-o dramă unde totul se numește ca în viața de toate zilele“. Aceeași faptă — zidirea femeii — e așadar neutră sub raport moral în planul mitului și reprezintă o crimă în planul dramei: pentru că acolo, „oricît de sîngeroase, întîmplările rămîn totdeauna în irealizare“, „se întîmplă și nu se întîmplă“, pe cînd aici „totul se numește ca în viața de toate zilele“. Sau, cu alte cuvinte: mitul jertfei „este un mit cît se poate de sîngeros, dar crima nu se întîmplă. Totul e numai un pretext de vis“. Distincția între mit și dramă pe care o face Perpessicius rezultă dintr-o dublă mișcare: una de îndepărtare, pînă la separare, a mitului de lumea umanului, și o alta, de apropiere, pînă la confundare, a dramei de realitatea empirică. Distincție curioasă, căci în amîndouă cazurile ne aflăm într-un plan ideal, al ficțiunii, din care pricină în piesă curge tot atît de puțin sînge ca în baladă.

Să revenim la inconsecvența lui Blaga. Poetul ar fi realizat integral trecerea de la mit la dramă dacă ar fi renunțat la zidirea eroinei, lucru pe care logica piesei îl făcea posibil, ba chiar îl cerea: „zidarii care acceptaseră jurămîntul se îndoiesc unii de alții și mai ales de Manole, și i-o spun în față, așa că virtual jurămîntul e denunțat. Cînd văd pe Mira venînd, zidarii își revin în fire și încercuiesc pe Mira, și jertfa e aleasă. Nimic mai firesc ca Meșterul Manole să se împotrivească, mai ales după această scenă. Nimic mai firesc [decît] să nu mai respecte jurămîntul. Și totuși se supune. Pentru ce? [...] Ca să se săvîrșească litera baladei? Dar d-l Blaga adunase destule motive ca să răstoarne legenda și să o umanizeze. Și totuși îi cedează. Crima se săvîrșește. În felul acesta punctul senzațional al dramei se neutralizează, și peste acțiune se lasă umbra terorizantă a baladei“. Atmosfera de „fatalitate“, de „soartă implacabilă“ proprie mitului poate fi menținută într-o feerie, dar nu într-o dramă.

Trecerea de la mitul baladei la dramă e recunoscută în comportarea eroului principal pînă la săvîrșirea jertfei și după aceea: „Cît de omenesc este acest Manole al d-lui Blaga se vede și de acolo că, cu toată această lacună fundamentală, crima pe care a săvîrșit-o — în absență de sine, adaugă drama — îi pierde liniștea, îl înfurie, îl înrăutățește, îl umanizează adică și-l duce irevocabil spre sinucidere. Jertfa meșterului a fost jertfa liniștii lui sufletești“.

Opunînd în chipul arătat drama mitului (la ce ar duce această distincție în analiza tragediei grecești?) și judecîndu-i calitatea după conformitatea cu criteriile verosimilității realiste, Perpessicius se așază, surprinzător, în proximitatea poziției lui Bogdan-Duică.

Pentru N. Davidescu (*Universul literar*, 25 decembrie 1927) piesa lui Blaga aparține teatrului de atmosferă al cărui principiu a fost pus în circulație de Maeterlinck, care de altfel nu făcea „decît să reia vechile jocuri populare galice, cornice și bretone“, „felul lor de a trata și teatraliza o legendă, un mister sau un eveniment și de a-l plasa, apoi, dincolo de timp și de spațiu, în fantezia lui proprie“. Alte trăsături ale acestui fel de teatru sînt indicate în caracterizarea piesei lui Blaga, care are „toate atributele genului“. Personajele sînt anonime ori au nume simbolice inventate, căci „preocuparea acestui gen este, prin definiție, de a crea, ca scop, atmosfera în care nu atît să se desfășoare, cît să se producă, final, catastrofa dramatică. Personagiile conțenească, astfel, de a mai avea vreun rost diferențiat, pentru a-și asuma rolul de oglinzi paralele în răsfrîngerea, la infinit, a sfîrșitului“. De aceea „conflictul devine și el, implicit, teoretic“; e drept că de-a lungul piesei sînt presărate incidente mici cu aparențe de rezistență; dar „nici o clipă nu putem bănuî că ar putea modifica sau cumpăni mersul dat al acțiunii“, ele sînt „simple prilejuri de reluare a laitmotivului unic, menit să ducă la zidirea femeii pentru realizarea bisericii“. N. Davidescu pare a condiționa și el, ca și Perpessicius, drama de libertatea de voință și de alegere a eroilor, și lui i se pare că deznodămîntul implacabil suspendă conflictul. Iar ceea ce înțelege el prin teatrul de atmosferă e ceea ce Perpessicius numea feerie. Prelucrările baladei s-ar fi făcut, toate, în direcția acestui gen: „Ar putea, firește, din această legendă să se clădească și o dramă efectivă; ea însă a dat pînă acum doar teatrul de atmosferă“. Acest lucru a și vrut cronicarul să-l dovedească, piesa lui Blaga servindu-i de exemplu. „Firește“ — adaugă el, în încheiere — „că de-a lungul acestei experiențe întîlnim și caracterul specific al talentului d-lui Blaga“. În ce constă el nu aflăm nici aici, nici altundeva: este ultimul articol pe care N. Davidescu îl scrie despre Blaga (din creația căruia mai comentase primele două volume de versuri).

Ion Breazu, care analizase, într-un lung serial, tot teatrul de pînă atunci al lui Blaga, scrie și despre noua piesă (în *Societatea de mîine*, 15 ianuarie 1928). *Meșterul Manole* „este o strălucită dovadă cum acest poet, învinuit de străinism (aluzie, judecînd după context, la filiații ca aceea pe care o propunea Lovinescu, scriind, în 1921: „Trecut prin poezia modernă vieneză, extremul orient ne-a dat un scriitor caracteristic“ — *n. ed.*), este pătruns în toate fibrele lui sufletești de tot ceea ce se găsește mai pur și mai adînc în spiritul nostru popular, adică în adevăratul nostru spirit național“. Opera lui „este o nouă întoarcere spre izvoarele naționale“, după acelea făcute de generația lui Alecsandri și Kogălniceanu, a lui Eminescu, a lui Iorga, Coșbuc

și Sadoveanu. Blaga însuși efectuează această întoarcere împreună cu generația lui, care „s-a aplecat peste izvoare pentru a scoate din ele un înțeles nou și mult mai adînc vieții, pentru a desprinde din undele lor apa vie a valorilor universale“.

Cît despre alegerea temei noii piese, ea se explică pe de o parte prin aceea că „legenda *Mănăstirii Argeșului* cuprinde unul dintre cele mai frumoase și mai adînci mituri ale poporului nostru“, mit care, „prin valoarea lui umană“, „poate sta alături de cel al lui Prometeu“; pe de altă parte, prin afinitate spirituală: „De legenda Meșterului Manole, Lucian Blaga s-a apropiat pentru înțelesul ei metafizic și pentru valoarea ei artistică. Între legendă și poet s-ar putea spune că se găsea o «armonie prestabilită»“.

Despre o asemenea afinitate vorbea, am văzut, și Perpessicius, pornind de la tipul de sensibilitate al scriitorului; Ion Breazu invocă (în afară de întoarcerea spre izvoarele naționale ale creației) semnele (din *În marea trecere*, *Tulburarea apelor*, *Fapta*) unei „concepții asupra existenței pe care am putea-o numi a *anonimatului*“, concepție după care „rostul existenței noastre este să simțim [...] marile înțelesuri ale umanității, ale vremii și ale locului nostru și să ajutăm înfăptuirea lor, chiar cu prețul nimicirii noastre“ și pentru care „Manole i-a dat poetului cel mai desăvîrșit simbol“.

Trecînd peste rezumatul comentat al subiectului piesei, să reținem observațiile în legătură cu personajele. „Urmăriți, vă rog“, își îndeamnă Breazu cititorii, „pe Meșter, cu sufletul lui împărțit între biserica și Mira lui. Tragicul lui se dezvoltă pe o linie care s-ar putea numi clasică. Îi avem elementele în actul I; asistăm la luarea groazniciei hotărîri în actul II; de aci încolo el va crește neconținut atingîndu-și culmea în actul IV; actul V este o liniște după o furtună care a devastat sufletul, a smuls din el tot ceea ce este pămîntesc. Îndeosebi actul III și IV sînt susținute într-un ritm de o extraordinară încordare. În tot cursul lor Manole e amenințat să-și piardă mințile“. Și, în același stil al dorinței de a cîștiga adevărul: „Dar opriți-vă, vă rog, îndeosebi la sufletul îngeresc al Mirei. Opriți-vă și reveniți la ea ori de cîte ori simțiți nevoia de a gusta din apa artei desăvîrșite. Fără îndoială că ea este cea mai frumoasă creație a lui Lucian Blaga. Am arătat altădată cît de originale și, totuși, cît de vii sînt femeile din dramele lui. Nici Zemora din *Zamolxe* însă, nici Nona din *Tulburarea apelor* și nici Ivanca din *Fapta* nu au noblețea și puritatea sufletească a Mirei. [...] Mira este un ideal feminin care poate sta alături de Margareta din *Faust*, de Beatrice a lui Dante, de Solweig din *Peer Gynt* sau de Elisabeta din *Tannhäuser*. Ea este atît de pură încît parcă picioarele ei nu ating pămîntul. Și totuși este atît de vie“, este „cea mai vie dintre personajele dramei. Și trebuia să fie astfel pentru a justifica tragicul lui Manole“.

După o scurtă însemnare despre atmosferă („drama se petrece într-o atmosferă de apocalips [...]). Atmosfera apasă sufletele; le transfigurează. De aceea toate personajele vorbesc la fel; limbajul tuturor e o căutare

de înțeles pentru neînțelesul din jurul lor“), Ion Breazu se oprește ceva mai îndelung la limbajul piesei, care are „o rară valoare stilistică“ („un admirabil stil de apocalips“, scrisese în treacăt Perpessicius): „Poetul și-a ales mijloacele de expresie din bogatul tezaur al folclorului și al monumentelor de limbă populară. Eroii lui vorbesc uneori în ritm de descîntec, alteori în proverb, alteori în ritm de psalm sau de Biblie veche românească, de cronică sau de poezie populară. Ceea ce am avea de obiecționat acestui stil e concentrarea lui prea mare, pe alocurea. El nu este obscur; cititorul întâmpină însă greutăți la descifrarea lui; abia a doua sau a treia citire îi dă întreg înțelesul. Cu toate acestea, stilul *Meșterului Manole* este atât de românesc încît poate intra în antologiile școlare. De asemenea lexicul. Cu toate că personagiile adesea trebuie să dea expresie unor abstracțiuni, nici un neologism nu veți găsi în gura lor“.

Ion Breazu e convins, ca și Pompiliu Constantinescu, de valoarea superioară a „versiunii“ Blaga: nici unul dintre scriitorii care au prelucrat pînă atunci mitul „nu l-a adîncit, ca filosofie și ca simțire, ca Lucian Blaga. După el vor veni alții; înțelesul și frumusețea mitului nu vor putea fi secătate niciodată“.

Să nu trecem mai departe înainte de a reține pledoaria lui Breazu pentru reprezentarea dramei: „*Meșterul Manole* nu e făcut numai pentru lectură. Pe scenă frumusețea lui ar crește îndoite. Eu aș vrea ca actorii noștri să rivalizeze în interpretarea lui Manole. Îi asigur că n-ar pierde nimic. Și aș vrea mai ales să văd pe actrițele noastre emulînd în interpretarea Mirei, așa cum în alte țări se emulează în interpretarea Ofeliei“.

Agârbiceanu se miră, într-un articol din *Transilvania*, nr. 9, septembrie 1928, în care se arată impresionat de realismul piesei („Manole, Mira, nevasta lui, toți cei doisprezece zidari sunt ființe reale, oameni adevărați, că ar putea trăi și azi. Și astfel într-un cadru de legendă Blaga ne arată încă o dată puterea lui de analiză psihologică, de cunoscător al omului. Citînd drama nu mai avem impresia că suntem într-o legendă“); „Sunt scene de un adînc adevăr omenesc, de o mare putere tragică“, că n-a fost încă jucată pe vreo scenă; „Mărturisim că nu înțelegem motivul. Lucrarea e de un dramatism covîrșitor“.

După aceste câteva recenzii (cinci, în răstimp de un an), locul comentariilor e luat de cererile de reprezentare a piesei (cuprinse și în unele dintre articolele ce-i fuseseră consacrate), formulate pe un ton în care se amestecă nedumerirea, amărăciunea, în fine, o anumită iritare. Autorii acestor articole sau simple notițe invocă situația literară a lui Blaga, la un deceniu de la debut, valoarea operei lui și locul ocupat în literatură momentului și reproșează teatrelor (Teatrului Național în primul rînd) ignorarea consecventă a scrierilor lui în favoarea unor lucrări evident mediocre sau subaltere. Acestor argumente mai vechi li se adaugă acum unul care le „confirmă“, accentuînd tonul amintit: interesul trezit de piesă în Elveția. O

telegramă de presă, publicată în ziarele din 4 noiembrie 1928, făcea cunoscut că „cea dintîi serată din ciclul organizat de «Pen-Clubul elvețian» din Berna a fost închinată unei opere românești. D-l Hugo Marti, președintele «Pen-Clubului», a ținut o conferință despre drama *Meșterul Manole* a d-lui Lucian Blaga“. Se dădeau cîteva informații despre conferențiar, care era și traducătorul piesei: „D-l Marti e o personalitate foarte cunoscută în lumea literară din Elveția și e directorul literar al ziarului «Bund». Între altele e și autorul unui volum intitulat *Rumänisches Intermezzo*. În timpul neutralității, d-l Marti a stat doi ani în România“. Apoi se prezenta desfășurarea seratei: „În introducerea conferinței sale, d-l Marti a vorbit despre legenda populară a *Meșterului Manole* în diferitele ei variante la popoarele din sud-estul european și despre un motiv literar analog la germani. Pe urmă a caracterizat personalitatea literară a d-lui Blaga [...]. D-l Marti a amintit și unele dificultăți la tălmăcirea în limba germană a piesei *Meșterul Manole*, scrisă într-un stil aparte, dar a arătat că «frumusețea acestei mature și puternice opere» l-a îndemnat totuși să-și ia răspunderea traducerii. După conferință, d-l Weiss, regizor la Teatrul Comunal din Berna, a citit în traducere actele 3 și 5 din piesa d-lui Blaga. D-l Singer, profesor de germanistică la Universitatea din Berna, a mulțumit atât d-lui Marti cît și d-lui Weiss pentru plăcerea făcută auditoriului, relevîndu-i-se această «admirabilă și impresionantă dramă românească». Autorul piesei, care a asistat la conferință, a fost viu felicitat. La serată a luat parte elita intelectuală din capitala Elveției“.

În aceeași zi Nichifor Crainic publică în *Curentul* un articol intitulat *Lucian Blaga dramaturg la... Berna*, în care, după ce reformulează informațiile pe care le-am citat mai sus, adaugă pe un ton de jubilație: „Aceasta e o biruință nu numai a lui Lucian Blaga, dar a scrisului românesc însuși, așa de distins sărbătorit în strălucitul talent al poetului. O încredere mai mult în forțele creatoare ale spiritului nostru crește din acest prilej atât de rar, atât de frumos“. Împrejurarea provoacă însă și reflecții amare: „Dar eu mă gîndesc la sufletul lui Blaga după ce luminile distinsei sărbători s-au stins. Ce va fi gîndit tînărul acesta care nu se îmbată niciodată de fumul succesului, rămas singur cu sine, trecînd spre casă în noapte peste podurile înalte ale Aarului? Sărbătorit de streini pentru piese de teatru pe care și le tipărește singur și nici un teatru românesc nu le joacă... Corneliu Moldovanu declară senin că nu le înțelege și crede cu aceasta că Teatrul Național e scuzat. Și-n timp ce Blaga e sărbătorit ca dramaturg la Berna, Teatrul d-lui Corneliu Moldovanu pregătește, convins de misiunea lui superioară, noua premieră *Papagalii*, a d-lui Const. Rîuleț“.

Cineva care semnează S.D. reia în *Dreptatea* acest reproș, pe un ton mai înalt: „Domnului Corneliu Moldovanu poate să-i placă pînă la desfășurare scrisul confratelui C. Rîuleț — și poate să nu înțeleagă pînă la iritare opera lui Lucian Blaga, Teatrul Național rămîne obligat să reprezinte ceea

ce a scris unul din poezii de înflăcăare strălucire de azi și să respingă *Papagalii* domnului Răduț“.

În articolul din care am citat, Crainic dădea și informația că directorul teatrului din Berna „a înscris această dramă în repertoriul aceluiași teatru“. Să fi aflat ceva de la Blaga? Poate, dar cred că nu mai mult decât că există o asemenea perspectivă. Cert este că abia peste mai mult de o lună, la 8 decembrie, ziarul publica următoarea telegramă de presă: „D-l H. Kaufmann, directorul teatrului din Berna, a înscris în repertoriul acestui teatru piesa d-lui Lucian Blaga *Meșterul Manole* (dramă în 5 acte). Această piesă nereprezentată încă în românește se va juca la Berna în traducerea germană făcută de cunoscutul scriitor elvețian Hugo Marti“.

Piesa este inclusă și în repertoriul Teatrului Național din București de noul lui director, Liviu Rebreanu, care declară în *Rampa*, la începutul lui aprilie: „După reluarea *Norei* voi mai juca în această stagiune *Manole* de Lucian Blaga, care va constitui un spectacol deosebit de interesant și care va introduce în teatrul românesc pe acest valoros autor, din a cărui reprezentare mi-am făcut un punct de onoare. Piesa se va juca într-un cadru demn de inspirația autorului“.

Oferită Teatrului Național spre a fi reprezentată încă din toamna anului 1927, piesa primise un referat de recomandare, al Clădiei Minulescu — datat „8 oct. 1927“ și publicat în *Revista scriitoarelor și scriitorilor români* din aprilie 1929 —, căruia direcția de atunci nu-i dăduse curs. „Dintre toate încercările de a se traduce în teatru legenda Curții de Argeș, și pe care le cunosc, incontestabilă ca valoare și ca o revelație îmi apare drama domnului Lucian Blaga: *Meșterul Manole*“, scria poeta. „*Domnul Lucian Blaga este cel dintâi care înfăptuiește o operă nouă, lapidară și etnică, o tragedie măreață și simplă*, din mult cunoscuta legendă. Fără să schimbe nimic din fondul istoric, păstrând personagiile legendare intacte, el ridică la o apoteoză epică și la o ascensiune mistică procesul lăuntric al legendei. Strânsă, concentrată, cu străfulgerări interiorizate, într-o atmosferă de permanentă fatalitate, drama *Meșterul Manole*, scrisă în verb de crisoavă, reprezintă pentru literatura dramatică originală un model de realizare teatrală și de sinteză dramatică. *Teatrul Național își va face o cinste și o datorie din reprezentarea acestei drame și înscrierea ei în repertoriul stabil*“. Până la agitația din jurul premierei mai înregistrăm un articol, *Blaga, dramaturg*, de Petru Comarnescu, publicat în pagina pe care *Ultima oră* din 24 februarie 1929 o consacra scriitorului și în care mai semnează Ion Barbu (*Legenda și somnul în poezia lui Blaga*), Ion Pillat (*Lucian Blaga și specificul românesc*) și Emanoil Bucuța (*Cronicarul de pe Vistula*). Petru Comarnescu este unul dintre susținătorii fervenți ai literaturii lui Blaga, dar comentariul său în marginea teatrului poetului nu are nici acuitate critică, nici claritatea necesară impunerii unui punct de vedere. Aleg un fragment mai consistent de caracterizare generală: „Formele n-au relief, n-au volum sculptural, nu sunt

delimitate în poezia dramatică a lui Blaga pentru că ar anula tocmai devenirea sufletelor, graiul necurmat al singelui, ivirea fără caznă a șimșurilor, multiplicarea nestăvilă a experiențelor trecute. Drama lui Blaga nu e nici rezolutivă și nici evolutivă. N-are început precizat, n-are date fixate, n-are spațiu măsurat. Desfășurarea are nevoie, firește, de-o organizare, de-o oprire într-un tot care să poată fi prezentat altoră. Spiritul dramatic al lui Blaga este, în general, materializat în tiparele dramei atât cât îi sunt necesitățile realizării lui în spectacol. [...] Nu sunt dialoguri accentuate, tipuri rotunjite și definite; nu aflăm efecte și lovituri hoșești, ciomege pentru afectul spectatorului sau descindece pentru nepriceperea celor ce și-au pierdut priceperea“. O caracterizare ce pare a implica o judecată mai degrabă rezervată, dacă nu negativă. Evident, nu e așa, dar argumentele critice menite să susțină elogiul unui teatru al continuum-ului sufletesc și spiritual profund și al nuanței sînt abia schițate. Tot așa, încercările de definire a fiecăreia dintre piesele autorului.

Să revenim la știrile despre reprezentarea dramei lui Blaga pe scena Teatrului Național din București. La 1 martie *Rampa* anunță că „viitoarea premieră va fi în ziua de miercuri 20 martie, cînd se va juca *Meșterul* [sic!], piesa d-lui Lucian Blaga“, în regia lui Soare Z. Soare. Se dă și distribuția. La 9 martie se repeta informația privind data premierei, precizîndu-se că Blaga va veni la București în vederea reprezentării piesei sale. La 11 martie nu se schimbă nimic (după *Rampa*), dar dintr-un scurt articol din *Patria*, 19 martie, aflăm că „premiera va avea loc în ziua de 27 martie“. *Ultima oră* din 23 martie anunță o nouă amîinare, pentru 3 aprilie, aceasta „nu din capriciile direcțiunei, ci din ale soartei“; „cîțiva dintre protagoniști sînt gripați“; a doua zi, același ziar scrie că rolul lui Manole va fi interpretat de „tînărul și valorosul actor A. Pop Marțian“, privit cu „deosebită încredere în urma chipului în care a interpretat rolul principal din *Pavilionul cu umbre*“ de Gib Mihăescu. În informațiile de presă de pînă atunci se spunea că în rolul lui Manole a fost distribuit G. Vraca. „Dar în privința premierei acestei piese suntem în domeniul ipoteticului“, adaugă *Ultima oră*. „Ultima dată fixată este cea de vineri 5 aprilie. Să fie oare ultima?“ *Rampa* din 28 martie confirmă data, informînd totodată că „în a doua parte a lunii octombrie *Meșterul Manole* se va reprezenta la Teatrul Național din Berna“. La 4 aprilie *Rampa* publică un interviu al lui Ion Masoff (care semnează cu inițiale) cu poetul venit de la Berna pentru a asista la premieră. Faptul că în prima parte a lui am recunoscut pasaje dintr-un articol (necitat) al lui Crainic, tipărit tot în *Rampa*, la 27 februarie (*Arta lui Lucian Blaga*) mă face să privesc cu rezervă „autenticitatea“ textului declarațiilor, a formulărilor. Cu această observație, iată-le. Mai întîi, ceva despre orientarea generală a teatrului său: „Sunt pentru teatrul de spiritualizare în care toate personagiile sînt stilizate: e fatal deci să ocolesc detaliul naturalist. Prin aceasta fac parte dintr-o întregă mișcare — caracteristică

mai multor literaturi — mișcare spre lumea spiritului, spre misticism dacă vrei. Aceasta nu mă împiedică să lucrez însă cu elemente scoase în cea mai mare parte din însăși viața sufletească a poporului nostru, tinzând spre spiritualizarea miturilor românești“. Apoi despre piesa *Meșterul Manole*: „am scris-o în 1926. După cum știi legenda există la toate popoarele balcanice, la unguri și la unele popoare din Apus. Indiferent dacă legenda are la bază un fapt care s-a petrecut în realitate, adică jertfirea unei persoane omenești pentru o operă de creație, ideea în sine are o valoare mitică extraordinară și tocmai din cauza aceasta ea devine universal valabilă. Fac deosebire între legendă și mit. În legenda populară a Meșterului Manole cred că s-au suprapus în realitate două legende: întâia e legenda jertfirii ființei omenești, iar a doua conflictul lui Vodă cu Manole pe motivul că ar intenționa să clădească o biserică și mai frumoasă“. Din păcate deosebirea pe care o făcea Blaga între legendă și mit rămâne neexplicitată. Următoarea propoziție spune ceva, dar prea puțin sau prea concentrat: „Eu am simplificat legenda ridicând-o la valoare de mit închipuit ca tragedie a jertfei“. Sumare — nici nu se poate altfel — și observațiile în legături cu această tragedie: „În piesa mea, Manole se sinucide aruncându-se de pe cupolă, aceasta ca o consecință a faptei sale. Femeia lui Manole vine cea dintâi, deoarece, aflind din gura unui călugăr intenția lui Manole, vrea să-l convingă să renunțe la această jertfă, tocmai ea este sacrificată și prin aceasta se potențează tragedia“. Poate din dorința de a accentua sensul de mit universal al legendei, poate influențat de atmosfera spirituală instalată de la o vreme la *Gîndirea*, Blaga a recurs la o analogie, superficială, cu un mit biblic: „Manole din piesa mea are doisprezece zidari, vrînd să imite prin aceasta pe Isus care și-a clădit biserică împreună cu doisprezece apostoli. Prin aceasta mitul lui Manole ia întrucîtva înfățișare religioasă, creștină“. La retipărirea piesei, în ediția definitivă din 1942, Manole va avea, ca în legenda populară, nouă zidari. În finalul interviului, câteva cuvinte despre viitorul spectacol: „Soare Z. Soare admirabil mi-a înțeles intențiile și a dat interpretării ritmul și stilul adecvate. Foarte frumoase sunt decorurile lucrate de Feodoroff și costumele lui Demian. De asemenea sunt încîntat de distribuția rolurilor“.

Se poate spune că presa a susținut inițiativa reprezentării *Meșterului Manole*, dacă nu a determinat-o chiar într-o anumită măsură, și că — mai ales prin *Rampa* — a întretinut, prin note și articole, interesul pentru premieră. Amînată pentru „ultima“ dată pentru 5 aprilie, aceasta va avea loc pe . . . 6 aprilie. *Rampa* publică un nou articol, *Premiera de astă seară: „Meșterul Manole“ la Teatrul Național*, cu informații pe care le mai dăduse despre opera de dramaturg a lui Blaga, cu reluarea unor idei și a unor formulări din interviul citat mai sus, cu lista realizatorilor spectacolului. Iată distribuția: Manole: A. Pop Marțian; Mira: Aura Buzescu; Bogumil: I. Petrescu; Găman: C. Nottara; Vodă: R. Bulfinsky; cei doisprezece zidari, în ordine: A. Athanasescu, H. Polizu, G. Calboreanu, I. Ulmeni, D. Ene,

I. Theo, I. Frumușani, D. Grigoriu, N. Atanasiu, N. Brancomir, I. Marinescu, G. Franga; Un băiat de curte: A. Jeles, Solul: P. Ștefănescu; Întîiul boier: M. Gingulescu; Al doilea boier: S. Podescu; Al treilea boier: T. Nicolău. Schițele de decor aparțineau lui V. Feodoroff, iar cele de costume lui A. Demian. Direcția de scenă: Soare Z. Soare.

Dintre numeroasele cronici ale spectacolului, s-o vedem mai întîi pe aceea semnată de Victor Eftimiu, chiar a doua zi, în ziarul *Lupta*. „D. Lucian Blaga este un scriitor ardelean foarte apreciat în anumite cercuri literare“, începe el, într-un stil în care judecata pozitivă este imediat limitată sau anulată. Continuarea este aproape un model de elogiu perfid: „Poet și gânditor, tribut ar unei serioase culturi germane, exprimîndu-se într-o formă în care obișnuitul este evitat uneori pînă la confuzie, iar predilecția pentru mat dusă pînă la întunecare, d-l Blaga își dezbracă opera de orice fast luminos și muzical, mulțumindu-se, asemeni clericilor protestanți, cu esența învățăturii divine. Nobilă atitudine și recoltă pură, stimă intelectuală. Dar izolare, în abstracțiune“. Dacă ar fi rămas acolo, în spațiul izolării lui, aflat la marginea literaturii române și al vieții literare, scriitorul s-ar fi putut bucura în tihnă de „stima intelectuală“ meritată; dar el „nu s-a mulțumit să rămînă pe aceste altitudini, ci, scriind cîteva drame și, mai ales, provocînd reprezentarea lor, a solicitat sufragiile vulgului“. Atunci lucrurile se schimbă. Ia să vedem noi ce e cu aceste piese, pe ce se întemeiază îndrăzneala. „Autorul de poeme gîndite și de cugetări simțite Blaga (admirabile exemple de stil al perfidiei, prevestind judecata asupra teatrului: cine au scris poezii simțite și cugetări gîndite, practicînd confuzia, nu scrie nici piese propriu-zise, n. ed.) are, mi se pare, cinci lucrări dramatice: *Fapta și Daria*, cari trebuie eliminate din orice fel de preocupări, *Zamolxe*, tragedie pretențioasă și încilcită, *Tulburarea apelor*, o frescă plină de amănunte pitorești și evocatoare, și *Meșterul Manole*, drama jucată aseară la Teatrul Național, incontestabil cea mai reușită dintre piesele d-sale, cea mai ușor de înțeles, cu toată nebulozitatea stilului care-a contrariat, întrucîtva, pe obișnuința premierelor bucureștene“. Urmează analiza piesei văzute în ajun. În ce raport stă ea cu sursa folclorică? „Din legenda amplă a Curții de Argeș, d. Blaga a extras numai anecdota brutală a femeii pe care Manole o zidește într-o coloană: prea puțin și prea penibil material pentru cinci acte întregi“. Aci e deci punctul de plecare al facturii piesei: „Era firesc ca pentru mobilarea acestor cinci acte autorul să fie nevoit a înlocui dramatismul absent al acțiunii printr-o cascadă de discuții, monoloage, teorii, analize, invocări, discursuri și cazuri de conștiință, cari, scrise foarte frumos, altminteri, cu un vocabular proaspăt, cu imagini tulburătoare și cu o permanentă nobleță a gîndirii și a formei, nu sunt mai puțin grele de suportat o seară întregă“. E lăudat Ion Marin Sadoveanu, care, în *Anno Domini*, „s-a mărginit la un singur act, ca și Mihail Săulescu: „Lucrările de atmosferă nu pot capta o seară întregă atenția publicului: închipuiți-vă acea minunată

*Săptămîna luminată* prelungită dincolo de o jumătate de oră!“ Prilej pentru dramaturgul și romancierul Eftimiu de a da o mică lecție: „Teatrul, ca și romanul, trebuie construit în linii largi, fără preocuparea amănuntului. Înfloriturile stilistice, prea marea grijă artistică — imaginile, descripțiile, analizele — obosesc, comprimă și fac, dacă nu pe creator, atunci pe spectator, să piardă firul roșu al interesului principal“.

Deficiențele observate pînă aci sînt rezumate în propoziția: „D. Blaga a făcut prea multă literatură și prea puțin teatru în al său *Meșter Manole*“. Altele privesc concepția autorului, dincolo de exprimarea dramatică inadecvată. „Afară de un stil personal, d. Blaga n-aduce nimica nou în interpretarea legendei și a personajilor“, e de părere Eftimiu, care compară din acest punct de vedere piesa lui Blaga cu cea a lui Adrian Maniu (*Meșterul*): evident, în defavoarea primeia. În cele din urmă cronicarul pune degetul pe rana mortală a piesei: „Făptura dramei d-lui Blaga poartă o lovitură de secure în șira spinării: hotărîrea bruscă a lui Manole de a jertfi o ființă omenească. Nici o sugestiune puternică, venit din el sau din afară, nu justifică această determinare. Și atunci tragedia sună în gol“.

Cîte ceva se salvează, după Victor Eftimiu, din acest naufragiu dramatic: „Sunt, totuși, cîteva momente emoționante: sfîrșitul actului II, cînd Manole și tovarășii săi au viziunea bisericii viitoare, și în actul III intrarea soției lui Manole, care nu pricepe că va fi jertfită. Această scenă, prescurtată, ar cîștiga în intensitate. Celelalte acte sunt de prisos“. Așadar, două scene din care una ar trebui rescrisă.

Cronicarul are cuvinte de laudă pentru jocul tuturor actorilor, pentru scenografie, costume. Curios, regizorul nici nu e amintit.

Paul I. Prodan scrie, în *Vizorul*, că Blaga „a intrat în teatru cu renumele său bine statornicit în literatură și a cucerit, aseară, un loc de vază în rîndurile autorilor dramatice contemporani. D-sa a scris un minunat poem dramatic, de o superioară calitate literară, impresionant ca putere dramatică, emoționant, și care, deși are unele lungimi, prinde atențiunea spectatorului de la prima replică și o ține ținută pînă la deznodămînt“. Și, revenind la „unele lungimi“: „O concentrare a două acte într-unul singur (actele II și III) ar fi în folosul piesei de teatru, ar dăuna însă operei literare, lipsindu-ne de înălțătoarea inspirație și de frumusețea imaginilor cuprinse în dialogul piesei *Meșterul Manole*. Multe din aceste frumuseți scapă spectatorului; dar nu cred să fie măcar o persoană care să asiste la reprezentarea acestei piese și să nu fie îndemnată să o citească în volum, pentru a savura în liniște comorile literare risipite de d. Lucian Blaga în acest poem dramatic“. Și el îi laudă pe realizatorii spectacolului, mai exact pe actori și pe regizor.

În cronică din *Adevărul*, semnată Interim, se spune, între altele, că „luptînd cu legenda și cu predecesorii d-sale, d. Blaga a construit o bună operă dramatică“. Și, detaliind și nuanțînd aprecierea: „Evoluția tragediei, strînsă, admirabil condusă, a reliefat, în actul I, zbuciumul oamenilor din

scenă, ridicîndu-i pînă la simboluri. Actul al doilea grăbește faptul tragic, realizat cu pătrundere, dar fără deplină atmosferă haotică; în actul al treilea: drumul Mirei lui Manole către zidul în care va muri. Ultimele două acte — deznădejdea și sinuciderea lui Manole —, întoarse deodată de la înălțimea pură a simbolului într-un sfîșietor omenesc, au constrîns autorul la mijloace mai mult exterioare. S-a păstrat interesul, dar a dispărut fiorul halucinant al primelor acte“. Cronicarul citise piesa, de vreme ce observă în spectacol modificări: „Legenda a fost păstrată. Nu însă și textul tragediei, în care au intervenit cîteva retușări, unele, probabil, de premieră“. În fine, „construcția personajilor excelentă și foarte grea; piesa cu o admirabilă ținută stilistică, în care cîteva asperități au sunat neplăcut“. Cît despre spectacol, cronicarul de la *Adevărul* notează mai întîi: „Poate că *Meșterul Manole* al d-lui Blaga, fără magistrala înscenare a d-lui Soare, n-ar fi avut succesul și înțelegerea meritată“. Cum cronicarii se rezumă de obicei la aprecieri generale privind mai ales jocul actorilor, să reținem cîteva observații care ne pot sugera ceva mai bine factura spectacolului: „D. Soare ne-a dat un decor nou ca tratare și idee. Atmosfera a fost perfect captată. Manole este înconjurat mai tot timpul de zidari. Mișcarea acestora, într-o scenă cu linie nouă și nervoasă, cerea o mare pricepere și multă muncă, amîndouă realizate cu prisosință de d. Soare. Actul al doilea și al treilea, cele mai bune ale *Meșterului Manole* (Prodan le voia reduse la unul singur! — *n. ed.*), au avut ajutorul mai presus de laude al regizorului. Un arbore între dărmăturile zidurilor minăstirii, un arbore ca o femeie împietrită, plîngea mut între ziduri prăvălite“. (Lui Eftimiu i s-a părut „ostentativ și declamator“.)

pozitivă e și cronică (rău scrisă) a lui I. Constantinescu, în *Ordinea*: (tot din 7 aprilie), care observă însă, și el, unele „defecte“ de „tehnică dramatică“: „Mici lungimi în actul trei și patru“. „Și uneori literatura de prea multă abundență sugrumă mișcarea dramatică“. Important e însă că Blaga „ne-a dat un spectacol de adevărată artă“.

Dintre cronicile apărute în ziua următoare, 8 aprilie, cea mai bogată în observații mi se pare aceea din *Dimineața*, de A. Munte. Ideea că valoarea literară a piesei este superioară celei scenice e susținută aici astfel: „D. Blaga n-a sacrificat textul spectacolului. Și-a rezemat opera pe eroi, pe omenescul din ei. Furat de frumusețea imnului pe care l-a înălțat creațiunii — drama sa, după mine, e mai degrabă un imn decît o operă scenică — el a scris pagini de un vibrant lirism cu impresionante episoade epice. Am impresia — aproape siguranța — că d. Blaga și-a scris *Meșterul Manole* într-o avîntare. Apoi s-a străduit să adapteze imnul său scenei. Și, prelucrîndu-l, completîndu-l, i-a mutilat ființa, i-a zdruncinat unitatea, i-a slăbit interesul“. Cronicarul crede chiar că poate identifica miezul originar: „Imnul d-lui Blaga, temeiul și întregul operei sale e cuprins în actele II și III“. „Celelalte trei acte sunt de prisos“, scrie el, și încearcă să dovedească: „Actul I intenționează să ne creeze atmosfera de mistic, care sugerează lui Manole să jert-



fească suflet de om“, dar nu reușește; actele IV și V, adică ceea ce urmează sacrificiului Mirei, „nu mai prezintă interes“: „E foarte omenească această ultimă zvircolire a lui Manole. Dar ce interes prezintă ea pentru dramă, pentru ideea care stă în inima operei lui Blaga?“ Să revenim deci la partea substanțială dramatic și necesară. Actul II „e cel mai reușit“ („acțiunea e minunat condusă, cu intensitate dramatică crescândă, cu stări și întâmplări omenești naturale, cu scene adinc emoționante“), dar are, totuși, „o scădere“: Manole și zidarii săi se hotărăsc să accepte sacrificiul după solia-ultimatum a lui Vodă. „Jertfa supremă ar fi fost mai impresionantă, efectul dramatic ar fi fost mai puternic“, dacă hotărârea ar fi fost determinată „de imbolduri interioare — și numai de acestea“. Fără cusur îi apare lui A. Munte actul III, „actul jertfei“: „cu multă ingeniozitate, omenie și poezie e urcată Mira pe temelia bisericii. Sunt scene impresionante. Revolta zidarilor împotriva meșterului e foarte firească în împrejurările în care ea izbucnește. Autorul a fixat gesturi eterne“.

În concluzie: „cu toate scăderile ei scenice, lucrarea d-lui Blaga cinstește teatrul și scrisul românesc. Un stil de o frumusețe nouă, imagini personale, bogate și necăutate, limbă românească crescută din plaiurile, munții, izvoarele și viața noastră, avântare poetică nestăvilită de nimic, ca o forță primară a naturii, iată elemente care fac din *Meșterul Manole* o bucurie a gândurilor și sufletului nostru“. Receptarea prin lectură i se pare cronicarului mai adecvată și deci mai profitabilă: „Sunt convins că la citire lucrarea d-lui Blaga câștigă enorm. Sunt frumuseți care stau ascunse în cuvinte și în îmbinarea lor în frază, frumuseți ce se pierd în grăbita rostire de pe scenă“.

Unele dintre observațiile privitoare la spectacol merită de asemenea atenție. Nu dintre cele pozitive, căci din acestea întâlnim mereu, ci, de exemplu: A. Pop Marțian, „a făcut o extraordinară risipă de energie: gesturi, mimică, glas, mișcări ritmice, toate au fost epuizate pentru a construi figura meșterului legendar“. A rezultat „un Manole dîrz, viguros, cioplit parcă în piatra pe care o lucra. Noi am fi preferat un Manole mai umanizat, mai puțin rigid, mai puțin zbierător [...]. Textul nu-l împiedică pe d. Marțian să dea lui Manole contur nu prea aspru, ci mai omenesc, mai natural“. Sau aprecierea, într-un fel asemănător, a jocului zidarilor, cărora „le cerem mai puțină ascuțime în gesturi, mai puțină asprime în glas, mai mult omenesc și mai puțin teatral“.

În *Rampa* cronică dramatică e semnată de V. Timuș, în *Curentul* de Ion Dumitrescu, în *Universul* de Romicus, în *Dreptatea* de H. Blazian. Sînt articole ce se aseamănă prin structură (comentarea temei și invocarea altor piese pe care le-a prilejuit, caracterizarea dramei lui Blaga și apoi a spectacolului), dar mai ales prin aglomerarea de generalități și prin stilul insuficient controlat, deseori confuz, tinzînd spre superlativul delirant sau doar neinteligibil. Mai clar, deși nu mult mai substanțial, este T. Bobeș în *Ultima oră*

din 10 aprilie (ca și în versiunea prescurtată a acestei cronici, publicată cu o zi înainte în *Îndreptarea* și semnată cu inițiale): „Reprezentarea poemului dramatic al d-lui Lucian Blaga înseamnă o dată în evoluția teatrului nostru“; mai mult, poetul, „prin biruința pe care a obținut-o vineri seară, cu *Meșterul Manole*, va avea o imensă înfrîurire asupra literaturii noastre“. Autorul cronicii e mai aproape de adevăr, probabil, cînd scrie că piesa „a cucerit publicul de la primul act și l-a ținut sub vraja sa trei acte“. Dramatismul actului al patrulea a fost ratat din cauza protagonismului, „care n-a avut puterea necesară să ducă povara lui Manole mai mult ca trei acte, și din cauza activității prea mari pe care o desfășoară zidarii pe scenă. Zbuciumul din sufletul lui Manole avea nevoie de o altă atmosferă. Din cauza interpretului și a regizorului actul acesta a părut publicului obositor și inutil“. Cît despre actul ultim, „a interesat mai mult prin filozofia care se degajă din el“. Reușita spectacolului e așadar parțială: „Dintre interpreți, numai d-na Buzescu a reușit să se identifice cu Mira. Intuiția sa artistică merită toate elogiile. Am admirat de asemeni pe d. Marțian în primele trei acte, precum și pe d-nii Nottara, Theo, Calboreanu, Athanasescu și Brancomir“. Judecata asupra regiei și scenografiei o spune mai clar: „Soare Z. Soare merită laude pentru felul sugestiv cum a montat actul doi, pentru grupările personajilor din actele trei și patru, și mai ales pentru atmosfera pe care a știut s-o regizeze. Decorurile din actul întâi și al cincilea sînt mult prea veriste pentru o piesă de atmosferă spirituală, a cărei acțiune se petrece în timpitic. Actul al patrulea a fost de asemeni rău montat, prin faptul că d-sa a substituit acțiunii o imensă activitate care a distrus atmosfera creată“.

Admirator al poetului, T. Bobeș mărturisește că „am așteptat cu nerăbdare și frică ridicarea cortinei. Ne era teamă că poemul d-lui Blaga n-are să obțină succesul pe care-l merită“ și, în fine, că „ceea ce ne-a bucurat în special este că d. Blaga, care-i un autor dificil chiar la citit, a putut să intereseze și să placă publicului nostru teatral“.

Sentimentul unei așteptări împlinite îl exprimă și Ionel Jianu, chiar la începutul cronicii sale din *Vremea*, 11 aprilie: „În sfîrșit; mult așteptata lucrare a d-lui Lucian Blaga a văzut lumina rampei. Aranjată pentru scenă, cu tăieturile necesare în text, cu specularea efectelor dramatice prin accesorii meșteșugite, *Meșterul Manole* a însemnat un mare succes pentru scena Teatrului Național și un câștig important pentru literatura dramatică“. Judecata pozitivă e și aici parțială, pentru motive care țin de calitatea textului, nu de regie sau de interpretare: „poet și filozof“, Blaga „a izbutit să creeze pe scenă un simbol care a trăit și a impresionat“; dar în vreme ce primele trei acte „sînt pătrunse de o înaltă spiritualitate“, actul al patrulea „ar trebui destiințat“, iar al cincilea „e sfîrșitul inabil al unui poem transfigurat de credință și patimă“. Așadar: „Am fi vrut ca d-l Blaga să menție atmosfera aceea înălțătoare din primele acte, în care misterul se amestecă cu realitatea într-un tot impresionant și în care destinul vorbește prin gura oame-

nilor. Primele trei acte sînt inspirate, sînt pătrunse de un suflu ce ridică pe oameni și le dă o semnificație. Celelalte două sînt bițbițeli în întuneric, sînt eforturile neputincioase de a încheia un poem atît de admirabil“. Cronicarul, care a observat modificările făcute de autor în textul pentru scenă („a avut înțelepciunea de a renunța la multe părți din textul primitiv, de a admite eliminarea balastului literar“), îi propune și el ceva: „Dacă ar elimina actul patru — complet inutil și în discordanță cu atmosfera piesei — reținînd numai din acest act ideea că Manole singur și-a zidit soția fără să-și dea seama de lucrul acesta (idee plină de surse teatrale și foarte impresionantă, care ar putea fi întrebuițată la începutul actului final), piesa ar cîștiga foarte mult și ar constitui o dată importantă în istoria literaturii dramatice românești“.

Nuanțarea și susținerea judecății globale continuă prin relevarea scenei *Mira* — Găman și a scenei jurămîntului din finalul actului al doilea, care „sînt pline de dramatism interior și constituie unele din cele mai puternice scene din literatura noastră dramatică“, în timp ce dialogul Manole—Bogumil e „lung și greoi“; prin caracterizarea stilului („o admirabilă limbă românească, plină de imagini poetice, de arhaisme pitorești și de cuvinte sonore“). În fine, dacă lectura dezvăluia valorile de ordin literar, provocînd însă și „rezerve asupra calității scenice“ a dramei, reprezentarea „ne-a făcut să recunoaștem și calitățile teatrale ale acestei lucrări“. După aprecierile — în genere, elogioase („excelentă interpretare“) — ale spectacolului („montat cu mult meșteșug“), Ionel Jianu încheie așa: „La sfîrșit de stagiune, Teatrul Național a repurtat un frumos succes, poate cel mai deplin din anul acesta și care desigur va îmbogăți literatura dramatică română și repertoriul primei noastre scene cu o operă de valoare ce va rămîne ca un exemplu și un îndemn“. În ce privește destinul scenic al piesei, previziunea n-avea să se împlinească.

Amintind alte cîteva cronici, semnate de H. Lazu (în *Adevărul literar și artistic* din 14 aprilie: „Între mit și cugetare filozofică s-a stabilit o legătură de interpretare. Gîndirea creștină, înțelesul metafizic și înțelesul uman se contopesc într-o formă extatică din care răsar aci scene de înalt dramatism, chipuri simbolice și fapte ce depășesc cuprinderea umană [...]. Versiunea d-lui Blaga are un singur cusur: e prea literară, prea bogată în surprize de lectură pentru a nu pierde reprezentată“), Margareta Miller Verghi (în *Dreptatea* din 19 aprilie: „O piesă în care atmosfera poetică se deslușește din fiecare crîmpei, din fiecare amănunt. Totuși, impresia generală pe care o lasă această operă e una de nedumerire, de tulburare lăuntrică. Sufletul nostru de azi nu mai primește fără împotrivire ideea unei jertfe acceptate aproape fără șovăire, pentru a mulțumi în artist «imbolul de a clădi», de care vorbește Manole. [...] Dar nu putem accepta fără revoltă ca un om să jertfească pe altcineva decît pe sine însuși! Cînd auzi pe Manole tînguindu-se ceasuri întregi, te gîndești să-l întreb: «Dar bine, omule, cum nu-ți dă

în gînd să te lași zidit pe tine însuși, dacă e nevoie, pentru a-ți desăvîrși opera? »“), Emil Riegler-Dinu (în *Viața literară*, 13—27 aprilie: „Cel mai pur succes al unui poet pur din tînăra generație a consacrat o dată cu direcția europeană a d-lui Liviu Rebreanu și regia de mișcare în decor simbolic de masivă plastică a d-lui Soare Z. Soare un nou teatru românesc, demn să treacă granița și să impună numele lui Lucian Blaga printre ceilalți maeștri ai teatrului contemporan din Apus“), să ne oprim, lăsînd cu totul deoparte unele nume de recenzenți (de regulă entuziaști și inconsistenți) cu totul obscure (V. Corbasca în *Limba română*, Ion Floroiu în *Universul literar* etc.), să ne oprim la doi comentatori a căror opinie este, fără îndoială, semnificativă: Octav Șuluțiu și Ion Marin Sadoveanu.

Șuluțiu, care va deveni unul dintre cei mai fervenți susținători ai operei lui Blaga dintre scriitorii „noii generații“, publică acum întîiul articol asupra lui. Văzuse spectacolul și fusese entuziasmat de piesă: „Un eveniment formidabil“, notează el în jurnal. „Premiera unei piese veritabil valoroase, românești, care răscumpără păcatele multor ani de secetă dramatică autohtonă: *Meșterul Manole* de Lucian Blaga. Ideea sacrificiului sublim pentru o operă [...] este cu măiestrie redată, așa cum n-au reușit nici N. Iorga, nici V. Eftimiu, nici Adrian Maniu, nici O. Goga. Bravo Blaga!“ (cf. Octav Șuluțiu, *Jurnal*, ediție îngrijită de Nicolae Florescu, Editura Dacia, 1975, p. 82). Cu formularea temei și cu raportarea „versiunii“ Blaga la cele anterioare începe și articolul publicat în *Ultima oră* la 23 aprilie: *Semnificația „Meșterului Manole“*. „Nici unul — afirmă Șuluțiu — n-a știut să mulțumească deplin adevărata cerință a legendei, și a trebuit să așteptăm pe d. Blaga, care nu numai a dat o operă de artă incontestabilă, dar, tocmai din acest motiv, a închis subiectul pentru oricînd [...]. Un alt autor dramatic n-ar mai avea ce spune, în urma succesului repurtat de d. Blaga“. Două i se par a fi meritele „cele mai temeinice“ ale piesei: „conflictul psihologic al eroului, susținut de întreaga piesă, de unde reiese dramatismul necesar genului. Iar acest conflict scoate în evidență, pe de altă parte, al doilea mare merit, ideea eternă, concepția ce se desprinde din operă“. Conflictul, caracterizat ca „tragic“, e definit astfel: „lupta dintre omenesc și divin, zbcuicul dintre lut și lumină, primul căutînd să-l împotmolească pe om în efemer, iar al doilea să-l înalțe pe aripile eternității“; e „conflictul dintre pămînt și cer“, care „se termină cu biruința omenescului“. Iar ideea piesei e aceea că „numai sacrificiul răscumpără îndrăzneala de a te avînta către creație“. Șuluțiu mai descoperă în „tragedia d-lui Blaga“ și alte „valori“: „misticismul trac, circulînd mereu în atmosfera piesei. E un suflu de mister, de ființe nevăzute, cerești și subpămîntești. Pare că înseși geniile ascunse prezidează la desfășurarea acțiunii“; apoi, „caracterele sunt cu măiestrie construite“. Vodă, „în loc să fie crudul domnitor al legendei“, este un „personaj rupt din istoria națională colbuită în cronici“.

Judecata finală exprimă mai degrabă o stare de entuziasm decât concluzia unei demonstrații critice (Șulțiu avea atunci 20 de ani): „piesa d-lui Blaga este tradiție și ortodoxie. Acestea conturate cu un universal și un adânc omenesc. D-l Blaga e primul care a reușit să dea o piesă românească, vreau să spun în spiritul nostru etnic, dar care în același timp are un sens general și poate fi reprezentată oriunde. E capodopera teatrului nou românesc“.

I.M. Sadoveanu, cronicarul dramatic al *Gîndirii*, specialist de pe atunci recunoscut în materie, scrie despre noua piesă a lui Blaga în nr. 4 (aprilie) al revistei (mai recenzase, în 1923, *Tulburarea apelor*). Plasînd și el drama în seria tematică, observă mai întîi insistența cu care scriitorii epocii post-belice au reluat legenda și, „ceea ce este mai important“, „curiozitatea“, mai mult, „așteptarea nerăbdătoare a publicului“. Constatarea merita un popas de reflecție istoric-culturală și sociologică, pe care I. M. Sadoveanu nu-l face însă, rezumînd procesul astfel: „Era ca o întrecere, amintind pe cele vechi parcă, nobilă și încordată, în jurul unei comori din frumusețea poeziei noastre populare“, „întrecere din care Blaga a ieșit învingător“. Explicația ar sta în faptul că drama lui Blaga „se împlintă adînc în *evul mediu*, din care își soarbe și halucinația, și construcția, și transfigurata și ireala lumină“. Funcția principală o are, sub acest raport, Găman: „smeu al pămîntului acesta, smeu vechi, pămîntul însuși frămîntat în barbaria și vechimea lui de același apocalips al unei credințe răsăritene pentru lauda căreia trebuie să se înalțe biserica“, sau, ceva mai clar, „smeu lunatic, care în acest *ev mediu* întunecat al nostru mormăie slavona întocmai cum în *evul mediu* apusean o latinească vulgară purta incantațiunile semiliturgice și formulele apărătoare și muiate în credință, pentru o lume și ea înnebunită de mit și de legendă“. Așadar „echivalentul acesta în creația unui *ev mediu* întreg al pămîntului românesc, cu rezonanțele acestea adînci, găsite numai de puter-nica intuiție a unui mare poet, este prima luptă cîștigată de Blaga în *Meșterul său*“. E și aici, în fond, „paseism romantic“, admite criticul, „dar cită deosebire între refugiarea în trecutul material a dramei noastre istorice de pînă acum și reconstrucția aceasta pe elemente imponderabile de atmosferă, care ajunge pînă la această întunecată și impunătoare catacombă, în care se zbate sufletul întreg al aceluiași trecut“.

Cel de al doilea stilp de susținere al acestei construcții este — sau, mai exact, devine — Manole, care, „în tehnica lui, învățată aiurea, și în suflul vremii, din depărtări adus“ este „ispitit numai de procedee și metode“, deci indiferent la „sufletul“ locului, și „ar scăpa poate în alte căi străine“, dacă n-ar fi Bogumil. Manole ar ilustra, în punctul de plecare, mentalitatea celuilalt *ev mediu*, apusean, de unde „a prins și o anumită magie a numerelor“: „Trei, șapte, doisprezece sînt numere pe care a construit și Kabbala și magia. Aluzia care s-a făcut, cu ocazia operei lui Blaga, mai cu seamă cu privire la numărul doisprezece (apostoli — Crist) o socot nefundată, autorul

vroind să exprime prin această repețire și valoare dată numerelor tocmai un ornament din frontonul medieval“. Bogumil, care „exprimă o idee cardinală a *evului mediu* apusean negînd-o, cînd spune: « Numai în iad se socotește », este „legătură și îndreptar între Găman și Manole“. Într-o formulare rezumativă, Găman este pentru I.M. Sadoveanu „pămîntul“, spiritul locului, Bogumil — „interpretul“ acestuia, iar Manole — „eroul, omul“. El parcurge așadar un drum, trăiește o transformare interioară, ale cărei momente ar fi acestea: „Bogumil, în frămîntările Meșterului, îi dă sugestia cel dintîi“ („Sufletul unui om clădit în zid ar ține laolaltă încheieturile lăcașului pînă-n veacul veacului“), apoi Mira jucînd pe spatele lui Găman „îi aduce marea viziune simbolică“, în fine, „halucinația“ de la sfîrșitul actului al doilea, „umbra ireală a bisericei“.

Acesta este fondul interpretării pe care o dă piesei I.M. Sadoveanu, care observă, evident, și alte lucruri. Unul cel puțin — asupra căruia de altfel insistă el însuși — merită să fie reținut: jertfa zidirii „se învăluiește într-una din cele mai fericite și mai duioase scene — scena jocului cu Mira — care ridică toată grozăvia și brutalul acțiunii. Cînd am scris cîndva despre *Meșterul* lui Adrian Maniu și-l felicitam pe autor că nu a adus în scenă nici măcar pregătirea zidirii, nu simțeam soluția aceasta naivă și proaspătă a lui Blaga, care îngăduie accentuarea evenimentului, ridicîndu-i repulsiunea pe care fatal ar da-o. Astăzi, în forma aceasta hotărîtă, de a nu evita greutatea cea mai mare pe care scenic o pune desfășurarea integrală a legendei Meșterului Manole, nu rămîne decît să admir necondiționat abilitatea și delicatețea nespusă a lui Blaga în inventarea acestei scene“. Și încă ceva, despre Mira ca personaj: „În general privit ce altfel rolul Mirei, din începutul său turbure și extatic pînă în naivitatea îngerească ce servește tocmai această scenă foarte grea, socot acest personaj ca pe cel mai izbutit rol de ingenuă din literatura dramatică românească și printre cele mai bune din literaturile dramatice străine“.

În finalul comentariului, cronicarul *Gîndirii* reia ideea sa centrală, accentuînd-o, într-o formulare care, abandonînd dimensiunea istorică medievalistă a sensului, e mai aproape de spiritul piesei: „Trebuia săpat adînc izvorul cu ape negre și misterioase și însemnată această necmenească izvîrire. Tot ceea ce s-a construit pe legendă, fără ecoul și tunetul acesta inițial, rămîne arabesc parțial. Trebuia dată și adîncime și întindere, pentru ca totul să capete valoare de mit. Și lucrul acesta l-a făcut Blaga, cu o tehnică în care singură se ascundea posibilitatea de expresiune, pentru o materie atît de dură“. Numai așa putea fi recreată, „de un scriitor modern“, legenda Meșterului Manole, „înălțînd-o pînă la o valoare spre care toată lumea a tîns, dar pe care numai Blaga a pus stăpînire“.

De reținut, de asemenea, că I.M. Sadoveanu apreciază pozitiv și teatralitatea piesei, „izbutirea sa ca dramă, pe care a dovedit-o de altfel suficient reprezentarea“: „Teatrul Național a găsit în piesa lui Blaga prilej pentru o

mare și frumoasă realizare“, în care doar ritmul prea precipitat din actul al treilea și neputința interpretului lui Manole de a atinge, cu tot efortul, „tragicul mare, de care era nevoie“ mai ales în acest act, constituie disonanțe sau neîmpliniri mai importante.

Judecata concluzivă a lui I.M. Sadoveanu asupra piesei și a spectacolului e superlativă: „În realizarea sa, *Meșterul Manole* a însemnat nu numai un mare succes, dar hotărît și un început pentru o formulă pe cât de puternică, pe atât de nouă, în drama românească“.

Ecourile reprezentării *Meșterului Manole* au fost numeroase și, dincolo de unele rezerve, pozitive. Importante pentru istoria receptării piesei sînt, desigur, analizele critice pe care spectacolul le-a prilejuit și judecățile de valoare — în general elogioase, deseori superlative. Aceste ecouri au însă și o semnificație mai largă; pus, în fine, în scenă (experiența cu *Zamolxe* n-avea cum să fie concludentă pentru conștiința critică românească), teatrul lui Blaga se dovedea reprezentabil. Cronicile la spectacol, chiar cînd sînt semnate de simpli gazetari uitați astăzi, reflectă interesul manifestat de presa momentului și difuzat de ea în straturi relativ largi de cititori. De aceea le-am și citat. Mulți dintre contemporani își vor fi format pe această cale o opinie despre piesa lui Blaga. Alții în chip nemijlocit, ca participanți la cele 10 spectacole, cite a avut atunci *Meșterul Manole*. (La unul a asistat și celebrul bizantinolog Charles Diehl, care, după cum informează într-o notă „Ultima oră“ din 17 aprilie, „a fost profund impresionat de dramă și a recunoscut într-însa semnele unei arte românești de mare valoare“.) Puține, firește, dar nu trebuie ignorat faptul că premiera a avut loc destul de tîrziu, într-o stagiune în care Teatrul Național a reprezentat 25 de piese: 15 românești și 10 străine. Dintre cele românești, informează Iosif Nădejde în articolul de bilanț *Stagiunea teatrală din Rampa*, 20 mai 1929, „două mai cu seamă sînt lucrări de o rară valoare: *Fratele păgîn* de Nicolae Iorga și *Meșterul Manole* de Lucian Blaga. Nici una, nici alta n-a avut un număr mare de reprezentații. Dar aceasta nu înseamnă nimic. Diamantul rămîne tot diamant, chiar dacă ochii care îl privesc nu-i descoperă din capul locului luminile“. În cadrul unei anchete a revistei *Vremea* din 11 aprilie, la întrebarea „Care sînt cele trei piese românești care ar putea reprezenta literatura noastră dramatică peste hotare?“ (la Festivalul artistic al Societății Universale de Teatru), scriitori ca Ion Barbu, Cezar Petrescu, Nichifor Crainic, Radu Dragnea propuneau și *Meșterul Manole* al lui Blaga. Și poate că nu e cu totul lipsit de semnificație faptul că pentru expoziția de scenografie de la Barcelona sînt alese decoruri la *Hamlet*, *Don Quijote* și *Meșterul Manole* (toate, din repertoriul Teatrului Național).

Presa transilvăneană, care a urmărit atent „soarta“ piesei pe scena bucureșteană, exprimă mai întîi un sentiment de satisfacție dată de „repararea unei nedreptăți“, cum se intitulează un articol din *Societatea de mîine* (15 aprilie 1929): „În sfîrșit, Teatrul Național din capitală s-a îndurat să

reprezinte una din piesele lui Lucian Blaga! Faptul trebuie subliniat ca un adevărat eveniment artistic. Pentru că multe au fost glasurile care s-au ridicat împotriva ostracizării de pe întîia noastră scenă a poetului ardelean. Mărturisesc că am citit cu o nestăpînită curiozitate răsunetul acestui eveniment în opinia publică a capitalei. Am așteptat sosirea foiletoanelor dramatice cu o nerăbdare pe care de mult n-am mai încercat-o. *Meșterul Manole* cucerește așa de mult la citit, încît dorința de a vedea reprezentarea este aproape irezistibilă“. Recunoscînd dificultățile interpretării operei dramatice a lui Blaga (care „e atât de plină de înțeles, încît trebuie să fii un inițiat pentru a-i cuprinde adîncurile la întîiul contact cu ea“), autorul articolului (nesemnat) e convins că, „prin posibilitățile de creație pe care le oferă atât actorilor cît și regizorilor“, astfel de piese „sunt o adevărată probă de foc“ și că prin urmare teatrele nu trebuie să le ocolească. „Pentru reușita reprezentării *Meșterului* s-au făcut eforturi demne de laudă, atât din partea actorilor, cît și a regizorului“, observă el, adăugînd: „Ar fi păcat ca provincia să nu poată aprecia aceste eforturi. A se slăbi cu Bataille, și cu cascada de Râușești, pe care turneele din capitală ni-i descarcă în provincie, în fiecare săptămînă“. Un turneu transilvănean cu piesa lui Blaga Teatrul Național din București n-a organizat însă.

Încă înainte de a se stinge ecourile reprezentațiilor bucureștene, Teatrul Național din Cluj își propune și el să monteze piesa. „*Meșterul Manole* de Lucian Blaga pe scena Teatrului Național din Cluj“, anunță *Patria* din 3 mai în titlul unui articol în care se vorbește de „punerea în repetiție“ a dramei, cu Zaharia Bârsan în rolul lui Manole și cu Atena Dumitrescu în Mira. Într-un articol din *Patria*, 20 mai 1929 (*Un triumf al spiritului românesc*), t.b. [Teofil Bugnariu], elogiînd opera *Năpasta* de Sabin Drăgoi, a cărei premieră clujeană coincidea cu împlinirea unui deceniu de la înființarea Teatrului Național și a Operei din Cluj, exprima „și un regret: singurul mod în care teatrul ar fi putut participa la această sărbătorire ar fi fost reprezentarea *Meșterului Manole* al lui Lucian Blaga. E regretabil că această dramă de înaltă valoare artistică și filozofică a fost luată așa de tîrziu în repertoriul teatrului nostru“. Pînă la sfîrșitul stagiunii nu s-a mișcat însă nimic. În toamnă, Teofil Bugnariu cere, în *Patria* (29 septembrie), „o lămurire“: „Se joacă sau nu *Meșterul Manole* la Cluj?“ El face mai întîi o apologie a autorului („În generația ardeleană căreia-i aparține, ca manifestare de spiritualitate și ca realizare artistică, Lucian Blaga e fără îndoială întîiul“; opera lui, „deși plină de aromă românească, e, ca gînd și ca artă, poate cea mai europeană realizare a literaturii noastre actuale“) și a piesei („*Meșterul Manole*, această minunată afundare dramatică în fîntinile cu apă proaspătă ale mitului nostru popular, acest grandios simbol al jertfei [...], profund românească și totuși larg străbătută de vînturile spiritua-lității moderne, e o lucrare care ne cinstește și ne ridică“), după care ajunge la chestiunea pusă în titlul articolului: „Vestea încheierii stagiunii trecute

a Teatrului din Cluj cu ea ne-a bucurat. Neadeverită, am rămas mulțumiți cu promisiunea deschiderii noii stagiuni teatrale cu ea. Cu atât mai mult cu cât răsunătoru-i succes de la București, cum și prezentarea ei în actuala stagiune teatrală de la Berna o cereau imperios și pe scena teatrului nostru, care are și datoria prezentării scriitorilor ardeleni“. Totuși: „Acum stagiunea e în plin curs. Dar prin lunga înșirare a premierelor lipsește piesa lui Lucian Blaga“. (Decepția și-o exprimă și *Societatea de mîine* din 1 octombrie: „Ni s-a spulberat din nou o speranță pe care o încălzeam de mult în suflet. Doream anume ca în toamna aceasta teatrul clujean să-și deschidă porțile printr-un act de dreptate față de cea mai de seamă valoare literară pe care a dat-o Ardealul după război“; „Ni s-a promis, acum un an, că se va închide stagiunea cu el: a fost înlăturat în ultimul moment. Promisiunea s-a amînat pentru toamnă; peste vară însă a fost uitată cu desăvîrșire.“) Deci „Teatrul Național, care l-a anunțat, îl joacă sau nu-l mai joacă? O lămurire se impune“. Ea e dată de directorul Naționalului clujean, Constantin Pavel, într-o scrisoare datată 5 octombrie și publicată în *Patria* din 9 octombrie. Amînarea s-ar datora unor „dorințe exprese“ ale lui Blaga: „Așa pe la sfîrșitul stagiunii trecute, cînd nu numai că am anunțat reprezentarea *Meșterului Manole*, de Lucian Blaga, ci și făcusem toate pregătirile, ne pomîm cu o scrisoare din Berna, din partea autorului, în care suntem rugați să amînăm premiera piesei pentru stagiunea viitoare. Căci vara publicul e deja obosit și nu mai arată aceeași atențiune pieselor originale. Trebuia să respectăm dorința autorului și să nu-i mai jucăm piesa la finele stagiunii“. La deschiderea noii stagiuni, o altă scrisoare („Aș dori să am o montare și un joc stilizat“) și un exemplar al piesei „cu multe reduceri în text“. Voind să se conformeze dorinței autorului, directorul teatrului n-o poate face deocamdată; e nevoie de patru decoruri speciale („Nu pot dar într-un decor naturalist să tolerez un joc stilizat“), „în momentul de față ne este însă cu desăvîrșire epuizat fondul de decoruri“; „Cum Ministerul Artelor nu ne acordă acum ajutoare sau credite suplimentare, sîntem condamnați să așteptăm venirea noului an bugetar, cînd vom dispune iar de un fond de decoruri, iar pînă la sfîrșitul anului reprezentăm piese pentru care putem folosi vechile noastre decoruri, cu puține adaptări“. *Meșterul Manole* va fi reprezentat în februarie 1930.

Între timp se produce evenimentul de care începuse să se vorbească în urmă cu un an: punerea în scenă a piesei la Teatrul Municipal (Stadttheater) din Berna. Premiera a avut loc la 19 noiembrie și a fost comentată de numeroase publicații. „Teatrul oferă o imagine mai sărbătorească decît de obicei“, notează cronicarul de la *Neue Berner Zeitung* în numărul de a doua zi; „Parterul și primele două balcoane sînt ticsite. Interesul pentru piesă și pentru autor este după toate aparențele foarte mare. Primul act e primit cu o anumită timiditate, se simte clar cum spectatorii își deschid o cale spre misterul răsăritean care trece peste scenă. Actul al doilea face să crească treptat

emoția, al treilea, cu punctul culminant al dramei, decide receptarea întregului: sala izbucnește într-o clară și plină de convingere manifestare de aprobare prin aplauze. Actul al patrulea, cu un decor impresionant, aduce un deznodămint lin și aruncă, asemenea unei oglinzi, o lumină îndărăt, făcînd ca ideile poemului să capete configurație definitivă. Cu evidentă aprobare publicul i-a ovaționat pe poet și pe interpreți. Autorul zîmbînd recunoscător a putut primi aceste ovații cu conștiința limiștită. Căci un lucru e sigur: el ne-a oferit o operă străină de orice obsesie a aplauzelor mulțimii și de barometrul conjunctural al literaturii momentului. El s-a lăsat condus numai de propria inspirație, și forța de a spune ceea ce a vrut să spună nu-i lipsește“. După ce rezumă conținutul dramei, cronicarul de la *Neue Berner Zeitung* îl comentează astfel: „Așa cum se vede, poetul a tratat un mit autentic. El a introdus în vechea legendă propria lui interpretare a cosmosului. Dar chiar dacă vorbește ca un occidental, viziunea răsăriteană îi este mai familiară decît ne este nouă. Oricît de mult ar adopta el anumite concepții moderne despre raportul dintre rațiune și viață, despre conștiință și creația organică a culturii —, miezul poemului rămîne totuși înrădăcinat într-o altă imagine asupra lumii decît a noastră. Dacă-i reușește să ne miște interior, aceasta se datorește limitării la sensul simbolic. El lasă la o parte orice preocupare pentru construcția psihologică a eroilor, interesîndu-se numai de misterele fundamentale ale existenței umane. El ne cere prea mult cînd *Meșterul* îi prezintă soției lui zidirea ei ca pe un joc, dar înțelegem în cele mai multe cazuri cum gîndește el. Evident că o poezie cu o atît de mare încărcătură cere o examinare mai lentă decît e posibil în teatru. Ceea ce nu înseamnă că spectacolul spune puțin. Punerea în scenă de către Carl Weiss a arătat tocmai că un public pretențios e cucerit“. Sînt lăudași apoi Ekkehard Kohlund, autor al decorurilor și interpret al lui Manole, Margrit Weiser (Mira) și alți actori.

Criticul de la *Der Bund* prezintă mai întîi legenda, care i se pare „crudă și sălbatică“: „Ea ajunge pînă în timpul nostru asemenea ruinelor unei întinsecate cetăți medievale. Și totuși — adaugă el — un poet modern a știut s-o modeleze astfel încît cruzimea să dispară. Nu doar interesul etnografic l-a îndreptat pe creatorul dramei, românul Lucian Blaga, spre această legendă. El a găsit în ea un motiv care trebuie să-l miște, să-l tulbure profund pe orice artist adevărat“. Așadar, „Blaga a creat din această materie preluată din fondul de legende al țării sale o dramă care păstrează atmosfera timpului mitic și totuși impresionează omenește, ca puține drame din vremea noastră. O figură ca aceea a Mirei i-a putut reuși numai cuiva însuflețit de adevărat spirit poetic. Ea mi-a făcut la lectura piesei o impresie neobișnuit de puternică“. Să mai cităm o apreciere generală: „Ceea ce mi-a plăcut în mod deosebit în această dramă este linia continuă a acțiunii, felul strîns și sigur în care este ținut totul. Nicăieri vreo abatere din capriciu sau din dorința de succes superficial. Inspirația poetică e pură și puternică și nu l-a părăsit

pe autor nici o clipă“. Și una relativă la moartea eroului: „Finalul nu e resimțit ca apăsător, ci ca eliberare de cătușele « credinței singeroase » din trecutul îndepărtat. Un poet adevărat a dezlegat blestemul“.

Cam acesta e tonul în care scrie presa elvețiană despre *Meșterul Manole*. Și trebuie menționat că publicațiile care comentează reprezentarea piesei sînt numeroase: în afara celor din care am citat (cu intenția de a da o idee despre receptarea dramei într-un mediu străin), ar fi de notat *Berner Tagblatt*, *Basler Nachrichten*, *National-Zeitung* (Basel) — toate, din 20 noiembrie; *Neue Berner Nachrichten*, *Journal de Genève*, *Neue Zürcher Zeitung*, *Oberländisches Volksblatt* — din 22 noiembrie; *Berner Tagwacht* (25 noiembrie). Nu este, firește, fără interes să menționăm că publicațiile care informează despre spectacolul de la Berna nu sînt numai elvețiene și că ecourile depășesc cu mult în timp data premierei: *Hamburger Fremdenblatt* (25 noiembrie), *Il Messaggero* (Roma, 1 decembrie), *Berliner Börsen-Courier* (28 decembrie), *Frankfurter Zeitung* (16 ianuarie) etc. La succesul piesei a contribuit, în afară de regie, decor și interpretare („în centrul reprezentației s-a aflat Ekkehard Kohlund, pe care l-am revăzut în sfîrșit într-un rol demn de el“, scrie cronicarul de la *Der Bund*), traducerea lui Hugo Marti, unanim — și în general superlativ — apreciată: „Dacă Marti crede că în traducerea făcută de el s-au pierdut multe frumuseți ale melodiei interioare, se înșală. Noi nu cunoaștem textul original. Transpunerea din românește nu ne apare însă la lectură ca o transpunere, ci credem tot timpul că avem în față un text german original“, mărturisește criticul de la *Berner Tagblatt*.

Piesa lui Blaga „va fi fără îndoială punctul de atracție al stagiunii teatrale 1929—1930“, scria *Journal de Genève*, la trei zile după premieră. Ceea ce putem spune noi, pe temeiul comentariilor critice și al informațiilor din publicațiile amintite, este că *Meșterul Manole* a trezit un interes larg și relativ durabil, fiind în general receptată adecvat. Autorul însuși declara, într-un scurt interviu, în *Rampa* din 7 februarie 1930: „*Meșterul Manole* s-a jucat la Berna absolut în aceleași condițiuni de montare ca și la București. De altfel am înmînat directorului teatrului fotografiile decorurilor în care mi s-a jucat piesa la Naționalul bucureștean. Am fost foarte mulțumit de interpretare, în fruntea căreia a stat marele actor Kohlund, care a interpretat rolul titular și care a făcut din el o adevărată creație. De altfel piesa a obținut la Berna, oraș mic și aproape fără populație flotantă, un succes surprinzător. Am avut șase reprezentații pline, ceea ce constituie un record, dacă avem în considerație că nici o piesă de Ibsen nu are mai mult de trei reprezentații“.

Ziarele și revistele românești au ținut la curent publicul nostru cu soarta piesei pe scena elvețiană, dînd informații, rezumînd ecourile critice și citîndu-le, făcînd ele însele (uneori prin autori notorii ca Adrian Maniu: *Meșterul Manole* în Elveția, în *Rampa* din 8 decembrie sau Felix Aderca: *Propagandă? Nu! Creație!* în *Adevărul*, din 7 decembrie) aprecieri asupra lucrării. „Suce-

sul ne bucură sincer — citim în *Ultima oră* din 27 noiembrie —, avînd în vedere că *Meșterul Manole* este una din cele mai valoroase piese ale literaturii noastre, fiind în același timp românească și universală prin profundul omenesc ce cuprinde. Este o veritabilă tragedie clasică“. *Vremea* din 16 ianuarie 1930 informa, că „piesa d-lui Lucian Blaga continuă să fie reprezentată la Berna cu un succes fără egal“, că „răsunetul succesului a trecut hotarele Elveției“. În aceeași revistă și în aceeași zi Const. Noica (*Legislația noastră dramatică*) invocă și acest argument pentru reluarea piesei la Naționalul bucureștean și pentru reprezentarea și a altor lucrări ale autorului: „În coloanele acestea am aplaudat în mai multe rînduri și cu toată sinceritatea reprezentarea *Meșterului Manole* pe scena Teatrului Național. Toată lumea, critici și spectatori, s-au declarat mulțumiți de acest spectacol de purificată artă. Peste puțin timp după reprezentarea de aici *Meșterul Manole* a trecut granița. A fost jucat la Berna, pare-se cu același succes ca aci, și pînă în timpul din urmă au venit din presa germană și elvețiană zvonuri asupra piesei, care-l cinstesc pe autor și ne cinstesc și pe noi, ca români. Nu vedem de ce piesa d-lui Blaga, jucată ingrat spre finele stagiunii din anul trecut, n-a fost reluată în acest an. Iarăși nu vedem de ce printre piesele variate și nesigure care au alcătuit programul din anul acesta al Teatrului Național nu s-a numit nici o operă a distinsului autor dramatic și poet. Dacă fostul director al teatrelor avea intențiunile acestea, o politică înțeleaptă de continuitate i-ar cere noului director să intenționeze la fel“. Fostul director era Liviu Rebreanu, numit la 1 ianuarie 1930 director al Direcției Educației Poporului și înlocuit la 3 ianuarie la conducerea Teatrului Național cu Victor Eftimiu. Rebreanu avusese în vedere, într-adevăr, reprezentarea unei piese de Blaga, *Tulburarea apelor*, după cum se poate citi în *Repertoriul Teatrului Național* anunțat de *Ultima oră* din 20 august 1929.

Reluarea *Meșterului Manole* la Teatrul Național din București nu s-a produs, nici în acea stagiune, nici mai tîrziu. „Argumentul Berna“ fusese folosit, cu două săptămîni înainte, și într-o revistă transilvăneană atunci apărută, *Ardealul tînăr* (Anul I, nr. 1, 1 ianuarie 1930), care începea cu o afirmație plină de mîndrie („Lucian Blaga, cel mai de preț dar pe care Ardealul nou l-a făcut spiritului românesc, a fost jucat în capitala Elveției“) și se încheia cu un reproș dur: „Evenimentul artistic de la Berna e o aspră mustrare pentru Teatrul Național al Clujului, care joacă tot felul de inepții streine și autohtone, refuzînd să reprezinte pe cel mai autentic dramaturg român contemporan“.

La Naționalul clujean nu era însă vorba de un refuz, ci doar de o aminare, din motive financiare, după explicațiile directorului instituției. Același anunța într-un interviu (tot în *Patria*, la 2 februarie) că premiera *Meșterului Manole* e fixată pentru 11 februarie (mai urmau *Maria Stuart* de Schiller, *Marele duhovnic* de V. Eftimiu, *Burghezul gentilom* de Molière). În zilele premergătoare presa cultivă interesul în legătură cu evenimentul

elogiind piesa și dînd informații. „În foaierele Teatrului Național se lucrează cu multă sîrguință la reprezentarea operei dramatice a lui Lucian Blaga, a cărei celebritate a trecut deja hotarele țării. Repetițiile se fac sub supravegherea d-lui Braborescu, artistul fin și regizorul de atîtea ori lăudat [...]. Sintem siguri că nu numai artiștii, dar și publicul nostru vor face din premiera de marți seara o sărbătoare artistică a Clujului. Ziarul nostru se felicită pentru împlinirea apropiată a unei dorințe atît de justificate, pentru care a luptat de atîtea ori“, se poate citi în *Patria* din 7 februarie, într-o notă intitulată *Reprezentarea „Meșterului Manole“ de Lucian Blaga*. A doua zi, a treia zi cîte o nouă notață, cu același titlu, dar și cu citate din articolele consacrate piesei de Pompiliu Constantinescu și de Ion Marin Sadoveanu, cu amintirea succesului „strălucit“ repurtat la Teatrul Național din București. La 10 februarie *Patria* publică un reportaj din teatru (cu numele principalilor interpreți, cu declarații ale unora și „observația“ directorului, care „pe drept cuvînt este curios de interesul pe care îl va arăta publicul românesc acestui eveniment artistic. Mai cu seamă că marți seara își ține și Tănase prima reprezentație la Cluj. Și într-adevăr aceasta este întrebarea, între Tănase și *Meșterul Manole* pe cine preferă publicul românesc și studenții din Cluj?“), iar la 11 februarie un ultim articol de pregătire a publicului, semnat de Ion Breazu: *Astă-seară premiera „Meșterul Manole“ de Lucian Blaga*. „Teatrul Național din Cluj repară astăzi o mare nedreptate“, scrie mai întii Breazu, fără a continua cu incriminările: „Dar o faptă bună nici cînd nu e tîrzie. Să încetăm deci cu muștrările și să vorbim, mai degrabă, de splendida ascensiune, spre o glorie literară unanim recunscută, a celui ce ne va da astă-seară emoțiile artei desăvîrșite“. Face așa dar o sumară caracterizare a operei poetice și dramatice a lui Blaga, cu idei din articolele lui mai vechi, cunoscute de noi.

Despre reprezentarea piesei, pe care o recenzase în *Societatea de mine* din 15 ianuarie 1928 (cf. supra, pag. 424), Ion Breazu scrie două cronici: una în *Patria* (14 februarie) și alta în *Societatea de mine* (15 februarie), aceasta din urmă semnată cu inițiale. În cea dintii criticul alege de la început tonul solemn: „Dacă Teatrul Național din Cluj și-a meritat vreodată epitetul hiperbolic de «templu al artei», apoi aceasta a fost de bună seamă marți seara. Publicul avea impresia că pe scenă nu se joacă, ci se oficiază; actorii, fără excepție, se simțeau în preajma unui altar, glasul lor tremura de emoția minunei ce are să se întîmple“. Iată și motivul: „*Meșterul Manole* nu e numai o tragedie, cum nu avem alta în literatura românească și, îndrăznesc a spune, asemenea căreia puține se găsesc în literatura universală, ci o mărturisire de credință. Prin glasul inspirat al unui artist-filozof s-au rostit cele mai profunde și mai nobile tainițe ale sufletului românesc. Nu numai Lucian Blaga a grăit, ci nația însăși“. „Să descifrăm graiul acesta misterios, așa cum ni l-au deslușit mijloacele de expresie ale dramaturgului, omân“, îndeamnă Breazu. Ce rezultă? Că deși motivul legendei e „aproac universal“, nicăieri

„viața de om nu e înăbușită în zidul unui lăcaș de închinare dumnezeirii. Originalitatea motivului românesc a izbit pe iubitorul de mituri și legende Lucian Blaga. În liniile cu proporții de mit ale legendei el a găsit însăși firea poporului nostru. Acesta este motivul care l-a determinat să adîncească, cu ajutorul artei, tragica poveste“. „Descifrarea“ propusă de Breazu nu e prea clară. Se reduce „originalitatea motivului românesc“ la jertfirea pentru o biserică și nu pentru altfel de construcție și exprimă acest fapt „însăși firea poporului nostru“? Lectura cu doi ani mai înainte a piesei nu-l dusesese la această interpretare. Nici ceea ce urmează nu pare a întări deslușirea de mai sus. Îndemnul jertfei „nu putea să-i vină lui Manole decît de la un Bogumil“, care e „credinciosul acelei secte bogumilice care a avut mare influență asupra creștinismului nostru popular, în care răul se amesteca în mod misterios cu binele. Să ucizi pentru a ridica o biserică, nu te poate îndemna decît un bogumilist fanatic“. Îndemnul e întărit de „frămîntarea apocaliptică a moșneagului Găman, mințile căruia au fost tulburate de taina nepătrunsă a veșnicei dărîmări a zidurilor“ și care „simte aici împotrivirea «puterilor»“. Găman este chiar „simbolul“ acestor „puteri misterioase ale pămîntului“, după cum sugerează scena cu Mira jucînd pe spatele lui. Cu aceasta — deci cu elementele-cheie ale actului I — „elementele tragediei motivarea ei misterioasă — potrivită unui mit — ne e dată [sic!]. De-acum încolo va urma adîncirea ei, pînă la zdrobirea desăvîrșită a lui Manole“.

După ce urmărește traiectoria ei de-a lungul celor patru acte (atîtea a avut piesa în reprezentarea de la Cluj, ca și în cea de la Berna), Ion Breazu observă că „groaznica tragedie se desfășoară întreagă într-o atmosferă misterioasă. Personagiile, cu toate că își au fizionomia sufletească bine conturată, vorbesc același limbaj inspirat cu scăpărări de proverb, cu frumuseți de baladă și de cronică veche, cu fior de descîntec. Numai o astfel de atmosferă putea să dea naștere mitului“. Subliniind amestecul „de poezie și de cugetare“, cea dintii concentrată mai ales în „sufletul îngeresc, pur de parcă nu atinge pămîntul și totuși atît de viu al Mirei“ („Lucian Blaga a creat în ea un ideal feminin fără pereche în literatura noastră“), cronicarul recunoaște că „drama pune și o mulțime de probleme de teatru“, de reprezentare deci, în a căror analiză nu intră, mulțumindu-se să arate „cum a rezolvat această grea încercare teatrul nostru, cu modestele lui mijloace“. „Mărturisim de la început“ scrie el, „că reprezentația de marți seara este o onoare pentru scena națională clujeană. O onoare pentru d. C. Pavel și d. Braborescu, care au dat dramei un stil potrivit, atît în decor cît și în interpretare, o onoare pentru actori, care și-au pus în joc cele mai nobile eforturi ale lor; și, în sfîrșit, o onoare pentru public, care a alergat la reprezentație în număr destul de frumos, învingînd tentațiile care îl chemau, în aceeași seară, la acrobațiile triviale ale lui Tănase“. Nu totul a fost, în spectacol, ireproșabil: e drept că regizorul a găsit ritmul adecvat, dar atmosfera a fost, în actul I, prea întunecată, îngreunînd „prea mult“ înțelegerea limbajului

„misterios“ al personajelor și urmărirea procesului sufletesc al eroului; interpretul acestuia (Ion Tălvan), „a pus atîta frămîntare interioară, atîta grijă a nuanțelor, încît ne-a dat toată groaznică tragedie a lui Manole“, iar Virginia Cronwald în Mira a arătat o indignare „atît de nobilă“, un joc „atît de nevinovat“, „încît storcea lacrimi“; în schimb Neamțu-Ottonel, altfel un actor „cu multe creații fericite de roluri“, n-a înțeles „ideea centrală a lui Bogumil: amestecul de rău și bine“, „a fost numai sfînt, nu și demon, așa cum îl vede Mira“, această interpretare făcînd inexplicabilă influența starețului asupra lui Manole și avînd ca efect un prim act „prea monoton“; tot așa, N. Voicu „trebuia să ne dea un Găman mai sumbru, mai «apocaliptic“.

În cealaltă cronică, din *Societatea de mîine*, Ion Breazu reformulează aceleași observații în legătură cu spectacolul. Pentru opiniile lui despre piesă trimite la analiza făcută cu doi ani înainte în aceeași revistă, adăugînd: „Cronica aceea literară se încheia cu dorința de a vedea drama poetului ardelean jucată în curînd pe scenele teatrelor noastre naționale. Dorința noastră era învăluită însă într-un justificat scepticism. Lucian Blaga avea atunci alte patru lucrări dramatice care erau alungate mereu de la lumina rampei de o coaliție de adversari interesați sau ignoranți. De atunci n-am pierdut nici un prilej pentru a înfiera această mentalitate de clan care stăpînește cercurile literare și comitetele de lectură ale teatrelor noastre. Și iată că visul de atunci se împlinește. Convertirea aceasta se datorește, în bună parte, succesului repurtat de *Meșterul Manole* pe scena Teatrului orașenesc din capitala Elveției. Muștrarea aceasta le întrecea pe toate“. Breazu precizează apoi că la Cluj, ca și la Berna, s-a jucat o versiune prescurtată a piesei: „Actul al IV-lea a fost suprimat în întregime, iar celelalte acte au suferit modificări neînsemnate“. „Comprimarea“ s-a făcut pentru că piesa era prea lungă și pentru că actul al IV-lea era prea dificil de interpretat de către protagonist și de receptat de către public, „nu prea familiarizat“ cu procedeele expresioniste ale autorului. „Însemnează aceasta că drama nu va putea fi reprezentată niciodată în forma ei originală? Nu. Prima versiune trebuie să fie idealul. În ea se cuprinde întreaga concepție artistică a autorului, acolo marmura strălucește întregă“.

Idea că piesa lui Blaga este o expresie a sufletului românesc o dezvoltă, cu mai multă claritate, și I. Chinezu, în niște *Însemnări* publicate în primul număr al revistei *Darul vremii* (februarie 1930). „În *Meșterul Manole* Blaga a surprins momentul de intersecțiune a tuturor elementelor care compun sufletul românesc în faza lui de încheiere“, afirmă el, detaliînd apoi astfel: „Sfîșiat între bogumilismul fanatic al starețului și veselia luminoasă a Mirei, lăsîndu-se sugestionat, totuși, mai mult de Găman, acțiunea lui Manole descrie parabola dintre durerea, aspirația amorfă a pămîntului românesc și realizarea, prin tragedia creației, a acestei aspirații. Găman și Manole sînt frați: cel dintîi e preistoria autohtonă, cel de al doilea, eroul murînd pe pragul istoriei. Linia care urcă de la Găman la Manole indică numai una din

dimensiunile dramei; pe cea a timpului, a vechimei, a tradiției. Și celelalte două, reprezentate prin antinomia Mira—Bogumil (grație și lumină, cea dintîi, fanatism demonic, al doilea) — personajii așezate în cele mai îndepărtate puncte opuse pe întinderea sensibilității românești de totdeauna — nu sunt mai puțin importante. În sufletul lui Manole aceste elemente fuzionează și aceasta este complexitatea și tragedia lui“. Blaga a adîncit legenda, cunoscută și la alte popoare, „dîndu-i amploare de mit românesc. Și aici este marea însemnătate a operei lui, unică în literatura noastră“. „Ce departe sîntem“, exclamă Chinezu, „de tradiționala factură a dramei «istorice», de pașiștea teatrului francez, de ecuațiile facile care stăruie obsedant în mintea noastră, grație respectului în care sîntem educați pentru ele!“

Lauda reprezentației clujene („a fost o confirmare strălucită a încrederii cu care ea a fost așteptată“) e însoțită de un reproș („Pînă să ajungă la Cluj, Blaga a trebuit să facă un ocol pe la Berna“) și de o dorință: „am dori ca lipsa de îndrăzneală și de orizont din trecut să fie compensată prin punerea în repetiție a acelei drame care reprezintă una din răspîntiile cele mai interesante ale Ardealului și care poartă titlul atît de sugestiv: *Tulburarea apelor*“. Nici atunci și nici mai tîrziu Teatrul Național din Cluj n-a pus în scenă această piesă.

În fine, să mai consemnăm o cronică în *Națiunea* din 13 februarie (semnată I.M.) și o alta în *Ardealul tînr* din 15 februarie (semnată tot cu inițiale: t.b., care sînt ale lui Teofil Bugnariu), elogioase, dar fără idei noi.

Cel dintîi contact scenic al teatrului lui Blaga cu publicul transilvănean (produs efectiv acum, nu prin traducerea lui *Zamolxe* prezentată în 1924 de Teatrul Maghiar din Cluj, moment notabil și acela, dar fără o semnificație majoră) a fost așadar memorabil. O dovedesc cronicile, dar și, de pildă, o afirmație ca aceasta, pe care o putem citi în *Rampa* din 3 martie 1930: „*Meșterul Manole*, drama poetului ardelean Lucian Blaga, este marele succes al actualei stagiuni a Teatrului Național din Cluj“. Sau concluzia unui cunoscut istoric al teatrului, pe atunci publicist foarte activ, I. Massoff: „Reprezentarea pentru prima oară a lui Blaga pe scena Teatrului Național din capitala Ardealului a luat caracterul unui eveniment“ (*Teatrul românesc*, vol. VI, Ed. Minerva, 1976).

Încă înainte de reprezentarea ei la Cluj, piesa lui Blaga apărea criticiiilor dramatice ca una dintre operele care au îmbogățit repertoriul național. „Anul 1929 a înscris în mod netăgăduit cîteva piese în repertoriul literaturii noastre dramatice, începînd cu *Meșterul Manole* de Lucian Blaga, continuînd cu *Mușcata din fereastră* de Victor Ion Popa și *Marele Duhovnic* de Victor Eftimiu și sfîrșînd cu *Anno Domini* de Ion Marin Sadoveanu“, era de părere Ionel Jianu în articolul *Anul teatral* din ultimul număr din 1929 al revistei



*Vremea*. Toate articolele de bilanț o menționau pozitiv. Să mai cităm dintr-unul, publicat în *Curentul* de Ion Dumitrescu: „Singurele creațiuni românești demne de mențiune — afară de *Mușcata din fereastră*, al cărei succes a datorat mult excepționalei interpretări a ansamblului — sunt *Meșterul Manole* al d-lui Lucian Blaga, pentru a cărui prezentare au fost necesare stăruințe excepționale și chiar articole de invectivă polemică. *Fratele păgîn* al d-lui N. Iorga [...] și *Marele Duhoenic* al d-lui Victor Eftimiu“.

## CRUCIADA COPIILOR

În scrisori trimise după terminarea dramei *Meșterul Manole* Blaga vorbește de lucrul la o altă piesă, care nu pare a avea nimic comun cu *Cruciada copiilor*. „În ceea ce privește jucarea pieselor mele“, îi mărturisea lui Ion Breazu în scrisoarea cu care însoțea trimiterea manuscrisului dactilografiat al *Meșterului Manole*, „am renunțat să mi le văd jucate, încă pentru mult timp. Drept să-ți spun, îmi pare foarte rău — și pentru întâia oară am suferit pe urma faptului că nu sunt jucat [...]. Ca să mă răzbun, am lucrat în timpul din urmă la o grotescă în șase tablouri“. Scrisoarea e din 5 februarie 1927 (și a fost publicată de Al. Căprariu în Lucian Blaga, *Corespondență inedită*, *Tribuna* din 13 mai 1965). Trebuie să fie de fapt aceeași în legătură cu care îi scria lui Cisek în noiembrie 1925, deci în perioada lugojană: „Eu am început iarăși să lucrez. Dar sînt cam neliniștit și enervat — de multe lucruri. Ca să mă răzbun asupra situației scriu o «grotescă» în trei acte“ (cf. Oscar Walter Cisek, *Sufletul românesc în artă și literatură*, Editura Dacia, 1974, pag. 193). La 29 decembrie adăuga: „Piesa cea nouă la care lucrez are să fie o grotescă. Vreau să mă încerc și în latura aceasta înainte de a începe o dramă de dimensiuni mai mari“ (*lucr. cit.*, pag. 198). Lucra la ea deci încă înainte de a scrie *Meșterul Manole*. Dintr-o altă scrisoare către Breazu, din 27 august 1927 (publicată de Al. Căprariu în *loc. cit.*), aflăm și titlul piesei: „Lucrez la grotesca *Lăcașul călător* pe care a trebuit s-o schimb din temelie. De altfel munca aceasta e mai mult o trecere de vreme, fiindcă *serios* nu pot să lucrez nimic. Simt nevoia să mă odihnesc cel puțin un an“. (Să notăm în paranteză că, chiar de nu se va fi odihnit, Blaga a publicat în 1928 neobișnuit de puțin.) La 10 iunie 1928 îi scria aceluiași: „După mult timp am reluat *Lăcașul călător* și sper să fac din el o grotescă-comedie în patru acte. Îi mai jertfesc vreo două săptămîni. [...] Pentru la toamnă proiecte literare mai serioase. Pînă atunci sper ca aerul bernez (la 1 aprilie 1928 fusese mutat la Berna, *n. ed.*) să-mi refacă complet echilibrul nervos“. În fine, la 8 martie 1929, cu puțin înainte de premiera *Meșterului Manole*, îi comunică lui Pușcariu: „Am mai isprăvit o grotescă în 4 acte (cu care nu prea sunt mulțumit) și o dramă într-un act“.

Nu știm ce s-a făcut cu *Lăcașul căldtor* (și nici cu drama într-un act, despre care n-am mai aflat vreo mențiune). Nu s-a păstrat nici un manuscris. Va fi început Blaga să scrie *Cruciada copiilor* în toamna lui 1928, pentru când își aminase „proiectele literare mai serioase”? Întrebat, în scris, de un redactor al *Rampeii* (cf., în nr. din 29 decembrie 1929, articolul-interviu *Un autor care fuge de confuzii ... „Cruciada” la Național*) despre împrejurările compunerii piesei, poetul răspundea: „În vara anului 1929 am petrecut citva timp în munții Elveției într-o localitate cu case negre de lemn. Ziua întreagă aveam în față ghețarii cari închid trecătorile dintre Matterhorn și Monte Rosa — și într-o dimineață am văzut lăuntric copiii de veșnică pomenire trecînd munții și zăpezile în drumul fără întoarcere spre Ierusalim. Și atunci am scris drama”. Așadar în vara lui 1929. La începutul lui septembrie, probabil, îi scria lui Breazu: „sînt pe cale de a isprăvi o nouă dramă în trei acte: *Cruciada copiilor*” (cf. *Tribuna*, 13 mai 1965). Spun „probabil” pentru că scrisoarea nu e datată și pentru că la 9 septembrie îl informa pe Octav Șuluțiu: „am terminat o nouă piesă în trei acte: *Cruciada copiilor* (cf. Octav Șuluțiu, *Jurnal*, ed. cit., pag. 418). În altă scrisoare, tot fără dată, îi scria lui Breazu: „*Cruciada* am isprăvit-o — după ce voi fi transcris-o și tras la mașină și-o trimit s-o citești (ca întîi cititor)”. Ceea ce și făcea, în decembrie: „Alăturat ai *Cruciada*. Te rog s-o citești cu creionul în mînă, fă-ți toate observațiile, îndeosebi dacă vezi vreun «ardelenism». Și să mi-o trimiți în cel mai tîrziu 10 zile, fiindcă vreau s-o dau la tipar. Pe la 15 ianuarie vreau să vin în țară pe cîteva săptămîni, să mai iau contact cu oamenii. Voi trece probabil și pe la Cluj” (cf. *Tribuna*, 16 noiembrie 1967). La 27 decembrie confirma întoarcerea manuscrisului: „am primit manuscrisul — și comentariile. Mă bucur că piesa și-a plăcut. Cred că voi tipări-o în ianuarie la Sibiu în 500 exemplare. Am găsit drepte cele mai multe observații ce le-ai făcut. Cum însă în piesă e vorba de-un «burg» medieval voi lăsa cuvîntul «ganguri» așa. Cred că dacă bucureștenii introduc tot felul de turcisme (frumoase, recunosc) avem și noi dreptul să mai introducem nemțisme și chiar ungurisme, mai ales atunci cînd lipsesc cuvintele cu adevărat românești, și în cazul acesta «foișoare» nu corespunde. Celelalte schimbări le-am făcut cum ai dorit, aproape toate. Îți mulțumesc că și-ai luat osteneala să citești piesa” (cf. *Tribuna*, 13 mai 1965).

Spre sfîrșitul lunii ianuarie 1930 probabil vine în țară (cf. D. Vatamaniuc: *Lucian Blaga: Biobibliografie*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, pag. XXXV: „1930 ian. 1. Solicită Ministerului de Externe un concediu de o lună cu intenția, probabil, de a se întoarce în țară. Cererea este respinsă”) și se ocupă atunci de tipărirea piesei. (Pușcariu notează în jurnal la 1 II 1930, la Cluj: „L-am întîlnit pe Lulu Blaga venit din Berna unde e atașat de presă. L-am găsit mult slăbit și palid. Zicea că a suferit de migrene [...]. Era mîhnit de pușinul interes ce-l arată teatrul și cititorii scrierilor lui [...].

Acum tipărește o dramă, *Cruciada copiilor*” — cf. Sextil Pușcariu, *Memorii*, ed. cit., pag. 783; la 7 februarie poetul preda textul piesei lui Eftimiu, în vederea reprezentării — cf. infra, pag. 581. La 25 februarie era întors la Berna, de unde îi scria lui Felix Aderca: „Cu poșta de azi și-am trimis încă un exemplar din *Cruciada copiilor* pentru bibl. «Adevărului». Îți mulțumesc din inimă că vrei să scrii cel dintîi despre noua mea lucrare. Am fost la București într-o «permisie» de cîteva zile, dar aproape tot timpul l-am petrecut în antișambra prim-ministrului — în așteptare, înct mi-a fost cu neputință să vin să te văd, după cum așa de mult aș fi dorit” — cf. *Scriori către F. Aderca*, în *România literară*, 29 ianuarie 1970.)

La 19 ianuarie ziarul *Patria* dădea o notiță: „Apreciatul nostru poet Lucian Blaga anunță o nouă lucrare, *Cruciada copiilor*, care va apare în curînd”, la 10 februarie Teofil Bugnariu publica, în același ziar, un prim articol asupra piesei. *Herald*, nr. 1, 15 februarie, informa că „a apărut *Cruciada copiilor*, dramă în 3 acte — de Lucian Blaga” și reproducea un fragment. S-a publicat la Sibiu, Tiparul Institutului de Arte Grafice „Dacia Traiană”, în 500 de exemplare („*Cruciada* am tipărit-o numai în cinci sute de exemplare” — scrisoare către Breazu, nedatată, trimisă însă curînd după apariția piesei — cf. *Tribuna*, 16 noiembrie 1967). În interviul amintit din *Rampa*, 29 decembrie 1930, întrebat dacă piesa se va juca și pe vreo scenă străină, Blaga răspundea: „deocamdată nu pot să spun nimic precis în privința aceasta. Doar atît că piesa a fost tradusă în limba germană de doamna Hortense Cisek și e pe cale de a fi tradusă în limba franceză”. Traducerea în germană (la 27 mai 1930 poetul îi scria lui Breazu: „Zilele acestea am primit o scrisoare de la Cisek, care citindu-mi *Cruciada* a găsit că piesa «e pur și simplu o capodoperă», pe care o preferă chiar *Mesterului Manole*. Soția sa va traduce-o în limba germană”. La sfîrșitul anului traducerea era terminată: „Soția mea începe acum transcrierea piesei la mașină”, îi comunica Cisek lui Blaga la 11 ianuarie 1931, cf. *op. cit.*, pag. 216) se află acum la Muzeul Literaturii Române. Despre cealaltă nu știm să se fi făcut.

*Cruciada copiilor* s-a păstrat în două manuscrise complete, un manuscris parțial și o dactilogramă cu modificări făcute de autor — toate aflate acum la Muzeul Literaturii Române.

Primul manuscris, în ordinea elaborării, are nr. de inventar 24.926/130—211. Filele din care e compus (82) sînt de calitate și format variabile, multe sînt de hîrtie albă transparentă, unele au diverse filigrane. Primul strat al redactării e în cerneală neagră sau (la unele file) în creion chimic; al doilea

e reprezentat de modificările făcute cu cerneală roșie; multe coli sînt scrise numai cu cerneală roșie. Foaia de titlu inițială (cu cerneală neagră) arată astfel:

*Cruciada copiilor*  
dramă în trei acte  
Noli me tangere!!

O nouă foaie de titlu (cerneală roșie) adaugă numele autorului și elimină motoul:

L. Blaga  
*Cruciada copiilor*  
dramă în trei acte

Lista „persoanelor“ e scrisă cu cerneală roșie și are acest cuprins:

Doamna Irina  
Radu, 10 ani, băiatul ei  
Teodul, călugărul  
Starețul Macarie  
Cărturarul (dascălul lui Radu și totodată sfetnicul Doamnei)  
Ena, o feiță de 10 ani, fiica Cărturarului  
Șapte femei  
Întîiul copil cruciat  
Al doilea copil cruciat  
Al treilea copil cruciat  
Ioana Zănată  
Un servitor (*modificat în*: Doi servitori)

Acțiunea se petrece într-o cetate de hotar pe Dunărea de Jos (*modificat în*: pe Dunăre în jos) în anul 1212.

Cel de al doilea manuscris are nr. de inventar 24.926/1—73. Are însă nu 73 de file, ci 69, pentru că cele numerotate 4, 5, 6, 7, 8 aparțin altui manuscris și pentru că se adaugă o filă, numerotată, greșit, 213, așezată între 27 și 28. Pe hîrtie bună, cu filigran (Sihl Mills for typewriter), manuscrisul e în cerneală neagră (primul strat), cu modificări făcute cu cerneală roșie, și cu creion chimic și negru (următoarele două straturi). Cîntecul copiilor cruciați e scris pe versoul unui carton reprezentînd o invitație (în limba italiană) primită de la parohia catolică din Berna. Foaia de titlu prezintă două deosebiri față de cea de a doua din manuscrisul dinainte: prenumele autorului e scris întreg și la sfîrșit e indicat anul: 1929. Lista personajelor e intitulată *Dramatis personae* și apare modificată în cîteva locuri față de cea pe care am transcris-o mai sus. Astfel, „Doamna Irina“ este, simplu, „Doamna“; numele stareșului e și aici mai întîi „Macarie“, dar este schim-

bat (cu creion chimic) în „Ioan“ și apoi în „Ghenadie“; „Cărturarul“ e și el ulterior înlocuit (tot cu creion chimic) cu „Dascălul“; copila lui este „Ileana, fiica Cărturarului“ (acesta schimbat și aici, cu același creion, în „Dascălului“), 10 ani; celor trei copii cruciați li se adaugă „Al patrulea copil cruciat“, după care este introdus un personaj nou: „Străina“.

La sfîrșitul acestui manuscris poetul a notat: Berna, 28 sept. 1929“. Este probabil deci că la 9 septembrie, cînd îi scria lui Octav Șuluțiu că a terminat piesa, Blaga scrisese numai prima ei formă, adică cea ce constituie ms. 24.926/130—214, și că versiunea din acest al doilea manuscris a fost redactată în cursul lunii septembrie.

Pe lîngă aceste manuscrise mai există unul, parțial: 24.926/4, 5, 212, 6, 7, 8, 83. El cuprinde așadar 7 file — aceeași hîrtie ca la manuscrisul imediat anterior —, scrise cu cerneală neagră și reprezentînd o versiune a începutului piesei. Nu știu dacă aceasta n-a fost continuată sau restul manuscrisului nu s-a păstrat.

Există, de asemenea, o dactilogramă cu modificări făcute cu cerneală roșie și neagră sau cu creion chimic. Are nr. de inventar 24.926/74—129. Sînt de fapt 55 de file, nu 56, nr. de inventar 83 fiind dat unei file din manuscrisul parțial menționat. Foaia de titlu e la fel cu cea de la ms. 24.926/1—73, iar lista personajelor are înfățișarea păstrată pînă în ediția definitivă.

*Cruciada copiilor* a fost publicată în 1930 (cf. supra, pag. 453) și inclusă apoi în *Opera dramatică*, Sibiu, Editura „Dacia Traiană“, 1942, în vol. al II-lea. Pe foaia de titlu indicația „Dramă în trei acte“ a devenit, la retipărire, „Dramă“.

#### VARIANTE

Ms. 24.926/130—214 (A); Ms. 24.926/1—73 (B); Ms. 24.926/4, 5, 212, 6, 7, 8, 83 (C); Ms. 24.926/73—129 (D); *Cruciada copiilor*, 1930 (E); *Opera dramatică*, 1942 (F).

#### 112

1—26 A: manuscris lipsă// 1 B, C, D, E: Actul I; F: Actul întîi. 2—5 B: O cameră în castel; C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F: O cameră în castel, cu toate rosturile și podoabele cerute de nevoile veacului de mijloc. Trei uși în trei părți. O <C<sub>2</sub>, D, E, F: Printr-o fereastră înalt arcuită se vede în fund o uliță în cetate. O> după amiază tîrzie de început de primăvară. Focul arde în cămin// 8 B: șah; C, D, E, F: șah la o măsuță// 9—15 B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: Ileana: Să-ți stea capul aci <B<sub>2</sub>: capul> la joc; B<sub>3</sub>, C, D, E, F: Radu (absent<sup>1</sup>): Nu mai am chef de joc. Ileana: Așa ești tu totdeauna. Te ține numai

<sup>1</sup> Indicația lipsește în B<sub>3</sub>.

clt îți merge bine, dar acu <F: bine, acu> nu te mai las. Îți fac eu chef. — Uite! (Mută un pion.)// 16 B<sub>1</sub>: Unde; B<sub>2</sub>, C, D, E, F: La ce// 18 B: (absent); C, D, E, F: (pierdut)// 20 B<sub>1</sub>: Ne jucăm sau nu ne; B<sub>2</sub>, C, D, E, F: Jucăm sau nu// 22 B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>: (s-adună, zîmbind, mișcă o figură <B<sub>3</sub>: un pion>); C, D<sub>1</sub>: (s-adună, mișcă un pion); D<sub>2</sub>, E, F: (mișcă un pion)// 25 B: o figură; C, D, E, F: un pion// 26 B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D: Gottfried de Bouillon regele <B<sub>1</sub>: craiul>; E, F: Gotefrid regele.

## 120

1—30 A: *manuscris lipsă*// 4 B<sub>1</sub>: tu de craiul tău; B<sub>2</sub>: de rege; B<sub>3</sub>, C, D, E, F: tu de regele tău// 7 B: o figură; C, D, E, F: un pion// 8 B<sub>1</sub>: Ia-ți; B<sub>2</sub>, C, D, E, F: Și-acu' <B<sub>2</sub>: Și-acum> ia-ți// 11 B<sub>1</sub>: Crăiasa; B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C, D<sub>1</sub>: Dinte <B<sub>2</sub>: Ochii> pentru dinte — regina; D<sub>2</sub>, F, E: Și-n schimb — regina// 15 B<sub>1</sub>, C, D, E, F: lovitură!; B<sub>2</sub>: lovitură! Asta-i prea-prea// 16 B: o figură; C, D: un pion; E, F: un pion, pauză scurtă// 19—22 B<sub>1</sub> omite; B<sub>2</sub>, C, D, E, F: R a d u (se apără) I l e a n a: Șah!// 24—25 B, C, D<sub>1</sub>: Cum; D<sub>2</sub>, E, F: N-apuc s-astup golul dintr-o parte — și mă iei de cealaltă <D<sub>2</sub>: de dincolo > de cealaltă>. Cum// 25—26 B<sub>1</sub>: Tancred; B<sub>2</sub>, C, D, E, F: Tancred cruciatul// 27—28 B<sub>1</sub>: Ce le pasă lor; B<sub>2</sub>, C, D, E, F: A găsit fiecare o țărișoară și-un os de ros. Ce le mai pasă// 30 B<sub>1</sub> omite; B<sub>2</sub>, C, D, E, F: Să văd, poate scap pe-aici.

## 121

1—20 A: *manuscris lipsă*// 6—7 B<sub>1</sub>: aripi; B<sub>2</sub>, C, D, E, F: aripi. M-ai închis ca într-un țarc// 8—9 B: I l e a n a; C, D, E, F: I l e a n a (ride)// 10 B<sub>1</sub>: a căzut; B<sub>2</sub>, C, D, E, F: în țarc// 16 B<sub>1</sub>: se potrivește cu întâmplările; B<sub>2</sub>, C, D<sub>1</sub>: se potrivește cu faptele; D<sub>2</sub>, E, F: se cam potrivește cu...// 17 B: Macarie; C, D, E, F: Ghenadie <C: Iova > Ghenadie// 18 B: iarăși; C, D, E, F: iar'// 22 A<sub>1</sub>: Nu-ți pară rău Radule, că eu știu că tu ești mai tare decît mine. De ce; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: De ce// 22—23 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: călugărul Teodul în cruciada ce se pornește <A<sub>2</sub>: în cruciada>; B, C, D, E, F: în cruciada călugărul Teodul// 26 A<sub>1</sub>: ssst — Ileano; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: ssst!// 27—28 A: I l e a n a; B, C, D, E, F: I l e a n a (încet)// 31 A: din cealaltă chilie > de dincolo; B, C, D, E, F: de dincolo.

## 122

4 A: Nu. Nu știe; B, C, D, E, F: Nu știe// 6 A<sub>1</sub>: Cum? Nu; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: Nu// 10 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Cînd <A<sub>2</sub>: Pînă plecați mai va. Și mami-ti cînd > Cînd>; B<sub>2</sub>, C, D, E, F: I-o tănuiești pînă la urmă? Cînd// 13 A, B omite; C, D, E, F: (pauză scurtă)// 15—28 A<sub>1</sub>: Noi fetele nu suntem bune de nimic. Iacă aci: fete. Ba da, am fi bune și noi de-o ispravă. Să naștem iară pe Isus Hristos — dar nu știm să ne batem pentru mormîntul

lui ca voi bărbații; A<sub>2</sub>: Nu știu la ce mai sunt bune și fetele pe lumea asta. Ținem umbră pămîntului, purtăm vesminte <> asta. Purtăm haine> lungi, ne-mpodobim, ridem, ziua întreagă cu nasul <> cu nasul și cu salbele> în oglindă. Ascultăm cîtece despre cruciați, cîntate de gheboși pe subt porți<sup>1</sup>. Iac-ășa: fete. Ba da, am fi bune și noi de-o ispravă, dacă n-ar fi făcut-o altcineva înaintea noastră. O fată a născut pe Isus Christos. Și dacă trebuie tot o fată ar putea să-l nască iar. Dar mare lucru nu e nici asta. Frumos ar fi să ne putem și noi bate pentru sfîntul mormînt cum vă bateți voi bărbații, să purtăm zale, să lovim în dreapta și-n stînga. Să ne pornească singele pe nas!; B<sub>1</sub>: Nu știu la ce mai sunt bune și fetele pe lumea asta. Purtăm haine lungi, ne-mpodobim, ziua întreagă cu nasul și cu salbele în oglindă. Iac-ășa: fete. Ba da, am fi și noi bune de-o ispravă, dacă n-ar fi făcut-o altcineva înaintea noastră. O fată a născut pe Isus Hristos. R a d u: Da, da. Dar ce fată! I l e a n a: Dacă ar trebui, tot o fată ar putea să-l nască iar; B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F: Nu știu la ce mai sunt bune și fetele <B<sub>2</sub>: fetele pe lumea asta>. Purtăm haine lungi, ne-mpodobim, ziua întreagă cu nasul și cu salbele în oglindă. <D<sub>2</sub>, E, F: oglindă. Ne strîmbăm și ne gătim.> R a d u: Iac-ășa: fete. Țineți și voi umbră pămîntului. Și asta-i ceva. I l e a n a: Ei nu, chiar așa. Om fi și noi bune de vreo ispravă pe lumea asta. <D<sub>2</sub>, E, F: bune pe lumea asta de ceva.> N-a fost o fată aceea care a născut pe pruncul Isus? Mai zi ceva! R a d u: Da, da. Dar ce fată! I l e a n a: Dacă ar trebui, tot o fată ar putea să-l nască iar.

## 123

2 A<sub>1</sub>: Da' ce-ai zice dacă; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: Vorbești <A<sub>2</sub>: Iacă vorbești> și tu. Dar dacă// 3 A: Ileană; B, C, D, E, F: Ileano// 3 A<sub>1</sub>: pe Isus Hristos; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: un prunc care se va chema... <A<sub>2</sub>: chema Isus>// 6—7 A<sub>1</sub>: Dar pe urmă m-aș juca; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: Pe urmă m-aș juca ziua întreagă// 7—15 A<sub>1</sub>: păpușile. R a d u: Ileano mergem?; A<sub>2</sub>: păpușile. Prea plăcut nu poate să fie însă <> Dar mai bine nu. Prea plăcut nu poate să fie> să ai un copil care știe totul, și tu — mamă — să rămli tot prostuță cum ai fost. Și să te poarte de nas cum vrea el! Radule, mergem?; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E, F: păpușile. Dar mai bine nu. Prea plăcut nu poate să fie să ai un copil care știe totul, și tu mamă să rămli tot prostuță cum ai fost, și el să te poarte de nas. Mai frumos <B: Mai frumos și mai frumos> ar fi să ne putem bate și noi pentru Sfîntul Mormînt, așa cum vă bateți voi bărbații. Să purtăm zale. <B<sub>2</sub>, C, D, E, F: zale. Și arc. Și suliță. Și platoșă! Și coif!> Să lovim în dreapta și-n stînga. Să ne pornească singele

<sup>1</sup> Propoziția a fost apoi ștearsă.

pe nas — cu vitejie! (Pauză scurtă<sup>1</sup>.) Radule, mergem?// 19—24 A: La Teodul. R a d u (dă din cap.) B<sub>1</sub>: La Teodul. L-ai uitat?; B<sub>2</sub>, C, D, E, F: La Teodul. R a d u (cu sfială<sup>2</sup>): La Teodul — da. I l e a n a: Sau l-ai și uitat?// 25—31 A<sub>1</sub> omite// 26 A<sub>2</sub>: Mi-e frică să nu vie mama dincoace — și dacă o vedea că mă mut > Și dacă vine mama dincoace și-o vedea?; B, C, D, E, F: Nu l-am uitat. Dar dacă trece mama dincoace și-o vedea?// 28—29 A<sub>2</sub>: mamă?; B, C, D: mamă? Nu știi că mamele n-au ce să înceapă cu noi?; E, F: mamă? Ce-o să-ți facă?// 31 A<sub>2</sub>: (pierdut); B, C, D, E, F: (tace).

124

2 A<sub>2</sub>: Cu teama ta, mă prind că n-ai să pleci! > Și vrei să pleci? Cu teama ta?; B, C, D, E, F: Și tu — tu vrei să pleci? Cu teama ta?// 4 A<sub>2</sub>: Ba plec > Ba bine că nu; B, C, D, E, F: Ai să vezi// 10 A<sub>2</sub>: Plec, plec. Ușor (> Ușor) s-o spui. Dar cum?; B<sub>1</sub>: Ușor s-o spui; B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E, F: Ușor s-o spui. Dar așa o leacă <B<sub>2</sub>: așa un pic> tot îți pare rău?// 12—21 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Plec în cruciadă Ileano. Cît va ține nu știi, trei patru, cinci ani. <A<sub>2</sub>: Ei, ai să vezi. Plec în cruciadă > Ai să vezi. Plec în cruciadă.> Cînd <A<sub>2</sub>: și cînd> m-oi întoarce ai să fii fată mare! Și poate că și <B<sub>1</sub>: poate și> măritată; B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, C, D, E, F: Nu, nu-mi pare. Astăzi mi-a murit și cățelul — i-a dat cineva leșie din greșeală — și-acum nu-mi mai pare rău de nimeni și de nimic. I l e a n a (suspînînd<sup>3</sup>): Așadar pleci. R a d u: Plec Ileano în cruciadă, și cît va ține nu știi. Trei ani, patru ani, cinci ani. <B<sub>3</sub>, C, D, E, F: cinci ani. Sau poate și mai mult.> Cînd m-oi întoarce ai să fii fată mare! Și poate și măritată!// 23 A<sub>2</sub>: Ei, mai las'! Măritată > Măritată; B, C, D, E, F: Măritată// 24—25 A<sub>2</sub>: Și fetele vind pătrinjei și rămîn nemăritate. De aceea aș vrea și eu să fiu mai bine băiat<sup>4</sup>; B, C, D: Fetele vind pătrinjei și rămîn nemăritate; E, F: Și fetele rămîn nemăritate// 27—28 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: voastră; B<sub>2</sub>, C, D, E, F: voastră, și-o să zic cum zic cruciații cei mari// 29 A<sub>2</sub>: dar în schimb; B, C, D, E, F: dar// 31 A<sub>2</sub>, B, C, D: răspund; E, F: răspund ca fetele mari.

125

2—18 A<sub>2</sub>: Ileano, m-apasă ceva, umblu, și parcă port o piatră cu mine <> o piatră>. Călugărul Teodul ne așteaptă. Oare cum e aceea să faci un jurămînt? <> ne așteaptă pentru jurămînt!> I l e a n a<sup>5</sup>: E poate așa cum zici tu. Parcă ai purta o piatră grea <> o piatră> cu tine; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E, F: (își apleacă fruntea <B: capul>, tace <F: tare<sup>6</sup>>, se scutură dintr-o dată ca de-o boală): Ileano — Ileano — nu mai pot. Am o frică mare în

<sup>1</sup> Indicația apare numai în E, F. <sup>2</sup> Indicația lipsește în B<sub>2</sub>.  
<sup>3</sup> Indicația lipsește în B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>. <sup>4</sup> Ultima frază a fost ștearsă apoi.  
<sup>5</sup> Replica a fost apoi ștearsă. <sup>6</sup> Probabil greșeală de tipar.

mine. <B<sub>2</sub>, C, D, E, F: mine. M-a luat astăzi — așa — de la inimă — pînă în picioare.> I l e a n a: Frică? De ce? R a d u: Nu știu de ce. E numai așa o frică. Teodul călugărul <B: Călugărul Teodul> ne așteaptă — pentru jurămînt. <B<sub>2</sub>, C, D, E, F: jurămînt. Ce va fi? I l e a n a: Eu am văzut cum ia jurămîntul! Trebuie să ridici mîna, uita așa, ca un sfeșnic, și trebuie să spui ceva după el. Prin apă, prin codri, prin foc și nu mai știi prin ce încă. R a d u> (se scutură) I l e a n a (îngrijată<sup>1</sup>): Radule, ești bolnav? Radule <B<sub>1</sub>: Radule, tu ești bolnav?>// 20—22 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Da' încet de tot <A<sub>2</sub>: Să mergem. Încet, încet>, numai pe vîrfurile picioarelor, să nu ne-audă mama. Vin' — sst — sst — (Deschide ușa.) Ușa asta — mult mai scîrție. (S> duc.); B, C, D, E, F: (pierdut): Să mergem. (Ies încet pe vîrfurile picioarelor pe ușa din stînga)// 23—26 A: D o a m n a (intră pe ușa din stînga) D o f t o r u l și C ă l u g ă r u l (pe ușa din dreapta); B, C, D, E, F: Scena II. Doamna, Dascălul <B: Cărturarul>, starețul Ghenadie <B: Macarie>, întiiul servitor <C, D: un servitor; E, F: doi servitori>, Ioana Zănatica. Vin toți <B: Intră> pe ușa din fund, Ioana se ține de ei <C, D: intră buzna după ei; E, F: intră buzna după ei, cei doi servitori o țin din urmă>// 27 A: I o a n a Z ă n a t i c a (se ține de ei); B, C, D, E, F: I o a n a// 29 A: puiul de lup; B, C, D, E, F: puiul Părinte!// 30 A: C ă l u g ă r u l; B: M a c a r i e; C, D, E: G h e n a d i e.

126

2 A: meu de lup; B, C, D, E, F: meu// 4—6 A, B, C, D: asta!; E, F: asta! (Către servitori:) Lăsați-o!// 8—13 A: ce vrei? (O mîngie); B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F: ce vrei. Încet și liniștită. <D<sub>2</sub>, E, F: Încet-încet.> Ce grabă te-a apucat?<sup>2</sup> I o a n a: Măria ta, capul <D<sub>2</sub>, E, F: capu'> meu. D o a m n a: Așa Ioano — încet și cuminte// 15 A, B<sub>1</sub>, C, D, E, F: Măria ta; B<sub>1</sub>: Lună însărcinată — în ochi de mare scaldată — pîntece — pîntece — D o a m n a: Ioano, așa nu! <> Astăzi ești în duși răi Ioano!> Vorbește ca să te-nțelegem și noi! I o a n a: Măria ta// 15 A<sub>1</sub>, B, C, D, E, F: capu' meu; A<sub>2</sub>: capul meu, capul meu// 15 A, B, C, D<sub>1</sub>: gura mea; D<sub>2</sub>, E, F: gura// 16—20 A<sub>1</sub>: Măria ta, feciorii sunt de vină; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E, F: Măria ta, un ostaș <B, C, D, E, F: ta, nu-s eu de vină. Un ostaș> care-a trecut, un ostaș cu sămînță de lup și cu cruce roșie pe umăr — m-a trîntit în spini. <B<sub>1</sub>: în urzici. B<sub>2</sub>, C, D, E, F: în urzici — și-apoi s-a dus la Ierusalim cu coifu' pe-o ureche cîntînd: mîndro floare verde de spînz.>//20—21 A<sub>1</sub>: Măria ta, pîntecele meu creștea și oamenii mă batjocoreau. Și-atunci; A<sub>2</sub>: Pe urmă, Măria ta, pîntecele meu a crescut și oamenii mă batjocoreau și mă loveau. Și-atunci; B, C, D, E, F: Pîntecele mi-a crescut și oamenii mă loveau și mă batjocoreau. Și <B: Și-atunci; C: Și-atunci > Și>// 23 A<sub>1</sub>, B,

<sup>1</sup> Indicația lipsește în B<sub>1</sub>.  
<sup>2</sup> Propoziția lipsește în B<sub>1</sub>.

*C, D, E, F*: Pe urmă <*C, D, E, F*: pe urmă... pe urmă> am născut un pui de lup; *A<sub>2</sub>*: Mai bine lupoaică decât fată — și am născut un pui de lup. Mai bine pui de lup decât copil sărac// **25** *A<sub>1</sub>*: Părinte, nu vreau; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Uite, Măria ta <*A<sub>2</sub>*: ta (ia păr de pe ie)>, așa-i părul lui, roșu <*A<sub>2</sub>*: roșu, cum e cărămida arsă; *B*: roșu, cărămidă arsă>, și nu vreau <*A<sub>2</sub>*: B: Părinte, nu vreau>// **28—29** *A, B*: Ioano; *C, D, E, F*: Ioano, pentru tine totdeauna se deschide sacul// **29** *A<sub>1</sub>*: grijește-te; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: grijește// **30—31** *A<sub>1</sub>*: toți; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: toți. Și dacă-ți trebuie ceva, vino <*A<sub>2</sub>*: vino numai> și cere — și vei căpăta// **33** *A, B*: Mă duc, Măria ta, mă duc. Alți; *C, D, E, F*: Alți// **34** *A<sub>1</sub>* omite.

127

**1—15** *A<sub>1</sub>* omite// **1—2** *A<sub>2</sub>*: Să-l vezi Măria ta cit e; *B*: Să-l vezi cit e; *C, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F*: Măria ta, să-l vezi cit e <*D<sub>2</sub>, E, F*: citu-i>// **2—3** *A<sub>2</sub>, B, C*: are botul <*A<sub>2</sub>*: nasul > botul> rece. <*C*: rece și brumat.> Și se joacă ziua întregă, numai când; *D, E, F*: are botul rece și brumat. Când// **4** *A<sub>2</sub>*: urlă; *B, C, D, E, F*: urlă în două labe// **5** *A<sub>2</sub>*: să-l botez ca să nu mă urle; *B, C, D, E, F*: să-l botez// **7—10** *A<sub>2</sub>, B*: Nu vrei; *C, D, E, F*: Doamna: Astăzi ești în duși răi Ioano. Ioana: Nu vrei// **10—11** *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D<sub>1</sub>*: Dacă <*B<sub>2</sub>*: Macarie<sup>1</sup>: Du-te învață-l să prinză raci cu coada — și când a ști ți-l botez! Ioana: Dacă> nu vrei, păzește-te! Îți suflă; *D<sub>2</sub>, E, F*: N'ei vrea, da' păzește-te! Că-ți suflă// **11** *A<sub>2</sub>*: unu-doi-trei; *B, C, D, E, F*: ahé// **16** *A, B*: (iese); *C, D*: (iese prin dreapta); *E, F*: (iese prin dreapta, unul din servitori cu ea)// **17—18** *A* omite; *B, C, D, E, F*: Scena II. Cei de mai înainte fără Ioana <*E, F*: fără Ioana și unul dintre servitori>// **19—24** *A<sub>1</sub>*: Doctorul: Cine-o mai fi tata puului de lup? Călugărul: Ar trebui spinzurat de limbă. Doamna: Oh, Doamne — nenorocita asta!; *A<sub>2</sub>*: Doamna: Doamne, nenorocita asta! Doctorul<sup>2</sup>: Biata fată, trăiește în codru c-un pui de lup, și crede că e copilul ei! Starețul: A nu știu citea oară se luă după mine. Astea-s faptele cruciaților catolici! Își bat joc de fetele țării, de zănatice și cinstite și întregi <> zănatice și întregi la minte> deopotrivă! Despre alte isprăvuri mai vorbim — <> deopotrivă!; *B<sub>1</sub>*: Macarie: A nu știu citea oară s-a luat după mine. Astea-s faptele cruciaților catolici! Își bat joc de fetele țării, de zănatice și întregi la minte deopotrivă; *B<sub>2</sub>, C, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F*: Ghenadie: Astea-s faptele cruciaților catolici <*D<sub>2</sub>, E, F*: cavalerilor cruciați>. Își bat joc de fetele țării, de zănatice și întregi la minte deopotrivă. Cruciații cu sămânță de lup! Bine le-a spus. <*D<sub>2</sub>, E, F*: spus. Doamna: Ce închipuiri ciudate ara fata!>// **25—34** *A<sub>1</sub>* omite// **28** *A<sub>2</sub>, B*: Nu știu; *C, D, E, F*: Măntreb și eu// **30** *A<sub>2</sub>*: dascăle, Ileana; *B, C, D, E, F*: dascăle// **32—34** *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>*: Poate

<sup>1, 2</sup> Replica a fost apoi ștearsă.

a ieșit pe cealaltă ușă. Poate s-a dus în curtea bisericei; *B<sub>2</sub>, C, D, E, F*: Au ieșit nebăgați în seamă pe ușa cealaltă. <*B<sub>2</sub>*: Nebăgați în seamă au ieșit pe cealaltă ușă.> Poate s-au dus în curtea bisericei. S-au ferit înadis și-au lăsat <*B<sub>2</sub>*: Dovadă > și-au lăsat ușa crăpată.

128

**1—24** *A<sub>1</sub>* omite// **2—7** *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>*: Ce-nseamnă; *B<sub>3</sub>, C, D, E, F*: (strigă:) Radu — Radu! (Se duce la ușa din stînga <*B<sub>3</sub>*: la ușă>, se uită pe coridor:) Nu-i! (Se întoarce) Ce înseamnă// **7** *A<sub>2</sub>, B*: Pleacă; *C, D, E, F*: Pleacă numai așa// **9—10** *A<sub>2</sub>*: Trimite pe cineva; *B*: Trimite; *C, D, E, F*: (cătred servitor) Trimite// **12** *A<sub>2</sub>*: Da Măria ta! (Iese); *B, C, D, E, F*: (se-nchină <*F*: se-nchină> și iese prin dreapta)// **13** *A<sub>2</sub>*: Doctorul; *B*: Cărturarul; *C, D, E, F*: Dascălul// **15—16** *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>*: între Ector <*A<sub>2</sub>*: Hector > Ector și Ahil; *B<sub>2</sub>, C, D, E, F*: lui Ector și Ahil. Asculta cu încordare// **16—17** *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>*: încordată, m-a întrebat <*B<sub>1</sub>*: mă întreabă>; *B<sub>2</sub>, C, D, E, F*: aprinsă, mă întreabă// **19—21** *A<sub>2</sub>, B*: (zîmbind) Așa te-a întrebat?; *C, D, E, F*: Așa te-a întrebat? (Zîmbind) Dumneata cu care <*F*: cine> ții? // **22** *A<sub>2</sub>*: Doctorul; *B*: Cărturarul; *C, D, E, F*: Dascălul// **26** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>*: Ei, <*A<sub>2</sub>*: Mulțumim, mulțumim. Ei,> doftorul nostru? Ce poștește?; *B<sub>1</sub>, C, D, E, F*: Mulțumesc, mulțumesc. Dar <*B<sub>1</sub>*: Ei,> să trecem la ale noastre; *B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>*: Mulțumesc, mulțumesc. Macarie: Nu cumva fi plac mai tare luptele de la Ierusalim decât cele de la Troia? Cărturarul: Ce vrei să zici cu asta? <*B<sub>3</sub>*: Ce?> Macarie: Așa, măntreb și eu! Doamna: Să trecem <*B<sub>3</sub>*: Să trecem mai bine> la ale noastre// **27** *A*: Doctorul; *B*: Cărturarul; *C, D, E, F*: Dascălul// **28** *A, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>*: Dau întiietate părintelui Macarie <*B<sub>2</sub>*: părintelui>; *C*: Dau întiietate bisericii — eclesia primatur > Din parte-mi mai aștept. Părintele Ghenadie; *D, E, F*: Din parte-mi mai aștept. Părintele Ghenadie// **29** *A, B, C, D, E*: cari; *F*: care// **31** *A, B*: Știu; *C, D, E, F*: Tocmai.

129

**1** *A*: Doctorul; *B*: Cărturarul; *C, D, E, F*: Dascălul// **2** *A*: Măria ta; *B<sub>1</sub>*: Voi fi scurt. Măria ta; *B<sub>2</sub>, C, D, E, F*: Cu alte cuvinte, să fiu <*B<sub>2</sub>*: să fiu cit mai> scurt. Măria ta// **3** *A<sub>1</sub>*: Pe gorganul din capul; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: În capul// **3** *A, B*: trei; *C, D, E, F*: nouă// **3—4** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>*: un <*A<sub>2</sub>*: un cruciat> spinzurat; *B<sub>2</sub>, C, D, E, F*: un spinzurat. A început să dea <*B<sub>2</sub>*: Vine> mirosul peste ziduri// **4—7** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>*: Și cum spinzurații astăzi nu mai înspăimintă pe nimeni mă întreb dacă nu cumva ați <*A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>*: ai> voi să mi-l dați <*A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>*: dai> mai bine mie; *B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>*: Nu se sperie de el nici găinarii știa de cruciați rătăciți — ar trebui îngropat, dacă nu cumva ai vrea să mi-l cînstești mai bine <*B<sub>2</sub>*: cînstești> mie; *C, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F*: De spinzurați nu se mai sperie astăzi nici găinarii de

cruciați și atîrnă degeaba stricînd numai văzduhul. Ar trebui îngropat, dacă nu cumva ai vrea să mi-l cinstești mie <D<sub>2</sub>, E, F: mai bine mie>// **9—17** A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D<sub>1</sub>: Cred că multe <A<sub>2</sub>, B: Multe> s-ar putea înlătura <A<sub>1</sub>: înlătura > zădărnici> dacă am cunoaște <B<sub>2</sub>: cunoscîndu-se> mai de aproape măruntaiele omului, <A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: dacă am cunoaște așezarea măruntaielor înăuntrul omului > dacă am scoate din misterul <A<sub>2</sub>: taina> lor măruntaiele — așezîndu-le cuminte pe masă și dacă am cunoaște așezarea inimii, hotarul plămînilor, punga fierei, țevile singelui și locul de unde sufletul poruncește. <A<sub>1</sub>: plămînilor, locul de unde sufletul poruncește, gospodăria trupezască, potecile vinelor<sup>1</sup> și țevile singelui.>; D<sub>2</sub>, E, F: Ghena die (se scutură): Ptiu — ia-mă Doamne să nu mai aud de asemenea scirbavnice îndeletniciri. Dascălu!; De te ia ori nu, cred că multe rele s-ar putea înlătura dacă am cunoaște mai deaproape măruntaiele omului, așezarea inimii <F: inimii>, hotarul plămînilor, punga fierei, țevile singelui și locul de unde sufletul poruncește// **19** A<sub>1</sub>: Ai — ai — din morți vrei să cunoști viața? A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, E, F: Nu zic ba; B<sub>2</sub>, C, D: Unde dai și unde crapă, dar nu zic ba<sup>2</sup>// **20** A: Doctorul; B<sub>1</sub>: Cărturarul; B<sub>3</sub>, D, E, F: Dascălu!// **21** A<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F: Dacă; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Nu zici ba, și bine faci. <A<sub>2</sub>: faci, Măria ta.> Dacă// **22** A<sub>1</sub>: da, Măria ta! Și astfel; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: da. Astfel// **22—24** A, B<sub>1</sub>: luată <A: hărăzită > luată> păsărilor; B<sub>2</sub>, D, E, F: luată păsărilor. Nu zici ba, și bine faci, dacă vrei să mă deschizi cum deschizi o carte// **26—28** A<sub>1</sub>: Ți-l dau, doftore!; A<sub>2</sub>: Nu mă dau îndărăt. Ți-l dau; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F: Ți-l dau. Înțeleg, pe cel spinzurat. <B<sub>2</sub>, D, E, F: spinzurat: Căci ce nu ești pentru noi? Dascăle ești, sftenic ești, doftor ești, cărturar ești, și ce încă?>// **29—30** A: Doctorul; B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, D, E, F: Dascălu! <B<sub>1</sub>: Cărturarul> (îi întinde un răvaș// **31—32** A<sub>1</sub>: Nu trebuie decît să iscăliți răvașul acesta Doamnă > Atunci, o iscălitură subt răvaș, Măria ta! Și bogdaproste!; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F: O iscălitură subt răvaș și bogdaproste. <B<sub>2</sub>, D, E, F: bogdaproste. Și ce mai sunt? La zile mari zodier, Măria ta.>// **34** A: (semnează): B, D, E, F: (iscălește)// **35** A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Să ți-l iei la noapte, ca să nu stîrnesti mirarea și scirba cetățenilor neobișnuți cu asemenea plăceri! <A<sub>23. Învățații antichității <A<sub>1</sub> > vechi) au știut multe, dar noi discipolii va trebui să știm și mai mult <A<sub>1</sub> > dar ar fi știut și mai multe, dacă s-ar fi îndurat să coboare din furci stîrvurile spinzuraților și s-ar fi aplecat peste ele cum facem noi, ucenicii<sup>4</sup>. Măria ta, știința noastră e știință din moarte, de aceea mult mai adîncă. <A<sub>2</sub>: de aceea mai adîncă decît știința</sub>

<sup>1</sup> Ultimele patru cuvinte au fost apoi șterse. <sup>2</sup> Aici se termină manuscrisul păstrat al variantei C. <sup>3</sup> Fraza a fost ștearsă în A<sub>2</sub>. <sup>4</sup> Cuvînt șters în A<sub>2</sub>.

lor.>> Doamna: Dar cum stăm cu stelele <A<sub>1</sub> > cu luminile de sus?; B<sub>1</sub>: Stelele ne sînt prietenoase?; B<sub>2</sub>, D, E, F: Da, zodier. Ce semne s-arată?

## 130

**1** A: Doctorul; B<sub>1</sub>: Cărturarul; B<sub>3</sub>, D, E, F: Dascălu!// **2—6** A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Soarele intră în casa a treia. Luna, Venere, Mars — în neobișnuită întîlnire <A<sub>1</sub>: > conjuncție>. Copiii cari se nasc după echinocțiu vor fi lunatici. Și îndeobște înfrurirea astrilor va fi asupra tuturor copiilor puternică și tulburătoare. Prevăd pentru cîteva luni mult somnambulism amestecat cu fer, văd mulți <A<sub>2</sub>: conjuncție. După echinocțiu prevăd mulți> lunatici mici în zale. Oh, dacă ați ști ce știu eu, n-ați mai ride niciodată. În privința aceasta părintele Macarie va putea să vă spună mai multe. <A<sub>1</sub>: > Gura părintelui Macarie e mai îndrăzneată. Să-ți spună el!; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, D, E, F: Soarele <B<sub>3</sub>, D, E, F: Măria ta, soarele> intră în casa a treia. Luna și cu alte trei planete în neobișnuită <B<sub>1</sub>: neobișnuită și rea> întîlnire. Copii lunatici o să umplă apa și pămîntul. La capătul drumului lor stă scorpionul în unghi de pîndă. <B<sub>1</sub>: pămîntul. Și-i pîndește scorpionul; B<sub>2</sub>: pămîntul. Scorpionul stă în unghi de pîndă.> Oh, dacă ați ști ce știu eu, dar... să vorbească Părintele// **8** A<sub>1</sub>: Va să zică: rău! Înțeleg ce vrei să spui!; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Ei, ce cobește cucuvaia?// **9** A: Starețul; B<sub>1</sub>: Macarie; B<sub>3</sub>, D, E, F: Ghena die// **10—15** A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Rău, Măria ta, rău, căci Teodul călugărul roșu <A<sub>2</sub>: călugărul> nu se astîmpără. Doamna: Iar a apărut? Starețul. Nu-ți spuneam? <A<sub>2</sub>: Neastîmpărat și roșu ca flacăra asta. (Scuipă în flacăra.)> Sau ai <A<sub>2</sub>: Ai> crezut că vreau să uneltesc împotriva lui? Acum e iar în cetate, la biserica de lingă rîu <A<sub>1</sub>: > de alături>. Vorbește <A<sub>1</sub>: > Se arată> copiilor în fel și chip. Și crezi că le vorbește ca oamenii? Nu, se strîmbă și face urit. Și umblă cu o icoană din care Isus cheamă cu mîna: lăsați copiii să vie la mine! Treabă de măscărici <A<sub>2</sub>: măscărici de iarmaroc>, dar nu de călugăr; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F: Rău <B<sub>3</sub>, D, E, F: Mai mult rău decît bine>, Măria ta. Teodul călugărul s-a ivit <B<sub>1</sub>: a apărut> iar în cetate. Se arată și vorbește copiilor în fel și chip<sup>2</sup>. Acum e la biserica de alături<sup>3</sup>. Se strîmbă și face urit. Și umblă cu o icoană din care Isus cheamă cu mîna; lăsați copiii să vie la mine. Treabă de măscărici <B<sub>1</sub>: de măscărici, de măscărici> de iarmaroc, dar nu de călugăr. Neastîmpărat <B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>: E neastîmpărat> și roșu ca flacăra asta. (Scuipă în flacăra cuptorului.) Dascălu!; Nu mai scuipa în flăcări Părinte. Că dintr-un scuipat ars poate să iasă un călugăr catolic, și-avem destul cu unul!// **16** A: s-aude un cor de copii în trecere; B, D, E, F: afară undeva pe uliți se aude un cor de copii// **17** A, B, C, D, E omit; F: Corul!// **18—33** A, B<sub>1</sub> omit// **18—19** B<sub>2</sub>: În voia drumului/ prin apă și cînt; B<sub>3</sub>, D, E,

<sup>1</sup> Frază ștearsă apoi. <sup>2</sup> Fraza apare numai în B. De aici pînă la Neastîmpărat textul nu mai apare în D<sub>2</sub>, E, F.

F: Să mergem prin apă/ să mergem prin vînt// 23 B<sub>2</sub>: Vom trece; B<sub>3</sub>, D, E, F: Să trecem// 29—33 B<sub>2</sub>: a biruit; B<sub>3</sub>, D, E, F: a biruit./ Să mergem prin apă/ să mergem prin vînt —/ Stea nouă s-arată/ la sfîntul mormînt// 35 A, B<sub>1</sub>: Ce e?; B<sub>2</sub>, D, E, F: Ce e? Cine cîntă?

131

1 A: Starețul; B<sub>1</sub>: Macarie; B<sub>3</sub>, D, E, F: Ghenadie// 2 A: a treia; B, D, E, F: a zecea// 2 A: ce trece > în trecere; B, D, E, F: în trecere prin cetate// 4 A: cetei; B, D, E, F: ceșelor// 5 A<sub>1</sub>: păcătos și catolic; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: catolic// 6—7 A: flămînzări; B, D, E, F: flămînzări. Și-au întocmit-o bine, ei pe sus, copiii pe jos// 10 A: cîtiva; B, D, E, F: unii// 10—11 A<sub>1</sub>: Plini de noroi de drumul lung. Oare de pe unde > Oare de pe unde; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: De pe <F: De> unde// 12 A: Starețul; B<sub>1</sub>: Macarie; B<sub>3</sub>, D, E, F: Ghenadie// 13 A<sub>1</sub>: Din toate părțile. Unii vin; A<sub>2</sub>: De pretutindeni. Unii vin; B, D, E, F: Unii// 13—14 A<sub>1</sub>: Dunării noastre, din țara vulpilor; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Dunării, din țara ploilor și a vulpilor// 14—15 A: și mai de departe; B, D, E, F: judecînd după păr și pistrii de mai departe// 16—17 A, B<sub>1</sub>: totdeauna; B<sub>2</sub>, D, E, F: totdeauna. Vin de pretutindeni — ciocnindu-și tipsiile de aramă// 19 A omite; B, D, E, F: (uimită)// 21 A: Starețul; B<sub>1</sub>: Macarie; B<sub>3</sub>, D, E, F: Ghenadie// 22 A<sub>1</sub>: Coadă veacului. I-a înnebunit <> Le-a îmbolnăvit sufletul); A<sub>2</sub>, B, D, E: Le-au îmbolnăvit sufletul; F: I-au îmbolnăvit// 24 A omite; B, D, E, F: (cîntecul încetează)// 25—27 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>: Măria ta, trebuie <A<sub>2</sub>: Trebuie> să punem capăt netrebniciilor lui Teodul. Dacă vrea să facă pe măscăriciul, să-l facă <B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>: să poftască> în țara din care s-a pripășit pe-aici. Teodul umblă, s-arată, iese, vine. Cînd <B, D<sub>1</sub>: Vine, pleacă, iese, se-ntoarce. Umblă cînd> într-un cătun de munte, cînd în cetate. <B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>: cetate. E hid și vorbește în șapte glasuri după cum cer împrejurările și după cum îl îndeamnă meșteșugul.> Și păcătos cum e amestecă ce e cu ce nu-i <A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: nu-i, povestea cu fapte <A<sub>2</sub>: întîmplări> aieva), și <A<sub>1</sub>: că> tulbură mintea copiilor. Celor mari le spune că sfîrșitul păgînilor lui Mohamed se apropie deoarece din cei 666 de ani ai fiarei din apocalips au trecut 600. Nu știu însă dacă nu cumva Teodul are mai multă legătură cu fiara și cu diavolul decît păgîinii. Doamnă, Teodul a fost văzut în șapte sate în aceeași vreme! Doctorul: Atunci e însuși diavolul! Doamna: Ai mai văzut diavolul călugăr? <A<sub>1</sub>> Doamna: Și nu ne mai putem apăra! Nu știu însă cum se face că mergînd după diavolul acesta copiii iau toți înfățișare de crini. Trebuie să fie la mijloc încă o înșelăciune a lui — Doamne iartă-mă! O-nvirte și-o întoarce, și la orice are gata răspunsul, parcă ar cînta numai

<sup>1</sup> Ultimele două replici și textul dinaintea lor începînd cu : „Nu știu însă... apar numai în A<sub>1</sub>, unde au fost apoi șterse.

antifonul în strană<sup>1</sup>. Astăzi cînd toți dreptcredincioșii știm că fiara din apocalips e chiar biserica de la Roma, blestematul <A<sub>1</sub>: blestematul acesta> îndrăznește să tilcuiască <A<sub>1</sub>: tălmăcească> și cărțile sfinte pe de-a-ndoaselea. Măria ta, trebuie să-l învățăm adevăratul tilc <A: adevărata exegeză>. Sau pleacă — Doctorul <B<sub>1</sub>: Cărturarul; B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>: Dascălul>: sau rămîne. (Zimbește<sup>2</sup>) Starețul <B: Macarie; D<sub>1</sub>: Ghenadie>: Măria ta, Teodul a fost văzut în șapte sate deodată! <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D<sub>1</sub>: Mie <A<sub>2</sub>: Măria ta, mie> nu mi-e de glume <A<sub>2</sub>: glumă,> cum pare să-i fie <B<sub>1</sub>: pare a-i fi> lui. (Arată spre Doftor <B: Cărturar; D<sub>1</sub>: Dascăl>) Teodul a fost văzut în șapte sate deodată! Să ne spună dascălul <A<sub>2</sub>: doftorul> el; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: cărturarul> dacă e diavol sau nu. Că-n treburi de acestea se pricepe mai bine decît mine; D<sub>2</sub>, E, F: Măria ta, Teodul a fost văzut în șapte sate deodată. Să ne spună dascălul dacă e diavol sau nu. Că-n treburi de acestea se pricepe mai bine decît mine// 28—29 A<sub>1</sub> omite; A<sub>2</sub>: Doctorul; B: Cărturarul (către Macarie); D, E, F: Dascălul (către Ghenadie)// 30—31 A<sub>1</sub> omite; A<sub>2</sub>, B, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F: Părinte <A<sub>2</sub>, B, D<sub>1</sub>: Încă nu mi-am împletit barba în șapte după obicei duhovnicesc. Părinte>, diavoli se țin de împărăția duhurilor, și aci <D<sub>2</sub>, E, F: acolo>, oricum, dumneata ești <A<sub>2</sub>: aci ești dumneata> mai acasă decît mine <D<sub>2</sub>, E, F: mai acasă>// 32—34 A<sub>1</sub>: Să nu se spună că sufletul nu poate să fie bolnav. Sufletul însuși e boală. Și cel ce are suflet e bolnav. > Cunosc copiii atinși de această boală. Îi cunosc; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: (către Doamna<sup>3</sup>) Nu tăgăduiesc însă că <A<sub>2</sub>: Doamnă, am văzut și eu > Nu tăgăduiesc însă că> am văzut și eu copii atinși de boala de care vorbește cuvioșia sa. Îi cunoști.

132

1 A<sub>1</sub>: cu deosebire după uitătură. Toți cei atinși de boală; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: mai virtos după uitătură, că toți cei atinși// 2 A<sub>1</sub>: lucruri; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: fapte// 3 A: se pierd; B, D, E, F: se pierd și aleargă// 5 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: încep a vorbi în limbi, ca aceia despre cari s-a scris că alt duh va grăi <A<sub>2</sub>: grăiește> prin ei; B, D, E, F: prind să vorbească în limbi// 7 A, B, D, E: cari; F: care// 8 A: Și îndemnați; B, D, E, F: Siliți// 9—10 A: Își uită; B, D, E, F: Că te prinde jalea, și de ei și de părinți. Își uită// 14 A<sub>1</sub>: Grozavă, cumplită boală; A<sub>2</sub>, B: Macarie; D, E, F: Ghenadie// 15 A, B, D, E: Destul; F: E destul// 15 A<sub>1</sub>: unul în sat; A<sub>2</sub>: unul; B, D, E, F: unul în cetate// 16—17 A<sub>1</sub>: pierdere de sine. Cum se culcă o holdă la pămînt cînd vîntul răstoarnă un spic. Da, dacă cruciada s-ar face cu sufletele copiilor, dar ea se face cu trupurile lor; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: pierdere de sine// 18—23 A<sub>1</sub> omite// 18 A<sub>2</sub>, B: Cărturarul; D, E, F: Dascălul// 19 A<sub>2</sub>: De, tînr nu mai sînt nici eu; B, D, E, F: De,

<sup>1</sup> Frază absentă în A<sub>1</sub>. <sup>2</sup> Indicația lipsește în A. <sup>3</sup> Indicația lipsește în A<sub>2</sub>.



am început și eu să încăruneșc și tinăr nu mai sînt <F: sunt> // 22 A<sub>2</sub>, B, D<sub>1</sub>: asemenea; D<sub>2</sub>, E, F: astfel de // 24 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: D o a m n a (uitindu-se pe fereastră): Ce-și închipuie călugării aceștia? <A<sub>2</sub>: Nu înțeleg nimic!> C ă l u g ă r u l: Ce-și închipuiesc ei nu știu<sup>1</sup>. Părinții pînă ieri <A<sub>2</sub>: Mamele pînă mai ieri> n-au prea ținut seama de predicile călugărului Teodul. Astăzi cînd au văzut întiile cete de copii trecînd spre răsărit, o spaimă i-a <A<sub>2</sub>: le-a> cuprins. Toate mamele ies <A<sub>2</sub>: Toate ies acum> în poartă și stau zăpăcite de aceste <A<sub>2</sub>: de> întîmplări. Doamnă <A<sub>2</sub>: Măria ta> e timpul să se ia măsuri pentru ca <A<sub>2</sub>: măsuri ca> Teodul, diavolul sau călugărul, să lase în pace copiii cetății. Suntem țără de credință răsăriteană, să contenească aici aceste isprăvuri <A<sub>2</sub>: aici isprăvurile astea> papistășești și acest neomenesc prăpăd al copiilor! D o a m n a<sup>2</sup>: Eu cred că nu trebuie să ne grăbim — și că te aprinzi degeaba; Prea curvioase! Ioana Zănatăca a lăsat aici un miros de lup — și se pare că mirosul ăsta te ațîță Părinte!; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: D o a m n a (tulburată): Nu înțeleg! Ce e? Este ceva în aer, ce ne ațîță. Ioana Zănatăca a lăsat aici un miros de lup. E-adevărat tot ce spuneți sau sunteți numai așa — porniți — din pricini închipuite? Ce fac <A<sub>2</sub>: zic> mamele? Unde sînt mamele? Cum se face că pînă astăzi ați tăcut?<sup>3</sup> M a c a r i e: Mamele? D o a m n a: Da, mamele! Toți copiii <A<sub>2</sub>: Copiii> aceștia n-au mame? M a c a r i e (dă din umeri): Au, firește că au. Dar știu eu ce să mai zic — Mă uit la femeile din cetate. Pînă mai ieri n-au ținut seama de predicile călugărului Teodul. Astăzi cînd au văzut întiile cete de copii trecînd spre răsărit, le-a cuprins ca o spaimă și ies toate în porți și stau zăpăcite de întîmplări. Măria ta va trebui să iei măsuri, Teodul să lase în pace copiii. Suntem țără de credință răsăriteană. Să contenească aici isprăvurile astea papistășești și acest neomenesc prăpăd al copiilor!<sup>4</sup> (Intră servitorul); D, E, F: (Intră un servitor <D: servitorul>)// 26—27 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Doamnă <A<sub>2</sub>: Măria ta>, cîțiva dintre noii cruciați sosiți ar dori să vă vorbească; B, D, E, F: Căpeteniile noilor cruciați sosiți doresc să vorbească Măriei tale.

## 132—133

29—4 A<sub>1</sub>: Unde sunt? Servitorul: În ușă!; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F: Copiii? Te-ai uitat la ei? Nu cumva au lepră? Servitorul: Nu, Măria ta. D o a m n a: Unde sînt? <B<sub>2</sub>, D, E, F: sînt? Te-ai uitat bine la ei? Cum ți se par?> Servitorul: În ușă. <B<sub>2</sub>, D, E, F: Cum să mise pară Măria ta? Copii ca toți copiii. Se uită străini și se miră de tot ce văd pe-aici. Acum așteaptă în ușă.>

<sup>1</sup> Frază anulată în A<sub>2</sub>. <sup>2</sup> Replică adăugată în A<sub>2</sub>. <sup>3</sup> Frază adăugată în A<sub>2</sub>. <sup>4</sup> De la zăpăcite înainte replica a fost ștersă în A<sub>1</sub>. Apoi, în A<sub>2</sub>, întregul text, pînă aici, a fost anulat.

7—13 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Servitorul iese, intră cîțiva copii, slabi, ruși de oboseală, toți cam de zece ani <A<sub>2</sub>: doi cam de zece ani, unul cam de 5—6 ani>; B, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F: Servitorul (deschide ușa <D<sub>2</sub>, E, F: ușa. Intră patru copii.>) D a s c ă l u l: Aha! Patru! Numerus mysticus! Scena IV. Cei de mai înainte, patru copii cruciați slabi, ruși, oboșiți, trei cam de zece ani, unul de cinci-șasă <F: cinci-șase> // 17 A: îndrăzneților > micilor; B, D, E, F: micilor // 19 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Măria ta, călătorim <A<sub>2</sub>: umblăm>; B, D, E, F: Umblăm // 19 A: șasă; B, D, E: șasă; F: șase // 19—20 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Am voi <A<sub>2</sub>: Cu îngăduința voastră am vrea> să ne odihnim o zi în cetatea voastră <A<sub>2</sub>: în cetate>. Cerem îngăduința voastră. Credem <A<sub>2</sub>: Și cu voia Măriei tale credem> că nu suntem prea îndrăzneți cerînd adăpost pentru o noapte. Boale nu aducem cu noi și nici spre jaf nu suntem porniți; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F: Cu îngăduința Măriei tale am vroi să ne odihnim o noapte în cetate. <B<sub>1</sub>: cetate. Boale nu aducem și nici pe jaf nu suntem porniți.> // 24 A<sub>1</sub>: Nu mai avem; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: N-avem // 26 A<sub>1</sub>: Copii, nu v-a fost milă de mamele voastre, să le părăsiți? Cum au putut; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Cum au putut mamele voastre <A<sub>2</sub>: mamele> // 28—29 A: Întiul; B, D, E, F: Al doilea (cu ochii pierduți dincolo de ziduri).

## 134

2 A, B, D<sub>1</sub>, E, F: veniți?; D<sub>2</sub>: veniți? De pe ce meleaguri? // 3 A: Întiul; B, D, E, F: Al doilea // 4 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Anevoie <A<sub>2</sub>: De unde venim? Anevoie> aș putea să-ți spun Măria ta. <A<sub>2</sub>: să-ți răspund.> Te miri <A<sub>2</sub>: Măria ta, te miri> că am uitat de toate, de nume, <A<sub>2</sub>: de toate.> de mame și de țără — nu am uitat decît ce și așa trebuie să uite fiecare cînd trece în viața cealaltă; B, D, E, F: De unde venim? Anevoie am putea să-ți răspundem // 8—9 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Vă sunt rupte hainele și opincile <A<sub>2</sub>: hainele și zalele ruginite de ploi > hainele, v-a intrat în piele rugina zalelor.> — ați umblat desculți prin zăpada ce a căzut? <A<sub>2</sub>: Încălțămintele vi-s rupte și genunchii roși.>; B, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F: Hainele vă sunt <D<sub>2</sub>, E, F: vi-s> rupte, v-a intrat în piele rugina zalelor, încălțămintele vi-s sparte și genunchii roși // 10 A<sub>1</sub>: (Sună. Un servitor intră. Către servitor;) A<sub>2</sub>, B, D, E, F: (Către servitor) // 11 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Să se dea de veste în cetate — fiecare familie <A<sub>2</sub>: cap de casă> trebuie; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F: Dă veste în cetate cu toba! <B<sub>1</sub>: în cetate!> Fiecare cap de casă // 16—31 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Nu <A<sub>2</sub>: Mulțumesc>, Măria ta. Nu putem sta decît o zi. <A<sub>2</sub>: Adăstăm unde se poate, dar aici nu putem rămînea mai mult de-o zi.> Și afară de aceea nu putem primi să stăm în casele oamenilor <A<sub>2</sub>: oamenilor, nici lingă vatră, nici în tindă>, și nici ospățul ce ni-l făgăduiești. Suntem ostașii lui Hristos!

<sup>1</sup> Replica apare în D<sub>2</sub>, E, F.

Grajdurile Măriei tale <A<sub>2</sub>: Dormim pe apucatele și unde se nimereste, grajdurile> ne-ar fi adăpost destul. Cîteva paie așternut și fin acoperemînt. <A<sub>2</sub>: așternut, de căldură se-ngrijesc vitele, că de aceea le-a lăsat Dumnezeu pe pămînt să fie ca niște cuptoare pentru cruciații adăpostiți în grajduri>; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F: Mulțumesc Măria ta pentru pomană, <B<sub>1</sub>: ta! Adăstăm unde se poate > ta! Trăim din pomană, > ta pentru pomană,> dar aici nu putem rămînea mai mult de-o zi. Și de asemenea să ne fie îngăduit să nu primim a sta în casele oamenilor <B<sub>2</sub>, D, E, F: Și în casele oamenilor nu putem sta>, nici lingă vatră, nici în tindă, și nici ospățul ce ni-l făgăduiești. <B<sub>2</sub>, D, E, F: făgăduiești nu-l putem primi. D o a m n a (mirată): De ce?> Al doilea: Suntem ostașii lui Hristos. <D<sub>2</sub>, E, F: lui Hristos și răsăritul e încă tare departe!> Al treilea: Dormim <D<sub>2</sub>, E, F: Măria ta, dormim> pe apucatele și unde se nimereste! Întîiul: Grajdurile ne-ar fi adăpost destul. Cîteva <E: Ceva; F: Niște> paie de așternut, de căldură se-ngrijesc <E: să-ngrijesc; F: se îngrijesc> vitele, că de aceea le-a lăsat Dumnezeu să fie pe pămînt ca niște cuptoare pentru cruciații adăpostiți la iesle <B<sup>2</sup>, D, E, F; prin iesle și șoproanele cu fin>.

## 135

1—16 A<sub>1</sub> omite! 1 A<sub>2</sub>: Al doilea; B, D, E, F: Cel mic// 4 A<sub>2</sub>: Ați pește; B, D, E, F: Bietul copil. Ați pește!// 7 A<sub>2</sub>: ta; B, D, E, F: ta. De-atîta drum// 9 A<sub>2</sub>: Asta-i <> Duce în gene> odihna mumelor; B, D, E, F: Asta-i odihna mamelor// 11 A<sub>2</sub>: vine și prinde; B, D, E, F: prinde// 12 A<sub>2</sub>: Ți-e somn? Întîiul: Lasă-l Măria ta să doarmă — că altfel începe să vorbească și nu mai isprăvește. Tot drumul l-a ținut într-una: cutare lucru ce-i? Și cutare ce-i? Și ce e — de ce-i? Cum și pentru ce? Cînd am ajuns la Dunăre a întrebat: Dunărea e vie sau e moartă? Dacă e moartă de ce umblă? Dacă e vie de ce nu merge și de-a-ndoaselea? Și-i umblă gura și nu mai tace, că-n fiecare seară mă rog: liniștește Doamne gura celor mici; B, D, E, F: Ți-e somn?// 13 A<sub>2</sub>: Al doilea; B, D, E, F: Cel mic// 17 A: Al doilea (numai de vreo șase ani); B, D, E, F: Cel mic// 18 A<sub>1</sub>: Măria ta, mie; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Nu, Măria ta// 19—20 A: Întîiul (către al doilea); B, D, E, F: Al treilea (către <E: cătră> cel mic)// 25 A: Al doilea; B, D, E, F: Cel mic// 26 A<sub>1</sub>: Dar dacă; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Dacă// 27 A, B, D: Întîiul; E: D o a m n a<sup>1</sup>; F: Al doilea a// 28 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Iertați Măria ta, așa e el <A<sub>2</sub>: el, are burtă mare de copil sărac și> totdeauna se vaicăără de foame; B, D<sub>1</sub>: Iertați — așa e el; D<sub>2</sub>, E, F: Iertați — așa e dumnealui totdeauna// 30 A<sub>1</sub>: Taci flămînzilă! — Măria ta, iertați. Așa e el. A supt; A<sub>2</sub>: Măria ta, iertați. A supt; B, D, E, F: A supt// 30 A<sub>1</sub>: cinci; A<sub>2</sub>, B, D, E: șasă; F: șase// 30—31 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: mult peste cinci <A<sub>2</sub>: peste șasă>; B, D, E, F: mai mult.

<sup>1</sup> Desigur, greșală de tipar.

1—3 A, B<sub>1</sub> omit; B<sub>2</sub>, D, E, F: (către cel mic) Vrei să zici că nu? (către ceilalți)// 4 A: a supt, fără rușine; B, D, E, F: a supt// 4 A<sub>1</sub>, B<sub>1</sub>: L-am văzut cu ochii mei; A<sub>2</sub>: L-am văzut cu ochii mei, pe podmolul din fața casei lor, cu mamă-sa; B<sub>2</sub>: L-am văzut lingă mamă-sa; B<sub>3</sub>, D, E, F: L-am văzut// 6—7 A<sub>1</sub>: vaicăără; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: vaicăără. Mă mir că s-a lăsat ispitit de cintece, că altfel nu se dă decît la mîncare// 8—12 A, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub> omit; B<sub>3</sub>, D, E, F: D o a m n a (mîngăie <F: mîngîie> pe cap pe cel mic); Ei — nu — nu se vorbește așa — asta a fost odată, de mult — poate acum zece ani —, nu vezi ce voinic — lucru mare — s-a făcut băiatul// 14 A: celui de al doilea; B, D, E, F: celui mic// 15—16 A: Al doilea (mușcă în pine) Al treilea; B<sub>1</sub>: Al treilea; B<sub>3</sub>, D, E, F: Al treilea (către <E: cătră> cel mic)// 19 A: (către al doilea); B, D, E, F: (către <E: cătră> cel mic)// 21—22 A<sub>1</sub>: lapte, cit vrei; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: lapte de capră, cit vrei! Te fac băiat de curte// 23—28 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Al doilea: Nu. <A<sub>2</sub>: Lapte de capră? Nu.> Mă duc la Ierusalim. La maica domnului<sup>1</sup>; B, D, E, F: Cel mic (se gîndește): Lapte de capră? Nu! Mă duc la Ierusalim. Mă faci băiat de curte? (Îi face un semn cu mîna) Nu se prinde// 30—35 A<sub>1</sub>: Și dacă eu v-aș ruga să vă întoarceți de unde ați plecat? Întîiul: Atunci am zice că Măria ta nu crede în puterea de sus; A<sub>2</sub>: Eu sunt mamă ca toate mamele voastre. Ce-ați zice dacă v-aș ruga să vă întoarceți de unde ați plecat? Sau de nu, rămîneți aici și eu vă iau mai tîrziu în slujbă. Ce zici, Căpitane?! Întîiul (către al treilea): Ce-am zice-atunci frate? Al doilea: Am zice ce-am zice (mușcă) Al treilea: Am zice că Măria ta nu crede în puterea de sus! Întîiul: Nu putem sluji la doi stăpîni deodată — și nu putem uita pe Hristos pentr-o potcoavă de noroc; B, D, E, F: Eu sunt mamă ca toate mamele voastre. Ce-ați spune dacă v-aș ruga să vă întoarceți de unde ați plecat? Mai tîrziu cînd veți fi mari ați intra în slujbă la domnul țării voastre. Întîiul: Nu putem sluji la doi stăpîni deodată, și nu putem uita pe Hristos pentr-o potcoavă de noroc.

## 137

2 A<sub>1</sub>: Ați lăsat acasă mame cari mor; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Părinții voștri mor// 3 A<sub>1</sub>: Al doilea; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Întîiul// 6 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: Alte greutăți <A<sub>2</sub>: Nevoi grele; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: Nevoi> ați întîmpinat? Întîiul: În <A<sub>1</sub>: Cîteodată. În> multe locuri vameșii podurilor nu au voit să ne lase să trecem fiindcă n-am avut de vamă <A<sub>1</sub>: banii de vamă>. Și-atunci trebuia să mergem înapoi să ocolim <B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: Și trebuia să ocolim> prin altă parte. Ce-ar fi de noi dacă și pe lumea cealaltă ni s-ar cere vamă? N-ar mai intra nimeni în rai. Cei săraci fiindcă n-au de vamă, și bogații fiindcă

<sup>1</sup> Ultimele trei cuvinte au fost apoi șterse.

sunt bogați, și așa a spus Hristos că cei bogați nu intră în împărăția cerului. Să luăm aminte. <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: prin altă parte și uneori să trecem prin apă cu podul alături. Haină inimă! <A<sub>2</sub>: inimă au câte-odată vameșii! Să ne ferească Dumnezeu de mila lor.>> D o a m n a: Dragii mei, <A<sub>1</sub>: mei, aite:> cit umblați între hotarele noastre, vă <A: eu vă> iert de orice vamă. Al treilea <A<sub>1</sub>: Cel mic>: Să ne dați o hirtie, că vameșii n-au încredere <A<sub>1</sub>: sint tare ticăloși > se uită cu neîncredere la om>. D o a m n a: Oricît ar fi de mic — nu-i așa? N-avea grije. Mă-ngrijesc eu <A<sub>2</sub>: N-avea grije; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: Nici o grijă>. Întîiul: Măria ta <A<sub>1</sub>: Doamnă> e <B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: ești> Doamnă bună. Cel mic: Semeni cu mama mea. D o a m n a: Nu ți-a părut rău să te rupi <A<sub>1</sub>: desparți> de ea?; B<sub>3</sub>, D, E, F: Nu v-a părut rău să vă rupeți de ei?// 8 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Ce să fac? Așa vrea <A<sub>2</sub>: a vrut> Dumnezeu; B, D, E, F: Așa a vrut Dumnezeu// 9 A<sub>1</sub>: Al doilea; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Al treilea// 10 A<sub>1</sub>: Măria ta, au zburat peste noi porumbieii călători ai lui Hristos; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: A zburat peste noi porumbielul <B, E, F: porumbelul> sfîntului Duh// 12—13 A: Întîiul; B, D, E, F: Al doilea <extaziat>// 19—23 A: mormînt; B, D, E, F: mormînt. Măria ta, vezi toiagul meu? Cîteodată toiagul meu e fluier, și cînd cînt pe el se-ntăresc copiii slăbiți și s-adună iar' cei ce se-mprăstie. Și mergem spre Ierusalim și vom cînta lingă sfîntul mormînt și-n grădina maslinilor unde mieii mai asudă și astăzi sînge// 24—27 A<sub>1</sub>: D o a m n a; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, D, E, F: D o a m n a <către Călugăr <B<sub>1</sub>: Macarie; B<sub>3</sub>, D, E, F: Ghenadie>>: Mă uit la ei și nu-mi cred ochilor. <către copii>// 28 A<sub>1</sub>: Dar cum credeți; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Cum vă inchipuți// 29 A<sub>1</sub>: Domnului? Cum vă inchipuți asemenea fapte?; A<sub>2</sub>: Domnului? Așa mici, așa fapte?; B, D, E, F: Domnului?// 31 A<sub>1</sub>: Nu știm — dar; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Nu ne închipuim nimic.

### 138

1 A<sub>1</sub>: D o a m n a: Nu, nu e cu puțință! Întîiul: Lui Dumnezeu toate îi sunt cu puțință. Și pe steagul nostru e scris: Dumnezeu o vrea! D o a m n a: Astăzi mai mult decît copiii la mame țin mamele la mame! Întîiul: Cît a ținut drumul toate mamele au voit să ne oprească și să ne întoarcă — să mergem înapoi. Măria ta n-o să încerce un lucru zadarnic. Și Măria ta n-o să ne facă drumul și mai greu, silindu-ne să ocolim cetatea aceasta; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: D o a m n a// 8—9 A<sub>1</sub>: Întîiul: Să vă ajute Dumnezeu cu bine pentru bine. Măria ta, ne închinăm. D o a m n a: Și dimineată să li se dea fiecăruia; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Dimineată fiecăruia// 9—11 A<sub>1</sub>: pește și poame uscate; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: pește uscat și poame alese; B<sub>2</sub>, D, E, F: pește uscat, poame alese, și pentru drumul lung la fiecare cite două perechi de opinci!// 14 A<sub>1</sub>: Prea multă bunătate ne arătați; A<sub>2</sub>: Dumnezeu nu te va uita; B, D, E, F: Dumnezeu să-ți răsplătească! Însutit!// 19—20 A<sub>1</sub>: Măria ta; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Măria ta, că ei nu ne prea bagă în seamă// 20—21 A<sub>1</sub>: femeile cari;

A<sub>2</sub>, B, D, E, F: femeile fără de minte cari <F: care>// 21—22 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Căci sunt între noi și copii mai slabi de înger, cari se lasă înduplecați. Ceata noastră a pierdut pe drum cițiva <B<sub>1</sub>: vreo cițiva>, dar în schimb ni s-au alăturat alții de trei ori mai mulți <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: mulți și au astupat golul>. Dacă sporul va întrece tot așa pierderea nădăjduim să alcătuiam <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: vom alcătui> o ceată puternică din cale afară pînă la mare. Acolo ne așteaptă corăbiile. Al treilea: Și chiar dacă nu ne-ar aștepta — am merge pe apă ca pe pămînt. Al doilea <cel mic>: Unii pe jos, alții călare pe măgari. <A<sub>2</sub>: pînă la mare. Și aceasta va fi spre bucuria Domnului. Măria ta, Doamnă bună, vedeți fluierul <> vezi toiagul> meu? Cîteodată fluierul e toiag <> toiagul e fluier>. Cînd e fluier și cînt pe el se întăresc copiii slăbiți și s-adună iară cei ce vor să se împrăstie. D o f t o r u l: Și să nu te miri? Întîiul: Ba să te miri. Dacă nu de fluier, atunci de fluier cînd e toiag. Ajunși la mare voi despărți apa cu toiagul acesta, ca să trecem ca pe uscat. Că toiagul e chiar <> Dacă nu de toiag, atunci de fluier. Că e chiar> din lemnul crucii găsite de-o împărăteasă pe dealul căpăținelor. Și mi l-a dat episcopul din Saxonia, <> episcopul> Nicolae, și Nicolae l-a avut de la Adalbert neuitatul, și acesta de la Tancred cruciatul, care l-a adus din țara împăraților de la răsărit. Și acum merg să cînt din fluier lingă sfîntul mormînt, și în grădina maslinilor unde mieii mai asudă și astăzi sînge; B<sub>1</sub>: pînă la mare.> D o a m n a: Drum bun! Copiii <pleacă.> Al doilea <scapă din miezul de pine pe jos, s-upleacă, ridică fărimitura și-o bagă în gură.> <B<sub>1</sub>: D o a m n a <către cel mic>: Ce-i, nu măninci? Cel mic: Nu, o împart cu ceilalți, și aștept. <Scupă din miezul de pine pe jos, s-upleacă și ridică miezul>; B<sub>2</sub>, D, E, F: Ne bucurăm că Măria ta nu ești printre ele// 23—27 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Al doilea <A<sub>2</sub>: treilea> <se-ntoarce înapoi>: Doamnă <A<sub>2</sub>: Măria ta>, am uitat să te întreb cum te cheamă, că am voi să însemnăm <A<sub>2</sub>: să-ți însemnăm numele> în cronica noastră. D o a m n a: Cum mă cheamă? <A<sub>2</sub>: Eu sunt> Doamna Irina. Și ce vreți să însemnați? <A<sub>2</sub>: Și cum vreți să mă însemnați? De rău sau de bine?> Al doilea <A<sub>2</sub>: treilea>: Că te-ai purtat <A<sub>2</sub>: Ca nimenea pînă acum. Doamna Irina s-a purtat> bine cu noi. Dar <A<sub>2</sub>: Numai cît am mai vrea să știm și> țara, ce nume are? <A<sub>2</sub>: are? Că de cînd am ieșit la șes nu mai știm unde sintem>; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F: Al treilea: Măria ta, să ne ierți, am vrea să știm <B<sub>1</sub>: Măria ta, am uitat să te întrebăm> în ce țară suntem acum, s-o <B<sub>1</sub>: că am vrea s-o> însemnăm în cronica noastră. Că am venit tot pe Dunăre în jos și-acum trebuind să cotim spre miazăzi, nu mai știm unde suntem// 29 A<sub>1</sub>: Țara; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F: Dragul <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Vezi, dragul> meu, țara aceasta// 30 A<sub>1</sub>: niciunul. Zi-i „Țara frumoasă“. Al doilea: „Țara frumoasă“. Adevărat, că tare e frumoasă; A<sub>2</sub>: niciunul. Zi-i așa: „Țara frumoasă“. Cum îi zic toți străinii; B, D, E, F: niciunul// 31—32 A: D o f t o r u l; B: Cărturarul; D, E, F: D a s c ă-

1 ul (zimbînd) // 33 A: în cronică, că în țara asta chiar și vacile; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F: în cronică voastră <B<sub>1</sub>: în cronică> că în țara aceasta vacile.

139

1—2 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Al doilea <A<sub>2</sub>: treilea>: Atunci suntem poate chiar în țara din poveste. <A<sub>2</sub>: poveste. Sau undeva pe-aproape. Cel mic:> Da' bălauri nu sînt pe-aici?; B, D, E, F: Cel mic: Da' bălauri sunt pe-aici pe la voi? // 3 A: Doftorul; B: Cărturarul; D, E, F: Dascălul // 4—5 A, B<sub>1</sub>: Ici-colo cite-un pui, dar nu mîncă copii; B<sub>2</sub>, D, E, F: De, ici-colo se mai găsește cite-un pui, dar copii nu mîncă // 7—10 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: ei <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: puii de bălaur> ies din baltă <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: din baltă, de pe subt straiul și linteă broaștelor> și vin întinzînd gaturile ca bobocii de gîscă; B<sub>2</sub>, D, E, F: puii de bălaur ies din fierea bălților, de pe subt straiul și linteă broaștelor și vin întinzînd gaturile. Sunt așa de mici că voinicii nu se mai pot scâlta în sîngele lor. <B<sub>2</sub>: și nu sunt mai mari decît șopîrlele cari se suie pe cumpenele fîntinilor > Sunt așa de mici că voinicii nu se mai pot scâlta în sîngele lor. // 10—12 A<sub>1</sub>: Al doilea: Ciudată țară! Să-nsemn și asta? Doftorul: Înseamnă, dragul tatii, înseamnă. Al doilea: Vă mulțumesc. Doftorul: Pentru pușin. Al doilea: Păcat că țara n-are nume, că tare-i frumos. Ar trebui s-o botezați iar. Doftorul: Nu cumva vrei — tu, sau voinicul celălalt, sugaciul — să fiți nași? Întreabă-l. Al doilea: N-avem timp — n-avem timp. Doftorul: Atunci cu bine și somn ușor! Al doilea: Așijderea. (Iese); A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Al treilea: Ciudată țară. Să-nsemn și asta? Doftorul <B<sub>1</sub>: Cărturarul>: Înseamnă-o, dragul tatii, înseamnă-o! Al treilea: Vă mulțumesc. Doftorul <B<sub>1</sub>: Cărturarul>: Pentru pușin. Și somn ușor! <B<sub>1</sub>: Pentru pușin.> Toți: Așijderea. (Ies) <B<sub>1</sub>: Tuspătru: Noapte bună.> Doamna: Grijăți să nu aprindeți făclii în grajduri că luați foc! Întîiul: Nici o grijă Măria ta! <B<sub>1</sub>: ta! (Ies, după ei Servitorul)>; B<sub>2</sub>, D, E, F: Păcat — nu-i așa? Cel mic: Păcat // 13—33 A omite // 13—14 B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub> omit; B<sub>3</sub>, D, E, F: Scena V. Aceiași, un Servitor <B<sub>3</sub>: Servitorul>, apoi Străina // 18 B<sub>1</sub>: i-au spus că și aici sunt vreo cîțiva; B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>: i-au spus că și aici sunt vreo cîțiva și au îndreptat-o <B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>: îndrumat-o> aici; D<sub>2</sub>, E, F: au îndrumat-o aici // 21 B, D: (își astupă obrajii cu palmele, fuge la Doamna) Nu mă lăsa! (Doamna îl mîngăie pe cap); E, F: (își acoperă obrajii cu palmele, fuge la Doamna) // 23 B<sub>1</sub>: Dă-i drumul!; B<sub>2</sub>, D, E, F: Să poftescă! // 27 B<sub>1</sub>: Am venit — viu de departe — de două luni; B<sub>2</sub>, D, E, F: De două luni // 28—29 B<sub>1</sub>: copilul; B<sub>2</sub>, D, E, F: copilul. Îngerul meu s-a dus cu rătăciții // 31 B, D: nimic; E, F: ceva // 31—32 B<sub>1</sub>: Umblu; B<sub>2</sub>, D, E, F: Nici măcar atît: Mamă mă duce! Și-acum umblu // 33 B<sub>1</sub>: nicăiri; B<sub>2</sub>, D, E, F: nicăiri. Cine-l spală și cine-l piaptănă? S-a dus.

140

1—36 A omite // 2 B, D, E: dedeței; F: dedeței // 4 B<sub>1</sub>: El e!; B<sub>2</sub>, D, E, F: El e! El e! El e! // 5—6 B<sub>1</sub>: după tine; B<sub>2</sub>, D, E, F: după tine. Așa mă superi tu — ca să iau lumea în cap? // 8 B, D, E: nu știm nimic, nu știm nimic; F: nu știm nimic // 8—9 B<sub>1</sub>: arătau; B<sub>2</sub>, D, E, F: arătau lăcrîmînd // 9—14 B<sub>1</sub>: puiule!; B<sub>2</sub>, D, E, F: puiule! De cite ori nu m-am oprit și nu mai știam încotro. Și mă luam la întîmplare după mersul vîntului pînă găseam iar urmele cetelor. Am trecut pentru tine multe ape, am înfruntat pădurile și am biruit picla, am blăstămat și am nădăjduit. Și-aș fi murit de-o mie de ori numai să te gădesc. <E, F: Și am murit de-o mie de ori.> // 19—20 B<sub>1</sub>: Vîno; B<sub>2</sub>, D, E, F: Uite, ai crescut și ai ieșit din zale de cînd ai plecat! Vîno // 20 B, D: mămica — fie-ți milă de mămica; E, F: măicuța ta — fie-ți milă de măicuța ta // 20 B<sub>1</sub>: umblai; B<sub>2</sub>, D, E, F: am umblat // 23 B<sub>2</sub>: cu mine. Te simți mai bine cu sămăntorii de păduchi, cu cruciații — mai bine decît cu mămica?; B<sub>1</sub>, D, E, F: cu mine // 33 B<sub>1</sub>: ce fac?; B<sub>3</sub>, D, E, F: ce mă fac? // 34—35 B<sub>1</sub>: n-ați văzut; B<sub>2</sub>, D, E, F: n-ați văzut. Nimenea nu l-a văzut.

141

1—27 A omite // 3 B: Macarie; D, E, F: Ghenadie // 4 B<sub>1</sub>: Umblă soarta murelor; B<sub>2</sub>, D, E, F: Umblă mumele // 7—25 B<sub>1</sub>: Odihniți-vă! Copiii: La Ierusalim, la Ierusalim! (Ies); B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, D, E, F: Odihniți-vă! Și cînd ajungeți la Ierusalim rugați-vă pentru mumele voastre și pentru noi toți, cari vă întovărășim în gînd. <B<sub>3</sub>, D, E, F: noi toți. Dascălul: Ascultă mă, tu cu fluierul, lasă copiii aci — și ia mai bine potopul de șoareci din cetate și du-l la mare. Al doilea: Vine cine vrea și-ajunge la mare cine poate.> Întîiul (se apropie de Macarie <D, E, F: Ghenadie>): Bindecuvîntă Părinte! Macarie <D, E, F: Ghenadie>: Pentru calea întoarsă, copii! Întîiul: La Ierusalim! Copiii (ies cîntînd): Stea nouă s-arată/ la sfîntul Mormînt // 27 B: Macarie, Cărturarul; D, E, F: Ghenadie, Dascălul.

141—142

29—6 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Ce chipuri de basm! <A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: basm! Te uiți la ei să le vezi cercurile de sfinți peste capete <B<sub>1</sub>: deasupra capetelor> și te-ntrebi unde și le-au lăsat>; B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, D, E, F: Bieții copii — de-ar ajunge cu bine, ca să vadă lumea iar o faptă cum <B<sub>2</sub>: o minune! Că> de mult n-a mai văzut! Oh, dar cum <B<sub>2</sub>: dar nu> vor îndura toate greutățile <B<sub>3</sub>, D, E, F: toate nevoile și greutățile> drumului, așa <B<sub>2</sub>: că prea sunt> mici și nevîrstnici!? Ce chipuri de basm! Te uiți la ei să le vezi cercurile de sfinți deasupra capetelor, și te-ntrebi unde și le-au lăsat. Ați văzut străina ce ochi făcea? Pînă unde se va mai duce? E Dumnezeu cu miile de copii?

Sau cu mille de mame? Și cu copiii și cu mamele nu poate să fie!  $\langle B_2$ : să fie! *Macarie*: Dacă băiatul Măriei tale ar fi între ei nu cred că ai mai avea vreo îndoială. Să nu dea Dumnezeu să trebuiască. *Doamna*: Mă-nfrunți ca și cum eu n-aș fi mamă. Sunt mamă Părinte, sunt mamă și eu! Dar din nenorocire sunt și stăpina unui colț de țară — și trebuie să am totdeauna șovăiri și îndoieli multe, pină ajung la o hotărâre! Că altfel hotărârile nu sunt bune și drepte<sup>1</sup>.

142

7 *A*: *Doctorul*; *B*: *Cărturarul*; *D, E, F*: *Dascălul*// 8 *A*<sub>1</sub>: Așa cum i-ați văzut — toți; *A*<sub>2</sub>: Ha, poate și le-au agățat de cuiere în tindă! I-ai văzut Măria ta? Toți; *B*<sub>1</sub>: I-ai văzut Măria ta? Toți; *B*<sub>2</sub>, *D, E, F*: Toți// 9 *A, B, D*: făgăduinței; *E, F*: făgăduinții// 10—11 *A*: *Doamna*, *Călugărul*, *Doctorul* (se uită lung unul la altul); *B*<sub>1</sub>: (Se uită lung unul la altul.) *Doamna*: Străina! *Cărturarul*: Da, ne putem uita unul la altul; *B*<sub>2</sub>, *D, E, F*: (Se uită lung unul la altul.) Da, ne putem uita unul la altul// 12—16 *A*<sub>1</sub>: *Doctorul*: *E o nebulie!* *Călugărul*: Un păcat strigător la cer — să lași copiii să plece! O pată vecinică pentru biserica catolică, care îngăduie și încurajează asemenea isprăvuri!; *A*<sub>2</sub>, *B, D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E, F*: *Călugărul*  $\langle B$ : *Macarie*; *D, E, F*: *Ghenadie* $\rangle$ : Și-n vreme ce noi glumim cu oaspeții călători, Teodul vorbește copiilor din cetate!<sup>2</sup> *E o nebulie!* Un păcat ce strigă spre țării. O pată veșnică pe porfirul bisericii  $\langle A$ <sub>2</sub>: pentru biserica; *F*: pe porfirul bisericii $\rangle$  ce îngăduie și se încălzește de asemenea fapte  $\langle D$ <sub>2</sub>: isprăvuri; *E, F*: isprăvi $\rangle$ . Nu e întâia oară că Roma se lasă isplătită și trasă în cursă de Satan  $\langle E, F$ : Satana $\rangle$ // 16—22 *A*<sub>1</sub>: Bietele mame! Mai pot ele avea liniște? Mai pot dormi? Mai pot să trăiască?; *A*<sub>2</sub>: Și mamele copiilor? Mai pot ele avea liniște? Mai pot dormi? Mai pot să trăiască? Sau și-a căutat fiecare mormîntul ca să nu mai vadă nimic? Ce stea a răsărit deasupra noastră de-a adus fapte cum lumea n-a mai văzut? Atîta știu că bună nu e. Roma n-are inimă! Sau dacă are, i-a întors-o cineva pe dos; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D, E, F*: Și mamele? Cum să mai aibă liniște? Cum să mai doarmă? Își caută toate copiii și nu le vor mai găsi nici mormintele! Ce stea a răsărit deasupra noastră de-a adus fapte cum lumea n-a mai văzut? Papa de la Roma a binecuvîntat cruciada celor mici. Se știa de mult că Papa are judecată tulburată, dar cine ar fi putut bănui că și inima i s-a întors pe dos de nu mai simte ca oamenii?  $\langle B$ <sub>1</sub>: n-a mai văzut? Roma n-are inimă. Și dacă are i-a întors-o cineva pe dos. $\rangle$ ; *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub> *continuă*: Să se isprăvească odată jocul ăsta afurisit<sup>3</sup>. Măria ta, nu e timp de pierdut!  $\langle B$ <sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>: Măria ta, $\rangle$  Teodul călu-

<sup>1</sup> Aceste două replici din *B*<sub>2</sub> au fost apoi șterse. <sup>2</sup> Fraza apare numai în *A*<sub>2</sub>; în *B*, unde a fost reluată, a fost apoi ștearsă. <sup>3</sup> Propoziția lipsește în *A*<sub>1</sub>.

gărul  $\langle A$ <sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: călugărul roșu $\rangle$  predică  $\langle B$ <sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>: propovăduiește $\rangle$  între copiii noștri de câteva zile. Nu numai în cetate, ci și în satele dimprejur. Dacă  $\langle A$ <sub>2</sub>: Îl ascultă toți copiii — și cei de catifea, și cei cu chojace, toți deopotrivă! Dacă  $\rangle$  Îl ascultă toți copiii. Dacă $\rangle$  nu-l oprești  $\langle A$ <sub>1</sub>: opriți $\rangle$  mine vom vedea și copiii noștri pornind  $\langle B$ <sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>: vom vedea pornind mine și copiii noștri $\rangle$  la drum  $\langle A$ <sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: la drum împotriva soarelui $\rangle$  ca și aceștia.  $\langle A$ <sub>1</sub>: aceștia. Țin să vă atrag luarea aminte asupra primejdiei ce pîndește! $\rangle$ // 23—27 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: *Doamna*: Pot eu să mă amestec în treburi de acestea? *Călugărul*: Sunteți  $\langle A$ <sub>2</sub>: Nu ești $\rangle$  *Doamna cetății*? Aveți  $\langle A$ <sub>2</sub>: Ai $\rangle$  nu numai un drept, dar și datoria să vă amestecați  $\langle A$ <sub>2</sub>: să te amesteci! $\rangle$ ; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>: *Doamna*: Am văzut străina și-am văzut copiii! Te văd pe dumneata — și-aud de Teodul! Pot eu să mă amestec în treburi de acestea? *Macarie*  $\langle D$ <sub>1</sub>: *Ghenadie* $\rangle$ : Ai  $\langle B$ <sub>1</sub>: Ești *Doamna cetății*! Ai $\rangle$  nu numai un drept, dar și datoria să te amesteci. Fără cruceare!  $\langle B$ <sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>: cruceare! $\rangle$  Întii fiindcă ești mamă și al doilea fiindcă ești *Doamna cetății*! *Doamna*: *E un*  $\langle B$ <sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>: *Mă doare durerea mamelor, m-a tulburat credința copiilor. E un* blestem sau începutul unei minuni? Cînd văd atîtea și nu înțeleg nimic, pot să hotărâsc cu mintea mea de femeie?  $\langle B$ <sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>: femeie? Spuneai că Papa i-a binecuvîntat! $\rangle$ ; *D*<sub>2</sub>, *E, F*: *Doamna*: Am văzut străina și-am văzut copiii! Te văd pe dumneata — și-aud feluri de zvonuri. *Mă doare durerea mamelor, mă tulbură credința copiilor. E un blestem sau începutul unei minuni?*// 28 *A*: *Călugărul*; *B*: *Macarie*; *D, E, F*: *Ghenadie*.

142—143

29—3 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: *Doamnă*, cetatea nu e catolică.  $\langle A$ <sub>2</sub>: catolică. Dacă n-o știi, ți-o spun ca s-o știi; *B*<sub>1</sub>: catolică. Dacă ai uitat, dă-mi voie să ți-o amintesc. $\rangle$  Am crescut din veac în veac  $\langle B$ <sub>1</sub>: De cînd ne știm am trăit $\rangle$  în credința răsăriteană. Și răsăritenii n-au luat parte la cruciade  $\langle A$ <sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: nu s-au înhămat în jurul cruciadelor $\rangle$ . Roma sfarmă tiparele  $\langle A$ <sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: tiparele vechi $\rangle$  și aduce orînduiei nefirești între oameni. Pentru noi este un singur Ierusalim, cel de dincolo de viață; *B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E, F*: *Doamnă*, cetatea noastră nu e catolică. Dacă ai uitat, dă-mi voie să ți-o amintesc. De cînd ne știm, am trăit tot în credință răsăriteană.  $\langle B$ <sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>: răsăriteană. Și noi răsăritenii încă nu am luat pe umeri jugul blestemat al cruciadelor. $\rangle$  Roma sfarmă tiparele vechi și aduce orînduiei nouă între oameni, orînduiei strimbe și piezișe din care vor naște încă multe rele. Noi cunoaștem un singur Ierusalim, cel de dincolo de viață, cetatea luminei, care a fost, este și va fi în toți vecii! Oricînd de scumpă ne-ar fi țara prin care-a umblat Domnul nostru, oricît de dragă țărîna atînsă de picioarele lui, oricît de iubită apa peste care a umblat — cetatea cerului unde el stă de-a dreapta tatălui e totuși iubirea noastră cea dintîi și dorul nostru cel mai mare.

3  $A_1$ : de dincolo;  $A_2, B, D, E, F$ : de sus// 4  $A_1$ : de aci;  $A_2, B, D, E, F$ : de jos// 5—7  $A_1, A_2$ : Și pe urmă pentru bogățiile lumii au uitat și mormîntul. Și căderea în vremelnicul păcat a fost tot mai grea, și va fi de-acum înainte tot mai grea.  $\langle A_2$ : Căderea în vremelnicie va fi de-acum tot mai grea.  $\rangle$  Neștiutori  $\langle A_2$ : Neștiutori cruciații  $\rangle$  au plecat ca îngerii, și s-au întors, dacă n-au fost uciși, ca țilharii.  $\langle A_2$ : țilharii. Catolicii au uitat cerul pentru pămînt. Patria noastră, Măria ta, e patrie fără pămînt!  $\rangle$ ;  $B_1$ : Și pe urmă pentru bogățiile lumii au uitat și mormîntul. Ei au uitat cerul pentru pămînt, patria noastră, Măria ta, a dreptcredincioșilor e patrie fără pămînt!;  $B_2, D_1, D_2, E, F$ : Și pe urmă au uitat mormîntul pentru faptele lumii și pentru ispitele din toate furtunile și de la toate răscrucile. Și păcatul acesta nu se iartă. Roma<sup>1</sup> a uitat — dar ce n-a uitat Roma tuturor rătăcirilor? A uitat cerul pentru pămînt, patria dreptcredincioșilor e patrie fără pămînt, lumină curată, bucurie fără de scîrbă, liniște fără de vînt// 9  $A_1, A_2, B_1$ : Bărbatul  $\langle A_1$ : Și bărbatul  $\rangle$  meu;  $B_2, D, E, F$ : Bărbatul meu, bărbatul meu// 9—10  $A_1, B, D, E, F$ : sub  $\langle F$ : sub  $\rangle$  porțile Ierusalimului;  $A_2$ : lingă apa Iordanului// 10  $A$ : răsăritean și creștin;  $B, D, E, F$ : creștin// 10—11  $A_1$ : Destul pentru a se alătura cu tot sufletul;  $A_2$ : Și a găsit că aceasta e destul pentru a se alătura;  $B, D, E, F$ : Destul pentru a se alătura// 12  $A$ : Călugărul;  $B$ : Macarie;  $D, E, F$ : Ghena die// 13—18  $A_1$ : I-a fost de vreun folos? S-a prăpădit. Și Ierusalimul încă tot sub stăpînire necreștinească. Am fost și sunt împotriva cruciadelor, cari nu duc în cer ci rămîn tot pe pămînt, cu atît mai mult acum cînd nu e vorba de oameni în toată puterea, ci de copii nevîrstnici;  $A_2, B_1, B_2, D_1$ : Sfîntul mormînt s-a făcut izvor de erezii.  $\langle B_2, D_1$ : de erezii și-a măcinat multe vieți cutezătoare.  $\rangle$  I-a fost de vreun folos bărbatului tău?<sup>2</sup> S-a prăpădit<sup>3</sup>. Ierusalimul încă tot sub stăpînire necreștinească<sup>4</sup>. Încă nici o cruciadă  $\langle B_2, D_1$ : dar încă nici una din cruciade  $\rangle$  n-a dus la  $\langle A_2$ : în  $\rangle$  cer, toate-au rămas pe pămînt. Și ceea ce sufletul poate  $\langle A_2$ : ar putea  $\rangle$  să dobîndească din ele e întrecut de ceea ce poate să piardă. Am fost și sunt împotriva cruciadelor  $\langle B_2, D_1$ : împotriva acestor fapte mincinoase în numele crucii  $\rangle$ , cu atît mai mult acum cînd  $\langle B, D_1$ : că  $\rangle$  nu e vorba de oameni ci de copii nevîrstnici. Doctorul  $\langle B$ : Cărturarul  $\rangle$ <sup>5</sup>: Aș înțelege un pelerinaj de copii la Sfîntul mormînt, dacă copiii ar fi  $\langle B_2$ : de copii  $\rangle$  chinuși de metehne — dobîndite sau din naștere  $\langle B$ : din naștere sau dobîndite  $\rangle$ , să se vindece acolo de tot răul. Copii orbi de-un ochi sau surzi de două urechi. Copii scuipați de cuc de nu mai cresc. Nu scuipă pe-aici cucii din toți prunii ca niște cruciați catolici  $\langle B$ : ca niște cavaleri

<sup>1</sup> De aici înainte textul continuă numai în  $B_2, D_1$ .

<sup>2, 3, 4</sup> Propoziția apare numai în  $A_2$ . <sup>5</sup> De aici înainte textul continuă numai în  $A_3, B$ . În ms.  $D$  fila a fost aici tăiată.

cruciați)? Sau copii cu fluierile picioarelor strîmbe ca săbiile păgînilor. Dar ăștia care pornesc  $\langle A_2$ : Dar de unde! ăștia care pleacă  $\rangle$  se vor  $\langle B$ : se vor numaidecît  $\rangle$  cruciați și cuceritori. Ciudate și neînțelese  $\langle B$ : Ciudate  $\rangle$  vremuri, oamenii pun un mormînt mai presus de viață. Ieri au pornit în cruciade bărbații și tinerii, astăzi se urnesc copiii. Nu pot decît să spun: Doamne slobozește  $\langle B$ : Nu-mi rămîne decît să mă rog: sloboade Doamne  $\rangle$  pe robul tău, fiindcă mi-e teamă să nu văd mine pornind  $\langle B$ : pornind mine  $\rangle$  spre Ierusalim și pruncii cu semnul crucii lipit peste buricul abia tăiat;  $D_2, E, F$ : Sfîntul mormînt s-a făcut izvor de erezii! Cît despre cruciade, pînă acum niciuna n-a dus la cer. Iar vreun folos pentru suflet nicidecum — nu văd —. Dimpotrivă, ceea ce sufletul poate să dobîndească prin ele e întrecut de ceea ce poate să piardă. Mai cu seamă acum că nu e vorba de oameni ci de copii nevîrstnici// 20  $A_1$ : vrei;  $A_2, B, D, E, F$ : vrei// 21—23  $A_1, A_2$ : Călugărul: Să oprești fără întîrziere pe Teodul să mai  $\langle A_2$ : Ce poți să faci, să faci fără întîrziere! Teodul să nu mai  $\rangle$  predice între copiii noștri! Să se oprească subț aspră pedeapsă  $\langle A_2$ : Să fie oprit subț pedeapsa cea mai grea  $\rangle$  de-a mai pune piciorul în cetate! D o a m n a: Cum vrei să  $\langle A_2$ : Să  $\rangle$  mă amestec în treburi cari nu se țin de lumea mea? Călugărul: Copiii  $\langle A_1$ : Nu ești stăpîna cetății Măria ta? Copiii  $\rangle$  cetății nu sînt supușii tăi, pe care astăzi trebuie să-i aperi, pentru ca mine să te apere ei, Măria ta!;  $B_1$ : M a c a r i e: Teodul să nu mai predice în cetate! Să fie oprit subț pedeapsa cea mai grea! D o a m n a: Se țin treburile astea de lumea mea? M a c a r i e: Copiii cetății sînt supușii tăi, pe care astăzi trebuie să-i aperi pentru ca mine să te apere ei, Măria ta!;  $B_2$ : M a c a r i e: Teodul să nu mai predice în cetate!;  $D_1, D_2, E, F$ : G h e n a d i e: Măria ta, trebuie să punem capăt netrebnicilor lui Teodul. Dacă vrea să facă pe măscăriciul, poftescă în țara din care s-a pripășit pe-aici.  $\langle D_2, E, F$ : Teodul. Acum e la biserica de alături. Umblă cu o icoană din care Isus cheamă cu mîna: lăsați copiii să vie  $\langle F$ : să vină  $\rangle$  la mine. Treabă de măscărici de iarmaroc, dar nu de călugăr.  $\rangle$  Și umblă pretutindeni, vine, pleacă, iese, se-ntoarce,  $\langle D_1$ : Vine, pleacă, iese, se-ntoarce. Umblă  $\rangle$  cînd într-un cătun de munte, cînd în cetate. E hid și vorbește-n șapte glasuri după cum cer împrejurările și după cum îl îndeamnă vicleșugul. Și păcătos cum e, amestecă ce e cu ce nu-i, și tulbură mintea copiilor. Celor mari le spune că sfîrșitul păgînilor lui Mohamed  $\langle E, F$ : păgînilor  $\rangle$  se apropie, deoarece din cei 666 de ani ai fiarei din apocalips au trecut 600. O-nvîrte și-o întoarce, și la orice — are gata răspunsul, parcă ar cînta numai antifonul în strană// 34  $A$ : Doctorul;  $B$ : Cărturarul;  $D, E, F$ : D a s c a l u l // 35  $A, B, D_1$ : Cînd;  $D_2, E, F$ : Măria ta, cînd// 35—36  $A_1, A_2, B_1$ : te aperi închizînd porțile  $\langle A_2, B_1$ : porțile și descîntînd vîntul spre alte vămi  $\rangle$ ;  $B_2, D, E, F$ : ce faci? Închizi porțile și descînti vîntul spre alte vămi.

**36—2**  $A_1$ : O boală avem și acum, un fel de ciumă care se ia de la copil la copil;  $A_2, B_1, B_2, D, E, F$ : O boală ne amenință și acum, care nu se ia din vînt și pe nas, ca ciuma ( $B_1$ : din vînt și pe nas;  $B_2, D, E, F$ : din vînt), ci din lumină, și din ochi în ochi trece ( $A_2$ : și trece din ochi în ochi) de la copil la copil.

## 144

**2**  $A$ : În locul Măriei tale n-aș;  $B, D, E, F$ : Eu n-aș// **3**  $A_1$ : să treacă;  $A_2, B, D, E, F$ : să-și depene drumul// **3**  $A, B_1$ : căci boala;  $B_2, D, E, F$ : Boala// **6**  $A, B_1$ : noi de trebuie;  $B_2, D, E, F$ : noi? Trebuie// **7—9**  $A_1, A_2, B_1$ : pleava Romei ( $A_2, B_1$ : apusului);  $B_2, D, E, F$ : pleava apusului?! De-o sută de ani și mai bine — nu mai scăpăm. Pe-aiici trec toți vîntură-țară! Toți rățâcii! Toți lunaticii!// **11—15**  $A_1$ : (un gînd îi trece prin minte, se sperie, sună. Intră servitorul.)  $D o a m n a$ : Unde-i Radu?  $S e r v i t o r u l$ : Cred că se joacă cu alți copii — în piață — sau la biserica de lingă rîu.  $D o a m n a$  (neliniștită): Poate s-a dus să asculte pe călugărul Teodul!? Să meargă cineva după el!  $S e r v i t o r u l$ : Da Doamnă. (Iese).  $D o a m n a$ : N-am fost făcută să țin în minile mele soarta unei cetăți! Femeie slabă, sortită să dea naștere altor vieți, să le poarte grija — mamă — pentru atît, dar nu pentru aceste treburi obștești cu cari am rămas prin;  $A_2, B_1$ : N-am fost făcută să țin în minile mele soarta c-o mie de frîne a unei cetăți. Femeie slabă și mamă, am fost făcută să dau naștere altor vieți, să le port povara și grija — pentru atît, dar nu pentru treburile obștești cu cari am rămas printr-o greșeală a întîmplării, odată cu;  $B_2, B_3, D, E, F$ : Crezi că tocmai eu trebuie să le schimb drumul? Năvălesc toți spre nci cu apele Dunării. Să mă împotrivesc? Cu ce? N-am fost făcută să apăr cu minile ( $E$ : mî-nile) mele ziduri, case și turnuri, ( $B$ : turnuri. Femeie slabă și mamă, am fost făcută să dau naștere altor vieți, să le port povara și grija. Pentru atît. Dar nu pentru a stăvili oștile crucii) și nici pentru treburile obștești, cu cari ( $F$ : care) am rămas odată cu// **16**  $A$ : Călugărul;  $B$ : Macarie;  $D, E, F$ : Ghenadie// **17**  $A, B, D, E$ : cari;  $F$ : care// **17**  $A$ : la îndemînă;  $B, D, E, F$ : alături// **18—19**  $A_1$ : Măria ta?;  $A_2, B_1, B_2, D, E, F$ : Măria ta? Ți-am fost credincioși ( $A_2$ : Credincioși, sîntem;  $B_1$ : Credincioși) ca niște semne și stîlpi de pus în poartă// **23**  $A$ : Călugărul;  $B$ : Macarie;  $D, E, F$ : Ghenadie// **24**  $A_1, A_2$ : Dacă credeți ( $A_2$ : crezi) că saturele mele sunt fără temei — tac, nu ( $A_2$ : tac. Iacă — nu) mai spun nimic. Faceți ce voiți și cum vă îndeamnă nevoile;  $B_1, B_3, D, E, F$ : Atunci ( $B_1$ : Iacă) nu mai spun nimic// **26—27**  $A_1, A_2, B_1$ : Inima ( $A_2, B_1$ : Mai am liniștea să cîntăresc? Inima) îmi tremură;  $B_2, D, E, F$ : O spaimă așteaptă în mine — mai am liniștea să cîntăresc? Tremur îngrijorată// **28**  $A_1, A_2$ : vir-

tej ( $A_2$ : virtej negru) prin cap: Radu unde-i<sup>1</sup>? Și dumneata ( $A_2$ : tu) Părinte vrei ( $A_2$ : îmi ceri);  $B, D, E, F$ : virtej negru prin cap. Și voi îmi cereți// **30—31**  $A_1$ : la putere;  $A_2$ : la putere. Dacă le iau, cu ce mămpotrivesc? Și ce ne așteaptă dacă nu mămpotrivesc?;  $B, D, E, F$ : la putere. Dacă nu le iau, ce ne așteaptă? — dacă le iau, cu ce mă împotrivesc?

## 144—145

**31—20**  $A_1, A_2, B_1$ : ca să ( $B_1$ : să) pot gîndi, nici inima nu bate destul de încet ca să cumpănesc! Că vedeți — voi ziceți că nebunia aceasta e ca o molimă ce trece de la copil la copil — și ziceți că Teodul călugărul e poate însuși diavolul sau un căpcăun și o primejdie. ( $A_2, B_1$ : primejdie. Și nu mai știu ce să aleg.) (Pauză<sup>2</sup> ( $B_1$ : Se uită îngrijată în jur)) Atunci unde e Radu? ( $A_2, B_1$ : Unde mi-e băiatul?) Cine l-a lăsat să iasă din cetățuie? ( $A_2, B_1$ : să iasă?);  $B_2, D_1, D_2, E, F$ : să pot gîndi, și inima îmi bate — îmi bate — și nu mai pot cumpăni! Ghenadie ( $B_2$ : Macarie): Spaima și înțelepciunea nu prea fac casă bună împreună. Dar om scăpa noi cumva și de năcazul acesta<sup>3</sup>. Și eu n-o să-mi pun capăt zilelor fiindcă te-am îndemnat la rău<sup>4</sup>. Cu aceasta am spus ce-aveam de spus. Mergem Dascăle? Dascălul ( $B_2$ : Cărturarul): Mergem.  $D o a m n a$ : Nu mă lăsați așa! Voi nu vedeți cum mă zbat și mă frămînt? Vorbiți-mi mai departe! Întăriți-mă! Rămîneți aci, stați aici — vorbiți-mi, vorbiți-mi într-una pînă mă redobîndesc! Ajutați-mă! Ghenadie ( $B_2$ : Macarie): Degeaba, sfatul bun găsește urechi infundate. Vorbele nu mai ajută. Poate vor ajuta întîmplările. Dascălul ( $B_2$ : Cărturarul (către Macarie)): Zi mai bine ( $D_2, E, F$ : mai degrabă): să ne ferească Dumnezeu!  $D o a m n a$ : Voi ziceți că minunea aceasta ... că nebunia aceasta ... e ca o molimă ce se ia de la copil la copil — și ziceți că Teodul călugărul e o primejdie — sau un căpcăun, sau poate însuși diavolul — vreau să mă deslușesc ( $D_2, E, F$ : deslușesc — vreau să mă limpezesc —) și-atunci ( $B_2, D, E$ : și-atunci — atunci) facă-se voia voastră. (Se uită îngrijată în jur.) Unde mi-e băiatul? Cine l-a lăsat să iasă?

## 145

**21**  $A_1$ : Servitorul;  $A_2$ : Doctorul;  $B$ : Cărturarul;  $D, E, F$ : Dascălul// **22**  $A_1, A_2$ : A ( $A_2$ : O fi) ieșit și astăzi cum iese în fiecare zi. Niciodată nu l-a oprit nimenea<sup>5</sup>;  $B, D, E, F$ : O fi ieșit cum iese în fiecare zi// **23**  $A_1$ :  $D o a m n a$ : Să meargă cineva după el! Fără întîrziere! Servitorul. Da Doamnă! (Iese.) Călugărul;  $A_2$ : Călugărul;

<sup>1</sup> Propoziție stearsă în  $A_2$ .

<sup>2</sup> Indicația lipsește în  $A_1$ . <sup>3</sup> Propoziția apare numai în  $B_2, D_1$ . <sup>4</sup> Fraza apare numai în  $B_2, D_1$ .

<sup>5</sup> Propoziția a fost stearsă în  $A_2$ .

*B*: Macarie; *D, E, F*: Ghenadie// 24—27 *A*<sub>1</sub>: Nu trebuie să fiți așa de îngrijată de copilul vostru. Nu s-a putut întâmpla nimic cu el. Și afară de aceea suntem toți aici — și cetatea are ziduri!; *A*<sub>2</sub>, *B, D, E, F*: De copilul tău Măria ta nu trebuie să fii aici și nu dormim. Cetatea are ziduri și straja nu e oarbă. Nu de el <*A*<sub>2</sub>: de copilul tău> e vorba, ci de toți ceilalți copii. <*A*<sub>2</sub>: de copiii ceilalți din tot acest ținut>// 29—32 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: O, dacă <*A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: Dacă> n-aș avea veșnic în sarcină grijile altora. Să pot să-mi văd și de grijile mele<sup>1</sup>. Mi-am pierdut bărbatul, să-mi pierd acum și copilul? <*A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: copilul? Nu știți că e ca făcută? Aici, de când se ține minte, totdeauna, din tată în fiu <*B*<sub>1</sub>: de când se știe, din tată în fiu, totdeauna> scapă din stema casei cite-un erete care nu se mai întoarce <*B*<sub>1</sub>: întoarce înapoi>; <*B*<sub>2</sub>, *B*<sub>3</sub>, *D, E, F*: Unde mi-e băiatul? Nu știți că peste noi plutește un nenecoc? Nu știți că în casa aceasta <*B*<sub>2</sub>: aceasta sălășluiește> — nu știți că aici — din tată în fiu <*B*<sub>2</sub>: în fiu — totdeauna — din tată în fiu> — scapă cite un erete din turnurile casei, cite <*B*<sub>2</sub>: scapă cite> un erete sfânt merit să fie ars de luminile cerului?

146

1—4 *A* omite; *B, D, E, F*: Scena VII. Aceiași, Radu. Doamna (speria-tă)// 6 *A*: Doctorul și Călugărul; *B*: Macarie și Cărturarul; *D, E, F*: Ghenadie și Dascălul// 7 *A*: (se uită speriați la el); *B, D, E, F*: (se uită uluiți unul la altul)// 9 *A*: Radu, de unde vii?; *B, D, E, F*: De unde vii Radule?// 23—27 *A*<sub>1</sub>: Unde? La Ierusalim? Cu cine? Pe braț ce ai?; *A*<sub>2</sub>, *B, D, E, F*: Unde? Cu cine? Radule! Radu: Nu te speria, că-i păcat, Mămică! Doamna: Pe braț ce ai?// 29 *A*: Ne-a dat haine de cruciați — Teodul călugărul; *B, D, E, F*: Teodul călugărul — ne-a dat haine de cruciați.

147

1—2 *A*<sub>1</sub>: Doamna (se redobindește): Destul!; *A*<sub>2</sub>, *B, D, E, F*: Doamna: Nu, nu!// 5—6 *A*: Mamă! Ce faci? Doamna (aspru): Nici un cuvânt! Radu: Mamă e păcat; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>3</sub>, *D, E, F*: Mamă ce faci? Mamă e păcat! <*B*<sub>3</sub>, *D, E, F*: păcat! Mine plec — nu te speria — nu plec singur — mai sunt și alții>// 8 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: (cătore <*A*<sub>2</sub>: se redobindește, către> călugăr); *B, D, E, F*: (se îndreaptă, aspru)// 9 *A*<sub>1</sub>: dați ordin! Lui Teodul călugărul i se oprește; *A*<sub>2</sub>, *B, D, E, F*: da poruncă! Opresc pe Teodul călugărul// 10 *A, B*<sub>1</sub>: de moarte; *B*<sub>2</sub>, *D, E, F*: de moarte-l opresc// 10 *A*: pună; *B, D, E, F*: puie// 11 *A*: Zece ostași; *B, D, E, F*: Ostași // 11 *A*<sub>1</sub>: graniță; *A*<sub>2</sub>, *B, D, E, F*: hotar// 11 *A*: Alți cincizeci de ostași; *B, D, E, F*:

<sup>1</sup> Propoziția lipsește în *B*<sub>1</sub>.

Alți ostași// 12 *A, B, D, E*: cari; *F*: care// 14 *A*: Călugărul; *B*: Macarie; *D, E, F*: Ghenadie// 15 *A*<sub>1</sub>: poruncă; *A*<sub>2</sub>, *B, D, E, F*: porunca mai departe// 16 *A*: Doctorul (iese cu Călugărul); *B*: (iese cu Cărturarul); *D, E, F*: (iese cu Dascălul)// 17—18 *A* omite// 21—22 *A*<sub>1</sub>: subț ea; *A*<sub>2</sub>, *B, D, E, F*: subț ea. Călugărul Teodul ne-a luat jurământul <*A*<sub>2</sub>: jurământul — jurământul> crucii. Am ridicat minile <*E*: minile> — și am jurat.

148

1—4 *A*<sub>1</sub>: Actul II. Doamna la masa de lucru; *A*<sub>2</sub>: Actul II. Doamna, un servitor; *B, D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E, F*: Actul II <*F*: al doilea>. O <*D*<sub>2</sub>, *E, F*: Aceiași> cameră în castel. Scena I. Doamna, Servitorul <*E, F*: întliul servitor>// 5—25 *A*<sub>1</sub> omite// 5—6 *A*<sub>2</sub>: Doamna; *B, D, E, F*: Doamna (la masă)// 7 *A*<sub>2</sub>: Doamna Irina nu mai e Doamnă, nu mai ascultă nimeni de ea. Trebuie să mă apăr singură. Toată noaptea — toată noaptea > Toată noaptea — toată noaptea; *B, D*: Toată noaptea, toată noaptea; *E, F*: Toată noaptea// 8 *A*<sub>2</sub>: Deschid; *B, D, E, F*: Am deschis// 9 *A*<sub>2</sub>: Închid; *B, D, E, F*: Am închis// 10—11 *A*<sub>2</sub>: nepămintean. E în el ca un drum și o chemare, și ca un zvon <> un cîntec> cîntat în somn. Copiii nu mai dorm? Visează și cîntă în somn. Parcă toată noaptea peste cetatea noastră a plutit o altă cetate > nepămintean, ca un drum, ca o chemare și un cîntec, ca un somn; *B, D, E, F*: nepămintean — ca o chemare din somn, ca un drum spre moarte// 13—17 *A*<sub>2</sub>: Copiii sosiți ieri au plecat? > Au plecat copiii? Servitorul: Cari copii? Doamna: Cei sosiți ieri; *B, D, E, F*: Copiii au plecat? Servitorul: Cari copii? Doamna: Cei sosiți ieri// 19 *A, B*<sub>1</sub>: Când <Au plecat cînd> s-a crăpat de zi; *B*<sub>2</sub>, *D, E, F*: Au plecat în puterea nopții// 19 *A*<sub>2</sub>: călăuziți > călăuziți cu boala lor cu tot > călăuziți; *B, D, E, F*: călăuziți// 20 *A*<sub>2</sub>: de cetate. Cîntau o mie de cocoși > de ziduri; *B, D, E, F*: de ziduri.

148—149

25—4 *A*<sub>2</sub>: Înțeles. Doamna: Călugărul Teodul? > Suntem numai ochi și urechi. Doamna: Așa vă vreau: ochi și urechi. Cît e de lung zidul — ochi și urechi! <> zidul.> Dar Teodul?; *B, D, E, F*: Suntem numai ochi și urechi. Doamna: Așa vă vreau: ochi și urechi. (se gîndește.) Dar Teodul?

149

1—31 *A*<sub>1</sub> omite// 8—9 *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: nu mai am încredere în ostași. Doamna Irina <*B*<sub>1</sub>: Doamna>; *B*<sub>2</sub>, *D, E, F*: nu mă mai bizui pe ostași. Doamna// 10—20 *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *D*<sub>1</sub>: singură. Ați tras punțile castelului?; *D*<sub>2</sub>, *E, F*: singură. Servitorul: Doamnă, între călugării care <*F*: care> mină copiii <*D*<sub>2</sub>: Doamnă, Teodul călugărul> Doamnă, între călugării cari mină copiii



trebuie să fie și leproși <D<sub>2</sub>: un lepros > și leproși) — altfel nu pricep de ce-și caută sfinșitul — își vor <D<sub>2</sub>: va > vor zice: n-avem <D<sub>2</sub>: n-am > n-avem) ce să pierdem <D<sub>2</sub>: pierd > pierdem), dar de dobândit mai e încă viața de veci! Și de blestemați ce sunt <D<sub>2</sub>: Bine că e păzit de ostași, altfel blestemat cum e > Și de blestemați ce sînt) ar fi în stare să mîn-jească cu suc de lepră toate porțile de la toate casele — din răzbunare că nu le <D<sub>2</sub>: nu-i > nu le) dăm copiii cetății! D o a m n a (cu gîndul aiurea): Ați tras punțile castelului?// 22 A<sub>2</sub>: Măria ta, punțile > Punțile; B, D, E, F: Punțile// 26 A<sub>2</sub>: Nici noi Măria ta. D o a m n a: N-am îndrăznit nici să clipesc din ochi. S e r v i t o r u l: Nici noi Măria ta; B, D, E, F: Nici noi Măria ta.

150

1—29 A<sub>1</sub> omite// 2 A<sub>2</sub>: voi. > voi. Nici umbrele voastre n-au fost > voi; B, D, E, F: voi// 11—16 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: acum. Du-te în ușă <A<sub>2</sub>: în ușă. Dă poruncile, și vino în ușă<sup>1</sup>>; B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F: acum, du-te în ușă. <E, F: acum, dar rămii în prag.> Cine face de pază la poartă? S e r v i t o r u l: Cel poreclit: biciul diavolului. <B<sub>2</sub>: Bătrînul.> D o a m n a: Ha! <B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>: Așa!> Adormitul întru Domnul? Pune zece ca el!<sup>2</sup>// 20 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Nu. Stai; B<sub>2</sub>, D, E, F: Stai// 22 A<sub>2</sub>: Atunci cine; B, D, E, F: Cine// 22 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: cei ce <A<sub>2</sub>: de > ce) se văd?; B<sub>2</sub>, D, E, F: cei ce se sărguiesc <F: sărguiesc> pe uliță?// 24 A<sub>2</sub>: la fereastră; B, D, E, F: (se duce la fereastră).

151

1—31 A<sub>1</sub> omite// 2—3 A<sub>2</sub>: Pot să-l aștepte! S e r v i t o r u l: Zic și eu<sup>3</sup>: iac-așa — copii. D o a m n a: Și mamele, și tații, ce fac, de-i lasă să umble așa?; B, D, E, F: Ha, le trimit capul lui Teodul! Și mamele ce fac de-i lasă să umble așa? Și tații?// 7 A<sub>2</sub>: Uite-i, tot cu ochii spre turn. Așteaptă semnul. Trimite pe cineva <> semnul. Dă poruncă); B, D, E, F: Dă poruncă// 9 A<sub>2</sub>: Voi porunci. (Vrea să iasă); B, D, E, F: (Vrea să iasă)// 11 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Știi <A<sub>2</sub>: Stai. Știi> că Teodul; B<sub>2</sub>, D, E, F: Teodul// 11 A<sub>2</sub>: că; B, D, E, F: că — ha-ha-ha!// 16—29 A<sub>2</sub>: N-am dormit <> închis ochii) toată noaptea. Și cîntecul copiilor îmi sună în urechi. De undeva de jos, din fundul pămîntului, de undeva de sus, din creștetul cerului <> din fundul pămîntului) I-am auzit, la miezul nopții, cu strigătul cocoșilor, pe urmă în zori. N-am să-l uit niciodată<sup>4</sup>. Du-te acum; B<sub>1</sub>: Toată noaptea — Nu, n-are să vie! Cîntecul copiilor îmi sună în urechi. I-am visat — parcă se coborau cîntînd în mormînt; B<sub>2</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F: Nu, n-are să vie! — Toată

<sup>1</sup> Fraza a fost apoi ștearsă. <sup>2</sup> În D<sub>2</sub>, E, F replica a fost redusă la ultima propoziție. <sup>3</sup> Propoziție ștearsă apoi. <sup>4</sup> Propoziție ștearsă apoi.

noaptea n-am dormit — numai o clipă am așipit în picioare și-am visat. — Cîntecul copiilor îmi sună în urechi. I-am visat — era parcă un cîmp cu mii de gropi și copiii <F: copii> cu miile se coborau în morminte — cîntînd. Și iar m-am trezit. Am spus copiilor de ieri să se roage pentru noi la Ierusalim și le-am dat adăpost în grajduri. Și nu i-am lăsat să se odihnească nici două ceasuri și i-am scos din grajduri silindu-i să pornească <D<sub>2</sub>, E, F: să plece> iar în puterea nopții! Trebuia să-i fi lăsat cel puțin să doarmă pînă dimineața. Acum le <B<sub>2</sub>: Le> tot aud cîntecul. <B<sub>2</sub>, D<sub>1</sub>: cîntecul. N-am să-l uit niciodată.> S e r v i t o r u l: Nu era timp de pierdut! D o a m n a: Nu era — nu era! Du-te acum!// 31 A<sub>2</sub>: (iese); B, D, E, F: (iese prin dreapta).

152

2—6 A<sub>1</sub>: (la masa de lucru. Scrie. Intră călugărul Teodul); A<sub>2</sub>, B, D, E, F: (singură, pune capul pe masă. Teodul intră încet pe ușa din stînga <A<sub>2</sub>: intră pe ușa din stînga, încet>. Doamna ridică <F: înaltă> capul, speriată). Scena II<sup>1</sup>. Doamna, Teodul<sup>2</sup>// 7—8 A<sub>1</sub>: D o a m n a (il privește): Cum ai intrat? Servitorul nu e în ușă? Fără să-mi spună? T e o d u l: Paznicul a lipsit o clipă — și-n clipa aceea am intrat. D o a m n a: Cine ești?; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: D o a m n a: Cine ești? Cum ai intrat?// 9—10 A: T e o d u l; B, D, E, F: T e o d u l (monoton)// 11—14 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Eu. <A<sub>2</sub>: Eu îmi zic: eu.> Nimenea. <Măria ta ai vrea să fiu: nimenea.> Oamenii îmi spun: călugărul Teodul!; B, D, E, F: Eu îmi zic: eu. Măria ta ai vrea să fiu nimenea. Pentru ceilalți oameni sunt o ființă între astea două. Ceva mai puțin decît o făptură, ceva mai mult decît nimic. Teodul călugărul!// 15—16 A: D o a m n a: B, D, E, F: D o a m n a (se ridică)// 17—18 A<sub>1</sub>: Teodul? Ce-nseamnă aceasta?; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Teodul?; B<sub>2</sub>, D, E, F: Ai un nume cam lung, Teodul, mai lung decît răbdarea mea!// 18 A<sub>1</sub>: sigură; A<sub>2</sub>: la adăpost de gluga lui > la adăpost; B, D, E, F: la adăpost de jocul tău// 18—19 A<sub>1</sub>: în cetatea mea?; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: în cetatea mea? Pînă cînd?; B<sub>2</sub>, D, E, F: în castel? Pînă cînd?// 20 A<sub>1</sub>: Și nu numai atît; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Mai mult!// 21 A<sub>1</sub>, B, D, E, F: paznicilor; A<sub>2</sub>: paznicilor. Nu ajută ochi — nu ajută urechi. > paznicilor// 23 A<sub>1</sub>: Și mi-am; A<sub>2</sub>: De ce te miri Măria ta, cînd vezi că mi-am; B, D, E, F: De ce te miri Măria ta? Nu mi-am// 24 A<sub>1</sub>: Măria ta ai; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Ai// 24—25 A<sub>1</sub>: Punțile sunt trase; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Castelul stă în inelul <F: inel> de apă// 25 A<sub>1</sub>: Măria ta ai; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Ai// 26—27 A<sub>1</sub>: Oamenii mă întrebă; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Se miră cu uitătură lungă oamenii după mine și <A<sub>2</sub>: lungă după mine proștii și iscușii, și oamenii> mă întrebă// 28—29 A, B<sub>1</sub>: sunt totdeauna înăuntru; B<sub>2</sub>, D, E, F: sunt înăuntru// 29—30 A<sub>1</sub>: în cetăți; A<sub>2</sub>: în cetăți.

<sup>1,2</sup> Indicație absentă în A<sub>1</sub>.

**Doamna** (repetă pierdută): Faci un pas și ești totdeauna înăuntru. **Teodul**: Și pasul nu trebuie să-l fac cu piciorul. Ajunge și numai clipitul ochiului. > în cetății. Intru pe unde ochiul mă-ndrumă; **B, D, E, F**: în cetății. Intru pe unde ochiul mă îndrumă// **32—33 A<sub>1</sub>**: Se spune că ai avea în creștet un al treilea ochi cu care vezi și ce alții nu văd; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: Ha <**F**: Da>, ochiul despre care se vorbește. Un al treilea în creștet. <**A<sub>2</sub>**: creștet. Cu acela vezi.>

153

**2—4 A<sub>1</sub>**: N-am ris niciodată în viață, dar Măria ta <dar asemenea vorbe> ar fi în stare să mă facă să rid; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: Să-mi ridic gluga să-l vezi? <**A<sub>2</sub>**: Ha, crezi că am un al treilea ochi în creștet! Vrei să-l vezi?> — Ha! <**A<sub>2</sub>**: Doamnă> Am plins mult în viață și n-am ris niciodată, dar asemenea vorbe ar putea <**A<sub>2</sub>**: ar fi în stare> să-mi aducă un hohot în gură// **5 A<sub>1</sub>**: și cari sunt; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: și cei cari <**F**: care> mai sunt// **7 A, B, D, E**: șapte sate; **F**: șase sate// **9 A<sub>1</sub>**: Ca necuratul; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: Cu alte cuvinte întrec pe necuratul// **9 A<sub>1</sub>, B, D, E, F**: Suntem; **A<sub>2</sub>**: Roșii și zoriți, ca flăcări <> Ca flăcări> scăpate din iad, suntem// **10 A, B, D, F**: de călugări; **E**: călugări// **11—14 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>**: Ca Petru Eremitul, fluturăm pretutindeni <**A<sub>2</sub>**: fluturăm> steagul pentru mormîntul lui Dumnezeu! <**A<sub>2</sub>**: lui Dumnezeu pretutindeni prin ploile cerului și prin văile oamenilor.> Parcă <**A<sub>2</sub>**: S-ar zice că>; **B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F**: Flăcări călătoare scăpate din mănăstiri <**F**: mînăstiri>! Și fluturăm <**B<sub>1</sub>**: mănăstiri, fluturăm> steagul pentru mormîntul lui Dumnezeu, ca Petre Eremitul, pretutindeni <**B<sub>1</sub>**: pretutindeni, ca Petru Eremitul>, prin ploile cerului și prin văile oamenilor. S-ar zice// **17—19 A<sub>1</sub>**: opt, și tot așa din despicare în despicare timp de peste un veac! Te mai miri că astăzi; **A<sub>2</sub>**: opt, și tot așa pînă s-a făcut turmă. Și turma a crescut <> opt, pînă cînd unul s-a făcut mulți și din fiecare cite-o turmă. Și turmele au crescut> din despicare în despicare timp de peste un veac! Și astăzi trecătorii stau uimiți că <> stau și se miră că>; **B, D, E, F**: opt, și turmă din fiecare. Și turmele tot cresc din despicare în despicare de peste un veac. Astăzi oamenii stau și se miră că// **20 A<sub>1</sub>**: sate; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: sate deodată// **21 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>**: Și nu este putere <**A<sub>2</sub>**: Caută și găsește puterea > Găseștea puterea> care ni s-ar putea împotrivi <**A<sub>2</sub>**: împotrivi — și spune-mi-o > împotrivi>; **B, D, E, F**: Unde-i puterea ce ni se va putea <**E, F**: ni se va> împotrivi?// **23—24 A<sub>1</sub>**: Măria ta; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: Măria ta, suntem la un nou cap de pod și-n ajunul unei noi mîntuirii// **24 A, B<sub>1</sub>**: În dimineața aceasta copiii; **B<sub>2</sub>, D, E, F**: Copiii// **24 A**: lumii; **B, D, E, F**: lumii// **24 A, B<sub>1</sub>**: pornesc; **B<sub>2</sub>, D, E, F**: au pornit// **25 A<sub>1</sub>**: răsărit; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: soare răsare// **25—26 A<sub>1</sub>**: riuri și munți; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: riuri cu poduri și munți fără poduri// **26—27 A<sub>1</sub>**: codri și-i zăresc prin văi. Unii trec ghețarii; **A<sub>2</sub>**: codri fără de-nceput și-i zăresc prin văi fără sfîrșit. În cete multe-i zăresc printre copaci. Copacii

sunt sicrie în creștere. Copii trec <În cete multe-i zăresc trecînd> prin pădurile de sicrie, căci sicrie în creștere sunt astăzi toți copacii. Copiii străbat ghețarii > codri și văi, pe ghețarii; **B, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F**: codri și văi <**D<sub>2</sub>, E, F**: codri și peste mături>, străbătînd ghețarii// **27 A<sub>1</sub>**: Alții își taie drum peșta apa așezată; **A<sub>2</sub>**: și pe apa pusă; **B, D, E, F**: și apa închisă// **28—34 A, B<sub>1</sub>**: Toți spre; **B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, D, E, F**: Toate riurile și-au potrivit mersul ca să le arate drumul, și copiii umplu toate văile. Vin pe Rin în sus și pe Dunăre în jos, zile și nopți și săptămîni <**E, F**: zile și săptămîni> în șir tot coboară, pe Ron și pe Vistula, pe Elba, pe Tisa cea albă <**B<sub>2</sub>**: pe Tisa>, pe Murășul moale <**B<sub>2</sub>**: pe Murăș> și pe Cerna noastră de totdeauna <**B<sub>2</sub>**: și Cerna>. Și apele luminează în noapte parcă s-ar fi coborît pe pămînt rîul de lapte de sus. Sunt copiii noștri, sunt copiii voștri, toți porceși spre// **37—38 A<sub>1</sub>**: Spre pămîntul pe care atîția cavaleri și-au aruncat încălțămintele; **A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F**: Steaua despre care vorbești <**B<sub>1</sub>**: Steaua despre care-mi vorbești; **B<sub>2</sub>, D, E, F**: Steaua> încă n-am văzut-o, dar pămîntul îl știu. Cîți <**A<sub>2</sub>**: Atîția> cavaleri și-au aruncat pe el încălțămintele <**A<sub>2</sub>**: încălțămintele pe el>.

154

**1 A<sub>1</sub>**: Vreau; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: Călugăre Teodul, vreau// **2—3 A<sub>1</sub>**: rău! De cînd ai intrat n-ai clipit nici o singură dată; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: rău! — Ce dobîndă visezi? <**A<sub>2</sub>**: visezi? Răspunde!>// **5 A<sub>1</sub>**: Măria ta, dacă <> Dacă> voia Măriei tale e; **A<sub>2</sub>**: Dacă Măria ta vrei; **B, D, E, F**: Dacă vrei// **5—6 A<sub>1</sub>**: Am crezut că șoapta s-aude mai bine, mai ales <> Am crezut că> urechile cari nu vor să auză; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: Credeam <**A<sub>2</sub>**: Am crezut> că urechile închise// **6—7 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>**: Și dacă voia Măriei tale e să nu-mi <**A<sub>2</sub>**: nu-mi mai> vază; **B, D, E, F**: Și dacă nu mai vrei să-mi vezi <**F**: nu vrei să-mi mai vezi>// **9 A<sub>1</sub>**: Cum ai intrat? Și pentru; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: Pentru// **11 A<sub>1</sub>**: Întrebați-vă păzitorii! Ei au datoria să vă păzească. Ați tras punțile. Și totuși sunt aici. Mi-ați dat ostași; **A<sub>2</sub>**: Mi-ai dat ostași; **B, D, E, F**: Ostași mi-ai dat// **12 A<sub>1</sub>**: Și tot așa cum mă vedeți; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: Tot așa cum mă vezi// **12—13 A<sub>1</sub>**: orașului spre Ierusalim. Măria ta a spus: n-au fost zadarnice toate drumurile la Ierusalim? Măria ta, o mare mihnire s-a coborît peste noi: da, toate au fost zadarnice. O neîncredere s-a sălășluit în noi toți, cruciadă după cruciadă s-a irosit în nisipurile deșertului, învingeri vremelnice s-au întîmplat<sup>1</sup>; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: cetății la <**A<sub>2</sub>**: spre> Ierusalim// **14—27 A<sub>1</sub>** omite// **15 A<sub>2</sub>**: amenințare; **B, D, E, F**: o amenințare// **19 A<sub>2</sub>**: glumele nelaloc; **B, D, E, F**: glumele// **20—21 A<sub>2</sub>**: la stăpînii cetăților fără întrebare cuviincioasă <> întrebare mai dinainte?; **B, D, E, F**: fără întrebare la stăpînii cetăților?// **23 A<sub>2</sub>**: Fără întrebare, da. Dar nu fără vestire; **B, D, E, F**: Ți-am trimis vestea de

<sup>1</sup> După primele trei cuvinte ale replicii, textul a fost șters.

aseară că vin// 25  $A_2, B, D_1$ : Ei;  $D_2, E, F$ : Cinstea ce mi-o faci e mult prea mare. — Ei// 26—27  $A_2, B_1$ : Ascult;  $B_2, D, E, F$ : Ascult. Dar nu așa! Deschide ochii!// 29  $A_1$ : au început;  $A_2, B, D, E, F$ : au prins// 29  $A_1, B, D, E, F$ : să se îndușmănească;  $A_2$ : să se îndușmănească pentru înălțarea unui fum > să se îndușmănească// 30  $A_1$ : lupte și războaie;  $A_2, B, D, E, F$ : lupte// 32  $A_1$ : mai multe;  $A_2, B, D, E, F$ : mai mari.

155

3—4  $A_1, A_2, B_1$ : pentru aur și gând ( $A_2, B_1$ : și vremelnic gând);  $B_2, D, E, F$ : pentru cetății și țări, pentru aur și vremelnic gând// 6—12  $A_1$ : Dar n-au fost fără de rost toate cruciadele de pînă acum?;  $A_2, B_1$ : Și ( $B_1$ : Da,) cruciadă după cruciadă s-a pornit. ( $B_1$ : s-a pornit pentr-un mormînt.) Și o mare mîhnire s-a coborît peste noi femeile. O neîncredere s-a sălășluit în noi toate, și cruciadă după cruciadă s-a topit ( $A_2$ : irosit > topit) în nisipul deșertului. ( $B_1$ : deșertului. Ce alte rătăcirii mai cunoști spre aceeași ucigătoare țintă?);  $B_2, D_1, D_2, E, F$ : Da, cruciadă după cruciadă s-a pornit pentr-un mormînt. Și cruciadă după cruciadă s-a topit în nisipul deșertului. O mare mîhnire s-a coborît peste noi femeile și o neîncredere s-a sălășluit în noi toate, dar cel puțin credeam sfîrșită această poveste. Că alte rătăcirii mai cunoști spre aceeași țintă ucigătoare? Ții cu tot dinadinsul să te numeri ( $D_2, E, F$ : să fii pomenit) și tu printre călăii creștinătății// 13  $A$ : Călugărul;  $B, D, E, F$ : Te o d u l// 14—15  $A_1, A_2$ : Rătăcirile ( $A_1$ : Prin rătăcirile) de pînă aci ( $A_2$ : acum) ni se ( $A_2$ : ne) arată singurul drum;  $B, D, E, F$ : Rătăcirile de pînă acum ne mai arată un drum, singurul, cel din urmă, liturgic curat, neîncercat// 18—19  $A_1$ : s-au poticnit fără izbîndă. Vor putea împlini;  $A_2, B_1, B_2, D, E, F$ : au singerat fără rost și ( $A_2$ : și s-au poticnit) fără izbîndă. Nu cumva îți inchipui că vor putea îndeplini ( $A_2, B_1$ : împlini) // 21  $A$ : Călugărul;  $B, D, E, F$ : Te o d u l// 22—27  $A_1$ : Multe pot copiii — ce nu putem noi. Amin, amin, de nu veți fi la fel cu copiii nu veți intra în împărăția lui Dumnezeu. Cine ți-a spus că copiii sunt neîmpliniți? Ei sunt totul, dacă și noi trebuie să fim ca ei. Ei pot totul, dacă numai ei știu să intre în împărăția lui Dumnezeu. Ce sunt puterile noastre pe lingă darul ce li s-a dat lor? Ei sunt aleși, noi nici măcar chemați;  $A_2, B_1, B_2, D, E, F$ : De oameni întregi vorbești? De oști înalte? De cavaleri încercați? Să nu ne mai înșelăm singuri Măria ta! Poate să fie om întreg fără de suflet întreg? Oaste înaltă fără de suflet înalt? ( $A_2$ : înalt? Părinții despre care vorbești au fost oameni trei cari nu s-au jucat și n-au visat niciodată. Ei nu s-au văzut decît pe ei. Pămînteni plini de poftă, viața lor n-a avut stele deasupra<sup>1</sup>. D o a m n a: Mă silesc să pricep, și nu pot. Cuvintele tale vin din veșnică noapte. Zid nevăzut ne desparte.) Un har ( $A_2$ : Sfîșiati înăuntru și zdrobiți, un har > Un har) a plutit peste

<sup>1</sup> După înalt? textul a fost apoi șters.

noi ( $A_2$ : noi toți) și nu ne-am arătat vrednici de el. Am fost chemați ( $A_2$ : chemați ca niciodată alți oameni > chemați) să ne mîntuim prin faptele crucii ( $A_2$ : faptele noastre), dar noi am răstălmăcit ( $A_2$ : am răstălmăcit urit) chemarea și harul s-a mutat de la noi. ( $A_2$ : noi. Ceea ce era întlie treaptă spre cer să fie, se făcu din vina noastră întlia treaptă spre veșnică pierzanie.) Măria ta, să nu mai vorbim despre părinți că mi se umple gura de singe amar cînd mă gîndesc la noi părinții. La Ierusalim ( $A_2$ : Măria ta, la Ierusalim se pornește ca spre vis și poveste, ca spre stele și moarte<sup>1</sup>. La Ierusalim) nu se pornește ( $A_2$ : merge) cu poftă și gînduri de oameni ( $A_2$ : de pămînteni) încercați, la Ierusalim se purcede ( $A_2, B_1$ : se pornește) ca spre vis și moarte. Amin, amin, de nu vă veți întoarce să vă faceți la fel cu copiii, nu veți intra în împărăția lui Dumnezeu. Copiii sunt neîmpliniți? Cine a spus? ( $A_2, B_1$ : Cine ți-a spus că copiii sunt neîmpliniți?) Nu sunt ei totul, dacă și cei vîrstnici ( $A_2$ : oamenii mari > cei vîrstnici) trebuie să se facă asemenea lor? Ce sunt ( $A_2$ : Dacă ei știu să intre în împărăția lui Dumnezeu, atunci ei pot totul. Ce sunt) puterile noastre mistuite pe lingă darul ( $A_2$ : darul întreg) ce li s-a dat lor? Ei sunt aleși, noi ostindii.

155—156

29—30  $A_1$ : prin nimic, decît doar dacă vom deveni ca ei. Ei sunt sămînța de muștar, mare cît lumea. Cine li se va putea împotrivi? Cavalerii cruciadelor au fost prea mult oameni și prea puțin copii. Gîndul lor s-a abătut de la mormînt la comori, de la cer la păcat, de la vis la pămînt (> s-a abătut de la cer la păcat, de la mormînt la comori). Numai copiii (> Și astfel am pierdut nădejdea în noi, numai copiii) mai pot să cucerească mormîntul celui mare și neasemănat copil care a fost fiul lui Dumnezeu;  $A_2$ : prin nimic. D o a m n a: Întreabă-te însuși și răspunde-ți singur! Cumpănește încă o dată cu grijă tot ce spui, ca să nu te pierzi în inchipuiri primejdioase. Cine li se va împotrivi? Cei ce au tăiat drumul cavalerilor împrăștiindu-le (> și le-au împrăștiat după aceea) oasele. T e o d u l: Cine au fost acei cavaleri cruciați? Tilhari de drumul mare, cărora li s-a făgăduit iertarea faptelor dacă vor porni la Ierusalim. (> T e o d u l: Da, cavalerii! Cavalerii apusului și-au pierdut oasele, în marea poveste spre care-au purces, dar înfrîngerea cavalerilor nu poate fi pildă. (> Da, cavalerii! Înfrîngerea lor nu poate fi însă pildă.) Păgînii le-au împrăștiat oasele, dar nici cerul nu mai știe numele lor. Nu-mi aminti cavalerii!) Căci gîndul lor s-a abătut de la cer (> vis) la păcat și de la mormînt la comori. Abia (> Cavalerii! Abia > Abia) ajunși cavalerii și-au împărțit între ei pămîntul făgăduinței și s-au desfătat în murdărie și beție (> făgăduinței și desfrul lor n-a cunoscut margini). Nu

<sup>1</sup> Propoziția a fost apoi ștersă.

o dată acei cavaleri au fost <> Cavalerii n-au fost cei mai mulți făcători de rele, călcători de jurământ, > tilhari de drumul mare, cărora li <> mare? Li > s-a făgăduit iertarea faptelor <> păcatelor > dacă vor porni spre Ierusalim. Toți datornicii jidovilor au plecat, fiindcă scăpau de datoriile ce-i inecau<sup>1</sup>. Și ajunși, în loc să se pocăiască, au făcut tron din sfântul Mormint. Au vindut și sfântul Potir cu bani grei <> pentru aur și argint > ca să poată trăi mai departe <> trăi > în destrăbălare. Nu știi că-n ziua cînd cruciații au cucerit Ierusalimul s-a înroșit cerul? Nu de bucurie, ci de spaimă și rușine! Căci aceea oaste cu crucile pe umeri a căzut în fărâdelege, zile întregi cruciații <> cavalerii > au măcelărit în numele Domnului nevinovați pe ulițele Ierusalimului, și plăcerea lor nu cunoștea margini. Cu asemenea cavaleri cruciații e de mirat că a trebuit să pierdem iarăși Sf. Mormint?<sup>2</sup> <A<sub>1</sub> fragment rescris: Cavalerii! Pomelnicul faptelor lor e trist fără capăt: Și e mai bine poate să punem pentru totdeauna pecetea uitării peste oasele <> cenușa > lor.> D o a m n a<sup>3</sup>: Și-acum voi călugării voiți să dați păgînilor prilejul să se răzbuie pe copiii lor și pe copiii noștri? T e o d u l: Numai copiii mai pot recuceri sf. Mormint. <> Ei au pierdut sf. Mormint, copiii îl vor recuceri! > Drumul copiilor va fi un mers din minune în minune <> Un mers din minune în minune va fi drumul copiilor >. Copiii au spede <> Spede au copiii >, dar nici o spadă nu va trebui să iasă din teacă. Au suliiți <> Suliiți au >, dar nici una nu va trebui să rănească. Au zale <> Zale au >, dar zalele lor nu vor rugini de sînge <> rugini >. Corăbii îi așteaptă la mare <> apă >, dar copiii vor trece prin fundul mării — cu crini în gură spre veșnicul Ierusalim vor porni copiii. Astfel fapta <> mării. Fapta > cea mai mare va fi înfăptuită de copii și cîntecul cel mai frumos cîntat de copii. <> de copii. De copii noștri porniți cu crini în gură spre veșnicul Ierusalim.>; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>: prin nici o vrednicie! Cine li se va putea <B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>: va > împotrivi? D o a m n a: Întreabă-te însuși și răspunde-ți singur. Cumpănește încă o dată cu grijă tot ce spui ca să nu te pierzi în închipuiri primejdioase. Cine li se va împotrivi? Cei ce au tăiat drumul cavalerilor și le-au împrăștiat oasele. T e o d u l: Ha, cavalerii! Înfringerea lor nu poate fi pildă împotriva drumului luat de copii. Făcători de rele cu gîndul abătut de la vis la păcat, de la mormint la comori au fost cavalerii! Făcători de rele, călcători de jurământ, tilhari de drumul mare! Li s-a făgăduit iertarea păcatelor dacă vor porni la Ierusalim. <B<sub>2</sub>: T e o d u l: Limba noastră nu va găsi niciodată toate cuvintele de ocară de care s-au învrednicit cavalerii despre care-mi vorbești! De aceea înfringerea lor nu poate fi nici acum pildă împotriva drumului luat de copii. Cine au fost cavalerii? Făcători de rele cu gîndul abătut de la vis la păcat și de la mormint la comori! Călcători de jurământ și tilhari

<sup>1</sup> Frază ștearsă apoi. <sup>2</sup> Ultimele rînduri începînd cu Nu știi au fost șterse și înlocuite cu textul pe care-l dau în continuare în paranteze. <sup>3</sup> Replica a fost apoi ștearsă.

de drumul mare, după cum cădea zarul norocului Li s-a făgăduit iertarea păcatelor dacă vor porni la Ierusalim; B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>: T e o d u l: Cine-au fost cavalerii? Numește pe rînd toate păcatele — și-atunci ai numele lor! Făcători de rele, călcători de jurământ, răpitori de femei, tilhari de drumul mare, nestatornici ca vîntul, schimbăcioși ca norocul! Aceasta a fost oastea căreia i s-a făgăduit iertarea tuturor păcatelor dacă pornește <D<sub>2</sub>: iertarea păcatelor dacă se duce > la Ierusalim să-ntemeieze cetatea lui Dumnezeu pe pămînt. Mulți au fost chemați, dar nici unul ales<sup>1</sup>. Limba noastră nu va găsi niciodată <D<sub>2</sub>: Vai nouă că nu găsim > toate cuvintele de ocară de care s-au învrednicit cavalerii despre care imi vorbești! <D<sub>2</sub>: cavalerii, vai lor că nu s-au înfricat de nici un semn! Aceasta fu oastea plecată la Ierusalim să întemeieze cetatea lui Dumnezeu pe pămînt. Prăpădul era de așteptat și precum vezi nu mă-nspăimîntă.>> Abia ajunși cavalerii și-au împărțit între ei pămîntul făgăduinței, și-au făcut tron <D<sub>2</sub>: D o a m n a: Înfrînge-rea păcătoșilor nu ți-e destul. Vrei să mai arunci acum și nevinovați în aceeași pierzanie! T e o d u l: I-arunc, dar nu în pierzanie ci-n biruință Măria ta! Cavalerii și-au făcut tron > din sfântul Mormint și desfrul lor n-a cunoscut margini și nu s-a înfricat de nici un semn. Pomelnicul faptelor lor e trist și fără capăt. Aș vrea mai bine pecetea uitării peste cenușa lor pentru totdeauna! <D<sub>2</sub>: Mormint și s-au dat desfrului fără de leac și fără de margini, dar copiii nu vor greși și copiii nu vor cădea! > Cavalerii au pierdut sfântul Mormint, copiii îl vor recuceri. <B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>: Visul <D<sub>2</sub>: Visul cavalerilor > s-a înecat în sînge, duhul <D<sub>2</sub>: și duhul lor > s-a stins sub comori<sup>2</sup>. Copiii lumii se duc să ridice <D<sub>2</sub>: vor ridica > iar visul din sînge <D<sub>2</sub>: din pulbere >. Numai ei mai pot să cucerească mormintul pierdut, copiii curați, luminile vii, sfinții mici și fără de moarte.> Un mers din minune în minune va fi drumul lor <B<sub>1</sub>: drumul copiilor >. Nici o spadă nu se va scoate <B<sub>1</sub>: nu va trebui să fie scoasă > din teacă, nici un arc nu se va întinde <B<sub>1</sub>: nu va trebui să se întindă >, nici o suliiță nu va răni. De zalele lor fulgerul nu se va atinge, și trupurile lor nici o apă nu le va opri<sup>3</sup>. Ei vor trece cîntînd prin fundul mării, ca un alt popor scos din țara tenebrelor. Măria ta, nu-nchide porțile copiilor porniți cu crini în gură spre veșnicul Ierusalim. <B<sub>2</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>: Ascultați oameni vestea și vă-ncinhați, au pornit cu crini în gură spre Ierusalim toți copiii, ascultați oameni vestea și vă rugați! >; D<sub>3</sub>, E: F, prin nici o vrednicie! Cine li se va împotrivi? D o a m n a: Întreabă-te însuși și răspunde-ți singur. Cumpănește încă o dată ce spui <E, F: tot ce spui > ca să nu te pierzi în închipuiri primejdioase. Cine li se va împotrivi? Cei ce au tăiat drumul cavalerilor și le-au împrăștiat oasele! T e o d u l (dă din cap): Da, cei ce au tăiat drumul... cavalerilor! Cavaleri <D<sub>3</sub>, E: Ha, cavaleri > le zici? Zi-le mai degrabă pe

<sup>1</sup> Propoziția apare numai în B<sub>3</sub>, unde a fost apoi ștearsă. <sup>2</sup> Frază aparținând numai în B<sub>2</sub>. <sup>3</sup> Frază lipsește în B<sub>2</sub>.

nume. Zi-le făcători de rele, călcători de jurământ, tilhari de drumul mare, nestatornici ca vîntul, schimbăcioși ca norocul! — că nu păcătuiești cu nici una din ocări. Aceasta fu oastea plecată la Ierusalim să întemeieze cetatea lui Dumnezeu pe pămînt. Prăpădul era de așteptat și — precum vezi — oasele lor nu mă înspăimîntă. **D o a m n a**: Înfrîngerea păcătoșilor nu ți-e destul. Vrei să mai arunci acum și nevinovați în aceeași pierzanie!?! **T e o d u l**: I-arunc, dar nu în pierzanie ci-n biruință Măria ta! Cavalerii și-au făcut tron din sfîntul Mormînt și s-au dat desfrîului fără de leac și fără de margini, dar copiii nu vor greși și copiii nu vor cădea! Visul cavalerilor s-a înecat în sînge și duhul lor s-a stins sub <D<sub>2</sub>: supt> comori. Copiii lumii vor ridica iarăși visul din pulbere! Numai ei mai pot să cucerească mormîntul pierdut, copiii curați, luminile vii, sfinții mici și fără de moarte! Un mers din minune în minune va fi drumul lor! Nici o spadă nu se va scoate din teacă, nici un arc nu se va întinde, nici o sulită nu va răni. Ei vor trece cîntînd prin fundul mării, ca un alt popor scos din țara tenebrelor.

#### 156

**32—33 A<sub>1</sub>**: Ah, Doamne, se vor prăpădi de fier, de boale și de groază; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: Oh <A<sub>2</sub>: Ah>, Doamne, copiii, copiii, copiii! Se vor prăpădi de fier și de boale toți copiii!// **34 A<sub>1</sub>**: Călugarul; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: **T e o d u l**.

#### 156—157

**35—36 A<sub>1</sub>**: Pe cei ce se vor prăpădi, mamele lor îi vor naște a doua oară, și astfel o altă minune se va adăuga la minunea faptei lor. Nici o singură mamă nu-și va pierde copilul. Sau crezi că copiii sunt mai păziți în casele oamenilor decît pe drumul Domnului? Vom pieri poate noi, cari vom merge cu ei, că noi suntem bieți păcătoși, dar ei nu!<sup>1</sup>; **A<sub>2</sub>**: Mai bine să moară la Ierusalim <> subt porțile Ierusalimului> decît să se piarză schimbîndu-se în oameni. Țintă pentru sine <> Un cerc închis> trebuie să rămînă copilăria <> copilul). Cu ea se <> Cu el se-ncepe și se> sfîrșește totul. Crescînd spre fecior și bărbat, copilul se pierde<sup>2</sup>. Minunat și de-a pururea pomenit va rămîne acest leat în care copiii au luat în mînile lor mîntuirea neamului omenesc. Odată ajunși în țara făgăduinței copiii se vor așeza împărțiți în seminții ale luminei, ale dreptății și ale nădejzii. Acum sunt din toate neamurile, dar acolo vor vorbi și se vor înțelege în graiul uitat al întiilor oameni; **B<sub>1</sub>**: Mai bine să moară subt zidurile Ierusalimului, decît să se piarză schimbîndu-se în oameni. Cercuri închise în veșnica lor dimineață să rămîie

<sup>1</sup> Tot în A<sub>1</sub> prima frază a fost trecută înainte de ultima, care a fost ștearsă. <sup>2</sup> Propoziție ștearsă apoi.

copiii. Cu ei începe și sfîrșește totul. Zodierii vieții să vadă de-acum în ei și nu în noi zenitul! Din desnădejdea părinților s-a născut această faptă a copiilor. Minunat și de-a pururea pomenit va rămîne acest leat; **B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F**: Decît să se piarză cum ne pierdurăm noi, mai bine să se stingă toți subt zidurile Ierusalimului! Cercuri închise în propria lor lumină vreau să rămîie copiii. Noi nu suntem vrednici să mîncăm nici pulberea de subt călcîiele lor<sup>1</sup>. Cu ei începe și sfîrșește totul. <D<sub>2</sub>, E, F: Ierusalimului! Dar nu, copiii nu vor pieri.> Noi suntem doar <D<sub>2</sub>, E<sub>1</sub>, F: suntem> umbre și asfințit <D<sub>2</sub>, E, F: sfîrșit>, ei sunt sortiți să se ridice și să poruncească. Minunat și de-a pururea pomenit va rămîne acest leat în care copiii schimbă în fapte desnădejdea părinților! Ascultați oameni vestea și vă-nchinați! Au pornit cu crini în gură spre Ierusalim toți copiii, ascultați oameni vestea și vă rugați!<sup>2</sup>

#### 157

**7—13 A, B, D<sub>1</sub> omit// 15—16 A<sub>1</sub>**: De cînd ai intrat — nu știu ce e — că mi se duc puterile — mînile îmi sunt reci — și nu mai sînt eu. Ai ochiul rău. Nu voi îngădui să mai stai aici. Spune ce vrei; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F**: Lasă-mă, lasă-mă! Nu <A<sub>2</sub>: Frate Teodul, nu > Nu> vreau să te mai aud. Tu n-ai suflet, vorbești <A<sub>2</sub>: vorbești, vorbești>, dar n-ai suflet// **18—33 A<sub>1</sub> omit// 18 A<sub>2</sub>**: Un călugăr nu trebuie să aibă > Un călugăr adevărat n-are > Un călugăr n-are; **B, D, E, F**: Un călugăr n-are// **18—19 A<sub>2</sub>**: nu mai sunt > nu sunt; **B, D, E, F**: nu sunt// **19—21 A<sub>2</sub>**: Unealtă crudă sunt, nu am suflet. Numai copiii au și vreau să-i ajut să nu și-l piardă. **D o a m n a**: Frate Teodul, ce răsplată și ce dobîndă vizezi? **T e o d u l**: Nici o dobîndă. Eu nu mai sunt copil. Eu sunt pierdut. Și nici o dobîndă nu am, și nici alte pricini ce m-ar îndemna; **A<sub>2</sub>: rescris**: crudă și aspră unealtă, alt nimic. Suflet mai au astăzi numai copiii. Eu nu mai sunt copil. Eu sunt pierdut; **B, D, E, F**: aspră și crudă unealtă, alt nimic. Suflet mai au astăzi numai copiii! Eu nu mai sunt copil. Eu sunt pierdut// **23 A<sub>2</sub>**: Frate Teodul; **B, D, E, F**: Teodul// **23 A<sub>2</sub>, B, D, E**: sfîșiat; **F**: sfîșiat// **28 A<sub>2</sub>**: Frate Teodul; **B, D, E, F**: Teodul// **30 A<sub>2</sub>, B, D, E**: cari; **F**: care.

#### 157—158

**31—14 A<sub>2</sub>**: **D o a m n a**: Călugăre Teodul, tu n-ai avut niciodată nici o îndoială? **T e o d u l**: Dacă credința mea nu e destul de tare ca să mute munții nu mai sunt vrednic să țin umbră pămîntului. Plecînd mă duc cu nădejdea dintii, de a îndupleca munții, dacă mă-ntorc fără izbîndă voi veni cu grija din urmă, de-a nu mai ține umbră pămîntului<sup>3</sup>; **B<sub>1</sub>**: Vreau

<sup>1</sup> Propoziția figurează numai în B<sub>2</sub>. <sup>2</sup> Ultimele două fraze apar numai în D<sub>2</sub>, E, F. <sup>3</sup> Ultima frază a fost apoi ștearsă.

să-i văd în țara făgăduinței împărțiți în seminții ale luminei, ale dreptății și ale nădejzii. Din toate neamurile sunt acum copiii, dar acolo lângă Mormînt se vor înțelege în graiul uitat al întîilor oameni, la cari mai veneau <> vor veni la ei iarăși) ingeri drumeți, și cari mai vedeau pe Dumnezeu arzînd <> și Dumnezeu li se va arăta arzînd cu flăcări înalte) în spini. Și dacă nu m-oi învrednici să-i văd în Ierusalim, voi găsi calea să nu mai țin degeaba umbră pămîntului;  $B_2, D_1, D_2, E, F$ : Vreau < $D_2, E, F$ : Ah, vreau> să-i văd — vreau să-i văd în țara făgăduinței împărțiți în douăsprezece seminții după toate semnele cerului!  $D o a m n a$ : De-aici nu poți < $D_2, E, F$ : nu vei> lua pe nimeni! Cetatea noastră nu e catolică!  $T e o d u l$ : Cetatea voastră e creștină!  $D o a m n a$ : Starețul și călugării noștri nu vor cruciade.  $T e o d u l$ : Sunt eu de vină că starețul și călugării voștri se gîndesc numai la porcul crăciunului și nu la faptele crucii?  $D o a m n a$ : Între noroade s-a ivit acest nou eres — vreți să durați minuni dintr-o boală? Și n-aveți nici o milă. Dorul copiilor, dorul lor de plecare — o boală?  $D o a m n a$ : O boală cum sunt multe < $A_2$ : ca multe altele > cum sunt multe, dar mai rea decît toate < $A_2$ : toate boalele > toate).  $T e o d u l$ : Atunci sufletul însuși nu e decît boală. Dă-ne Doamne cît mai multă boală. Căci prin boală ajungem la tine! < $D_2, E, F$ : nu vor cruciade! Între noroade s-a ivit acest nou eres < $D_2$ : eres, da, un eres > eres — un eres ca multe altele, dar mai rău decît toate! Mai ai ceva de spus?  $T e o d u l$ : De nu ți-o < $F$ : ți-a) fi cu supărare, da. Știu că cei ce te slujesc au îngrămădit ponoase multe pe capul meu, dar sunt eu de vină că starețul și călugării voștri se gîndesc numai la ospățul crăciunului și nu la faptele crucii?>

158

1—14  $A_1$  omite// 15—19  $A_1$ : (Intră un servitor.)  $S e r v i t o r u l$ : Doamnă în sat mulțimea s-a răscolat. Copiii s-au adunat și vor să plece. Părinții nu-i lasă. Acum e zarvă mare și țărani vor să prăpădească pe cei ce încearcă să le ia copiii.  $D o a m n a$ : Unde sînt țărani?  $S e r v i t o r u l$ : Vin spre cetate — vor pe călugărul Martin <> Teodul! Călugarul (nemișcat.)  $D o a m n a$  (către călugăr): Așteaptă în ușă.  $S e r v i t o r u l$  (iese.)  $D o a m n a$  (către călugăr): Acum înțeleg: ai căutat un refugiu aici! Ai venit în țara noastră să faci prăpastie între copii și părinți!;  $A_2, B_1, B_2, D, E, F$ : (O larmă s-aude afară în repede creștere. Stau amîndoi încremeniți<sup>2</sup>.)  $D o a m n a$ : Ce e<sup>3</sup>? (Se duce la fereastră)  $N o r o d$ . Copii. Copiii vor să plece. Părinții nu-i lasă. < $B_2, D, E, F$ :  $D o a m n a$  (se duce la fereastră.)> (Strigăte de afară: Teodul! Teodul! Teodul! < $A_2$ : Strigăte: Teodul! Teodul!)> Auzi? Te cheamă. Copiii te strigă, părinții te vor! Ai venit să faci < $E, F$ : sapi> prăpastie între copii și părinți!// 20  $A$ : Călugarul;  $B, D, E$

<sup>1</sup> Propoziția apare numai în  $B_2$ , unde a fost apoi ștearsă. <sup>2</sup> A două propoziție figurează numai în  $A_2$ . <sup>3</sup> Întrebarea apare numai în  $A_2$ .

$F$ :  $T e o d u l$ // 22—24  $A_1$ : ci sabie;  $A_2, B, D, E, F$ : ci sabie! Și-am venit să ridic fiul < $B, D, E, F$ : pe fiu> împotriva tatălui său și fiica < $B, D, E, F$ : pe fiică> împotriva mamei sale! (De afară: Teodul! Teodul!)// 26  $A_1$ : Tot ce pot face pentru tine e să-ți dau zece paznici să te apere de furia țărănilor pînă dincolo de hotar;  $A_2$ : Ieși din casa mea, sabie! Apără-te singur! > Ai venit <> intrat) aici ca să scapi de furia mulțimei?;  $B, D, E, F$ : Ai intrat aici < $B_2$ : aci> ca să scapi de furia mulțimei// 27  $A$ : Călugarul;  $B, D, E, F$ :  $T e o d u l$ // 28  $A_1, A_2, B, D_1$ : Nu < $A_1$ : Doamnă, nu> pentru asta;  $D_2, E, F$ : Nu de asta// 28—29  $A, B, D_1$ : Un călugăr merge;  $D_2, E, F$ : Dacă trebuie merg// 29—30  $A_1$ : în iad fără paznici. Astăzi bate ceasul plecării pentru toți copiii;  $A_2, B, D, E, F$ : în împărăția de jos fără paznici < $A_2$ : cu glugă și fundră, dar fără paznici > fără paznici). Și în vreme ce ei urlă, de undeva, din turn, se va da semnul < $F$ : semnalul> plecării// 32  $A_1$ : eu țărani și mulțime înfuriată?;  $A_2, B, D, E, F$ : norod înfuriat?// 32  $A_1$ : Martin > Teodul;  $B, D, E, F$ : Teodul.

159

2  $A, F$ : Atunci;  $B, D, E$ : Ha! Atunci// 2  $A_1$ : copiii dacă poți și îndrăznești. Nu eu mă împotrivesc;  $A_2$ : copiii dacă poți. Îndrăznește!;  $B, D, E, F$ : copiii// 3  $A$ : Călugarul;  $B, D, E, F$ :  $T e o d u l$ // 4  $A_1$ : Știu, Doamnă, dar nu pentru;  $A_2$ : Pe aceia nu-i cer de la nimenea! Mina mea e lipită de făptura lor ca o pecete de răvaș. Măria ta, nu pentru;  $B, D, E, F$ : Pe aceia nu-i cer de la nimenea. Nu pentru// 5  $A_1$ : am venit eu aici > am venit;  $A_2, B, D, E, F$ : am venit// 9  $A$ : Călugarul;  $B, D, E, F$ :  $T e o d u l$ // 10—13  $A_1$ : Este aici între aceste ziduri un neasemnat copil, care vrea să vie cu mine! Și muma lui —  $D o a m n a$ : Acea <> Muma lui) sunt eu! Călugarul: vrea să-l țină pentru ea, cînd Domnul îl cere. Am venit să spun mumei că astăzi e plecarea copiilor spre mormîntul lui Dumnezeu;  $A_2, B, D_1, D_2, E, F$ : Mai este aici între aceste ziduri < $A_2$ : ziduri, aici între pereți, Măria ta> — o umbră vie < $A_2$ : mică și vie> — o inimă pe care-o țin în mîni < $A_2$ : mînă> — un copil < $A_2$ : un copil, un copil> care vrea să vie cu mine! Și muma lui a pus lacăt < $D_2, E, F$ : zăvoare și lacăt> pe uși! Am venit < $A_2$ : pe uși!  $D o a m n a$ : Muma lui sunt eu! Și nimenea n-o să mai desfacă lacătele! Călugarul: Am venit) să spun mumei că de la o clipă la alta se va da semnul plecării// 16  $A_1$ : Mai bine plec eu! Am pierdut bărbatul în altă cruciadă, să pierd acum totul?;  $A_2$ : Ostaș al crucii a fost și domnul meu! Am rămas cu casă, dar stăpînul mi l-am pierdut. Să pierd acum și copilul?;  $B, D, E, F$ : Mi-am pierdut stăpînul, să-mi pierd și copilul?// 17  $A$ : Călugarul;  $B, D, E, F$ :  $T e o d u l$ // 19—20  $A$ : dincolo;  $B, D, E, F$ : dincolo. Între cer și pămînt numai nebunul alege pe cel din urmă// 22—23  $A_1$ : Am tras punțile, cum ai intrat? Stat femeie slabă, ce vrei? Nu, niciodată!;  $A_2, B, D, E, F$ : Ce vrei? Niciodată. < $A_2$ : Nu, niciodată!> Slobod < $A_2$ : Am să slobod > Ieși, că de nu,

slobod > Slobod > punțile — să între norodul!// 24—21 A<sub>1</sub> omite// 25—26 A<sub>2</sub>: Am venit să-ți spun că copilul nu mai e al mamei, ci al jurământului > Mă-nchin în fața mumei: dar vezi de-acum copilul nu mai e al ei ci al jurământului!; B, D, E, F: Mă-nchin în fața mumei, dar vezi — de-acum copilul nu mai e al ei, ci al jurământului!// 28—31 A<sub>2</sub>: Jurământul l-a născut și l-a crescut? <> Mama sau jurământul? Cine l-a născut, cine l-a crescut? > Al jurământului? Cine l-a născut, cine l-a crescut? Te o d u l: Moartea nu ne ia? Și totuși nu moartea ne-a născut<sup>1</sup>. Jurământul e ca moartea. Cum moartea ia fără să fi dat, tot așa jurământul. D o a m n a: Ceea ce faceți, călugării, e o nebunie! Fapta voastră strigă la cer! <> D o a m n a: Călugăre, iei jurăminte de la copii ne-nțelegători? Dacă fapta ta nu-i fărădelege, atunci e nebunie! Te o d u l<sup>2</sup>: Doamnă, vorbești astfel fiindcă ai în față un biet călugăr; ce ai spune însă dacă ai fi în fața Domnului <> dacă ai avea în față pe Domnul? D o a m n a: Că e o fărădelege să iei jurăminte de la copii ne-nțelegători! <> Să isprăvim. Vreau să știu cine e domn <> stăpîn aici? Străinul <> Tu, sau eu?; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D<sub>1</sub>: Al jurământului? Cine l-a născut? Jurământul? Cine l-a încălzit, cine l-a hrănit? <B<sub>1</sub>: hrănit cu apă, cu grâu?> Jurământul? Cine l-a crescut? Te o d u l: Jurământul e ca moartea. Ia fără să fi dat. D o a m n a: Călugăre, iei jurăminte de la copii? Asta se cheamă fărădelege și nebunie! Să isprăvim! Vreau să știu cine e stăpîn aici! Străinul sau eu?; D<sub>2</sub>, E, F: Al jurământului? Cine l-a născut? Cine l-a încălzit, cine l-a hrănit? Iei jurăminte de la copii? Asta-i nemernicie și fărădelege. Să isprăvim! Vreau să știu cine e stăpîn aici! Străinul sau eu?

160

1—34 A<sub>1</sub> omite// 2 A<sub>2</sub>: Străinul și Măria ta! <> Măria ta, sau eu? Ai; B, D, E, F: Măria ta sau eu? Mai ai// 3 A<sub>2</sub>: străin. Un călugăr e pretutindeni acasă; B, D, E, F: străin// 5—6 A<sub>2</sub>: Nu eu sunt Doamna oamenilor de-aici?<sup>3</sup> Te o d u l<sup>4</sup>: Ești Doamna oamenilor, dar biserica e doamna sufletelor. D o a m n a<sup>5</sup>: Care biserică? Te o d u l<sup>6</sup>: Nu este decît una singură. D o a m n a<sup>7</sup>: Nu voi îngădui <> Vrei să amesteci împărățiile! Te o d u l: Am venit <> Vreau să le despart, nu să le amestec<sup>8</sup>. Măria ta pînă aici se-ntinde apa ta, de-aici se începe vinul și singele meu. Am venit să-mi iau vinul și singele, sufletele! <> singele!> D o a m n a: Ha, și copiii? Te o d u l: Ei sunt vinul, ei sunt singele, ei sunt sufletele! <> singele!> D o a m n a: Ești numai umbră, dar îndrăzneala; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F: Ha!<sup>9</sup> Un călugăr e pretutindenea — stăpîn!

<sup>1</sup> Ultimele două propoziții au fost apoi șterse. <sup>2</sup> Replica a fost apoi ștearsă. <sup>3-7</sup> Replica a fost apoi ștearsă. <sup>8</sup> Frază ștearsă apoi. <sup>9</sup> Exclamația lipsește în B<sub>1</sub>.

Te o d u l<sup>1</sup>: N-am spus. Numai atît: Măria ta, pînă aici se-ntinde apa ta, de-aici se-ncepe vinul și singele meu! D o a m n a: Îndrăzneala// 8 A<sub>2</sub>: Nu, Măria ta, nici o margine, numai o țintă: sf. Mormînt; B, D, E, F: Nici o margine, numai o țintă// 10—22 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Lumină de totdeauna, Maică Precistă, astupă-mi urechile și stinge-i cuvintele! <A<sub>2</sub>: Doamne, Maică Precistă, astupă-mi urechile și stinge-i cuvintele! Cînd te vîd așa — luminare dreaptă > Doamne, lumină de totdeauna, Maică Precistă, astupă-mi urechile și stinge-i cuvintele! Cînd îl vîd —> Nu știu, nu, nu se poate! Cine m-a înnebunit?<sup>2</sup> Doamne, dacă copiii pleacă — oh — în ce chip li se va arăta bohemot calul de apă, și leviatan crocodilul? Cu ce înfățișare și cu ce spaimă? Călugăre, lasă-mă, ieși <A<sub>2</sub>: ieși, du-te de-aici>. Dumnezeuul tău nu e dumnezeul meu! Din ce os ești făcut? Și în loc de inimă se piatră porți? <B<sub>1</sub>: făcut? Ce pîntece te-a născut în văile oamenilor?> În ce iad ți-ai găsit <A<sub>2</sub>: trăiește > ți-ai găsit > dumnezeul la care te-nchini <A<sub>2</sub>: tău aspru și crud > la care te-nchini? Al meu e lumină <A<sub>2</sub>: luminare de ceară > lumină > bună, al meu e blînd, al meu e apă; B<sub>2</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F: Lumină de totdeauna. Maică Precistă, astupă-mi urechile și stinge-i cuvintele <D<sub>2</sub>, E, F: și scoate-l din nesocotință!> Nu, nu se poate! Cine m-a înnebunit? — Doamne <F: Doamne — Doamne> ce ne rămîne <B<sub>2</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>: rămîne și ce vom începe?> Fă Doamne să nu ne plece copiii! În ce chip li se va arăta Bohemot calul de apă, și Leviatan crocodilul? Cu ce înfățișare și cu ce spaimă? Isuse Hristoase, oprește copiii! Îi răscompăr eu pe toți. Clădesc o mănăstire și o biserică. <D<sub>2</sub>, E, F: Isuse Hristoase, păzește copiii! Oprește-i să nu-i spulbere vîlvătaia deșertului, să nu-i mănînce spinii și fălcile fiarelor! Trimite Doamne mila ta peste ei!> Te o d u l<sup>3</sup>: Pentru mîntuirea sufletului nu putem face niciodată prea mult. De ce n-ai clădi mănăstirea și biserica — lăsînd și copiii să plece? D o a m n a (cătore Teodul)<sup>4</sup>: Călugăre, lasă-mă, ieși! Din ce os ești făcut? Ce pîntece <E, F: pîntec> te-a născut? Dumnezeuul tău nu e dumnezeul meu! În ce iad ți-ai găsit dumnezeul la care te-nchini?<sup>5</sup> Al meu e lumină bună, al meu e blînd, al meu e apă// 24 A<sub>2</sub>: Dumnezeuul meu e singe. Așa cum sînt, sînt în rostul meu! Și mulțumesc celui ce mi-a dat puterea și îndrăzneala; B, D<sub>1</sub>: Al meu e foc; D<sub>2</sub>, E, F: Al meu e foc. Și va topi oțelul și porțile!// 26 A<sub>2</sub>: Călugăre, copiii se-nchină apei, ca și noi mamele > Călugăre; B, D, E, F: Călugăre// 27 A<sub>2</sub>: Vreți să cucerii Calea Laptelui cu sugaci? Lăsați-ni-i; B, D, E, F: Lăsați-ni-i// 27 A<sub>2</sub>: Lăsați-i > Dați-le răgaz; B, D, E, F: Dați-le răgaz// 28 A<sub>2</sub>: lăsați-i să știe > ca să știe; B, D, E, F: să știe și ei// 28—29 A<sub>2</sub>: Lăsați-i să le crească pasul, să li se întărească brațul > Să li se întinză pasul cît sulîța, să li se facă

<sup>1</sup> Replica (și reluarea personajului D o a m n a) lipsă în F. <sup>2</sup> Propoziția lipsește în A<sub>2</sub>. <sup>3</sup> Replica (și reluarea personajului D o a m n a) lipsă în D<sub>2</sub>, E, F. <sup>4</sup> Indicația lipsește în B<sub>2</sub>, D<sub>1</sub>. <sup>5</sup> Fraza lipsește în D<sub>2</sub>, E, F.

brațul cît arcul; *B, D, E, F*: Să li se întinză <*F*: întindă> pasul cît sulita, să li se facă brațul cît arcul// **29—30** *A*<sub>2</sub>: aprinză ochii subt frunte > aprinză ochii; *B, D, E, F*: aprinză <*F*: aprindă> ochii ca stelele gemene// **30** *A*<sub>2</sub>: Faci foc cu muguri și cu frunze verzi? Întinzi arcuți din lăstare abia încolțite? Vreți să cuceriți Calea Laptelui cu sugaci? Lăsați-i > Îngăduiți-le; *B, D, E, F*: Îngăduiți-le// **30—31** *A*<sub>2</sub>: să aibă cu ce să muște > să poată cel puțin să muște pămîntul cînd mor; *B, D, E, F*: să poată cel puțin să muște pămîntul cînd mor// **32** *A*<sub>2</sub>: Faceți > Porniți; *B, D, E, F*: Porniți// **33** *A*<sub>2</sub>: Faceți-le > Porniți-le; *B, D, E, F*: Porniți-le.

161

**1—20** *A*<sub>1</sub> omite// **2—7** *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: Dacă creștinul smerit crede <*B*<sub>1</sub>: Dacă tot creștinul crede smerit> în minuni, Măria ta nu mai ești creștină. Sunt <*A*<sub>2</sub>: Măria ta, sunt > Sunt> vremuri cînd soarta noroadelor și semințiilor <*A*<sub>2</sub>: soarta omenirei > soarta neamului omenesc> e în minile bătrînilor și a înțelepților, dar sunt <*B*<sub>1</sub>: sunt și> vremuri pentru cari înțelepciunea nu mai ajunge. Sunt vremuri Măria ta cînd soarta noastră <*B*<sub>1</sub>: Alte dăți soarta tuturor> e în mîna bărbaților și mamelor <*B*<sub>1</sub>: mumelor>, dar sunt vremuri pentru cari vitejia și blîndețea <*A*<sub>2</sub>: ura > blîndețea> lor nu ajunge. Soarta vremii noastre e în mîna copiilor, scăparea noastră e în jocul lor nebun și curat. Bucură-te Măria ta că s-a mai găsit un drum <*A*<sub>2</sub>: Prin nebunia și curățenia lor găsim drumul > Bucură-te Măria ta că s-a mai găsit un drum> spre matca vieții; *B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>: Nu e timp de pierdut Măria ta. Soarta trece de la <*D*<sub>2</sub>: din mîna în mîna și de la> stăpîn la stăpîn. Și nu putem aștepta. Sunt vremuri cînd <*D*<sub>2</sub>: Nu o dată prin vremi> soarta noroadelor e <*D*<sub>2</sub>: a fost> în minile bătrînilor și ale înțelepților, și e <*D*<sub>2</sub>: și nu zic că n-a fost> bine așa, dar sunt și <*D*<sub>2</sub>: Sunt însă> vremuri pentru cari înțelepciunea lor nu mai ajunge. Soarta vremii a fost ieri <*D*<sub>2</sub>: Soarta se cere atunci> în mîna bărbaților și a mamelor <*D*<sub>2</sub>: bărbaților>. Dar la cotele de veac cum trăim azi, vitejia și dragostea lor <*D*<sub>2</sub>: de veac citeodată și vitejia> e prea puțin. Și soarta <*D*<sub>2</sub>: puțin. Nu trăim azi mai mult decît ori cînd la o cotitură de veac? Și iată: soarta> vremii iarăși s-a mutat <*B*<sub>2</sub>: din mîni ne-a scăpat > iarăși s-a mutat>. Acum e <*B*<sub>2</sub>: Ea a trecut > Acum e> în mîna <*B*<sub>2</sub>: credința > mîna> copiilor și-n jocul lor nebun <*D*<sub>2</sub>: aprins> și înălțat. Bucură-te Măria ta că s-a mai găsit un drum spre matca vieții. <*D*<sub>2</sub>: Măria ta, înțelepciunea e frumoasă, dar vitejia întrece înțelepciunea, și jocul întrece vitejia!>; *D*<sub>3</sub>, *E, F*: Nu e timp de pierdut, Măria ta. Și nu putem aștepta. Căci iată <*D*<sub>3</sub>: vezi > iată> — noi suntem înțelepciune stearpă și vitejie fără izbîndă <*D*<sub>3</sub>: izbîndă, porți închise, săbii de foc stinse în teacă > izbîndă>. Soarta noastră de la noi s-a mutat pentru totdeauna. Soarta noastră e acum în mîna copiilor și-n jocul lor aprins și înălțat. Bucură-te Măria ta, că s-a mai găsit un drum spre matca vieții// **8** *A*<sub>2</sub>, *B, D*<sub>1</sub>, *E, F*: Lasă-i dulce și copilărește; *D*<sub>2</sub>: Lasă-i// **9** *A*<sub>2</sub>, *B, D, E*: ee se-

ncepe; *F*: care începe// **11** *A*<sub>2</sub>: Joc cu sînge și boală! > Joc bolnav cu sffrșit de sînge!<sup>1</sup> *T e o d u l*<sup>2</sup>: Da, joc bolnav și cu sffrșit de sînge, dar joc. Joc fiindcă copiii-l săvîrșesc! *D o a m n a*: Lasă-mă! Mă lapăd de Hristos > Mă lapăd de nebunia bisericeii; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D, E, F*: Mă lapăd de sminteala <*B*<sub>1</sub>: nebunia> bisericeii <*F*: bisericii>// **13** *A*<sub>2</sub>: Și copilul se lapădă de mumă > Și copiii se lapădă de mume; *B, D, E, F*: Copiii se lapădă de mame// **13** *A*<sub>2</sub>: de Hristos > de nebunia bisericeii; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D, E, F*: de sminteala <*B*<sub>1</sub>: nebunia> bisericeii <*E, F*: bisericii>// **14** *A*<sub>2</sub>: Și cu aceasta face de ocară sufletul mamelor > Astfel sufletul mamelor se face singur de ocară; *B, D, E, F*: Astfel sufletul mamelor se face singur de ocară// **14—15** *A*<sub>2</sub>: Măria ta, nu-i vezi? > Mamelor, părinților, învățați credința de la cei mici; *B, D, E, F*: Mamelor, părinților, învățați credința de la cei mici// **15** *A*<sub>2</sub>: copiilor; *B, D, E, F*: lor// **17** *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: veți mai auzi; *D, E, F*: veți auzi// **18** *A*<sub>2</sub>, *B, D, F*: lapede; *E*: lepede// **18** *A*<sub>2</sub>, *B, D*: lăpădat; *E, F*: lepădat// **19** *A*<sub>2</sub>, *B, D*: Întimplarea aceasta; *E, F*: Întimplarea// **19—20** *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: de pomină; *B*<sub>2</sub>, *D, E, F*: de pomină în toate izvoadele// **21—29** *A*<sub>1</sub>: Călugarul: Copilul tău ascultă din cealaltă cămară. *D o a m n a*: Mai bine să ologească decît să se prăpădească; *A*<sub>2</sub>: Copilul... Copilul meu... Mai bine să ologească și să orbească decît să se prăpădească în deșert; *B*<sub>1</sub>: Copilul... Copilul meu — mai bine să ologească decît să se prăpădească în deșert > Copilul... Copilul meu — nu, niciodată!; *B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E, F*: *D o a m n a*: Copiii sunt orbi și tu ești nebun. *T e o d u l*: Cu atît mai mare va fi minunea de vor <*B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>: vom> ajunge la țintă. Și vor <*B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>: vom> ajunge! <*D*<sub>2</sub>: ajunge! Bucură-te Măria ta că s-a mai găsit un drum spre matca vieții; *D*<sub>3</sub>, *E, F*: ajunge! — Dă-le drumul Doamnă pînă nu-i <*F*: nu e> prea tîrziu! Astăzi ei pot încă totul, mine vor fi și ei ca și noi, făpturi <*F*: niște făpturi> fără nădejde pe țărnișii harului!> *D o a m n a*: Copilul. Copilul meu — nu, niciodată!// **30** *A*: Călugarul; *B, D, E, F*: *T e o d u l*// **31** *A*<sub>1</sub>: Îmi pare rău că nu am ochiul în creștet să văd ce gîndește acum copilul tău <> vostru> dincolo. Îmi; *A*<sub>2</sub>, *B, D, E, F*: Îmi// **31** *A*<sub>1</sub>: însuși stăpînul iadului să; *A*<sub>2</sub>, *B, D, E, F*: stăpînul întunericului ca să <*A*<sub>2</sub>: să>// **32** *A*<sub>1</sub>: Indupleca cu toate ispitele; *A*<sub>2</sub>, *B, D, E, F*: Indupleca// **33** *A*: Martin > Teodul; *B, D, E, F*: Teodul.

161—162

**34—2** *A*<sub>1</sub>: Eu făgăduiesc doar ceea ce-ți cer: copilul tău totuși va intra în Ierusalim! > *D o a m n a*: Nu, niciodată! *T e o d u l*: Măria ta, copilul pe care crezi că-l ții va pleca la Ierusalim!; *A*<sub>2</sub>, *B, D, E, F*: Măria ta, eu nu știu dacă trupul meu va mai învia după moarte, nu știu dacă focul veșnic mă va arde sau dacă lumina mă va înălța, dar atîta știu: copilul, pe care crezi că-l ții, va intra în Ierusalim!

<sup>1,2</sup> *Replica a fost apoi ștearsă.*



3—16 *A*<sub>1</sub> *omite*; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: *D o a m n a* (desnădăjduită): Nu, niciodată! — Niciodată, niciodată! (<*A*<sub>2</sub>: *D o a m n a*: Nu, niciodată!) Ah, Doamne, pentru copii e ușor, pentru mame e greu! *T e o d u l*: Crezi (<*A*<sub>2</sub>: Măria ta, crezi > Crezi) că pentru mine nu e greu? O, cit e de greu, cit e de greu! Și mi-e milă de toate mumele; că nu mai am somn și odihnă (<*A*<sub>2</sub>: somn și liniște. Dar — Măria ta, lasă copilul să plece! *D o a m n a*: Călugăre Teodul, niciodată! > somn și liniște). Rămas bun Doamnă! Îmi vine să plîng (<*A*<sub>2</sub>: să plîng pentru Măria ta > să plîng). O, ce greu mi-e, Doamnă, dar nu pot altfel. Trebuie să plec. Și trebuie să duc (<*D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: să iau cu mine cuvîntul băiatului, trebuie să duc) cu mine jurămîntul copilului! (<*A*<sub>2</sub>: copilului tău.) Isuse Hristoase, tu n-ai avut mamă// 17 *A*: (iese); *B*, *D*, *E*, *F*: (iese prin stînga).

## 162—163

18—2 *A*<sub>1</sub>: *D o a m n a* (cheamă Servitorul): Să stea > *D o a m n a* (agitată): Ce fac acum? Radu unde-i? (Sună. Intră Servitorul); *A*<sub>2</sub>: *D o a m n a* (agitată. Sună. Intră Servitorul): Nu-i nimic. Nu-i nimic. Acum a trecut. O să fie iar bine. A intrat cineva la mine. Ce-a fost? Om, fiară sau călugăr? Radu unde-i? Să stea; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: *D o a m n a* (sună, intră Servitorul (<*E*, *F*: întîiul servitor)) Scena III<sup>1</sup>. Doamna, Servitorul. *D o a m n a* (agitată): Nu-i nimic, nu-i nimic. Acum a trecut. O să fie iar bine. A intrat cineva aici. Ce-a fost? Fiară (<*B*<sub>1</sub>: Om, fiară), călugăr sau scorpie? (<*B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: scorpie? — Bună dimineața! *S e r v i t o r u l* (speriat.) *D o a m n a*: Da, bună dimineața! Unde ai fost? *S e r v i t o r u l*: În (<*E*, *F*: Lîngă) ușă tot timpul! *D o a m n a*: Ce? — Oh, lasă-mă! > Radu unde-i? Să stea.

## 163

3—8 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: ieșirile. Și-n toate coridoarele. Îl bănuiesc ascuns în vreo firidă de gang. Călugărul roșu mi-a spus că totuși copilul meu va intra în Ierusalim. Să văd cum vă scăpa de furia mulțimii. (<*A*<sub>1</sub>: Călugărul roșu a fost aici. Nu l-ai văzut cînd a ieșit? *S e r v i t o r u l*<sup>2</sup>: Am stat tot în ușă. N-am auzit nimic. *D o a m n a*: Mi-a spus că copilul meu va pleca.) Stau în neștire — nu știu ce să încep. Cum să-mi păzesc copilul? Ce face acum?; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: ieșirile! Și-n toate coridoarele! (<*E*, *F*: ieșirile!) *S e r v i t o r u l*: Am stat tot în ușă, n-am auzit nimic! *D o a m n a*: Teodul a fost aici! Îl bănuiesc ascuns în vreo firidă de gang<sup>3</sup>. (<*B*<sub>1</sub>: Îl bănuiesc ascuns în vreo firidă de gang. Teodul a fost aici. Nu l-ai văzut?) Mi-a spus că Radu va pleca. Cum să-mi păzesc copilul?// 10 *A*: Tace. Nu spune nimic. Stă;

<sup>1</sup> În *B*, *D*, din neatenție (căci Scena II există mai tîrziu): Scena II.  
<sup>2</sup> Replica apare numai în *A*<sub>2</sub>. <sup>3</sup> *E*, *F*: de zid.

*B*, *D*, *E*, *F*: tace// 12 *A*: Prindeți-l, eu cred că a intrat prin fîntînă! Închi-deți fîntîna!; *B*, *D*, *E*, *F*: Cred c-a intrat prin fîntînă// 13—15 *A*<sub>1</sub>: Să-l prindeți și să-l duceți... legați-l, ferecați-l!; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: Legați-l, ferecați-l! Caută bărbați cari (<*F*: care) ascultă, sluji cari merg orbește, nu trîntori și infricați!// 16—22 *A*: *S e r v i t o r u l* (ieșind): Da, Doamnă; *B*<sub>1</sub>: *S e r v i t o r u l*: Măria ta, vom încerca! (Iese.); *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: *S e r v i t o r u l*: Măria ta, îl vom prinde! Afară numai dacă nu împroască foc pe nări. Măria ta de ce n-ai strigat? *D o a m n a* (și duce mîna peste frunte): Da, de ce n-am strigat? (*Servitorul iese*.)// 26 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Mai bine să ologescă, să nu mai poată să umble! Mai bine să-și piardă lumina, să pătimească de toate boalele, decît (<*A*<sub>2</sub>: mai bine decît) să se prăpădească; *B*: Radu! Mai bine să-și piardă lumina, decît să se prăpădească > Radu! Nu. Nu se poate; *D*, *E*, *F*: Radu! — Nu! Nu se poate!// 28 *A*<sub>1</sub>: Ce e? Copiii; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: Copiii// 28—29 *A*: A adus sabie între ei! Nu, niciodată!; *B*, *D*, *E*, *F*: Teodul a adus sabie între ei! (<*B*: ei! Nu, niciodată! > ei!)// 30 *A*<sub>1</sub> *omite*; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: (se duce la icoana Precistei).

## 163—164

31—24 *A*<sub>1</sub> *omite*// 31—1 *A*<sub>2</sub>: tu știi, tu înțelegi — și tu te-ai speriat cînd copilul tău s-a pierdut în biserică, și a fost numai pentru o zi! Tu păzești toate mamele. Tu mă ierți. Tu care ți-ai jertfit fiul pentru viața de veci, a tuturor, poți cere să ne jertfim noi copiii pentru un mormînt? Moartea fiului tău a fost pentru binele tuturor, ce dobîndim prin moartea copiilor noștri? Nimic, de nici un folos nu e. N-ai suferit tu destul? Să mai suferim și noi?; *A*<sub>3</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: tu mă știi, tu înțelegi ascultînd cu îndelungă răbdare (<*A*<sub>3</sub>: tu mă știi, tu mă înțelegi. Tu păzești toate mamele; *B*<sub>1</sub>: tu mă știi, tu înțelegi), tu mă ierți. Păcătoasă ce sunt, vin să mă-nchin, vin să (<*A*<sub>3</sub>: și să) mă rog.

## 164

2—3 *A*<sub>2</sub>: învățați, te-ai bucurat de el > cărturari, ție ți s-a luminat inima; *B*, *D*, *E*, *F*: cărturari și ți s-a luminat inima// 3—5 *A*<sub>2</sub>: a început să facă minunile schimbînd apa în vin; *A*<sub>3</sub>, *B*<sub>1</sub>: a început să-și arate minunile schimbînd apa în vin, vindicînd viii; *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: a ridicat apa la gură spunîndu-i să se schimbe în vin, și-ai lăcrimat de bucurie cînd și-a arătat puterea vindicînd viii// 5 *A*<sub>2</sub>: Lasă-mi-l Maică Precistă; *A*<sub>3</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: Maică Precistă vreau// 6—7 *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: al meu; *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: al meu! Vreau să mă bucur de el așa cum e și nu doresc să facă minuni// 7 *A*<sub>2</sub>: Să mi-l răstignească; *A*<sub>3</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: Răstignească-mi-l// 8—9 *A*<sub>2</sub>: al tău, dar nu acum; *B*, *D*, *E*, *F*: al tău! Nu cere mamelor să sufere mai mult decît ai suferit tu// 10 *A*<sub>2</sub>: Maică Precistă, tu auzi și înțelegi.; Fă-mi; *A*<sub>3</sub>: Maică Precistă, fă-mi; *B*, *D*, *E*, *F*: Fă-mi// 11 *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: fă bruma să nu i-o ră-

cească <B<sub>1</sub>: înghețe>; B<sub>2</sub>, D, E, F: nu lăsa bruma să i-o înghețe// 11—12 A<sub>2</sub>: L-am culcat în așternut moale, cum o să doarmă; B, D, E, F: Cum o să doarmă// 12—13 A<sub>2</sub>: L-am învățat să nu calce gîndacii, cum o să ucidă oameni? > L-am învățat nici o făptură să nu zdrobească, cum o să-și ucidă aproapele?; B<sub>1</sub>: Cum o să-și înfrunte aproapele?; B<sub>2</sub>, D, E, F: Cum o să-și înfrunte aproapele? Cum o să mînce <E, F: mînce> neghina cim-pului, cum o să bea ploaia văzduhului?// 14 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: Îngăduie-i Maică; B<sub>2</sub>, D, E, F: Îngăduie-i Maică Preacurată// 15 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: candelă; B<sub>2</sub>, D, E, F: candelă ta// 16—17 A<sub>2</sub>: Atunci e om. Va ști atunci ce trebuie să facă; B, D, E, F: Că va fi om, și va ști ce trebuie să îndrăznească// 17—18 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>: de dragul tău, și-și va părăsi iubita <B<sub>1</sub>: uita iubita și lumea> pentru sf. Mormînt; B<sub>2</sub>, D, E, F: de dragul Mormîntului, și-și va uita iubita de dra-gul tău// 18 A<sub>2</sub>: Lasă-mi-l; B, D, E, F: Vreau// 19 A<sub>2</sub>, B, D, E: arhanghel și cu coif <A<sub>2</sub>: și coif> de Sfîntu Gheorghe; F: arhan-ghel// 19 A<sub>2</sub>: Lasă-mi-l, lasă-mi-l; B, D, E, F: Lasă-mi-l// 20 A<sub>2</sub>: pe suliiți; B, D, E, F: scut și suliiți// 22—24 A<sub>2</sub>: nu mi-l lua; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F: apăra-mi-l de Ierusalim, încă vreo cîțiva ani și-atunci ți-l dau pentru tot-deauna, <B<sub>2</sub>, D, E, F: totdeauna, pentru viață și moarte> — amin!// 26—35 A<sub>1</sub>: Servitorul: Doamnă, călugărul roșu a dispărut în clipa cînd a ieșit. Parcă s-a băgat în pămînt. Straja a stat de pază, dar nimenea nu l-a văzut. Pe coridoare se simte ca un miros de pucioasă. D o a m n a: Teo-dul — necuratul! Servitorul: Așa spun toți; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, D, E, F: Scena V. Doamna, Servitorul. Servitorul: Măria ta, nici urmă de <A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>: Doamnă, nu am văzut nici un> călugăr. Pe scări nu s-a auzit nici un pas. Am păzit toți, toate ieșirile. Numai în fîntină tremură apa <A<sub>2</sub>: ieșirile. Fîntina e închisă>. Punțile castelului sunt trase, precum au fost <A<sub>2</sub>: Punțile trase>. Rîul <A<sub>2</sub>: Apa> curge în jurul zidurilor. Nu s-a văzut nici o umbră. Se pare că în clipa cînd a ieșit de-aici călugărul Teodul <A<sub>2</sub>: de-aici a pierit, parcă; A<sub>3</sub>: călugărul a pierit,> s-a cufundat în pămînt. Sau poate nici n-a fost aici<sup>1</sup>. Poate numai ți s-a părut, Măria ta!<sup>2</sup>// 36—37 A<sub>1</sub> omite// 37 A<sub>3</sub>, B, D: Ce? Mă; E, F: Mă.

165

1—31 A<sub>1</sub> omite// 2 A<sub>2</sub>: iertați, Doamnă > ierți, Măria ta; B, D, E, F: ierți, Măria ta// 3 A<sub>2</sub>: Mai ales > Mai virtos; B, D, E, F: Mai virtos// 9—10 A<sub>2</sub>: Vorbește mult în șoaptă și ține ochii închiși<sup>3</sup>. Sau, de-i deschide nu mai clipește<sup>4</sup>. N-am arătări; B, D, E, F: N-am arătări// 10 A<sub>2</sub>: Stă cu ochii închiși. Vede; B, D, E, F: Vede// 15 A<sub>2</sub>: mă gîndesc și la altceva > nu știm toți?; B, D, E, F: nu știm toți?// 15 A<sub>2</sub>: oraș; B, D, E, F: cetate// 17 A<sub>2</sub>: Avea; B, D, E, F: cu// 17—18 A<sub>2</sub>, B, F: painjeni; D, E: paingeni// 18 A<sub>2</sub>: gluga roșie; B, D, E, F: glugă// 19 A<sub>2</sub>: castelului? Cînd eram copil am auzit o dată de intrarea aceasta<sup>5</sup>; B, D, E, F: castelului?//

<sup>1,2</sup> Propoziția lipsește în A<sub>2</sub>. <sup>3,4,5</sup> Frază ștearsă apoi.

21—22 A<sub>2</sub>: răspunde o vîgăună, dar unde iese nu știu > se vede o vîgăună, dar unde răspunde în afară nu știu <> nu se știe>; B, D, E, F: se vede o gaură, dar unde răspunde în afară nu se știe// 24 A<sub>2</sub>: nu se știe. Necuratul o știe! > nu se știe; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F: nu se știe. Poate <B<sub>1</sub>: Poate totuși> este cineva care știe// 28 A<sub>2</sub>: De ce vrei să-mi scoți atunci din cap că n-a fost aici?; B, D, E, F: A fost aici, sau n-a fost?// 31 A<sub>2</sub>: e poate; B, D, E, F: poate-i.

166

1—4 A<sub>1</sub> omite// 2 A<sub>2</sub>: Necuratul!<sup>1</sup>; B, D, E, F: Și unde-i acum?// 4—5 A<sub>2</sub>: Se petrec lucruri ciudate Măria ta. Necuratului îi plac copiii — Necuratului cu copită de cal în tureac. <> Măria ta. Și în turecii oamenilor nu știi niciodată ce se ascunde. Lui Teodul nu i-a tras încă nimenea turecii.>; B, D, E, F: În turecii oamenilor nu știi niciodată ce se ascunde. Lui Teodul încă nu i-a tras nimenea turecii// 7—8 A<sub>1</sub>: Doamne, cum să-mi apăr copilul?; B<sub>1</sub>: Radu, Radu! Cum îl apăr?; B<sub>2</sub>, D, E, F: Radu, Radu! Cum îl apăr? — Spălați lespezile de-aici și locul unde a stat Teodul// 9 A<sub>1</sub> omite; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: (afară larmă în creștere)// 11 A, B, D: pe; E, F: la// 12 A<sub>1</sub>: Copiii s-adună; A<sub>2</sub>: Copiii toți; B, D, E, F: Copiii// 12 A: Călugărul Teodul; B, D, E, F: Teodul// 13 A<sub>1</sub>: între ei; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: între ei — cu crucea// 14—33 A<sub>1</sub> omite// 16 A<sub>2</sub>: văzut. Mai spune-mi că n-a fost aici!; B, D, E, F: văzut// 17 A<sub>2</sub>: degete. A fost aici sau n-a fost?; B, D, E, F: degete// 21—26 A<sub>2</sub>: Acum o să-l spintece. (Se-ntoarce.) Acum... (așteaptă) Acum — vreau să-i aud țipătul! Acum; B, D, E, F: Așa — acum. (Se-ntoarce.) Acum. (În încordată așteptare.) O să-l spintece! Acum! — Acum! — Ce-i? Unde-i țipătul?// 28 A<sub>2</sub> omite; B, D, E, F: (uitîndu-se pe fereastră)// 29 A<sub>2</sub>, B, F: Copiii; D, E: Copii// 32 A<sub>2</sub>: Cîțiva oameni; B, D, E: Oameni; F: Oamenii.

167

2—13 A<sub>1</sub> omite// 2 A<sub>2</sub>: Poruncile mele nimenea nu le mai ascultă?; B, D, E, F: Nimenea nu-mi mai ascultă poruncile?// 5 A<sub>2</sub>: la el. Oamenii se-ncaieră; B, D, E, F: la el// 7—8 A<sub>2</sub>: legi ploile cu poruncă, leagă și drumul lui Teodul > legi furtunile cu poruncă, leagă și tulburarea și sminteala aceea-ta; B, D, E, F: legi furtunile cu poruncă, leagă și tulburarea și sminteala aceasta// 12—13 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, D<sub>1</sub>: Năvală!<sup>2</sup> Teodul e neclintit. Ridică crucea<sup>3</sup>. Își împlintă singur palma într-o suliiță, își sparge carnea, iese o săgeată de sînge. Teodul se-ntoarce!<sup>4</sup> Singele se oprește. Teodul le-arată palma cu

<sup>1</sup> Replica a fost apoi ștearsă fără a fi înlocuită cu alta. <sup>2</sup> Cuvîntul lipsește în A<sub>2</sub>. <sup>3</sup> Propoziția apare numai în A<sub>2</sub>, unde a fost apoi ștearsă. <sup>4</sup> Propoziția lipsește în A<sub>2</sub>.

rana închisă; *D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: Năvală! Teodul e neclintit. Ridică o cruce în văzduh și stă-n învălmășeală — nemișcat// 15 *A*<sub>1</sub>: Acum ce se-ntimplă? Pe unde a ieșit? A fost aici? Sau numai am visat?; *A*<sub>2</sub>: Și-acum ce se-ntimplă?; *B*, *D*, *E*, *F*: Și acum?// 18—19 *A*: Mulțimea amuțește. Copiii ingenunchează. Mamele se dau într-o parte. Mulțimea se ferește; *B*, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: Copiii ingenunchează. Mamele, tații se dau <*D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: ca la un semn se dau> la o parte// 26 *A*<sub>1</sub> *omite*; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: De-acum mîntuiesc-se cine-o putea// 27 *A* *omite*; *B*<sub>1</sub>: Scena IV; *B*<sub>2</sub>, *D*: Scena V; *E*: Scena VI; *F*: Scena IV<sup>2</sup>// 28 *A* *omite*; *B*, *D*, *E*, *F*: Doamna, Servitorul, Radu// 29 *A*: Copilul; *B*, *D*, *E*, *F*: Radu// 30 *A*: intră; *B*, *D*, *E*, *F*: intră pe ușa din fund// 31 *A*<sub>1</sub>: dă-mi hainele mamă; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: dă-mi hainele.

168

4 *A*, *B*, *D*, *E*: cari; *F*: care// 5 *A*: nici un rău mamă; *B*, *D*, *E*, *F*: nici un rău// 7 *A*: (Toți tac.); *B*, *D*, *E*, *F*: (Tăcere)// 8 *A*: Scoate; *B*, *D*, *E*, *F*: Mamă scoate// 9 *A*<sub>1</sub>: nu vreau; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: nu se cuvine// 12 *A*<sub>1</sub>: Vrei să pleci? Nu ți-e milă de mama ta, s-o lași singură; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: Radule! <*F*: Trezește-te!> — Trezește-te Radule!// 13 *A*: Copilul; *B*, *D*, *E*, *F*: Radu// 14—15 *A*<sub>1</sub>: mi-e milă, dar ce să fac? Că mi-a prins; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: de ce să mă trezesc? Că eu nu dorm! Mamă mi-a prins// 15 *A*, *B*<sub>1</sub>: inima în mînă; *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: inima// 16 *A*<sub>1</sub>: Ierusalim, și mi-e dor de mormîntul Domnului ca de casa noastră; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: Ierusalim// 17—33 *A*<sub>1</sub> *omite*// 20 *A*<sub>2</sub>: nimeni; *B*, *D*, *E*, *F*: nimenea// 24 *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*: Zece ani; *E*, *F*: Doisprezece ani// 24—26 *A*<sub>2</sub>: Copiii de azi sunt numai oaspeții mamelor. Nu te speria mamă; *B*, *D*, *E*, *F*: Noi suntem numai oaspeții mamelor. Nu te speria mamă. Copiii de astăzi sunt numai oaspeții mamelor// 28 *A*<sub>2</sub>: ce-ai zis? Oaspeții mamelor sunt astăzi copiii? > ce-ai zis? *B*, *D*, *E*, *F*: ce-ai zis?// 30 *A*<sub>2</sub>: suntem; *B*, *D*, *E*, *F*: sintem// 30—31 *A*<sub>2</sub>: ne e bine așa. Ziua nu e ușoară; *B*, *D*, *E*, *F*: ne e bine. Așa e astăzi — nu e ușor.

169

1—4 *A*<sub>1</sub> *omite*// 6 *A*<sub>2</sub>: veșnicul mormînt; *B*, *D*, *E*, *F*: Mormîntul// 10—14 *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: Dacă tu ești steaua de la răsărit — sunt al tău; *B*<sub>2</sub>, *B*<sub>3</sub>, *D*, *E*, *F*: Cînd <*B*<sub>2</sub>: Mamă, cînd> mă întorc am să fiu mare și-o să iau atunci din mîinile tale toate grijile. Grijile tale și grijile cetății, că brațul meu se va întări și mîntea mea se va lumina. Dar astăzi nu se cuvine să mă gîndesc la întoarcere, astăzi trebuie să mă gîndesc numai la plecarea și la drumul ce ne așteaptă. <*B*<sub>2</sub>: așteaptă, la drumul care duce copiii la cer.>// 18 *A*<sub>2</sub>: plec. Tu zici că sunt al tău, cum ai zice de-un ulcior cu apă că e al tău, eu sunt

<sup>1</sup> Evident, greșeală de tipar, în loc de VI.

om și copil; *B*, *D*, *E*, *F*: plec// 20 *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*: Numai <*B*, *D*: Radule, numai> binele ți-l vreau; *F*: Radule, îți vreau numai binele// 22 *A*<sub>1</sub>: Și; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: uite// 22 *A*<sub>1</sub>: las ție; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: las// 23 *A*: sunt; *B*, *D*, *E*, *F*: sint// 23 *A*<sub>1</sub>: de la tine. (Își rupe cămașa.) Uite ți le las; *A*<sub>2</sub>: de la tine — ți le las; *B*, *D*, *E*, *F*: de la tine// 23 *A*, *B*, *D*, *E*: cari; *F*: care// 23 *A*<sub>1</sub>: le ții închise; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: le-ai închis// 27—28 *A*<sub>1</sub>: îți las numele ce mi l-ai dat, ține-l bine; *A*<sub>2</sub>: nu mă uita. Ține-mă bine în mîinte, numele meu așează-l subț inimă; *B*, *D*, *E*, *F*: nu mă uita. Numele meu așează-ți-l subț <*F*: sub> inimă//

170

1—32 *A*<sub>1</sub> *omite*// 1 *A*<sub>2</sub>: rupe în bucăți > rupe; *B*, *D*, *E*, *F*: sfîrtică// 4—5 *A*<sub>2</sub>: Lumină din lumină, pînză din pînză; *B*, *D*, *E*, *F*: Lumină din lumină// 5—6 *A*<sub>2</sub>: înfășat în mormînt. Nu le rupe; *B*, *D*, *E*, *F*: învălit în mormînt// 7 *A*<sub>2</sub>: (un dangăt); *B*, *D*, *E*, *F*: (un dangăt de clopot)// 12 *A*<sub>2</sub>: tot ce mi-ai dat; *B*, *D*, *E*, *F*: tot// 15 *A*<sub>2</sub>: în fereastră; *B*, *D*, *E*, *F*: în fereastră, oprindu-l// 17 *A*<sub>2</sub>: 6; *B*, *D*: șasă; *F*: șase// 18 *A*<sub>2</sub>: de opt. Și toți cei mai mari; *B*, *D*, *E*, *F*: de opt// 21 *A*<sub>2</sub>: în ușă; *B*, *D*, *E*, *F*: în ușă, oprindu-l// 22—29 *A*<sub>2</sub>: De-aici nu ieși! *B*<sub>1</sub>: Nu, niciodată!; *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: Nu, niciodată! — Pe unde trec copiii, nenorocirile se țin lanț, și fiecare zi adaogă <*B*<sub>2</sub>: adaogă> o nouă verigă. Semnele rele se-nmulțesc, apele seacă, șoareci călători năpăstuiesc pe urmele lor satele și cetățile! Radu: Dar o veste bună ca niciodată s-aude pretutindeni din cîntecul copiilor, și semnele rele le țin cumpănă alte arătări. Pe unde trec copiii, orbi încep să vază și șchiopii să umble.// 30 *A*<sub>2</sub>: fuge; *B*, *D*, *E*, *F*: fuge iar// 31 *A*<sub>2</sub>: Mă cheamă; *B*, *D*, *E*, *F*: Mă cheamă, mă cheamă.

171

1—4 *A*<sub>2</sub>: Uite îți dau tot ce mi-ai dat — lasă-mă! Nu pot să mai stau — plec așa; *B*<sub>1</sub>: Lasă-mă! Lăsați-mă! Trebuie să plec! Mamă; *B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: Lasă-mă! <*B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>: Lasă-mă! Lăsați-mă!> Trebuie să plec! Mamă — nu trebuia să-ți spun că plec, trebuia să plec cum fac alți copii, fără să-ți mai spun, dar am voit să fiu bun cu tine cum ai fost și tu cu mine. În loc să fii mîndră că băiatul <*D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: că și băiatul> tău merge <*B*<sub>2</sub>: pornește > merge> în lume. <*B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>: în lume cu ceasul dimineții, răzimat pe spadă sfîrșită în cruce!>// 5 *A*<sub>2</sub>, *B*: (se luptă); *D*, *E*, *F*: (se luptă cu ea)// 8—13 *A*<sub>2</sub>, *B*, *D* *omite*; *E*, *F*: (Întră al doilea servitor) Al doilea servitor: Măria ta, sfetnicii, starețul și dascălul ne fac semn să slobozim punțile ca să intre! D o a m n a: Nu, nu sloboziți punțile! Acum nu, acum nu!// 16 *A*<sub>2</sub>: Semnul! Uite; *B*, *D*, *E*, *F*: Uite// 16—18 *A*<sub>2</sub>: și eu!; *B*, *D*, *E*, *F*: și eu plec! Nu pot să rămîn, nu pot! Mămică <*E*, *F*: Mamă>, e păcat. Ce faci? Lasă-mă! Semnul, ai auzit semnul?// 19 *A*<sub>2</sub>: că-

maşa, se luptă în uşă; *B, D, E, F*: cămaşa// 20—21 *A*<sub>2</sub>: Mamă, inima!; *B, D, E, F*: Pe unde? Încotro? I-aţi văzut? Toţi au plecat. Mamă, inima!// 21—22 *A*<sub>2</sub>: prin pereţi — inima; *B, D, E, F*: prin ziduri. Inima! Eu sunt ostaşul mormintului!

172

1 *A, B, D, E*: Actul III; *F*: Actul al treilea// 2 *A* *omite*; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>3</sub>, *D, E, F*: Aceeaşi <*B*<sub>1</sub>: O> cameră în castel// 3—4 *A*<sub>1</sub><sup>1</sup>; Doamna, Doftorul, Călugărul; *B, D, E, F*: Scena I. Doamna, Ghenadie <*B*: Macarie), Dascălul <*B*: Cărturarul)// 5—28 *A*<sub>1</sub> *omite*// 6 *A*<sub>2</sub>, *B, D*<sub>1</sub>: cu; *D*<sub>2</sub>, *E, F*: şade la masă, cu// 7 *A*<sub>2</sub>, *B*: Macarie; *D, E, F*: Ghenadie// 9—21 *A*<sub>2</sub>: şi copiii trecură prin cetatea noastră, şi aşişderea şi din cetate toţi copiii porniră, şi s-au dus puţin spre răsărit şi apoi spre miazăzi, şi s-au dus şi s-au tot dus. Mergeau cîntînd şi nimenea nu i-a putut opri. Şi a fost ca o boală în ei cu toate că văzîndu-i nu s-ar fi zis că poartă boală în ei. Unii mergeau dormind — şi alţii cădeau de oboseală şi de-i întrebai ce e, ei răspundeau: noi n-avem somn, şi ziceau: sunt bune toate foarte. În cetatea noastră copiii au ajuns în luna Prier leat 1212 de la naşterea Domnului nostru Isus Hristos. Şi copiii s-au dus şi s-au tot dus, şi nu s-au mai întors; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *B*<sub>3</sub>, *D, E, F*: În luna Prier leat 1212 de la naşterea Domnului nostru Isus Hristos copiii trecură prin cetatea noastră, şi aşişderea şi de la noi porniră copiii între şasă şi doisprezece ani. De-aici au luat-o o leacă spre răsărit şi apoi spre miazăzi, căci aici drumul cruciaţilor se desparte de apele Dunării spre altă ţintă. Copiii toţi mergeau cîntînd şi nimenea nu i-a putut <*B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: nu-i putea> opri, şi <*B*<sub>1</sub>: deşi> mumele umblau despletite prin cetăţi şi întrebau în toate porţile speriate şi zăpăcite. Şi unii copii <*B*<sub>1</sub>: cetăţi. A fost ca o boală în ei, şi unii; *B*<sub>2</sub>: cetăţi. Unii> mergeau dormind, iar alţii cădeau de cumplită oboseală; de-i întrebai, ei ziceau: noi n-avem somn. Şi copiii <*B*<sub>1</sub>: Copiii> s-au tot dus şi s-au dus, şi nu s-au mai întors. O jumătate de an a trecut de cînd au plecat — şi acum parcă s-a lăsat peste toate domnia sfîrşitului<sup>2</sup>// 22—28 *A*<sub>2</sub>, *B, D*<sub>1</sub> *omit*; *D*<sub>2</sub>, *E, F*: Dascălul (umblă misterios şi se uită la uşi, la grinzii, la pervazul ferestrei): Măria ta ce s-a ales de casa asta de cînd n-am mai dat p-aici? Toate uşile — roase pe margini, şi grinzile — şi pervazul ferestrei — şi umblă şoarecii ca suveicile — şi s-aude un fişăit <*F*: fişăit> pretutindeni — parcă ar da vîntul în frunză şi duhul rău în lemn.

173

1—31 *A*<sub>1</sub> *omite*// 2 *B, D*<sub>1</sub>: părinte, nu mai scrie; *A*<sub>2</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E, F*: părinte// 2 *A*<sub>2</sub>: Că mă apasă ceva; *B, D, E, F*: Mă apasă// 4 *A*<sub>2</sub>: Şi aici. Mi s-a

<sup>1</sup> Indicaţia a fost ştearsă în *A*<sub>2</sub> fără să fi fost înlocuită cu alta. <sup>2</sup> În *B*<sub>1</sub> ultima frază lipseşte.

aşezat pe umăr paserea neagră a cunoştinţei şi-a morţii (> o pasere neagră): Doamnă, de-l laşi să plece se prăpădeşte pe drum, de-l opreşti se prăpădeşte aici!; *B, D, E, F*: Şi aici// 5 *A*<sub>2</sub>: (îşi şterge ochii); *B, D, E, F*: (arată pe <*E, F*: la> umeri)// 6 *A*<sub>2</sub>: Părinte, nu mai scrie acum. Mai scrii; *B, D, E, F*: Mai scrii// 7 *A*<sub>2</sub>, *B*: Macarie; *D, E, F*: Ghenadie// 8 *A*<sub>2</sub>: şi mie. Şi slovele îmi răsar în ochii înecaţi de apă (> în ochi) parcă ar fi tot copii, copiii mici porniţi la drum lung de poveste — ca nişte slove de cronică; *B, D, E, F*: şi mie// 9—10 *A*<sub>2</sub>, *B, D*<sub>1</sub> *omit*; *D*<sub>2</sub>, *E, F*: Doamna: Dascăle — nu mai pot apăra!// 11—12 *A*<sub>2</sub>, *B*: Cărturarul; *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E, F*: Dascălul (se aşează într-un scaun)// 14 *A*<sub>2</sub>: Nu ştiu zău, dacă vor putea numi; *B, D, E, F*: Vor putea oare numi// 15—18 *A*<sub>3</sub>, *B*<sub>1</sub>: per pueros!; *B*<sub>2</sub>, *D, E, F*: per pueros! Altădată pe timpul acesta era bucurie mare prin podgorii, pe toate dealurile. — Zeii cu chip de ţap nu cereau asemenea jertfe, copiii se împodobeau cu viţă roşie// 19—26 *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub> *omit*; *B*<sub>3</sub>, *D, E, F*: Ghenadie: Ce-i, Dascăle, ţi-a trecut pofta de glume? Dascălul: Mi-a trecut. Doamna: Mai visez şi acum copiii noaptea — îi văd cu miile, parcă se fac tot <*F*: se fac> mai mici. — şi şoarecii au umplut castelul — şi trec noaptea peste patul meu suspinînd cu scîntece de copii// 28 *A*<sub>2</sub>: Uitaţi-vă; *B*<sub>1</sub>: Maica Domnului... Uitaţi-vă; *B*<sub>2</sub>, *D, E, F*: Uite// 29 *A*<sub>2</sub>, *B*: Macarie; *D, E, F*: Ghenadie.

174

1—24 *A*<sub>1</sub> *omite*// 2—5 *A*<sub>2</sub>: Acum e toamnă. Părinte ce-am păcătuit? Vine un sfîrşit; *B, D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E, F*: Părinte ce-am păcătuit? Vine un sfîrşit. Pasărea neagră iar a vorbit: Doamnă, de-l laşi <*D*<sub>2</sub>, *E, F*: de laşi copilul> să plece, se prăpădeşte pe drum; de-l opreşti — se prăpădeşte aici. (Se ridică.)<sup>2</sup>// 6 *A*<sub>2</sub>, *B*: Macarie; *D, E, F*: Ghenadie// 9 *A*<sub>2</sub>, *B, D*<sub>1</sub>: cu ochii duşi; *D*<sub>2</sub>, *E, F*: şi nu mai poate să umble// 12—24 *A*<sub>2</sub> *omite*<sup>3</sup>; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E, F*: Dascălul <*B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: Cărturarul>: Şi ploaia asta de toamnă ne-apasă așa, fără capăt. A avut oare un început? N-a avut. Asta-i ploaia morţii, fără început şi fără sfîrşit. Ghenadie <*B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: Macarie>: Brumarul încă n-a văzut brumă. Numai apă rece care nu se-ndură să-ngheţe: Plugul nu iese. Boul zgribură în aburi. A trecut o veste galbenă prin sate de care s-au ofilit toate mamele. <*B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>: mamele. Cruciada copiilor s-a sfîrşit așa cum era de așteptat.> Dascălul <*B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: Cărturarul>: Ha<sup>4</sup>, porumbielul <*E, F*: Porumbelul> sfîntului Duh s-a schimbat în corb. Cine era să le mai arate <*D*<sub>2</sub>, *E, F*: să mai arate copiilor> drumul? L-aud croncănînd — cronc — cronc — corbul sfîntului Duh<sup>5</sup>!// 25—26 *A*<sub>1</sub>: intră

<sup>1</sup> În *D*<sub>1</sub> lipsește indicația. <sup>2</sup> Indicația apare numai în *E, F*. <sup>3</sup> Pasajul apare, vom vedea, în altă parte, încă din *A*<sub>1</sub>. <sup>4</sup> Interjecția lipsește în *F*. <sup>5</sup> În *B*<sub>1</sub> propoziția lipsește.

Ioana; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: (intră Ioana Zănatica <*A*<sub>2</sub>: se deschide ușa, intră Ioana>, strigând la Servitor <*E*, *F*: la Servitorul de afară>): N-ai să mă oprești! Eu <*A*<sub>2</sub>, *B*, *D*: Ce? Eu>, Ioana? Eu n-am voie <*A*<sub>2</sub>, *F*: nu pot> să intru?// 27—28 *A* omite; *B*, *D*, *E*, *F*: Scena II<sup>1</sup>. Cei de mai înainte sînt Ioana// 30—31 *A*<sub>1</sub>: Măria ta, am auzit că țineți zi mare de judecată; *A*<sub>3</sub>, *B*, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: Ahé — Măria ta! <*A*<sub>2</sub>: ta — ahé> țineți zi <*D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: țineți zi> de judecată? Iacă sînt <*F*: sunt> și eu aici la zi <*B*, *D*<sub>1</sub>: zi> mare de judecată// 31—32 *A*<sub>1</sub>: și ei; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: și eu — păgubașă și martoră// 32 *A*: pe Teodul călugărul; *B*, *D*, *E*, *F*: pe Teodul — că l-am văzut.

175

2 *A*, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: Ce; *B*<sub>3</sub>, *D*, *E*, *F*: Teodul <*E*, *F*: Pe Teodul? Ce// 4—5 *A*<sub>1</sub>: Măria ta, mi-a luat puiul de lup. Știți Măria ta, puiul meu, pe care părintele n-a vrut să-l boteze; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: Mi-a luat puiul de lup, Măria ta, puiul meu <*A*<sub>2</sub>: puiul meu, puiul>, pe care părintele stareț n-a voit <*D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: n-a vrut> să mi-l boteze// 5—6 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Și dacă n-a vrut, n-a vrut<sup>2</sup>. Măria ta, eu l-am născut, eu l-am botezat; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *B*<sub>3</sub>, *D*, *E*, *F*: Și dacă Părintele Stareț <*B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: Măria ta, dacă> n-a vrut, l-am <*B*<sub>1</sub>: iacă l-am> — botezat eu// 10 *A*<sub>1</sub>: L-am botezat. *D* o a m n a: Cum l-ai botezat? *I* o a n a: Cu apă; *A*<sub>2</sub>: L-am botezat. Cu apă l-am botezat; *B*, *D*, *E*, *F*: Cu apă Măria ta// 11 *A*<sub>1</sub>: Și el; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: Am scuipat de trei ori <*A*<sub>2</sub>: De trei ori am scuipat> în iezer: Și puiul// 12 *A*, *B*, *D*, *E*: cam rău; *F*: rău// 12—13 *A*<sub>1</sub>: s-a lăpădat; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: s-a lăpădat, că n-a avut încotro// 13—14 *A*: Și se juca cu mine în jnepeni; *B*, *D*, *E*, *F*: Măria ta, puiul se juca în jnepeni cu mine// 14 *A*: Teodul Călugărul a trecut prin pădure cu copiii; *B*, *D*, *E*, *F*: Teodul a trecut cu copiii prin pădure// 15 *A*<sub>1</sub>: puiul; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: puiul sub rădăcini// 16—19 *A*<sub>1</sub>: după ei. Și nu l-am mai putut opri. Măria ta puiul meu de lup a plecat la Ierusalim; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: după ei <*F*: el>. Măria ta, barem <*A*<sub>2</sub>: Și nu l-am mai putut opri. Barem de și-ar mai fi întors o dată capu', dar nu! A plecat <*A*<sub>2</sub>: Măria ta, puiul meu, lupul meu a plecat> la Ierusalim. Și de cînd a plecat — șipotul <*A*<sub>2</sub>: apa> din pădure nu mai e bun <*A*<sub>2</sub>: bună>, a putrezit toată apa și-a făcut viermi// 21 *A*<sub>1</sub>: Măria ta, pirăsc; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: Pirăsc// 22 *A*, *B*, *D*: blastăm; *E*, *F*: blestem// 22—24 *A*<sub>1</sub>: noroc; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: noroc. Și de-o mai avea, să-și bea norocul amestecat cu mătrăgună, că zilele măngrijesc să i le număr eu// 25 *A*, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>: *D* o a m n a; *B*<sub>3</sub>, *D*, *E*, *F*: *G* h e n a d i e// 27 *A*<sub>1</sub>: copiii, și de toți puii; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: copiii// 29 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Da' cum să <*A*<sub>2</sub>: O da el seama la judecata din urmă, da' să dea și aici, că altfel cum> mai trăiesc, că eu nu mai pot trăi!; *B*, *D*, *E*, *F*: O da

<sup>1</sup> În *F*, greșeală de tipar: Scena I. <sup>2</sup> Frază ștearsă în *A*<sub>2</sub>.

el la judecata din urmă, da' să dea și aici!// 31—32 *A*<sub>1</sub>: Toate mamele trebuie să trăiască — ce alt putem face noi mamele Ioano? Treci pe la bucătărie și spune să-ți dea ceva de mîncare; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: Ce putem face noi mamele, Ioano? Astăzi îndură multe toate mamele. Eu aici, tu în pădure. <*A*<sub>2</sub>: pădure. Și-n toate casele cite-o mamă.>

176

1—2 *A*, *B*, *D*<sub>1</sub>: *I* o a n a; *D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: *I* o a n a (se tînguie)// 3—5 *A*<sub>1</sub>: Că eu nu mai pot să mînc Măria ta, că mi se oprește nodul în gît — că tot așa am crezut că puiul meu se-ntoarce iar — dar nu se mai întoarce; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: Cînd <*E*, *F*: Măria ta, cînd> mă trimiți să dorm, somnul din cetini s-a dus. Cînd îmi dai să mînc <*A*<sub>2</sub>: să mînc> un nod în gît <*D*<sub>2</sub>, *E*: în — în gît> mi s-a pus <*A*<sub>2</sub>: mi se oprește nodul în gît>. Și nu mai pot înghiți, și nicăiri nu încap. Că <*A*<sub>2</sub>: Și nu mai pot înghiți, că> puiul se uită din moarte la mine cu două stele în cap!// 7 *A*: *D* o a m n a (se ridică); *B*, *D*, *E*, *F*: *D* o a m n a// 8 *A*<sub>1</sub>: Luați-o — că mă omoară cu plînsul acesta. Nu mai pot; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: Luați-o, nu mai pot// 9 *A*: *G* ă l u g ă r u l; *B*: *M* a c a r i e; *D*, *E*, *F*: *G* h e n a d i e// 10 *A*: haide; *B*, *D*, *E*, *F*: vino// 12 *A*: Teodul! (șipă) Teodul!; *B*, *D*, *E*, *F*: Teodul! Teodul!// 12 *A*<sub>1</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: de vină; *A*<sub>2</sub>: de vină. Teodul, vezi să nu treci pe la mine că te-mpac cu moartea// 13 *A*<sub>1</sub>: trăiam; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: stam// 13—14 *A*<sub>1</sub>: n-am avut nevoie de oameni; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: n-am cerut de la nimeni nimic.

176—177

14—15 *A* omite; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *B*<sub>3</sub>, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: Măria ta, Teodul s-a întors — s-a întors singur, l-am văzut acum, cu glugă roșie în cetate, s-a întors la coliva morților <*B*<sub>1</sub>: cetate>. Măria ta să-i faci judecata. <*B*<sub>1</sub>: judecata, că altfel îl împac eu cu moartea!> *D* o a m n a <*B*<sub>1</sub>: *T* u s t r e i>: Ce?<sup>2</sup> Călugărul s-a întors? *I* o a n a: S-a întors! L-am văzut, fără copii. Lasă-mă Măria ta — să-l judec eu! (Plînge și urlă.) Nu mă da afară! Că eu nu-s de vină! *D* a s c ă l u l <*B*: *C* ă r t u r a r u l>: Vino, Ioano, vino! *I* o a n a: De mine nu scapă! De <*D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: O să-i tai farmecele! De> lupoaică nu scapă! O să răscol mamele toate! Să hotărască ele cine-i vinovat, dacă Măria ta nu vezi Chem mamele — că și Ioana-i bună de ceva! Și-aduc <*B*<sub>1</sub>: O să aduc> vîntul și vuietul pădurilor peste voi toți! <*D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: toți! L-aduc, l-aduc! Oh, oh mamele, unde sunteți mamelor?> Vecino <*B*<sub>2</sub>: Tu vecino, și tu, și

<sup>1</sup> Ultima propoziție nu mai apare în *F*. <sup>2</sup> Întrebarea lipsește în *E*, *F*.

tu), copilul tău unde-i?<sup>1</sup> Când s-a auzit semnul, și-a <B<sub>1</sub>: al meu și-a> lăsat ulcica cu lapte pe jumătate nebăut pe masă, și-a plecat — de șasă <B<sub>2</sub>: cinci; E: șase> luni ulcica stă <B<sub>1</sub>: ulcica mai stă și acum> în colțul <F: tot în colțul> mesei — și copilul nu s-a mai întors să-și bea laptele!<sup>2</sup> Și copilul tău unde-o?<sup>3</sup> Și-a <B<sub>1</sub>: Al meu și-a; B<sub>1</sub>: Al tău și-a> lăsat codrul de pine pe cuptor <B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: de pine>, se mai văd și acum urmele dinților <B<sub>1</sub>: dinților mici> în ccaja uscată. Al tău unde-i? A plecat <B<sub>1</sub>: Al meu a plecat; B<sub>2</sub>: Al tău a plecat> c-o întrebare la care n-a mai așteptat să-i răspunzi <B<sub>1</sub>: răspund>. Și ziua-noaptea răspund ți <B<sub>1</sub>: mi> se macină acum în cap!<sup>4</sup> Ridicați-vă mamele! C-a bătut ceasul! E o moarte-n fiecare curte, dar mortul nu-i! Morții noștri plutesc pe ape sărate! Ridicați-vă mamele că Teodul s-a întors! Treziți-vă, ridicați-vă! (Iese <E, F: Iese urînd>) Scena III. Toți, afară de Ioana <B<sub>3</sub>: Toți, fără Ioana; D, E, F: Aceiași fără Ioana>. Doamna: Teodul s-a întors!<sup>5</sup> Fata asta nu minte.

177

16 A: Călugărul; B: Macarie; D, E, F: Ghenadie // 17 A, B<sub>2</sub>, D, E, F: Cînd; B<sub>1</sub>: Nu minte, dar trăiește în inchipuiri bolnave. Și cînd // 18 A<sub>1</sub>: Ne-a părăsit somnul și liniștea; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F: S-a dus somnul din cetini <A<sub>2</sub>: din cetini, cum zice Ioana> // 19 A<sub>1</sub>: minile; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: minile, inima // 19 A<sub>1</sub>: apăsare; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: apăsare în noi // 20 A<sub>1</sub>: cap; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: teastă // 25—27 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Doctorul: Cred că ploaia <A<sub>2</sub>: Și ploaia> asta putredă, de toamnă, ne-apasă așa <A<sub>2</sub>: așa, fără capăt. A avut oare un început? N-a avut. Asta-i ploaia morții. Fără început — și fără sfîrșit.> Călugărul: De trei săptămîni nu măz contenește. Rece, piezișă, și rea. Brumarul n-a văzut încă <A<sub>2</sub>: încă n-a văzut> brumă. Numai apă rece, care nu se-ndură să-nghețe. Oamenii <A<sub>2</sub>: Și oamenii> stau și așteaptă. Plugul nu iese, boul zgribură în aburi. A trecut o veste <A<sub>2</sub>: o veste galbenă> prin sate, de care s-au îngălbenit <A<sub>2</sub>: ofilit> mamele ca frunzele toamnei. Cruciada copiilor s-a sfîrșit așa cum era de așteptat<sup>6</sup>. Doctorul: Teodul... <A<sub>2</sub>: Doctorul: Ha! Porumbielul sf. Duh s-a schimbat în corb, care-a mîncat pe toți copiii!> Călugărul: Dracul roșu — nu călugărul <> Călugărul: Diavolul <A<sub>2</sub>: Călugărul: Tot păcătos ai rămas... Doctorul: S-ar putea spune și altfel: cel nesățul și cu poște multe a ucis porumbielul sf. Duh. Și n-a mai fost cine s-arate drumul copiilor! Călugărul: Diavolul nu se ferește de

<sup>1</sup> În B<sub>1</sub> propoziția lipsește. De aici pînă la sfîrșitul replicii textul figura în B în altă scenă, a femeilor care vin să ceară pedepsirea lui Teodul; trei replici de aci spuse de A cincea, A patra și iarăși A cincea au devenit una, atribuită Ioanei și mutată în locul rămas apoi definitiv. <sup>2</sup> După mesei text absent în B<sub>1</sub>. <sup>3</sup> Propoziția lipsește în B<sub>1</sub>, B<sub>1</sub>. <sup>4</sup> De aici pînă la sfîrșitul replicii textul lipsește în B<sub>1</sub>. <sup>5</sup> Propoziția lipsește în D<sub>2</sub>, E, F. <sup>6</sup> În A<sub>2</sub> fraza a fost mutată mai sus, înainte de Brumarul...

mimic și are pricină ascunsă pentru orice faptă.) Doctorul: s-a <A<sub>1</sub>: Teodul s-a> întors. Doamna: Ce? Călugărul <A<sub>2</sub>: Doctorul> S-a <A<sub>2</sub>: Teodul s-a> întors singur. Doamna: Unde-i? Doctorul: A trecut <A ajuns> călare prin <A<sub>2</sub>: în> cetate, cu gluga de foc, ca o vedenie, prin ploaie piezișă. Doamna: Cine l-a văzut? Unde e? Călugărul <A<sub>2</sub>: Doctorul>: Oamenii <A<sub>2</sub>: Numai tîrziu oamenii> și-au dat seama c-a fost el numai după ce trecuse. Asta s-a petrecut ieri <A<sub>2</sub>: el. S-a ascuns. Sau a trecut>. Vestea <A<sub>1</sub>: Dar vestea> cea rea a fost mai repede decît el. Vestea rea o cunoaștem de săptămîni, și fiecare zi o întărește. Cruciada <A<sub>2</sub>: decît el. Doamna: Cruciada> copiilor s-a sfîrșit. Mamele <A<sub>2</sub>: Călugărul: Mamele> nu mai așteaptă în poartă. În vetre s-au stins toate <A<sub>2</sub>: stins> focurile. Prin coperișe nu mai iese fum <A<sub>2</sub>: fumul nu mai iese>. A intrat <A<sub>2</sub>: E> o moarte-n fiecare curte. <A<sub>2</sub>: curte, dar mortul nu-i! Morții zac undeva-n nisipuri sau plutesc pe ape sărate.><sup>1</sup>; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F: Doamna: Teodul s-a întors! Ați auzit?<sup>2</sup> Ghenadie <B: Macarie>: Nu ne putem bizui pe vorbe. Dacă venit va răspunde de toate <B<sub>1</sub>: Macarie: Vorbe...> // 27—28 A, B<sub>1</sub>: Bucură-te Doamnă că copilul tău n-a plecat; B<sub>2</sub>, D<sub>1</sub>: Măria ta, deocamdată bucură-te că băiatul tău n-a plecat și nu-ți mai sparge capul cu Teodul; D<sub>2</sub>, E, F: Măria ta, n-ai alte griji? Bucură-te că băiatul tău n-a plecat și nu te mai munci // 30 A<sub>1</sub>: Copilul meu n-a plecat? Cine ți-a spus că n-a plecat? Nu m-a blestemat călugărul Teodul că băiatul va intra în Ierusalim?<sup>3</sup> Doctorul<sup>4</sup>: Dracul Teodul e un prooroc mincinos. A spus că toți copiii se vor întoarce și numai călugării vor pieri. Și iată că toți copiii s-au prăpădit și numai călugării s-au întors. Copilul dumitale n-a plecat. E bolnav, dar n-a plecat. Doamna: Copilul; A<sub>2</sub>, B, D: Ce? Copilul; E, F: Copilul // 30 A, B<sub>1</sub>: n-a plecat?; B<sub>2</sub>, D, E, F: n-a plecat? Mai e întreg ca să mă bucur? // 32 A<sub>1</sub>: Ochii; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Ochii stinși // 32 A<sub>1</sub>, B, D, E, F: în cap; A<sub>2</sub>: în cuiburi // 32—33 A<sub>1</sub>: sunt tot mai departe; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: îi rătăcesc pe calea pierdută // 33—34 A<sub>1</sub>: Apoi l-a părăsit singele. Apoi a plecat carnea — din obraz, din ceafă, din brațe, din picioare. A mai rămas osul. Pe urmă i-au plecat toate puterile. Ar pleca și osul, dar n-are putere; A<sub>2</sub>: Prin in și prin zale l-a părăsit singele. Apoi din obrazul mic, din brațele subțiri, din picioarele svelte a plecat carnea — și pe urmă toate puterile; B, D, E, F: Apoi din obraz, din brațe, din picioare i-au plecat carnea și singele, și pe urmă toate puterile.

<sup>1</sup> Versiunea A<sub>2</sub> a fost transcrisă în B<sub>1</sub>, de aci primele trei replici au fost mutate în altă parte (cf. supra), iar restul a fost apoi anulat. <sup>2</sup> Propoziția lipsește în B<sub>1</sub>. <sup>3,4</sup> Replica a fost apoi anulată.

1 *A*: Călugarul; *B*: Macarie; *D*, *E*, *F*: Ghenadie // 2 *A*<sub>1</sub>: Când o afla tot ce s-a întâmplat o să i se întoarcă și singele, și carnea, și puterile; *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: Să-l aduci aci, în scaunul pe roți, și când o căsca ochii s-asculte, să-i spunem tot și să nu-i <*A*<sub>2</sub>: nu-i mai) ascundem nimic. Când o afla ce s-a întâmplat i se vor întoarce singele, carnea și puterile; *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: Să-l aduci aci <*E*, *F*: aici), să-i spunem tot și să nu-i ascundem nimic // 4—5 *A*<sub>1</sub>: De cinci luni stă în scaun și nu mai poate să umble. Se usucă. Și nimenea nu-l mai vindecă. Doctorul<sup>1</sup>: L-ai <> L-am) oprit să plece, și din clipa ceea nu mai poate să umble<sup>2</sup>. Asemenea boală încă n-am văzut. Unde nu ajută zemuri și buruieni ajută poate un cuvânt. Eu am încercat tot ce se poate încerca cu trupul. Să încerce alții cu sufletul. Călugarul: Trebuie deslegat. Doamna: Scăpați-mi-l, doctore, părinte! Îl prăpădește ochiul rău al călugărului Teodul! *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *B*<sub>3</sub>, *D*<sub>1</sub>: Cite luni au trecut? Cinci <*B*<sub>2</sub>: șasă). De cinci <*B*<sub>2</sub>: șasă) stă așa. <*A*<sub>2</sub>: stă în scaun, și nu mai poate să umble. <sup>3</sup> Un foc îl usucă <*B*<sub>3</sub>, *D*<sub>1</sub>: uscă) pe dinăuntru, și nu mai poate să umble, și nimenea <*A*<sub>2</sub>: dinăuntru, și nimenea) nu-l mai vindecă. L-am oprit să plece și din clipa ceea nu mai poate să umble. De răsuflarea lui fierbinte se topește ceara trupșorului. Scăpați-mi-l, scăpați-mi-l! Unde-i <*A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: Îl prăpădește ochiul lui Teodul. Unde-i) Teodul? Să vie aici! Vreau să vie aici!; *D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: Scăpați-mi-l, scăpați-mi-l! Unde-i Teodul? Să vie aici. Vreau să vie aici! // 6 *A*: Părintele; *B*: Macarie; *D*, *E*, *F*: Ghenadie // 7 *A*: Liniștește-te Doamnă, nu mai gândi!; *B*, *D*, *E*, *F*: Liniștește-te Doamnă // 9—10 *A*: mai zi ca altădată; *B*, *D*, *E*, *F*: mai zi — părinte — ca altădată, pînă apun // 12—19 *A*<sub>1</sub>: Doctorul: În trupul său nu văd nici o meteahnă. L-ar prăpădi ochiul lui Teodul, dacă n-ar fi la mijloc și altceva? Cred că-l paște stea nevăzută de dincolo de Saturn. Planeta aceea care citeodată ia locul soarelui și citeodată e atât de rea îi sugerează pe rînd toate elementele terestre din sînge. Trupul său n-are nici o meteahnă văzută, dar îi lipsește ferul care dă culoare, și plumbul îi lipsește care dă statornicie și greutate. Mîne o să-i lipsească și mercurul care dă viață. Steaua îi soarbe ferul, plumbul și mercurul. Doamna: Unde-i steaua aceea rea, să-l apăr de ea!<sup>4</sup> Să zidesc deasupra lui coperiș de oțel? Să-l îmbrac în zale de aur? Doctorul: Stelele pot să fie sorb prin orișice: și prin oțel, și prin zale. Călugarul<sup>5</sup>: Nu ajută nimic. Băiatul trebuie deslegat. Doamna<sup>6</sup>: Deslegat — de ce? Călugarul<sup>7</sup>: L-ai oprit să plece, dă-i drumul — să plece!; *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>: Cărturare, dascăle, doctore, sfetnice, l-ai căutat! Ce e? <*A*<sub>2</sub>: Doctore, l-ai căutat. Ce e?

<sup>1</sup> Indicație ștearsă apoi, replica revenind dăci Doamnei. <sup>2</sup> În continuare textul a fost anulat pînă la replica Doamnei. <sup>3</sup> Textul de pînă aici lipsește în *B*<sub>3</sub>, *D*<sub>1</sub>. <sup>4</sup> Frază ștearsă apoi. <sup>5,6,7</sup> Replica anulată apoi.

I-ai găsit hotarul plămînilor?) Doctorul <*B*: Cărturarul; *D*<sub>1</sub>: Dascălul): L-am căutat. <*A*<sub>2</sub>: L-am găsit. Neschimbă; *B*<sub>1</sub>: L-am căutat. Hotarul plămînilor e neschimbă.) Doamna: Tevile singelui? Doctorul <*B*: Cărturarul; *D*<sub>1</sub>: Dascălul): Zvicnesc. Doamna: Inima? Doctorul <*B*: Cărturarul; *D*<sub>1</sub>: Dascălul): Bate în chingi. Doamna: Locul de unde sufletul poruncește? Doctorul <*B*: Cărturarul; *D*<sub>1</sub>: Dascălul): Aci ar putea să fie o greșeală, dar în trupul băiatului nici o meteahnă. Poate că o stea îl paște nevăzută de dincolo, aceea care citeodată din mie în mie de ani ia locul soarelui în răsărit<sup>1</sup>. Făptura lui <*A*<sub>2</sub>: sa) n-are nici un gol văzut, îi lipsește altceva <*A*<sub>2</sub>: poate altceva). În suflet are <*A*<sub>2</sub>: are poate) un dor prea mult. Steaua i-a supt fierul din sînge și plumbul din trup și-l cheamă <*B*, *D*<sub>1</sub>: Steaua Mormintului îl cheamă) încetul cu încetul și picătură cu picătură la ea. Doamna: Să zidesc deasupra lui coperiș de oțel? Să-l îmbrac în zale de aur? Doctorul: Stelele pot să fie sorb prin orișice: și prin oțel, și prin zale!<sup>2</sup>; *D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: Cărturare, dascăle, doctore, sfetnice l-ai căutat! Ce e? Dascălul (dă din cap): L-am căutat, l-am căutat, și ce folos? În trupul băiatului nici o meteahnă. Făptura lui n-are nici un gol văzut, îi lipsește — nu știu ce-i lipsește. — În suflet are poate un dor prea mult, și steaua Mormintului îl cheamă încetul cu încetul, și picătură cu picătură la ea // 21—22 *A*<sub>1</sub>: Să-i dau drumul?<sup>3</sup> Unde?<sup>4</sup> S-au prăpădit toți cei plecați. S-a sfîrșit în zădărnice cruciada. Să se prăpădească și el? <> Acum el se prăpădește aici.) Dacă e vorba să se stingă, să se stingă mai bine aici<sup>5</sup>. Părinte, doctore, mi-ați fost totdeauna sfetnici buni <> sfetnici). Dar acum <> Acum) ce mă fac? Părinte, n-ai fost tu împotriva cruciadei?<sup>6</sup> Și-acum îmi spui să-i dau drumul — unde?<sup>7</sup> Călugarul: Am fost și sunt împotriva cruciadei. Dar acum nu e vorba de cruciade. E vorba de copilul dumitale. De ochiul rău, zici dumneata. De planete, zice el. De-un suflet, zic eu. Doamna: Sufletului nu i-a ajutat nici o vrajă. Călugarul<sup>8</sup>: Crede — și mai încearcă și asta. Poate se redobîndește. Doamna<sup>9</sup>: Nu pot. Ce dobîndă am eu, dacă pierd cum pier ceilalți. De altfel, totul s-a sfîrșit. N-are unde să mă plece, chiar dacă aș voi; *A*<sub>2</sub>: Copilul meu se prăpădește cu toate că n-a plecat. Părinte, și tu cărturar de curte, mi-ați fost totdeauna sfetnici. Ce mă fac? Sufletului nu i-a ajutat nici o vrajă. Să cred și să mai încerc? Ce să mai încerc?; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: Părinte, dascăle — mi-ați fost totdeauna sfetnici — ce mă fac? Sufletului <*D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: Băiatului) nimic nu i-a ajutat. <*B*<sub>1</sub>: ajutat. Să cred și să mai încerc — ce să mai încerc?) // 23 *A*<sub>1</sub>: sau alți doctori; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: și alți cărturari // 24—25 *A*<sub>1</sub>: Încep

<sup>1</sup> Fraza apare în *A*<sub>2</sub> și în *B*<sub>1</sub>; aci a fost însă anulat. <sup>2</sup> Ultimele două replici apar în *A*<sub>2</sub> și în *B*<sub>1</sub>; aci au fost însă anulate. <sup>3,4,5,6,7</sup> Propoziția a fost apoi anulată. <sup>8,9</sup> Replica a fost apoi anulată.

să doresc întoarcerea călugărului Teodul. Să-l rog pe el — să-l deslege el! Să-l deslege de jurămint! Călugărul care mi-l prăpădește; *A<sub>2</sub>, B, D, E, F*: Unde-i călugărul Teodul? Vreau să-l rog pe el! Să-l deslege el!// **26** *A*: Călugărul; *B*: Macarie; *D, E, F*: Ghenadie// **27** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B, D<sub>1</sub>*: Vestea despre întoarcerea lui Teodul <*A<sub>1</sub>*: întoarcerea lui> e așa, un zvon; *D<sub>2</sub>, E, F*: Teodul?// **28** *A<sub>1</sub>*: cine-l găsește?; *A<sub>2</sub>, B, D, E, F*: în ascunziș cine-l găsește?// **29** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B, D*: în adevăr Satan, cum s-a scornit <*A<sub>1</sub>*: zvonit?>; *E, F*: în adevăr Satana?// **29—30**, *A, B, D*: de Satan?; *E, F*: de Satana?// **32** *A<sub>1</sub>, B, D*: Mă rog de Satan, mă vind lui Satan; *A<sub>2</sub>*: Mă rog de Satan. Mă rog. Mă vind. Mă vind lui Satan; *E, F*: Mă rog de Satana, mă vind Satanei.

179

**1** *A*: Călugărul; *B*: Macarie; *D, E, F*: Ghenadie// **2** *A, D<sub>2</sub>, E, F*: iubirea ta; *B, D<sub>1</sub>*: iubirea voastră// **2—3** *A<sub>1</sub>*: Crede; *A<sub>2</sub>, B, D, E, F*: Răbdare Măria ta// **6** *A<sub>1</sub>*: Ajutat-au; *A<sub>2</sub>, B, D, E, F*: Nu mai vreau <*A<sub>2</sub>*: Nu mai pot, și nu mai vreau> să știu de nici un har. Ajutat-au// **7** *A, B, D<sub>1</sub>*: scăparea lui?; *D<sub>2</sub>, E, F*: scăparea copilului?// **8** *A*: tot nemișcat. Nimic n-a ajutat; *B, D<sub>1</sub>*: tot nemișcat și tot încercat. Nimic n-a ajutat; *D<sub>2</sub>, E, F*: tot nemișcat și tot încercat// **8** *A<sub>1</sub>*: Mă lapd de cerul cu stele. Mă vind; *A<sub>2</sub>, B, D, E, F*: Mă vind// **10—11** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>*: Dă-mi numai <*A<sub>2</sub>*: Duh din adânc, dă-mi> ferul și plumbul, dă-mi varul și argintul; *B<sub>1</sub>*: Dă-mi lutul și fierul, tainele împărăției tale; *B<sub>2</sub>, D, E, F*: Dă-mi lutul și fierul// **11—12** *A<sub>1</sub>*: cerul fără de fer și plumb; *A<sub>2</sub>, B, D, E, F*: cerul cu stele// **12—13** *A<sub>1</sub>*: rugina frumoasă a pietrelor tale > rugina pietrelor; *A<sub>2</sub>, B, D, E, F*: numai rugina pietrelor// **13** *A<sub>1</sub>*: Dă-mi varul; *A<sub>2</sub>, B, D, E, F*: varul// **16** *A*: Călugărul; *B*: Macarie; *D, E, F*: Ghenadie// **19** *A<sub>1</sub>*: Doctore; *A<sub>2</sub>*: Cărturare; *B, D, E, F*: Dascăle// **20** *A*: Călugărul; *B*: Macarie; *D, E, F*: Ghenadie// **21** *A, B, D, E*: Domniță; *F*: Doamnă// **23** *A<sub>1</sub>*: Nu mai am credință, se destramă cu puterile lui irosite spre răsărit. Oh, dacă; *A<sub>2</sub>, B, D<sub>1</sub>*: Maica Domnului nu m-a auzit. Puterile lui s-au mistuit <*A<sub>2</sub>*: irosit>. Oh, dacă; *D<sub>2</sub>, E, F*: Oh, dacă// **23—25** *A<sub>1</sub>*: să mă sfârșesc înainte. Ah, mă rog de Satan, dar nici el nu ajută, că n-are nevoie de creștini. Oh, de ce l-am născut? De ce nu l-am purtat tot în mine? Totdeauna în mine!; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F*: să mă sfârșesc eu înainte! Oh, de ce l-am născut? de ce nu l-am purtat totdeauna în mine? <*A<sub>2</sub>*: purtat tot în mine? Totdeauna în mine — în veșnicul răsărit!>; *B<sub>1</sub>*: purtat totdeauna în mine? Totdeauna în veșnicul răsărit!// **28** *A*: Călugărul; *B*: Macarie; *D, E, F*: Ghenadie// **29** *A*: altfel, Doamnă; *B, D, E, F*: altfel// **32** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B, D<sub>1</sub>*: singură am făcut? Călugărul <*B*: Macarie; *D<sub>1</sub>*: Ghenadie>: Greșești de două ori cu același cuvânt. Păcatele <*A<sub>1</sub>*: Întii fiindcă păcatele> noastre sunt totdeauna mai mari decât

ne inchipuim, și tot ce avem de altcineva ni s-a dat <*A<sub>1</sub>*: și al doilea fiindcă crezi că ți se ia ce ți s-a dat>; *D<sub>2</sub>, E, F*: singură am făcut?

180

**1** *A*: Doctorul; *B*: Cărturarul; *D, E, F*: Dascălul// **2** *A<sub>1</sub>*: Să încercăm Domniță sfatul starețului<sup>2</sup>. Nu e mare lucru. Doamna: Să-l las să plece? Doctorul: Da. Doamna: Cum să plece? Că nu poate să umble! Doctorul: E vorba numai de deslegare Doamnă. Doamna: Nu pot. Nu pot. Dacă printr-o minune s-ar vindeca, el ar ține atunci să plece. Și-atunci iar l-aș opri. Și el iar s-ar îmbolnăvi. Și iarăși n-ar mai ști să umble. Și n-am mai ieși din acest cerc de moarte. Hotărîrea nu poate să-i ajute, că n-ar fi hotărîre, ci mincinoasă cursă întinsă numai pentru încercare. Și el simte din glasul meu când mint. Nu, nu pot să-i spun că-l las să plece, când vindecat nu l-aș lăsa!; *A<sub>2</sub>, B, D, E, F*: Măria ta să încercăm sfatul Starețului// **3—5** *A<sub>1</sub>*: Doamna: Să-i spun cum s-au prăpădit toți cruciații? El nu mă crede. Că el simte tot. Și nu-l pot minți niciodată. Voi nu l-ați văzut niciodată cum lacrimiază și se irosește când ți ascund ceva. Și lacrimile lui sunt trup topit — ca picurii de luminare. Lacrimile lui nu sînt apă și sare, ci stropi din făptura lui și vamă luată din puțina carne ce i-a mai rămas; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>*: Doamna: Să-i spun cum <*B<sub>1</sub>*: că> s-au prăpădit toți cruciații? El nu mă crede. <*A<sub>2</sub>*: crede. Că el simte tot. Și nu-l pot minți niciodată.> Călugărul <*B*: Macarie>: Cine zice să minți? Spune-i adevărul. Nu s-au stins toți copiii? Doamna: El nu <*B<sub>2</sub>*: Nu> mă crede. Voi <*A<sub>2</sub>*: Și voi> nu l-ați văzut niciodată. Ascultă, lacrimiază și se irosește <*B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>*: se mistuie>. Lacrimile lui — trup <*A<sub>3</sub>*: sunt trup> topit ca picurii de luminare. Lacrimile lui nu sînt apă și sare, ci stropi din făptura lui și vamă luată din puțina carne ce i-a mai rămas; *B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F*: Doamna<sup>3</sup>: Să-i spun că s-au prăpădit toți cruciații? El nu mă crede. Ghenadie<sup>4</sup>: <*B<sub>3</sub>*: Macarie>: Cine-ți spune să minți? Nu s-au stins toți copiii? Doamna: El <*D<sub>2</sub>, E, F*: Radu> — nu mă crede. — Voi nu l-ați văzut niciodată. Cum ascultă, cum lacrimiază. <*B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>*: lacrimiază și cum se mistuie.> // **5** *A, B, D, E*: O, dacă; *F*: Dacă// **5—6** *A*: să-l mint cum îngerii mint > să-i vorbesc cum îngerii cîntă; *B, D, E, F*: să-i vorbesc să mă creadă// **6** *A*: și el simte tot > și el ascultă și nu crede; *B, D, E, F*: el ascultă// **10—11** *A<sub>1</sub>*: Doamna (sună. Intră un servitor); *A<sub>2</sub>, B, D<sub>1</sub>*: (pauză scurtă<sup>5</sup>. Hotărîtă <*A<sub>2</sub>*: Dintr-o dată>): Teodul s-a întors — Vreau <*A<sub>2</sub>*: întors? Atunci, vreau> să-l văd, să vie aici. (Sună. Intră doi servitori pe două uși <*B, D<sub>1</sub>*: uși deodată>) *D<sub>2</sub>, E, F*: (pauză scurtă. Sună

<sup>1</sup> *Desigur, o scăpare; corect: ce nu ți s-a dat.* <sup>2</sup> *De aici textul a fost apoi anulat pînă la sfîrșitul fragmentului.* <sup>3,4</sup> *Replica apare numai în B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>.* <sup>5</sup> *Indicația lipsește în A<sub>2</sub>.*



cu clopoțelul, intră doi <E, F: cei doi> servitori pe două uși deodată// 12—19 A omite; B, D, E, F: Scena IV<sup>1</sup>. Aceiași, întâiul servitor, al doilea servitor// 14—30 A<sub>1</sub> omite// 15 A<sub>2</sub>: Întâiul servitor; B, D, E, F: Întâiul// 17—18 A<sub>2</sub>: Să i se spună că-l iert, vreau să-mi deslege copilul și-l iert, numai să vie aici; B<sub>1</sub>: Spune-i că-l iert, să vie aici, să-mi deslege copilul, și-l iert; B<sub>2</sub>, D, E, F: Spuneți-i să vie aici, să vie să-mi deslege copilul, aduceți-l să-mi deslege copilul, și-l iert!// 19—20 A<sub>2</sub>: Călugărul (se uită la ea uluit.) Cărturarul (tot așa.); B, D, E, F: Ghenadie și Dascălul <B: Macarie și Cărturarul> (uluiși.)// 21 A<sub>2</sub>: Servitorul; B, D, E, F: Întâiul servitor// 22 A<sub>3</sub>: Iertați Măria ta. Teodul unde-i? B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F: Măria ta, unde-l vom găsi? <B<sub>1</sub>: unde-i Teodul?>.

180—181

25—16 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: Întâiul servitor <A<sub>2</sub>: Servitorul>: Da, Măria ta. (Iese.) Macarie <A<sub>2</sub>: Călugărul>: Măria ta, nu faci bine ce faci. <B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: faci. Apuci pe drum greșit — și o să cazi dintr-o greșeală în alta!> Îl ierți? Pe cine? Pe Teodul? Dacă e ceea ce s-a spus <A<sub>2</sub>: Dacă nu e călugăr și e ceea ce s-a vorbit>, n-are nevoie de iertarea ta. Dacă e călugăr, va trebui să dea seama de toți copiii. <A<sub>2</sub>: copiii. Ierți pe cel ce a adus sabie între copii și părinți?> Doamna: Părinte, nu știi că <B<sub>2</sub>: Părinte,> pe sf. Munte este un călugăr bătrîn care de treizeci de ani se roagă zi și noapte numai pentru — Macarie <A<sub>2</sub>: Călugărul>: iertarea păcatelor lui Satan. Doamna: Da, Părinte, pentru Satan se roagă, ca să fie iertat. Mai gîndește-te <A<sub>2</sub>: Gîndește-te> asupra acestui lucru, și de ai ceva de spus, spune-mi-o mine<sup>2</sup>; B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F: Întâiul servitor: Îl căutăm Măria ta. (Vrea să spună ceva.)<sup>3</sup> Măria ta — Doamna: Ei, ce-i? Vorbește. Întâiul servitor: Măria ta să ne dai voie să prăpădim <F: stîrpin> șoarecii că nu mai putem dormi nopțile de ei — rod toate ușile și grinzile <D<sub>2</sub>, E, F: rod pragurile și macină grinzile> și umblă cu sutele în toate cămărilor, și prin curte și pe ganguri. <D<sub>2</sub>, E, F: ganguri, și prin toate podurile!> Doamna: Dați-le drumul la grînare. <B<sub>3</sub>: Doamna: Nu, nu se poate. Nu vreau să intre moartea în castel. Dați-le de mîncare. Vreau să trăiască toate făpturile. Deschideți grînarul. Nu mai avem nimic de pierdut. > Doamna: Dați-le drumul în grînare. > Întâiul servitor <B<sub>3</sub>: Servitorul>: Nu înțeleg, Măria ta! Doamna: Dați-le drumul în grînare. Mănince tot ce avem — aducătorii de semne — șoarecii cu scîncete de copii. Căutați pe Teodul! Întâiul servitor: Da Măria ta. (Iese).

<sup>1</sup> În F greșeală de tipar: VI. <sup>2</sup> Fraza a fost ștersă în B<sub>2</sub>. <sup>3</sup> Indicația lipsește în B<sub>2</sub>.

1—16 A<sub>1</sub> omite// 17—18 A<sub>1</sub>: Doamna; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Doamna (către <B, D, E, F: se-ntoarce spre> al doilea servitor)// 20 A: Servitorul; B, D, E, F: Al doilea servitor// 21 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Nemișcat ca totdeauna. Capul îi cade și mai tare într-o parte. N-a mai putut să ție în mînă cartea. Și <A<sub>3</sub>: Cîteodată> uită să clipească din ochi. Totul ca totdeauna. Și-a vorbit puțin. M-a întrebat: dragă Danil nu e ciudat? Trupul aici, sufletul departe! Și-a <A<sub>1</sub>: Pe urmă și-a> cusut la loc <A<sub>2</sub>: cusut iar> veșmintele de cruciat. <A<sub>2</sub>: cruciat. Cele pe cari Măria ta le-ai sfășiat.> Cu mîinile lui. Pe urmă n-a mai putut să ție acul în mînă; B, D<sub>1</sub>: Nemișcat ca totdeauna. Și-a cusut iar, cu mîinile lui, veșmintele de cruciat. Cele pe cari Măria ta le-ai sfășiat. Pe urmă n-a mai putut să ție acul în mînă. Capul îi cade mai tare într-o parte. Totul ca totdeauna. Și-a vorbit puțin, cu ochii tot departe; D<sub>2</sub>, E, F: Nemișcat ca totdeauna// 25 A<sub>1</sub>: Cit o înghițitură de cuminicătură; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: O înghițitură// 29 A: Servitorul; B: Al doilea; D, E, F: Al doilea servitor// 30 A, B, D<sub>1</sub>: Spunea că astăzi pleacă; D<sub>2</sub>, E, F: Nu știu!

182

2 A<sub>1</sub> omite; A<sub>2</sub>: (cu un țipăt reținut); B, D, E, F: (își stăpînește un țipăt)// 3 A<sub>1</sub>: Părinte, doctore, nu mă lăsați!; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Părinte!// 4—5 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B, D<sub>1</sub>: Servitorul <B, D<sub>1</sub>: Al doilea servitor>: A cerut, ca niciodată <A<sub>2</sub>: A cerut; B: Mi-a cerut> să-l îmbrac în hainele de cruciat<sup>1</sup>. Doamna: Și l-ai îmbrăcat? Servitorul <B, D<sub>1</sub>: Al doilea servitor>: L-am îmbrăcat, dar a trebuit să-l sprijinesc. I-am spus: vezi, picioarele nu te țin. El a răspuns: poate învăț astăzi să umblu. <A<sub>1</sub>: A răspuns: vîntul umblă și n-are picioare, apa umblă și n-are picioare, luna tot așa. Poate învăț și eu să umblu ca apa și ca luna. (S-aude un sunet de clopoțel.)> Mă cheamă <A<sub>2</sub>, B: Acum cîntă. De multe ori își închipuie că e la drum și cîntă. Doamna: Treci-l dincoace. Adu-l!; D<sub>1</sub> omite>; D<sub>2</sub>, E, F: (către servitor) Adu-l aici!// 6—7 A: (se duce); B, D, E, F: Al doilea servitor (iese)// 8 A: Călugărul; B: Macarie; D, E, F: Ghenadie// 11—13 A: Servitorul se-ntoarce iar împingînd un scaun cu roate, în care șcade Radu, îmbrăcat în haină de cruciat. Toți își pun alte fețe, mai puțin îngrijate; B, D, E, F: Aceiași, Radu e adus <E, F: e adus de al doilea servitor> în scaunul său pe roți, e <E, F: roți. Radu e> îmbrăcat ca un cruciat, Ileana după el. <E, F: după el. Al doilea servitor iese>// 16—19 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Doctorul: Cruciatul nostru! <A<sub>2</sub>: nostru! Și tu aici Ileano?>; B, D, E, F: Dascălul <B: Cărturarul>: Cruciatul nostru! (către

<sup>1</sup> D<sub>1</sub> omite fraza (dintr-o greșeală de dactilografiere, desigur).

Ileana) Și tu aici Ileano?// 20—22 *A*<sub>1</sub> omite; *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: Ileana: Am <*A*<sub>2</sub>: Tăticule, am) mai venit să țin de urt lui Radu<sup>1</sup>, că <*B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: și să-l mîngîi că) tare e singur// 23—24: Radu; *B*, *D*, *E*, *F*: Radu (cu glas slab)// 30—31 *A*<sub>1</sub>, *B*<sub>1</sub>: M-am tot gîndit — E-așa <*B*<sub>1</sub>: Oh, e-așa) de grea haina; *A*<sub>2</sub>: M-am tot gîndit — cum se gîndește omul cînd e tare singur — Oh, e-așa de grea haina; *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: M-am tot gîndit — oh, e-așa de grea haina — și mă strînge pieptarul.

183

4 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Nu, nu. Acum <*A*<sub>2</sub>: Las' acum) — e mai ușor. M-am <*A*<sub>1</sub>: Astăzi m-am) gîndit; *B*, *D*, *E*, *F*: Las', nu. Acum e mai ușor// 6 *A*<sub>1</sub>: ziduri; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: turn// 8—9 *A*<sub>1</sub>: nuna, umbă numa cu făuța fălă picioale; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: luna, umblă numai cu făuța fără picioare// 12—14 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Da, mămică, așa m-am gîndit <*A*<sub>2</sub>: așa am zis. Și azi m-am gîndit) — Mamă astăzi <*A*<sub>2</sub>: Mămică) — nu știu ce e, îmi vine <*A*<sub>2</sub>: mi-e) tare greu să vorbesc. M-am gîndit <*A*<sub>2</sub>: Nu-i aer. Cineva a băut tot aerul de-aici. Las', las'. M-am gîndit așa) — N-aș putea; *B*, *D*, *E*, *F*: Da mămică. — Nu știu ce e — astăzi abia vorbesc. Nu-i aer — cineva a băut tot aerul de-aici. Mămică, n-aș putea oare// 14 *A*<sub>1</sub>: Mamă; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: Mămică<sup>2</sup>// 24 *A*: sfîrșit. Danil, du-te adu-mi și sulița, că a rămas dincolo > sfîrșit; *B*, *D*, *E*, *F*: sfîrșit// 26—27 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: ți <*A*<sub>2</sub>: tu-ți) mai aduci aminte de părintele I. Să-ți spună el <*A*<sub>2</sub>: el. Poate-l crezi pe el); *B*, *D*, *E*, *F*: tu ți aduci aminte de părintele Ghenadie <*B*: Macarie) — să-ți spună el, poate-l crezi pe el// 29 *A*: de el, dar părintele I.; *B*, *D*, *E*, *F*: de părintele Ghenadie <*B*: Macarie), dar el// 30 *A*<sub>1</sub>: spună; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: spună. Că și eu știu ce știu, și ce mulți nu pot să știe.

184

1 *A*: Călugarul; *B*: Macarie; *D*, *E*, *F*: Ghenadie// 2 *A*: s-a sfîrșit. Radu: Cum s-a sfîrșit, cînd eu încă nici n-am plecat > s-a sfîrșit; *B*, *D*, *E*, *F*: s-a sfîrșit// 4—7 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: Unii s-au înnegrit de vărsat negru. <*A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: negru de s-au făcut ca pămîntul și cărbunele); *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: Cînd au ajuns în ținutul prigorit fără de pîne — și-au mîncat opincile de foame și au murit, iar alții au fost arși pe dinăuntru de focul negru, de s-au făcut ca pămîntul și cărbunele// 9—10 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Vărsat <*A*<sub>1</sub>: Mamă, știu. Vărsat > Vărsat) negru am și eu. Uite cum cad cojile de pe mine, și rămîn pe mine cu sînge. <*A*<sub>2</sub>: rămîn pe mine florile de sînge. Și-am mîncat miere neagră și lăcuste.); *B*<sub>1</sub>: Vărsat negru am și eu. Și rămîn pe mine

<sup>1</sup> În *A*<sub>2</sub> replica se oprește aici. <sup>2</sup> Pasajul de la r. 23 din p. 182 pînă aici a fost scris pe o filă separată și introdus în locul următoarei replici: Radu: Mamă, astăzi o să învăț să umblu ca apa și ca luna. Nu-i așa că atunci mă lași să plec?

petele de sînge; *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: Și eu mi-am mîncat opincile — și trupul mi-e plin de pete ca pămîntul// 12 *A*: ți se pare Radule; *B*, *D*, *E*, *F*: ți se pare// 13 *A*<sub>1</sub>: de ciună. Unora li s-a ntors de roșcove și de lăcuste; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: de ciună// 15 *A*<sub>1</sub>: lepră sub zăpușeală și eu am lepră subt căptușeală; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: lepră <*A*<sub>2</sub>: lepră, lepră) albă și ciună// 15 *A*, *B*, *D*, *E*: tuse; *F*: tusă// 16 *A*, *B*, *D*, *E*: subt; *F*: sub// 17—19 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: Unele mă bat cu bici ud, altele mă ard cu fier lung. Unele spintecă, altele zdrobesc. <*A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: zdrobesc. Și s-a ncolăcit în mine tot drumul lor <*B*<sub>1</sub>: drumul copiilor), și-am încercat marea <*B*<sub>1</sub>: marea, și-am mîncat miere neagră și lăcuste), minile și picioarele mă dor. <*A*<sub>2</sub>: de ce mă dor?); *B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: Unele mă bat cu bici ud, altele mă bat cu fier lung<sup>1</sup>. Unele spintecă, altele zdrobesc<sup>2</sup>. Minile și picioarele mă dor, și s-a încolăcit în mine tot drumul copiilor, și-am încercat cu ei marea, și-am mîncat miere neagră și lăcuste// 20 *A*<sub>1</sub>: de Ion, ușor e de fiecare; *A*<sub>2</sub>: de Ion; *B*, *D*, *E*, *F*: de Gheorghe// 21—23 *A*<sub>1</sub>: Spune-mi Doctore, cum; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: Că așa mi-a fost dat, să bolesc pentru mulți și să mă istovesc pentru toți. Spune-mi Părinte <*B*, *D*, *E*, *F*: Părinte spune-mi, spune-mi părinte), cum// 25 *A*<sub>1</sub>: Doctorul; *A*<sub>2</sub>: Starețul; *B*: Macarie; *D*, *E*, *F*: Ghenadie// 27—30 *A*<sub>1</sub>: cum e trupul. Cei ce au plecat s-au îmbolnăvit nu cu sufletul, ci cu trupul > cum e trupul; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: cum e trupul. Cu cît trupul e <*F*: e trupul) mai mic, cu atît sufletul e mai mare. (Șoptind încet)<sup>3</sup> Al tău e cît o biserică. <*A*<sub>2</sub>: biserică. Sau cît sf. Mormînt.)

184—185

32—8 *A*<sub>1</sub>: Mă duc să-i adun pe toți ca să intrăm în Ierusalim. Vai Părinte, vai mamă! Vai mamă, eu văd pe ochii tăi că tot nu vrei să mă lași. Tu nu știi că numai în Ierusalim mă vindec de toate boalele. Vrei mai bine să mă omoare aici; *A*<sub>2</sub>: Vai Părinte, vai mamă! Vai mamă, eu văd pe ochii voștri că tot nu vreți să mă lăsați. Sint ca o pasere în colivie; *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: Sunt copt la toate încheieturile, numai vorbele au mai rămas legate în mine. Pentru ce m-ați adus? Vreți să vă puneți iar de-a curmezișul tuturor? Cine m-a pedepsit? Am avut rivnă mare în mine, și-am rămas cu frigurile. Ziua aceasta mi-am închipuit-o altfel<sup>4</sup>. Credeam că va fi ca lumina <*E*, *F*: ca lumina — ca lumina — ca lumina) cea dintîi<sup>5</sup>. Dar zările și-au închis ochii<sup>6</sup>. D o a m n a<sup>7</sup>: De ce chiar ziua aceasta? Radu: Mamă tu nu știi<sup>8</sup>? Tu nu știi că astăzi. . .<sup>9</sup>? Vai Părinte, vai mamă, eu văd pe ochii voștri că tot nu vreți să mă lăsați să plec.

<sup>1,2</sup> Fraza apare numai în *B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>. <sup>3</sup> Indicația lipsește în *A*<sub>2</sub>. <sup>4,5</sup> Propoziția lipsește în *B*<sub>1</sub>. <sup>6</sup> Propoziția apare numai în *B*<sub>2</sub>, unde a fost apoi ștearsă. <sup>7</sup> Replica lipsește în *E*<sub>1</sub>. <sup>8,9</sup> Propoziția lipsește în *B*<sub>1</sub>.

9—32 *A*<sub>1</sub> *omite*// 9 *A*<sub>2</sub>: Ileana (care a intrat odată cu el); *B*, *D*, *E*, *F*: Ileana// 11 *A*<sub>2</sub>: să jucăm iarăși; *B*, *D*, *E*, *F*: să jucăm// 13 *A*<sub>2</sub>: (cu voce slabă); *B*, *D*, *E*, *F*: (slab)// 14 *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*: Gottfried; *E*, *F*: Gotefrid// 16 *A*<sub>2</sub>: Tancred; *B*, *D*, *E*, *F*: Tancred cruciatul// 18 *A*<sub>2</sub>: cari au plecat Ileano; *B*, *D*, *E*, *F*: cari <*F*: care> au plecat// 20—21 *A*<sub>2</sub>: Cu copiii mă bați, și păgînii vor cădea > Cu copiii plecați spre răsărit mă bați. Unul după altul păgînii vor cădea; *B*, *D*, *E*, *F*: Cu copiii plecați spre răsărit — mă bați. — Păgînii vor cădea <*B*: cad > vor cădea unul după altul// 24—25 *A*<sub>2</sub>: am mers de-aici pînă la Ierusalim; *B*, *D*, *E*, *F*: am umblat cale de săptămîni// 25 *A*<sub>2</sub>: să mișc; *B*, *D*, *E*, *F*: să ridic// 26—27 *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: nu știu ce e că-n trupul; *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: în trupul// 28 *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: apa. Ileano, cînd mă gîndesc la soare ochii plîng <*A*<sub>2</sub>: plîng, cînd mă gîndesc la drum gura cîntă>; *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: apa// 31—32 *A*<sub>2</sub>: ai crescut. Și-așa, cum stai în zale, parc-ai fi îmbrăcat într-un roi de albine; *B*, *D*, *E*, *F*: ai crescut.

186

1—8 *A*<sub>1</sub> *omite*// 3 *A*<sub>2</sub>: oasele. Numai spre Ierusalim m-ar mai ajuta picioarele astea topite > oasele; *B*, *D*, *E*, *F*: oasele// 5 *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: eu cred că astăzi plec; *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: astăzi plec// 9—30 *A* *omite*// 13—14 *B*: Macarie; *D*<sub>1</sub>: Ghenadie; *D*<sub>2</sub>: Ghenadie: Ce șuier? Ce iureș?; *E*, *F*: Ghenadie: Ce iureș?// 20 *B*: Macarie; *D*, *E*, *F*: Ghenadie// 25 *B*, *D*: strigăte; *E*, *F*: strigăte de afară// 26 *B*: Macarie; *D*, *E*, *F*: Ghenadie// 27 *B*, *D*: își fleșcăie; *E*, *F*: și-arată// 29 *B*: Cărturarul; *D*, *E*, *F*: Dascălul.

187

1—19 *A* *omite*// 1 *B*: Macarie; *D*, *E*, *F*: Ghenadie// 6—17 *B*<sub>1</sub> *omite*// 6 *B*<sub>2</sub>: Macarie; *D*, *E*, *F*: Ghenadie// 7 *B*<sub>2</sub>: osinda!; *B*<sub>3</sub>, *D*<sub>1</sub>: va trebui să-i faci judecata!; *D*<sub>3</sub>, *E*, *F*: Teodul trebuie să-și ia răsplata!// 13 *B*<sub>2</sub>: Macarie; *D*, *E*, *F*: Ghenadie// 14 *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: în casă!; *B*<sub>3</sub>: în casă! Teodul trebuie să dea seama de toți copiii!// 16—17 *B*<sub>2</sub>: Teodul trebuie să-mi scape copilul!; *B*<sub>3</sub>, *D*, *E*, *F*: Nu sunt eu chemată să-l judec! <*E*, *F*: judec pe Teodul!> La judecata din urmă judece-l cine i-a dat puterea să ia copiii!// 20 *A*, *B*, *D*: Servitorul; *E*, *F*: Al doilea servitor// 21 *A*<sub>1</sub>: Doamnă, șapte femei; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: Niște femei// 25 *A*, *B*, *D*: Servitorul; *E*, *F*: Al doilea servitor// 26 *A*: În numele mamelor > Mame; *B*<sub>1</sub>: Trebuie să fie mame; *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: Mame// 28 *A*: Să poftească!; *B*, *D*, *E*, *F*: Să poftească! Paznicii să-și facă datoria!// 29 *A*, *B*, *D*: Servitorul; *E*, *F*: Al doilea servitor.

1—2 *A*: Cele șapte femei intră; *B*, *D*, *E*, *F*: Scena VII. Intră <*E*, *F*: Aceiași, fără servitor, intră> șapte femei// 4—5 *A*<sub>1</sub>: Măria ta, sintem aici. Nechemate, și poate nedorite. Tristețea mamelor ne face să fim aici. Doamna: Și eu sunt mamă, ca și voi. A doua: Măria ta, se zvonește că Teodul călugărul s-a întors. Cerem să fie judecat; *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: Sintem <*E*, *F*: Suntem> aici, nechemate, nedorite! Măria ta, Teodul călugărul s-a întors! <*D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: iar s-a arătat!> Cerem să fie judecat!// 7 *A*: Unde e? L-ați văzut?; *B*, *D*, *E*, *F*: Unde e?// 8—9 *A*<sub>1</sub>: A treia: Nu l-am văzut. Dar așa se zvonește. Stă ascuns în cetate; *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: A doua <*A*<sub>2</sub>: A treia>: E în cetate// 11—13 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Și dacă nu s-a întors? A șaptea: Am cere <*A*<sub>2</sub>: Și-atunci am cere> același lucru: să fie judecat; *B*, *D*, *E*, *F*: A zecea oară aud aceasta: e în cetate! Unde? A patra: Stă ascuns! Nu ne scapă!// 14—15 *A*: A șasea: Să fie judecat că ne-a ucis copiii!; *B*, *D*<sub>1</sub>, *D*<sub>2</sub>, *E*, *F*: A cincea: Ne-a <*B*, *D*<sub>1</sub>: Cerem să fie judecat că ne-a> ucis copiii!// 16—30 *A*<sub>1</sub> *omite*// 16 *A*<sub>2</sub>: A treia; *B*, *D*, *E*, *F*: A șaptea// 18 *A*<sub>2</sub>: Și mulți copii; *A*<sub>3</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: Și copiii// 21—22 *A*<sub>2</sub>: Și după ce astfel fără izbîndă a pus la încercare puterea lui Dumnezeu, a mai îndrăznit să încerce; *A*<sub>3</sub>, *B*, *D*, *E*, *F*: Astfel a pus la încercare <*A*<sub>3</sub>: la încercare fără izbîndă> puterea lui Dumnezeu. Și nu i-a fost destul. A îndrăznit să mai încerce// 23 *A*<sub>2</sub>: S-au ridicat acești proroci mincinoși; *A*<sub>3</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: Prorocii aceștia mincinoși <*B*<sub>3</sub>, *D*, *E*, *F*: negri și mincinoși> s-au ridicat// 26 *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: A cincea; *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: A șaptea// 27 *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B*<sub>1</sub>: Fiecare cetate cu un negru proroc, roi <*A*<sub>3</sub>, *B*<sub>1</sub>: Un negru proroc s-a ivit în fiecare cetate. Noi> am avut pe Teodul. Ce-a voit?; *B*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: Ce-a voit Teodul?// 29 *A*<sub>2</sub>, *B*, *D*, *E*: A șasa; *F*: A șasea.

188—189

30—3 *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B*<sub>1</sub>: Tot ce-a făcut a fost din sumeție. <*A*<sub>2</sub>: Totul din sumeție.> Nu s-a sumețit și aici? Puterea <*A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>: Spunea că puterea> călugărilor <*A*<sub>2</sub>: bisericeii> e înfricoșată. Că ei <*A*<sub>2</sub>: ei călugării> au puterea să silească și pe Dumnezeu să se întrupeze cînd ei vor și unde ei vor, în pîne și vin. <*B*<sub>1</sub>: să se întrupeze în pîne și vin cînd ei vor.> Așa a pus la încercare cerul. <*A*<sub>3</sub>: Așa a silit el cerul să se răzbune; *B*<sub>1</sub>: Așa a spus. Și așa a silit cerul să se răzbune.> Călugărul <*B*<sub>1</sub>: Macarie>: Nu toți <*A*<sub>3</sub>, *B*<sub>1</sub>: Călugării au puterea să silească pe Dumnezeu? El a spus aceasta?> Nu toți? Atunci de ce nu te-ai împotrivit zădărnindu-i la vreme fără-delegile? <*A*<sub>3</sub>, *B*<sub>1</sub>: înlăturînd la vreme primejdiile sumeției sale?> Călu-

<sup>1</sup> Fraza apare numai în *B*<sub>1</sub>. <sup>2</sup> *B*<sub>1</sub>: Așa a spus? <sup>3</sup> Ultimele două cuvinte apar numai în *A*<sub>3</sub>.

g ă r u l <B<sub>1</sub>: M a c a r i e>: Am <A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>: R ă s p u n d, deși nu am să dau socoteală nimănui. Am> încercat <A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>: încercat să mă împotrivesc>. Dar Teodul <A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>: Dar n-am putut. Teodul> a lucrat cu puteri cari întrec puterile omenești <B<sub>1</sub>: cu puteri neomenești>; B<sub>2</sub>, B<sub>3</sub>, D, E, F: Tot ce-a făcut, a fost din sumeție. A t r e i a: De ce nu v-ați împotrivit înălăturind la vreme primejdiile? M a c a r i e <D, E, F: G h e n a d i e>: Teodul <B<sub>2</sub>: R ă s p u n d, deși nu trebuie să dăm socoteală nimănui. Am încercat să ne împotrivim, dar Teodul> a lucrat cu puteri neomenești.

189

1—34 A<sub>1</sub> omite// 7 A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Și <B, D: Ha, și> puterile neomenești; A<sub>3</sub>: Ha, puterile lui neomenești! Puterile de cari vorbești// 9—11 A<sub>2</sub>: În ce i-au stat puterile? Și le-a pierdut pe drum? Și le ținea ascunse? Unde? Subt <E, F: Sub> altar? Sau poate <A<sub>3</sub>, Sau> în vreo scroafă turbată, ca vrăjitorii! Nu, părinte! <A<sub>3</sub>: Nu, nu!> Puterea lui a stat în vorbe// 13—18 A omite// 16 B, D<sub>1</sub>, F: vorbesc! D<sub>2</sub>, E: vorbesc! Din miasme <E: De pretutindeni, din pustiuri>, din scorburi și de pe spinarea apelor!// 18 B<sub>1</sub>: Da, ne lăsăm ispitite! Zănatica; B<sub>2</sub>, D, E, F: Zănatica// 20 A<sub>2</sub>: Avem paznici ai credinței noastre și ne; A<sub>3</sub>, B, D, E, F: Nu mai avem paznici ai credinței noastre? Ne// 22 A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>: Ne ia copiii de la masă și pleacă. Ca și când copiii n-ar fi os din trupul nostru! Ca și când copiii ar fi turma lui, ca și când copiii ar fi guzganii <A<sub>3</sub>: Parc-ar fi șobolanii> din poveste, scoși de Necuratul <A<sub>3</sub>: de vrăjitorul> cu fluierul, din grajduri și de <A<sub>3</sub>: de pe> subt iesle. A l t a<sup>2</sup>: I-a căsunat așa din senin să ni-i ia și ni i-a luat! A t r e i a: A fost un omor <A<sub>2</sub>: Un omor a fost. Un omor> îngăduit în chip vinovat de cei ce ar fi putut să-l împiedece <A<sub>2</sub>: să-l zădărnicească>. Când <A<sub>2</sub>: A ș a p t e a: Când> s-a auzit semnul al meu și-a lăsat ulcica cu lapte pe jumătate nebăut pe masă și a plecat. Ulcica mai stă și acum pe masă. A p a t r a: Al meu și-a lăsat bucata <A<sub>2</sub>: codrul> de pîne, se mai văd și-acum urmele dinților mici în coaja uscată. A c i n c e a: Al meu a plecat c-o întrebare la care n-a mai așteptat răspunsul. Și ziua—noaptea răspunsul mi se învîrte acum în cap. N-am cui să-l spui, că Ion a plecat<sup>3</sup>; B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>: Ne-a luat copiii de la masă. Ca vrăjitorul care a scos șobolanii cu fluierul din grajduri de pe subt iesle! A p a t r a: I-a căsunat așa din senin <B<sub>2</sub>: așa> să ni-i ia, și i-a luat!; B<sub>3</sub>, D, E, F: Ne-a luat copiii de la masă, din tindă, din brațe, i-a luat și au plecat!// 24 A: A ș a s a; B, D, E, F: A d o u a// 25 A<sub>1</sub>: Au plecat, au plecat toți; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>3</sub>, D, E, F: Au plecat, toți au plecat; B<sub>2</sub>: A c i n c e a: I-a luat. Paturile lor au înghețat și nu le mai putem încălzi. În așternut a mai rămas mirosul dulce de

copil plecat și de trupșor pierdut. A d o u a: A plecat, toți au plecat// 28 A: Nu putem intra; B, D, E, F: Nu putem să intrăm// 28 A<sub>1</sub>: lipsește la masă; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: și la masă lipsește// 30 A<sub>1</sub>: ne găsește somnul în ușă. Au plecat, au plecat; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Toți au plecat// 31—34 A<sub>1</sub>: mai trăiesc; A<sub>2</sub>: ei mai trăiesc. Și unde s-au sfîrșit, nimenea nu le-a închis ochii <> lumina>. Ei stau morți cu ochii deschiși, păsările le scot ochii <> deschiși și ochii le sar din cap ca pietrele scumpe din inele pierdute; B, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F: ei au mai rămas. S-au dus și s-au sfîrșit. Și unde s-au sfîrșit nu le-a închis nimeni lumina. <D<sub>2</sub>, E, F: lumina. Morții noștri stau cu ochii deschiși și ochii le sar din cap ca pietrele scumpe din inele pierdute.>.

190

2 A<sub>1</sub>: El e; A<sub>3</sub>, B, D, E, F: Teodul e// 2 A: care; B, D, E, F: cel ce// 3 A: fașe; B, D, E, F: fașă// 5—11 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Și să fie judecați și pedepsiți <A<sub>2</sub>: Și să ispășească> și toți aceia cari cu știre s-au făcut vinovați împreună cu el; A<sub>3</sub>, B, D, E, F: A t r e i a <A<sub>3</sub>: Alta> Să fie judecat! T o a t e: Judecat! A ș a p t e a<sup>1</sup>: Și să ispășească și toți acei cari <F: care> cu știre s-au făcut vinovați împreună cu el// 16 A: C ă l u g ă r u l și D o c t o r u l; B: M a c a r i e și C ă r t u r a r u l; D, E, F: G h e n a d i e și D a s c ă l u l// 17 A, B, D: (fac fețe mirate); E, F: (uluși)// 19 A<sub>1</sub>: Ce? R ă s m i r i ț a; A<sub>3</sub>, B, D, E, F: R ă s m i r i ț a// 22—26 A<sub>1</sub> omite// 27—28 A, B<sub>1</sub> omit// 27 B<sub>2</sub>: M a c a r i e; D, E, F: G h e n a d i e.

191

2 A, B<sub>1</sub> omit// 13 A: Singe din singele nostru!; B, D, E, F: Singele nostru!// 18 A<sub>1</sub>, D, E, F: plecați!; A<sub>2</sub>, B: plecați! Ce țipați? N-ați fost de față toate, când au plecat?// 20 A<sub>1</sub>: Copiii noștri, și-apoi ieșim!; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Copiii noștri, copiii noștri!// 24—28 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: M ă r i a t a, ț i d o r i m <A<sub>1</sub>: Să trăiești, Măria ta, să nu mai mori,> să trăiești și să naști, să porți în pintece rod și să naști, să naști de atîtea ori cîți copii au murit! A ș a p t e a: Să porți Măria ta <A<sub>2</sub>: Măria ta să porți> rodul tuturor mamelor, dar de rodul tău să nu ai parte! T o a t e: De rodul tău să nu ai parte!; B, D, E, F: Să trăiești Măria ta, să trăiești, dar de rodul tău să ai parte precum am avut noi! T o a t e: Să trăiești Măria ta, să mînci <E, F: să mînci> pînea lor uscată, să guști odihna pe piatră!

192

1 A, B, D: D o a m n a (înlemnită); E, F: D o a m n a// 2 A, B<sub>1</sub>: Nu bleștemați, că blestemul de mamă se prinde! Spuneți-mi cu ce sunt vinovată;

<sup>1</sup> În A<sub>3</sub> schimbarea personajului nu se face.

<sup>1</sup> Propoziția apare numai în A<sub>2</sub>. <sup>2</sup> Replica apare numai în A<sub>2</sub>. <sup>3</sup> Fraza searsă în A<sub>2</sub>.

**B<sub>2</sub>, D, E, F:** Nu blestemați! Spuneți-mi ce vină port!// **8—4 A, B<sub>1</sub>:** blestemați!; **B<sub>2</sub>, D, E, F:** blestemați! Dacă sunt vinovată cu adevărat, vreau să ispășesc// **6 A:** Măria ta ai îngăduit; **B, D, E, F:** Ai îngăduit// **6 A, B<sub>1</sub>:** ducă; **B<sub>2</sub>, D, E, F:** ia// **8—10 A<sub>1</sub>:** Eu nu! N-am îngăduit... eu; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F:** Eu nu! <**B, D, E, F:** Eu nu! Eu nu!> N-am îngăduit! Eu — eu — m-am luptat — cu făpturi și cu vedenii — nu știu ce-a fost. Nimeni n-a mai ascultat// **12—13 A<sub>1</sub>:** Ai fi putut; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F:** Te-ai luptat cu vedenii după vorba aceea <**A<sub>2</sub>:** ceea>; mntuiască-se cine-o putea! Ai fi <**A<sub>2</sub>:** N-ai> putut// **13 A<sub>1</sub>:** Că țoti; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F:** Toți// **15 A:** Călugărul; **B:** Macarie; **D, E, F:** Ghenadie// **17 A:** Acest copil; **B, D, E, F:** băiatul// **19—31 A<sub>1</sub> omite// 19—21 A<sub>2</sub>:** Intră Servitorul; **B, D, E, F:** Scena VIII. Intră <**E, F:** Aceiași, intră> întâiul servitor. Servitorul <**E, F:** Întâiul servitor>// **22 A<sub>2</sub>:** călugărul Teodul; **B, D, E, F:** Teodul// **24 A<sub>2</sub>:** Unde-i?; **B, D, E, F:** Unde-i? Adu-l! Adu-l aici! Să vie aici!// **26 A<sub>2</sub>:** Prins. D o a m n a: L-ați adus? Părinte, s-a întors! S-antors cu jurământul copilului! Femei, e aici. Faceți ce voiți<sup>1</sup>; **B, D, E, F:** Prins// **27 A<sub>2</sub>, B, D:** Servitorul; **E, F:** Întâiul servitor.

### 192—193

**28—2 A<sub>2</sub>:** A încercat să fugă și paznicii <> Paznicii <> l-au spintecat. A spus că nu vrea iertare, că nu vrea nimic, că nu poate deslega pe nimeni, că vrea el singur să moară, de aceea a venit aici. Și s-a stins. <> aici. Femei și oameni au sărit și l-au ucis.>; **B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F:** A spus că nu vrea iertare, că nu poate deslega pe nimeni, că nu vrea nimic, că vrea singur să moară! Femei și oameni au sărit, Ioana zănată l-a mușcat de gîtlee ca o lupoaică. Teodul a murit în singe. T o ț i: Ioana lupoaică? <**B<sub>2</sub>:** lupoaică? M a c a r i e<sup>2</sup>: Pe pămînt un păcătos mai puțin, și-n iad un suflet mai mult.>.

### 193

**1—28 A<sub>1</sub> omite// 4 A<sub>2</sub> omite; B, D:** (o clipă mută); **E, F:** (desnădăjduită)// **5 A<sub>2</sub>, B, D:** S-a dus; **E, F:** Teodul s-a dus// **6 A<sub>2</sub>:** Moartea lui — pecete, pecete veșnică pe jurământul copilului. Ce facem? Altă ieșire, Părinte!; **B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F:** Ce facem? Părinte! <**B<sub>1</sub>:** Altă ieșire, Părinte!>// **9 A<sub>2</sub>:** Dacă nu, m-aș fi aruncat în noroi, în genunchi; **B, D, E, F:** M-aș fi aruncat în noroi// **9—10 A<sub>2</sub>:** Cine l-a ucis? S-antors cu jurământul, și l-au spintecat!; **B, D, E, F:** Acum l-a ucis! Ioana! Ioana lupoaică! Teodul// **12 A<sub>2</sub>:** ele! Mărturiile veștii!; **B, D, E, F:** ele!// **13 A<sub>2</sub>:** și-acum s-a îngrijit — s-a îngrijit singur să nu mai fie umbră pămîntului — l-au omorît; **B, D, E, F:** L-a omorît! <**B:** L-a omorît Ioana!> L-a omorît!// **15—17 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>:** în stema casei; **B<sub>2</sub>:** în turnurile mamei; **B<sub>3</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F:** în turnurile

mamei! Oh, în casa asta nu se mai ține nimic, se prăfuiesc ușile, stîlpîii, grinzile <**D<sub>2</sub>, E, F:** stîlpîii> și varul. Ne-au năpăstuit Ierusalimul și șoarecii// **18 A<sub>2</sub>:** Copilul nimic; **B, D, E, F:** Nimic// **18 A<sub>2</sub>:** Doftore, ce stea l-a-mbolnăvit? Nici o stea, numai ochiul > Cine l-a-mbolnăvit! Puterea; **B, D, E, F:** Cine l-a-mbolnăvit? Puterea// **20 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>:** mormîntului. Femei, mame!; **B<sub>2</sub>, D, E, F:** mormîntului// **23 A<sub>2</sub>:** acum; **B, D, E, F:** acum — acum// **24—26 A<sub>2</sub>:** Dar așa, puternicia lui a rămas aici cu mine în casă. Acum e grabă mare. Trebuie să strîng copiii; **B, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F:** Acum e grabă mare. Trebuie să strîng copiii! <**D<sub>2</sub>, E, F:** copiii! Trebuie să-i adun — pe toți — pentru altă încercare.>// **28 A<sub>2</sub>, B, D, E:** suflarea? Cine mă strînge? Ce ființă — ce putere?; **F:** suflarea?// **30—34 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>:** Părinte, las'! Da, mamele au <**A<sub>2</sub>:** Femei, mame, aveți> dreptate. Pe <**A<sub>2</sub>:** Da, l-am oprit. Pe> al meu l-am oprit. Oh, dacă <**A<sub>2</sub>:** Oh,> al meu — Părinte, cuvintele <**A<sub>2</sub>:** vorbele> lor le iert. Radule, Radule, ce știu mamele de durerea noastră <**A<sub>2</sub>:** Radule, Radule>. F e m e i l e (plîng încet)<sup>1</sup> D o a m n a: Radule; **B, D, E, F:** Femei; mame! aveți dreptate. Tu <**B:** (Către întia:) Tu> — tu<sup>2</sup> ți-ai pierdut copilul. Și <**B:** Întia (și-apeacă capul) D o a m n a (către a doua, și a treia.) Și> tu — și tu. Toate <**B:** A ș a p t e a: Toate. D o a m n a: Toate> — toate<sup>3</sup> cite sunteți aici — și toate cite sunt dincolo de ziduri. V-ati pierdut tot ce-ați avut — femei, mame! Da, eu l-am oprit, pe al meu l-am oprit. Părinte, le iert. — Radule, Radule.

### 194

**7—8 A<sub>1</sub>:** și tu!; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F:** și tu! Pleacă și tu! Cruciada încă nu s-a sfîrșit!// **11 A<sub>1</sub>:** merg — voi aluneca precum apa și luna; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F:** merg// **12 A omite// 14 A, B, D:** îl privesc și-l urmăresc; **E, F:** îl urmăresc cu privirile// **17 A<sub>1</sub>:** Întia oară de atîtea luni; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F:** Umblă — umblă// **19 A:** (face un pas, și încă unul); **B, D, E, F:** (pășind încet)// **20 A<sub>1</sub>:** Mamă; **A<sub>2</sub>:** Mamă — Măria ta; **B, D, E, F:** Mamă eu merg — Măria ta// **22 A:** (mai face un pas); **B, D, E, F:** (face un pas, rar)// **23 A<sub>1</sub>:** cîmpuri ciudate; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F:** cîmpuri// **24—25 A<sub>1</sub>:** Ce turnuri și ce cetățîi! Iată cedrii; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F:** Cetățîi negre, turnuri albe! Iată cedrii fără de moarte// **25 A<sub>1</sub>:** cămilele, mamă; **A<sub>2</sub>, B, D, E, F:** cămilele cu nările ridicate?// **26—30 A<sub>1</sub>:** dulce ca tine, mamă. Acum trecem prin Nazaret. Iată trestia Iordanului; **A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D, E, F:** dulce — depărtat. Acum <**B<sub>2</sub>, D, E, F:** Mamă, acum> te-ai ascuns după muche, acum nu te mai văd, rămas bun!<sup>4</sup> Drum lung, drum greu, praf mare, piatră tare. Străine, ce cătun se vede colo-n depărtare? <**A<sub>2</sub>:** acolo?> Căutăm drumul spre Nazaret, satul teslarului! <**A<sub>2</sub>:** spre Nazaret.> Iată trestie multă, și-o

<sup>1</sup> Indicația apare numai în A<sub>1</sub>. <sup>2,3</sup> Cuvîntul lipsește în E, F. <sup>4</sup> Ultimele două cuvinte lipsesc în A<sub>2</sub>.

<sup>1</sup> După întrebare textul replicii a fost apoi șters. <sup>2</sup> Replica a fost apoi anulată.

apă trece prin papură// 32—33 A<sub>1</sub>: prietenul mic Simion; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: micul Simion! Apucă spre dreapta, mai sus, mai sus!

194—195

34—1 A<sub>1</sub>: ai slăbit de drum și ești obosit; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: ai slăbit numai de drum și ești obosit, îți arde singele! Nu umbra pe dungă.

195

4—7 A<sub>1</sub>: Iată porțile Ierusalimului! Să mergem, copii; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D<sub>1</sub>, D<sub>2</sub>, E, F: Sărim garduri, încet, să nu greșești. Înainte! <B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, D<sub>1</sub>: Sărim gardurile! Încet<sup>1</sup> — înainte, înainte!; D<sub>2</sub>, E, F: Sărim gardurile! Iată izbînda! Înainte, înainte!> Porțile Ierusalimului! Gorganul căpățînilor, grădina maslinilor, valea Iosafat. Umblu pe coperișe, cine mă poartă? Umblu pe cruci, cine mă duce? Să mergem// 9 A: pe care cade un mănunchi; B, D, E, F: spre un mănunchi// 10 A<sub>1</sub>: Ce luminează mare; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: Luminează mare, luminează// 11—12 A<sub>1</sub>: pornit; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: pornit! Să nu se stingă! Nu suflați, nu răsuflați!// 17 A<sub>1</sub>: la el; A<sub>2</sub>, B, D, E, F: peste el// 21 A: Călugărul; B: Macarie; D, E, F: Ghenadie// 23 A: (corul copiilor); B, D, E, F: (s-aude ca un cor de copii)// 24—31 A, B<sub>2</sub> omit// 27—31 B<sub>2</sub>, D<sub>1</sub> omit// 32 A: ingenunchind; B, D, E, F: femeile ingenunchiază.

196

5 A: Călugărul; B: Macarie; D, E, F: Ghenadie.

#### COMENTARIU

În receptarea dramei *Cruciada copiilor* pot fi observate, în intervalul dintre apariție și publicarea următoarei piese, trei momente: primul e prilejuit de tipărirea lucrării, celelalte două — de reprezentarea ei scenică. Să vedem cele dintîi reacții critice.

După o recenzie care e mai mult un rezumat (în *Vremea*, 27 februarie 1930), Octav Șuluțiu comentează piesa în *Viața literară*, 16—28 februarie, reluînd ideile schițate acolo. „Este în această dramă apologia purității sufletești a copilăriei, apologie împletită cu irealul, dar nu fără sens“, afirmă el, fără să expliciteze partea ultimă a propoziției. Nu prea clare sînt și rîndurile care introduc o scurtă analiză comparativă și o caracterizare în sine judicioasă a noii drame: „Iubirea pe care a pus-o Lucian Blaga în această piesă ca schemă nu este un defect, dar o inferioritate față de *Tulburarea apelor* și de *Meșterul Manole*. Acelea erau fie, precum în ultima piesă, arhitectură inebriabilă, construcție clasică, vinjoasă, fie, precum în prima,

<sup>1</sup> Cuvîntul apare numai în B<sub>1</sub>.

adîncime de sugestie. În *Cruciada copiilor* dragostea de sobrietate a lui Lucian Blaga a mers prea departe. Piesa este de o simplitate a liniei excesivă. Sugestia este redusă și se confundă cu emoția“. Dincolo de conflictul dintre Radu și Doamna (adică dintre mistică religioasă și iubirea de mamă), Șuluțiu „întrezărește“ „vechea luptă dintre catolicism și ortodoxism, dar cu victoria ultimului“. Prin aceasta „piesa este deci simbolică: biruința spiritului asupra trupului“. „Însă acest simbol este mai puțin evident“, adaugă el. Și „dacă Lucian Blaga ar fi umplut actul doi cu simbolul luptei *spirit-materie, ortodoxie-catolicism*, piesa ar fi câștigat. Astfel simbolul început în actul întâi se rupe în actul doi spre a reapărea la sfîrșit. Poate numai aici este impresia de prea puțin pe care o lasă drama. Dar iubirea, iubirea care omoară pe toți, iubirea fiecăruia pentru ceva răscumpără mult“. Din perspectiva acestui conflict sînt văzute și personajele, definite ca niște simboluri sau, mai degrabă, alegorii: „Personagiile sînt scheme. Doamna este iubirea maternă. Radu este biserica lui Hristos, Teodul, care este cel mai desăvîrșit descris, este dirzenia catolică, intoleranța iubirii de Hristos, care e gata să meargă și la erzie pentru el. Starețul Ghenadie este ortodoxia. Dascălul este știința embrionară (cîtă putea la 1212). Psihologie unilaterală. Sentimente pure. Dar arzînde în puterea și puritatea lor. Interesul este al ideii care va să biruie“.

Peste cîteva luni (la 11 iulie), Șuluțiu îi scria lui Blaga, între altele: „pentru *Cruciada copiilor*, natural, văd acum că aș fi avut în ea sugestii de a spune cu totul altceva decît am spus. O voi reciti și cred că-ți voi trimite chiar d-tale rezultatul. Îmi face impresia însă că *Meșterul Manole* este culmea tragediei. Este o capodoperă unică în *toată literatura universală*. Forța mitului și forma în care e scrisă ar face pe Nietzsche — dacă ar mai trăi — un admirator entuziast al ei. Mitul din *Cruciada copiilor* e mai apropiat și mai slab. E mitul Ierusalimului creștin. E insuficient pentru o tragedie. Mitul trebuie să păstreze un contact latent cu forțe pămîntului. Mitul e prin esență barbar și încordat. *Meșterul Manole* are la bază un mit pe care îl presimt legat de tracismul nostru.

Îmi imputați că n-am înțeles un anumit lucru. Dar puteți citi în *Vremea*, unde tot eu am făcut cronica, spre a vedea că am enunțat acolo adevărata idee din *Cruciada*: conflictul dintre mamă și fiu. Dar cred că acest conflict este întretăiat tocmai de celălalt conflict: dintre ortodox și catolic. Și de aici o confuzie dominînd esteticul. Însă repet: nu mai judec după canon, ci văd acum o altă *Cruciadă*“ (cf. Octav Șuluțiu, *Jurnal*, ed. cit., p. 115—116). E foarte probabil că această nouă interpretare a piesei n-a fost scrisă. În orice caz, în volumul său *Pe margini de cărți*, 1938, Șuluțiu va include cronica din *Viața literară*. Nu cunoaștem scrisoarea lui Blaga la care se referă criticul, deducem însă că „reproșul“ privea accentul pus pe conflictul dintre catolicism și ortodoxie și ignorarea dramei propriuzise, în care erau implicați Doamna (mama) și Radu (copilul).

Dacă Octav Șuluțiu abia îl descoperea pe Blaga, ca mulți din generația lui (sau „generația“, cum ar trebui să scriem ținând seama de conștiința de sine pe care a manifestat-o această promoție de scriitori), urmînd să devină unul dintre susținătorii cei mai fervenți ai operei lui, Felix Aderca era un mai vechi admirator al poetului, pentru motive care privesc complexitatea și pregnanța personalității, înalta intelectualitate, modernitatea și originalitatea, motive care transpar și în cronică pe care o dedică în *Adevărul* din 7 martie 1930 *Cruciadei copiilor*. „Autorul este unul dintre foarte puținii scriitori care nu așteaptă «inspirația», ci o provoacă prin studiu amarnic și nelnterupt, neîngăduind niciuneia din fibrele ființei să se relaxeze în lene confortabilă“, observă Aderca mai întii, adăugînd: „Deși s-a remarcat ca poet — nume sub care se ascund îndeobște numai ticlitorii de stihuri — Lucian Blaga a publicat pînă acum șapte cărți de cercetare filozofică și șase drame. Romantismul și misticismul ignoranței n-au convins pe acest tînăr ardelean să renunțe la torturile cerebrale, violent detestate de o anumită școală literară“. Apoi, „Lucian Blaga, al cărui talent literar e alcătuit, incontestabil, dintr-o puternică spiritualitate, trebuie prețuit și pentru ușurința cu care s-a ridicat de la poemul de basm, de o simplitate puerilă aparentă, la drama mistică, expresie amplă și impunătoare a unei personalități“. Și aici, și în alte contexte, Aderca înțelege de fapt prin „mistic“ — „metafizic“. Aderca amintește, cu un reproș nereținut, că „nici studiile d-lui Blaga“ (ale căror titluri le dă) n-au intrat organic în cultura noastră, ai cărei slujitori se țin, în majoritate, la afaceri de breaslă sau la intrigi demne de personaje electorale de suburbie; n-au intrat în teatrul românesc nici misterele impresionante ale d-lui Blaga“ (iarăși — listă de titluri, cu toate piesele de pînă atunci), „cu excepția *Meșterului Manole*, reprezentat pe scena Teatrului Național din București și, acum de curînd, în traducere germană, pe scena Teatrului Municipal din Berna“. Asta pentru că „directorii teatrelor din București, alcătuiți în cea mai mare parte din actori, au o veche tradiție scenică prea învederată ca să-și dea seama de frumusețile speciale ale unui teatru în care atmosfera de basm și de legendă ține loc de decor și să vadă că gestul sintetic al personajului e mai dramatic decît năvala unei mase de figuranți“.

Ajunghnd la obiectul propriu-zis al cronicii sale, Aderca notează mai întii că „drama cea mai nouă“ a lui Blaga „e în seria tuturor celorlalte drame semnate de el și nu se deosebește, purcezînd din același temperament și aceleași convingeri artistice, decît prin materialul întrebunțat. Atmosfera e de legendă, personajele sînt tipice (numele lor propriu e aproape de prisos), acțiunea e sintetică“. Din faptul istoric cunoscut, Blaga „crează o dramă patetică, de o elevație sufletească și intelectuală, dacă nu ne înșelăm, fără pereche în literatura noastră dramatică, rămasă la adultere moderne sau trădări patriarhale“. În caracterizarea piesei, Aderca insistă pe caracterul ei de legendă poetică: „Pe o schemă simplă“ — redusă de el

la dorința lui Radu de a se alătura copiilor cruciați și la împotrivirea mamei — „Lucian Blaga a scris o legendă impresionantă și de o noblețe rară. Poezia nu este lăsată aici în seama subiectului (în stare, chiar printr-o mediocră tratare, să stoarcă lacrimi tuturor mamelor), nici a regizorului, care ar avea de altfel puțin de lucru, marele său spirit dovedindu-se aici în măsura în care ar ști să nu se facă văzut“. Căci Blaga „a scris un dialog în care fiecare cuvînt e un sunet și fiecare frază un cîntec“. Avînd o anume idee despre teatrul românesc de atunci, Aderca e sceptic în ce privește reprezentarea acestei piese: „Fără ajutorul unui mare poet — în lipsa autorului — care să înlocuiască toate farsele de «succes» cu care sînt la noi escamotate unele din cele mai alese gînduri dramatice și care să decabotinizeze gura profesională a actorilor și actrițelor dedate cu expresia patetică a tuturor «sentimentelor» nu e de crezut că o dramă de felul *Cruciadei copiilor* să fie realizată autentic“. O perspectivă încrezătoare e schițată totuși, într-un cadru mai larg: „De la acest autor și de la alți cîțiva, foarte puțini și chiar nejucați încă, s-ar putea începe o mișcare dramatică vie și originală care să primenească atmosfera de stupoare vulgară în care-și trag duhul animalic atîtea mentalități «artistice»“. Mai surprinzătoare este ideea unei puneri pe muzică a piesei: „de la drama lui Lucian Blaga o cărare tainică duce și spre operă — dacă ar trăi în vremea noastră un mînușchi de compozitori români la nivelul lui“. Aderca are în vedere de fapt toate lucrările dramatice ale scriitorului: „Căci nu s-au scris «librete» mai desăvîrșite — librete care n-au fost alcătuite pentru muzică, dar care cheamă imperios muzica spre ele — ca dramele mistice, misterele și legendele lui Lucian Blaga. Tînărului dramaturg cu *suflet wagnerian* de ce nu i-a fost pusă la căpătîiul leagănelui, alături de pană, și alăuta? Alăuta și cornul vor veni însă, nu se poate altfel, aduse de timp, ca *atunci* să aibă și cultura română epopeea Nibelungilor ei“.

Lucian Boz, care scrie pentru întiiia (și ultima) oară despre teatrul lui Blaga, face din recenzia la *Cruciada copiilor* o încercare de a surprinde fizionomia acestei părți a creației poetului, schema ei interioară și sensul variațiilor reprezentate de diversele piese. „În toate dramele lui Lucian Blaga“ — observă el — „este cineva care ar pleca și nu poate, veșnic reținut“. Astfel „Zamolxe se retrage în văgăuni; la sfîrșit este totuși redat colectivității, zeificat. Preotul din *Tulburarea apelor* vrea să plece, este însă înșelat; apoi, vindecat, se pierde în depărtări. Luca din *Fapta așijderi* (pe bază de descărcare psihoanalitică) poate evada. Meșterul Manole vrea să se piardă în biserică și toate i se pun în cale. În *Cruciada copiilor*, în sfîrșit, Radu vrea să plece spre Ierusalim și iarăși este împiedicat“. Acesta ar fi punctul de plecare al dramelor, ilustrat de toți eroii principali (numai Daria a fost — curios — uitată) și din care criticul desprinde „două lucruri: existența unei tensiuni spre evadare și deplasarea tot mai mult a țintei: de la un panteism al pămîntului (*Tulburarea*) pînă la cerescul Ierusalim, trecînd prin subli-

mare în artă (Luca) sau operă spirituală (Manole) pînă la metafizic. Se înțelege pentru ce așteptăm după această dramă, care a atins culmea vieții, revelația decisivă. Mai departe nu se poate: cel mult pe aceeași tematică o mai amplă realizare. După aceasta se va vedea dacă și aci metafizica a fost pretext esteticii sau arta drum spre absolut“. Sensul teatrului lui Blaga ar fi deci spiritualizarea treptată, ajunsă prin *Cruciada copiilor* în penultimul punct posibil, în urmărirea unei ținte ce se depărtează mereu „în sus“: „Dincolo de această țintă atinsă este indeobște tăcere“, sau, cu vorbele pe care le-am citat puțin mai înainte, „revelația decisivă“.

Oprindu-se la *Cruciada copiilor* („acea cruciadă despre care și Marcel Schwob a scris pagini neuitate“), Lucian Boz crede că „intenția autorului este o confruntare între Apus și Răsărit (aceeași tematică și în *Tulburarea*). Teofil (dintr-o neatenție, așa e numit Teodul în tot articolul — *n. ed.*) este călugărul catolic; Ghenadie, starețul ortodox“. Tinzind mereu spre perspectiva mai largă a eseului, recenzentul piesei așază într-un cadru general și „ideologia“ ei. „Lucian Blaga“, afirmă el, „este un harnic căutător de soluții pentru întemeierea sufletului românesc într-o viziune a vieții. Acesta este desigur și țelul vieții pe care și l-a dăruit. Rînd pe rînd a încercat soluțiile unui tracism zarathustrian (*Zamolxe, Revolta strămoșilor săi* [din nou neglijent, Lucian Boz notează astfel titlul articolului *Revolta fondului nostru nelatin* — *n. ed.*]), a indicat o posibilă viziune de viață dualistă, aproape bogomilică, în *Meșterul Manole*. S-a aplecat spre Bizanț în *Filozofia stilului* și revine acum la aceeași problemă în *Cruciada copiilor*. Neapărat că aceste eforturi vor lăsa urme adînci asupra contemporaneității sau cel puțin a generației care se ridică“. Deocamdată ar fi de reținut că „de la Eminescu încôace, nimeni n-a transpus filozofia în poezie cu mai multă amploare. Setos de mit, simbol și extaz, Lucian Blaga zugrăvește tot atîtea calvaruri, cîte drame. Pentru artă sînt de o valoare mare; pentru stabilirea însă a unei concepții de viață, nu“. Motivarea acestei din urmă afirmații e interesantă: „Oricît de răsăritean se vrea, Blaga este, prin faptul că dramatizează și experimentează diferite căi de evadări, din aceeași linie a căutătorilor și zbuciumaților apuseni. Răsăriteanul se lămurește în taină. Apoi aduce mesajul cînd iluminarea s-a pogorît. Blaga poate aduce întîmpinarea: inițierea în etape. Noi credem însă că însuși Blaga nu a intrat în pacea harului. După însăși teoria răsăriteanului, experimentatorul de stări de grație — ideal faustic — este nevalabil pentru aceste meleaguri. Deci și dramele acestea“. Ideea lui Lucian Boz n-are, din păcate, claritatea necesară, și nici susținerea ei destulă rigoare. Sensul ar fi acesta: cu toată spiritualizarea progresivă a viziunii exprimate în drame, gîndirea lui Blaga rămîne una de tip faustic, structural diferită de misticismul propriu „răsăriteanului“. Tendința spiritualistă apropie piesele lui de „drama ieșită din mistere“, aceea ilustrată de Claudel sau Strindberg, dar similitudinile privesc arta, nu concepția de viață. Prin *Cruciada copiilor* tendința amintită a

atîns o limită, lucru evident și din „eliminarea sau biruirea eroticii“: un „fapt important care pentru înțîia oară apare în evoluția acestui mare artist care e Lucian Blaga“. Ce va urma „nu știm. Pînă acum cîntecul a fost, pe cît de dureros la început, pe atît de limpede la sfîrșit. Dar de acum încolo cînd de un pas atîrnă levitațiunea sau prăbușirea...“

O cronică, amplă, mai înțîlnim în *Gîndirea*, nr. 3, martie, semnată de Paul Sterian. Deși fără legătură aparentă cu obiectul comentariului, să reținem o situație a lui Blaga în istoria poeziei noastre: „Prin vîirea lui Lucian Blaga, poezia românească este definitiv dezlegată de blestemul eminescian. Eminescu închisese poezia românească în blestemul, pecetluit cu nouă apostile, al desăvîrșirii. Stejar cu imensă coroană pe întînsul liricei românești, Eminescu rotea umbră deasă, stîrpitoare a încercărilor de nouă creație. Astfel se poate explica și exodul unor poeți români în streinătate. Poeții posteminescieni au fost siliți, în majoritatea cazurilor, să crească fie în umbra eminesciană, fie din împrumuturi streine. Lucian Blaga este însă poetul care poate sta în ecuație cu numele lui Eminescu. El a izbutit să se înalțe din proprii rădăcini și, spîrgînd coroana rotată a blestemului eminescian, să ajungă să se împărtaşească din slăvile cerului [...]. Cert este că, în fața profilului eminescian, Lucian Blaga înalță o figură de o uimitoare echivalență“. După ce afirmă, fără a dovedi și a încerca o explicație, că „poet de natură lirică, lira preferată a lui Blaga e totuși, și nu e un paradox, teatrul“, Paul Sterian formulează o primă caracterizare: „Țînd de dialogul platonician, dramele lui Blaga au privirile îndreptate, în același timp, spre tragedia antică și către misterul creștin. Pătrunse de un fior [...], străpunse de sentimentul durerii metafizice și neputinței funciare a omului, subîntinse de o surdă chemare și de un dor nestăvilit de transcendere, înzestrate cu sobrietatea tragică a expresiei, de un laconism de sfînx care niciodată nu se va da în vileag, teatrul [sic!] lui Blaga e denumit impropriu, chiar de autor, «dramă». El nu are nimic a face nici cu *verbalismul*, nici cu *acțiunea* dramei în sensul ei modern“. Mai strîns și mai clar exprimată, ideea ar fi aceea că viziunea poetului dramatic Blaga cuprinde, dincolo de realul propriu-zis, un plan transcendent, invizibil și — mai mult — că asupra acestuia cade accentul. De aci Paul Sterian trage o primă consecință, valabilă ca observație critică: „Ca și în muzică, în teatrul lui Blaga pauzele contează. Și e mai mult decît o pauză: tăcerea lui Blaga e un personaj principal. Persoanele pieselor lui Blaga sunt ca un pîndar de o rară putere de stăpînire, așteptînd să vadă, să înțeleagă, să pătrundă taina prin care se mișcă“. Cronicarul insistă, spre a ajunge, vom vedea, la altceva: „Cuprinzînd teatrul ca lirism, însă nu lirism sentimental, ci lirică a gîndului în zbatere transcendentă, Blaga se situează în linia eminesciană; depășind-o, Blaga înțelege că gîndurile sunt mai tari decît vorbele, cuvîntul e altceva decît expresia, stafia e mai vie decît carnea, iar jurămîntul mai în carne și oase decît omenii: «jurămîntul umblă prin cetate»“. După această frază,



încheiată cu luarea în sens propriu a unei metafore din piesă, poetul religios care era Paul Sterian substituie materiei efective a dramei o substanță abstractă, concepte ipostaziate: „Ne-am înșela dacă am crede că în piesa cea nouă a lui Blaga, ca și în celelalte, personajii care sunt chemate pe scenă sunt Teodul, călugărul catolic, Doamna Țării Românești, Ghenadie, starețul, Radu, copiii etc. Personajii sunt de alt ordin: „Lemnul”, „Minunea”, „Jurământul”, „Cîntecul”, „Lumina”, „Ierusalismul”, „Fuga” și „Starea”. Nu oamenii se bat între ei. Cel mult fiecare se zbate. Însă duelul e încins între simboluri și noțiuni“. Ce realități rezumă ele? „E incontestabil“, afirmă cronicarul, „că, luînd ca prilej cruciada copiilor, în gândirea lui Blaga se așază cu tărie problema orient—occident—ortodoxie—catolicism. Inimii și minții copiilor, ca unui ghioc al curăției și al tainei, Lucian Blaga pune întrebarea crucială a creștinătății, iscodind sufletele plătînde cu iscusință de sfinx. Cu cruzime de sfinx“. Așadar „pentru duelul de veacuri al celor două mari biserici istorice, Lucian Blaga a ales ca platou de intersecție sufletul copiilor cruciați. Bolțile inimilor copilărești răsună de încrucisări tăioase de cuvinte și de luări de atitudine în covârșitoarea întrebare“. Nu e greu de văzut că de false sînt aceste afirmații, pe care nu le poate susține nici un pasaj din piesă. Sînt arătați undeva copiii punîndu-și asemenea probleme, trăind o dramă a alegerii între orient și occident, între ortodoxie și catolicism? Conflictul acesta — singurul pe care-l reține Paul Sterian — este ilustrat de Teodul și de Ghenadie. După ce-i caracterizează pe aceștia, cronicarul de la *Gîndirea* interpretează astfel confruntarea: „De o parte e Roma organizată, cu călugări, armate, cu un singur trup și suflet [...]. În fața acestei acțiuni unitare, pilpîitoare și neastîmpărată dragoste de Hristos, stă amorf și leneș, într-o superbă apatie, orientul ortodox [...]. Ca să lămurim ce e Apusul și ce e Răsăritul *Cruciadei copiilor*, e un proces în care nu se poate spune că Apusul nu apare în toată strălucirea lui, iar Orientul în toată nepătrunsa-i noapte. Apusul e înfățișat de iscusitul Lucian Blaga în toată strălucirea, în întregile-i avantagii, iar Răsăritul în toate scăderile lui“. Din nouă străin de text, Paul Sterian își urmărește demonstrația. „Și totuși...“, continuă el: „Fiind de ales între splendoarea Apusului și noaptea Răsăritului, cine nu va rămîne de partea celui din urmă? [...] Ghenadie e al nostru. Ghenadie nu biruie, Ghenadie nu are nevoie să învingă. Nu e preocupat de aceasta. Acesta e rostul numai al lui Dumnezeu. Ghenadie își rostește leturghia, rămîne cu ce a învățat din bătrîni, e prost, e lucrător leneș, e fără ambiție și fără vise, e gol, e opac și obtuz. Lui Ghenadie nu-i pasă dacă are sau nu dreptate și e departe de ispita sfințeniei. El știe că așa este“. E curios cum toate defectele — de la ignoranță la prostie — sînt valorizate pozitiv. „Copilul a murit. Ghenadie a invins“ exclamă Paul Sterian. „Aceasta e ortodoxia: e omenească și de aceea izbutește să fie neomenească, e dezorganizată și de aceea e organică, e leneșă și de aceea supusă lui Hristos. Iar catolicismul voind să pară neomenească rămîne în

omenească, de mult ce se organizează nu izbutește să se închege, și agitat fiind se zvîrle în diabolic“.

Am prezentat pe larg interpretarea dată de Paul Sterian piesei lui Blaga pentru că mi se pare că reprezintă o mostră a modului în care se face lectura literaturii lui Blaga (ca și a filozofiei lui, cum vom vedea în alte volume ale acestei ediții) pentru a o face să illustreze ideologia gîndiristă propriuzisă. Cît de inadecvată este o asemenea interpretare e inutil să insist a dovedi.

Dintre recenziții de „primă oră“ ai *Cruciadei copiilor* trebuie amintiți încă I. Cantacuzino (un articol fără relief în *Vîitorul* din 25 februarie) și Teofil Bugnariu. Acesta publicase (în *Patria*, la 10 februarie) o notă — am văzut — încă înainte de apariția piesei. La 1 martie scrie, în același ziar, ceva mai pe larg: „E o carte nouă, proaspătă, plină de gînd miezos și de înclinare. Drama este de natură lăuntrică“. Tînărul admirator al poetului regăsește și aici „aceeași luptă între spirit și materie, aceeași semnificație largă de simbol universal“ proprie teatrului lui Blaga, și „mai presus de toate“ regăsește „acea limbă de argint curat, acea armonie desăvîrșită a cuvîntului pe care de la versurile lui Eminescu încoace în puține pagini de literatură românească o mai găsești“. El mai observă că personajele au valori simbolice, dar că „totuși viața gilgîie în cuprinsul lor, plin, cald, impresionant“, și că „acțiunea, dezvoltată pe ascuțișul contrastelor dintre ortodoxism și catolicism, dintre spirit și materie“, „se desfășoară dramatic, viu, copleșitor“. Teofil Bugnariu este, ca atîtia tineri publiciști din epocă, un susținător entuziast, deși cu puține mijloace critice, al teatrului lui Blaga, pe care l-ar vrea reprezentat: „După frumosul succes al *Meșterului Manole* pe scena noastră (a Teatrului Național din Cluj, *n. ed.*), credem că s-a risipit acea nedumerire păgubitoare de pînă acum în ceea ce privește valoarea scenică a dramelor lui Lucian Blaga [...]. Ce-ar fi dacă s-ar încerca reprezentarea acestei proaspete *Cruciade a copiilor*? Căci elementele nu ne lipsesc“. La 20 martie el revine, tot acolo, cu o notă în care reia propunerea citată, „pentru a avea și scena clujeană meritul de-a juca pe Blaga din proprie inițiativă, fără a face acest gest după ce scena din București și-a spus cuvîntul“.

Despre reprezentarea piesei la Naționalul bucureștean începuse să se vorbească încă înainte de tipărirea ei. Într-un scurt interviu acordat lui Massoff și apărut în *Rampa* din 7 februarie 1930, poetul care „se află de cîteva zile în trecere prin capitală“, se arată mulțumit de spectacolul de la Berna cu *Meșterul Manole*, în legătură cu care fusese întrebat mai întîi: „De altfel“, spune el între altele, „piesa a obținut la Berna, oraș mic și aproape fără populație flotantă, un succes surprinzător. Am avut șase reprezentații pline, ceea ce constituie un record, dacă avem în considerație că nici o piesă de Ibsen nu are mai mult de trei reprezentații“. După care spune cîteva cuvinte despre lucrarea pe care tocmai o înmînase directorului Teatrului

Național, Victor Eftimiu: „Am terminat de curînd de scris o nouă piesă, pe care am intitulat-o *Cruciada copiilor*; e o piesă în proză, în maniera în care am scris și celelalte lucrări dramatice ale mele. Acțiunea noii piese se petrece în anul 1212. Firește că drama în sine se petrece numai pe fondul acestei cruciade a copiilor; e drama unei mame care-și pierde copilul în luptele pentru eliberarea Sfîntului Mormînt“. „D. Eftimiu mi-a promis că-mi va juca piesa în actuala stagiune“, încheie poetul.

La 16 februarie *Rampa* revine cu o informație privind pregătirile pentru reprezentarea piesei, la 20 februarie *Cuvîntul* anunță că „pictorul C. Damian“ (greșeală de tipar desigur; e vorba de A. Demian) a terminat schițele de decor și costume pentru *Cruciada copiilor*, „ce se va prezenta în curînd pe scena Teatrului Național“. De mai multe ori în cursul lunii martie (la 7, 9, 14, 16, 21) *Rampa* dă informații în acest sens. Nu se întîmplă însă nimic. Se produc unele reacții de nemulțumire, ca aceea exprimată de C. Noica într-o notă din *Vremea*, 13 martie, intitulată *Lucian Blaga și noi*: „I se făgăduise și anul acesta d-lui Lucian Blaga să i se joace o piesă pe scena teatrului nostru. Cel puțin așa lăsau să se creadă ziarele, care au anunțat la timp și cu toată convingerea că în mijlocul stagiunii se va juca ultima piesă a d-lui Blaga, *Cruciada copiilor*“. Se pare însă că teatrul vrea să repete situația din stagiunea precedentă, cînd *Meșterul Manole*, „anunțat de la începutul anului“, a avut premiera abia în aprilie. „Dar stilul nostru e greșit: nu d-lui Blaga i s-a făgăduit jucarea în condițiuni acceptabile a ultimei sale piese, lucru care ar constitui o binemeritată revanșă, ci, mai mult decît atît, publicului chiar i s-a făgăduit aceasta“, precizează Noica. O notă din *Viața literară* formulează o *Simplă întrebare*, însoțită de aceleași reproșuri, într-un limbaj mai aspru însă: „Iar i s-a promis d-lui Lucian Blaga și iar nu s-au ținut de cuvînt! Ni s-a promis și nouă. Cînd se pune oare în repetiție *Cruciada copiilor*? Din nou d. Blaga ne apare la sfîrșitul stagiunii, din bunăvoința confracților. Dar asta este revoltător. Cînd găsești timp și loc pentru Sarmiza d-lui cutare (C. Călătorescu-Radomir, *n. ed.*) sau pentru *Trenul fantomă* al cutărui policeman englez (Arnold Rindley, *n. ed.*) sau propriul mătăluță ghiveci, de ce nu te grăbești să ne despăgubești și pe noi cu o cît mai urgentă reprezentare a d-lui Blaga? Domnule Eftimiu, te rugăm cu burta la pămînt ca pe padișahul literelor române să ne spui cînd poștește Măria Ta să pună în repetiție piesa d-lui Blaga? Aud?“ Nu va auzi nimic. Eftimiu nu se va grăbi să-și țină promisiunea făcută poetului, care, nevoind să fie jucat la sfîrșit de stagiune, în grabă, cere amînarea, după cum aflăm dintr-o scrisoare trimisă de el lui Ion Breazu: „*Cruciada* nu se va mai juca în stagiunea aceasta la București. E timpul așa de scurt încît am cerut eu amînarea pentru toamnă. Sper să pot asista în septembrie la repetiții [...]. La Cluj se va face deci proba de foc a *Cruciadei*“.

Într-adevăr, Naționalul clujean, care juca de la 11 februarie *Meșterul Manole*, se decide să monteze și noua dramă a autorului. La 30 martie Blaga îi scria lui Breazu: „sunt în așteptarea *Vieților literare* ce mi le-ai promis (îndeosebi recenzia despre *Cruciada*<sup>1</sup>). Am scris zilele acestea lui Pavel (directorul Teatrului Național din Cluj, *n. ed.*) dîndu-i indicațiuni despre jucarea piesei. Am uitat să-i spun că Teodul trebuie să fie îmbrăcat într-o *pelerină roșie*, cu *glugă roșie*. Poate că i-o poți comunica. (Roșul să nu fie strigător — cărămiziu.) Dacă s-au început repetițiile te rog ține-mă puțin la curent“. Probabil că începuseră, căci *Patria* anunță, la 7 aprilie, că premiera piesei (care „se pare că la București va fi jucată numai la începutul stagiunii viitoare“) va avea loc la mijlocul lunii. La 16 aprilie ziarul publică un articol, nesemnat (scris probabil de Breazu): *Astăzi: premiera dramei „Cruciada copiilor“ de Lucian Blaga*. Argumentul alegerii și al înfringerii ezitării a fost succesul celeilalte piese: „*Meșterul Manole* de Lucian Blaga a fost, fără îndoială, cel mai mare succes din stagiunea aceasta a Teatrului Național din Cluj. Atît instituția noastră dramatică, cît și publicul și-au ispășit într-un mod strălucit păcatul de a fi ostracizat pe poetul ardelean. [...] Teatrul Național din capitala Ardealului s-a convins că a reprezenta o piesă de Lucian Blaga nu este numai o datorie, ci o cinstire a sa. De aceea a primit cu adevărat entuziasm să joace în aceeași stagiune o altă piesă a celui mai fecund și mai original dintre dramaturgii români de azi“. Argumentul trebuie să funcționeze și pentru public: „Succesul *Meșterului Manole* este o garanție că publicul — cu toate că suntem la sfîrșitul stagiunii — va alerga cu aceeași însuflețire să aplaude pe cel mai distins «dintre ai lui»“. Un alt argument ar fi calitatea piesei, prezentată pe scurt, cu o justă indicare a nodului conflictual: „Între mamă și fiu, apoi între ea și Teodul se transpune întreaga dramă“.

Cronica la spectacol e semnată, în *Patria* (din 18 aprilie), de Teofil Bugnariu. Și el face mai înfiți elogiul scriitorului „ostracizat pînă acum de cei care străjuiesc intrările scenelor noastre naționale“, invocă succesul *Meșterului Manole*, „piatra de încercare“, convins că la Cluj această piesă „a avut darul să cucerească definitiv pentru dramele lui Blaga și atenția direcțiunii teatrului și interesul publicului“, și nu se îndoiește că „după aceste fericite începuturi“ teatrul clujean va monta și *Tulburarea apelor* și *Daria*. În orice caz, jucînd *Cruciada copiilor* „a avut un frumos cîștig de nou prestigiu. Căci chiar dacă transpunerea pe scenă a dramei a suferit unele neajunsuri, a juca bine și cel dintîi o piesă de Lucian Blaga este o îndrăzneală și o onoare“. Cît despre piesă, ea îi apare ca „străbătută de la un capăt la altul de atmosfera misterului și-a miracolului“. Nu e clar cum Blaga „caută în toate lucrurile valoarea universală a simbolului, căruia-i dă apoi trup real de sînge și oase zămislit pe măsura gîndului care-l însuflețește“ și nici de ce punctul

<sup>1</sup> A lui Octav Șuluțiu, pe care am prezentat-o mai sus (*n.ed.*)

de plecare al piesei ar fi în cuvintele biblice despre imperativul ca oamenii maturi să devină asemenea copiilor, cuvinte care „constituie ideea fundamentală“. Mai convingător este Teofil Bugnariu când observă că „dramatismul va răsări din lupta disperată a unei mame de a-și păstra copilul și din ofilirea trupei și suflatească a acestuia“, că „Doamna este iubirea și deznădejdea de mamă, Radu setea de mister și înfrunghierea acelei boli suflatești colective a întunecatului ev mediu, care-a născut realizarea cruciadei copiilor“. Spectacolul „a corespuns așteptărilor“, „cu excepția interpretării Doamnei de către Mia Mateescu, „care a turnat prea puțin dramatism în acest rol“. Sint Iăudași Marcela Borsa, „o zguduitor de impresionantă Ioana Zănatica“, Ștefan Braborescu („a modelat impecabil făptura transfigurată a lui Teodul“), N. Voicu („ne-a dat în Ghenadie un stareț în pură linie a tradiției“) ș.a.

*Rampa* trimite un cronicar la Cluj, care-și publică impresiile în nr. din 2 mai, semnând cu inițialele: L.P. „Drama aceasta a domnului Lucian Blaga“ afirmă el, după ce o rezumă, „nu numai că înduioșează profund pe spectatori, dar aceștia pleacă cu senzația că au participat la o mare sărbătoare a sufletului. E atîta poezie în această dramă, [sînt] atîtea cugetări înalte și atîta frumusețe de expresiune. Aci rezidă superioritatea lucrărilor dramatice ale poetului Lucian Blaga, că piesele lui nu-s puternice numai prin acțiunea lor sau numai prin intriga sau conflictul dramatic, prin abila înjghebare a situațiilor sau prin dialogul viu și scilpitor, ci [și] prin izvorul curat de poezie, prin bogata comoară de gânduri inspirate, de profunde idei filozofice“. Dintre interpreți sînt remarcăți Nunuța Hodoș, care „a știut să dea mister și tragic copilului [Radu] contagiat de tulburarea suflatească a micilor cruciași“, Marcela Borsa, care „ne-a dat o mamă din popor în prada nebuniei, cu un realism puternic, cu accente dramatice care au dat fiori spectatorilor“, Ștefan Braborescu, care a pus în acest rol [Teodul] multă pasiune romantică, elocință de apostol infrigurat, acel suflet complex și zbuciumat de fanatic călugăr ...“ etc. Singura rezervă, deloc apăsătoare, e aceasta: „D-na Mia Mateescu a interpretat corect, rolul Domniței [sic!], deși din rolul acesta se putea face o mare creațiune“. În fine, o apreciere asupra regiei lui C. Pavel: „reușită, păstrînd un caracter sobru și pitoresc“.

Victor Papilian face, în *Darul vremii* (nr. din mai-iunie), unele considerații asupra piesei (fără referire la spectacol), pornind de la — sau ajungînd la — reflecții mai generale, de ordin istoric, privind catolicismul și ortodoxia. Să le desprindem pe acelea care compun un punct de vedere asupra lucrării. „Fără îndoială“, afirmă scriitorul de orientare religioasă Papilian, „domnul Lucian Blaga reușește să înfăptuiască, în teatru, o atmosferă mistică. Pentru o atare rezolvire fără greș, intuiția artistică nu e suficientă, necum cunoștințele tehnice. Se cere puterea unei credințe...“. Mai corect definit este „meritul tehnic“ al lui Blaga. „Niciodată domnia sa n-a fost mai puternic dramaturg. Cu un număr restrîns de personaje și cu o

acțiune simplă, autorul pune și rezolvă o multiplicitate de conflicte, din care se integrează ulterior caracterele și se iscă unitatea simbolică finală“; „conflictul politic de expansiune a Apusului viguros și prezumțios, față de Răsăritul ascuns și umilit, conflictul de concepție dintre catolicismul distrugător de individ și ortodoxia cea, dimpotrivă, sprijinitoare a lui, apoi conflictul familiar dintre generații [...] și pînă la conflictele de conștiință a celor trei chinuți: copilul, mama și Teodul, toate apar, ca necesități firești, impuse de forțe superioare“. Papilian remarcă două caractere dramatice puternice (Doamna, Teodul) apoi „stilul“ autorului, care „e de natură a întări vigoarea dramatică a piesei, fără a perturba cu vreo neorinduală atmosfera de mistică solemnitate“. Caracterizarea, oricît de discutabilă, e interesantă: „Stilul, scobit într-un relativ arhaism, dezvăluie nota ortodoxă. Frazele scurte și substanțiale ajung aproape la soliditate de maximă. Nimic înegurat, nimic neprecizat. Sugestia misterului se dezleagă parcă chiar din vibranța gravă a cuvintelor, iar forțele fatalității din căderea lor obligată în fraze sigure, ca enunțul unor legi inflexibile“. Să mai reținem din articolul lui Papilian, la care ne vom mai referi în această urmărire a destinului operei dramatice a lui Blaga, încă o judecată: „O piesă nu trăiește, oricare i-ar fi valoarea elementelor structurale, decît în virtutea unui principiu de viață, de-a dreptul insuflat de autor din prisosul energiei lui suflatești. Domnul Lucian Blaga are viziunea tragicului și puterea de a-l exprima artistic“.

Obișnuit, după lunga serie de articole consacrate pînă atunci scriitorului (și care în 1927 erau pe punctul de a apărea între copertile unei cărți, la Arad, în colecția „Sămănătorul“), să țină sub ochi întreaga mișcare în timp a scrisului lui Blaga, Ion Breazu situează (în *Societatea de mline*, 1 iunie 1930) noua piesă într-o perspectivă largă: „Dacă dăm operei lui Lucian Blaga o interpretare biografică, atunci *Meșterul Manole* trebuie considerat ca o piatră de hotar în procesul de evoluție suflatească a poetului. Prin această dramă, precum și prin volumul de poezii *Lauda somnului*, L. Blaga s-a eliberat cu desăvîrșire de obsesia «pămîntului», de bucuriile și chinurile cărni“ afirmă el, indicînd și reflexul literar al schimbării: „procesul acesta de purificare suflatească se poate urmări și în arta poetului. Operele din prima etapă au un mai pronunțat caracter de documente suflatești. În piese dramatismul se petrece mai mult în interiorul personajilor decît între ele. Fiecare își strigă chinul lui, care era și chinul poetului. În poezie lirismul, meditația, confesiunea, caractere principale ale subiectivității, erau preponderente. Forma încă era mai nervoasă, ritmul mai capricios, cuvîntul mai neascultător“. *Meșterul Manole* marchează trecerea la altă etapă, în care „drama și poezia iau un caracter mai obiectiv, forma tînd spre o simplitate clasică“. Această piesă poartă deci semnele unui moment de tranziție: „Cu tot caracterul lui obiectiv, *Meșterul* avea încă mult dramatism interior. Actul al IV-lea al dramei nu cuprindea decît tragicul nemă-

surat al lui Manole. Tragicul acesta, e adevărat, era adîncit și exprimat cu măiestrie de mare artist. El rămînea însă interior și, deci, ascenic. Citindu-l îl sorbi ca pe o pagină din confesiunile lui *Faust*, reprezentarea lui rămînea însă obositoare, de aceea a și fost suprimat din piesă“. Și acum situarea ultimei piese în acest proces: „*Cruciada copiilor* este un pas înainte spre drama obiectivă și clasică. Conflictul e situat în afară de sufletul poetului. L. Blaga i-a pătruns toate tainele, el iubește toate personagiile, cu toate că caracterele lor se opun. În dramele anterioare personagiile principale, pe sufletele cărora se întemeiază drama, erau mai puține. Dacă tragicul se petrece în sufletul lor, nu era nevoie de mai multe. În *Cruciada* personagiile sunt mai numeroase, fiecare reprezentînd o problemă sufletească, un unghi al dramei“.

Înainte de a prezenta conținutul piesei, Breazu atrage atenția că „faptul a existat. În ochii noștri el are aureolă de miracol: dacă istoria nu ni l-ar dovedi, am crede că-i o legendă, născocită de fantezia unei epoci stăpînită de religiozitate“. Din rezumatul comentat al lucrării, rețin propozițiile de interes critic. Copiii sînt „fanatizați de călugării catolici“, „molima“ pătrunde și în palatul Doamnei din cetatea valahă, al cărei fiu „ajunge să fie posedat de credința propovăduită“ de Teodul. Așadar „drama se desfășura între Radu, care *trebuie* să plece la Sfîntul Mormînt, și între mama lui, care nu-l poate lăsa, simțînd că plecarea aceasta absurdă îl va costa viața“. Breazu insistă în definirea termenilor conflictului, încercînd să corecteze o opinie care tindea încă de pe atunci să se impună: „Unii critici n-au văzut în drama aceasta decît o luptă între catolicism — reprezentat prin Teodul — și între ortodoxism, reprezentat prin Ghenadie, cu învingerea finală a concepției ortodoxe. Drama e frămîntată și de acest conflict, dar el nu e singurul. Centrul acțiunii e lupta dintre mamă și Radu. Sentimentul cel mai nobil și mai omenesc, sentimentul matern, a fost pus în conflict cu sentimentul religios“. (Într-o scrisoare, nedată, Blaga îl „confirmă“: „tocmai ți-am citit articolul despre *Cruciada copiilor*. D-ta, dintre toți criticii mei, ai cea mai simplă și firească înțelegere, și probabil de aceea cea mai apropiată de adevărul meu. Mă bucur că n-ai văzut în piesă conflictul: catolicism-ortodoxie (care e numai un cadru și care se isprăvește cu triumful *spiritualității* copilului față de sterilul conflict confesional), ci conflictul: mamă-copil“.)

Ion Breazu observă și el „proporțiile simbolice“ ale personajelor, conflictului și deznodămîntului, ca și nota tragică, pe care o pune în legătură cu structura de mister dramatic a piesei: jertfa ce i se cere mamei, ca și aceea la care e constrîns Manole, nu poate fi înțeleasă de către eroi și „nu poate fi justificată decît cu argumente mistice. De aceea *Meșterul* trece în mister; și aceeași structură intimă are și *Cruciada copiilor*. Pentru a cuprinde întreg tragicul acestor două drame trebuie să crezi. Îmi închipui că *Cruciada* ar fi covîrșit, ca un mister sfînt, pe niște spectatori medievali.

Ea nu mai e o luptă numai între oameni. Ca și în *Meșterul*, în ea se cere o jertfă nevinovată. Cînd jertfa s-a consumat, cînd sufletul lui Radu a plecat spre «veșnicul Ierusalim», chinul mamelor s-a potolit, tragicul s-a liniștit ca în fața unei revelații“.

Acestea ar fi numai cîteva din „înțelesurile“ pe care le cuprinde *Cruciada copiilor*. „A le desprinde pe toate ar însemna să mai scrii un volum“, crede Breazu, care mai notează în trecut că „limba ei are răsunetul străveziu și adînc al clopotului sau al pianului“.

Judecata asupra spectacolului e mai severă decît în celelalte cronici. „Teatrul Național din Cluj a avut, de astă dată, onoarea de a reprezenta întîiul o piesă care, suntem siguri, va străbate un drum de triumf“, scrie Breazu, într-un stil în care reproșul insinuat în laudă devine repede explicit: „E regretabil, totuși, că împrejurările și interpretarea n-au încoronat-o cu succesul meritat. Reprezentînd-o la încheiere de stagiune, publicul n-a mai alergat așa de numeros ca la *Meșterul*. Interpreții n-au fost apoi potriviți, decît în parte. Rolul principal, al Mamei, a fost jucat fad și declamatoric de d-na Mateescu. D-na Nunuța Hodoș a făcut eforturi remarcabile în interpretarea lui Radu. O interpretare surprinzătoare prin justețea și dramatismul ei a avut dș. Marcela Borza în Ioana Zănică. Menționăm de asemenea jocul d-lui Braborescu în Teodul și al d-nei Vasilescu în Străina“.

Reprezentăția de la Cluj a însemnat premiera absolută a *Cruciadei copiilor*, dar nu și impunerea ei în conștiința culturală a momentului. A fost jucată de cîteva ori, la sfîrșitul unei stagiuni caracterizată de un istoric al teatrului astfel: „Stagiunea s-a închis la 4 mai 1930. Au avut loc nu mai puțin de 18 premiere și s-au reluat 10 piese [...]. Nu era de mirare că actorii se simțeau obosiți și că, îndeosebi spre sfîrșitul stagiunii, valoarea artistică a spectacolelor a lăsat mult de dorit; actorii nu puteau să se reculegă din pricina avalanșei de premiere“. Acestea trebuiau să fie multe pentru că publicul era puțin: „Un succes însemna șase spectacole, iar cele mai multe piese nu depășeau patru reprezentații“ (Ioan Massoff. *op. cit.*, p. 340). Premiera clujeană n-a fost comentată (exceptînd *Rampa*) decît în presa locală. Articolelor pe care le-am prezentat li se mai pot adăuga, statistic, încă două: unul, semnat I.N., în *Năliunea* din 17 aprilie și altul, de M.A., în *Clujul* din 20 aprilie.

La Teatrul Național din București, după plecarea lui Eftimiu și adoptarea unei legi noi a teatrelor, direcția îi este propusă lui Blaga, „autorul sărbătorit al marelui succes *Meșterul Manole*“, cum informează *Rampa* din 7 iunie 1930, sigură că numirea lui „va fi primită cu o vie satisfacție în cercurile artistice“ și că „d. Lucian Blaga, complet în afară de toate intrigile de culise, va avea și autoritatea și libertatea de a putea veghea la o bună aplicare a noii legi a teatrelor“. Așadar „se așteaptă răspunsul d-sale la oferta ce i s-a făcut“. Răspunsul va fi negativ. Va fi numit (la 10 iulie) I. Gr. Periețeanu, căruia Blaga îi trimitea, de la Berna, la 19 iulie, o scri-

soare de felicitări. Dar, firește, nu numai: „Folosesc această ocazie și pentru a vă face o rugăminte. Știți desigur că Teatrul Național de vreo opt ani încoace îmi anunță în fiecare toamnă câte o piesă în repertoriu (am publicat pînă acum 6 piese), pe care apoi mi-o lasă nejuțată. O singură dată mi s-a jucat, *la sfîrșit de stagiune, Meșterul Manole*. Toată iarna și primăvara trecută mi s-a tot anunțat *Cruciada copiilor* (trecută deja prin comitetul de lectură și acceptată), s-au făcut schițele pentru decor și costume din partea pictorului Demian, dar nu s-a jucat. Țin să vă spun că piesa mea *Meșterul Manole* a fost jucată în străinătate, că una din piesele mele (*Zamolxe*) a fost jucată de unguri, dar încă nu în românește. *Cruciada copiilor* se traduce acum în limba germană; a fost jucată cu strălucit succes la Cluj, și n-aș vrea să se spună că străinii mi-o vor juca-o înaintea Teatrului Național de la București“. După aceste informații și apropouri, iată și rugăminta: „Eftimiu m-a tot purtat de nas, și mi-a făgăduit că totuși o dă la toamnă. Vă rog deci pe d-voastră să o țineți în vedere și să mi-o puneți între cele dintii piese, fiind una care trebuia să fie jucată deja anul trecut. D. Soare a fost hotărît ca regizor. El îmi cunoaște bine intențiile artistice ce le-am avut cu piesa. Ca actriță în rolul «Mamei» în să am neapărat pe doamna Voiculescu. Despre piesa mea vă rog să vorbiți cu d. Soare“.

Periețeanu a inclus piesa în repertoriul noii stagiuni. La 20 august, prezentînd programul teatrului în primele luni ale stagiunii (care s-a deschis la 30 august), *Rampa* anunță că „în cursul lunii noiembrie se va reprezenta *Liga tinerimii* de H. Ibsen, *Cruciada copiilor* de d. Lucian Blaga, *Fata ursului* de d. V. Voiculescu și se va relua *Jucătorii de cărți* de H. Lecca“. La 13 noiembrie însă Periețeanu demisionează și conducerea teatrului e predată consiliului de administrație, care urma să aleagă un delegat dintre membrii săi însărcinat cu conducerea efectivă. Îl va alege pe Ion Petrovici. Lucrurile tărăgănează însă, în ce privește piesa lui Blaga, și la 12 decembrie *Rampa* informează că „s-a pus în repetiție, în vederea premierei, care va avea loc la finele lunii, piesa d-lui Lucian Blaga *Cruciada*“. La 19 decembrie aceeași publicație anunță că premiera va avea loc la 2 ianuarie, la 23 decembrie că „se fac ultimele repetiții ale piesei“. La 29 decembrie tot *Rampa* informează că autorul „a renunțat la titlul compus al piesei sale, desigur ca să nu pățească la București ce a pățit la Cluj, unde, cu ocazia reprezentării *Cruciadei*, părinții și-au trimis copiii la teatru... și ei au rămas acasă“. Așadar piesa va fi jucată sub titlul *Cruciada*. Că e „o piesă pentru oamenii mari, nu pentru copii, cum s-ar părea după titlu!“ atrăgea atenția Blaga însuși, în scrisoarea către Periețeanu, din care am citat.

Premiera e amînată pentru 9 ianuarie. Să precizăm că piesa lui Blaga avea să fie reprezentată, într-un spectacol *coupé*, împreună cu *Act venetian* de Camil Petrescu. Interesul în jurul premierei este întreținut în continuare de *Rampa*, cu articole informative publicate la 1, 5, 10 ianuarie. În ziua

premierii scrie un articol despre piesă și despre autor și Adrian Maniu (publicat în *Dimineața* din 10 ianuarie). „Cel mai de seamă cugetător poet pe care ni l-a dat Ardealul nou“, scriitorul ale cărui volume de versuri „s-au strecurat luminoase printre cărțile de cugetare rece“, aducînd „o nouătate neașteptată“, e un nedreptățit: „Luîndu-și doctoratul filosofic în străinătate cu mari elogii, își merge singur drumul, în vreme ce universitatea noastră îi ține închise porțile, în vreme ce lirica noastră îi află versurile tipărite numai prin obscure tipografii de provincie, iar piesele lui de teatru din care a tipărit vreo șapte nu găsesc adăpost pe scenele noastre naționale românești“. Cit despre drama a cărei premieră urma să aibă loc, „ne aflăm în fața unei opere de mare valoare, dar care cere, spre a obține succesul meritat la reprezentare, condiții de artă desăvîrșită [...]. O piesă în care se cere să joci omeneste și să dai gîndului un ritm domol și dureros de cîntec ce trece peste veac, iată desigur un lucru greu de realizat și pe care îl dorim ca cea mai frumoasă izbîndă pentru teatrul nostru național“. Adrian Maniu informează și el (o făcuse, am văzut, și Lucian Boz) că despre *cruciada copiilor* „o pagină minunată de poem în proză a fost scrisă în veacul nostru (de fapt, în 1896, n. ed.) de puțin cunoscutul dar atît de desăvîrșitul artist Schwob. Cu stil de cronicar, ni se arătau impresiile diferiților contemporani în fața valului de copii ce treceau din oraș în oraș, iluminați și învinși“. Cit despre piesa lui Blaga, ea este „un cîntec ce răsună vrăjit peste o copilărie eroică, un cîntec ce se preface în țipăt cînd izbucnește din pieptul mamei [...]. Și în piesă sînt suspine pentru care plînge harfa. Și în *cruciada* filiflesc mantii negre de superstiții și nebulie. Poemul *Cruciada copiilor* se va reprezenta astăseară“, încheie Adrian Maniu.

Blaga n-a putut veni în țară pentru a asista la repetiții (unde a fost „suplinit“ de Nichifor Crainic) și n-a fost nici la premieră. („Nu e exclus să vin pentru seara premierei *Cruciadei* la București, deși, pînă cînd n-o văd jucată, nu mai cred în jucarea ei. S-a amînat de atîtea ori încît mi-am distrus nervii“, îi scria lui Breazu la 3 I 1931 — scrisoare publicată de Mircea Curticeanu în *Tribuna*, 10 mai 1973). În rolurile principale au jucat Marioara Voiculescu (Doamna), Irina Nădejde (Radu), G. Calboreanu (Teodul), I. Ulmeni (Ghenadie), V. Antonescu (Dascălul), Ecaterina Nitzulescu (Ioana Zănată). Regia: Soare Z. Soare.

Ecourile critice ale spectacolului au fost numeroase, dar nu foarte variate în judecățile esențiale, care pot fi grupate, dincolo de nuanțe, în două categorii: unele recunosc piesei o valoare dramatică propriu-zisă, altele — numai una poetică. Tudor Teodorescu-Braniște (în *Adevărul* din 11 ianuarie) pornește de la afirmarea unei distincții de principiu între teatru și restul literaturii: „teatrul este un gen literar cu totul deosebit de nuvelă, roman sau poezie“; „Sunt deci fragmente de viață care pot fi subiecte de roman. Și sunt altele care pot fi subiecte de teatru. Sau, dacă vreți, sunt oameni care văd viața prin prisma romancierului și sunt alții care o văd sub unghiul

dramaturgului. Aceasta nu numai între roman și teatru“. Reflecțiile asupra deosebirii dintre teatru și poezie sau proză (nuvelă, roman) i-au fost provocate de spectacolul cu piesa lui Blaga și cea a lui Camil Petrescu. „*Cruciada* e un excelent poem“, afirmă el. „D. Blaga l-a dialogat însă. Prin aceasta, poezia n-a pierdut nimic. Dar nici teatrul n-a cîștigat ceva“. Și, după ce rezumă subiectul: „Pe această temă, fantezia d-lui Lucian Blaga creionează trei acte care sunt, de fapt, trei cîntece ale aceluiși poem. În lupta dintre legendă și realitate, dintre credință și dragostea de mamă d. Blaga vede o sumă de nuanțe fine, care îi prilejuiesc tot atîtea pasagii de bună literatură“. Dacă prin „dialogare“ poemul nu pierde nimic, aducerea lui pe scenă îi scade, cel puțin în unele cazuri, valoarea specifică, adică lirismul. De pildă, cele două apariții ale Ioanei Zănatica sau apariția mamelor care-și reclamă copiii pieriți sint „momente care, înfățișate pe scenă, își pierd poezia și capătă o brutalitate inutilă“; „realizarea scenică a transformat aceste scene din capitole de poezie în simple efecte dramatice. Citite în tăcerea bibliotecii, împodobite cu gîndul nostru, cu ceea ce le adaugă visarea noastră, pasagiile acestea își vor redobîndi toată frumusețea. Văzute la rampă, vor rămîne încercări de violentă impresiune a spectatorului“. Cronicarul își susține ideea indicînd încă un moment „caracteristic pentru confuzia dintre poem și teatru“, acela al trecerii copiilor cruciați prin cetate: „Citînd poemul, îți vei închipui oastea imensă a copiilor sortită unei morți inutile și tragice. Pe scenă, însă, apar patru copilași, care își debitează conștiincios un rol ce nu-l pot înțelege. Efectul este ratat. Pentru ce? Pentru același motiv: nu tot ce trăiește în carte poate trăi și pe scenă“.

Aprecierile asupra spectacolului sint pozitive, chiar superlative: „În rolul Doamnei, d-na Marioara Voiculescu a pus un patetism reținut, concentrat și de o esență artistică cu totul superioară. D-sa și-a găsit o excelentă parteneră în d-na Irina Nădejde, care a jucat zguduitor și inteligent pe Radu. Creația din *Cruciada* este pentru această tînără actriță o consacrare definitivă“; „d-na Ana Luca a emoționat sala în rolul mic al mamei care vine de departe ca să-și caute copilul. D.G. Calboreanu a avut o scurtă, dar impresionantă apariție în călugărul Teodul“ etc. Nu e vorba prin urmare de un insucces teatral, ci de un spectacol bun cu un text impropriu pentru scenă. Tudor Teodorescu-Braniște judecă într-un fel asemănător și partea a doua a reprezentației, comentată cu mult mai sumar: „Spectacolul s-a încheiat cu cochetul *Act venețian* al d-lui Camil Petrescu. Dacă d. Blaga a dialogat un poem, d. Camil Petrescu a dialogat o nuvelă“.

În mai multe cronici regăsim punctul de vedere exprimat de Tudor Teodorescu-Braniște, formulat însă, de regulă, cu mai puțină vigoare. Cineva care semnează Interim în *Lupta* din aceeași zi scrie despre *Cruciada* [sic!] ca despre „o piesă și istorică și religioasă“, avînd drept „temă principală“ „conflictul dintre concepția catolică și cea ortodoxă“ și în care Blaga, „cău- tînd să argumenteze în favoarea ortodoxiei creștine, ne-a dat, dacă nu un

spectacol de succes scenic, o lucrare literară de o frumoasă valoare“. „Poetul Lucian Blaga stăruie să ne prezinte poezia sa în lumina orbitoare a rampei“, scrie la începutul cronicii sale din *Dimineața* (12 ianuarie) A. Munte. „Fără îndoială“, adaugă el, „d. Blaga e unul dintre cei mai remarcabili poeți ai zilelor noastre. Scrișul d-sale îmbracă o cugetare vie și personală într-un veșmînt armonios și elegant“. *Cruciada* e un „poem țesut de fantezia sa“, avînd doar ca pretext evenimentul istoric, „e un vis frumos, străbătut de fiorul tragic. Să nu căuțăm deci conflictul dramatic, nici să nu cerem verosimilului să fie la el acasă. Să ne lăsăm legănați de o încîntare de dincolo de noi, plutire în ireal. Aceasta desigur a urmărit și autorul cînd a scris *Cruciada*. Poemul cîștigă în intensitate cînd e citit“. „E adevărat“, admite cronicarul, regizorul „a făcut tot ce i-a stat în putință ca să realizeze atmosfera de legendă și ireal“, iar actorii „l-au ajutat enorm la aceasta“. Dar, lăudînd spectacolul, el rămîne la părerea că piesa „trebuie nu numai văzută, ci mai ales citită“.

După I. Constantinescu (*Ordinea*, 12 ianuarie), „e adevărat că d. Blaga ignoră legile teatrului, dar compensează salutar prin realizări literare și cugetare mersul dramatic cum e el cerut de scenă. Defectul teatral devine aproape inexistent în fața operei de pură poezie prin care își filtrează d-sa acțiunea, o încîntare prin limba întrebuintată, o delectare spirituală prin claritatea cu care-și traduce gîndul...“ Așa încît „cele trei acte s-au desfășurat pline, adînci și complete“, „sala a ascultat cu atenție, cu înțelegere și mulțumire, răsplătînd fiecare act cu calde aplauze. Prieteni și apropiați, ca și restul publicului, suprasaturat de atîtea ineptii străine, se bucurau din tot sufletul de acest succes românesc, care face cinste literaturii noastre“.

Cronicarul *Rampei* din 12 ianuarie, V. Timuș, crede că teatrul lui Blaga „rămîne și după *Cruciada* în aceeași splendidă izolare de frumusețe poetică și adîncimi de gînd incompatibile cu inerenta vulgarizare a scenei“, dar își asigură în final cititorii că, în spectacol, „cu toată profunzimea de gînd, drama d-lui Lucian Blaga a fost ascultată cu religiozitate“.

Impresia diferenței de valoare dintre text și spectacol e formulată mai apăsător de T. Bobeș, care (în *Cuvîntul* din 12 ianuarie) crede că ea ar fi putut fi redusă printr-o altă montare: „Noua lucrare dramatică a poetului Lucian Blaga n-a mai găsit la Teatrul Național aceeași înțelegere ca pentru *Meșterul*. De aceea o mare parte din spectatori au putut cu drept cuvînt s-o comenteze în mod defavorabil și să facă serioase rezerve asupra calităților ei. Acei însă care urmăresc pe poet și au citit *Cruciada copiilor* nu s-au putut solidariza cu opiniunea publicului care a asistat la spectacolul de vineri seara. Fără să fie o piesă de teatru *Cruciada* este una din frumoasele lucrări dramatice ale d-lui Blaga. Ca să poată fi înțeleasă de public avea nevoie să i se creeze altă atmosferă scenică și să aibă complet altă interpretare. Teatrul Național nu ne-a prezentat decît scheletul verbal al dramei lui Blaga și acela destul de rău debitat de actori și actrițe“.

Dintr-o cronică anonimă (în *Omul liber* din 13 ianuarie) rău scrisă și în care lipsa de simpatie, eufemistic vorbind, nu știe să se mascheze, aflăm că „după elogiile nesfârșite pe care unele ziare n-au încetat să le acorde, prin anticipație, operei d-lui Blaga care nu văzuse încă lumina rampei decât la Berna [sic!] unde autorul ocupă funcțiile de atașat de presă, eram îndreptățiți să credem că opera *Cruciada copiilor* era cel puțin o capodoperă merită să însemne o epocă în istoria literaturii noastre dramatice. Deziluzia a fost mare, probabil fiindcă prea mari fuseseră și nădejdiile ce se aruncaseră cu nemiluita în spiritul public“. Mai întâi pentru că „o fi istoric subiectul, dar ni se pare că d-nul Lucian Blaga, cu imaginația sa suprasensibilă de poet modern, a cam deformat firea omenească“, prezentându-i pe micii cruciași exaltați. De aceea spectatorul „se simte indispus de inexactitatea expunerii acestui fenomen psihologic uman, precum și de morbiditatea neverosimilă a subiectului tratat“. Oricum, „duioșia subiectului n-a parvenit nici un moment să treacă în sufletul spectatorului, nu atât fiindcă acțiunea se petrece în vremuri prea îndepărtate, la anul 1212, cât pentru că autorul n-a avut darul să prefacă dintr-o poezie o piesă de teatru cu personaje vii, trăind în actele și sufletele lor. Sunt numai ființe alegorice fără viață reală“. Și, după ce rezumă subiectul: „Această simplă descriere arată toată naivitatea și irealitatea piesei. Vrajit de incidentul istoric, care e într-adevăr impresionant, autorul a vrut cu orice preț să-l dramatizeze, dar n-a găsit mijloacele necesare. D. Lucian Blaga nu este autor dramatic. Rămâne un poet“. Un poet pe care exercițiul dramatic îl dezavantajează: „Pină și limba și imaginile poetice ale d-lui Lucian Blaga au suferit de această transpunere din domeniul poeziei în acel al artei dramatice. Stilul are adesea banalități curioase și repetiri de o vădită stângăcie“. Uitând probabil ce a scris mai sus despre spectatorul „indispus“ sau indiferent, cronicarul vorbește totuși la sfârșit de „marele succes al operei d-lui Blaga“, datorat, înțelegem, actorilor. A doua zi *Omul liber* revine cu o nouă cronică, doar ceva mai temperată în ton, semnată Alexandru Buiu: „Dacă fiecare ar rămâne ceea ce este și nu ar căuta cu orice preț să devină ceea ce nu poate deveni, multe lucruri ar fi mult mai bine. Noua premieră a Teatrului Național confirmă cu prisosință spusele noastre. Este cert că Lucian Blaga este un distins poet, posedând multe resurse spirituale, fără însă ca în aceeași măsură să fie și autor dramatic. *Cruciada*, ultima d-sale piesă, este sigur că ar fi avut mai mult succes dacă în loc să fie dată la lumina rampei ar fi rămas poemul fantezist și plin de avânt al unuia din cei mai apreciați poeți cugetători ai zilelor noastre“. Așadar „conflictul dramatic lipsește cu totul din această piesă“, transpunerea ei scenică nu a lăsat însă „nimic de dorit, actorii făcând uriașe eforturi spre a da ceea ce piesa nu a putut da“.

Cronicle, spuneam, sînt numeroase. În ziua de 14 ianuarie, de pildă, înregistrăm nu mai puțin de cinci. În *Curentul* scrie Ion Dumitrescu, care se întreabă „ce lipsește“ dramei lui Blaga „pentru a fi la înălțimea senti-

mentelor și a vremurilor evocate de personajii?“ „În primul rînd, răspunde el (și observația am mai întîlnit-o), „spectacolul acestei sublime și extraordinare mulțimi de copii inspirați este văzut numai pe fereastră și doar de eroii piesei. Pentru spectator, intră în scenă 3-4 copii, ale căror replici destul de terestru rostite restituie contactul cu pămîntul unor făpturi pe care închipuirea spectatorului le-ar fi crezut înfrățite mai mult cu slava. Materialul afectiv ales de d. Blaga așadar, de o lirică și patetică intensitate, nu cadra cu necesitățile practice ale scenei“. Iar în al doilea rînd, „odată schițat conflictul dintre sentimentul matern și cel religios, drama d-lui Lucian Blaga rămîne pe loc, personajii rostind desigur noi și foarte interesante strofe de lirism metafizic, dar rămînînd imuabile și definitiv cristalizate, din punctul de vedere al acțiunii dramatice interioare“. Inadecvarea la condițiile scenei e deci „ceea ce lipsește“ dramei lui Blaga: „Admirabile într-un poem și, desigur, deosebit de evocatoare la lectură, aceste efuziuni nu conservă nici un contact cu scena și mai puțin cu spectatorul“. Concluzia e reluată într-o formulare generalizantă și brutală: „Pentru a izbuti în teatru este uneori o infirmitate să fii prea artist. Nu pricinuim deci d-lui Blaga nici o mîhnire spunîndu-i că arta dramatică nu este prea recunoscutoare autorului *Cruciadei*“. Nu știu dacă Blaga se va fi mîhnit, dar o judecată asupra acestei cronici va face, vom vedea, într-o scrisoare.

C. Panaitescu, în *Epoca*, indică mai întîi contextul teatral al montării piesei: „Prima noastră scenă, copleșită de la un timp de diverse succese de casă, importate din străinătate, încearcă o reabilitare, propunîndu-și reprezentarea unei întregi serii de piese ale autorilor dramatici autohtoni. Începutul acestei serii a fost făcut cu noua lucrare a d-lui Lucian Blaga, *Cruciada*, și piesa într-un act a d-lui Camil Petrescu: *Act venețian*“. (Ceea ce nu e tocmai adevărat: de la începutul stagiunii mai fuseseră jucate *Muca* din fereastră de V.I. Popa, *O scrisoare pierdută* de Caragiale, *Cocoșul negru* de V. Eftimiu, *Fata ursului* de V. Voiculescu, *Omul cu mîrjoaga* de G. Ciprian.) Piesa lui Blaga, „subtilul poet și gînditor care ne-a lăsat încă fragedă amintirea minunatului poem *Meșterul Manole* din care a reușit să creeze o admirabilă construcție dramatică“, este tot un poem dramatic, „sculptat cu vigurozitate și neîntrecut talent“. Aici lipsesc însă virtuțile teatrale: „Conflictul dramatic, ca și verosimilul, nu trebuie căutat în piesa d-lui Blaga. Căci aceste două atribute cad în fața calității poemului, care prezintă irealul în culori de desăvîrșită armonie și care singure compensează absentismul [sic!] celorlalte“. Piesa nu trebuie judecată după spectacol: „dacă au fost spectatori care s-au îndoit asupra calităților ei, aceasta se datorește desigur numai dificultății de punere în scenă [...]. Cei care au citit poemul vor aprecia și mai just această dificultate de transpunere“.

Dem. Theodorescu (în *Mișcarea* din aceeași zi) e de părere că Blaga a vrut „să facă teatru cu elemente de inspirație improprii scenei“, căci tragedia pe care o evocă el („formidabila zdruncinare a lumii morale“ de la înce-

putul mileniului doi) „nu e o tragedie a puterilor și chipurilor vizibile — deci, teatralizabile —, ci tragedia imensă, nesesizabilă, halucinantă a pornirilor de dincolo de cuvânt și de înfățișare. Or teatrul este, prin esență, arta gesturilor materiale, e mai mult de domeniul plasticii decât al poeziei“. Așa încît „indiferent de succesul ei teatral“, piesa „este, incontestabil, o neobișnuită realizare de poezie pură“. Apoi, „scrisă într-un registru de înaltă intelectualitate, ea impune interpreților o anevoioasă evoluție pe piscuri de frumos [...], puterea de a se abandona pe ei înșiși într-un anonim de expresie care să ia majestatea unei hermetice liturghii“.

Din cronică lui Tudor Șoimaru (*Dreptatea*, 14 ianuarie), bogată în informație istorică asupra cruciadei copiilor, e de reținut acest pasaj: „D. Lucian Blaga a subliniat în drama sa două conflicte. Acela între două credințe, a călugărului Teodul și aceea a părintelui Ghenadie, și conflictul sufletesc al mamei care nu vrea să-și piardă copilul. Pentru ele, d. Blaga a găsit imagini ce se oferă bogate și înflorite ca merii primăverii, imagini ce au străluciri de rodie și mireasmă de cimp [...]. D. Blaga a înălțat credinței sale artistice și ideii sale în mai frumos și credință un imn de proșpețime sufletească și pasiune spirituală“.

Dintre cronicile care aclamă — sau măcar recunosc — valoarea literară a piesei, regretînd însă — ori denunțînd — neteatralitatea ei, să mai cităm două: pe cea din *Cronica politică și parlamentară* (18 ianuarie) și pe cea din *Facła* (19 ianuarie). „Cruciada copiilor“, citim în prima, „este o operă valoroasă, cu o ținută literară aproape impecabilă. Textul prezintă o limbă literară uimitor poetizată, care de altfel a făcut elogiul cu lung trecut al autorului, poet inovator, îndrăzneț și apreciat. Fragmentar piesa prezintă multe frumuseți de gîndire și analiză. Dar spre regretul acestor calități, piesa nu e piesă; *Cruciada copiilor* nu este teatru. În locul sălii de spectacol preferăm volumul“. Cronicarul *Faclei* spune cam același lucru: „Reacțiunea diversă a acestor personaje față de evenimentul de bază, suferința mamei, elanul ireductibil al copiilor, misticismul unui călugăr catolic, crezul senin al starețului ortodox sunt exteriorizate cu adîncă simțire, cu o nobilă elevațiune spirituală, într-o limbă armonioasă și captivantă. Grație acestor însușiri, poemul dramatic al d-lui Blaga are o prețioasă valoare literară. Nu conține însă nici o ciocnire de idei, nici un conflict de persoane. Din această pricină acțiunea lîncezește, personagiile nu au o viață proprie, bine conturată, iar replicile lor sunt o simplă recitare a diferitelor crime pe care se încheagă poemul“. El propune însă și o soluție de comunicare scenică: „dacă s-ar fi înțeles aceasta (adică factura piesei, *n. ed.*) și poemul ar fi fost montat ca atare, cu artiști potriviți pentru o astfel de interpretare, încă am fi avut un spectacol impresionant“. Așadar o recitare a poemului. Dar „înfățișat ca dramă croită după tipicul teatrului de acțiune, cu oameni care vor să pară în carne și oase, cînd fiecare din ei nu este decît un simplu vestmînt

în care autorul și-a îmbrăcat un gînd sau o formă de cuvînt, poemul n-a avut — și nici nu putea să aibă — succesul meritat“.

În fine, să menționăm tot aici opinia exprimată în *Neamul românesc* al lui Iorga (13 ianuarie), într-o simplă notă: „E vorba de cruciada copiilor de care ne vorbește și istoria, și d. Blaga a brodat cîteva imagini succinte: fondul dramatic constituindu-l atingerea celor două concepții religioase, catolicismul și ortodoxismul. Fără să fie dramaturg, d. Blaga a reușit să țină atenția publicului tot timpul desfășurării dramei sale de frumoasă ținută literară“.

Există însă, spuneam, și comentatori care văd în *Cruciada copiilor* nu doar un poem (dramatic), ci o dramă propriu-zisă. Așa este cel care semnează abreviat (I. Val.) în *Vremea* din 15 ianuarie: „piesa d-lui Lucian Blaga este una din cele mai frumoase și trainice lucrări de teatru, prin subiectul, tratarea (ca ritm dramatic și limbă pur literară)“. E un punct de vedere explicit polemic: „S-a reproșat, și pare-se se continuă, că dl. Blaga n-ar avea «nerv dramatic» [...]. Ne permitem a crede că teatrul n-are ceea ce se cheamă un «tipic», după cum nu are nici una din ramurile artei. Un subiect de roman poate fi tratat în teatru cu un egal succes și viceversa, cu singura și insignifianta condiție: talentul! Romanul, care este tot teatru (ca toată viața însăși), este un teatru în *valenti*, adică într-un ritm care permite ceea ce în pictură se numește subnuanță. În teatru, unde ritmul este accelerat [...], analiza unui gest cade în spinarea posibilităților de interpretare și înțelegere a spectatorului“. Comparația cu romanul pare o replică la ceea ce scrisese, cu patru zile înainte, Teodorescu-Braniște. Cît despre noutatea de substanță și de stil a piesei, „să nu se uite că acum treizeci de ani impresioniștii francezi (azi așezați între clasici) nu erau socotiți pictori, pentru că un tablou trebuia să fie lins și cu aceleași culori cu care au pictat bunicii. Să nu se uite că teatrul lui Claudel, Jacques Bernard etc., deși nu este teatrul d-lui Bernstein, este totuși teatru“. Revenind la piesa lui Blaga, el o caracterizează astfel, punînd în prim plan valorile „teatrale“: „în afară de cîteva lungimi, are o perfectă înlănțuire a acțiunii, un ritm dramatic plin de zbu-cium ținînd încordată atenția spectatorului și o ținută literară de reală și nediscutabilă frumusețe“.

Em. Ciomac pune în susținerea unui punct de vedere asemănător (în *Muzică și teatru*, 15 ianuarie) mai mult talent critic de analiză și de expresie: „S-a spus că, înainte de toate, *Cruciada* e un poem dialogat. Și neîndoios că poezia însuflețește, transfigurează la orice replică textul. Dar mi se pare că poezia aceasta e tocmai de esența cea mai dramatică. Nu poate fi conflict mai înalt și mai teatral, în sensul cel mai nobil al cuvîntului, decît acesta [...]. Conflictul e între un realism ce nu se încrede în minuni materializate și între o psihoză colectivă care mină, mai presus de legile firii, trupurile de mucenici glorioși ale copiilor pe drumul către ideea invincibilă eternă“. În aceasta ar consta deci dramatismul substanțial al *Cruciadei copiilor*, dar



„scepticismul glumeț al cronicarilor noștri nu poate crede în realitatea unor avânturi de credință ca acelea ce au semănat cu morți drumurile Ierusalimului în acele tenebroase veacuri [...]. O sforțare de înțelegere a unor timpuri ce nu seamănă cu ale noastre ar fi fost binefăcătoare“. Nu numai dimensiunea istorică a temei n-a fost înțeleasă, dar nici ceea ce depășește istoricul în ordinea semnificației conflictului („Același antagonism e între Brand, eroul lui Ibsen și societatea din jurul lui“, afirmă Em. Ciomac, făcând cel dintâi o asemenea apropiere) sau a materiei literare: „n-au putut să se familiarizeze cu ideea [...] că în 1212 se putea vorbi o românească atât de intelectualizată la o curte imaginară. Dar Lucian Blaga a vrut să reconstituie o atmosferă sufletească, nu una istorică. Actele dramei sale, cu mult mai încheșate decât cele precedente, mi s-au părut de o limpezime și de o densitate de stil cristaline. Simbolurile capătă viață, poezia intensă se intrupează în tipuri vii. Psihologia mamei e croită în liniile mari ale unui simțămînt veșnic, ofilirea copilului ce nu e lăsat să purceadă pe calea mîntuirii lui sufletești e veridică“. În judecarea piesei Em. Ciomac pune o singură notă de insatisfacție, importantă însă, nu de detaliu: „Dacă ar fi să aduc o restricție în laudele ce mi se par convenite dramei d-lui Blaga aș adăoga sfios că cel din urmă act cu toate frumusețile lui e inutil. Piesa e sfîrșită cînd copilul iluminat, neputînd pleca, își simte picioarele uscîndu-se. Ceea ce urmează e o explicație retorică a autorului care nu mi s-a părut indispensabilă“.

După analogia, citată, cu Ibsen, Em. Ciomac invocă și alte repere utile înțelegerii și situării *Cruciadei copiilor* și a teatrului lui Blaga în general: „Lucrarea poetului ardelean, care părăsește din ce în ce mai mult formulele expresionismului german — cit de departe e acum de sugestia lui Arno Holz! — și realizează o poezie dramatică românească pe un plan de o spiritualitate atât de înaltă, se poate înscrie alături de creațiunile cosmice ale dramelor lui Paul Claudel, cu care se înfrățeste prin nenumărate laturi. Aceleași lupte ale sufletului creștin, același cutremur medieval, aceeași tehnică a versetelor biblice cu belșug de răsunătoare metafore proaspete. Ba mi se pare că Lucian Blaga e mai evoluat pe calea unei limpeziri și a unei realizări de viață scenică menite să-l apropie de înțelegerea marelui public. Dramele lui Claudel nu se joacă încă în Franța. Vor putea cucerii cele ale lui Blaga mulțimile amatorilor de teatru din România? Majoritatea păturii «culte» a spectatorilor, în seara premierei (Ciomac își începuse cronică evocînd pe un ton incisiv atmosfera premierelor, afirmînd între altele: „Pseudo-intelectualitatea sălilor populate de multiplele soiuri de invitați și cabotini e tot atât de departe de criteriile unei critici specializate cit și de bunul simț al marelui public veritabil“) mi s-a părut a-i fi ostilă“. Dincolo de aceasta însă, „cred că Teatrul Național s-a onorat jucînd *Cruciada*“.

După un alt comentator, Val Mugar (*Duminica Universului*, 18 ianuarie), reprezentarea *Cruciadei copiilor* „a fost o revelație pentru publicul bucureș-

tean“. Motivarea oferită e pînă la un punct surprinzătoare: „Nemulțumirea creată de *Meșterul Manole*, precum și nebulozitatea poeziilor sale, pentru lumea de rînd și chiar pentru mulți dintre ceilalți, creaseră un oarecare scepticism în jurul izbînzii ultimei sale piese de teatru. De aceea, înainte de ridicarea cortinei, *Actul venețian* al d-lui Camil Petrescu, care a completat spectacolul *Cruciadei*, apărea ca un învingător sigur al piesei d-lui Blaga. *Cruciada* a învins însă cu autoritate, mai mult decît atît, s-a impus ca una dintre cele mai frumoase realizări ale poetului și dramaturgului Lucian Blaga“. O „nemulțumire“, după *Meșterul Manole*, care să provoace neîncrederea în dramaturg — iată o concluzie pe care cronicile la spectacolul cu acea piesă nu ne-au impus-o. Cît despre „competiția“ cu *Act venețian*, se pare că Val Mugar are dreptate: toate comentariile la spectacol acordă piesei lui Blaga un interes (și un spațiu) incomparabil mai mare. Mai important este desigur punctul de vedere asupra piesei: „Majoritatea părerilor sunt pentru consacrarea ei ca o lucrare poetică, ca o frescă scenică, nu ca o piesă de teatru, deoarece i-ar lipi anumite elemente în tehnica construcției, absolut indispensabile unei lucrări dramatice. E o chestiune de discutat amplu. Noi vom considera-o totuși ca o excelentă piesă de teatru, ca un admirabil amestec de istorie, de poezie și idee“.

O poetă care mai scrisese despre teatrul lui Blaga (recenzase *Tulburarea apelor* și facuse un referat de recomandare la *Meșterul Manole*), Claudia Miliian, face cîteva reflecții (în *Dimineața* din 18 ianuarie) asupra noii lui piese (ca și asupra aceleași a lui Camil Petrescu), privind nu atît factura („e o poemă tragică“) și valoarea ei, cît însemnătatea pe care o are în contextul teatral al epocii (articolul se intitulează de altfel *Teatrul original*): „Într-un timp cînd ne plîngeam mai mult de sărăcia teatrului original și cînd critica publică încă nu e convinsă de posibilitățile creațiunii originale, *Cruciada* face dovada unui efort superior de literatură idealistică“; „*Cruciada* e literatura care rămîne, împotriva biruitoarei piețe comerciale“. Poziția autorului dramatic e indicată, analogic, astfel: „În mișcarea literaturii române, Lucian Blaga se înscăunează pe același fotoliu de ivoariu pe care s-au așezat de mult Maurice Maeterlinck și Paul Claudel, în vreme ce prin fața lor defilează galeriile asurzitoare care aplaudă zilnic pe bulevarde piesele vesele ale moderniştilor francezi“.

Sau, fără comparații și prețiozități de exprimare: „Trăim în această epocă de teatru ușor. La noi seria comediilor cu efect ieftin e singura speculație de bursă artistică, alături de victoria cinematografului. Nu e vina nimănu și nici mijloace noi de educație sufletească nu se caută. Ar fi inutil să predicăm. Dar pentru aceia care au antene înfipite mai adînc în sufletul omenesc, pentru aceia care caută libertatea vieții în puterea spirituală, pentru aceia teatrul de idei și de construcție este singura rațiune de a fi a unui teatru educator. Pentru el și pentru aceștia a scris Lucian Blaga *Cruciada*“.

La aceeași chestiune, a relației cu publicul („Problema lipsei de aderență, dintre publicul românesc și spectacol“), se oprește și Paul Sterian (*Cronica*

spectacolelor, în *Gîndirea* nr. 1 ianuarie 1931), care comentase *Cruciada copiilor* la apariție (tot în *Gîndirea*). Părerea lui e că „pentru simțurile nu toate însă nedezvoltate și nerafinate ale publicului nostru e nevoie de o emoție puternică, de o violentare necruțătoare. Însă și aci trebuie multă măiestrie, căci altminteri îndrăzneala se preface în simplă maimuțareală și mascaradă grotescă (vezi *Actul venețian*). Și mai e o altă cale prin care publicul poate fi tras din apatie: vraja și hipnoza. Piesa lui Lucian Blaga, a cărei premieră am sărbătorit-o de curînd la Teatrul Național, dezleagă « problema publicului românesc » pe această a doua cale“. În ce ar consta ea nu ne putem da seama din astfel de fraze care sînt parcă mai degrabă ale unui predicator decît ale unui critic: „*Cruciada*, invocație prin care Blaga ademnește sufletele noastre să iasă din apatie spre a se înălța către azurul extazului, spre acel loc unde e veșnică mișcare și paradoxală stare, unde dinamicul și staticul se contopesc“. Într-un stil a cărui exaltare îndepărtează în loc de a convinge, Paul Sterian mai scrisese un articol, în afară de recenzia amintită, în *Cuvîntul*, chiar în seara premierei: *Teatrul lui Blaga*. „*Cruciada* nu este numai cea mai izbutită piesă a lui Blaga“, aflăm, „ci este singura piesă românească de esența teatrului celui mai înalt pe care o avem“. Este „o piesă de teatru admirabil construită, fiind scrisă cu o reală cunoaștere a scenicului. Iar admirabila limbă poetică în care e scrisă face din această operă o încîntare perpetuă“. Stilul de reclamă devine hilar, caragialesc: „Căci teatrul românesc are și el dreptul să existe. Ne durea să vedem că — și nu din vina publicului — numai revistele (teatrale, *n. ed.*) erau cercetate. Un teatru de plînatate, de aderență la sufletul nostru, puternic și creat dinlăuntru, bun pentru orientul nostru, acest orient atît de dificil întru gustarea spectacolului, s-a născut însă“.

Tot din ianuarie 1931 e și articolul lui Ovidiu Papadima *Un dramaturg autohton: Lucian Blaga* (în *Viața literară*), scris poate mai înainte, căci nici nu amintește de piesa care se juca la București. Dezvoltînd ideea din titlu și, firește, elogios („D. Blaga apare în cadrul strîmt al literaturii noastre dramatice ca o personalitate impresionantă prin masivitate și singularitate“), articolul (în care autorul *Meșterului Manole* e așezat alături, ca valoare și ca direcție de inspirație, de Al. Davilla) trebuie consemnat ca cel dintîi închinat de Ovidiu Papadima literaturii lui Blaga, despre care va scrie mai târziu (inclusiv despre teatru) lucruri mai substanțiale.

Un ultim ecou al reprezentării *Cruciadei copiilor* este articolul publicat de Eugen Ionescu în revista *Licăriri*, în februarie 1931: *Note critice*. Este interesant de observat la viitorul dramaturg, care debuta însă în acel an cu volumul de poezii *Elegii pentru ființe mici*, neîncrederea în posibilitățile scenei de a transmite sentimentul tragicului. „*Cruciada* lui Lucian Blaga trăiește prin ideea tragică, nu prin realizarea ei scenică“, notează el de la început, dezvoltîndu-și afirmația astfel: „Ideea tragică — de o rară elevație poetică — se banalizează în teatru. Se vulgarizează. Nu scena morții lui

Radu are semnificație estetică, ci moartea lui abstractă, principială — dacă ni se acordă expresia. Chinul metafizic, nu convenționalizarea lui“; „moartea lui Radu trebuia numai sugerată; sau așteptată, bănuită. Să ne înfioare ca o presimțire, și numai ca o presimțire. Și este caracteristic cum toate temele poetice ale piesei ne sînt, conținute în această tehnică de teatru, diminuate“. O posibilitate de reprezentare fără pierdere ar fi existat totuși: „Tehnica dramatică modernă a redus sensul tragic, metafizic al *Cruciadei*. Pentru o menținere pe un plan pur tragic era necesară o altă educație teatrală; o altă soluție teatrală. *Gîndirea* mitică a lui Lucian Blaga își cerea o altă amploare scenică. I-ar fi trebuit, de pildă, mijloacele și tehnica antică: corul ș.c.l.“. Așa însă, „realizată printr-o tehnică modernă (și redusă la mentalitatea modernă), piesa lui Lucian Blaga constituie (prin compromis) o rezoluție numai *dramatică* a unei realități *tragice* (în sensul antic al cuvîntului)“. După ce subliniază că „misterul este elementul poetic esențial care susține frumusețea elevată a acestei piese“, Eugen Ionescu ține să precizeze: „Nu condamnăm dramaticul în sine, dar rezolvirea dramatică, psihologică, realistă a unui conflict tragic, metafizic, ireal, confundarea a două planuri; anularea — prin dramatic — a tragicului“. Observațiile lui nu vizează insuficiența „teatralitate“ a piesei lui Blaga, constatată sau reproșată, am văzut, de atîția comentatori, ci inadecvarea teatrului epocii la substanța ei. Să transcriem și concluzia autorului acestor *Note critice*: „În *Cruciada*, misterul (principala justificare estetică a piesei), ideea tragică depășește mult reprezentarea teatrală. Nu este cuprinsă pe scenă. Depășește personagiile, și este adevăratul și unicul personajiu“. Dincolo de lipsa de entuziasm pentru posibilitățile de exprimare ale teatrului, autorul dramatic Eugen Ionescu de peste două decenii „se simte“, în aceste note, cel puțin în sensibilitatea la tragic.

Poate că nu e fără interes să însemnăm aici că Eugen Ionescu era pe cale de a deveni, în vremea din care datează acest articol, traducător în franceză al lui Blaga, dacă un ambițios proiect al lui Octav Șuluțiu s-ar fi realizat. La 21 august 1930, acesta îi scria lui Blaga: „Traduc poezii și sper ca pînă la anul viitor să traduc primele trei volume de versuri ale D-tale și *Zamolxe*. Iar la anul voi traduce *Cruciada copiilor* [...] Trebuie să-ți spun că în aceste traduceri voi fi secondat de un bun prieten al meu d[omnul] Eugen Ionescu, un băiat remarcabil ca inteligență, și poet, în care am mari speranțe“. (Octav Șuluțiu, *Jurnal*, ed. cit., pag. 118). Interesul era reciproc: „Trimite-mi te rog ceva și din lucrările lui Eugen Ionescu. (Știi că ideea lui că poezia e mirare mi-a plăcut foarte mult!)“ — răspundea Blaga la 25 august (idem, pag. 421). Eugen Ionescu, colaborator (cu o poezie) la primul (și singurul) număr (15 februarie 1930) al revistei *Herald*, închinat lui Blaga, nu va traduce niciodată din teatrul lui Blaga; va transpune în limba franceză, împreună cu Ilarie Veronca, poeziile *În preajma strămoșilor*, *Corbul*, *Amintire*, *Încheiere*. Asta în 1943.

După 1931 nu mai înregistrăm nimic despre teatrul lui Blaga, pînă în anul publicării piesei următoare, *Avram Iancu*. Înainte de a închide acest capitol al receptării, determinat de tipărirea *Cruciadei copiilor* și de reprezentarea ei la Teatrul Național din Cluj și la Teatrul Național din București, să transcriem o scrisoare a poetului către Ion Breazu (publicată în *Tribuna* din 16 noiembrie 1967 și datată aci „ianuarie 1931): „ei, trecu și *Cruciada*. Cisek, care susține că e cea mai bună piesă românească, îmi scrie că a fost mizerabil jucată. Critica a fost aproape unanimă în a-i recunoaște înalta valoare poetică. Cei cari nu confundă dramaticul cu *teatralul* au găsit că e și dramatică. Foarte frumos au scris Paul Sterian în *Cuvîntul*, Claudia Millian în *Dimineața*, *Vremea*, *Epoca*, *Rampa*. Mizerabil a fost *Curentul* (antipatie organică între «spiritualitate» și «grajdul lui Augias»). Ceilalți cronicari rezervați — în ce privește «teatralul». Premiera a avut mare succes. Dar la următoarele reprezentații *lipsește* publicul. Nu mă miră nimic, și mă declar mulțumit că s-a jucat“. Scriitorul își impunea să rămînă senin, pentru a continua o operă multiplă, care-și dezvoltă treptat proporțiile impresionante și care ne lasă să bănuim o tensiune creatoare extraordinară. În acel an, 1931, avea să apară *Eonul dogmatic*, peste doi ani un volum de versuri, *La cumpăna apelor*, și a doua carte a primei trilogii filozofice, *Cunoașterea luciferică*, în fine, pentru a opri perspectiva aci, în anul următor, 1934, cartea de încheiere a trilogiei care puneaze bazele unui sistem filozofic, *Cenzura transcendentă*, și o nouă piesă de teatru: *Avram Iancu*.

## AVRAM IANCU

Scrierea dramei *Avram Iancu* este rezultatul unei renunțări sau al unei opțiuni. În 1931 Blaga se gîndește la o piesă despre Horia și se confesează lui Ion Breazu, rugîndu-l să-i indice lucrări pentru documentație. „N-ai idee cit de mult mă bucur că te interesează Horia. E un subiect pentru dumneata“, îi răspunde criticul la 19.V.1931, dîndu-i informațiile socotite utile. Poetul întrevede dificultăți greu de depășit și-și îndreaptă gîndul spre Avram Iancu. „De ce n-ai abordat pentru scenă subiectul lui «Horia»? Sau aveți de gînd să-l tratați mai tîrziu?“ îl va întreba Octav Șuluțiu după ce scrisese *Avram Iancu*. „Nu“, răspunde Blaga. „Nu voi dramatiza pe Horia, deoarece m-am gîndit deja să o fac și am renunțat. Trebuie să știi că la un moment dat am ezitat între figura lui Horia și aceea a lui Avram Iancu, amîndouă deopotrivă de dramatice. Dar a fost o imposibilitate materială de a crea pe Horia: ar fi trebuit să stau un an în Munții Apuseni printre țărani. Și mai era o imposibilitate tehnică: piesa ar fi trebuit scrisă în dialect țărănesc, în limba moșilor“ (Octav Șuluțiu, *De vorbă cu Lucian Blaga*, în *Vremea*, 15 septembrie 1935). La sfîrșitul lui februarie sau începutul lui martie 1932 (scrisoare nu e datată) îi scria lui Breazu: „Sunt bolnav în pat de gripă [...]. Nu mi-ai putea împrumuta vreo monografie despre Avram Iancu? Gripetele sunt la mine un semn că trebuie să mă apuc de lucru. Dar mă zbat încă între mai multe subiecte“. „Ți-am trimis ieri pe *Avram Iancu* de Dragomir, care e cea mai bună scriere în această materie“, îi răspundea Breazu la 10 martie. „Mai are o monografie un tînăr istoric, N. Buta, apoi Lupaș un studiu mai lung, cred însă că pentru orientarea din punctul dumentale de vedere e de-ajuns Dragomir. Am alăturat și *Ion Buteanu*, cartea mai recentă, a aceluiași specialist în anul 1848, pentru că înscrisie o figură extrem de originală și ajută astfel la plasticizarea epocii“. Monografia lui Silviu Dragomir despre Avram Iancu apăruse în 1924, iar cealaltă, *Ioan Buteanu, prefectul Zarandului în anii 1848—49*, în 1928. Cartea lui N. Buta *Avram Iancu și epoca sa* era din același an 1924, cînd se împlinise un secol de la nașterea „Craiului munților“. La 10 decembrie 1932, prima informație semnificativă despre viitoare piesă, tot într-o scrisoare către Breazu: „Anul acesta mi-a

fost umplut aproape exclusiv cu noua carte, *Cunoașterea luciferică* [...]. Ce va urma acu, nu știu. Pentru drama lui Avram Iancu am concepția și cadrul mitic — produs exclusiv al imaginației mele — prin care vreau să-l ridic pe un plan neistoric. (Știi că istoricul mă interesează cel mult ca un cadru de simbol.) Aș vrea să găsec răgazul realizării“. Breazu îl felicită, la 20 decembrie, pentru cartea de filozofie: „Aștept însă ceva literar. *Eonului* trebuia să-i urmeze o operă literară. Aceasta e legea ritmului Blaga. Dar *Cunoașterea luciferică* face parte tot din *Eon*, așa că va fi urmată, cu siguranță, de o operă literară. Ce surpriză scumpă ar fi pentru mine dacă aceasta ar fi *Avram Iancu*! Știi bine cit de mult țin la acest erou“. Răgazul realizării nu fusese însă găsit. În 1933 Blaga scrie *Cenzura transcendentă* și încheie astfel trilogia cunoașterii. Abia după aceea, în primăvara anului următor, se poate apuca de piesă. Breazu, nerăbdător, ar vrea-o terminată cât mai repede: „Astă-noapte am visat (te rog să nu rizi, că e foarte serios!) că citesc *Avram Iancu* de Lucian Blaga. Nu-ți spun cum era piesa, pentru a nu te influența...“ (scrisoare din 23 mai 1934). La 22 septembrie afla următoarele: „Cioplesc din greu la tragedia lui Avram Iancu. Opera e destul de avansată. Cred că pentru numărul pe decembrie vă dau ceva. De asemenea intenționez să trimit tot cam în decembrie piesa la Cluj, d-lui Papilian, poate o reprezintă încă în iarna aceasta acolo. La Teatrul Național de la București o voi trimite abia pentru celălalt sezon, altfel mi-o reprezintă tot numai la sfârșit“. Mai avea totuși de lucru și continua să se documenteze: „Mi-ar trebui acum pentru cel puțin o lună cartea despre graiul moșilor. Ești așa de bun să mi-o trimiți?“ (E vorba, cred, de *Rotacismul la moși și istrieni* de Teofil Frâncu și Gheorghe Candrea, 1886.) Dar adăuga, încrezător: „Vorbește te rog cu Papilian despre intențiile mele cu Avram Iancu și spune-i că-l rog să țină seama de acest plan al meu. În ziarul unde lucrezi poți să anunși că lucrez la ultimele retușări ale tragediei *Avram Iancu*“.

Breazu difuzează știrea în mediile clujene, dând și o notiță în *Patria* din 14 octombrie: „În cursul lunilor de vară, un confrate l-a întâlnit pe d. Lucian Blaga la Sibiu, unde își petrecea vacanța. Cu această ocazie d. Blaga și-a făcut cunoscută intenția de a juca în premieră la Cluj noua sa lucrare dramatică intitulată *Avram Iancu*. Piesa, care va avea zece tablouri, este aproape terminată, astfel că ea va putea să apară pe afiș imediat după sărbătorile Crăciunului“. La 17 octombrie îi scrie poetului: „Am vorbit cu amici și cunoscuți, admiratori de-ai d-tale, despre reprezentarea dramei la Cluj. Toată lumea s-a arătat entuziasmată. Eu am certitudinea că spectacolul va fi o adevărată sărbătoare. De la ea *dia nu trebuie să lipsești*. Aranjază-ți de pe acum treburile ca să poți veni atunci la Cluj“. Firește, nu e încă totul sigur. „O mică dificultate în accelerarea reprezentării este faptul că direcția teatrului o are iarăși Bârsan, cel care te-a ținut pe d-ta la carantină atâta vreme“. N-a vorbit cu el, pentru că nu sînt în raporturi

bune, a vorbit însă cu Papilian, directorul Operei din Cluj, „care are o mare admirație pentru d-ta“. Papilian „va face totul pentru a-l convinge pe Bârsan să ia imediat piesa în repetiție. Dacă va întâmpina rezistență, îl vom încolți din toate părțile încît va trebui să cedeze“.

Peste o săptămînă piesa era gata. „Cu poșta de azi îți trimit manuscrisul lui *Avram Iancu*“, îi scria lui Breazu, la 27 octombrie. „Te rog citește-l cit mai degrabă, fă-ți observațiile, dă-i-l lui Sextil cu rugarea să-l citească iarăși cit mai repede, pe urmă te rog să-l iei și să-l dai celor în drept la teatrul de la Cluj spre a fi jucat. Eu trebuie să-l mai țin cîtva timp înainte de a-l publica, fiindcă vreau să am distanța necesară spre a-l putea judeca. Am încercat în orice caz să *sublimez* și să *destilez* materialul brut și adesea provincial pînă la cvintesența unui mit tragic. Istoricii vor trebui uneori să închidă un ochi“.

În scrisoarea din 22 septembrie Blaga promisese un fragment pentru *Gînd românesc*. „Ce tablou ați dori pentru revistă?“ revine el acum. „Întîiul l-aș da *Gîndirei*. Alege — și scrie-mi să ți-l trimit separat“. În fine, „pentru premieră aș veni sigur de tot la Cluj“.

Următoarea scrisoare de răspuns a lui Breazu dă mai multe informații. Mai întîi, despre perspectivele reprezentării. „Abia ieri *Iancu* a ajuns în mîinile lui Zaharia Bârsan. I-a fost transmis de Papilian, căruia i l-am dat să-l citească pînă se întoarce colegul lui de la Teatrul de la București. Atît lui Papilian, cît și lui Pușcariu, Bârsan le-a promis că va pune imediat drama în repetiție. După cît sînt informat, astăzi încă a fost convocat Comitetul de Lectură pentru a i se prezenta piesa. Am credea că Bârsan se va ține de cuvînt, dînd curs reprezentației încă înainte de Crăciun. Deocamdată nu știu nimic nici asupra decorurilor, nici asupra distribuției rolurilor, probleme destul de delicate amîndouă“. Apoi despre primele impresii de lectură asupra piesei: „În tot timpul pînă a ajunge la Bârsan, *Iancu* a circulat mereu, din mînă în mînă. L-am citit eu, de vreo trei ori, l-a citit Pușcariu, Chinezu, doi amici ai mei, dintre care unul este în Comitetul Teatrului și, în fine, Papilian. Mai întîi părerile mele. Mi-a plăcut mult, m-a zguduit profund, energia lui Iancu. Într-adevăr, «așchie de foc». Ai pătruns adînc în eroismul lui tînăr și aspru. E Iancu, așa cum l-a creat eroismul lui tînăr, poate (de ce nu?) cum a fost în realitate. Mi-a plăcut apoi cum ai despiciat spiritul istoric al Ardealului, cu «cumințenia», pertractările și petițiile la Împărat ale bătrînilor și cu izbucnirile de foc ale maselor populare. În această privință tabloul al III-lea e o minune. La început la el m-am gîndit, pentru a-l reproduce în *Gînd românesc*. Am ales totuși tabloul al doilea (și Chinezu a fost de aceeași părere) pentru că e mai complex, e mai plin de surprize, are apoi o frumusețe de baladă haiducească. Cred că și din punct de vedere scenic este cel mai reușit din întreaga piesă. Mi-a plăcut Mama Pădurii, Păcală, Ișie, Erji — tot atîtea personaje în care e geniul d-tale. Și alte multe epizoade, asupra cărora nu insist

acum". Nu sînt acestea toate impresiile, Breazu pare ușor dezamăgit, dar o spune cu delicatețe: „Totuși *Avram Iancu* are un defect: vine după *Cruciada*. În aceasta ai atins o perfecțiune care m-a făcut să iau pe *Iancu* cu teamă în mină. Într-adevăr el nu are linia dramatică de o amploare și siguranță clasică, n-are complexitatea, concentrarea și simplitatea *Cruciadei*, misticismul și simbolismul ei. Subiectul însuși — îmi dau bine seama — nu putea permite un asemenea zbor în înălțimi. Pentru a fi mai precis, cred că tablourile cu Dragoș (care e foarte bine creat ca personaj) trebuie nițel scurtate, de asemenea cel cu tatăl Iancului. Cred, de altfel, că spectacolul va fi, și așa, destul de lung. Poate că în răstimpul pe care ți-l iei pînă la publicare drama va suferi unele remanieri, care vor apropia-o și mai mult de entuziasmul meu, poate că reprezentația însăși va da sugestii în această privință". Breazu îi comunică și părerile celorlalți cititori de primă oră ai piesei: „Pușcariu a văzut și el lungimi, acolo unde le-am văzut eu. În plus el a fost izbit neplăcut de scena în care e pălmuit Iancu. Nu se poate — spune el — ca un asemenea erou să fie pălmuit și să nu-și piardă mințile mai evident decît în piesă, în urma unei asemenea batjocure. Nici pe mine însă și nici pe ceilalți care au citit drama nu i-a atins acest moment în mod neplăcut. L-am găsit cu toții foarte logic în dezvoltarea acțiunii. Chinezu are cam aceleași păreri ca și mine. Ceilalți doi sunt pur și simplu bolnavi de frumusețea piesei. Papilian s-a îmbolnăvit de-a binele de *Cruciada*, încît el a avut cele mai multe observații. Lui i-a plăcut foarte mult Dragoș. Găsește că este partea cea mai originală a piesei. Am impresia însă că nu-și poate gusta asprimea și sensul istoric, nefiind ardelean. Trebuie să fii ardelean pentru a o cuprinde în întregime și a te cutremura de ea. Papilian crede însă că va avea un mare succes, răsplătindu-te de răceala cu care au fost primite celelalte piese. El de altfel a recomandat drama în termeni foarte elogioși". Așadar „iată observațiile, spuse în goană și cu sinceritate prietenească. Așteptăm cu multă nerăbdare reprezentația“.

Blaga îi răspunde la 19 noiembrie lui Breazu: „Îți mulțumesc din toată inima, lui Sextil și lui Chinezu pentru oboselile cu *Avram Iancu*. Și pentru observații. Am recitat piesa. Aveți dreptate în ce privește lungimile. Am procedat deci la prescurtări. Am tăiat îndeosebi în tablourile cu Dragoș. Piesa ciștigă. Voi vedea la repetiții dacă mai trebuiesc și alte prescurtări. Piesa va avea o împărțire în acte, ca să se vadă mai bine construcția". Iată noua organizare, obținută prin gruparea celor zece tablouri în care era împărțită pînă atunci piesa: „Tabloul I — prolog. Fiecare act — trei tablouri! Actul I: lupta lui Iancu cu gărzile ungurești, schișarea conflictului cu imperialii. Actul II: lupta lui Iancu cu Kossuth. Biruința. Actul III: Tragedia cu imperialii. Înnebunirea. De altfel drama poate fi comparată ea construcție cu drama clasică. Ea are un caracter baladesc. Și am ținut eu să-i dau acest caracter, fiind singurul care se potrivește materialului". Nu spune încă nimic despre publicarea piesei, dar se gîndește mereu la reprezentarea ei: „Deoa-

rece te știi foarte ocupat, aș ruga pe Chinezu să mă substituie la repetiții în cazul că piesa se joacă. Te rog încă de-un mic serviciu: ia telefonul, roagă pe Bârsan să-mi trimită manuscriptul, ca să fac reducerile necesare. Pînă într-o săptămînă manuscriptul va fi iarăși în minile sale. (Aceasta, natural, în cazul că s-a hotărît să reprezinte piesa.)“

La 27 noiembrie poetul îi scrie și lui Ion Chinezu: „Piesa fiind primită, vreau să te rog de un sprijin prietenesc: și anume să iei contact cu Bârsan și să discuți cu el distribuția rolurilor, decorurile etc. Decorurile le vreau cît mai simple. *De-un realism accentuat și vizionar*. Am făcut în piesă o serie de tăieturi, pentru ca să scutească pe cititor de impresia lungimii. Se va vedea la repetiții ce reduceri mai sunt necesare“. Peste vreo zece zile (scrisoarea e nedată, dar Blaga spune în ea că-i scrie lui Băncilă „astăzi“ pentru a-i mulțumi pentru articolele publicate despre el, și această scrisoare către Băncilă — prima, de altfel — e din 7 decembrie 1934) poetul i se adresează din nou, răspunzîndu-i indirect lui Pușcariu: „Cît privește «pălmuirea lui Iancu», răspund celor ce se simt neplăcut atinși: noli me tangere. D-ta ai simțit acest detaliu, care de fapt nici nu se petrece pe scenă, ca un corp străin în tragedie? O tragedie are de obicei lumini și umbre mai tari decît realitatea. Cum aș putea să rămîn eu în urma realității? Am trăit așa de des sentimentul acestui nadir al vieții, că nu pot să nu-l comunic și celorlalți. Hristos a fost și el pălmuit, dar aceasta nu se răsfrînge degradant asupra lui, ci asupra acelor care au făcut-o. Dar faptul mărește tragedia. Vreau sincer părerea dumitale, dacă la citirea cea dintîi ai citit [?] altceva decît suflul tragic! Ce zice Breazu? Sextil e un suflet fraged care nu suportă luminile și umbrele mai tari. Încît, drept să-ți spun, nu mă pot orienta după părerea sa“. I-o cunoștea din spusele lui Breazu. O va afla și direct, din scrisoarea pe care Pușcariu i-o trimite la 6 decembrie: „Am avut aseară o întîlnire cu Zaharia Bârsan și cu Chinezu pentru ca să discutăm punerea în scenă a dramei tale. Am citit-o cu mare plăcere și pe alocuri cu reală emoție. La lectură ea are străluciri și frumuseți pe care numai marele tău talent i le putea da. Cum va fi jucată pe scenă, unde calitățile literare adesea rămîn neobservate și unde cele dramatice se afirmă în primul rînd, nici unul din noi n-o putem ști. Lui Bârsan, care are «fleur de scène», îi e teamă că lungimile unor tablouri vor obosi. Părerea aceasta o am și eu și Chinezu. E desigur crud să cer unui autor să taie, ca un chirurg trebuind să-și opereze propriul copil. Dar în puterea de sacrificiu se recunoaște maestrul“. Cel dintîi critic al lui Blaga dă apoi sugestii concrete în vederea operației: „Tablourile susceptibile de a fi scurtate mi se par următoarele: Faza I, [tabloul] II. Tablou foarte caracteristic atît pentru ținuta statică a comitetului național, lipsit de inițiativă, abuzînd de duhul blîndeții, cît și pentru dinamismul lui Iancu, sătul de vorbe și «pertractări». Adorabilă figura lui Păcală. Reduse la jumătate discuțiile «conducătorilor autorizați», ele vor produce un efect mai mare“. Într-o paranteză

fi comunică și o observație a directorului teatrului: „Bârsan ar vrea să evite intrarea jandarmilor unguri cu puști. Zgomot de arme, afară. Pe scenă unul singur, care dizolvă adunarea. Se gîndește la susceptibilități, la caracterul de ațîțare a coifurilor cu pene de cocos, pe care nu le are în garderoba teatrului“. După care reia, metodic, propriile sugestii: „Faza II, tabloul I. Scena cu Dragoș trebuie neapărat scurtată. Mai mult decît ai făcut în manuscrisul restituit“. „Acest Dragoș“, argumentează el, „pe lingă rolul lui de trădător, necesar în desfășurarea acțiunii dramatice“, e și un tip reprezentativ pentru intelectualii ardeleni care și-au pierdut conștiința națională; el „trebuie opus lui Iancu. Dar prin spațiul ce i-l dai ca să-și dezvolte ideile el lasă în urmă pe eroul dramei, care face impresia că șovăie, care-și pierde din dramatismul ce — în tabloul acesta — trece în mîna moșilor. E tabloul în care, după impresia mea, Iancu se estompează, nu mai e, din cauza lui Dragoș, centrul acțiunii“. Are ceva de spus și în legătură cu tabloul I din Faza a treia, în care „subconștientul îi spune lui Iancu că împăratul nu merită sacrificiul pe care i-l aduce“. E vorba de discuția dintre Iancu și tatăl său: „Și în scena aceasta se pot face multe tăieturi“. Apoi: „Tu spui că tatăl lui Iancu are 70 de ani. 1848 — 70 = 1778. Deci aceasta a pomenit în copilărie revoluția lui Horea, în care alt moș a trebuit să ispășească păcatul de a fi crezut în ajutorul Vienei. N-ar fi firesc ca o amintire mai vie, o analogie între cele două răscoale să se reflecteze în vorbele lui?“ Și, încheind: „Din toate observațiile făcute pînă acum tu alege ceea ce crezi de cuviință. Cum vei scurta și ce vei scurta nu-ți poate spune nimeni altul decît puterea ta de sacrificiu — dacă în general crezi necesară această jertfă. Mai bine s-ar putea face schimbările la o repetiție pe scenă. Aceasta ar însemna însă ca actorii să învețe și părțile pe care vor trebui să le uite mai tîrziu. Bârsan zicea că merge și așa. Cum reprezentația va fi, probabil, prin 20 ianuarie, tu ar trebui să vii cu vreo săptămîină înainte, ca să asişti la probe“.

Încheierea seriei de observații și sugestii e provizorie: „Vine acum partea cea mai grea. Îmi spune Chinezu că ți-a scris și el despre acest lucru alaltăieri. E scena cu palma. Schuler-ul tău — care după mine mai trebuie să fi fost și sas — dînd o palmă lui Iancu pălmuieste o legendă care ne-a devenit sfîntă. O fi adevărat episodul ăsta, dar e atît de brutal, atît de departe de adevărul poetic pe care admirația noastră l-a creat despre Iancu, încît nu poate rezista. Pentru noi, vina tragică a lui Iancu a fost că a crezut în împăratul de la Viena (cu tot avertismentul lui Dragoș și al tatălui său, în piesă). Vina tragică să și-o ispășească în momentul cînd se convinge că a crezut într-o himeră. Ajunge atît ca să cadă de pe culmile de pe care apăruse în chip de pasăre. Aș vrea să-l văd căzînd frumos, nu pălmuit de un sas! Cînd Franz Cataramă — sau cei din jurul lui — îi dă o decorație ca să-l mîngîie că nu-i acordă audiența explicativă, atunci Iancu refuză decorația. Cu toată revolta unui erou ce-a fost în stare să dezlănțuie furia

munților noștri. Nu plecat, demoralizat, cioflectat, ci spunîndu-și cu vorba-și aspră acest refuz. Așa mi l-am închipuit pe Iancu totdeauna“. Pușcariu închipuie altă încheiere, de „tragedie optimistă“, am spune, destinului eroului: „nu s-ar putea face din Iancu un vizionar (cum de altfel apare și în tabloul final), profieînd împăratului tînăr de la 1848 să ajungă înainte de moarte ceea ce a ajuns, distrămătorul împărăției sale și întemeietorul împărăției noastre?“ Mai concret: „Eu văd în fundul scenei o «baie» părăsită din vremea romanilor, lingă care un moș zdrențaros spală, lingă un șteamp primitiv, ca de pe vremea agatirșilor, aurul ce va sclipi în coroana întîiului rege al românilor. Poate e prea patetic, dar de cite ori evoc figura lui Iancu sînt și vreau să fiu mișcat. E ceva romantic în ea și romantismul trăia din patos“.

Să mai reținem din această scrisoare a lui Pușcariu o mică analiză a tabloului final, „care readuce atmosfera prologului“: „e o măiastră evocare în cîteva linii a eroului răpus de o credință deșartă. El nu blastămă în mijlocul furtunii ca regele Lear, dar Păcală aduce aminte și prin numele lui de măscăriciu al celui și Erji are ceva din gingășia Cordeliei“. Și o justificare pentru observațiile făcute: „Niciodată nu mi-ar fi trecut prin gînd să-ți dau sfaturi cum să faci sau să dregi o operă de artă, dacă nu m-ar fi rugat Bârsan să-ți scriu. Scriindu-ți, am trebuit să-ți spun însă ce cred și ți-am spus-o din dorul de a vedea din piesa ta ceva mare, trainic, potrivit marelui subiect. E atît de bine croită, atît de iscusit țesută și atît de măiastră în slovă încît ar fi păcat să nu aibă și pe scenă tot succesul dramatic pe care i-l doresc din inimă“.

Blaga îi răspunde numaidecît (la 9 decembrie): „Fac deosebire“, precizează el mai întîi, între drama mea, cum voi tipări-o ca o carte pentru lectură, și textul scenic. Manuscriptul, redus puțin, ce se găsește la Bârsan, constituie aproximativ viitoarea carte. Nu zic că ici-colo n-am să mai schimb cite-o replică, un cuvînt etc. Cît privește reducerile în textul scenic sunt dispus să se facă după nevoie. Aceasta se va vedea la repetiții. Experiența îmi spune că reducerile acestea depind mult și de rezistența actorilor. Pentru un actor trebuie redus ceva, pentru alt actor, în același rol, altceva. Reducerile se pot face în toate tablourile de care amintești, și ca să vezi că sunt generos mai adaug și eu o sugestie: reduceri se pot face și în faza I, tabloul III“. Așadar propunerile de reducere a textului sînt permise fără rezistență, ceea ce-l va fi surprins pe Pușcariu. Atîta „generozitate“ ne miră și pe noi („La *Meșterul Manole* am procedat, cît privește reducerile, cu barda, încît se mirau și actorii, că așa autor n-au mai văzut“, adaugă poetul într-o paranteză), dar ne liniștește gîndul că preocuparea pentru organizarea și integritatea operei era foarte vie cînd era vorba de textul tipărit, menit să rămînă. Chiar concesiile făcute necesităților spectacolului, oricît de mari în privința reducerilor, nu mergeau mai departe, nu atingeau viziunea asupra eroului și semnificația generală a piesei. „Și acu celelalte suges-

tii“, zice Blaga; „Știi că mă feresc de retorică patriotardă luată în întreprindere de oamenii politici ca de sfântul Naiba. Am voit să fac din Avram Iancu un personaj *tragic*. Tragedia m-a interesat în primul rînd, și nu instinctele noastre patriotice. De aceea «istoria» am ridicat-o, pe cît am putut, pe planul legendei și al baladei, și al poveștii. M-am ferit de prea multele aluzii istorice. N-am voit deloc să scriu o dramă istorică. De aceea nu pot să introduc scene de retorică și patos tricolor, oricît publicul ar cere aceasta. Mai bine nu reprezint piesa. Din Iancu nu pot să fac un vizionar al întîiului rege al românilor. Asta merge împotriva intuiției și instinctului meu poetic. Nici coroana de aur, de oțel sau de sarea miții — nu o pot intercala, cu nici un preț. Fac însă altceva: în epilog, în dialogul ultim între Iancu și Popa Păcală introduc cîteva cuvinte. Popa Păcală îl mîngie pe Iancu cu cuvintele: „Las', fiule, împărăția care ne-a înșelat se va dărîma ca Babilonul. În locul ei s-a ridica aici împărăția noastră, o minune, numai lumină și numai a noastră“ (Voi trimite d-lui Bârsan pagina aceasta, cu schimbarea făcută.)“. Atitudinea concesivă a devenit rigidă, tonul e supravegheat polemic. Firește că nu l-a interesat tragedia lui Iancu în mecanismul ei abstract — ar fi putut alege alt erou sau ar fi inventat unul —, ci în substanța și determinările ei istorice. Patriotism e nu numai în alegerea temei, este, explicit, în textul piesei, dar el e altceva decît „retorica patriotardă“, e consubstanțial viziunii artistice, nu un adaos circumstanțial. „Cît privește scena «pălmuirei» — de asemenea nu pot renunța la ea“, continuă poetul, pe același ton. „Fac însă o atenuare: Iancu nu mai spune: «Iancu a fost pălmuț». Cuvîntul «pălmuț» nu se mai rostește, rămînînd în vag ce i s-a întîmplat. Reiese din cuvinte doar că a fost *bruscat* — nu se știe cum. (De altfel bruscare nu se întîmplă pe scenă. Ceea ce de asemenea atenuază episodul istoric!) Am însă absolută nevoie de scena aceasta“.

Blaga răspunde apoi la observațiile privitoare la jandarmi și la uniforme: „*Jandarmi unguri* nu sunt decît în *prolog*. Îi vreau într-o uniformă mai veche care să amintească numai vag penele de cocoș“; „În celelalte tablouri din faza I nu sunt jandarmi, ci *gardiiști unguri*“; „Țin ca în tabloul de la Sibiu să apară cel puțin cei patru: Simon, Gyuri, Ianoș și încă o dată Ianoș“; „Uniformele ofițerilor imperiali (Gratze, Schuler, aghiotanții) să nu fie cele austriece din timpul războiului, ci uniforme cît mai vechi, de pe la 1800. A căror amintire nu o mai are nici un spectator din sală. (Altfel supără chiar și colaborarea lui Iancu cu Gratze!) Cu acestea cred că prevenim orice prilej de iritare, fie chiar subconștientă. Să rămînem în spațiul și în timpul legendei“.

Curînd după această scrisoare către Pușcariu, poetul îi comunică lui Chinezu (scrisoare nedată): „mi-a scris Sextil, dîndu-mi o serie de sugestii pentru piesă. I-am răspuns, acceptînd în parte unele. Îți trimit în copie cîteva fragmente din scrisoarea ce i-am trimis, pentru orientarea la însc-

șare. De asemenea îți trimit alăturat și paginile corectate din *Avram Iancu* pe care te rog să le dai lui Z. Bârsan spre a le introduce în piesă. Dă-i te rog și explicațiile pentru piesă“.

Gîndindu-se probabil și la reacțiile acestor primi cititori ai piesei lui, care erau dintre cei familiarizați cu teatrul său, Blaga se simte obligat să explice, în interviurile ce i se iau cu prilejul reprezentării ei, formula dramei. Corneliu Albu, care a stat de vorbă cu el imediat după premiera de la Cluj, relatează în *Gazeta ilustrată* nr. 1—2, 1935: „Mi s-au destăinuit atunci o serie de lucruri care e bine să fie știute. În primul rînd, d. Blaga a evidențiat omul Avram Iancu și nu figura istorică. A folosit, ce-i drept, lucrarea d-lui Silviu Dragomir ca documentare, însă totul a fost interpretat, materialul brut a fost filtrat prin sufletul artistului, care a creat astfel o adevărată operă de artă. *Avram Iancu* a fost scris în întregime la Viena, între lunile martie și octombrie 1934. Ideea autorului o avea de opt ani de zile...“. Lui Radu Mina (Ioan Massoff) poetul îi declara, în interviul publicat în *Rampa* la 9 septembrie 1935: „*Avram Iancu* nu este o dramă «istorică» în sensul obișnuit al acestui cuvînt. «Istoric» e oarecum numai cadrul acestei drame. Evenimentele din care se țese drama se petrec în anul de răscruce 1848, dar și mai tîrziu. În drama mea am încercat, pe cît cu putință, să ridic subiectul dincolo de contingentele istorice și să adîncesc perspectivele, pentru ca să dau, într-un cadru de legendă sau de mit, tragedia umană a unui conducător și, dacă nu se pare prea pretențios, a unui neam. Drama mea e deci istorie înălțată la potență mitică, realitate crescută dincolo de sine însăși. Într-o asemenea dramă n-au deci ce căuta obișnuirii eroi de structură convențională, ai obișnuitelor drame istorice, nici obișnuitele tirade de ieftin patriotism“. Dînd un rezumat comentat al piesei, el își caracterizează astfel eroul: „Iancu e aproape de la început pus în situația tragică de a lupta pe două fronturi, întîi împotriva ungarilor care doresc o Ungarie mare și deznaționalizarea românilor, și pe urmă împotriva nerecunoștinței «împărăției» habsburgice. Vina tragică a lui Avram Iancu e aceea de a fi crezut prea tare în «noua împărăție». Dar această vină aproape că nu e o vină personală, ea era dată prin înșeși împrejurările istorice în care se găsea poporul românesc“. Iar în legătură cu factura artistică a piesei și cu eroul ei central adăuga: „Aceste evenimente și acest cadru istoric al piesei plutesc într-o atmosferă de legendă, după cum spuneam. Moșii, neam viguros și naiv, înconjoară, chiar de la început, apariția lui Iancu cu aureola unei legende: i se atribuie o origine suprafirească. Moșii vorbesc despre el ca și cum n-ar fi om obișnuit, ci făcut dintr-o pasere sau vultur. În plină desfășurare a evenimentelor Iancu are prilejul să ironizeze această legendă, dar la urmă, în faza de nebunie, Iancu crede el însuși că a fost paserea fără somn. Ca o intrupare a duhului pădurii, Iancu dispăre în codri, spunînd că vrea să se transforme iarăși în pasăre“.

În fine, în convorbirea cu Octav Șuluțiu, publicată în *Vremea* din 15 septembrie 1935, ziua premierei bucureștene, Blaga dă o formulare conceptuală facturii piesei sale: „Teatrul mare trebuie să depășească totdeauna cotidianul realist și asta fie în sens idealist, fie în sens realist chiar, dar în ambele cazuri pe calea mitului. Așadar există un *idealism mitic* și există un *realism mitic*, care pot deveni formule creatoare în teatru. Prima din aceste formule cred că am realizat-o în tragedia mea *Meșterul Manole*, iar a doua în *Avram Iancu*“.

Informația istorică a luat-o deci din monografia lui Silviu Dragomir *Avram Iancu*. Ce anume a luat și cum a folosit? Altfel spus, în ce măsură participă documentul istoric la compunerea piesei? În Prolog, scena a II-a, cu doi jandarmi unguri brutali, este desigur o imagine ce rezumă o situație istorică prelungită și după începerea revoluției. Groful Teleki, pentru ai cărui purcei ei întreabă după o doică pe românce, era guvernatorul Transilvaniei. Tabloul I din faza I este imaginat de poet, dar prezența și comportarea celor patru gardiști e în spiritul documentului: „La Abrud fu organizată o gardă ungurească, pe care o vedem în curînd în plină acțiune pentru a teroriza populația românească“, scrie istoricul. În spiritul documentelor este desfășurarea ședinței Comitetului Național Român din tabloul următor. Acesta fusese creat după adunarea națională de la Blaj din 3/15 mai 1848 și-și avea sediul la Sibiu. Președinte era Șaguna, vicepreședinte Bărnățiu. În comitet exista o aripă a tinerilor radicali, susținuți de Bărnățiu, și o „grupare formată din bătrîni deprinși la renunțări umilitoare“, cum scrie Silviu Dragomir în ediția definitivă a monografiei sale, tipărită în 1965. În ediția pe care a cunoscut-o Blaga citim: „Se convocase o ședință de urgență, la care, cum spune Barițiu, veniseră membri bătrîni și tineri. După ce se informară cu toții, se puse întrebarea ce-i de făcut“. „Se informaseră“ în special în legătură cu rezultatul intervenției unei delegații trimise după adunarea de la Blaj pe lângă dieta Transilvaniei de la Cluj (o altă delegație fusese trimisă la curtea imperială austriacă) și în legătură cu evenimentele de la Mihalț. Rezultatul intervenției la dietă era nul, acest parlament al Transilvaniei, în care românii nu erau reprezentați, votează unirea cu Ungaria și refuză să discute „decretarea egalei îndreptățiri a națiunii române“. Iar în satul Mihalț avusese loc la 2 iunie un măcel printre românii pus la cale de baronul Banffy. „Tinerii fierbeau de minie“, scrie autorul monografiei din 1924; „Bătrîni, membrii consistoriului, căutau să-i calmeze. Unul însă învinovăți tinerimea că merge la sate și ațîță poporul“; „Atunci Iancu, care era retras într-un colț, sări dintr-o dată peste trei bănci și trase la răspundere pe consistorialist pentru cuvintele pronunțate. Ședința fu, firește, întreruptă. A doua zi, Iancu merse la Bărnățiu și Barițiu pentru a le anunța că pleacă să-și adune oamenii...“ Blaga face, în tabloul amintit, o sinteză artistică a ședințelor acestui comitet, introducînd multe elemente noi și modificînd altele. „Președintele“ nu e neapărat Șaguna (care la ședința

din iunie evocată aici n-a participat, fiind în delegație în Austria), Popa Duhu și Popa Păcală nu pot fi identificați cu personaje istorice reale, ci „rezumă“, într-un fel particular, trăsăturile unor categorii. Miezul replicilor lui Iancu — nu doar gesturile lui — e și el istoricește adevărat: „Dacă Iancu n-a luat parte nici într-una din aceste delegații, se pare că dinsul dintru început era convins că acest demers era zadarnic“. Numele invocate sînt și ele reale, chiar dacă purtătorii lor vor deveni conducătorii armatelor țărănești, în locurile indicate aci, puțin mai tîrziu. Arestarea Comitetului Național s-a produs într-adevăr, dar nu după ședința de la începutul lui iunie 1848, ci la 16 august, Comitetul fiind eliberat peste cîteva zile de zece mii de țărani.

Tabloul următor, al treilea, fixează primul moment important al luptelor duse de Avram Iancu: dezarmarea gărzilor ungurești. După adunarea de la Blaj din septembrie se organizase rezistența armată a românilor transilvăneni, cuprinși, după model roman, în legiuni conduse de prefecti avînd în subordine tribuni, centurioni, decurioni. În săptămînile următoare țaberele conduse de Iancu și de alți prefecti dezarmează gărzile ungurești de la Abrud pînă la Cluj. Comandamentul trupelor austriece de la Sibiu îi trimite de la un moment dat pe căpitanul Grätze ca specialist militar pe lângă această oaste de țărani. În raportul înaintat generalului Puchne acesta comunică: „Eu mărturisesc sincer că dispozițiile mele nu ar fi avut euecsul norocos, iar unitatea în operațiuni nu s-ar fi putut realiza cu o masă nedisciplinată atît de mare dacă n-ar fi fost Iancu, un spirit care pe toți îi înviorează, un bărbat cu o popularitate nemărginită, pătruns de respect pentru înalta cîrmuire și însuflețit de nobilul zel al națiunii sale“. „Ceea ce apare limpede și din această mărturie“, comentează Silviu Dragomir, „e faptul că adevăratul căpitan al oastei românești, adunată din toate părțile Ardealului, era Iancu. Cred că în această expediție, de la Cricău pînă la Turda, obținu el titlul de *Craiu Munților* de la poporul care îl iubea atît de mult. Tovărășia unui bun ofițer cum era căpitanul Grätze, exeeleant și sincer camarad, i-a fost lui Iancu, fără îndoială, de mare folos“.

„Căpitan“ îl va numi și Blaga pe croul său, și pentru a marca raporturile dintre el și căpitanul Grätze îi va schimba acestuia gradul, în manuscris, făcîndu-l ... locotenent, O altă licență a poetului e așa-zicînd permanențizarea lui Grätze în funcția de consilier militar pe lângă Iancu. În realitate colaborarea lor s-a limitat la campania amintită, comandamentul austriac delegînd apoi, ca atașat militar, pe căpitanul Francisc Ivanovici, „un om lipsit de talent militar, care în loc să servească de consilier tehnic, petrecu opt luni de zile în munți, spionînd pe conducătorii români și ponegrindu-i prin rapoartele sale în fața comandamentului“, cum îl caracterizează Silviu Dragomir.

Spre sfîrșitul toamnei anului 1848, cînd Transilvania este aproape în întregime pacificată datorită în primul rînd legiunilor românești, generalul



Puchner, comandantul militar austriac, care preluase și conducerea administrației civile a provinciei, cere și românilor să dezarmeze. Știind ce-i așteaptă, aceștia refuză. Peste cîteva săptămîni armata imperială din Transilvania era împrăștiată.

Acestea sînt faptele probate documentar pe care le reflectă scenele a II-a și a V-a din tabloul al III-lea.

Mai aproape de cronica istorică sînt cele trei tablouri ale fazei a doua. Venirea lui Ion Dragoș ca sol al lui Kossuth cu propuneri de înțelegere în schimbul depunerii armelor de către români, pledoaria lui, nu numai în discuțiile cu conducătorii, dar și în două adunări ale moșilor, pentru politica naționalistă a guvernului maghiar, și asigurarea că sînt în armistițiu în timpul tratativelor, invazia, tocmai atunci, a unei armate conduse de Hatvani, înfringerea acestuia și uciderea trădătorului Dragoș sînt lucruri pe care le întîlnim deopotrivă în monografia consultată de poet și în drama sa, integrate în structuri diferite, asemănătoare în sensul lor general, nu în detalii. Așa, de pildă, atacul surprinzător al lui Hatvani îl găsește pe Dragoș la Abrud, de unde Iancu se retrage la timp; așadar trimiterea celor doi soli la Craiul munților pentru a-l cere (în afară de depunerea armelor, firește) pe Dragoș este o invenție a dramaturgului, ca și moartea de glonț, în această luptă, a lui Gratze. A indica însă tot ce-i în piesă invenția lui Blaga ar însemna să rezumăm aproape totul.

Din cronica luptelor moșilor conduși de Avram Iancu poetul a reținut deci și a pus în centrul dramei sale bătălia cu trupele lui Hatvani, care i-a apărut cu atît mai semnificativă cu cit ea se lega și cu trădarea lui Dragoș, de fapt a lui Kossuth, care ordonase atacul chiar în timpul tratativelor inițiate de el însuși. „Astfel a răzbunat Craiul Munților perfidia ungurească și a înscris în cartea neamului său una din paginile cele mai eroice“, comenta Silviu Dragomir. Au fost și alte bătălii victorioase, dar poetul, care n-a arătat nici pînă aci tendința de a face din piesă o cronică istorică, continuă, în partea ultimă, urmărirea destinului eroului în epoca de după încheierea revoluției. Primul tablou al fazei a treia îl înfățișează pe Iancu în casa părintească de la Vidra de Sus în 1852, hotărît să facă orice sacrificii pentru a pregăti primirea în munți a lui Franz Iosif, cu speranța că întîlnirea cu moșii îl va face pe împărat să-și amintească ce li se cuvine. Primirea s-a făcut într-adevăr, pregătită cu mare cheltuială, nu numai de energie, de către Avram Iancu. Fără rezultat pozitiv, cum se știe. Autentică, istoric și artistic, este în acest tablou rezumativ pentru psihologia eroului dăruirea pînă la capăt a lui Iancu pentru cauza poporului său. Evocarea mamei moarte e însă anacronică, aceasta trăia încă și va apuca și o parte din timpul bolii lui.

În tabloul următor poetul apropie două evenimente care ar fi putut avea loc la distanță de cîteva săptămîni în locuri diferite: cererea de audiență la împărat și pămuierea eroului. Spun „ar fi putut“ pentru că unul dintre

ele — primul — nici n-a avut loc. După ce în timpul vizitei în Apuseni evitase o vreme întîlnirea cu Franz Iosif, abia cînd acesta ajunge la Cîmpeni, „seara tîrziu Iancu s-a prezentat la cartierul împăratului, cerînd să fie primit în audiență“, scria Silviu Dragomir în 1924; „Adjutantul general Grüne însă nu-l anunță, sub cuvînt că monarhul obosit s-a culcat, ci îl invită să se prezinte a doua zi disdediminează. Dar Iancu nu se mai prezintă“. „Versiunea că seara tîrziu în Cîmpeni ar fi încercat totuși să se anunțe în audiență, dar că ar fi fost refuzat și chiar brutalizat de către adjutantul monarhului, contele Grünz, este o născocire tîrzie“, rectifică istoricul în ediția definitivă a monografiei sale. Blaga urmează deci informațiile mai vechi, neverificate. Adevărat rămîne în orice caz refuzul decorației de către Iancu și motivul acestui refuz. Cel de al doilea eveniment s-a petrecut la Alba-Iulia, în septembrie, cînd a fost arestat, „și un sas nemernic“ („un funcționar sau ofițer austriac“, va scrie istoricul în ediția definitivă), „cu numele Höhn, după ce l-a pus în fiară, într-una din zile l-a pămuit“.

Ultimul tablou al piesei este în întregime imaginaț de poet. Avram Iancu a murit la Baia de Criș, în casa brutarului Ion Stupină.

În materia dramei au intrat, în afară de informația istorică, elemente menite să dea întîmplărilor o semnificație mitică. Muma pădurii e un personaj folcloric, avînd însă o valoare negativă, de babă urîtă și rea. Cu sensul pe care i-l dă Blaga aici — „muma pădurii, muma noastră, a românilor“ — și care-l poate șoca pe cititor sau pe spectator, ea este o creație a sa, explicitată teoretic într-un eseu din 1943, *Getica*: „Getul era « om de pădure », după cum așa de just și de frumos ne-o spune Părvos însuși [...] Getul ca om de pădure avea desigur și zeități ale pădurii. Pădurea era pentru el o divinitate palpabilă, magic-ocrotitoare. Getul, cînd intra în pădure, se simțea intrînd în divinitate. Celtul avea *mume*, ființe protectoare ale casei, ale gospodăriei. Noi românii mai cunoaștem și astăzi o « mumă a pădurii », cel puțin în povești. De multe ori memoria istorică se refugiază în povești. Chiar dacă această mumă a pădurii n-ar fi o rămășiță arhaică, și nu vedem de ce n-ar fi, e îngăduit totuși să bănuim în dosul unor atari figuri palpitînd un străfund de mitologie și de magie a pădurii, un străfund geto-trac“. Mitul nașterii lui Avram Iancu dintr-o păsare măiastră i-a fost inspirat poetului de poezia populară „În pădure/ Toate păsările dorm./ Numai una n-are somn,/ Cată să se facă om“. Ea figurează în culegerea alcătuită de Ion Pillat, *Cîntece din popor*, 1928, sub titlul *Păsărea măiastră*. O cunoștea cel puțin din articolul lui Pillat *Lucian Blaga și specificul românesc*, publicat în *Ultima oră*, 24 februarie 1929 („Poetul regăsește acel fond de neliniște sacră și de taină ce învăluie versul popular cules în jud. Buzău de prietenul Ștefan Nenițescu: « În grădina lui Ion/ Toate păsările dorm/ Numai una n-are somn,/ Cată să se facă om ». Viers straniu și înfiorător ca sunetul împătritei asonanțe“) și-l ruga pe autor, într-o

scrisoare din 17 februarie 1930, să-i trimită volumașul: „Mă gândesc acum serios de tot să fac o traducere în germană a unei antologii populare românești (poezii). La București am căutat „Cîntecele“ (publicate de tine) și nu le-am găsit. Țin foarte mult să le am, deoarece am nespusă încredere în gustul tău. Ești așa de bun să mi le trimiți, cel puțin în împrumut, dacă nu ai mai multe exemplare? La Fundație (fosta Principele Carol) mi s-a spus că volumașul e epuizat“. Le va fi primit, căci în piesă citează forma de aci. Între elementele menite să sugereze atmosfera mitică e și legenda cosmogonică despre „ariciul, sfetnicul lui Dumnezeu“, pe care Blaga o invocă aci în treacăt și pe care o va cita (după Tudor Pamfile, *Povestea lumii de demult*) și comenta în *Spațiul mioritic* (cap. *Despre asimilare*). „Sulul de foc“ cu care e comparat Avram Iancu e o imagine biblică prin care e figurat divinul conducându-i pe evrei la ieșirea din robia egipteană. Sînt în prolog și în primul tablou — dar nu numai aci — și alte aluzii folclorice, pentru care nu e necesară însă — și deseori nici posibilă — trimiterea la texte precise. Din studiul despre rotacism la moși a preluat unele forme, care pot fi întîlnite în variante, căci în textul tipărit a renunțat la eler (împrumuturi din altă carte a celor doi autori, *Românii din Munții Apuseni (moșii)*, 1888 n-am identificat.)

În fine să mai observăm că Iancu mutîndu-și steaua de pe un umăr pe altul (faza I, tabloul I) amintește de poetul care se confesează în *Biografie* (vol. *Lauda somnului*) și că ideea limbii originare pierdute despre care vorbește Dragoș va fi dezvoltată de Blaga în eseu *Cuvintele originare*. Erji, personaj inventat de poet, se numea la început Marișca. Apariția noului nume s-a produs în scena Iancu—Erji din faza I, tabloul I: „Iancu: Cum te cheamă? *Marișca*: ... *Marișca*“. Replica lui Iancu e completată în dreapta, cu o cerneală de culoare puțin mai deschisă, astfel: „Erji ori Bôji?“ Iar replica fetei a fost modificată astfel: „*Erji*: Erji — Bôji-i tot un drac“. De aci înainte numele Marișca nu mai apare. Tot atunci (cu aceeași cerneală) autorul a modificat în textul redactat numele eroinei. Se pare deci că întrebarea lui Iancu a trezit în Blaga amintirea răspunsului dat cîndva, în copilărie, de o fată de la Bistra, în timpul călătoriei în Munții Sebeșului (cf. *Hronicul și cîntecul vîrștelor*, în *Opere*, 6, Editura Minerva, 1979, p. 59). Ecoul întrebării și al răspunsului de atunci a hotărît numele eroinei lui de acum.

Există un manuscris autograf al piesei *Avram Iancu* și trei dactilograme. Toate se află acum la Muzeul Literaturii Române. Manuscrisul propriu-zis are nr. de inventar 24733/1—92, stratul de bază e scris cu cerneală neagră, peste el — modificări cu creion chimic (mai ales în prima parte) sau negru

(spre sfîrșit și mai rar) ori cu cerneală roșie. Foaia de titlu (cerneală neagră) arată astfel:

Lucian Blaga

Săptămîni de foc (anulat cu creion negru)

Avram Iancu

Fluierul lui Iancu (anulat cu cerneală neagră)

Dramă (anulat cu cerneală neagră; rescris cu creion negru)

Legendă tragică în opt tablouri (ambele rînduri șterse cu creion negru)

(cu un prolog și un epilog)

în zece tablouri

Viena

14 apr. 1934 — 30 aprilie 1934

Fila cu „Dramatis personae“ e scrisă cu cerneală roșie:

Avram Iancu, de 24 de (cuvînt șters apoi) ani

Căpitanul Gratze, de 30 ani

Locotenentul Schuler, de 27 ani } din oastea imperială

Ion Dragoș, deputat de Buda, de 40 ani

Popa Păcală

Advocatul Duhu

Erji circiumărița, de 18 ani

Ianoș

Peter (anulat cu creion negru și înlocuit cu „Ghiuri“) } gardiști unguri

Simon

Ianoș

Un moș

Un băieș

O babă

Trei muntarițe

Un mocan

Doi jandarmi unguri

Moșul Ilie

Întîiul aghiotant imperial

Al doilea aghiotant imperial

Tata lui Iancu, de 70 ani

Tribuni, ajutoare, membri ai Comitetului național român, gardiști unguri soli unguri, servitori, norod.

Două dintre dactilograme — 24733/93—248 și 26709/1—146 — sînt, inițial, copii ale aceluiași text, exemplare rezultate dintr-o singură dactilografiere. Pe cea dintîi (în ordinea indicată mai sus) autorul a făcut modificări (adaosuri, înlocuiri, tăieturi) cu cerneală neagră. Pe cealaltă, intervențiile de felul celor arătate sînt mult mai numeroase și au fost făcute cu cerneală neagră, cu creion chimic sau, în cîteva locuri, cu cerneală roșie. A rezul-

tat astfel o versiune diferită, cu trei subvariante. Foaia de titlu în ambele variante arată la fel:

Lucian Blaga

Avram Iancu  
dramă

în zece tablouri (modificat în: trei fraze și un prolog)

Viena 1934

Lista personajelor este intitulată, în amândouă, „Dramatis personae” și se deosebește de aceea din ediția definitivă în următoarele locuri:

„Locotenentul Grätze, 30 ani” este „Căpitanul Grätze, de 30 ani”; în dactilograma 26.709/1—146 „Căpitanul” e schimbat (cu cerneală roșie) în „Locotenentul”;

„Locotenentul Schuler, 27 ani”, este în aceste versiuni „Locotenentul Schuler, de 27 ani”;

„Tata lui Iancu, 70 ani” este „Tata lui Iancu, de 70 ani”;

„deputat la Pesta, 40 ani” este în aceste variante mai întâi „deputat de Buda, de 40 ani”, apoi „deputat de Pesta, de 40 ani”;

„circumărița, 18 ani” este aici „circumărița, de 18 ani”;

„vestitori” lipsește inițial din ambele versiuni; în cea cu nr. de inventar 26.709/1—146 a fost adăugat ulterior, cu cerneală.

Cea de a treia dactilogramă (24.733/249—368), fără modificări, fixează o anumită etapă a definitivării textului, pe care o putem data pe baza corespondenței: a doua jumătate a lui noiembrie 1934 (cf. supra, p. 554).

Patru mari fragmente din piesă au apărut mai întâi în reviste: tabloul I din faza I în *Gînd românesc*, nr. 11, noiembrie 1934; tabloul al II-lea din faza a III-a în *Familia*, nr. 8, decembrie 1934; prologul în *Gîndirea*, nr. 1, ianuarie 1935; tabloul I din faza a III-a în *Gînd românesc*, nr. 2, februarie 1935. „Lucian Blaga publică în trei reviste fragmente din noua sa lucrare dramatică, *Avram Iancu*, pe care o așteptăm cu nerăbdare în volum”, consemna *Vremea* într-o notiță din 13 ianuarie. „Destinul acestui dramaturg de seamă, creator al unui stil românesc în teatru, este din nefericire să fie deocamdată numai citit”. În întregime piesa a fost cunoscută mai întâi prin spectacolul de la Teatrul Național din Cluj. Publicarea în volum s-a făcut mai târziu, în februarie sau martie 1935. Primul ecou critic e din 7 aprilie: articolul lui Pompiliu Constantinescu. Datarea „1934” a fost făcută în vederea participării la concursul pentru un premiu academic. „Sextil Pușcariu te roagă să faci tot posibilul să tipărești piesa *pînă la 31 decembrie 1934*, pentru a te propune la marele premiu Hamangiu al Academiei”, îi scria Ion Breazu la 17 octombrie 1934. „Iată textul concursului de premii: «Marele premiu C. Hamangiu de 100.000 lei se va da în sesiunea generală din 1935 celei mai de seamă lucrări dramatice (dramă sau comedie) sau celui mai bun volum de poezii printre cele publicate în cursul anilor 1929—

1934. Termenul depunerii la cancelaria Academiei, în 5 exemplare, a cărților propuse pentru concurs este *pînă la 31 decembrie 1934*». D-ta ai avea *Cruciada*, *Avram Iancu* și *La cumpăna apelor*, astfel că ai primi premiul și pentru dramă și pentru poezie. Fără *Avram Iancu* va fi însă cam greu, întrucît moșnegii de la Academie încă nu te prea gustă”. Breazu îi dă și sugestia: „Poate va fi greu să tipărești pe *Iancu* pînă la 31 XII. Dacă nu-l poți tipări decît *după* să-i pui în tot cazul data 1934, pentru a avea măcar argumentul de formă, chiar dacă lucrarea n-a fost depusă în termen. Ar trebui să te ocupi serios de această chestiune. Ar fi înțitul care ai lua unul din marile premii Hamangiu”. La rîndul lui, Pușcariu îi comunica la 17 februarie 1935: „Trimite-mi cît mai iute pe *Avram Iancu* tipărit. Aș fi fericit să poți lua — cel dintîi — marele premiu Hamangiu”. La 4 mai îl informa că a redactat raportul („De Paști am fost la Bran. Am făcut foc în cămin, am luat volumele tale de poezii și dramele, am citit încă o dată ceea ce cetisem de nenumărate ori și am pus pe hîrtie ceea ce am crezut că descopăr în ele”) și îi cerea să-i trimită cîte cinci exemplare din *La cumpăna apelor* și *Avram Iancu* pentru concurs.

Ediția I a piesei a apărut cu titlul *Avram Iancu. Dramă într-un prolog și trei faze (zece tablouri)*, Sibiu, 1934, Tiparul Institutului de arte grafice „Dacia Traiană”. Lista personajelor e intitulată „Dramatis personae” și nu diferă de cea din textul de bază decît prin prezența prepoziției *de* în locurile unde este indicată vîrsta eroilor.

În *Opera dramatică*, Sibiu, Editura „Dacia Traiană”, 1942, *Avram Iancu* figurează în volumul al II-lea și are următoarea pagină de titlu: *Avram Iancu. Dramă. 1934*. Ediția aceasta constituie textul de bază pentru noi.

Cu titlul *Avram Iancu. Dramă în zece tablouri* a fost alcătuit, tot în 1942 și de aceeași editură, prin numerotarea și legarea separată a colilor din ediția definitivă, un volum care nu reprezintă așadar o ediție nouă, ei un extras.

#### VARIANTE

Ms. 24.733/1—92 (A); Ms. 24.733/93—248 (B); Ms. 26.709/1—146 (C); Ms. 24.733/93—248 (D); *Gîndirea*, nr. 1, ianuarie 1935 — pentru *Prolog* —, *Gînd românesc*, nr. 11, noiembrie 1934 — pentru *Faza întâi, tabloul I* —, *Familia*, nr. 8, decembrie 1934 — pentru *Faza a treia, tabloul II* — (R); *Avram Iancu*, 1934 (E); *Opera dramatică*, 1942 (F).

199

1 A<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F: Prolog; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Tabloul I// 2 A<sub>1</sub>: muntos; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: de munte// 2 A<sub>1</sub>: celalt; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: altul// 3 A, B, C, D, R, E: cari; F: care// 3—5 A<sub>1</sub>: o cărare, pădure de fag. Drum; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: o cărare de la stînga spre dreapta, și

o potecă în sus, pierdută numaidecît după stînci. Pădure de goruni// 6—7 *A omite*// 8 *A*<sub>1</sub>: adînc; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: și adînc// 9 *A*<sub>1</sub>: pasere; *A*<sub>1</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: pasăre// 10 *A*<sub>1</sub>: O b a b ă; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: B a b a<sup>1</sup>// 11—12 *A*<sub>1</sub>: stă la pîndă între stînci, se uită dincolo de unde pare a veni sunetul neobicinuit. Ține în mînă o carabină; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: ținînd în mînă o carabină, stă la pîndă aplecată în genunchi sus<sup>2</sup> între stînci, se uită dincolo, de unde pare a veni zvonul cu totul neobicinuit <*F*: neobișnuit>// 13 *A*<sub>1</sub>: Sunetul de pasere; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: S-aud semnele păsării <*B*, *C*, *D*, *E*: păsărei>// 14 *A*<sub>1</sub>: U n m o ț; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: M o ț u l// 15 *A*<sub>1</sub>: (vine din dreapta, se oprește, ascultă și el. Vede Baba); *A*<sub>2</sub>: (venind din stînga, se oprește, ascultă:) Face paserea — parc-ar zice din tulnic, o hi cît omu'. Așa pasere n-am mai auzit. (Vede Baba); *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: (venind din stînga, se oprește, ascultă, vede Baba)// 16—19 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: muma românilor. Va să zică aici era paserea. <*A*<sub>2</sub>: paserea, la ea ți-e ochiu?>; *A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>, *B*<sub>2</sub>, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: muma rumânilor <*A*<sub>2</sub>, *B*<sub>1</sub>: românilor>, ce stai ca un sbîrciog subt <*R*, *F*: sub> tufă? S-ar fi aflînd, zice-se, pe-aci o pasăre <*A*<sub>2</sub>: pasere> — de mirare. La ea ți-i <*F*: ții> ochiu? Dă zvon ca de tulnic. Cobește sau procește <*R*: poruncește>?// 21—23 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: (ii face semn să tacă): Șt — șt — (Se ridică anevoie, sprijinindu-se de <*A*<sub>2</sub>: în> carabină, apoi vine spre Moț. Cînd vorbește cîrîie ca o cloșcă ridicată din cuiar<sup>3</sup>); *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: (se ridică anevoie, sprijinindu-se în carabină, îi face semn să tacă): Șt — șt — (Vine spre Moț)// 24—26 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Taci, bădiță, să n-o speriem. <*A*<sub>2</sub>: c-o speriem. Și-ar hi cu păcat.> Că tare e mîndră și 'naltă; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*<sub>1</sub>, *D*, *R*, *E*, *F*: Mulcom, bădiță, mulcom, c-o speriem, și-ar hi cu păcat. De asta <*A*<sub>2</sub>: Țsteia > De ăștea> să nu te-apropii, fără numai cu hire <*A*<sub>2</sub>: fire> de griu mîndru în palmă, și cu tîmîie galbără, că tare e frumoasă și înaltă.

## 200

2—11 *A*<sub>1</sub>: Ha-ha; *A*<sub>2</sub>: Mă gîndeam eu — cît omu'? Tătă lumea despre ea vorbește, c-ar da veste pentru ziua județului din urmă. Da' eu cred că s-o așezat aci, lingă muntele de-i zice Șoldu' Muierii, numai ca să ouă! Și zi așa —; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: Mă gîndeam eu — trebuie să fie cît omu'. Toată <*A*<sub>2</sub>: Tătă> lumea despre <*R*: de> ea vorbește, cum că ar da veste să se întîmple ceva, cum că ar da veste <*R*: de veste> pentru ziua județului din urmă. B a b a: Stau de pază că poate s-a-ntîmpla ceva, vreo poveaste, cum n-a mai fost de cînd eram muntăriță pe-aici. <*C*<sub>2</sub>, *E*, *F*: cum n-a mai fost pe-aici de cînd Necuratul spunea lui Dumnezeu — firtate!> M o ț u l: Da' eu cred că pasărea s-o așezat aci lingă Muntele Bătrînii numai ca să ouă! Hei, ce-mi văd ochii?// 12—14 *A*<sub>1</sub>: s-o împuști?; *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*,

*E*, *F*: s-o împuști? Subt <*A*<sub>2</sub>: Cu glonte cît degetaru', sau cu ouă negre de furnici? Subt; *R*, *F*: Sub> subsuoara stîngă, ori subt <*R*, *F*: sub> limba mîiastră? Sau <*A*<sub>2</sub>: subțioara stîngă, hei? Ori> voi ai s-o scarmeni numai în pene, ca să te dumirești dacă-i aievea ori <*A*<sub>2</sub>: sau> numai nălucă?// 17—23 *A*<sub>1</sub>: Eu s-o-mpușc? Carabina e pentru blestemații ăia, pentru hiarele cu cuvînt de om, pe cari trebuie să le ospătăm cu tot ce avem. Sărăcuții de noi, că n-a rămas din noi decît pielea și osul. Ne mîncă jandarii toate plăcintele și pe urmă; *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: că tare <*A*<sub>2</sub>: tare> ți-e de șagă <*D*: ți-e șagă> bădiță. N-am eu gloanțe pentru gaie <*A*<sub>2</sub>: păsări> de noroc. M o ț u l: Dacă-i de noroc, s-ar zice că <*A*<sub>2</sub>: noroc, atunci> pasărea se cheamă Sfîntul Niciodată. Măicuțo, noi moții sîntem neam fără noroc. Așa e scris și de asta nu scăpăm. B a b a: Cu carabina mă apăr de căpcăunii de jandari, că ne prăpădesc cu zile. <*A*<sub>2</sub>: Ne prăpădesc cu zile căpcăunii.> Pîntru <*A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>: Pentru> ei mulgam vacile, pîntru <*A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>: pentru> ei cosim costișele <*A*<sub>2</sub>: plaiurile; *A*<sub>3</sub>: vîgăunile și costișele>, pîntru <*A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>: pentru> ei măcinăm ce bruma ne-a rămas. Ulii și ungunii ne mîncă gînrile <*D*: gînrile; *F*: gînrile><sup>1</sup>. Tăte <*A*<sub>2</sub>: Toate> plăcintele ei le mîncă, jandarii <*A*<sub>2</sub>: ei le mîncă, căpcăunii de jandari>, și pă <*A*<sub>2</sub>, *F*: pe> urmă// 29—30 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Da' <*A*<sub>2</sub>: Ar infuleca ungunii și luna de sus, de-ar putea. Da'> ține minte bădițo ce-ți spun. <*A*<sub>2</sub>: spun, ține minte.> O venit <*A*<sub>2</sub>: venit acu'> paserea; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D*, *R*, *E*, *F*: Da' <*A*<sub>2</sub>, *B*, *C*<sub>1</sub>: Dar> ia aminte bădiță ce-ți spun, ia aminte. O venit amu pasărea// 32—34 *A*<sub>1</sub>: Cît e de mare paserea, măculiță? B a b a (arată pînă la umăr): Cam atît. Și dacă te uiți la ea numai cu un ochi, parcă mai crește. Vine lume; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: Așadar, tot uitîndu-te la ea, te-ai dumirit. B a b a: Vine lume, bădiță <*A*<sub>2</sub>: bădițo>, lume// 35 *A*<sub>1</sub>: tufiș; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: desiș.

## 200—201

35—2 *A*<sub>1</sub>: locul ei, de unde <> ei, că de acolo> vede noaptea toate stelele și ziua pînă pe Cîmpie. N-are somn; *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D*, *R*, *E*, *F*: locul <*C*<sub>2</sub>, *E*, *F*: locu'> ce și-o ales <*A*<sub>2</sub>: locul ei>. Bun loc, că de acolo noaptea vede tăte <*A*<sub>2</sub>: toate> stelele și ziua tot <*F*: tăt> Ardealul. Iar dumneai n-are somn.

## 201

4 *A*<sub>1</sub>: Vultur; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: pajură// 4 *A*<sub>1</sub>: măculiță; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*: măicuțo; *E*, *F*: măicuță// 6 *A*<sub>1</sub>: Ce vultur bădițo?; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: Ce pajură, bădiță?// 6 *A*<sub>1</sub>: Poate vulturul sfîntului evanghelist Luca <> Cutare>, așa da, așa zic și eu. Că doar cunosc eu vulturii; *A*<sub>2</sub>

<sup>1</sup> Propoziția lipsește în *A*<sub>2</sub>.

<sup>1</sup> Forma din *A*<sub>1</sub> n-a fost totuși anulată. <sup>2</sup> Cuvîntul lipsește în *A*<sub>2</sub>. <sup>3</sup> Ultima frază a fost anulată în *A*<sub>2</sub>.

**A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** Că-mi <A<sub>2</sub>: Nu-mi> cunosc eu pajurele <A<sub>2</sub>: vulturii?> // **7 A:** n-a văzut nimenea pasere; **B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, R, E, F:** n-o văz't nime pasăre <B<sub>1</sub>: pasere> // **8 A<sub>1</sub>:** unui voinic; **A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F:** voinicului // **9 A<sub>1</sub>:** sta așa; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** sta // **11 A<sub>1</sub>:** ca moțul; **A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F:** ca // **13 A<sub>1</sub>:** măcuțo; **A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F:** măcuțo // **15—16 A<sub>1</sub>:** Ba bădișo. Trebuie să fie ficior, c-au îndrăgit toate fetele păsăroiul. Trebuie să fie ficior, că altfel n-ar cînta toate fetele din sate, așa; **A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** Ba că nu. Că trebuie să hie <A<sub>2</sub>: fie> ficior. Altfel n-ar cînta tâte <A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>: toate> fetele <A<sub>2</sub>: fetele din sate, așa> // **22 A<sub>1</sub>:** Hai; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** Mare drăcie. Hai // **23—24 A<sub>1</sub>:** Și dumneata muma. . . noastră, ce tot pindeai? Nu cumva voiai s-o vezi > Măicuțo, mă prind că dumneata o pindeai ca să-i vezi meșteșugul. Hai, muma pădurii, că multe vrei să știi! Ca s-o vezi; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** Măicuțo, mă prind că dumneata <A<sub>3</sub>: dumata> o pindeai ca să-i deslușești meșteșugul — ai <A<sub>3</sub>: aud>? Rîvneai s-o vezi // **27 A<sub>1</sub>:** nu mă supăr > nu mă supăr, Muma asta a pădurii n-o făcut nimănui nici un rău, ci a umblat numai cu cercuri și cu <> nu mă supăr. Am umblat cu ciubere — plină în țara neamțului și mai departe, nu ca tine care încă n-ai trecut Ampoiful oricît de voinicel te-ai arăta; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** nu mă supăr // **27—28 A<sub>1</sub>:** Urcă numai > Așa, și-amu urcă să vezi paserea. Urcă numai; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** Dacă vrei <A<sub>3</sub>: Urcă> să te mire pasărea, urcă. <A<sub>3</sub>: paserea.> Urcă numai // **28—29 A<sub>1</sub>:** ține-o la dreapta; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** spre dreapta, ține-o ață pînă în tufa de singer // **28 A<sub>1</sub>:** Întoarce-te spre stînga; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** Întoarce-te // **30—31 A<sub>1</sub>:** nu te mai mișca; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** să nu mai clintești // **33 A<sub>1</sub>:** citeva; **B, C, D, R, E, F:** a urcat. Cîteva // **34 A:** sfîntul > coroiatul; **B, C, D, R, E, F:** coroiatul // **34 A<sub>1</sub>:** pasere; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** pasăre // **35 A<sub>1</sub>:** troiță; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** troiță ești.

202

**1—2 A:** plecăciune pînă la pămînt în fața ta > închinare pînă la pămînt; **B, C, D, R, E, F:** închinare pînă la pămînt // **3 A:** o face cu adevărat sau numai a glumă > o face numai a glumă sau nu; **B, C, D, R, E, F:** o face a <B, C, R: numai a> glumă sau nu // **4 A<sub>1</sub>:** aș zice; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** ți-aș pofți // **5 A<sub>1</sub>:** Cum a venit și asta > Cum ți-a venit; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** Cum îți veni // **5 A<sub>1</sub>:** nemișcată; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** aci de pază // **5—6 A:** nouă săptămîni, atît cît le trebuie viermilor să mănînce un mort > nouă săptămîni e cu adevărat de mirare; **B, C, D, R, E, F:** nouă săptămîni e cu adevărat de mirare // **7—8 A<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>:** năzdrăvană; **A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, D, R, E, F:** năzdrăvană, fire împietrită cu gînd ducăuș // **8 A<sub>1</sub>:** stai pierdută > stai nemișcată; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** stai // **8—9 A:** furtunile cari nu se văd > furtunile din împărăție; **B, C, D, R, E, F:** furtu-

nile din împărăție // **9 A<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, E, F:** Chiar om; **A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, R:** Ai luat-o pe calea năpîrlelilor? Vrei să te primenești? Ai mă rog nevoie de atîta caznă? Și chiar om // **9 A:** Că bine o nimeriși, păcatele mele. > Cine să te creadă?; **B, C, D, R, E, F:** Cine să te creadă? // **10—11 A<sub>1</sub>:** asta; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** asta, unde rămîn pruncii nebotezați // **11 A<sub>1</sub>:** unde și-a-ndrăgit dracu' viața > unde și-a blestemat dracu' zilele; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** unde și-a blestemat catîrul copiii // **12—13 A<sub>1</sub>:** s-ar întrista prea mult; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** s-ar amări prea tare // **13 A<sub>1</sub>:** lumea pe care Unul <> cel cu nume mare a făcut-o după sfaturile dumisale. Dar de, mai știi. Om gîndiși să te faci, zău așa! Tainele sunt multe cu adevărat și din ce tufă sare iepurile nu știe nici chiar Muma pădurii > lumea care s-a făcut după sfaturile sale. Dar de, mai știi. Tainele sunt multe și din ce tufă sare iepurile n-ar putea să spună nici Muma pădurii; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** lumea care s-a dres după sfaturile sale // **14 A, R, F:** sau; **B, C, D, E:** au // **18 A:** sare de pe stîncă, de sus, pe drum; **B, C, D, R:** (sare de sus pe drum); **E, F:** (coboară) // **19 A:** O văzui și eu în sfîrșit. Dacă ar fi ca toți oamenii să fie din păsări, dumneata la început ai fost de bună seamă — B a b a (cîrînd și mai și): cloșcă — bădișă — cloșcă (ride — cîrînd). Moțul (ride și el): Eu voiam să spun că ai fost cel puțin găinușa de, aur de pe cer. Dar cum crezi dumneata, pentru asta n-o să ne luăm la ceartă > Bogdaproste c-o văzui și eu!; **B, C, D, R, E, F:** Bogdaproste c-o văzui și eu // **20 A<sub>1</sub>:** mari și un Miner; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** mari băcițe sau muntărițe, și un Băieș // **21—22 A omite** // **33 A:** Așa e fetelor > Amin; **B, C, D, R, E, F:** Amin // **34 A:** om. Un ficior tinerel ca mine > om; **B, C, D, R, E, F:** om // **34 A<sub>1</sub>:** Am văzut-o, și cum s-ar zice, m-am dumirrit; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R:** Am văzut-o și m-am dumirrit. Dumnedzău <D: Dumnezeu> ne-ajute!; **C<sub>2</sub>, E, F:** Dumnedzău ne-ajute!

203

**3 A:** să văd Omul. Moțul: Toate fetele nemăritate <> fetele se gîndesc la măritiș <> la Isaiia dăntuiește, dar pe urmele omului n-o să fie decît aleluia > să văd; **B, C, D, R, E, F:** să văd // **4 A<sub>1</sub>:** B a b a: Omul are să vie <> A venit paserea> și ne-a izbăvi! Minerul; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R:** B a b a: O vinit pasărea și ne-a izbăvi! Băieșul; **E, F:** Băieșul // **5 A<sub>1</sub>:** paserea a dat sunete; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** pasărea a tot dat <A<sub>3</sub>: a dat> freamăt // **6—13 A<sub>1</sub>:** Pentru ce primejdie? <> Poate să fie pentru o primejdie! Pentru ce vijelie? <> Poate să fie cine știe ce vijelie! Pentru ce izbăvire? <> Sau pentru izbăvirea noastră a tuturor.> Noi minerii <> Noi cari lucrăm colo subt pămînt, în slujba aurului > Noi cari suntem în slujbă colo subt pămînt> știm că ceva se pregătește, c-am fost puși de-mpărăție <> puși de grofi > puși la muncă și mai grea, să scoatem aur din munte <> să măcinăm piatră, zi și noapte. Și aurul scos știm că nu ne este prieten, ci un dușman mai mult. <> Dar tot aurul spălat ia drumul peste munte.>

Pînă va veni omul care va opri ca aurul să mai fie dus de la noi. <> omul care se va ridica în fața aurului și-i va zice: Iună scoasă din pămînt, aur nepeceluit, față luminată, de-acum stai la noi!> Că munții sunt ai noștri ca și morții cari dorm în ei. Și e păcat să te duci tot la alții, și la noi să nu stai niciodată. <> stai la noi! De-acu facem din tine bani românești și cercei pentru — Sia! (O mușcă parcă de ureche pe întia fată<sup>1</sup>.)> **Întia fată:** Omul din pasăre <> Omul o să fie craiul nostru! <> Au!> **A doua fată:** Omul din pasăre <> Omul o să ne apere munții!> **Să vie omul!** **A treia fată:** Omul din pasăre <> Omul o să ne scoată din robie. > Omul-pasăre! **M o ț u l:** Și ce credeți drăguțelor, ce ochi va avea voinicul? <> Ascultați fetelor, ce ochi ați vrea să aibă omul?> **Fetele:** Albaștri. **A treia fată:** Albaștri, cum e cerul, toamna înainte de a cădea bruma. **A doua fată<sup>2</sup>:** Și cînd se va mînia, se vor face ca oțetul; **A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F:** Poate să fie pentru o primejdie sau pentru izbăvirea noastră a tuturor. Eu cred că în curînd or să ne treacă pe subț <R: sub> nas multe blesteme și trădări, și jale și foc. <A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F: și trădări și oarecare jale și oarecare foc. Și mai cred că tot ce se pregătește n-o să ie de-adică.> Noi cari <F: care> trăim <A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>: suntem în slujbă> colo subț <R: sub> pămînt cunoaștem <A<sub>2</sub>: știm> că ceva se încumetă în zare <A<sub>2</sub>: se pregătește>, c-am fost puși la muncă și mai grea, să măcinăm piatră zi și noaptea. Dar tot <C<sub>2</sub>, E, F: Tot> aurul spălat ia drumul peste munte. Vrea stăpînirea să istovească munții de grabă. <A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, D, R: de grabă>. Pînă va veni omul și se va ridica în fața aurului și-i va zice: Față luminată și os de fulger, de acum stai la noi. Noi te-ngrijim, noi te spălăm, fii-ne și tu o dată de folos, stai la noi să-ți simțim și noi o dată măcar puterile îmbucurătoare. **A doua fată:** Vie omule — împărăția ta! **A treia fată:** Facă-se voia ta!> // **16 A<sub>1</sub>:** Și-a-ncercat iară tulnicul. **M o ț u l:** Și cît credeți drăguțelor, cît va fi <> Și cît ați vrea fetelor, cît să fie de înalt? **Întia:** Omul? Uite așa, cît tulnicul meu. **B a b a** <> **M o ț u l**<sup>3</sup>: Și ce credeți drăguțelor, cîți unguri vor pieri de fiecare suflet de moț cînd vine Omul? **A treia<sup>4</sup>:** Șapte. **B a b a**<sup>5</sup>: Amin. Vie-mpărăția lui. Facă-se voia lui. **M o ț u l**<sup>6</sup>: Amin zic și eu, că veselia mea e din foame. Nu știu dacă stă scris în toate cărțile, da' în Biblie de bună seamă trebuie să stea undeva negru pe alb: omoară un grof și ți s-or ierta șaptezeci de păcate; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** Iar s-a-ncercat!// **17 A:** jandari; **B, C, D, R, E, F:** jandarmi// **17 A<sub>1</sub>:** moț; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** mocan// **18—19 A omite!** // **20—21 A<sub>1</sub>:** Întiiul jandar: Io napot Moțok. **B a b a** și ceilalți: Sănătate să vă dea Dumnezeu. **Aldoilea jandar:** Pe-aicea; **A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F:** Întiiul jandarm <A<sub>2</sub>: jandar>: Io napot moțok. Pe-aicea.

<sup>1</sup> Indicația din paranteză a fost apoi ștearsă. <sup>2,3,4,5,6</sup> Replica a fost apoi anulată.

**22—10A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>:** Întia fată: Dacă nu l-o fi mutat din loc <> mutat ploile de ieri pînă azi, pe-aici <A<sub>2</sub>: pînă azi... o luați pe lingă Șoldu Muierii — A doua fată: Da' să fie cu iertare, di ce-l duceți legat <A<sub>2</sub>: di ce-l legarăți> pe moțu ista?; **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** (cei de față se uită o clipă-două unul la altul, nu <A<sub>3</sub>, B, R: și nu> răspund.) **M o ț u l:** Ba. Da' dumnoavoastră de unde viniți <E, F: veniți>? **Întiiul jandarm <A<sub>2</sub>: Jandarul>:** De la Bucium. Da' pe unde duce drumu'? **M o ț u l:** Pă <E, F: Pe> unde a dus totdeauna. <A<sub>3</sub>: și ieri. La Bălgrad. > totdeauna.> **Mergeți numai pînă la Abrud? Întiiul jandarm <A<sub>3</sub>: Jandarul>:** Numai. Dar n-ai răspuns. **M o ț u l:** Na. Da' ce a greșit mocanu' <A<sub>3</sub>: Da unde-l aduceți pe moțu > Da' ce-a greșit mocanu'> hăsta? **Întiiul jandarm <A<sub>3</sub>: Jandarul>:** Îl cunoașteți? Nu vrea să-și spuie numele. **M o ț u l:** Cum să nu-l cunoaștem? **Întiiul jandarm <A<sub>3</sub>: Jandarul>:** Cum îl cheamă? **M o ț u l:** Ca pă <D: pe> mine. Da' ce-a făcut?// **11 A:** Întiiul jandar; **B, C, D, R, E, F:** Aldoilea jandar// **12—15 A<sub>1</sub>:** Vrem să măsurăm cu el puterea furcilor de la Abrud. <> A vorbit de rău pe grofi și-a îndemnat la omor.> C-a îndrăznit tichelosul să spună că cine omoară un painjen <> un gror, i se iartă șaptezeci și șapte de păcate. **Întia fată<sup>1</sup>:** Și pentru atita vorbă vreți să măsurați cu el puterea furcilor? **Întiiul jandar<sup>2</sup>:** În dosul vorbelor voastre s-ascund totdeauna alte vorbe pe cari nu le roștiți, da' le-nțelegeți. Că știm noi că atunci cînd ziceți painjen înțelegeți pe grofi. Și-atunci se face că moțu ista a îndemnat pe alții la omor și revoluție. **M o ț u l legat<sup>3</sup> (umil):** Da' eu n-am înțeles pe grofi, c-am zis numai painjen. **Întiiul jandar<sup>4</sup>:** Dacă te-ai fi gîndit numai la painjeni, n-ai fi zis că se iartă șaptezeci și șapte de păcate, ci numai șapte. **M o ț u l legat<sup>5</sup>:** O vorbă pe care o spun aici toți copiii. **Întiiul jandar<sup>6</sup>:** Cu atît mai rău. Ca vă creșteți și copiii în nădejdea revoluției și-n credințe deșarte; **A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** A căzut în cursa diecilor, cari <F: care> ațîță, și <A<sub>2</sub>: De bun ce e, că > A căzut în cursa diecilor, cari ațîță, și) l-au pus păcatele <A<sub>2</sub>: l-a pus, fetișo, ceasul rău> să ridice cuvînt împotriva rinduicelilor și să îndemne la omor. A dat strigăt în țară <A<sub>2</sub>: Băiat bun, de almintrelea, nu bea, nu pipă, zău așa, l-a pus numai păcatul să strige> că alui de omoară un grof i se iartă șaptezeci și șapte de păcate// **16 A<sub>1</sub>:** M o ț u l legat (duce mînile a rugăciune<sup>7</sup>); **A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F:** Mocanul// **17 A<sub>1</sub>:** eu; **A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F:** o să fac bureți în beci, da' eu// **18 A<sub>1</sub>:** gîndit nici la grofi, nici la revoluție > gîndit la grofi, c-am zis: cine omoară un painjen; **A<sub>3</sub>,**

<sup>1-6</sup> Replica a fost apoi anulată; atunci s-au făcut și modificările din replica păstrată a acestui fragment. <sup>7</sup> Indicația din paranteză a fost apoi anulată.

*B, C, D, R, E, F*: gândit la grofi, c-am zis numai — cine omoară un painjen// **19 A**: Întîiul jandar; *B, C, D, R, E, F*: Al doilea jandarm// **22 A<sub>1</sub>**: Moșul legat; *A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F*: Mocanul// **23 A<sub>1</sub>**: eu nu m-am gândit la nici un rău; *A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F*: n-am nici o vină// **24—25 A**: Întîiul jandar (il lovește iar); *B, C, D, R, E, F*: Al doilea jandarm (se răstește).

204—205

**26—8 A<sub>1</sub>**: Eu nu-s jandar de rînd, eu-s căprar. Minerul<sup>1</sup>: Mai înainte chiar dumneata spuneai că ești <> spuneai > Întîiul jandar<sup>2</sup>: Taci hoț de aur. Cit aur ai înghițit pînă acum ca să-l culegi pe urmă din gunoi? Minerul<sup>3</sup>: Tac, tac; *A<sub>2</sub>*: Eu nu-s jandar de rînd, eu-s căprar. Nu mă cătrăni, că-ți vezi zodiacu' pe patu' puștii; *A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F*: Vrei să-ți vezi zodiacu' pe patu' puștii? Eu nu-s jandar de rînd, eu-s căprar. Și afară de asta ia seama că toți ungunii suntem făcuți după chipul și asemănarea lui Koșut Laios, marele și atotputernicul. Și cine jignește un jandar jignește pe Koșut Laios. *B a b a*: Numai că dacă te-ar videa Koșut Laios — nu știu dzău <*A<sub>3</sub>*: zău>. Mi-i <*A<sub>3</sub>*: tare mî-i > dar mi-i > Mi-i > teamă că nu s-ar prea fâli să afle că așa mîndrețe că dumata e <*A<sub>3</sub>*: s-ar simți el jignit cînd i-ai spune că ești făcut > nu s-ar prea fâli să afle că așa mîndrețe ca dumata e > după chipul și asemănarea <*A<sub>3</sub>, R*: asemănarea> lui. Și afară <*F*: Afară> de asta luați seama și de mine să vă camferiți, că eu nu întrăb <*A<sub>3</sub>*: întreb>: cum vă merge și cum vă lăudați? — că jandari ori nejandari — eu vă fac cu ulcica, și nu numai de șperietură. Ce leg eu cu venin nu mai desleagă tăte bisericile papistașe!

205

**10 A**: Al doilea jandar; *B, C, D, R, E, F*: Întîiul jandarm// **11 A**: Ce e? Se > Se; *B, C, D, R, E, F*: Se// **12 A**: *B a b a* (cîrînd); *B, C, D, R, E, F*: *B a b a*// **13 A<sub>1</sub>**: Asta-i pasere; *A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F*: Asta-i ceasul <*D, E, F*: ceasu'> rău// **13—17 A<sub>1</sub>**: Împușcați-o și pe ea, că altfel se face om. N-ați auzit cum îndeamnă la răscoală?; *A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F*: Împușcați pasărea ceea <*A<sub>2</sub>*: împușcați-o și pe ea>, și încă de grabă, că de unde nu, pînă dumirecă <*A<sub>2</sub>, D*: duminecă> se face om. N-ați auzit cit e de hiravă <*F*: hireșe> și cum îndeamnă chietrele <*A<sub>2</sub>*: pietrele> la răscoală? Anul <*D, R, E, F*: Anu'> asta o să pută a mort și dracu' <*A<sub>3</sub>*: dracul> o să capete titlu' <*A<sub>3</sub>, B*: titlul> de grof<sup>4</sup>// **23 A**: jandar; *B, C, D, R, E, F<sub>2</sub>*: jandarm// **24—25 A<sub>1</sub>**: Cînd oi fi eu Maica Precistă > Cînd îi vedea pe Maica Precistă în haine de jandar; *A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F*: Cu-cu! Cu-cu!<sup>5</sup> Cînd îi vedea pe Maica Precistă știrbă, în haine de

<sup>13</sup> Replica a fost apoi ștearsă.

<sup>4</sup> După mort textul lipsește în *A<sub>2</sub>*. <sup>5</sup> *A<sub>2</sub>* omite interjecția.

jandar, și cu pene de cocoș// **26 A**: paserea om. Haide, moșule, hi la deal, și hi la vale > paserea om; *B, C, D, R, E, F*: pasărea om// **27—30 A<sub>1</sub>**: (Cei doi jandari pleacă și dispar, cu moșul legat); *A<sub>3</sub>*: (Cei doi jandari pleacă.) Al doilea (se oprește): Uitai fetelor să vă spun că se caută o româncă doică la purceii grofului Teleki! Ha-ha! (Dispar, cu mocanul legat); *B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F*: (Dă să pornească, dar se oprește): Uitai fetelor să vă spun că se caută o româncă doică la <*C<sub>2</sub>, E, F*: Nu știți vreo româncă, fetelor? Uitai să vă-ntreb. Se caută o doică pentru > purceii grofului Teleki! Ha-ha-ha! (Cei doi jandari pleacă <*E, F*: se duc> cu mocanul, dispar pe cărare în sus)// **31—32 A omite**// **34 A**: Auleu, Muma noastră, Muma românilor, că în curînd > Muma pădurii, Muma noastră, Muma românilor; *B, C, D, R, E, F*: Muma pădurii, muma noastră, muma rumânilor.

205—206

**34—1 A<sub>1</sub>**: nu mai putem; *A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F*: de o sută de ani tot ține postul mare pentru săraca irima <*A<sub>2</sub>, D*: inima> noastră, și nu mai putem.

206

**1 A**: vorbi > rosti; *B, C, D, R, E, F*: rosti// **2 A<sub>1</sub>**: se ascund; *A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F*: ascundem// **2 A**: ajungem > ne leagănă; *B, C, D, R, E, F*: ne leagănă; *R*: ne leagă// **3 A<sub>1</sub>**: Abrud; *A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F*: Piatra Arsă// **3 A**: Să nu zici Maică copilului tău: mîncă puile, că vine jandarul și zice c-ai zis: mîncă puile pe grofi. Să nu zici fată drăguțului tău: vino bădiță la mine, că vine jandarul și zice c-ai zis: vino bădiță să ucidem baronițele. Întîia fată (se cîntă ca după mort): Să nu zici „painjen“ > Să nu zici, Maică, să nu zici „painjen“; *B, C, D, R, E, F*: Să nu zici, Maică, să nu zici painjen// **4 A**: A doua fată (la fel): Să nu zici „iarbă“ > Să nu zici „iarbă“; *B, C, D, R, E, F*: Să nu zici iarbă// **4—5 A**: A treia fată: Să nu zici „mi-e foame“ > Să nu zici „mi-e foame“; *B, C, D, R, E, F*: Să nu zici mi-e foame// **5 A**: ucide pe grofi > ucide; *B, C, D, R, E, F*: ucide// **5 A**: Moșul: Vai > Vai; *B, C, D, R, E, F*: Vai// **6 A**: pădurii, muma noastră > pădurii; *B, C, D, R, E, F*: pădurii// **6 A<sub>1</sub>**: că jandarii; *A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F*: jandarii// **6 A<sub>1</sub>, R, E, F: pe; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: pă// **7 A<sub>1</sub>, B, C, D, R, E, F: cămașa; *A<sub>3</sub>*: cămeșa// **8 A**: tufe; *B, C, D, R, E, F*: desiș// **9 A<sub>1</sub>**: aproape domnește îmbrăcat, dar încă tot în haine de moș; *A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F*: îmbrăcat și domnește dar <*R*: domnește> și ca moșii// **10—11 A<sub>1</sub>**: Cu un pistol la briu. Avram Iancu (repede): Încotro s-au dus? (Toți se uită la el, vădit uluiți de apariție). Minerul: Jandarii cu moșul? (Arată poteca în sus.); *A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F*: Toți <*A<sub>2</sub>*: Cu un pistol la briu. Toți> se uită la el, vădit uluiți de apariție.// **12—13 A omite**// **15 A<sub>1</sub>**: cu dojană; *A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F*: (cu glas de****

dojană)// 17 *A*<sub>1</sub>: Minerul; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: Băieșul// 18 *A*<sub>1</sub>: puști; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: puști. Să ne luăm la încercare cu țevi de soc?// 20 *A*<sub>1</sub>: Aveți coase! și topoare!; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: N-aveți puști? Să fulgere coasele și topoarele!// 22—23 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Suntem <*A*<sub>2</sub>: Uf, dare-ar moartea-n ei cu secerea lunii! (Suntem) prăpădiți de foame! Ce începem?; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: Uf, podidi-i-ar lacrimile morții! Dacă n-am fi așa <*F*: așa de> pieriți de foame, am zice: așa e, și ne-am învoi răpede// 25 *A*: Foamea dă putere! Eu sunt căpitanul vestra! Nu mă cunoașteți, dar care dintre voi nu mă vrea? > Eu sunt căpitanul vostru!; *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: Eu sunt căpitanul vostru!// 26—27 *A*<sub>1</sub>: Minerul<sup>1</sup>: Suntem pușini, ei au armata cu ei. Iancu<sup>2</sup>: N-ați auzit că prin munții noștri umblă doisprezece arhangheli? Cu ei jandarii, cu noi arhanghelii! Moșul (în extaz): Auzi Muma pădurii, muma noastră, Muma românilor — cu ei jandarii, cu noi arhanghelii. Munții noștri încep să aibă un cer deasupra, că pînă acu n-au avut. Avem un cer deasupra, Muma pădurii, avem un cer! > Moșul: Auzi Muma pădurii, c-avem un căpitan!; *A*<sub>2</sub>: Moșul: Care? Cum? Ce căpitan?; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: Moșul: Care? Cum? Și de unde?// 29: *A*, *B*, *C*<sub>1</sub>: pregătiți; *C*<sub>2</sub>, *D*, *R*, *E*, *F*: gata// 31 *A*<sub>1</sub>: de Iancu tremurind; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: de Iancu// 32 *A*: Ține; *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: Ține căpitane// 32 *A*<sub>1</sub>: asta. E de la Baba; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: asta.

207

5—6 *A*<sub>1</sub>: Îi mai ajung? E încărcată? > Așteptați! Fiți gata! Și unde mergeți spuneți mai departe: Fiți gata! Avem un căpitan! Că eu sunt cu voi pretutindeni! (Către Baba:) E-ncărcată carabina, maică?; *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: Așteptați! Fiți gata! Și unde mergeți vestiți <*A*<sub>2</sub>: spuneți> mai departe. <*A*<sub>2</sub>: departe: Fiți gata! Avem un căpitan!; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*: departe: Fiți gata!> (Către Baba:<sup>3</sup>) E-ncărcată carabina, maică?// 8—9 *A*<sub>1</sub>: repede de tot. Cu un singur glonte doi jandari > repede de tot; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: c-o detunătură. Singera mocanul pe nări ca un herbec tăiat// 11—29 *A*<sub>1</sub>: (sărută glumind, ca dintr-un salt, pe întia fată): Un sărut pentru trei fete, și-un glonte pentru doi jandari! (În două-trei salturi e sus.) Că timpul e scurt! (Moșul și minerul, după el.); *A*<sub>1</sub> *rescrie*, *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: Fetelor <*A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Și voi fetelor>, mergeți și voi din hotar în hotar și spuneți <*A*<sub>1</sub>: puteți spune și voi; *A*<sub>2</sub>: spuneți și voi>: I-am văzut pe căpitanul! (Își bagă o mină în părul uneia, cealaltă în părul alteia, le apropie capetele cu putere, sărută pe întia pe obraz.) Așa să nimeresc cu un singur glonte pe cei doi jandari! (Către a treia față <*A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>: a treia>.) Cu tine mă cunun <*A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: mă-nsor> cînd mă întorc. Acu nu se poate, că încep săptămînilor de foc! <*A*<sub>1</sub>: cînd mă-ntorc. Că acu nu e timp!> A treia

<sup>1,2</sup> Replica a fost apoi anulată. <sup>3</sup> Indicația apare numai în *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>.

fată <*A*<sub>3</sub>: A treia><sup>1</sup>: Bine, bine, numai să vreau. Și de-oi vrea, numai de mi-i găsi. Iancu<sup>2</sup>: I vrea dacă ghicesc de unde ești? Tu — tu ești muntăriță, din Albae! A treia față <*A*<sub>3</sub>: A treia><sup>3</sup>: Haida de, numai că nu-i cu mirare, că m-ai ghicit după gurguiul opincilor. (Iancu e din două-trei salturi sus, dispăre pe cărare, <*A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>: În două-trei salturi e sus.) Moșul și Băieșul <*A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Minerul> după el).

208

1—2 *A*: Cele trei fete și Baba rămîn cîteva clipe zăpăcite; *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: Scena VI. Baba și cele trei fete// 4 *A*<sub>1</sub>: Cine-i?; *A*<sub>3</sub>: Cine-o fi?; *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: Cine o fi fost?// 5 *A*: A doua; *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: A doua față// 6 *A*<sub>1</sub>: Așa ochi n-am mai văzut > A apărut între noi ca un arhanghel! Baba: Arhanghel cu pistolu-n briu; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: Ca un arhanghel!// 7 *A*: A treia; *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: A treia față// 8 *A*<sub>1</sub>: ista; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: ăsta// 11 *A*<sub>1</sub>: Pe; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: Pă// 13 *A*<sub>1</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: urzici; *A*<sub>3</sub>: urzici// 18 *A*, *B*, *C*, *E*, *F*: sus; *D*: în sus// 19 *A*<sub>1</sub>: Fetelor; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*<sub>1</sub>, *D*, *R*, *E*, *F*: Fetelor, mi-am uitat ochelarii! Fetelor; *C*<sub>2</sub>: Fetelor, fetelor!// 19—20 *A*<sub>1</sub>: paserea nu-i! Paserea; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: pasărea nu-i! Pasărea// 22 *A*<sub>1</sub>: Paserea; *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: Pasărea <*A*<sub>2</sub>: Pasărea> fără somn// 23—24 *A*<sub>1</sub>: A doua: s-a făcut A treia — Omul? > A doua: Unde-i pasărea?; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: A doua față: Unde-i pasărea?

209

1 *A*, *B*<sub>1</sub>, *C*<sub>1</sub>, *R* omit; *B*<sub>2</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D*, *E*: Faza I; *F*: Faza întia// 2 *A*, *B*<sub>2</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D*, *R*, *E*, *F*: Tabloul I; *B*<sub>1</sub>, *C*<sub>1</sub>, *R*: Tabloul II// 3 *A*<sub>1</sub>: Cameră de circiumă în; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: Într-o circiumă la// 3—4 *A*<sub>1</sub>: În stînga o fereastră, în dreapta așa. În fund un pat; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: O cameră: pe stînga o <*R*: pe stînga> fereastră, în dreapta alta. În fund mai spre dreapta ușa. În fund spre stînga un pat <*B*, *C*, *D*, *R*: ușa, iar spre stînga un pat; *E*, *F*: ușa, și un pat>// 5—6 *A*<sub>1</sub>: lavițe. Seară tirziu. Lampă cu petrol; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: lavițe <*E*, *F*: laviță>. Într-un colț o vatră. Noapte tirziu. Lampă cu <*E*, *F*: de> petrol atîrnă de grindă// 7—8 *A* omit; *B*, *C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D*, *R*, *E*, *F*: Scena I. Șimon, Ianoș, Ghiuri <*C*<sub>2</sub>, *E*, *F*: Ianoș, Ghiuri, Șimon>, Ianoș, Erji// 9—10 *A*<sub>1</sub>: La masă patru gardiști unguri beau și petrec. Din altă cameră s-aude muzică; *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *R*, *E*, *F*: (Cei patru <*A*<sub>3</sub>: La masă patru> gardiști unguri beau și petrec la masă. <*A*<sub>3</sub>: petrec.> Mai la o parte Erji, cu rochie roșie învoaltă, își face de lucru prin odaie)// 12—18 *A*<sub>1</sub>: Încă o dată: trăiască Kossuth Lajos, cionim și mergem, că-i tirziu! Cine ține în minile lui Abrudul are și munții și aurul. (Ciocnesc și beau.); *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>: Încă <*A*<sub>3</sub>: Încă o dată: jos împăratul! Se caută o

<sup>1, 2, 3</sup> Replica lipsește în *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>.



pălărie pentru o coroană! Încă) o dată: trăiască <A<sub>3</sub>: vivat> Kossuth Lajos! Să ciocnim și <A<sub>3</sub>: Să i se-nchine toată suflarea. Apoi> să mergem, că-i tirziu! Erji, și se-ntind <A<sub>2</sub>: Nu-i așa Erji că-ți cresc> genele de somn? (Ciocnesc și beau.); B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F: Jos <B, C<sub>1</sub>, R: Încă o dată: jos> împăratul! Se caută o pălărie pentru o coroană! Vivat <B, C<sub>1</sub>, R: Încă o dată: Vivat> Koșut Lajos! Să i se închine toată suflarea! (Ciocnesc și beau.) Să <B, C<sub>1</sub>, R: Apoi să> mergem, că-i tirziu. Ergi, și se-ntind genele de somn. Nu-i așa, Erji? <B, C<sub>1</sub>, R: Hei, Erji, nu-i așa?> Erji (nu răspunde)// 19 A: Al doilea; B, C, D, R, E, F: Al doilea gardist// 20 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit; A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F: supărată Erji. Nu răspunde <C<sub>2</sub>, E, F: răspunde. I-a sărit țandăra — din te miri ce!> // 21 A<sub>1</sub>: Trăiască Marișca, circiumăreasa! Noi apărăm Abrudul! > Trăiască Erji, circiumăreasa!; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Să ne trăiască Erji, circiumărița <A<sub>2</sub>: circiumăreasa> // 22 A: Al treilea; B, C, D, R, E, F: Al treilea gardist // 23—24 A<sub>1</sub>: Munții și aurul vor fi totdeauna ai noștri > Și noi să trăim atîta cit or mai fi ungurești Munții Abrudului și aurul din munți!; A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F: Atîta cit <B, C<sub>1</sub>, D, R: Atîta vreme cit; C<sub>2</sub>, E, F: Cit> or fi ungurești munții Abrudului! <C<sub>2</sub>, E, F: Abrudului și-un cîrd de vreme pe deasupra!>

210

1—3 A<sub>1</sub> omite // 2 A<sub>2</sub>: plecați; B, C, D, R, E, F: plecați odată // 2—3 A<sub>2</sub>: în jurul; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: în preajma // 5—6 A<sub>1</sub>: Din aurul de-aici batem banii pentru Ungaria mare!<sup>1</sup> (Ciocnește.) Să crape împăratul!; A<sub>2</sub>: Ianoș vrea să te vadă babă, Erji. Cu gura adunată de ani și de mere pădurețe. (Ciocnește.) Vedere-aș pe împăratul cu grădinița pe piept!; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Vedere-aș pe împăratul cu grădinița pe piept și tronul deschiat ca un ciubăr gol pus la soare! // 8 A<sub>1</sub>: Că el ne-a adus libertatea unguerească; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Cu el s-a coborît libertatea pe pămînt // 11 A<sub>1</sub>: împărăției!; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: împărăției, loviți în numele tatălui! // 13 A, B, C<sub>1</sub>, R: Măi Ianoș, zic; C<sub>2</sub>, D, E, F: Zic // 13 A<sub>1</sub>: băiatul; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: minunea // 14 A<sub>1</sub>: Măi Petre, zic; A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>, D, R, E, F: Măi Șimon, se laudă; C<sub>2</sub>: Se laudă // 15—17 A<sub>1</sub>: ei țin cu împăratul!; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: s-au juruit împăratului <A<sub>2</sub>: pe împăratul> — ha-ha! — păpușei <A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>: Pe păpușa> de paie! S-agață cei de se-neacă și de-un pai. Moșii au prins o claie întreagă. Ha-ha! // 19 A, B, C, R: Măi Șimon, zice; D, E, F: Zice // 19—20 A<sub>1</sub>: Măi Gyuri, zice Iancu că în curînd n-o să mai fie cismă de ungur în munții lui. Măi Peter, multe zice tilharul Iancu; A<sub>2</sub>: Multe zice tilharul Iancu; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Multe vorbește Iancu, cel cu săritura neașteptată // 21 A<sub>1</sub>: Ianoș, Peter, Gyuri și Șimon; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Ianoș, Șimon <A<sub>3</sub>: Peter>, Ghiuri <A<sub>3</sub>: Și-

<sup>1</sup> Propoziția a fost apoi ștearsă.

mon> și încă o dată Ianoș // 22 A<sub>1</sub>: beau. Intră Marișca, circiumăreasă, femeie tină și frumoasă; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: beau // 24—27 A<sub>1</sub>: Marișco, fată mîndră și frumoasă, hei-hei! Nu vrei să joci un ceardaș pe masă, pentru gardiștii cari îți apără hanul, să nu ți-l aprindă moșii? > Hei, Erji, fată mîndră și frumoasă, mine adunăm de prin sate pe toate preotesele popilor valahi și le silim aici să joace ceardaș pe masă. Hai, joacă și tu afurisito, pentru gardiștii care îți apără circiuma de focul și grindina moșilor!; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F: Erji <A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>: Hei, Erji> fată mîndră și frumoasă, mine culegem <A<sub>2</sub>: adunăm> de prin sate pe toate preotesele <R: sate toate preutesele> valahe și le-om sili să joace aici ceardaș pe masă. Joacă <A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>: Hei, joacă> și tu afurisito, pentru gardiștii cari <F: care> îți apără circiuma de focul și grindina moșilor! // 30 A, B, C<sub>1</sub>: se uită subt; D: cu o ochire sub; R: ocheste sub; C<sub>2</sub>, E, F: aruncă o ochire sub // 31—32 A<sub>1</sub>: pusta unguerească!; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: pustă! Să fluture uite-așa peste noi aurora libertății!

211

1 A<sub>1</sub>: Marișca > Erji; B, C, D, R, E, F: Erji // 3 A<sub>1</sub>: Hanul mi-l > Circiuma mi-o; B, C, D, R, E, F: Circiuma mi-o // 7 A<sub>1</sub>: Marișco > Erji; B, C, D, R, E, F: Erji // 7 A<sub>1</sub>: tale roșii ca pielea dracului; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: tale // 9 A<sub>1</sub>: Marișca > Erji; B, C, D, R, E, F: Erji // 10 A: ia; B, C, D, R, E, F: a luat // 11—12 A<sub>1</sub>: tot aurul din munții aceștia, și nu mai văd lețcaie > vadra cu aurul nepecetluit al Abrudului și nu văd măcar pițulă <> măcar o băbăruță; B, C, D, R, E, F: vadra cu aurul nepecetluit al Abrudului și nu mai văd măcar o băbăruță // 18 A<sub>1</sub>: mă-mbăt eu; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: mă mai zăpăciți <A<sub>2</sub>: mă zăpăciți> voi // 15 A<sub>1</sub>: Muzica încetează. Gardiștii; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Gardiștii // 16 A<sub>1</sub>: Și țiganii > Greerușii de țigani; A<sub>2</sub>: Țiganii; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Lăutarii // 18 A<sub>1</sub>: Marișco > Erji; B, C, D, R, E, F: Erji // 19 A<sub>1</sub>: drăgușul de împărat cu toate odraslele; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: împărăția // 23 A<sub>1</sub>: Marișca > Erji; B, C, D, R, E, F: Erji // 24 A<sub>1</sub>: Și să nu plătești vinul circiumăreselor! Din parte-mi crape cine-o pofli! Plata! > Plata!; B, C, D, R, E, F: Plata! // 26 A<sub>1</sub>: Mine, Marișco <> Erji, mine! Uite mina!; B, C, D, R, E, F: Mine, Erji, mine! // 27 A, B, C, R, F: ochi; D, E: ochii // 30 A, B, C<sub>1</sub>: Că uite s-a pus; C<sub>2</sub>, D, R, E, F: S-a pus // 31—32 A<sub>1</sub>: steaua cinelui; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: steaua porcului. Iancu trebuie desființat. Numai așa vom avea pace // 34 A<sub>1</sub>: bea apoi treizeci de ani > bea pînă se scoală craiul Arpad din morți > bea pînă se scoală morții să-și ia răsplata; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: bea de-acu pînă la anu'.

3  $A_1$ : Aici e și chipul lui Avram Iancu > Uite-i chipul, țuca-i-l-aș!;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : Uite-i chipul// 5  $A_1$ : valah;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : de la Prisaca Zlatnei// 7  $A_1$ : Laios!;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : Laios, marele și atotputernicul// 9  $A, B, C_1, D, R$ : Aibi;  $C_2, E, F$ : Ai// 9—13  $A_1$ : plătim noi. Sărutăm;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : plătim noi. (O ridică pe sus și o învîrte chiuind.) Al doilea (smulge Erjii o cismă din picior): Sărutăm// 14—24  $A_1$ : Buda. Și închide hanul (> cîrciuma);  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : Buda! În tîi ul (pune jos pe Erji.) Er ji (stă într-un picior): Dă-mi cisma, dă-mi cisma! (Toți patru < $A_2$ : Tuspătru> rid. Erji sare-ntr-un picior, ia cisma celui de al doilea, îi lovește pe rînd, tot sărînd într-un picior, cu cisma.) Afară! Afară! În tîi ul: Închide cîrciuma// 26—30  $A_1$ : subt țol ori poate Avram Iancu preschimbat în lună! Ha-ha-ha!;  $A_2, A_3, B, C, D, R, E, F$ : subt < $R, F$ : sub> țol. Multe < $A_2$ : ori poate Avram Iancu preschimbat în lună! Ha-ha-ha! Multe> vede luna, măi Ghiuri < $A_2, A_3$ : Peter>, prin ferestrele oamenilor — fete dezbrăcate ca argintul, preotese de aur, tinere ca focul tînar. (Chiuie<sup>1</sup>.)

## 213

1—4  $A$ : (Ies.);  $B, C, D, R, E, F$ : Toți patru (pe rînd): Noapte bună Erji. (Ies.)// 5—8  $A_1$ : Marișca (> Er ji) (singură, începe să-și desfacă <> își desface> patul);  $B, C_1, C_2, D, R, E, F$ : Scena II. Erji singură. Er ji (își desface < $C_2, D, R, E, F$ : își încalță cisma, apoi își desface> patul)// 9  $A_1$ : Beau și scuipă. Scuipă și beau. Și să mai joci și ceardaș pe masă pentru ei! Avram > Avram;  $B, C, D, R, E, F$ : Avram// 9  $A_1$ : băiatul de la Vidra;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : băiatul cu ochii vineți// 10—11  $A_1$ : Parcă Avram Iancu e prost să vie la Abrud, să se lase prins, numai ca să-și poată ei plăti vinu' <> e prost să sară-n groapa lupului);  $A_2, B, C_1, C_2, D, R, E, F$ : Parcă minunea de la Vidra o să sară tocma-n groapa lupului < $C_2, E, F$ : lupului. S-or șterge încă de multe ori la gură!// 13  $A_1$ : Avram Iancu! Ăsta-i băiat? 1000 de zloți > 1000 de zloți!;  $B, C, D, R, E, F$ : O mie de zloți!// 13  $A_1$ : puțin pentru așa băiat;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : puțin// 14  $A$ : O bătaie;  $B, C, D, R, E, F$ : Se-ntoarce la pat, după cîteva clipe o bătaie// 16—17  $A$  omite// 20  $A_1$ : Aici miroase;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : Miroase// 21  $A_1$ : aer;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : stelele// 23  $A$ : se uită;  $B, C, D, R, E, F$ : l-a privit// 24  $A_1$ : din fund;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : din dreapta// 31  $A_1$ : Parcă mișcă ceva subt;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : Ce dihanie mișcă subt < $F$ : sub>.

<sup>1</sup> Indicația lipsește în  $A_2, A_3$ .

1  $A_1$ : murguțule;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : mătăhalo// 2  $A_1$ : mirosul > putoarea;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : ceața// 2—3  $A_1$ : ca să-ți auzi calu';  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : ca să-ți ai calu' la-ndemină < $A_3$ : ca să-ți auzi calu'>! Br — ce friguleț s-a pornit!// 4  $A$  omite// 8—9  $A_1$ : nimeri;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : nimeri. Că aici se întretaie răsăritul și miazănoaptea// 14—15  $A_1$ : unguroaică;  $A_2, B, C_1, C_2, D, R, E, F$ : unguroaică! Da' n-am înțeles-o cum < $A_2, B, C_1, D, R$ : așa cum> crezi, că eu nu dorm aici, eu dorm în pod// 18  $A, B, C, D, R, E$ : ori;  $F$ : sau// 25  $A, B, C_1, D, R$ : Ei, acu ai nimerit-o;  $C_2$ : Acu ai brodit-o;  $E, F$ : Acu ai nimerit-o.

## 215

2  $A_1$ : Doar n-o să pornești > Că n-ei porni;  $B, C, D, R, E, F$ : Că n-ei porni// 10—11  $A_1$ : ești și domn un pic;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : ai ceva în dumneata că trebuie să-ți zic Măria Ta// 12—18  $A_1$ : Iancu: Ești;  $A_2, A_3, B, C, D, R, E, F$ : Îndoielnice sunt < $A_2$ : mai sunt> însușirile cu care < $A_2$ : cari> ne fălim < $A_2$ : mindrim><sup>1</sup>. Așadar < $A_2$ : Cu alte cuvinte> înaltul titlu nu mă privește pe mine, cît vinul pe care-l cerui. Er ji: Oamenii se cunosc după fapte. Și băutura < $E, F$ : băutul> e o faptă. Iancu: Ești// 20—26  $A_1$ : Și cînd văd moți ca Măria-ta m-aprînd ca la un <> îmi vine de-un> ceardaș. Iancu: Da' vezi des moți ca mine? Er ji: Numa-n gazete > Ei, îmi spui? Cum te cheamă? Iancu: Eu sunt moțu', Erji, moțu' fără nume! Er ji: Fără nume pentru fetele proaste, cu vinul trezit. Da'n gazete;  $A_2, A_3, B, C, D, R, E, F$ : Ei, îmi spui? Cum te cheamă?<sup>2</sup> Iancu: Eu < $A_3, B, C, D, E, F$ : Numele ce mi l-au dat părinții a fost ca un dinte de lapte. L-am pierdut încă de cînd eram copil. Eu> sunt moțu', Erji, moțu' fără nume. Er ji: Fără nume pentru fetele proaste, da'n gazete// 27  $A$ : în gazete și pe foile;  $B, C, D, R, E, F$ : și pe foile// 27  $A_1$ : nume;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : nume — ca un steag// 30  $A$ : (se-ntoarce, se uită);  $B, C, D, R, E, F$ : (se uită)// 31—32  $A_1$ : Aveți;  $A_2, A_3, B, C, D, R, E, F$ : Sau ca semnul ars cu fierul roșu < $A_2$ : cu fierul> pe șoldul vitelor! Aveți.

## 216

2—3  $A_1$ : că-i bine zis, dar nu-i vărsat. Pentru ziua de astăzi avem;  $A_2, A_3, B, C, D, R, E, F$ : că-i bine zis < $B, C, D, R, E, F$ : nu e rău> — dar nu e! < $A_2$ : dar nu-i vărsat!> Avem astăzi// 6—7  $A_1$ : poștești?;  $A_2$ : poștești? Cu ardei verde?;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : poștești? Cu ardei verde sau plăcintă cu mărar?// 9—10  $A_1$ : Bôji;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : Bôji. Îmi vine

<sup>1</sup> Fraza lipsește în  $F$ . <sup>2</sup> Propoziția lipsește în  $E, F$ .

mai curind să fluier a înmormintare// 12—15 A: singur, se duce; B, C, D, R, E, F: Scena IV. Iancu singur. Iancu se duce// 16 A<sub>1</sub>: sînt bătute; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: s-au bătut// 17 A: vremuri; B, C, D, R, E, F: vreme// 18 A<sub>1</sub>: de vărsat negru > de care să te ferești; B, C, D, R, E, F: de care să te ferești// 21—22 A<sub>1</sub>: Ei, Decebal, murguțule, ce rozi? Roade murguțule, că sunt paie pe care Erji joacă ceardaș cu iubiții ei. Da' să nu-mi joci ceardaș > Roade murgule finul și florile fetii. Să fie cu iertare dacă n-am ovăs. Dimineață trecem prin Bălgrad și-ți dau; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Roade murgule finul și florile fetii, că n-am ovăs. Dimineață trecem prin Bălgrad și-ți dau din ieslele împărăției// 24—25 A<sub>1</sub>: (Iancu se-ntoarce duce îmbrăcămintea pernei la față <> se-ntoarce, își îngroapă fața în fața, de pernă), o miroase cu putere:) Dacă Avram Iancu n-ar fi Avram Iancu! > (Iancu se-ntoarce de la fereastră, se uită la pat:) Alb ca laptele! Dacă Avram Iancu n-ar fi Avram Iancu!; B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F: (Iancu se-ntoarce, se uită la pat:) Alb ca laptele! <B, C<sub>1</sub>: laptele! Dacă Avram Iancu n-ar fi Avram Iancu!>// 26 A, B, C<sub>1</sub>: aruncă; C<sub>2</sub>, D, R, E, F: se scarpină după ureche, aruncă.

#### 216—217

29—6 A<sub>1</sub>: Tesek uram!; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Tesek uram! Dar să știi că am călcat porunca primăriei! Iancu: Ce poruncă, Erji? Erji: Nu e voie să dăm nici un fel de băutură moșilor, că-i răzmiriță. Mă-ncurcă rău orînduielele astea. Dacă mai ține mult, ajung la sapă de lemn. Moșilor nu-i voie să le dăm. Iar ungerii, cari <F: care> au voie să bea, ăia nu plătesc, fiindcă zic că <A<sub>3</sub>: că acu> a bătut ceasul libertății. Mai alaltăieri mi-au împuşcat gardiștii trei buți în pivniță. S-a scurs băutura în nisip. Dar i-a pedepsit Dumnezeu, că unul a murit beat, inecat în vin. Țla s-a cuminecat o dată pentru totdeauna.

#### 217

8 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: nu dau pe-aiici pe la tine și gardiști unguri? <A<sub>2</sub>: unguri cîte-odată?>; A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F: astă-seară <A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, D, R: în astă-seară> au dat pe-aiici gardiștii unguri?// 10—11 A<sub>1</sub>: plecară; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: plecară. Patru. Ianoș, Șimon, Ghiuri și încă o dată Ianoș. <A<sub>2</sub>: Peter, Gyuri, Ianoș și Șimon; A<sub>3</sub>: Ianoș, Peter, Gyuri și încă o dată Ianoș.> Evangheliștii sfîntului Naiba// 15—28 A<sub>1</sub>: Sunt mulți; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Și ce-au făcut aici? Erji: S-au fiert cîteșipatru în mare petrecere. Au băut și au jucat cărți. Pe urmă iar au băut și iar au jucat cărți. Iancu: Au jucat mare? Erji: Foarte. Ziceau că cineva e ca și prins, și-atunci Șimon a jucat pe capul ăluia de ziceau că e ca și prins. Ghiuri și-a pus în joc casa. La urmă s-au împăcat așa, că lui Șimon îi

lipsea capul ăluia de ziceau că e ca și prins și lui Ghiuri îi lipsea casa. Iancu: Sunt mulți.

#### 218

2 A<sub>1</sub>: placi; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: placi. Așa răspuns înțeleg și eu// 3—4 A<sub>1</sub>: peste Abrud?; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: peste hornurile și fumurile Abrudului?// 8 A<sub>1</sub>: Asta te-am; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Te-am// 8—9 A<sub>1</sub>: tac; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: tac — și mai ales ca să-ți aud glasul// 10 A: pahar; B, C, D, R, E, F: pahar și-l bea// 16—17 A<sub>1</sub>: Ciți; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Vinul e bun <A<sub>3</sub>: nu e bun decît > e bun> — de gargară. Dar dacă ai noroc n-o să las nici un strop în pahar// 20 A<sub>1</sub>: Istenem, mă jur că încă nu m-a răzbit nimenea. > Fără număr!; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Din greșeală? Fără număr!// 22 A: bea paharul. Își ia; B, C, D, R, E, F: își ia// 24 A<sub>1</sub>: fată mare!; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: fată!// 24 A: Da' pe mine; B, C, D, R, E, F: Pe mine însă// 25—28 A<sub>1</sub>: copăceii. Știu ce-i găunos și ce nu! Așa cum se face că acu bate miezul nopții, să calc <> ce nu! Să calc> ieșind de-aici în groapa mea, de n-ei fi fată mare!; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: copăceii. Știu ce-i găunos și ce nu! Ești <A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Mă prind Erji că ești> fată mare. (O prinde de ureche.) Ca <A<sub>2</sub>: Erji, ca> urechea asta pe care n-a pătruns-o încă nici un cercel// 30 A<sub>1</sub>: iese; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: a ieșit.

#### 219

4 A: scris pe ușă; B, C, D, R, E, F: trimbițat// 6 A<sub>1</sub>: Iancule Măria-ta, te cunoaște fata mare. Cine poartă la briu > Măria-ta, am auzit că și Iancu poartă în briu; B, C, D, R, E, F: Măria Ta, am auzit că și Iancu poartă în briu// 12—13 A<sub>1</sub>: Nu sunt Iancu, dar sunt ca și el pesemne din zodia > Se poate. Dar ce are a face? Sunt pesemne, ca și el, născut sub zodia; B, C, D, R, E, F: Se poate. Dar ce are a face? Sunt pesemne, ca și el, născut sub zodia<sup>2</sup>// 18—22 A<sub>1</sub>: Tu nu știi, Erji, cine sunt. Îți spun numai că pentru omul ăsta din fața ta s-a deschis în toamna asta un drum nou. Viitorul e turbure și nesigur. > Nu sunt eu Iancu. Asta n-ai nimerit-o, cu toate că ești fată deșteaptă. <> nimerit-o.> Pentru Iancu viitorul e turbure

<sup>1</sup> Fraza apare numai în A<sub>2</sub>. <sup>2</sup> Pe versoul filei anterioare autorul a nota în A<sub>1</sub>, fără să-i indice locul, o replică pe care apoi a anulat-o: Sotelile tale sunt citeodată greșite, Erji. Dacă-ți inchipui că sunt Iancu, și dacă vrei să-i pregătești mormînt din patul tău de lapte, n-ar trebui să te arăți că știi cine sunt!

și drumul nesigur. Pentru mine drumul e turbure și viitorul nesigur<sup>1</sup>. Am pornit și eu pe un drum turbure și spre un viitor nesigur. Și am ajuns în circuma asta, la tine, Erji. Pot s-o iau iar înapoi, cum pot și să merg înainte; *B, C, D, R, E, F*: Nu sunt eu Iancu. Asta n-ai nimerit-o. Pentru Iancu viitorul e turbure și drumul nesigur. Am pornit și eu pe un drum turbure și spre un viitor nesigur. Și am ajuns în circuma asta, la tine, Erji. Pot s-o iau iar înapoi, cum pot și să merg înainte// **22—23** *A*<sub>1</sub>: singele tău de fată mare > inima cind te uiți în ochii mei; *B, C, D, R, E, F*: inima cind te uiți în ochii mei// **26—29** *A*<sub>1</sub>: Omul ăsta din fața mea să meargă înainte! Dar nu acum, ci dimineață! > Iancu să meargă înainte! Dar Măria-ta să stai pînă dimineață! Așa-mi spune mie inima<sup>2</sup>. Și dimineață să mă întreb din nou ce să faci!; *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B, C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, R, E, F*: De Iancu puțin îmi pasă. Că știu că n-o <*C*<sub>2</sub>, *E, F*: pasă. N-o) să dea el <*A*<sub>2</sub>: dea) foc chiar sprîncenelor mele. Întoarce-se sau meargă înainte! Dar Măria Ta să rămii <*A*<sub>2</sub>: să stai) pînă dimineață. Și dimineață să mă întreb din nou ce să faci, iar mine spre seară vom hotărî!// **31** *A*<sub>1</sub>: Bine, Erji, o să merg înainte. Și nu dimineață, ci acu, numaidecît. Mi-am scaldat numai puțin inima în foc și mi-am întărit-o în vin de piatră. Viitorul e turbure și nesigur, dar nu se poate altfel. Bătrînii sunt neputincioși, tinerii mă așteaptă. Steaua mea e grea. Dar nu se poate altfel, nu se poate. *Vezi* > *Vezi*; *B, C, D, R, E, F*: *Vezi*// **31** *A*<sub>1</sub>: cînd beau; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, R, E, F*: cînd se-ntîmplă să beau// **31—32** *A*: stau; *B, C, D, R, E, F*: cînd stau.

#### 219—220

**32—4** *A*<sub>1</sub>: o tristețe (> un amar), și se ivește în mine ăla care cîntă. Dar cînd sunt numai eu cu calul, e altfel, și mina mea e veșnic pe pistol. > un amar, și se ivește în mine ăla care cîntă. Și-atunci, în loc să mă-ntorc sau să merg înainte, s-ar putea întîmpla să stau locului. Grea e, Erji, steaua mea, că trebuie s-o tot mut de pe-umăr pe altul. Erji, sfatul tău nu e rău, dar (> numai cît sfatul tău) m-ar rupe-n două. Și sunt destul de rupt și fără sfat. Acu-mi scald numai puțin inima în foc și-apoi plec. Ca să se ivească în mine celălalt, care stă la pîndă și ține mina veșnic pe pistol; *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, R, E, F*: nu știu ce amar, și se iscă în mine o văpaie cît casa, iar înăuntru se ivește ăla care cîntă, și atunci în loc să mă întorc sau să merg înainte sunt ispitit să stau locului. Grea e, Erji, steaua mea, că trebuie s-o tot mut de pe un umăr pe altul. Sfatul tău nu e rău, numai cît sfatul tău m-ar rupe-n două. Și sunt destul de rupt și fără sfat. Acu îmi scald numai puțin inima în pahar, și-apoi pornesc <*A*<sub>2</sub>: plec). Ca să se ivească în mine celălalt, ăla care stă la pîndă și ține mina veșnic pe pistol.

<sup>1,2</sup> Propoziția a fost apoi anulată.

**6** *A*<sub>1</sub>: că pot să te prindă ungerii; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, R, E, F*: că ar putea ungerii să te prindă// **9—14** *A*<sub>1</sub>: În zodia mea, acu e deasupra geamănul care cîntă (> care zice din fluier). Asta înseamnă că nu-i nici o primejdie. *Erji*: Atunci rămii pînă dimineață. *Erji* — *Böji* — tot un drac! *Iancu*: *Vezi*, *Erji*, patul tău (> acela) aș vrea să-mi fie pat, nu mormînt. Cine iubește așa de mult fetele ca mine? > Ai mai văzut unger deștept în afară de tine, *Erji*? *Erji*: Nu mai zi așa că mă supăr. *Iancu*: Haide supără-te *Erji*. Cine mai iubește așa de mult fetele supărate și nesupărate — ca mine?; *B, C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, R, E, F*: Ai mai văzut unger deștept în afară <*C*<sub>2</sub>: afară) de tine, *Erji*? *Erji*: Nu mai zi așa că mă supăr. *Iancu*: Haide supără-te *Erji*. Cine mai iubește așa de mult fetele supărate și nesupărate — ca mine?// **15** *A*<sub>1</sub>: timp de fete > răgaz să le stingă supărarea; *B, C, D, R, E, F*: răgaz să le stingă supărarea// **16—17** *A*<sub>1</sub>: de zece minute > decît trage un clopot de liturghie; *B, C, D, R, E, F*: decît trage un clopot de liturghie// **23—24** *A*<sub>1</sub>: Boji, vreau să-ți spun ceva la ureche. Eu sunt un hoț de toate zilele. Duc în nas mirosul pernelor tale pînă dimineață. Aceasta-mi va fi somnul și odihna > Un hoț de multe drumuri, *Böji*. Hoț mare la răscru-cile zilei!; *B, C, D, R, E, F*: Un hoț de multe drumuri. *Böji*. Hoț mare la răscru-cile zilei!// **26** *A*<sub>1</sub>: pace, pînă n-o să știu cine a fost haiducul care-a trecut ca vîntul prin hanul meu. > pace, pînă n-oi ști cine ești! *Findcă*, *vezi*, *Moțul* poate fi hoț mare de tot > pace, pînă n-oi ști cine ești!; *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, R, E, F*: alinare <*A*<sub>2</sub>: pace), pînă n-oi ști.

#### 221

**4** *A*<sub>1</sub>: Ei *vezi*, acu > Acu, cu căciula; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, R, E, F*: Cu căciula// **6** *A*<sub>1</sub>: Sărăcuțele de fete > Fetele — fetele!; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, R, E, F*: În mare dragoste-l au meleagurile astea! Fetele — fetele!// **7** *A*<sub>1</sub>, *B, C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, R, E, F*: visează, și româncele <*A*<sub>1</sub>: româncuțele > româncele); *C*<sub>2</sub>: li-i gîndu', și ungueroaicelor, și româncelor// **12** *A*<sub>1</sub>: M-aduce calu', dar m-abate el, *Böji*; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, R, E, F*: După cum a hotărî calul, dar m-abate el <*A*<sub>3</sub>: el, *Böji*)// **12** *A, B, C*<sub>1</sub>, *D, R*: n-aibi grijă; *C*<sub>2</sub>: n-avea grijă; *E, F*: n-ai grijă// **13** *A*<sub>1</sub>: perna ta (ridică fața de pernă de pe laviță); *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, R, E, F*: perna ta// **16** *A*<sub>1</sub>: (sare la el, îl cuprinde) > (stă în cale-i, se viră în el, dar cu oarecare castitate); *B, C, D, R, E, F*: (stă în cale-i, cu oarecare lingușire)// **17** *A*<sub>1</sub>: Cine ești; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, R, E, F*: Cum ți-i numele// **20** *A, B, C*<sub>1</sub>, *D, R*: Eu; *C*<sub>2</sub>, *E, F*: Că eu// **23** *A*<sub>1</sub>: Iezuș; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, R, E, F*: Iștenem! Iezuș// **28** *A*<sub>1</sub>: spus; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, R, E, F*: suflat// **28** *A*<sub>1</sub>: *Böji*, aici; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, R, E, F*: Aici// **30—32** *A*<sub>1</sub>: să urmărești soarele > să lipești foi de urmărire împotriva soarelui > că nu se bat pe porți foi de urmărire împotriva soarelui > că se pune preț așa mic pe capul soarelui; *A*<sub>2</sub>, *B, C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, R, E, F*: și o rușine că se <*C*<sub>2</sub>, *D*,

*E, F*: rușine! Nu se pune preț așa mic pe capul soarelui, chiar dacă sca-rele nu e decât soarele motilor!

222

4 *A*<sub>1</sub>: drăguțo > fată mare; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, R, E, F*: fii fată deșteaptă până la urmă// 6 *A*: la ușă; *B, C, D, R, E, F*: cu putere la ușă// 8 *A, B, C, D, R*: și-nchide; *E, F*: și trage// 11 *A*<sub>1</sub>: rămâneam; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, R, E, F*: poposeam// 15 *A, B, C*<sub>1</sub>: drumul ce duce la; *C*<sub>2</sub>: drumul spre; *D, R, E, F*: drumul către// 20—21 *A*<sub>1</sub>: Erji: Iancu! Vezi că tot l-am ghicit! > Vezi că tot am ghicit!; *B, C, D, R, E, F*: Scena V. Erji, apoi cei patru gardiști unguri// 25 *A*<sub>1</sub>: Răbdare > Stați; *B, C, D, R, E, F*: Stați// 25 *A*<sub>1</sub>: Ce-i?; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, R, E, F*: Ce doriți?// 26 *A*<sub>1</sub>: gardiști unguri; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, R, E, F*: gardiști// 27 *A*: Unul; *B, C, D, R, E, F*: Întiiul// 28 *A*<sub>1</sub>: aici Iancu; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, R, E, F*: Iancu aici// 29 *A*: cameră; *B, C, D, R, E, F*: odaie.

223

1—8 *A*<sub>1</sub>: Erji; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, R, E, F*: Al doilea (<*A*<sub>2</sub>: Întiiul> (își umflă nările): Miroase a fin. Erji: Ei și? Miroase Iancu a fin? Al doilea (<*A*<sub>2</sub>: Întiiul>): Te-ai tăvălit cu el în pat. Erji// 10 *A*<sub>1</sub>: Da, a fost > A fost Iancu; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, R, E, F*: Iancu — a fost// 25—26 *A, B, C, D, R*: o scrintită; *C*<sub>2</sub>, *E, F*: o ulițarnică și o scrintită (<*F*: scrintită>).

224

4 *A*<sub>1</sub>: lumii; *A*<sub>2</sub>: vileagului; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, R, E, F*: a tot vileagului// 5 *A*: Incep să ridă; *B, C, D, R, E, F*: rid// 10 *A*<sub>1</sub>: Și spune (> Zice) că s-a tăvălit cu Iancu; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, R, E, F*: Cu atîtca ploaie nu se răco-rește nici măcar o văduvă// 17 *A*<sub>1</sub>: și începe să plîngă, sughițînd: N-am avut noroc — și pace! > își înfringe un sughiț; *B, C, D, R, E, F*: își înfringe un sughiț.

225

1 *A, B*<sub>2</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, E, F*: Tabloul II; *B*<sub>1</sub>, *C*<sub>1</sub>: Tabloul III// 2 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: O clasă de (<*A*<sub>2</sub>: O sală într-o> școală săracă; *B, C, D, E, F*: O cameră mai mare a unei școale sărace// 3—4 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: un bătrîn (<*A*<sub>2</sub>: un bătrîn Președinte> face raport și propuneri. În sală — majoritatea bătrîni; *B, C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, E, F*: Președintele (<*B, C*<sub>1</sub>: bătrînul președinte>). Membrii în majoritate oameni peste patruzeci de ani// 5 *A*: Iancu; *B, C, D, E, F*: Iancu, tocmai în față, — loc gol înaintea lui// 6—7 *A omite*// 8 — 24 *A omite*// 9 *A*<sub>2</sub>: cu clopoțelul; *B, C, D, E, F*: din clopoțel// 18—19 *A*<sub>2</sub>: Propunerea; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: Unii o fac cu pleava cuvîntului, alții cu tăcerea. Propunerea// 19—20 *A*<sub>2</sub>: să vorbească; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: să ia cuvîntul.

226

1—12 *A*<sub>1</sub> *omite*// 2—3 *A*<sub>2</sub>: Eu; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: Ni se înfățișează prilejul rar pentru un jurămint de foc. Eu// 5 *A*<sub>2</sub>: Comitet Național al Românilor; *B, C, D, E, F*: comitet național// 8 *A*<sub>2</sub>: toți; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: cu toții// 13 *A*<sub>1</sub>: Cel mai tînăr > Popa Păcală; *B, C, D, E, F*: Popa Păcală// 14 *A*<sub>1</sub>: iertare dacă întrerup; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: iertare// 15 *A*: Bătrînul; *B, C, D, E, F*: Președintele// 16 *A*<sub>1</sub>: să isprăvesc > Părinte Păcală, să isprăvesc, pe urmă ai cuvîntul. Nu te superi; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: Părinte Păcală, pe urmă ai cuvîntul. (<*A*<sub>2</sub>: cuvîntul. Nu te superi.>)// 17 *A*<sub>1</sub>: delegația > solia; *B, C, D, E, F*: solia// 19 *A, B, C, D, E*: cari au; *F*: care au// 19 *A, B, C, D, E*: cari; *F*: care// 20 *A*<sub>1</sub>: picioarele > treptele; *B, C, D, E, F*: treptele// 21 *A*<sub>1</sub>: Și înainte; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: Înainte// 22 *A, B, C*<sub>1</sub>, *D*: ca să ne-ajute Dumnezeu; *C*<sub>2</sub>, *E, F*: să ne-ajute Cel de Sus// 23 *A*<sub>1</sub>: Cel mai tînăr > Popa Păcală; *B, C, D, E, F*: Popa Păcală// 24 *A*<sub>1</sub>: Tocmai asta voiam s-o spun și eu > Și să se tragă clopotele în toate satele; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: Să (<*D*: Și eu sunt de aceeași părere. Să) se tragă clopotele în toate satele// 24—25 *A*<sub>1</sub>: Căci; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: și să sărutăm îndesat icoanele. Căci// 27 *A*<sub>1</sub>: departe de noi, ca cineva; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: mai presus de toți, ca Dumnezeu// 28 *A*<sub>1</sub>: să amintim > să ținem seamă și de vorba; *B, C, B F*: să ținem seamă și de vorba// 29 *A, B, C, D, E*: cari; *F*: care// 29 *A*<sub>1</sub>: ajungi > treci; *B, C, D, E, F*: treci// 30—31 *A*<sub>1</sub>: și mai răi; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: și aproape mai neonești// 34—35 *A*<sub>1</sub>: zvonul, și acesta a aluns și pînă la urechile noastre, că slujile; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: zvonul că slujile (<*D, E, F*: slugile>)// 35—36 *A*<sub>1</sub>: monarhia, precum și (> la fel cu) împăratul. Astfel că ar urma; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: monarhia. Ar urma deci (<*A*<sub>2</sub>: Ar urma>)// 36—37 *A*<sub>1</sub>: atragă luare aminte, să fie > spună: luați aminte și fiți; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: spună (<*A*<sub>2</sub>: spună deci>): luați aminte și fiți// 38 *A, B, C, F*: care; *D, E*: cari// 38 *A, B, C, D, E*: deosibesc; *F*: deosebesc.

226—227

8—1 *A, B, C, D, E*: după asemănarea; *F*: după chipul și asemănarea.

227

1 *A*<sub>1</sub>: Unul din aceste semne > Mai nimerit; *B, C, D, E, F*: Mai nimerit// 2 *A, B, C, D, E*: chiar pe; *F*: pe// 3 *A*<sub>1</sub>: întrebatul > cel iscodit > cel întreat; *B, C, D, E, F*: cel întreat// 3—4 *A*<sub>1</sub>: va răspunde că „da“ > a răspunde „da“; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: a răspunde că așa este// 4 *A*<sub>1</sub>: de la mine, oratorul > de la mine, de la Popa Păcală din Turnișor; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: de la mine, de la Popa Păcală// 12—15 *A*<sub>1</sub>: să știe că numai atunci au vorbit într-adevăr cu împăratul cînd omul din fața lor le-a arătat ușa

de aur pe unde au intrat. Un câștig e și acesta. Căci atunci știind > vor afla taina și vor ști că au vorbit cu împăratul. Fără dobândă n-ar fi nici <> pentru noi n-ar rămânea) pățania aceasta. Căci știind pe urmă;  $A_2, A_3, B, C, D, E, F$ : vor afla taina și vor ști de au vorbit cu împăratul au < $A_2$ : sau> nu. Fără dobândă pentru noi n-ar rămânea pățania < $D, E, F$ : nici pățania> aceasta, căci știind pe urmă// **16**  $A_1$ : solie <delegație > solie> cu peceți în regulă și mai învățată;  $B, C, D, E, F$ : solie mai < $E, F$ : și mai> învățată// **18**  $A$ : Bătrînul;  $B, C, D, E, F$ : Președintele// **20—21**  $A_1$ : Eu cred că aici nu suntem la șezătoare, ci într-o adunare chemată să dezbătă lucruri <> chestiuni grele în clipe grele. > Părinte Păcală, eu cred că aici nu suntem la șezătoare!;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Părinte Păcală, o faci în ris sau într-adins? Ești popă sau sfeșnic de șezătoare?// **22**  $A_1$ : Cel mai tânăr > Popa Păcală;  $B, C, D, E, F$ : Popa Păcală// **23**  $A_1$ : Cînd am vorbit > Vorbînd cum am vorbit;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Grăind cum am grăit// **26**  $A_1, F$ : român;  $A_3, B, C, D, E$ : rumân// **26—28**  $A_1$ : cu toate că ne închinăm lui precum copiii se închipă împăratului din poveste > și că nici una din soliiile noastre n-au ajuns pînă la el, ci că s-au oprit în fața unor făpturi asemănătoare lui, de pe treptile de jos;  $A_3, B, C, D, E, F$ : și că nici una din soliiile noastre n-au < $F$ : n-a> ajuns pînă la el, ci s-au < $F$ : s-a> oprit în fața unor făpturi asemănătoare lui, de pe treptile de jos// **29**  $A_1$ : Toți > Președintele;  $B, C, D, E, F$ : Președintele// **30**  $A_1$ : L-au > Părinte Păcală, l-au;  $B, C, D, E, F$ : Părinte Păcală, l-au// **35**  $A_1$ : Cel mai tânăr > Popa Păcală;  $B, C, D, E, F$ : Popa Păcală// **36**  $A, B, C, D$ : vedeți;  $E, F$ : vedeți// **36**  $A_1$ : Aici;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Aici mi se pare că// **37**  $A, B, C, D, E$ : cari;  $F$ : care// **37**  $A_1$ : se ține de cuvînt;  $A_3, B, C, D, E, F$ : și ține cuvîntul.

228

**2—3**  $A_1$ : s-a ținut de cuvînt;  $A_3, B, C, D, E, F$ : și-a ținut cuvîntul// **8—9**  $A, B, C_1$ : sfînt și fără de desubturi;  $C_2, D, E, F$ : și fără de < $F$ : fără> dedesubturi// **9—11**  $A_1$ : porumbelului;  $A_2, A_3, B, C, D, E, F$ : porumbelului și nici scăpător printre degete < $A_2$ : scăpător> ca nisipul pe care-l scoțăm > să continuăm;  $A_3, B, C, D, E, F$ : și măscările! Continuăm// **14**  $A$ : Bătrînul;  $B, C, D, E, F$ : Președintele// **15—16**  $A_1$ : (citește);  $A_2, B, C, D, E, F$ : Să trecem domnilor la hotărîri. (Citește)// **17**  $A_1$ : Astfel dieta ungurească;  $A_2, A_3, B, C_1$ : Așa-numita dietă ardeleană < $A_3, B, C_1$ : Așa-numitul parlament ardelean>, în care nu este nici un glas românesc, nu este ardeleană < $A_3, B, C_1$ : ardelean>, ci o dietă ungurească < $A_3, B, C_1$ : ci unguresc>. Parlamentul;  $C_2, D$ : Parlamentul unguresc;  $E, F$ : Dieta ungurească// **18**  $A, B, C, D, E$ : reprezintă;  $F$ : prezintă// **18—19**  $A_1$ : voința celor;  $A_2, A_3, B, C, D, E, F$ : vrerea < $A_2$ : voința> îmbătută de

drepturi feudale a celor// **19**  $A_1$ : Noi românii, cea mai veche naționalitate din acest ținut, alcătuiind două treimi din întreaga populație, nu voim să atîrnăm de guvernul unguresc. Noi;  $A_2, A_3, B, C_1, D$ : Noi românii, în acest ținut neamul cel mai vechi < $A_2$ : neam vechi ca brazii și ca gorunii > neamul cel mai vechi), nu voim să atîrnăm în așezările și orînduiriile noastre de guvernul unguresc. Vrem să avem < $A_2$ : Va bate odată ceasul cînd vom avea > Vrem să avem) în cîntarul împărăției greutatea noastră de neam pus < $B, C_1, D$ : pas aci> de Dumnezeu, iar nu împins < $A_2$ : așezat> aici de toate vînturile răsăritului, și nici adus de dracu pe sub pămînt. Noi;  $C_2, E, F$ : Noi// **21**  $A$  Toți din sală;  $B, C, D, E, F$ : Toți// **23**  $A$ : Bătrînul;  $B, C, D, E, F$ : Președintele// **24—34**  $A_1$ : românii din Ardeal cerem: deplină autonomie națională. Propun să se constituiască o nouă solie la împăratul, să se aștearnă luminatei sale fețe jalbele noastre. C-am dovedit îndelungă răbdare și împăratul se va-ndura să ne înțeleagă. Răbdare și înțelepciune trebuie să punem și de acu încolo în toate acțiunile noastre. Tărînimea noastră mai ales să aibă încredere în dreptatea împărătească, să nu-și facă singură dreptate, să se arate supusă domnilor pînă cînd starea lucrurilor se va îndrepta prin lege. Că de-acum trăim într-un veac luminat, care nu va mai avea sîrșit;  $A_2, A_3, B_1, B_2, C_1, C_2, D, E, F$ : românii din Ardeal < $B, C, D, E, F$ : românii> cerem încă o dată și încă o dată, de atîtea ori pînă cînd glasul nostru va fi auzit: < $C_2, D, E, F$ : cerem încă o dată> deplină și neștirbită autonomie națională. Și fiindcă două solii ale noastre < $B, C, D, E, F$ : solii> la Maiestatea sa au rămas fără răspuns din pricina intrigilor unor slujbași < $A_2$ : din pricina intrigilor ungurești > din pricina intrigilor unor slujbași;  $F$ : din pricina unor slujbași), vom alcătui o nouă solie, care încă o dată să aștearnă cu adîncă supunere luminatei sale fețe jalbele noastre. Împăratul se va îndura să ne asculte, și dacă nu vom arăta nerăbdare, el se va-ndura să ne și înțeleagă. Am spus cuvîntul nerăbdare, fiindcă mulți dintre noi, și mai cu seamă dintre cei tineri, dau < $A_2$ : se fac vinovați dînd> semne de neastîmpăr. Ceea ce numai foloase nu poate să ne aducă. Răbdare și înțelepciune trebuie să punem în toate faptele noastre. < $A_2, A_3, B_1, C_1$ : noastre. Frații noștri plugari mai ales să aibă încredere în dreptatea împărătească, să nu-și facă singuri dreptate, să se arate supuși domnilor, pînă cînd starea lucrurilor se va îndrepta prin lege de toți voită spre binele tuturor. Se arată < $A_2$ : Răsar> zorile unui veac luminat.>// **36**  $A_1$ : tare;  $A_2$ : tare, în terță;  $B$ : tare, în mai multe tonuri pînă la terță ca să se audă;  $C, D, E, F$ : tare, în mai multe tonuri ca să se audă// **37**  $A, B, C, D$ : nedumiriți;  $E, F$ : nedumeriți.

229

**1—5**  $A_1, A_2$  omit// **2**  $A_3, B, C_1$ : poftiți;  $C_2, D, E, F$ : poștești// **6**  $A$ : Bătrînul (s-a oprit un moment, apoi:);  $B, C, D, E, F$ : Președintele//

7—8 *A*<sub>1</sub>: Nu cu puterea și cu vărsare de sînge vom dobîndi luarea în seamă a celor; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: Nu cu coasa însingerată vom intra în noul veac. Nu cu puterea și cu fapte negîndite vom dobîndi îndurarea celor// 9 *A*<sub>1</sub>: cu cinstirea legilor și cu destoinicie; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: și cinstind legile cu blindă omenie// 12 *A*<sub>1</sub>: Să așteptăm; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: și eu sunt de părerea să așteptăm// 13—16 *A*<sub>1</sub>: purtare. *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: purtare. Numai cit acele certificate nu vor fi scrise pe piele de cine, ca diplomele de doctorat ale domniilor voastre, ci pe pielea noastră de rumâni schingiuiți. Să aștepte deci cu răbdare cei ce au piei de năpîrleală!// 18—24 *A*<sub>1</sub> omite// 18 *A*<sub>2</sub>: Bătrînul; *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: Președintele// 25 *A*: Bătrînul; *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: Președintele// 26—27 *A*<sub>1</sub>: Tinerii mai ales să aștepte să le dăm noi certificate de bună purtare! Că măcelul; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: Da, au fost omoriți în ciocnirile din urmă cu ungerii trei popi și țărani fără număr. Dar măcelul// 29—30 *A*<sub>1</sub>: și le scoateți din cumințenia lor; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: și ațîțați focul! Iar focul e fiară fără minte!// 32 *A*<sub>1</sub>: sare; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: sare dintr-un salt// 33 *A*<sub>1</sub>: N-am; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: Cine zgîndără și cine ațîță? N-am// 34 *A*<sub>1</sub>: în altă parte; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: aiurea// 34 *A*<sub>1</sub>: v-am apărât; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: v-am pus la adăpost.

### 230

8 *A*: Bătrînul; *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: Președintele// 4 *A*<sub>1</sub>: Dacă; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: Domnule Iancu, dacă// 4 *A*<sub>1</sub>: cei tineri; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: tinerii// 5 *A*<sub>1</sub>: cirna vremii; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: cirna// 5—6 *A*<sub>1</sub>: poftim; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: poftim! Am trei doctorate, unul peste altul, dar dacă crezi că inteligența <*A*<sub>2</sub>: inteligenția> dumitale// 9—11 *A*<sub>1</sub>: E tocmai ce voiam să spun în această strălucită adunare!; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: Nu domnule Președinte, aci pe catedră vă șade bine! Aci nimenea nu vrea să vă ia locul! Conduceți d-voastră de pe catedră, eu voi conduce de pe munte!// 12 *A*: Un bătrîn (din sală); *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: Un bătrîn// 13—14 *A*<sub>1</sub>: Încă n-ați ieșit bine din găoace și vreți să conduceți!; *A*<sub>2</sub>: Încă n-ați ieșit bine din găoace și vreți să conduceți! Dar te-a ales cineva conducător? Pe domnul Președinte l-am ales noi toți, cu o sută de voturi; *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: Te-a <*B*, *C*: Dar te-a> ales cineva conducător? Pe domnul Președinte l-am ales noi toți, cu o sută de voturi// 16—18 *A*<sub>1</sub>: De șease; *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: Căpitan în munți nu m-a ales nimeni. Căpitan m-am ales acolo cu votul gorunilor <*A*<sub>2</sub>: cu un singur vot, cu votul Sorșii>. De mai multe n-am avut nevoie. Chiar și pe al meu l-am cinstit <*A*<sub>2</sub>: l-am dat> altuia. Domnilor de șease// 19—20 *A*<sub>1</sub>: bunele povețe. Acu ne bate; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: dimineața povețele, la amiază propunerile, seara sfaturile! Acu bate// 20 *A*, *B*, *C*, *D*, *E*: cari; *F*: care// 21 *A*, *B*, *C*, *D*: ne mai putem; *E*, *F*: mai putem// 23 *A*<sub>1</sub>: la înalte locuri mîncinoase, și acu în urmă moartea; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: la înaltele <*D*, *E*, *F*: înalte>

locuri// 24 *A*<sub>1</sub>: înșeală; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: sunt înșelătoare// 25 *A*<sub>1</sub>: nu înșeală; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: nu e numai vedenie de om năuc// 27 *A*<sub>1</sub>: și-n împărăția morții <> maiestății negre>; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: unde// 28—29 *A*<sub>1</sub>: nu buna purtare hotărăște ci poruncile vieții > nu hotărăsc bunele cuviinți pe cari v-ați adunat să le lăudați, ci poruncile singelui care se apără; *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: nu hotărăsc bunele cuviinți, pe cari <*F*: care> v-ați adunat să le lăudați, ci poruncile singelui care se apără!// 29 *A*, *B*, *C*<sub>1</sub>: din munții mei; *C*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: de pe Arieș.

### 230—231

29—1 *A*<sub>1</sub>: și știu că a trece astăzi pe drumurile Ardealului înseamnă a trece prin moarte > și pretutindeni am auzit strigătul sugrumat: nu mai avem popi de dat spre tăiere ca taurii! Nu mai avem fete de măritat cu batj-cura! Nu mai avem copii de ars în case! Dacă strigătul acesta n-a ajuns încă la urechile domniilor voastre, iată mă îngrijesc eu să vi-l fac știut; *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: și pretutindeni am <*C*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: — în munți și în văi — am> văzut hambare arzînd, cocoși în flăcări pe crucea caselor, am auzit cucurazul pocnînd în poduri, în noapte am văzut stîni în vilv-taie, sate întregi numai scrum, mume scurmînd în cenușă, și pretutindeni am auzit strigătul sugrumat: nu mai avem popi de dat spre tăiere ca taurii, nu mai avem copii de dat spre spintecare, nici fete de măritat cu batj-cura! Dacă strigătul acesta n-a ajuns încă la urechile domniilor voastre, mă îngrijesc eu să vi-l fac știut.

### 231

1—2 *A*<sub>1</sub>: să facem din împărăția morții iarăși o altă, și mai bună, împărăție a vieții! > sau punem pumnul în pieptul furtunii, sau pierim!; *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: sau punem pumnul în pieptul furtunii, sau pierim!// 3 *A*: Bătrînul; *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: Președintele// 6 *A*<sub>1</sub>: Ne mai facem acu și > Ne facem; *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: Ne facem// 7 *A*<sub>1</sub>: taților! Iancu: Domnilor, am suferit destule pentru ochii lumii > taților!; *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: taților!// 9 *A*<sub>1</sub>: neamurile > noroadele; *B*, *C*, *D*, *E*, *F*: noroadele// 11—12 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *B*, *C*<sub>1</sub>: E în acest cuvînt o jîngire ce mi se aduce, și pe care încă o dată trebuie să mă fac că n-o aud. De oarecare recunoștință s-a învrednicit poate că și acel tînr care a știut să adune în jurul său un zid de zece mii de flăcări vii, ca să vă apere din spate pe cîmpia dintre Tîrnave! Fără de acel zid vă vedeau ungerii <*A*<sub>2</sub>, *B*: ungerii, cumințenia și neputința>! Dar ca să mă-ntorc, iată, o spun. Nu sunt eu acela care să mă dau înapoi de la închinarea <*A*<sub>1</sub>: Sunt cel dintîi care mă închin > Nu mă dau înapoi de la închinarea>; *C*<sub>2</sub>, *D*, *E*, *F*: Nu <*C*<sub>2</sub>, *D*: E în acest cuvînt o jîngire ce mi se aduce și pe care încă o dată trebuie să mă fac că n-o aud. Nu> sunt eu acela care să mă dau înapoi de la închinarea// 14 *A*<sub>1</sub>: Din nenorocire cea > Nu sunt eu

de vină că vremea; *B, C, D, E, F*: Nu sunt eu de vină că vremea// 15—17 *A<sub>1</sub>*: Bat la poarta noastră timpuri nouă, domnilor! Și ajung la drepturi în timpul nou cei cari > Ceasul lumii, ceasul care bate, ne încearcă puterile, nu înțelepciunea! Subt ceasul care bate ajung la drepturi cei cari; *B, C, D, E, F*: Ceasul lumii, ceasul care bate, ne încearcă puterile, nu înțelepciunea! Subt ceasul care bate ajung la drepturi cei cari <*F*: care>// 17 *A<sub>1</sub>*: cari le cerșesc cu mina întinsă a bunei purtări! *U n u l*: Ne mai face încă și cerșitori, după ce-și bate joc de noi că nu mai suntem de 25 de ani > cari le cerșesc; *B, C, D, E, F*: cari <*F*: care> le cerșesc// 17 *A<sub>1</sub>*: politica; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: jalbele// 20 *A*: Alt ul; *B, C, D, E, F*: *U n u l*// 21—22 *A<sub>1</sub>*: Vorbe de ambițios!; *A<sub>3</sub>*: Vorbe nemăsurate de ambițios fără cântar! > Vorbe de ambițios nemăsurat și de duh arzător și fără cântar > Vorbe de ambițios. S-a ridicat între noi un duh arzător și fără măsură; *B, C, D, E, F*: Vorbe de ambițios. S-a ridicat între noi un duh arzător și fără măsură// 24—25 *A<sub>1</sub>*: N-am la ce să poftesc mărire aici <> mărire între plete cărunte; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Stau în fața dumneavoastră fără trufie, dar și fără sfială. Nu pot să rivnesc <*A<sub>3</sub>*: aspir > năzuiesc > rivnesc> la mărire între atâtea plete cărunte// 26 *A<sub>1</sub>*: Am venit numai să vă spun că Dumneavoastră > Dumneavoastră; *B, C, D, E, F*: Dumneavoastră// 27 *A<sub>1</sub>*: puteți să țineți; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: țineți// 27 *A<sub>1</sub>*: permanent <> necurmat> deschisă; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: necurmată// 27 *A<sub>1</sub>*: puteți să luați; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: luați// 27 *A<sub>1</sub>*: să dați; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: dați// 29 *A<sub>1</sub>*: de drag > cu fraternitatea lor; *B, C, D, E, F*: cu fraternitatea lor// 30—31 *A, B, C*: sămănătorii; *D, E, F*: semănătorii// 31 *A<sub>1</sub>*: Pun popă lingă stîncă și stîncă lingă popă și fac; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Fac// 34 *A, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: Bistra; *B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, E, F*: Aiud; *D*: Bistrița.

## 232

2 *A, B, C<sub>1</sub>* (încet); *C<sub>2</sub>, D, E, F*: (încet întâi, apoi tot mai tare)// 5—8 *A<sub>1</sub>*: cu sîngele și cu tinerețea! De cînd Hristos a coborît pe pămînt, am ținut totdeauna cu împăratul > cu cei douăzeci și patru de ani ai mei. Împăratul; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: cu cele citeva mii de voinici, cari <*F*: care> și-au încheiat cu o cruce socotelile, și-l ajut cu cei douăzeci și patru de ani ai mei, la cari <*F*: care> nu țin să mai adaug nici unul. Împăratul// 8 *A<sub>1</sub>*: și ne va; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: și va// 9—10 *A<sub>1</sub>*: noastre; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: noastre pe cei cari or mai <*F*: care or> rămînea după desfășurarea puterilor// 10 *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: T o ț i<sup>1</sup>: Nădejdea noastră El e, Împăratul! *I a n c u*: Dar Împăratul e departe <*A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: S-a spus aici că Împăratul e mai presus de noi toți, ca Dumnezeu. Aceasta-i adevărat. Dar Împăratul mai e și departe> de noi, departe ca Dumnezeu. Pentru el existăm în mă-

<sup>1</sup> Replica apare numai în *A<sub>1</sub>*, unde a fost apoi ștearsă.

șura faptelor noastre. El trebuie să ne vadă jertfele și să ne simtă credința, altfel nu ne aude. Apărîndu-l; *B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: Apărîndu-l// 11 *A<sub>1</sub>*: delegații > solii; *B, C, D, E, F*: solii// 12 *A, B, C, D, E*: cari; *F*: care// 13 *A<sub>1</sub>*: făgăduieli, și făgăduielile celor de sus sunt ceea ce sunt; fum trist și vorbe rostite spre a fi uitate > făgăduieli, hrană găunoasă bună pentru umbre; *B<sub>1</sub>*: făgăduieli, hrană găunoasă bună pentru umbre; *B<sub>2</sub>, C, D, E, F*: făgăduieli// 13—14 *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: Să clădim pe sînge! Să clădim pe oțel! <*A<sub>1</sub>*: Cererile noastre trebuie să le clădim pe oțel! > Să clădim pe sînge! Să clădim pe oțel!> Memoriile <*A<sub>1</sub>*: > Jalbele> noastre trebuie să iscălite c-un fulger peste acest Ardeal <*A<sub>1</sub>*: > peste Munții Apuseni> și mai puțin cu nume de vlădici. <*A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>*: oțel! Nu e chiar rău că iscălim jalbele noastre cu nume de vlădici, dar mult mai cu folos ar fi să le iscălim cu un fulger peste Munții Apuseni.> Că de iscălitura vlădicilor se bucură șoarecii arhivelor, dar fulgerul se vede în toată împărăția!; *B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: Să clădim pe sînge! Să clădim pe oțel!// 16 *A<sub>1</sub>*: Să ne apărăm; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: Lesne să spui: să ne apărăm!; *B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: Lesne să spui!// 18 *A<sub>1</sub>*: Să se înființeze legiunile românești! Sămînță; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Sămînță// 24—30 *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>*: Provocare? <*A<sub>2</sub>*: Cine nu a binevoit să-și țină buzele închise?> Cine zice provocare? Provocarea vine din partea lor, de la cei <*A<sub>2</sub>*: lor, din partea aceluia> cari ne rad satele de pe suprafața pămîntului! Provocare, cînd copiii noștri strigă: ieșiți morților din groapă, să intrăm noi, să ne ascundem de urgia oamenilor?! <*A<sub>1</sub>*: > pămîntului!> Cei ce se uită cu minile în șolduri la furcile ce se ridică pentru ei sunt vrednici de ele, vreau să fiu bine înțeles. <*A<sub>2</sub>*: pămîntului! Ne-am uitat destul cu minile în șolduri la furcile ce se ridică pentru noi!> Nu <*A<sub>2</sub>*: Acum nu> e vorba numai să ne apărăm. Trebuie să zădărnîcim viitoare atacuri, de aceea <*A<sub>2</sub>*: de aceea puțin imi pasă de e provocare sau nu, eu> voi trece la atac. Alt ul: Începe veacul libertății, egalității și al frățietății, trebuie <*A<sub>1</sub>*: > Dacă nu vrem să facem de ocară catapeteasma libertății, egalității și a frățietății, trebuie> să rămînem în legalitate! *I a n c u*<sup>1</sup>: Dați-mi voie să vă spun o poveste — *U n u l*<sup>2</sup>: Vrei să zici că dumneata ești tata și noi copiii! *I a n c u*: Fiind <*A<sub>2</sub>*: În care legalitate? Că acum se făurește o lume nouă! Tot ce vreau e să nu se făurească fără de noi. Și fiind> vorba despre o mîndră <*A<sub>2</sub>*: despre o> catapeteasmă, dați-mi voie să vă spun o poveste: țara luminei — n-o numesc, fiindcă o știm cu toții — a deschis o fereastră, ca Noe <*A<sub>2</sub>*: cum s-a mai deschis odată> în corabia de pe munte. Iar pe fereastră au ieșit trei păsări, cari zboară rătăcite peste tot pămîntul oamenilor; n-au păsările unde să se așeze, că pretutindeni e încă potop. O pasăre se cheamă: libertate, a doua: egalitate, a treia: frățietate. Dacă ar fi ca aceste păsări să se așeze odată și odată după retragerea apelor și pe

<sup>1,2</sup> Replica apare numai în *A<sub>1</sub>*, unde a fost apoi anulată.



plaiurile noastre, atunci să potrivim lucrurile astfel ca să se hrănească  $\langle A_2 \rangle$ : atunci hrănească-se) cu stîrvurile lui Ianoș, Peter și Gyuri  $\langle A_2 \rangle$ : cu stîrvurile celorlalți), dar nu cu ale noastre!;  $A_3, B_1, B_2, C_1, C_2, D, E, F$ : Cine nu a binevoit să-și fină buzele închise? Cine zice provocare? Provocarea vine din partea lor, din partea acelora  $\langle E, F \rangle$ : Provocarea vine din partea acelora) cari  $\langle F \rangle$ : care) ne rad satele de pe suprafața pămîntului<sup>1</sup>. Ne-am uitat destul cu minile în șolduri la furcile ce se ridică pentru noi! Acum nu e vorba numai  $\langle F \rangle$ : vorba) să ne apărăm, trebuie să zădărnim viitoare atacuri, de aceea puțin îmi pasă de e provocare sau nu, eu voi purcede la atac! Altu? Dacă nu vrem să facem de ocară  $\langle B_1 \rangle$ : ocară și ponos) catapeteasma libertății, egalității și a frățietății, trebuie să rămînem în legalitate! Iancu: În care legalitate? Că acum se făurește o lume nouă! Tot ce vreau eu e să nu se făurească fără de noi, cit despre libertate, egalitate și frățietate — acestea sunt ca trei păsări, cari zboară rătăcite peste tot pămîntul. Nu cumva le-o fi slobozit Noe pe fereastră din corabia de pe munte? N-au păsările unde să se așeze, că pretutindeni e încă potop. Dacă-ri fi ca ele să se așeze odată și odată și pe plaiurile noastre, atunci hrănească-se cu stîrvurile celorlalți, iar nu cu ale noastre!// **31**  $A$ : catedră;  $B, C, D, E, F$ : catedră, pleacă spre ușă// **32—36**  $A_1$ : Domnilor, cînd vă va merge greu;  $A_2, A_3, B, C, D, E, F$ : Domnilor, nu mi-am ridicat glasul aici ca să vă dau prilejul de a mă dojeni că nu cinstesc vîrsta! Țin numai să spun că este ceva mai de preț decît vîrsta: e neamul nostru cel fără vîrstă ca soarele, ca apa și ca muntele  $\langle A_2 \rangle$ : ca soarele, ca muntele, ca apa și ca luna). Domnilor, dacă s-ar întoarce soarta// **37**  $A_1$ : munții lui! De acu trec la faptă!;  $A_2, B, C, D, E, F$ : munții lui;  $A_3$ : munți.

### 233

**1—17**  $A_1, A_2$  omit// **1—4**  $A_3$ : (Tăcere o clipă.) Unul;  $B, C, D, E, F$ : Scene II. Aceiași fără Iancu. Unul (după o clipă de tăcere)// **9**  $A_3$ : în el > deasupra lui;  $B, C, D, E, F$ : deasupra lui// **11**  $A_3$ : tînăr încrezut > tru-faș;  $B, C, D, E, F$ : tru-faș// **11**  $A_3, B, C, D$ : care se constituie;  $E, F$ : se constituie// **16**  $A_3$ : moartea într-un chip cum nu-l dorim > neînțînă;  $B, C, D, E, F$ : neînțînă// **17—18**  $A$ : Bătrînul (urcă din nou);  $B, C, D, E, F$ : Președintele (din nou pe catedră)// **20—21**  $A_1$ : Un tînăr;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Un tînăr — aibe-l Dumnezeu în paza lui —// **22—23**  $A_1, A_2, A_3, B, C, D$ : Că el crede că  $\langle A_3, B, C, D \rangle$ : cum că) limbile sfinte de foc s-au coborît peste creștetul său. Nu vom tăgădui, poate am fost uneori prea  $\langle A_1 \rangle$ : Nu se poate spune că n-am fi fost) îngăduitori, dar nici așa nu se poate, cum își închipuie o minte, vitează, dar neîncercată  $\langle A_1 \rangle$ : dar crudă). Ar fi de dorit ca de aci înainte  $\langle A_1 \rangle$ : Pentru ca pe viitor;  $A_2$ : Ar fi de dorit ca pe viitor) să fim scutiți de asemenea întreruperi din cale afară

<sup>1</sup> Fraza lipsește în  $C_2$ . <sup>2</sup> De aci înainte textul apare numai în  $A_3, B_1, C_1$ .

neplăcute și  $\langle B, C_1 \rangle$ : din cale afară nu numai neplăcute ci și) păgubitoare-marilor interese.  $\langle A_2, A_3, B, C_1, D \rangle$ : interese. S-a mai cerut o dată  $\langle A_3, B, C_1, D \rangle$ : o dată cu mare stăruință) ca acest Comitet Național să fie curățit de elementele nedisciplinate. A bătut ceasul  $\langle A_3, B, C_1, D \rangle$ : Mi se pare că a bătut ceasul să luăm în dezbateră acea dorință);  $C_2, E, F$ : E timpul ca acest Comitet Național să fie deșertat de toate elementele nedisciplinate// **24**  $A_1$ : Domnilor, fac propunerea > Propun;  $A_2, C_2$ : Propun deci;  $A_3, B, C_1, D$ : Propun fără zăbavă;  $E, F$ : Propun// **24**  $A_1$ : acest Comitet Național;  $A_2, B, C_1, D, E, F$ : Comitetul Național;  $C_2$ : comitetul acesta// **24**  $A_1$ : dirigitor;  $A_3, B, C, D, E, F$ : cirmuitor// **30**  $A$ : Bătrînul;  $B, C, D, E, F$ : Președintele // **31**  $A$ : Domnilor, propunerea a fost primită. Așa înțeleg și eu. Numai;  $B, C, D, E, F$ : Domnilor numai// **31—32**  $A_1$ : Rămîne întrebarea;  $A_2, B, C, D, E, F$ : Nu voi pune întrebarea dacă// **32**  $A_1$ : care n-a;  $A_2, B, C, D, E, F$ : care să nu fi.

### 234

**1—2**  $A_1$ : Dacă da, domnul e rugat să părăsească;  $A_2, A_3, B, C, D, E, F$ : De-o  $\langle A_2 \rangle$ : Căci de-o) mai fi cineva, nu mă îndoiesc că acela va părăsi singur// **5**  $A_1$ : Niciunul! Domnilor, dați-mi;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Dați-mi// **5—6**  $A_1$ : vom fi de acord > ne vom găsi în frățesc acord;  $A_3, B, C, D, E, F$ : ne vom găsi în frățescă potrivire de cuget// **7**  $A_1, A_2$ : Să trecem mai departe. Domnilor, din parte-mi sunt de părere că în  $\langle A_2 \rangle$ : departe. În) împrejurările de față, cari;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Împrejurările// **8**  $A_1$ : la îndemînă;  $A_2, B, C, D, E, F$ : de urmat// **9**  $A_1, A_2, B, C, D$ : împărat. Să arătăm Maiestății Sale  $\langle A_1 \rangle$ : împărat, în care să-i arătăm) că nu poate fi spre binele împărăției ca noi românii, credincioși dintotdeauna tronului, să fim lăsați pradă unguștilor poște fără de margini.  $\langle A_1, A_2 \rangle$ : margini. Să cerem să ni se asigure neatîrnarea de unguri, libertatea de neatîns a graiului și ușurarea sorții țărănimei  $\langle A_2 \rangle$ : norodului) după ideile înaintate ale timpului.;  $B_2, C_2, D, E, F$ : împărat// **11—12**  $A$ : (Panică în sală);  $B, C, D, E, F$ : Toți (în panică)// **14**  $A_1$ : cinci;  $A_2, B, C, D, E, F$ : șase// **14—15**  $A_1$ : armați;  $A_2, A_3$ : armați, între ei Șimon, Gyuri, Ianoș și Peter  $\langle A_3 \rangle$ : și Ianoș);  $B, C, D, E, F$ : înarmați, între ei Ianoș, Șimon, Ghiuri și Ianoș// **16—17**  $A$  omite;  $B_1, C_1$ : Scene III;  $B_2, C_2, D, E, F$ : Scene III. Aceiași și gardiștii// **18**  $A_1$ : Un gardist;  $A_2, B, C, D, E, F$ : Șimon.

### 234—235

**23—34**  $A_1$  omite// **31—32**  $A_2$  omite; **34**  $A_3, B, C, D, E$ : subt;  $F$ : sub.

### 235

**1—2**  $A_1$  omite// **2**  $A_2$ : Vom face (> sili) și mormintele să vorbească!;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Vă vom sili noi să vorbiți! Iancu nu mai scapă!// **4—5**  $A$ : nu se mișcă;  $B, C, D, E, F$ : nu mișcă// **6**  $A$ : ceilalți patru;  $B, C, D,$

*E, F*: patru// **6** *A, B, C*: baioneta; *D, E, F*: baionete// **7** *A*<sub>1</sub>: Cel mai tînăr > Popa Păcală; *B, C, D, E, F*: Popa Păcală// **10** *A*: Gardistul; *B, C, D, E, F*: Şimon// **11** *A*<sub>1</sub>: Va răspunde de pe furci! Nu; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: Nu// **13** *A*<sub>1</sub>: împăratul! (Toți din sală, uluiți, se uită unul la altul.)<sup>1</sup> Cel mai tînăr <> Popa Păcală: Să fie cu iertare, am strigat: trăiască Iancu!; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: împăratul// **14** *A*: Un moşneag din sală; *B, C, D, E, F*: Un moşneag// **18** *A*<sub>1</sub>: N-am împlinit încă nici unul 40 de ani! Trăiască > Trăiască; *B, C, D, E, F*: Trăiască// **19—20** *A*<sub>1</sub> omite; **20** *A*<sub>2</sub>, *B*: ca încremeniți; *C, D, E, F*: încremeniți.

236

**1** *A, B*<sub>2</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, E, F*: Tabloul III; *B*<sub>1</sub>, *C*<sub>1</sub>: Tabloul IV// **2** *A*: pe la; *B, C, D, E, F*: nu departe de// **2** *A, B, C, D, E*: Octombrie; *F*: Octomvrie// **3—5** *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>: Iancu și căpitanul Gratze. Un ajutor al lui Iancu. În fața lor 10 <*A*<sub>3</sub>: vreo zece> gardiști unguri dezarmați. <*A*<sub>2</sub>: dezarmați; între ei Şimon, Gyuri, Ianoș și Peter <*A*<sub>3</sub>: Ianoș, Şimon, Peter și încă o dată Ianoș>>; *B, C*<sub>2</sub>, *D, E, F*: Scena I. Iancu, căpitanul <*E, F*: locotenentul> Gratze, vreo zece <*C*<sub>2</sub>, *E, F*: vreo cițiva> gardiști unguri între cari Ianoș, Şimon, Ghiuri și Ianoș, un ajutor// **6—7** *A*<sub>1</sub>: Iancu (către ajutor, arătînd spre întiul gardist): Țasta ce-a făcut? A j u t o r u l: Țasta a dat foc bisericei românești din Lunca de Sus. Iancu: Dumnezeu să i-o răsplătească după dreapta cuvîntă. Dar Țasta (spre al doilea)?; *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B, C*<sub>2</sub>, *D*: Iancu (către ajutor, arătînd <*B, C*<sub>1</sub>, *D*: trecînd cu ajutorul prin fața celor zece gardiști dezarmați, arată> spre Şimon): Țasta ce-a făcut? A j u t o r u l: Țasta a dat foc bisericei românești din Lunca de Sus. Iancu: Dacă are norocul să fie meșter, să-i dăm voie s-o reclădească singur. Va învăța cum trebuie să se inchine. (Către Şimon:) Cu ce meșteșug te deprinzi? <*A*<sub>2</sub>: Ce meserie ai?> Şimon: Sunt din breasla lemnului. <*A*<sub>2</sub>: Lemnar.> Iancu: Biserici ai clădit vreodată? Şimon: Biserici nu, numai spînzurători! Iancu: Nu ți-ai lepădat încă îndîrjirea? <*A*<sub>2</sub>: Te îndîrjești?> Şimon: Nu-și mai schimbă nimenea meseria la bătrînețe. Iancu (arătînd spre al doilea): Dar Țasta?; *C*<sub>2</sub>, *E, F*: Iancu (trecînd cu ajutorul prin fața gardiștilor dezarmați)// **9** *A, B, C*<sub>1</sub>, *D*: Al doilea, al treilea și-al patru-lea; *C*<sub>2</sub>, *E, F*: Întiul, al doilea și al treilea// **9** *A*<sub>1</sub>: au tăiat și-au măcelărit; *A*<sub>2</sub>: au împuşcat > au măcelărit; *B, C, D, E, F*: au împuşcat// **9—10** *A*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, E, F*: le-a <*F*: le-au> căzut în mini; *A*<sub>2</sub>, *B, C*<sub>1</sub>, *D*: le-a căzut în mini în Vințul de Jos// **12** *A*<sub>1</sub>: Dacă-i punem la zid nu-și primesc pedeapsa de care-s vrednici! Dar ce alt putem începe?; *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: Vor ispăși! <*A*<sub>2</sub>: ispăși! La zid!>// **14—16** *A*<sub>1</sub>: Domnule Prefect, trebuie să cruțăm gloanțele; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: I-a apucat beția prafului de

<sup>1</sup> Indicația a fost apoi anulată.

pușcă. Se spune: dinte pentru dinte, dar eu nu sunt de părere. Niciun popă nu cuminecă un om beat. Trebuie să fim cu crucea la gloanțe// **18** *A*: spre al cincilea; *B, C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, E, F*: (arătînd spre al cincilea <*C*<sub>2</sub>, *E, F*: patru-lea>)// **19** *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: Țstua i-a căzut jertfă un sat întreg <*A*<sub>2</sub>: Țsta a stîrnit pirjolul la Teiuș>. C-a alergat <*A*<sub>2</sub>: A trecut> cu opaițul de la streșină la streșină <*A*<sub>1</sub>: la streșină că s-a aprins satul și n-a rămas decît scrum>. Iancu (dă din cap): Și Țsta? <*A*<sub>2</sub>: Țsta? (Către Gyuri)>; *B, C, D, E, F*: Dar Țsta?// **21** *A*<sub>1</sub>: el!; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: el, că s-arată foarte viteaz// **22** *A*: Gardistul; *B, C, D, E, F*: Ghiuri// **23** *A*<sub>1</sub>: datorria și-am împuşcat; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: numai datorria, n-am împuşcat decît.

237

**2** *A*<sub>1</sub>: Știu; *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: Așadar <*A*<sub>2</sub>: Așadar de meserie; *E, F*: Cu alte cuvinte> hingher// **3** *A*<sub>1</sub>: din; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: pe la// **3** *A*<sub>1</sub>: dacă te-nțeleg bine; *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: cum îi zici și dacă te cunosc <*A*<sub>2</sub>: te-nțeleg>// **4** *A, B, C*: român; *D, E, F*: rumân// **5** *A*: Gardistul; *B, C, D, E, F*: Ghiuri// **6** *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: M-ați înțeles bine! <*A*<sub>2</sub>: bine! Și anume președintele Comitetului Național român!>; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: Președintele Comitetului Național!// **11—16** *A*<sub>1</sub>: Cîță; *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B, C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, E, F*: Nu! (Se uită la întreg șirul:) Ianoș, Ghiuri, Şimon și încă o dată Ianoș <*A*<sub>2</sub>: Şimon, Gyuri, Peter și Ianoș>, evangheliștii sfințului Naiba! Aveți piciorul repede, n-am ce să zic <*C*<sub>2</sub>: ce zice>. Cînd la Abrud, cînd la Sibiu, cînd la Turda! <*A*<sub>2</sub>: Turda! Păcat că nu s-a pus și pe capul vostru cite-o mie de zloți!> Ha! Tot pe urmele Iancului! Dar v-ați reprezit în prăpastie! <*A*<sub>2</sub>: urmele mele!> Cîță// **17—18** *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub>: vrem să ne avem și noi țara noastră subt soare! <*A*<sub>2</sub>: vrem și noi românii să avem un petec de cer deasupra noastră. Ei cred că tot cerul li s-a dat lor.> A j u t o r u l: Pe ceilalți <*A*<sub>2</sub>: ceilalți ucigași uitați de Dumnezeu> i-am văzut chiar eu cum au tăiat în bucăți pe popa din Inghel. <*A*<sub>2</sub>: Inghel. Să-l tăiem ca pe-o prescură, ziceau.>; *A*<sub>3</sub>, *B, C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, E, F*: vrem și noi românii <*A*<sub>3</sub>: românii> un <*A*<sub>3</sub>, *B, C*<sub>1</sub>: să avem un> petec de cer deasupra noastră. A j u t o r u l: De ceilalți ucigași uitați de Dumnezeu se spune cumcă au tăiat în bucăți pe popa din Inghel. Numai reveranda i-au lăsat-o întreagă, pentru că voia s-o aibe unul singur// **20** *A*<sub>1</sub>: Du-i; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: Luați-i// **21—22** *A*<sub>1</sub>: așa ca să fie pe placul lor; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: să le fie pe plac, și să nu mai cîrtească <*E, F*: cîrtească gurile strimbe> că nu li se împlinesc poftete// **22** *A*<sub>1</sub>: Îvingător pretutindeni, mi-e; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: Mi-e// **23** *A*<sub>1</sub>: pedepsele pe cari trebuie; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: judecățile pe cari <*F*: care> trebuie să le fac și// **26—27** *A* omite// **29—30** *A*<sub>1</sub>: Domnule Prefect, de trei săptămîni ești în adevăr învingător pretutindeni; *A*<sub>2</sub>, *A*<sub>3</sub>,

<sup>1</sup> Replica apare numai în *A*<sub>3</sub>.

*B, C, D, E, F*: Domnule *<E, F: Căpitane, domnule>* Prefect, o *<A<sub>2</sub>: în adevăr, o>* cunună de fapte ai cules în trei săplămîni// **31** *A<sub>1</sub>*: cetele dumitale; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: cetele// **32** *A<sub>1</sub>*: în lupte grele; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: într-un iureș// **32—33** *A, B, C, D, E*: cari țineau subț; *F*: care țineau subț// **33** *A<sub>1</sub>*: teroare; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: teroare și foc// **33** *A<sub>1</sub>*: Nu dumneata ai dat ajutor trupelor imperiale împotriva răsculașilor, ci trupele imperiale și-au fost dumitale doar un slab ajutor. Totul; *A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, D*: Ajung acu în belșturile spînzurătorilor cei de *<A<sub>2</sub>: cei cari>* le-au ridicat. Cununa ce ai cules e cu atît mai frumoasă cu cît împotriva răsculașilor trupele împărătești și-au fost dumitale doar un slab ajutor. Totul; *C<sub>2</sub>, E, F*: Totul// **34** *A<sub>1</sub>*: dumitale; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: unuia singur.

238

**2** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>*: Nu *<A<sub>2</sub>: Și norocului, domnule căpitan Gratze, și nu>* mai puțin priceperei; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Cu încuviințarea dumitale, totul se dato-rește priceperei *<F: priceperii>*// **3** *A<sub>1</sub>*: militar, domnule căpitan Gratze; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: militar// **5** *A<sub>1</sub>, A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, D*: *G r a t z e*: Domnule Prefect, zvonuri ciudate și de neînțeles au ajuns la urechile mele. Aș vrea să cred că sunt lipsite de temei *<A<sub>1</sub>: că nu sunt adevărate>*. Îmi dați voie să raportez comandantului suprem, domnului general Puchner, despre toate cele petrecute și despre eroismul fără pereche al moșilor? Generalul *<A<sub>1</sub>: Vreau ca generalul>*, înconjurat de atîția răi sfătuitori, trebuie *<A<sub>2</sub>: sfătuitori>* să-și facă o icoană dreaptă despre dumneavoastră *<A<sub>1</sub>: dumneavoastră și luptele ciștigate>*. I a n c u: Știu — am auzit și eu cîte ceva — și am bănuț de mai demult că nu sunt chiar lacrimă de bucurie *<A<sub>1</sub>: că sunt un ghimpe>* în ochii generalului. *<A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: generalului Puchner. Mă prigo-nește de mult cu neîncrederea. Presimțeam eu, ceva turbure se ivește la orizontului norocului<sup>1</sup>.>* Dar despre faptele *<A<sub>1</sub>: despre eroismul și credința>*; *C<sub>2</sub>, E, F*: Despre faptele// **6—7** *A<sub>1</sub>*: răsărit. Generalii văd lucrurile prin sticlă aburită > răsărit; *A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, D, E, F*: răsărit. Atîta vreau! Celelalte mi-s floare la ureche; *C<sub>2</sub>: răsărit*// **8** *A<sub>1</sub>*: Corcheș; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: pe nume Ilie// **9—10** *A* omit// **12** *A<sub>1</sub>*: aista e Corcheș; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: aista-i Ilie// **13** *A<sub>1</sub>*: s-a distins; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: s-a străduț// **13** *A<sub>1</sub>*: Huedin, luînd singur un tun din tabăra ungurească<sup>2</sup>, că acolo erau trupe de rînd *<>* ungurească; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Huedin// **13—20** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>* omit// **21—22** *A<sub>1</sub>*: *C o r c h e ș* (uitîndu-se la Iancu ca la un zeu); *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: *I l i e* (uitîndu-se luminos la Iancu)// **23** *A<sub>1</sub>*: iacă așa, am făcut și eu ce putui; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: iacă făcui și eu ce putui, că numa o dată trăim// **24** *A*: l-aș fi; *B, C, D, E, F*: l-aș hi// **25** *A<sub>1</sub>, F*: țeava; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E*: țeava// **25** *A<sub>1</sub>*: mai; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: mult mai// **25** *A*: decît; *B, C, D, E, F*: ca// **25** *A*: de-al nostru; *B, C, D, E, F*: de-a' nost'// **25—**

<sup>1</sup> Ultima frază apare numai în *A<sub>1</sub>*. <sup>2</sup> În continuare textul a fost apoi anulat.

**26** *A<sub>1</sub>*: gîndeam eu; ian' uite, noi n-avem; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: gîndeam — iacă noi nu prea avem// **26—27** *A, B, C<sub>1</sub>, D*: cum ar fi *<B, C<sub>1</sub>, D: hi>* adică să le fur tunul *<B, C<sub>1</sub>, D: fur unu'>*; *C<sub>2</sub>, E, F*: cum ar hi adică *<F: ar hi>* să le fur unu' s-ajungem și noi în rîndu' oamenilor// **27** *A<sub>1</sub>*: în mijlocul; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: în toiu'// **28** *A, F*: țeava; *B, C, D, E*: țeava// **30** *A<sub>1</sub>*: Ungurii dau cu tunul, noi n-avem tunuri. Să mulțumim lui Dumnezeu că ne-a dat pumnul și tulnicul. Corcheș > Corcheș; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Ilie// **32** *A<sub>1</sub>*: să-ți dăm și o răsplată. Ce dorești?; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: să te fericim și cu o răsplată.

239

**1** *A<sub>1</sub>*: *C o r c h e ș*; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: *I l i e*// **2—3** *A<sub>1</sub>*: Măria-ta, apoi eu; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Laudă îți dăm noi, Măria Ta, în irima noastră. Cît despre mine// **4** *A<sub>1</sub>*: cît despre răsplată; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: și// **5** *A<sub>1</sub>*: ăla; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: aielă// **8** *A*: (zimbește); *B, C, D, E, F*: (zimbind)// **9** *A<sub>1</sub>*: dăm o *<>* facem rost de-o) casă; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: facem loc de *<A<sub>3</sub>: de-o>* așezare statornică// **10** *A<sub>1</sub>*: grofului *<>* baronului) Banfi; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: contelui Teleki, ăl de căuta doică pentru purcei// **11** *A<sub>1</sub>*: *C o r c h e ș*; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: *I l i e*// **12—14** *A<sub>1</sub>*: n-am făcut eu cineștie ce ispravă, ca să rămînă baronul pe drumuri; *A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: nu m-am deșelat eu de povara isprăvii *<A<sub>3</sub>: ispravei>* ca să rămînă *<B, C<sub>1</sub>, D: miie; C<sub>2</sub>, F: rămîie>* cotele pe drumuri. Mai este vreme de praznic// **17** *A<sub>1</sub>*: *C o r c h e ș*; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: *I l i e*// **17** *A<sub>1</sub>*: sat. Spune-le că Iancu le iubește pe toate! > sat. Aprinde-le inima cu fluierul lui Iancu! > sat; *B, C, D, E, F*: sat// **18** *A<sub>1</sub>*: Ia-l cu ține! Ține-l! *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Ține-l!// **19** *A<sub>1</sub>*: *C o r c h e ș*; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: *I l i e*// **20** *A, B, C, D*: (ia fluierul, îi pupă mîna); *E, F*: (ia fluierul)// **21—25** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>* omit// **26** *A<sub>1</sub>*: iertați > ierți; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: ierți, da' n-am încotro, că// **27** *A<sub>1</sub>, D*: inima; *A<sub>3</sub>, B, C, E, F*: irima// **27—31** *A<sub>1</sub>*: întreb ceva, că nu; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: întreb ceva. I a n c u: Întrebă Ilie! *I l i e*: Măria Ta, nu.

239—240

**32—1** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>*: cu paserea *<A<sub>2</sub>: pasărea>* ori cu vulturul; *B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: cu pasărea — o cu vulturul *<C<sub>2</sub>, E, F: vulturul>*.

240

**1** *A<sub>1</sub>*: Muntele Bătrînii > munte; *B, C, D, E, F*: munte// **1** *A<sub>1</sub>*: Că oamenii spun că Măria-ta; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Spun oamenii că// **1** *A*: n-ai fi; *B, C, D, E, F*: n-ai hi// **2** *A<sub>1</sub>*: Și tocmai fetele; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Dacă n-ar hi *<A<sub>3</sub>: fi>* fetele cari *<F: care>*// **4** *A<sub>1</sub>*: om!; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: om! — aș zice și eu: iac-așa, vorbe// **6** *A<sub>1</sub>*: Tu furi și cari > Tu furi; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Uriăș pe dinafară, copil pe dinăuntru// **7** *A<sub>1</sub>*: aprins;

*A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: aprins din tabăra ungurească// 7—8 *A<sub>1</sub>*: în povești ca copiii. Măi Corcheș; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: în povești scornite pentru nevrstnici. Măi pruncule// 9 *A<sub>1</sub>*: am mamă; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: am avut mamă, mamă// 10—12 *A<sub>1</sub>*: cade, care s-a văitat rău de tot când m-a născut, măi Corcheș (> născut); *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: cade. Tata trăiește încă, tot în Vidra. Și când se gindește la mine, și-adună lacrămile în năframă, cum adună popa fărimiturile de prescură// 12 *A<sub>1</sub>*: Uită-te la mine; *A<sub>3</sub>*: Ilie (pare a se îndoi.) Iancu: Uită-te la mine, Ilie; *B, C, D, E, F*: Uită-te la mine, Ilie// 14—15 *A<sub>1</sub>*: Corcheș; *A<sub>3</sub>*: Ilie; *B, C, D, E, F*: Ilie (hotărit)// 16 *A, B, C, D, E*: Semeni!; *F*: Sameni!// 18 *A<sub>1</sub>*: Corcheș; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Ilie// 20 *A, B, C, D*: de-a vedea; *E, F*: de-or vedea// 21 *A<sub>1</sub>*: Corcheș; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Ilie// 25 *A<sub>1</sub>*: Atunci ne-am înțeles; *A<sub>3</sub>, B, C, E, F*: Numai să nu-ți ieși din cuvânt// 26 *A<sub>1</sub>*: Corcheș; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Ilie// 26 *A*: pleacă; *B, C, D, E, F*: pleacă, cu ajutorul// 27—28 *A* omite.

241

2 *A<sub>1</sub>*: Domnule căpitan, legendele; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Legendele// 3 *A<sub>1</sub>*: De aceea unde; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Unde// 3 *A<sub>1</sub>*: o deschid; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: o calc și o deschid// 4—5 *A<sub>1</sub>*: mormint, din care să iasă Iancu, căpitanul cel viu; *A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: mormint, să iasă din el (<*A<sub>2</sub>*: din care să iasă Iancu), căpitanul cel viu, cu moartea pre moarte călcind// 7—8 *A* omite// 12 *A<sub>1</sub>*: În persoană; *A<sub>3</sub>*: În carne și oase! > Cu ce vă putem sluji?; *B, C, D, E, F*: Cu ce vă putem sluji?// 14 *A<sub>1</sub>*: Locotenent Schuler. Sunt trimis; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Locotenentul Schuler, trimis// 16 *A, B, C, D*: întinde mâna și căpitanului; *E, F*: salută pe locotenentul// 17 *A<sub>1</sub>*: Iancu: Cu ce vă putem sluji? Schuler: Domn; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Domn // 21 *A<sub>1</sub>*: în această mulțumire > în cele rostite; *B, C, D, E, F*: în cele rostite// 22 *A<sub>1</sub>*: greșeală; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: greșeală de informație// 23 *A<sub>1</sub>*: a distrus singur; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: a călcat și a zdrobit singur (<*F*: singur)// 23—24 *A<sub>1</sub>*: Din trupele imperiale n-am văzut decît o mină de oameni > Trupele imperiale n-au fost decît un slab ajutor pentru domnul prefect Iancu; *B, C, D, E, F*: Trupele imperiale n-au fost decît un slab ajutor pentru domnul prefect Iancu// 26—29 *A<sub>1</sub>*: Aceasta nu e de importanță. Dorința domnului general Puchner e acum următoarea; după ce Ardealul > Ciudat, ciudat — și aproape de necrezut. Dar dac-o spui dumneata domnule locotenent (> căpitan) nu ne rămîne decît să vedem lucrurile așa. Totuși — faptele aparțin trecutului, sunt deci fără importanță. Trăim în prezent, și pentru prezent porunca domnului general Puchner e aceasta: Ardealul; *A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: Ciudat, ciudat — și aproape de necrezut. Dar dac-o spui dumneata domnule căpitan (<*E, F*: locotenent) nu ne rămîne decît s-o luăm la cunoștință. Voi raporta. Totuși

— faptele aparțin trecutului, sunt deci fără importanță. (<*A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, D*: importanță. Trăim în prezent, iar pentru prezent porunca domnului general Puchner e aceasta: Ardealul// 31—32 *A<sub>1</sub>*: moșii; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: moșii. La dezarmarea lor (<*A<sub>3</sub>*: moșilor) se va proceda numai decît și chiar în acest loc!

242

3—4 *A<sub>1</sub>*: n-a putut să întrebuițeze în dorința ce și-a exprimat-o > a rostit chipul o dorință, dar mă îndoiesc că a putut să întrebuițeze; *B, C, D, E, F*: a rostit chipul o dorință, dar mă îndoiesc că a putut să întrebuițeze// 5 *A<sub>1</sub>*: dezarmarea moșilor > de dezarmare; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: „dezarmare“// 5 *A<sub>1</sub>*: nu cred că generalul poate > nu-mi închipui că generalul ține; *B, C, D, E, F*: nu-mi închipui că generalul ține// 6 *A<sub>1</sub>*: să jignească; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: să supere niște// 6 *A<sub>1</sub>*: cari merită > cari oricum s-au învrednicit de; *B, C, D, E, F*: cari (<*F*: care) oricum s-au învrednicit de// 10 *A<sub>1</sub>*: dau (> acord) alt înțeles; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: acord un înțeles greșit// 12 *A<sub>1</sub>*: a doua și fără întârziere; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: a doua// 14—15 *A<sub>1</sub>*: Va să zică, noi cari; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Trebuie (<*A<sub>3</sub>*: Gîndiți-vă bine, domnule locotenent, trebuie > Trebuie) să fie la mijloc o neînțelegere. Nu se poate ca noi, după ce// 15—16 *A<sub>1</sub>*: suntem puși în rîndul lor; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: să fim împinși în rîndul lor, chiar în clipa cînd ajunserăm să răsuflăm puțin// 17 *A, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: puși e atît de curoiasă, că —; *B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: puși// 19 *A<sub>1</sub>*: Aveți tocmai acum > Situația e destul de limpede. Vi se dă; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Situația e destul de limpede. Vi se dă// 23—24 *A<sub>1</sub>*: poate v-ați (> v-ați) înțeles greșit misiunea; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: prin felul cum vorbiți, mă faceți (<*A<sub>3</sub>*: mă siliți să vă aduc apele în matcă! > mă faceți) în adevăr să cred că vă înțelegeți greșit însărcinarea// 27 *A<sub>1</sub>*: Eu sunt; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Sunt// 27—28 *A<sub>1</sub>*: imperiale. V-am adus porunca generalului: moșii să dezarmeze!; *A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: imperiale. Decorat de cinci ori și propus pentru ordinul Mariei Tereza. (<*A<sub>3</sub>*: Maria Terezia!) V-am comunicat porunca generalului<sup>1</sup>// 30—32 *A<sub>1</sub>*: Răspunsul meu e scurt: moșii nu vor > Răspunsul va fi așa de scurt că nu voi putea nicicum să-l schimb: nu vom; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Vă felicit pentru simbria sunătoare și (<*A<sub>3</sub>*: pensia > renta > simbria sunătoare și) prea meritată ce o veți dobîndi (<*A<sub>3</sub>*: primi > dobîndi > în calitate de cavaler al ordinului ce vă stă în vedere, dar — nu — vom// 34 *A<sub>1</sub>*: Rebel? Vă încumetați?; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Rebel?

243

2—5 *A<sub>1</sub>*: Socotiți-mă cum poștiți! Să dea Dumnezeu împăratului să albe tot rebeli ca mine! Dacă sunt rebel — sunt împotriva înțelegerii unui singur

<sup>1</sup> Propoziția lipsește în *C<sub>2</sub>, E, F*.

om, care greșește <> sunt) nu împotriva împăratului, ci rebel pentru împăratul, pe care trebuie să-l apăr și de neroziile generalilor săi! *A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: Socotiți-mă rebel, socotiți-mă tot ce poftiți. Nu mai am pielea prea <*A<sub>3</sub>*: tocmai > prea) subțire și am câștigat îndeajuns obișnuința de a mă vedea bănuț de oameni cărora nu le-am voit decât binele. <*A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, D*: binele. Dea Dumnezeu împăratului să aibe parte tot de rebeli ca mine și de zănatici ca moșii. Dacă sunt rebel, vreau să mi se însemneze <*B, C<sub>1</sub>, D*: însemne) pe frunte <*A<sub>3</sub>*: pe frunte ocară) că sunt rebel nu împotriva împăratului, ci rebel pentru împăratul, pe care trebuie să-l apăr și de neroziile generalilor săi! La multe puteam să mă aștept, dar nu la atîta bunăvoință! Ce e astăzi? Vineri? Zi de mină stingă!>// **10—11** *A<sub>1</sub>*: nu; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: nu pot să// **11** *A<sub>1</sub>*: lui; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: dumisale// **12** *A<sub>1</sub>*: Și; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Iar// **13—14** *A<sub>1</sub>*: apăr; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: apăr. Noi nu ne simțim decât strajă luptătoare!// **15—24** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>* omit// **20** *A<sub>3</sub>*: rebeliune > răzvrătire; *B, C, D, E, F*: rebeliune// **22—23** *A<sub>3</sub>*: luați vă rog la cunoștință > vă rog să cunoașteți; *B, C, D, E, F*: vă rog să cunoașteți// **24** *A, B, C, D*: libertății; *E, F*: libertății// **26** *A<sub>1</sub>*: moale; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: domol// **27** *A<sub>1</sub>*: Dar ce; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Ce// **27** *A<sub>1</sub>*: țară > împărăție; *B, C, D, E, F*: împărăție// **28—31** *A<sub>1</sub>*: Nu se poate îngădui ca în Munții Apuseni să rămînă înarmat un neam <> popor) întreg; *A<sub>3</sub>, B, D, E, F*: S-au întors apele în mîncă, oamenii se-ntorc la vetre. Nu se poate îngădui să rămînă în Munții Apuseni un popor întreg înarmat! Ce vreți? Foc fără moarte vreți să fiți? Stat în stat?// **33—34** *A<sub>1</sub>*: vede stările mult prea trandafiriu. Țsta-i sîrșitul? Nu, generalul se-nșeală > vede lucrurile cu o seninătate irresponsabilă; *A<sub>3</sub>*: Dac-aș socoti că stăm subț semnul păcei, n-aș aștepta porunca generalului să-mi dezleg oamenii de jurămînt! Generalul vede stările cu o seninătate fără strop de răspundere!; *B, C, D, E, F*: Generalul vede stările cu o seninătate fără strop de răspundere!

#### 244

**2** *A<sub>1</sub>*: Un general va; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Îmi dați voie să presupun că un general// **3—4** *A<sub>1</sub>*: lucrurile decît un tînăr avocat; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: situația decît ar putea vreodată un tînăr avocat <*B, C*: avocat). Oricare ar fi el!// **6—10** *A<sub>1</sub>*: Puterea înțelegerii ne e dată de sus, domnule <> Domnule) locotenent, pînă acum n-am avut de lucru <> de furcă > ciocniri și lupte) decît cu gărzile ungurești, pe cari le-am dezarmat; *A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: Domnule locotenent, îmi dați și mie voie să răspund <*A<sub>3</sub>*: nu să presupun, ci să constat > să constat; *B, C<sub>1</sub>*: să constat) că pînă acum n-am avut cîntea de a ne ciocni decît cu gărzile ungurești. Ni s-a dat mulțumirea <*A<sub>3</sub>*: norocul > mulțumirea) de a le fi dezarmat. Dar cu atîta credeți

<sup>1</sup> Ultimele trei propoziții apar numai în *A<sub>3</sub>*.

că i-am dezbărat de năravuri? Va fi liniște cît va ține puterea iernii// **13** *A*: trupele maghiare; *B, C, D, E, F*: trupele ungurești// **13—22** *A<sub>1</sub>*: a început de-abia! După ce am înfrînt gărzile cu moșii mei, nu pot să-i las <> să-mi las poporul) pradă răzbunării ungurești de mîne. Dacă generalilor imperiali le-ar conveni aceasta, nu ne poate conveni nouă! Nu ar fi bine nici pentru împărăție, nici pentru noi! Moșii nu vor <> Prin urmare nu vom) dezarma! De altfel moșii n-ar dezarma nici dacă eu le-aș da această poruncă!; *A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: abia dacă a-nceput! Și dumneavoastră vă dați părerii <*A<sub>3</sub>*: doritori de cules, vă legănați > vă dați părerii) că s-a și mîntuit. Eu nu vă întăresc. Judecați împrejurările cum vă ajută puterile și priceperea. E treaba dumneavoastră. <*A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: dumneavoastră. Dar nu puteți cere aceeași ușurătate și din partea noastră. Stați trei clipe și cumpăniți cel puțin două! Generalii imperiali vor să dezarmăm, dar în firea noastră nu locuiește pripeală. Să ne lăsăm pradă răzbunării ungurești de mîne? Nu văd binele ce s-ar ivi pentru împărăție.) Moșii <*A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, C, D, E, F*: De altfel moșii) n-ar dezarma nici dacă eu le-aș da această poruncă. Mergeți în fața lor, îndrăzniți și strigați: moșilor, acu' fiți buni și dezarmați! Moșilor <*A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>*: Sau: moșilor), așezați carabinele stîngen <*A<sub>3</sub>*: fiți băieți cuminați, dați carabinele-ncoa > așezați carabinele stîngen) și întoarceți-vă la balmoș. Moșilor <*A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>*: Sau: moșilor), preț de un veac <*A<sub>3</sub>*: cel puțin o sută de ani > preț de un veac) ungerii nici nu vor mai visa să vă atace, dați puștile să le punem la fum <*A<sub>3</sub>*: adăpost > fum)! Moșii v-ar fluiera subț nas din frunză verde!// **24** *A*: spui; *B, C, D, E, F*: spuneți// **24** *A<sub>1</sub>*: ar alcătui <> ar fi) o dovadă; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: ar dovedi// **27** *A<sub>1</sub>*: Ceata aceasta nedisciplinată a > Cum sunt, cum nu sunt, acești nedisciplinați au; *B, C, D, E, F*: Cum sunt, cum nu sunt, acești nedisciplinați au// **27—28** *A<sub>1</sub>*: salvat; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: salvat în împrejurări strigătoare <*A<sub>2</sub>*: alarmante)// **28—29** *A<sub>1</sub>*: prin eroismul ei <> lor); *A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: prin fapte <*A<sub>2</sub>*: faptele) pe care vă faceți a le disprețui// **29** *A<sub>1</sub>*: Cît de; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Cumpănit de// **30—31** *A<sub>1</sub>*: dacă a fost nevoie de noi; *A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: dacă chiar și o <*A<sub>2</sub>*: dacă o) turmă fără conducere ca a noastră a putut să împiedice dezastrul <*A<sub>2</sub>*: a fost în stare să vă curme destrămarea)// **32** *A<sub>1</sub>*: Schuler (ironic) > Schuler; *B, C, D, E, F*: Schuler// **33—34** *A<sub>1</sub>*: Exagerați, domnule avocat > Domnule Iancu; *A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Nu sunt deloc înclinat <*A<sub>2</sub>*: Domnule Iancu, nu pot) să intru într-o dispută pentru care ar trebui să stăm pe trepte deopotrivă de înalte// **34—35** *A, B, C, D*: Generalul Puchner își va avea pagina lui în istorie. Generalul e un erou; *E, F*: Generalul e un erou.

#### 245

**1** *A*: Iancu (cu furie); *B, C, D, E, F*: Iancu// **2—4** *A<sub>1</sub>*: — de niște? De cine — de niște? Noi nu jignim pe nimenea, dar cerem să nu fim nici

noi jigniți! > De cine — de niște?; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: De cine — de niște? De ce nu vă spuneți gândul pînă la capăt? De ce sporiți jignirea ce ne-o aduceți cu un cuvînt pe care nu-l roștiți?// **4** *A<sub>1</sub>*: C-am > Domnule locotenent, noi n-am; *B, C, D, E, F*: Domnule locotenent, noi n-am// **5** *A<sub>1</sub>*: Mureșul; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: smîrcurile Mureșului// **5** *A<sub>1</sub>*: mărirea; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: slava// **6—7** *A<sub>1</sub>*: și e păcat și fărădelege să ni se arunce vorbe de ocară, cînd ne-am > ca să fim jigniți a doua zi după ce jertfele s-au coborît în mormînt. E necuviință de neiertat să ni se azvîrle vorbe de ocară, cînd ne-am; *A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: ca să fim jigniți și umiliți <*A<sub>2</sub>*: jigniți> încă înainte de ce s-au limpezit iarăși apele. Ne-am// **7—8** *A<sub>1</sub>*: răsplată; *A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: răsplată, nu <*A<sub>2</sub>*: decît> de aceste alunecături printre vorbe de ocară și necuviinți// **9** *A<sub>1</sub>*: ce știe; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: ce știe în adăpostul cetății lui// **10** *A<sub>1</sub>*: ce știe; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: ce știe, aici sub cerul deschis// **10—11** *A<sub>1</sub>*: lată, du-i răspunsul meu: nu; *A<sub>2</sub>*: Nu; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Generalul și-a arătat părerea, mi-o arăt și eu. Nu// **11—19** *A<sub>1</sub>*: răspunderea. Schuler: Va să zică nu vă supuneți? Iancu: Va veni ceasul, turbure pentru noi toți, cînd generalul va înțelege opunerea <> împotrivirea> mea. Faptele <> Evenimentele> îmi vor da dreptate mai curînd <> mai degrabă> decît ne închipuim. E așa de omenesc lucru să greșești, dar în asta nu greșesc. Să dezarmez? Tocmai în clipa cînd voiam să cer generalului <> voiam> să organizeze o armată românească de 200 000 de oameni, pe care să i-o <> s-o> pun cu tot dinadinsul la dispoziția <> în slujba> împărăției! Nu, nu dezarmez! <> Să dezarmez?> Acum cînd toți românii, într-un larg duh unit <> străbătuți de același duh>, am putea să fim o singură țară, spre măreția <> slava> imperiului? Nu, domnule locotenent, moșii nu vor <> nu vom> dezarma! Dimpotrivă, vom sta cu arma la pîndă <la picior, de strajă> colo în munți, toată iarna, să ne apărăm sîngele și imperiul!; *A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: răspunderea. Va <*A<sub>3</sub>*: Din parte-mi nu mă îndoiesc că va > Va> veni ceasul, turbure pentru noi toți, cînd generalul va înțelege împotrivirea mea. Schuler: Așa <*A<sub>2</sub>*: Va să zică nu vă supuneți? Așa; *A<sub>3</sub>*: Nu vă supuneți! Așa> e totdeauna. Soarta aruncă omului funia pe după git, și omul își face singur nodul. Iancu: Așa e, dar nu știu <*C<sub>2</sub>*: nu știu însă> cui se va potrivi <*A<sub>2</sub>*: i se potrivește> vorba aceasta. <*A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: aceasta. Să nu ne grăbim, ci să lăsăm timpului sarcina să ne-o arate.> Nu<sup>1</sup>, domnule locotenent, nu vom dezarma! Dimpotrivă, vom sta cu arma la picior, de strajă <*A<sub>2</sub>*: de strajă colo în munți; *A<sub>3</sub>*: de strajă colo în munții de aramă, cu vîlvele nepieritoare,> toată iarna, să ne apărăm sîngele și imperiul!// **19—20** *A<sub>1</sub>*: Dacă n-am dreptate, uite îmi dau cuvîntul <> dreptate, generalul are cuvîntul meu>; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: De va hotărî timpul împotriva mea, iacă îmi dau cuvîntul// **21** *A<sub>1</sub>*: trimit generalului > îi trimit; *A<sub>3</sub>, B, C,*

<sup>1</sup> De aci înainte replica se continuă numai în *A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, D*.

*D, E, F*: voi trimite generalului// **22—23** *A<sub>1</sub>*: precum se cuvine unui rebel > ca să nu se mai arate <> ridice> niciodată în împărăție un rebel ca mine; *B, C, D, E, F*: să <*B, C, D*: ca să> nu se mai ridice niciodată în împărăție un rebel ca mine// **24** *A<sub>1</sub>*: la fel > același legămînt; *B, C, D, E, F*: același legămînt// **24** *A<sub>1</sub>*: a greșit; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: ar greși// **25** *A<sub>1</sub>, A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, D*: nimic! Schuler (se-nchină)<sup>1</sup>: Dea Dumnezeu să nu <*A<sub>1</sub>*: să ai dreptate, să nu > să nu> trebuiască să-ți trimiți generalului capul! Iancu: Nu, domnule locotenent, dea Dumnezeu să n-am dreptate, că-mi pun bucuos capul pe tîpsie. <*A<sub>2</sub>*: că-mi dau <> jertfesc > pun> bucuos capul pe tîpsie, dacă știu că zece mii de moși scapă de-o nouă urgie ungu-rească; *A<sub>3</sub>*: să știu numai că vom fi jertfiți de-o nouă răscoală ungu-rească și-mi pun bucuos capul pe tîpsie>; *C<sub>2</sub>, E, F*: nimic!// **26—31** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>* omit// **27** *A<sub>3</sub>*: să fii; *B, C, D, E, F*: să fiți// **31** *A<sub>3</sub>*: Terezia; *B, C, D, E, F*: Tereza// **33** *A<sub>1</sub>*: pleacă; *A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: (se închină <*C<sub>2</sub>, F*: înclină> și pleacă).

246

**1-2** *A* omite // **3—6** *A<sub>1</sub>*: Iancu (cătore Gratze): Cînd spunea ai adineaori că alții se căznesc optzeci de ani și nu intră nici măcar în istorie, te-ai gîndit la generalul Puchner? Gratz: S-ar spune aproape că da<sup>2</sup>; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Gratz: Îmi plăcu, domnule Iancu. Iancu: Și mie, dar să vedem cum o să-i placă generalului// **8** *A<sub>1</sub>*: Să vie tribunii! > Tribunii!; *B, C, D, E, F*: Tribunii!// **9** *A<sub>1</sub>*: popi-tribuni > popi; *B, C, D, E, F*: popi// **14** *A<sub>1</sub>*: Ați săvîrșit un șir de fapte strălucite. Nu știu > Nu știu; *B, C, D, E, F*: Nu știu// **16** *A<sub>1</sub>*: semne strălucite. Dar; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: semne cari <*F*: care> nu se mai șterg. Dar <*E, F*: Ci>// **17** *A*: aparțin; *B, C, D, E, F*: sunt acum ale// **19—20** *A<sub>1</sub>*: și să stăm la pîndă > și limpezi ca pe drumul judecătii din urmă; *B, C, D, E, F*: și limpezi ca pe drumul judecătii din urmă// **21** *A<sub>1</sub>*: pornesc; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: se vor urni// **21** *A<sub>1</sub>*: vor veni > se vor îndemna; *B, C, D, E, F*: se vor îndemna// **22** *A<sub>1</sub>*: puhoaiete; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: tăvălugul și roțile de apă// **23** *A<sub>1</sub>*: sfîntă stavilă; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: stavilă// **25** *A<sub>1</sub>*: Lîngă fiecare munte un popă! Adică munte lîngă munte! > V-am dat în grijă cheile munților!; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Vă dau în grijă cheile munților!// **26—27** *A<sub>1</sub>*: Suntem bucuoși; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Nu ne facem spaimă.

247

**1—2** *A*: Tabloul IV; *B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: Tabloul V; *B<sub>2</sub>, C<sub>3</sub>, D, E*: Faza II. Tabloul I; *F*: Faza a doua. Tabloul I// **3** *A<sub>1</sub>*: Opt > Nouă; *B, C, D, E, F*: Nouă// **3** *A*: cameră; *B, C, D, E, F*: odaie// **4** *A, B, C, D*: căpitanul Gratze;

<sup>1</sup> Indicația apare numai în *A<sub>1</sub>*. <sup>2</sup> Aceste replici au fost apoi anulate.

*E, F*: Gratze// 4—5 *A*<sub>1</sub>: se uită la <> studiază) o hartă; *B, C, D, E, F*: studiază o hartă. În prag popa Păcală se uită în zare, prin ușa deschisă// 6—7 *A* omite// 9—10 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B, C*<sub>1</sub>, *D*: Stegulețe <*A*<sub>1</sub>: Aici > Un steguleț) în toate <*A*<sub>1</sub>: în fiecare > în toate) cheile. (Pauză scurtă.<sup>1</sup>) Întirzie Dragoș. Îi e greu cugetul. Se mișcă anevoie. (Împunge un steguleț pe hartă. <*A*<sub>1</sub>: hartă. I a n c u: Și-aici unu'. G r a t z e > hartă)); *C*<sub>2</sub>, *E, F*: Stegulețe în toate cheile. (Împunge un steguleț pe hartă.))// 11 *A*<sub>1</sub>: Trupele lui Hatvany au ocupat > Hatvany a ocupat cu trupele sale; *B, C, D, E, F*: Hatvani a ocupat cu trupele sale// 11 *A*<sub>1</sub>: în munți. La fel ca <> Ca și) Kemeny acu trei luni. Doar cu mai multe trupe; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: în munți// 13 *A*<sub>1</sub>: S-apropie din toate părțile<sup>2</sup>. Ai trimis vorbă <> Ai dat de veste) popii Groza; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: Popa Groza trebuia// 14 *A*: Ca să; *B, C, D, E, F*: Să// 18 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub> omit// 18 *A*<sub>3</sub>: Nu te superi că-l țin și pe popa Păcală aci!<sup>3</sup> (Popa Păcală stă în prag); *B, C, D, E, F*: (către popa Păcală)// 19 *A*<sub>3</sub>: în prag? Ca o potcoavă de noroc! > în prag?; *B, C, D, E, F*: în prag?// 21 *A*<sub>3</sub>: uitat, știi; *B, C, D, E, F*: uitat!// 23—24 *A*<sub>3</sub>: Rău ne frământară ungerii la Sibiu > Nu s-a fost trecut un an și vorba s-a mplinit; *B, C, D, E, F*: Nu s-a fost trecut un an și vorba s-a împlinit// 24 *A*<sub>3</sub>: Uite: atîția au rămas: eu; *B, C, D, E, F*: Eu.

248

1—23 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub> omit// 2 *A*<sub>3</sub>, *B*: N-o fi; *C, D, E, F*: N-a fi// 3 *A*<sub>3</sub>: în satul tău, în Vidra de Sus, să nu rămîn chiar așa pe drumuri <> de Sus, decît să rămîn așa: sămînță netrebnică de comitet național); *B, C, D, E, F*: în Vidra de Sus// 10 *A*<sub>3</sub>: popă > călugăr; *B, C, D, E, F*: călugăr// 11 *A*<sub>3</sub>: Pe urmă vii dumneata la rînd. Avem > Pe urmă avem; *B, C, D, E, F*: Pe urmă avem// 16—22 *A*<sub>3</sub>, *B, C*<sub>1</sub>, *D* omit// 24—25 *A* omite// 27 *A*<sub>1</sub>: Ciudată mi se pare această vizită a lui Dragoș. Ne trimite Kossuth de o parte pe Hatvany, cu trupele bine înarmate <> Ne încunjură Kossuth de o parte cu armata lui Hatvany); *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: Ne încunjură <*F*: înconjoară) Koșut de o parte cu armata lui Hatvani.

249

1 *A*<sub>1</sub>: I a n c u: Oricît de greu i-ar fi cugetul, trebuie să vie <> să sosească), în fiecare clipă, Dragoș. Solie — sau cal troian în cetate!; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: I a n c u// 3 *A*<sub>1</sub>: Ce zi frumoasă! > Minunată zi!; *B, C, D, E, F*: Minunată zi!// 3—4 *A*<sub>1</sub>: să pătezi cu sînge lumina asta! > s-o pătezi cu sînge; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: s-o pătezi cu sînge și s-o zgudui <*A*<sub>3</sub>: să-i zgudui liniștea > s-o zgudui) cu pocnete de plumb <*A*<sub>3</sub>: de moarte > de plumb// 4 *A*<sub>1</sub>: măgurele; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: măgurile// 4 *A, B, C, D*: Căpitan;

<sup>1</sup> Indicația lipsește în *A*. <sup>2</sup> Propoziția a fost apoi anulată. <sup>3</sup> Fraza a fost apoi ștearsă.

*E, F*: locotenent// 5—6 *A*<sub>1</sub>: Cine ar spune că după <> După) fiecare; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: Fac înălțimile nuntă cu cerul. Acolo după cele din urmă muchii// 6 *A*<sub>1</sub>: cu înfrigurare moșii; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: moșii cu înfrigurare// 6 *A*<sub>1</sub>: Sărăcii mei arhangheli > Arhangheli; *B, C, D, E, F*: arhangheli// 7 *A*<sub>1</sub>: în traistă!; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: în traistă și cu opinicile în pietriș de aur// 9 *A*<sub>1</sub>: Ei, am avut <> Avui) dreptate, n-aș mai fi avut-o; *B, C, D, E, F*: Avui dreptate// 9 *A*<sub>1</sub>, *B, C, D*: căpitan; *A*<sub>2</sub>: Gratze; *E, F*: locotenent// 10 *A*<sub>1</sub>: Nici nouă. Nici; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: Nici// 10 *A*<sub>1</sub>: și iată că văile > și văile; *B, C, D, E, F*: și văile// 10 *A*<sub>1</sub>: sunt <> au și fost) toate; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: au și fost// 11 *A*<sub>1</sub>: Trupele > Oștile; *B, C, D, E, F*: Oștile// 12 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>3</sub>, *B, C*<sub>1</sub>, *D*: Încotro a fugit <*A*<sub>1</sub>: a rupt-o la fugă > a luat-o la fugă; *A*<sub>3</sub>: a luat-o) generalul Puchner, lășinat în urma sa; *C*<sub>2</sub>, *E, F*: Generalii au fugit care-ncotro, lășind în urma lor// 14 *A*<sub>1</sub>: noi, numai noi > noi; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: noi, neatinși// 15—16 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>3</sub>: ziduri <*A*<sub>1</sub>: ziduri a munților > ziduri)!? Zile grele se înalță. <*A*<sub>1</sub>: Vom avea încă zile grele, dar nu mi-e teamă! > Zile grele își înalță coarneau din valea Mureșului. Dar nu mi-e teamă!) G r a t z e: Răspłata <*A*<sub>1</sub>: Împăratul va înțelege și răspłata > Răspłata) cea mai înaltă nu va întirzia <*A*<sub>1</sub>: întirzia, domnule Iancu). Împărat nou avem acum, împărat tinăr ca secerea de argint de pe cer. Tinerețea e generoasă și recunoștoare!; *B, C, D, E, F*: Ziduri? (se duce iar la fereastră)// 17—26 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub> omit// 17 *A*<sub>3</sub>: așa > de sus de tot; *B, C, D, E, F*: de sus de tot// 18 *A*<sub>3</sub>: dimineți mari și largi > dimineți; *B, C, D, E, F*: dimineți// 19 *A*<sub>3</sub>: cari se-ntind pînă la Suceava > cu poienile fără prihană; *B, C, D, E, F*: cu poienile fără prihană// 20 *A*<sub>3</sub>, *B, C*<sub>1</sub>, *D*: zăpadă. De-acolo mi s-a deslușit <*A*<sub>3</sub>: am văzut > mi s-a deslușit) o dată Dunărea, Calea Laptelui pe pămînt!; *C*<sub>2</sub>, *E, F*: zăpadă// 22 *A*<sub>3</sub>: moșii > mocanii; *B, C, D, E, F*: mocanii// 29 *A*: G r a t z e (către Iancu); *B, C, D, E, F*: G r a t z e// 33 *A*<sub>1</sub>, *B, C*<sub>1</sub>, *D*: Bun. Poștească <*A*<sub>1</sub>: Să poștească > Poștească); *C*<sub>2</sub>, *E, F*: Poștească

250

1—2 *A* omite// 10 *A*<sub>1</sub>: atît de mare > mare; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: numai a zecea parte// 11—12 *A*<sub>1</sub><sup>1</sup>: de deschisă, mă tem că așa avea mult <> m-aș teme să nu fiau lovit de) prea mult noroc. Ce e prea mult nu-i sănătos, vorba românului <> sănătos). De aceea, din parte-mi, așa fi foarte mulțumit dac-aș avea și numai oleacă de noroc! I a n c u: Dea Dumnezeu să fie cum e mai bine!; *A*<sub>3</sub>, *B, C, D, E, F*: de deschisă, așa pleaca mulțumit. Ți-aduc un prieten, domnule Iancu// 13—22 *A*<sub>1</sub>, *A*<sub>2</sub> omit// 14 *A*<sub>3</sub>: Vasăzică nu > A, nu; *B, C, D, E, F*: A, nu// 16 *A*<sub>3</sub>: E aici. Fiindcă prietenul > Acel prieten al; *B, C, D, E, F*: Acel prieten al// 19 *A*<sub>3</sub>: Crezi > Îți închipui;

<sup>1</sup> Replica a fost apoi anulată.

*B, C, D, E, F*: Îți închipui// **20—21** *A<sub>3</sub>, B, C, E, F*: în același ceas <*A<sub>3</sub>*: în aceeași vreme > în același ceas? Asta-i ca și cum ai vrea să <*A<sub>3</sub>*: ai zice să > ai vrea să) te închini soarelui la miez de noapte; *D*: în același ceas?// **22** *A<sub>3</sub>*: pusta ungurească > pustă; *B, C, D, E, F*: pustă// **24—25** *A<sub>1</sub>*: Domnule Iancu, iată-ne față în față, cred că dumneata îți dai bine seama <> îți dai seama ca și mine); *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Oricum <*A<sub>3</sub>*: În orice caz > Oricum), domnule Iancu, stăm față în față și desigur dumneata îți dai seama ca și mine// **25—26** *A<sub>1</sub>*: aceasta atît de neobișnuită poate să aducă > aceasta poate să însemne; *B, C, D, E, F*: aceasta poate să însemne// **27** *A<sub>1</sub>*: înțeleg > adică; *B, C, D, E, F*: adică// **27** *A*: românească; *B, C, D, E, F*: rumânească.

## 250—251

**29—1** *A<sub>1</sub>*: În numele acestei lumi; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Domnule Dragoș (il prinde de un nasture), nu-mi prea place haina ce-o porți. Vei spune că e croită după cea din urmă modă de la Buda, dar <*E, F*: ci) eu îți zic dumitale: schimb-o! În numele acestei lumi rumânești <*A<sub>3</sub>*: românești).

## 251

**2** *A*: Kossuth; *B, C, D, E, F*: Koșut// **4** *A*: român; *B, C, D, E, F*: rumân// **7—12** *A<sub>1</sub>, A<sub>3</sub> omit*// **12** *A<sub>3</sub>, B, C, D, E*: subt; *F*: sub// **12** *A<sub>3</sub>*: aceasta! Pe tălpi ai încă pămînt de pe pusta ungurească! > aceasta!; *B, C, D, E, F*: aceasta!// **13** *A<sub>1</sub>*: s-așează amîndoi; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: s-așează// **16** *A<sub>1</sub>*: nu se dezmințe > apă nu se face; *B, C, D, E, F*: apă nu se face// **16** *A*: Români; *B, C, D, E, F*: Rumâni// **17** *A<sub>1</sub>*: toți > și dumneata și eu; *B, C, D, E, F*: și dumneata și eu// **18** *A<sub>1</sub>*: de dibuiala; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E*: de dibuielile; *F*: dibuielile// **21—22** *A<sub>1</sub>*: Drumul pe care se varsă sîngele nostru e tot de la Dumnezeu! > Dacă sîngele e de la Dumnezeu și nu drojdie netrebnică, de ce Kossuth îi pune cep și-l lasă să curgă fără omenie?; *B, C, D, E, F*: Dacă sîngele e de la Dumnezeu și nu drojdie netrebnică, de ce Koșut îi pune cep și-l lasă să curgă fără omenie?// **24—26** *A<sub>1</sub>*: Sunt aici tocmai pentru ca să curm această singerare > Vreau să fiu puntea de înțelegere, domnule Iancu; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Vreau să fiu puntea de înțelegere. Desparte-te de visuri domnule Iancu, sau încearcă să te desparti, cel puțin pentru cîtva timp// **28—33** *A<sub>1</sub>*: Înainte de orice, o întrebare <> să lămurim starea în care ne găsim); *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Vorbești despre mine și despre visuri ca despre un oarecare și despre <*F*: și) nevastă-sa. Să mă despart — cel puțin pentru cîtva timp! Pe șeasă <*F*: șase) luni, de pat și de masă! Ha! Ca să vedem ce-o mai fi pe urmă, adică — cum m-oi purta eu, și cum s-o purta visul! Dar mai înainte <*A<sub>3</sub>*: înainte de-a vorbi despre asta > mai înainte) să lămurim altceva domnule Dragoș.

**2—4** *A<sub>1</sub>*: Kossuth mi-a dat cuvîntul. Nu cred ca între ostașii lui să se găsească vreunul cu răspundere <> vreunul) să calce ordinul dat de el; *A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C, D, E, F*: De ce atîta neîncredere? Trebuie să ne impunem <*B<sub>2</sub>, D, E, F*: Ne trebuie) citeodată și îndrăzneala ceastălaltă <*F*: cealaltă), a încrederii. Koșut și-a dat cuvîntul, și eu îl cred pe cuvînt. Nu se va încumeta nimenea să calce ordinul. <*A<sub>3</sub>*: ordinul dat.)// **6** *A<sub>1</sub>*: o garanție; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: cheazășie// **9** *A<sub>1</sub>*: Cuvîntul nu, e adevărat; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Cuvîntul nu// **11** *A*: Kossuth; *B, C, D, E, F*: Koșut// **13** *A<sub>1</sub>*: Pace ungurească; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Pax hungarica// **19** *A<sub>1</sub>*: Ce?; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Aud?// **19—20** *A<sub>1</sub>*: se depun; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: după cite <*D, E, F*: cit) știu// **21** *A<sub>1</sub>*: Oare de ce nu se arată?; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Se sfiește să se arate?// *A, B, C<sub>1</sub>*: oferă; *C<sub>2</sub>, D, E, F*: îmbie// *A*: Kossuth; *B, C, D, E, F*: Koșut// **22** *A<sub>1</sub>*: Cu cine crede Kossuth că vorbește? După; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: După// **23** *A<sub>1</sub>*: scrintit; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: strîmbat// **23—24** *A<sub>1</sub>*: încăpăținat și berbec nebun de mărire; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: încăpăținat// **25** *A<sub>1</sub>*: Armele nu se depun, armele > Armele; *B, C, D, E, F*: Armele// **26** *A*: Kossuth să; *B, C, D, E, F*: Koșut să// **26** *A*: Kossuth s-o; *B, C, D, E, F*: Koșut s-o// **29** *A<sub>1</sub>*: uiți că sunteți > sunteți; *B, C, D, E, F*: sunteți// **29—30** *A<sub>1</sub>*: părțile!; *A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: părțile. Nu trebuie să vă <*A<sub>2</sub>*: să te) mai amăgiți! <*A<sub>2</sub>*: amăgești cu nădejdi stricăcioase!)>// **31—33** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit*// **32** *A<sub>3</sub>*: de ce-ai venit <> de ce-ai mai ostenit pînă aici) domnule Dragoș?; *B, C, D, E, F*: de ce-ai mai ostenit pînă aici// **32—33** *A<sub>3</sub>*: nu mai aveți răbdarea > nu urmați sfatul răbdării; *B, C, D, E, F*: nu urmați <*F*: urmași) sfatul răbdării.

## 253

**1—7** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit*// **2** *A<sub>3</sub>*: Kossuth; *B, C, D, E, F*: Koșut// **2** *A<sub>3</sub>, B, C, D, E*: să facă; *F*: să ceară// **6** *A<sub>3</sub>, B, C, D, E*: și care ar rămînea; *F*: și ar rămînea// **9—10** *A<sub>1</sub>*: Domnule Dragoș, uiți că nu; *A<sub>3</sub>, B, C, D*: Și pentru a ocoli aceasta crezi că trebuie din capul locului să-mi servești pe tîpsie neobrăzările aceluî încăpăținat <*A<sub>3</sub>*: pe tîpsie un neadevăr? D r a g o ș : Ce neadevăr? I a n c u : Că adică am fi pierduți! > pe tîpsie neobrăzările aceluî încăpăținat). Cum îți închipui că vom putea discuta pe acest temei? Să ia aminte berbecul profetic că nu; *E, F*: Cum îți închipui că vom putea discuta pe acest temei? Să ia aminte berbecul profetic că nu// **11** *A<sub>1</sub>*: două > trei; *B, C, D, E, F*: trei// **12** *A<sub>1</sub>*: în chipul cel mai rușinos; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: în chip rușinos// **12** *A<sub>1</sub>*: munților noștri > munților; *B, C, D, E, F*: munților// **12** *A<sub>1</sub>*: Și; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: Și aproape că nici// **13** *A<sub>1</sub>*: femeile; *A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F*: muieretul nostru// **14—17** *A<sub>1</sub>*: Cu muniția și cu hrana ce le-am luat-o <> de care le-am ușurat), rezistăm <> ținem piept) aici atît cît socotim că e bine <> aici cît om crede de bine). În cuiburile



noastre nu mai pune nimenea piciorul;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Cu muniția și cu hrana de care am ușurat trupele lui Kemeny ținem piept aici cât om crede de cuviință<sup>1</sup>. Căldarea fierbe, se va vedea pînă la urmă cine-și arde degetele. Nu le-au fost destul stropii de sînge de-atunci? Vom ști face să plouă și cu găleata. A treia oară ungurii n-o să mai spurce zarea!// **19—20**  $A_1, A_3, B, C_1$ : Cu trupe înzecite  $\langle A_1$ : înzecite din nou  $\rangle$  înzecite  $\rangle$  Hatvany e la porțile voastre. Nu vă azviriți în vărsări de sînge zadarnice!<sup>2</sup> Stai domnule Iancu să chibzuim  $\langle A_1$ : și chibzuiește  $\rangle$ , și vei vedea că totul e-n zadar! Atîrnă de dumneata să ne îndrumăm spre  $\langle A_1$ : să se ajungă la  $\rangle$  înțelegere. Atîrnă numai de dumneata să ne încunuje un prăpăd, de care sufletul trebuie să răspundă odată  $\langle A_1$ : odată în fața cerului  $\rangle$  odată  $\rangle$ . Depuneți armele  $\langle A_1$ : armele, și aveți toată libertatea  $\rangle$  armele!  $\rangle$  Și veți fi  $\langle A_3, B, C_1$ : Răsplata ar fi destul de vădită  $\langle A_3$ : mare  $\rangle$  vădită  $\rangle$  să rămîneți neatinși  $\langle A_3$ : nepedepsiți  $\rangle$  nevătămați  $\rangle$ . Dar Kossuth  $\langle B, C_1$ : Koșut  $\rangle$  e suflet mare. Vă dă cuvîntul  $\langle A_3$ : asigură  $\rangle$  dă cuvîntul  $\rangle$  că odată pacea statornicită veți fi întru toate  $\rangle$  deopotrivă cu toți cetățenii!//  $C_2, E, F$ : Koșut e suflet mare. Vă dă cuvîntul că, odată pacea statornicită, veți fi întru toate deopotrivă cu toți cetățenii!// **22**  $A_1$ : Ne;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Da' știu. Vom fi deopotrivă cu toți cetățenii. Ne!// **24**  $A, B_1, C_1$ : fericit! **D r a g o ș**: Și de toată egalitatea în fața legilor! Ce veac minunat! **I a n c u**: Munții;  $B_2, C_2, D, E, F$ : fericit! Munții!// **24**  $A_1$ : produs;  $A_3, B, C, D, E, F$ : zămisliți!// **25—28**  $A_1$ : Va să zică în dumneata nu se răcoale sîngele, domnule Dragoș? Singelui dumitale îi e totuna că vorbește grai de împrumut sau graiul mumelor!  $\rangle$  Cum se face că în dumneata sîngele se-nsoară cu toate păcatele, domnule Dragoș? Cum se face că sîngele dumitale se bucură deopotrivă de orice pat, de orice haină  $\langle$  deopotrivă de orice haină  $\rangle$  de-mpurmut?;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Cum se face că în dumneata sîngele se-nsoară cu toate păcatele, domnule Dragoș? Cum se face că sîngele dumitale se bucură de orice haină de împrumut?// **28**  $A$ : Kossuth;  $B, C, D, E, F$ : Koșut!// **28**  $A_1$ : a spus;  $A_3, B, C_1$ : s-a rostit că;  $C_2, D, E, F$ : a spus că!// **29—30**  $A_1$ : s-au răscolat în chiot toate neamurile  $\rangle$  s-a stîrnit un murmur între popoare;  $B, C, D, E, F$ : s-a stîrnit un murmur între popoare!// **32**  $A_1$ : că le e totuna, fiindcă  $\rangle$  că nu se simt solidaritate cu niciun grai, fiindcă;  $A_3, B, C, D$ : că nu se alipesc la niciunul din graiuri, fiindcă;  $E, F$ : fiindcă!// **33**  $A_1, A_3, B_1, B_2, C_1, D$ : cu dumneata? **D r a g o ș**: Graiul mumelor! Ah lăsați-mă cu poveștile astea  $\langle A_1$ : cu aceste povești  $\rangle$ ! De ce tot cerem  $\langle A_1$ : așteptați  $\rangle$  așteptăm  $\rangle$  cerem  $\rangle$  să ni  $\langle A_1$ : vi  $\rangle$  ni se asigure prin lege ceea ce nimenea nu ne  $\langle A_1$ : vă  $\rangle$  ne  $\rangle$  poate lua? Și de ce nu ne-am mulțumi  $\langle A_1$ : nu vă mulțumiți  $\rangle$  nu ne mulțumim  $\rangle$  că ni se încuviințează  $\langle A_1$ : asigură  $\rangle$  prin lege ceea ce cu adevărat ni se poate da: egalitatea cu toți cetățenii? **I a n c u**: Ne dați țircoale cu toate cursele

<sup>1</sup> Fraza apare numai în  $A_3, B, C, D$ . <sup>2</sup> Propoziția apare numai în  $A_1$ .

și vă dăpănați în preajmă toate ispitele. Dar noi nu avem de ales între mai multe căi.  $\langle A_1$ : I a n c u: Ispită și cursă!  $\rangle$  Koșut  $\langle A$ : Kossuth  $\rangle$  vrea o Ungarie ungurească. S-o aibă atît de largă cît se-ntinde prășila cu ochi pieziș a pusteii  $\langle A_1$ : cît le e limba  $\rangle$  cît o cuprinde brăcinarul limbei ungurești  $\rangle$  cît e curcubeul  $\rangle$ . Dincolo de acel hotar n-are decît să și-o cucerească, dacă îi dă mina. Noi ne găsim aici în hotarul stelelor noastre. Ungurii își închipuie că tot cerul li s-a făgăduit lor, și că pămîntul și țara ce li s-a dat  $\langle A_3$ : pămîntul ce-l au  $\rangle$  pămîntul și țara ce li s-a dat  $\rangle$  nu sunt decît o mică arvună! O arvună pentru zarea tuturor noroadelor din preajmă!<sup>1</sup>  $\langle A_1$ : dacă îi dă mina. Dacă e vorba de țară, și eu mi-o vreau numai atîta cît cuprinde curcubeul sufletului  $\langle$  cît ne e hotarul singelui  $\rangle$  românesc. Nici o vâlcea mai mult pe pămînt, nici o stea mai mult pe cer, nu trebuie să fie românească!  $\rangle$  **D r a g o ș**<sup>2</sup>: Încarci o mare răspundere asupra dumitale, domnule Iancu, îndepărtînd  $\langle A_1$ : refuzînd  $\rangle$  mina întinsă. **I a n c u**: Mina aceea e întinsă dintr-o mie de ani de viclenie. Mina aceea e bătrînă și-o cunoaștem. Noi trebuie să stăm în picioare, trei ziua și noaptea  $\langle A_3$ : și noaptea, că nu știm din care nor iese fulgerul cu gînd rău asupra noastră  $\rangle$  și noaptea;  $A_1$ : **I a n c u**: Mina vicleanului, mina aceea e bătrînă de-o mie de ani, și-o cunoaștem. Mina aceea e întinsă numai pentru a ne lovi  $\langle$  izbi  $\rangle$  în creștet!  $\rangle$ ;  $C_2, E, F$ : cu dumneata?// **34**  $A$ : **D r a g o ș** (ridică glasul);  $B, C, D, E, F$ : **D r a g o ș**!// **35**  $A, B, C, D$ : Domnule Iancu, eu;  $E, F$ : Eu!// **36**  $A, B, C_1, D$ : cursă. Sunt împotriva dumitale, dar spre binele dumitale;  $E, F$ : cursă!// **36**  $A_1$ : Ceva, domnule Iancu, ceva s-a pus;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Domnule Iancu, ceva s-a așezat.

## 254

**1**  $A_1, A_3, B, C_1, D$ : nobil, căci cine nu i se-nchină — că  $\langle A_1$ : încît  $\rangle$  nu mai poți să înțelegi;  $C_2, E, F$ : nobil, că nu mai înțelegi!// **1—2**  $A_1$ : glasul;  $A_3, B, C, D, E, F$ : nici chemările, nici poruncile!// **4**  $A_1$ : Ce glas al vremii? Pe mine  $\rangle$  Pe mine;  $B, C, D, E, F$ : Pe mine!// **5**  $A_1$ : purtate  $\langle$  aduse  $\rangle$  din patru vînturi  $\langle$  de la soare-apune  $\rangle$ ;  $A_3, B, C, D, E, F$ : culese fără judecată din patru zări!// **6—7**  $A_1$ : îmi cunosc năcazurile mele și ale neamului meu!;  $A_3, B, C, D, E, F$ : cunosc năcazurile cari  $\langle F$ : care  $\rangle$  se îmbulzesc peste noi, aici, pe acest petic de lume!// **11**  $A_1$ : Fiindcă cred;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Cred!// **13—16**  $A_1$ : Noua împărăție la care visezi;  $A_3, B, C_1, C_2, D, E, F$ : Noua împărăție! Iată o vorbă negreșit  $\langle A_3$ : desigur  $\rangle$  negreșit  $\rangle$  și mai mare decît toate vorbele pentru cari  $\langle F$ : care  $\rangle$  eu mă ostenesc, cite-odată biruitor, cite-odată zadarnic.  $\langle A_3, B_1, C_1$ : zadarnic. Vreau să te rup din tovărășia asta.  $\rangle$  Noua împărăție, spre care v-ați întors fața!// **16—17**  $A_1$ : Hristos a spus  $\rangle$  în rugăciunea noastră de toate zilele zicem;  $B, C, D, E,$

<sup>1</sup> Propoziția apare numai în  $A_3$ , unde a fost apoi ștersă. <sup>2</sup> De aici înainte textul continuă numai în  $A_1, A_3, B_1, C_1$ .

**F**: în rugăciunea noastră de toate zilele zicem// **17**  $A_1$ : Vie;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Vie, Doamne// **18**  $A_1$ : înșele, c-așa e meseria lui, pentru care nimenea nu-l osindește;  $A_3, B, C, D, E, F$ : înșele, fără ca cineva să-l poată măcar osindi// **19**  $A_1$ : cu zăriștea făgăduielilor;  $A_3, B, C, D, E, F$ : cu toate făgăduielile// **20**  $A_1$ : Pe urmă;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Pe urmă tace. Și pe urmă// **20**  $A_1$ : Că așa au fost totdeauna acești ticăloși împărați. Uită > Uită;  $B, C, D, E, F$ : Uită// **21**  $A_1$ : meseria;  $A_3, B, C, D, E, F$ : slujba// **22—23**  $A_1$ : Unul singur a fost luminat între ei, din ciți dinastia a puiat: Iosif > De unul singur s-a pomenit ca de-o lumină între ei;  $A_3, B, C, D, E, F$ : De unul singur s-a pomenit ca de-o lumină între-mpărați// **23—24**  $A_1$ : nici acela;  $A_3, B, C, D, E, F$ : nici pe acela nu l-a ținut în picioare omenia, nici acela// **24—25**  $A_1$ : de luminat > de cinstit;  $A_3, B, C, D, E, F$ : de cinstit și de deprins cu cuvîntul dat// **26**  $A_1$ : răscoală;  $A_3, B, C, D, E, F$ : răscoală pe Horia// **27**  $A_1$ : a îngăduit > l-a dat;  $A_3, B, C, D, E, F$ : l-a dat fedeeș// **28**  $A_1, A_3, B_1, C_1$ : pe roată. Același împărat, despre care rumâni noștri, cînd a descins în  $\langle A_1$ : cînd umbla prin > cînd a coborît în> Ardeal, ziceau: Isus Hristos a coborît pe pămînt, a îngăduit, în prea înalta și blestemata sa grație  $\langle A_1$ : a îngăduit> ca Horia să fie destrămat  $\langle A_1$ : tras> pe roată;  $B_2, C_2, D, E, F$ : pe roată// **28—29**  $A_1$ : Oasele lui se mai aud și acum troznind în munți, dar urechile moșilor nu mai aud > Cînd vîntul dă în cetina brazilor, moșii mai zic și astăzi: troznesc oasele lui Horia!;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Cînd vîntul dă în vreascuri și în cetina brazilor, moșii mai zic și astăzi: troznesc oasele lui Horia!// **30**  $A_1$ : Ține minte  $\langle$  > Ia aminte> ce-ți spun;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Ia aminte// **30**  $A_1$ : Horia stă;  $A_3, B, C, D, E, F$ : umbra lui Horia stă frîntă// **31**  $A_1$ : trup ca noi;  $A_3, B, C, D, E, F$ : trup// **31**  $A_1$ : ar vorbi! Oasele lui se mai aud și astăzi troznind în munți! Horia îți vorbește: Avram Iancu, caută alt drum, nu-mi lua urma! Că urma mea nu aduce noroc > ar vorbi! Avram Iancu, caută alt drum, nu-mi lua urma! Că urma mea nu aduce noroc!  $A_3, B, C, D, E, F$ : ar vorbi!// **33**  $A, B, C_1, D$ : tulburat, își frînge minile;  $C_2, E, F$ : tulburat// **34**  $A_1$ : Eu am luptat și lupt. Eu am;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Am luptat și lupt. Am// **34—37**  $A_1$ : Împăratul nu va uita!;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Împăratul e împăratul! Împăratul nu va uita! Nu va uita, fiindcă nimenea nu-și vrea sieși rău. Dacă împăratul ar uita, el ar înceta prin aceasta chiar de a mai fi împăratul!

255

**1**  $A_1, A_3, B_1, C_1$ : Dragoș: Ar înceta să fie — vorba vine — ar înceta față de dumneata. Dar față de alții?  $\langle A_1$ : Dragoș: Și dacă totuși uită?> **I a n c u** (s-așează greu la masă, cu capul aplecat între mini): Atunci — voi spune — Dragoș: Avram Iancu, desparte-te de toate nădejdele deșarte și de toate amăgirile!  $\langle A_1$ : desfă-te de toate nădejdele deșarte!> **I a n c u**: Dacă uită — voi spune — Dar nu se poate! De ce îmi ceri să-mi închipui ce — nu — se — poate — închipui!  $\langle A_1$ : voi spune: între două rele

am ales pe cel mai mic. Am ales răul mai mic fiindcă unul din cele două trebuia să-l aleg. Alături de unguri ne așteaptă pieirea. Dar numai sărăcia și nedreptatea alături de-un împărat care uită! Dar împăratul nu va uita > Voi spune: nu se poate!>;  $B_2, C_2, D, E, F$ : Dragoș// **2—3**  $A_1$ : Domnule Iancu;  $A_3, B, C, D, E, F$ : Domnule Iancu, te vei găsi odată în fața acelei cumplite virtuți împărătești.  $\langle A_3$ : împărătești. I a n c u<sup>1</sup>: Atîta credință nu va rămînea fără răspuns! D r a g o ș: Domnule Iancu, vei înțelege atunci că credința mută munții, dar nu pe împărați!>// **3—8**  $A_1, A_3, B_1, B_2, C_1, C_2$ : singele rumănesc pentru o poartă închisă! Și-ți spun: aceasta nu se poate!  $\langle A_1$ : singele romănesc.> Acum cînd ceasul nou bate în lume, cu clopotele libertății, acesta nu se mai poate! Voi sunteți lunaticii împărăției și robii somnului! Am venit să vă dezmeticesc!  $\langle A_1$ : Ceas nou bate în lume, cu clopotele libertății.> E cu neputință ca toți moșii să gîndească la fel!  $\langle A_1$ : ca dumneata > la fel!> Koșut  $\langle A_1$ : Kossuth vă scoate din sărăcie. Kossuth > Kossuth> a desființat iobăgia! Koșut  $\langle A_1, A_3$ : Kossuth> face dreptate! Voi nu înțelegeți chemarea?  $\langle A_1$ : Nu așteaptă < cere> de la voi decît să depuneți armele!> **I a n c u**: Și dobîndind lumea cu prețul sufletului — ce cîștigăm? Poate că i l-am da și sufletul, dacă ni l-ar lăsa în pace cel pușin să tacă precum  $\langle A_1$ : ca> pietrele! Dar nu! Koșut  $\langle A_1, A_3$ : Kossuth> vrea să silească și pietrele să vorbească! Pietrele și frunzele și rumânii — toți să vorbească în graiul căpcaunilor de pe pustă!  $\langle A_1$ : vrea să facă și pietrele să vorbească ungurește!> **D r a g o ș**: Domnule Iancu, vreau să vorbesc moșilor! **I a n c u** (cu gîndul aiurea): Nu, împăratul nu va uita! **D r a g o ș**: Domnule Iancu, nu mi se prea pare că moșii ar gîndi  $\langle A_1$ : nu cred că moșii gîndesc> toți ca dumneata  $\langle C_3$ : Domnule Iancu>. Cu moșii și cu mocanii m-aș înțelege repede  $\langle A_1$ : Cu moșii m-aș înțelege>. Dă-mi prilejul să le vorbesc  $\langle A_1$ : să vorbesc moșilor > să le vorbesc>. **I a n c u** (se uită lung<sup>2</sup>, se gîndește, nu răspunde). **D r a g o ș**: M-am deschis în fața dumitale  $\langle C_2, D$ : dumnitale> ca o carte. Dar voi, conducătorii, drăcește  $\langle A_1$ : prea > drăcește> pătrunși de voi înșivă, vă simțiți  $\langle A_1$ : vă simțiți totdeauna > vă simțiți> purtați și îndrăgiți de norod  $\langle A_1$ : purtați de mulțime> chiar și atunci cînd norodul a încetat de mult de a mai fi alătura de voi. Vreau să cercetez încotro zboară suspinele moșilor.  $\langle A_1$ : de voi.> Unde e răul?  $A_3$ : de voi. Nu știe bărbatul ce știe satul? > de voi. Vreau să cercetez încotro zboară suspinele moșilor.> **I a n c u** (se gîndește, tace). **D r a g o ș**: Nu vei îndrăzni  $\langle A_1$ : Nu e lucru legiuit> să arunci un popor întreg în foc și-n sînge, cîtă vreme  $\langle A_1$ : dacă > cînd> poporul nici nu știe măcar cine sunt  $\langle A_1$ : ce vor;  $A_3$ : cine sunt și ce vor> vrășmașii împotriva cărora sunt împinși  $\langle C_2, D$ : e împins> să lupte  $\langle A_1$ : împotriva cărora luptă>. Ce știu moșii despre vrerile lui Kossuth  $\langle B, C, D$ : Koșut>? Deschide-mi drumul  $\langle A_1$ : Dă-mi

<sup>1</sup> Această replică a fost apoi anulată. <sup>2</sup> Cuvinte șterse în  $C_2$ .

prilejul cuvenit > Deschide-mi drumul > să-i luminez cum se cuvine! Sunt încredințat <A<sub>1</sub>: sigur> că nici un braț nu s-ar mai ridica împotriva ungu-  
rilor și nici un glas împotriva lui Koșut, marea lumină și marele proroc!  
<A<sub>1</sub>: ungu-urilor! Nici un braț și nici un glas!; A<sub>3</sub>: glas, moții ar înțelege  
degrabă că un sprijin se vestește și pentru ei în Kossuth, marea lumină,  
marele om și marele profet > glas împotriva lui Kossuth, marea lumină și  
marele proroc.> I a n c u: Marea lumină – marele proroc <A<sub>3</sub>: profet!>  
Doamne Dumnezeule! E greu să discuți asupra gusturilor. Nu voi zice că  
Koșut <A<sub>3</sub>: Kossuth> nu e un proroc, ca să nu te supăr. Voi spune numai  
că multă otrăvă trebuie să fie în această lumină și în acești proroci. S-ar  
putea pune marea la încercare! Dacă <A<sub>3</sub>: De> i s-ar întâmpla omului dumi-  
tale să fie înghițit de chitul din scriptură <A<sub>3</sub>: de peștele biblic > de rechii-  
nului scripturei), și-ar vărsa chitul <A<sub>3</sub>: peștele> sufletul pe țărni degrabă,  
nu l-ar suferi trei zile în pintece ca pe celălalt proroc<sup>1</sup>. Dorințele dumitale,  
domnule Dragoș, <A<sub>1</sub>: dumitale> sunt din cale-afară neobișnuite! Te-ai  
legat față de proroc <A<sub>1</sub>: Kossuth; A<sub>3</sub>: profet> s-o faci? Și Kossuth <B, C,  
D: Koșut> a fost atât de copilăros să creadă că Iancu e gata să deschidă  
drumul <A<sub>1</sub>: drumul între moți> sămănătorului de curse? Unde s-a mai  
pomenit căpetenie de popor să îngăduie vrășmașului să-i clatine șirurile cu  
toate nălucile <A<sub>1</sub>: să-i demoralizeze cu vorbe mari șirurile și cu toate  
nălucile veacului?; A<sub>3</sub>: să-i clatine șirurile cu năluci atât de ispi-  
titoare? > să-i clatine șirurile cu toate nălucile?> D r a g o ș: Unde s-a mai  
pomenit? Nicăiri! Dar <A<sub>1</sub>: D r a g o ș: Nu se pomeneste, dar> dumneata  
ești om cinstit, și nu vei ține <A<sub>1</sub>: nu ve începe o luptă ținind > nu vei  
ține> norodul în întuneric <A<sub>1</sub>: în neștire și-n întuneric> cu privire la țelu-  
rile nobile ale lui Koșut <A<sub>1</sub>: ale vrășmașului; A<sub>3</sub>: ale lui Kossuth!>; E,  
F: singele rumânesc pentru o poartă închisă! Și-ți spun: aceasta nu se  
poate! Acum, când ceasul nou bate în lume, cu clopotele libertății, aceasta  
nu se mai poate! Voi sunteți lunaticii împărăției și robii somnului! Am venit  
să vă dezmeticesc! Domnule Iancu, vreau să vorbesc moților!// 10 A<sub>1</sub>: S-a  
mai pomenit așa ceva în ajunul unei lupte hotărâtoare? > Suntem în fața  
unei table de joc sau în ajunul unei lupte?; B, C, D, E, F: Suntem în  
fața unei table de joc sau în ajunul unei lupte?// 11 A<sub>1</sub>: Să risc slăbirea  
propriilor mele poziții > Să risc slăbirea pozițiilor mele; A<sub>3</sub>, B, C, D, E,  
F: Să-mi slăbesc pozițiile!// 12—14 A<sub>1</sub>: Cu adevărat drăcească e, domnule  
Dragoș, vorba dumitale, vorba dumitale cu înfățișare <> cu chip> de înaltă  
omenie! Aici nu suntem însă în fața tablei de joc, ci în ajunul încercării,  
în care intrăm cu puterile pe cari; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: Îmi ceri cam mult,  
domnule Dragoș! Aici nu petrecem de inimă rea ca la cârciumă, ci stăm  
cu inima strinsă în pragul încercării. Intrăm în ea cu puterile pe cari <F:  
care>// 20 A: Kossuth; B, C, D, E, F: Koșut// 22 A: (se gindește, tace);

<sup>1</sup> Textul de pină aici al replicii lui Iancu apare numai în A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>.

B, C, D, E, F: (nu răspunde)// 24—25 A<sub>1</sub>: Sau nu mai ești nici dumneata  
sigur de norod? > E poporul cu dumneata sau nu? Dacă e cu dumneata,  
de ce te temi?; B, C, D, E, F: E poporul cu dumneata sau nu? Dacă  
e cu dumneata, de ce te temi?// 26 A: I a n c u (tace, apoi); B, C, D, E, F:  
I a n c u.

## 255—256

27—2 A<sub>1</sub>: Suntem; A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F: Trebuie să recunosc că  
ești foarte întreprinzător. Abia plecat de la Koșut <A<sub>3</sub>: Kossuth>, ai și sosit  
aici. Abia sosit, ai și hotărât. Vrei așadar să miști clopotele și inimile împo-  
triva mea? Pe <A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Să știi însă că pe> drumul acesta trebuie să fii  
cu multă <E, F: cu oarecare> bagare de seamă. E <A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Că e> cam  
primejdios. D r a g o ș: Am cugetul curat. I a n c u: Domnule Dragoș te  
întreb încă o dată: suntem.

## 256

3 A: Kossuth; B, C, D, E, F: Koșut// 5—8 A<sub>1</sub>: Dacă mă crezi atât de  
deștept de a putea fi calul troian în cetate, de ce mă crezi tot așa de prost  
și de negindit de a fi măgar troian în cetate? > Înțeleg să fiu bănuț că  
vreau să fac pe calul troian în cetate, dar nu mă vei crede așa de prost  
și de negindit să fac pe măgarul troian în cetate!; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F:  
Înțeleg să fiu bănuț că vreau să fac pe calul troian în cetate, dar nu mă  
vei crede așa de bicisnic <A<sub>3</sub>: becisnic> și de negindit să vreau să fac pe  
măgarul troian în cetate! Fac eu așa tristă figură?// 8 A<sub>1</sub>: voastre? Calul  
troian ar fi în cazul acesta măgar de-a binelea > voastre?; A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: voas-  
tre? I a n c u: Nu ți-e <A<sub>3</sub>: Și nu ți-ar fi > Nu ți-e> deloc teamă să apari  
dintr-o dată între moți și să le vorbești? D r a g o ș: Mie? Eu nu mă gândesc  
la moarte decât o dată într-un an, în noaptea de <B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: spre> anul nou,  
când bate miezul nopții, despărțind anii <B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: când clopotele despart  
anii>, alături de mine <B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: și alături> femeile se uită lung în pahar <A<sub>3</sub>:  
în pahar, și lingă ele cîntăresc tot ce-a fost și tot ce ar putea să fie>. I a n-  
c u: Domnule Dragoș, pe dumneata te bucură mult cetatea cu femeile și cu  
desfătările. Nu știu ce cauți aici printre noi. D r a g o ș: Vreau să vă des-  
chid tuturor poarta aceasta spre mureii vieții; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F: voastre?//  
10 A<sub>1</sub>: fac; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: sunt gata să fac ce nu se cade și// 11  
A<sub>1</sub>: căpitan în locul meu; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: căpitan// 12 A<sub>1</sub>: norodului  
meu; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: norodului// 14 A<sub>1</sub>: Ajutorul! > Ioane!; B, C,  
D, E, F: Ioane!// 15—16 A: A j u t o r u l; B, C, D, E, F: A j u t o r u l  
(intrînd)// 17 A: Să trăiți > Trăiți; B, C, D, E, F: Trăiți// 19 A: Vreau  
doi cai gata de plecare! > Doi cai!; B, C, D, E, F: Doi cai!// 21 A: Sunt  
cel puțin > Avem > Sunt; B, C, D, E, F: Sunt// 24 A<sub>1</sub>: Ajutorul iese;  
A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: (Ajutorul iese, intră Popa Păcală)// 25—26 A omite!//

27 *F omite*<sup>1</sup>// 27—32 *A<sub>1</sub> omite*// 28 *A<sub>2</sub>*: Fiule > Tată; *B, C, D, E, F*: Tată// 28—29 *A<sub>2</sub>*: m-a văzut pe mine și s-a-ntors degrabă, de teamă să nu-i fiu de nenoroc. Iepure sau popă la amiazi ... > văzîndu-mă s-a-ntors de teamă să nu-i fiu de ...; *B, C, D, E, F*: văzîndu-mă s-a-ntors de teamă să nu-i fiu de ... <*E, F*: de nenoroc).

257

1—4 *A<sub>1</sub> omite*// 2 *A<sub>2</sub>*: Victor > Ion; *B, C, D, E, F*: Ion// 5 *A<sub>2</sub>, B, C, D*: astfel; *E, F*: Ion Dragoș// 6 *A<sub>1</sub>*: Iancu (către Dragoș); *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Iancu// 7—8 *A<sub>1</sub>*: Îți dau prilejul să vorbești (> Vei vorbi) poporului de moți (> poporului), azi după amiazi. E adunare mare la Cîmpeni. O luăm peste muchi. În trei (> două) ore (> ceasuri) suntem acolo; *A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: Domnul <*A<sub>2</sub>*: Ba nu s-a răzgîndit deloc! Dimpotrivă, domnul > Domnul) Dragoș va vorbi astăzi poporului. După amiazi e mare adunare la Cîmpeni <*C<sub>2</sub>*: Cîmpeni. Vrea, cum s-ar zice, să ne dezvăluiească de nepriecerea noastră!// 10—11 *A<sub>1</sub>*: Ești pe drum greșit, dar ești cavalier! > Îți mulțumesc domnule Iancu! Ne despart drumurile, dar mă închin cavalerului!; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Îți mulțumesc domnule Iancu. Ne despart drumurile, dar îmi scot pălăria pînă la pămînt în fața cavalerului!// 12—21 *A<sub>1</sub> omite*// 13—14 *A<sub>2</sub>*: În codru sau > Patru semestre în codru și două; *B, C, D, E, F*: Patru semestre în codru și două// 14 *A<sub>2</sub>*: popii nu trebuie > popilor nu li se cuvine; *B, C, D, E, F*: popilor nu li se cuvine// 17 *A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>, D*: dar acu; *C<sub>2</sub>, E, F*: acu// 17 *A<sub>2</sub>*: s-au schimbat canoanele > s-au pornit alte canoane; *B, C, D, E, F*: s-au pornit alte canoane// 22—23 *A<sub>1</sub>*: Cavalerismului îi răspund prin cavalerism. Nu împotriva d-tale voi vorbi, dar voi arăta norodului cari sunt dorințele capului statului și patriei noastre, Kossuth! > Voi arăta norodului cari sunt vrerile lui Kossuth, capul statului și al patriei noastre; *B, C, D, E, F*: Voi arăta norodului cari <*F*: care> sunt vrerile lui Koșut, capul statului și al patriei noastre// 23 *A*: românii; *B, C, D, E, F*: rumâni// 24 *A<sub>1</sub>*: care vrea să ne scoată; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: un om care să ne scoată// 27—32 *A<sub>1</sub> omite*.

258

1 *A<sub>1</sub> omite*// 2 *A<sub>1</sub>*: Nu e cu puțință > Nu se poate; *B, C, D, E, F*: Nu se poate; 2 *A*: românii; *B, C, D, E, F*: rumâni// 3 *A<sub>1</sub>*: de luptă, cu atît mai puțin pricină de luptă sfîntă; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: de luptă// 3—4 *A<sub>1</sub>*: întru veșnicie; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: de totdeauna// 4 *A*: român; *B, C, D, E, F*: rumân// 4 *A<sub>1</sub>*: am ajuns; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: n-am ajuns cu toate acestea// 5 *A, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: Buda; *B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: Peșta// 7 *A, B, C, D omite*// 8—11 *A<sub>1</sub>*: același mîndru titlu > cu aceeași mîndrie același

<sup>1</sup> *Desigur, greșeală de tipar.*

mîndru titlu în parlamentul libertății; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: cu aceeași mîndrie același titlu în parlamentul <*B, C, D, E, F*: în același parlament al> libertății. Deodată cu titlul, și se acordă și dreptul la o stemă familiară// 13—18 *A<sub>1</sub>*: Niciodată! Ajutorul (întră și anunță): Căi sunt în căpestre! Iancu: Plecăm domnule Dragoș; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: Eu în parlament la Buda <*B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: Peșta>? Niciodată! Cît privește stemele, noi moșii avem toți una singură: ciubărul pe cîmp verde. Și ciubărul e destul de larg că să-ncapă <*A<sub>2</sub>*: ca să culegem în el > ca să-ncapă> căpăținile tuturor rătăciților din țara democrației cu steme! Mergem domnule Dragoș? O luăm peste muchi. În două ceasuri suntem acolo// 19 *A<sub>1</sub>*: (către Ajutor); *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: (către Popa Păcală)// 20 *A<sub>1</sub>*: Căpitanului Grätze îi spui; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Părinte, spune te rog căpitanului <*E, F*: locotenentului) Grätze// 21—22 *A<sub>1</sub>*: la adunare. Deseară mă întorc. Să dea poruncă aspră să nu se împuște; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: la tocmit de oameni. Spre scăpătatul soarelui mă întorc. Să-și potolească pușcașii// 23 *A, B, C, D*: bucurăm de el; *E, F*: bucurăm// 25—27 *A<sub>1</sub> omite*// 28 *A omite*.

259

1 *A*: Tabloul V; *B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: Tabloul VI; *B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: Tabloul II// 2 *A<sub>1</sub>*: După amiază de vară, în Cîmpeni. O cameră; *A<sub>2</sub>*: La Cîmpeni. După amiază de vară. O cameră simplă; *B, C, D, E, F*: Casă la Cîmpeni. Odaie simplă// 3 *A, B, C*: pridvor; *D, E, F*: pridvor înalt// 3 *A*: În jurul; *B, C, D, E, F*: În fața// 4 *A<sub>1</sub>*: Ușă între cameră; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: dar<sup>1</sup> se văd numai capetele, peste un gard. Ușă între odaie <*A<sub>2</sub>*: cameră>// 4—5 *A*: În cameră Iancu și căpitanul Grätze; *B, C, D, E, F*: În odaie Iancu și Grätze// 5 *A<sub>1</sub>*: ascultă cu; *A<sub>2</sub>*: trag cu urechea prin > ascultă prin; *B, C, D, E, F*: ascultă prin// 5—6 *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>*: cuvîntarea lui Dragoș, care singur pe <*A<sub>2</sub>*: la Dragoș, care din> pridvor vorbește norodului adunat; *B, C, D, E, F*: la Dragoș, care din pridvor vorbește norodului adunat<sup>2</sup>. După amiază de vară// 7—8 *A omite*// 10 *A omite*; *B, C<sub>1</sub>*: (vorbește poporului); *C<sub>2</sub>, D, E, F*: (vorbește poporului, își șterge fruntea de sudoare)// 11—13 *A<sub>1</sub>*: Niciodată împăratul n-a voit binele noroadelor ținute <> binele decît pentru vatra și odraslele sale! Noroadele le ține înadins în neștiință ca să le poată ține cu atît mai ușor în robie! Iubit popor, eu vă vorbesc român de la român! Din inimă curată. Și nimic nu vă ascund <> popor, vorbește aici în fața voastră un român cu inimă curată); *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: Împăratul nu e din plămădeala binelui și a luminei. Binele, l-a voit el vreodată? Spuneți-o voi! Poate pentru vatra și odraselele sale. Dar nu pentru noi — aceasta o știm nu de azi, nici de ieri, ci de totdeauna și cu toată tăria. Iar noroadele împăratul le ține înadins în întuneric, căci altmintrelea cum le-ar pu-

<sup>1 2</sup> *Cuvînt omis în E, F.*

tea apăsa <A<sub>2</sub>: ține > apăsa) în <B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: întru> robie?! Vorbește aici în fața voastră român < B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: un rumân) cu inimă curată!; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F: Buciumeni! Eu v-am vorbit. Nu știu pentru cine vă veți hotări! Dar atita știu: stau în fața voastră ca un rumân cu inimă <E, F: inima> curată!// 14 A omite.

259—260

15—18 A<sub>1</sub>: Fiu de țaran sunt și eu, fiu de român și astăzi deputat de Buda! Zvonuri mincinoase umblă printre voi despre Kossuth Lajos, mintea cea mai luminată a veacului! Că el vrea vezi Doamne nimicirea noastră! Că el vrea vezi Doamne să ne asuprească! Minciuni păcătoase! Dreptate vrea el, pentru toți, să ridice pe cei săraci vrea el, să scurteze nasul celor de sus vrea el, și egalitate pentru toți. Numai în Kossuth e mintuirea; A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F: Iancu: Iar își lauda găvanul inimei! <C<sub>2</sub>, E, F: inimei! Curat și luminat, ca argintul strecurat!> Gratze: Pe semne prin partea ceea <A<sub>2</sub>: aceea> îl înecă golul. Mă aștept în fiecare clipă să văd sărind un moț să-i smulgă masca de pe obraz, să-i <A<sub>2</sub>, B, C, D: și să-i> răcorească puțin oratoria! Iancu<sup>1</sup>: Nu știu ce-ar mai rămânea din el <A<sub>2</sub>: din Dragoș>, că-i totul numai mască. Dragoș: Iubit popor, eu m-am ridicat din prostime. Fiu de țaran sunt și eu, fiu de rumân <A<sub>2</sub>: român>, iar astăzi deputat de Buda <C<sub>2</sub>, D, E, F: deputat la Peșta>. Un ul (din norod): Plodul lui Koșut <A<sub>2</sub>: Kossuth>! Dragoș: Minciuni și zvonuri, zvonuri și minciuni umblă multe printre voi despre acel Koșut Laios <A<sub>2</sub>: Kossuth Lajos>, dar cine-l elatină? Mintea lui strălucește ca o lumină în veac. Că el s-ar lăcomi, zice-se, la sărăcia noastră. Că el vrea, vezi Doamne, nimicirea noastră și să ne strivească sub <F: sub> pinteni! Vedeți d-voastră, e nespus de ușor <A<sub>2</sub>: e tare cu ușurință > e nespus de ușor> să scornești ocări și pe socoteala <D, E, F: seama> stelilor, dar eu vin de la Koșut <A<sub>2</sub>: Kossuth>, cu care nu o dată am stat la un ulcior de tokay, și pe care nu-l știu numai din auzite. Prin el am ajuns deputat de Buda <D, E, F: El m-a făcut deputat la Peșta>, căci așa înțelege el să facă dreptate pentru toți, și să ridice pe cei de jos <A<sub>2</sub>: cei săraci > cei de jos>. Iubit popor, eu cred că în limba îngerilor Koșut <A<sub>2</sub>: Kossuth> înseamnă libertate! Koșut <A<sub>2</sub>: Numai în Kossuth>; B, C: Numai în Koșut) e mintuirea.

260

14 A: Kossuth; B, C, D, E, F: Koșut// 15 A<sub>1</sub>: Nu-și; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: Dar Dragoș nu-și// 16—17 A<sub>1</sub>: Voi tăceți! Bine faceți că tăceți. Voi tăceți fiindcă vreți să auziți mai întâi ce răspund munții voștri! Și munții

<sup>1</sup> Replică omisă în E, F.

au răspuns: trăiască Kossuth! I-am auzit pe deasupra tăcerii voastre! Munții știu unde e mintuirea, fiindcă munții (> ei) n-au uitat! Moți și Buciumeni! Kossuth singur, Kossuth sau nimenea altul, ne va izbăvi pe toți, el vă (> ne) va scoate din sărăcie și din întunericul robiei (> din întuneric). El va aduce bunăstare pentru toți! Împăratul vă înșeală numai cu făgăduieli deșarte! Împăratul făgăduiește-n năcaz și uită când e la bine. Fiindcă împăratul nu-i om; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Ați auzit? Răspund <B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: auzit cum răspund> munții voștri! Răspund munții: trăiască Kossuth <B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Koșut>! I-am auzit pe deasupra tăcerii voastre. Moți și Buciumeni! Kossuth singur, Kossuth <B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Koșut singur, Koșut> sau nimenea altul ne va izbăvi pe toți, el va scoate din întuneric <B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: din robie> toată suflarea românească! El va aduce bunăstarea pentru toți! De aceea zic <A<sub>2</sub>: spun > zic>: drumul pe care ați apucat, drumul împărăției, nu e cel bun! Ce poate să vă dea împăratul? Vă înșeală cu făgăduieli deșarte. Împăratul făgăduiește la năcaz și uită când e la bine. Fiindcă împăratul nu-i om; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F: Moți și Buciumeni! Împăratul vă e nădejdea? Dar împăratul nu-i <D, E, F: nici măcar nu-i> om// 20—21 A<sub>1</sub>: Fiindcă așa e meseria lui > Împăratul făgăduiește-n năcaz și uită când e la bine, fiindcă așa e el făcut; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: Împăratul făgăduiește la năcaz și uită când e la bine, fiindcă așa e el făcut// 25 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Bajocura <A<sub>2</sub>: Batjocura> aiasta <A<sub>1</sub>: aista> n-o suferim! Trăiască împăratul!; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F: Bajocura aiasta n-o suferim!// 27 A<sub>1</sub>: Trăiască împăratul! Trăiască Iancu!; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: Trăiască împăratul!// 29—35 A<sub>1</sub>: Voi strigați: trăiască împăratul, fiindcă sunteți oameni buni la suflet și credeți în cuvântul conducătorilor voștri, cari vă tot șoptesc la ureche: împăratul ne va răsplăti! Păcătoși sunt cei cițiva conducători cari vă mint cu lucruri în cari nici ei nu cred! > Oameni de suflet sunteți voi, și nici nu s-ar putea altfel! Păcatul e numai că prea vă încredeți în căpeteniile voastre, cari vă tot șoptesc la ureche nădejdi fără temei: împăratul ne va răsplăti! Păcătoși sunt cei cari vă poartă cu povești despre noua împărăție și minunile ei!; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: Voi sunteți așa cum sunteți. Oameni de suflet, chiar și atunci când sunteți în rătăcire. Oameni buni, oameni de suflet — și nici nu s-ar putea altfel! Păcatul e numai că prea vă încredeți orbește în căpeteniile ridicate de valul întâmplărilor! Că aceia vă tot suflă la ureche nădejdi fără temei. Ei sunt nemernicii, cei cari <F: care> vă tot <A<sub>2</sub>: vă> poartă cu povești despre noua împărăție și minunile ei!// 36 A: (bea un pahar de apă); B, C, D, E, F: (bea apă).

261]

3—4 A<sub>1</sub>: Spunea Dragoș că n-o să ne atace cu nici o vorbă! Gratze: Domnule prefect, nu e bine să-l lăsăm să aducă neîncredere în șirurile moșilor, tocmai zilele acestea! Iancu: N-o să se clatine nici un moț, domnule căpitan. Îmi cunosc eu oamenii!; A<sub>1</sub> rescrie: D-le căpitan, nu crezi că

se schimbă vremea? Mă cam doare fluierul piciorului! Gratz: Domnule prefect, nu ți-e teamă că trădătorul ăsta ar putea să aducă neîncredere în rindurile moșilor, tocmai în ajunul încercării?! Iancu: Nu se clatină moșul, domnule căpitan;  $A_2, B, C_1, C_2, D$ : Domnule căpitan, cred că se schimbă vremea. Mă cam doare fluierul piciorului.  $\langle C_2$ : piciorului. Aseară a fost lună gulerată.  $\rangle$  Gratz: Suntem  $\langle A_2$ : Domnule căpitan, suntem  $\rangle$  în ajunul încercării, nu ți-e teamă că moșii ar putea să se clatine?  $\langle C_2$ : clatine? Inima omului are și ea o ureche, dar aude cu ea numai sfatul rău<sup>1</sup>!  $\rangle$  Iancu (ironic<sup>2</sup>): Să așteptăm efectul. Vezi răsărind ceva?  $\langle A_2$ : Tot așa pe cît mă tem că pînă mine soarele s-a răzgîndi să mai răsară!  $\rangle$  Să așteptăm efectul. Vezi răsărind ceva?  $\rangle$ ;  $C_3, E, F$ : Cred că se schimbă vremea. Mă cam doare fluierul piciorului. Aseară a fost lună gulerată.// 5  $A$ : Dragoș (continuă);  $B_1, C_1$ : Dragoș (continuă a vorbi);  $B_2, C_2, D, E, F$ : Dragoș// 6—7  $A_1$ : Eu sunt trimis de Kossuth să vă aduc vestea bună. Kossuth vrea pace! Kossuth, deși învingător pretutindeni, vă întinde mîna. Ar putea să n-o facă, dar el vrea pace, că are sufletul mare! Kossuth nu cere decît să depuneți armele! În schimb el vă dă tot ce noua legiure va da tuturor, fără deosebire, veți fi deopotrivă cu ungurii în fața legii, vă veți bucura de viață slobodă, veți avea moșia voastră, și copiii voștri pot să învețe carte, s-ajungă domni și slujbași în cele mai înalte direcătorii.  $\rangle$  Sunt trimis de la Buda, cetatea minunată, să vă aduc vestea cea mai bună, veste de aur. Kossuth Lajos vrea pace! Fără ocol, fără întîrziere, fără vicleșug, pace dreaptă. Deși învingător pretutindeni, Kossuth vă întinde mîna! Ar sta în puterea lui să n-o facă, dar el vrea pace, că are sufletul mare! Kossuth nu cere decît să depuneți armele! În schimb el sparge toate pecețile, de clacă vă dezleagă, părtași vă face la noua legiure, deopotrivă cu ungurii, de viață slobodă vă veți bucura, moșie veți avea, iar copiii voștri vor putea să se bucure de binefacerile învățăturii ajungînd domni și slujbași în cele mai înalte direcătorii. Stau mărturie vie eu, Dragoș, fiu de țaran și deputat de Buda!;  $A_2, B_1, C_1$ : Sunt trimis de la Buda să vă aduc vestea cea mai bună. O veste de aur pentru toată suflarea de față. Kossuth Lajos  $\langle B_1, C_1$ : Koșut Lajos  $\rangle$ , deși mult s-a ciudid că-i sunteți neprieteni, vrea pace. Fără ocol, fără întîrziere, fără vicleșug — pace dreaptă! Deși învingător pretutindeni, Koșut  $\langle A_2$ : Kossuth, cugetul deschis  $\rangle$  Kossuth) vă întinde mîna. Ar sta în puterea lui să n-o facă, dar el vrea pace, că l-a dăruit Dumnezeu  $\langle B_1, C_1$ : cerul  $\rangle$  cu suflet mare. Nimic nu vrea Kossuth  $\langle B_1, C_1$ : Koșut  $\rangle$  în schimb! El nu cere decît să depuneți armele! O nimica toată, pentru ca el să spargă apoi toate pecețile stăpînirii de ieri, să vă dezlege de clacă, să vă facă părtași la noua legiure! Vă veți bucura de viață slobodă deopotrivă cu ungurii! Moșie veți avea, iar copiii voștri vor putea să se înfrupte de binefacerile învăță-

<sup>1</sup> Fraza a fost apoi ștersă. <sup>2</sup> Indicația lipsește în  $A_2$ .

turii, ajungînd domni și slujbași în cele mai înalte direcătorii. Despre această stau mărturie preacinstită și vie eu, Dragoș, copil de țaran și deputat de Buda;  $B_2, C_2, D, E, F$ : Sunt trimis de la Buda să vă aduc vestea cea mai bună. O veste de aur pentru toată suflarea de față// 9—11  $A_1$ : pe pămînt! Poftim, domnilor, intrați!;  $A_2, B_1, B_2, C_1, C_2, D, E, F$ : pe pămînt și-o să fie cu mare dandană  $\langle B_2, C_2, D, E, F$ : tîmbălău  $\rangle$ . Poftim, domnilor, intrați! Cu sîrg  $\langle A_2$ : Degrabă  $\rangle$  Cu sîrg  $\rangle$ , să nu rămîneți pe dinafară, că se-nchid porțile!// 12—23  $A_1$  omite// 13  $A_2$ : Veți avea aceleași  $\rangle$  Vă veți bucura de-acu de-aceleași;  $B, C, D, E, F$ : Vă veți bucura de-acu de-aceleași// 15  $A_2$ : De la tălpi pînă la nas! Copiii  $\rangle$  De-acu copiii;  $B, C, D, E, F$ : De-acu copiii// 15  $A_2$ : nasul  $\rangle$  preacuratul nas;  $B, C, D, E, F$ : preacuratul nas// 19  $A_2$ : apăream  $\rangle$  ne înfățișam;  $B, C, D, E, F$ : ne înfățișam// 19  $A_2$ : adică numai la  $\rangle$  la;  $B, C, D, E, F$ : la// 22  $A_2$ : S-au schimbat vremea și stăpînirea  $\rangle$  S-au purces alte vremuri;  $B, C, D, E, F$ : S-au purces alte vremuri  $\langle B, C$ : vremi  $\rangle$ // 24—25  $A_1$ : Și povestea cu limba noastră cum rămîne?;  $A_2, B, C, D, E, F$ : Numai de n-ar trebui  $\langle A_2$ : S-au schimbat! Dar nu cumva trebuie  $\rangle$  Numai de n-ar trebui  $\rangle$  să ne schimbăm și legea și limba, cum își schimbă grozii cămășile!// 27—29  $A_1$ : Asta-i nerozie și zvon ticălos! Limba? Limba nu ne-o ia nimenea. Și dacă ne-ar lua-o, nu știi ce-am pierde! Să stăm drepti, și să judecăm tot așa!;  $A_2, B, C, D, E, F$ : Nerozie și zvon ticălos! Limba? Cine să ne-o ia? Iar dacă ar fi să ne-o ia, să stăm drepti  $\langle F$ : drept  $\rangle$  și să judecăm tot așa — din parte-mi  $\langle A_2$ : căci drept să vă spun  $\rangle$  din parte-mi  $\rangle$  nu pricep ce-am pierde!// 32  $A_1$ : Suntem;  $A_2, B, C, D, E, F$ : Suntem! Rumâni  $\langle A_2$ : Moși  $\rangle$  Rumâni  $\rangle$  și creștini.

262

2  $A_1$ : Dacă sunteți;  $A_2, B, C, D, E, F$ : Atunci să ne-nțelegem oleacă  $\langle A_2$ : puțin  $\rangle$  oleacă  $\rangle$ . Dacă sunteți creștini// 3  $A_1$ : ca creștinii, nu numai;  $A_2, B, C, D, E, F$ : precum creștinii, nu se cade numai// 4—10  $A_1$ : Voi nu știți că  $\rangle$  Dacă sunteți creștini, trebuie să vă mai aduceți aminte și de întîmplarea că;  $A_2, B, C, D, E, F$ : E prea adevărat că de la popii voștri nu prea aveți multe de prins! Că ei s-au păgînit  $\langle A_2$ : sunt păgîni  $\rangle$  s-au păgînit  $\rangle$  de-a binelea! Altfel  $\langle A_2$ : Căci altfel  $\rangle$  Altfel  $\rangle$  n-ar pune mîna pe armă. Popii voștri și-ascut coasele de muchea bisericilor  $\langle A_2$ : coasa de colțul bisericeii  $\rangle$  coasele de muchea bisericilor  $\rangle$ ! Cum v-ar mai putea sluji drept pildă?  $\langle A_2$ : pildă popii aceștia? Ei sunt slujitorii altarului!  $\rangle$  pildă?  $\rangle$  Moși și rumâni, îmi spuserăți că sunteți creștini, vă aduceți atunci<sup>1</sup>  $\langle A_2, B$ : creștini. Dacă sunteți creștini, vă aduceți  $\rangle$  de bună seamă aminte și de întîmplarea că// 11—13  $A_1$ : Moși și creștini! Limba adevărată a fost uitată, limba;  $A_2, B, C, D, E, F$ : Nu înseamnă oare întîmplarea aceea

<sup>1</sup> Cuvîntul apare numai în  $E, F$ .

⟨A<sub>2</sub>: Nu înseamnă întâmplarea din Babilon⟩ că limba adevărată a fost uitată? **Limba// 13** A<sub>1</sub>: toate; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: iar toate// **16—17** A<sub>1</sub>: Nu trebuie ⟨> E nerod lucru⟩ să ne facem o mândrie; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: Nerod lucru și prea păcătos să-ți faci fală ⟨A<sub>2</sub>, B, C: o fală⟩ și trufie// **18** A<sub>1</sub>: adevărați, copiilor lui Dumnezeu; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: adevărați// **18—19** A<sub>1</sub>: dacă limba cea adevărată, limba sfântă; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: câte vreme sfânta limbă// **19—20** A<sub>1</sub>: uitată; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: uitată lângă turnul de veșnică spaimă și pomenire!// **21—29** A<sub>1</sub> omite!// A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Iancu (către Grätze): S-a strîmbat la noi un gînd. Ce logică infierbîntată ⟨A<sub>2</sub>: exaltată > infierbîntată⟩ de viciu! Unul: Destrăbălare și stricăciune! ⟨A<sub>2</sub>: Auzi stricăciune de om! > Destrăbălare și stricăciune!⟩ Ne vorbește deputatul Dragoș în limba noastră și zice că fiecare cuvînt e o frunză cu care-și ascunde rușinea! Altul: Dragoș, zis Inimă-Putredă, s-a îndurat mă rog să vie între noi să ne învețe învățătura despre blestemul graiului. Învățătura e înaltă ca turnul despre care s-a rostit ⟨A<sub>2</sub>: ne-a vorbit⟩. Cum s-o ajungem și s-o pricepem? Dăscălițe i-au fost lui Dragoș, zis Inimă Putredă, curvele de la Buda; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F: Unul (se cațără pe parmalicul ⟨B<sub>2</sub>: gratiile⟩ pridvorului, se ține cîteva clipe chiar în fața lui Dragoș, se zgîiește ca un drac): Te-ai strîmbat la noi — uite așa — hi! — Dragoș, zis Inimă Putredă, te-ai îndurat mă rog să vii între noi să ne înveți învățătura despre blestemul graiului! Învățătura e înaltă ca turnul despre care te-ai rostit. Cum s-o ajungem și s-o pricepem? Dăscălițe ⟨F: Dăscăli⟩ ți-au fost curvele ⟨E, F: tîrfele⟩ de la Buda! (Norodul ride)// **30** A: Unul; B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>3</sub>, E, F: Altul; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D: Altul (se cațără la fel)// **31—34** A<sub>1</sub>: noastră de astăzi, dar blestemul e de la Dumnezeu ⟨> e de sus⟩, și-atunci e sfînt! Sfîntă ne e limba cum sfîntă e munca și truda noastră în sudoarea feții, și cum sfînt e chinul facerii la mume!; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: noastră, noi ne închinăm blestemului! Sunt în lume și blesteme sfînte! Nu e sfîntă munca și truda în sudoarea feții, nu e sfînt chinul facerii la mume?! Și toate astea oare nu sunt ⟨D: astea nu sunt; E, F: astea nu sunt oare⟩ din blestem?!// **35** A: Tot norodul; B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Norodul; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F: Unul// **37** A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Dragoș; Sfinți ⟨A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Dar mai sfinți⟩ ar trebui să vă fie copiii ⟨A<sub>1</sub>: și copiii⟩ voștri, și strănepoții cari încă nu s-au născut, dar cari — de-acolo, de unde sunt — așteaptă de la faptele voastre o soartă mai bună! Același din norod ⟨B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Unul⟩. Fără limba aceasta a noastră — copiii noștri vor fi trupuri fără suflet. Copii născuți morți. Dragoș: Dar cine ar putea ⟨A<sub>1</sub>: poate⟩ să vă ia limba sau legea ⟨A<sub>1</sub>: să v-o ia, limba?⟩ Același ⟨B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Unul⟩: Kossuth! ⟨A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Cine — mai întrebă? Kossuth ⟨B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Koșut!⟩! Al de-a slobozit furtuna asupra bisericilor noastre!⟩ Norodul<sup>1</sup>: Trăiască împăratul! Dragoș: Nu sunt eu cu ⟨A<sub>1</sub>: Eu sunt

<sup>1</sup> Replica apare numai în A<sub>1</sub>, unde a fost apoi ștearsă.

eu > Nu sunt eu cu) Kossuth ⟨B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Koșut⟩? Au l-ați prins ca pe-un hoț cînd tocmai voia să-mi fure limba din gură? ⟨A<sub>1</sub>: Mi-a luat mie limba? > L-ați prins cu ocaua mică ⟨> prins ca pe-un hoț⟩ cînd tocmai voia să-mi fure limba din gură? Nu vă vorbesc eu în limba mumelor ⟨A<sub>1</sub>: noastră > mumelor? Același ⟨B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Unul⟩: Ți-a furat-o ⟨A<sub>1</sub>: luat-o > furat-o⟩, în doi ani pe jumătate, iar în zece va fi pe de-a-ntregul. ⟨A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: pe de-a-ntregul vorbești cam străinește. Unul: Îți scriștie glasul ca al cocoșului de oțel de pe cetatea de la Buda<sup>1</sup>.⟩ Norodul; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F: Norodul.

## 263

**2** A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B, C, D: Mămăliga împăratului va fi cea mai rea din mămăligele lumii<sup>2</sup>. V-au învățat vlădicii și tribunii să vă holbați ⟨A<sub>1</sub>: să visați > să vă uitați cu gurile căscate; A<sub>2</sub>: să vă holbați cu jînd > să vă holbați⟩ la noua împărăție! Dar nu-i de mîncare tot ce vi se ⟨> ce se⟩ năzare<sup>3</sup>. Vă uitați la lună și vă-nchipuiți că-i mămăliga împăratului! Mulți dintre cei cari urcă să v-o coboare pe masă și-or frînge gîtul!<sup>4</sup> Norodul: Împăratul nu ne va ⟨B, C, D: nu va⟩ uita! Dragoș: Vă veți căi odată ca niște netrebnici ⟨A<sub>1</sub>: netrebnici în tînda bisericei, că n-ați voit să înțelegeți!⟩ Voi sunteți; E, F: Voi sunteți!// **3** A<sub>1</sub>: din vremi că sunteți încăpățînați > din vremi; B, C, D, E, F: din vremi// **3—4** A<sub>1</sub>: în celălalt colț > pe cealaltă tribună; B, C, D, E, F: pe cealaltă tribună; **4** A<sub>1</sub>: Turzenilor; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: Albăcenilor// **4—5** A<sub>1</sub>: Să vedeți că aceia sunt ⟨> Aceia s-or îndupleca, sunt⟩ mai înțelegători!; B, C, D, E, F: Aceia sunt mai înțelegători și s-or îndupleca!// **8** A<sub>1</sub>: aveți > dobîndiți; B, C, D, E, F: dobîndiți!// **8** A<sub>1</sub>: ce vă dorește inima și gîndul; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: ce inima dorește!// **9** A: Același; B, C, D, E, F: Unul// **10—11** A, B, C<sub>1</sub>, D: unguresc; C<sub>2</sub>, E, F: unguresc! O să dea grîul pe cîmp cu spicul cît vrabia, cu paiul cît trestia!// **16** A<sub>1</sub>: Să treacă; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: Să treacă isonarul lui Koșut!// **16—17** A<sub>1</sub>: Dragoș > deputat de Buda; B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F: deputat de Peșta ⟨B, C<sub>1</sub>: de Buda; C<sub>2</sub>: de la Peșta⟩// **18** A: Unul din față; B, C, D, E, F: Unul// **19** A<sub>1</sub>: ca > cum și-o laudă; B, C, D: cum și-o laudă; E, F: ca!// **19** A<sub>1</sub>: iarmaroc. Și sufletul ni-l dă pe deasupra, pe degeaba; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: iarmaroc. Altul: Uscătură căzută din copacul nostru dincolo de zăplaz; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F: iarmaroc// **20** A<sub>1</sub>: se deplasează; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: se împrăștie!// **21—22** A omite!// **23—28** A<sub>1</sub> omite!// **27** A<sub>2</sub>: Dacă Necuratul ar avea obrazul > Necuratul, dac-ar avea chipul; B, C, D, E, F: Necuratul, dac-ar avea chipul!// **29** A<sub>1</sub>: Grätze (către Iancu): Ai făcut adunare populară pentru Iuda

<sup>1</sup> Ultima replică apare numai în A<sub>2</sub>, unde a fost apoi anulată. <sup>2</sup> Propoziția apare numai în A<sub>1</sub>, unde a fost apoi ștearsă. <sup>3</sup> Fraza apare numai în A<sub>1</sub>. <sup>4</sup> Fraza lipsește în A<sub>1</sub>.

(> Necuratul), domnule prefect! Iancu;  $A_2, B, C, D, E, F$ : Iancu// 31—32  $A_1$ : un denaturat. Ciștig;  $A_2, B, C, D, E, F$ : un popindău denaturat. A fost cu ciștig// 33  $A$ : tot timpul s-aude;  $B, C, D, E, F$ : s-aude// 34  $A$ : tribună;  $B, C, D, E, F$ : tribună invizibilă.

264

1—2  $A_1$ : încă vreo cinci tribune;  $A_2, B, C, D, E, F$ : vreo cinci tribune. Cuvîntul său e molipsitor nevoie mare// 2—4  $A_1$ : succesul avut aci, va rămînea (> va pleca) tot numai cu Naiba în brațe > succesul avut aci, naiba va pleca tot numai cu sine însuși în brațe;  $A_2$ : izbînda de adineoari, naiba va pleca tot numai cu sine însuși în brațe! Iar întors la Kossuth a zice: nu te pot îmbrățișa, că nu mi-ajung brațele de atîta succes (> biruință) ce aduc<sup>1</sup>;  $B, C_1$ : izbînda, naiba va pleca tot numai cu sine însuși în brațe;  $C_2, C_3, D, E, F$ : izbînda, naiba va pleca tot numai cu sine însuși în brațe! < $C_2$ : brațe! Țsta-i omul de care vă temeți?> Za!<sup>2</sup> Mare vrăjitor. A muls lapte din inima carului// 6—7  $A$  omite// 9  $A_1$ : Măria-ta! Ajută-mi să vin pe fereastră! > Măria-ta!;  $B, C, D, E, F$ : Măria Ta// 11  $A_1$ : Da ce-i, Erji? > Erji?;  $B, C, D, E, F$ : Erji?// 13  $A_1$ : oamenilor > fetelor;  $B, C, D, E, F$ : fetelor// 14  $A_1$ : oamenii. Am venit prin grădini > oamenii;  $B, C, D, E, F$ : oamenii// 16  $A$ : (i-ajută);  $B, C_1, D, E, F$ : (o ajută);  $C_2$ : îi ajută// 17—18  $A_1$ : să mi-o;  $A_2, B, C_1, C_2, D, E, F$ : să fii mai dreaptă la cîntar, să < $A_2, B, C_1$ : și să mi-o// 20  $A_1$ : vinu? Mă ierți, uitasem cu totul! > vinu?;  $B, C, D, E, F$ : vinu?// 22  $A_1$ : venit, Măria-ta > venit;  $B, C, D, E, F$ : venit// 24  $A_1$ : Văd. Și mă bucur > Mă bucur;  $B, C, D, E, F$ : Mă bucur// 26  $A_1$ : acu, vezi;  $A_2, B, C, D, E, F$ : acu// 26—27  $A_1$ : să-ți spun de ce-am venit > să ridic capu!;  $B, C, D, E, F$ : să ridic capu!// 29  $A_1$  omite.

265

1—19  $A_1$  omite// 5  $A_2$ : Prietenul meu cel mai bun > Un prieten bun;  $B, C, D, E, F$ : Un prieten// 5  $A_2$ : sfiești de el > sfiești;  $B, C, D, E, F$ : sfiești// 6  $A_2$ : căpitan: fata asta e Erji > căpitan; Erji;  $B, C, D, E, F$ : căpitan < $E, F$ : locotenent>; Erji// 6  $A_2, B, C$ : piersică;  $D, E, F$ : piersecă// 16  $A_2$ : obrazuri > chipuri;  $B, C, D, E, F$ : chipuri// 17—18  $A_2$ : De ce ești așa mohorită, Erji? > Dar ce e, Erji? De ce așa mohorel, mohorel?;  $B, C_1, C_2, D, E, F$ : Dar ce < $C_2$ : Ce> e, Erji? De ce așa mohorel, mohorel?// 18  $A_2, B, C, D$ : licitație? Ți-a doborît grindina via? Ai vrea să te lepezi de cineva și nu te-nduri? Ai vrea să treci la legea < $A_2$ : biserica > legea> noastră și nu știi — cum s-o apuci? < $A_2$ : și nu te-nduri? >

<sup>1</sup> Ultima frază a fost apoi ștearsă. <sup>2</sup> Interjecția lipsește în  $C_2, C_3$ .

și nu știi — cum s-o apuci?);  $E, F$ : licitație?// 18—19  $A_1$ : (esclamînd:) Mă prind că ești încă tot fată mare, Bôji!;  $A_2, B, C, D, E, F$ : Sau ești mîhnită < $A_2$ : mohorită > mîhnită> fiindcă... A, înțeleg... zi — tot fată mare? < $A_2$ : mare, Erji? > mare?// 21  $A_1$ : Nu mai sunt (> Ba să nu te prinzi), Măria-ta! Acu;  $A_2, B, C, D, E, F$ : Acu// 23  $A_1$ : Te-ai măritat? > Jură Erji!;  $B, C, D, E, F$ : Jură Erji!// 27—31  $A_1$  omite// 30  $A_2, B, C_1, D$ : Că asta;  $C_2, E, F$ : Asta.

266

1—3  $A_1$ : omite// 3  $A_2, B, C_1, D$ : Dar la fete;  $C_2, E, F$ : La fete// 3  $A_2$ : cu;  $B, C, D, E, F$ : din// 5  $A_1$ : Știi;  $A_2, B, C, D, E$ : Evă și măr, într-o singură persoană! Vasăzică te-ai măritat. Știi;  $F$ : Vasăzică te-ai măritat. Știi// 5  $A_1$ : Cu cine te-ai măritat? > Cu cine?;  $B, C, D, E, F$ : Cu cine?// 7  $A_1$ : M-am măritat cu moartea!? > Cu moartea!;  $B, C, D, E, F$ : Cu moartea!// 9  $A_1$ : Cu cine? Nu;  $A_2, B, C, D, E, F$ : Nu// 9—10  $A_1$ : îngrijorare! Eu văd că trăiești, și încă de-a binelea! Ei, spune, cu cine te-ai măritat?;  $A_2, B, C, D, E, F$ : îngrijorare < $D$ : îngrijorarea> cu bujorii tăi. Dar asta-i cu tilc. Cu cine spuseși?// 12  $A_1$ : Cu moartea — cu moartea lui Avram Iancu! > Cu moartea Măriei Tale — să fie cu iertare!;  $B, C, D, E, F$ : Cu moartea Măriei Tale — să fie cu iertare!// 14  $A_1$ : Atunci s-ar face că;  $A_2, B, C, D, E, F$ : S-ar face atunci că// 17  $A_1$ : nu mai mori nici odată! > nu!;  $B, C, D, E, F$ : nu!// 17  $A, B, C, D$ : m-a prinde;  $E, F$ : m-or prinde// 18  $A_1$ : mor eu! Ce să fac? De cînd te-am făcut scăpat odată pe fereastră, mă gîndesc tot numai la Măria-ta. Și de-aceea mi-e și rușine! Că sunt unguroaică și-ar trebui să mă gîndesc mai mult la ai mei > mor eu!;  $A_2, B, C, D, E, F$ : s-a sfîrșit — mor eu!// 20  $A_1$ : Hai, Erji, spune-ne, ce-i? Care;  $A_2$ : Atunci s-o potrivim așa ca să nu te poată prinde! Care;  $B, C, D, E, F$ : Care// 24—26  $A_1$ : De domnu' căpitan? Erji: Nu de domnu' căpitan. Iancu? Atunci? Erji: Mai degrabă — așa — de mine. Iancu: De tine, de ce? Frumoasă ești, tînără ești, harnică ești, de ocara lumii încă nu te-ai făcut și nici mușcată de vărsat nu ești. Fericit bărbatul pe care-l vei plăcea! > Fericit bărbatul pe care-l vei plăcea, Erji! Tînără ești, harnică ești, de ocara lumii încă nu te-ai făcut și nici mușcată de vărsat nu ești;  $A_2, B, C, D, E, F$ : Fericit bărbatul pe care-l vei plăcea, Erji. Tînără ești, harnică ești, de ocara lumii încă nu te-ai făcut și nici ciupită de vărsat nu ești// 26—27  $A_1$ : capu!;  $A_2, B, C, D, E, F$ : capu! Dacă vrei, îți țin și oglînda!// 29  $A_1$ : Domnule Iancu > Măria ta;  $B, C, D, E, F$ : Măria Ta.

267

3  $A_1$ : de asta;  $A_2, B, C, D, E, F$ : dintr-acolo vine că// 5—6  $A_1$ : De asta Măria-ta. Că asta-i (> Că e) cu vicleşug ticălos și nu se face să spui



vrășmașului că e armistițiu, și să-l <> să spui: e pace! și să) ataci; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Dintr-acolo Măria-ta<sup>1</sup>. Că e cu vicieșug și nu se cade să spui: e pace! ca să ataci// **6—8** *A<sub>1</sub>*: Abrudul; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Abrudul. Să fi tot fost ceasul unu cînd mi-a intrat în ogradă roata de călărași, cu roiul de muște spurcate după ei// **13—14** *A, B, C<sub>1</sub>, D*: Nu; *C<sub>2</sub>, E, F*: Dumneata sări cu vorba — și eu vă întreb ce vorbă-i asta?// **16—19** *A<sub>1</sub>*: Domnule Prefect, Dragoș ne-a înșelat <> ne-a tras în cursă); *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Prin roiul de muște văd pe Dragoș. Ne-a tras neimplinitul <*A<sub>2</sub>*: neimplinitul și spînul) în cursă. Hatvani a pătruns cu trupele pînă-n piața Abrudului, cu caii pînă-n biserici, și cu nerușinarea și mai departe <*A<sub>2</sub>*: pînă subt poalele fetelor <> frumoaselor) și mai departe), iar noi stăm aici să ascultăm cum ne catihetizează <*F*: catehizează) Dragoș!// **23—25** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>*: Erji! (O prinde de bărbie) Tu ești fată cu <*A<sub>2</sub>*: fată, și întru cit se poate spune despre o fată, o fată cu); *B, C, D, E, F*: (prinde pe Erji de bărbie) Erji, tu ești fată cumsecade, și întru cit se poate spune despre o fată, o fată cu// **25—26** *A<sub>1</sub>*: ce vorbești; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: și cîntărește-ți vorbele// **27** *A, B, C, D*: o vorbă adusă; *E, F*: vorbe aduse// **29** *A<sub>1</sub>*: Măria-ta, am venit tot într-o goană, călare. <> Măria-ta) N-am visat; *B, C, D, E, F*: N-am visat// **30—33** *A<sub>1</sub>* omite.

268

**2—3** *A<sub>1</sub>*: Nu-i timp de pierdut! Trebuie s-o vestim mulțimii <> poporului); *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Painjenul și-a țesut bine rețeaua. Nu-i timp de pierdut! Să azvirlim poporului vestea! <*A<sub>2</sub>*: Vestea s-o dăm mai departe > Să azvirlim poporului vestea)// **5** *A* omite// **6** *A, B, C, D*: Stai locului, căpitane!; *E, F*: Stai locului!// **8—9** *A<sub>1</sub>*: Oamenii în adunare, în jurul lui <> Oamenii cască gura la) Dragoș, în loc să fie; *A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: Dragoș măscăriciul înghite cuțite și flăcări și încearcă farmece pe tribună <*B, C, D*: și scoate flăcări și încearcă farmece pe tribună; *E, F*: și scoate flăcări pe nas), iar oamenii cască gura la el, în loc să fie <*C<sub>2</sub>, E, F*: în loc să se îndemne)// **12** *A<sub>1</sub>*: Nu mișc un deget!; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: A nu se mișca, zic!// **14** *A<sub>1</sub>*: Atunci mișc eu! Nu-ți; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Nu-ți// **16—17** *A<sub>1</sub>*: Nu putem vesti mulțimei, <> Norodul) l-ar sfișia pe Dragoș! Și Dragoș vorbește norodului cu îngăduința mea!; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: Norodul l-ar sfișia! Nu o veste, nu un cuvînt, un semn ar ajunge! Dragoș <*A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: Dar Dragoș) vorbește mulțimei cu încuviințarea mea!// **19—20** *A<sub>1</sub>*: A fost o cursă!; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: N-a fost poftit <*A<sub>2</sub>*: invitat > poftit), ci el a dorit <*A<sub>2</sub>*: cerut > dorit)! Și după cum s-arată, totul a fost o cursă!// **22—23** *A<sub>1</sub>*: O cursă în care; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: O cursă — da. Dar din partea cui? A lui Dragoș, a lui Koșut <*A<sub>2</sub>*: Kossuth)? O

<sup>1</sup> Formula de adresare apare numai în *A<sub>2</sub>*.

cursă! O cursă în care// **24** *A<sub>1</sub>*: să cad; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: să cad. Nu trebuia să mă-ndulcesc// **24** *A<sub>1</sub>*: Pot să știu > De unde putem ști; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: De unde știm <*A<sub>2</sub>*: să știm)// **25** *A<sub>1</sub>*: în adevăr; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: cu adevărat// **25—26** *A<sub>1</sub>*: El a fost; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: S-a căznit și el <*A<sub>2</sub>*: și el, denaturatul,) cum a putut — a fost// **26** *A<sub>1</sub>*: Nu-l pot lăsa pradă furiei mulțimei > Să-l las pradă furiei; *B, C, D, E, F*: Să-l las pradă furiei// **27** *A<sub>1</sub>*: l-am asigurat de paza mea! Ce facem căpitane?!; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: i-am spus: haide, vorbește!// **28—32** *A<sub>1</sub>* omite.

269

**2—3** *A<sub>1</sub>*: Ți-a întins o cursă! Pînă cînd vrei să aștepți? Vezi Erji? Āsta-i Iancu! Ți-ai găsit omul căruia să-i aduci vestea salvatoare!; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Āsta-i Iancu! Iancu despre care se spune că e mai repede la fapte <*A<sub>2</sub>*: faptă) decît alții la hotăriri// **5—6** *A<sub>1</sub>*: ai salvat pe trădător cu vestea ta! Nouă nu ne e de prea mare folos > ai salvat cu vestea ta un trădător trădat; *B, C, D, E, F*: ai salvat cu vestea ta un trădător trădat// **7—9** *A<sub>1</sub>*: Poate te-ai măritat în adevăr cu moartea mea <> Dar nu, eu nu pot primi...) Căpitane, să nu pierdem timpul <> Căpitane), mergi, ia pe Dragoș de pe tribună, pleacă, ascunde-l ! Eu rămîn să dau de veste norodului! <> ascunde-l! Pe urmă om vedea!); *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Unguri! n-o să-ți țină oglinda să te vezi cit ești de frumoasă! Gratze <*A<sub>2</sub>, B, C, D*: Căpitane) mergi, ia pe Dragoș de pe tribună, pleacă, ascunde-l! Pe urmă vom vedea!// **12—13** *A<sub>1</sub>*: nu dorm; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: nu sunt robii somnului// **14** *A*: mai multe tulnice; *B, C, D, E, F*: pe urmă altele// **17** *A<sub>1</sub>*: subt pridvor > la pridvor; *B, C, D, E, F*: la pridvor// **21—22** *A* omite.

270

**3** *A<sub>1</sub>*: pe măguri! Fiecare la locul său!; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: pe măguri!// **4** *A<sub>1</sub>*: Cimpeni; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Cimpeni, la deal, pe creste!// **5** *A<sub>1</sub>*, *B, C, D, E, F*: dușmanul; *A<sub>2</sub>*: dușmanul! Moți și mocani, apărați-vă viii și morții!// **9** *A, B, C, D*: la; *E, F*: spre// **12** *A<sub>1</sub>*: Mort? > Ucis?; *B, C, D, E, F*: Ucis?// **13** *A<sub>1</sub>*: (Iancu își scoate căciula. Gratze de asemenea <> își ia chipiul)<sup>2</sup>. Norodul din față de asemenea <> se descoperă)); *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: (norodul din față tace)// **14** *A*: Kossuth; *B, C, D, E, F*: Koșut// **14—15** *A<sub>1</sub>*: Ne-a întins prin el o cursă! Kossuth > Ca să ne întindă o cursă, Kossuth; *B, C, D, E, F*: Ca să ne întindă o cursă, Koșut// **15—16** *A<sub>1</sub>*: trădător; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: trădător. Pesemne n-a prea ținut la această pospăială de prietenie// **17** *A*: toți cei cari se văd sunt

<sup>1</sup> Propoziția a fost apoi ștersă. <sup>2</sup> Indicațiile de pînă aci au fost apoi șterse.

nemișcați, dar mai departe s-aude; *B, C, D, E, F*: toți cei cari <*F*: care> se văd, Iancu și Gratze pleacă, dispar. Se aude// **19** *A omite*// **21** *A, B, C, D*: (singură în cameră <*B, C*: în odaie), se uită în oglinda de perete, s-apropie să se vadă tot mai aproape <*B, C, D*: să se vadă> pînă-și lipsește nasul de oglindă; *E, F*: (singură în odaie)// **22** *A<sub>1</sub>*: Sunt chiar așa de urită, Măria-ta?<sup>1</sup>; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: De cite ori stă să dea norocul peste mine începe resbelul.

271

**1** *A*: Tabloul VI; *B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: Tabloul VII; *B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F*: Tabloul III// **3** *A, B, C, D*: Căpitanul Gratze; *E, F*: Gratze// **4—5** *A<sub>1</sub>*: Citeva ajutoare; *A<sub>2</sub>*: Două ajutoare, unul e Ion Moțul > Două ajutoare; *B, C, D, E, F*: Trei ajutoare: Ion, Gheorghe și Petre, stau întinși, nemișcați, cu puștile ținute în vale// **5** *A*: neconținut; *B, C, D, E, F*: necurmat// **6** *A*: în vale; *B, C, D, E, F*: în depărtare// **6** *A, B, C<sub>1</sub>*: tun depărtat; *C<sub>2</sub>, D, E, F*: tun// **7—8** *A omite*// **9** *A, B, C, D, E*: vin și se duc; *F*: vin, se duc// **10** *A*: Întîiul; *B, C, D, E, F*: Întîiul vestitor// **12** *A*: Domnule Iancu; *B, C, D*: Domnule prefect; *E, F*: Căpitane, domnule prefect// **12—14** *A<sub>1</sub>*: care înainta spre Zlatna a cotit spre stînga la Cotul de aur > virit cu botul porcesc în Zlatna a luat-o acu spre miazănoapte și bate spre curmătură; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: virit cu botul porcesc în Zlatna a luat-o spre miazănoapte și bate spre curmătură// **16** *A<sub>1</sub>*: Zi așa — atunci s-ar face că dă înapoi > Vestea nu e bună. Pleacă — și de nu-l opriți, răspundeți cu capul!; *A<sub>2</sub>*: Să-l opriți! Altfel răspundeți cu capul! > Nu e bună vestea, dar nici cea mai rea nu e; *B, C, D, E, F*: Nu e bună vestea, dar nici cea mai rea nu e// **17** *A*: Al doilea; *B, C, D, E, F*: Alt vestitor// **19—20** *A<sub>1</sub>*: pe la Ampoiu <> Arieș> s-a poticnit de o nimica toată înaintea călăreților <> s-au poticnit călărașii> lui Hatvany; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: au ajuns la vadul Arieșului călărașii lui Hatvani Față-lată!// **22** *A<sub>1</sub>*: S-a umflat Ampoiul, băiete <> Arieșul, pîriul lui Sfarmăpiatră); *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Și nu s-a umflat pîriul <*D, E, F*: pîriul> lui Sfarmăpiatră <*F*: Sfarmă-Piatră)>// **24** *A*: Al doilea; *B, C, D, E, F*: Vestitorul// **25—27** *A<sub>1</sub>*: să fete <> să nască> alt rîu; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: să nască alt rîu. Dar l-au trecut. Pe urmă l-au trecut înapoi. Și-acu stau ungerii la cumpănă: să-l mai treacă o dată, să nu-l mai treacă.

272

**2** *A<sub>1</sub>*: Dacă și ploile sunt cu noi — atunci trebuie să fie cu noi și toate stihile. Dar dacă s-au speriat domni pusteii, cred că nu s-au speriat de cățelul pămîntului, ci de lătratul vostru! > S-au speriat neastîmpărații pusteii?

<sup>1</sup> Propoziția a fost apoi anulată.

De cățelul pămîntului? Sau de lătratul apelor?; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E*: S-au speriat neastîmpărații pusteii? De cățelul pămîntului? Sau de lătratul apelor? Alte vești?; *F*: Alte vești?// **3—7** *A<sub>1</sub> omite*// *A<sub>2</sub>*: Al doilea; *B, C, D, E, F*: Vestitorul// **8** *A*: Al treilea; *B, C, D, E, F*: Al treilea vestitor// **11—12** *A<sub>1</sub>*: S-au zăpăcit cumplit și se miră unde le-a rămas > S-a zăpăcit cumplit rima tăiată și se miră unde-a rămas; *B, C, D, E, F*: S-a zăpăcit cumplit rima tăiată, și se miră <*E, F*: mira> fiecare parie unde-a rămas// **14** *A*: (cătore toți); *B, C, D, E, F*: (cătore vestitori)// **15** *A<sub>1</sub>*: Acu repede înapoi, și să <> Acu să> nu-i mai slăbiți! Lanțul lor e <Lanțul trebuie> sfărmat, acu trebuie numai <> acu>; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: Lanțul trebuie sfărmat! Acu// **17** *A<sub>1</sub>*: Diseară trebuie să aprindem focurile biruinței > Diseară aprindem ruguri; *A<sub>2</sub>*: Să aprindem diseară ruguri; *B, C, D, E, F*: Diseară aprindem ruguri// **20—32** *A<sub>1</sub>*: dacă voi cădea de-un plumb pînă trec valea înapoi, să mi se pună sicriul pe-un taur, întins și legat între coarne. Să intru, Măria-ta, în cimitir întins pe-un taur; *A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F*: de voi cădea cînd trec — să mi se puie (se înecă<sup>1</sup>) Iancu: Ce e? Al treilea: Mă arde gitlejul, Măria ta. C-am trecut prin prisaca iadului. Mi s-a oprit un plumb subt coaste. Să mi se puie — Măria ta — sicriul pe-un taur — întins și legat — între coarne (slăbește din genunchi) — să intru — așa — Măria ta, în progadie <*A<sub>2</sub>*: cimitir > progadie>. Moar-tea s-a făcut harnică de tot <*A<sub>2</sub>*: de tot și ghionoaiete bat cu zor cuiele în sicrie > de tot> (cade)// **33—37** *A<sub>1</sub>*: Iancu (ridică mîna): Așa va fi! > Așa să fie! (Cei trei pleacă.) Iancu: Ficiorul a înțeles bine. Care dintre ei va scăpa din vale?; *A<sub>2</sub>*: Iancu (ridică mîna, se descoperă): Da, s-a făcut harnică slujnica asta nemernică! Slujnica vieții. E o jale. E o jale. Și nu-i timp de jale!; *B, C, D, E, F*: Iancu (se descoperă o clipă)<sup>2</sup>: Da, s-a făcut harnică slujnica asta nemernică! Slujnica vieții. E o jale. E o jale. <*F*: vieții. E o jale> Și nu-i timp de jale! (Acopere mortul cu o manta. Ceilalți doi vestitori pleacă).

273

**1—2** *A omite*// **3** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>*: Un ajutor (cătore altul): Să nu-i fie de diochiu, vede <*A<sub>2</sub>*: Vede> Iancu numai cu ochiu' cit căpitanu' cu ochianu'. Gratz e (l-aude, zîmbește îngăduitor): Păi de, Ioane, eu nu-s din vultur ca Iancu. Dar pînă-n vale tot nimeresc chiar și cu o carabină ruginită!<sup>3</sup> A j u t o r u l: Domnul Iancu nimereste și steaua. Am să-l rog spre seară să-mi împuște luceafărul cela, să mi-l pun decorație pentru vitejie <> să mi-l atrîm peste inimă<sup>4</sup>>. De-oi mai sufla pîn-atunci, că mi-e rău de tot<sup>5</sup>. Parcă port în

<sup>1</sup> Indicația lipsește în *A<sub>2</sub>*. <sup>2</sup> *E, F* omit indicația. <sup>3</sup> Propoziție ștearsă în *A<sub>2</sub>*. <sup>4</sup> Modificarea a fost făcută în *A<sub>1</sub>*. <sup>5</sup> V. nota 1 din pagina următoare.

amne boalele unui spital întreg<sup>1</sup>. Gratze: Acu ți-e ușor să glumești <> Ți-e ușor să glumește amu<sup>2</sup>, că simți din bătaia puștilor că norocul ungurilor <> norocul cuiva) e pe patul de moarte<sup>3</sup>; *B, C, D, E, F*: <sup>f</sup>Gratze// 4 *A*: (se ridică); *B, C, D, E, F*: (se apropie de Iancu)// 6—8 *A*: Iancu (s-apropie): Domnule căpitan! (Scurtă pauză) Gratze: Știi ce vreau să spun. Iancu: Știu, dar se cuvine să mai avem puțintică răbdare. De câte zile nu dormim?; *A*: *rescris*, *A*: Iancu (s-apropie): Domnule căpitan! (Scurtă pauză) Știu ce vrei să spui, dar se cuvine să mai avem puțintică răbdare <*A*: să spui>. De câte zile <*A*: nopți> nu <*A*: nu mai> dormim?; *B, C, D*: Iancu: Domnule căpitan — (Se uită lung unul la altul) Știu ce vrei — de câte nopți nu mai dormim?// 10—11 *A*: De trei. Care dintre noi va mai scăpa?; *A*, *B, C, D, E, F*: Care dintre noi va mai scăpa cu zile?<sup>3</sup> Aprigă mișcare pe cealaltă coamă. Viermuiesc în vale honvezii și husarii. Parcă s-a aprins în ei fierea pământului// 14 *A*: Acu; *A*, *B, C, D, E, F*: Alte vești mai bune nu vin? Pînă deseară// 15 *A*: timp; *A*, *B, C, D, E, F*: răgaz// 17—27 *A* *omite*// 18—19 *A*: cere aproape o veșnicie > cere răscumpărare lungă. Ne uităm cu jînd la veșnicie; *B, C, D, E, F*: cere răscumpărare lungă. Ne uităm cu jînd la veșnicie// 21 *A*, *B, C, D*: Sus capul căpitane; *E, F*: Sus capul// 24 *A*, *B, C, D*: Uite căpitane; *E, F*: Uite// 24—25 *A*: apar > se ivesc; *B, C, D, E, F*: se ivesc// 26 *A*: îmbrăcați în scoarță de goruni > ascunși în scoarța gorunilor; *B, C, D, E, F*: ascunși în scoarța gorunilor// 28—29 *A*: Carabina asta mi-a dat-o o babă pe Muntele Bătrînii <> baba de pe Munte>. Mi-a adus atît noroc, că <> De mi-a aduce noroc> nu se poate să nu fi fost baba chiar muma pădurii. Tu știi măi Ioane cine-i Muma românilor?; *A*, *B, C, D, E, F*: (către întîiul ajutor <*A*: către ajutor>) : Măi Ioane, tu știi cine-i Muma românilor <*A*: românilor>?// 31 *A* *omite*.

274

1 *A, B, C*: măi Ioane; *D, E, F*: Ioane// 2—3 *A*: Așa-i > Sfînta cu zbîrcituri și cu noduri ca salcia bătrînă; *B, C, D, E, F*: Sfînta cu zbîrcituri și cu noduri ca salcia bătrînă// 3 *A*: De astăzi încolo să; *A*: De acu să; *B, C, D, E, F*: Să// 4 *A*: că-i păcat > că-i iei numele în deșert; *B, C, D, E, F*: că-i iei numele în deșert// 5 *A*: ciubarelor; *A*, *B, C, D, E, F*: ciubarelor// 6 *A*: avem; *A*, *B, C, D, E, F*: de la ea avem// 6 *A*: carabina > fluierul; *B, C, D, E, F*: fluierul// 7 *A*: verde; *A*, *B, C, D, E, F*: verde, iar noi împreună — toate biruințele// 9 *A*: și spune-i lui popa > unde-i vedea pe popa; *B, C, D, E, F*: unde-i vedea pe popa// 10 *A*: încearcă să dea înapoi tocmai prin cheia > se încearcă la cheia; *B, C, D,*

<sup>1</sup> Propoziția apare numai în *A*<sub>2</sub>, unde a fost apoi anulată, împreună cu tot textul de pînă aci. <sup>2</sup> Replica apare numai în *A*<sub>1</sub>, unde a fost apoi ștearsă. <sup>3</sup> Propoziție omisă în *F*.

*E, F*: se încearcă la cheia// 10 *A*: Să dea năvală din pădurea de mesteacăn > Popa să dea năvală; *A*, *B, C, D, E, F*: Să dea popa năvală// 11 *A*: că e <> mi se pare că e) zăpăcit; *A*, *B, C, D, E, F*: și cînd s-a zăpăci// 13 *A*: puterea! Să se sature Hatvany să se mai bată cu popii > puterea!; *B, C, D, E, F*: puterea!// 15—16 *A* *omite*// 15—16 *A*: din Cimpia Ardealului; *B, C, D, E, F*: din cimpie// 17 *A*: să strige <> să înjure>, pe urmă; *B, C*: să înjure, pe urmă; *C*, *D, E, F*: să înjure// 18 *A*: Auleo, Măria-ta, că era să înjur pe ungur de Muma pădurii > Muma pădurii; *A*, *B, C, D, E, F*: Muma pădurii! Îi facem <*A*: O să intrăm în oastea lor ca un fulger uns cu sîu. Îi facem > Îi facem> chisăliță!// 20 *A*: Acu îi măcinăm, că nu mai rămîne <> scapă> nici suflețelul care să ducă lui Kossuth vestea măcinișului!; *A*, *B, C, D, E, F*: Și-i dregem cu smîntînă// 21—23 *A* *omite*// 24 *A*: Sare spre dreapta; *B, C, D, E, F*: Ajutorul Ion pleacă sărînd// 25 *A, B, C*: steguleț alb; *C*, *D, E, F*: stegulețe albe// 25 *A*: baionetei; *B, C, D, E, F*: baionetelor// 26—27 *A* *omite*// 29 *A*: au venit; *A*, *B, C, D, E, F*: au răzbit// 30 *A*: Zic că aduc solie pentru Măria-ta; *A*, *B, C, D, E, F*: Solie// 32 *A*: Să vorbească! > Ascult!; *B, C, D, E, F*: Ascult!

275

5—7 *A*: Ați greșit <> Flăcăi > Ficiori), eu nu sunt Kossuth; *A*, *B, C*, *C*, *D, E*: De un an și mai bine tot de „învîgători pretutîndeni“ aud. Dar văd că Iancu <*B, C*, *D*: Dar precum vedeți Iancu; *C*: Precum vedeți. Iancu însă; *E, F*: Precum vedeți însă Iancu> tot mai trăiește! Ficiori, eu nu sunt Koșut <*A*: Kossuth>// 7—8 *A*: Dacă-i dă mîna, Hatvany > Dacă lui Hatvany îi dă mîna; *B, C, D, E, F*: Dacă lui Hatvani îi dă mîna// 8 *A*: această veste; *A*, *B, C, D, E, F*: vestea această <*F*: aceasta>// 9 *A, B, C*: Kossuth <*B*: Koșut>, dar nu; *C*, *D, E, F*: Koșut, nu// 11 *A*: poate vă dă prilejul ultim > vă dă prilejul din urmă; *A*, *B, C, D, E, F*: vă dă prilejul cel mai de pe urmă// 15—18 *A*: Coboriți steagul alb! Steagurile albe ale lui sunt minciuni <> Albul e pentru Hatvany culoarea morții și a minciunii! El vrea să afle pe semne <> După semnele albe el vrea să afle locul> unde mă găsesc eu <> mă găsesc>! Cînd vă întoarceți, spuneți-i că ne-a fost destul steagul alb trimis <> Spuneți-i că am învățat ceva> acu trei zile prin <> de la> Dragoș; *A*, *B, C*, *C*, *D, E, F*: Coboriți <*C*, *E, F*: Mă ia Hatvani cu binele! Și dracu s-a prefăcut odată într-o biserică, ca <*E, F*: pentru ca> să nu fie trăsînit! Coboriți> vă rog steagurile albe! Albul e pentru Hatvani culoare cu vicleșug. După semnele albe el vrea să iscodească unde mă găsesc. Spuneți-i că am învățat ceva acu trei zile de la Dragoș// 20 *A*: Nu cădem; *A*, *B, C, D, E, F*: Oricît de ușuratici am fi, nu cădem// 22 *A*: oferă o pace onorabilă > propune o pace

<sup>1</sup> Replica a fost apoi ștearsă.

pentru nimenea rușinoasă; *B, C, D, E, F*: propune o pace pentru nime-  
nea rușinoasă// **24** *A*<sub>1</sub>: Hatvany se găsește într-o situație atît de puțin ono-  
rabilă, că nu > O pace atît de onorabilă pe cît e situația în care se gă-  
sește? Și condițiile; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: Iar condițiile// **27** *A*<sub>1</sub>: vă cere;  
*A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: cere// **28** *A*<sub>1</sub>: I a n c u (ușor ironic <> ironic); *B,*  
*C, D, E, F*: I a n c u// **29—31** *A*<sub>1</sub>: Hatvany nu e deloc nobil <> e foarte  
generos. Cum, numai atît? Numai atît cerea <> E foarte puțin! Dar stați!  
Dacă nu mă înșel atîta cerea și prin Dragoș înainte de încercarea puterilor.  
Credeam că după încercare va prețui mai mult pe dușman<sup>1</sup>. Al doilea  
sol: Hatvany e învingător pretutindeni! I a n c u: Numai <> Sireacul  
Iancu, stă cuc, în virful măgurii <> rătăcit pe virf de măgură, și nu știe  
<> și n-a prins încă de veste) că Hatvany e învingător pretutindeni!;  
*A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: Hatvani e foarte generos. Cum? Numai atît? E foarte  
puțin<sup>2</sup>. Dacă nu mă înșel atîta cerea <*A*<sub>2</sub>, *B, C*: cerea însă) și prin Dragoș,  
înainte de încercarea puterilor// **33** *A*<sub>1</sub>: și pe > pe; *B, C, D, E, F*: pe.

276

**5—12** *A*<sub>1</sub> omite// **7** *A*<sub>2</sub>, *B, C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D, E, F*: pe Dragoș?; *C*<sub>2</sub>: pe Dragoș?  
Hăt într-un tirziu v-ați trezit!// **11** *A*<sub>2</sub>: Hatvany > Față-lată; *B, C, D,*  
*E, F*: Față-lată// **12—13** *A*<sub>1</sub>: Eu știu <> Avem mărturie) că Dragoș a  
venit la noi în timp <> ne-a fost oaspe în vreme); *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*:  
Băieți, avem mărturie că Dragoș ne-a fost oaspe în vreme// **14** *A*<sub>1</sub>: isprăvi >  
încheia; *B, C, D, E, F*: încheia// **15** *A*<sub>1</sub>: foarte mult; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*:  
mult, foarte mult// **16** *A*<sub>1</sub>: Hatvany are în privința aceasta ceva muștrări;  
*A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: pe Hatvani îl trudesce oarecari muștrări// **17—18** *A*<sub>1</sub>:  
Din vorbele voastre s-ar părea că Dragoș n-a găsit > Vedeți, nouă ne e  
foarte greu să ajungem cu ochii în toate văile, dar dacă s-ar fi întîmplat  
în adevăr <> întîmplat) ca Dragoș să nu fi găsit; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*:  
Vedeți, ne e foarte greu să ajungem cu ochii în toate văile, dar dacă s-ar  
fi întîmplat ca Dragoș să nu fi găsit!// **20** *A, B, C, D, E*: păstravi; *F*: păș-  
trăvi// **20—21** *A*<sub>1</sub>: pe Ampoiu > pe Arieș subț furtună > în ape tulburi  
pe celălalt tărîm; *B, C, D, E, F*: în ape tulburi, pe celălalt tărîm// **21** *A*<sub>1</sub>:  
Avem; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: Știți, avem// **21** *A*<sub>1</sub>: niște > și noi; *B, C, D,*  
*E, F*: și noi// **21** *A, B, C, D, E*: păstravi; *F*: păstrăvi// **22** *A*<sub>1</sub>: pătați;  
*A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: cam pătați// **23** *A*: Kossuth; *B, C, D, E, F*: Koșut//  
**23** *A, B, C, D, E*: Păstravi; *F*: Păstrăvi// **24** *A*: Kossuth; *B, C, D, E,*  
*F*: Koșut// **27** *A*<sub>1</sub>: Să nu vă descoperiți, c-a fost trădător! S-au găsit la  
el hirtii de la Kossuth. Dragoș a făcut cu deplină știință slujbă de trădă-  
tor > Vă dau voie să vă acoperiți iarăși! Și încă degrabă!; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D,*  
*E, F*: Vă dau voie să vă acoperiți iarăși!// **30—31** *A*: un iureș prelung,  
fără sfîrșit; *B, C, D, E, F*: zvon prelung de luptă// **32** *A*: I a n c u (căt

<sup>1</sup> Propoziția a fost apoi ștearsă. <sup>2</sup> Propoziție omisă în *E, F*.

soli); *B, C, D, E, F*: Iancu// **34** *A*: Întîiul; *B, C, D, E, F*: Întîiul sol// **35** *A*<sub>1</sub>: Nu, domnule Iancu > Nu; *B, C, D, E, F*: Nu//  
**35** *A, B, C, D, E*: cari; *F*: care.

277

**1** *A*: Întîiul sol; *B, C, D, E, F*: Al doilea sol// **2** *A*: Kossuth;  
*B, C, D, E, F*: Koșut// **3** *A*: Al doilea; *B, C, D, E, F*: Întîiul  
sol// **6—7** *A*<sub>1</sub>: Pînă acum Kossuth n-a ajuns la noi decît cu steaguri albe.  
Kemeny a plecat cu rușine, Hatvany va rămînea aci, tot cu rușine; *A*<sub>2</sub>,  
*B, C, D, E, F*: Asta e. Pe pămîntul lărgit, că niciodată pămîntul ce-l aveți  
nu vă e destul. Voiți tot mai mult!// **8** *A*<sub>1</sub>: Întîiul sol:  
*A*<sub>2</sub>: Al doilea; *B, C, D, E, F*: Al doilea sol// **12—13** *A*<sub>1</sub>: pentru  
pămîntul în care locuiesc morții noștri și pentru zarea care-i coperiș! <> pen-  
tru casă! În pămîntul de-aci locuiesc morții noștri, subț zarea de-aci locuim  
noi! Noi nu vă cerem pusta! > pentru casă! Hotarul nostru e însemnat  
cu oasele morților noștri! > pentru casă! Al doilea<sup>1</sup>: Kossuth înge-  
nunchează acum pe pustă ca <> se ridică acum pe pustă, mare ca) vol-  
bura pusteii! I a n c u: Eu ingenunchez de-un an aici, în furtună <> aici,  
Cheile Turzii > aici, lingă Arieș, subț furtună! Pe pustă Dzeu e cu voi,  
aici Dzeu e cu noi! Voi<sup>2</sup> vă voiți totdeauna mai mari decît sunteți, noi nu  
voim decît ceea ce suntem! Catapeteasmă și intrare în altar sunt Cheile  
Turzii pentru noi! Pentru voi ar fi poartă de tîlhărie și jaf; *B, C, D, E,*  
*F*: pentru casă! Eu ingenunchez de un an aici, lingă Arieș, subț <*F*: sub)  
furtună!// **15** *A*<sub>1</sub>: Asta-i tunul; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: Tunul// **15** *A*<sub>1</sub>: moșu-  
lui, domnule căpitan > moșului; *B, C, D, E, F*: moșului// **17** *A*<sub>1</sub>: Asta-i  
tunul; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: Tunul// **17** *A*<sub>1</sub>: glas; *A*<sub>2</sub>, *B, C, D, E, F*: tuse;  
*F*: tusă// **20** *A*: Întîiul; *B, C, D, E, F*: Întîiul sol// **21** *A*<sub>1</sub>: Nu-i  
al moșilor! Asta-i strigătul pușcașilor aleși ai lui; *A*<sub>2</sub>: Nu sunt moșii! Țștia-s  
pușcașii aleși ai lui; *B, C, D, E, F*: Pușcașii lui// **24** *A*<sub>1</sub>: i-a prins din coas-  
te! O să fie un prăpăd de pomină! > îi pipăie la coaste!; *B, C, D, E, F*:  
îi pipăie la coaste!// **25** *A*<sub>1</sub>: Al doilea sol: Vrem pe Dragoș, domnule  
Iancu, așa cum e; *A*<sub>2</sub>, *B, C*<sub>1</sub>, *C*<sub>2</sub>, *D*: Al doilea sol: Vrem pe Dra-  
goș <*A*<sub>2</sub>: pe Dragoș, domnule Iancu)! A căzut ca un erou! Pentru noi va  
fi un sfînt! I a n c u: Dragoș — un sfînt! După care modă-și va purta aureola  
sfîntul Dvoastră? După cea bizantină sau după cea catolică? Gratze:  
Ha-ha! Dragoș trădătorul — sfînt unguresc! Românii <*B, C, D*: Rumânii)  
îl vor porecli: sfîntul cu aureola căzută în troacă <*A*<sub>2</sub>: peste șezut > în  
troacă! *C*<sub>2</sub>: în troacă! Nu prea trăgea a om!) I a n c u; *C*<sub>3</sub>, *E, F*: I a n c u//  
**28** *A*<sub>1</sub>: Vezi — încolo > Într-acolo; *A*<sub>2</sub>, *B, C*<sub>1</sub>, *D*: Acu vă treziți <*A*<sub>2</sub>: vă  
treziți să spuneti > vă treziți): vrem pe Dragoș! De ce n-ați așteptat să

<sup>1</sup> Replica a fost apoi anulată. <sup>2</sup> De aici pînă la sfîrșitul replicii textul a  
fost apoi anulat.

se întoarce? Într-acolo;  $C_3, E, F$ : Într-acolo// 29  $A_1, E, F$ : găsești capul lui Dragoș;  $A_2, B, C, D$ : îi găsești capul// 29  $A, B, C$ : Învălește-1;  $D, E, F$ : Învește-1.

278

1  $A_1$ : Vezi, încolo > Colo;  $B, C, D, E, F$ : Colo// 1  $A_1$ : generalul > norocul generalului;  $B, C, D, E, F$ : norocul generalului// 2  $A, B, C$ : Învălește-i;  $D, E, F$ : Învește-i// 2  $A_1$ : capul în > norocul în;  $B, C, D, E, F$ : norocul în// 3  $A_1$ : cele două capete lui Kossuth > lui Kossuth capul lui Dragoș și norocul lui Hatvani;  $B, C, D, E, F$ : lui Koșut capul lui Dragoș și norocul lui Hatvani; 4  $A, B, C, D, E$ : sub;  $F$ : sub// 4—7  $A_1$ : gemenilor;  $A_2, B, C, D, E, F$ : gemenilor. Vitejiei Iancu îi pune în față de două ori vitejia, fiecărui omor de două ori omorul, iar pusteii sălbatice îi opunem fapta și cântecul singelui// 9  $A, B, C, D$ : pleacă;  $E, F$ : pornește// 9  $A_1$ : somnambul > lunatic;  $B, C, D, E, F$ : lunatic// 9—12  $A_1, A_2$ : spre mieznoapte, ( $A_2$ : mieznoapte: Nem, nem, nem, soha!), și al doilea tot așa spre miezăzi;  $B, C, D, E, F$ : spre mieznoapte. Al doilea so (pleacă spre miezăzi, urmat de moț): Nem, nem, soha! ( $E, F$ : Nu, nu, niciodată!)// 13  $A_1$ : iureșul;  $A_2$ : iureșul-strigăt;  $B, C, D, E, F$ : zvonul// 14—15  $A$  omite// 17  $A_1$ : după sunete, se transfigurează încetul cu încetul pătruns de-o mare lumină;  $A_2$ : după sunete;  $B, C, D, E, F$ : după zvonuri și detunături// 18—21  $A_1$  omite// 20  $A_2, B, C_1, C_2, D, E$ : rădașcă ( $C_2$ : rădașcă! Pîr, poc, popic!);  $F$ : rudașcă<sup>1</sup>// 25—26  $A_1$  omite// 26  $A_2, B, C, D$ : sfărmat;  $E, F$ : sfărmat// 28  $A_1$ : Auzi, domnule (> Domnule) căpitan, biruie;  $A_2, B, C, D, E, F$ : Biruie// 28  $A_1$ : împăratul;  $A_2, B, C, D, E, F$ : împăratul? Dă-mi ocheanul// 30  $A$ : (nemișcat, întors cu spatele);  $B, C, D, E, F$ : (nemișcat)// 32  $A_1, A_2$ : Auzi ( $A_2$ : N-auzi) domnule căpitan?;  $B, C, D$ : N-auzi căpitane?;  $E, F$ : N-auzi Gratze?// 34  $A_1$ : se vede însă că (> cum) se uită prin ochean;  $B, C, D, E, F$ : pare a se uita prin ochean.

279

2  $A$ : (s-apropie, s-apleacă, i-atinge. Gratze nu se mișcă);  $B, C, D, E, F$ : (s-apleacă, i-atinge, Gratze nu mai mișcă)// 6—7  $A_1, A_2$ : spre celelalte ajutoare ( $A_1$ : ajutoare, trei), cari după plecarea solilor unguri s-au întors ( $A_1$ : întors cu puștile > întors) și s-au așezat;  $B, C, D, E, F$ : spre cele două ajutoare, Petre și Gheorghe, cari ( $F$ : care) tot timpul au stat întinși// 8  $A$ : Ioane, Petre;  $B, C, D, E, F$ : Petre, Gheorghe// 9  $A_1$ : trei;  $A_2, B, C, D, E, F$ : două// 10—12  $A_1, A_2$ : I a n c u (aleargă ( $A_2$ : trece de citeva ori > trece) de la unul la celălalt, i-atinge): Mort?<sup>2</sup> Ioane — și tu? Mort?

<sup>1</sup> Propabil greșeală de tipar. <sup>2</sup> Cuvînt șters în  $A_2$ .

Petre, și tu? Mort? Se ( $A_1$ : Ce e? Se > Se) uită;  $B, C, D, E, F$ : Gheorghe și tu? Mort? (Trece de la unul la celălalt, i-atinge) Petre și tu — mort? Se uită// 13  $A_1$ : tragere? Morții îmi fac de pază?<sup>1</sup> La biruința cui se uită morții prin ochiane?;  $A_2, B, C, D, E, F$ : tragere?// 14  $A_1$ : chiote ca de biruință;  $A_2$ : chiote;  $B, C, D, E, F$ : se face puțină liniște, apoi chiote// 15—38  $A_1, A_2$ : Iancu (ascultă, urmărește lupta după sunete, se transfigurează încetul cu încetul, pătruns de-o mare lumină): O încercare cumplită veni ( $A_1$ : > Săptămîni de foc veniră) peste noi, în acest an al Domnului, nu din vina noastră, ci din vina răului care s-a așezat între noroade ( $A_1$ : > răului, care zgîrie cerul și scurmă noroadele). Nu noi ( $A_2$ : Noi credem în stîncile de-aici, în puterea gorunilor, în avîntul nostru și-n noua împărăție ce se va deschide ca floarea dimineții. Nu noi) am dorit acest prăpăd și această singerare, nu noi am dorit să cadă la pămînt făptura omului și să muște ( $A_1$ : > mușcind;  $A_2$ : ca să muște) muntele de durere — nu noi am dorit să plutească pe riuri trupurile ca trunchiurile de brad ( $A_1$ : > pe riuri morții) — nu noi am dorit. Noi apărăm ograda singelui nostru, casele semînției, graiul rugăciunilor ( $A_2$ : Noi ne apărăm ograda și sufletul, graiul și oasele, utrenia și vecernia) și pe muma pămîntului nostru ( $A_1$ : > pămîntului)! Săraci, noi n-am rîvnit la belșugul celui alt, flămînzi n-am rîvnit la pinea vecinului ( $A_2$ : aproapei). Să moară de volbură cel ce-a dorit volbură ( $A_1$ : > Să se uște de vînt cel ce-a pofțit vînt), să piară de foc cel ce-a pofțit foc ( $A_1$ : > cel ce s-a datat focului), să se prăbușească de fier cel ce-a schimbat plugul și clopotele schimbîndu-le în spadă și tunuri ( $A_1$ : > cel ce slujește fierului). Dar cu iureșul și cu chiotul ce s-aude — să se ( $A_1$ : > Încă un pocnet de plumb, încă unul... și încă un tunet! Ca să se) deschiză deasupra noastră iarăși cerul ( $A_1$ : > deschiză apoi în preajmă Noua Împărăție), ca floarea dimineții. ( $A_2$ : cel ce slujește fierului. Să piară cei ce-au dorit ca omorul să devină virtute<sup>3</sup>. Încă un pocnet de plumb, încă unul... și încă unul. Ne-am sporit sufletul c-o nouă biruință!);  $A_2$  rescris,  $B, C, D, E, F$ : (s-apleacă lîngă Gratze > spre Gratze<sup>4</sup>): Ascultă Gratze, încă un iureș în vale! Încă unul! Gratze, strigă și tu, strigă și tu! Să se uște de vînt cel ce a pofțit vînt! Să piară de foc cel ce s-a datat focului! Să se prăbușească de fier cel ce slujește fierului! Gratze, săptămîni de foc veniră peste noi, dar nu pe noi ne ceartă clopotele! (Spre Gheorghe ( $A_2$ : s-apleacă lîngă Ion > spre Ion)): Gheorghe ( $A_2$ : Ioane), nu noi am dorit să se întunece cerul și să se frămînte noroadele. Nu noi am dorit să cadă la pămînt făptura omului, nici să muște muntele de durere! Nu noi am dorit să plutească morții pe riuri! Nu noi am dorit! (Spre ( $A_2$ : S-apleacă lîngă > Spre) Petre): Petre, săraci noi n-am rîvnit la belșugul celui alt

<sup>1</sup> Propoziție anulată apoi. <sup>2</sup> Aceste subvariante figurează în alt loc al textului, imediat după plecarea celor doi soli unguri (supra, după r. 19, p. 278). <sup>3</sup> Fraza a fost apoi anulată. <sup>4</sup> Indicația apare numai în  $A_2$ .

Flămînzii n-am <C, D, E, F: noi n-am> rîvnit la pînea aprcapelui! Noi ne apărăm numai ograda și sufletul și graiul <A<sub>2</sub>: sufletul, noi ne apărăm graiul > sufletul și graiul> și oasele și vecernia <A<sub>2</sub>: oasele, noi ne apărăm vecernia > oasele și vecernia> și utrenia și pe muma pămîntului! (Ascultă <A<sub>2</sub>: Se ridică, ascultă.> tulburat): Încă un pocnet! Încă unul și încă unul! Te sărut Gratze, cu gura și cu inima. Pe frunte și pe mini. Gheorghe <A<sub>2</sub>: Ioane>, unde ești? Petre, unde-ai rămas? Deschide Doamne noua împărăție, curată ca floarea dimineții, nepieritoare ca sămînța vieții! (Face un pas, din vale se aud chiote de biruință <A<sub>2</sub>: pas, se uită în zare>): Află tată, acolo unde ești, în Vidra de Sus, că ne-am sporit sufletul c-o nouă biruință!//

280

1 A, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>, R omit; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E: Faza III; F: Faza a treia// 2 A: Tabloul VII; B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>, R: Tabloul VIII; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F: Tabloul I// 3 A, B, C, D, E, F: Trei ani mai tîrziu. În; R: În// 4 A: cameră; B, C, D, R, E, F: odaie// 5 A<sub>1</sub>: tata; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: în fața lui, tata// 6—7 A omite// 8—10 A<sub>1</sub> omite// 9—10 A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>, D: Nu, tată, trebuie <D: Trebuie> să mai încerc și asta; C<sub>2</sub>: Să vindem, tată, casa; C<sub>3</sub>, R: Să vindem ce mai avem, să vindem casa; E, F: Trebuie să mai încerc și asta. Să vindem ce mai avem, să vindem casa// 12—16 A<sub>1</sub>: dragu' tatii, tu ești biruitorul înșelat; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: dragu' tatii, tu ești biruitorul înșelat! Alții au cules foloasele, noi ne-am ales cu ponoasele. I a n c u: Cine, tată, cine? T a t a Tu, fiule. I a n c u: Nu, dumneata, tată, să nu mi-o spui. T a t a: Cineva <A<sub>2</sub>: Altul, cine să ți-o spună? Și cineva > Cineva> trebuie să ți-o spună. E încă un bine că ți-o spune un tată; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D: dragu' tatii. <C<sub>2</sub>: tatii, totul e în zadar.> Cine a cules foloasele? Și cine ponoasele? I a n c u: Cine, tată, cine? T a t a: Foloasele — <C<sub>2</sub>: Foloasele le-au cules> fețele late. Ponoasele — tu. <B<sub>2</sub>, D: tu. Tu, fiule!> I a n c u: Nu, dumneata, tată, să nu mi-o spui<sup>2</sup>. T a t a: Cineva trebuie să ți-o spună. E încă un bine că ți-o spune un tată. <C<sub>2</sub>: Știi, umbra într-o zi, mai ieri-alaltăieri, norocul pe uliță. Căuta un număr de casă <> numărul unei case>. I-am zis: pofțim, Măria-ta, intră! Și-atunci s-a spart ca o bășică de săpun. Țăla era norocu' nostru!>; C<sub>3</sub>, R, E, F: dragu' tatii. Cine a cules foloasele? Și cine ponoasele? <R: dragu' tatii, totul e în zadar.> Știi — umbra într-o zi, mai ieri-alaltăieri, norocul pe uliță. Căuta numărul unei case. I-am zis: pofțim Măria ta, intră! Și-atunci s-a spart ca o bășică de săpun. Țăla era norocu' nostru!// 18—23 A<sub>1</sub> omite// 18 A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Nu mi-e <A<sub>2</sub>: Nu e> de nici un folos. Nu mi-ajută întru nimic <A<sub>2</sub>: Nu mi-ajută>. Nu mi-e spre mîngăiere <A<sub>2</sub>: Nu mă vindecă > Nu mi-e spre mîngăiere>. Cîteodată mi se pune peste ochi ca un painjenis, și de la inimă mă ia — nu știu cum.

<sup>1,2</sup> În C<sub>2</sub> replica e anulată.

Gînd se alungă cu gînd, umbră cu umbră. Nu, tată; B<sub>2</sub>, D: Cîteodată mi se pune peste ochi ca un painjenis <D: păinjenis>, și de la inimă mă ia — nu știu cum. Gînd se alungă cu gînd, umbră cu umbră. Nu tată; C<sub>2</sub>, D, R, E, F: Nu tată// 21 A<sub>2</sub>: nu pot lupta > cine să lupte; B, C, D, R, E, F: cine să lupte// 22 A<sub>2</sub>, B, C, D, R: dar nu se poate să mă înșele. Că dacă mă înșeală, atunci pe pămînt au dreptate trădătorii, sau sfinții cu aureola căzută în troacă <A<sub>2</sub>: în troacă, peste șezut, să fie cu iertare > în troacă>, cum zicea bietul Gratze. Și Gratze de ce-a căzut?; E, F: nu se poate să mă înșele// 24—25 A<sub>1</sub>: I a n c u: Cine, tată, cine să mă-nșeleagă, dacă voi <> tu> nu mă înțelegeți <> înțelegi? T a t a: Nu-i așa. Asta o pot spune și eu. Cine să mă-nșeleagă, dacă tu nu mă înțelegi? Dac-aș avea <> găsi>; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: T a t a: Dac-aș găsi// 26 A<sub>1</sub>: treacă-meargă; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: treacă-meargă. Unde s-au dus atitea <A<sub>2</sub>: Dau și casa > Unde s-au dus atitea>.

281

2 A<sub>1</sub>: Nu pot să nu mai încerc > Dacă nu încerc; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Să vindem <A<sub>2</sub>: dăm și > vindem> casa, tată. Dacă nu încerc// 3 A<sub>1</sub>: suntem; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: eu știu că suntem// 6 A<sub>1</sub>: Aproape de malul izbăvitor! Așa; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Așa// 7 A<sub>1</sub>: tinerețea și rosturile, învățătura și meseria; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: tinerețea și sufletul// 8—16 A<sub>1</sub>: Prin tine Iancule. Aiasta rămîne. Apoi el <> Numai cît împăratul se-mpacă cu ungerii, și-i așeză în drepturile lor nouă, iar pe noi ne-a uitat <> ne dete uitării>. Așteptăm de trei ani împlinirea făgăduielilor! Că făgăduieli am dobîndit cu mare belșug, dar de partea împlinirii parcă n-am fi fost niciodată! Și parcă n-am fi! Mai rău chiar: ca să fie lăsat în pace, el <> chiar: el, împăratul, vrea să fie lăsat în pace. Drept aceea> ne-a aruncat, oase de ros, ungerilor <> vrășmașilor lui de ieri>; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Prin tine Iancule<sup>1</sup>. Aiasta rămîne. Aiasta nu se poate tăgădui. Chiar dacă împăratul tace amu <A<sub>2</sub>: acu>, chiar dacă ne-a dat uitării. Aiasta stă că prin tine, băiatul din Vidra, împăratul și-a mintuit tronul. Făgăduieli am dobîndit cu mare belșug <R: din belșug>, așteptăm de trei ani împlinirea. Dar parcă n-am fi fost niciodată. Cu ungerii s-a împăcat și i-a așezat în drepturile lor cele nouă <A<sub>2</sub>: lor nouă>. Dar noi parcă n-am <A<sub>2</sub>: nici n-am> fi. Mai rău: împăratul vrea să fie lăsat în pace și, fără să clipească măcar, ne-a aruncat, oase de ros, vrășmașilor lui de ieri// 17—22 A<sub>1</sub>: E adevărat, dar poate că cițiva netrebnci l-au sfătuit rău <> E adevărat, e adevărat. Prea adevărat. Dar pot să-l învinuiesc? L-au sfătuit rău cițiva netrebnci>. Și tot ce mai încerc e <> Așa fiind de ce n-aș încerca> să-l aduc pe împăratul în împrejurarea de a vedea lucrurile așa cum sunt? Acum trece prin Ardeal <> Prilejul ni se dă cum numai o dată într-o sută de ani. Sună

<sup>1</sup> Numele este omis în D, E, F.

clopotele în Ardeal că trece împăratul! Trebuie să facem tot ce se poate să vie <> să se abată; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, R, F, E*: Împăratul întîrzie, dar nu poate să mă înșele<sup>1</sup>. **T a t a**: Întîrzie cam mulțisor<sup>2</sup>. **I a n c u**: Tată, sună <*A<sub>2</sub>*: nu sună) clopotele în tot Ardealul că trece împăratul. <*A<sub>2</sub>*: împăratul?) E rău sfătuit de netrebnicii din preajma lui. Cînd <*A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>*: Dar cînd) a vedea va înțelege. Nu trebuie decît să-l aducem în împrejurarea de a vedea. Prilejul ni se înfățișează <*A<sub>2</sub>*: ni se dă) cum numai o dată într-o sută de ani. Să <*A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>, D*: Trebuie să) facem tot ce numai <*A<sub>2</sub>*: tot ce) se poate, să se abată// **23—24** *A*: va fi deajuns să deschidă ochii > va fi spre binele nostru, chiar dacă n-ar fi decît să deschidă o dată ochii; *B, C, D, R, E, F*: va fi spre binele nostru, chiar de n-ar fi decît să deschidă o dată ochii// **26—27** *A<sub>1</sub>*: Că povestea faptelor noastre > Că istoria pentru care ne-am cheltuit cu totul; *A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F*: Povestea <*A<sub>2</sub>*: Că povestea) amară pentru care ne-am cheltuit cu totul// **27—28** *A<sub>1</sub>*: eu sunt credincios. Tată, eu cred; *A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F*: tu m-ai crescut credincios. Tată, eu tot mai cred. Eu cred// **28—30** *A<sub>1</sub>*: bun din fire, eu cred că omul e recunoscător din fire, cu atît mai mult cu cît > bun din fire și recunoscător, aceasta desigur cu atît mai mult cînd; *A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F*: bun, din grația firei bun și recunoscător, aceasta cu atît mai mult <*A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>*: mult desigur) cînd// **30—31** *A<sub>1</sub>*: e împărat. Vreau să vadă și voi încerca <> Voi încerca) să vorbesc cu el. Îl voi ruga să deschidă puțintel sublimel pleoape și să privească; *A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F*: prin orînduire de sus e și împărat. Voi încerca să vorbesc cu el// **33** *A, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: Iancule, mie mi se arată <*A*: eu cred > mie mi se arată); *B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F*: Mie mi se arată// **34** *A*: cad > vin; *B, C, D, R, E, F*: cad// **35—38** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B, C, D, R*: Cu ochii pieziși de pe pustă <*A<sub>1</sub>*: Cu vitejii de pe pustă, cu unгурii) s-a împăcat. S-a împăcat — vorba <*A<sub>1</sub>*: Vorba) vine — s-a împăcat așa, pe cît o doresc fețele late <*A<sub>1</sub>*: o doresc ei unгурii), după ce au fost silite să culce steagurile <*A*: au fost bătuți > au fost siliți să culce steagurile). Și împăratul, ca să se scuture de-o grijă, se întoarce amu <*A<sub>1</sub>*: se întoarce) de pe o parte pe alta, și-și zice <*A<sub>1</sub>*: și-și va zice): este undeva în fundul împărăției un popor care se cheamă popor rumânesc sau așa cumva — că mai are și alte nume, de bațjocură, dar acelea le voi opri. Bun popor! <*A<sub>1</sub>*: este undeva în buzunarele împărăției <> am undeva în împărăție) un popor așezat și credincios, un popor care din tronul meu a făcut altar). Și mai departe, fiindcă povestea se întinde, împăratul își <*A<sub>1</sub>*: își va) zice: rumânul e <*A*: românii sunt > românul e) spatele meu, al împăratului. Cine vrea să se răzbune pe mine <*A*: asupra mea > pe mine), lovească-l pe el! Că el îndură și nu zice nimic. Rumânul e <*A*: Românii sunt > Românul e) spatele care nu mă doare. Aiasta-i <*A<sub>1</sub>*: Asta-i) povestea rumânului <*A*: povestea românilor > povestea româ-

<sup>1,2</sup> Replica apare numai în *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*.

mului) sau povestea <*A*: povestea) spatelui care nu-l doare pe împăratul. Iancule <*A*: Și > Iancule), după ce-i vorbi cu el, noi tot aiasta rămînem. Că de-un spate care să nu-l doară are și el nevoie<sup>1</sup>; *E, F*: Cu ochii pieziși de pe pustă s-a împăcat. Noi rumânii suntem spatele, care nu-l doare pe împăratul. După ce-i vorbi cu el, noi tot aiasta rămînem. Că de-un spate, care să nu-l doară, are și el nevoie.

282

**2—3** *A<sub>1</sub>*: Nu-i așa, tată, nu-i așa. Că dac-ar fi chiar și numai pe departe așa, ar însemna că am luptat și am crezut în zadar! Dar cum nu se poate să fi crezut în zadar, nu se poate să fie așa <> să fie cum zici). Tată, atîta chingă i-a rămas inimei! N-o tăia, tată, n-o tăia, c-atunci inima cade ca un clopot în turn putred. Tată, dacă vine <> vreau să vie) împăratul în munți, va vedea și va înțelege <> el a vedea și a-nțelege)! Și împăratul vreau să fie primit <> Vreau să fie primit împăratul) așa cum vreau eu. Dar pentru asta îmi trebuie bani. Să fie; *A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: Atîta <*A<sub>2</sub>*: Tată, atîta) chingă i-a rămas inimei. N-o tăia <*B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>*: tăia, tată), n-o tăia, c-atunci inima cade ca un clopot. Nu-i așa, tată, nu-i așa. Că dac-ar fi chiar și numai pe departe așa, ar însemna că am luptat și am crezut în zadar! Dar cum nu se poate să fi crezut în zadar, nu se poate să fie cum zici. Tată, vreau să vie împăratul în munți. Vreau să fie; *B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, C<sub>3</sub>, D, R, E, F*: Atîta chingă i-a <*F*: i-a mai) rămas inimei. N-o tăia, tată, n-o tăia! <*B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D*: tăia, c-atunci inima cade ca un clopot.)<sup>2</sup> Tată, vreau <*E, F*: Vreau) să vie împăratul în munți. Vreau să fie// **4—8** *A<sub>1</sub>*: Să i se arate la fiecare cot de drum tot ce c-a întîmplat <> La fiecare cot de drum să i se pună pe tipsie faptele locului)! Să vază unde a fost înfrîngerea <> Să vază piatra unde am făcut să se îplinească scriptura) lui Kossuth! Unde-a căzut Dragoș trădătorul și Hatvany cel cu steaua în frunte! Odată aici <> Să vază unde-a căzut capul unuia pe nume Dragoș trădătorul, să vază unde Hatvany și-a cules steaua vieții din noroi! Adus aici; *A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F*: La fiecare cot de drum să i se pună pe tipsie faptele locului. Să vază piatra unde am făcut să se îplinească scriptura lui Kossuth <*A<sub>2</sub>*: Kossuth)! Să vază unde-a căzut capul unuia pe nume Dragoș Inimă Putredă <*A<sub>2</sub>*: Dragoș trădătorul), să vază unde Hatvani Față-lată și-a cules steaua vieții din noroi! Sosit aici// **9—10** *A<sub>1</sub>*: vorbește aici și vîntul <> apa) și frunza de Iancu; *A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F*: mărturie stau aici și apa și frunza pentru Iancu// **13** *A, B, C, D, R, E*: subt <*A*: în > subt); *F*: sub// **13** *A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>, D*: strînși. Să-l primim, tată, pe împăratul așa cum se cuvine. Noi suntem săraci, cei mai săraci copii ai împărăției, dar el va pricepe din graiul nostru că munții aceștia trebuie să-i

<sup>1</sup> Ultima frază lipsește în *A<sub>1</sub>*. <sup>2</sup> Pină aici *C<sub>3</sub>, R* omit.

fie dragi nu numai pentru măruntaiele de aur <A<sub>1</sub>: pentru aurul din ei>, ci și pentru inimile de deasupra. Să ne auză, să ne vadă! Pe deasupra înșelăciunilor <A<sub>1</sub>: auză zvicnirea inimilor din apropiere, fără înșelăciunile > auză, să ne vadă! Pe deasupra înșelăciunilor > diregătorilor, cari fac <A<sub>1</sub>: se pun > fac> totdeauna gard <A<sub>1</sub>: zid > gard> în jurul urechilor lui, să ne vadă de la om la om. Să ne vadă, să ne auză! Nu <A<sub>1</sub>: lui, să ne vadă în ochi, om de la om, nădejdea îndreptățită ce-o punem în el > lui, să ne vadă de la om la om. Să ne vadă, să ne auză! Și-atunci nu> se poate să nu se îndure! Și nu se poate să nu cadă din gura lui <A<sub>1</sub>: să nu auzim > să nu cadă din gura lui> mult așteptatul cuvânt împărătesc; C<sub>3</sub>, R, E, F: strinși// 15 A, B, C, R: lancule, pe tine; D, E, F: Pe tine// 18—19 A<sub>1</sub>: în el, fiindcă astăzi sunt bolnav de propriile mele fapte. Sunt ca un pom care se rupe de povara rodului copt, și nu vine nimenea să mă culeagă cu recunoștință. Pom plin și părăsit > în el. Tată, sunt bolnav de toate faptele. Sunt ca un pom plin și părăsit; B, C, D, R, E, F: în el. Tată, sunt bolnav de toate faptele. Sunt ca un pom plin și părăsit// 20 A<sub>1</sub>: fapte; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: fapte și suferinți// 20—21 A<sub>1</sub>: De ce nu vine împăratul să mă culeagă? Pentru dreptatea noastră și mărirea împărăției > Cine a trimis păsările rele să culeagă <> să mistuie> rodul? Vreau să vie împăratul, nu păsările nenorocului! Pentru slava împărăției și pentru dreptatea noastră; A<sub>2</sub>, B, C, D, R: Cine a trimis păsările rele să mistuie rodul? Vreau să vie împăratul, nu păsările nenorocului, că faptele i-au fost menite lui! Pentru slava împărăției și pentru dreptatea noastră; E, F: Pentru slava împărăției și pentru dreptatea noastră// 22 A, R: Ajută-mi; B, C, D, E, F: Ajută-mă// 22—24 A<sub>1</sub>: împăratul să ne vadă, ca să facă apoi o lege dreaptă pentru pomii cei mai viteji ai împărăției > împăratul; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: împăratul! Vreau să stau în fața lui — vreau să-mi atingă el crengile, și dacă l-ar bucura, să mă scuture// 26—28 A<sub>1</sub>: Bine, ai nevoie de bani, să-i faci primirea <> Nu văd cum aş putea>. Să se adune banii pentru primire de la unii, de la alții. De la gospodari sau slujbași mai cu stare. Trebuie să ne vindem chiar noi casa, tot <> casa, adăpostul din urmă> ce ne-a mai rămas, pentru asta? <> rămas?>; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, C<sub>3</sub>, D, R, E, F: Pentru alaiul <A<sub>2</sub>: primirea și alaiul > alaiul> ce s-ar face, să pună toții moșii un pic de umăr <A<sub>2</sub>: umărul > un pic de umăr> — de ce nu? Serbarea <A<sub>2</sub>: Că serbarea; C<sub>2</sub>, C<sub>3</sub>, D, E, F: Sărbarea> și bucuria nu e numai pentru noi, ci <A<sub>2</sub>: vor fi > nu e numai pentru noi, ci> pentru toți<sup>1</sup>. Ospărarea curții e împreună cu cheltuieli. Să dea cine ce poate! Trebuie argint, trebuie aur! Și daruri — oricum — pentru mai marii curții. Norodul de asemenea trebuie adunat, din toate satele, și aceasta tot <A<sub>2</sub>: iarăși > tot> cu cheltuială este. Să se adune banii, cum s-a putea, de la

<sup>1</sup> În C<sub>3</sub>, R, E, F replica se încheie aici.

unii și de la alții<sup>1</sup>. De la gospodari sau slujbași mai cu stare<sup>2</sup>. Trebuie să ne vindem chiar noi casa, adăpostul din urmă ce ne-a rămas?// 30—33 A<sub>1</sub>: Tată, nu mai pot să cer de la nimenea nimic, că moșii mi-au dat totul. Mi-a dat un fiu fiecare casă. Și-atunci nădejdea fiecăruia era mare. Astăzi nădejțile sunt slăbite, cum > Tată, ce pot să mai cer de la moși, după ce ei totul și-au dat. Nimic nu mai pot să aștept de la nimenea, fiindcă toți atrănă în nimic. Fiecare casă un fiu, și mai mulți, mi-a dat. S-a irosit singele. S-au mistuit sufletele. Iar nădejdea fiecăruia era atunci mare. Astăzi, unde nu e stinsă, nădejdea abia de mai pîlpăie. Cum; A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>3</sub>, D, R, E, F: Pînă să pună toți <C<sub>3</sub>, R: cu toți> cite un pic de umăr — împăratul s-a și întors peste cele țări în stolița sa <A<sub>2</sub>: la reședința sa > între zidurile sale > în stolița sa>. Și afară de asta ce pot să mai cer de la moși, după ce ei totul și-au dat?<sup>3</sup> Nu mai pot să aștept de la nimenea nimic. Gospodarii?<sup>4</sup> Slujbașii?<sup>5</sup> Toți atrănă în nimic<sup>6</sup>. Fiecare casă un fiu, și mai mulți, mi-a dat. S-a irosit singele. S-au mistuit sufletele. Iar nădejdea fiecăruia era atunci mare. Astăzi nădejdea, unde nu e stinsă, abia de mai pîlpăie <F: pîlpăie>. Cum// 36 A<sub>1</sub>: Nu vreau. Trebuie!; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Trebuie!// 37 A, B, C, D, R: Tată, nu-mi zădărnici drumul, că altfel drumul se încurcă în mine ca un blestem și de nici un folos nu este nimănui. Tată, vreau; E, F: Vreau.

## 283

1—3 A<sub>3</sub> omite// 2—3 A<sub>1</sub>: cine fără curte > cine fără așternut, alungat din poartă în poartă, de la o mie de curți; A<sub>2</sub>, B, C<sub>1</sub>, D, R, E, F: cine fără așternut, alungat din poartă în poartă// 5 A<sub>1</sub>: s-a dus; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: s-a coborît// 6 A<sub>1</sub>, B, C, R: lancule, e agonisită <A<sub>1</sub>: am agonisit-o > e agonisită>; D, E, F: E agonisită// 7 A<sub>1</sub>: Vrei > Și acu tu-mi ceri; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Și amu tu-mi ceri// 8 A<sub>1</sub>: pătulul vecinului, unde fată cățelele, sau mițele > pătulul vecinului; B, C, D, R, E, F: pătulul vecinului// 10—12 A<sub>1</sub>: Dac-a fi așa soarta > Dac-așa va fi scriptura; A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F: Da, știu — Muma — focul ei — prea s-a ostenit — Focul ei îl port și eu — îl port numai pe alte drumuri. Tată, noi — noi suntem stăpîniți de porunci nu de toate zilele<sup>7</sup>. Dac-așa va fi scriptura și legea// 13—14 A<sub>1</sub>: să fie!; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: să fie! Suntem așa cum suntem — soarta cine și-o ocolește?// 15—16 A<sub>1</sub>: poruncă înscrisă; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: îndemn înscris// 18—21 A<sub>1</sub>: Nu tată, asta nu se poate! Eu știu că lipsește numai; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Dar nu <E, F: Nu>, tată, sfîrșitul nu poate să fie acesta! Sfîrșitul se înalță în lumină, sfîrșitul e

<sup>1</sup> De la Ospătare pînă aici textul apare numai în A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>. <sup>2</sup> Propoziția figurează numai în A<sub>2</sub>. <sup>3</sup> E, F omit aceste două fraze de început ale replicii. <sup>4,5</sup> Cuvînt omis în E, F. <sup>6</sup> Propoziția lipsește în E, F. <sup>7</sup> Propoziția apare numai în A<sub>2</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>.



aproape, nu mai trebuie decât jertfa unui pas și suntem ajunși în lumină. Lipsește doar// 21—22  $A_1$ : să cadă și pe munții noștri > să cadă în snopi de lumină peste capetele noastre;  $B, C, D, R, E, F$ : să cadă în snopi de lumină peste capetele noastre!// 24—26  $A_1$ : Nu crezi că se-ntoarce mumă-ta în mormînt auzindu-ne? > Mumă-ta în mormînt ce-ar zice, auzindu-ne?;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : Uită-te la mine, Iancule < $D, E, F$ : fiule>! Să lăsăm să ne judece cei cari < $F$ : care> au plecat de la noi < $A_2$ : morții > cei cari au plecat de la noi>. Gîndește-te o clipă. Mumă-ta în mormînt — ce-ar zice?// 28  $A_1$ : Muma? Nu, tată, muma ar zice: ia dragul meu <> dragul mamii> casa, că doar n-o s-o iau cu mine în groapă > Muma?;  $B, C, D, R, E, F$ : Muma?// 30  $A, B, C_1, D$ : Tată, parc-o văd;  $C_2, R, E, F$ : Parc-o văd// 30  $A, B, C, D, R$ : subt;  $E, F$ : sub// 31—34  $A_1$ : Ce-i pasă ei de casa ostnelilor ei, cînd are deasupra;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : De zece ani stă așa < $R$ : stă> nemișcată, cu mina pe piept, parcă ascultă. N-a < $A_2$ : Ea n-a > N-a> văzut niciuna din faptele Iancului, dar le știe dintotdeauna. Cu trupul ei s-au cuminecat gîndacii pămîntului, numai fața e neatinsă și mînile < $A_2$ : mînile, în veșnicie subt iarbă > mînile;  $R$ : mînile;  $D, E$ : mînile;  $F$ : mînele>.

283—284

34—10  $A_1$ : Mumă, mi-ai întors tare ceasul vieții, c-a luat-o mai repede și cu patimă de necrezut > Mumă, cum s-a făcut? Cum s-a făcut c-ai aprins în vatră tînără focul așa de mare? Țîșnesc flăcările printre cărămizi — unde ai uitat măsura, mumă? Abia mă mai țin laolaltă;  $A_2, B_1, B_2, C_1, C_2, C_3, D, R, E, F$ : Mumă, cum s-a făcut? Cum s-a făcut că ai aprins în vatră tînără focul așa de mare? Țîșnesc flăcările printre cărămizi — unde ai uitat măsura, mumă? Abia mă mai țin laolaltă! Zi, mumă, cum ai mai zis: cum se stringe sfînta luni la < $A_2$ : lîngă > la> sfînta marți, să se strîngă os la os, și gînd la gînd, și carne la carne, și singe la singe, să fiu iar cuget întreg, trup adunat. Văd, tată, văd subt < $E, F$ : sub> glie < $A_2$ : iarbă > glie> pe muma, ca floarea de măceș la obraz! < $A_2, B_1, B_2, C_1, C_2$ : obraz, mai tînără decît mine acum. Cum se face că ea n-a îmbătrînit?<sup>1</sup> Mumă, tu de ce-ai rămas în urmă < $A_2$ : înapoi > în urmă>? Că uite noi suntem bătrîni — tata mai puțin — eu bătrîn de tot < $A_2$ : bătrîn de tot > mai bătrîn;  $B_1$ : mai bătrîn>. M-am ars pe dinăuntru < $A_2$ : M-a ars repede sufletul — acu sunt pierdut — acu totu-i sfîrșit > M-am ars repede pe dinăuntru>. Acu nu mai am cu cine să vorbesc. Acu sunt singur < $A_2, B_1, C_1$ : singur de tot>>. Unde să plec? Încotro să mă duc? Nu mai am puterea — mai este un pas < $A_2$ : puterea să fac cel din urmă pas > puterea — mai este un pas> — numai un pas — numai un pas mai lipsește — dar n-am puterea. Mumă, dă-mi și casa, dacă mi-ai dat focul! Dă-mi

<sup>1</sup> Frază apare numai în  $A_2, B_1, C_1$ .

casa, s-o mistui — că trupul și singele s-au < $A_2$ : mi-au> ars. Vreau să se mistuie totul, să nu mai rămînă nimic!<sup>1</sup> Mumă, cum s-a făcut? Cum s-a făcut că ai aprins în vatră tînără foc așa de mare, unde ai uitat măsura, mumă? < $A_2, B_1$ : mumă? Abia mă mai țin laolaltă>.

284

12  $A$  omite// 16  $A, B_1, C_1$ : (se trezește);  $B_2, C_2, D, R, E, F$ : (se trezește, tresare)// 17—18  $A_1$ : La Cluj. Și de-acolo;  $A_2, B_1, B_2, C_1, C_2, D, R, E, F$ : Cine? Împăratul? Cine-i împăratul? Nu știu unde-i... Astăzi? Da<sup>2</sup>. Poate la Cluj. De acolo// 22  $A_1$ : Iancu (hotărît);  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : Iancu// 23  $A_1$ : Vine, tată > Vine;  $B, C, D, R, E, F$ : Vine// 24—27  $A_1$ : T a t a: Munții aceștia încă n-au văzut nici picior de împărat! Iancu: Îl chemăm, și știu că vine! Vine, tată! > T a t a (ca-ntr-o viziune): Văd cheile munților — dar mă-ntreb dacă-mpăratul... Iancu: Vine, tată, dacă-l chemăm, vine!;  $B, C, D, R, E, F$ : T a t a: Văd cheile munților. Iancu: Vine, tată, dacă-l chemăm, vine!// 29  $A_1$ : Să > Văd cheile munților — și văd strălucirea! Iancule, să;  $A_2, B, C, R$ : Iancule, să;  $D, E, F$ : Să!// 31  $A_1$ : Vine, tată! De trei ani asta o aștept! S-a tulbura inima lui foarte de-atîta sărăcie și credință! > Ceasul acesta, de trei ani l-aștept!;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : Ceasul acesta l-aștept. De trei ani îl tot aștept.

284—285

33—1  $A_1$ : S-a spune odată <> cîndva>;  $A_2, B_1, B_2, C_1, C_2, D, R, E, F$ : Iancule, unde < $D, E, F$ : Unde> ai fost adineaoi? Doamne Dumnezeule! Păzește-ne Doamne! Bine că te-ai întors. Ia casa. Ia ce găsești. Vinde tot! Ia tot < $A_2, B_1$ : te-ai întors. Ia tot> ce vrei! S-a spune cîndva.

285

4—9  $A_1$ : Iancule!;  $A_2, B_1, B_2, C_1, C_2, D, R, E, F$ : (îi cuprinde < $A_2$ : prinde> capul și se uită la el, depărtîndu-se puțin) Nu mai văd bine. Cu cît te țin mai departe de ochi, cu atît te țin mai aproape de inimă! Iancule! Vezi, altădată îți spuneam Avrame. < $B_2$ : Avrame, sau cum îți spuneam > Avrame.> Astăzi nu-ți mai pot zice decît cum îți zice toată lumea!<sup>3</sup> (Sărută cu un sughiț mina lui Iancu.))// 13—20  $A_1$ : Iancule, eu cred că vine <> văd cheile munților și pe-mpăratul intrînd!> Iancule, ia și cei trei viței din grajd. Și nu uita să vinzi și porcul <> grajd>. Iancu: O să vind de-acu și carabina pe care mi-a dat-o Muma pădurii <> carabina>. (Tac amîndoi pierduși.) T a t a (a stat pe gînduri, apoi într-un tirziu): Vinde;  $A_2, B_1, B_2, C_1, C_2, D, R, E, F$ : Văd < $A_2$ : Iancule, văd> cheile munților și pe-mpăratul intrînd! Ia < $B_1, C_1$ : Iancule, ia> și cei trei viței din grajd!

<sup>1</sup> În  $C_3, R$  replica se încheie aici. <sup>2</sup> Cuîntul lipsește în  $A_2, B_1$ . <sup>3</sup> Ultimele două fraze nu figurează în  $A_2, B_1, C_1$ .

(Tac amîndoi cîteva clipe. <A<sub>2</sub>: Tac amîndoi pierduți. Tata a stat pe gînduri, lăcrimează, apoi într-un tirziu:>) Nu te întrista — Iancule. Nu sunt amărit. Curge numai așa din ochi apa asta nesănătoasă. (Se uită lung la Iancu, își șterge lacrima) Iancule, amu <A<sub>2</sub>: acu> te-am văzut printr-o lacrimă — mare ca printr-un ocean — mare și invingător ca altădată. Vinde.

286

1 A: Tabloul VIII; B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Tabloul IX; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F: Tabloul II// 2 A<sub>1</sub>: în Cîmpeni; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: la Cîmpeni// 3 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Pe-un scaun mai la o parte un locotenent <A<sub>3</sub>: locotenentul Schuler> din armata austriacă <A<sub>3</sub>: imperială>; B, C, D, R, E, F: Locotenentul Schuler, din armata imperială, mai <B, C, D, R, E: șade mai> la o parte// 4—5 A omite// 6—23 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omite// 7 A<sub>3</sub>: răzvrătit. Îl știu eu de acu trei ani > răzvrătit; B, C, D, R, E, F: răzvrătit// 11 A<sub>3</sub>: destul de > cam; B, C, D, R, E, F: cam// 12 A<sub>3</sub>: acu trei; B, C, D, R, E, F: mai acu vreo trei// 14 A<sub>3</sub>: știu, știu. Dar bine a făcut <> Dar n-a făcut rău atunci> > știu, știu; B, C, R: știu, știu; D, E, F: știu// 16 A<sub>3</sub>: să-l decorăm > să-i dăm > să i se dea; B, C, D, R, E, F: să i se dea// 20—23 A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: (bagatelizînd): A fost; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, C<sub>3</sub>, D, R, E, F: Eu am fost propus, cu alte fapte, pentru ordinul Mariei Tereza și nu mi s-a dat <C<sub>3</sub>, E, F: acordat>. (Bagatelizînd): Biruința lui Iancu a fost.

287

1—11 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omite// 5—6 A<sub>3</sub>: Și afrontul de ieri al acestui răzvrătit? > Afrontul de ieri dovedește îndeajuns ce sentimente are față de împărăție; B, C, D, R, E, F: Afrontul de ieri dovedește îndeajuns ce sentimente are față de împărăție// 18—19 A omite.

287—288

30—1 A<sub>1</sub>: Înainte de orice trebuie să vă exprim mirarea mea că aseară n-ați binevoit <> Cu privire la o audiență? În privința aceasta așa avea în adevăr ceva de spus. Dar nu cuvinte de sfat, ci cuvinte de mirare. Aseară unde ați fost de n-ați binevoit> să vă prezentați în audiență la Maiestatea sa; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Cu privire la o audiență? A, da! Știu — ieri

as fi avut ceva de spus. Astăzi însă <A<sub>3</sub>: Dar astăzi> nu. Căci mi-aș exprima numai mirarea.

288

1 A<sub>1</sub>: vi s-a acordat și rămînea; A<sub>2</sub>: vi s-a acordat. Rămînea; B, C, D, R, E, F: și vi s-a acordat. Rămînea// 3 A<sub>1</sub>: sale; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: sale. Dar nu ați binevoit// 4 A<sub>1</sub>: a fost nu mai puțin; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: a fost// 5—6 A<sub>1</sub>: ați fost pus pe lista > numele dumneavoastră era pe lista; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: numele dumneavoastră figura pe lista// 6 A<sub>1</sub>: cari au cerut > cari au solicitat; B, C, D, R, E, F: cari <F: care> au solicitat// 6 A<sub>1</sub>: Vă puteți închipui; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Vă închipuiți desigur// 7 A<sub>1</sub>: Maiestatea sa; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Maiestatea sa împăratul// 8 A<sub>1</sub>: a întrebat chiar; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: a întrebat// 8 A<sub>1</sub>: mai bine zis; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: mai bine// 9—13 A<sub>1</sub>: Iancu hat sehr viel geleistet; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Iancu a fost un luptător foarte vrednic. Iancu (înclină puțin capul.) Aghiotantul// 14 A<sub>1</sub>: ați lăsat să treacă <> ați lipsit de la> singurul prilej de a <> unde puteați> auzi; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: ați ocolit prilejul de a auzi// 15 A<sub>1</sub>: care ar putea > în stare; B, C, D, R, E, F: în stare// 18—20 A<sub>1</sub>: Eu nu țin așa de mult la umila și neînsemnata mea persoană. Mie; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: E o neînțelegere. Eu n-am ocolit prilejul, dimpotrivă, îl caut. Deoarece însă eu nu țin așa de mult la neînsemnata mea persoană// 23 A<sub>1</sub>: nu despre mine, ci despre poporul meu; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: despre poporul meu, iar nu despre mine// 25 A<sub>1</sub>: Domnule avocat, nu găsiți că treceți puțin dincolo de dunga celor cuvenite? Maiestatea; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Maiestatea// 28 A<sub>1</sub>: cuvintele > înaltele cuvinte; B, C, D, R, E, F: înaltele cuvinte// 28—29 A<sub>1</sub>: Și pe deasupra > În afară de aceasta; B, C, D, R, E, F: În afară de aceasta// 29 A<sub>1</sub>: cu totul > din cale afară; B, C, D, R, E, F: din cale afară// 30 A<sub>1</sub>: să ceară > să solicite; B, C, D, R, E, F: să solicite// 31 A<sub>1</sub>: să se scuze > de a se scuza; B, C, D, R, E, F: de a se scuza// 31 A<sub>1</sub>: cel puțin de o; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: de o// 34—35 A<sub>1</sub>: Cu o; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Nu e <A<sub>2</sub>, B, C, D, R: Domnule aghiotant, nu e> deloc în obiceiurile mele să trec dincolo de cele cuvenite. Înțeleg ironia. Cu o// 35 A<sub>1</sub>: în adevăr nu mă; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: nu mă.

289

4—5 A<sub>1</sub>: Pentru mine ierarhia e aceea de care mă lovesc; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Există o ierarhie de protocol și o ierarhie de care te lovești// 5 A<sub>1</sub>: mult mai mare > nevăzută; B, C, D, R, E, F: nevăzută // 8 A<sub>1</sub>: n-ai auzit; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: n-ați auzit// 10 A<sub>1</sub>: împrejurări > întîmplări; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: împrejurări// 12—13 A<sub>1</sub>: Cînd spun: sufletul meu, spun <> am însărcinarea de sus să spun> sufletul unui neam întreg, care trăiește aci; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Sufletul și soarta <A<sub>3</sub>:

Dar sufletul > Sufletul și soarta > unui neam întreg nu sunt <A<sub>3</sub>: nu este > nu sunt > o împrejurare de natură intimă!// 14—18 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit// 15 A<sub>3</sub>: Prin ce > Din a cui; B, C, D, R, E, F: Din a cui// 20—21 A<sub>1</sub>: Dar să trecem la obiect, domnule avocat! <> la obiect.> Ați cerut o audiență; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Ați cerut o audiență, de ce uitați?// 21—22 A<sub>1</sub>: acordat; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: acordat, de ce sunteți supărat <A<sub>3</sub>: de ce mihnirea > de ce sunteți mihnit > de ce sunteți supărat?>// 22—23 A<sub>1</sub>: apărut. Ați pus <> adus > astfel; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: apărut, cine are motiv să se simtă jignit <A<sub>3</sub>: de ce sunteți supărat? > cine are motiv să se simtă jignit? Nu vă dați seama. Ați adus// 24 A<sub>1</sub>: paradoxală; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: nefirească// 25 A, B, C, D, R: nu era; E, F: nu era măcar// 25—26 A<sub>1</sub>: Iată un lucru în adevăr de necrezut! Și cum nu cred că se mai amintește; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Iată ceva cu totul de necrezut!// 30 A: Dar cei; B, C, D, R, E, F: Cei// 30 A<sub>1</sub>: oameni; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: oameni cu vază// 30 A<sub>1</sub>: români > moți; B, C, D, R, E, F: moți// 31 A<sub>1</sub>: și înalți diregători; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: înalți diregători sau <A<sub>3</sub>: și > vrednici luptători// 32 A<sub>1</sub>: te identificai, prin însărcinare cerească; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: v-ați identificat, prin nu știu ce însărcinare// 33 A<sub>1</sub>: spui că doreai; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: spuneți că doreați// 33—34 A<sub>1</sub>: audiență izolată; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: audiență pentru dumneavoastră <A<sub>2</sub>: dumneata > singur, despărțit de turmă.

290

2—7 A<sub>1</sub>: Da, fiindcă voiam să vorbesc împăratului; A<sub>2</sub>: Vreau să vorbesc Maiestății sale!; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Ce poți să aduci la cunoștința Maiestății sale împăratului când e cuprins de atîția? Maiestatea sa îți întinde mâna, îți suride și te întreabă de copii când nu ești însurat, de părinți, când sunt morți, și pînă să scoți întiul cuvînt el a și dat mina următorilor zece. Dar eu, solicitînd o audiență, am făcut-o fiindcă vreau să vorbesc Maiestății sale// 9—12 A<sub>1</sub>: Dar audiențele nu se dau; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Năstrușnice păreri aveți dumneavoastră <A<sub>2</sub>: ai dumneata > despre audiențele la Maiestatea sa. Audiențele <A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: sa. Nu dau hucuros lecții de etichetă, dar cînd n-am încotro... Domnule Iancu, audiențele > nu se acordă <A<sub>2</sub>: dau >// 13—14 A<sub>1</sub>: Și pentru a-i aduce; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Pentru a-i răspunde cînd ești întrebat și pentru a-i aduce în orice caz// 14—22 A<sub>1</sub>: cuvenită!; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: cuvenită! Sunt pe deplin informat că dumneavoastră ați pregătit această strălucită primire făcută <A<sub>3</sub>: ce s-a făcut aici > Maiestății sale. Am fost foarte mulțumiți și v-am dat și prilejul sărbătoresc să aflați aceasta chiar din partea <A<sub>3</sub>: gura > partea > împăratului. Din <A<sub>3</sub>, B, C, D, R: Dar din > motive pe cari <F: care > nu le pot înțelege ați ținut <E, F: ținut însă > să rămîneți dincolo de cordon <A<sub>3</sub>: departe > dincolo de cordon. De nu

cereți audiența, vă asigur că împăratul <A<sub>3</sub>: Maiestatea sa > împăratul > în neasemănata sa grație descindea <A<sub>2</sub>: venea > descindea > el la casa dumneavoastră. Că nu se sfiște să calce nici un prag// 23—28 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit// 24 A<sub>3</sub>: dar împăratul nu coboară; B, C, D, R, E, F: împăratul nu coboară însă// 32 A<sub>3</sub>: Și aceste făgăduieli neîmplinite voiți să le reamintiți Maiestății sale? Vedeți, aici > Vedeți aici; B, C, D, R, E, F: În acest punct// 33 A<sub>3</sub>, B, C, D, R: că putem să deschidem <A<sub>3</sub>: dăm voie > deschidem >; C<sub>3</sub>, E, F: că vom deschide// 36 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Domnule aghiotant, îmi dați <A<sub>2</sub>: dați-mi > voie; B, C, D, R, E, F: Dați-mi voie// 36—37 A<sub>1</sub>: cu reprezentanții lui Kossuth; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: și trimișilor lui Koșut <A<sub>3</sub>: Kossuth >// 37—38 A<sub>1</sub>: de toată părțile; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: de <E, F: din > toate părțile și troznea jalnic din toate încheieturile.

291

2 A<sub>1</sub>: Împrejurările; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: domnule Iancu, nu înțeleg deloc. Împrejurările// 4—5 A<sub>1</sub>: împăratului? Dacă ai vorbit atunci; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: împăratului, sau dintr-o familie de țilhari, înrudită? Ce vă <A<sub>2</sub>: te > face să asemenați <A<sub>2</sub>: asemeni > situațiile? Dacă atunci ați <A<sub>2</sub>: ai > vorbit// 6—7 A<sub>1</sub>: a dumitale de supus de a vorbi așa; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: a dumneavoastră <A<sub>2</sub>: dumitale > de supus fidel al împărăției să vorbiți <A<sub>2</sub>: vorbești > așa. Îmi pare rău, dar cu mine <E, F: rău, cu mine >// 8 A<sub>1</sub>, B<sub>1</sub>, C, D, R, E, F: cumpănite; B<sub>2</sub>: cumpănite și-n sunete de catifea// 10—13 A<sub>1</sub>: ni se pun piedeci din toate părțile să vorbim împăratului, care a venit; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: voi ține seamă de subțirimea auzului dumneavoastră. Fapt e că ni se pun piedeci de pretutindeni, și din stînga și din dreapta, să vorbim împăratului. Maiestatea sa a venit// 14—17 A<sub>1</sub>: întîlnit; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: întîlnit. N-am putut străbate pînă lingă urechile sale. Moții <A<sub>2</sub>: întîlnit. Moții > și împăratul s-au văzut, dar nu s-au întîlnit! Într-o mie de ani nu se întîmplă decît o singură dată o asemenea minune!// 19—21 A<sub>1</sub>: În împărăție; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Cît am umblat, în lung și-n lat, n-am auzit nici un suspin în întreaga împărăție. Despre ce năcazuri ați putea povesti împăratului? În împărăția noastră, largă cît cerul// 22 A<sub>1</sub>: o fericire; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: o fericire cu adevărat// 23 A, B, C, R: subt; D, E, F: sub// 23 A<sub>1</sub>: împărat; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: împărat providențial// 24—25 A<sub>1</sub>: e pace! Și pacea e tot ce putem dori; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: e pace! Va fi o pace mare și lungă. Magna pax! <A<sub>2</sub>: Pax iosephina > Cel mai înalt bun ce-l putem dori <A<sub>2</sub>: dori pe acest pămînt ce ni s-a dat împrumut >// 27 A<sub>1</sub>: Așa; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Numai popoare fericite sunt în împărăție! Așa// 28 A<sub>1</sub>: neapărat numai; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: numai// 28—29 A<sub>1</sub>: cu singura meserie de a nu vedea decît trandafiri, lumină; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: care prin slujba <A<sub>2</sub>: meseria > ce-o are e osîndit să

nu vadă decît aurore// 30  $A_1$ : chiot și entuziasm;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : chiot ( $E, F$ : chiote) și lumină// 30  $A_1$ : Eu sunt;  $A_2$ : Eu mă voi găsi;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : Eu voi fi// 31  $A_1$ : și aud;  $A_2$ : eu mă voi găsi aici să aud;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : eu voi fi aici și voi auzi// 32  $A_1$ : a horcăit;  $A_2$ : a geamăt;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : mai curînd a gemete// 33—34  $A_1$ : de apoi;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : de apoi. Vă rog să luați măsuri să fie ( $A_2$ : Rog să fie) sugrumate și mai tare ca să nu le mai aud!// 35  $A_1$ : Locotenentul;  $A_3$ : Locotenentul Schuler;  $B, C, D, R, E, F$ : Schuler// 36  $A_1$ : răbdarea;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : îndelunga răbdare// 37—38  $A_1$ : cuvînt;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : cine știe ce cuvînt.

292

2  $A_1$ : Răbdarea mea;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : Răbdarea îndeobște e o virtute, iar răbdarea mea// 3  $A_1$ : suntem astăzi;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : suntem// 3  $A_1$ : conduși > pătrunși;  $B, C, D, R, E, F$ : pătrunși// 4  $A_1$ : împărăției;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : împărăției, sub ( $E, F$ : sub) noua oblăduire// 6—13  $A_1, A_2$ : Vorbesc ( $A_1$ : Eu vorbesc) ca unul care vede;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : Și noi avem virtutea răbdării și am dovedit-o îndeajuns. De-o mie ( $A_3$ : De trei ani așteptăm. De-o mie > De-o mie) de ori soarele s-a ridicat peste noi și peste dumneavoastră, dar s-a dus de fiecare dată de la noi spre dumneavoastră și nici o dată, nici o singură dată, n-a venit de la dumneavoastră spre noi! Și totuși așteptăm încă, așteptăm în liniște, cu inima strînsă în pumn ( $F$ : pumni), cu cuvîntul zdrobit ( $A_3$ : ucis > zdrobit) în gură. Iar dacă eu vorbesc, vorbesc numai ( $F$ : vorbesc) ca unul care vede și dincolo de această liniște// 14—15  $A_1, A_2, A_3, B, C_1, C_2$ : Locotenentul ( $A_3$ : Locotenentul Schuler;  $B, C_1, C_2, D, R$ : Schuler): Nu, domnule... Vorbești ca un inconștient. Și cuvintele rostite de împăratul ( $A_1, A_2$ : de Maiestatea sa) despre dumneata vor fi mine întiul regret al Maiestății sale ( $A_2$ : întiul său regret)<sup>1</sup>. Iancu: Iau ( $A_2, A_3, B, C_1, C_2, D, R$ : Îmi dau seama de fiecare pas și ( $A_2$ : și-mi) iau) răspunderea pentru tot ce fac și vorbesc. Am conștiința vie a ( $A_1$ : conștiința) acestei răspunderi pentru fiecare ( $A_1$ : pentru cel mai mic amănunt și pentru fiecare) clipă și bătaie de inimă. Așa am fost de cînd mă știu. Numai pentru această feștilă aprinsă în mine nici o răspundere<sup>2</sup>. Nu o dată am fost nevoit ( $A_1$ : a trebuit) să apar pe împăratul de binevoitorii ( $A_1$ : neghiobii) pe cari o soartă neghiobă ( $A_1$ : pe cari soarta) i-a pus întimplător între el și mine. Am făcut-o cu cea mai trează ( $A_1$ : cea din urmă) răspundere, ca pentru fapte de cari ar trebui să dau seama în fața unei judecăți mai înalte decît poate să fie ( $A_1$ : poate fi) cea omenească. Aghiotantul (stăpînit pînă aci, ( $B, C_1, C_2, D, R$ : se ridică) cu un gest de enervare): Iată-mă deci și neghiob, față de un

<sup>1, 2</sup> Propoziția lipsește în  $A_1$ .

Iancu ( $A_3, B, C_1, C_2, D, R$ : un domn avocat) oarecare... Iancu: Neghiobi sunt numai aceia cari fără de nici o pricină sau binecuvîntare de sus ( $A_1$ : pricină) își dau o însemnătate pe care n-o au. Cît privește pe acel oarecare Iancu, el însuși ( $A_2, A_3, B, C_1, C_2, D, R$ : acel domn avocat oarecare ( $A_2$ : acel oarecare Iancu), credeți-mă domnule aghiotant că el însuși) s-ar fi bucurat din cale afară să fi fost numai un om ( $A_1$ : un) oarecare, cu o viață închinată sieși și nu altora. Aceasta însă ( $A_2, A_3$ : Dar aceasta) nu se mai poate îndrepta. Aceasta n-o puteți îndrepta nici dumneavoastră, nici eu, nici nimenea!<sup>1</sup> Domnule aghiotant, nu sunt eu de vină că dumneavoastră nu voîți să vorbiți cu mine în grai omenesc. Ceea ce dorese, ( $A_1$ : dorese eu) e așa de simplu: vreau să vorbesc cu împăratul! De ce complicați lucrurile încercînd să mă învăluți în pînjenis cu fire și noduri, pe cari nu am sabia de arhanghel să le tai?! Aghiotantul: Îmi dați ( $A_2$ : dai) voie să mă mir ( $A_1$ : Domnule Iancu, mă mir);  $C_3, E, F$ : Aghiotantul: Îmi dați voie să mă mir// 15  $A_1$ : jîgnirea;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : jîgnirea fără precedent// 16  $A_1$ : în;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : la o// 17  $A_1$ : nu ai atîta bun simț să nu mai stărui;  $A_2$ : ești părăsit de bunul simț de a nu mai stărui;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : mai stăruiți// 17—18  $A_1$ : rămîne;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : nu din vina noastră rămîne// 18  $A_1$ : închisă;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : închisă. Definitiv închisă!// 19—4  $A_1, A_2$  omit// 26  $A_2$ : sunt dator > țin de cuviință;  $B, C, D, R, E, F$ : țin de cuviință// 33  $A_3$ : definitiv închis > închis;  $B, C, D, R, E, F$ : închis.

293

1—8  $A_1, A_2$  omit// 2  $A_3, B, C, D, R$ : și toate;  $E, F$ : și de toate// 4  $A_3$ : mai-aș închina capul în pace definitivă > mi-aș apleca fruntea în pace;  $B, C, D, R, E, F$ : mi-aș apleca fruntea în pace// 10—12  $A_1, A_2$ : Eu am cerut ( $A_2$ : Am solicitat) audiența pentru mine! Și o cer ( $A_2$ : o solicit) încă prezentîndu-mi ( $A_2$ : prezentîndu-mi cum se cuvine) toate scuzele pentru o neînțelegere, căreia fără de voie i-am căzut jertfă. Amintind ( $A_1$ : Cer audiență personală, amintind) încă o dată tot ce-am făcut pentru apărarea împărăției mult încercate. ( $A_2$ : încercate, aștern Maiestății sale supusa rugare să fiu primit);  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : Nu domnule aghiotant, asta nu se poate! Se face o crimă. Și nu veți avea liniște în fața cugetului dumneavoastră! Cu ( $A_3$ : Că eu am jertfit tot. Cu > Cu) duhul de care pomeniți am salvat împărăția! Domnule<sup>2</sup> aghiotant am solicitat audiența, și o solicit încă, prezentîndu-mi cum se cuvine toate scuzele pentru o neînțelegere, căreia fără de voie i-am căzut jertfă. Amintind încă o dată tot ce-am făcut pentru apărarea împărăției mult încercate, aștern Maiestății sale supusa rugare să fiu primit// 14—15  $A_1$ : țî-o pot dovedi, domnule

<sup>1</sup> Propoziția lipsește în  $A_1$ . <sup>2</sup> De aici înainte textul nu mai apare în  $E, F$ .

Iancu!  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : v-o pot dovedi// 16  $A$ : cutie;  $B, C, D, R, E, F$ : cutiuță// 17  $A_1$ : pentru;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : față de// 18  $A, B, C, D, R, E$ : și dintr-o;  $F$ : dintr-o// 18  $A_1$ : ți-a acordat;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : v-a acordat// 24—25  $A_1$ : Aștept ca Maiestatea sa;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : Am răbadarea să aștept pînă cînd Maiestatea sa se va îndura// 25—26  $A_1$ : drepturile;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : drepturile, cu toate drepturile// 32  $A_1$ : din nou faptele, cred că da;  $A_2$ : cuvintele, cred că da;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : cuvintele// 34  $A_1$ : primești;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : primești.

294

2  $A_1$ : Nu pot;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : Greșit spus. Nu pot// 3  $A_1$ : de a vedea;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : de a-mi vedea poporul în așezare dreaptă// 6  $A_1$ : Vrednicia;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : Vrednicia noastră, a muritorilor de rînd// 7—8  $A_1$ : Refuzul dumatăle;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : Refuzul dumneavoastră ( $A_2$ : dumatăle), acest gest căzut iarăși dincolo de dungă, oricît 'aș vrea// 9  $A_1$ : gravă;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : grea// 11—12  $A_1$ : Domnule aghiotant, se pare că dumneavoastră sunteți obișnuiți să vedeți lucruri cari nu se văd;  $A_2, A_3, B, C, D, R, E, F$ : Dacă ( $A_2, A_3$ : Domnule aghiotant, dacă) ați privi lucrurile în oglinzile scilciate din grădinile imperiale de la Viena ( $A_2$ : în oglinzi scilciate de bilci), le-ați vedea la fel// 13  $A_1$ : cari urlă;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : cari ( $F$ : care) suspină// 14  $A_1$ : Mie puțin îmi pasă de felul;  $A_2, A_3, B, C, D, R, E, F$ : Mă impresionează ( $A_2$ : impresionează în adevăr) felul// 15—16  $A_1$ : cu realitatea. Ceea ce;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : cu viața și cu realitatea. Dar ceea ce// 16  $A_1$ : vreau e;  $A_2$ : vreau eu e;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : vreau eu e un lucru nespuse de simplu: vreau// 18  $A_1$ : Locotenentul;  $A_3$ : Locotenentul Schuler;  $B, C, D, R, E, F$ : Schuler// 21  $A$ : dumatăle;  $B, C, D, R, E, F$ : dumneavoastră// 24  $A_1$ : Să comunicați;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : Vă rog să aduceți la cunoștința// 24—27  $A_1$ : în întregime toate faptele;  $A_2$ : faptele în întregime;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : faptele în întregime și întru cît se poate întocmi. Că-i mulțumesc pentru gîndul prea frumos de a mă fi găsit vrednic de o distincție atît de înaltă, dar// 27  $A_1$ : să primesc decorația;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : să o primesc// 27—28  $A_1$ : dar că m-aș;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : că m-aș// 28  $A_1$ : de ea;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : de decorație// 28  $A_1, A_2$ : entuziasmul, la fel cu ( $A_2$ : cel puțin tot atîta ca și) ceilalți o mie de căprari ai împărăției cari au mai primit-o;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : entuziasmul// 29  $A$ : românesc;  $B, C, D, R, E, F$ : rumânesc// 29  $A_1$ : e;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : ar fi// 30—31  $A_1$ : să mai comunicați Maiestății sale că doresc și-aș fi;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : vă rog să mai aduceți la cunoștința Maiestății sale că aș fi// 31  $A_1, F$ : cel mai fericit supus;  $A_2, B, C, D, R, E$ : cel mai fericit supus, cel mai

fericit supus// 35—36  $A_1$ : steaua vieții, cu care ne naștem;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : steaua cu care ne naștem. Înaltă sau joasă, steaua vieții și a morții.

295

4  $A_1$ : alături. Voi comunica;  $A_2$ : alături. Îi voi împlini dorința să comunic;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : alături. Îi voi împlini dorința. Voi comunica// 7  $A$ : compliment scurt, iese cu locotenentul;  $B, C, D, R, E, F$ : scurt compliment, iese cu locotenentul Schuler// 10—11  $A$  omite// 16—17  $A$ : Al doilea;  $B, C, D, R, E, F$ : Al doilea (de abia trezit din somn)// 18—19  $A_1$ : Maiestatea sa ar dori să știe dacă mai sunt audiențe de acordat pentru azi;  $A_2, A_3$ : Mai sunt audiențe de acordat pentru azi? Maiestatea sa... înțelegi ( $A_3$ : da)...;  $B, C, D, R, E, F$ : Maiestatea sa... da... Mai sunt audiențe de acordat pentru azi?// 20—21  $A_1$ : Acest;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : Asaltați pretutindeni de entuziasm și de lăcuste. Pe urmă acest// 21—22  $A_1, A_2$ : pretinde ( $A_1$ : se pretinde) a se trage;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : pretinde că descinde de-a dreptul// 22—24  $A_1$ : Așteaptă;  $A_2, A_3, B_1, B_2, C_1, C_2, D, R, E, F$ : Bine că domnitorul a renunțat de mult la titlul de împărat roman. Altfel Maiestatea sa ar fi fost cuprins de o silă mult prea mare văzînd acești coloni. Și ar fi renunțat el, aici, la acel titlu devenit atît de nedemn<sup>1</sup>. În loc să se bucure că i s-a dat prilejul să-și dovedească fidelitatea, mai dorește ( $A_2$ : mai cere) și recompense. Poporul acesta așteaptă// 25—27  $A_1$ : și-a făcut datoria, care nu poate fi decît foarte firească;  $A_2, B, C_1, C_2, D, R, E, F$ : la un moment dat și-a făcut datoria, lucru care de altfel nu putea fi decît prea firesc. Ciudată ( $C_2, E, F$ : datoria. Ciudată) concepție despre datorie, ca și cum datoria nu ți-o îndeplinești de dragul datoriei// 28  $A_1$ : situația;  $A_3, B, C, D, R, E, F$ : împrejurarea// 29—30  $A_1$ : Maiestatea sa;  $A_2, B, C, D, R, E, F$ : Cred că Maiestatea sa// 30—35  $A_1$ : munții aceștia cari sunt interesanți numai pentru aurul lor. La Deva ne ies în cale Lili, Sisi, Fifi și Gerti. Maiestatea sa pare a fi cu gîndul tot la Gerti. Vrea să-i dea ei cristalele acelea cu fulgere de aur, ce i le-au cîstit moșii. Maiestatea sa se plînge de oboseală;  $A_2, A_3, B, C_1, R, D, E$ : munții aceștia atît de neinteresanți. La Deva mai răsufliăm. Știi că ne ies întru întîmpinare Lili, Sisi, Fifi și Gerti. Lăutarii au și fost încunoștințați de sosire și se deprind cu cîntecul preferat al sirenelor ( $A_3$ : informați că cîntecul preferat al sirenelor e > încunoștințați de sosire și se deprind cu cîntecul preferat al sirenelor): „Dunărea albastră“. Bucătarii n-au uitat desigur că hrana preferată a zeilor sunt stridiile. (S-apleacă la urechea lui Fritz ( $A_3$ : lui):) Între noi fie zis, cea mai de ( $A_3$ : cu) temperam e Gerti, suntem amîndoi niște mîgari, Sisi e prea blondă, ca un gălbenuș. (Se ridică.)<sup>2</sup> Maiestatea sa, cu finețea și discreția ce-l caracteri-

<sup>1</sup> Pînă aici textul figurează numai în  $A_3, B_1, C_1$ . <sup>2</sup> De la Lăutarii pînă aici textul nu figurează în  $A_2$ .

zează, a primit vestea cu un suris. Pare <A<sub>2</sub>: suris, deși pare> a fi cu gândul tot la Gerti. Vrea să-i dăruiască <A<sub>2</sub>: facă cadou> cristalele acelea de munte <A<sub>2</sub>: uriașe>, cu vine de aur, ce i le-au închinat <A<sub>2</sub>: dărui> moșii. Maiestatea sa (salută drept în fața unei persoane fictive) <A<sub>2</sub>: De altfel Maiestatea sa> se plînge de oboseală; C<sub>3</sub>: munții aceștia atît de neinteresantî; F: munții aceștia, atît de neinteresantî. (Se ridică.) Maiestatea sa (salută drept în fața unei persoane fictive) se plînge de oboseală.

296

1 A: Aghiotantul; B, C, D, R, E, F: Întîiul// 2 A<sub>1</sub>: Tocmai avui; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Avui tocmai// 2 A<sub>1</sub>: avocatul acela > avocatul; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: avocatul// 2—3 A<sub>1</sub>: alături; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: alături acest tînăr și trist duh al pădurii// 3—4 A<sub>1</sub>: Nu mă pot scăpa de el. Refuză onorurile, dar vrea; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Nu e chip să mă scap. Stăruie grozav în dreptatea lui. Vrea// 5 A<sub>1</sub>: să-i dau; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: să-l fac// 6—7 A<sub>1</sub>: Nu știu ce; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Nu știu cum să-l mai iau și ce// 9 A<sub>1</sub>: Foarte simplu: că Maiestatea sa; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Nu știi ce să-i spui? Ei, asta-i! Maiestatea sa// 10 A<sub>1</sub>: audiențe; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: audiențe. Punctum!// 11 A: Aghiotantul; B, C, D, R, E, F: Întîiul// 12 A<sub>1</sub>: Dragă Fred; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Fred// 12—16 A<sub>1</sub>: și nu mi-e nimic așa de ușor ca minciuna. Omul acesta mă mișcă totuși; A<sub>2</sub>: și fără caznă. Mi-s încheieturile gurii unse cu ulei de trandafiri, dar în fața acestui om moara minciunilor nu umblă cum ar trebui; A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F: și fără caznă. Încheieturile gurii mi-s unse cu ulei de trandafiri, dar în fața acestui om moara minciunilor nu umblă cum ar trebui. Ca să renunțe am căutat mai întîi să-l demoralizez în fel și chip <A<sub>3</sub>: în toate felurile > în fel și chip>. După ce l-am ostenit <A<sub>3</sub>: Pe urmă > După ce-am ostenit> i-am oferit decorația. Fără folos, că n-o primește <C<sub>2</sub>, E, F: Fără folos>// 17—33 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit// 23 A<sub>3</sub>: Aghiotantul; B, C, D, R, E, F: Întîiul// 27 A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Dealtfel acestei împrejurări mi se pare că nu trebuie să-i atribuim vreo <A<sub>3</sub>: chestiunea aceasta cred că n-are nici o > acestei împrejurări mi se pare că nu trebuie să-i atribuim vreo> însemnătate. Iancu; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F: Dealtfel Iancu// 31 A<sub>3</sub>: românesc; B, C, D, R, E, F: rumânesc.

296—297

34—4 A<sub>1</sub>, A<sub>3</sub>: Locotenentul <A<sub>3</sub>: Locotenentul Schuler> (intrînd pe ușa din fund); B, C, D, R, E, F: (Intră locotenentul Schuler.) Scena IV. Întîiul aghiotant, al doilea aghiotant, Schuler. Schuler (palid și agitat).

652

297

5 A<sub>1</sub>: I-am dat-o din plin. I-am întors cutezanța nemaiauzită; A<sub>2</sub>: I-am dat-o, din plin și cum se cuvenea. Cutezanța aceasta nemaiauzită!; A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, D, R, E, F: I-am întors-o cu prisosință și cum <C<sub>2</sub>, R, E, F: întors-o cum> se cuvenea! Cutezanța aceasta de necrezut!// 7 A: Aghiotantul; B, C, D, R, E, F: Întîiul aghiotant// 8 A<sub>1</sub>, C<sub>2</sub>, E, F: Nu înțeleg; A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, D, R: Nu înțeleg... domnule locotenent Schuler// 9 A<sub>1</sub>: Locotenentul; A<sub>3</sub>: Locotenentul Schuler; B, C, D, R, E, F: Schuler// 10—11 A<sub>1</sub>: A refuzat decorația Maiestății sale! N-am mai putut să rabd această neobrăzare! Jignirea aceasta; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: N-am mai putut să rabd neobrăzarea. Jignirea aceasta... A refuzat — decorația — Maiestății sale// 12 A: Aghiotantul; B, C, D, R, E, F: Întîiul aghiotant// 13 A, B, C<sub>1</sub>, D, R: L-ai —?; C<sub>2</sub>, E, F: Domnule locotenent —// 14 A<sub>1</sub>: Locotenentul; A<sub>3</sub>: Locotenentul Schuler; B, C, D, R, E, F: Schuler// 15—16 A<sub>1</sub>: Așa cum a meritat; A<sub>3</sub>, B, C, D, R, E, F: Îi cunosc <A<sub>3</sub>, D: Așa cum a meritat. Îi cunosc> eu pe acești veșnici nemulțumiți, în stare să cirtească și fiindcă soarele nu răsare la apus// 17 A: Aghiotantul; B, C, D, R, E, F: Întîiul aghiotant// 19—27 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit 19 A<sub>3</sub>: Locotenentul; B, C, D, R, E, F: Schuler// 24 A<sub>3</sub>: Cu astfel de > Cu asemenea; B, C, D, R, E, F: Cu asemenea// 25 A<sub>3</sub>: imperial pe urma faptei tale > imperial; B, C, D, R, E, F: imperial// 26—27 A<sub>3</sub>: Ne-ai stricat toate planurile > Ne-ai încrucișat toate socotelile; B, C, D, R, E, F: Ne-ai încrucișat toate socotelile// 28 A: (agitat. Deschide ușa); B, C, D, R, E, F: (se plimbă agitat, pe urmă deschide ușa).

298

1—2 A omit// 3 A: Aghiotantul; B, C, D, R, E, F: Întîiul aghiotant// 8—9 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>: Iancu a fost pălmuit. <A<sub>2</sub>: pălmuit. Lingă perete, între două uși>; D: Iancu a fost pălmuit... lingă perete, între două uși. Și împins, și batjocorit! Cu dosul mîinii și cu cuvîntul! Maiestatea sa a binevoit — Maiestatea sa acordă audiența. Dar cui; B, C, R, E, F: Maiestatea sa a binevoit — Maiestatea sa acordă audiența// 11 A<sub>1</sub>: odată; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: într-o dimineață// 11—12 A<sub>1</sub>: cu fața curată și cu sufletul unui norod în ochi > cu obrazul curat și cu sufletul în ochi; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: cu obrazul curat și cu sufletul nepătat// 12—13 A<sub>1</sub>: Acel Iancu; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: Acel Iancu — acel Iancu// 14 A<sub>1</sub>: nu poate să stea; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: nu poate să stea — nu poate să stea// 15 A<sub>1</sub>: în prag; A<sub>2</sub>, B, C, D, R, E, F: în pragul împăratului// 16—18 A<sub>1</sub>: de ceva; A<sub>2</sub>: de ceva. Să mă prind — că totul se despică și se desface; B, C, D, R, E, F: de ceva — Să mă agăț de ceva că mă surpă apele —

653

Să mă prind — că totul se despică și se desface — // 19 A, B, C, D, R, E: acu; F: acum// 22 A: Toți trei; B, C, D, R, E, F: Tustrei.

299

1 A<sub>1</sub>: Epilog; A<sub>2</sub>: X; B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Tabloul X; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F: Tabloul III// 3 A<sub>1</sub>: din dreapta Erji, trage de căpăstru un măgăruș; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: din stînga Erji, urmată de un măgăruș ținut de sfoară// 4 A<sub>1</sub>: s-așează; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: trage măgarul de urechi <A<sub>3</sub>: urechi, care se scutură > urechi), apoi se așează// 5 A<sub>1</sub>: ascultă o doină monotonă și nespuse de tristă; A<sub>2</sub>: ascultă o frîntură ruptă, ca de-un sughiț, de doină; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: ascultă o frîntură de doină, ruptă ca de un sughiț// 7—8 A omite// 10 A: strigă apoi; B, C, D, E, F: strigă// 11 A<sub>1</sub>: Hei bădiță; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: Bădiță// 11 A<sub>1</sub>: vino; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: poftim// 14 A<sub>1</sub>: îmbrăcat; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: apare din dreapta, îmbrăcat// 14 A<sub>1</sub>: cu; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: în// 15 A<sub>1</sub>: peteciți; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: peteciți// 15 A<sub>1</sub>: un; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: cu un// 16 A<sub>1</sub>: se apropie din stînga; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: se apropie <A<sub>3</sub>: se apropie din dreapta > se apropie// 22 A: cunoști bădiță Iancule?; B, C, D, E, F: cunoști?

300

1—2 A<sub>1</sub>: Iancu; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: Iancu (serios)// 3 A<sub>1</sub>: Ba vezi că nu; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: Erji — Bôji <E, F: Bôji-i> — tot un drac; A<sub>3</sub>: Ergi — Bôji — tot un drac. Ai nimerit la zi mare aici în pădure// 9—11 A<sub>1</sub>: A-ha, sare. E bună sarea. Sarea cu pine. Foarte bună; A<sub>3</sub>, B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Sare. Pine ai? Vrei să primești pe împăratul cu pine și sare? Nu-l mai primi, că e degeaba <A<sub>3</sub>: nu e de nici un folos > e degeaba). Măgarul <B<sub>1</sub>, C<sub>1</sub>: Și e degeaba și fiindcă nu vine. Măgarul> de unde vine? A fugit de sub fiul omului?; B<sub>2</sub>, C<sub>2</sub>, D, E, F: Sare. Pine ai? Vrei să primești pe împăratul cu pine și sare? Nu-l mai primi, că e degeaba. Și e degeaba și fiindcă nu vine. Țla nu mai vine. S-a speriat de lăcuste. <B<sub>2</sub>: lăcuste. Măgarul de unde vine? A fugit de sub fiul omului?>// 13 A<sub>1</sub>: De unde vii domnule Iancu?; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: Domnule Iancu// 13—14 A<sub>1</sub>: în loc și cînți din fluier?; A<sub>2</sub>: în loc. Lungești ziua cu cîntecul?; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: în loc... Lungești ziua cu cîntecul? Și-ți cauți norocul prin urzici?// 15—19 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit// 16—17 A<sub>3</sub>: nu pot avea de la cai morți > nu pot caii morți să-mi dea; B, C, D, E, F: nu pot caii morți să-mi dea// 22—25 A<sub>1</sub>: lui Lot. Erji, știi ce cred eu? Eu cred că eu sunt de vină la toate! Erji: De vină la toate? Asta-i tot așa cum ai spune că eu sunt prietenă cu nevasta lui Lot. Da' eu sunt; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: lui Lot. Erji: Eu sunt// 26 A<sub>1</sub>: pe care o; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: Je care// 28 A<sub>1</sub>: ziua întregă; A<sub>2</sub>: Eu lungesc ziua cu fluierul și; A B, C, D, E, F: Ai dreptate Erji. Eu lungesc ziua cu fluierul și// 31 A<sub>1</sub>: toate. Sunt de vină că m-am născut > toate; B, C, D, E, F: toate.

2—3 A<sub>1</sub>: de vină?; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: de vină? Că s-aude cîntecul trist în toți munții?// 5—6 A<sub>1</sub>: Eu sunt de vină că în munții ăștia nu se mai aud decît cîntece triste <> ca focul trist). De la mine le prind mierloii din toate pădurile și le duc în toți gorunii mierloii de cărbune cu ciocul de ceară; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: De la <B, C, D, E, F: Cîntecul trist. De la> mine-l prind mierloii și-l duc în goruni// 8—9 A<sub>1</sub>: Focul trist — dumneata ești focul trist, domnule Iancu. Umblă; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: Sul de foc ai fost odată, domnule Iancu <A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: Iancu, o așchie de fulger>. Azi umblă// 10 A<sub>1</sub>: ani; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: ani tot umblă// 12 A<sub>1</sub>: nu găsește; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: nu găsește focul trist// 14 A<sub>1</sub>: Erji, eu încă nici astăzi nu ți-am plătit cana de vin. Și acu' dac-aș vrea n-aș avea cu ce. Nu vrei fluierul Iancului, Erji? Că se face; A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: Acu se <A<sub>2</sub>: Se> face// 14 A<sub>1</sub>: și-atunci încetează cîntecul; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: și apoi încetează și cîntecul// 15 A<sub>1</sub>: vin acu; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: vin// 16 A<sub>1</sub>: popa; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: popa Păcală// 16 A<sub>1</sub>: cartea morșilor; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: cartea celor duși// 22—23 A<sub>1</sub>: Și profesia-ne; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: Avram Iancu! Numele a fost odată ca un steag. Și profesia-ne// 24 A<sub>1</sub>: părintele; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: părintele Păcală// 24—26 A<sub>1</sub>: nu știe că eu sunt de vină la toate. Erji: Nu ești de vină pentru nimic domnule Iancu. Iancu (stă la gînduri, pierdut): Dacă mi-o spui tu, Erji, o cred. Vasăzică, eu nu sunt de vină pentru <> la) nimic. Dar eu sunt om Erji, om ca tine, dacă nu sunt de vină, de ce; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: nu știe — cum ai zis Erji? — Eu sunt focul trist. — Eu <A<sub>2</sub>: (stă la gînduri, pierdut) Eu> sunt om, Erji, om ca tine, de ce// 28 A<sub>1</sub>: trece; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: trece, fiule// 28 A<sub>1</sub>: iar, bădiță; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: iar// 32 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit.

302

1—33 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit// 1—2 A<sub>3</sub> omite// 7 A<sub>3</sub>: să vezi?; B, C, D, E, F: să vezi? Ai nimerit la zi mare// 10 A<sub>3</sub>: casă, dar vreau; B, C, D, E, F: casă. Vreau// 11 A<sub>3</sub>, B, C<sub>1</sub>, D: la ușă; C<sub>2</sub>, E, F: la ușă — și se lasă ploile pînzișe// 27—28 A<sub>3</sub>: Asta-i nădejdea Părinte. Împărăția lui Dumnezeu. Cea mi depărtată dintre toate împărățiile. Nu va veni niciodată în Munții Apuseni <> noștri > moșilor), fiindcă nu e din lumea aceasta > L-ai îngăimat cam pe sărite, Părinte, ca să mă superi. În numele Tatălui și-al Fiului și-al sfîntului Duh!; B, C, D, E, F: L-ai îngăimat cam pe sărite Părinte, ca să mă mîhnești. În numele Tatălui și al Fiului și al sfîntului Duh!// 29—30 A<sub>3</sub>: pînă la; B, C, D, E, F: dar numai pînă la.

302—303

31—11 A<sub>3</sub>, D: cu mine. <D: cu mine. Și cînd vine vorba despre fețele late tot așa.> Nu ți-am spus Părinte că prea te-ncrezi în împăratul? <D: că

prea... ce ți-am spus Părinte? Că multe ți-am spus. > Acum s-a sfârșit totul. Firul s-a rupt. Gîndul s-a poticnit. Acum eu nu mai sunt bun de nimic. Să vie alții. Să vie alții să mă răzbune. <D: alții, eu nu mai sunt bun de nimic.> Peste zece ani, peste douăzeci, peste o sută de ani, să vie alții, cu sutele, cu miile, cu miile de mii. Ha-ha! Mi-e <A<sub>3</sub>: Mie mi-e> destul. Mă duc unde stăpînește fiara și singurătatea <D: și tăcerea>; B, C<sub>1</sub>, C<sub>3</sub>, E, F: cu mine. Și cînd vine vorba despre fețele late, tot așa. P o p a P ă c a l ă: Las' fiule, că împărăția care ne-a înșelat se va dărîma ca Babilonul! În locul ei s-a ridicat aici împărăția noastră, o minune, numai lumină și numai a noastră! I a n c u: Cine s-o facă? Că eu nu mai sunt bun de nimic. Să vie alții! Să vie alții, peste zece ani, peste douăzeci, peste o sută de ani, să vie alții — cu sutele, cu miile, cu miile de mii. (ți cade capul.<sup>1</sup>) Eu <C<sub>3</sub>, E, F: de mii — s-o facă ei — împărăția — noastră! Eu> nu mai sunt bun de nimic. Mie mi-e destul. Eu mă duc <C<sub>3</sub>, E, F: mă duc — eu mă duc> unde stăpînește fiara și tăcerea.

### 303

1—11 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit pînă la tăcerea. 11 A<sub>1</sub>: Erji; A<sub>3</sub>, B, C, D, E, F: Erji, Părinte// 11—12 A<sub>1</sub>: Muntele Bătrînii > muntele; B, C, D, E, F: muntele// 12 A: pasere; B, C, D, E, F: pasăre// 12 A: Acu mi-e deajuns, acu nu mai vreau să fiu om. Acu mă duc; B, C, D, E: Voi ziceți că nu vă <B, C: vă mai> aduceți aminte, dar eu știu. Acu mi-e deajuns, acu nu mai vreau să fiu om. Acu mă duc; F: Acu mă duc// 13 A<sub>1</sub>: să mă schimb — uite-așa; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: mă duc în pădure să mă schimb// 15—16 A<sub>1</sub>: iar pasere, și vin să stau în pragul tău; A<sub>2</sub>, B, C, D, E, F: iar pasere <B, C, E, F: pasăre>, acu mă fac pasere <B, C, E, F: pasăre>// 17—21 A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub> omit// 18 A<sub>3</sub>: Se uită; B, C, D, E, F: Se uită amîndoi// 21 A<sub>3</sub>, B, C, D: sufletul Iancului! Cum s-a frînt vitejia!; E, F: sufletul Iancului!

### COMENTARIU

Înainte de a vedea cum a fost primită noua piesă a lui Blaga, *Avram Iancu*, să consemnăm reprezentarea în Polonia a uneia mai vechi, *Meșterul Manole*. La Teatrul Mare din Lwow a avut loc la 27 martie 1934 premiera acestei piese (tradusă de Dusza Czara și Eugen Stec), jucată pînă atunci la Teatrul Național din București, la Teatrul Municipal din Berna și la Teatrul Național din Cluj. Presa poloneză arată un mare interes dramei — cea dintîi piesă românească montată în Polonia — și comentează spectacolul ca pe un eveniment artistic și ca pe un moment important în dezvoltarea relațiilor culturale dintre cele două țări. Ecourile nu întîrzie să se facă auzite și în ziarele românești. „Ieri seara a avut loc la Teatrul cel Mare

<sup>1</sup> Indicația apare numai în C<sub>3</sub>.

din Lwow, în fața unei săli arhipline, premiera piesei *Meșterul Manole* de d. Lucian Blaga”, informează *Curentul* din 30 martie; „Înscenarea și montarea a fost făcută în cele mai excelente condițiuni de d. Horzyca, directorul teatrului. Decorurile admirabile sunt opera celui mai mare decorator polon, artistul Pronaszko. La reprezentație au asistat autoritățile, în frunte cu voievodul din Lwow. Ministrul României în Polonia a fost reprezentat prin d. Gallin, consulul general, și prin atașatul de presă, d. Cotruș. La reprezentație a asistat și autorul, care a fost obiectul unor manifestații de simpatie. În ajun a avut loc la postul de radio din Lwow o conferință despre *Meșterul Manole*”. Știrea o dau și alte publicații, unele reproducînd și fragmente din comentariile criticii poloneze. „Drama *Meșterul Manole* de Lucian Blaga, reprezentată în traducerea polonă a scriitorilor Dusza Czara și Eugen Stec la Teatrul Mare din Lwow, continuă a fi jucată”, scrie *România nouă* din 27 aprilie, „preocupînd în chip deosebit critica polonă”, din care se dau unele citate: „Dintr-o legendă simplă și primitivă, Blaga a creat o dramă de un simbolism și de o ideologie sublimă și în același timp de o puternică și mișcătoare expresie. Drama, clădită solid, cu îndemnare tehnică, stîrnește o impresie magnifică, care e întărită încă și de poezia și frumusețea limbii” (din *Wiek Nowy*, 30 martie); „Vrednic de admirat este îndeosebi modul cum autorul stîrnește întense simțăminte dramatice ocolind complet orice efecte strigătoare și brutale. Datorită cărui fapt drama posedă acel avînt și acea continuitate a legendei, al cărei farmec a umplut cu totul toată reprezentarea” (*Chwila*, 30 martie); „Lwowul artistic a trăit unul din acele momente care va rămîne în istoria vieții sale culturale ca o importantă etapă” (*Gazeta Polska*, 4 aprilie); „Partea cea mai plină de efect a operei celebrului scriitor român este corul celor doisprezece zidari, care ridică nivelul operei pînă la diapazonul neatins al preamomeștei și divinei antice tragedii grecești” (*Gazeta Lwowska*, 31 martie) etc.

Articolul din *România nouă* (*Critica polonă despre „Meșterul Manole” de Lucian Blaga*), semnat *Coresp.* și aparținînd probabil unui corespondent de presă din Polonia, poate din cadrul ambasadei române, e publicat, în zilele următoare, și în *Rampa*, *Vestea*, *Universul*. Să mai cităm din el un pasaj: „Reprezentarea dramei *Meșterul Manole* de Lucian Blaga, a unuia din cei mai însemnați poeți și cugetători români, la teatrul din Lwow alcătuiește o nouă etapă în opera de apropiere culturală dintre Polonia și România” (*Kurjer Porany*, 14 aprilie). Valoarea reprezentativă a piesei și importanța punerii ei în scenă de către unele teatre străine sînt aspectele asupra cărora se opresc și comentatorii români ai premierei de la Lwow (Mihai Pop în *Patria* din 12 aprilie, Dragoș Vrănceanu în *Curentul* din 4 mai, etc.).

Gineva care semnează „C.O.R.” și care e probabil corespondentul la care m-am referit mai sus trimite un interviu cu poetul (datat „Lwow, 7 aprilie”), pe care *Rampa* îl publică la 14 aprilie. După ce observă că „*Meșterul Manole* e înțitia piesă românească reprezentată în Polonia” și că „Teatrul



Mare din Lwow e teatrul de cea mai veche și mai frumoasă tradiție spirituală din Polonia“, Blaga comunică impresiile sale despre spectacol: „Am asistat la premieră și am avut o mare bucurie. Piesa a fost pusă în scenă de d. Horzyca, directorul teatrului, unul din eseistii de frunte ai Poloniei, care a realizat în legătură cu piesa mea o concepție neașteptat de sintetică și dinamică, mult superioară celor de care am avut parte pînă acum. Decoriurile monumentale și în spirit cu totul modern sunt creațiile celui mai de seamă decorator al Poloniei, ale d-lui Pronaszko. Jocul artiștilor — mai presus de orice elogii“. Foarte mulțumit se arată și de ecoul produs. Întrebat „cum a fost primită piesa și reprezentarea din partea criticii“, el răspunde: „Ca un eveniment teatral de prim ordin“ — și numește mai multe ziare care „au publicat cronici din cele mai elogioase atît despre piesă, cît și despre realizarea scenică“. „Trebuie să adaug că cu ocazia premierei s-au publicat în presa polonă o mulțime de articole despre teatrul românesc“, mai spune el, declarîndu-și „convingerea că în curînd vor fi reprezentate și alte piese românești“.

În numărul din decembrie 1934 (cînd *Avram Iancu* începuse să apară în reviste) al *Gîndirii*, număr închinat lui Blaga, Dragoș Protopopescu publică un eseu despre teatrul scriitorului, intitulat *Lucian Blaga și mitul dramatic*. El ajunge la tema anunțată după un lung ocol, ale cărui puncte de interes le voi indica. „Dacă poezia pură este sublimarea vieții, teatrul, care e numai reproducerea ei — după tehnicul scenei, chiar cît se poate de directă și brutală — fatal se așează la antipodul poeziei pure, adică în acel tartar de strigăte și umbre leneșe al poeziei impure“, afirmă el mai întîi. Această opoziție — inutil să spunem că e arbitrară, căci importante sînt consecințele de ordin critic pe care le poate avea — a fost depășită, prin sinteza termenilor, numai de către Shakespeare. Dar „taina de a îmbina o desăvîrșită poezie pură cu un desăvîrșit omenesc dramatic a rămas închisă în sertarul lui Shakespeare“. Neputînd face la fel, dramaturgi moderni ca Ibsen au încercat să realizeze îmbinarea pe altă cale, fără a izbuti însă. „Lecția a servit lui Shaw, care se lasă de poezie și frecventează numai realitatea“, continuă criticul, „salvînd această realitate de platitudinea victoriană printr-un umor „nou și imbatabil“. Scriitorii irlandezi, în primul rînd Yeats, au înțeles și ei că „secretul lui Shakespeare“ a dispărut o dată cu el. „Dar în loc să ia drama de capătul ei realist, ca toși autorii dramatici de succes ai vremii, au luat-o de capătul celălalt“, „au rămas, fără reticență, fără tranzacție, cu nobilă sărăcie, în domeniul poeziei pure“. Yeats s-a inspirat din legendele neamului său ori din Biblie, „și ceea ce a făcut Maeterlinck mai banal sau Claudel mai virtuos decît dînsul constituie aceeași realizare a ceea ce ar putea constitui un gen nou literar: mitul dramatic“.

Formula nu înseamnă pur și simplu dramatizarea unei materii mitice, esențial cel puțin în aceeași măsură este poeticul. „Autorul *Pașilor profesului*, continuă Dragoș Protopopescu, „dincolo sau dincoace de aceștia și

de bună seamă independent de ei toți, avînd în față mai degrabă pe Ernst Toller și Fritz von Unruh — și din cînd în cînd Nietzsche — e cel dintîi poet român care, lăsînd pe Shakespeare la o parte, se aruncă franc de ceastălaltă parte a balanței și proclamă supremația poeticului în teatru. Vorbesc de *Zamolxe*, *Meșterul Manole*, *Cruciada copiilor* și cu anticipație de principiu, fiindcă n-am citit-o pînă acum, *Avram Iancu*, ce pare să fie piesa cea mai reușită a lui Lucian Blaga, din ordinea mitului dramatic românesc“. „Fiindcă“, precizează el, „*Daria* sau *Fapta*, piesele sale freudiene, ca și *Tulburarea apelor*, care șovăie între mit și freudism, oricît de izbutite, au mai mult meritul să ne arate că poetul poate fi și numai autor dramatic; dar îmi place să văd aceste piese mai mult ca preocupări de moment ale sale, mici infidelități față de marea sa pasiune literară: crearea mitului dramatic românesc, în care n-a avut curajul să se mai aventureze cu succes decît poetul absolut: Adrian Maniu“.

Deși n-a explicat ce înțelege prin „mit dramatic“, Dragoș Protopopescu pare a face un pas înainte în lămurirea a ceea ce ar fi „mitul dramatic românesc“: „În *Zamolxe*, *Meșterul Manole*, *Cruciada copiilor* și — pe cît ni se promite — *Avram Iancu*, poetul transpune pe scenă momente spirituale din viața neamului. Momente dinadins aproape alese ca identitatea lor să se poată stabili numai sub haloul poeziei și tot realismul lor să se definească la piatra de hotar a istoricului cu legendarul“. Pasul e numai schițat, și eseistul schimbă direcția: nu e acest teatru poetic, care pornește de la „primatul poeziei asupra vieții“, incompatibil cu exigențele scenei? „Lucian Blaga își dă seama tot atît de bine ca oricine ce e viața în sau afară din scenă. Numai că dînsul are un crez în plus: că poeticul are în sine un interes dramatic sau echivalînd cu dramaticul. Mai mult, cu acea familiaritate pe care poetul de profesie o are cu poezia lumii și în speță a neamului său, dînsul a ales din trecutul acestora de basm acele momente a căror singură îmbinare de real și ireal constituie o dramă în sine; cu atît mai mult cînd poetul va alege cu iscusire momente care în plus sînt dotate de la natură și cu o doză precisă de senzațional dramatic“. Prima parte a răspunsului e clară ca o idee și așa va rămîne. A doua e urmașă și de ilustrări: „Ce fapt divers poate întrece în dramă îngroparea de vie a unei frumoase și tinere soții de meșter zidar de biserică domnească? Ce răsturnare de situații poate echivala în dramatism ridicarea la rangul de zeu a unui profet dat mort și ajuns să fie omorît în cele din urmă cu chiar pietre din propria-i statuie? Ce dramă mai patetică decît răpirea unui cocon domnesc de la sînul mamei, ca alătura de alții să întreprindă cruciada Ierusalimului? Să mărturisim că nu poate exista fler mai abil în distingerea subiectelor“. Așadar dramatismul acestui teatru poetic, cu materie mitică sau legendară, e asigurat. Și totuși nu, se grăbește eseistul să ne surprindă iarăși. E la mijloc o amăgire, o „falacie“, cum scrie el. Lucrurile arată altfel pe

scindurile scenei decât în „amfiteatrele văzduhului“ ale fanteziei poetice: „de cum a luat contact cu pământul, ficțiunea care era foarte dramatică în aer și în imaginația exaltată a poetului devine foarte puțin dramatică în veșmînt omenesc și în ochii preciși ai spectatorului“. De ce? Fiindcă materia pe care asemenea piese o înfățișează, alcătuită din întâmplări teribile în ele însele și ca atare dramatice, „a devenit basm! Și ca orice basm a luat o poziție sempiternă și o funcție statică în imaginația noastră. În această imaginație actul meșterului Manole stă nemișcat ca o corabie magică pe apele încremenite ale visului“. Iar dacă o scoți din basm și o pui pe scenă, „ea rămîne înainte basm! Înainte ficțiune! Înainte statică, inertă, neanimată“. Așa se face că „cel mai puțin dramatic moment din *Meșterul Manole* e tocmai acela pe care ni-l făgăduiam mai dramatic: scena de la temelia mînăstirei. Fiindcă e însuși basmul“. Ar rezulta de aci că mitul (asta se înțelege în text prin „basm“) este incompatibil cu teatrul, ceea ce e greu de dovedit și teoretic, și istoric. Mereu lunecător, autorul eselui evită o asemenea concluzie, dînd vina lipsei de dramatism scenic pe caracterul exclusiv fictiv al materiei piesei. Drama lui Zamolxe, continuă el, „ne mișcă mai mult ca drama meșterului Manole [...]. De ce? Fiindcă drama lui e mai puțin de domeniul ficțiunii, e mai puțin basm“. Iar „*Cruciada copiilor* — fără discuție, cea mai bună piesă a lui Blaga — face încă un pas mai departe în real. Ficțiunea a slăbit. Radu e de ajuns de fixat în dimensiunile vieții. Și nimic mai dramatic ca sfîrșitul acestui copil minunat, tocmai fiindcă nimic mai natural“. În acest loc al traseului pe care l-a propus, eseistul regăsește punctul lui de pornire: „Moartea lui Radu frizează în atingerile lui materiale faptul divers: o cădere dintr-un cărucior! Da, dar cu ce emoție alimentat, cu cît sens omenesc și în ce imensă poezie transfigurată! E ceea ce face Shakespeare, unde tot ce se întîmplă e fapt divers; iar poezia e numai *ceea ce nu se întîmplă*; adică numai ceea ce constituie fondul de eternitate pe care mișcă, fișnează, gîngania nimicului omenesc. E imensitatea sensului dramatic shakespearean; și ceea ce face din marele poet și dramaturg la un loc singurul autor dramatic adevărat al literaturii universale. Ceilalți autori dramatice sau rămîn — cum am spus — la faptul divers, și atunci sînt realiști; sau rămîn la poezie, și atunci confundă fundalul cu peretele casei de locuit“, mod de a spune că se mișcă într-un spațiu prea larg și prea imprecis ca într-un loc familiar. Aceasta din urmă „e greșeala întregului teatru poetic, de la irlandezi la Claudel, și rezervîndu-mi în acest articol numai să atac problema teatrului lui Blaga — cea mai grea din cite au confruntat vreun poet — am încercat să arăt jocul falacios și surpriza pe care ne-o rezervă această charybdă a dramei în ficțiune“. Problema e prin urmare una mai limitată, e a riscurilor de ordin dramatic (teatral) ce pîndesc teatrul poetic. Avînd în vedere substanța lui, titlul eselui este, s-ar putea spune, abuziv. Temele de reflecție pe care și le pune autorul — relația poetic-dramatic-teatrală, relația dintre dramă și mit —, ca și perspectiva literară largă în care sînt

asezate sînt importante pentru definirea, evaluarea și situarea teatrului lui Blaga. Dragoș Protopopescu n-are însă răbdarea necesară pentru a limpezi ce se poate limpezi. Eseul său oferă mai puțin și, mai ales, altceva decât anunță.

Receptarea lui *Avram Iancu* care a avut anul 1935 și e făcută mai întîi prin mijlocirea spectacolelor de pe scena Teatrului Național din Cluj. La 12 ianuarie *România nouă* informa că încep repetițiile, din *Patria* se putea afla, la 26 ianuarie, că autorul asistă la ele, la 30 ianuarie a avut loc premiera, cu Ion Tălván (Avram Iancu), Sili Munteanu (Erji), C. Potcoavă (Popa Păcală), N. Voicu (Tatăl lui Iancu), C. Simionescu (Gratze), Marcela Borza (O babă), C.A. Russei (Ion Dragoș) ș.a., în regia lui Ștefan Braborescu. A doua zi, primele ecouri, în *Patria*: „După o muncă încordată, condensată într-un timp relativ scurt, Teatrul Național a prezentat aseară, sub direcția de scenă a d-lui Ștefan Braborescu, drama *Avram Iancu* a poetului Lucian Blaga. Faptul a constituit un adevărat eveniment pentru literatura românească, un omagiu suprem adus eroului de la 1848 [...]. Premiera a avut un succes deplin. Fiecare gîndire a marelui luptător a fost subliniată cu aplauze și la sfîrșitul fiecărui tablou autorul a fost chemat la rampă și îndelung ovaționat“. Se dau unele informații despre public: „Spre deosebire de alte dăți, sala a fost plină. Se găseau prezenți, în afară de obișnuiții spectatori ai premierelor, prietenii autorului și numeroși studenți. A lipsit și de astădată mulțimea profesorilor universitari și întreaga pletoară de intelectuali care fac coadă la turneele lui Tănase sau ale altor artiști din capitală“. Rezervele față de aspirantul la o catedră universitară, respins la examenul de docență în 1924, se manifestau deci și astfel. Publiciștii de la *Patria*, care-l vor susține mereu pe scriitor și în această ipostază, nu uită s-o facă nici acum. După nota malițioasă de mai sus, ziarul face cunoscut că „studențimea a răsplătit dintru început, cu sufletul ei generos, această lucrare de valoare. La ieșire uralele ei nu mai conteneau. Deasupra entuziasmului tumultos s-a înălțat asemenea unei rugi strigătul: trăiască profesorul universitar Lucian Blaga“.

Croniclele sînt elogioase, cel puțin în ceea ce privește piesa (în legătură cu interpretarea judecățile sînt diferite), în receptarea căreia a intrat de la început și satisfacția de a vedea o dramă despre conducătorul revoluției de la 1848. „Eram de mult în așteptarea omului de talent care să smulgă această figură eroică din filele prăfuite ale istoriei și s-o facă să trăiască aievea printre noi, prin intermediul teatrului“, scrie Corneliu Albu în *Gazeta ilustrată*, nr. 1—2, 1935. „Iată de ce împlinirea dorințelor noastre și realizarea acestui deziderat colectiv de către poetul, filozoful și publicistul Lucian Blaga [...] ne-a umplut inimile de bucurie. Drama d-sale, de la primele reprezentații, a impresionat prin puterea de caracterizare, prin invocarea trecutului glorios, dar mai presus de toate prin dezvelirea sufletului frumos al lui Iancu, care a întruchipat o legendă și s-a cufundat din nou în legendă“. Altcineva, care semnează în *România nouă* din 2 februarie cu inițiala F. (S. Florea), observă

„că în drama lui Blaga Craiul munților „nu este o plâsmuire arbitrară de fantezie, cum obișnuiau alte epoci literare să înfățișeze figurile mărețe ale istoriei, și nu este nici existență schematizată, după canoanele genului, spre a se dovedi un desăvârșit personaj dramatic. Ființă vie, însă nu pe măsura comună a semenilor cu care ne întâlnim zilnic, ci crescut în suflet, din cauza zodiei în care s-a născut, așa ne apare Avram Iancu din drama lui Lucian Blaga. Și acesta-i adevăratul Avram Iancu, așa cum l-a plâsmuit intuiția poporului și cum l-a păstrat amintirea concretizată în documentele istoriei. Numai împreună ni-l pot oferi întreg cele două izvoare de adevăruri omenești“. Idei asemănătoare exprimă și Olimpiu Boitoș în *Gînd românesc*, nr. 1, 1935: „Reprezentarea dramei ce înfățișează viața lui Avram Iancu, însemnată cu litere de foc în istoria scrisă, ca și în cea vie, din conștiința poporului, a fost așteptată cu nerăbdare“ de cei care îl prețuiesc pe Blaga; „Dar bucuria lor a trecut, în seara premierei, asupra tuturor aceluia care au avut prilejul să asiste la reprezentare“. Iarși, nu simpla aducere a lui Iancu pe scenă, ci valoarea artistică a evocării lui explică satisfacția. Boitoș e de părere că piesa lui Blaga înseamnă în dramaturgia română „o răspintie ce deschide perspective noi“, fiind „o dramă cu subiect istoric ce nu mai înfățișează figuri convenționale, reprezentînd anumite tendințe, exprimate în lungi tirade fără justificare psihologică. Avram Iancu, în piesa lui Blaga, își poartă viața cu toată pregnanța realității vii. Dacă nu avem o reconstruire adevărată a faptelor și a cuvintelor sale — așa ceva este cu neputință — în schimb poetul a reprodus exact tot sensul lor adevărat și viu. Un Avram Iancu «cu adîncul omenesc» din viața lui“. Ar trebui, adaugă el, „să relevăm, măcar în treacăt, pătrunderea adîncă a epocii istorice și a factorilor ce i-au împlinit povestea de care poetul dă dovadă statornică în cursul celor zece tablouri“.

Interpretarea n-a fost adecvată, scrie Boitoș, căci a fost „în maniera retorică cunoscută, socotită ca singura potrivită cu piesele ce au un subiect și o atmosferă istorică. E un fel de a interpreta, dar nu cel mai bun. Dacă dramelor concepute în stil retoric, cu sonorități pompoase și pline de artificiu această manieră li se potrivește, iar celor sărace în sens și poezie le poate da o aparență de grandoare, pe cele cu fraza miezoasă, clădite în material trainic prin sensul pus de poet în el le coboară la un nivel cu totul inferior. Cîtă frumusețe poetică din singuraticile replici și cîtă frumusețe morală, de atitudine și de acțiune s-a pierdut din cauza acestei interpretări! La rolurile principale și la cele mai mărunte deopotrivă“. Cum receptarea piesei s-a făcut, în acest prim moment al întâlnirii ei cu publicul, numai prin mijlocirea spectacolului, textul nefiind încă tipărit, să mai reținem unele aprecieri din cronica publicată în *Gînd românesc*, care e cea mai analitică. Recunoscînd „că rolul titular „e covârșitor pentru puterile oricărui actor“, Olimpiu Boitoș notează, critic, că Ion Tâlván „s-a străduit să facă din Avram Iancu un personaj cu gesturi mari. Rezultatul a fost o figură adeseori convențională, fără măreție interioară“; „asprimea vorbei este o trăsătură cu totul deplasată

pentru o ființă care are numai elan și generozitate. Elanul, pornirea interioară care sfințește clipele, i-a lipsit și d-soarei Sili Munteanu în scenele de intimitate, de aceea Erji crișmărița în interpretarea d-sale a fost numai pe jumătate izbutită. Cînd a lipsit această tendință de a da persoanelor strălucire și măreție exterioară, am avut momente mai reușite, ca în scena Moșului Ilie, înfățișat de d. D. Constantinescu“. Observații critice sînt făcute și în legătură cu regia: „În timpul scurt și cu mijloacele reduse întrebunțate, punerea în scenă a rămas departe de ceea ce ar fi trebuit să fie“. Un exemplu: „Prologul ce se desfășoară în inima Munților Apuseni a avut prea puțin din atmosfera locală pusă de autor. Ansamblul, în general, a pregătit prea puțin mișcările și acțiunile eroului și nici nu le-a subliniat sensul“. „Și totuși“, e convins cronicarul, „publicul a pătruns tot sensul dramei“. Mai mult, el crede că această piesă a deschis drum publicului mare spre opera lui Blaga, care „dăinuia pînă acum într-o sferă pînă la înălțimea căreia nu putea străbate privirea tuturor. Era situată pe un plan accesibil numai celor pușini“; „Dintr-o dată însă, prin această miraculoasă dramă a unei vieți care are rădăcini puternice în amintirea tuturor, zăgazurile porților ferecate s-au rupt și am putut intra cu toții de-a valma în împărăția fermecată. Prin mijlocirea publicului clujean, reprezentativ în toate straturile sale, țara de dincoace de munți și-a recunoscut poetul. Și sala Teatrului Național n-a cunoscut altă manifestare de bucurie asemenea celei care s-a desfășurat în valuri atît de nestăvilite la reprezentațiile cu *Avram Iancu* al lui Lucian Blaga. Nu numai în seara premierei, ci și la spectacolele următoare“. De aceea, „spre a prelungea vraja acestei clipe și spre a o transmite tuturor“, „Teatrul Național din Cluj are datoria de a reproduce acest spectacol înaintea întregului public ce cade în sfera sa de influență. Iar mai tîrziu, nu ne îndoim, același lucru îl vor face și celelalte teatre naționale din țară. O merită aceasta figura măreață pe care o înfățișează drama, precum și plâsmuitorul ei pe planul artistic, dar o merită deopotrivă cetățenii acestei țări, cărora nu li s-a dat de mult prilejul să trăiască momente mai înălțătoare“.

O propunere în același sens făcea și cronicarul de la *România nouă*, în numărul din 6 februarie, într-un articol intitulat *Propagandă culturală*. Piesa lui Blaga, spune el reluînd aprecierea pe care o făcuse în cronică spectacolului, „este demnă de eroul pe care-l înfățișează, după cum ea reprezintă un nou titlu de glorie pentru autorul ei, cea mai proeminentă figură a literaturii noastre actuale“. De aci și ecoul produs: „Publicul clujean și-a dat perfect de bine seama de acest lucru și la cele trei reprezentații de pînă acum a umplut sala teatrului, dovedind un entuziasm cum nu s-a mai manifestat din anii imediat următori ai Unirii, cînd națiunea și-a manifestat bucuria pentru împlinirea dreptății istorice, așteptată de veacuri. Fenomenul ne-a umplut inimile de bucurie adîncă“. Concluzia lui e că „nu există în momentul actual un mijloc de înălțare sufletească, pentru întreg poporul, mai puternic decît reprezentația dramei lui Lucian Blaga. Tocmai de aceea

trebuie găsit mijlocul ca într-adevăr poporul întreg să se poată împărtăși din această bucurie“. Mai concret sau mai practic: „Propunem deci ca să fie adusă, rind pe rind, populația tuturor cartierelor mărginașe ale Clujului la spectacolele cu *Avram Iancu*. Inițiativa ar putea-o lua «Astra» locală, în sarcina căreia stă grija pentru culturalizarea maselor [...]. Iar dacă «Astra» n-ar avea mijloacele pentru a duce la îndeplinire această idee, e datoria primăriei să-i stea într-ajutor“. În încheierea articolului, o întrebare cu bătaie mai lungă: „Cine le va da însă moșilor bucuria de a a vedea pe Craiul lor în măreața apoteoză ce i-a creat poetul Lucian Blaga?“

Ecourile spectacolului de la Cluj trec dincolo de presa locală. La 2 februarie *Universul* publică o cronică — semnată de Aurel Gociman — sub titlul *Mare succes pe scena Teatrului Național din Cluj* și cu acest început: „Premiera de marți seara a Teatrului Național din Cluj a înregistrat un succes atât de răsunător încât spectacolul poate fi plasat pe drept cuvânt în fruntea reprezentațiilor din stagiunea actuală. S-a jucat piesa *Avram Iancu* a d-lui Lucian Blaga, dramă în 10 tablouri, primită cu entuziasm unanim de numărul neobișnuit de mare al spectatorilor“. Entuziastă este și reacția comentatorului: Blaga a reușit să reinvie „epoca plină de frământări, de glorie și de amărăciune“ de la 1848, „creînd o piesă istorică de o valoare excepțională“, o dramă „caracterizată printr-o unitate de acțiune desăvârșită, o dragoste de neam care se desprinde din fiecare cuvânt, spirit de observație fin și o sesizare admirabilă a spiritului vremii descrise“. Cronicarul atrage atenția asupra „evoluției pe care a făcut-o autorul de la ultimele sale lucrări“, în raport cu care *Avram Iancu* este „de un realism surprinzător“. Interpretarea i se pare că a fost „reușită“; după aprecieri pozitive asupra jocului unor actori (cel care l-a jucat pe Avram Iancu „a dat vigoare bărbătească și căldură, zbuciumul sufleteș necesar rolului“) și asupra regiei, el adaugă: „Păcat că piesa, din lipsă de mijloace, nu s-a putut monta cu amploarea cuvenită. Oricum, ea a înregistrat un succes răsunător și va rămâne una din marile piese istorice ale literaturii române“.

Consemnând opiniile pozitive despre spectacol exprimate și în cronică din *Gazeta ilustrată* („una din cele mai bune realizări ale teatrului nostru național“, „d. Ion Tâlván [...] trebuie să ducă figura Iancului nu numai în orașele ardelenne, ci chiar și pe scena Teatrului Național din București“) și în cea din *România nouă* („Teatrul din Cluj se va mândri totdeauna de a fi avut în repertoriul lui această dramă, la al cărei succes de scenă și-au dat toată măsura puterii lor actorii interpreți“), să vedem încă un comentariu apărut în afara piesei clujene: articolul poetului Octavian Șireagu din *Vremea*, 10 februarie. Să reținem mai întâi observațiile critice în legătură cu textul, cele dintâi formulate pînă în acel moment: „Făcînd abstracție de la cîteva transilvănisme supărătoare, pe care d. Lucian Blaga nu le putea evita, limba e frumoasă, ideile mărețe, imaginile fragede și împerecherile de cuvînte surprinzătoare. Dar piesa are și dialoguri inutile. Ceea ce e bătător

la ochi e lipsa de unitate în acțiune. *Avram Iancu* este o feerie simbolică, însoțită de incidente ale realității“. „Feerie“ parcă e prea mult spus, dar în fine... Să vedem mai departe: „puteau lipsi din piesă unele inegalități. De pildă: scena cu moartea căpitanului Grätze. Acoperirea lui, a la Tosca, cu pelerină, e în detrimentul dramaturgului, care nu a economisit timpul, și de dragul retoricei a prelungit versul. Nu mai era apoi nevoie într-o piesă simbolică nici de apariția atât de deasă a generalilor austrieci și a husarilor unguri, cu defilări, împușcături și lupte, fapt ce în economia estetică se consideră balast: un fel de caviar pentru popor. Pe de altă parte, piesa trebuia neapărat concentrată, făcîndu-i-se unele amputări, fără ca textul să fi suferit ceva“.

Dincolo de rezervele citate — unele privind de fapt punerea în scenă, nu textul —, judecata lui Octavian Șireagu este superlativă: „prin această lucrare dramatică, în aparență atât de simplă, dar plină de adevăruri eterne, concepută pe un fond istoric, dar într-o atmosferă minunată de legendă, înropită de o ploaie de farmece nebănuite, d. Lucian Blaga a dovedit expresia unei maturități desăvârșite, pe care trebuie s-o încreștăm cu toată satisfacția noastră sufletească în paginile literaturii contemporane românești, ca pe un eveniment de rară măreție“.

După primul moment al receptării dramei *Avram Iancu*, prilejuit de spectacolul de la Teatrul Național din Cluj, a urmat un al doilea, determinat de tipărirea lucrării în volum. Este un moment distinct, pentru că receptarea e acum nemijlocită și pentru că lectura îngăduie o cunoaștere mai exactă a textului și o analiză mai aplicată avînd ca obiect exclusiv opera scriitorului. Cel dintîi comentariu critic este al lui Pompiliu Constantinescu (în *Vremea* din 7 aprilie 1935): „În teatrul nostru, drama istorică s-a cultivat cu un abuz care a ajuns la sașietate“, „de la Depărățeanu pînă la d. Victor Eftimiu“; „Romantismul hugolian n-a murit încă în literatura noastră dramatică, al cărui ultim exploatator, d. Iorga, l-a aruncat într-un masiv discredit“; printr-o astfel de rezumare a unei tradiții literare începe criticul, dar nu pentru a-și descuraja cititorii în fața unei noi drame istorice, ci pentru a reliefa, prin contrast, valoarea acesteia. Înainte de a o afirma și dovedi însă, el face o caracterizare generală a teatrului autorului, care are funcția unui argument: „Ca și în poezie, în eseu și studiul filozofic, d. Lucian Blaga este și în teatru un neobișnuit inițiator de forme noi. Opera sa dramatică a rupt, de la început, cu tradiția învechită a piesei populare, care utilizează o tehnică seculară, într-un decor cromolitografic, și schema unor psihologii invariabile. Inovator, d. Blaga n-a pătruns în gustul mediocru al publicului, desfătăt de vodevilul industrial, de emoția senzațională a lui Bataille și de dulcegăria sentimentală a dramoletelor moderne. Teatrul d-lui Blaga este o esențială creație literară; poezia, simbolul, emoția sublimată pînă la mit sunt mijloacele lui de expresie. Privită din acest plan, contribuția sa dramatică aparține unei noi epoci în evoluția genului la noi și, alături de

cîteva alte încercări, este sortită să formeze delectarea unei infime minorități. D. Blaga nu va cunoaște popularitatea în teatru, dar va însemna un capitol distinct în evoluția lui modernă“.

Originalitatea este așadar nota caracteristică a operei dramatice a lui Blaga și ea este cu atât mai frapantă în ultima piesă cu cît aceasta are un subiect și un erou din istoria națională, o materie fixată printr-o lungă tradiție în tiparele unei formule dramatice devenită de mult convențională, artificială. Blaga „se scutură și aci de vestigiile bătrînului romantism“. Piesa lui nu este, din acest motiv, neteatrală: ea „conține toate elementele unei posibile înscenări, fiindcă stilizarea ei lăuntrică și tehnică mărturisește o viziune pregnantă a destinului lui Iancu. Literară în expresie, lirică prin atmosfera de legendă în care faptele se petrec, drama d-lui Blaga este adînc implantată în solul realității, dezvoltîndu-se într-un ritm tragic încordat, pe scara sușului și coborîșului unui destin neînălăturabil“. Piesa se confundă în substanța ei cu destinul lui Iancu și este dramatică pentru că acest destin este unul dramatic. Făcînd această echivalare, Pompiliu Constantinescu va reduce analiza dramei la caracterizarea eroului ei. Ideea principală e afirmată de la început: „În Avram Iancu d. Blaga vede nu numai un erou național, ci un profet chinuit pe rugul unui mare vis, adoptat de spiritul popular ca un supraom descins din mit și scufundîndu-se în el, ca un erou eschilean. Tristețea pămîntului, durerea geniului, destinul tipului fabulos, iată esențialele resorturi dramatice ale revoluționarului ardelean evocat în această dramă“. Pentru a o susține, criticul recurge iarăși la argumente oferite de opera de pînă aci a autorului, mișcare explicată astfel: „O înțelegere completă a acestui mare scriitor trebuie întreprinsă pe toate planurile activității sale: poezie, teatru, eseu, filozofie. Ele se-ntrepătrund organic, se luminează reciproc, alcătuiind o viziune mai amplă decît s-ar părea la prima vedere. Ca să-nțelegem lirismul său metafizic, nu rareori am făcut apel la esul său filozofic. Drama d-lui Blaga nu este, în esență, decît expresia conflictuală simbolică a unor forțe lirice latente, prezentarea sub formă de personaje-mituri a unei problematici unitare“. Resorturile generale ale operei se vor regăsi prin urmare și în eroul ultimei piese: „Profetismul nietzschean, panteismul și drama de conștiință — elemente structurale ale poetului Blaga — se întîlnesc fuzionate în figura lui Avram Iancu, întruparea tragică a unui organic « fenomen originar », monada sufletească a unui mare liric“.

Din păcate nici raporturile cu ansamblul operei, nici semnificația de imagine obiectivată a poetului însuși nu fac obiectul unei demonstrații critice. Pompiliu Constantinescu o amină pentru altă dată, oferind aci doar cîteva repere, o schiță a evoluției la capătul căreia apare *Avram Iancu*: „Drama lirică și filozofică a d-lui Blaga pornește din *Zamolxe*, poemul-mister tipărit în 1921, moment în care se cristalizează viziunea sa tragică asupra vieții. Tot ce a urmat acestui acord metafizic este o consecință îmbogățită,

multiplicată, crescută în mituri variate, a unui nucleu inițial“, care cuprindea și volumul de poezii *Pașii profetului*; paralelismul s-a menținut, așa încît „progresiva stilizare spirituală“, „necurmata purificare a melodiei de elementul ideologic, discursiv și abstract“, observabile în culegerile de poezii, pot fi constatate și în teatru. *Avram Iancu*, împreună cu *Cruciada copiilor* și *Meșterul Manole*, ar corespunde fazei de evoluție artistică din *Lauda somnului* și *La cumpăna apelor*.

Revenind la piesă, „și în primul rînd la figura eroului“, criticul reia caracterizarea făcută la început, cu o insistență care nu e suficientă pentru a convinge: „Iancu este Pan și Zamolxe, spiritul pămîntului și panteismul, mitul crescut din ambianța spirituală și din tradiția folclorică“, „toată acțiunea lui istorică, drama propriu-zis [...], se luminează de nimbul mitului lui Zarathustra, sublimînd o legendă națională într-o valoare universală“, „Iancu nu e numai un exponent istoric al unei tragedii politice, sociale și naționale; el este profetul, spiritul zarathustrian, supus « veșniciei reîntoarceri », „nietzscheanismul său este însă integrat în tonalitatea etnică, este împăcat în spiritul lui Zamolxe și în mitul lui Pan“. „Este clar“, scrie la un moment dat Pompiliu Constantinescu, „că Iancu e un simbol al profetismului, că destinul lui de iluminat nu putea să-l ducă decît la pierzanie“. Nu e „clar“ deloc, după cum nu sunt nici celelalte propoziții citate. Nesusținute critic, afirmațiile rămîn simple păreri. „Ideologia d-lui Blaga este atât de armonios împletită în personalitatea umană, vie, a lui Avram Iancu“, mai scrie el, „adîncimea mitică a eroului este atât de viguroasă, încît o socotim figura cea mai realizată din tot teatrul său“.

Echivalînd substanța piesei cu destinul eroului ei, Pompiliu Constantinescu și-a limitat de la început obiectul analizei; fixat într-un plan exclusiv literar-cultural, a pierdut din vedere statutul de dramă istorică al operei, relația ei cu materia istorică și semnificația ce rezultă de aci. La sfîrșit observă el însuși o anumită restrîngere: „Totuși, *Avram Iancu* nu este numai un poem și o metafizică sensibilizată, o concepție tragică a personalității expusă sub forma dramatică; ultima piesă a d-lui Blaga este creația unui mare poet și opera unui dramaturg ajuns la maturitate, stăpîn pe viziunea ansamblului, precis în conturarea celor mai episodice personaje, variat în expresia fiecăruia, deși ținuta generală este a unui scriitor care știe să-și afirme originalitatea în orice replică“.

După cronica lui Pompiliu Constantinescu din *Vremea* s-o menționăm doar pe cea din *Societatea de miine*, nr. 3-4, 1935 (mai mult o notă, fără interes, autorul — Corneliu Albu — reluînd lucruri spuse în cronica la spectacolul de la Cluj) și să ne oprim la articolul lui Grigore Popa din *Pagini literare*, 15 mai 1935. E compus mai ales din considerații generale în legătură cu inspirația istorică în teatrul lui Blaga. „Pentru L. Blaga istoria este un pretext“, afirmă el mai întîi. „Toate dramele lui cu *duh istoric*, cum le-am numit — vom vedea unde și de ce — „pornesc din istorie, dar o întrec în

proporții și dimensiuni. Icoanele create de Blaga sunt mai mari ca adâncime, mai limpezi, mai reale decât ale istoriei." Apoi „concepția lui Blaga se deosebește radical de concepția oficială. El vede istoria. O re trăiește și o recrează în chip de mit și legendă. Eroii dramelor lui Lucian Blaga nasc în mit și legendă", ei „cresc o dată cu legenda lor, devin imagini sintetice ale epocilor sau ale neamului. Imaginile lor cresc peste măreția obișnuită, capătă măreție de simbol". În al treilea rînd (ideile sînt numerotate), „aici nu ajung decît pe drumul spinos al misiunilor. Fiecare erou al lui Blaga își are înscrisă în duh și în sînge misiunea lui", care „este una cu destinul neamului". În fine, „pentru articularea acestei legături, în ajutorul datului istoric vine, proaspăt și reconfortant, mitul folcloric, credința și crezul, datina și superstiția, balada și cîntecul, cu toată vraja și miracolul lor. Toate laolaltă, prin magia stilului lor, dau nuanță de taină și extaz dramelor lui Lucian Blaga. În aceasta constă acțiunea purificatoare și suflul duminical al dramelor lui Lucian Blaga!" „Fiind în clar cu aceste considerații", continuă autorul, într-un stil care e în general nesupravegheat, „ne putem apropia de *Avram Iancu*. Nu vom rezuma, nici nu vom face analiză literară. Asta e treaba cronicarilor de la revistele de cultură. Vom desprinde doar semnificația dramei, construcția ei și momentele culminante". Voind să evite analiza literară, Grigore Popa nu izbutește decît s-o facă superficial. Puține propoziții se pot cita: „Construcția dramei, cu toată mulțimea tablourilor pe care le conține, are ceva din trîncina urzelii antice. Pluralitatea aspectelor nu stingherește întru nimic echilibrul intim și dinamic al dramei".

Grigore Popa mai publicase (în *Pagini literare*, 15 aprilie) un articol, *Lucian Blaga și sentimentul tragic al istoriei*, datat „Cluj, 27 februarie 1935" și scris „cu ocazia reprezentării dramei *Avram Iancu*". Acolo făcuse considerații generale despre „destin și istorie", „sentimentul tragic al istoriei". Aplicarea lor la piesele lui Blaga aduce puține observații adecvate, copleșite de un verbiaj amețitor: „Spiritualitatea vie și anonimă a poporului nostru, miturile și eresurile lui, durerile și bucuriile lui mari, idealurile lui etice, destinul și misiunea lui, într-un cuvînt, întreg stilul său de viață și-a găsit cea mai luminoasă cristalizare în scrisul lui Lucian Blaga. Mai ales în tragediile lui". Publicistul le numește tragedii „cu duh istoric", și nu „istorice", „pentru că acest atribut e monopolizat de produsele d-lui N. Iorga".

Poate și din dorința de a contribui la clarificarea relațiilor pe care teatrul lui Blaga le are cu mitul și cu istoria și la care se făcea mereu referire, Ion Breazu consacră cronica sa din *Gînd românesc* (nr. 5—6, mai-iunie 1935) acestei teme: *Mit și istorie. Note pe marginea lui „Avram Iancu” de Lucian Blaga*. Alegerea ei este motivată astfel: „Mitul este o problemă crucială, atît în filozofia cît și în arta lui Lucian Blaga. Numeroșii lui comentatori au insistat adeseori asupra sensului mitic al aproape tuturor dramelor lui"; „Cu cît opera lui Lucian Blaga se rotunjește, cu atît mitul se instalează mai

suveran în ea"; în fine, „nicăieri ca în *Avram Iancu*, proaspăta lui dramă, de un succes fără precedent pe scena Teatrului Național din Cluj, Lucian Blaga nu ne introduce atît de adînc în alchimia mitului, a cărui taină îl preocupă de atîta vreme". Intenția criticului este formulată clar: „Vom încerca să urmărim puțin acest proces de transsubstanțializare mitică (subl. mea, n. ed.), prinzînd astfel unul din multiplele aspecte ale acestei tragedii, smulsă din viața zbuciumată a Ardealului". Dintre termenii acestui raport indicat încă din titlul articolului, primul are nevoie de lămuriri. După ce trimisese la studiul lui Blaga *Cenzura transcendentă*, unde „acest cuvînt cu înțelesuri jucăușe este analizat cu pătrundere de maestru", Breazu se mulțumește, pentru nevoile demonstrației lui, cu părerea că „mitul este formula prin care cei simpli răspund marilor întrebări ale existenței", adăugînd, ca argument, că „folclorul tuturor popoarelor este un furnicar de mituri. Folclorul românesc n-a rămas nici el mai prejos în această privință". Interesul lui Blaga pentru el vine de aci: „Eu cred că între indeletrnicirile pe care Lucian Blaga le iubește mai mult este această colecționare de mituri. El se bucură de ele tot așa de mult cînd le descoperă întregi ca și atunci cînd din amfora sfărmată de pasul vremii n-au mai rămas decît cioburile. Atelierul lui de poet și gînditor trebuie să fie plin de ele". Nu e simplă pasiune de colecționar, ci afinitate spirituală, explicată de Breazu astfel: „În adajul mitului poezia și gîndirea își dispută înțîietatea. Chiar dacă una biruie, cealaltă nu este exclusă niciodată cu desăvîrșire. Aceeași luptă, cu împăcări grandioase, se petrece și în opera lui Lucian Blaga. Iubirea pentru mit pornește deci din însăși structura lui sufletească". Un „crimpeț mitic din poezia noastră populară", despre pasărea care se prefăce în om, alcătuiește unul dintre izvoarele dramei despre Avram Iancu; alt izvor e în documentele istorice despre „povestea amară" a lui Iancu. Așadar, „povestea e luată din istorie, mitul din folclor. Problema grea care se punea artistului era acordarea lor în așa măsură încît mitul să se recunoască în istorie și istoria în mit, ca într-o oglindă". Problema nu i se punea la scrierea *Meșterului Manole*, căci aici se afla în fața unei materii în care „istoria și mitul s-au contopit, cu veacuri înainte, în cunoscuta baladă populară. Poetul n-a făcut altceva decît a adîncit elementele date, le-a situat pe planul dramatic, le-a legat de o anumită interpretare a concepției românești despre lume". Chiar dacă Avram Iancu, „erou pînă în măduva oaselor", a fost un „generator de legende", nu există nici o legendă care să-l coboare dintr-o „pasăre măiastră". „Apropierea între istorie și legendă este de astă dată opera lui", a poetului: „Personajul istoric, a cărui tragedie o purta de mult cu sine, s-a înfîlțit în fantezia lui cu fragmentul mitic al pasărei măiastră și l-a atras cu putere magnetică".

Apropierea de mit pînă la contopirea cu el era cu atît mai dificilă cu cît era vorba de un material istoric, care, „fiind destul de recent și cunoscut în liniile lui mari, nu putea fi interpretat cu destulă libertate". Trebuie remar-

cat că poetul nu estompează liniile imaginii istorice, pentru a ușura operația, dimpotrivă: „a coborît în realitatea cea mai autentică“ a istoriei, „*Avram Iancu* este cea mai realistă dintre dramele sale“. Dacă în celelalte personaje-simbol erau numeroase, aici „numai Baba (Mama Pădurii) se mișcă exclusiv pe planul aerian al simbolului“. Totuși, spune criticul, Blaga a „ridicat“ realitatea istorică „pe planul mitic“. Cum? O „aureolă mitică“ au și celelalte personaje, în primul rînd Iancu; „valoarea lui nu este însă o construcție abstractă a autorului, ci se desprinde, ca un abur cald, din faptele lui, din viața lui, care freamătă puternic în cele zece tablouri. În *Avram Iancu* Lucian Blaga a coborît din văzduhul simbolurilor, unde eram obișnuïți să-l căutăm în dramele lui, între oameni, lăsînd faptelor acestora sarcina de a crea acele semne înalte ale existenței, de care el nu se va putea despărți niciodată, fiindcă fac parte din idealul său artistic. Din această coborîre, din această îmbibare de umanitate eu cred că drama lui a cîștigat. Pentru că drama, mai mult decît celelalte genuri literare, drama pe care vrem să o dăruim scenei, nu să ne desfătăm numai cu citirea ei între cei patru pereți ai camerei noastre, este viață declanșată puternic, pasiune și luptă arzătoare“. Toate acestea sînt sau pot fi adevărate, dar ele nu ne spun cum se produce „transsubstanțializarea mitică“ sau „ridicarea pe planul mitic“. „Dar să privim și mai de aproape această osmoză între mit și istorie, care se petrece în *Avram Iancu*“, ne propune Breazu, spre a observa fazele procesului, care ar fi acestea: „Întreg prologul se desfășoară pe plan mitic. În cursul lui se întîmplă miracolul: pasărea măiastră, care veghează din veac destinele moșilor, se intruchipează în Iancu. Această metempsihoză autorul nu ne-o impune însă nouă, bieți intelectuali care nu mai credem în mituri. Nouă ne oferă doar poezia ei; credința în ea o lasă celor simpli din dramă, care au plămădit povestea cu închipuirea lor virgină. Baba, această «mamă a pădurii», care este duhul însuși al acestor munți, al cărei accent este pronunțat local tocmai pentru a dovedi cît de mult se identifică cu spiritul pămîntului, vede mai limpede decît toți pasărea care stă de strajă“; „În atmosfera încercată de misterul paserii măiestre apare Iancu“; „Pasărea măiastră dispare acum din zare. Moșii din scenă pot crede că Iancu a coborît din ea. Autorul nu ne-o spune aceasta direct, ne lasă numai să o bănuim“; „Coborîrea din legendă s-a făcut. Urmează acum ca eroul să-și merite nimbul mitic. În întreaga dramă el nu face altceva, decît și-l răscumpără prin faptă și jertfă. Mitul e lăsat apoi în zare, ca amintirea unei aurore. El va încheia apoi drama“. Pînă atunci însă el va mai fi amintit, o singură dată, e drept, dar într-un fel profund semnificativ: la începutul tabloului III din laza I. Moșul Ilie, „care luptă în cetele Iancului“ și îl adoră „ca pe o zeităte“, „vine în scena pe care se desfășoară istoria ca un sol al celor mulți de dincolo de hotarul ei, în sînul cărora se plămădește mitul“. Și altfel însă cititorul sau spectatorul e menținut în proximitatea mitului: prin „puternicele ecouri de baladă haiducească“ în tabloul I, adică imediat după proleg, și, apoi,

prin energia și eroismul lui Iancu, care fac din el, chiar pentru propriu-tată, un om din „șirul celor slăviți în legende“. În final, „Iancu crede el însuși în legenda în care l-au învăluit moșii“. „Transfigurarea“ lui din tabloul ultim „ne pare mai mult decît o viziune a unei minți rătăcite. Dacă în prolog mitul ne-a dat mai mult un fior poetic, în tabloul din urmă fiorului acestuia i se adaugă cel uman provocat de tragic. Vraja mitului ne-a cucerit acum pe toți“.

La 30 mai 1935 Academia Română a acordat Marele premiu „C. Hamangiu“ lui Lucian Blaga, „pentru opera sa dramatică și poetică din ultimii șase ani“ (cf. *Analele Academiei Române*, tom. LV; cf. și vol. I al ediției de față, p. 500—502). Raportul lui Sextil Pușcariu *Opera poetică și dramatică a d-lui Lucian Blaga*, citit atunci în ședința publică și tipărit în *Revista Fundațiilor Regale*, nr. 8, 1 august 1935, cu titlul *Poezia și drama lui Lucian Blaga*, cuprinde referiri la piesele sale „cele mai caracteristice“, care „vor rămînea în literatura noastră, devenind bucățile de rezistență în repertoriul viitorului teatru românesc, pentru lumea doritoare de a se îmbogăți sufletele de năvala dramelor efemere și comediilor ușoare“. Mai întîi, *Zamolxe*, „contemporan cu *Pașii profetului*, scris în aceleași versuri libere, bogate în strălucitoare figuri poetice, vibrînd de același ritm intern“. „Cele mai multe din calitățile acestui poet cu neobișnuite aptitudini de dramaturg“, afirmă Pușcariu, „se văd din această primă încercare tinerească, din care se desemnează clar atitudinea și mijloacele sale de autor dramatic“. După ce observă că „tot interesul autorului se concentrează asupra eroului principal“, adăugînd, excesiv, că „celelalte personaje ale piesei nu apar pe scenă decît pentru a crea atmosfera necesară spre a înțelege lupta din sufletul eroului“, se oprește la unul dintre personajele secundare, Zemora: „Ea e singura femeie în dramă și, ca cele mai multe figuri de femei, nu trăiește scenic decît în funcție de eroul principal, care este un bărbat“. Așa e și Mira, „care nu are alt rost de a fi decît să mărească contrastul și să ducă la paroxism încrîncenarea inimii celui ce o iubește, deopotrivă cu opera sa de artist“, sau Patrasia, „cu toată ființa ei înfiptă în realitate, simplă, neînțelegătoare pentru tot ce nu e omenesc și e pervers, dar, totuși, cu presimțirile vagi ale instinctului ei de soție în primejdie“; „Și așa e mai ales Nona“, zice Pușcariu, „sălbateca și enigmatică călugăriță, pe jumătate zîină din povești și pe jumătate ispită diavolească“. În această serie de personaje feminine, care nu e una tipologică, elementul comun fiind poziția în dramă, nu intră Doamna din *Cruciada copiilor*: ea „se ridică, prin intensitatea iubirii, pe primul plan al acțiunii dramatice, în lupta cu fanatismul iluminat al fiului ei [...]. Patima dezlănțuită în acest conflict e de un dramatism extraordinar și de o nobleță etică ce contrastează nespuse de binefăcător cu pasiunea erotică exploatată pînă la saturație de cei mai mulți autori de drame moderne“.

Valoarea teatrului lui Blaga e susținută de Pușcariu mai insistent decît pînă aci cu un alt argument: caracterul național reprezentativ. „Dacă cu

drept cuvînt s-a relevat ca o deosebită calitate a dramaturgului Blaga ingeniozitatea și originalitatea lui în inchipuirea subiectelor", scrie el, „va trebui să acceptăm altă calitate ce mi se pare tot atît de remarcabilă: măiestria cu care el știe să-și încadreze aceste subiecte în realitatea românească. În privința aceasta Blaga e, alături de Caragiale, cel mai național între scriitorii de drame românești“. El formulează în privința aceasta mai întîi o idee generală: „precum în poezie și în nuvelă sau roman nici subiectul scos din istoria națională, nici versul declamator sau fraza prin care se exaltă sentimentul patriotic nu este încă un motiv să facă dintr-un scriitor un poet național, ci numai confundarea integrală cu specificul nostru etnic, tot astfel și în dramă personajele îmbrăcate în haine de voievozi sau de boieri și tiradele lor din actul al treilea nu creează încă drama națională“. „Poeti naționali“ după criteriul enunțat sînt Alecsandri, Eminescu, Coșbuc, Goga, Creangă, Sadoveanu. Cît despre Blaga, „nu e desigur o întîmplare“ că el, „care în eseurile sale filozofice e atît de des preocupat de problema structurii noastre etnice“, „și începe șirul dramelor sale transpunîndu-le în lumea strămoșilor noștri traci. Singele ce l-am moștenit de la ei curge încă viu în vinele noastre. Glasul acestui singe răsună adesea și în versurile sale“. Pușcariu își continuă demonstrația amintindu-l pe Găman, care „e însăși personificarea acestui pămînt românesc“, și legenda dramatizată de poet în *Meșterul Manole* („acest mit e românesc“), de piesele care ilustrează momente de criză acută în istoria neamului. După *Cruciada copiilor*, care „e poate cea mai dramatică“ („Printr-o cetate românească de pe malul Dunării trece vîntul de nebunie fanatică care a dus spre sacrificiu mîile de copii nevino-vași“), o scurtă caracterizare și a *Tulburării apelor*, „cea mai caracteristică pentru poet, cea mai plină de dramatism interior și pictată cu mai saturată culoare locală“ și un popas lîngă ultima piesă: „Nimbul legendar cu care moșii recunoscători au îmbrăcat figura lui Avram Iancu a permis poetului să-și introducă drama printr-un prolog în care încearcă — cu succes ni se pare — să materializeze scenic credința populară că Iancu s-a întrupat dintr-o pasăre măiastră ce veghea asupra sorții lor“. Există o asemenea legendă? Ion Breazu asigură, am văzut, că nu. Să mai reținem din raportul academic al lui Sextil Pușcariu ideea „vinei tragice“ a lui Avram Iancu: credința în împăratul „pe care nu și-l poate închipui decît drept și recunoscător față de români [...] e vina lui tragică, pe care trebuie s-o ispășească cu marea decepție și grozava umilire care-i întuneacă mințile“.

În cronică sa din *Familia*, nr. 3, iunie 1935, Octav Șuluțiu face, pînă la un punct, observații asemănătoare celor pe care le făcea și Breazu: „Teatrul lui Blaga a fost totdeauna plin de umbre, de mistere și încărcat de supranatural. Putem să-l definim prin negație drept un teatru unde lipsea viața cotidiană [...]. Totuși de la *Zamolxe*, care era doar un poem liric dramatizat, trecînd prin *Fapta*, *Înviere* și *Tulburarea apelor*, care mai conțineau ingrediente lirice, dar se dramatizaseră, și prin *Daria*, *Meșterul Manole* și *Cruciada*

*copiilor*, evoluția acestui teatru a mers spre o apropiere de această viață cotidiană [...]. Iată însă că în *Avram Iancu* autorul face ultimul pas“; „Nici în această dramă Lucian Blaga n-a renunțat însă la legendă. Pentru că piesa aceasta realistă o încadrează într-o legendă“. Dacă lui Breazu legenda îi apărea ca unul dintre cele două elemente constitutive ale substanței și formulei dramei, pentru Șuluțiu ea este un adaos rămas exterior: „Nu e supărătoare această legendă, dar cred că e inutilă. E inutilă pentru economia piesei în forma de prolog care i s-a dat. Ea putea fi integrată complet în piesa propriu-zisă, unde apare citeodată în aluzii. Dar aci autorul nu-i mai dă legendei locul prim: o poți crede sau nu, legenda e prezentată ca atare. Pe cînd în celelalte piese trebuia să accepți legenda drept realitate“.

În partea a doua a articolului, Șuluțiu dezvoltă ideea pe care insistă și Pușcariu: „Lucian Blaga a știut să prindă marele fior istoric al neamului pe care l-a exprimat“, Iancu e un „erou individual“, dar și „simbol al poporului pe care îl reprezintă“. Acest statut al lui apare pregnant în dramă, și „personagiile secundare, care au o viață cotidiană puternică, sunt o echilibrare a figurii simbolice a lui Iancu și o accentuare a caracterului realist al piesei“. Ele îl țin pe erou aproape de realul istoric, pentru că, zice criticul, contrazicîndu-se întrucîtva, „deși e realist tratat, Avram Iancu intră în mit, prin legenda pe care i-o atribuie de la început autorul și prin caracterul lui simbolic“. În concluzie: „*Avram Iancu* reprezintă un moment important în evoluția teatrului lui Blaga și, în sine, o realizare minunată“; „Avram Iancu se reliefează omenește, în linii statuare, din material uman, dar în același timp crescut pe dinăuntru, idealizat și transfigurat în expresie unică a voinței unui neam. Pentru aceasta drama lui Lucian Blaga este mare“.

Din cronică semnată de Petre Drăghici în *Viața ilustrată* nr. 7, iulie 1935 poate fi reținută o trimitere la teatrul lui Delavrancea: „În afară de prolog este mult realism în aceste scene, un autentic simț istoric și-o putere de stilizare dramatică pe care n-am întîlnit-o decît în trilogia lui Delavrancea. Sunt pasagi ca următorul: «La primăvară cînd puhoaietele se vor urni la vale ungerii se vor urni la deal. Și nu tăvălugul și roțile de apă îi vor opri, ci voi! Tu, Dionisie, stăvilă la Bucium, tu, Probu, piatră de hotăr la Măgina, tu, Bistran, stîncă la Bistra, tu, Bucur, la Cricău! Vă dau în grijă cheile munților! Cine îndrăznește să se ia de piept cu munții și cu popii, poftescă! Nu ne facem spaimă de oaspeți!», care ne fac să ne-ndoim de lipsa unei filiații românești a dramelor lui Blaga, așa cum afirma prea categoric dl. Pompiliu Constantinescu în articolul său din *Vremea* (7 aprilie 1935)“.

Încă de la începutul lunii iulie 1935 încep să apară în presă notițe despre reprezentarea, în toamnă, pe scena Teatrului Național din București a lui *Avram Iancu*. „Cine cunoaște această magnifică lucrare înțelege repede de ce reprezentarea ei poate însemna un moment revoluționar în cultura românească“, crede Mircea Eliade, care comentează știrea într-un scurt articol din *Vremea*, 25 august, semnat cu inițiale. De ce? Pentru că „*Avram*



*Iancu* este una din puținele drame românești care pot revoluționa o sensibilitate învechită și ineficientă. Cu condiția unei receptări adecvate, în legătură cu care Eliade are temeri: „Va putea publicul bucureștean să asimileze fenomenul dramatic Blaga? Dar, înaintea publicului, va putea actorul și regizorul bucureștean să realizeze ritmul și să pătrundă esența acestei drame românești?” Temerile lui, ca și speranța, vin din reflecția asupra încetinelii receptării acestui scriitor: „Filozofia și poezia lui Lucian Blaga și-a găsit, în ultimii doi ani, comentatori și interpreți remarcabili. Am atras atenția de mai multe ori, chiar în rubrica de față, asupra importanței acestor eforturi de asimilare a operei lui Blaga. Poezia și gândirea acestui ardelean începea să se impună și dincolo de cercul elitelor. Rămânea însă drama lui Blaga, pînă acum atît de eronat interpretată, fără ritm și fără înțelegere, încît n-a putut fi comunicată publicului”.

„Bucuria noastră e mare”, declară și Eugen Jebeleanu, referindu-se (în *Tara noastră*, 7 septembrie) la deschiderea stagiunii cu *Avram Iancu* și invocînd un motiv asemănător: „Am citit tragedia d-lui Lucian Blaga; deși, prin subiect, istorică și deși desfășurîndu-se într-o atmosferă de mit, în care Avram Iancu e o zguduitoare umbră de iluminat, desprinsă din elementele telurice, spre a li se reda, la urmă, risipită ca o furtună stinsă, drama d-lui Lucian Blaga ni se pare că inaugurează un gen nou. Ea este drama istorică de factură și de tehnică modernă, care trebuia dramaturgiei românești, spre a o scoate pe aceasta dintr-o manieră anacronică supărătoare”.

Și alte articole sau simple note (în *Credința* din 28 august, 6 și 10 septembrie — articole semnate de Petru Manoliu cu pseudonimul Erasm, în *Patria* din 9 septembrie, în *Adevărul* din 11 septembrie, în *Epoca* din 14 septembrie etc.) întrețin interesul pentru piesa cu care se va deschide stagiunea Teatrului Național. Sint publicate interviuri cu autorul, în *Gazeta* din 7 septembrie, în *Rampa* din 9 septembrie, în *Vremea* din 15 septembrie. În amplul interviu din *Rampa*, luat de Radu Mina (pseudonim al lui Ioan Massoff, care afirma în introducere că „reprezentarea unei piese a domnului Lucian Blaga e un eveniment pentru teatrul și literatura românească și onorează direcția Teatrului Național” și care publică la 13 septembrie, tot acolo, și un articol: *Moșii pe scenă*), Blaga declară, întrebata despre reprezentarea din iarnă a dramei: „Piesa a obținut la Cluj cel mai mare succes înregistrat de o piesă românească după război. Cel puțin critica o afirmă”. Și, despre pregătirea spectacolului de la București, după mulțumirile adresate directorului Teatrului Național, Paul Prodan: „Consider ca o deosebită onoare împrejurarea, îndeosebi, că stagiunea se deschide cu piesa mea [...]. Domnul director Prodan și domnul Șahighian, directorul de scenă însărcinat cu punerea în scenă a piesei mele, au trecut în iunie pe la Viena, unde sunt consilier de presă pe lângă legațiunea noastră. Cu acel prilej am discutat mult și pe larg, pînă în cele mai mici detalii, textul și punerea în scenă a piesei. În cursul repetițiilor care au avut loc am avut la fiecare pas ocazia de a admira talentul

viguros și intuiția artistică fără greș a domnului Șahighian, care a cuprins sensul și ritmul piesei cu o dragoste și pasiune cu adevărat impresionantă”. Cît despre actori, „cu ocazia nici uneia din piesele mele nu am fost atît de mulțumit de distribuție ca la *Avram Iancu*. Eroul jucat de d. Calboreanu, aproape permanent pe scenă, este întocmai eroul imaginat de mine. Am convingerea că d-sa va realiza o mare creație. Tot așa d-șoara Godeanu în rolul Erjii, circumăriței, d. Sirbu în rolul Popii Păcală, d. Marțian în rolul lui Dragoș, ca să nu vorbesc decît de rolurile mai importante”. În fine, „un cuvînt de laudă și de mulțumire trebuie să spun despre pictorul Cornescu, care a realizat admirabile decoruri. D-sa a făcut un obositor drum prin Munții Apuseni, unde și-a adunat sugestiile pentru decoruri și costume”. Interviul cu autorul e urmat, în același număr, de discuții cu Calboreanu, cu Marieta Sadova (care interpreta rolul Babeii), cu Elvira Godeanu, cu Traian Cornescu, creatorul decorurilor și al costumelor, și cu Ion Șahighian, regizorul spectacolului.

Premiera a avut loc sîmbătă, 14 septembrie 1935. Cronicile, care încep să apară de a doua zi, sînt numeroase și, firește, variate în aprecieri. V.M., care scrie în *Universul*, e de părere că „drama reprezentată aseară pe prima noastră scenă este o operă cu merite literare recunoscute (a și fost premiată de Academia Română), ea nu are îndeajuns nerv dramatic. Autorul, cu reale calități de poet și filozof, nu posedă în aceeași măsură meșteșugul scenei pentru a conduce o acțiune fără ca ea să treneze, pentru a doza efectele unei scene și mai ales pentru a imprima ritm și viață personajilor ce le creează”. Așa se face că „un om de acțiune, un om de fapte ca Avram Iancu, care tocmai prin ele a devenit erou și a rămas în istorie și în legendele moșilor, ne este înfățișat, de-a lungul celor trei « faze », doar ca un rostitor de vorbe bine ticluite și ca un visător. Nici un gest mai energic, nici un început de faptă nu face eroul sub ochii spectatorului”. Deci „păcatul operei d-lui Blaga, ca lucrare de teatru, tocmai în această lincezeală a eroului principal stă, lincezeală ce se propagă și la celelalte personaje”. „Firește”, recunoaște cronicarul, „vorbele spuse de Avram Iancu și de ceilalți eroi sînt frumoase, literare, pline de miez adeseori și ele au fost ascultate cu multă atenție și chiar aplaudate”, dar... e literatură, nu teatru.

Este și punctul de vedere al lui Tudor Teodorescu-Braniște, afirmat, am văzut, în legătură cu *Cruciada copiilor* și reluat acum în cronica publicată în *Adevărul* din 17 septembrie: „Teatrul Național și-a deschis stagiunea cu un frumos poem dramatic scris de d. Lucian Blaga. Autorul și-a cucerit de mult un loc de frunte în poezia românească. Alegîndu-și de data aceasta subiectul din viața zbuciumată a Ardealului robit, d. Blaga a schițat un Avram Iancu de netăgăduită adîncime. Lucrînd însă pe două planuri diferite — legenda și realitatea, visul și adevărul istoric — textul d-lui Blaga cîștigă în frumusețe literară, dar pierde în unitate teatrală. În judecarea unei asemenea lucrări însă nu teatrul preocupă, ci literatura. Fiindcă d. Lu-

cian Blaga rămâne mai mult decît orice un literat. Minuind o limbă admirabilă, bogată, complexă, vie, mlădioasă și totuși puternică, d. Blaga a scris pagini care vor rămîne“.

Cronicarul de la *Gazeta* (E.A. Poulopol) din aceeași zi (care începe așa: „Nimic din cele ce scrie d. Lucian Blaga nu ne poate lăsa indiferenți“) se întrebă și el: „Este *Avram Iancu* o operă dramatică în sensul exact și complet al cuvîntului?“ Nu, este „o frumoasă epopee în proză“ sau, mai exact spus, „o frescă istorică“. „Dar această ceartă pe genuri dramatice sau literare e în definitiv fără însemnătate“, observă cu bun simț publicistul; „nici *misterele* evului mediu nu aveau conflict, intrigă sau deznodămînt. Astfel fiind“, deduce el, logic, dar nu ireproșabil gramatical, „e lipsit de importanță ca acest «mister» modern ce e frescă istorică la teatru să aibe aspectul și forma unei adevărate opere dramatice. Perindarea pe scenă a citorva tablouri din o viață de suferințe și de glorie — așa cum e viața unui neam — poate valora în patetic tot atît cît lamentațiile Fedrei“. Într-un fel asemănător vede lucrurile și autorul cronicii din *Tara noastră* — I.P. Prundeni: „D. Lucian Blaga a scris o operă unică, grandioasă, tragedia unui popor subț apăsare, dar mai mult decît atît, tragedia unei credințe, a eroismului, a voinței frînte la mijlocul drumului, drama zguduitoare ca o tragedie shakespeareană a unui erou de legendă în luptă cu istoria și căzut subț pîntenii ei“. Nici vorbă de lincezeala pe care i-o reproșă cineva: „De la ridicarea cortinei pînă la ultimul cuvînt rostit de Iancu, piesa se menține într-o încordare permanentă“, „d. Lucian Blaga stăpînește desăvîrșit meșteșugul scenic“. Nici nu era nevoie de mult meșteșug, lasă să se înțeleagă alții: „Cît privește materialul dramatic, autorul a avut fericita inspirație de a nu se abate din linia datelor documentare. Căci episoadele revoluției ardelenne de la 48 oferă toate elementele unuia din cele mai vijelioase subiecte de tragedie“ (Adrian Vereș, în *Lupta* din 17 septembrie).

Urmărind cronicile publicate în această zi dăm peste una în ton catastrofal, semnată Erasm, în *Credința*: „Un om poate fi ucis; adevărul, însă, niciodată. De aceea, lucrurile petrecute pe prima noastră scenă cu ocazia premierei lui *Avram Iancu* trebuiesc divulgate...“ Ce s-a petrecut oare? Piesa a fost „distrusă“: „Cel care a distrus piesa, transformînd-o într-o piesă bună să fie jucată de elevele unei școale de gospodărie la 10 mai, este domnul G. Calboreanu“. Urmează o diatribă la adresa acestui actor și a direcției teatrului (pentru că „greșelile încep cu actorii și sfîrșesc cu direcțiunea“), care nu ne interesează. Ceea ce putem reține însă este o idee critică în legătură cu piesa: „Avram Iancu credea în «noua împărăție». Ce era această «nouă împărăție» dacă nu realizarea integrală a visului lui Avram Iancu? La înălțimea spirituală la care trăia acest erou al moșilor problema vieții se pune între tot și nimic. Cu alté cuvinte, sau realitatea este modificată pînă în măduva ei de prezența visului și a idealului, sau creatorul acestui vis și ideal se prăbușește. Tematica aceasta este centrală în *Avram Iancu*“.

De aceea accentul principal trebuia să cadă „pe momentul acela înfiorător de tragic în care Avram Iancu înnebunește“, căci „întreaga dramă, cu toată acțiunea ei, se îndreaptă către un singur punct — nebunia lui Avram Iancu —, pe care d. Calboreanu l-a trivializat, compromițînd o piesă care intră alături de *Vlaicu-Vodă* în literatura noastră clasică“. Petru Manoliu mai are o idee, bizară însă, în legătură cu interpretarea acțstui rol: „Trebuia, cunoscîndu-se intervalul de timp real pe care-l cuprinde viața lui Avram Iancu, să se încredințeze rolul din dramă la trei actori cărora să li se potrivească «faza» corespunzătoare. Domnii Sirbul, Vraca și Calboreanu (sic!) ar fi dat un Avram Iancu adevărat. Pentru aceasta însă ar fi trebuit să existe o direcțiune în adevăratul înțeles al cuvîntului...“ etc.

Dragoș Protopopescu urmărește piesa cu gîndul la eseul său despre *Lucian Blaga și mitul dramatic* și exclamă (în *Porunca vremii* din 17 septembrie): „E norocul lui Lucian Blaga — mare poet — să înceapă o nouă eră în istoria dramei românești“, el „a trecut de la *istoria românească* la *mitul românesc*“. Explicația ar fi aceasta: „toți dramaturgii noștri istorici erau pînă la dînsul prozatori, chiar d. Iorga, incontestabil cel mai mare prozator român de la începuturile limbii românești și pînă la Arghezi“, Blaga este „primul poet apărut în teatrul nostru“: „Așa se și explică, pe semne, de ce dînsul a descoperit — după alți mare poet: Adrian Maniu — drama mitului, superioară dramei istorice exact în măsura în care legenda e superioară hrisovului“. Criticul se referă explicit la articolul amintit, în care „făceam însă rezerve asupra capacității *dramatice* a mitului. Și visam pentru scumpul nostru poet ardelean o ieșire [...] din extazul poetic, dar nedramatic, ce bîntuie piese rare ca *Zamolxe*, *Meșterul Manole* sau *Cruciada copiilor*“. Ei bine, „în *Avram Iancu* misterul s-a săvîrșit. Mitul nu mai intră în scenă simbolic sau metafizic. El este un fundal: muntele, cu mama pădurii și pasărea de nenoroc. Pe acest fundal se proiectează *omul* în carne și oase“. Mai clar: „mitul este extrinsec: adică legendă în popor. Iancu singur neagă mitul cînd spune țaranilor că nu din pasăre se trage“. Atunci cum putem vorbi de dramatismul mitului și de trecerea de la istorie la mit?

Alte cronici apărute în 17 septembrie: în *Epoca* (elogioasă dar inconsistentă), în *Îndreptarea* (în care regăsim ideea că piesa, „merituoasă, onorabilă“, prezintă „un avocat care vorbește bine mai mult decît un răzvîrțit, un căpitan de oaste în plină acțiune“, cu precizarea că „în definitiv, nu importă. Avram Iancu ni s-a înfățișat ca un visător, un idealist înfrînt de neînțelegere“), în *Neamul românesc*: „D. Lucian Blaga este un autor neaccesibil marelui public, manifestîndu-se nebulos printr-o artă copleșită de simboluri, preocupat de tainele începuturilor nedezlegate și a duhului (sic!) de legendă ce stăpînește veșnic realitatea comună“. „Cu toate acestea“ admite cronicarul, Titus Nicolau, „manifestarea artistică a acestui poet și filozof puțin cunoscut prilejuiește, prin spectacole ca *Meșterul Manole*, *Cruciada copiilor*

sau *Avram Iancu*, o atitudine gravă, deosebit de prețioasă și necesară pentru educația marelui public, vițiat și dezorientat de atâtea false succese teatrale“.

Dintre cronicile publicate în ziua următoare ne reține atenția mai întâi, înainte de a o citi chiar, firește, aceea semnată de Camil Petrescu în *Argus*. Parcurgînd-o, constaiți cu regret o lipsă de simpatie, spre a nu spune altfel, ale cărei motive extraliterare autorul are lipsa de tact de a le lăsa să transpară de la început: „Domnul Lucian Blaga e un scriitor extrem de prețuit în mișcarea noastră literară și nu contribuie puțin la acest lucru și faptul că d-sa are norocul să fie de ani de zile atașat (acum consilier de presă) în diverse capitale europene. Acest post reprezintă, s-ar putea spune, filozofia și poezia depărtării. Meritul său cel mare e că deși privilegiat așa de frumos de împrejurări nu neglijează scrisul, ba aproape dimpotrivă, e într-un ritm de producție considerabil. Eseuri, filozofie alternează cu drame poetice în repertoriul său“. Și încă: „Ceea ce distinge toate aceste producții (distinse și într-alt mod cu un premiu de 100 de mii de lei de către Academia Română) e o prea frumoasă ținută literară, o mindră conștiință a scrisului, o încercare de stil, adică de armonie a formei. E de altfel ceea ce a subjugat cea mai mare parte din tînăra generație de scriitori care admiră fără nici un soi de rezervă (dar asta e puțin spus, admiră cu un superlativ abandon) toată opera d-lui Lucian Blaga. De altfel însăși opera aceasta, care așează în centrul ei mitul, se pretează de minune unei glorificări mitomane“. Calofilia să explice oare interesul scriitorilor și criticilor tineri din jurul lui 1930 pentru opera lui Blaga? Și acum, despre teatrul său în general: „D. Lucian Blaga nu e la întâia piesă. A mai scris și alte piese de idei“; „Din tot ceea ce d-sa a dat teatrului pînă acum, nouă ni se pare că nu poate sta în picioare decît *Meșterul Manole*, dramă uneori de o puternică intensitate și cu adevărat substanțială. Restul e un verbalism facil (credem noi, dar neprețuit il socotesc admiratorii) care poate înșela pe cei care nu pot nici atîta“. După aceste preliminarii de rău augur se trece la un ton pedagogic: „E un criteriu care este apa tare care arde toate iluziile asediatorilor scenei. Ca fiecare personaj să aibă stilul său, nu toate să imprumute stilul autorului. Asta înseamnă să ai darul dumnezeiesc al creației. Sigur, poți să oferi în loc de asta lucruri pe care le pretinzi mai de preț, dar ești în situația negustorului căruia i se cere o mătase și care declară că are el altceva «mai bun»“. În situația asta e Blaga: „*Avram Iancu* încearcă să înlocuiască adevărata creație prin poezia mitului. Dar de ce e nevoie de personajii pentru poezia mitului? Pentru că le cere scena? Firește că poți să refuzi cerințele scenei, dar de vreme ce o cauți trebuie să te conformezi legilor *structurii* dramatice. Noi credem că un mit chiar se poate exprima *dramatic*. Trebuie găsite însă acele căi de viață și de moarte care merg în adîncul omenesc (nu în sus verbal, ca zborul păsărilor) pînă unde dai de principiul existenței, unul, același cu cel de la capătul nopții prelungite la nesfîrșit. Trebuie să cobori în om atît de adînc încît să regăsești existența dincolo de el, așa cum cel care ar coborî cel

mai adînc în sinul pămîntului ar da din nou de viață subț soare, la anti-pozii“. E mai mult „frumos“ decît clar, să reținem însă că mitul nu e incompatibil cu drama. Dar „ca să transfigurezi creînd oameni existența în mit îți trebuie geniul lui Shakespeare“, „esența mitului nu se realizează fiindcă o pasăre cîntă în pădure“. Așadar „dacă *interiorizînd* pe Avram Iancu d. Lucian Blaga ar fi ajuns pînă la mit, d-sa ar fi realizat una dintre cele mai mari biruințe literare, realizînd însă anecdotic, fotografic, ca tehnică mitul, exprimat copios, verbal, a căzut alături“. Sau: „Dacă autorul ar fi izbutit să realizeze *unicitatea* acestei revoluții, ceea ce face ca ea să fie românească, să fie *anume* în 1848, să fie *așa cum a fost*, să fie cu *oamenii ei* (fără prezența permanentă a d-lui Lucian Blaga) și totuși să dea fiorul prelungirii în trecut pînă la începutul vieții pe pămînt, dramaturgia românească ar fi atins una din culmile artei“. Firește, n-a izbutit nici asta, fiindcă „așa cum personajii d-lui Blaga nu se deosebesc între ele, pentru că simți în fiecare culoarea autorului, revoluția d-sale seamănă cu orice revoluție *teoretică* românească. E o înlăntuire de *scheme* lirice, al căror contact cu realitatea e totdeauna penibil, prin discrepanța faptei și expresiei. Iată, de pildă, neadîncită scena în care *eroul* apare pămînit de un simplu locotenent vienez: e *penibilă* pentru etnosul românesc în redactarea d-lui Blaga. Numai un *poet autentic* ar fi biruit dificultatea prin creație“. O bună lecție nu trebuie să ducă la descurajare și la retragerea încrederii din partea altora, prin urmare „să nu exagerăm rezervele pe care le facem. Reprezentarea lui *Avram Iancu* era necesară. Unui om care și-a dedicat viața unor preocupări de reală noblețe nu i se poate refuza o experiență dramatică pe o scenă subvenționată. Numai puritatea, nivelul cultural al intențiilor acestui scriitor și meritul atenției forurilor teatrale românești. De altfel d. Blaga e încă tînăr...“

Neacceptarea lui *Avram Iancu* de către Camil Petrescu n-are de ce să surprindă, maniera în care e făcută dezamăgește însă. Propria lui formulă dramatică, susținută de numeroase scrieri teoretice și critice, explică, dacă nu neînțelegerea, cel puțin neaderența autorului *Sufletelor tari* față de teatrul lui Blaga. Ea apăruse tranșant exprimată din articolul despre *Fapta*, pe care l-am prezentat în vol. 3 al acestei ediții (pag. 629—630). Observînd că articolul a fost reluat în *Teze și antiteze*, 1936, „fără relativa încredere condiționată din ultimele rînduri citate“, adăugăm: „E de presupus că autorul lor nu l-a mai urmărit pe poetul dramatic sau că n-a putut fi convins de evoluția lui. Cert este că nu-i va mai comenta nici una dintre piese“. Nu cunoaștem atunci cronica la *Avram Iancu*. În acest moment pare a se fi produs despărțirea definitivă de scriitorul pe care în articolul mai vechi îl aprecia ca pe „unul dintre poezii noștri autentici“ și împreună cu care figurase apoi pe așul aceluiași spectacol.

Să vedem și celelalte cronici din 18 septembrie. În cea semnată în *Rampa* de V. Timuș e vorba de „o excelentă piesă“, care „aduce un Blaga inedit. Îi descoperă, mai precis, două laturi menite să-l apropie de înțele-

gerea și inima mulțimei. E cu mult mai vibrant decît ne-am fi închipuit față de realitatea românească și ne dezvăluie un umor național de cea mai bună și viguroasă calitate“. Ca factură, este, dincolo de cadrul de legendă și de faptul că „unele personaje, în anumite momente, prind aripi de simbol și de potență mitică“, o dramă romantică, nu în descendența lui Hugo însă (de ceea „nu amintește nimic din clasicii noștri“), ci în aceea a lui Schiller, „neoromantismul d-lui Blaga din *Avram Iancu* e numai într-atît evoluat cît bunul gust al unui artist autentic trebuia să îndepărteze din formulele vechi și perimate“.

C.T. Bobeș (în *Facla*) e de părere însă că Blaga „a spart vechiul clișeu al dramelor istorice deschizînd perspective noi artei dramatice originale“, N. Mihăescu (în *Viiitorul*) că e vorba de „un nou gen teatral: mitul dramatic românesc“, după Ion Dumitrescu (în *Curentul*), de „o dramă care prețuiește cît un act civic, rămînînd totuși între frontierele celei mai severe și mai sobre arte“.

De aci înainte cronicile se împușinează. La 19 septembrie, aflăm una în *Dimineața*, alta în *Dreptatea* și încă una în *Naționalul nou*. În cea dintîi, A. Munte notează că piesa „e o realizare de mare frumusețe literară și de bogat conținut scenic“, reproșînd totodată autorului trecerea bruscă de la „vraja irealului legendar“ din prolog la realismul din tabloul I („Discontinuitatea izbește; fapt care nu se va repeta în final, cînd Avram Iancu, dezamăgit, umilit și nebul, se va topi ușor și delicat, ca o adiere, în sublimul legendei“), „ostilitatea manifestată împotriva bătrînilor“ și „aureolarea generației de pînă la 40 de ani“, cu trimitere la tabloul cu ședința comitetului național, tablou care „trebuie scos din spectacol“. În *Dreptatea* cronicarul provizoriu care semnează Interim descoperă „o poezie care impresionează, învaluiște și cucerește, care nu este tocmai teatru“ și se întrebă „de ce nu s-a lăsat vrăjit de aceste melodii stranii, de aceste accente ce înfrățesc dorul pămîntului cu nebunia sufletului și dragostea de dreptate și de bine cu nebunia minții, de ce oare nu s-a lăsat vrăjit de ele și d. Calboreanu?“ În *Naționalul nou*, Șt. Vornicu crede și el, ca alții, că Blaga „revoluționează drama istorică românească“, pentru că „a tratat epopeea lui Avram Iancu mitic, legendar, nu istoric“, dar și că „s-a grăbit“, că „nu a lucrat mai îndelung această dramă a vieții românești“.

După cronicarul de la *Reporter* (din 20 septembrie) care semnează Hipokrites, „acest poet nobil nu este cinstit îndeajuns pe scena românească. Mai ales *Tulburarea apelor* (1923) trebuia jucată pînă azi pe una din scenele noastre“. La *Avram Iancu* are două observații critice: prologul „are amploare de mit“, e „minunat“, dar „devine neînțeles dacă — după cum indică textul — se aplică realismul“, mai exact spus, „planul realist se interferează cu cel simbolic, dînd o confuzie care s-a accentuat în spectacol“; a doua observație privește insuficiența obiectivare: „oricît de înălțătoare ar fi limba poe-

tului, un autor dramatic nu porcede cu o singură limbă la scrisul unei piese de teatru“.

Din cronicile apărute la 22 septembrie sînt de citat două: una în *Vremea* și alta în *Adevărul literar și artistic*. Prima e de Ion Anestin. „Am găsit un nou Blaga“, scrie el, „un autor de tipuri cu un umor vinjos“, care-i amintește de Creangă. Dar „amestecul de real și legendă“, care „la citit trece fără șocuri“, pe scenă „apare cu bruschețe“, ca în prolog, în scena cu jandarmii „veniți fără tranziție după atmosfera de legendă a începutului și urmași de apariția meteorică a eroului“. În general vorbind, „autorul a încercat cu destul succes îmbinarea de tonuri“, și construcția dramei, „cu excepția de mai sus, cu tirada din timpul luptei și evocarea mamei de către Iancu“, este „abilă și arhitectonică“. „Insistăm din teama de a nu fi fost îndeajuns de clari“, adaugă cronicarul; „Tirada eroică și evocarea sunt foarte frumoase, de mare suflu, dar pe scenă nu se integrează în rest“. Iar „acolo unde d. Blaga a atins maximum de iscusință și frumusețe este în final. Alt autor mergea direct la efectul morții mizere a Iancului. D. Blaga începe, în prolog, cu crearea legendei în jurul eroului, ca să sfîrșească cu cufundarea lui în legendă. Este atîta măsură, atîta armonie în scena finală, că ar trebui citată în întregime“. Cît despre spectacol, „frumusețea și vigoarea textului dramei d-lui Blaga depășește cu mult încercarea de egalare a realizării scenice“. H. Lazu, în cealaltă publicație, e mai sumar în aprecieri; „Autorul, care a obținut cu *Meșterul Manole* și cu *Cruciada copiilor* consacrară definitivă pe prima noastră scenă, înfățișează și de rîndul acesta o lucrare dramatică alcătuită cu mult meșteșug scenic și scrisă într-o impecabilă limbă literară“.

Între ecourile critice ale premierei de la Naționalul bucureștean să facem loc și informației (pe care o citim în *Dimineața* din 23 septembrie) că la 22 septembrie „a avut loc o agapă colegială dată de Pen-Clubul român pentru sărbătorirea frumosului succes reputat de d. Lucian Blaga cu piesa *Avram Iancu*“. A vorbit Victor Eftimiu, președintele Pen-Clubului român. „În numeroasa asistență care a ținut să-și arate marea admirație pentru distinsul maestru“, reporterul a notat pe Tudor Vianu, Șerban Cioculescu, Ludovic Dauș, Claudia Millian, Ilarie Voronca, Dusza Czara (traducătoarea în polonă a *Meșterului Manole*), Corneliu Moldovanu etc.

Aceste ecouri publice se reduc treptat, ceea ce e de înțeles, fiind vorba de cronici de spectacol. La cîteva săptămîni de la premieră ele mai apar în unele publicații care vor să „recupereze“ momentul pierdut din motive felurite, sau în altele cu periodicitate mai mare. Mai rar, articole de întreținere a interesului. Un astfel de articol publică *Rampa* la 6 octombrie, fără pretenția de a spune lucruri noi: „Rostul acestui articol este numai să amintească o emoție puternică, o simpatie totală“. *Ordinea* din 9 octombrie și *Reforma* din 13 octombrie dau cu întîrziere cronici pe care le-am mai citit parcă („a izbutit să îmbogățească literatura noastră dramatică cu una din cele mai mari creațiuni din cîte s-au înregistrat pînă acum“, „a deschis un

nou drum în istoria dramei românești"). În *Familia*, unde făcuse în mai cronică literară la piesa tipărită în volum, Octav Șuluțiu publică acum (în nr. din septembrie-octombrie) câteva impresii de spectator. „E a treia tragedie de Lucian Blaga și am avut fericirea să asist și la celelalte două premiere, a *Mășterului Manole* în 1929 și a *Cruciadei copiilor* în 1930“, notează el mai întâi; „Dacă celelalte două tragedii nu puteau obține un succes de public — succesul de stimă al criticii a fost obținut și nici nu se putea altfel — pentru că nu avem un public format pentru tragedia lui Blaga, *Avram Iancu* e prima dramă a lui Blaga în care realismul are locul cel mai important. Apoi piesa e dramatică, e scenică, vie, dialogul e prompt și scurt, tiradele sunt mai puține și plasate acolo unde trebuie, adică găsindu-și o potrivită întrebuintare“. Datorită acestor elemente de structură, „la reprezentare piesa câștigă mai mult“. „Totuși“, adaugă Șuluțiu, „în ea sunt calități de poezie, de limbă românească nouă, transfigurată, care se pierd în reprezentare și nu pot fi înțelese decât la o citire a ei. Mai ales cu modul de a juca al actorilor noștri“. Așa, de pildă, actorii nu cunosc „valoarea tăcerii în teatru“: „Nu e vorba de tăcerea dintre replici, când actorul pantomimează oarecum. E vorba de intervalele de tăcere pe care trebuie să le integreze între fraze și între propozițiuni, ba chiar, uneori, înăuntrul frazelor, după câte un cuvânt. Tăcerea e un element al discursului și de felul cum ea e speculată depinde nuanțarea și adâncirea înțelesului. Tăcerea trebuie distribuită pe cantități în interiorul unei fraze. Acest lucru nu-l înțeleg actorii noștri și de aceea mai ales teatrul lui Blaga nu poate fi bine jucat. Pentru că tăcerea are o valoare mare în dramele lui Blaga, ca și în poezia lui. De aceea G. Calboreanu n-a putut să interpreteze pe Avram Iancu așa cum ar fi trebuit. Și el și ceilalți autori și-au debitat rolurile, ba se poate spune că și-au precipitat rolurile“. Ideea enunțată aici, poate cea mai exactă ca intuiție critică și mai fertilă din câte a formulat Șuluțiu despre opera lui Blaga, va fi dezvoltată în studiile *Valoarea tăcerii în poezia lui Lucian Blaga* (1940) și *Schiță de studiu asupra teatrului lui Lucian Blaga* (1942).

Această valoare a tăcerii în *Avram Iancu* pare a o fi înțeles, dintre actori, Ion Sârbu, căci dacă „în general piesa a fost interpretată onorabil“, într-un rol secundar (Popa Păcală) și episodic, Ion Sârbu „a fost măreț!“ „Știe actorul acesta să trăiască, nu să joace, și aici e secretul său. E natural. Sârbu știe să tacă. Știe, în sfârșit, să participe cu toată ființa lui la o scenă. Pentru că ceea ce e mai important e ca actorul să aibă o «prezență» în scenă, o prezență care să se simtă și, mai ales, atunci când nu el vorbește. Această prezență o are Sârbu [...]. Și paradoxul reprezentării a fost că I. Sârbu a depășit prin creația sa creația rolului piesei“, adică rolul lui Avram Iancu.

În chip oportun, Șuluțiu replică celor care elogiul piesa mai ales — când un exclusiv — pentru semnificația ei patriotică: „Meritul cel mai de seamă al tragediei lui Blaga stă în aceea că sentimentul național este aici subsumat și integrat sentimentului estetic“. „E minunat cum Avram Iancu

trăiește, e viu, ca întrupare a aspirațiilor românești, fără ca nicăieri să apară cuvântul națiune, libertate etc.“; „Important e că și cu un subiect național se poate face artă vie, artă reală“.

În nr. din octombrie publică și *Gîndirea* o cronică la spectacol, inconsistentă, din care e de notat preferința, semnificativă pentru autor (Toma Vlădescu) și pentru revistă, arătată părții de mit a dramei: „Poezia izbuște astfel să dea un mai vast contur istoriei, atita de mult încit adevărul numai aici mi se pare că îl putem găsi [...]. Tot acest neînțeles și patetic destin, toată viața secretă din sufletul colectiv al unui neam se spovedește în poezia lui. Lucian Blaga a eliberat acest adevăr, pe care nici o dramă istorică românească nu l-a priceput, și l-a pus într-o glorioasă lumină. De ce n-a rămas el numai aci? Avram Iancu refuză legenda, o persiflează, o interzice sau ride de ea“, este înfățișat și se comportă ca un personaj istoric, dar „această «istorie», adevărată poate, dar inacceptabil de rece, arată un mers descendent în poemul d-lui Lucian Blaga“.

Reprezentările cu *Avram Iancu* au continuat de-a lungul lunii octombrie. La 26 octombrie *Rampa* anunță „Marele turneu al Teatrului Național din București“ cu această piesă, care „se va da absolut în aceleași condițiuni de interpretare și montare ca la sediu“, căci teatrul, „care urmărește prin acest turneu înainte de toate un scop de propagandă culturală“, „face reale sacrificii pornind la drum cu decoruri și cu recuzită, aceleași care au format cadrul piesei la reprezentațiile din București“. La 31 octombrie dădea și programul: 2 noiembrie — Craiova; 3 noiembrie — Lugoj; 4 noiembrie — Oravița; 5 noiembrie — Timișoara; 6 noiembrie — Oradea; 7 noiembrie Satu-Mare; 8 noiembrie — Arad; 9 noiembrie — Orăștie; 10 noiembrie — Sibiu; 11 noiembrie — Alba Iulia; 12 noiembrie — Turda; 13 noiembrie — Tg. Mureș; 14 noiembrie — Blaj; 15 noiembrie — Sighișoara; 16 noiembrie — Brașov. E, într-adevăr, un turneu „mare“. Multe publicații din orașele cuprinse în itinerar preiau — unele, textual — știrea din *Rampa* din 26 octombrie: *Unirea Română* și *Vestul* din Timișoara, *Curentul nou* din Oravița, *Unirea poporului* din Blaj, *Gazeta de vest* din Oradea, *Gazeta Transilvaniei* și *Ardealul* din Brașov, *Ecoul* din Arad, *Informator* din Alba Iulia etc.

Piesa a fost mai peste tot primită bine, interpretarea nu i-a mulțumit însă pe toți cronicarii locali, cum nu-i mulțumise nici pe cei din București. „Deschiderea stagiunii turneelor artistice în anul acesta a fost o revelație“, scrie cineva în *Acțiunea* din Lugoj, la 10 noiembrie; „De la micile și prea încercatele reviste decoltate, gustate cu patimă jenantă în provincie, poezia mitică de un dramatism adînc a d-lui Lucian Blaga ne-a oferit ascensiunea spre cea mai pură spiritualitate“. „Poemul acesta minunat“, se mai spune, în același ton exclamativ, „trăiește dureros de adînc în singele și-n suflarea noastră. Poate niciodată teatrul acesta n-a cuprins în acustica sa versuri de-o mai pură muzicalitate și grandoare dramatică“. Aprecierea asupra spectacolului e mai sumară și politicos rezervată (exceptînd referirea la Ion Sâr-

bu): „ansamblul poate nu deajuns inspirat, totuși admirabil, al actorilor“, „de la interpretul lui Avram Iancu, dl. Calboreanu, mi se pare am așteptat mai mult, poate prea mult“. Cei din Oradea se arată entuziasmați de tot: „Reprezentarea acestei piese a fost un mare eveniment artistic, cultural și național, care trebuie semnalat cu multă satisfacție sufletească. Piesa este o adevărată revelație a gândirii românești“, Calboreanu „îți face impresia că vezi pe scenă a Iancu veritabil“. În concluzie, „reprezentarea unor asemenea piese în provincie ar fi de dorit ca să se facă cit mai des, căci ele înviorează și înalță suflarea românească“ (*Gazeta de Vest*, 8 noiembrie).

La Arad lucrurile au apărut altfel. „Craiu munților, datorită d-lui Lucian Blaga, de-acum înainte va fi reprezentat tuturor generațiilor și pe scenă“, crede un ziarist de la *Curierul*; „Redactată doar de curind, această lucrare a pătruns în masele cititorilor. Mai ales noi, care purtăm singe din viața eroului de la Vidra, nu numai că am cumpărat-o și am răscălit-o, dar am căutat să spunem chiar primarilor din Țara Moților ca să bată toba să o procure toți moții, chiar dacă ar ține-o ca pe o icoană la care să se închine. Și să se știe că moții fac acest lucru“, „moții o vor pune lângă celelalte moaște sfinte ale lor. Pentru că mortul de lângă stejarul lui Horea de la Țebea încă e viu în inimile lor și de aceea cartea lui Lucian Blaga e o icoană a lor! De altfel d. L. Blaga știe acest lucru, și poate fi asigurat“. Dar, întoarce foaia ziaristul arădean, „dacă așa stau lucrurile cu piesa, nu tot așa e cu interpreții ei pe scenă“. Iată principala cauză a nemulțumirii: „nu putem admite ca Avram Iancu când apare pe scenă să fie altul decât cel din piesă sau cel care a fost“. Mai clar: „A văzut vreodată d. Calboreanu și colaboratorii d-sale vreun moț? Știe d-sa că un moț nu se agită nici când îi trosnesc oasele sub roată și nu spune nici uf!? Cu atât mai mult Avram Iancu, care niciodată n-a zberlat și nu și-a dus pumnii la timple. Cel mult și-a îngropat capul în palme, sau a scos fluierul de la briu și așa și-a spulberat noianul durerilor. Au fost mulți moți la piesă, când s-a jucat la Arad, însă niciunul n-a văzut pe Avram Iancu, ci pur și simplu pe un agitat“.

În unele locuri au fost dificultăți tehnice. La Blaj, de exemplu, spectacolul a avut loc pe scena din sala de gimnastică a liceului de băieți. „Teatrul Național e în turneu oficial, avînd cu sine toată înscenarea de care s-a folosit și în capitala țării. Pe scena mică a Blajului însă n-a putut fi desfășurat tot decorul adus“. Totuși „a fost la reprezentare un public numeros, sala plină“ (*Unirea poporului*, 24 noiembrie). La Brașov trupa aflată în turneu „n-a reușit să închirieze, măcar pentru o seară, nici una din sălile de spectacole ale orașului. Așa că drama lui Lucian Blaga a trebuit să se dea în matineu, ceea ce este o umilință și o batjocură fără margini“. La ora 5 sala trebuia eliberată pentru „spectacole de cinematograf“. Era de fapt sala Astrei, închiriată pe termen mai lung sașilor. „Numai de la astfel de oameni“, scrie indignat Geo Bogza, din al cărui articol publicat în ziarul bucureștean

*Tempo* la 26 noiembrie citez, „retrograzi, învechiți, cu concepții rigide de viață, putea porni marea stupiditate de la Brașov. Impermeabili la tot ce e nou, străini de întrebările și tulburarea lumii moderne, cu cuirasă de opacitate pe creier, ce le-a putut păsa acestor negustori, industriași, avocați și medici plămuiți din același aluat refractar la tot ceea ce nu face parte din cercul lor închis de piesa lui Blaga?“

La 23 noiembrie Teatrul Național își relua reprezentațiile cu *Avram Iancu* la sediul. Articolele care mai apar, puține (*Teatrul lui Lucian Blaga* de Petre Manoliu, în *Familia*, nr. din decembrie, *Însemnări* de N. Ladmiss-Andreescu, în *Pagini literare*, 15 decembrie, *Anul lui Lucian Blaga* de S. Florea în *România nouă*, 3, 13, 14 decembrie), nu spun nimic nou despre piesă. Cea dintâi etapă a receptării ei este, judecînd după ecourile scrise, încheiată, deși spectacolele s-au dat și în primăvara anului următor. La 8 mai 1936 *Rampa* informa că „în cadrul «lunei Bucureștilor» Teatrul Național va da o serie de spectacole populare cu prețuri reduse. În acest scop, se vor relua piesele care s-au jucat cu succes în cursul stagiunii și anume: *Avram Iancu* de Lucian Blaga, *Umbra* de V. Voiculescu, *Un biet moșneag și un doge* de N. Iorga, precum și capodoperele lui Caragiale: *O scrisoare pierdută*, *O noapte furtunoasă*, *D-ale carnavalului*, *Conu Leonida față cu reacțiunea*“.

O altă piesă a lui Blaga concentrează din nou un interes mai larg în primăvara anului următor: *Meșterul Manole*, pusă în scenă de *Deutsches Landestheater* din Sibiu și reprezentată la Timișoara, Cluj, Brașov, Sibiu și în alte orașe transilvănene. Este a doua traducere în limba germană a acestei drame (după cea prezentată la Berna), traducere făcută de Grete Rottmann și care, judecînd după ce spun publicațiile timpului, a fost izbutită. Aceleași publicații (*Gazeta Transilvaniei* din 28 februarie 1937, *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* din 15 aprilie, 22 aprilie, 5 mai 1937, *Temesvarer Zeitung*, *Unirea română*, *Banater Deutsche Zeitung*, toate trei în numerele din 23 aprilie, *Süd-Ost* din 5 mai, *Deutsche Tageszeitung* din 5 și 7 mai etc.) scriu superlativ despre spectacol. *Rampa* din 19 mai (și după ea *România nouă* din 27 mai) reproduce o parte din aprecieri într-un articol cu titlul *Presa germană din Transilvania despre „Meșterul Manole“ de Lucian Blaga*. Să cităm și noi cite ceva din aceste aprecieri, din *Rampa* (și în traducerea de acolo), care au depășit deci perimetrul provinciei: „premiera acestei piese în limba germană a fost un puternic succes“; „arta lui Lucian Blaga e adînc înrădăcinată în sufletul poporului. Zguduitoarea sa dramă atinge culmi tragice în conflictul dintre vremelnicie și eternitate“; „clădirea bisericeii de la Curtea de Argeș e înconjurată de o străveche legendă. Poetul-filozof Lucian Blaga a intruchipat acest motiv realizînd o capodoperă dramatică, ale cărei înalte valori poetice și grai frumos și nobil apar din excelentă traducere a doamnei Rottmann“; „cu reprezentarea acestei mărețe tragedii s-a făcut puntea spre înțelegerea literaturii dramatice românești, am făcut cunoștință cu un poet român adînc inzestrat“; „una din capodo-

perele literaturii dramatice românești, o dramă simbolică, care pulsează în lumea pură a ideilor pure“.

În 1937 Lovinescu publică *Istoria literaturii române contemporane, 1900—1937*, în care include și o secțiune consacrată „evoluției poeziei dramatice“, absentă în versiunea mai amplă a *Istoriei...* sale, aceea din 1926—1929, în al cărei plan figura însă. Paginile de aci despre teatrul lui Blaga sînt singurele pe care criticul le-a scris despre această parte a operei scriitorului și ele încep cu următoarea caracterizare: „Teatrul lui Lucian Blaga — în parte nejuțat — e un teatru poetic, influențat de expresionismul german și înclinat creării unui mit dramatic autohton“. Să vedem cum e susținută această caracterizare generală de succintă analiză critică: „După primul său « mister păgîn », scos din fondul trac al neamului nostru, *Zamolxe* (1924), în jurul dramei profetului reîntors, dar nerecunoscut și izgonit din propriile temple, urmează plina de simboluri dramă *Tulburarea apelor* (1923), nelocalizată firește, nici în timp, nici în spațiu, ci tot legendar“. Piesa este, se știe, localizată și în timp și în spațiu, elementul legendar vine din transfigurarea datelor istorice, nu din ignorarea lor. După un rezumat al subiectului, criticul observă că „elementul dramatic se strînge mai ales în sfîrșitul actului întii și în actul ultim“. Niciunul dintre simboluri nu e din păcate analizat. Părăsind cronologia, el se oprește mai întii la *Cruciada copiilor*: „Nimic nu se potrivea mai mult misticismului fundamental al lui Lucian Blaga decît *Cruciada copiilor*, adică nebunia mistică a evului mediu ce-și pusese nădejdea în nevinovația copiilor pentru cucerirea mereu zădărnicită a Ierusalimului“. Conflictul e între catolicism și ortodoxie, între „limba de foc a călugărului Teodul al Romei“ și „starețul Ghenadie, gras, leș, mai mult trup decît suflet“, care „reprezintă ortodoxia indiferentă și apatică; el nu se opune acțiunii misionarului catolic, ci, înfigindu-se în tradiție, rezistă din inerție“. De la *Cruciada copiilor*, în legătură cu care singura judecată e aceea citată, privind potrivirea dintre spiritul poetului și materia piesei, criticul trece la *Meșterul Manole*: „La fel, nimic din ciclul legendelor noastre naționale nu putea ispiti mai mult pe poet decît legenda Meșterului Manole, sorocită prin elementul ei de mister, de poezie și de simbol de a inspira un talent ce se dezvoltă în chip firesc numai în sinul sensurilor ascunse ale miturilor“. Conflictul central i se pare a fi acela dintre Manole și zidari: „Începutul dramei este dominat de iluminismul (în sensul de „iluminare“, de „revelație“, n. ed.) Meșterului (la care a ajuns și prin îndemnurile starețului Bogumil și prin neîncrederea Domnului). În mintea lui biserica și ideea jertfei ființei iubite se contopesc. Luptă, deci, cu ceilalți zidari pentru a-i convinge de necesitatea ei, de a-i sili la jurămînt“. Conflictul interior al eroului este așadar eludat sau recunoscut numai în finalul piesei, în acești termeni: „Urmărit de remușcarea crimei, era deci firesc ca Meșterul să-și piardă liniștea sufletului și să se sinucidă“.

„Talentul poetului“, observă apoi Lovinescu, „se mișcă cu lesniciune nu numai în materialul mistic sau luat din penumbra istoriei; prin ultima lui lucrare și cea mai reușită, *Avram Iancu*, el a dovedit că poate folosi și materialul oferit de istoria apropiată infuzîndu-i un suflu de legendă și de simbol“.

Acestea ar fi piesele care compun „teatrul poetic“ al lui Blaga; în afara lui, „chiar după primul său « mister », *Zamolxe* (în realitate, după *Tulburarea apelor*, n. ed.), Lucian Blaga ne-a dat două drame, *Fapta și Daria*; schematisme literare luate din lumea patologicului“. Criticul o prezintă mai analitic pe cea de a doua, în care conflictul e „mult mai complex organizat“, și încheie astfel: „Sublimarea freudiană e evidentă în întreaga dramă, plecată mai mult de la concepții și teorii decît de la realități trăite“.

Fără să fi dovedit sau ilustrat nici factura poetică, nici influența expresionismului german, nici ideea mitului dramatic autohton, afirmate drept trăsături distinctive, notațiile lui Lovinescu despre teatrul lui Blaga reiau sau confirmă, cum s-a putut observa, judecăți — și prejudecăți — curente în epocă, fără a le subsuma unui punct de vedere critic unitar și pregnant, comparabil cu acela formulat în anii 20 asupra poeziei și care, chiar dacă insuficient, reprezintă un moment important în istoria receptării operei lui Blaga.

Cite un articol, ca acela al lui M. Niculescu în *Universul* din 12 iulie 1937, cu titlu de recenzie: *Lucian Blaga: „Avram Iancu“*, mai răspunde, ca un ecou întirziat, ultimei piese a poetului, fără a aduce interpretări noi. În locul comentariilor aplicate întilnim, o vreme, articole despre teatru în care sînt invocate și piesele lui Blaga sau articole cu caracter general despre scriitor (multe provocate de alegerea lui ca membru al Academiei) în care se fac referiri și la opera lui dramaturgică. Ele indică, prin frecvență și prin tonul mai întotdeauna pozitiv, că teatrul lui Blaga devenise o prezență pentru spiritul public al timpului. Se cere deseori reprezentarea lui și teatrele anunță din cînd în cînd intenții de punere în scenă.

Așa, de pildă, la 28 ianuarie ziarele informează că Teatrul Comedia a pus în repetiție *Daria*, iar la 22 februarie, același an, că Teatrul Național va reprezenta *Meșterul Manole*. Pînă la noi spectacole de profesioniști cu piese de Blaga să semnalăm jucarea de către amatori a lui *Avram Iancu* la Oradea (de către elevii de la liceul „Emanuil Gojdu“, după cum informează unul dintre ei, Ovidiu Drimba, în *Tara visurilor noastre*, nr. 6—7, mai-iunie 1938) și la Timișoara (de către studenții Academiei teologice din Arad, la 24 ianuarie 1939).

Sub raportul interpretării critice, momentul cel mai important al receptării în acești ani îl constituie publicarea studiului lui G. Călinescu *Lucian Blaga în Revista Fundațiilor Regale* din 1 februarie 1940 (reluat în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, 1941 și menținut fără modificări în ediția a doua, tipărită în 1982). *Zamolxe*, din care criticul relevă mai întii

panismul, identic în substanță și în expresie cu cel din *Pașii profetului* și care „se înfăptuiește cu mijloace artistice superioare și în consonanță cu tradiția noastră agrară, într-un pastoralism în care se regăsesc toate elementele bucolice virgiliene“ (interpretare dată încă din eseu din februarie 1928, comentat în vol. I al ediției de față, pag. 426—427), constituie „un prim pas de a încadra dionisiacul nietzschean în tradiția românească pe calea mitului“. Ideea era, ne amintim, și a lui Vianu, dar e dezvoltată într-un fel care o particularizează puternic, nu numai ca expresie: „Apare în poezie autohtonismul traco-gețic cu care mulți vor să înlocuiască acum convenția latinătății, ce-i drept mai potrivit sufletului nostru agrest. Zamolxe, cirac al lui Dionysos, simbolizează chiotul de vitalitate în fața lanurilor galbene și a strugurilor copti, îndreptățirea filozofică a țaranului de a umbla cu picioarele goale prin iarbă...“. Și, revenind la caracterizarea piesei: „Misterul e compus dintr-o mică dramă de idei, aproape pirandelliană. Zamolxe nu mai crede în zei și s-a ascuns într-o peșteră, unde cultivă unica divinitate legitimă, pe Marele Orb, simbol al Cosmosului divin pretutindeni și neștiutor de sine [...]. Atunci Magul pune simulacrul lui Zamolxe în templu, printre zei și-l divinizează, ca oamenii să-i uite învățătura. Mitul e atât de tare încât înlocuiește realitatea și când Zamolxe se coboară la templu el se află în fața unei puternice ficțiuni. El dărimă statuia și e omorât pentru acest lucru și abia atunci mulțimea primește adevărul cecității lui Dumnezeu“. Sensului ideologic i se adaugă „valoarea poetică a misterului“, care stă în „ascuțimea contactului fizic cu lumea“, în „evocarea a tot ce e voluptos la suprafața pământului“. În fine, „încercarea de a construi un panteon dac cu șase zei dintre care unul cu cap de bour amintește mitologiile dacice ale lui Bolintineanu și Eminescu“.

„*Tulburarea apelor* e în fond operă de poezie ca și *Zamolxe*“, scrie Călinescu, dar n-o comentează, cum făcuse cu „misterul păgîn“, în rînd cu volumele de versuri, ci după acestea, împreună cu celelalte piese: „o putem trece în rîndul dramelor numai pentru mai ordonată desfășurare scenică“. Altfel, „structura e de poem faustian și de dramă ibseniană, interesul general fiind de natură speculativă. Un popă ardelean român din vremea Reformajunii (veacul al XVI-lea) e îndrăgostit de Nona, tinăra sasă, care ademeneste de altfel pe toți tinerii preoți spre a-i capta la Reformă. (Motivul e, bineînțeles, imaginar.) Popa e pe cale de a clădi biserică, dar e turburat de ispitele Nonei. Trebuie să se înțeleagă că ortodoxismul, catolicismul susțin desăvîrșita transcendență a spiritului, în vreme ce acești reformați pretind că „Dumnezeu e pretutindeni“. Iată că în casa poetului vine un moșneag care face, în felul lui Zamolxe, teoria lui Isus-Pământul“. Nona și Moșneagul par a figura, pentru Călinescu, același termen al conflictului: „« Tulburarea apelor » este tocmai ispita acestui panteism. Moșneagul aprinde biserică popei, e omorât de norod, dar preotul s-a convertit la noua credință.“ Și, conchizînd asupra sensului ideologic: „Precum se vede, intriga dramei e mitologică și

are ca scop încadrarea presupusului panteism tragic în formele creștinismului“. Apoi, revenind asupra poeziei textului: „Și aci întîlnim admirabile dovezi de palpăre a lumii“. „Cartea e în total de o rară poezie, dar, ca în genere în poezia lui Blaga, nu se pot izola fragmente de sine stătătoare, opera întregă fiind un măr cu carnea egală și suavă peste tot“.

Înainte de a trece la analiza altor piese, Călinescu dă o caracterizare globală a operei dramatice a lui Blaga, cu elemente anticipate în comentariul *Tulburării apelor* mai ales: „Prea multa poezie, ibsenismul, adică conflictul de idei, mitologismul, o anume ținută expresionistă, constînd în schematism și într-o relativă stilizare și deci caricare a gesturilor, împiedică teatrul lui Lucian Blaga de a fi reprezentabil, deși nu e lipsit deloc de patos și de repeziune scenică. El are nevoie de un public rafinat care să surprindă poezia, să intre cu ușurință în dialectica ascunsă, să participe deci la reprezentare cu suflet total“.

În *Daria*, în care „se pune la suprafață o problemă de patologie psihică“, G. Călinescu subliniază tot valorile poetice: „Daria e o nimfă chiuitoare încarcerată. Farmecul piesei stă în dezlănțuirea pasiunii sălbatice“, „sau în cunoscuta capacitate de a palpa Universul“, evidentă în numeroasele expresii ale unei senzualități proaspete. Psihanalitică e și *Ivanca* („freudismul este pe față punctul de plecare“), în care nu mai e remarcată însă poezia, mai substanțială. *Înviere*, ignorată în general de critică, e un „amestec de fabulos și țărănie, totul stilizat în modul Demian“. În fine, *Meșterul Manole* este „o dramă de idei în atmosferă mitică“. Iată interpretarea ei: „Meșterul Manole zidește mereu de șapte ani și tot ce face se dărimă. Introducerea unui stareț Bogumil îndreaptă gîndul spre bogumilism, spre concepția adică a colaborării între duhul infernal și cel divin. Ceea ce construiește Manole e opera lui Satanail, lucrare materială, informă cîtă vreme nu coboară Spiritul. Iar divinul se reveală prin miracol (idee ce urmărește pe toți gîndiriștii). Minunea cere însă din partea omului o jertfă și Manole o va face sacrificînd pe Mira“. Drama e însă mai complexă, semnificația ei mai bogată: „Din alt punct de vedere *Meșterul Manole* e un răspuns la problema estetică. Creația are ca punct de plecare tehnica, dar nu devine operă vie fără factorul irațional, fără har. Acest har pretinde însă artistului suferința. După ce a sfîrșit biserică, Manole, turburat în ființa lui de om, voiește să-și dărîme opera, să scoată pe Mira. Însă biserică e indestructibilă și de altfel mulțimea îl împiedică de la acțiunea de năruire. Mod de a spune că opera artistică, ieșită din jertfa omului, are o existență independentă. Manole se ridică în turlă și se aruncă de acolo jos. Mulțimea contemplă opera, devenită anonimă și nu are nevoie de autor. Se repetă dar pirandellismul din *Zamolxe*, conflictul între adevăr și ficțiune“. Cît privește receptarea, Călinescu se arată sceptic: „Desigur că publicul nu poate urmări în spectacol intriga ideologică și ca atare drama rămîne o simplă lectură pentru intelc-



tual, nu lipsită însă de manierism“. E curioasă ignorarea *Cruciadei copiilor* și a lui *Avram Iancu*.

Tot în februarie 1940 e de menționat o nouă punere în scenă a *Cruciadei copiilor*, la Teatrul Maghiar din Cluj, așadar în traducere. Spectacolul, a cărui premieră a avut loc la 7 februarie și care a fost jucat și la Timișoara, la începutul lui mai, a fost comentat pe larg în presa din Transilvania. În publicațiile în limba română scriu despre el, între alții, George Sbârcea (în *Tribuna* din 11 februarie), Liviu Rusu (în *Țară nouă*, 18 februarie), Ion Chinezu (în *Gînd românesc*, nr. 1—4). Fără legătură cu acest spectacol sau cel puțin fără referire la el e articolul *De la Paul Claudel la Lucian Blaga* de Ion Negoitescu (în *Țară nouă*, 12 mai), în care *Cruciada copiilor* și *Tulburarea apelor* sînt discutate ca „mister religios“ și, respectiv, „dramă religioasă“, într-o serie ce cuprinde *L'Annonce faite à Marie* de Paul Claudel, *Martiriul Sfîntului Sebastian* de D'Annunzio, *Thaïs* de Anatole France, *La porte étroite* de André Gide. Tot într-o serie, de data această tematică, mergînd de la *Meșterul Manole sau fundarea Curții de Argeș*, dramă cu cîntece în cinci acte și un prolog, 1869, pînă la *Manole și Ana*, mic roman dialogat de Coca Farago, 1935, e comentată drama lui Blaga, „cel mai indicat să dea trup scenic legendei nefericitului meșter Manole“, într-un articol al lui Ion Roman, „*Meșterul Manole*“ în *literatura dramatică românească (Curentul literar*, 20 octombrie).

În 1941 interesul pentru teatrul lui Blaga e susținut de reprezentarea pieselor *Meșterul Manole* și *Daria*. Cea dintîi e jucată la Teatrul Național din Iași, în regia lui Nicolae Massim. Premiera a avut loc la 1 martie. O avangronică în *Moldova* din 27 februarie caracterizează piesa („această shakespeariană capodoperă“), dă informații despre distribuție („cu grijă aleasă“, „se străduiește să fie la înălțimea chemării“), scenografie (Th. Kiriacoff „a realizat cinci decoruri grandioase, într-o stilizare plastică masivă“), regie. „Teatrul Național se cinstește pe sine reprezentînd în bune condiții marea creație a lui Lucian Blaga“, notează în încheiere autorul. Ecoul în presă pare să fi fost slab, deși I. Massoff afirmă că „spectacolul cu piesa lui Blaga a fost apreciat ca cea mai valoroasă realizare a stagiunii“ (*Teatrul românesc*, vol. VIII, Editura Minerva, 1981, p. 54). Informația lui se bazează mai ales pe documente interne, între altele pe rapoartele inspectorului teatrelor din Moldova, funcție deținută atunci de Otilia Cazimir.

Cealaltă piesă a lui Blaga jucată în 1941, *Daria*, a fost reprezentată de Teatrul Național din Cluj, refugiat la Timișoara. Inițiativa era a regizorului Ion Olteanu. „La început, Blaga, într-o convorbire telefonică, făcuse obiecții împotriva jucării acestei piese pe care o considera mai puțin izbutită, dar pînă la urmă, acceptă opțiunea“, ne informează Bazil Gruia (în *Blaga inedit. Amintiri și documente*, Editura Dacia, 1974), care publică și o scrisoare a poetului. „Am primit rîndurile d-tale și-ți mulțumesc pentru interesul cald ce-l porți pieselor mele“, îi scria el, la 30 august 1941, tină-

rului regizor; „Nu mă îndoiesc că *Daria* va fi bine jucată. În toamna aceasta îmi retipăresc *Opera dramatică*. *Daria* am revăzut-o și am făcut unele schimbări, reducînd pe cît posibil partea ei clinică“. Anunțîndu-l că-i trimite prin cineva textul corectat al piesei, Blaga adăuga: „Te rog să-ți faci corecturile și reducerile în exemplarul ce-l ai, și pe al meu să mi-l restituți, fiindcă nu am altul. În textul odată astfel corectat, d-ta ca regizor îți poți face reducerile pe cari le mai crezi necesare. Țin ca piesa să se prezinte în noua formă (reduasă)“. Teatrul avea de gînd să pună în scenă și piesa de debut a scriitorului, care, surprinzător pentru cine știe cît de mult voia el să i se joace teatrul, nu dă încurajări: „Nu cred că *Zamolxe* e reprezentabil. *Zamolxe* rămîne de fapt un poem liturgic“. Dar, adaugă imediat, „de ce nu s-ar relua *Cruciada copiilor*? Sau așteptați reapariția operei mele dramatice și încercați atunci cu *Fapta* (de asemenea foarte revizuită!)“. Sfatul va fi ascultat, Teatrul Național din Cluj (refugiat la Timișoara) va relua peste un an *Cruciada copiilor*, pe care o prezentase în premieră absolută în aprilie 1930.

Să revenim însă la *Daria*. Piesa aceasta văzuse lumina rampei la Teatrul Național din Cernăuți, în regia lui Victor Ion Popa, la 17 februarie 1927. Se dăduseră trei spectacole, cu slab ecou. Proba scenică decisivă urma să fie cea de la Timișoara. Premiera a avut loc la 24 octombrie 1941 și a fost larg comentată în presa locală, și nu numai aci. În *Curierul Banatului* se publică două articole (semnate Ion Pogda), la 24 și 30 octombrie, în care montarea piesei e considerată o recuperare necesară și izbutită. Amintind de premiera de la Cernăuți („prin 1928“), autorul articolelor scrie: „Au trebuit să curgă atîția ani ca oficialitatea noastră să-și dea seama că această operă dramatică merită să fie jucată pentru sensurile adînci pe care le cuprinde. Căci *Daria*, ca toate personagiile principale ale lui Lucian Blaga, nu este un caz aparte, cum am fi îndemnați să credem. *Daria* nu este un caz patologic, sau simbol pentru o anumită psihologie feminină. *Daria* e destinul tragic al omului; acela de a se zbate și a nu putea schimba nimic din ceea ce a fost dat de la început“. Un punct de vedere asemănător și o apreciere la fel de pozitivă exprimă și Const. Jaleș în *Viața*, 28 octombrie, după care „Punerea în scenă a *Dariei*, puternica dramă psihologică a d-lui Lucian Blaga, jalonează o etapă nouă în desfășurarea activității Teatrului Național din Cluj la Timișoara. Desprinsă de formulele vechi, ale obișnuinței comode, care au tronat pînă acum la această instituție de cultură, reprezentarea *Dariei* constituie o țișnire violentă de lumină și sunete, care a zguduit adînc pe spectatorul încercat, contrariind în același timp pe cel obișnuit cu ridicări și lăsări normale de cortină“. Contrarierea a fost, înțelegem din alte articole, mai largă. Drama „a fost primită cu oarecare surprindere de publicul local“, „odată cortina ridicată, bravii noștri concetățeni, care frecventează cu atîta entuziasm teatrul românesc, care cu atît de cald sentiment se atașează la acțiunea acestui focar de cultură româ-

nească, au rămas, în cel mai bun caz, nedumeriți de ceea ce li se înfățișă“, spune Aurel Buteanu într-o amplă cronică tipărită în *Dacia*, la 29 octombrie. Surpriza vine din necunoaștere. Lumea știe biografia socială a scriitorului, dar „dacă s-ar fi făcut în sală o anchetă printre spectatorii care nu au citit nimic de Blaga — și erau destui! — s-ar fi primit răspunsul că d. Blaga e un scriitor tradiționalist, cam în genul lui Vasile Alecsandri, pe care îl continuă direct. Lumea multă venită la premieră și stalurile goale de la al doilea spectacol dovedesc că publicul nu s-a așteptat ca personajul acela grav și important pe care îl cunoștea din titluri și demnități să se dedea la acte atât de temerare ca acela de a scrie și reprezenta o piesă atât de puțin comună și atât de stranie ca *Daria*“. În aceste condiții, spectacolul trebuia precedat de „o amplă pregătire a publicului, de o campanie de lămurire și explicare a piesei și a teatrului pe care ea îl reprezintă“. Lucrul acesta încearcă să-l suplinească în cronică sa Aurel Buteanu, care face mai întâi o recomandare bibliografică a scriitorului, apoi o prezentare a teatrului expresionist (dezvoltat într-o școală germană prin Wedekind, Kaiser, Unruh, Toller etc. și o școală italiană, ilustrată de Pirandello) și, în cadrul lui, a pieselor lui Blaga („Din maniera primei școli“ și „din tematica celei de a doua“, „personalitatea stufoasă a d-lui Blaga a desprins elementele din care și-a construit teatrul d-sale atât de original și de nou totuși“), între care *Fapta (Ivanca)* și *Daria* aduc pe scenă „patologicul freudian“. Adăugând că „teatralicește *Daria* este cea mai bine realizată operă dramatică“ a autorului și că „din acest punct de vedere alegerea teatrului a fost foarte bună“, cronicarul trece la analiza piesei, a eroinei sale în primul rând: „Femeie roabă a stigmatelor sale, pe care nu le înțelege și nu le știe, crede că s-ar putea salva prin iubire, dar credința aceasta există numai în conștiința sa, căci în realitate această speranță nu poate exista, căci în *Daria* preexistă determinarea vieții pe care va avea-o“; așadar „drama *Dariei* nu vine din faptul că nu-și poate împlini iubirea, ci din latențele ei sufletești, care îi condiționează viața; lupta împotriva lor, inconștientă luptă și conștientă încercare de salvare prin agățarea de frunza ce plutește pe apă a iubirii aduc adieri tragice în piesă“. Ar fi vorba astfel de un dublu conflict: între închipuire și realitate, „pe planul eroinei“, și între închipuire și fatalitate, „pe planul acțiunii piesei“. Acestui conflict, expresionist și pirandellian, autorul, „gîndindu-se probabil și la publicul mare, nefamiliarizat cu teatrul de acest gen“, i-a adăugat încă unul, de ordin moral, „demn de o dramă burgheză din cea mai consolidată epocă a teatrului clasic“: dilema pe care o trăiește copilul, Puiu, cu sfîrșit tragic. Cronicarul e de părere că, din cauza acestui conflict episodic, actul III e „distanțat din punctul de vedere al concepției piesei“, actul ultim fiind însă „de cea mai bună calitate pirandelliană“. Aurel Buteanu analizează apoi în cronică lui, care e cea mai bună dintre cele prilejuite de reprezentarea la Timișoara a *Dariei*, interpretarea dată piesei de către actori și de către

regizorul Ion Olteanu, cu încheierea că „direcția de scenă a dat spectacolului toate elementele plastice, ritmice și muzicale care îi erau necesare. Muzică, decor, lumină, costume au fost simple, impersonale, ireale. Nimic nu a încărcat spectacolul ca să întunece calitățile piesei sau ale actorilor. De asemenea a fost adecvată piesei, subiectului și psihologiei personajilor maniera în care s-a jucat piesa“.

Și totuși, interesul trezit de premieră nu s-a menținut. Am văzut cum explica lucrul Aurel Buteanu. După N. Țirioi, care comentează spectacolul în *Vestul* din 2 și 5 noiembrie, „greșeala care a contribuit mai mult la neînțelegerea, aș spune chiar eșecul *Dariei* pe scena teatrului timișorean se întoarce asupra directorului de scenă, dl. Ion Olteanu, care prin artificii de scenă a sugerat o atmosferă ireală, cu totul improprie piesei, chiar dacă e adecvată teatrului expresionist“. „Ceea ce nu-i iert însă mai cu seamă“, se înverșunează cronicarul, „este vandalismul și îngustimea de concepție cu care a îndepărtat o mulțime de scene, cu rostul lor, și îndepărtarea pitorescului personaj al profesorului Vlaicu“. Altfel spectacolul ar fi avut alt ecou, pentru că „dintre toate piesele din tinerețea d-lui Lucian Blaga, drame ideologice de factură expresionistă“, *Daria* „poate fi reprezentată pe scenă fără teama de a fi inaccesibilă publicului“: aici „expresionismului formei, cu ideile conflictuale, i se preferă conflictele și întâmplări reale cu personajii de stare civilă“, iar „teoriile subconștientului ale lui Freud, teorii pe care d-l Blaga a căutat să le demonstreze, prea vădit preocupat de documentarea lor ideologică, într-o altă piesă a d-sale, *Fapta*, de astă dată sînt prinse în zăbucium real, într-un aspect veridic al vieții“.

Croniclele apărute în *Tribuna* din Brașov (2 noiembrie), *Timpul* din București (15 noiembrie), *Țara* din Sibiu (28 noiembrie) sînt pozitive, dar nu aduc elemente noi în înțelegerea piesei. În ianuarie teatrul dă spectacole la Sibiu, jucînd și *Daria*. Ion Breazu, aflat aci cu toată Universitatea clujeană, consemnează momentul în *Transilvania*, nr. 1/1942, în articolul *În loc de cronică dramatică*. „În Sibiu devenit iarăși capitală a Ardealului și vatră a celor mai scumpe năzuinți ale lui“, scrie el, „nu avem un teatru permanent românesc. Suntem nevoiți deci să ne mulțumim cu turneele diferitelor ansambluri, care, începînd cu luna decembrie, cu toate dificultățile de călătorie, au luat proporțiile unei adevărate stagiuni [...]. Am revăzut astfel, în acest Sibiu, teatrul cu care am crescut, una din mîndriile culturii românești“. Criticul observă că „bunele tradiții ale teatrului se mențin“ și că „spectacolul cel mai de seamă“ din cele prezentate la Sibiu a fost cel cu *Daria*: „Sub conducerea unui tînăr și îndrăzneț regizor, d-l Ion Olteanu, cu participarea în rolul principal a d-nei Magda Tálvan, actriță cu mari resurse, ni s-a dat un spectacol de o linie sigură și menținută la un nivel puțin obișnuit pentru această scenă. Am spus-o de atîtea ori și nu încetăm de a o repeta: teatrul lui Lucian Blaga trebuie să fie o școală și o piatră de încercare pentru teatrele noastre, îndeosebi pentru teatrele Ardealului.“

Actorii să se întrecă în interpretarea personajelor din dramele lui, regizorii să-și pună la încercare toată priceperea și cele mai îndrăznețe visuri de punere în scenă. Este atîta poezie, luminată de gînd, atîta putere de sugestie, atîta semnificație adînc umană, atîta știință a teatrului în aceste drame, încît, interpretate cu trudă, cu pricepere, dragoste și onestitate, ele sînt o adevărată revelație, atît pentru actori și regizori, cît și pentru public“. Reflecții generale, pe care Breazu le vede confirmate de drama în discuție: „Iată și această *Darie*, considerată mai mult între piesele de încercare, între jocurile pe care totdeauna și le poate permite talentul unui mare creator. Prea era un « caz » psihanalitic, prea era sumbră și « bolnavă », încît scenele noastre se fereau parcă de ea. A fost de ajuns însă să intre pe mîna unor buni interpreți — mai ales a unei excepționale interprete — și a unui director de scenă atent la toate sensurile și frumusețile ei, pentru ca să ni se dea unul din acele spectacole tulburătoare, pe care nu le mai poți uita“. Impresia critică se clarifică astfel: „Drama *Dariei*, complicată cu drama de o îngerească puritate a copilului său, a avut de astă dată sensul luptei cu soarta a eroilor din marile tragedii antice. Apăsătoarea atmosferă a dramei, accentuată mult de punerea în scenă, era străbătută din cînd în cînd, ca de săgețile unui fulger, de imagini de o rară poezie, bogate în sensuri ca niște proverbe, daruri în care Lucian Blaga este neîntrecut“.

Spectacolul dat la Sibiu e recenzat și de Petre Hossu, în ziarul local *Țara*. Și el scrie că reprezentarea *Dariei* a fost punctul culminant al turneului teatrului clujean: mai mult, că „publicul sibian a avut prima reprezentare de adevărată artă dramatică din această stagiune“. Din prezentarea piesei, a cărei valoare este entuziast supralicitată („se situează printre marile creații ale teatrului românesc și cuprinde tot ce are mai de preț în sine teatrul d-lui Lucian Blaga“), se poate cita acest indemn de a vedea dincolo de factura freudistă a dramei: „Psihanaliza, care crease un curent, dacă nu chiar o modă literară, în epoca în care a fost elaborată piesa, se vedește în felul cum d. Lucian Blaga a dăltuit construcția interioară a personajelor. Astăzi, cînd psihanaliza și-a pierdut mult din prestigiul pe care ea îl avea odinioară, noi avem puțința de a surprinde dintr-un punct de vedere mult mai edificator resursele dramatice ale piesei, care nu vor fi niciodată vechi, nu vor părea niciodată perimate“.

În vreme ce *Daria* continua să fie jucată de Teatrul Național din Cluj (Timișoara), o altă piesă a lui Blaga, *Cruciada copiilor*, se punea în scenă la Teatrul Național din Iași. Directorul acestui teatru, istoricul Andrei Oțetea, vrusese mai întîi să reprezinte *Tulburarea apelor*. Intenția era mai veche, din vremea primului său directorat (1 iulie 1939 — 18 iulie 1940), după cum aflăm dintr-o scrisoare a lui către Blaga. „Nu știu dacă în birlogul tău a ajuns vestea că am fost numit director al Teatrului Național din Iași“, îi comunica el la 21 august 1939 (scrisoarea, inedită, e în fondul Blaga al

Muzeului Literaturii Române, nr. de inventar 20.557). „Eu m-am gîndit la tine și la prilejul pe care funcția aceasta mi-l dă de a-mi arăta ideea înaltă pe care o am despre opera ta literară. În discursul de instalare am și anunțat intenția de-a reprezenta una din dramele tale. Eu m-am gîndit la *Tulburarea apelor*, dar rămîne să hotărâști tu dacă elementele de care dispunem sînt potrivite pentru asemenea operă. Am vorbit și cu Pătruț de proiectul acesta, și el e entuziasmat. De altfel vreau să-l angajez ca ajutor de director de scenă, urmînd ca de la 1 ianuarie, cînd postul devine vacant, să-l angajez director de scenă — dacă, cum sînt încredințat, se va dovedi destoinic. El ți-ar monta piesa cu toată grija și cu tot respectul ce se cuvine unui text poetic“. Piesa nu s-a montat. În vara anului 1941, Andrei Oțetea, revenit (de la 8 mai) la conducerea teatrului, reia ideea și include *Tulburarea apelor* în repertoriul stagiunii următoare. Ziarul *Viața* din 15 iunie, comunicînd repertoriul după declarațiile directorului, indică și numele cîtorva dintre actorii distribuiți în piesa lui Blaga, a cărei premieră urma să aibă loc în prima parte a stagiunii. La 25 ianuarie 1942 se putea citi în *Vremea*: că „repertoriul a fost modificat, după nevoile momentului și după indicațiile primite de la « centru » în sens actual“. Între spectacolele anunțate acum e și cel cu piesa *Cruciada copiilor*. Să fie schimbarea de titluri datorată acestei reorientări a repertoriului? Cert este că la 26 februarie 1942 a avut loc premiera ieșeană a *Cruciadei copiilor*, în regia lui D. Petruțiu, care o mai pusese în scenă, în 1940, la Teatrul maghiar din Cluj. Sabotat de presa locală, după cum rezultă dintr-o scrisoare adresată de direcția teatrului ziarelor, spectacolul pare a fi avut un succes de public notabil. Din scrisoarea apărută în *Rampa* la 29 martie reținem că montarea i-a fost încredințată lui D. Petruțiu „la cererea autorului“ și că regizorul „a realizat la Iași unul din cele mai artistice spectacole ale stagiunii“; „Ca toate spectacolele de artă superioară, *Cruciada* n-a avut succesul de casă al celor *Doi sergenți*. Dar spectatorii au plecat din teatru cu impresia că au asistat la o mare creație românească, demn interpretată de directorul de scenă, de pictorul scenograf și de artiștii teatrului“. Ce s-a întîmplat totuși? „*Cruciada* a avut nenorocul să displacă presei locale, probabil fiindcă a fost montată de « tînărul regizor ardelean D. Petruțiu ». Imediat după premieră au început înșinuările răuvoitoare: ba că piesa a fost scoasă de pe afiș, ba că direcția teatrului a trebuit să-l însărcineze pe regizorul Maican să revizuiască punerea în scenă. Adevărul, afirmă direcția, e că după premieră teatru a plecat într-un turneu la care participau și patru dintre interpreții principali ai piesei, ceea ce a impus întreruperea reprezentațiilor; la revenirea din turneu, înainte de reluare, Maican „a făcut o repetiție și, după experiența de la premieră, a căutat să dea un ritm ceva mai rapid acțiunii, care la premieră a părut cam statică. Atîta tot. Nimic nu s-a schimbat din interpretarea și montarea piesei“. „Toți oamenii de teatru știu“, se spune în încheierea

acestei scrisori publice, „că asemenea retuşări se fac în mod curent, și dacă d. D. Petruțiu n-ar fi fost plecat la Sibiu ar fi făcut-o el însuși“.

O scrisoare a lui Oțetea către Blaga, din 30 martie 1942 (M.L.R., nr. 20558), confirmă datele de mai sus: „Montarea *Cruciadei* s-a izbit de o serie de greutăți pe care cred că le cunoști de la Petruțiu. Ele erau în ordinea lucrurilor. Ceea ce m-a surprins a fost încercarea de a o sabota după reprezentație. O serie de informații tendențioase — ba că piesa va fi scoasă de pe afiș (după premieră!), ba că se revizuieste montarea, ba că decorul a copleșit textul — au fost lansate perfid imediat după premieră și, printr-un specialist în materie, campania a răbufnit și la București. Eu am dat și aici și la București o dezmințire. Pe cea din *Rampa*, deși nepublicată integral, cred că ai văzut-o“. „Campanie“ e mult spus; un articol cu „informații tendențioase“ apăruse în *Rampa* din 15 martie, dar nu e de observat vreo campanie a ziarului pe această temă. Scrisoarea trimisă lui Blaga conține și alte lucruri. „Toate acestea n-au izbutit să oprească mersul *Cruciadei*“, scrie Oțetea; „Am reprezentat-o de șapte ori și o jucăm și de Paști și după Paști. *Cruciada* ne-a dat cel mai artistic spectacol al stagiunii. Textul de-o așa de înaltă inspirație — aproape constant publică — ne-a prilejuit tuturor — artiști și public — un sentiment de mulțumire și de mândrie pe care eu nu l-am mai avut decât la o reprezentație a lui *Hamlet*“. Directorul teatrului îl asigură pe autor că „Petruțiu, prin felul cum a montat-o, s-a impus tuturor specialiștilor“ și că „cel mai elocvent elogiu e tocmai campania pe care succesul lui artistic a dezlănțuit-o. Ea n-a avut alt substrat“. Spre sfârșitul scrisorii lui, Andrei Oțetea luncă în confesiune: „Pentru mine *Cruciada* a evocat atâtea amintiri din copilărie. Timp de două luni am trăit în atmosfera de visuri îndrăznețe a adolescenței noastre. Mi-am adus aminte de discuțiile din liceu și de pe cărările Sibiului. Și *Cruciada* îmi apărea ca o măreață realizare a nădejdelor pe care noi le puneam în tine și pe care atunci o vedeam sub forma unei « Summae philosophiae ». Atunci nu știam că la un anumit grad de intensitate o idee poate deveni poezie“.

Peste mai puțin de patru ani, în iarna 1945—1946, la adolescența lor comună se va gândi, intens și îndelung, și Lucian Blaga, scriind *Hronicul și cîntecul vîrstelor*. Un întreg capitol (XXX) al acestei memorări a anilor de formație va fi consacrat evocării șederilor mai scurte sau mai lungi („săptămîni, depănate în tihnă“) la Sibiu, în anii 1915 și 1916, la Andrei Oțetea, „bunul meu prieten, coleg la liceu și tovarăș de cameră, un timp, la Brașov, iar acum coleg de sabotare, sub scutul teologiei, a monarhiei austro-ungare“. (Se înscriseră — și nu numai ei — la Institutul Teologic din Sibiu pentru a nu fi încorporați.). „Aici, în acest peisaj“, în acest sat, încheie poetul nostalgia aducere-aminte, „aveam să pun în mișcare oamenii și întâmplările din *Tulburarea apelor*, piesa-poem în care șase ani mai târziu adunam atîta aer și atîta pîrjol. Aici, în casa leliței Oțetea, mi-am închipuit pe Popa din poemul meu dramatizat, pe acel chinuit de patima libertății

din timpul mișcat al Reformațiunii. Aci venea, cu ispitele ei, și Nona, ființa de foc ce avea să piară în foc“. Să fi fost îndemnat Andrei Oțetea de o aducere-aminte asemănătoare atunci cînd a ales pentru reprezentare, dintre piesele lui Blaga, tocmai *Tulburarea apelor*? Din păcate n-a izbutit s-o vadă pe scenă. Cum cărțile își au soarta lor, se pare că aceea a dramei *Tulburarea apelor* a fost de a nu deveni niciodată spectacol.

Să mai notăm, în dreptul stagiunii 1941—1942, că Teatrul Național din Cluj reia spectacolul cu *Avram Iancu*, prezentat în premieră absolută în ianuarie 1935, și-l include în turneele făcute în februarie 1942 la Cernăuți. Ziarul *Bucovina* de aci publică un interviu cu Ion Tâlván, interpretul rolului titular (de la care aflăm că după premiera amintită piesa „s-a jucat aproape de douăzeci de ori, s-au făcut apoi turnee în tot Ardealul“; de asemenea, că „d-l Sextil Pușcariu m-a indicat în acest rol, după ce mă văzuse în *Meșterul Manole*“) și o cronică a lui Ion Radu Tomoiagă. După ce observă că Blaga n-are nevoie de o recomandare nouă cu prilejul acestui spectacol, cronicarul precizează: „Facem parte, e drept, dintre pușinii intelectuali ai tinerei generații care nu manifestă față de formula și orientarea spirituală a d-lui Lucian Blaga o adeziune totală [...]. În cazul lui *Avram Iancu* ne mărturisim însă apartenența în rîndurile închinătorilor ortodoxi ai marelui poet și filozof ardelean“. Cu această atitudine entuziastă caracterizează apoi piesa („supremă realizare artistică“) și spectacolul („o neuitată seară de comuniune cu marea artă“).

În 1942 vor mai avea loc trei puneri în scenă ale unor piese de Blaga: *Cruciada copiilor* la Teatrul Național din Cluj, *Avram Iancu* la Teatrul Național din București și *Meșterul Manole* la Teatrul Național din Craiova. Aceasta se va întîmpla în septembrie-octombrie, la începutul unei noi stagiuni. Pînă atunci avem de înregistrat ecourile critice, numeroase, produse de apariția celor două volume cuprinzînd *Opera dramatică* a scriitorului. Aranjată cu editura „Dacia Traiană“ din Sibiu, publicarea în formă definitivă a pieselor scrise pînă atunci de Blaga urma să se facă în 1941. În scrisoarea — din 30 august — către Ion Olteanu citată mai înainte, Blaga îl informa că ediția va fi tipărită „în toamna aceasta“. Cu două zile înainte îi scria însă lui Octav Șuluțiu: „îmi face impresia că « Dacia Traiană » nu se va putea apuca de cele 2 vol. *drame*, deoarece n-are hîrtie. Le-am dat un ultimatum, spunîndu-le cum stă chestia, și că am o ofertă de la Brașov. Mi-au spus să le mai dau răgaz pînă la 1 sept. Impresia mea e că veți avea cele două volume de piese de teatru. Pe la 1 sept. vă dau știre *sigură*“. În continuare propune condițiile de editare: „Tirajul: 1000—1500 exemplare. (Dacă vreți mai mult, sunt de acord.) Prețul: se va calcula. Honorar: 15% din vînzare, pe măsură ce se vor vinde. Nu cer nimic înainte. Dacă ajungem la înțelegere, ceea ce m-ar bucura enorm, atunci mă reped la Brașov, aduc manuscrisele, pe la 1 sept.“ Așa se va fi întîmplat și la 5 septembrie *Tribuna* din Brașov anunță viitoarea apariție și-i subliniază

semnificația și importanța, într-un articol semnat „Cronicar“, dar aparținând desigur lui Șuluțiu: „Ajuns la un moment culminant al vieții și activității sale, Lucian Blaga simte nevoia unei recapitulări și a unei reculegeri pentru a-și putea privi creația din perspectiva unei opere împlinite. De aceea s-a hotărât să-și adune în ediții definitive toate cele scrise până acum“. Poezia și filozofia vor fi tipărite de Editura Fundațiilor (despre asta îl informase Blaga pe Șuluțiu la 19 august 1941: „Caracostea mi-a răspuns că ține neapărat să publice poeziile și trilogiile la Fundație“), iar „cinstea de a publica opera dramatică a lui Lucian Blaga, în forma ei definitivă, deoarece scriitorul a adus mai ales primelor sale drame modificări temeinice, revine tinerei edituri transilvane, a ziarului nostru, care cu tipărirea acestor două volume își inaugurează în mod strălucit activitatea“. Așadar „Opera dramatică a lui Lucian Blaga va apărea în editura «Tribuna» din Brașov în cursul lunii noiembrie“. Se anunță sumarul celor două volume, cuprinzând „dramele de tinerețe“ (*Zamolxe, Tulburarea apelor, Daria, Fapta*, „a cărui nou titlu, definitiv, va fi *Ivanca*“, *Înviere*) și, respectiv, „dramele de maturitate“ (*Meșterul Manole, Cruciada copiilor, Avram Iancu*). „Editarea acestei opere de seamă apare oricui în lumina importanței sale“, se spune în continuare. „E în primul rând punerea la îndemina publicului cititor a unei opere care, de mult epuizată, lipsea din librărie. E apoi punerea la punct, în formă definitivă, a acestor drame de către autorul însuși, prezentându-se criticii și viitorului textul ce va servi drept punct de plecare oricăror noi ediții. Și este, în sfârșit, înfățișarea impresionantă a unei opere monumentale transilvănene, mărturie strașnică a spiritului creator al Transilvaniei, în toată splendoarea sa“. În fine, se dau asigurări că „editura va pune toate eforturile sale pentru ca această carte să fie prezentată în condiții grafice cu totul superioare, care să-i facă într-adevăr cinste“. Dintr-o scrisoare din 13 decembrie, tot către Șuluțiu (aceste scrisori au fost publicate de N. Florescu în *Manuscriptum*, 1/1971), aflăm însă că proiectul nu s-a realizat din cauza directorului administrativ al revistei *Tribuna*: „Eu consider contractul cu *Tribuna* pentru editarea operei dramatice nerespectat din partea d-lui Pop. Contractul a expirat de fapt la 10 dec. I-am scris în acest sens. De fapt eu am un editor aici. Te rog să te duci la d. Pop și să-i ceri toate manuscrisele. Îndeosebi *Zamolxe* și *Ivanca*. (N-am alte exemplare.) Manuscrisele și cărțile le păstrezi ca ochii din cap, la tine, până voi veni eu sau voi trimite pe cineva după ele“. În scrisori din decembrie 1941 trimise lui Gherghinescu Vania și Domniței se arată de asemenea „profund indignat“ de purtarea administratorului: „Gavril Pop mi-a produs mari amărăciuni. Nici la scrisori nu răspunde. Astăzi i-am dat pe mîinile avocatului, cerînd să-mi restituie manuscrisele, deoarece nu mai am nici o încredere. La 10 dec. volumele trebuiau potrivit contractului să fie pe piață. Dar pînă la 15 dec. n-am primit nici măcar corecturile. O experiență tristă mai mult. Sper totuși să mi le pot edita aici la Sibiu“ (scrisoare către

Domnița Gherghinescu Vania din 22 decembrie 1941, aflată în fondul .BAR, nr. 148389; cf. și scrisoarea către Gherghinescu Vania din 23 decembrie, BAR, nr. 148468). Cu o întîrziere de cîteva luni, cele două volume cuprinzînd *Opera dramatică* apar tot la „Dacia Traiană“, în mai 1942.

Răsfoindu-le, Nichifor Crainic (în articolul *Lucian Blaga dramaturg*, din *Gîndirea*, nr. 6, iunie 1942) se arată uimit de două lucruri: „fecunditatea și calitatea scrisului. Blaga se realizează cu o bogăție egală în trei fețe deosebite: ca mare liric, ca mare filozof și ca mare dramaturg. Cantitativ, opera sa e de dimensiuni neobișnuite și ne dezvăluie, sub calmul imperturbabil al autorului, un spirit agitat permanent de frenezia createoare, și nu mai de ea. Omul acesta a avut și are atîtea de spus încît condensează parcă zece vieți de artist într-o singură viață de om. Dar ceea ce te minunează și mai mult e calitatea scrisului său, care dă cantității un preț neobișnuit. Să scrii atît cit a scris Lucian Blaga și să nu izbutești niciodată să fii banal ori să te repeți, iată un secret pe care el îl deține mai presus de oricine“. Partea centrală a articolului e consacrată divergențelor dintre ideologia *Gîndirii* și filozofia lui Blaga („Avem convingeri și atitudini din ce în ce mai deosebite în ce privește judecarea fenomenului religios“) și ne va interesa în alt volum al ediției de față. După care Crainic revine la tema anunțată în titlu: „Dar dincolo de această critică a ideilor filozofice, foarte naturală, Lucian Blaga rămîne același mare poet și dramaturg, același inegalabil artist al cuvîntului, cum se manifestă deopotrivă în aceste două volume de teatru“. Tonul se modifică însă: „Dacă piesele sale nu sînt încă suficient de gustate pe scenele noastre, faptul se datorește, poate, unui anumit schematism al personajilor sale, descărnate de patosul verbal. Cele mai multe din subiectele sale dramatice s-ar preta la patos prin însăși natura lor. Autorul însă e parcimonios prin voință și nu dă decît esențialul sintetic în locul analizei bogate care ar umple scena și ar inunda spiritul publicului. Fuga de patos distanțează aceste piese de mare noblețe intelectuală și le face puțin accesibile unui public obișnuit cu calapodul comediei de tip francez“. Și concluzia: „Numai o educație teatrală specială și îndelungată, a publicului dar și a actorului, ar pregăti o atmosferă prielnică revărsării atîtor comori de frumusețe închise în piesele lui Lucian Blaga. În lipsa ei, acest teatru e destinat lecturii și meditației, care poate fi mai fecundă decît a oricărui alt autor“.

Un articol elevat, fără suficientă rigoare însă în formularea ideilor și în asamblarea lor, semnat Damian Silvestru, întîlnim în *Tara* din 6 iulie 1942. După afirmații privind valoarea și unitatea scrisului lui Blaga („Creator fecund și original, de o inteligență artistică dintre cele epocale, Lucian Blaga a dăruit literaturii române o operă vastă și profundă“, „Opera poetică, opera dramatică și filozofia acestui artist sînt îngemănate indestructibil“), este indicat locul teatrului său în istoria genului: opera dramatică a lui Blaga „aduce în fine literaturii române o concepție de teatru unitară, origi-

nală și monumentală, un adevărat «sistem» dramatic, înălțat cu vigoare și cu talent genial, însemnând o dată peste care nu se mai poate trece în istoria teatrului nostru», și „cele două volume compacte, care readuc pe primul plan al discuțiilor critice teatrul blagian, sint menite să stabilească în fine, o dată pentru totdeauna, locul de extremă importanță ce îl ocupă în istoria artei literare“. Recenzentul e de părere că teatrul constituie partea cea mai importantă a operei lui Blaga, aceea „în care s-au turnat toate virtuțile creatoare ale poetului și gânditorului“. Insuficiența receptare a lui, faptul că „nu a reușit pînă acum să devină un bun asimilat de teatrele românești“ și „nu a cucerit încă recunoașterea unanimă a publicului cititor“ se explică în parte prin originalitatea pieselor, în parte printr-o prejudecată. Cititorul a fost surprins de „factura intelectualizată, atât de cerebrală“, și nu numai: „Poezia prodigioasă, gândirea profundă și originală, misterul pur, de castitate cerească, transparent în fiecare cuvînt, în fiecare gest al personajilor din teatrul blagian, iată ce a imprimat cititorului român contrarietate și sfială față de un gen dramatic ce îi era complet străin“. De aceea l-au înțeles deocamdată pușini, iar aceștia, „orbiți de nouitatea formulei, s-au grăbit să decreteze valoarea strict textuală a operei dramatice blagiene, socotind-o în afară de posibilitățile reprezentării scenice“. „Nebănuit de mult a prins această prejudecată, neîntemeiată decît pe simple aparențe, și rezerva față de teatrul lui Blaga a crescut din această falsă considerație“, crede autorul articolului. Analiza, amplă, pe care o întreprinde el pare condusă de intenția de a dovedi virtuțile dramatice și, implicit, scenice — ale pieselor. „Construcții trainice, de o soliditate țesută cerebral și cu aurul fiorului artistic, dramele lui Blaga sint opere clasice, de dimensiuni majore, de o armonie interioară și a formei perfectă“, ni se spune în stilul superlativ caracteristic întregului text, iar „valoarea lor literară rezidă în forța excepțională a conflictului dramatic, de o intensitate profundă și zguduitoare“, „precum și în limba bogată, plastică, arabescuri metaforice de prospețime neistovită“. Forma specifică e a misterului, dar „față de misterele dramatice ale lui D'Annunzio sau Paul Claudel cele ale lui Blaga au patosul dramatic mult mai accentuat, provenind poate și din istoricitatea lor:“; căci „cea ce constituie marea originalitate a lui Lucian Blaga e de a fi turnat cele trei mistere dramatice ale sale [*Tulburarea apelor*, *Meșterul Manole*, *Cruciada copiilor*] în tipar pur autohton, localizat în timp și spațiu românesc“. Indicarea celor trei piese este limitativă și accidentală, e datorată lipsei de rigoare amintite, căci în alte locuri sint numite și alte mistere dramatice ale scriitorului, „începînd cu *Zamolxe*, misterul păgîn ce schițează marile virtuți artistice ale dramaturgului“, și pînă la *Avram Iancu*, care „are o temă foarte realistă în fond, tragismul istoric transilvan“, dar în care „tehnica lui Blaga va urma calea mitului, creînd din figura eroică a lui Avram Iancu, foarte modernă — fiindcă aparține secolului 19 — o apariție de duh nepămîntean, născută în chip miraculos din negurile de aur

ale legendei, în conture transparent mitologice“; „chiar piese realiste“, adaugă recenzentul, „acuzate de freudism, precum *Daria* și *Ivanca* (*Fapta*), nu sint pentru cercetătorul critic ce a asimilat tehnica dramatică blagiană decît apariții pe aceeași traiectorie parcursă de misterele pe care le-am amintit“. Dramatismul teatrului lui Blaga este unul interior, se susține apoi pe larg, „drama e o proiecție lăuntrică, un act de adîncire în zonele spirituale“, „de explorare și revelare a paradisiului închis în om, de descifrare a unor problematici ce nu se pretează decît metaforei, mitului“. Damian Silvestru este un pseudonim al lui Ion Negoitescu.

Un comentator nou al lui Blaga este și Edgar Papu, care publică în *Cuget moldovenesc* nr. 8—9, august-septembrie 1942 un eseu despre *Faust* și *Meșterul Manole* (pe care-l va relua în volumul tipărit peste un an la Editura Casa Școalelor, *Soluțiile artei în cultura modernă*). În maniera care-i e de pe acum proprie și din care vor ieși cărțile ce-l vor impune atenției peste un sfert de veac, Edgar Papu asociază elemente disparate ale universului cultural, prin care ilustrează structuri tipologice larg cuprinzătoare, așezate de obicei în opoziție. Pornind de la ideea că activitatea spirituală umană a fost întotdeauna dominată fie de aspirația spre cunoaștere, fie de aceea spre creație, el observă că „primatul cunoașterii“ caracterizează mai ales epoca modernă, „cînd orice inițiativă de plăsmuire definitive se află depășită prin fluviul nestatornic al veșniciei căutări“. Încă mai importantă decît această distincție temporală i se pare una spațială. Asupra ei se oprește mai îndelung. „Se pare că preferința pentru atitudinea cunoașterii constituie o latură invariabilă a întregului spirit occidental“, scrie el, invocînd în sprijin atenția privilegiată de care s-a bucurat aci filozofia lui Aristotel: „realitatea intuită de Platon, ce sălășluiește neclintită în lumea Ideilor, s-a bucurat de mai puțin prestigiu în occident decît mobilismul logic al lui Aristotel, cugetător adoptat fără rezerve“. Orientarea manifestată în planul general al culturii se constată și în sectorul artei: niciodată arta Apusului „n-a constituit o serie de simple plăsmuiri, ci s-a contaminat totdeauna și cu spiritul cunoașterii“. Ilustrativ în acest sens i se pare catedrala gotică, privită în opoziție cu cea bizantină (Sfînta Sofia), „unde nu domnește decît spiritul liniștit al creației, identificată cu stăpînirea unei realități ce aduce renunțare la orice zbcium și întrebare“. În fine, să mai reținem că tendința caracteristică occidentului și epocii moderne s-a realizat exemplar în *Faust*, încît „tipul faustic a ajuns să coloreze însăși noțiunea de specific a zilelor noastre“.

În acest context de filozofia culturii (în care putem recunoaște idei din Spengler, dar și din Blaga și Vianu), este așezată comparația anunțată în titlu și menită să ofere ilustrarea cea mai concludentă a opoziției spațiale schițate mai sus: „după cum simbolul aspirației către cunoaștere își află cea mai înaltă expresie în persoana lui Faust, tot astfel năzuința opusă își găsește cel mai desăvîrșit purtător în făptura mistică a Meșterului Manole“.

Și dacă Goethe a dat expresia literară cea mai valoroasă a lui Faust, dintre poezii români „ispitiți în ultima vreme de tema Meșterului Manole“ Blaga a creat „lucrarea cea mai remarcabilă“. Comparația se va face deci între aceste opere. „Asociația prin contrast cu spiritul dramei germane se dovedește valabilă încă de la primul tablou al lucrării lui Lucian Blaga“, notează eseistul. Cadrul este asemănător, drama începe cu zbuciumul intens al eroului; însă din primele cuvinte ale lui Faust „ni se destăinuie un conflict ce se desfășoară numai pe planul cunoașterii“, în vreme ce în frământarea cu care apare Meșterul Manole „recunoaștem din primele momente — prin elementul măsurătorii și al planului — coordonatele unei alte ordini spirituale“. „Dar polaritatea celor două concepții nu se află accentuată atît prin natura eroilor principali, cît prin aceea a sfetnicilor care le dirijează într-un anumit sens activitatea“, adaugă Papu, fixînd astfel centrul demonstrației sale. „În cazul lui Faust, Mefistofeles nu deviază prea mult orientările învățacelui său; numai că de pe planul cunoașterii abstracte și inoperante îl strămută în cîmpul unui fel de cunoaștere existențiale. Revenind la Meșterul Manole, se poate surprinde că acesta, în patima veșnic zădărniciii a construcției, este împins fără voie către întrebare, către dorința de aflare a nedeslușitei cauze. Aici intervine cu o funcțiune hotărîtoare mistica apariție a starețului Bogumil, care-l abate cu totul pe Manole de pe povârnișul cunoașterii, legîndu-l în întregime de obsesia plămuirii creatoare. Duhul agnostic al lui Bogumil constituie cel mai puternic mobil al poziției opuse față de spiritul faustic“. Se poate spune deci că „Faust și Meșterul Manole constituiesc doar reflexele în întrupare umană ale cunoașterii și ale plămuirii creatoare, în vreme ce numai Mefistofeles și Bogumil simbolizează chiar principiile veșnice ale celor două categorii“. Funcția celor doi „sfetnici“ în realizarea destinului divergente ale celor doi eroi este pusă în relief și într-un chip mai concret: „Atît cunoașterea cît și spiritul constructiv întîmpină greutăți de neînvins pentru mărginita făptură omenească, silită să recurgă la orice mijloace pentru a le învinge. Pe cită vreme însă Mefistofeles împinge aspirația lui Faust pe planul păcatului, Bogumil anunță realizarea deplină a zidirii numai cu prețul jertfei. Unei concepții a cunoașterii prin păcat se opune o concepție sacrificială, a plămuirii creatoare. Paralelismul celor două planuri apare cu o surprinzătoare evidență, ridicîndu-se la valoarea de tipuri. Tendințele acestea extreme se grupează în jurul cunoașterii cu orice preț și a făuririi care trece peste tot ce poate fi simțire omenească“. „Nu vom șovăi să accentuăm cu satisfacție faptul că una din cele mai desăvîșite relații complementare cu vestita operă apuseană se află întretinută tocmai de o inițiativă izvorîtă din planul culturii noastre“, încheie Edgar Papu „încercarea“ lui, care „s-a mărginit la titlul unei simple semnalări“, „fenomenul“ putînd fi „reluat în considerație și reliefat în toate amănuntele sale“.

Apariția *Operei dramatice* e semnalată și de Pompiliu Constantinescu, într-un articol (*Lucian Blaga în ediție definitivă*, în *Vremea războiului*, 20 sep-

tembrie 1942) prilejuit de tipărirea aproape simultană a teatrului și a *Poeziilor* și pe care l-am prezentat în notele vol. I al ediției de față (p. 550—551). Comentarii critice mai întinse și mai substanțiale dau Octav Șuluțiu și Dragoș Protopopescu. „Recent apăruta ediție definitivă a teatrului lui Lucian Blaga propune critice române invitația unei priviri de ansamblu asupra creației dramatice a unuia dintre cei mai mari poeți români și impune datorită unei judecăți de valoare“, scrie Octav Șuluțiu la începutul unei *Schițe de studiu asupra teatrului lui Lucian Blaga (R.F.R., nr. 11, noiembrie 1942)*. „Desigur că o prețuire justă“, adaugă el, „nu se va face nici acum, deoarece nu are cine s-o facă“, dată fiind o împrejurare ce nu privește doar teatrul lui Blaga: „Cronicarii dramatici au cutezanța să susțină că ei sînt singurii în drept a-și spune cuvîntul despre opera dramatică, dar nu o fac decît atunci cînd ea este reprezentată. Cronicarii literari au lașitatea de a accepta pretenția celor dintii și de a o și teoretiza, susținînd și ei că teatrul implică în mod necesar și reprezentația, parcă teatrul nu ar fi și un text, adică literatură“. Prin urmare „cronicarii dramatici nu vor înregistra teatrul lui Blaga în ediția definitivă pentru că nu e ...spectacol, iar cronicarii literari fiindcă... e teatru“. Tot în preliminariile studiului său Șuluțiu atacă și prejudecata că teatrul lui Blaga nu e scenic. „Insuccesul pieselor lui Blaga“ vine din altă parte: din faptul că „el depășește cu mult și nivelul înțelegerii spectatorilor și posibilitățile de artă ale actorilor noștri“. „Defectul principal al actorului român“, explică el, „este că nu știe să tacă“, iar „elementul dramatic principal în teatrul lui Blaga — după cum și în poezia lui, fapt pe care l-am relevat în aceeași revistă într-un articol de acum doi ani — este tăcerea. Ea accentuează misterul și subliniază gravitatea textului. Ea pune în lumină frumusețile lirice ale limbajului specific lui Blaga. Din felul cum se dozează tăcerea cu textul reiese valoarea rolului“. Criticul admite că e un teatru „greu accesibil“, căci „nu e un teatru psihologic, ci unul de idei. Deci mai interiorizat încă. Un teatru de idei și de semnificații“. Trecînd efectiv la caracterizarea lui, Șuluțiu îl raportează mai întîi la alte repere decît se face de obicei: „Pentru că e un teatru de idei“, observă el, „a fost catalogat expresionist, fără a se cerceta cît datorează clasicismului și romantismului“. Clasicismul s-ar manifesta în piesele lui Blaga „în plasarea accentului pe interiorizare și pe conflictul totdeauna mai mult interior și pe ideea de determinism fatal care impune omului voința sa. Omul e pus în fața unei puteri superioare care-l încovoie și-i impune legea sa“. Această „putere“ nu e neapărat „soarta“ sau „voința zeilor“ din tragedia antică, ea are o identitate diferită de la o piesă la alta, dar „prin forța de fatalitate pe care o ia în toate piesele sale determinismul, prin aspectul mistic al acestei forțe supranaturale, teatrul lui Blaga este un teatru clasic“. Apoi, „personajele lui vorbesc un limbaj poetic și prin aceasta măresc caracterul clasic al dramelor. Un limbaj cu întorsături sintactice originale, cu epitete superbe, cu metafore țîșnind ca jerbe luminoase în mister. Uneori

proza e ritmată și chiar rimată. Procedee multiple ce urmează a fi analizate odată sînt întrebunțate pentru a crea un aer de vrajă și de poezie dialogului". Însă „felul de a vorbi al eroilor lui Blaga nu este cu nimic mai artificial decît declamația în versuri a tragediei clasice. Iar lirismul nu i se poate obiecta ca o scădere, deoarece nu e lirismul de proastă calitate al tiradelor hugoliene care țin pe loc mersul acțiunii dramatice, ci e lirismul de bună calitate ca acela al teatrului shakespearian sau racinean". De romantism ar ține „pitorescul și colorarea locală", „predilecția pentru istorie și legendă", „amestecul comicului cu tragicul". Un alt reper necesar caracterizării este folclorul arhaic: „Legendarul și miticul dau teatrului lui Blaga un caracter de basm, o atmosferă feerică de alt tărîm", „amestecul de elemente păgîne, de eresuri și superstiție, de imixtiune a supranaturalului, de legendă, fenomene care înfrîng legile firii, toate acestea și în mare măsură și limbajul liric țes un cadru de mitologie românească, de basm popular. Și nu m-aș mira dacă, într-o bună zi, Lucian Blaga ar crea o dramă de dură imaginație cu personaje ale mitologiei românești!"

Încercînd să desprindă „spiritualitatea și semnificațiile" operei dramatice analizate, Șulufiu pleacă de la o idee care i se pare lui însuși ciudată: „E ciudat că deși în filozofia sa Lucian Blaga a ajuns la concluzii în dezechord categoric cu doctrina creștină, teatrul său păstrează un caracter creștin, nu numai în preocupări, ci în însăși ideea lui. E drept că pe ici, pe colo apar trăsături păgîne, eresuri", ele „sînt însă numai elemente de contrast, avînd rolul de a scoate mai mult în relief semnificația creștină a ideii". Excepție ar face *Daria*, *Ivanca* și *Înviere*, „pantomimă a cărei semnificație absconsă mărturisesc a nu o putea descifra". Cum susține el ideea aceasta? Invocă mai întîi, firește, *Cruciada copiilor*, care „ilustrează conflictul dintre ortodoxie și catolicism", în sensul unei cunoscute teorii a autorului: „Paginile definitive pe care filozoful le-a scris în capitolul *Spiritualități bipolare* din *Spațiul mioritic* sînt plasticizate în acțiunea dramatică". Să observăm în treacăt că piesa e anterioară cărții de filozofie. Un conflict de aceeași natură, adaugă Șulufiu, e cel din *Tulburarea apelor*, termenii fiind aici ortodoxia și protestantismul. Este însă, admite el, un conflict „abia schițat, mai mult latent", pentrucă „Moșneagul și Nona sau țărani români și Nona, adică aceia care reprezintă cele două concepții, nu se întîlnesc direct, ci numai prin intermediul Popii". Am putea avea cel puțin îndoieli în legătură cu caracterul ortodox al panteismului Moșneagului. Dar să-l urmărim pe critic. Argumentele aduse pînă aci i se par și lui insuficiente. De aceea supralicitează: „Spiritualitatea creștină a dramelor lui Blaga e însă mai adîncă și ea depășește gesturile, cuvintele sau conflictele dramatice, fiindcă ea e în semnificația însăși a ideilor exprimate". Și anume: „Două sînt ideile creștine care străbat ca un fir roșu toate dramele aproape: ideea de jertfă și ideea de moarte. Se înțelege că mai sînt și alte idei și înțelesuri, deoarece aceste drame sînt dordora de sensuri și de spiritualitate. Dar jertfa și moar-

tea sînt cele două teme fundamentale pe care se orchestrează tot teatrul lui Blaga, după cum pe tema misterului se concentrează întreagă poezia și filozofia lui". Șulufiu exemplifică mai întîi ideea sau tema jertfei. Ea apare, e adevărat, în *Zamolxe*, dar ce e creștin aici? Piesa e un „mister păgîn", cum o subintitulează autorul. „Zamolxe însă nu e păgîn", zice Șulufiu. „Ideea lui despre Dumnezeu e o idee creștină. El luptă contra idolatriei, adică împotriva adorării unui Dumnezeu exterior și vrea să impună ideea unui Dumnezeu interior". Textul lui Blaga spune, cum știm, altceva. „Zamolxe a trebuit să se jertfească pe sine pentru a-și impune ideea și religia", dar cultul naturii — asta e religia lui — e păgîn, nu creștin. Criticul găsește „aceeași jertfă" în *Tulburarea apelor*, și una de același fel în *Meșterul Manole*. „Jertfa lui Manole e perfect creștină", scrie el, neintînd altă obiecție decît că această religie nu cere jertfe de sînge, „e chiar împotriva lor". „Nu trebuie să uităm", replică Șulufiu, „că *Meșterul Manole* este o legendă și ca atare că faptele nu se petrec aidoma ca în realitate. Fapta din *Meșterul Manole* e doar simbolică". Dar cum să fie altfel, de vreme ce ne aflăm în spațiul culturii? Lucrul nu poate fi ignorat de Șulufiu, care aduce alt argument: „tocmai faptul că se cere jertfirea unei ființe iubite arată înțelesul creștin al jertfei. Jertfe de oameni au făcut și păgînii, dar ei jertfeau oameni ai altora, nu pe cei iubiți lor". Argumentul n-are cum să convingă, distincția fiind inventată. O contrazice de altfel chiar legenda Meșterului Manole, al cărei miez — jertfa — este arhaic, precreștin. „În sfîrșit", adaugă criticul, „ideea de jertfă are aici înțelesul că nici o creație desăvîrșită nu e cu puțință fără ca să dai din tine și să pui la temelie și tot ce ai mai drag, suflet din sufletul tău. Aceasta e destinul oricărui creator de frumos, aceasta e legea oricărei creații". Aceasta este interpretarea estetică a mitului, general acceptată, dar ea n-are vreo semnificație creștină, pe care Șulufiu i-o conferă scriind în continuare următoarea propoziție: „Prin aceasta numai opera de artă capătă adevăratul ei înțeles, de expresie luminoasă și concretă a divinului". Cît despre jertfa lui Avram Iancu, putem fi de acord cu ce spune criticul: „Fapta și viața lui Avram Iancu nu sînt altceva, în concepția lui Blaga, decît o altă zidire de ființă omenească la temelia unui neam, a cărui clădire se clădește ceva mai tîrziu". Dar ce e aici creștin?

Prin urmare, „ideea de jertfă" este una dintre ideile „fundamentale" în teatrul lui Blaga, dar ea nu apare ca o idee creștină. Cît despre cealaltă, „ideea de moarte", care e strîns legată de prima, „fiindcă jertfa se face prin moarte", ea nu mai face obiectul unei demonstrații similare, criticul rezumîndu-se la a indica semnificația morții fiecăruia dintre eroii principali. Pe cele două „idei" și pe sensul spiritual al conflictelor își întemeiază Șulufiu afirmațiile despre „caracterul mistic al operei dramatice a lui Lucian Blaga", pe lîngă care mai distinge un „chenar" sau un „șaur realist", alcătuit din „ceea ce în toate aceste drame susține și motivează ancorarea în



realitate a dramelor“. „Că Lucian Blaga poate lucra și în material realist“, observă el mai întâi, „a dovedit-o în *Daria*, adevărată dramă burgheză, ibseniană și ca structură și ca idei: ilustrarea obsesiilor subconștientului, motivabilă doar prin «strigoii» singelui moștenit. *Daria* prefigurează și anunță realismul istoric din *Avram Iancu*“. Și pînă acolo însă „realismul apare în toate celelalte drame prin cite un personaj“ care e structural opac la mister. Între multe „sublinieri realiste“ una e „cu deosebire interesantă“: umorul. „Oricid de grav și de sever ar fi acest teatru de idei, în el este o doză de umor, foarte puternică și de bună calitate“, asupra căreia criticul insistă făcînd trimiteri la texte și încheind astfel: „Și parcă pentru a-și dovedi aptitudinea pentru umor, latură puțin bănuită și puțin cercetată la el, mai ales că spiritul transilvan e refractar umorului, Lucian Blaga a creat chiar două personaje comice“, profesorul de limbi clasice Vlaicu din *Daria* și „șugubățul Popa Păcală din *Avram Iancu*, un fel de Popa Duhu transilvănean“.

Următoarea problemă importantă pusă de Șulufiu este a statutului literar al personajelor: „Trăiesc sau nu eroii acestui teatru care nu e un teatru psihologic, ci unul spiritual? Au viață aceste personaje care nu fac decît să ne contureze un înțeles metafizic?“ „Hotărit nu“, răspunde el, explicînd pe larg ceea ce pare un verdict de condamnare. Mai întâi: „Au un minimum de psihologie, adică au atît cît le este necesar să vieze. N-au însă complexitate psihologică, n-au tot ce formează mecanismul complicat al individualității, și asta pentru că în acest teatru orice complicație psihologică e inutilă, nu interesează. E suficient dacă eroii au o schemă sufletească, dacă ei reprezintă o facultate *ideală*, pentru că ceea ce sînt ei se poate numi *idei individualizate*. Zamolxe e profetul. El este un visător în acțiune și atît. Nona e luciferismul carnal al femeii și realismul nimicitor al misterului. Popa e slăbiciunea în fața ispitei demonice. *Daria* e femeia macerată de obsesii, Luca de asemeni. Manole este eroul creator de artă“, „Radu e copilul pur, naiv și nezdruccinat în credința sa. Doamna e mama, ideea tuturor mamelor. Ghenadie e ... preot ortodox, iar Teodul ... preot catolic. Avram Iancu e eroul național, și așa mai departe. Eroii aceștia toți au mai curînd ceva tipic în ei decît individualizant și prin aceasta chiar sînt încă o trăsătură clasică în teatrul lui Blaga“. E drept că unii (Manole, Iancu) cunosc o evoluție de stări sufletești, în urmărirea căreia se poate observa că „finețe psihologică e destulă și în teatrul lui Blaga“, „dar nu pe ea cade accentul. Ceea ce e autentic și esențial în toți eroii săi este zbuiciumul lăuntric, conflictul lor cu demonul propriu. Este în toți o neliniște metafizică, o sete de absolut, o goană după certitudini. Toți ard cu tălpile pe jarul întrebărilor ce sondează absolutul. Adîncimea lor stă în căutarea permanentă a realității de dincolo, în răfuiala lor cu Dumnezeu, cu cauza primă și ultimă, cu rostul existenței, cu jertfa și cu moartea. Tragicul lor vine din această frămîntare mai presus de puterile omenești și fărîmarea lor vine ca o soluție izbăvitoare pentru zbaterea lor într-o cușcă

fără ieșire. Eroii lui Blaga sînt purtători ai stigmatului misterelor imposibil de relevat, sînt antene vibrînd de fiorii metafizici ai nevăzutului și ai nepătrunsului“. Și atunci „ce preț mai pot avea nimicurile sentimentale și rafinatele nuanțe psihologice în acești eroi care respiră numai în ozonul tare al spiritului?“ Ei sînt eroi „nu în înțeles literar de tipuri, ci eroi în înțelesul de supraoameni. Ei intrupează forma arzătoare a suferinței provocată de pasiunea pentru o idee, atunci cînd ea se lovește de obstacolele pămîntești“. „Iată dar“, își încheie Șulufiu demonstrația, „că totuși eroii lui Lucian Blaga au o psihologie, dar una concentrată la esențial, aceea însă fierbinte și cotropitoare“. „Psihologia“ aceasta e redusă la pasiunea care determină suferința și biografia lor, și totodată conflictele, de o mare intensitate, ale dramelor. „Obiecția că dramele lui Blaga nu sînt scenice ar fi valabilă dacă ele n-ar avea conflict dramatic. Dar acesta e scheletul formal cel mai riguros respectat de arta autorului“, comentează Șulufiu examinînd din nou conflictul fiecărei piese. În *Avram Iancu* el constă în „lupta eroului împotriva tuturor adversităților și obstacolelor umane puse în calea neamului său“. Pornind de aci criticul desprinde o altă caracteristică generală: „întreaga creație dramatică este net autohtonă, excepție făcînd iarăși *Daria* și *Ivanca*, inspirate din teoriile la modă ale freudismului de acum 17 ani. Aureola specific românească a acestei creații, adăogată la valoarea ei estetică și la semnificația ei metafizică, îi dă valoarea de sinteză, de artă superioară. Fiindcă nu e posibilă creație de artă desăvîrșită care să nu vehiculeze sub haina estetică perfectă un suflet etnic specific și un înțeles metafizic sublim. Valoarea operei de artă nu vine decît din desăvîrșirea sintezei etnic-estetic-metafizic. În opera dramatică a lui Lucian Blaga sîntem în mod egal fermecați de forma estetică în care se îmbracă expresia, sîntem înălțați de caracterul ei românesc și înfiorați de ecoul lumilor de dincolo, multiplicat și amplificat ca largile cercuri de apă iscate de întrebările aruncate de poet în adîncul lac al misterului. Specific românesc prin subiect, prin folosirea istoriei naționale și a celei mai vechi și a celei mai noi, prin folosirea legendelor românești, opera e specific românească și prin timbru, ca și prin constantele ei sufletești românești, ca și prin pecetea stilistică pe care o poartă“.

Refuzîndu-și analiza tehnicii dramatice a scriitorului, Octav Șulufiu face „o ultimă constatare estetică“, privitoare la efectul pieselor, „fiindcă valoarea operei de artă se judecă și după efectul ei“. Iar în cazul dramelor lui Blaga acesta este sublimul, caracteristic „marilor tragici“: „Lucian Blaga este primul autor dramatic român care izbutește să ne zguduie cu acest sentiment al sublimului, ceea ce n-a reușit nici un scriitor, dramaturg sau poet român, afară de Eminescu în cîteva din poeziile sale sau în *Sărmanul Dionis*. Lucian Blaga, singurul dintre autorii dramatice români, ne ridică pe culmile sublimului, și aceasta în cele două tragedii ale sale — care mai ales prin aceasta sînt tragedii și nicidecum drame cum le intitu-

lează prea modest creatorul lor — în *Meșterul Manole* și în *Cruciada copiilor*“. Aceste două piese mai fuseseră definite așa de Șuluțiu în studiul său, cu alte argumente însă: „prin profunzimea interiorizării, prin lipsa elementului comic și prin mai marea apropiere de ideea determinismului fatal divin, sint de fapt *tragedii* pure și nicidecum drame“.

În fine, Octav Șuluțiu propune „o ierarhizare“ a pieselor lui Blaga, „punând în primul rînd, cu egale îndreptățiri, cele două tragedii, din toate punctele de vedere superioare celorlalte creații dramatice“; „pe cea de a doua treaptă, imediat dedesubt, dar cu aceleași perspective de durată, aș pune pe *Avram Iancu*. În al treilea loc ar veni, ca valori egale, *Zamolxe* și *Tulburarea apelor*. După ele imediat *Înviere*, care, după cum spuneam mai sus, pentru a fi pusă în valoare și înțeleasă, își așteaptă traducerea ei muzicală și o inscenare fastuoasă, cu un balet original. În sfîrșit, la urmă de tot și cu mult departe ar sta *Daria* și *Ivanca*, două încercări care rămîn doar interesante pentru preocupările de un moment ale creatorului“.

În încheiere, Șuluțiu revine la „inaderența publicului actual pentru teatrul lui Lucian Blaga“ și se arată incredințat că „publicul lui Blaga se va mări paralel cu ridicarea nivelului spiritual“. Oricum, „opera dramatică a lui Lucian Blaga e o valoare majoră a culturii noastre, valoare perfectă ce mai poate aștepta încă liniștită încadrarea ei în totalitatea unei culturi“.

Nu e fără interes, desigur, să vedem părerea lui Blaga însuși despre acest studiu, comunicată într-o scrisoare către autor din 11 noiembrie 1942 (și publicată în *Manuscriptum*, 1/1971): „Ți-am citit palpitanta schiță de studiu din R.F.R., pe care am așteptat-o de altfel cu nerăbdare încă de astă-vară. Sunt foarte încîntat — și știu că va deveni odată un studiu cu adevărat. În chestia cu „sublimul tragic“ ai perfectă dreptate. Acesta a fost și sentimentul meu, dar firește nu puteam să vorbesc și să o spun, căci eram în chestie. Ești cel dintîi care descoperi aceasta. Și cu complexiunea „etnic-estetic-metafizic“ ai desăvîrșită dreptate. Este un punct de vedere cu totul înalt, cel mai înalt, care va trebui să-și taie drum în critica noastră dominată de criterii inferioare. N-aș vrea să stărui, dar în cele mai multe sînt de acord. Ești întîiul care remarcî umorul. Ca autor eu știu asta de mult, dar critica a tăcut, crezînd, poate, că, fiind vorba despre un « filosof », nu se poate vorbi de umor“. Printre cele cu care Blaga este în chip explicit de acord nu întîlnim și ideea caracterului religios, creștin al teatrului său. Dacă n-o respinge e pentru că e, ca întotdeauna în scrisori, prea delicat și, oricît de interesat să se scrie despre el, ca și aici, prea onest intelectual pentru a încerca să influențeze opinia altora. Iar dacă n-o amintește, atunci...

Tot în noiembrie 1942 apare (în *Gîndirea*, nr. 9) articolul lui Dragoș Protopopescu *Teatrul lui Lucian Blaga*. Este, trebuie observat de la început, mai clar articulat, dacă nu și mai substanțial, decît cel publicat cu opt ani înainte, *Lucian Blaga și mitul dramatic*, pe care l-am prezentat la locul

cuvenit. Unele idei de acolo sint reluate, ca și unele repere din dramaturgia universală. Într-un stil decis, care e al întregului text, el formulează de la început nivelul de apreciere de la care vor porni considerațiile: din „cele opt piese pe care ni le oferă sectorul dramatic al ediției sale complete“, „nu e niciuna piesă de rînd“, „iar două cel puțin sint capodopere ale teatrului universal“. Acestea ar fi *Meșterul Manole* și *Avram Iancu*.

Determinarea specificului și valorii teatrului lui Blaga începe cu caracterizarea universului său: „Mai mult decît orice alt scriitor, autorul dramatic își are *lumea* lui. Lume nu numai ca viziune cosmică, dar ca oameni de toate zilele, teatrul mai mult ca orice altă artă fiind experiența directă a poetului cu viața“. Iar Blaga „ne aduce acest prim dar de dramaturg, o lume a lui nefrecventată de nimeni pînă la dînsul“: „e aspectul cel mai îndrăzneț și original al creației sale“. Nota ei distinctivă e dată de personajele care o compun: „Cu Lucian Blaga apare în teatrul românesc un nou regn: regnul omului solitar“. Dacă în general „omul dramatic e prin excelență un animal social“, Blaga „se așază categoric alături de marii poeți ai lumii în realizarea *teatrului poetic* în locul *teatrului social* și în aducerea pe scenă a omului singuratec în locul omului gregar“. (Poeții dramatici alături de care se așază ar fi Goethe, Shelley, Maeterlinck, Claudel, Yeats.) Așadar „eroul favorit al lui Blaga, omul pe care-l scaldă în toată baia imaginației lui fertile, este omul cu un Sinai în suflet, omul care trăiește pe acea geană de lumină unde omeneșul se îngîna cu divinul: iluminatul. A fi găsit acest om în legenda și istoria neamului, a-l fi realizat la temperatura înaltă a celor mai frumoase transfigurări și introdus cu astfel de veșminte în literatura universală este marea faptă de poezie a unui teatru care tranșează asupra a tot ce s-a scris la noi pînă la dînsul“. Drept ilustrare sint invocați Zamolxe, Meșterul Manole, Avram Iancu: „Nimic mai frumos ca aceste figuri, a căror viață dinlăuntru atinge sublimul, sublimul iluminării“. Pe alte trepte, mai jos, se așază „celelalte figuri de posedați ai ideii“, Popa din *Tulburarea apelor*, Luca din *Ivanca* „și mai ales copilul Radu, din atît de originala și captivanta *Cruciada copiilor*“: „Cu aceștia, în linie descendentă, și după felul cum i-am enumerat, se epuizează omul singuratec, iluminatul din Blaga. Și descreșterea personajului e caracteristică. De la proporțiile semizeului, eroii ajung neurastenice neveste de provincie; din discipoli ai cerului, sărmani corijenți ai clasei lui Freud. Sincer cu sine, teatrul lui Blaga scapătă pe linia acestui amurg al zeilor, și din pur poetic condescinde să devie aproape social. La acest capitol nu mai găsim însă pe Blaga; și pe cît de unic și de mare e în capodopere ca *Meșterul Manole* și *Avram Iancu*, sau *Cruciada copiilor* și *Zamolxe*, la care vom adăoga și frumoasa pantomimă *Înviere*, creatoarea genului la noi, pe atît de obișnuit devine în *Daria* sau *Ivanca*, în aceasta din urmă păstrînd încă o tulburătoare, agonizantă notă de straniu și mister“. Cum devin astfel de reprezentări ale umanului eroi dramatici, ce conflicte trăiesc? Există la Blaga, spune Dragoș Prot-

Popescu, și ciocniri ale „supraomului“ cu semenii săi, deci ceea ce ar însemna „drama orizontală“ a omului; e „drama lucidității, care pornește mai mult de la omul de toate zilele către omul excepțional“, și „cea mai frumoasă expresie a ei se găsește în *Zamolxe*“, în acțiunea vicleană a Magului. De același tip e și conflictul lui Manole cu zidarii, cel dintre Radu și Doamna, dintre Iancu și toată lumea. Revelatoare pentru „geniul dramatic al lui Lucian Blaga“ este însă „drama care se petrece în chiar sufletul supra-omului“, „în această dramă verticală a omului, *drama transfigurării*“: „Zbuciumul lui Manole, de la șovăieli și alunecări la blestemele care-l apucă și de aci la iluminările care-l străfulgeră și toată acea beție a creației după facerea jertfei [...] e cea mai frumoasă dramă a zămisirii din cîte cunosc, vrednică de cei mai mari poeți ai lumii“. Asemenea drame interioare trăiesc toți eroii lui Blaga, „intensiator al teatrului poetic în literatura noastră“.

Revista *Astrei, Transilvania*, tipărește tot atunci, în noiembrie 1942, un studiu al lui Petre Hossu, *Marginalii la teatrul lui Lucian Blaga*, la origine o conferință prezentată la Cercul literar de la Sibiu în luna mai, așadar curînd după apariția *Operei dramatice*. Autorul expune și ilustrează și el un punct de vedere despre „omul blagian“, formulat astfel: „Omul a renunțat prin natura lui la sfințenie, la puritatea primordială — omul lui Lucian Blaga este descendent din neamul celor ce au păcătuțit la începuturi. De atunci el trăiește în orizontul unei lumi bipolare de puritate (spiritual) și telurie. Toată drama blagiană se va cristaliza pînă la urmă în faptele acestor două elemente. Impulsul originar însă este țîșnit din energia care smulge omul din inerție spre a-l îndrepta către experiența decisivă, către *actul spiritual pur de mintuire*“. Piesele sînt grupate și analizate în funcție de această idee, căreia *Zamolxe* îi rămîne de fapt exterior, fiind „un splendid poem al Daciei, visată în toată abundența ei paradisiacă de un mare poet de-al nostru“, nerezistentă însă din punct de vedere dramatic. Cu *Daria* și *Ivanca* „ne găsim încă în lumea celor ce acționează sub impulsul ordonator al singelui, cu alte cuvinte al vitalității telurice. Poate tocmai de aceea cele două piese se coordonează în jurul a două eroine, femeia fiind factorul teluric în teatrul blagian“. Iar „omul în ipostaza supremă de căutător al mîntuirii în varietatea existenței imediate se realizează plenar în trilogia blagiană“, alcătuită, după Petre Hossu, din piesele *Meșterul Manole*, *Cruciada copiilor* și *Aoram Iancu*, aceasta din urmă, dramă epică, putînd fi considerată, sub raport dramatic, „cea mai strălucită realizare“ a autorului. În fine, *Tulburarea apelor* „este o sinteză între lirica poetului Lucian Blaga și geniul dramatic ce stă la temelia acestei opere“, „în mod firesc ea trebuia să încoroneze opera dramatică, fiind o realizare a artistului Lucian Blaga. Ceea ce ne face să o considerăm drept operă de căpătii este, pe lîngă desăvîșirea artistică de sinteză a două genuri literare, faptul că aici toate elementele specifice ale teatrului blagian sînt prezente și armonizate într-o vastă orchestrație“.

De aceea, „pentru oricare cititor viitor al teatrului blagian, *Tulburarea apelor* trebuie să-i rămînă în minte drept cheia de boltă“.

Să consemnăm și notațiile unui om de teatru, G.D. Loghin, pe marginea celor două volume ale *Operei dramatice*, interesante pentru că sînt ale unui profesionist al scenei: „Speculația metafizică și acuratețea stilistică a poetului calofil fac din *Zamolxe* o interesantă lectură dramatică, lipsa tehnicii teatrale nedîndu-i dreptul să aspire la reprezentare. Adaptarea filozofului și poetului la tehnica genului dramatic s-a produs însă neobișnuit de repede, căci cea de a doua lucrare, drama în șase tablouri *Tulburarea apelor*, îndeplinește cu prisosință condițiile unui excelent spectacol de teatru. Acțiunea e mai dinamică, evenimentele mai precipitate, dialogul, cu toată lungimea tiradelor, e bine sudat, replicile succedîndu-se cu o nervozitate explozivă, menținîndu-se astfel tensiunea dramatică, ce crește progresiv pînă la ultima lăsarare de cortină“.

Gama tipologică a personajelor e redată în toate nuanțele ei omenești, semnificația simbolică rămînînd o simplă osatură peste care se suprapune copios *Viața* unor oameni adevărați“.

Alteea calități dramatice n-au putut determina totuși nici o singură punere în scenă a acestei piese. Corecte ni se par și observațiile la *Daria*, aceasta jucată chiar în acei ani: „Părăsind temele adînci, Lucian Blaga a încercat în *Daria* să zugrăvească un aspect monden al societății, folosîndu-se de o optică freudistă și neavînd la îndemînă artificile tehnice reclamate imperios de drama modernă. Șarja socială e insuficient susținută de un dialog prea monoton și de o pană prea puțin incisivă, intențiile ironice ale autorului diminueîndu-se în paragrafe lungi și convenționale“. Din aceeași perspectivă, teatrală, e reabilitată *Ivanca*, nici ea reprezentată vreodată, și care i se pare lui G.D. Loghin „interesantă ca realizare scenică“, „produs al unei fantezii luxuriante de poet, îmbinînd planul real cu cel ireal, într-o viziune onirică, fascinantă prin caracterul ei straniu“. Tot așa, „pantomima *Înviere* ar fi un bun scenariu coregrafic dacă i s-ar scrie o muzică adecvată și s-ar bucura de o regie savantă“. În *Meșterul Manole* e observată „interpretarea hieratică a legendei“, „redată într-o limbă poetică sclipitoare prin bogăția imaginilor și a metaforelor ce o colorează, creîndu-se astfel o atmosferă inefabilă, vrednică de avîntul marilor acorduri lirice, lăsîndu-se totuși friu unei acțiuni dinamice prin clocotul de viață ce-l include în ea“. *Cruciada copiilor* „se distinge de cele precedente prin conturul precis al caracterului fiecărui erou în parte, prin crearea unei ambianțe magice, din care izbucnește cu gravitate liturgică fie glasul extatic al cruciaților și al lui Radu, fie insinuările diabolice ale lui Teodul, fie suspinul matern al Doamnei“. În fine, cu *Aoram Iancu* „activitatea dramatică a lui Lucian Blaga atinge piscul cel mai înalt. Pitorescul tipurilor, construcția arhitectonică a piesei, înlănțuirea replicilor — cursive prin caracterul lor conversativ, efervescente prin ciocnirea marilor sentimente ce le exprimă — fac

din Avram Iancu cea mai bună dramă istorică a literaturii române“. Articolul lui G.D. Loghin, intitulat *Un creator de teatru românesc: Lucian Blaga*, a apărut în *Cuget moldovenesc*, nr. 10—12, octombrie-decembrie 1942.

Între timp începuse o nouă stagiune, cu reprezentarea a trei piese de Blaga. Astfel, Teatrul Național din București reia (cu modificări în distribuție, dar tot în regia lui Ion Șahighian și cu G. Calboreanu în rolul titular—deși *Rampa* din 15 august anunță că-l va juca A. Pop-Marțian) *Avram Iancu*, dramă pe care o jucase cu șapte ani mai înainte. Anunțat încă din iulie, spectacolul e anticipat de o „avant-premieră“ la 6 septembrie, constând într-o conferință a lui Ovidiu Papadima și din fragmente jucate „în costume de toate zilele“. „Sufiul artistic și național a biruit și schema decorului și hainele moderne“, se spune într-o informație de presă. „Autorul, care a luat parte la ultimele repetiții, asistă la prima reprezentație, care se bucură de o montare și distribuție cu totul nouă“, se putea afla la 12 septembrie. Premiera a avut loc la 13 septembrie. Cele dintii cronici sînt semnate de Ion Marin Sadoveanu și de Al. Kirițescu. „D. Lucian Blaga este un foarte mare poet și un gînditor“, scrie primul dintre ei în *Timpul* din 15 septembrie. „Lucrările sale dramatice duc urmele acestor daruri într-atît, încît în epoca de îndată după celălalt război, cînd d. Blaga a apărut pe scenele noastre, autorități foarte însemnate l-au tăgăduit“. Era, amintește Ion Marin Sadoveanu, o epocă dominată în teatru de naturalism și de neoromantism. Or „nu există operă care să tăgăduiască mai mult naturalismul ca scrisul d-lui Blaga, după cum nici în patosul tiradei neoromantice, acordată obișnuit pe alexandrin, acest scris nu poate fi catalogat. D. Blaga, la acea epocă, supăra cumplit și era mai ales criticat în numele unei clarități pe care d-sa nu izbutea să o prindă. Astăzi aceleași lucruri ne stau în față împuternicite de vremea ce duce cu ea necurățiile. Și din ce în ce piesele d-lui Blaga, scîldate în timp, sînt și limpezi și încep să aibă și un iz de viață lungă“. Oprindu-se la piesa atunci reprezentată, Ion Marin Sadoveanu e de părere că „nu se putea ca ardeleanul Blaga să nu închine cea mai artistică cumpănită și frumos gîndită piesă avocatului Iancu, steag de răscoală națională și cap de moți“, explicitînd astfel calificarea: „Construcția și sufletul acestei lucrări sînt într-adevăr minunate. Fundamentul ei e muzical. Împletirea e a minții, iar dramatismul stă în viziuni înalte și puternice, în înclătări tot omenști pentru a putea urca și trăi pe scenă, dar de dincolo de registrul cotidian al sufletelor. Cu un astfel de material au scris și elinii și Shakespeare și Kleist și Claudel“. Criticul analizează apoi piesa urmînd cele „trei lumi care se frămîntă și se ciocnesc“ aci: lumea românească a moșilor, „lumea de drepturi săpate adînc pînă în magia munților și a naturii, lume din care se încheagă mitul pe care autorul îl leagă și îl dezleagă și iarăși îl leagă pentru că e stema însăși sub care scrie“, apoi lumea ungu-rească și lumea cancelariilor imperiale. Din aprecierile, elogioase, asupra spectacolului e de reținut cel pușin aceasta: regizorul „a construit decoruri

de sugestie, stilizate, pentru lucrarea lui L. Blaga. Folosirea scenei turnante sub un același semn permanent, acoperișul de stuf al caselor de pe plaiurile ardelenesti, a închis într-o formulă fericită gîndul permanent și variația lui“. Și judecata finală: „Un spectacol de înaltă artă, după cum chiar autorul l-a croit, primit cald și cu mult entuziasm de o sală înfrigorată“.

Dramaturgul Alexandru Kirițescu pune un mare accent pe prologul piesei: „Avram Iancu“, scrie el în cronică publicată în aceeași zi în *Viața*. „îmi apare ca una din acele incarnațiuni ale aspirațiunilor unei rase întregi în momentul crucial al existenței sale istorice“, „și prologul operei d-lui Lucian Blaga ne pregătește magistral pentru această viziune magică a eroului“. După ce-l analizează conchide: „Acest prolog este o pură capodoperă. Personagiile, modelate concepțiunilor familiare autorului, îmbracă aspecte universale. Baba mi-a amintit pe Sybilla din Cumae pictată de Michelangelo“, „celelalte personaje se înalță în cadența stilului d-lui Blaga, aspru, iute, dogoritor, pînă la dimensiunile unor eroi primordiali. Iată de ce aș fi dorit ca gestațiunea păsării și nașterea Iancului să se desăvîrșească într-o dezlănțuire cosmică a elementelor, într-o furtună de tulnice împugînd firmamentul, în care piuitul flautului fermecat înfipt în briul Voinicului să picure ca o anunțiațiune a zilelor senine ce vor veni“. Tablourile următoare „ne coboară în realitatea istorică“, dar de-a lungul tuturor episoadelor „circulă un puternic suflu tragic, care, din ce în ce mai învolburat, în ultimele tablouri prinde pe erou în vârtejul său“ și-l „așază pe Avram Iancu în legenda lui, în mitul lui etern“. Spectacolul e apreciat superlativ.

Urmează numeroase alte cronici: în *Capitala* și *Seara* din 16 septembrie, *Evenimentul zilei* din 17 septembrie, *Cortina* din 19 septembrie, *Rampa* din 20 septembrie, *Universul literar* din 3 octombrie, *Vremea* din 11 octombrie, *Ramuri* din septembrie-octombrie etc. Din cele mai multe nu e nimic de reținut. Cîteva sînt însă semnificative prin motivele pentru care piesa este elogiată sau primită cu rezerve. Amintind spectacolul din stagiunea 1935—1936, cînd „s-a jucat de 14 ori, fără să înregistreze altceva decît un succes de stimă“, cronicarul de la *Seara*, Mihai Anastasiu, observă că „reluată astăzi, în altă atmosferă, într-o epocă în care publicul acordă o atenție deosebită dezbaterii problemelor cu caracter național și evocării marilor figuri ale națiunii, *Avram Iancu*, datorită subiectului, deșteaptă în mase rezonanțe, stîrnete entuziasme, galvanizează idealuri“. Așa se face că piesa „a izbutit să încălzească publicul și să îl ridice în cîteva rînduri pe culmile entuziasmului“. Succesul s-ar datora unor „imponderabile ale actualității“, care „nu fac propriu-zis parte din esența intimă și din factura organică a operei, dar care ajută simțitor la valorificarea ei în actualitate“. Astfel această valorificare „rămîne mereu problematică sub raportul teatral propriu-zis“, pentru că nici această piesă, nici celelalte ale autorului, „lucrări de o valoare intelectuală subtilă și de o frumoasă ținută lirică“, „nu se adresează prin tematica și prin tonalitatea lor marelui public“, care „nu înțelege

teatrul de esențe subtile al d-lui Lucian Blaga", cum ar fi „interesanta metamorfoză a spiritului veșnic viu și tutelar al lui Avram Iancu într-o pasăre simbolică“. Apoi, piesa „este alcătuită din monoloage lirice, fritturi de reconstituire epică și fragmente populare de baladă în proză, fără să prezinte nici gradație teatrală, nici înlănțuirea firească a scenelor incununate de un deznodământ“. Vechi reproșuri sau cel puțin rezerve deci — privind dificultatea înțelegerii („Dacă d. Lucian Blaga ar explica publicului înainte de începerea spectacolului geneza, evoluția și finalitatea piesei d-sale, îi asigurăm că ar câștiga realmente spectatori, iar pe mulți ocupanți ai fotoliilor Naționalului i-ar scuti de grele eforturi“) și insuficiența dramatică. Unele revin și în alte cronici („autorul n-a respectat îndeaproape regulile ce se cer pentru realizarea unei opere dramatice...“, se spune de pildă în *Universul literar* din 3 octombrie), încât cineva se simte dator să dea o replică (în *Viața* din 12 octombrie): „Unul dintre autorii dramatice care a întâmpinat oarecare rezistență este desigur d. Lucian Blaga. Și anume, i s-a adus una din cele mai fanteziste învinuiri“, „aceea că piesele d-sale nu sint îndeajuns de dramatice. S-a făcut aici una din cele mai grosolane confuzii între «dramatic» și «teatral», socotindu-se lipsa de efecte ieftine cu care este obișnuit spectatorul nostru, de acele «lovituri de teatru» senzaționale ale spectacolelor ușoare, drept lipsă de dramatism. Or dramatismul nu are nimic de-a face cu teatralul, el se desfășoară în structura interioară a piesei, în linia ei esențială“; „E adevărat că un astfel de teatru de mare intensitate interioară nu este teatrul făcut ca să servească drept prilej de amuzament ușor, după sau înainte de masa de seară. Iar d. Blaga cel dintâi poate fi satisfăcut că acei care îi iubesc și prețuiesc opera dramatică se recrutează din adevărații spectatori, aceia care știu ce este un teatru de reală artă“. Și această replică am mai auzit-o parcă.

Să mai zăbovim puțin asupra a două ecouri critice ale spectacolului cu *Avram Iancu* de la Teatrul Național din București din toamna anului 1942. Unul este articolul lui Gabriel Țepelea din *Vremea*, 11 octombrie. Notînd în treacănt aprecierea superlativă asupra piesei (Blaga „a reușit în același timp să fie personal și să interpreteze just momentul istoric al unei colectivități“, „e o piesă de o mare valoare literară“), rețin unele judecăți asupra reprezentării ei: „Am văzut această piesă la premiera de-acum cîtiva ani la Cluj și apoi la Timișoara. A fost un adevărat triumf dramatic pentru d. Lucian Blaga. Am asistat și la premiera din acest an, la București. Deși toate premisele actualității erau pentru, piesa n-a depășit efectul de la Cluj. Natural, actorii de la București o joacă cu resursele mai bogate de care dispun. Totuși, o obiecțiune pe care dimpreună cu mine o fac toți ardelenii este aceea că în anumite momente din piesă interpretii n-au reușit să creeze o atmosferă adecvată“. E vorba, precizează autorul, de interpretării rolurilor de țărani și în special de scena discursului lui Dragoș: „În locul țărănilor cu prea multe gesturi, volubili, trebuia o atitudine împietrită,

greoaie, a moțului care înțelege greu subtilitățile și perfidia“. Și „fiindcă piesa continuă să se joace cu săli pline fiind în plină actualitate, se impune revizuirea acestor gesturi“.

Celălalt text care merită o consemnare mai puțin fugară este cronică din *Ramuri*, nr. 9—10, septembrie-octombrie, de Petre Drăgoiescu. Este, în ce privește piesa, aproape integral negativă: Blaga „înlocuiește formulele vechi de teatru, care organizau materialul în adîncime, printr-o tratare lineară. Drama d-sale «nu pătrunde înainte», cum zice Caragiale într-una din scrierile sale publicate recent, ci «se umflă în lături»: trei faze, în zece tablouri. Subiectul istoric însemnează, e drept, un cadru dat, mai ales cînd e luat din istoria apropiată, și nu îngăduie autorului jocul liber al creațiunii, dar teatrul nu e nici răsfoire de pagini la rînd, oricît de sintetic ar fi construite“. Sint de fapt niște „stampe“ schematice, care „nu se articulează, în desfășurarea dramei, într-un organism încheșat, ci se lipesc una de alta, ca planurile unui arhitect în așteptarea construcției viitoare. Se pare că i se lasă spectatorului sforțarea de a construi singur drama după sugestiile poetului. Figura centrală a lui Avram Iancu circulă prin toate tablourile ca prin niște camere separate...“ Nimic nu scapă asprei critici: „Un alt neajuns care dezorientează emoția publicului este plecarea eroului din mister (metamorfoza păsării fără somn în om e străină concepției românești), scoborirea în lumina documentară și chiar caricaturală a istoriei“, „pentru a se ridica, fără succes, din nou în mister, prin simpla rostire a rugăciunii Tatăl nostru, care nu are, după cum știm, această putere vrăjitoarească. Publicul nu înțelege asemenea glume, aplaudă de complezență și pleacă fluierînd a pagubă sau caricaturînd vorbele personajilor“. Nici una dintre cronici nu documentează o asemenea atitudine a publicului. Ea este a recenzentului, pe care l-am citat tocmai pentru că ilustrează deopotrivă neînțelegerea și reaua credință. Comentarea spectacolului e făcută în același ton. O notă distinctă e de observat în introducerea cronicii: „Avram Iancu este a doua figură istorică pe care o cer vremurile grele de astăzi (cealaltă fiind Ștefan cel Mare, eroul din *Apus de soare*, reprezentată în deschiderea stagiunii și urmată, a doua zi, de *Avram Iancu*; Petre Drăgoiescu recenzează aici ambele spectacole — n. ed.). D-l Liviu Rebreanu, directorul Teatrului Național, s-a gîndit să dea publicului bucureștean un spectacol mai potrivit cu problemele actuale decît ceea ce uruie în sec bilciul internațional al teatrelor particulare. Avram Iancu este tragedia Ardealului și Ardealul este în miezul grijilor noastre de acum“. Într-adevăr, și ideea lui Rebreanu de a relua *Avram Iancu* și succesul de acum al piesei par a nu fi fără legătură cu starea de spirit de după Diktatul de la Viena.

Cea de a doua premieră a unei piese de Blaga în stagiunea 1942—1943 este cea a *Cruciadei copiilor* la Teatrul Național din Cluj (Timișoara), care o pusese pentru prima oară în scenă, în aprilie 1930. Nu era o reluare, ci un spectacol nou, regizat de Ion Olteanu, care montase în stagiunea ante-

rioară *Daria*. Venit să asiste, Blaga a ținut la 26 octombrie conferința cu tema *Cum l-am cunoscut pe Mahatma Gandhi*, pe care o prezentase mai întâi, la 2 septembrie, la Sibiu. Presa locală l-a întâmpinat „cu entuziasm și cu multă evlavie“, cum citim într-un articol redacțional din *Vestul*: „Banatul primește astăzi pe pământul său prezența celui mai mare poet al neamului românesc: Lucian Blaga, urându-i cu toată dragostea și din tot sufletul: Bun venit!“, „În clipele grele prin care trece neamul acum, Lucian Blaga ne dă credința în forța geniului românesc de totdeauna, care va învinge toată vitregia“. Scriitorul adus parcă de Marea Unire era privit ca o figură simbolică a patriei ajunse la plenitudinea creatoare și pe care forțe malefice o mutilaseră în august 1940. A doua zi după conferința care s-a bucurat de o mare audiență („cu mult înainte de ora fixată, sala era plină pînă la refuz, iar cei care n-au putut ajunge au rămas pe scări în speranța că vor prinde măcar un cuvînt“, informează *Dacia*), la 27 octombrie deci, a avut loc premiera. Din relativ numeroasele articole apărute în gazetele timișorene nu e mai nimic de reținut ca apreciere critică asupra piesei. Autorii lor, coplesii de admirație, se bilbieu sau spun fraze mari și convenționale. Chiar cea mai clar scrisă dintre cronici, aceea semnată de Ștefan Braborescu, nu trece de astfel de generalități: „Reluată după doisprezece ani cu alți interpreți și într-o nouă viziune regizorată, drama d-lui Blaga și-a păstrat nealterată frumusețea și frăgezimea inspirației, accentuînd parcă și mai apăsător interesul moral ce-l stîrnește grava problemă de conștiință pusă de unul din cele mai tragice momente ale celui mai tulburător episod istoric universal, cu repercusiuni firești în începuturile de cristalizare ale etnicului românesc“. „Plină de semnificații simbolice, drama d-lui Blaga se situează în rîndul operelor de valoare universală, menite să biruie forța de pulverizare a vremii...“ Recenzenții scriu mai ales despre spectacol, care se vede că i-a surprins pe toți și i-a contrariat pe cei mai mulți prin stilul expresionist al punerii în scenă. Și Petru Sfetca (în *Vestul* din 30 octombrie), și cineva care semnează „Cronicar“ în *Dacia* (din aceeași zi), și Ștefan Braborescu (în cronica din care am citat) sînt convinși că substanța piesei și fiorul ei tragic n-au trecut rampa.

O analiză propriu-zisă a spectacolului face de fapt numai Ștefan Braborescu. Iar o apărare a viziunii regizorale a lui Ion Olteanu, doar Andrei A. Lilliu (în *Vestul* din 1 noiembrie; în același ziar, la 25 octombrie, publicase o avancronică): „realizarea *Cruciadei copiilor* pe scena teatrului nostru a mulțumit în optimă măsură așteptările noastre, fiind, după modesta noastră părere, primul spectacol de la un timp de pe toate scenele românești care merită pe deplin calificativul unui mare spectacol de artă“.

La 29 noiembrie 1942 Teatrul Național din Craiova ridică iarăși cortina după o întrerupere de șapte ani a activității sale. Pentru acest eveniment s-a ales *Meșterul Manole* al lui Blaga. Era o „premieră“ și pentru autor, miciodată jucat pînă atunci la Craiova. Piesa a fost pusă în scenă de N. Mas-

sim, care s-a folosit de textul ediției princeps, nu de cel definitiv, din *Opera dramatică* apărută cu cîteva luni mai înainte, căci în cronici se vorbește de „cei 12 zidari“ și de „efecte de mare artă, cum a fost bunăoară finalul actului I, în ansamblul lui o perfectă realizare după *Cina cea de taină*, iar marea scenă din actul II un adevărat tablou viu al *Predicii de pe munte*“. Drama a fost învăluită se pare într-o discretă atmosferă religioasă (interpretare facilitată, dacă nu autorizată, de „lista persoanelor“ din prima ediție, în care apăreau 12 zidari), lucru „confirmat“ și de articolul publicat de interpretul lui Manole, N. Făgădaru, în ajunul premierei, într-un ziar local, *Conștiința națională*: „În toată acțiunea piesei domină atmosfera religioasă...“ Cronicile apărute în presa craioveană sînt pozitive, dar spun puține lucruri despre piesă. Aflăm de pildă (din *Conștiința națională*, 10 decembrie) că s-a jucat „în fața unei săli arhipline“, dar cronicarul evită judecata asupra dramei: „Nu vom analiza valoarea piesei, care cuprinde ceva de măreție shakespeariană, dar vom spune că interpreții au făcut să străbată în sufletul spectatorilor fiorul artei...“ La 1 ianuarie 1943 *Rampa* informa că piesa este „triumful unei stagiuni“, un „rar succes teatral“ și că „deși la alte teatre *Meșterul Manole* n-a constituit un succes de casă, la Craiova a fost o neobișnuită afluență de public la lucrarea dramatică de înaltă literatură a poetului Lucian Blaga“.

Să mai consemnăm, în fine, prezentarea la București, în iunie 1943, a spectacolului cu *Daria* de către Teatrul Național din Cluj (Timișoara), în urma invitației adresate de Liviu Rebreanu, directorul general al teatrelor, tuturor teatrelor din provincie de a înfățișa în Capitală cele mai de seamă realizări artistice ale lor. Reprezentația clujenilor a fost comentată nu numai de mai vechi admiratori ai lui Blaga, ca eseistul Petru Comarnescu (în *Viața*, 21 iunie), dramaturgul Mircea Ștefănescu (în *Curentul*, 24 iunie), dar și de publiciști mai noi, ca Iulian Popa (în *Revista Fundațiilor Regale* nr. 8, august) sau Petre Drăgoiescu (în *Ramuri*, nr. 8—10, august-octombrie). „Piesa este scrisă într-o vreme cînd autorul se căuta în culturile europene, pentru a-și găsi stilul propriu în cultura mai tînără din țara Mioriței“, notează Iulian Popa. „Sînt în această dramă reminiscențe freudiene, și încă de la periferia exagerărilor unei teorii care totuși în parte va rămîne“, afirmă el, fără a analiza. Așadar „piesa este fără mari rezonanțe de adincime și prin unele părți chiar deficitară“, de aceea „credem că bine a făcut d. Ionel Olteanu, directorul de scenă, cînd nu s-a oprit la sugestiile textului, ci a făcut un spectacol înțelegînd ce are d. Lucian Blaga caracteristic în toată opera d-sale“. Nici acest fond specific nu e însă indicat de cronicar, care analizează în continuare spectacolul ca atare, încheind cu convingerea că „actorii și directorul de scenă au ridicat drama d-lui Blaga din cadrele senzualității în planul unei sensibilități care o înobilează“.

Petre Drăgoiescu, care cu un an înainte respinsese, am văzut, pe *Avram Iancu*, arată acum o atitudine simpatetică. Teatrul lui Blaga, înțelege el,

nu este „o dramatizare de fapte comune ale vieții“, „ci o dramatizare de esențe“. Astfel, „în drama de față, Daria, Loga, Petru, Puiu, personaje în acțiune, nu sînt oameni, ci: patima, seducătorul, platitudinea conjugală, inocența. Individualitățile își subtilizează contururile de viață obișnuită, pentru a trăi și suferi în generalitatea lor de esențe. Fabulația însăși constă din sugestii vagi la o realitate pe care n-o poți prinde total și nici n-are nevoie de precizări“. După ce schițează liniile dramei, propune o altă situație a ei: „Nu de Freud, care a actualizat științific fenomene sufletești străvechi, aș apropia drama d-lui Blaga (*Daria* nefiind o experiență clinică, dar operă de artă), ci de Tristan și Isolda lui Wagner și, în general, de tragedia clasică“. Lipsa de pudoare a Dariei îi amintește de Phedra, iar cruzimea ei față de copil, de Medeea. „Daria“, argumentează el, „nu aparține umanității domestice, ci cadrului superior al unei umanități concentrate în destinul căreia se zbate destinul tuturor. Vecinătatea morții, susține Șestov în *Revelațiile morții*, dă glas revelator omului. Vecinătatea misterului — și moartea e unul — dă același caracter limbajului din dramele d-lui Blaga. De aici vibrarea lirică a acestui limbaj, dar și insuficiența lui materială. Numai muzica ar elibera limbajul din strîmtorare și l-ar face capabil de o exprimare desăvîrșită. Dramele d-lui Blaga sînt lirice ca și cele ale lui Wagner. Epicul e redus la minimum. Cîntate și învăluite în pinza vrăjită a simfoniei, ele ar fi pe deplin realizate. *Daria* e un mit muzical ca și *Tristan și Isolda*“.

Piesa poate fi valorificată însă și într-un spectacol propriu-zis teatral, cum o dovedește spectacolul clujenilor: „directorul de scenă, însușindu-și principiile esteticii blagiene, a înțeles că, pentru a putea gusta opera, spectatorului trebuie să-i fie întreruptă comunicația cu impresiile comune ale vieții, transpunîndu-l în orizontul misterului. Dintr-o necesitate asemănătoare, bardul popular, prin preludiul « a fost odată ca niciodată etc. », ne strămută în lumea fantastică a basmului. De aceea drama nu pornește de pe scena teatrului, ci dintr-un întineric compact care se luminează apoi, descoperind parțial un spectacol neobișnuit. Preludiul muzical, însoțind această operație, crește și mai mult neobișnuitul atmosferei“. Vin apoi elementele spectacolului propriu-zis: „decorul geometric, luminat abstract în culori simple: mov, galben, verde, încadrate precis și dominate de roșul unei draperii grele — roșul patimei“, decor ce „desăvîrșește orizontul misterului ce începe“; costumele: „personajele bărbătești sînt îmbrăcate în uniforme, pentru a indica rolurile lor în subordine, în amestecul plat, uniform. Prietena vine îmbrăcată în rochiile banale ale convențiilor pe care le reprezintă. Daria însă poartă rochia lungi, ai zice peplosul antic al tragediei. Nu știu dacă artista purta coturni, dar silueta ei domina scena“; în fine, jocul actorilor, al protagonistei cu deosebire: „succesul piesei se datorește, în mare parte, jocului de mare artistă al d-nei Magda Tălván. Maska sa tragică, umanizată în unele momente, rigidă, transcendentă în altele, ritmul aproape

coregrafic al mișcărilor pe scenă, muzicalitatea glasului au realizat desăvîrșit viziunea autorului. D-na Tălván a descoperit, în sfîrșit, stilul în care se cuvine să fie jucate personajele d-lui Blaga. Rostirea textului s-a depărtat de vorbirea de toate zilele și s-a apropiat de ritmul cîntat al celor inspirați. Jocul d-nei Tălván a fost o biruință a d-sale, dar și-o biruință a scenei românești în genere“.

Cronicarul încheie relevînd „sărbătoarea de mare artă de la Teatrul Național“ pe care a constituit-o acest spectacol.

*Daria* era un spectacol ceva mai vechi al Naționalului clujean, montat în stagiunea 1941—1942. *Avram Iancu* la Teatrul Național din București, *Cruciada copiilor* la Teatrul Național din Cluj (Timișoara) și *Meșterul Manole* la Teatrul Național din Craiova sînt ultimele piese ale lui Blaga puse în scenă în timpul vieții lui.

## CUPRINS

MEȘTERUL MANOLE. Dramă .....	5
CRUCIADA COPIILOR. Dramă .....	117
AVRAM IANCU. Dramă .....	197
<i>Note, comentarii, variante</i>	
<i>Meșterul Manole</i> .....	307
<i>Cruciada copiilor</i> .....	451
<i>Avram Iancu</i> .....	551





Lector : VIRGINIA ȘERBĂNESCU  
Tehnoredactor : VASILE CIUCA

---

Bun de tipar : 23.01.1991. Apărut : 1991.  
Coli ed. : 43,44. Coli tipar : 45,25.

---

Tiparul executat sub comanda  
nr. 210 la

Întreprinderea poligrafică  
„13 Decembrie 1918”  
str. Grigore Alexandrescu  
nr. 89-97,  
București, ROMANIA

